

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1953:14
JUSTITIEDEPARTEMENTET

FÖRSLAG TILL
BROTTSBALK

AVGIVET AV

STRAFFRÄTTSKOMMITTÉN

STOCKHOLM 1953

Statens offentliga utredningar 1953

Kronologisk förteckning

1. Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års folkonröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 4. Kihlström. 36 s. **Ju**.
2. Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. Kihlström 99 s. **Jo**.
3. Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande av hästaveln m. m. Victor Petterson. 77 s. **Jo**.
4. Nordisk jassfrihet. Betänkande nr 4. Victor Petterson. 2 s. **U**.
5. Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. Victor Petterson. 45 s. **U**.
6. Generella metoder och fysiska kontroller inom investeringspolitiken. 229 s. Idun. **S**.
7. Läkarutbildningen. Victor Petterson. 394 s. **E**.
8. Utredning om fastighetsbeskattningen. Marcus. 136 s. **Fl**.
9. Förslag till lagstiftning om insemination. Katalog och Tidskriftstryck. 143 s. **Ju**.
10. Förband och bygd. Victor Petterson. 180 s. **Fö**.
11. Betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästrådgivningsorganisationen m. m. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 336 s. **E**.
12. Fakta om olja. Gernandt. 80 s. **H**.
13. Landsbyggens elkraftförsörjning. Gernandt. 120 s. **K**.
14. Förslag till brottsbalk. Norstedt. 590 s. **Ju**.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E**. = ecklesiastikdepartementet, **Jo** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1953: 14

JUSTITIEDEPARTEMENTET

FÖRSLAG TILL
BROTTSBALK

AVGIVET AV

STRAFFRÄTTSKOMMITTÉN

STOCKHOLM 1953

KUNGL. BOKTRYCKERIET P. A. NORSTEDT & SÖNER

STATENS ÖFVERSTYRELSE FÖR LÄROBOKSUTGIFNINGEN
S. 100

FÖRSLAG TILL
BROTTSBALK

AV
STRETTSTRÖMSTÄLLER

UTGITT AV
STATENS ÖFVERSTYRELSE FÖR LÄROBOKSUTGIFNINGEN

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet	11
Förkortningar	15
<i>Lagförslag</i>	17
<i>Motiv.</i>	
Förslagets huvudgrunder	97
Förslag till brottsbalk	117
<i>Brotten mot person</i>	117
1 Kap. Om dråp och misshandel	117
1 § Dråp	121
2 § Mord	122
3 § Barnadråp	123
4 § Fosterfördrivning	126
5 § Misshandel	132
6 § Grov misshandel	137
7 § Vållande till annans död	139
8 § Vållande till kroppsskada eller sjukdom	141
9 § Vårdslöshet mot person	141
10 § Samtycke m. m.	143
11 § Försök m. m.	150
12 § Åtal	150
2 Kap. Om brott mot frihet och frid	151
1 § Frihetsberövande	153
2 § Försättande i nödläge	156
3 § Grovt frihetsbrott	159
4 § Olaga tvång	160
5 § Olaga hot	163
6 § Hemfridsbrott	167
7 § Ofredande	169
8 § Brott mot posthemlighet m. m.	170
9 § Intrång i förvar	175
10 § Försök m. m.	176
11 § Åtal	176
3. Kap. Om årekränkning	177
1 § Förtal	199
2 § Vanryktande	203
3 § Förolämpning	213

Innehållsförteckning.

	Sid.
4 § Förtal mot kollektiv	213
5 § Förtal mot avliden	221
6 § Sanningsbevisning	225
7 § Åtal	226
4 Kap. Om sedlighetsbrott	227
1 § Våldtäkt	230
2 § Frihetskränkande otukt	235
3 § Otukt med barn	242
4 § Otukt med ungdom	244
5 § Specialfall av otukt med barn eller ungdom	247
6 § Otuktigt beteende	248
7 § Koppleri	250
8 § Försök m. m.	253
9 § Åtal	254
5 Kap. Om brott mot familj.	254
1 § Tvegifte	256
2 § Olaga giftermål	257
3 § Förvanskande av familjeställning	259
4 § Egenmäktigt bortförande av barn	261
5 § Blodskam	262
6 § Försök	265
7 § Åtal	265
Förmögenhetsbrotten	265
6 Kap. Om stöld, rån och andra tillgreppsbrott	267
1 § Stöld	267
2 § Snatteri	272
3 § Bodräkt	272
4 § Grov stöld	273
5 § Rån	273
6 § Grovt rån	273
7 § Egenmäktigt förfarande	275
8 § Självtäkt	276
9 § Tillgrepp i skog eller mark m. m.	276
10 § Olovlig kraftavledning	276
11 § Försök m. m.	277
12 § Åtal	277
7 Kap. Om bedrägeri och annan oredlighet	277
1 § Bedrägeri	277
2 § Bedrägligt beteende	277
3 § Grovt bedrägeri	277
4 § Utpressning	277
5 § Ocker	278
6 § Häleri m. m.	278
7 § Oredligt förfarande	278
8 § Svindleri	278
9 § Ekonomiskt förtal	278
10 § Ockerpantning	282
11 § Försök m. m.	282
12 § Åtal	282

Innehållsförteckning.

	Sid.
8 Kap. Om förskingring och annan trolöshet	282
1 § Förskingring	282
2 § Undandräkt	282
3 § Grov förskingring	282
4 § Olovligt förfogande	282
5 § Trolöshet mot huvudman	282
6 § Behörighetsmissbruk	282
7 § Olovligt brukande	283
8 § Fyndförseelse	283
9 § Försök	283
10 § Åtal	283
9 Kap. Om galdenärsbrott	283
1 § Oredlighet mot borgenärer	283
2 § Grov oredlighet mot borgenärer	283
3 § Vårdslöshet mot borgenärer	283
4 § Mannamån mot borgenärer	283
5 § Bokföringsbrott	283
6 § Försök	283
7 § Medverkan	283
8 § Åtal	283
10 Kap. Om skadegörelsebrott	283
1 § Skadegörelse	283
2 § Åverkan	283
3 § Grov skadegörelse	283
4 § Tagande av olovlig väg	283
5 § Försök m. m.	283
6 § Åtal	283
Brotten mot allmänheten	284
11 kap. Om allmänfarliga brott	284
1 § Mordbrand	284
2 § Grov mordbrand	284
3 § Allmänfarlig ödeläggelse	284
4 § Sabotage	285
5 § Allmänfarlig vårdslöshet	285
6 § Spridande av gift eller smitta	286
7 § Förgöring	286
8 § Oaktsamhetsbrott beträffande gift m. m.	286
9 § Utsättande för venerisk smitta	286
10 § Underlåtenhet att avvärja fara	289
11 § Tillbakaträdande	289
12 § Försök m. m.	289
13 § Åtal	289
12 Kap. Om förfalskningsbrott	289
1 § Urkundsförfalskning	289
2 § Ringa urkundsförfalskning	289
3 § Grov urkundsförfalskning	289
4 § Undertryckande av urkund	289
5 § Signaturförfalskning	289

Innehållsförteckning.

	Sid.
6 § Penningförfalskning	289
7 § Märkesförfalskning	289
8 § Förfalskning av fast märke	289
9 § Bruk av falsk urkund m. m.	289
10 § Spridande av efterbildning	289
11 § Tillbakaträdande	289
12 § Försök m. m.	289
<i>13 Kap. Om mened och falskt åtal; så ock om annan osann utsaga.....</i>	<i>290</i>
1 § Mened	290
2 § Osann partsutsaga	290
3 § Ovarsam utsaga	290
4 § Straffrihet i vissa fall	290
5 § Falskt åtal	290
6 § Obefogat åtal	290
7 § Falsk angivelse m. m.	290
8 § Bevisförvanskning	290
9 § Underlåtenhet att avvärja fara	290
10 § Osann försäkran m. m.	290
11 § Osant intygande m. m.	290
12 § Missbruk av urkund	290
13 § Förnekande av underskrift	290
14 § Tillbakaträdande	290
15 § Försök m. m.	290
<i>Brotten mot staten</i>	<i>290</i>
<i>14 Kap. Om brott mot allmän ordning.....</i>	<i>291</i>
1 § Upplopp	292
2 § Våldsamt upplopp	292
3 § Ohörsamhet mot ordningsmakten	292
4 § Störande av förrättning eller av allmän sammankomst	292
5 § Uppvigling	292
6 § Samhällsfarlig ryktesspridning	292
7 § Skymfande av rikssymbol	294
8 § Hets mot folkgrupp	294
9 § Brott mot trosfrid	294
10 § Brott mot griftefrid	294
11 § Fylleri	294
12 § Inbjudan till otukt	294
13 § Sårande av sedlighet	297
14 § Förgelseväckande beteende	299
15 § Dobbleri	299
16 § Djurplågeri	300
<i>15 Kap. Om brott mot allmän verksamhet</i>	<i>300</i>
1 § Våld eller hot mot tjänsteman	300
2 § Förgripelse mot tjänsteman	301
3 § Biträde vid förrättning	301
4 § Våldsamt motstånd	301
5 § Förtal mot myndighet samt ärekränkning mot tjänsteman ..	304
6 § Bestickning	306
7 § Brott mot tystnadsplikt	306

Innehållsförteckning.

	Sid.
8 § Otillbörligt verkande vid röstning	316
9 § Brott mot rösthemlighet	316
10 § Övergrepp i rättssak	316
11 § Skyddande av brottsling	317
12 § Främjande av flykt	317
13 § Överträdelse av myndighets bud	318
14 § Obehörig tjänsteutövning	318
15 § Föregivande av allmän ställning	318
16 § Försök m. m.	318
17 § Åtal	318
16 Kap. Om högmålsbrott	318
1 § Uppror	328
2 § Majestätsbrott	329
3 § Årekränkning mot kunglig person	329
4 § Förtal mot riksstyrelse m. m.	330
5 § Väpnat hot mot laglig ordning	330
6 § Olovlig kårverksamhet	330
7 § Brott mot medborgerlig frihet	330
8 § Svikande av försvarsplikt	335
9 § Försök m. m.	335
10 § Åtal	335
17 Kap. Om brott mot rikets säkerhet	335
1 § Högförräderi	336
2 § Krigsanstiftan	336
3 § Trolöshet vid förhandling med främmande makt	338
4 § Egenmäktighet vid förhandling med främmande makt	338
5 § Spioneri	338
6 § Grovt spioneri	338
7 § Obehörig befattning med hemlig uppgift m. m.	338
8 § Olovlig underrättelseverksamhet	338
9 § Kränkning mot främmande makt	338
10 § Olovlig värvning	340
11 § Tagande av utländskt understöd	340
12 § Försök m. m.	340
13 § Oaktsam medverkan	340
14 § Åtal	340
18 Kap. Om ämbetsbrott	340
1 § Tjänstemissbruk	340
2 § Tagande av muta	340
3 § Brott mot tystnadsplikt	340
4 § Tjänstefel	340
5 § Osjälvständiga ämbetsbrott	340
6 § Avsättning eller suspension som huvudstraff	340
7 § Avsättning eller suspension som bistraff	340
8 § Förhållande till disciplinärbestraffning	340
9 § Förfallolös bortovaro	340
10 § Medverkan	340
11 § Personer som äro underkastade ämbetsansvar	340
12 § Partiellt ämbetsansvar	340
13 § Åtal	340
14 § Särskild talan	340

Innehållsförteckning.

	Sid.
19 Kap. Om brott av krigsmän	343
1 § Lydnadsbrott	343
2 § Grovt lydnadsbrott	343
3 § Myteri	343
4 § Ohörsamhet mot vakt	343
5 § Missbruk av förmanskap	343
6 § Obehörig befälsutövning	343
7 § Våld eller hot mot krigsman	343
8 § Ärekränkning mot krigsman	343
9 § Oskickligt beteende	343
10 § Uppvigling av krigsmän	343
11 § Undanhållande	343
12 § Rymning	343
13 § Övergivande av post	343
14 § Onykterhet i tjänsten	343
15 § Fylleri	343
16 § Förargelseväckande beteende	343
17 § Tjänstemissbruk	343
18 § Tjänstefel	343
19 § Försök m. m.	343
20 § Disciplinstraff och medverkan	343
21 § Krigsman, förman och underlydande	343
22 § Ämbetsansvar	343
23 § Ätal	343
20 Kap. Krigsartiklar	345
1 § Landsförräderi m. m.	348
2 § Landsförräderi m. m. under ockupation i vissa fall	352
3 § Oaktsamhetsbrott	353
4 § Överlöpande till fienden	354
5 § Samröre med fienden	354
6 § Undergrävande av stridsviljan	354
7 § Försvarsskadlig ryktesspridning	354
8 § Olovlig sammankomst	354
9 § Försummande av krigsförberedelse	354
10 § Dagtingan	354
11 § Stridsförsumlighet	354
12 § Folkkrättsbrott	354
13 § Försök m. m.	354
14 § Straffnedsättning vid villfarelse	357
15 § Begreppet krigsman m. m.	357
16 § Brott mot förbunden stat	357
17 § Beredskapstillstånd	357
18 § Förordnande vid krigsfara m. m.	357
19 § Begreppet fiende	357
20 § Dödsstraff	357
Allmänna bestämmelser	358
21 Kap. Om försök, förberedelse, stämpling och medverkan till brott	358
1 § Försök	359
2 § Förberedelse och stämpling	361
3 § Tillbakaträdande från försök, förberedelse eller stämpling ..	363
4 § Fleras medverkan till brott	363

Innehållsförteckning.

	Sid.
5 § Ringa medverkan	372
6 § Underlåtenhet att avslöja eller hindra brott	372
22 Kap. Allmänna bestämmelser om straffbarhet och strafffrihet.	373
1 § Uppsåt och oaktsamhet	374
2 § Självförvållat rus	380
3 § Nödvarn	387
4 § Laga befogenhet att öva våld	398
5 § Krigsmans befogenhet vid myteri m. m.	410
6 § Nöd	411
7 § Excess	416
8 § Lydnadsplikt	417
9 § Vinning »för annan»	422
23. Kap. Om strafflags tillämplighet	422
Om strafflags tillämplighet i tiden.....	422
1 § Huvudregler	423
2 § Sammanträffande av brott m. m.	432
3 § Återfall	434
4 § Åtal	435
5 § Preskription av påföljd	436
Om strafflags tillämplighet i rummet.....	436
6 § Brott inom riket	446
7 § Brott utom riket	448
8 § Brott utom riket av utlänning i vissa fall	454
9 § Immunitet m. m.	459
10 § Åtal för brott som bestraffats utom riket m. m.	461
11 § Var ett brott skall anses begånget	461
12 § Utlämning för brott m. m.	461
Om tillämplighet inom specialstraffrätten ..	462
13 § Om tillämpligheten av 21—23 kap. inom specialstraffrätten.	462
 Följdförfattningar.	
Förslag till lag om införande av brottsbalken.....	462
Förslag till lag om ändring i strafflagen	464
Förslag till lag om straff för folkmord	466
Utkast till ändring i tryckfrihetsförordningen.....	468
Övriga följdförfattningar.....	472
 Bilagor.	
1. Översikt över lagstiftningen om brott mot person i främmande rätt	481
2. Psykiatriska synpunkter på sedlighetsbrotten och deras föröfvare	547
3. Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott mot minderåriga.....	557
4. De föreslagna medverkansreglernas tillämplighet inom specialstraffrätten	571
5. Statistiska uppgifter rörande brott mot person.....	578
6. Översikt över gällande rätts motsvarigheter i förslaget till brottsbalk ...	589

107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Original Communications

107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Editorial

107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet.

Sedan ändrad lagstiftning i fråga om förmögenhetsbrotten år 1942 genomförts på grundval av ett av straffrättskommittén avgivet förslag (SOU 1940: 20, jfr 1940: 25) framlade kommittén förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten (SOU 1944: 69, jfr 1945: 28 och 29). Den 8 juni 1945 erhöll kommittén uppdrag att verkställa en översyn av straffbestämmelserna rörande brott mot person jämte därmed sammanhängande spörsmål samt att framlägga förslag till lagstiftning om de särskilda brotten och därmed sammanhängande allmänstraffrättsliga frågor, ägnat att efter erforderlig överarbetning med avseende å straffskalornas utformning inpassas i en ny strafflag eller brottsbalk.

Kommitténs förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten ledde vid 1948 års riksdag till antagande av lagstiftning i ämnet. I samband härmed begärde emellertid riksdagen genom skrivelse den 26 juni 1948, nr 379, skyndsamt utredning i vilken omfattning politisk och militär underrättelseverksamhet, som utan att rikta sig mot Sverige bedrivs här i riket, bör bestraffas. Tillika framkommo inom riksdagen önskemål om en mera detaljerad avfattning av strafflagens bestämmelser om uppror (se första lagutskottets utlåtande nr 39 vid 1948 års riksdag s. 26—28). Kommittén erhöll den 1 juli 1948 uppdrag att verkställa den av riksdagen begärda utredningen om olovlig underrättelseverksamhet och fullgjorde detta uppdrag genom att den 21 oktober 1948 avlämna promemoria med förslag till ändrad lydelse av 8 kap. 7 § strafflagen, vilket lagrum därefter erhöll ny lydelse genom lag den 18 juni 1949. Den 9 september 1948 erhöll kommittén uppdrag att avgiva förslag i anledning av de inom riksdagen framkomna önskemålen i fråga om uppror. Utredningen härom har av kommittén bedrivits jämsides med utredningen om brott mot person och därmed sammanhängande frågor.

Vid fullgörande av sitt uppdrag i nu förevarande delar har kommittén utgjorts av riksmarskalken Birger Ekeberg, tillika ordförande, professorn Folke Wetter, rektorn vid Lunds universitet professorn Ragnar Bergendal,

justitierådet Nils Beckman samt under tiden den 1 januari 1948—den 23 januari 1950 hovrättsrådet, numera justitierådet Erik Söderlund och från den 24 januari 1950 hovrättsrådet Hugo Digman. Såsom sekreterare ha tjänstgjort följande personer, nämligen Beckman till och med den 31 december 1947 med hovrättsassessorn, numera utrikesrådet Sture Petrén såsom biträdande sekreterare under tiden den 15 januari 1945—den 31 december 1947, Petrén under tiden den 1 januari 1948—den 31 januari 1949 samt adjungerade ledamoten i Svea hovrätt hovrättsfiskalen Sten Rudholm från den 14 februari 1949.

Sedan Petrén den 18 februari 1949, numera avlidne överläkaren Folke Kinnmark den 13 juni 1949 och överläkaren docenten Bo Gerle den 17 mars 1952 förordnats att såsom experter stå till kommitténs förfogande för särskilda frågor, har kommittén samrått med Petrén särskilt beträffande utformningen av bestämmelser om ärekränkingsbrott och brott mot staten samt med Kinnmark och Gerle beträffande sedlighetsbrotten.

Under sitt arbete har kommittén vidare samrått med följande för överläggningar med kommittén genom beslut den 24 september 1948, den 28 februari 1949 och den 9 oktober 1951 särskilt tillkallade personer, nämligen beträffande omarbetningen av bestämmelserna om uppror och därmed sammanhängande frågor ledamoten av riksdagens andra kammare advokaten Birger Gezelius, förutvarande ledamoten av riksdagens första kammare rektorn vid Uppsala universitet professorn Åke Holmbäck, advokaten Hugo Lindberg, statsåklagaren Martin Lundqvist, förutvarande ledamoten av riksdagens andra kammare f. d. banarbetaren C. P. Olsson, justitierådet Sven Romanus, advokaten Arnold Sölvén och ledamoten av riksdagens första kammare hemmansägaren Oscar Werner samt beträffande utredningsuppdraget i övrigt med extra rådmannen Birger Brandt, ledamoten av riksdagens andra kammare ombudsmannen Sture Henriksson, filosofie doktorn Erik Hjalmar Linder, advokaten Valborg Lundgren, överläkaren Elsa-Brita Nordlund, Olsson och Werner. Plenarsammanträden ha hållits den 13 och 14 september 1950 samt den 4 december 1951 med dem som utsetts att delta i överläggningar med kommittén rörande bestämmelserna om uppror m. m. samt den 22, 23 och 24 mars, den 9, 10 och 12 maj samt den 12, 13, 14 och 15 december 1949, den 1, 2 och 4 december 1950 samt den 9, 10 och 11 juni 1952 med dem som utsetts att delta i överläggningar med kommittén rörande utredningsuppdraget i övrigt. De tillkallade ha i allt väsentligt anslutit sig till kommitténs förslag; beträffande en speciell fråga rörande uppror och högförräderi har Sölvén förordat viss jämkning i förslaget.

Kommittén har såvitt angår allmänstraffrättsliga frågor samrått med strafflagberedningen. I vissa särskilda ämnen har kommittén haft överläggningar med socialvårdskommittén, 1945 års lufträttssakkunniga, 1948 års förhandlingsrättssakkunniga, 1948 års folkrättsbrottsakkunniga, 1949 års utlänningskommitté, 1949 års trafiknykterhetsutredning och 1950 års abortutredning. Samråd har också ägt rum med den norska straffelovkomiteen av 1947, det norska Straffelovrådet (Det sakkundige råd for strafferettslige

spörsmål) och den danska straffelovskommisionen samt med sakkunniga från Finland och Island. Utformningen av bestämmelserna om ärekränkning samt förhållandet mellan dessa bestämmelser och tryckfrihetsförordningen ha dryftats med ordföranden i lagberedningen f. d. justitierådet N. Gärde och lagbyråchefen i justitiedepartementet hovrättsrådet Björn Kjellin.

Kommittén har biträts av dr juris Franz Marcus och dr juris Gerhard Simson med utredningar angående utländsk lagstiftning om brott mot person, av Gerle med en utredning angående sedlighetsbrotten och sedlighetsförbrytarna ur psykiatrisk synpunkt, av Elsa-Brita Nordlund med en utredning angående sedlighetsbrott mot minderåriga ur barnpsykiatrisk synpunkt, av docenten vid Stockholms högskola Hans Thornstedt med en utredning angående de föreslagna medverkansreglernas tillämplighet inom specialstraffrätten samt av byrådirektören Sverker Groth med vissa statistiska undersökningar. I språkliga frågor har kommittén rådfrågat professorn Erik Wellander.

Vid utredningen har hänsyn tagits till följande till kommittén överlämnade framställningar:

1) en den 19 september 1934 till justitiedepartementet inkommen framställning från Centralförbundets för Socialt Arbete barnavårdskommitté med begäran om utredning rörande vårdnadshavares aganderätt samt straffpåföljd för misshandel av barn i samband med aga ävensom den 13 januari 1939 och den 26 mars 1942 till justitiedepartementet inkomna framställningar från nämnda kommitté i samma ämne,

2) riksdagens skrivelse den 18 mars 1944, nr 102, angående omarbetning i skärpande riktning av 18 kap. 13 § strafflagen m. m.,

3) riksdagens skrivelse den 17 juni 1947, nr 321, angående utredning av frågan om beredande av tillfredsställande skydd mot personer som genom hot om grova brott visa sig farliga för annans säkerhet,

4) en den 9 augusti 1947 till justitiedepartementet inkommen framställning från Svenska droskbilägareförbundet angående ökat straffrättsligt skydd för droskförare under yrkesutövning ävensom den 23 november 1948 och den 31 januari 1950 till justitiedepartementet från förbundet inkomna förnyade framställningar i frågan,

5) en den 22 december 1948 till kommittén inkommen framställning från Fredrika-Bremer-Förbundet jämte flera andra kvinnoföreningar angående ökat skydd för barn och ungdom mot skadeverkningar av sedlighetsbrott,

6) en den 15 november 1951 till justitiedepartementet inkommen framställning från Svenska sektionen av Förbundet av 1948 angående ändrade straffbestämmelser rörande homosexuella handlingar,

7) riksdagens skrivelse den 20 maj 1952, nr 266, angående utredning av frågan om revision av reglerna rörande statsrådets konstitutionella ansvarighet samt

8) en den 25 november 1952 till kommittén inkommen framställning från Jönköpings läns distrikt av Svenska Nykterhetsförbundet angående skärpt lagstiftning mot rattfylleri.

Kommittén får härmed värdsamt överlämna förslag till brottsbalk och följdförfattningar jämte motiv. Den föreslagna brottsbalken är avsedd att ersätta strafflagens bestämmelser om de särskilda brotten och därmed sammanhängande allmänstraffrättsliga frågor. I fråga om brotten mot person innefattar förslaget en fullständig revidering av strafflagens bestämmelser, motsvarande den som skett genom 1942 års lagstiftning beträffande förmögenhetsbrotten samt genom 1948 års lagstiftning beträffande brotten mot staten och allmänheten. Även strafflagens bestämmelser om de tidigare behandlade brottsgrupperna ha emellertid vid upptagandet i brottsbalken överarbetats genom att nödiga formella jämkningar vidtagits och av gjorda erfarenheter påkallade smärre ändringar av saklig natur verkställts. Särskilt ha de inom riksdagen uttalade önskemålen i fråga om uppror föranlett överarbetning av bestämmelserna om brott mot staten. Av den nuvarande strafflagen skulle efter brottsbalksförslagets genomförande i huvudsak återstå stadgandena om det straffrättsliga reaktionssystemet, beträffande vilket strafflagberedningen har i uppdrag att verkställa en allmän översyn.

Vid förslaget fogas såsom bilagor:

- 1) en översikt över lagstiftningen om brott mot person i främmande rätt,
- 2) en promemoria angående sedlighetsbrotten och deras föröware ur psykiatrisk synpunkt,
- 3) en promemoria angående sedlighetsbrott mot minderåriga ur barnpsykiatrisk synpunkt,
- 4) en promemoria angående medverkansreglernas tillämplighet inom specialstraffrätten,
- 5) statistiska uppgifter rörande brott mot person samt
- 6) en översikt över gällande rätts motsvarigheter i förslaget till brottsbalk.

Straffrättskommittén har härigenom slutfört sitt uppdrag.

Stockholm den 27 april 1953.

BIRGER EKEBERG

FOLKE WETTER

NILS BECKMAN

RAGNAR BERGENDAL

HUGO DIGMAN

Sten Rudholm

F Ö R K O R T N I N G A R

NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd. I	
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avd. II	
PU	Polisunderrättelser	
RB	Rättegångsbalken	
SFS	Svensk författningssamling	
SL	Strafflagen	
SOU	Statens offentliga utredningar	
SP	Kungl. förordning om nya strafflagens införande	
SvJT	Svensk Juristtidning	
SÖ	Sveriges överenskommelser med främmande makter	
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap	
AGGE, Lärobok		IVAR AGGE, Den svenska straffrättens allmänna del i huvuddrag. I, II. Sthlm 1944, 1948. ✓
BERGENDAL, Lärobok		RAGNAR BERGENDAL, Lärobok i rättskunskap för blivande landsfiskaler III. 2 uppl. Lund 1928.
<i>Brott mot staten</i>		BECKMAN, BERGENDAL och STRAHL, Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten. Sthlm 1949.
<i>Festskrift för Ekeberg</i>		Festskrift tillägnad Birger Ekeberg den 10 augusti 1950. Sthlm 1950.
<i>Förmögenhetsbrotten</i>		EKEBERG, STRAHL och BECKMAN, Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrott. 4 uppl. Sthlm 1952.
HAGSTRÖMER I, II		JOHAN HAGSTRÖMER, Svensk straffrätt. Föreläsningar. Bd 1—2. Uppsala 1901—1909.
HURWITZ, Kriminalret		STEPHAN HURWITZ, Den danske kriminalret, allmindeligt del. København 1952.
KRABBE, Borgerlig Straffelov		OLUF H. KRABBE, Borgerlig Straffelov af 15. april 1930. 4 udg. København 1947.
NELSON, Rätt och ära		ALVAR NELSON, Rätt och ära. Studier i svensk straffrätt. Uppsala 1950.
SCHÖNKE, Strafgesetzbuch		ADOLF SCHÖNKE, Strafgesetzbuch. Kommentar. 6. Aufl. München und Berlin 1952.
SKEIE I, II		JON SKEIE, Den norske strafferet. Bd 1—2. 2. utg. Oslo 1946.
THORNSTEDT, Företagaransvar		HANS THORNSTEDT, Om företagaransvar. Studier i specialstraffrätt. Sthlm 1948.
THYRÉN I—XI		JOHAN C. W. THYRÉN, Förberedande utkast till strafflagens speciella del I—XI. Lund 1917—1933.
THYRÉN (Efterl. ant.)		Efterlämnade anteckningar till förberedande utkast till strafflag av THYRÉN (SOU 1937: 37).

Table of Contents

Introduction	1
Chapter I	10
Chapter II	25
Chapter III	40
Chapter IV	55
Chapter V	70
Chapter VI	85
Chapter VII	100
Chapter VIII	115
Chapter IX	130
Chapter X	145
Chapter XI	160
Chapter XII	175
Chapter XIII	190
Chapter XIV	205
Chapter XV	220
Chapter XVI	235
Chapter XVII	250
Chapter XVIII	265
Chapter XIX	280
Chapter XX	295
Chapter XXI	310
Chapter XXII	325
Chapter XXIII	340
Chapter XXIV	355
Chapter XXV	370
Chapter XXVI	385
Chapter XXVII	400
Chapter XXVIII	415
Chapter XXIX	430
Chapter XXX	445
Chapter XXXI	460
Chapter XXXII	475
Chapter XXXIII	490
Chapter XXXIV	505
Chapter XXXV	520
Chapter XXXVI	535
Chapter XXXVII	550
Chapter XXXVIII	565
Chapter XXXIX	580
Chapter XL	595
Chapter XLI	610
Chapter XLII	625
Chapter XLIII	640
Chapter XLIV	655
Chapter XLV	670
Chapter XLVI	685
Chapter XLVII	700
Chapter XLVIII	715
Chapter XLIX	730
Chapter L	745
Chapter LI	760
Chapter LII	775
Chapter LIII	790
Chapter LIV	805
Chapter LV	820
Chapter LVI	835
Chapter LVII	850
Chapter LVIII	865
Chapter LIX	880
Chapter LX	895
Chapter LXI	910
Chapter LXII	925
Chapter LXIII	940
Chapter LXIV	955
Chapter LXV	970
Chapter LXVI	985
Chapter LXVII	1000

Förslag

till

Brottsbalk.

Härigenom förordnas, att i Sveriges rikets lag skall, näst efter handelsbalken, införas en ny balk, benämnd brottsbalk, av följande lydelse.

1 KAP.

Om dråp och misshandel.

1 §.

Den som berövar annan livet, dömes för *dråp* till fängelse från och med sex till och med tio år eller på livstid.

2 §.

Är dråp att anse som grovt, skall för *mord* dömas till fängelse på livstid eller i tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen därigenom ville främja annat brott eller gärningen ådagalade synnerlig förslagenhet eller grymhet.

3 §.

Dödar kvinna sitt barn vid födelsen eller eljest å tid då hon på grund av nedkomsten befann sig i uppriven sinnesförfattning eller i svårt trångmål, dömes för *barndråp* till fängelse i högst sex år.

4 §.

Den som fördriver eller eljest dödar foster, dömes, där ej annat är särskilt stadgat, för *fosterfördrivning* till fängelse i högst två år.

Är fosterfördrivning som förövas av annan än kvinnan själv att anse som grov, skall för *grov fosterfördrivning* dömas till fängelse från och med ett till och med sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen skett utan kvinnans samtycke eller vanemässigt eller för vinnings skull.

Förövades gärningen av kvinnan själv, må från straff frias, där hon på grund av havandeskapet befann sig i uppriven sinnesförfattning eller i svårt trångmål eller omständigheterna eljest äro mildrande.

5 §.

Var som tillfogar annan kroppsskada, sjukdom eller smärta, dömes för *misshandel* till fängelse i högst fyra år. Såsom misshandel skall ock anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet ringa, vare straffet böter eller fängelse i högst sex månader.

6 §.

Är misshandel att anse som grov, skall för *grov misshandel* dömas till fängelse från och med ett till och med tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var uppenbart livsfarlig eller ådagalade synnerlig förslagenhet eller grymhet eller ock gärningsmannen tillfogade svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom.

7 §.

Där någon av oaktsamhet orsakar annans död, dömes för *vållande till annans död* till fängelse i högst två år eller böter.

Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst fyra år.

8 §.

Åsamkar man annan av oaktsamhet sådan kroppsskada eller sjukdom som ej är ringa, dömes för *vållande till kroppsskada eller sjukdom* till fängelse i högst två år eller böter.

9 §.

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet framkallar fara för annans liv eller hälsa, dömes för *vårdslöshet mot person* till fängelse i högst två år eller böter.

10 §.

Har samtycke till gärning som i detta kapitel sägs lämnats av den mot vilken gärningen riktade sig må, alltefter gärningens art, bevekelsegrunderna och omständigheterna i övrigt, straffet nedsättas eller från straff frias.

Där någon dödat sig själv eller tillfogat sig sådan kroppsskada eller sjukdom som ej är ringa, skall annan som medverkat därtill dömas såsom hade han dödat eller skadat den andre med hans samtycke.

11 §.

Försök eller förberedelse till dråp, mord, barnadråp, fosterfördrivning förövad av annan än kvinnan själv, grov fosterfördrivning, misshandel som i 5 § första stycket sägs eller grov misshandel, så ock stämpling till eller underlåtenhet att avslöja dråp, mord eller grov misshandel straffes efter ty i 21 kap. stadgas.

12 §.

Barnadråp, försök eller förberedelse därtill, fosterfördrivning förövad av kvinnan själv, misshandel som i 5 § andra stycket sägs, vållande till kroppsskada eller sjukdom eller vårdslöshet mot person må ej åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

2 KAP.

Om brott mot frihet och frid.

1 §.

Den som bortför eller inspärrar annan eller eljest berövar honom friheten, dömes för *frihetsberövande* till fängelse i högst fyra år.

Är brottet ringa, vare straffet böter eller fängelse i högst sex månader.

2 §.

Försätter man annan i tvångstillstånd eller eljest i nödläge med uppsåt att skada honom till liv eller hälsa, dömes, där gärningen ej utgör frihetsberövande, för *försättande i nödläge* till fängelse i högst fyra år eller böter. Samma lag vare där någon utan sådant uppsåt försätter annan i nödläge genom att medelst tvång eller vilseledande förmå honom att begiva sig till främmande land eller kvarstanna där.

3 §.

Är brott som förut i detta kapitel är sagt att anse som grovt, skall för *grovt frihetsbrott* dömas till fängelse från och med två till och med tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om intrånget i friheten varit långvarigt eller inneburit svårt lidande eller grov kränkning mot barn eller ungdom.

4 §.

Var som medelst våld eller hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något, dömes för *olaga tvång* till fängelse i högst två år eller böter. Där någon med sådan verkan övar tvång medelst hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, vare lag samma, om tvånget är otillbörligt.

Är brottet grovt, skall för *grovt olaga tvång* dömas till fängelse i högst fyra år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen innefattade pinande till beaktelse eller annan tortyr.

5 §.

Reser man livsfarligt vapen mot annan eller hotar man eljest med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla fruktan för hans eller annans liv, hälsa eller välfärd, dömes för *olaga hot* till fängelse i högst två år eller böter. Samma lag vare där man tillfogar annan lidande

medelst otillbörligt hot att åtala eller angiva någon för brott eller att om någon lämna meddelande, ägnat att medföra synnerligt men.

6 §.

Intränger eller kvarstannar någon olovligen i annans bostad eller därtill hörande gård eller trädgård eller i hans arbetsrum, dömes för *hemfridsbrott* till fängelse i högst två år eller böter.

7 §.

Var som handgripligen antastar annan eller ofredar honom genom skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende, dömes för *ofredande* till böter eller fängelse i högst sex månader.

8 §.

Där någon olovligen bereder sig tillgång till meddelande som annorledes än med radio är under befordran genom allmän befordringsanstalt såsom postförsändelse, telegram eller telefonsamtal, dömes för *brott mot post-, telegraf- eller telefonhemlighet* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Hindrar någon eljest att meddelande som i första stycket sägs kommer mottagaren tillhanda eller föranleder han att det kommer för sent, dömes för *undanhållan av meddelande* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är brott som avses i denna paragraf att anse som grovt, dömes till fängelse i högst två år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen åsyftade att bereda sig själv vinning eller tillfoga annan skada eller lidande eller förvanska innehålllet i meddelande.

9 §.

Den som, utan att fall är för handen som i 8 § sägs, olovligen bryter eller eljest bereder sig tillgång till brev, telegram eller annat som förvaras tillslutet eller eljest så, att det ej skall vara tillgängligt för obehöriga, dömes för *intrång i förvar* till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst två år.

10 §.

Försök eller förberedelse till frihetsberövande som i 1 § första stycket sägs, försättande i nödläge, grovt frihetsbrott eller grovt olaga tvång, så ock stämpling till eller underlåtenhet att avslöja grovt frihetsbrott straffes efter ty i 21 kap. stadgas.

11 §.

Frihetsberövande som i 1 § andra stycket sägs, olaga tvång, olaga hot, hemfridsbrott, ofredande, brott mot post-, telegraf- eller telefonhemlighet, undanhållan av meddelande eller intrång i förvar må ej åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

3 KAP.

Om ärekränkning.

1 §.

Den som om annan lämnar ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som är nedsättande för dennes anseende, dömes, evad han underlåtit skäligen mått och steg för att förvissa sig om uppgiftens sanning eller eljest saknade tillräcklig grund att hålla den för sann, för *förtal* till fängelse i högst ett år eller böter. Är brottet ringa, vare straffet böter.

Är brottet grovt, skall för *grovt förtal* dömas till fängelse i högst två år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om uppgiften var ägnad att medföra allvarlig skada eller framfördes på särskilt försåtligt sätt eller om däråt gavs stor spridning.

2 §.

Lämnar någon uppgift om annan angående gärning eller omständighet som är nedsättande för dennes anseende, och var det ej påkallat av allmänt eller enskilt väl och ej heller eljest försvarligt med hänsyn till de omständigheter under vilka det skedde, skall han, där han ej straffas för förtal eller grovt förtal, dömas för *vanryktande* till böter.

Är brottet grovt, skall för *grovt vanryktande* dömas till fängelse i högst sex månader eller böter.

3 §.

Var som kränker annans ära genom smädligt yttrande eller skymfligt beteende eller eljest på annat sätt än ovan sagts, dömes för *förolämpning* till böter.

Är brottet grovt, skall för *grov förolämpning* dömas till fängelse i högst sex månader eller böter.

4 §.

Där någon förtalar bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning, straffes som i 1 § sägs.

5 §.

Den som förtalar avliden, straffes som i 1 § sägs.

6 §.

I mål som angår vanryktande eller förolämpning må bevisning, huruvida ärekränkande uppgift var sann eller av gärningsmannen hölls eller med skäl kunde hållas för sann, föras allenast i den mån sådan bevisning är erforderlig för bedömande huruvida uppgiften var påkallad av allmänt eller enskilt väl.

7 §.

Brott som avses i detta kapitel må ej åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Har förtal riktats mot avliden, må åtal väckas jämväl av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon eller av den som stod i adoptivförhållande till honom.

4 KAP.

Om sedlighetsbrott.

1 §.

Tvingar man kvinna till samlag medelst våld å henne eller medelst hot som innebär trängande fara, dömes för *våldtäkt* till fängelse från och med två till och med tio år. Lika med våld å kvinnan skall anses att försätta henne i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, vare straffet fängelse från och med sex månader till och med fyra år.

2 §.

Den som i annat fall än i 1 § sägs förmår någon till könsligt umgänge medelst olaga tvång eller genom att grovt missbruka dennes beroende ställning, så ock den som har könsligt umgänge med någon som befinner sig i vanmakt eller eljest i hjälplöst tillstånd eller som för sådant umgänge med någon utnyttjar nedsättning eller rubbning av dennes själsverksamhet, dömes för *frihetskränkande otukt* till fängelse i högst fyra år.

3 §.

Där någon har könsligt umgänge med barn under femton år, dömes för *otukt med barn* till fängelse från och med sex månader till och med fyra år. Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen särskilt hänsynslöst förgripit sig mot barnet eller eljest att anse som grovt, skall till fängelse från och med två till och med åtta år dömas.

4 §.

Har någon könsligt umgänge med den som fyllt femton men ej tjuogoett år och som står under hans vård eller lydnad eller är intagen på anstalt och där står under hans tillsyn, dömes för *otukt med ungdom* till fängelse i högst fyra år.

Där i annat fall än i första stycket sägs någon som fyllt aderton år har könsligt umgänge med annan av samma kön som fyllt femton men ej aderton år, eller ock med annan av samma kön som fyllt aderton men ej tjuگوett år under utnyttjande av dennes oerfarenhet eller beroende ställning, dömes för *otukt med ungdom* till fängelse i högst två år.

5 §.

Har i fall som avses i 3 eller 4 § gärningsmannen icke insett men haft skäl原因 antaga att den mot vilken gärningen förövats icke uppnått ålder som där sägs, vare straffet fängelse i högst två år.

6 §.

Den som i annat fall än förut i detta kapitel är sagt på sedlighetssårande sätt berör någon eller blottar sig själv eller annorledes i ord eller handling uppträder sedlighetssårande, dömes, där gärningen är riktad mot barn under femton år eller är ägnad att kränka annan, för *otuktigt beteende* till fängelse i högst två år eller böter.

7 §.

Den som vanemässigt främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt, dömes för *koppleri* till fängelse i högst fyra år. Samma lag vare där någon för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könslig förbindelse mellan andra, så ock där någon till otuktigt levnadssätt förleder den som är under tjugett år.

8 §.

Försök till våldtäkt, otukt med barn eller otukt med ungdom, så ock förberedelse eller stämpling till våldtäkt straffes efter ty i 21 kap. stadgas.

9 §.

Har någon mot sin make eller mot den med vilken han senare ingått äktenskap förövat annat i detta kapitel omförmält brott än koppleri, må åklagare väcka åtal allenast om åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Är i fall som avses i 3, 4 eller 5 § ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen förövats, vare lag samma.

5 KAP.

Om brott mot familj.

1 §.

Där gift man eller kvinna ingår nytt äktenskap, så ock där ogift ingår äktenskap med den som är gift, dömes för *tvegifte* till fängelse i högst två år eller böter.

2 §.

Gifter sig någon med den som till följd av sinnessjukdom, tillfällig sinnesförvirring eller annan sådan orsak ej äger rättslig handlingsförmåga, eller ingår någon äktenskap, som på yrkande av andra maken kan för villfarelse eller svek dömas att återgå, dömes för *olaga giftermål* till fängelse

i högst två år eller böter. Samma lag vare där någon tvingar annan till giftermål.

3 §.

Den som understicker eller förbyter barn eller eljest genom att avgiva oriktig anmälan till myndighet eller underlåta anmälan tillvällar sig eller annan falsk familjeställning eller berövar annan hans rätta familjeställning, dömes för *förvanskande av familjeställning* till fängelse i högst två år eller böter.

4 §.

Bortför någon egenmäktigt barn under femton år från den som har barnet i sin vård, dömes, där det ej är frihetsbrott, för *egenmäktigt bortförande av barn* till fängelse i högst två år eller böter.

5 §.

Öva släktingar i rätt upp- och nedstigande led eller syskon samlag med varandra, dömes för *blodskam* till fängelse i högst två år eller böter. Samma lag vare där samlag övas mellan dem, av vilka den ena är gift med den andras släkting i rätt upp- eller nedstigande led.

Ej må den som förmåtts till samlag under omständigheter varom i 4 kap. 1 eller 2 § eller 4 § första stycket sägs eller som vid samlaget var under aderton år dömas till straff.

6 §.

Försök till förvanskande av familjeställning straffes efter ty i 21 kap. stadgas.

7 §.

Olaga giftermål må ej åtalas, där ej för brottet blivit dömt till återgång av äktenskapet; ej heller må egenmäktigt bortförande av barn åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

6 KAP.

Om stöld, rån och andra tillgreppsbrott.

1 §.

Var som olovligen tager vad annan tillhör med uppsåt att tillägna sig det eller att bruka det tillgripna utan att återställa det, dömes, där tillgreppet innebär skada, för *stöld* till fängelse i högst två år.

2 §.

Är stöld med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för *snatteri* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

3 §.

Stjäl någon från dödsbo vari han är delägare, eller stjäla makar, syskon, föräldrar och barn, adoptivföräldrar och adoptivbarn eller fosterföräldrar och fosterbarn från varandra medan de sammanbo, dömes för *bodräkt* till böter eller fängelse i högst sex månader. Samma lag vare där någon stjäla lösöre vari han äger del. Medverka flera till stöld och gäller vad nu är sagt någon av dem, dömes jämväl envar av de övriga för bodräkt, dock ej den som handlat med uppsåt att tillägna sig det tillgripna eller att själv bruka det.

4 §.

Är brott som förut i detta kapitel är sagt att anse som grovt, skall för *grov stöld* dömas till fängelse från och med sex månader till och med sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det förövats medelst inbrott eller avsett sak som någon bar på sig, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel, eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

5 §.

Var som stjäla medelst våld å person eller medelst hot som innebär trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats å bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för *rån* till fängelse från och med ett till och med åtta år. Samma lag vare om den som med sådant våld eller hot tvingar någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är.

Lika med våld å person skall anses 'att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

6 §.

Är *rån* att anse som grovt, skall för *grovt rån* dömas till fängelse från och med fyra till och med tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen tillfogade svår kroppsskada eller gärningen ådagalade synnerlig förslagenhet eller grymhet eller innefattade ett hänsynslöst utnyttjande av den rånades skyddslöshet eller utsatta ställning.

7 §.

Var som olovligen tager och brukar eller eljest tillgriper något, dömes, där ej fall är för handen som särskilt i detta kapitel omförmäles, för *egenmäktigt förfarande* till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst två år. Samma lag vare där någon utan tillgrepp, genom att anbringa eller bryta lås eller annorledes, olovligen rubbar annans besittning eller ock med våld eller hot om våld hindrar annan i utövning av rätt att kvarhålla eller taga något.

8 §.

Rubbar man olovligen annans besittning för att själv taga sig rätt, dömes för *självtäkt* till böter eller fängelse i högst sex månader.

9 §.

Tager någon i skog eller mark olovligen sådant som avses i 10 kap. 2 § andra stycket och är ej brottet enligt vad där sägs att anse som åverkan, skall vad i detta kapitel är stadgat angående tillgrepp äga tillämpning.

Gör någon intrång i annans besittning av fastighet, såsom genom att olovligen anbringa eller bryta stängsel, bygga, gräva, plöja, upptaga väg eller låta kreatur beta, eller skiljer någon obehörigen annan från besittning av fastighet eller del därav, skall vad i 7 och 8 §§ sägs om egenmäktigt förfarande eller om självtäkt äga tillämpning.

10 §.

Avleder någon olovligen elektrisk kraft, dömes för *olovlig kraftavledning* till fängelse i högst två år eller böter. Är brottet grovt, vare straffet fängelse i högst fyra år.

11 §.

Försök eller förberedelse till stöld, grov stöld, rån, grovt rån eller olovlig kraftavledning, så ock stämpling till eller underlåtenhet att avslöja rån eller grovt rån straffes efter ty i 21 kap. stadgas.

12 §.

Har brott som i detta kapitel omförmäles föröfvats mot make eller trolovad till gärningsmannen eller till annan vid brottet medverkande eller mot syskon, skyldeman i rätt upp- eller nedstigande led eller den som i första svågerlag lika nära är eller mot adoptivföräldrar eller adoptivbarn, fosterföräldrar eller fosterbarn, må, där ej fråga är om grov stöld, rån eller grovt rån, åklagare väcka åtal allenast om brottet av målsägande angives till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Såsom medverkan anses vid tillämpning av detta stadgande jämväl häleri och häleriförseelse.

7 KAP.

Om bedrägeri och annan oredlighet.

1 §.

Var som medelst vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, dömes för *bedrägeri* till fängelse i högst två år.

2 §.

Är bedrägeri med hänsyn till skadans omfattning och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för *bedrägligt beteende* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Begagnar sig någon av husrum, förtäring, transport, tillträde till föreställning eller annat dylikt, som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning, och gör han ej rätt för sig, straffes, evad han vilseleder någon eller ej, för bedrägligt beteende eller, om brottet ej är att anse som ringa, för bedrägeri. Samma lag vare där någon som har att betjäna allmänheten efter viss taxa tager betalning utöver taxan utan att påvisa avvikelsen.

3 §.

Är brott som förut i detta kapitel är sagt att anse som grovt, skall för *grovt bedrägeri* dömas till fängelse från och med sex månader till och med sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen missbrukat allmänt förtroende eller begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

4 §.

Var som medelst hot om brottslig gärning tvingar någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är, dömes, där ej brottet är att anse såsom rån eller grovt rån, för *utpressning* till fängelse i högst sex år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Övar någon sådant tvång medelst hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, vare lag samma, där tvånget är otillbörligt.

5 §.

Den som vid avtal eller annan rättshandling begagnar sig av någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning i förhållande till honom till att bereda sig förmån, som står i uppenbart missförhållande till vederlaget eller för vilken vederlag icke skall utgå, dömes för *ocker* till fängelse i högst två år eller böter. Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst fyra år.

6 §.

Den som köper sak, som är frånhänd någon genom brott, eller tillgodogör sig saken eller eljest därmed tager befattning ägnad att försvåra sakens återställande, straffes för *häleri* med fängelse i högst två år eller, om brottet är grovt, med fängelse i högst fyra år; i ringa fall vare straffet böter eller fängelse i högst sex månader. Samma lag vare om den som bereder sig

otillbörlig vinning av någons brottsliga förvärv, så ock om den som genom krav, överlåtelse eller på annat dylikt sätt hävdar genom brott tillkommen fordran.

Om gärningsmannen icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg, dömes för *häleriförseelse* till böter eller fängelse i högst sex månader.

7 §.

Var som, i annat fall än förut i detta kapitel är sagt, förfar oredligt i det han medelst vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet och därigenom skadar den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, dömes för *oredligt förfarande* till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst två år. Sker vilseledandet i utövning av yrke eller näring och avser det beskaffenhet, myckenhet eller ursprung av vad mot vederlag tillhandahålles, vare lag samma, ändå att skada ej uppkommer.

8 §.

Den som offentliggör eller eljest bland allmänheten sprider vilseledande uppgift för att påverka priset på vara, värdepapper eller annan egendom, dömes för *svindleri* till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Där någon, som medverkar vid bildande av aktiebolag eller annat företag eller på grund av sin ställning bör äga särskild kännedom om ett företag, offentliggör eller eljest bland allmänheten eller företagets intressenter sprider vilseledande uppgift ägnad att påverka bedömandet av företaget i ekonomiskt hänseende och därigenom medföra skada, dömes såsom i första stycket sägs. Sker det av grov oaktsamhet, straffes med fängelse i högst ett år eller böter.

9 §.

Den som om annan lämnar ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som är ägnad att skada denne i utövning av yrke eller näring eller eljest i ekonomiskt hänseende, dömes, där ej fall är för handen som i 3 kap. 1 eller 4 § sägs, för *ekonomiskt förtal* till fängelse i högst två år eller böter. Är brottet ringa, vare straffet böter.

10 §.

Mottager någon, för användning såsom påtryckningsmedel vid krav, handling som är falsk, upprättad för skens skull eller eljest oriktig eller ock check utan täckning, straffes för *ockerpantning* med fängelse i högst två år eller böter.

11 §.

Försök eller förberedelse till bedrägeri, grovt bedrägeri, utpressning eller ocker straffes efter ty i 21 kap. stadgas; dock skall vad i 21 kap. 3 § sägs icke gälla i fråga om försök till utpressning.

Såsom för förberedelse till bedrägeri eller grovt bedrägeri straffes den som för att bedraga försäkringsgivare eller eljest med bedrägligt uppsåt skadar sig eller annan till person eller egendom. Samma lag vare där någon med uppsåt som nyss sagts söker åstadkomma sådan skada. Har han innan skadan inträtt frivilligt avstått från att fullfölja gärningen, vare fri från straff.

12 §.

Vad i 6 kap. 12 § sägs om inskränkning i åklagares åtalsrätt skall äga motsvarande tillämpning beträffande annat i detta kapitel omförmält brott än grovt bedrägeri.

Oredligt förfarande eller ekonomiskt förtal må ej åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

8 KAP.

Om förskingring och annan trolöshet.

1 §.

Där någon, som på grund av avtal, allmän eller enskild tjänst eller dylik ställning fått egendom i besittning för annan med skyldighet att utgiva egendomen eller redovisa för denna, genom att tillägna sig egendomen eller annorledes åsidosätter vad han har att iakttaga för att kunna fullgöra sin skyldighet, dömes, om gärningen innebär vinning för honom och skada för den berättigade, för *förskingring* till fängelse i högst två år.

2 §.

Är förskingring med hänsyn till det förskingrades värde och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för *undandräkt* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

3 §.

Är förskingring att anse som grov, skall för *grov förskingring* dömas till fängelse från och med sex månader till och med sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen missbrukat ansvarsfull ställning eller begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

4 §.

Där någon, i annat fall än förut i detta kapitel är sagt, med egendom, som han har i besittning men vartill ägande- eller säkerhetsrätt är förbehållen eller tillförsäkrad eller eljest tillkommer annan, vidtager åtgärd varigenom egendomen frånhändes den andre eller denne annorledes be-

rövas sin rätt, dömes för *olovligt förfogande* till böter eller fängelse i högst sex månader. Är brottet grovt, vare straffet fängelse i högst två år.

5 §.

Där någon, som på grund av förtroendeställning, evad det är i allmän eller enskild tjänst, såsom syssloman eller eljest, fått att för annan sköta ekonomisk angelägenhet eller öva tillsyn å skötseln därav, missbrukar behörighet att företräda huvudmannen eller eljest sin förtroendeställning och därigenom skadar huvudmannen, straffes, där gärningen icke innefattar förskingring, för *trolöshet mot huvudman* med fängelse i högst två år eller böter.

Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller tillfogat huvudmannen betydande eller synnerligen kännbar skada eller eljest att anse som grovt, skall för *grov trolöshet mot huvudman* dömas till fängelse från och med sex månader till och med sex år.

Missbrukar någon, som fått att sköta rättslig angelägenhet för annan, till förfång för huvudmannen sin förtroendeställning, dömes efter ty i första stycket är sagt, ändå att angelägenheten ej är av ekonomisk art.

6 §.

Den som, i annat fall än förut i detta kapitel är sagt, genom missbruk av behörighet att i annans ställe företaga rättshandling skadar denne eller med missbruk av behörighet att göra gällande skuldebrev eller dylik handling kräver vad annan tillkommer, dömes för *behörighetsmissbruk* till böter eller fängelse i högst sex månader eller, där brottet är grovt, till fängelse i högst två år. Samma lag vare där någon fordrar betalning jämlikt handling som ej blivit utgiven eller för gäld som redan är gulden eller ock kräver att utfå gods som han redan bekommit eller mot krav åberopar kvitto som icke utgivits.

7 §.

Brukar någon olovligen annans sak som han har i besittning och vållar därigenom skada eller olägenhet, dömes för *olovligt brukande* till böter eller fängelse i högst sex månader. Samma lag vare där innehavare av fastighet brukar denna till men för annans rätt därtill genom att olovligen bygga, gräva, plöja, upptaga väg, låta kreatur beta eller vidtaga annan dylik åtgärd.

8 §.

Fullgör man ej vad i lag är föreskrivet om skyldighet att tillkännagiva hittegoods eller annans sak som man av misstag eller tillfällighet fått i besittning, dömes för *fyndförseelse* till böter. Underlåter man att fullgöra sådan skyldighet med uppsåt att tillägna sig godset eller förfar man eljest med godset på sätt i 4 § sägs, gälle vad där är stadgat.

9 §.

Försök till förskingring, grov förskingring, trolöshet mot huvudman eller grov trolöshet mot huvudman straffes efter ty i 21 kap. stadgas.

10 §.

Vad i 6 kap. 12 § sägs om inskränkning i åklagares åtalsrätt skall äga motsvarande tillämpning beträffande annat i detta kapitel omförmålt brott än grov förskingring.

Olovligt förfogande eller olovligt brukande må ej åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

9 KAP.

Om gäldenärsbrott.

1 §.

Gäldenär, som förstör eller genom gåva eller annan liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydighet och därigenom försätter sig på obestånd eller förvärrar sitt obestånd, dömes för *oredlighet mot borgenärer* till fängelse i högst två år.

Gäldenär, som vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningssed förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, varde, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest lägges till grund för förfarandet, dömd såsom i första stycket sägs. Samma lag vare där gäldenär i samband med annan exekutiv förrättning åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättningen tages i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

Gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydighet med uppsåt att hålla den undan konkursen, så ock gäldenär, som i konkurs undandrager eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång, dömes likaledes för *oredlighet mot borgenärer* efter ty nu är sagt.

2 §.

Är *oredlighet mot borgenärer* att anse som grov, skall för *grov oredlighet mot borgenärer* dömas till fängelse från och med sex månader till och med sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gäldenären beedigat oriktig uppgift eller begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning.

3 §.

Gäldenär, som fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller lever slösaktigt eller inlåter sig

på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtager annan sådan åtgärd och som därigenom uppsåtligen eller av grov oaktsamhet framkallar eller förvärrar obestånd, dömes för *vårdslöshet mot borgenärer* till fängelse i högst två år.

Gäldenär, som vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningssed av grov oaktsamhet förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, varde, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest lägges till grund för förfarandet, dömd efter ty i första stycket sägs.

4 §.

Gäldenär som, då konkurs är förestående, betalar eller ställer säkerhet för borgenärs fordran eller vidtager annan sådan åtgärd och därigenom avsevärt förringar övriga borgenärs rätt, dömes för *mannamån mot borgenärer* till fängelse i högst två år. Samma lag vare där bokföringsskyldig gäldenär, ehuru han enligt god köpmanssed uppenbarligen bort inställa sina betalningar, förfar som nu sagts.

Gäldenär, som för att främja ackord hemligen lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån, dömes ock för *mannamån mot borgenärer* efter ty nu är sagt.

5 §.

Asidosätter gäldenär uppsåtligen eller av oaktsamhet honom åliggande bokföringsskyldighet på sådant sätt att ställningen och rörelsens gång ej kunna i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, straffes för *bokföringsbrott* med fängelse i högst två år eller böter.

6 §.

Försök att, såsom i 1 § tredje stycket sägs, ur riket bortföra tillgång straffes efter ty i 21 kap. stadgas.

7 §.

Begår den som är i gäldenärs ställe gärning som i detta kapitel sägs, skall han straffas såsom vore han själv gäldenär.

Borgenär, som i fall varom i 4 § förmåles tager eller låter åt sig utlova betalning, säkerhet eller annan förmån, straffes för medverkan till brottet endast om han brukar otillbörligt hot eller otillbörligt löfte om förmån eller handlar i hemligt samförstånd med gäldenären.

8 §.

Bokföringsbrott må ej åtalas, där ej gäldenären inom fem år från det brottet förövades kommit i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar.

10 KAP.

Om skadegörelsebrott.

1 §.

Var som förstör eller skadar egendom, fast eller lös, till men för annans rätt därtill, dömes för *skadegörelse* till fängelse i högst sex månader eller böter.

2 §.

Är skadegörelse med hänsyn till skadans obetydlighet och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för *åverkan* dömas till böter.

Den som i skog eller mark olovligen tager växande träd eller gräs eller, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfälle, sten, grus, torv eller annat sådant, som ej är berett till bruk, dömes för åverkan, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är att anse som ringa.

3 §.

Är skadegörelse att anse som grov, skall för *grov skadegörelse* dömas till fängelse i högst fyra år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa eller om den förövats på sak som har stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller om skadan eljest är synnerligen kännbar.

4 §.

Tager någon olovlig väg över tomt eller plantering eller över annan äga som kan skadas därav, dömes för *tagande av olovlig väg* till böter.

5 §.

Försök eller förberedelse till grov skadegörelse, så ock underlåtenhet att avslöja sådant brott straffes efter ty i 21 kap. stadgas.

6 §.

Åverkan eller tagande av olovlig väg må ej, där brottet endast förnärmar enskilds rätt, åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

11 KAP.

Om allmänfarliga brott.

1 §.

Anlägger någon brand, som innebär fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom, dömes för *mordbrand* till fängelse från och med två till och med åtta år.

2 §.

Är mordbrand att anse som grov, skall för *grov mordbrand* dömas till fängelse på livstid eller från och med sex till och med tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om branden anlagts i tätbebyggt samhälle, där den lätt kunde sprida sig, eller eljest innebar fara för flera människor eller för egendom av särskild betydenhet.

3 §.

Den som åstadkommer explosion, översvämning, ras, skeppsbrott, flyg- eller tågolycka eller annan sådan ofärd och därigenom framkallar fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom, dömes för *allmänfarlig ödeläggelse* till fängelse från och med två till och med åtta år. Är brottet grovt, vare straffet fängelse på livstid eller från och med sex till och med tio år.

4 §.

Där någon förstör eller skadar egendom, som har avsevärd betydelse för rikets försvar, folkförsörjning, rättsskipning eller förvaltning eller för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet i riket, eller genom annan åtgärd, som ej innefattar allenast undanhållande av arbetskraft eller uppmaning därtill, hindrar eller allvarligt stör användningen av sådan egendom, dömes för *sabotage* till fängelse i högst fyra år. Samma lag vare där någon eljest, genom skadegörelse eller annan åtgärd som nyss sagts, hindrar eller allvarligt stör den allmänna samfärdseln eller användningen av telegraf, telefon, radio eller dylikt allmänt hjälpmedel eller av anläggning för allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft.

Är brottet grovt, dömes för *grovt sabotage* till fängelse från och med två till och med tio år eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om därigenom framkallats fara för rikets säkerhet, för flera människoliv eller för egendom av särskild betydenhet.

5 §.

Den som av oaktsamhet, genom att umgås ovarsamt med eld eller sprängämne eller annorledes, vållar brand eller ofärd som i 1, 2 eller 3 § sägs eller uppsåtligen eller av oaktsamhet framkallar fara därför, dömes för *allmän-*

farlig vårdslöshet till fängelse i högst två år eller böter. Samma lag vare där någon av oaktsamhet vållar skada eller hinder som i 4 § sägs.

6 §.

Där någon förgiftar eller infekterar livsmedel, vatten eller annat, på annat sätt sprider gift eller dylikt eller överför eller sprider allvarlig sjukdom och därigenom framkallar allmän fara för människors liv eller hälsa, dömes för *spridande av gift eller smitta* till fängelse i högst sex år.

Är brottet grovt, vare straffet fängelse från och med fyra till och med tio år eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det skett med uppsåt att skada annan till liv eller hälsa eller om många människor utsatts för fara.

7 §.

Framkallar någon allmän fara för djur eller växter medelst gift eller genom att överföra eller sprida elakartad sjukdom eller genom att sprida skadedjur eller ogräs eller på annat dylikt sätt, dömes för *förgöring* till fängelse i högst två år eller böter.

Är brottet grovt, dömes för *grov förgöring* till fängelse från och med sex månader till och med sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det skett med uppsåt att skada eller om egendom av betydande värde utsatts för fara.

8 §.

Begär någon av grov oaktsamhet gärning som i 6 eller 7 § sägs, dömes till fängelse i högst ett år eller böter.

9 §.

Där någon, som lider av könssjukdom i smittsamt skede och har vetskap eller misstanke därom, övar samlag med annan, dömes för *utsättande för venerisk smitta* till fängelse i högst två år eller böter. Samma lag vare där någon eljest, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet, utsätter annan för fara att bliva smittad av könssjukdom.

10 §.

Har någon, utan att vara förfallen till straff enligt vad förut i detta kapitel är sagt, vid handhavande av eld, sprängämne, gift eller annorledes framkallat fara för brand eller ofärd som i 1, 2 eller 3 § sägs eller allmän fara som avses i 6 eller 7 §, och underlåter han, efter att hava kommit till insikt därom, att till farans avvärjande göra vad skäligen kan begäras, dömes till fängelse i högst ett år eller böter.

11 §.

Där någon, som ådragit sig ansvar enligt 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8 eller 10 §, frivilligt avvärjt fara som där sägs innan avsevärd olägenhet uppkommit, må straffet nedsättas under det lägsta straff som är stadgat för gärningen; dock må ej till lägre straff än fängelse dömas, om minsta straff för brottet eljest är fängelse i två år eller däröver. Var faran ringa och är brottet ej belagt med svårare straff än fängelse i ett år, skall ej till straff dömas.

12 §.

Försök, förberedelse eller stämpling till mordbrand, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, sabotage, grovt sabotage, spridande av gift eller smitta, förgöring eller grov förgöring, så ock underlåtenhet att avslöja sådant brott straffes efter ty i 21 kap. stadgas. Såsom stämpling till brott som nu sagts anses även att träda i samverkan med andra eller i förbindelse med främmande makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas under krig eller då riket hotas av krig.

13 §.

Har brott som i 9 § sägs förövats mot make, må åklagare väcka åtal allenast om brottet av målsägande angives till åtal eller ock åklagaren finner åtal vara påkallat ur allmän synpunkt.

12 KAP.

Om förfalskningsbrott.

1 §.

Var som, genom att skriva annan, verklig eller diktad, persons namn eller genom att falskeligen förskaffa sig annans underskrift eller annorledes, framställer falsk urkund eller ock falskeligen ändrar eller utfyller äkta urkund, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *urkundsförfalskning* till fängelse i högst två år.

Såsom urkund anses protokoll, kontrakt, skuldebrev, intyg och annan handling, som upprättats till bevis eller eljest är av betydelse såsom bevis, så ock legitimationskort, biljett och dylikt bevismärke.

2 §.

Är urkundsförfalskning att anse som ringa, skall för *ringa urkundsförfalskning* dömas till fängelse i högst sex månader eller böter.

Vid bedömande huruvida brottet är ringa skall särskilt beaktas, om urkunden är av mindre vikt, såsom kassakvitto, kontramärke eller dylikt mottagningsbevis, eller om gärningen skett för att förhjälpa någon till hans rätt.

3 §.

Är urkundsförfalskning att anse som grov, skall för *grov urkundsförfalskning* dömas till fängelse från och med sex månader till och med sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om förfalskningen avser myndighets arkivhandling av vikt eller urkund som är särskilt betydelsefull i den allmänna omsättningen, såsom obligation, aktiebrev eller inteckningshandling, eller om gärningen eljest är av särskilt farlig art.

4 §.

Den som förstör, gör obrukbar eller undanskaffar urkund varöver han vid tillfället ej äger så förfoga, straffes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *undertryckande av urkund* med fängelse i högst två år. Är brottet grovt, dömes till fängelse i högst fyra år. Är brottet ringa, vare straffet fängelse i högst sex månader eller böter.

5 §.

Där någon utan lov anbringar eller eljest förfalskar annans namnteckning eller signatur på alster av konst eller konsthantverk eller på annat dylikt verk och därigenom ger sken av att denne bestyrkt sig vara upphovsman till verket, dömes för *signaturförfalskning* till fängelse i högst fyra år. Är brottet ringa, vare straffet fängelse i högst sex månader eller böter.

6 §.

Var som eftergör inom eller utom riket gällande penningsedel eller mynt eller annorledes förfalskar sedel eller mynt, dömes för *penningsförfalskning* till fängelse i högst fyra år. Är brottet grovt, skall till fängelse från och med ett till och med åtta år dömas. Är brottet ringa, vare straffet fängelse i högst sex månader eller böter.

7 §.

Eftergör någon gällande frimärke, beläggningsstämpel eller annat offentligt eller för allmänheten avsett inländskt eller utländskt värdemärke eller ock offentlig inländsk eller utländsk kontrollmärkning på mått, vikt, vara, handling eller annat, eller anbringar någon falskt sådant märke eller falskeligen äkta märke eller förfalskar någon eljest sådant märke eller det märkta, straffes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *märkesförfalskning* med fängelse i högst två år. Är brottet grovt, skall till fängelse från och med sex månader till och med sex år dömas. Är brottet ringa, vare straffet fängelse i högst sex månader eller böter.

8 §.

Där någon falskeligen anbringar märke eller annat föremål som kan tagas för gällande gränsmärke, vattenmärke, fixpunkt eller annat märke för

plan- eller höjdmätning eller ock flyttar, borttager, skadar eller förstör sådant märke, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *förfalskning av fast märke* till fängelse i högst fyra år. Är brottet ringa, vare straffet fängelse i högst sex månader eller böter.

9 §.

Den som åberopar falsk urkund, utbjuder eller håller till salu verk med falsk signatur, utprånglar falsk sedel eller falskt mynt, begagnar falskt värde- eller kontrollmärke, åberopar falskt fast märke eller eljest gör bruk av något, som förfalskats på sätt ovan sägs, straffes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för bruk av det förfalskade såsom hade han själv gjort förfalskningen.

10 §.

Den som i annat fall än i 9 § sägs bland allmänheten sprider något, som lätt kan förväxlas med gällande penningssedel, mynt eller offentligt värde- märke, dömes för spridande av efterbildning av sådant föremål till böter.

11 §.

Har någon, som ådragit sig ansvar enligt vad förut i detta kapitel är sagt, innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt avvärjt den fara i bevishänseende som gärningen innebar, må straffet nedsättas under det lägsta straff som är stadgat för gärningen. Var faran ringa och är brottet ej belagt med svårare straff än fängelse i ett år, skall ej till straff dömas.

12 §.

Försök eller förberedelse till urkundsförfalskning, grov urkundsförfalskning, undertryckande av urkund, signaturförfalskning, penningförfalskning, märkesförfalskning, förfalskning av fast märke eller brott som i 9 § sägs, så ock underlåtenhet att avslöja penningförfalskning straffes efter ty i 21 kap. stadgas. Skulle brottet, om det fullbordats, hava varit att anse som ringa, må dock ej dömas till straff enligt vad nu sagts.

13 KAP.

Om mened och falskt åtal; så ock om annan osann utsaga.

1 §.

Var som under laga ed eller under försäkran som avgives i eds ställe lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes för *mened* till fängelse från och med sex månader till och med fyra år. Är brottet grovt, såsom då det sker med uppsåt att oskyldig må fällas till urbota straff eller eljest synnerlig skada tillfogas annan, skall till fängelse från och med två till och med åtta år dömas. Är brottet ringa, vare straffet fängelse i högst ett år eller böter.

2 §.

Den som vid förhör under sanningsförsäkran i rättegång lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes för *osann partsutsaga* till fängelse i högst två år. Är brottet ringa, vare straffet böter eller fängelse i högst sex månader.

3 §.

Begår någon av grov oaktsamhet gärning som i 1 eller 2 § sägs, dömes för *ovarsam utsaga* till böter eller fängelse i högst sex månader.

4 §.

Prövas utsaga som avses i 1—3 §§ vara utan betydelse för saken, skall ej till straff dömas.

Vad i första stycket sägs skall ock gälla, där någon lämnat osann uppgift eller förtigit sanningen angående sådant varom han ägt vägra att yttra sig och omständigheterna innebära skälig ursäkt för honom.

5 §.

Väcker någon åtal med uppsåt att oskyldig må bli sakfälld, dömes för *falskt åtal* till fängelse i högst två år. Är brottet grovt, såsom då åtalet avser svårt brott eller innefattar missbruk av tjänsteställning, skall till fängelse från och med sex månader till och med sex år dömas. Är brottet ringa, vare straffet fängelse i högst sex månader eller böter.

6 §.

Den som väcker åtal ehuru han icke har sannolika skäl därtill, dömes för *obefogat åtal* till fängelse i högst sex månader eller böter.

7 §.

Gör någon angivelse till åtal med uppsåt att oskyldig må bli sakfälld, dömes för *falsk angivelse* till fängelse i högst två år. Är brottet ringa, vare straffet fängelse i högst sex månader eller böter.

Den som, i annat fall än första stycket avser, hos åklagare, polismyndighet eller annan myndighet sanningslöst tillvitar annan brottslig gärning, föregiver besvärande omständighet eller förnekar friande eller mildrande omständighet, straffes, där myndigheten har att upptaga anmälan i sådan sak, för *falsk tillvitelse* såsom i första stycket sägs.

Begår någon av grov oaktsamhet gärning som i andra stycket sägs, dömes för *vårdslös tillvitelse* till böter eller fängelse i högst sex månader.

8 §.

Förvanskar eller undanröjer någon bevis med uppsåt att oskyldig må bli sakfälld eller åberopar någon med sådant uppsåt falskt bevis, dömes för *bevisförvanskning* såsom i 5 § sägs.

9 §.

Har någon, utan att vara förfallen till straff enligt vad förut i detta kapitel är sagt, genom åtgärd, varom där förmäles, framkallat fara för att annan skall bliva utan laga skäl dömd eller eljest lida avsevärt förfång, och underlåter han, efter att hava kommit till insikt därom, att till farans avvärjande göra vad skäligen kan begäras, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 §.

Var som i skriftlig utsaga, som jämlikt lag eller författning avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete eller under annan dylik försäkran, lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *osann försäkran* till fängelse i högst sex månader eller böter, eller, om brottet är grovt, till fängelse i högst två år.

Förövas gärning, varom i första stycket förmäles, av grov oaktsamhet, dömes för *vårdslös försäkran* till böter eller fängelse i högst sex månader.

11 §.

Lämnar någon i intyg eller annan urkund osann uppgift om vem han är eller om annat än egna angelägenheter eller upprättar någon för skens skull urkund rörande rättshandling, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *osant intygande* till böter eller fängelse i högst sex månader. Är brottet med hänsyn till att det innefattar missbruk av tjänsteställning eller eljest att anse som grovt, skall till fängelse i högst två år dömas.

Den som åberopar eller eljest begagnar osann urkund som avses i första stycket, straffes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *bruk av osann urkund* enligt vad i nämnda stycke sägs.

12 §.

Missbrukar någon pass, betyg eller dylik för viss man utställd urkund genom att giva sig eller annan ut för honom eller utlämnar han urkunden att sålunda missbrukas, eller utger någon sanningslöst handling, som tillkommit medelst genomslag eller fotografering eller på annat dylikt sätt, för riktig kopia av viss urkund, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *missbruk av urkund* till fängelse i högst sex månader eller böter.

13 §.

Förnekar någon sin underskrift på urkund, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för *förnekande av underskrift* till fängelse i högst sex månader eller böter.

14 §.

Där någon, som ådragit sig ansvar enligt vad förut i detta kapitel är sagt, innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt rättat felet eller på annat sätt avvärjt fara för vidare olägenhet, må straffet nedsättas under det lägsta

straff som är stadgat för gärningen. Var faran ringa och är brottet ej belagt med svårare straff än fängelse i ett år, skall ej till straff dömas.

15 §.

Förberedelse till mened, så ock sådan stämpling till mened, att någon sökt anstifta annan till gärningen, straffes efter ty i 21 kap. stadgas, där ej brottet, om det fullbordats, skulle hava varit att anse som ringa. Försök till bevisförvanskning straffes ock enligt vad i 21 kap. stadgas.

14 KAP.

Om brott mot allmän ordning.

1 §.

Stör folksamling allmän ordning genom att ådagalägga uppsåt att med förenat våld sätta sig upp mot myndighet eller eljest framtvunga eller hindra viss åtgärd och skingrar den sig ej på myndighets befallning, straffes för *upplopp*, anstiftare och anförare med fängelse i högst fyra år och annan deltagare i folksamlingens förehavande med fängelse i högst två år eller böter.

Skingrar sig folksamlingen på myndighets befallning, straffes anstiftare och anförare med fängelse i högst två år eller böter.

2 §.

Har folksamling, med uppsåt som i 1 § sägs, gått till förenat våld å person eller egendom dömes, evad myndighet var tillstädes eller ej, för *våldsam upplupp*, anstiftare och anförare till fängelse i högst tio år och annan deltagare i folksamlingens förehavande till fängelse i högst fyra år eller böter.

3 §.

Underlåter deltagare i folksamling som stör allmän ordning att efterkomma för ordningens upprätthållande meddelad befallning eller inträng-er han på område som för sådant ändamål fridlysts eller avspärrats, dömes, där ej upplopp föreligger, för *ohörsamhet mot ordningsmakten* till böter eller fängelse i högst sex månader.

4 §.

Där någon genom våldshandling eller oljud eller på annat dylikt sätt stör eller söker hindra allmän gudstjänst, annan allmän andaktsövning, vigsel eller begravning eller dylik akt, domstols förhandling eller annan statlig eller kommunal förrättning eller ock allmän sammankomst för överläggning, undervisning eller åhörande av föredrag, dömes för *störande av förrättning eller av allmän sammankomst* till böter eller fängelse i högst sex månader.

5 §.

Var som muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprides eller utlämnas för spridning eller i annat meddelande till allmänheten uppmanar eller eljest söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet, dömes för *uppvigling* till böter eller fängelse i högst sex månader. Sökte han förleda till brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver, må till fängelse i högst fyra år dömas.

6 §.

Den som bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, folkförsörjning eller allmän ordning och säkerhet, straffes för *samhällsfarlig ryktesspridning* med fängelse i högst två år eller böter.

Samma lag vare där någon till främmande makt framför eller låter framkomma osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet.

Förövas gärning som i andra stycket sägs av grov oaktsamhet, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

7 §.

Skymfar någon offentligen Sveriges flagga eller vapen eller annat rikets höghetstecken, dömes för *skymfande av rikssymbol* till böter eller fängelse i högst sex månader.

8 §.

Hotar, förtalar eller skymfar någon offentligen folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse, dömes för *hets mot folkgrupp* till böter eller fängelse i högst sex månader.

9 §.

Den som offentligen skymfar sådant som av svenska kyrkan eller annat här i riket verksamt trossamfund hålles heligt, dömes för *brott mot trosfrid* till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 §.

Där någon obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar lik eller avlidens aska, öppnar grav eller eljest gör skada eller ofog på kista, urna, grav eller annat de dödas vilorum eller på gravvård, dömes för *brott mot griftefrid* till fängelse i högst sex månader eller böter.

11 §.

Var som på allmän plats, evad det är utom- eller inomhus, uppträder berusad av starka drycker, så att det framgår av hans åtbörder eller tal, dömes för *fylleri* till böter, högst femhundra kronor. Till samma straff dömes, om ruset orsakats av annat än starka drycker.

12 §.

Den som på allmän plats eller eljest offentligen inbjuder eller uppmanar till könsligt umgänge på sätt som är ägnat att väcka anstöt, dömes för *inbjudan till otukt* till böter eller fängelse i högst sex månader.

13 §.

Sårar någon tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild, dömes för *sårande av sedlighet* till fängelse i högst sex månader eller böter. Samma lag vare där någon eljest bland barn eller ungdom sprider skrift eller bild, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran.

14 §.

Var som, i annat fall än förut i detta kapitel är sagt, för oljud på allmän plats eller eljest offentligen betar sig på sätt som är ägnat att väcka förargelse hos allmänheten, dömes för *förargelseväckande beteende* till böter, högst femhundra kronor.

15 §.

Anordnar någon för allmänheten äventyrligt spel om penningar eller penningvärde eller tillåter någon sådant spel i lokal som han upplåtit åt allmänheten, straffes för *dobbleri* med fängelse i högst sex månader eller böter. Deltager någon i dylikt spel som anordnats för allmänheten eller eljest äger rum i lokal vartill allmänheten har tillträde, dömes ock för *dobbleri* till böter.

Om lotteri gälle vad Konungen därom förordnar.

16 §.

Den som, genom misshandel, överansträngning, vanvård eller annorledes, utsätter djur för otillbörligt lidande, dömes för *djurplågeri* till böter eller fängelse i högst två år.

15 KAP.

Om brott mot allmän verksamhet.

1 §.

Förgriper sig någon med våld eller hot om våld å innehavare av ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, i dennes tjänsteutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från tjänsteåtgärd eller hämnas för sådan åtgärd, dömes för *våld eller hot mot tjänsteman* till fängelse i högst fyra år; är brottet ringa, vare straffet böter eller

fängelse i högst sex månader. Samma lag vare där någon sålunda förgriper sig mot den som innehaft ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar var förenat, för vad denne däri gjort eller låtit.

Vad nu sagts om befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, skall ock gälla befattning, med vilken enligt Konungens förordnande samma skydd skall vara förenat.

2 §.

Den som, annorledes än i 1 § sägs, för att tvinga eller hindra någon, som åtnjuter skydd enligt nämnda paragraf, i utövningen av hans befattning eller hämnas för tjänsteåtgärd, otillbörligen företager gärning, som för honom medför lidande, skada eller annan olägenhet, eller hotar därmed, dömes för *förgripelse mot tjänsteman* till fängelse i högst sex månader eller böter. Är brottet grovt, skall till fängelse i högst fyra år dömas.

3 §.

Vad i 1 och 2 §§ stadgas skall ock gälla, om någon på sätt som i nämnda paragrafer sägs förgriper sig mot den som är eller varit kallad att biträda där avsedd befattningshavare vid förrättning.

4 §.

Den som, utan att fall är för handen som förut i detta kapitel är sagt, med våld söker hindra utövningen av befattning som avses i 1 §, dömes för *våldsamt motstånd* till fängelse i högst sex månader eller böter.

5 §.

Där någon förtalar myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter eller ock förgriper sig med ärekränkning mot den som åtnjuter skydd enligt 1 §, i eller för hans befattning, dömes till fängelse i högst två år eller böter. Är brottet ringa, vare straffet böter.

6 §.

Den som lämnar, utlovar eller erbjuder muta eller annan otillbörlig förmån för utövning av befattning varmed ämbetsansvar är förenat, straffes för *bestickning* med fängelse i högst två år eller böter.

7 §.

Där någon, som utan ämbetsansvar är eller varit anställd i allmän tjänst eller av myndighet tillkallad för överläggning eller medverkan i dess verksamhet eller som fullgör eller fullgjort lagstadgad tjänsteplikt, obehörigen yppar något som han därvid erfarit och är pliktig att hemlighålla eller olovligen utnyttjar sådan hemlighet, dömes, där ej gärningen eljest är särskilt belagd med straff, för *brott mot tystnadsplikt* till fängelse i högst ett år eller böter. I ringa fall vare straffet böter.

8 §.

Den som vid val till allmän befattning eller vid annan utövning av rösträtt i allmänt ärende söker hindra omröstningen eller förvanska dess utgång eller eljest otillbörligen inverka på omröstningen, dömes för *otillbörligt verkande vid röstning* till fängelse i högst sex månader eller böter.

Är brottet grovt, skall till fängelse i högst fyra år dömas. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det förövades med våld eller hot om våld eller innefattade missbruk av tjänsteställning.

Den som mottager, låter åt sig utlova eller begär otillbörlig förmån för att i allmänt ärende rösta på visst sätt eller icke rösta, dömes, där det ej är ämbetsbrott, till fängelse i högst sex månader eller böter.

9 §.

Söker någon obehörigen skaffa sig kännedom om vad som angående utövning av rösträtt i allmänt ärende skall hållas hemligt, dömes för *brott mot rösthemlighet* till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 §.

Den som med våld eller hot om våld angriper någon för det han hos domstol eller annan myndighet gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller eljest vid förhör avgivit utsaga eller för att hindra honom från sådan åtgärd, straffes för *övergrepp i rättssak* med fängelse i högst två år eller böter. Samma lag vare där någon eljest med gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om sådan gärning angriper annan för det han avlagt vittnesmål eller eljest avgivit utsaga vid förhör hos myndighet eller för att hindra honom från att avgiva sådan utsaga.

11 §.

Där någon döljer den som förövat straffbelagd gärning, hjälper honom att undkomma, undanröjer bevis om gärningen eller på annat dylikt sätt motverkar hans befordran till straff eller annan påföljd, dömes för *skyddande av brottsling* till fängelse i högst två år eller böter.

Den som icke insåg men hade skälig anledning antaga att den andre var brottslig, straffes med böter.

Ej må någon av den brottsliges närmaste fällas till straff efter denna paragraf.

12 §.

Tager man lös den som är fånge, häktad eller anhållen eller eljest är för annat än sjukvård eller skyddsuffostran berövad friheten eller främjar man annorledes hans flykt, dömes för *främjande av flykt* till fängelse i högst fyra år. Är brottet ringa, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

13 §.

Den som bryter mot förbud att sälja eller skingra gods eller att utgiva annans gods, rubbar gods som blivit satt i kvarstad, utmätt eller beslagttaget, skadar eller borttager myndighets anslag eller insegel eller eljest olovligen öppnar vad myndighet tillslutit eller ock överträder annat dylikt myndighets förbud, dömes för *överträdelse av myndighets bud* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vägrar någon inträde som förrättningsman äger fordra, dömes till böter.

14 §.

Där någon obehörigen utövar vad som hör till befattning varmed ämbetsansvar är förenat, dömes för *obehörig tjänsteutövning* till fängelse i högst sex månader eller böter. Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen ville skaffa sig obehörig vinning eller eljest att anse som grovt, skall till fängelse i högst fyra år dömas.

15 §.

Den som, utan att fall är för handen som i 14 § sägs, obehörigen giver sig ut för att innehava där avsedd befattning, dömes för *föregivande av allmän ställning* till böter eller fängelse i högst sex månader. Samma lag vare där någon obehörigen bär uniform eller tjänstetecken för att giva sig sken av att tillhöra krigsmakten eller annan kår i det allmännas tjänst eller kår, vars verksamhet avser allmän samfärdsel eller allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft.

Giver någon sig obehörigen ut för advokat, dömes till böter.

16 §.

Försök eller förberedelse till våld eller hot mot tjänsteman eller till främjande av flykt straffes efter ty i 21 kap. stadgas. Skulle brottet, om det fullbordats, hava varit att anse som ringa, må dock ej dömas till straff enligt vad nu sagts.

17 §.

Brott som i 5 § sägs eller brott mot tystnadsplikt må ej åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

16 KAP.

Om högmålsbrott.

1 §.

Den som, i avsikt att statsskicket skall omstörtas eller lamslås med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel eller medelst sabotage eller andra åtgärder som hindra eller allvarligt störa verksamhet av synnerlig vikt

för samhällslivet, företager handling som innebär fara för avsiktens förverkligande, dömes, där det ej är högförräderi, för *uppror* till fängelse på livstid eller från och med åtta till och med tio år eller, om faran för riket var ringa, till fängelse från och med två till och med åtta år.

Samma lag vare där någon, i avsikt att Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med medel som i första stycket sägs berövas utövning av sin myndighet eller tvingas till åtgärd eller beslut som medför begränsning av någonderas handlingsfrihet, företager handling som innebär fara för avsiktens förverkligande. Där någon i annat fall, i avsikt att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall framtvingas eller hindras med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel, företager handling som innebär fara för avsiktens förverkligande, vare straffet fängelse från och med två till och med tio år.

2 §.

Förövar någon misshandel å Konungens person eller å regent som är satt i Konungens ställe eller brott mot Konungens eller regentens frihet, dömes för *majestätsbrott* till fängelse på livstid eller från och med sex till och med tio år.

Sker brott som nu sagts mot annan medlem av konungahuset, dömes till fängelse i högst sex år. Är brottet grovt, skall till fängelse från och med fyra till och med tio år eller på livstid dömas.

Den som berövar någon av de nämnda livet, dömes till fängelse på livstid.

3 §.

Förgriper sig någon med ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset, dömes till fängelse i högst fyra år eller böter.

4 §.

Den som förtalar eller offentligen skymfar riksstyrelse, som är satt i Konungens ställe, statsrådet eller riksdagen, dess avdelning eller utskott, dömes till fängelse i högst två år eller böter.

5 §.

Där någon, med uppsåt att brott skall förövas mot allmän säkerhet eller medborgares frihet, samlar eller anför väpnat manskap eller håller det samlat eller förser manskap med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning eller övar det i vapens bruk, dömes för *väpnat hot mot laglig ordning* till fängelse från och med sex till och med tio år.

6 §.

Den som bildar eller deltagar i sammanslutning, vilken måste anses vara avsedd att utgöra ett sådant maktmedel som militär trupp eller polisstyrka och icke med vederbörligt tillstånd förstärker försvaret eller ordnings-

makten, eller ock tager befattning med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning för sådan sammanslutning, upplåter lokal eller mark för dess verksamhet eller understödjer den med penningar eller på annat sätt, straffes för *olovlig kårverksamhet* med fängelse i högst två år eller böter.

7 §.

Den som med våldsamma medel eller med utländskt bistånd övar tvång eller hot i avsikt att påverka den allmänna åsiktsbildningen eller att inkräkta på handlingsfriheten inom politisk organisation eller yrkes- eller näringsammanslutning och därigenom sätter yttrandefriheten eller föreningsfriheten i fara, dömes för *brott mot medborgerlig frihet* till fängelse i högst fyra år.

8 §.

Där någon, för längre eller kortare tid, genom stympning eller annorledes gör sig oduglig till tjänstgöring, som han skolat fullgöra vid krigsmakten eller eljest för rikets försvar, eller genom att föregiva sjukdom eller medelst annat vilseledande undandrager sig sådan tjänstgöringsskyldighet, dömes för *svikande av försvarsplikt* till fängelse i högst två år eller böter eller, om riket var i krig, till fängelse i högst fyra år eller böter.

9 §.

Försök, förberedelse eller stämpling till uppror, majestätsbrott eller annat brott som i 2 § sägs eller väpnat hot mot laglig ordning, så ock underlåtenhet att avslöja sådant brott straffes efter ty i 21 kap. stadgas. Försök till svikande av försvarsplikt straffes ock enligt vad där sägs.

10 §.

Åklagare må icke utan Konungens lov åtala brott som i 2 § sägs, med mindre någon genom brottet ljutit döden, eller brott som avses i 3 §, ej heller försök, förberedelse eller stämpling till brott mot 2 § eller underlåtenhet att avslöja sådant brott.

17 KAP.

Om brott mot rikets säkerhet.

1 §.

Den som, med uppsåt att riket eller del därav skall, med utländskt bistånd eller med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel eller medelst sabotage eller andra åtgärder som hindra eller allvarligt störa verksamhet av synnerlig vikt för samhällslivet, läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas, företager handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande, dömes

för högförräderi till fängelse på livstid. Var faran för riket ringa, skall till fängelse från och med fyra till och med tio år dömas.

Där någon, med uppsåt att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, företager handling som innebär fara därför, straffes ock för högförräderi som i första stycket sägs.

2 §.

Den som, med uppsåt att riket skall invecklas i krig eller andra fientligheter, åstadkommer fara därför med utländskt bistånd eller med våldsamma eller svikliga medel, dömes, där det ej är högförräderi, för *krigsanstiftan* till fängelse från och med ett till och med åtta år.

3 §.

Där den, som fått i uppdrag att för riket förhandla med främmande makt eller eljest bevaka rikets angelägenheter hos någon som företräder främmande makts intresse, missbrukar behörighet att företräda riket eller eljest sin förtroendeställning och därigenom orsakar riket betydande men, dömes för *trolöshet vid förhandling med främmande makt* till fängelse på livstid eller från och med två till och med tio år.

4 §.

Svensk medborgare som utan tillstånd av Konungen eller den han bemyndigat låter bruka sig såsom ombud för främmande makt i diplomatisk angelägenhet som rör riket, så ock envar som i föregiven egenskap av behörigt ombud inlåter sig i underhandling om sådan angelägenhet med någon som företräder främmande makts intresse, dömes för *egenmäktighet vid förhandling med främmande makt* till fängelse i högst två år. Var riket i krig, skall till fängelse i högst fyra år dömas.

Innebar brottet fara för rikets självbestämningsrätt eller dess fredliga förhållande till främmande makt, dömes till fängelse från och med ett till och med sex år eller, om riket var i krig, från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

5 §.

Den som, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, obehörigen anskaffar, befordrar eller lämnar uppgift rörande försvarsverk, vapen, förråd, import, export eller förhållande i övrigt, vars uppenbarande för främmande makt kan medföra men för rikets försvar eller för folkförsörjning vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest för rikets säkerhet, dömes, evad uppgiften är riktig eller ej, för *spioneri* till fängelse från och med sex månader till och med sex år eller, om brottet är ringa, till fängelse i högst två år. Samma lag vare där någon med uppsåt som nu sagts obehörigen framställer eller tager befattning med skrift, teckning eller annat föremål som innefattar sådan uppgift.

6 §.

Är spioneri att anse som grovt, dömes för *grovt spioneri* till fängelse från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var av synnerligen farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av stor betydelse eller om den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrots honom.

7 §.

Förövas, beträffande uppgift som rör förhållande av hemlig natur, gärning som i 5 § sägs utan uppsåt att gå främmande makt tillhanda, dömes för *obehörig befattning med hemlig uppgift* till fängelse i högst två år eller böter eller, om riket var i krig, till fängelse i högst fyra år eller böter.

Befordrar eller lämnar någon av grov oaktsamhet uppgift som avses i 5 § och som rör förhållande av hemlig natur, dömes för *vårdslöshet med hemlig uppgift* till fängelse i högst sex månader eller böter eller, om riket var i krig, till fängelse i högst två år eller böter.

8 §.

Den som, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter rörande militära eller andra förhållanden, vilkas uppenbarande för den främmande makten kan medföra men för annan främmande makts säkerhet, eller här i riket till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig, dömes för *olovlig underrättelseverksamhet* till fängelse i högst två år eller böter.

Vad i första stycket stadgas skall ock gälla, om någon, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket hemligen eller med användande av svikliga medel antingen bedriver verksamhet för anskaffande av uppgifter om annans personliga förhållande eller till dylik verksamhet lämnar medverkan som ej är allenast tillfällig.

9 §.

Den som kränker främmande makt genom att offentligen skymfa denna eller dess regering, flagga, vapen eller annat dess höghetstecken, genom våld eller hot om våld eller genom ärekränkning mot dess statsöverhuvud eller representant här i riket eller genom intrång i lokal eller skadegörelse å egendom som innehaves av dess representation, dömes för *kränkning mot främmande makt* till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter.

10 §.

Där någon utan Konungens tillstånd här i riket värvar folk till främmande krigstjänst eller därmed jämförlig tjänst eller förmår folk att olovligen begå sig ur riket för att taga sådan tjänst, dömes för *olovlig värkning* till fängelse i högst sex månader eller böter eller, om riket var i krig, till fängelse i högst två år.

11 §.

Den som av främmande makt eller av någon som handlar i dess intresse mottager penningar eller annan egendom för att genom utgivande eller spridande av skrifter eller annorledes påverka den allmänna meningen om statskicket eller om åtgärder i rikets inre eller yttre styrelse, dömes för *tagande av utländskt understöd* till fängelse i högst två år.

12 §.

Försök, förberedelse eller stämpling till högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri eller grovt spioneri, så ock underlåtenhet att avslöja sådant brott straffes efter ty i 21 kap. stadgas. Såsom stämpling till högförräderi anses även att träda i samverkan med andra eller i förbindelse med främmande makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas.

Försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet, så ock försök eller förberedelse till obehörig befattning med hemlig uppgift straffes enligt vad i 21 kap. stadgas.

13 §.

Där någon, som med hänsyn till vad honom är veterligt, på grund av meddelad varning eller eljest bort inse, att högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri eller grovt spioneri är å färde, medverkar till gärningen, straffes med fängelse i högst två år eller böter.

Samma lag vare där någon, som bort inse att högförräderi, trolöshet vid förhandling med främmande makt, spioneri eller grovt spioneri är å färde, underlåter att avslöja vad som är honom kunnigt, när det kan ske utan fara för honom själv eller någon av hans närmaste.

14 §.

Aklagare må ej utan Konungens lov väcka åtal för olovlig underrättelseverksamhet, kränkning mot främmande makt eller olovlig värvning, ej heller för försök, förberedelse eller stämpling till olovlig underrättelseverksamhet.

18 KAP.

Om ämbetsbrott.

1 §.

Missbrukar ämbetsman, genom handling eller underlåtenhet, sin ställning till förfång för det allmänna eller någon enskild, dömes, där ej gärningen utgör förskingring eller annan trolöshet eller eljest är särskilt belagd med straff, för *tjänstemissbruk* till avsättning eller suspension från tjänsten; om skäl äro därtill, skall tillika dömas till fängelse i högst två år. I ringa fall vare straffet allenast böter.

Är brottet grovt, dömes för *grovt tjänstemissbruk* till avsättning och fängelse i högst sex år.

2 §.

Ämbetsman, som mottager, låter åt sig utlova eller begär muta eller annan otillbörlig förmån för sin tjänsteutövning, dömes, där ej gärningen eljest är särskilt belagd med straff, för *tagande av muta* såsom i 1 § stadgas. Samma lag vare där han begått sådan gärning innan han erhöll befattningen.

Begår den som varit ämbetsman gärning, varom i första stycket sägs, dömes till allmänt straff som i 1 § stadgas.

3 §.

Yppar ämbetsman vad han är pliktig att hemlighålla eller utnyttjar han olovligen sådan hemlighet, dömes, där ej gärningen eljest är särskilt belagd med straff, för *brott mot tystnadsplikt* till suspension eller avsättning; om skäl äro därtill, skall han tillika dömas till fängelse i högst ett år. I ringa fall vare straffet allenast böter.

Begår den som varit ämbetsman sådan gärning, dömes till allmänt straff som i första stycket sägs.

4 §.

Åsidosätter ämbetsman av försummelse, oförstånd eller oskicklighet vad honom åligger enligt lag, instruktion eller annan författning, särskild föreskrift eller tjänstens beskaffenhet, dömes, där ej gärningen utgör tjänstemissbruk eller eljest är särskilt belagd med straff, för *tjänstefel* till böter eller suspension. Är felet grovt, vare straffet avsättning eller suspension; om skäl äro därtill, skall tillika dömas till fängelse i högst ett år.

5 §.

Finnes ämbetsman hava genom gärning, som är annorstädes än i 1—4 §§ belagd med straff, åsidosatt sin tjänsteplikt, varde den omständigheten beaktad vid bestämmande av straffet, och må fängelse intill två år ådömas, ändå att så högt straff eljest ej kunnat följa.

6 §.

Innehar den som enligt bestämmelserna i 1—4 §§ förskyllt avsättning eller suspension från viss tjänst ej längre samma tjänst, men har han i dess ställe erhållit annan befattning med likartade arbetsuppgifter, skall dömas till avsättning eller suspension från den befattningen. Har han ej i tjänstens ställe erhållit annan befattning varom nu sagts, skall allmänt straff som i 1—4 §§ stadgas ådömas enbart och vid straffets bestämmande hänsyn tagas till att han förskyllt avsättning eller suspension; om han eljest ej förskyllt fängelse, må varje straff bortfalla.

Där den som förskyllt avsättning eller suspension från sin tjänst innehar annan med ämbetsansvar förenad befattning än i första stycket sägs, varde han avsatt från denna, om han genom brottet visat sig uppenbarligen icke vara skickad att innehava befattningen; har han eljest i avsevärd mån skadat det anseende innehavaren av den befattningen bör äga, dömes till suspension därifrån.

Dömes någon till ansvar jämlikt 2 § andra stycket eller 3 § andra stycket och innehar han med ämbetsansvar förenad befattning, skall vad i andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning.

7 §.

Där ämbetsman på grund av annat brott än sådant varom i 1—4 §§ sägs dömes till fängelse i minst sex månader, varde ock avsatt; om särskilda skäl föranleda därtill, må han dock bibehållas i tjänsten, och kan i sådant fall dömas till suspension. Förskyller han fängelse understigande sex månader eller böter, skall dömas till suspension, om han genom brottet i avsevärd mån skadat det anseende som innehavaren av befattningen bör äga; dock må till avsättning dömas, därest han med hänsyn till tjänstens särskilda beskaffenhet genom brottet visat sig uppenbarligen icke vara skickad att innehava denna.

Då avsättning eller suspension ådömes jämlikt första stycket, skall den förlust ämbetsmannen därigenom lider beaktas vid bestämmande av annat straff för brottet, och må böter som eljest skolat följa å brottet bortfalla.

8 §.

Där förvaltningsmyndighet för visst brott ålagt ämbetsman bestraffning, har domstol att taga hänsyn därtill vid bestämmande av straff för samma brott, och må böter eller suspension, som eljest skolat följa å brottet, bortfalla. Förvaltningsmyndighetens beslut skall förfalla, om det ej helt eller delvis verkställts då åtal för brottet väckes.

9 §.

Har ämbetsman utan lov eller tillkännagivet förfall avhållit sig från tjänstgöring och ej kunnat träffas med kallelse eller inställas, dömes, där han ej kommer innan tre månader förflutit från det kallelse som domstolen utfärdat å honom införts i allmänna tidningarna, till avsättning från tjänsten.

10 §.

Har någon medverkat till gärning, varom i 1, 2 eller 3 § förmäles, utan att därigenom åsidosätta tjänsteplikt, dömes till allmänt straff som där sägs efter ty i 21 kap. stadgas. Är han själv ämbetsman, skall därjämte vad i 7 § sägs äga tillämpning.

För medverkan till gärning varom i 4 § sägs må allenast den som däri-
genom åsidosatt tjänsteplikt dömas.

11 §.

Med ämbetsman förstås i denna balk domare, annan statens befattnings-
havare som endast medelst rannsaking och dom kan avsättas från sin
tjänst, så ock den som har förtroendesyssla från vilken Konungen må ent-
lediga honom. Vad som sägs om ämbetsmän gälle ock om dem, som äro
satta att förvalta städers, menigheters eller allmänna av Konungen stad-
fästade kassors, verks eller andra inrättingars eller stiftelsers angelägen-
heter, om tjänstemän som lyda under ämbets- eller förvaltningsmyndighe-
terna och om andra som förordnats att förrätta ämbete eller tjänsteärende.

Den som är förordnad eller vald till ledamot av beslutande statlig eller
kommunal församling eller sitter i jury eller beskattningsnämnd skall ock
vara underkastad ämbetsansvar efter 2, 3 och 5—7 §§; dock må suspen-
sion ej ådömas, och må den som är vald till ledamot av beslutande statlig
eller kommunal församling ej enligt 7 § dömas till avsättning i annat fall
än då han dömes till fängelse i minst sex månader.

Vad i 2 § andra stycket och 3 § andra stycket stadgas skall äga motsva-
rande tillämpning å den som ej varit ämbetsman men eljest innehafvande befat-
ning eller uppdrag som i denna paragraf sägs.

12 §.

Där innehavare av befattning vid företag för allmän samfärdsel, vilken
enligt Konungens förordnande skall åtnjuta skydd som i 15 kap. 1 § sägs,
åsidosätter vad honom åligger till förekommande av olyckshändelse, gälle
vad i 5 och 7 §§ stadgas.

13 §.

Brott som avses i 5 § hör, utan hinder av vad eljest må vara stadgat, under
allmänt åtal. Vad nu är sagt innebär dock ej ändring i bestämmelse om in-
skränkning i åklagares åtalsrätt med avseende å sådan gärning som i 3 §
sägs och som är särskilt belagd med straff.

14 §.

Har den, som blivit dömd till straff, innan domen meddelades eller där-
efter men innan den vunnit laga kraft, blivit förordnad eller vald till be-
fattning och har domstolen icke prövat frågan om avsättning eller suspen-
sion däriifrån jämlikt 6 eller 7 §, må särskild talan om avsättning eller sus-
pension från befattningen föras, såframt den väckes inom två år från det
domen vann laga kraft.

19 KAP.

Om brott av krigsmän.

1 §.

Vägrar eller underlåter krigsman att lyda förmans befallning eller uppehåller han otillbörligen befallningens fullgörande, och är det ej uppenbart att befallningen icke angår tjänsten, dömes för *lydnadsbrott* till disciplinstraff eller fängelse i högst två år.

2 §.

Är lydnadsbrott att anse som grovt, skall för *grovt lydnadsbrott* dömas till fängelse i högst fyra år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om befallningen avsett tjänsteåtgärd av större vikt eller om brottet skett inför samlad trupp eller föröfvats av flera i samråd.

Var riket i krig och förövades brottet under strid eller eljest vid tillfälle då brott mot krigslydnaden medför särskild fara, dömes till fängelse i högst tio år eller på livstid.

3 §.

Adagalägger samling av krigsmän uppsåt att, med förenat våld, sätta sig upp mot förman, straffes för *myteri*, anstiftare och anförare med fängelse i högst sex år samt annan deltagare med fängelse i högst fyra år eller disciplinstraff.

Hava deltagare i myteri gått till förenat våld å person eller egendom, dömes anstiftare och anförare till fängelse i högst tio år eller på livstid och annan deltagare till fängelse i högst sex år.

Förövas myteri då riket är i krig och sker det under strid eller eljest vid tillfälle då brott mot krigslydnaden medför särskild fara, dömes till fängelse i högst tio år eller på livstid.

4 §.

Efterkommer krigsman icke tillsägelse som av vaktpost eller annan krigsman, vilken tjänstgör för bevakning eller upprätthållande av ordning, meddelats för denna tjänst, dömes för *ohörsamhet mot vakt* till disciplinstraff eller fängelse i högst två år. Är brottet grovt, vare straffet fängelse i högst fyra år.

5 §.

Missbrukar förman sin myndighet genom att söka förmå underlydande till något som det icke ingår i dennes tjänst att göra, tåla eller underlåta, dömes för *missbruk av förmanskap* till disciplinstraff eller fängelse i högst två år. Är brottet grovt, vare straffet fängelse i högst fyra år.

Samma lag vare där förman otillbörligen, såsom påföljd för underlydandes förhållande i eller utom tjänsten, ålägger honom särskild tjänstgöring eller vägrar honom förmån, så ock där förman utan skäl utsätter underlydande för fara till liv eller hälsa.

6 §.

Krigsman som, utan att vara behörig därtill, utövar befäl över annan krigsman, dömes för *obehörig befälsutövning* till disciplinstraff eller fängelse i högst två år. Är brottet grovt, vare straffet fängelse i högst fyra år.

7 §.

Förgriper sig krigsman med våld eller hot om våld å krigsman i dennes tjänsteutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från tjänsteåtgärd eller eljest med anledning av hans tjänst, dömes för *våld eller hot mot krigsman* till fängelse i högst två år eller disciplinstraff; är brottet ringa, vare straffet disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader. Är brottet med hänsyn till att det inneburit fara för krigslydnaden eller eljest att anse som grovt, vare straffet fängelse i högst fyra år.

Förövar krigsman, då riket är i krig, brott som nu sagts mot förman eller mot vaktpost eller annan krigsman som tjänstgör för bevakning eller upprätthållande av ordning, vare straffet fängelse i högst tio år eller, om brottet är ringa, disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader; sker det under strid eller eljest vid tillfälle då brott mot krigslydnaden medför särskild fara, må dömas till fängelse på livstid.

8 §.

Förgriper sig krigsman med ärekränkning mot annan krigsman i eller för hans tjänst, dömes till disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader eller, om det är förtal, i högst två år.

9 §.

Visar krigsman, i annat fall än förut är sagt, vanvördnad mot förman eller missaktning mot underlydande eller brister han eljest i anständigt uppförande mot krigsman, och sker det i eller för dennes tjänst, dömes för *oskickligt beteende* till disciplinstraff.

10 §.

Krigsman som muntligen inför samling av krigsmän eller eljest i meddelande till krigsmän uppmanar eller annorledes söker förleda till lydnadsbrott eller annan gärning, varigenom krigsman åsidosätter sin tjänsteplikt, dömes för *uppvigling av krigsmän* till disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader. Sökte han förleda till brott varå kan följa fängelse i två år eller däröver, må till fängelse i högst fyra år dömas.

11 §.

Avviker eller utebliver krigsman olovligen från avdelning av krigsmakten, vid vilken han skall tjänstgöra eller vistas, eller eljest från tjänstgöringsställe som är bestämt för honom, dömes för *undanhållande* till disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader.

För undanhållande under beredskapstillstånd eller då riket är i krig vare straffet disciplinstraff eller fängelse i högst två år.

12 §.

Där undanhållande med hänsyn till den tidrymd, under vilken gärningsmannen hållit sig undan eller avsett at hålla sig undan, eller till arten av hans tjänstgöring medfört eller kunnat medföra väsentligt avbräck i utbildningen eller annat avsevärt men för tjänsten, dömes för *rymning* till fängelse i högst två år eller disciplinstraff.

För rymning under beredskapstillstånd vare straffet fängelse i högst två år. Var riket i krig, dömes till fängelse i högst tio år.

13 §.

Lämnar krigsman, vilken tjänstgör såsom chef för avdelning av krigsmakten eller fullgör vakttjänst eller likartad uppgift, obehörigen sin post eller finnes han hava genom förtäring av starka drycker eller annorledes satt sig ur stånd att fullgöra tjänsten, dömes för *övergivande av post* till disciplinstraff eller fängelse i högst två år.

För övergivande av post då riket är i krig vare straffet fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader; förövades brottet under strid eller eljest vid tillfälle då brott mot krigslydnaden medför särskild fara, dömes till fängelse i högst tio år eller på livstid.

14 §.

Är krigsman under tjänsteutövning så påverkad av starka drycker eller annat berusningsmedel, att hans förmåga att fullgöra tjänsten måste antagas vara nedsatt, dömes för *onykterhet i tjänsten* till disciplinstraff eller fängelse i högst ett år.

15 §.

Krigsman som, inom område eller utrymme som nyttjas av krigsmakten, uppträder berusad av starka drycker, så att det framgår av hans åtbörder eller tal, dömes för *fylleri* till disciplinstraff. Till samma straff dömes, om ruset orsakats av annat än starka drycker.

16 §.

Krigsman som, inom område eller utrymme som nyttjas av krigsmakten, för oljud eller eljest betar sig på sätt som är ägnat att väcka allmän förargelse, dömes för *förargelseväckande beteende* till disciplinstraff.

Till samma straff dömes, om krigsman i militär tjänstedräkt deltagar i demonstrationståg.

17 §.

Missbrukar krigsman, som ej är underkastad ämbetsansvar, genom handling eller underlåtenhet sin ställning till förfång för krigsmakten eller eljest för det allmänna eller för någon enskild, dömes, där ej gärningen är särskilt belagd med straff, för *tjänstemissbruk* till fängelse i högst två år. I ringa fall vare straffet disciplinstraff.

18 §.

Åsidosätter krigsman, som ej är underkastad ämbetsansvar, av försummelse, oförstånd eller oskicklighet vad honom åligger enligt reglementen, instruktioner eller andra allmänna bestämmelser, särskilda föreskrifter eller tjänstens beskaffenhet, dömes, där ej gärningen utgör tjänstemissbruk eller eljest är särskilt belagd med straff, för *tjänstefel* till disciplinstraff. Är felet grovt, vare straffet fängelse i högst ett år.

19 §.

Försök till brott som i 7 § eller 12 § andra stycket sägs, så ock förberedelse eller stämpling till brott som avses i 3 §, 7 § eller 12 § andra stycket eller underlåtenhet att avslöja brott som avses i 3 § eller 12 § andra stycket straffes efter ty i 21 kap. stadgas. Skulle brott varom i 7 § stadgas, om det fullbordats, hava varit att anse som ringa, må dock ej dömas till straff enligt vad nu sagts.

För medverkan till gärning varom i 18 § sägs må allenast den som därigenom åsidosatt tjänsteplikt dömas.

20 §.

Om ådömande av disciplinstraff då krigsman begått brott, för vilket sådant straff ej är utsatt, så ock om tillämpning av bötesstraff i stället för disciplinstraff stadgas i särskild lag.

Vad i 18 kap. 7 § är stadgat för det fall att någon på grund av brott som där avses förskyller böter skall äga tillämpning även beträffande den som för sådant brott förskyller disciplinstraff.

Har någon som ej är krigsman gjort sig förfallen till ansvar för medverkan till brott, för vilket disciplinstraff är utsatt, dömes i stället, där han ej förskyllt svårare straff, till böter.

21 §.

Krigsmän äro enligt denna balk de vilka såsom officerare, underofficerare eller manskap äro anställda vid krigsmakten, värnpliktiga samt hemvärnsmän och hemvärnsrekryter, samtliga under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Krigsmän äro ock, i den mån Konungen med hänsyn till behovet av befälsföring och övriga tjänstgöringsförhållanden så förordnar, de som eljest äro anställda vid krigsmakten eller förbundit sig att såsom frivilliga fullgöra krigstjänst, under den tid de i sådan egenskap äro tjänstgöringsskyldiga. Åtnjuter någon ledighet som ej är begränsad till kortare tid än två månader, anses han icke tjänstgöringsskyldig. Närmare bestämmelser om vad som avses med krigsmakten meddelas av Konungen.

De som avses i första stycket skola, förutom under tid då tjänstgöringsskyldighet föreligger, anses såsom krigsmän då de i anslutning till sådan tid vårdas å militärsjukhus, då de äro intagna i militärhåkte samt då de inom område eller utrymme som nyttjas av krigsmakten eller eljest offentligen uppträda i militär tjänstedräkt ävensom såvitt angår fullgörandet av dem åliggande anmälningsskyldighet eller annan särskild tjänsteplikt.

Krigsman som har befälsrätt över annan krigsman än dennes förman. Krigsman, över vilken annan krigsman har befälsrätt, är underlydande i förhållande till denne.

22 §.

Av den personal som i 21 § första stycket avses skola officerare, underofficerare och annat befäl av lägst furirs grad samt de som innehava motsvarande tjänsteställning vara underkastade ämbetsansvar, evad de äro tjänstgöringsskyldiga eller icke.

23 §.

Brott, varom annorstädes än i detta kapitel förmäles och varigenom krigsman åsidosatt sin tjänsteplikt, hör, utan hinder av vad eljest må vara stadgat, under allmänt åtal.

Brott som avses i 8 § må ej åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

20 KAP.

Krigsartiklar.

1 §.

Den som, då riket är i krig,

1. hindrar, missleder eller förråder krigsfolk eller andra som äro verkamma för försvaret av riket eller förleder dem till myteri, trolöshet eller modlöshet,

2. förråder, fördärvar eller skadar befästning, krigsmateriel, fabrik, förråd, kraftanläggning, trafikled, fartyg eller annat av betydelse för försvaret,

3. genom osann framställning sprider misströstan bland allmänheten,

4. åt fienden anskaffar krigsfolk, tjänstbarheter, förnödenheter eller understöd eller

5. begår annan dylik förrädisk gärning.

dömes, där gärningen är ägnad att medföra betydande men för rikets krigsmakt eller eljest för försvaret av riket eller innefattar betydande bistånd åt fienden, för *landsförräderi* till fängelse på livstid eller, där brottet är mindre grovt, till fängelse från och med fyra till och med tio år.

Är gärning som i första stycket avses endast i mindre mån ägnad att medföra men för försvaret av riket eller innefattar den ringare bistånd åt fienden än där sägs, dömes för *landssvek* till fängelse i högst sex år. Bestod gärningen i anskaffande av tjänstbarheter eller förnödenheter eller i annan tjänst åt fienden inom område som var besatt av denne och kunde gärningen med hänsyn till befolkningens behov, gärningsmannens försörjning eller andra särskilda förhållanden ej anses otillbörlig, skall ej till straff dömas.

2 §.

Där någon, då riket helt eller delvis är ockuperat, begår gärning som omfattas i 1 §, dömes som där är stadgat, ändå att riket ej är i krig. Vad i 1 § sägs om försvaret skall därvid äga tillämpning å motståndsvärksamheten och vad i samma paragraf är stadgat om fienden skall äga tillämpning å ockupationsmakten.

3 §.

Förövas gärning som i 1 eller 2 § sägs av oaktsamhet, straffes med fängelse i högst två år eller böter eller, om brottet är grovt, med fängelse i högst fyra år.

4 §.

Krigsman som, då riket är i krig, går över till fienden eller eljest frivilligt överlämnar sig åt denne, dömes för *överlöpande till fienden* till fängelse på livstid eller från och med fyra till och med tio år.

Samma lag vare där svensk medborgare, då riket är i krig, bär vapen mot riket och gärningen ej är att anse som landsförräderi.

5 §.

Krigsman som, då riket är i krig, obehörigen avsänder meddelande till eller eljest träder i förbindelse med någon, som tillhör fiendens krigsmakt eller vistas på fiendens område, dömes för *samröre med fienden* till fängelse i högst två år eller disciplinstraff.

6 §.

Därest, då riket är i krig, krigsman under strid eller eljest vid tillfälle då brott mot krigslydnaden medför särskild fara råder krigsmän att giva sig

åt fienden eller annorledes i krigsmäns närvaro obehörigen företager något som är ägnat att framkalla trolöshet eller modlöshet, dömes för *undergrävande av stridsviljan* till fängelse på livstid eller från och med fyra till och med tio år. Var faran ringa, vare straffet fängelse i högst sex år.

7 §.

Krigsman som, då riket är i krig, bland krigsmän sprider falskt rykte eller annat osant påstående, ägnat att framkalla trolöshet eller modlöshet, dömes för *försvarsskadlig ryktesspridning* till fängelse i högst två år eller disciplinstraff.

8 §.

Hålla krigsmän, under beredskapstillstånd eller då riket är i krig, obehörigen sammankomst rörande ämne genom vars avhandlande lydnadsbrott eller rymning lätt kan föranledas eller fruktan eller misströstan kan utbredas hos krigsmännen, dömes deltagare för *olovlig sammankomst* till fängelse i högst två år eller disciplinstraff. Den som deltagit på tillskyndan eller med tillstånd av förman, vare fri från straff.

9 §.

Underlåter krigsman, under beredskapstillstånd eller då riket är i krig, uppsåtligen eller av oaktsamhet att i vad på honom ankommer sätta försvarsanstalt i stridsberedskap, bringa avdelning i stridbart skick, anskaffa förnödenheter eller eljest förbereda krigsföretag, dömes för *försummande av krigsförberedelse* till fängelse i högst sex år.

Är uppsåtligen begånget brott som nu sagts med hänsyn till att därigenom framgången av krigsföretag satts i fara eller eljest att anse som grovt, vare straffet fängelse från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

10 §.

Därest, då riket är i krig, krigsman vilken tjänstgör såsom chef för avdelning av krigsmakten, utan att tillgängliga medel och utvägar till försvar utnyttjats, föreskrivna förstörelseåtgärder vidtagits eller särskilt anbefallt motstånd utförts, till fienden överlämnar stridsställning, krigsmateriel eller annat som har avsevärd betydelse för krigföringen eller giver sig och sin avdelning åt fienden, dömes för *dagtingan* till fängelse på livstid eller från och med sex till och med tio år.

11 §.

Underlåter krigsman, då riket är i krig, uppsåtligen eller av oaktsamhet under eller i anslutning till strid att till det yttersta uppfylla sin plikt att främja krigföringen, dömes för *stridsförsumlighet* till fängelse i högst sex år.

Är uppsåtligen begånget brott som nu sagts med hänsyn till att därigenom framgången av krigsföretag satts i fara eller att gärningsmannen innehade

ansvarsfull ställning eller ock eljest att anse som grovt, vare straffet fängelse från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

12 §.

Den som, då riket är i krig, vid krigföringen använder stridsmedel som Konungen förbjudit eller missbrukar tecken som avser att lämna skydd åt sårade eller sjuka, eller ock eljest vid krigföringen, mot befolkningen å ockuperat område eller i fråga om behandlingen av krigsfångar förfar på sätt som står i strid mot föreskrifter vilka Konungen på grund av avtal med främmande makt meddelat eller mot allmänt erkända folkrättsliga grundsatser, dömes för *folkrättsbrott* till fängelse i högst fyra år eller böter.

Är brottet grovt, vare straffet fängelse från och med två till och med tio år eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det förövats genom ett stort antal skilda handlingar eller om därigenom eljest många människor dödats eller skadats eller omfattande egendomsförlust uppkommit.

Å den som tillhör fiendens krigsmakt skall vad här stadgas ej äga tillämpning med mindre gärningen står i strid mot ömsesidigt gällande avtal eller allmänt erkända folkrättsliga grundsatser.

13 §.

Försök, förberedelse eller stämpling till landsförräderi, landssvek eller överlöpande till fienden, så ock underlåtenhet att avslöja sådant brott straffes efter ty i 21 kap. stadgas. Såsom stämpling till brott som nu sagts anses även att träda i samverkan med andra eller i förbindelse med fienden för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas. Förberedelse eller stämpling under tid då riket hotas av krig, ockupation eller andra fientligheter straffes ändå att fientligheter icke utbrutit.

Där någon, som bort inse att landsförräderi, landssvek eller överlöpande till fienden är å färde, underlåter att avslöja vad som är honom kunnigt, när det kan ske utan fara för honom själv eller någon av hans närmaste, straffes med fängelse i högst två år eller böter.

14 §.

Har, då riket är i krig, straffbar gärning förövats av någon som därvid icke saknat anledning antaga att den enligt krigsbruk var tillåten, må straffet nedsättas under det lägsta straff som är stadgat för gärningen eller från straff frias.

15 §.

Under beredskapstillstånd och då riket är i krig skall såsom krigsman anses, förutom den som på grund av 19 kap. 21 § eller med stöd därav givna bestämmelser är krigsman, jämväl envar annan som är tjänstgöringsskyldig vid krigsmakten, i den mån ej Konungen annorlunda förordnar. Vad som sägs om krigsman skall, då riket är i krig, äga motsvarande tillämpning å

polisman vilken, utan att vara tjänstgöringsskyldig vid krigsmakten, är skyldig att delta i rikets försvar, å den som har att fullgöra för bevakning av viss egendom erforderlig polisverksamhet och därvid enligt Konungens förordnande tillhör krigsmakten ävensom å den som tillhör sådan tjänstegren inom civilförsvaret, vars personal jämlikt Konungens förordnande är skyldig att utöva verksamhet som åvilar krigsmakten.

Den som eljest under beredskapstillstånd eller då riket är i krig vistas vid avdelning av krigsmakten, som är i fält eller tjänstgör under liknande förhållanden, skall ock anses såsom krigsman.

Beträffande krigsfånge samt utlänning som här i riket internerats vid krig mellan främmande makter, under vilket riket är neutralt, skall i tillämpliga delar gälla vad för krigsman är stadgat, med iakttagande av vad som bestämts i ömsesidigt gällande avtal med främmande makt eller följer av allmänt erkända folkrättsliga grundsatser.

16 §.

Därest, då riket är i krig, gärning som avses i 19 kap. eller i detta kapitel förövas mot stat, vilken är förbunden med riket, mot sådan stats krigsmakt eller mot någon som tillhör denna, skall vad som är stadgat om enahanda gärning mot riket, dess krigsmakt eller krigsman äga motsvarande tillämpning.

17 §.

Beredskapstillstånd föreligger sedan Konungen meddelat förordnande om värnpliktigas inkallande till tjänstgöring för rikets försvar eller säkerhet och varar intill dess enligt Konungens förordnande sådana inkallelser icke vidare skola äga rum.

18 §.

I den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger Konungen förordna, att vad i 17 och 19 kap. samt ovan i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall i tillämpliga delar gälla beträffande brott som förövas under annan tid.

19 §.

Med fiende likställes i detta kapitel främmande makt med vilken riket ej är i krig, om fara hotar att krig med den främmande makten kan uppkomma.

20 §.

Om tillämpning av dödsstraff i vissa fall då riket är i krig stadgas i särskild lag.

21 KAP.

Om försök, förberedelse, stämpling och medverkan till brott.

1 §.

Har någon påbörjat utförandet av visst brott utan att detta kommit till fullbordan, skall han där det är särskilt stadgat straffas för försök till brottet, såframt fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten.

Straffet för försök bestämmes inom straffsatsen för det fullbordade brottet eller sättes därunder, dock att lägre straff än fängelse ej må ådömas, där det lägsta straffet är fängelse i två år eller däröver.

2 §.

Den som, med uppsåt att utföra eller främja straffbelagd gärning, lämnar eller mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för brottet eller ock anskaffar, förfärdigar, lämnar, mottager, förvarar, fortskaffar eller tager annan dylik befattning med gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annat sådant hjälpmedel, skall där det är särskilt stadgat straffas för förberedelse till brottet, om han ej förskyllt straff för fullbordat brott eller försök.

I fall som särskilt angivas straffas ock stämpling till brott. Med stämpling förstås, att någon i samråd med annan beslutar gärningen så ock att någon söker anstifta annan eller åtager eller erbjuder sig att utföra den.

Straffet för förberedelse eller stämpling sättes under det högsta straff och må sättas under det lägsta straff som är stadgat för det fullbordade brottet. Ej må till högre straff än fängelse i två år dömas, med mindre fängelse i åtta år eller däröver kan följa å brottet. Var faran för brott ringa, skall ej till straff dömas.

3 §.

Straff för försök, förberedelse eller stämpling till brott skall ej ådömas den som frivilligt, genom att avbryta gärningens utförande eller annorledes, föranlett att brottet ej fullbordats. Ändå att brottet fullbordats må den som tagit olovlig befattning med hjälpmedel ej på den grund dömas till straff, om han frivilligt förebyggt den brottsliga användningen av hjälpmedlet.

4 §.

Straff som är stadgat för viss gärning skall tillämpas ej blott å den som utfört gärningen utan jämväl å annan som främjat denna med råd eller dåd. Den som ej är att anse såsom gärningsman dömes, om han förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och eljest för medhjälp därtill.

Envar medverkande bedömes efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Straff som är stadgat för gärning av syssloman, gäl-

denär eller annan i särskild ställning skall ock drabba den som jämte honom medverkat till gärningen.

Vad i denna paragraf sägs skall ej gälla, såvitt annat följer av vad för särskilda fall är stadgat. Är gärningen icke belagd med svårare straff än böter eller disciplinstraff, skall vad i paragrafen sägs tillämpas allenast där det är särskilt föreskrivet.

5 §.

Har någon förmåtts att medverka genom tvång, svek eller missbruk av hans ungdom, oförstånd eller beroende ställning eller ock medverkat allenast i mindre mån, må hans straff nedsättas under vad eljest bort följa å gärningen; i ringa fall skall ej till straff dömas. Samma lag vare, då fråga är om att straffa den som handlat på befallning eller att tillämpa straff som är stadgat för någon i särskild ställning å annan medverkande.

6 §.

Underlåter någon att i tid anmäla eller eljest avslöja straffbelagd gärning som är å färde, när det kan ske utan fara för honom själv eller någon av hans närmaste, skall han, där det är särskilt föreskrivet, straffas för underlåtenhet att avslöja brottet enligt vad som är stadgat för den som allenast i mindre mån medverkat till sådan gärning, och må ej i något fall dömas till högre straff än fängelse i två år.

Underlåta, i annat fall än första stycket avser, föräldrar eller andra uppfostrare eller förmyndare att från straffbelagd gärning hindra den som står under deras vård eller lydnad, när det kan ske utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet, dömes för underlåtenhet att hindra brottet enligt vad i första stycket är stadgat; dock må straffet ej sättas högre än till fängelse i två år.

Ej må till straff för underlåtenhet att avslöja eller hindra brott dömas, med mindre den gärning som var å färde så fortskridit att straff kan följa därå.

22 KAP.

Allmänna bestämmelser om straffbarhet och strafffrihet.

1 §.

Straff enligt denna balk ådömes endast för gärning som begåtts uppsåtligen eller, där det är särskilt stadgat, av oaktsamhet. Var oaktsamheten ringa, må dock ej till straff dömas.

2 §.

Begår någon straffbelagd gärning under självförvällat rus, vare hans tillstånd ej hinder mot att tillämpa det straff som eljest är stadgat för gärningen.

3 §.

Nödvärn är straffritt.

Nödvärn föreligger, när någon för att avvärja ett påbörjat eller överhängande straffbelagt angrepp på person eller egendom företager en gärning, som med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt ej är uppenbart oförsvarlig.

Lika med angrepp anses att någon sätter sig med våld eller hot om våld till motvärn emot den som vill värja eller på bar gärning återtaga tillgripen egendom eller att någon olovligen intränger eller kvarstannar i annans bostad eller därtill hörande gård eller trädgård eller i hans arbetsrum.

4 §.

Där polisman, som skall verkställa tjänsteåtgärd, mötes eller angripes med våld eller hot om våld, må för åtgärdens genomförande det våld brukas, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Samma lag vare beträffande vaktpost eller annan krigsman som fullgör polisuppgift eller tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning.

Rymmer fånge, häktad eller anhållen eller sätter han sig med våld eller hot om våld till motvärn eller gör han eljest motstånd emot någon under vars uppsikt han står, då denne skall hålla honom till ordningen, må ock till rymningens hindrande eller ordningens upprätthållande det våld brukas, som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Där någon som skall häktas, anhållas eller eljest gripas söker undkomma eller hindra den som äger verkställa åtgärden, må ock våld brukas efter vad i första punkten sägs. Samma lag vare där i dessa fall våld, hot om våld eller motstånd övas av annan än förut sagts.

Har någon enligt denna paragraf rätt att öva våld, tillkommer samma rätt envar som biträder honom, såvitt hjälpen begärts eller eljest med hänsyn till omständigheterna varit påkallad.

5 §.

Vid myteri, under strid, så ock eljest vid tillfälle, då brott mot krigslydnaden medför särskild fara, må krigsman mot underlydande som visar ohörksamhet bruka det våld som är nödigt för att upprätthålla krigslydnaden. Vad i 4 § tredje stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning.

6 §.

Föreligger annat nödfall än förut i detta kapitel sägs, skall en gärning, som företages för att avvärja faran, vara straffri, när faran icke kunde avvärjas på annat sätt samt gärningen var försvarlig med hänsyn till att den skada som hotade var väsentligt allvarligare än den som kunde beräknas följa av gärningen och till omständigheterna i övrigt. Egendom varifrån skada hotar må uppoffras ändå att skadan icke är allvarligare än den som kan beräknas följa av gärningen.

7 §.

Finnes någon i fall som i 3, 4, 5 eller 6 § sägs hava gjort större våld eller svårare skada än i varje fall är medgivet, må straffet nedsättas under det lägsta straff som är stadgat för gärningen. Voro omständigheterna sådana att han svårligen kunnat besinna sig, skall ej till straff dömas.

8 §.

Har någon som är underkastad lydnadsplikt begått en straffbelagd gärning på befallning av den under vars lydnad han står, vare han fri från straff om, med hänsyn till lydnadsförhållandets art och gärningens beskaffenhet, lydnaden borde upprätthållas eller ansvar eljest skäligen icke bör åvila honom.

9 §.

Straff som är utsatt för det fall att man genom brott bereder sig vinning eller tillägnar sig något skall jämväl tillämpas, då man avsiktligen bereder annan vinning eller tillägnar annan något.

23 KAP.

Om strafflags tillämplighet.

1 §.

En gärnings straffbarhet samt straffets art och mått bestämmes efter den lag som gällde när handlingen företogs. Gäller annan lag när dom meddelas, varde den tillämpad, där den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff.

Har en gärning under viss tid varit straffbelagd på grund av då rådande särskilda förhållanden, skall gärningen bedömas efter den lag som gällde när den företogs, även sedan straffbarheten upphävts eller lindrigare straff stadgats.

Vad nu sagts om straff gälle ock om förverkande. I fråga om ådömande i stället för straff av annan påföljd och om villkorlig dom skall den lag tillämpas som gäller när dom meddelas.

2 §.

I fråga om sammanträffande av brott och förändring av påföljd skall den lag tillämpas som gäller när dom härom av första domstol meddelas, dock att då någon skall dömas allenast för brott begångna före den lagens ikraftträdande, den äldre lagen skall tillämpas, där den leder till lindrigare påföljd.

3 §.

Vad i ny lag stadgas om återfall i brott skall äga tillämpning, ändå att det förra brottet bedömts efter äldre lag.

4 §.

Åklagares befogenhet att tala å brott skall bedömas efter den lag som gäller när åtal väckes. Var då handlingen företogs brottet undantaget från allmänt åtal eller var för sådant åtal stadgat särskilt villkor och har bestämmelsen härom icke upptagits i ny lag, skall dock åklagarens befogenhet bedömas efter äldre lag.

5 §.

Huruvida ådömd påföljd skall vara förfallen bedömes efter den lag som gällde när dom meddelades. Har innan verkställighet av påföljden börjat eller efter avbrott återupptagits ny lag trätt i kraft enligt vilken påföljden är förfallen, skall dock den lagen tillämpas.

6 §.

Över brott som är begånget inom riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol. Är det ovisst var brottet är förövat men finnes skäl antaga att det är begånget inom riket, vare lag samma.

Är brottet å utländskt fartyg eller luftfartyg begånget av utlänning som tillhörde eller medföljde fartyget mot sådan utlänning eller mot utländskt intresse, må åtal ej väckas utan att Konungen förordnar därom.

7 §.

Över brott som är begånget utom riket dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet förövats

1. av svensk medborgare eller av utlänning som hade hemvist i Sverige,
2. mot Sverige, svensk medborgare eller svensk sammanslutning eller mot utlänning som hade hemvist i Sverige,
3. å svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av någon som tillhörde fartyget,
4. av krigsman å område där avdelning av krigsmakten befann sig eller
5. av utlänning å område där avdelning av krigsmakten befann sig för annat ändamål än övning.

Har i fall som avses i första stycket 1, 2 eller 3 brottet förövats av utlänning eller av svensk medborgare som efter brottet förlorat svenskt medborgarskap eller mot utländskt intresse, må åtal ej väckas utan att förordnande därom meddelas av Konungen eller, då fråga är om åtal mot svensk medborgare, av riksåklagaren. Utan förordnande som nu sagts må dock åtal väckas för brott som förövats i tjänsten av någon som tillhörde svenskt fartyg eller luftfartyg, ombord å sådant fartyg utom varje stats område eller eljest ombord å sådant fartyg av någon som tillhörde eller medföljde fartyget.

För brott som avses i första stycket 5 må åtal ej väckas utan att förordnande därom meddelas av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av högste chefen på stället.

8 §.

Har i annat fall än i 7 § avses utlämning utom riket begått brott och har han därefter förvärvat svenskt medborgarskap eller tagit hemvist i Sverige, dömes efter svensk lag och vid svensk domstol, där gärningen ej var strafffri enligt å gärningsorten gällande lag. Åtal må ej väckas utan att Konungen förordnar därom.

Om utlämning, som finnes här i riket eller å område utom riket där avdelning av krigsmakten befinner sig för annat ändamål än övning, utom riket begått brott vara, om brottet förövats i Sverige under motsvarande förhållanden, kunnat följa svårare straff än fängelse i två år, gälle ock vad i första stycket sägs, såvida begäran om utlämning icke framställts eller sådan begäran avslagits eller ock utlämning på grund av krig eller annat hinder ej kan ske.

9 §.

Utän hinder av vad i 6, 7 och 8 §§ är stadgat skall om svensk strafflags tillämplighet och svensk domstols behörighet gälla vad för särskilda fall må följa av överenskommelser med främmande makt eller av allmänt erkända folkrättsliga grundsatser.

Kan brott allenast på grund av vad i första stycket sägs dömas efter svensk lag och vid svensk domstol, må åtal för brottet ej väckas utan att Konungen förordnar därom.

10 §.

Ej må någon utan Konungens förordnande åtalas för gärning, för vilken han utom riket undergått straff eller annan dylik påföljd. Där till fängelse på viss tid eller böter dömes, äge domstolen förordna om avräkning för påföljd, som han undergått, efter ty prövas skäligt.

Vad i 7 § andra och tredje styckena stadgas om behörighet i vissa fall för riksåklagaren eller för militär chef att förordna om åtal skall äga motsvarande tillämpning.

11 §.

Brott anses begånget där den brottsliga handlingen företogs, så ock där brottet fullbordades eller, vid försök, det tillämnade brottet skulle hava fullbordats.

12 §.

Om utlämning för brott är särskilt stadgat.

Villkor beträffande åtal eller påföljd för brott som uppställts, då någon utlämnats till Sverige, skall lända till efterrättelse.

13 §.

Beträffande gärning som i annan lag eller författning än denna balk är belagd med straff skall gälla vad i 21—23 kap. föreskrives, där ej annat följer av vad för visst fall är stadgat.

Förslag
till
Lag
om införande av brottsbalken.

1 §.

Den nu antagna brottsbalken skall jämte vad här nedan stadgas träda i kraft den 1 januari 195 .

2 §.

Vad i lag eller särskild författning eller i reglemente, instruktion eller annan särskild föreskrift finnes stridande mot brottsbalken eller denna lag skall upphöra att gälla.

Förekommer i lag eller särskild författning hänvisning till eller avses däri lagrum, som ersatts genom bestämmelse i brottsbalken eller i denna lag, skall den bestämmelsen i stället tillämpas.

3 §.

I stället för vad som är stadgat i 4, 5, 7 och 8 §§ lagen den 30 juni 1948 (nr 451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m. skall gälla vad här nedan i 4—8 §§ sägs. Vad i 6 § förstnämnda lag är stadgat skall upphöra att gälla.

4 §.

Till upplopps stillande må krigsmän användas; dock äge de ej bruka vapen å deltagare i upplopp förr än på stället varande civilmyndighet högt och tydligt befallt dessa att genast åtskiljas, vid äventyr att vapenmakt eljest användes. Övergå deltagare i upplopp så hastigt till våld, att civilmyndigheten ej kan så förfara som nu är sagt; då äge myndigheten förordna, att upploppet genast skall stillas med vapenmakt. Ej må dock i något fall vapen brukas längre än civilmyndighet finner sådant vara nödigt för upploppets stillande.

Med civilmyndighet förstås här Konungens befallningshavande, landsfogde samt polischefen i orten eller den som är satt i sådan ämbets- eller tjänstemans ställe.

Är ej civilmyndighet tillstädes och kan ej dess ankomst avbidas, äge på stället varande högste militärbefälhavare så förfara som för civilmyndigheten är stadgat.

5 §.

Sammankommer menighet å landet eller i stad till överläggning om allmänt eller menigheten särskilt rörande ärende, må tillträde till sammankomsten ej offentlig myndighet förvägras. Ej må sammankomsten av myndigheten upplösas, såframt därvid ej företages något som är stridande emot lag eller eljest stör allmän ordning.

6 §.

Genom brottsbalken göres ej ändring i vad hittills gällt därom att vad någon olovligen sått eller planterat å annans jord tillfaller jordens laglige innehavare.

7 §.

Har krigsman, som under utövande av befäl å krigsmaktens fartyg eller luftfartyg eller såsom förare å sådant luftfartyg är ansvarig för dess säkerhet, vid fartygets manövrering eller navigering begått förseelse, för vilken han ej finnes förskylla svårare straff än disciplinstraff eller böter, vare han icke skyldig att gälda skada eller kostnad, som genom förseelsen tillskyndats kronan eller annan.

8 §.

Har beslut meddelats jämlikt 10 kap. 11 § tryckfrihetsförordningen om skrifts tagande i förvar eller om beslag enligt lagen den 22 april 1949 angående beslag å vissa skrifter, skall krigsman, som med vetskap om beslutet utsprider eller låter utsprida skriften vid trupp eller å flottans fartyg, straffas med disciplinstraff eller fängelse i högst ett år.

9 §.

Lagen den 7 mars 1929 (nr 28) om befrielse i visst fall för befälhavare eller förare å luftfartyg, hörande till krigsmakten, från skyldighet att gälda skadestånd, så ock 3 § kungl. förordningen den 16 november 1841 (nr 58) emot fylleri och dryckenskap skola upphöra att gälla.

Förslag

till

Lag

om ändring i strafflagen.

Härigenom förordnas, dels att 1 och 3 kap., 5 kap. 7—10 §§, 10 a, 11 och 12 §§ samt 8—27 kap. strafflagen skola upphöra att gälla, dels ock att 2 kap. 16, 17 och 18 §§, 4 kap. 7 § och 6 kap. 1, 3 och 5 §§ strafflagen skola erhålla ändrad lydelse¹ på sätt nedan angives.

2 KAP.

16 §.

Muta så ock för främjande av brott avsett förlag eller vederlag och annat dylikt, som lämnats eller mottagits då det i *brottsbalken* är särskilt belagt med straff, skall, om det ej är uppenbart obilligt, förklaras förverkat till kronan; utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Vad nu sagts gälle dock ej mot den som i god tro förvärvat här avsedd egendom eller särskild rätt därtill.

Har någon eljest av gärning, som i *brottsbalken* är belagd med straff, haft vinning, som ej motsvaras av skada för enskild, må han efter ty prövas skäligt förpliktas att utgiva däremot svarande belopp till kronan.

17 §.

Vad som använts såsom hjälpmedel vid gärning, vilken i *brottsbalken* är belagd med straff, eller frambragts genom sådan gärning må, såvitt ägaren eller någon som var i hans ställe uppsåtligen förövat gärningen eller medverkat därtill, förklaras helt eller delvis förverkat till kronan, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga och det ej är uppenbart obilligt; finnes egendomen ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Samma lag vare om hjälpmedel, varmed någon tagit befattning som innebär i *brottsbalken* straffbelagd förberedelse till brott. Vad nu sagts gälle dock ej mot den som i god tro förvärvat egendomen eller särskild rätt därtill. Avser förverkandeförklaring fartyg, som besväras av sjöpanträtt eller inteckning, må domstolen ock förklara, att panträtten i fartyget skall upphöra. Finnes i annat fall någons rätt till föremål som förklaras förverkat böra oaktat förklaringen bestå, göre domstolen förbehåll därom.

¹ Senaste lydelse av 2 kap. 16, 17 och 18 §§, 4 kap. 7 § samt 6 kap. 3 och 5 §§ se SFS 1948: 448.

Ändå att fall, varom i första stycket sägs, ej är för handen, må dyrk, falskt mynt eller annat föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, förklaras förverkat.

I stället för förverkande äge rätten föreskriva åtgärd till förebyggande av missbruk.

18 §.

Är straff förfallet, må talan angående påföljd som avses i 16 eller 17 § av åklagare väckas allenast om *det finnes påkallat ur allmän synpunkt*.

4 KAP.

7 §.

Vad i — — — ett år.

Har någon för skilda brott förskyllt avsättning eller suspension och allmänt straff, varde straffen ådömda jämte varandra; dock må ej jämlikt 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken dömas till böter, där den brottslige för annat brott förskyllt avsättning eller suspension och sådant straff prövas vara tillfyllest.

6 KAP.

1 §.

Skada, som någon genom brott annan tillfogar, skall av den brottslige gäldas, evad brottet skett med uppsåt eller av vållande. *Är den som vållat skada fri från straff allenast på den grund att hans oaktsamhet var ringa, skall han likväl gälda skadan*. Har den, som skadan led, genom eget vållande, därtill medverkat; varde skadeståndet jämkat, efter ty som skäligt prövas.

3 §.

För lidande — — — vedergällning givas.

Den som är saker till ärekränkande gärning eller ekonomiskt förtal må, där den andre äskar det, efter omständigheterna dömas att erlægga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning av den dom, varigenom denne vunnit upprättelse.

5 §.

Hava flera, på annat sätt än i 21 kap. 6 § första stycket brottsbalken sägs, medverkat till brott, svare de en för alla och alla för en till skadestånd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

F ö r s l a g
till
L a g
om straff för folkmord.

Sedan Förenta Nationernas generalförsamling genom resolution den 9 december 1948 antagit konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord samt Sverige ratificerat konventionen och den 27 maj 1952 deponerat ratifikationsinstrumentet hos Förenta Nationernas generalsekretärare, förordnas härigenom som följer.

1 §.

Förövar någon gärning, varå enligt lag kan följa fängelse i fyra år eller däröver, mot en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp med avsikt att förgöra gruppen helt eller delvis, straffes för folkmord med fängelse på livstid eller från och med fyra till och med tio år.

2 §.

Försök, förberedelse eller stämpling till folkmord, så ock underlåtenhet att avslöja sådant brott straffes efter ty i 21 kap. brottsbalken stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Utkast till ändring i tryckfrihetsförordningen.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

7 KAP.

3 §.

Har meddelande, som enligt 1 kap. 1 § andra stycket avlämnats för ofentliggörande i tryckt skrift, icke blivit infört i skriften och innefattar det ärekränkning mot enskild person, gälle om ansvar för sådan ärekränkning vad i lag är stadgat.

Uppenbarar den som på grund av allmän befattning eller i och för utövande av allmän tjänsteplikt erhållit kännedom om förhållande, vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet eller varom han eljest enligt lag haft att iakttaga tystnad, vad han sålunda erfarit, må, ehuru sådant meddelande skett för offentliggörande i tryckt skrift, gärningen åtalas och straffas enligt vad därom är stadgat.

Har meddelande, som enligt 1 kap. 1 § andra stycket avlämnats för ofentliggörande i tryckt skrift, icke blivit infört i skriften och innefattar det ärekränkning mot enskild person eller ekonomiskt förtal, gälle om ansvar för sådan gärning vad i lag är stadgat.

Där någon genom att lämna meddelande till annan förövar uppror, högförräderi, landsförräderi, grovt spioneri eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, så ock där någon som på grund av allmän befattning eller i och för utövande av lagstadgad tjänsteplikt eller som av myndighet tillkallats för överläggning eller medverkan i dess verksamhet erhållit kännedom om förhållande varom han enligt lag har att iakttaga tystnad, uppenbarar vad han sålunda erfarit, må ehuru meddelandet skett för offentliggörande i tryckt skrift, gärningen åtalas och straffas enligt vad därom är stadgat.

Om ansvar — — — — — 2 kap. 1 §.

4 §.

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar:

1. högförräderi, förövat med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller

1. högförräderi, förövat med uppsåt att riket eller del därav skall, med utländskt bistånd eller med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel eller medelst sabotage eller

Följdförfattningar

(Gällande lydelse)

bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas eller att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök eller förberedelse till sådant högförräderi;

2. uppror, förövat med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök eller förberedelse till sådant uppror;

3. krigsförräderi, i vad därigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om krigs-

(Föreslagen lydelse)

andra åtgärder, som hindra eller allvarligt störa verksamhet av synnerlig vikt för samhällslivet, läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas eller att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant högförräderi;

2. krigsanstiftan, förövad med uppsåt att riket skall invecklas i krig eller andra fiendtligheter, såframt fara därför åstadkommes med utländskt bistånd eller svikliga medel;

3. uppror, förövat i avsikt att statsskicket skall omstörtas eller lamslås med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel eller medelst sabotage eller andra åtgärder som hindra eller allvarligt störa verksamhet av synnerlig vikt för samhällslivet eller att Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med medel som nyss sagts berövas utövning av sin myndighet eller tvingas till åtgärd eller beslut som medför begränsning av någonderas handlingsfrihet eller att i annat fall åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall framtingas eller hindras med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel, allt såframt gärningen innebär fara för avsiktens förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant uppror;

4. landsförräderi eller landssvek, i vad därigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmel-

(Gällande lydelse)

förräderi äga tillämpning, någon förleder krigsfolk hörande till rikets eller med riket förbunden stats krigsmakt till modlöshet eller myteri eller genom osann framställning sprider sådan misströstan bland allmänheten att försvaret kan avsevärt försvåras eller begår annan dylik förrädisk gärning som är till avsevärt men för försvaret eller för motståndsverksamhet inom ockuperad del av riket;

försök eller förberedelse till sådant krigsförräderi;

4. gärning av sådan beskaffenhet som avses under 3, om den föröfvats av oaktsamhet;

5. smädelse eller annan missfirmig gärning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset, skymfande av riksstyrelse, som är satt i Konungens ställe, eller riksdagen, dess avdelning eller utskott, eller av Sveriges flagga eller vapen eller annat rikets höghetstecken;

6. smädelse eller annan missfirmig gärning mot någon som innehar eller innehaft ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, eller någon som enligt Konungens förordnande åtnjuter skydd såsom ämbetsman, om missfirmelsen sker i eller för hans befattning;

7. skymfande av främmande makts flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken eller smädelse eller annan missfirmig gärning mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket;

(Föreslagen lydelse)

ser om sådant brott äga tillämpning, någon förleder krigsfolk hörande till rikets eller med riket förbunden stats krigsmakt eller andra som äro verksamma för försvaret av riket till myteri, trolöshet eller modlöshet eller genom osann framställning sprider misströstan bland allmänheten eller begår annan dylik förrädisk gärning som är till men för försvaret eller för motståndsverksamheten inom ockuperad del av riket;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant landsförräderi eller landsvek;

5. gärning av sådan beskaffenhet som avses under 4, om den föröfvats av oaktsamhet;

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset, förtal mot eller skymfande av riksstyrelse, som är satt i Konungens ställe, statsrådet eller riksdagen, dess avdelning eller utskott, eller skymfande av Sveriges flagga eller vapen eller annat rikets höghetstecken;

7. ärekränkning mot någon som innehar eller innehaft ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, eller någon som enligt Konungens förordnande åtnjuter skydd såsom ämbetsman, om ärekränkningen sker i eller för hans befattning, eller ock förtal mot myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter;

8. kränkning mot främmande makt genom att skymfa denna eller dess regering, flagga, vapen eller annat dess höghetstecken eller genom ärekränkning mot den främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket;

Följdförfattningar

(Gällande lydelse)

8. uppvigling, varigenom någon söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet;

9. spridande av falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, folkförsörjningen eller allmän ordning och säkerhet *eller att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ, vilket äger besluta i allmänna angelägenheter*;

10. hot, förtal eller smädelse mot folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse;

11. skymfande av sådant som av svenska kyrkan eller annat, här i riket verksamt trossamfund hålles heligt;

12. förfarande, som sårar tukt och sedlighet; *eller*

13. ärekränkning mot enskild person *genom beskyllning för brott eller annan gärning, som är menlig för hans ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst, eller genom smädligt yttrande eller annan missfirmlig gärning.*

(Föreslagen lydelse)

9. uppvigling, varigenom någon söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet;

10. spridande av falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, folkförsörjningen eller allmän ordning och säkerhet, *eller gärning innebärande att någon, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet, till främmande makt framför eller låter framkomma osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet*;

11. hot *eller förtal mot* eller skymfande av folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse;

12. skymfande av sådant som av svenska kyrkan eller annat, här i riket verksamt trossamfund hålles heligt;

13. förfarande som sårar tukt och sedlighet;

14. ärekränkning mot enskild person, förtal *mot avliden eller mot bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning*; *eller*

15. ekonomiskt förtal, innebärande att om annan lämna ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som är ägnad att skada denne i utövning av yrke eller näring eller eljest i ekonomiskt hänseende.

Med ärekränkning förstås i denna paragraf förtal, vanryktande och förolämpning. Förtal innebär att om annan lämna ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som är nedsättande för dennes anseende. Vanryktande innefattar att om annan lämna uppgift angående gärning eller omständighet som är ned-

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

sättande för dennes anseende, där det ej var påkallat av allmänt eller enskilt väl och ej heller eljest försvarligt med hänsyn till de omständigheter under vilka det skedde. Förolämpning innebär att kränka annans ära genom smädligt yttrande eller skymligt beteende eller eljest på annat sätt än förut sagts.

6 §.

Vad i — — — — — som tryckfrihetsbrott.

Angående enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott stadgas i 11 kap. Fälles den tilltalade för brott, som avses i 4 § 6 eller 13, må ock, då fråga är om periodisk skrift, på yrkande förordnas att domen skall införas i skriften.

Angående enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott stadgas i 11 kap. Fälles den tilltalade för brott, som avses i 4 § 7, 14 eller 15, må ock, då fråga är om periodisk skrift, på yrkande förordnas att domen skall införas i skriften.

8 §.

I samband med konfiskering av periodisk skrift må, då fråga är om otillåtet yttrande, som avses i 4 § 1—3, eller sådant enligt 5 § andra stycket otillåtet offentliggörande som innefattar spioneri, meddelas förbud att utgiva skriften under viss, av rätten bestämd tid, högst sex månader från det domen i tryckfrihetsmålet vinner laga kraft. Förbud som nu sagts må dock meddelas allenast då riket befinner sig i krig.

I samband med konfiskering av periodisk skrift må, då fråga är om otillåtet yttrande, som avses i 4 § 1—4, eller sådant enligt 5 § andra stycket otillåtet offentliggörande som innefattar spioneri, meddelas förbud att utgiva skriften under viss, av rätten bestämd tid, högst sex månader från det domen i tryckfrihetsmålet vinner laga kraft. Förbud som nu sagts må dock meddelas allenast då riket befinner sig i krig.

Angående konfiskering — — — — — av brott.

F ö r s l a g
till
L a g
om ändring i rättegångsbalken.

Härigenom förordnas, att 19 kap. 1, 2 och 4 §§, 20 kap. 8 § och 47 kap. 1 § rättegångsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

19 KAP.

1 §.

Laga domstol i brottmål är rätten i den ort, där brottet förövades. Brott anses förövat å den ort, där den brottsliga handlingen företogs, och, om brottet fullbordades eller, vid försök, det tillämnade brottet skulle hava fullbordats å annan ort, även å den orten. Förövades brottet å orter under skilda domstolar, äge de lika behörighet. Har det skett å svenskt fartyg *eller luftfartyg* under resa inom eller utom riket, vare även rätten i den ort, dit den misstänkte med fartyget först ankommer eller där han gripits eller eljest uppehåller sig, behörig.

Är, då — — — uppehåller sig.

Åtal för — — — det lämpligt.

2 §.

Åtal för brott, som förövats å ort utom riket eller å utländskt fartyg *eller luftfartyg* under resa inom eller utom riket, upptages, om ej Konungen för visst fall förordnar annat, av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, eller av rätten i den ort, där han gripits eller eljest uppehåller sig.

4 §.

Talan om ansvar för falskt eller obefogat åtal eller för falsk angivelse eller *falsk eller vårdslös* tillvitelse, varå åtal följt, må väckas vid den rätt, där brottet åtalats.

20 KAP.

8 §.

Målsäganden må — — — äga rum.

Har åklagare — — — fullfölja talan.

¹ Senaste lydelse av 19 kap. 1 och 4 §§, 20 kap. 8 § och 47 kap. 1 § se SFS 1948: 453.

Utan hinder av vad i första stycket sägs må målsägande väcka talan om ansvar för falskt eller obefogat åtal, falsk angivelse eller *falsk eller vårdlös* tillvitelse angående brott.

47 KAP.

1 §.

Vill målsägande — — — till rätten.

Vill den tilltalade i samma mål mot målsäganden eller åklagaren väcka talan om ansvar för falskt eller obefogat åtal, falsk angivelse eller *falsk eller vårdlös* tillvitelse angående brott, må det ske utan stämning muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Den, mot vilken talan väckes, skall erhålla del därav.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

F ö r s l a g

till

L a g

om ändrad lydelse av 12 och 25 §§ lagen den 20 juni 1918 (nr 460)
angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar.

Härigenom förordnas att 12 och 25 §§ lagen den 20 juni 1918 angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

12 §.

Finnes vid förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken någon skäligen misstänkt för brott, som omförmäles i 4 kap. 1—5 eller 8 §, 11 kap. 9 § eller 14 kap. 12 § brottsbalken, åligger det åklagaren att omedelbart göra skriftlig anmälan därom till sundhetsinspektören i orten eller, om den misstänkte är för brottet häktad, den vid häktet anställda eller anlitade läkaren.

Anhängiggöres talan — — — anlitade läkaren.

25 §.

Vad hos hälsovårdsmyndighet eller sundhetsinspektör, militärläkare eller läkare vid straff- eller tvångsarbetsanstalt eller häkte eller å allmänt sjukhus eller poliklinik förekommit i ärende, som avses i denna lag, må ej av någon

¹ Senaste lydelse av 12 § se SFS 1946: 874 och av 25 § se SFS 1948: 138.

Följdförfattningar

som på grund av sin tjänstebefattning eller sitt uppdrag erhållit kunskap därom, yppas för obehöriga. Protokoll och handlingar i sådant ärende skola så förvaras, att de icke kunna av obehöriga åtkommas. I fall, då någon vid förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken befunnits skäligen misstänkt för brott som omförmäles i 11 kap. 9 § brottsbalken, äger åklagaren att, på begäran, undfå besked, huru den föranstaltade läkarundersökningen utfallit. Har åtal väckts, må besked som nu sagts efter därom gjord framställning lämnas jämväl till domstolen.

Är på grund av anmälan, som enligt denna lag inkommit till sundhetsinspektören, anledning antaga, att gärning som omförmäles i 11 kap. 9 § brottsbalken förövats, äger sundhetsinspektören, då särskilda skäl äro därtill, anmäla förhållandet till vederbörande åklagare. Finnes skälig anledning antaga att gärning varom i 4 kap. 7 § brottsbalken sägs blivit övad, åligger det sundhetsinspektören att göra anmälan därom till åklagaren.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 31 § 2 mom. lagen den 3 juni 1938 (nr 274)
om rätt till jakt.

Härigenom förordnas, att 31 § 2 mom. lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

31 §.

2 mom. Sätter i fall varom sägs i 1 mom. den brottslige sig *med våld eller hot om våld* till motvärn mot jakträttsinnehavaren, den som äger, innehar, eller vårdar marken eller deras folk eller mot i andra stycket av samma moment omförmäld befattningshavare, då någon av dem vill hindra honom från gärningen eller av honom taga vad han åtkommit eller ock fråntaga honom det som må kvarhållas till vedermäle och pant, vare lag som i 6 kap. 7 § brottsbalken sägs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

¹ Senaste lydelse se SFS 1942: 391.

Förslag

till

Lag

angående ändring i lagen den 17 juni 1938 (nr 318) om
avbrytande av havandeskap.

Härigenom förordnas, att 1, 2, 4, 10, 12 och 13 §§ lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Havandeskap må enligt denna lag avbrytas:

1) när på grund av sjukdom, kroppsfel eller svaghet hos kvinnan barnets tillkomst skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa;

2) när med hänsyn till kvinnans levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas, att hennes kroppsliga eller själsliga krafter skulle allvarligt nedsättas genom barnets tillkomst och vården om barnet;

3) när kvinnan hävdats under förhållande varom förmäles i 15 kap. 12, 13, 15 eller 15 a § eller 18 kap. 1, 2, 3, 7, 8, 8 a eller 9 §, så ock då hävdandet ägt rum under omständigheter som omförmälas i 18 kap. 6 § strafflagen samt inneburit ett grovt åsidosättande av kvinnans handlingsfrihet;

3) när hävdandet inneburit gärning varom förmäles i 4 kap. 1, 2 eller 3 § eller 5 kap. 5 § brottsbalken, så ock då hävdandet ägt rum under omständigheter som omförmälas i 4 kap. 4 § första stycket samma balk samt inneburit ett grovt åsidosättande av kvinnans handlingsfrihet;

4) när med skäl kan antagas att kvinnan eller det väntade barnets fader genom arvsanlag kommer att på avkomlingar överföra sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller ock svårartad sjukdom eller svårt lyte av annat slag.

Avbrytande av — — — tjugufjärde veckan.

2 §.

Har kvinnan hävdats under förhållande varom förmäles i 15 kap. 12, 13, 15 eller 15 a § eller 18 kap. 6 eller 8 a § strafflagen, må på grund därav avbrytande av havandeskapet icke äga rum, med mindre brottet, där så kunnat ske, åtalats eller angivits till åtal.

Har kvinnan hävdats under förhållande varom förmäles i 4 kap. 1 eller 2 § eller 4 § första stycket brottsbalken, må på grund därav avbrytande av havandeskapet icke äga rum, med mindre brottet, där så kunnat ske, åtalats eller angivits till åtal.

¹ Senaste lydelse av 1, 2 och 4 §§ se SFS 1946: 210 och av 10, 12 och 13 §§ se SFS 1942: 392.

Följdförfattningar

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Avbrytande av — — — — — tala därför.
Havandeskap må — — — — — finnes olämplig.

4 §.

Havandeskap må ej avbrytas, med mindre den läkare som utför ingreppet samt annan läkare i den tjänsteställning Konungen föreskriver, i skriftligt utlåtande, på grunder som i utlåtandet angivas, förklarar förutsättningarna för åtgärden vara förhanden eller ock medicinalstyrelsen lämnat tillstånd därtill.

Havandeskap må ej avbrytas med mindre den läkare som utför ingreppet samt annan läkare i den tjänsteställning Konungen föreskriver, i skriftligt utlåtande, på grunder som i utlåtandet angivas, *på heder och samvete* förklarar förutsättningarna för åtgärden vara förhanden eller ock medicinalstyrelsen lämnat tillstånd därtill.

Avbrytande av — — — — — till åtgärden.

10 §.

Har någon efter prövning som avses i 4 eller 7 § avbrutit havandeskap eller gjort försök därtill, och skedde åtgärden med iakttagande av de i 1 § andra stycket samt 3 § givna föreskrifter, då må ej dömas till straff enligt 14 kap. 26, 27, 28 eller 28 a § strafflagen.

Har någon efter prövning som avses i 4 eller 7 § avbrutit havandeskap eller gjort försök *eller förberedelse* därtill, och skedde åtgärden med iakttagande av de i 1 § andra stycket samt 3 § givna föreskrifter, då må ej dömas till straff enligt 1 kap. 4 eller 11 § brottsbalken.

12 §.

Läkare, vilken mot bättre vetande antingen i utlåtande som i 4 § sägs förklarar förutsättningarna för avbrytande av havandeskap vara förhanden eller ock till myndighet eller annan läkare avgivit falsk utsaga i ärende angående sådan åtgärd, dömes, om han ej är förfallen till ansvar för fosterfördrivning eller försök därtill, till fängelse i högst ett år eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, till dagsböter.

Har läkare vid prövning av ärende angående avbrytande av havandeskap eller eljest genom att överträda eller åsidosätta vad i denna lag stadgas

Har läkare i ärende angående avbrytande av havandeskap eller eljest genom att överträda eller åsidosätta vad i denna lag stadgas visat för-

(Gällande lydelse)

visat *vardslöshet*, försummelse, oförstånd eller oskicklighet, och är han *icke underkastad ansvar för ämbetsbrott*, dömes till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

(Föreslagen lydelse)

summelse, oförstånd eller oskicklighet, dömes, *där ej gärningen är belagd med straff i brottsbalken*, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

13 §.

Avgiver någon *i annat fall än ovan sägs* mot bättre vetande till myndighet eller läkare *falsk* utsaga i ärende angående avbrytande av havandeskap, och är han *ej förfallen till ansvar för fosterfördrivning eller försök därtill*, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Avgiver någon mot bättre vetande till myndighet eller läkare *osann* utsaga i ärende angående avbrytande av havandeskap, straffes, *där ej gärningen är belagd med straff i brottsbalken*, med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 3 och 8 §§ lagen den 23 maj 1941 (nr 282) om sterilisering.

Härigenom förordnas, att 3 och 8 §§ lagen den 23 maj 1941 om sterilisering skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

3 §.

Sterilisering må — — — och föreståndare.

Å den som är i stånd att lämna giltigt samtycke må dock, utan hinder av vad i första stycket sägs, på grund av kroppslig sjukdom eller kroppsfel sterilisering enligt 1 § tredje stycket företagas, därest den läkare som utför ingreppet samt annan läkare i den tjänsteställning Konungen föreskriver, i skriftligt utlåtande, med angivande av grunden för åtgärden *på heder och samvete* förklarar förutsättningarna för densamma vara för handen.

8 §.

Den som verkställer sterilisering i strid med denna lag eller mot bättre vetande till myndighet eller läkare avgiver *osann* utsaga i ärende angående

Följdförfattningar

sterilisering eller överträder vad i 6 § stadgas, dömes, där ej *gärningen är belagd med straff i brottsbalken*, till dagsböter eller fängelse i högst *sex månader*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 4 och 8 §§ lagen den 24 mars 1944 (nr 133) om kastrering.

Häri genom förordnas, att 4 och 8 §§ lagen den 24 mars 1944 om kastrering skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

4 §.

Kastrering må — — — och föreståndare.

Å den som fyllt tjugutre år och är i stånd att lämna giltigt samtycke må kastrering enligt 1 § andra stycket företagas utan medicinalstyrelsens tillstånd, därest den läkare som utför ingreppet samt annan läkare i den tjänsteställning Konungen föreskriver, i skriftligt utlåtande, med angivande av grunden för åtgärden *på heder och samvete* förklarar förutsättningarna för densamma vara för handen. Vad nu sagts skall dock ej gälla den som är intagen å fångvårdsanstalt, sinnessjukhus eller annan dylik anstalt.

Vid prövning — — — punkten stadgas.

8 §.

Den som verkställer kastrering i strid med denna lag eller mot bättre vetande till myndighet eller läkare avgiver *osann* utsaga i ärende angående kastrering eller överträder vad i 6 § stadgas, dömes, där ej *gärningen är belagd med straff i brottsbalken*, till dagsböter eller fängelse i högst *sex månader*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 september 1951 (nr 649)
om straff för vissa trafikbrott.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

1 §.

Brister vägtrafikanter — — — sex månader.

Där någon vid förande av bil, motorcykel, traktor eller motorredskap ådagalägger grov oaktsamhet eller visar uppenbar likgiltighet för andra människors liv eller egendom, dömes för grov vårdslöshet i trafik till *fängelse i högst två år*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Förslag

till

Lag

angående ändring i sjömanslagen den 30 juni 1952 (nr 530).

Härigenom förordnas, *dels* att 77 och 78 §§ sjömanslagen den 30 juni 1952 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels ock* att i lagen skall, efter 82 §, införas en ny paragraf, betecknad 82 a §, av nedan angivna lydelse.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

77 §.

Sätter sig — — — — — ett år.

Överfaller han med våld eller hot om våld befälhavaren eller annan förman i tjänsten eller för att tvinga eller därifrån hindra eller för sådan åtgärd hämnas, dömes till *Förgriper han sig med våld eller hot om våld å befälhavaren eller annan förman i dennes tjänsteutövning eller för att tvinga honom till eller hindra honom från tjänsteåtgärd eller hämnas för sådan åtgärd,* dömes

Följdförfattningar

(Gällande lydelse)

fängelse eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, till straffarbete i högst två år. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må till dagsböter dömas.

78 §.

Göra ombord anställda myteri, dömes anstiftare eller anförare till fängelse eller till straffarbete i högst två år och annan deltagare till fängelse i högst sex månader eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, till dagsböter. Övas vid myteriet våld å person eller egendom, må anstiftare eller anförare dömas till straffarbete i högst sex år och annan deltagare till straffarbete i högst två år.

För våld — — — — —

(Föreslagen lydelse)

till fängelse i högst två år. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, vare straffet dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

78 §.

Göra ombord anställda myteri genom att samfällt ådagalägga uppsåt att, med förenat våld, sätta sig upp mot befälhavaren eller den som i hans ställe förer befälet, dömes anstiftare och anförare till fängelse i högst två år samt annan deltagare till fängelse i högst sex månader eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, till dagsböter.

Övas vid myteriet förenat våld å person eller egendom, må anstiftare och anförare dömas till fängelse i högst sex år och annan deltagare till fängelse i högst två år.

— strafflagen sägs.

82 a §.

Försök eller förberedelse till brott som avses i 77 § andra stycket, så ock förberedelse eller stämpling till brott som avses i 78 § eller underlåtenhet att avslöja sådant brott, straffes efter ty i 21 kap. brottsbalken stadgas. Skulle brott varom i 77 § andra stycket stadgas, om det fullbordats, hava varit att anse som förövat under synnerligen mildrande omständigheter, må dock ej dömas till straff enligt vad nu sagts.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 16 maj 1919 (nr 242) med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper.

Härigenom förordnas, att 4 § lagen den 16 maj 1919 med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper¹ skall erhålla följande ändrade lydelse.

4 §.

Förfogar den, vilken såsom pant eller till förvaring eller till försäljning i kommission emottagit eller i kommission inköpt fondpapper, utan laga rätt för annans räkning än ägarens däröver, dömes, där ej gärningen är be-
lagd med strängare straff, för olovligt förfogande såsom i 8 kap. 4 § brotts-
balken sägs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 13 juni 1921 (nr 299) om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter.

Härigenom förordnas, att 15 § lagen den 13 juni 1921 om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter² skall erhålla följande ändrade lydelse.

15 §.

Företager, sedan angående ägas användning bestämmelse enligt denna lag träffats, delägare i strid därmed averkning eller tager grus, torv, ler, sand eller dylikt eller överträder han eljest genom brukande av ägan vad sålunda blivit bestämt,

¹ Senaste lydelse se SFS 1942: 383.

² Senaste lydelse se SFS 1948: 462.

Följdförfattningar

eller nyttjar delägare, utan att därtill hava erhållit medgivande, äga, som är ställd under förvaltning av god man,
eller bryter delägare mot förbud, som meddelats jämlikt 9 § andra stycket, gälla vad i 6 och 10 kap. brottsbalken stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändrad lydelse av 18 § lagen den 20 juni 1924 (nr 298)
om viss panträtt i spannmål.

Härigenom förordnas, att 18 § lagen den 20 juni 1924 om viss panträtt i spannmål¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

18 §.

Den som, efter det besiktning enligt 5 § hållits och fordran på grund av skuldebrevet uppkommit, med vetskap härom uppsåtligen förstör eller i strid mot det i 12 § stadgade förbudet bortför eller utlämnar pantförskriften spannmål, straffes *för olovligt förfogande såsom i 8 kap. 4 § brottsbalken* sägs. Lag samma vare där någon i uppsåt att skada upplåter panträtt i spannmål, vari honom veterligen panträtt redan åt annan upplåtits.

Om innehavaren — — — med dagsböter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

F ö r s l a g

till

L a g

om ändrad lydelse av 74 § checklagen den 13 maj 1932 (nr 131).

Härigenom förordnas, att 74 § checklagen den 13 maj 1932² skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

¹ Senaste lydelse se SFS 1942: 386.

² Senaste lydelse av 74 § första stycket se SFS 1942: 388.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

74 §.

Har någon med uppsåt till annans förfång antingen utställt check utan täckning eller ock, före utgången av den tid, inom vilken av honom utställd check skall uppvisas till betalning, utan skälig anledning återkallat checken eller förfogat över täckningen, straffes med dagsböter eller fängelse i högst ett år, där ej brottet är straffbart enligt 21 kap. strafflagen.

Har någon av vårdslöshet förfarit på sätt i första stycket sägs, straffes med dagsböter. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till fängelse i högst sex månader dömas.

Har någon med uppsåt till annans förfång antingen utställt check utan täckning eller ock, före utgången av den tid, inom vilken av honom utställd check skall uppvisas till betalning, utan skälig anledning återkallat checken eller förfogat över täckningen, straffes med dagsböter eller fängelse i högst ett år, där ej brottet är straffbart enligt 7 kap. brottsbalken.

Har någon av oaksamhet förfarit på sätt i första stycket sägs, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 9 § lagen den 22 april 1938 (nr 121) om hittegods.

Härigenom förordnas, att 9 § lagen den 22 april 1938 om hittegods¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

9 §.

Påträffas föremål — — — är fornfynd.

Underlåter uppfinnaren att tillkännagiva fyndet, straffes för fyndförelse enligt vad i 8 kap. 8 § brottsbalken stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

¹ Senaste lydelse se SFS 1942: 351.

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändrad lydelse av 2 § första stycket lagen den 22 juni 1939 (nr 315) om särskild förundersökning i brottmål.

Härigenom förordnas, att 2 § första stycket lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål¹ skall erhålla följande ändrade lydelse.

2 §.

Har någon som ej fyllt tjuguettt år häktats för brott, skall särskild förundersökning äga rum, där ej anledning är att antaga, att utredning som i 1 § sägs kommer att därförutan vara för domstolen tillgänglig. Vad nu sagts gälla ock, då någon som fyllt tjuguettt år häktats, såframt ej laga hinder mot villkorlig dom föreligger eller sådant fall är för handen som avses i 3 § lagen om villkorlig dom eller fråga är om brott av krigsman mot 18—20 kap. brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändrad lydelse av 18 § lagen den 30 juni 1942 (nr 505) om viss panträtt i spånadslin och hampa.

Härigenom förordnas, att 18 § lagen den 30 juni 1942 om viss panträtt i spånadslin och hampa skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

18 §.

Den som, efter det besiktning enligt 5 § hållits och fordran på grund av skuldebrevet uppkommit, med vetskap härom uppsåtligen förstör eller i strid mot det i 12 § stadgade förbudet bortför eller utlämnar pantförskriften vara, straffes *för olovligt förfogande såsom i 8 kap. 4 § brottsbalken* sägs. Lag samma vare där någon i uppsåt att skada upplåter panträtt i vara, vari honom veterligen panträtt redan åt annan upplåtits.

Om innehavaren — — — med dagsböter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

¹ Senaste lydelse se SFS 1948: 466.

Förslag

till

Lag

angående ändring i lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om
disciplinstraff för krigsmän.

Härigenom förordnas, att 2, 8 och 14 §§ lagen den 30 juni 1948 om disciplinstraff för krigsmän¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

2 §.

Disciplinstraff ådömes, utom för brott mot bestämmelse vari sådant straff är utsatt, jämväl i stället för böter såsom straff för brott av krigsman mot 18—20 kap. brottsbalken samt för annat av krigsman förövat brott av beskaffenhet att straff därför kan åläggas i disciplinmål.

Där någon som icke fullgör tjänstgöring vid krigsmakten eller vilkens tjänstgöring är av tillfällig art finnes förskylla arrest, dömes dock i stället till böter, om det med hänsyn till brottets art och övriga omständigheter kan ske utan fara för disciplinen och särskilda skäl ej föranleda till annat. Böter må ock eljest ådömas, om med hänsyn till den brottsliga tjänstgöringsförhållanden och brottets art bötesstraff finnes vara lämpligare än disciplinstraff. I fall då disciplinstraff är utsatt ådömas böterna i dagsböter; såvitt fråga är om brott mot 19 kap. 15 eller 16 § ådömas dock böterna, utan hinder av vad i lag eljest finnes stadgat, omedelbart i penningar, högst femhundra kronor.

8 §.

Såsom gemensamt — — — för disciplinstraffet.

För brott — — — föranleda därtill.

Har någon för skilda brott förskyllt avsättning eller suspension och disciplinstraff, varde straffen ådömda jämte varandra; dock må ej jämlikt 18 kap. 1—4 §§ brottsbalken dömas till disciplinstraff, där den brottslige för annat brott förskyllt avsättning eller suspension och sådant straff prövas vara tillfyllest.

14 §.

För mindre — — — fartyget (landgångsförbud).

Begår till vapenfri tjänst uttagen krigsman som icke står under militärt befäl förseelse som avses i 19 kap. 11, 14 eller 18 § brottsbalken och är förseelsen att anse som ringa, må den felande i stället för straff åläggas tillrättavisning i form av varning, extratjänst eller utgångsförbud enligt vad i första stycket sägs.

Ej må — — — eller tjänstbarhet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

¹ Senaste lydelse av 2 § se SFS 1952: 121 och av 14 § se SFS 1949: 365.

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 1 och 3 §§ lagen den 30 juni 1948 (nr 450)
om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Härigenom förordnas, att 1 och 3 §§ lagen den 30 juni 1948 om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

1 §.

Den som, då riket är i krig, gör sig skyldig till uppror eller försök därtill eller begår brott, varom förmäles i 17, 19 eller 20 kap. brottsbalken, må, därest *fängelse* på livstid kan följa å brottet, dömas till dödsstraff.

Har riket — — — stycket stadgas.

3 §.

Dödsstraff må icke verkställas utan att Konungen meddelat tillstånd därtill. Meddelas icke tillstånd till verkställighet av dödsstraff, skall den dömden i stället undergå *fängelse* på livstid.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Förslag

till

Lag

om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472).

Härigenom förordnas, att 2, 3 och 9 §§ militära rättegångslagen den 30 juni 1948¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

2 §.

Med krigsman avses i denna lag den som är underkastad ansvar såsom krigsman enligt 19 kap. 21 § eller 20 kap. 15 § brottsbalken.

¹ Senaste lydelse av 9 § se SFS 1952: 122.

3 §.

Såsom militära brottmål anses enligt denna lag:

1. mål om ansvar för sådant av krigsman förövat brott som omförmåles i något av följande kapitel eller lagrum i *brottsbalken*, nämligen *14 kap. 11 och 14 §§* därest den brottslige vid gärningens begående var iklädd militär tjänstedräkt, *6, 7, 8, 10 och 11 kap.* därest brottet angått krigsmakten tillhörig eller för dess behov avsedd egendom, *18 kap. 1—4 och 9 §§* samt *19 och 20 kap.*;

2. mål om ansvar för annat i *brottsbalken* omförmålt brott som krigsman förövat med anledning av den förfördelades eller sin egen tjänst vid krigsmakten eller ock mot myndighet eller annat organ tillhörande krigsmakten;

3. mål om ansvar i andra fall för brott varigenom krigsman åsidosatt sin tjänsteplikt; samt

4. mål om ansvar för brott varigenom någon som ej är krigsman men innehar tjänst vid krigsmakten åsidosatt sin tjänsteplikt.

Vad i — — — militärt mål.

Såsom militärt — — — än domstol.

9 §.

För följande i *brottsbalken* omförmålda brott må, där ej annat följer av 10 §, straff åläggas i disciplinmål:

1. brott som sägs i *14 kap. 11 eller 14 §*, därest den brottslige vid gärningens begående var iklädd militär tjänstedräkt;

2. brott som avses i *8 kap. 2, 4 eller 7 § eller 10 kap. 2 §*, under förutsättning att fråga är om krigsmakten tillhörig eller för dess behov avsedd egendom samt, såvitt angår brott mot någon av nämnda paragrafer i *8 kap.*, att egendomen lämnats åt den brottslige för begagnande;

3. brott som sägs i *18 kap. 4 §* eller *19 kap. 18 §*, dock ej då fråga är om sådan förseelse vid manövrering eller navigering av krigsmaktens fartyg eller luftfartyg, som någon för dess säkerhet ansvarig krigsman begått under utövande av befäl å detsamma eller, om fartyget var luftfartyg, såsom förare därå, samt genom förseelsen skada uppkommit; samt

4. brott varom förmåles i *19 kap. 1, 4, 7—9 eller 11—16 §§* eller *20 kap. 5 §*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Förslag
till
Lag
angående ändrad lydelse av 22 § lagen den 29 december 1949 (nr 722)
om pantlånerörelse.

Härigenom förordnas, att 22 § lagen den 29 december 1949 om pantlånerörelse skall erhålla följande ändrade lydelse.

22 §.

Då med avseende å rörelsen föreligger anledning till anmärkning, skall polismyndigheten göra anmälan därom till länsstyrelsen samt föreslå de åtgärder, som kunna vara erforderliga. Åtalas enskild person som utövar pantlånerörelse eller föreståndare för sådan rörelse för brott, som omfattas i 6—9 eller 12 kap. brottsbalken, eller för förseelse mot denna lag, skall åklagaren så snart ske kan underrätta länsstyrelsen om åtalet samt om utgången av målet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 195 .

Förslagets huvudgrunder.

Missgärnings- och straffbalkarna i 1734 års lag ha ersatts av 1864 års strafflag, vilken i sin tur på grund av de betydande förändringar samhällsförhållandena undergått sedan 1800-talets mitt numera i många hänseenden blivit föråldrad. Behovet av ny strafflagstiftning har också, såsom kommittén erinrat i sina betänkanden med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (SOU 1940: 20) samt om brott mot staten och allmänheten (SOU 1944: 69), länge varit föremål för uppmärksamhet. Professorn JOHAN C. W. THYRÉN var från 1909 till sin död år 1933 på offentligt uppdrag sysselsatt med att utarbeta förslag till en ny strafflag. Thyren utgav först ett arbete om principerna för en strafflagsreform och därefter ett förberedande utkast till strafflagens allmänna del, vilket ligger till grund för strafflagskommissionens förslag till strafflag, allmänna delen (SOU 1923: 9). Därefter utgav Thyren elva avsnitt av förberedande utkast till strafflagens speciella del. Förmögenhetsbrotten behandlas i Thyrens utkast III och IV, brotten mot staten och allmänheten i hans utkast V—XI. Brotten mot person äro icke fullständigt behandlade av Thyren. Hans utkast I (1917) avser brott emot kroppslig okränkbarhet och hans utkast II (1919) ärekränkingsbrotten. Därjämte efterlämnade Thyren vid sitt frånfälle lagtext och komparativa översikter i de ämnen vilka delarna XII och XIII skolat omfatta, nämligen brott mot enskild frid, frihetsbrott samt brott mot familj eller sedlighet. Thyrens efterlämnade anteckningar ha genom justitiedepartementets försorg utgivits i tryck (SOU 1937: 37).

Redan före Thyrens död hade tanken att på en gång tillskapa en ny strafflag på grundval av hans utkast övergivits. Reformarbetet på straffrättens område fortsattes på de partiella reformernas väg och har sedan femton år bedrivits jämsides på två linjer, den ena avseende en förändrad och förbättrad utformning av straffsystemet och den andra åsyftande en översyn av bestämmelserna om de särskilda brotten.

Vad angår straffsystemet har strafflagberedningen i uppdrag att göra en allmän översyn av det straffrättsliga reaktionssystemet i dess helhet. I direktiven för detta utredningsarbete ha angivits åtskilliga spörsmål som vid utredningen borde beaktas, varjämte uttalats att åt beredningens förslag till lagstiftning i de ämnen som avsåges borde, om och i den mån det befundes ändamålsenligt, givas sådan form att de kunde intagas i en ny strafflag eller straffbalk.

Frågan om en reformering av bestämmelserna om de särskilda brotten

Förslagets huvudgrunder.

har anförtrotts åt straffrättskommittén. På grundval av dess förslag har andrad lagstiftning antagits 1942 om förmögenhetsbrott samt 1948 om brott mot staten och allmänheten. Härigenom ha SL 8—13 och 19—25 kap. erhållit ny lydelse, varjämte SL 7 kap. upphävts. På grundval av ett av särskilda sakkunniga framlagt förslag (SOU 1946: 83) upphävdes genom 1948 års lagstiftning även 1914 års strafflag för krigsmakten; de straffrättsliga delarna av denna lag ersattes i huvudsak av två i strafflagen tillagda kapitel, 26 och 27 kap. Hela innehållet i strafflagens speciella del har alltså reviderats utom såvitt angår de i SL 14—18 kap. upptagna bestämmelserna, som huvudsakligen avse brott mot person. Då kommittén den 8 juni 1945 erhöll uppdrag att göra en översyn av straffbestämmelserna i SL 14—18 kap. om brott mot person, anförde departementschefen, statsrådet BERGQUIST, att kommittén därvid borde upptaga till övervägande även sådana till strafflagens allmänna del hörande spörsmål som ägde samband med nämnda bestämmelser, exempelvis frågan om s. k. objektiva överskott. I samband härmed borde kommittén, enligt vad departementschefen vidare uttalade, föreslå de ändringar i fråga om den systematiska uppställningen av straffbestämmelserna för såväl ifrågavarande som andra brott, vilka syntes önskvärda för bestämmelsernas inpassande i en ny strafflag eller i en ny brottsbalk.

Kommitténs arbete på att skapa en ny lagstiftning om de särskilda brotten har bedrivits på det sättet att nya bestämmelser föreslagits beträffande en grupp av brott i sänder. De nya bestämmelserna ha därvid tillsviðare inrymmts i den gamla strafflagen. 1942 ha sålunda SL 20—23 kap., 1948 SL 8—13, 19, 24 och 25 kap. erhållit ny lydelse. När det nu gäller den sista etappen kan emellertid denna metod icke lämpligen fullföljas längre. Det kan näppeligen ifrågasättas att nya bestämmelser även för den sista återstående brottsgruppen skulle införas i den gamla strafflagen, vilken därefter till formen fortfarande skulle framstå såsom 1864 års strafflag men ha ett praktiskt taget helt nytt innehåll.

I överensstämmelse med vad som förutsatts i direktiven för kommitténs arbete har kommittén således utgått från att dess förslag måste avse en fullständig ny lag eller balk, motsvarande hela strafflagens speciella del. Härvid uppkommer spörsmålet om förhållandet till strafflagens allmänna del och särskilt det parti därav, vars reformering ankommer på strafflagberedningen. Vid meddelandet av kommitténs direktiv ifrågasatte departementschefen att, liksom i 1734 års lag de straffrättsliga bestämmelserna voro fördelade på en straffbalk och en missgärningsbalk, föreskrifterna om straffsystemet och dess utformning, å ena, samt bestämmelserna om de särskilda brotten jämte därmed sammanhängande allmänstraffrättsliga bestämmelser, å andra sidan, skulle upptagas i var sin lag eller balk. Departementschefen tänkte sig emellertid att ett avgörande härutinnan skulle träffas först sedan reformeringen av straffrättens speciella del slutförts och ställning tagits jämväl till frågan om straffsystemets utformning och vad därmed sammanhänger. Man har tidigare utgått från att sistnämnda fråga skulle kunna

besvaras samtidigt med slutförandet av speciella delens reformering. Nu har emellertid kommittén avslutat sin utredning beträffande de särskilda brotten och därmed sammanhängande frågor, medan strafflagberedningens arbete ännu ej har lett till något slutligt förslag angående straffsystemets utformning. I detta läge har kommittén sökt att å ena sidan nå en så slutgiltig reglering som möjligt av de av kommittén behandlade partierna men å andra sidan icke föregripa den blivande utformningen av straffsystemet. Kommittén har därför utarbetat förslag till en ny balk, avsedd att ersätta den nuvarande strafflagen utom såvitt angår straffsystemet och därmed sammanhängande frågor.

Den av kommittén föreslagna balken upptager bestämmelser om de särskilda brotten samt därmed sammanhängande allmänna bestämmelser. Den motsvarar till sitt innehåll ganska nära missgärningsbalken i 1734 års lag. Ordet missgärning har emellertid, ehuru detta egentligen ej framgår av dess språkliga innebörd, av historiska skäl fått en för modernt betraktelsesätt mindre lycklig klang av alltför starkt moraliskt fördömande och måste i allt fall betecknas som föråldrat. För den nya balken föreslås därför benämningen brottsbalk. Förslaget innefattar intet slutligt ståndpunktstagande till frågan huruvida den nya strafflagstiftningen bör samlas i en balk eller fördelas på två. Denna fråga kan lösas först sedan det nya påföljdssystemet utformats. Bestämmelserna därom kunna då antingen upptagas i en särskild balk, motsvarande straffbalken i 1734 års lag, eller ock infogas i brottsbalken. Det är härvid att märka att frågorna om brotten och om deras påföljder visserligen höra nära samman men även måste övervägas ur mycket skilda synpunkter. Uppfattningen om vad som överhuvud bör straffas, om vad som skall vara brottsligt, förändras visserligen under tidernas lopp på skilda punkter men vilar dock i huvudsak på obrutna traditioner, vilka kommittén sett som sin uppgift att bevara. Uppfattningen åter om straffens utformning, om hur man bör behandla brottslingar, är för närvarande stadd i en utomordentligt snabb utveckling; nya idéer arbeta sig oupphörligt fram i strid med äldre föreställningar i sådan utsträckning, att lagstiftaren nästan kan tycka sig stå inför en fullständig omvandling. Det är därför möjligt att endast själva grundstommen i det nya påföljdssystemet finnes böra upptagas i en lag med sådan fasthet som bör utmärka en balk, medan de mera föränderliga delarna av systemet regleras i särskilda författningar vid sidan därom. Väljes denna väg, torde det lämpligaste vara att upptaga de kvantitativt mindre omfattande grundbestämmelserna om påföljdssystemet i slutet av brottsbalken, möjligen såsom en särskild avdelning.

Kommittén, vilken vid upprättandet av sitt förslag enligt meddelade direktiv borde vara obunden av den gällande strafflagens uppställning och systematik, har i brottsbalken behandlat de särskilda brotten först och upptagit de allmänna bestämmelserna sist. Detta avviker från uppställningen av 1864 års strafflag och flertalet utländska strafflagar men överensstämmer med missgärningsbalken i 1734 års lag. För kommittén, som haft att reg-

lera de särskilda brotten vid en tidpunkt då påföljdssystemet ligger i stöpsleven, har denna uppställning framstått som den lämpligare. Valet har härigenom lämnats fritt mellan att lagfästa påföljdssystemet i en särskild balk eller i kortare form i själva brottsbalken. En förutsättning för det sistnämnda förfaringssättet är att brottsbalken uppställts så som nu skett.

Såsom i det föregående berörts har kommittén grundat sitt arbete på en uppdelning av brotten i grupper. Härvid har kommittén anslutit sig till den av Thyrén (Principerna för en strafflagsreform II s. 27—111; jfr Efterl. ant. s. 101—107) förordade uppdelningen av brotten i fyra grupper efter arten av det intresse mot vilket ett brott närmast riktar sig. Vid sidan om brott mot enskildas intressen, fördelade på två grupper allteftersom angreppet riktar sig mot person eller mot egendom, samt brott mot staten räknar kommittén med en mellangrupp, brott mot allmänheten. Frånsett att brott mot allmänheten icke utformats som en särskild grupp fanns en liknande indelning redan i 1864 års strafflag. Strafflagens speciella del upptog först brott mot staten, därefter följde brott mot person och slutligen behandlades brott mot egendom, varefter emellertid ämbetsbrotten tillades sist utan någon antydning om deras förhållande till den föregående tredelningen. Den hittills på grundval av kommitténs arbete genomförda lagstiftningen har byggt på den förut omtalade fyrdelningen, brott mot staten, brott mot allmänheten, brott mot person och förmögenhetsbrott. Den nya lagstiftningen har i allt väsentligt utformats på sådant sätt att varje kapitel omfattar endast brott inom en av grupperna. Emellertid har hittills den sedan 1864 gällande ordningen mellan kapitlen i stort sett bibehållits, främst för att icke genom upprepade omflyttningar försvåra återfinnandet av lagrummen. Detta har medfört en viss splittring av brottsgrupperna, särskilt beträffande brotten mot allmänheten. Av dessa behandlades nämligen i strafflagen förfalskning och mened tillsammans med brotten mot staten, medan mordbrand och liknande allmänfarliga brott tillsammans med skadegörelse närmast behandlades som förmögenhetsbrott. För att bibehålla kapitelordningen härutinnan ha brotten mot allmänheten vid 1948 års lagstiftning tills vidare fördelats på 12, 13 och 19 kapitlen. I detta sammanhang kan även erinras om de genom sistnämnda lagstiftning i slutet av strafflagen tillagda två kapitlen om brott av krigsmän och brott under krig, vilka genom denna placering blivit sammanförda med ämbetsbrotten men liksom dessa hållits fristående från indelningen i övrigt.

Den splittring i systematiken som nu råder måste tydligen avhjälpas vid en definitiv strafflagsreform. Kapitelordningen måste bringas till överensstämmelse med gruppindelningen, så att de kapitel som tillsammans omfatta en brottsgrupp konsekvent sammanföras och komma i nummerordning efter varandra. Då detta i allt fall medför en helt ny kapitelordning i brottsbalken, har i detta sammanhang också övervägts vilken ordning mellan brottsgrupperna som är naturligast. Hittills ha brotten mot staten behandlats före brotten mot enskild, väl närmast ur den synpunkten att statens intressen vore överordnade enskildas. Kommittén har funnit det na-

turligare att först behandla brotten mot enskild, emedan de här utbildade, på fasta traditioner byggda brottsbegreppen historiskt och logiskt utgöra grundvalen för brottsbeskrivningar med mera svårbestämd inriktning mot det allmänna. På dessa skäl har kommittén kommit fram till att i brottsbalken behandla i 1—5 kap. brotten mot enskild person, i 6—10 kap. förmögenhetsbrotten, i 11—13 kap. brotten mot allmänheten, i 14—20 kap. brotten mot staten, till vilka jämväl ämbets- och krigsbrott räknats, samt i 21—23 kap. allmänna bestämmelser, vilka komplettera de i det föregående givna beskrivningarna av de särskilda brotten. Lika litet som i gällande lag har det emellertid ansetts påkallat att utöver kapitelrubrikerna utsätta särskilda avdelningsrubriker för att markera brottsgrupperingen eller fördelningen på en speciell och en allmän del.

Enligt kommitténs mening är systematiken av icke ringa vikt för att låta de genomgående tankarna i en lagstiftning komma till uttryck. Om bestämmelser som sakligt höra ihop återfinnas i ett sammanhang, blir det lättare att uppfatta deras rätta innebörd. I sådana fall då systematiken syns likgiltig har emellertid vad som tidigare gällt bibehållits för att icke i onödan bryta traditionen. Det har sålunda visat sig möjligt att bibehålla huvudgrupperingen av brotten efter de angripna intressenas art. I själva verket karakteriseras dock ett särskilt brott generellt taget mera av sättet för dess förövande än av vilket intresse det kränker. Brott som förövas på ett visst sätt begås också vanligen av brottslingar av samma psykologiska typ. I fråga om detaljutformningen har kommittén därför valt sättet för brottets förövande som främsta indelningsgrund. Exempelvis ha inom förmögenhetsbrotten icke brott mot äganderätt, såsom stöld och förskingring, sammanförts till en grupp, utan i den nya lagstiftningen skiljes mellan stöld och andra brott som förövas genom ett olovligt besittningstagande eller annat liknande angrepp på en främmande maktsfär, å ena sidan, samt förskingring och andra trolöshetsbrott som innefatta missbruk av egen maktsfär, å andra sidan. I fråga om brottens huvudgruppering kunna emellertid de båda indelningsgrunderna sägas sammanfalla. Brott mot staten eller allmänheten skilja sig till sätt och brottslingstyp från brott mot enskilda, och bland de sistnämnda föreligger en påtaglig sådan skillnad mellan förmögenhetsbrott och brott mot person.

Den föreslagna brottsbalken inledes alltså med bestämmelser om brotten mot person. Detta avsnitt motsvarar den del av strafflagens stadganden om de särskilda brotten som ej förut varit föremål för allmän revision. Bestämmelserna om brotten mot person ha därför genomgående fått en ny gestaltning. I viss anslutning till gällande lag ha bestämmelserna fördelats på fem kapitel. I förslaget svara i huvudsak 1 kap. om dråp och misshandel mot SL 14 kap., 2 kap. om brott mot frihet och frid mot SL 15 kap., 3 kap. om ärekränkning mot SL 16 kap., 4 kap. om sedlighetsbrott mot SL 18 kap. samt 5 kap. om brott mot familj mot SL 17 kap.

Överskriften till förslagets första kapitel, om *dråp och misshandel*, ansluter sig nära till SL 14 kap., som handlar om mord, dråp och annan miss-

handel. Även förslaget upptager ett brott med beteckningen mord och ett med beteckningen dråp, men skillnaden mellan dessa brott är icke densamma som i gällande rätt. Den nuvarande gränsdragningen efter om gärningen skett med berätt mod eller av hastigt mod är enligt kommitténs mening icke lämplig. Enligt förslaget betecknas uppsåtligt dödande som mord, om brottet framstår som särskilt grovt; eljest föreligger dråp. Kommittén föreslår alltså att detta brott indelas i grader på liknande sätt som tidigare genomförts vid stöld och andra i föregående etapper behandlade brott. Till ledning för bedömandet huruvida brottet är grovt eller ej upptagas exempel på omständigheter som skola särskilt beaktas. Exempelen ha valts på sådant sätt att de angiva särskilt typiska fall men äro, liksom eljest, varken uttömmande eller i och för sig avgörande.

Vid ett så allvarligt brott som uppsåtligt dödande har det icke ansetts lämpligt att upptaga en särskild grad för ringa brottsfall. Brottet har därför icke — såsom stöld, bedrägeri och förskingring — uppdelats i tre grader utan, i likhet med exempelvis mordbrand, blott i två grader, nämligen grovt brott, mord, och övriga fall, dråp.

Uppsåtligt dödande av en människa kan tydligen i vissa fall vara av sådan beskaffenhet att den för dråp bestämda straffskalan framstår såsom alltför sträng. Detta är stundom fallet när dödandet sker av medlidande, såsom när föräldrar döda sitt fysiskt eller psykiskt mindervärda barn för att bespara det kroppslig eller andlig nöd. En såväl i vårt land som utrikes livligt diskuterad fråga är, huruvida en läkare borde vara befogad att förkorta en hopplöst sjuks lidande genom att smärtfritt påskynda dödens inträde, s. k. dödshjälp. Även inom kommittén har sistnämnda fråga diskuterats, men kommittén har avstått från en specialreglering. Hur försiktigt en sådan än göres, kan den nämligen väntas leda till missförstånd och rykesspridning om att patienter på sjukhus icke skulle vara säkra till livet o. dyl. Kommittén har för de förenämnda fallen bibehållit normal straffbarhet som huvudregel. De undantagsfall, för vilka huvudregeln icke passar, äro så få att man för deras lösande i stort sett kan lita till allmänna bestämmelser om åtals- och påföljdseftergift. I två avseenden föreslås emellertid särskilda bestämmelser i brottsbalkens första kapitel, nämligen beträffande barnadrap och beträffande verkan av samtycke.

Såväl enligt gällande lag som enligt förslaget innefatta straffbestämmelserna om mord och dråp skydd för varje människoliv alltifrån födelsen. Att en ogift moder dödar sitt barn strax efter födelsen räknas dock enligt gällande lag såsom ett särskilt brott, barnamord, vilket bestraffas vida lindrigare än vanligt mord eller dråp. Som orsak till denna mildare bedömning har anförts att samhället självt haft ett visst ansvar för brottet; drivkraften till sådant brott har nämligen i regel varit den samhälleliga uppfattningen att det är en skam för en kvinna att få barn utom äktenskap. Sedan den allmänna uppfattningen härutinnan förskjutits, födelsekontroll blivit vanlig och möjlighet till legal abort införts samt skilda sociala hjälpformer till stöd för mödrar tillkommit, ha barnamorden blivit mycket färre än tidigare. Med hän-

syn till att den till grund för gällande rätt liggande problemställningen i ganska hög grad förändrats har kommittén övervägt att hänvisa även denna frågas lösning till allmänna regler om åtals- och påföljdseftergift. Att nyblivna mödrar förgripa sig på sina barn kan dock stundom ha i viss mån normala fysiska och psykiska orsaker och förekommer alltjämt i en viss utsträckning. Kommittén föreslår därför i anslutning till traditionen bibehållande av ett särskilt privilegierat brott, vilket dock med hänsyn till den nya definitionen på mord och dråp icke kallas barnamord utan barnadråp. Privilegiationen skall liksom för närvarande gälla endast för modern men utsträckas även till gifta kvinnor och gälla dödande ej blott vid födelsen utan överhuvud å tid då modern på grund av nedkomsten befann sig i uppriven sinnesförfattning eller i svårt trångmål.

Av större praktisk betydelse än bestraffningen av barnadråp är det straffrättsliga bedömandet av fosterfördrivning. Särskilt betydelsefullt är härutinnan att möjligheter till legal abort öppnats genom den ganska nyligen tillkomna abortlagen, vilken kommittén icke har uppdrag att revidera. Förslaget utgår därför liksom gällande lag från att läkare i vissa angivna fall kunna lovligen verkställa abort, men att kvacksalvare drabbas av strängt straff för fosterfördrivning. En mera svårlöst fråga avser kvinnans egen straffbarhet eller strafffrihet. Abortlagen bygger på uppfattningen att fosterfördrivning av kvinnan själv principiellt bör vara straffbar. Även i detta hänseende har kommittén i princip kunnat ansluta sig till den lagreglering som nyligen skett; abortlagen och de i samband därmed vidtagna strafflagsändringarna ha fått verka alltför kort tid för att erfarenheterna därav skulle kunna åberopas som stöd för ett ändrat straffrättsligt bedömande. Kommittén har emellertid sökt att klarare bestämma det straffria området. Reglerna om strafffrihet äro i förslaget liksom i gällande rätt fakultativa, icke obligatoriska.

Frågan om vilken inverkan på straffbarheten det har att den mot vilken en gärning riktade sig samtyckt till gärningen kan sägas vara av allmän räckvidd men har, liksom vissa andra allmänna frågor, av kommittén upptagits vid behandlingen av de brott där den först möter, i detta fall mord, dråp och misshandel. Av intresse är härvid en jämförelse mellan uppsåtligt dödande med den dödades samtycke och medverkan till självmord. Försök till självmord är enligt gällande rätt straffritt och bör otvivelaktigt så förbli. Det kan emellertid ifrågasättas om härav bör följa att medverkan till självmord liksom hittills lämnas straffri. I vissa fall bör tydligen ett straffrättsligt ingripande undvikas, i andra åter kan gärningen framträda såsom ett allvarligt brott, exempelvis om någon genom vilseledande uppgifter lyckas bibringa en annan en felaktig uppfattning om att allt hopp är ute för honom så att han — i enlighet med gärningsmannens onda avsikt — i förtvivlan begår självmord. Det riktiga har syntts kommittén vara att behandla medverkan till självmord och dödande med samtycke lika. Det är nämligen ingen avgörande skillnad mellan att medverka till självmord genom att räcka den andre giftbägaren eller mordvapnet och att på hans begäran föra gift-

bågaren till hans läppar eller utdela dödsstöten. I båda fallen må enligt förslaget, alltefter gärningens art, bevekelsegrunderna och omständigheterna i övrigt, straffet nedsättas eller från straff frias. Denna regel gäller ej blott dödande utan även tillfogande av kroppsskada eller sjukdom som ej är ringa.

Det har icke ansetts påkallat att giva uttryckliga regler om samtycke vid andra brott än misshandelsbrotten. I viss mån kunna de i första kapitlet givna reglerna tillämpas analogt vid andra brott mot person, varemot samtycke vid förmögenhetsbrotten i regel erhåller en starkare, mera obetingat straffriande verkan.

Den viktigaste vid misshandelsbrotten mötande allmänna frågan är den redan i direktiven berörda om de s. k. objektiva överskotten. Dessa äro av grundläggande betydelse för det nuvarande misshandelskapitlet. Straffet växlar främst efter den effekt misshandeln medfört, oavsett om gärningsmannens uppsåt omfattat denna effekt eller ej. Har någon misshandlat en annan, blir straffet helt olika allteftersom denne ljuter döden eller får svår kroppsskada, mindre svår kroppsskada eller ringare eller ingen skada. En sådan ordning kan med hänsyn till svårigheten att bevisa uppsåtet vara naturlig på en primitivare nivå men är icke försvarlig i ett modernt kultursamhälle. År 1937 vidtogs den lagändringen att förhöjt straff, som lagen utsätter för det fall att någon av brottslig gärning får viss kroppsskada eller död, ej skall ådömas, när sådan utgång timat mera av våda än av vållande. Ouppsåtliga följder av gärningen skola alltså läggas gärningsmannen till last allenast i den mån han bort räkna med dem och alltså gjort sig skyldig till oaktsamhet. Även efter 1937 års lagändring skall emellertid den som uppsåtligen misshandlar annan och därigenom av oaktsamhet vållar hans död straffas såsom för dråp enligt en mycket sträng straffskala. Enligt förslaget skall däremot i sådant fall på vanligt sätt ådömas straff för misshandel jämte vållande till annans död, vilket regelmässigt leder till avsevärt lindrigare resultat än om de båda brotten betraktas som en enhet och bestraffas såsom dråp. Kommittén har överhuvud tagit steget fullt ut och varken vid misshandel eller vid andra uppsåtliga brott låtit ouppsåtliga verkningar spela någon roll för brottsbegreppens utformning. Detta gäller även gradindelningen av uppsåtliga brott. Om någon genom ett uppsåtligt brott av oaktsamhet vållar större skada än han åsyftat, får detta beaktas vid straffmätningen inom den grad dit brottet med hänsyn till de uppsåtliga omständigheterna därvid hör men kan icke flytta brottet upp i en högre svårhetsgrad.

I överensstämmelse med vad nu sagts har misshandelsbrottet i förslaget indelats i tre grader, icke såsom i gällande lag efter om det medfört svår, medelsvår eller ringa skada utan, liksom stöld och talrika andra brott, med hänsyn till samtliga uppsåtliga omständigheter vid brottet. Vid bedömande huruvida misshandel är grov skall enligt förslaget särskilt beaktas, om gärningen var uppenbart livsfarlig eller ådagalade synnerlig förslagenhet eller grymhet eller om gärningsmannen uppsåtligen tillfogade svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom. Vad straffet angår ha enligt kommitténs mening

våldsbrotten — i den mån de icke medfört död eller svår kroppsskada — hittills bedömts alltför lindrigt, särskilt i jämförelse med förmögenhetsbrotten. Förslaget öppnar därför möjlighet till strängare ingripanden mot våldsvverkare.

Förutom de nu beskrivna uppsåtliga brotten upptagas i förslagets första kapitel även däremot svarande oaktsamhetsbrott. Grundsatsen att icke rätta sig enbart efter effekten har följts även här, låt vara att den icke helt genomförts. Har någon gjort sig skyldig till en oaktsamhet, är det ofta helt oberoende av hans skuld, om resultatet blir en stor skada, en liten skada eller ingen skada alls. Förslaget upptager därför straff ej blott för vållande till annans död och vållande till kroppsskada eller sjukdom utan även för framkallande av fara för annans liv eller hälsa utan att någon skada inträffat. I sistnämnda fall, vilket betecknats såsom vårdslöshet mot person, är straffbarheten begränsad till uppsåtliga eller grovt oaktsamma gärningar. Till effekten tages hänsyn, förutom i de redan berörda avseendena, jämväl såtillvida att vållande till kroppsskada eller sjukdom är straffritt, om skadan eller sjukdomen är ringa. Anmärkas må, att bestämmelserna om vållande till annans död eller till kroppsskada samt om vårdslöshet mot person i viss utsträckning ersätta även gällande lags särskilda regler om utsättande av barn och hjälplösa. Om härvid döden följt och denna utgång enligt allmänna regler täckes av s. k. eventuellt uppsåt, skall dock ansvar för mord eller dråp ådömas. Och för den händelse uppsåt eljest förelegat att till liv eller hälsa skada någon som man försatt i nödläge, föreligger det i förslagets andra kapitel upptagna brottet försättande i nödläge.

Förslagets andra kapitel, *om brott mot frihet och frid*, motsvarar till sitt innehåll ganska nära SL 15 kap., sedan till detta förut endast om frihetsbrott handlande kapitel år 1948 överförts bestämmelserna om hemfridsbrott. I detta kapitel erbjuder förslaget ej så många nyheter av grundläggande betydelse. Beträffande de totala frihetsberövandena innehåller gällande lag, delvis på grund av äldre överenskommelser med främmande makter, detaljerade bestämmelser om försättande i slaveri m. m., vilka numera äro föråldrade. Förslaget upptager ett allmänt brott under namnet frihetsberövande, bestående i att bortföra eller inspärta annan eller eljest beröva honom friheten, samt vid sidan därav det nyss omnämnda brottet försättande i nödläge. Sistnämnda brott omfattar dels det redan berörda fallet att man försätter annan i tvångstillstånd eller eljest i nödläge med uppsåt att skada honom till liv eller hälsa, dels ock det närmast för den s. k. vita slavhandeln avsedda fallet att någon utan sådant uppsåt försätter annan i nödläge genom att medelst tvång eller vilseledande förmå honom att begiva sig till främmande land eller kvarstanna där.

Medan förslaget beträffande dessa totala frihetsbrott närmast åsyftar en förenkling, har det beträffande okvalificerat rättsstridigt tvång gällt att precisera det straffbara området. Gällande lag säger blott att tvånget skall ske utan laga rätt eller med missbruk av rätt. I förslaget har detta brott, benämnt olaga tvång, utformats efter samma mönster som utpressning. Tvång-

et skall ske medelst våld, medelst hot om brottslig gärning eller medelst hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande. Med tanke särskilt på gärningar som innefatta pinande till bekännelse eller annan tortyr har grovt olaga tvång upptagits som en särskild brottsgrad med möjlighet att ådöma längre frihetsstraff.

I anslutning till flera uppmärksammade fall har påtalats, att skyddet för personer som blivit utsatta för hot om grova brott är otillfredsställande. Förslaget åsyftar att råda bot härpå i den mån det överhuvud kan ske genom utformningen av bestämmelserna om olaga hot. Detta brott har hittills icke fått åtalas av annan än målsäganden, vilket gjort bestämmelserna skäligen verkningslösa, eftersom de hotade ofta icke våga själva taga initiativ till något ingripande. I förslaget är detta liksom praktiskt taget alla övriga brott lagt under allmänt åtal; denna fråga skall närmare beröras i det följande. Vad angår beskrivningen av brottet olaga hot är denna i gällande lag så snäv att straff ansetts kunna ådömas blott om en överhängande fara för hotets verkställande förelegat. I förslaget är brottet utformat som ett fridsbrott. Straff kan följa så snart hotet skett på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla fruktan för hotets förverkligande. De föreslagna bestämmelserna täcka jämväl de hittills i samband med misshandel upptagna särskilda reglerna om resande av livsfarligt vapen.

Vad angår hemfridsbrott har skyddet mot olovligt inträngande eller kvarstannande uttryckligen utsträckt att gälla ej blott bostad med därtill hörande gård och trädgård utan även arbetsrum. En annan nyhet är att i förslaget vid sidan om hemfridsbrott upptagits ett brott betecknat såsom ofredande, nämligen att handgripligen antasta annan eller ofreda honom genom skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende. Vissa fall, vilka tidigare bedömts som lindrig misshandel eller ärekränkning, synas naturligtast böra bedömas som fridsbrott av detta slag.

I fråga om fridsbrotten innefattar förslaget slutligen mera tidsenliga bestämmelser om brott mot post-, telegraf- och telefonhemlighet samt om undanhållan av meddelande och om intrång i förvar.

I fråga om *ärekränkning* bygger förslaget på en annan grundläggande uppfattning än gällande lag. Enligt SL 16 kap. får den som åtalas för ärekränkning ej till sitt fredande föra bevisning om sanningen av sin beskyllning annat än om beskyllningen avser brott och han kan visa fällande dom på detta. Den som framställt en beskyllning kan därför i regel utan vidare dömas för ärekränkning. Mot den nuvarande ordningen kan anmärkas att den å ena sidan är alltför hård mot den som blott kommit med sanna uppgifter men å andra sidan icke innefattar någon fullständig upprättelse för en orättvist beskylld. Förslaget går därför ut på att tillåta sanningsbevisning vid det centrala ärekränkingsbrottet, förtal. Ansvar härför skall ådömas allenast om beskyllningen visas vara ogrundad. Detta innebär att bevisbördan, vid ärekränkning liksom vid andra brott, principiellt åvilar den som anställer åtal, men att den som åtalats för en beskyllning icke äger undandraga sig att angiva vilka grunder han har för sin beskyllning. Han blir enligt förslaget

fälld för förtal icke endast i det fall att han visste att beskyllningen var osann eller eljest saknade tillräcklig grund att hålla den för sann utan även då han underlåtit att vidtaga skäliga mått och steg för att förvissa sig om uppgiftens sanning. En förtalsprocess kan efter förslagets uppläggning sägas främst åsyfta att bereda en med orätt beskylld person upprättelse genom att det fastslås att beskyllningen är ogrundad.

Bestämmelser böra emellertid finnas om straff för lämnande av nedsättande uppgifter om annan, oavsett om de äro sanna eller ej, i fall då någon godtagbar anledning att framställa en beskyllning ej förelåg. I sådana fall bör frågan om uppgiftens sanning ej få göras till föremål för bevisning. Till komplettering av bestämmelserna om förtal upptager förslaget därför ett särskilt brott benämmt vanryktande. Den som åtalas för vanryktande äger — med visst i lagtexten angivet undantag — icke föra sanningsbevisning men kan till sitt fredande åberopa antingen att hans uttalande var påkallat av allmänt eller enskilt väl eller ock att det fälldes i en förtrolig krets eller eljest under sådana omständigheter att hans frispråkighet var försvarlig.

Förslaget upptager slutligen ett tredje ärekränkingsbrott, förolämpning, avseende smädliga yttranden, skymfliga beteenden och dylikt.

Det straffbara området vid ärekränkingsbrotten föreslås såtillvida utvidgat, att skydd införes även för avlidna och för juridiska personer, dock endast mot förtal, icke mot vanryktande eller förolämpning.

Även beträffande *sedlighetsbrotten* innefattar förslaget betydande principiella nyheter. SL 18 kap. har rönt inflytande av det ålderdomliga betraktelsesättet att två personer som tillsammans förövat synd skola straffas därför, låt vara att betydande modifikationer härutinnan skett under tidernas lopp. I förslagets fjärde kapitel behandlas däremot sedlighetsbrotten såsom brott mot person, alltså såsom förövalde av en person, brottslingen, mot en annan person, offret. Ur kapitlet ha därför borttagits blodskamsbrotten, vilka tidigare spelat en framträdande roll däri. Frånsett koppleri, vilket är straffbelagt även ur en annan synpunkt än såsom brott mot de till otukt utnyttjade men vilket av praktiska skäl bibehållits i detta sammanhang, upptager förslagets fjärde kapitel två grupper av brott, nämligen sådana i vilka brottslingen övar otukt med sitt offer och sådana i vilka han annorledes beter sig sedlighetssårande mot någon. För närvarande bedömas otuktsbrotten, vilka höra till lagens hårdast bestraffade brott, mycket strängare än annat sedlighetssårande beteende, vilket snarast uppfattas som en förseelse av något allvarligare slag än förargelseväckande beteende. Även i förslaget bibehålles en gradskillnad mellan otuktsbrotten och otuktigt beteende, men redan genom de år 1937 verkställda ändringarna av straffsatserna för särskilda brott skedde en viss utjämning härutinnan och förslaget innebär ett ytterligare steg i samma riktning. För otuktsbrotten medför förslaget i flera hänseenden avsevärda strafflindringar, dock med bibehållande av ganska höga straffminima för de allvarligare fallen.

Otuktsbrotten äro i förslaget fyra, våldtäkt, som hittills behandlats bland frihetsbrotten i SL 15 kap., samt frihetskränkande otukt, otukt med barn

och otukt med ungdom, vilka sistnämnda tre brott motsvara de tidigare i SL 18 kap. upptagna otuktsbrotten. Beträffande straffet för våldtäkt öppnar förslaget möjlighet att, om brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest är att anse som mindre grovt, gå ned till frihetsstraff i sex månader. Samma straffminimum föreslås för otukt med barn. Åldersgränsen 15 år i fråga om skyddet för barn föreslås bibehållen. Däremot upptager förslaget icke såsom gällande lag någon strängare straffbestämmelse för det fall att barnet är under 12 år; den psykiska skadan blir nämligen ofta större för äldre barn än för små, som icke förstå vad gärningen innebär. Bestämmelserna om otukt med ungdom avse att skydda åldersgruppen 15—21 år. Det föreslagna skyddet är här icke absolut utan gäller i allmänhet blott mot den under vars vård, lydnad eller tillsyn den unge står. I fråga om skyddet för barn och ungdom har erfarenheten ådagalagt behov att kunna ingripa även mot den som icke insett men haft skäligen anledning antaga att den mot vilken gärningen förövats var under den föreskrivna åldersgränsen. Att just vid dessa brott jämställa ett sådant oaktsamhetsfall med det uppsåtliga brottet skulle emellertid strida mot vad som är principiellt försvarligt. Förslaget upptager därför ett särskilt lindrigare straffstadgande för detta fall. Straff för frihetskränkande otukt slutligen kan ifrågakomma oberoende av ålder; det förutsätter i stället grovt missbruk av offrets beroende ställning eller vissa andra dylika omständigheter.

Till våldtäkt hänföres i förslaget blott att en man tvingar en kvinna till samlag; det förutsättes icke som nu att tvånget är absolut, men det skall ha skett medelst våld å person eller medelst hot som innebär trängande fara. Andra fall av tvång till otukt kunna bestraffas såsom frihetskränkande otukt.

För både frihetskränkande otukt och otukt med barn kan straff inträda oberoende av förövarens och offrets kön. Härunder faller alltså, att en man tvingar en annan till homosexuellt umgänge, att en kvinna har samlag med en minderårig gosse o. s. v. Homo- och heterosexuell otukt ha likställts, när icke saklig skiljaktighet ansetts föranleda annat. Beträffande otukt med ungdom har en olikhet såtillvida ansetts påkallad att skyddet mot homosexuell otukt liksom enligt gällande lag gjorts något vidsträcktare; för ungdom under 18 år gäller det mot envar som fyllt 18 år och för dem som äro mellan 18 och 21 år mot den som utnyttjar offrets oerfarenhet eller beroende ställning.

Uttrycket otukt har icke använts i de föreslagna brottsbeskrivningarna. Därmed torde ursprungligen ha avsetts utomäktenskapligt könsumgänge, men enligt förslaget gäller skyddet mot såväl våldtäkt som annan straffbar otukt vare sig den äger rum inom eller utom äktenskap, beträffande gärningar inom äktenskapet dock med viss begränsning i åtalshänseende. Numera har otukt i allmänt språkbruk en mycket obestämd betydelse utom såtillvida att därigenom uttryckes ett klart ogillande; ordet passar alltså i brottsbeteckningarna men i allmänhet ej i brottsbeskrivningarna. I beskrivningarna på de brott som i förslaget benämnas otukt användes i stället för otukt uttrycket könsligt umgänge. Någon legaldefinition föreslås icke, men

meningen är att man icke så mycket som hittills skall fästa sig vid om den enas kropp kommit i direkt beröring med den andras könsdelar utan fastmer vid om gärningen i sin helhet varit jämförlig med samlag. Ytlig eller tillfällig beröring kan alltså undantagas från otuktsstraff, men samlagsliknande förfaranden inbegripas även om de ej inneburit direkt beröring. En beaktansvärd synpunkt är att vid brottsutredningen i hithörande fall, därest det helas straffvärdhet står klar, barn ej böra noga utfrågas om detaljer så att dessa fixeras i barnets minne. Efter det de föreslagna strafflindringarna för otuktsbrott genomförts bör tendensen att i praxis undvika alltför stränga straff genom en restriktiv tolkning av brottsbeskrivningarna icke fortsätta vid tillämpning av de nya bestämmelserna. Straff för otuktigt beteende bör användas endast i lindrigare fall. Vad angår exhibitionism, som faller under bestämmelserna om otuktigt beteende, blir straffskyddet genom förslaget utsträckt till att gälla även ensam vuxen person för vilken gärningsmannen blottar sig. Även mot otuktigt beteende bör man ofta räkna med ett allvarligare ingripande än ett bötesstraff.

Bestämmelserna om brott mot person avslutas med ett kapitel *om brott mot familj*. Kommittén har övervägt huruvida avskiljandet av en sådan brottsgrupp till självständig behandling överhuvud vore berättigat men stannat vid att under nämnda rubrik bibehålla de brott som upptagits i SL 17 kap., sedan straffet för äktenskapsbrott år 1937 avskaffats och vissa omflyttningar år 1942 ägt rum. Till de nu i SL 17 kap. behandlade brotten, tvegifte, olaga giftermål m. fl., skall enligt förslaget läggas ett brott kallat blodskam, som icke längre skall bestraffas såsom sedlighetsbrott men icke heller lämnas helt straffritt utan bedömas såsom ett kvalificerat äktenskapsbrott eller i allt fall ett brott mot familj. Anmärkas må, att de i praktiken vanligen förekommande fallen av könsumgänge med barn eller andra underåriga anförvanter i regel hemfalla jämväl under de vida strängare straffbestämmelserna i förslagets fjärde kapitel.

Kommittén har övervägt att upptaga en bestämmelse om straff för försummelse av försörjningsplikt men i frågans nuvarande läge avstått därifrån.

Beträffande de i brottsbalkens fem första kapitel upptagna brotten mot person innebär förslaget en fullständig revision av hittills gällande bestämmelser. I fråga om andra brottsgrupper åter innefattar förslaget huvudsakligen blott inordnande i brottsbalken av de på grundval av kommitténs tidigare förslag år 1942 och 1948 antagna bestämmelserna. En av de fördelar som eftersträvats med reformens successiva genomförande har emellertid varit, att erfarenheterna om de tidigare delreformerna skulle kunna beaktas i slutetappen. Beträffande de brottsgrupper som redan blivit föremål för partiell lagstiftning innefattar därför det nu framlagda förslaget åtskilliga av senare erfarenheter påkallade detaljändringar.

Vidkommande *förmögenhetsbrotten* svara förslagets 6—10 kap. mot SL 20—23 kap. i 1942 års lydelse och SL 24 kap. i 1948 års lydelse. Kapitelrub-

Förslagets huvudgrunder.

rikerna ha jämkats för att vinna lämpliga samlingsbeteckningar: tillgrepps- brott, oredlighetsbrott, trolöshetsbrott, gäldenärsbrott och skadegörelsebrott. Bland andra viktigare detaljändringar märkes förslaget att för de grova för- mögenhetsbrotten grov stöld, grovt bedrägeri, grov förskingring, grov trolös- het mot huvudman och grov oredlighet mot borgenärer höja straffminimum från två till sex månader. Den viktigaste av de senaste årens erfarenheter föranledda ändringen avser tillgrepp av motorfordon, s. k. billån, vilka hit- tills i praxis regelmässigt bedömts såsom egenmäktigt förfarande. Då behov yppat sig av kraftigare åtgärder för stävjande av denna allt vanligare brotts- lighet, har stölddefinitionen så ändrats att dessa brott i regel skola bedö- mas såsom stöld. Stöld skall enligt förslaget anses föreligga ej blott som hittills då tjuven har uppsåt att tillägna sig det tillgripna utan även då hans uppsåt går ut på att bruka det utan att återställa det. Slutligen må nämnas, att bestämmelserna om grovt rån omformats för att passa bättre på det prak- tiska fallet att en yrkeschaufför i sin utsatta ställning blir överfallen samt att ett nytt oredlighetsbrott, benämnt ekonomiskt förtal, införts med hän- syn till utformningen av de nya bestämmelserna om ärekränkning.

För att ett brott mot enskild, vare sig ett brott mot person eller ett förmö- genhetsbrott, skall anses föreligga måste det vara klart både att angreppet riktar sig mot en bestämd person och att det avser hans person eller hans egendom. Vissa brott äro emellertid på grund av sin särskilda farlighet straff- belagda på ett tidigare stadium, farestadiet. Med hänsyn till att de innebära fara för vem som helst eller en obestämd krets, d. v. s. allmänheten, äro dessa brott i förslagets 11—13 kap. behandlade som en brottsgrupp för sig, *brott mot allmänheten*. Dessa kapitel motsvara till sitt innehåll nära de i sin nuvarande lydelse genom 1948 års reform tillkomna SL 19 kap. om all- mänfarliga brott (mordbrand, sabotage o. dyl.), SL 12 kap. om förfalsknings- brott samt SL 13 kap. om mened, falskt åtal och annan osann utsaga. Det nya i det nu framlagda förslaget inskränker sig i stort sett till att kapitlen placerats i följd efter varandra. Det kan dock förtjäna anmärkas att brott mot den s. k. *lex veneris*, vilket hittills behandlats som brott mot person, överförts till de allmänfarliga brotten under beteckningen utsättande för ve- nerisk smitta.

Förslagets 14—20 kap., vari *brotten mot staten* behandlas, motsvara SL 8—11 och 25—27 kap., vilka samtliga erhöilo sin nuvarande lydelse genom 1948 års lagstiftning. Då förslaget behandlar brotten mot enskild först och därefter brott med allt allmännare inriktning, alltså rakt motsatt ordning mot gällande lag, upptagas bland brotten mot staten de perifera angreppen (brotten mot allmän ordning och allmän verksamhet) före de centrala (hög- målsbrott och brott mot rikets säkerhet). Ämbetsbrott, brott av krigsmän och krigsartiklar ha emellertid placerats sist liksom i gällande lag. Fram till 1948 upptogos religionsbrott i ett särskilt kapitel först av alla brotts- grupper, tydligen ur den synpunkten att de kunde sägas rikta sig mot före- mål stående över staten. Det kunde ifrågasättas att på motsvarande sätt i ett särskilt kapitel sist i brottsbalken behandla vissa folkrättsligt betonade

brott därför att de icke rikta sig mot svenskar eller Sverige utan mot mänskligheten överhuvud. Kommittén har emellertid icke funnit behov föreligga att för närvarande i brottsbalken upptaga en sådan brottsgrupp. Bestämmelser om straff för folkmord, varom Förenta Nationernas generalförsamling den 9 december 1948 antagit en konvention, föreslås i en särskild lag, avsedd att träda i kraft samtidigt med brottsbalken.

Beträffande innehållet i bestämmelserna om brott mot staten innefattar förslaget på spridda punkter ändringar av saklig betydelse. Dessa ha främst föränletts av ett kommittén meddelat särskilt uppdrag att avgiva förslag i anledning av vissa inom riksdagen framförda önskemål om en mera detaljerad avfattning av strafflagens bestämmelser om uppror; se första lagutskottets utlåtande nr 39 vid 1948 års riksdag s. 26—28. För att tillgodose behovet av ett skärpt samhällsskydd ha bestämmelserna om uppror överarbetats, varjämte beskrivningarna på högförräderi och krigsförräderi ändrats samt ett par nya kriminaliseringar införts, nämligen för krigsanstiftan och för brott mot medborgerlig frihet, vilket senare brott främst innefattar vissa förstadier till högförräderi eller uppror. Därvid har beaktats det lagstiftningsarbete på dessa områden som på grundval av erfarenheter från det senaste kriget och tiden därefter kommit till stånd i Danmark och Norge.

Såsom redan antytts i den nu lämnade redogörelsen för lagstiftningen om de särskilda brotten ha däri följts vissa genomgående principer för beskrivningarna av brotten. Äldre lag var kasuistisk; de spridda straffbuden hade införts i den mån ett aktuellt behov av straff yppat sig i särskilda fall. Härigenom ha ej sällan föränletts luckor i lagen. Den nya lagen följer en mera systematisk linje, åsyftande att med undvikande av luckor behandla likartade fall lika. På grundval av rättsvetenskapens nuvarande ståndpunkt ha därvid givits mera upplysande beskrivningar av brottsbegreppens innebörd än i äldre lag, vilken ofta förutsatte begreppets innebörd som bekant just beträffande de viktigaste brotten, t. ex. misshandel och intill 1942 stöld, bedrägeri och förskingring. För att icke göra brottsbeskrivningarna alltför tunga och läroboksmässiga ha de emellertid utformats främst med tanke på de till varje brottstyp hörande praktiskt betydelsefulla huvudfallen, medan åt rättskipningen överlämnats att med ledning även av motiven och lagens allmänna uppställning tolkningsvis lösa förekommande gränsfall eller uppkommande oförutsedda spörsmål.

En viktig fråga vid brottsbeskrivningarnas utformning är, huruvida det straffbara området skall uppdelas i ett stort antal brottstyper med olika straffsatser eller färre och mera omfattande brottsbegrepp skola utformas. 1864 års lag gick längre i uppdelning än moderna utländska strafflagar göra. I de nya bestämmelserna ha spridda stadganden sammanförts till mera omfattande begrepp med vidare straffskala. Härvid har man emellertid iakttagit varsamhet och icke gått så långt som vissa främmande lagar.

För att de särskilda straffskalorna icke må bli alltför vida har, såsom redan antytts, beträffande åtskilliga brottstyper genomförts en gradindel-

ning av brotten efter brottsfallets svårhet. Till vilken brottsgrad — den normala, ringa brott eller grovt brott — ett brott bör hänföras skall avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet. I lagen angivas i åtskilliga fall exempel på omständigheter som särskilt skola beaktas vid bedömande huruvida brottet är grovt eller ringa, men det är varken nödvändigt att i de angivna exempelfallen alltid döma för grovt brott eller uteslutet att till grovt brott hänföra andra fall än de angivna. Graderingen skall ske efter omständigheterna vid brottet, varemot omständigheter som röra brottslingens person få beaktas vid bestämmande av påföljden enligt de därom gällande allmänna reglerna. Det nu framlagda förslaget innebär ingen saklig ändring härutinnan. Orden »med hänsyn till omständigheterna vid brottet», vilka tidigare upptagits i vissa men icke alla beskrivningar på grovt brott, ha emellertid borttagits. Av de vid särskilda brott angivna exemplen på omständigheter som kunna föranleda att ett brott bör hänföras till viss svårhetsgrad har kommittén nämligen ansett tillräckligt klart framgå att svårhetsgraden skall bestämmas med hänsyn till omständigheterna vid brottet, gärningsmannens avsikt med brottet därunder inbegripen.

En omständighet rörande brottslingens person, nämligen återfall i brott, har genom en särskild regel i gällande lag (SL 4: 14) tillerkänts i stort sett samma straffskärpande verkan som kan tillkomma omständigheterna vid brottet. Denna återfallsregel, som tillkom 1942 och utbyggdes 1948, avser blott förmögenhets- och förfalskningsbrott samt innebär att vid återfall straffet vanligen bestämmas enligt stadgandet för närmast högre svårhetsgrad av brottet. Vid den slutliga utformningen av återfallsbestämmelserna måste tydligen beaktas det påtagliga behovet av möjligheter till skärpt ingripande även mot sådana som gång på gång göra sig skyldiga till brott mot person, särskilt sådan misshandel som utvisar våldsverkarmentalitet. Återfall hör emellertid till de frågor vilkas behandling i första hand ankommer icke på straffrättskommittén utan på strafflagberedningen. Denna har efter samråd med kommittén utarbetat mera generella regler om återfall, enligt vilka straffet skall vara oberoende av brottsgraderingen; i stället skall domstolen vid återfall äga under vissa förutsättningar överskrida den för det aktuella brottet fastställda straffskalan med visst mått.

Bestämmelserna om de särskilda brotten upptaga dels brottsbeskrivningar och dels straffstadganden. I sistnämnda hänseende föreslås icke för något brott endast ett straff, utan stadgandena upptaga alltid en straffskala. Liksom i gällande lag upptaga straffskalorna i förslaget — fränsett ämbetsstraff och disciplinstraff för speciella brott — blott frihetsstraff och böter, ej andra påföljder. Kommittén har nämligen enligt sina direktiv i avbidan på strafflagberedningens utredning om reaktionssystemet byggt på det för närvarande bestående systemet. Straffskalorna ha emellertid av kommittén omarbetats till överensstämmelse med ett inom strafflagberedningen utarbetat förslag att sammanslå de hittillsvarande båda ordinära frihetsstraffen fängelse och straffarbete till ett enhetligt frihetsstraff, kallat fängelse. Att

fängelse hittills ansetts som ett lindrigare straff än straffarbete har därvid beaktats på det sättet, att när den hittillsvarande straffskalans icke upptager annat straff än fängelse, kommittén i regel föreslår införande av ett särskilt lägre straffmaximum, vanligen sex månader eller ett år. Möjligheten att i stället för de i straffskalorna angivna straffen tillämpa andra påföljder, inbegripande frihetsförlust på obestämd tid, övervakning i frihet, m. m., har icke kommit till uttryck i kommitténs förslag. Bland annat med hänsyn till att dessa allmänt brukade påföljder alltså överhuvud icke redovisas i straffskalorna, har kommittén icke ansett det påkallat att giva annan ledning för straffmätningen inom skalorna än som kan utläsas av exemplen på ringa eller grovt brott. Klart är emellertid, att fängelse och böter skola utmätas till visst mått huvudsakligen efter brottets svårhetsgrad, medan val av annan påföljd främst bestämmes med hänsyn till den brottsliga person. Till stöd för att begränsa straffskalorna till fängelse och böter kan därför åberopas, att brottstypens svårhetsgrad därigenom kommer till uttryck i straffsatsen. I syfte att befordra straffrättsskipningens allmänpreventiva verkan och även med hänsyn till att utvecklingen tenderar att ersätta de till visst mått bestämda straffen med åtgärder av mera obestämt innehåll har kommittén vidare ansett det vara av vikt att benämningen på brottet utsättes i domen. I den föreslagna brottsbalken har därför så gott som varje brott erhållit sin särskilda benämning. Härigenom underlättas att genom straffrättsskipningen i den folkliga uppfattningen inpräglade lagstiftarens bedömningar av olika gärningar.

Det kan måhända synas vara en brist att straffstadgandena vid de särskilda brotten så ofullständigt angiva vilken påföljd som verkligen skall komma till användning. Hur bestämmelserna om de särskilda brotten än utformas kunna de emellertid aldrig göras helt uttömmande. Detta gäller såväl brottsbeskrivningarna som straffstadgandena. Brottsbeskrivningarna kompletteras genom de av kommittén föreslagna allmänna bestämmelserna i brottsbalkens 21—23 kap., straffstadgandena åter komma att kompletteras genom strafflagberedningens blivande förslag. I enlighet med sina direktiv ha strafflagberedningen och kommittén samrått om fördelningen dem emellan av de allmänna frågorna. Härvid ha till strafflagberedningens arbetsuppgifter hänförs, förutom den redan berörda frågan om återfall, jämväl frågorna om sammanträffande av brott och om preskription. Dessa frågor behandlas alltså icke i det nu framlagda förslaget till brottsbalk.

Vad angår de av kommittén till komplettering av de särskilda brottsbeskrivningarna utarbetade *allmänna bestämmelserna*, svarar förslagets 21 kap., som handlar om försök, förberedelse, stämpling och medverkan till brott, mot SL 3 kap., vilket i vad det avser försök tillkommit 1942 och i övrigt erhållit ny lydelse 1948. De särskilda brottsbeskrivningarna äro utformade med tanke endast på det fall att brottet utföres av en ensam gärningsman. Som komplement härtill föreskrives i den allmänna bestämmelsen om medverkan i 3 kap. att straff som är stadgat för viss gärning skall tillämpas ej blott å den som utfört gärningen utan jämväl å annan som

Förslagets huvudgrunder.

främjat denna med råd eller dåd. Beträffande medverkansbestämmelserna föreslås i nu förevarande sammanhang väsentligen blott tilläggande av en regel om deras tillämpningsområde. De allmänna medverkansbestämmelserna ha brukat anses i princip tillämpliga på alla brott jämväl utanför strafflagen utom s. k. polisförseelser, men det är ej klart vilka brott som böra räknas som polisförseelser. Till åstadkommande av klarhet föreslås nu, att medverkansbestämmelserna skola gälla alla brott utom sådana vilkas straffskala blott innehåller böter; för sådana brott skall endast den som själv utfört gärningen straffas, om ej annat är särskilt föreskrivet.

I nu förevarande kapitel upptagas jämväl allmänna bestämmelser för sådana fall att den i det särskilda straffbudet beskrivna brottsliga gärningen icke blivit utförd men utförandet därav påbörjats (försök) eller ock förberetts genom befattning med hjälpmedel, förslag eller vederlag (förberedelse). Beträffande den allmänna bestämmelsen om förberedelse, vilken tillkom 1948, föreslås nu den formella förändringen, att stämpling icke längre beskrives såsom en form av förberedelse utan såsom en därmed sidordnad typ av brottsligt handlande. Försök, förberedelse och stämpling äro straffbara blott vid de brott där detta uttryckligen angivits. I samband med bestämmelserna om de olika brotten ha därför förslagits särskilda regler härom. Som exempel kan nämnas att enligt det nu föreliggande förslaget försök till misshandel skall vara straffbart utom såvitt angår ringa brott och att vid olaga tvång allenast försök till grovt brott skall vara straffbart.

Brottsbeskrivningarna upptaga regelmässigt blott själva händelseförloppet, de objektiva brottsförutsättningarna, men ingenting om gärningsmannens inställning därtill, de subjektiva förutsättningarna. Som komplettering till de särskilda objektiva brottsbeskrivningarna upptager förslaget en allmän regel, att straff skall ådömas endast för gärning som begåtts uppsåtligt eller, där det är särskilt stadgat, av oaktsamhet. När intet annat sägs är alltså i varje brottsbeskrivning underförstått, att de där angivna objektiva förutsättningarna skola täckas av uppsåt. En konsekvens av denna hittills endast ofullständigt genomförda regel är den förut omtalade utmönstringen ur brottsbeskrivningarna av s. k. objektiva överskott, alltså moment som medföra straff oberoende av uppsåt. Vad oaktsamhetsbrotten angår, tala brottsbeskrivningarna i regel blott om att gärningsmannen handlat av oaktsamhet. Enligt en i detta sammanhang upptagen allmän regel skall emellertid straff ej ådömas, om oaktsamheten var ringa. Denna regel, som gäller bl. a. vållande till annans död, bottenar i tankegången att man ej bör inskrida med straff annat än om oaktsamheten är så pass allvarlig att en straffsanktion verkligen är påkallad och lämplig, med hänsyn bl. a. till en rimlig proportion mellan effekten och straffet. Regeln, som är ny för svensk allmän straffrätt, inverkar ej på skadeståndsskyldigheten, vilken genom uttrycklig föreskrift i SL 6: 1 skall bibehållas vid vad tidigare gällt. Beträffande innebörden av begreppen uppsåt och oaktsamhet föreslås ingen annan föreskrift än att självförvållat rus ej skall utesluta ansvar.

Förslagets huvudgrunder.

Medan förslagets 21 kap. väsentligen innehåller bestämmelser, som tillkommit i de föregående båda etapperna av kommitténs arbete, har förslagets 22 kap., som innehåller allmänna bestämmelser om straffbarhet och strafffrihet, utformats först i denna slutetapp. Utöver de redan omtalade bestämmelserna om uppsåt och oaktsamhet innehåller kapitlet bestämmelser om nödvärn, varvid en enklare gemensam regel satts i stället för den nuvarande regleringen med uppdelning i absolut och relativt nödvärn, samt om nöd och lydnaplikt, varom allmänna bestämmelser i svensk rätt hittills saknats.

Det sista i det nu framlagda förslaget upptagna kapitlet, 23 kap., handlar om strafflags tillämplighet. Allmänna bestämmelser föreslås om strafflags tillämplighet i tiden, varutinnan hittills principerna i 1864 års förordning om strafflagens införande analogiskt tillämpats. Huvudprincipen förblir den som av ålder ansetts gälla, nämligen att en gärnings straffbarhet samt straffets art och mått bestämmas efter den lag som gällde när handlingen företogs men att, om annan lag gäller när dom meddelas, den skall tillämpas, såvitt den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff. I fråga om strafflags tillämplighet i rummet innefattar förslaget en ganska grundlig omarbetning av de hittills gällande bestämmelserna i SL 1 kap. om dem som äro underkastade svensk straffrätt. Som slutparagraf upptager kapitlet en regel om de allmänna bestämmelsernas tillämplighet inom specialstraffrätten. Enligt denna bestämmelse skall vad i 21—23 kap. brottsbalken föreskrives, när ej annat följer av vad för visst fall är stadgat, gälla jämväl beträffande gärningar som äro straffbelagda i annan lag eller författning än brottsbalken. Anmärkas må, att den förut berörda regeln om gränsen för medverkansbestämmelsernas tillämplighet får sin största betydelse inom specialstraffrätten men att reglerna om uppsåt och oaktsamhet ej gälla för denna. Man kan icke utgå ifrån att ett specialstraffrättsbud, som icke innehåller någon uttrycklig föreskrift i ämnet, förutsätter uppsåt för straffbarhet, och många bestämmelser inom specialstraffrätten äro tillkomna i syfte att straffa även ringa oaktsamhet. Vad medverkansbestämmelserna angår, få i de specialstraffrättsliga författningarna vid behov upptagas särskilda regler som göra de allmänna bestämmelserna tillämpliga på brott som äro belagda endast med böter eller omvänt utesluta deras tillämpning vid andra brott.

Slutligen må i denna redogörelse för förslagets huvudgrunder även beröras frågan om *åtal*. Enligt rättegångsbalken höra under allmänt åtal alla brott som ej uttryckligen äro undantagna, och allmän åklagare skall åtala brott som hör under allmänt åtal. Åklagarna erhöllo genom processreformen i vissa fall rätt att eftergiva åtal, men i övrigt bibehölls principen om absolut åtalsplikt. Genom processreformen gjordes icke ändring i den av ålder på grund av särskilda bestämmelser i strafflagen gällande uppdelningen av brotten i åklagar-, angivelse- och målsägandebrott; är för allmänt åtal stadgat särskilt villkor, såsom tillstånd av myndighet eller angivelse av måls-

ägande, skall det enligt rättegångsbalken gälla. Genom förslaget till brottsbalk förläggas emellertid alla där avsedda brott under allmänt åtal med blott några få inskränkningar. Beträffande brotten mot staten gäller blott den inskränkningen, att Konungens lov fordras vid vissa brott som röra medlem av konungahuset eller Sveriges förhållande till främmande makt. Beträffande brotten mot enskild uppställas två inskränkningar, vilka ersätta de äldre bestämmelserna om angivelse- och målsägandebrott samt tillika vid vissa brott genombryta principen om absolut åtalsplikt. Den ena inskränkningen går ut på att flertalet förmögenhetsbrott mot närstående åtalas av allmän åklagare endast efter angivelse eller om det vid särskild åklagarprövning finnes påkallat ur allmän synpunkt. Enligt bestämmelserna om den andra inskränkningen tillåtes allmänt åtal av vissa brott först efter sådan lämplighetsprövning från åklagarens sida. Regeln om allmänt åtal med blott sådana inskränkningar infördes 1942 för förmögenhetsbrottens del och föreslås nu utsträckt till brotten mot person. Den särskilda åklagarprövningen förlades då till statsåklagarna, men erfarenheten har visat att dessa onödigt betungats med prövningar av de genomsnittligt lindriga brott det här gäller. Då åklagarna nu vunnit en viss övning och erfarenhet i diskretionär prövning av detta slag samt underåklagarnas allmänna standard avsevärt höjts, skall enligt förslaget den åklagare som enligt sin åklagarinstruktion har att utföra åtal i målet få även den särskilda åklagarprövningen sig anförtrodd. Kontroll på hur denna uppgift skötes skall utövas av de överordnade åklagarna, men domstolarna skola icke belastas med en särskild behörighetsprövning. I tveksamma fall böra tydligen underåklagarna samråda med vederbörande statsåklagare innan åtalsfrågan avgöres. På samma sätt böra statsåklagarna kunna underställa svårbedömbara åtalsfrågor riksåklagarämbetets prövning.

Vad angår de brott vilka skola åtalas först efter lämplighetsprövning från åklagarens sida, höra bland förmögenhetsbrotten hit oredligt förfarande, olovligt förfogande, olovligt brukande, åverkan och tagande av olovlig väg. Bland brotten mot person tilläggas genom förslaget barnadrap, fosterfördrivning förövad av kvinnan själv, den ringa graden av misshandel samt de mindre oaktsamhetsbrotten i misshandelskapitlet; vidare ringa frihetsberövande, olaga tvång, olaga hot och övriga fridsbrott, egenmäktigt bortförande av barn, sedlighetsbrott mot make (utom koppleri) samt otukt mellan jämnåriga ungdomar ävensom ärekränkning. Beträffande ärekränkning påkallar tydligen merendels ingen allmän synpunkt ett allmänt åtal, utan åklagaren kan utan vidare avvisa flertalet av de angivelser som kunna förväntas. A andra sidan är det icke tillfredsställande att, såsom för närvarande, ärekränkning får åtalas endast av målsäganden, ty en person vars hela sociala existens hotas av förtal eller vanryktande kan ofta icke utan officiellt stöd vinna det skydd han behöver; att allmän åklagare åtager sig hans sak är på ett helt annat sätt ägnat att inverka på den allmänna opinionen än om han själv utför ett åtal.

Förslag till brottsbalk.

Kommitténs förslag till brottsbalk innefattar, såsom av det redan sagda framgår, dels i 1—20 kap. bestämmelser om de särskilda brotten, dels i 21—23 kap. allmänna bestämmelser.

Brotten mot person.

Såsom framgår av redogörelsen för förslagets huvudgrunder inledes lagstiftningen om de särskilda brotten med bestämmelser om brott mot person. Detta avsnitt motsvarar den del av strafflagens stadganden om de särskilda brotten som ej förut varit föremål för allmän revision. Bestämmelserna om brotten mot person ha därför genomgående fått en ny gestaltning. I huvudsaklig överensstämmelse med gällande lag ha bestämmelserna fördelats på fem kapitel. Av dessa kapitel svara i huvudsak 1 kap. om dråp och misshandel mot SL 14 kap., 2 kap. om brott mot frihet och frid mot SL 15 kap., 3 kap. om ärekränkning mot SL 16 kap., 4 kap. om sedlighetsbrott mot SL 18 kap. samt 5 kap. om brott mot familj mot SL 17 kap.

1 KAP.

Om dråp och misshandel.

Förslagets 1 kap. inledes liksom motsvarande kapitel i strafflagen, 14 kap., med straffbud mot uppsåtligt dödande. Sådan gärning straffas enligt gällande lag som mord om gärningen skett med berått mod (14: 1), och som dråp om den förövats av hastigt mod (14: 3). Till dråp hänföres även det fall att någon utan avsikt att dräpa uppsåtligen misshandlat annan så att döden följt (14:4, 5). Effekten har i sistnämnda fall varit avgörande för bestämmandet av brottstypen. I fråga om straffet skiljes även här mellan ett handlande med berått mod (14: 4) och av hastigt mod (14: 5).

Hänsyn till effekten jämte uppfattningen att skillnad i vissa fall bör göras allteftersom gärningsmannen handlat med berått mod eller av hastigt mod har inverkat även på utformningen av bestämmelserna i gällande lag om uppsåtlig misshandel utan dödlig utgång. Här föreligga olika brottstyper allteftersom misshandeln medfört a) svår kroppsskada (14: 10, 11), b) mindre lyte eller kroppsfel eller lindrigare sjukdom än under a) avses (14: 12), eller c) ringare eller ingen skada (14: 13). Uppdelningen av fallen under

a) på två lagrum har genomförts så, att i SL 14: 10 behandlats de fall då effekten omfattades av uppsåtet och i SL 14: 11 övriga fall. Enligt bägge lagrummen äro skilda straffskalor att tillämpa allteftersom misshandeln skett med berått mod eller av hastigt mod. I SL 14: 12 göras icke några motsvarande distinktioner. Lagrummet omfattar sålunda även fall då ingen eller ringa skada var åsyftad. Ej heller i SL 14: 13 göres skillnad mellan misshandel med berått mod och misshandel av hastigt mod.

Att sålunda i vissa fall misshandel skall på grund av utgången hänföras till en grövre brottstyp än som svarar mot gärningsmannens uppsåt utgör ett exempel på den även annorstädes i strafflagen förekommande anordningen med straff för s. k. objektivt överskott.¹ En dylik anordning kan i tillämpningen leda till stötande resultat. Det har också befunnits erforderligt att föreskriva modifikationer i olika avseenden. Såvitt nu är i fråga göres i SL 14: 43 och 44 undantag för s. k. ofall. Efter lagändring 1937 gäller därjämte enligt SL 5: 12 andra stycket att förhöjt straff som lagen utsätter för det fall att någon av brottslig gärning får viss kroppsskada eller död i regel må tillämpas endast om gärningsmannen gjort sig skyldig till oaktsamhet i förhållande till effekten. Det objektiva överskottet såsom grund för straffskärpning har alltså i dessa fall ersatts med ett culpaöverskott.²

Enligt kommitténs uppfattning kan det icke anses erforderligt eller lämpligt att bibehålla särskild straffskärpning för culpaöverskott. Straff bör i första hand följa för den gärning som omfattas av uppsåtet. Om därutöver straffbar oaktsamhet i förhållande till den större effekten kan läggas gärningsmannen till last, föreligger en konkurrenssituation som på vanligt sätt får beaktas enligt reglerna om sammanträffande av brott. Har någon gjort sig skyldig till misshandel utan uppsåt att döda och genom oaktsamhet vållat den misshandlades död, bör han således dömas för misshandel och för vållande till annans död. En motsvarande ståndpunkt har legat till grund för den genom 1948 års lagstiftning genomförda regleringen av mordbrandsbrotten (se NJA II 1949 s. 3 f).

Kommittén har icke heller funnit skäl att i lagtexten upprätthålla den nuvarande skillnaden mellan gärningar som förövas med berått mod och av hastigt mod. Den differentiering som kan vara erforderlig bör såsom eljest ske genom en gradering efter svårhetsgrad med hänsyn tagen till samtliga omständigheter vid brottet.

I enlighet med det anförda ersättas i förslaget strafflagens nu berörda bestämmelser med stadganden om allenast två särskilda brottstyper, nämligen uppsåtligt dödande och uppsåtlig misshandel. Uppsåtligt dödande benämnes dråp; om med hänsyn till omständigheterna vid brottet detta är att anse som grovt, skall dock dömas för mord. Bestämmelserna om dråp ha upptagits i 1 § och de om mord i 2 §. Misshandel indelas i tre grader allt-

¹ Jfr SL 14: 18 första stycket, 21, 23, 28, 30—33, 34 andra stycket och 38; 15: 5, 12, 13, 15 och 25; 18: 7; samt 20: 5.

² Angående den närmare innebörden av stadgandet i SL 5: 12 andra stycket se NJA II 1937 s. 447 f.

efter brottets grovhet, bedömd med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet och sålunda ej med hänsyn allenast till effekten och till huruvida gärningen förövats med berått mod eller av hastigt mod. Mellangraden och de ringa fallen behandlas i 5 § under den gemensamma brottsbenämningen misshandel. I 6 § stadgas om grov misshandel.

Förslagets bestämmelser om dråp, mord, misshandel och grov misshandel ersätta, förutom de ovan nämnda bestämmelserna i SL 14 kap., även SL 14: 15 första stycket vari föreskrives att resande av livsfarligt vapen skall utgöra en särskild försvarande omständighet vid misshandel eller försök därtill, SL 14: 18 första stycket vari stadgas straff för den som giver annan gift eller dylikt för att skada honom, SL 14: 29 som upptager särskilda straffbestämmelser för misshandel å havande kvinna samt SL 14: 36 och 37. I sistnämnda båda lagrum föreskrives att det skall anses såsom synnerligen försvarande eller i vissa fall medföra tillämpning av en strängare straffskala, om dråp, misshandel eller resande av livsfarligt vapen förövas mot vissa nära anförvanter eller mot annan under vilkens vårdnad eller lydnad gärningsmannen står. Jämväl de i SL 14: 38—41 reglerade duellbrotten skola enligt förslaget bedömas enligt bestämmelserna om dråp och misshandel. Härvid kunna de allmänna bestämmelserna om ansvar för anstiftan eller medhjälp i 21 kap. i förslaget bliva tillämpliga, så ock det nedan närmare berörda stadgandet om verkan av samtycke.

Någon motsvarighet till bestämmelserna i SL 14: 7, 8 och 14 har ej upptagits i förslaget. I nämnda lagrum givas särskilda regler för det fall att flera deltagit i uppsåtlig misshandel varav följt döden (14: 7, 8) eller kommit skada som avses i SL 14: 10 eller 12 (14: 14). Genom dessa regler tillskapas ett slags kollektivansvar för skada som tillfogas genom en av flera angripare förövad misshandel. Med hänsyn till att de förhöjda straffen för objektiva överskott enligt förslaget bortfalla saknas anledning att låta en deltagares ansvar avse annan skada än den till vilken han enligt vanliga orsaksregler får anses ha medverkat, och frågan om hans ansvar bör prövas enligt allmänna regler om bevisning i brottmål. Någon särskild gradering av straffbarheten efter de medverkandes olika uppsåt påkallas icke heller vid sidan av förslagets uppdelning av misshandelsbrotten i skilda svårhetsgrader alltefter samtliga omständigheter vid brottet.

I likhet med THYRÉN (I s. 195) har kommittén icke heller ansett erforderligt att upptaga någon bestämmelse för det fall att någon vid dråp eller misshandel träffat annan än den han ville döda eller misshandla (SL 14: 42).

I SL 14: 16 regleras för närvarande förhållandet mellan misshandel och aganderätt. Icke heller till detta stadgande har i förslaget någon motsvarighet ansetts erforderlig. Frågan beröres närmare nedan vid 5 §.

Föreskrifterna i SL 14 kap. utmärkas, även till den del de hittills ej berörts, av en långt gående specialisering. För barnamord och därmed besläktade brott givas bestämmelser i SL 14: 22—25 och 34. I SL 14: 26—28 b stadgas om fosterfördrivning. I den mån häremot svarande bestämmelser bibehållits i förslaget ha de i hög grad förenklats. Förslaget upptager särskilda

stadganden om barnadråp i 3 § samt om fosterfördrivning och grov fosterfördrivning i 4 §.

I förslaget saknas motsvarighet till SL 14: 35, vari stadgas straff för den som efter att genom olovlig beblandelse ha avlat barn undandrager sig att giva kvinnan nödig hjälp i anledning av havandeskapet eller barnets födelse, såvida kvinnan därigenom kommer i övergiven eller nödställd belägenhet och under inflytande därav begår brott varigenom fostret eller barnet dödas eller dess liv utsättes för fara. Ett särskilt skäl för kommittén att icke till förslaget överföra de nuvarande bestämmelserna i SL 14: 35 har varit att dessa innebära ett straffbeläggande av objektiva överskott. Såsom ovan framhållits bör nämligen enligt kommitténs mening vid uppsåtliga brott straff i princip följa endast för gärning som omfattas av gärningsmannens uppsåt. I likhet med Thyrén (I s. 198) anser kommittén vidare att frågan om ingripande mot försumliga barnafäder bör behandlas i samband med den större frågan om samhällets åtgärder mot försumliga försörjare överhuvud. Sistnämnda fråga är för närvarande efter särskild utredning föremål för övervägande.¹ Enligt kommitténs mening kunna visserligen vägande skäl åberopas för att kriminalisera vissa former av försummelse att fullgöra försörjningsplikt, men med hänsyn bland annat till att speciella regler om påföljder och åtal därvid torde bli ofrånkomliga har kommittén icke ansett sig i detta sammanhang böra föreslå att straffbestämmelser i sådant hänseende skola upptagas i brottsbalken. Beträffande de gällande bestämmelserna i SL 14: 35 kan för övrigt anmärkas att de tillämpas mycket sällan.² Att bestämmelserna ha så ringa praktisk betydelse torde till icke ringa del sammanhänga med de skilda sociala hjälpformer som under senare år tillkommit till skydd och stöd för mödrar och barn.

Efter bestämmelserna i 3 och 4 §§ om barnadråp och om fosterfördrivning samt de ovan omnämnda i 5 och 6 §§ upptagna stadgandena om misshandel följer i 7 § ett stadgande om vållande till annans död. Detta ersätter SL 14: 9.

Härefter stadgas i 8 § om vållande till kroppsskada eller till sjukdom. Stadgandet motsvarar bestämmelserna i SL 14: 17 om vållande till svårare kroppsskada.

Under brottsbenämningen vårdslöshet mot person stadgas i 9 § om uppsåtligt eller grovt oaktsamt framkallande av fara för annans liv eller hälsa. Stadgandet ersätter närmast de i SL 14: 23—25 och 30—33 upptagna bestämmelserna om utsättande av barn eller annan men har en långt allmänare innebörd än dessa.

I 10 § behandlas ett ämne som för närvarande icke regleras i lagstiftningen, nämligen verkan av samtycke till gärning som avses i 1 kap. I ett andra stycke av paragrafen behandlas medverkan till självmord eller till att annan tillfogar sig kroppsskada eller sjukdom.

¹ Se socialvårdskommitténs betänkande XVII med utredning och förslag angående lag om socialhjälp m. m. (SOU 1950: 11).

² Se bilaga 5 s. 578.

Kapitlet avslutas med bestämmelser i 11 § om försök, förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott samt i 12 § om åtal. I dessa hänseenden föreslås vissa ändringar i förhållande till vad som nu gäller, bl. a. i fråga om misshandel och fosterfördrivning.

Vissa av de nuvarande bestämmelserna i SL 14 kap. ersättas enligt förslaget av stadganden i andra kapitel än det förevarande. Resande av livsfarligt vapen såsom självständigt brott (SL 14: 15 andra stycket) täckes sålunda i huvudsak av bestämmelserna om olaga hot i förslagets 2 kap. 5 §. Straff enligt sistnämnda paragraf kan också i vissa fall ifrågakomma vid utmaning till envig eller biträde därvid (SL 14: 39, 41). Reglerna om framkallande av fara för venerisk smitta (SL 14: 21) ha överförts till förslagets 11 kap., som handlar om allmänfarliga brott, och ha där med vissa ändringar upptagits i 9 § under brottsbenämningen utsättande för venerisk smitta. Vissa fall av utsättande (SL 14: 23—25 och 30—33) kunna bliva straffbara enligt bestämmelserna om försättande i nödläge i förslagets 2 kap. 2 §.

1 §.

I denna paragraf behandlas dråp, d. v. s. att någon uppsåtligen berövar en annan människa livet.

I gällande lag skiljes mellan att döda någon med berått mod och av hastigt mod. I det förra fallet skall gärningen straffas som mord enligt SL 14: 1. Skedde dödandet av hastigt mod, dömes för dråp enligt SL 14: 3. Att gärningen förövats med berått mod har i allmänhet ansetts betyda att gärningen varit överlagd eller att gärningsmannen haft tid till sådan överläggning.¹ I Thyréns utkast bibehölls i viss mån en motsvarande uppdelning. Thyrén föreslog nämligen (I 1 § och s. 199 f) ett visst normalstraff för uppsåtligt dödande men medgav att straffet finge nedsättas om brottet begåtts under sinnesrörelse och utan att gärningsmannen övervägt sitt beslut. En sådan nedsättning skulle däremot vara utesluten om överläggning förekommit eller om gärningsmannen handlat visserligen utan överläggning men fullständigt kallblodigt.

Brott som föregåtts av överläggning höra emellertid ingalunda alltid till de grövsta fallen, och en lindrigare bedömning kan sålunda vara befogad även när överläggning skett. Som exempel må anföras att en man under trycket av svåra ekonomiska eller andra förhållanden beslutat att taga sig själv och sin hustru av daga samt fullföljer beslutet beträffande hustrun men hindras i sitt självmordsförsök, eller att någon under en längre tid utsatts för svårartad fysisk eller psykisk misshandel med påföljd att han efter övervinnande av långvariga samvetsbetänkligheter under svår själslig press bringar sin plågoande om livet. Å andra sidan kan väl tänkas att dödande av hastigt mod med hänsyn till omständigheterna vid brottet framstår såsom särdeles grovt och därför är förtjänt av ett strängt bedömande. Så kan vara fallet exempelvis då någon överraskas under utförande

¹ Se HAGSTRÖMER II s. 28 f; jfr THYRÉN, Kommentar till strafflagen kap. 14, andra uppl. (1918) s. 12 f.

av ett brott och utan betänkande skjuter ned den tillstädeskomne för att därigenom röja ett vittne ur vägen (jfr NJA 1920 s. 27).

En mera välgrundad lösning än den i gällande lag valda synes därför vara att, i likhet med vad eljest skett i förslaget, en gradering göres efter brottets svårhet med hänsyn till samtliga omständigheter vid detta. I förslaget benämnes den svårare graden mord, den mindre svåra dråp. Dessa båda brottsbenämningar bibehållas alltså i förslaget men innebörden av dem är en annan än i gällande rätt; mord är enligt förslaget benämning på grovt dråp.

I förslaget har straffminimum för dråp satts till sex års fängelse. Gentemot de betänkligheter som möjligen kunna göras gällande mot att i straffskalan för dråp sätta den nedre gränsen så lågt som vid sex år kan anföras att under 1 § i förslaget komma även sådana fall som avses i SL 14: 3 andra stycket. Enligt detta lagrum kan straffet för dråp nedsättas till straffarbete i sex år, om gärningsmannen utan egen skuld blivit genom svår förölämpning eller synnerlig misshandel av den dräpte till vrede retad eller om omständigheterna eljest äro synnerligen förmildrande. Genom att sätta straffminimum för dråp till fängelse i sex år vinnes också en nära överensstämmelse med flera oss närstående utländska strafflagar. Enligt den danska lagen (§ 237) är sålunda straffminimum för dråp fængsel i fem år, enligt den finska lagen (21 kap. 2 §) tukthus i fyra år och enligt den norska lagen (§ 233) fengsel i sex år.¹ Enligt tysk strafflag (§ 212) och schweizisk (art. 111) gäller för dråp ett straffminimum på fem års frihetsstraff; under vissa förmildrande omständigheter kan lägre straff ådömas.

Den som begår flera dråp bör kunna dömas till livstids fängelse även när omständigheterna äro sådana att varje dråp sett för sig ej är av den art att livstidsstraff finnes böra ådömas. Med nuvarande regler om sammanträffande av brott skulle detta ej vara möjligt om för dråp stadgades fängelse endast under viss tid. Motsvarande gäller om gärningsmannen tidigare dömts för dråp eller annat grovt våldsbrott. Särskilt av denna anledning har i straffskalan i 1 § medtagits även livstids fängelse.

2 §.

I förevarande paragraf behandlas den svårare graden av uppsåtligt dödande, i förslaget benämnd mord.

Huruvida dråp skall anses som grovt skall enligt förslaget bedömas med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet. Avgörande för om ett brott skall betecknas som grovt är främst om gärningen är av särskilt farlig art. Då det ur den enskildes synpunkt kan te sig stötande att någonsin förneka att en gärning som innebär dödande är av särskilt farlig art, har detta uttryck här icke använts i lagtexten. Ur de samhälleliga synpunkter som böra anläggas vid bedömningen kan emellertid uppsåtligt dödande vara mer eller mindre farligt i olika fall. Särskilt samhällsfarligt är ett dödande som ingår i en plan för genomförande av ett annat brott. Betänkligt ur samhällelig synpunkt är vidare om dödandet skett på ett sätt som i all-

¹ Överensstämmelse föreligger här liksom i stor utsträckning i övrigt mellan 1940 års isländska strafflag och den danska strafflagen.

mänhet är svårt att upptäcka eller om onödigt lidande tillfogats offret. I enlighet med det anförda har, såsom exempel på omständigheter som böra särskilt beaktas vid bedömandet, i paragrafens andra stycke upptagits att gärningsmannen ville främja annat brott eller att gärningen ådagalade synnerlig förslagenhet eller grymhet. Straff för mord kan således ifrågakomma exempelvis vid dödande i samband med rån eller när gärningsmannen förfarit särdeles försåtligt, såsom då någon dödar annan med förgiftad mat eller dryck eller när särskilda anordningar vidtagits för att förmå offret att utan misstanke utsätta sig för faran. Vidare kan straff för mord ifrågakomma när dådet skett under grym misshandel eller förövats mot någon som befann sig i hjälplöst tillstånd. Vissa fall av s. k. sexualmord kunna ock vittna om sådan särskild hänsynslöshet eller farlighet att straffbestämelsen om mord bör tillämpas.

De skärpta bestämmelserna i THYRÉNS utkast (I 2 §) avsågo bland annat uppsåtligt dödande genom allmänfarligt brott, t. ex. mordbrand. Dessa fall ha ej särskilt omnämnts; sammanträffande av dråp och allmänfarligt brott, som naturligen medför konkurrensstraff, torde vanligen föranleda att det allmänfarliga brottet men ej alltid dråpet skall anses som grovt. Dråp för att *dölja* annat brott torde väl i vissa fall, t. ex. när dråpet ingått i en på förhand uppgjord plan, men ingalunda alltid böra anses lika grovt som ett dråp för att *främja* annat brott och har därför ej heller särskilt omnämnts. Bland andra omständigheter, som icke särskilt upptagits såsom exempel men som kunna medföra att dråp, i likhet med andra brott, skall anses som grovt, kan nämnas att brottet förövats med utnyttjande av allmän nöd eller fara, såsom eldsvåda, skeppsbrott, uppror, fientlig invasion, mörkläggning el. dyl., eller att flera deltagit i brottets utförande. Att dråp förövas mot nära anhörig är uppenbarligen ofta att anse som synnerligen försvårande (jfr SL 14: 36). Å andra sidan kunna, såsom framgår av ett ovan vid 1 § anført exempel, i sådana fall föreligga mildrande omständigheter. Det har därför ej ansetts lämpligt att i 2 § särskilt nämna sådan omständighet.

Straffet för mord bör enligt kommitténs mening i regel vara fängelse på livstid. Fall kunna emellertid förekomma där gärningen med hänsyn till omständigheterna vid brottet visserligen bör betecknas som mord, men där livstidsstraff det oaktat framstår såsom alltför strängt. Med hänsyn härtill har i straffskalan för mord upptagits även fängelse i tio år. Om straffskalan innehölle enbart livstidsstraff, kunde detta komma att medföra att 2 § finge en snävare tillämpning än som enligt kommitténs mening i och för sig är befogat.

3 §.

Stadgandet om barnadråp i förevarande paragraf, som motsvarar bestämmelserna om barnamord och därmed besläktade brott i SL 14: 22—25 och 34, avser att möjliggöra en lindrigare bestraffning av vissa fall som eljest vore att bedöma enligt 1 §.

En förutsättning för tillämpning av berörda bestämmelser i gällande lag är att den brottsliga gärningen förövats av barnets moder samt att hon bli-

vit havande med barnet »av olovlig behandling» eller med andra ord vid samlag med en man med vilken hon icke var gift. Barnamord beskrives i SL 14: 22 såsom uppsåtligt dödande av fostret vid födelsen eller därefter genom handaverkan eller underlåtenhet att iakttaga vad som var nödvändigt för fostrets bibehållande vid liv. Uttrycket foster användes här i annan betydelse än i stadgandena om fosterfördrivning; liksom i SL 14: 1 är nämligen objektet för brottet en levande människa. Av förarbetena till stadgandena om barnamord framgår att uttrycket foster kommit till användning för att utmärka att gärningen måste ha skett i nära anslutning till barnets födelse, medan kvinnan ännu stått under inflytande av den kroppsliga och andliga kraftnedsättning som föranletts av förlossningen. Denna tidrymd kan växla något men anses enligt gällande rätt icke omfatta mer än några dagar efter födelsen. Har gärningen skett längre tid efter födelsen, kan i stället stadgandet i SL 14: 34 bli tillämpligt. En förutsättning härför är emellertid att kvinnan förövat gärningen under inflytande av den övergivna eller nödställda belägenhet vari hon befunnit sig till följd av födelsen.

Straffet är enligt SL 14: 22 straffarbete från och med sex månader till och med fyra år. Äro omständigheterna synnerligen försvärande kan straffet höjas till straffarbete i högst sex år; äro de synnerligen mildrande kan det nedgå till fängelse i lägst sex månader. Enligt SL 14: 34 är straffet straffarbete i lägst fyra år eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, straffarbete i lägst två år.

I SL 14: 23 bestraffas det fall att kvinnan satt ut barnet eller uppsåtligen skilt barnet från sig och försatt det i hjälplöst tillstånd. Straffet är fängelse eller straffarbete i högst ett år. Om barnet fick svår kroppsskada av gärningen eller ljöt döden inträder straffskärpning.

Bestämmelserna i SL 14: 22 och 23 kompletteras av stadgandena i SL 14: 24 och 25. Sistnämnda båda lagrum äro presumtionsbestämmelser av en art som var vanlig i äldre strafflagstiftning. Vissa situationer ha ansetts innefatta så stor sannolikhet för att kvinnan uppsåtligen orsakat barnets död att särskilt krav på bevisning om dylikt uppsåt eftergivits. Enligt SL 14: 24 inträder sålunda straff om kvinnan sökt enslighet vid födelsen och fostrets död orsakats av det hjälplösa tillstånd vari hon försatt sig. Har kvinnan fött barnet i enslighet och förstört eller gömt undan barnet, inträder straff enligt SL 14: 25, därest det icke kan utrönas att barnet omkommit utan moderns vållande eller varit dödfött eller så ofullgånget att det ej kunnat framföras med liv.

Den föreslagna bestämmelsen i 3 § motsvarar närmast stadgandena i SL 14: 22 och 34. SL 14: 23 saknar direkt motsvarighet i förslaget. I de fall som avses i sistnämnda lagrum kan dock modern ofta sägas ha framkallat fara för barnets liv eller hälsa, varvid stadgandet om vårdslöshet mot person i 9 § blir tillämpligt, eventuellt i konkurrens med andra bestämmelser, närmast de om misshandel. Även i många av de fall som avses i SL 14: 24 och 25 kan 9 § bli tillämplig. Det kan anmärkas att THYRÉN i sitt utkast icke upptagit någon motsvarighet till SL 14: 24 eller 25 (I s. 195 f).

Brottsbeskrivningen i 3 § avser kvinna som dödar sitt barn vid födelsen eller eljest å tid då hon på grund av nedkomsten befann sig i uppriven sinnesförfattning eller i svårt trångmål. Med uttrycket vid födelsen avses, liksom enligt gällande rätt, tiden från födsloarbetets början till dess att barnet framfötts. I fråga om den tidrymd efter födelsen inom vilken gärningen skall ha förövats för att stadgandet skall bliva tillämpligt innebär förslaget en utvidgning i förhållande till vad som gäller enligt SL 14: 22. Den tid under vilken kvinnan såsom följd av förlossningen kan befinna sig i uppriven sinnesförfattning är växlande. Det är ingalunda ovanligt att tiden uppgår till någon månad efter nedkomsten; ej sällan kunna tvångsföreställningar av den art varom här är fråga inträda under den tid kvinnan ammar sitt barn. Har kvinnan förövat gärningen under sådant tillstånd att hon måste anses ha varit från sina sinnens bruk, bliva reglerna i SL 5: 5 andra stycket tillämpliga.

Stadgandet i 3 § är tillämpligt även om gärningen begåtts å tid då kvinnan på grund av nedkomsten befunnit sig i svårt trångmål. I denna del ersätter stadgandet den nuvarande bestämmelsen i SL 14: 34. Omständigheter som innebära svårt trångmål för kvinnan kunna vara av såväl ekonomisk som icke ekonomisk natur. Det kräves att direkt samband föreligger mellan nedkomsten och trångmålet. Har kvinnan av skäl som icke direkt sammanhänga med födelsen först någon tid efter denna råkat i svårt trångmål, t. ex. på grund av att hennes möjligheter till försörjning senare försvårats, är 3 § icke tillämplig. Att kvinnan befann sig i svårt trångmål utgör en objektiv straffminskningsgrund, men även den kvinna som på grund av missuppfattning rörande situationens faktiska beskaffenhet trots sig vara i nödläge blir av subjektiva skäl att straffa enligt förevarande paragraf och sålunda icke jämlikt 1 §.

Det har ej ansetts motiverat att såsom i gällande lag begränsa tillämpligheten av stadgandet om barnadråp till fall då kvinna blivit havande »av olovlig beblandelse». Föreligga de i paragrafen angivna omständigheterna, är stadgandet därför tillämpligt å varje kvinna som dödar sitt barn. I den mån en skillnad kan vara befogad vid bedömandet av hithörande fall får detta beaktas vid straffmätningen inom den uppställda straffskalan.

Såsom brottsbenämning har upptagits barnadråp. Eftersom bestämmelserna utgöra en straffminskningsgrund i förhållande till stadgandet i 1 § om dråp, har denna benämning ansetts lämpligare än den nuvarande beteckningen barnamord.

Inom den sålunda utvidgade brottsbeskrivningen rymmas fall av så olika svårhetsgrad att straffskalan måste göras vid. Straffmaximum föreslås till minimum i skalan för vanligt dråp, sex år, och minimum till frihetsstraffets allmänna minimum, en månad.

Den lindrigare straffbestämmelsen i 3 § gäller ej för annan än modern. Om en fader dödar sitt barn, bliva således bestämmelserna i 1 eller 2 § tillämpliga. Ej heller kan den som medverkat till moderns brott dömas enligt 3 §.

Om straff för försök eller förberedelse till barnadråp stadgas i 11 §.

Omständigheterna vid barnadråp kunna understundom vara sådana att det från såväl allmänpreventiv som individualpreventiv synpunkt framstår som opåkallat att ingripa i straffrättslig ordning. Med hänsyn härtill har i 12 §, som innehåller föreskrifter om åtal, stadgats att barnadråp eller försök eller förberedelse därtill ej må åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Möjligheten för åklagare att underlåta åtal för barnadråp bör emellertid anlitas med stor varsamhet.

4 §.

I denna paragraf stadgas om fosterfördrivning. Enligt de gällande straffbestämmelserna härom i SL 14: 26—28 b straffas för fosterfördrivning då någon genom att nyttja invärtes eller utvärtes medel uppsåtligen dödar foster. Förövas sådan gärning av den havande kvinnan själv, straffas hon enligt SL 14: 26 med fängelse. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må hon frias från straff. Annan som med kvinnans vilja fördriver hennes foster skall enligt SL 14: 27 straffas med straffarbete från och med sex månader till och med två år eller med fängelse i minst sex månader. Förövar någon fosterfördrivning vanemässigt eller för att därmed bereda sig vinning, utgör straffet enligt andra stycket i samma paragraf straffarbete från och med ett till och med sex år. Har fosterfördrivning förövats utan kvinnans vilja, skall enligt SL 14: 28 dömas till straffarbete från och med sex till och med tio år. Fick kvinnan av gärningen svår kroppsskada, utgör straffet straffarbete på livstid eller i tio år; fick hon av gärningen döden, skall gärningsmannen dömas till straffarbete på livstid. Försök till fosterfördrivning skall enligt SL 14: 28 a straffas efter ty i SL 3 kap. stadgas. Har kvinnan avlidit till följd av försök till brott som oförmåles i SL 14: 28, må dömas till straffarbete på livstid. Den i SL 14: 28 och 28 a stadgade straffskärpningen för objektvt överskott inträder jämlikt SL 5: 12 andra stycket endast om gärningsmannen gjort sig skyldig till oaktsamhet i förhållande till effekten. Tillämpningen av straffbestämmelserna för kvinnan själv i SL 14: 26 begränsas genom ett stadgande i samma lagrumms andra stycke att frågan om åtal i där avsedda fall skall prövas av statsåklagaren. Finner han skäl till åtal, skall frågan underställas riksåklagarens prövning.

Räckvidden av strafflagens bestämmelser om fosterfördrivning begränsas av lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap. Härvid gäller ej blott att ingrepp som företagas helt i överensstämmelse med nämnda lag skola gå fria från straff; straff för fosterfördrivning är i vissa fall utslutet även när ingrepp skett i strid mot vissa föreskrifter i den särskilda lagen.

För att havandeskap skall få avbrytas fordras enligt 1938 års lag till en början att sådana omständigheter äro för handen som enligt denna lag motivera en dylik åtgärd. Dessa omständigheter äro: att på grund av sjukdom, kroppsfel eller svaghet hos kvinnan barnets tillkomst skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa; att med hänsyn till kvinnans levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas att hennes

kroppsliga eller själsliga krafter skulle allvarligt nedsättas genom barnets tillkomst och vården om barnet¹; att kvinnan hävdats under förhållanden som medföra straff för våldtäkts-, blodskams- eller otuktsbrott enligt vissa stadganden i strafflagen; eller att sjukdom av närmare angivet slag kan genom arvsanlag väntas bli överförd på barnet.

En förutsättning för att havandeskapet må avbrytas är vidare att åtgärden, om den ej betingas av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan, vidtages på ett tidigt stadium, i regel ej efter havandeskapets tjugonde vecka (1 § andra stycket). På detta stadium är fostret nämligen ännu så outvecklat att det ej visar livstecken. Ytterligare gäller som huvudregel att ingrepp får ske endast om kvinnan begärt åtgärden.

Prövning huruvida havandeskap må avbrytas skall verkställas antingen av två läkare eller av medicinalstyrelsen (4 §). I brådskande sjukdomsfall äger legitimerad läkare ensam besluta om åtgärden (7 §). Ingreppet skall i allmänhet utföras å lasarett eller viss annan inrättning av där anställd läkare (6 §). Även i detta hänseende gäller undantagsbestämmelse för brådskande sjukdomsfall (7 §).

1938 års lag intager den ståndpunkten att till straff för fosterfördrivning eller försök därtill ej må dömas när någon efter prövning som avses i 4 eller 7 § i lagen avbrutit havandeskap eller gjort försök därtill, om åtgärden ej skett på ett senare stadium än i 1 § andra stycket sägs och kvinnan, då det enligt lagen erfordras, begärt åtgärden. Om dessa föreskrifter äro uppfyllda, skall den omständigheten att andra stadganden i lagen, exempelvis 6 §, åsidosatts icke medföra att straff för fosterfördrivning ådömes. Huruvida straff i sådant fall överhuvud skall inträda är att avgöra efter de särskilda föreskrifterna i 1938 års lag. Ett fall som härvid lämnats straffritt är om kvinnan själv företager åtgärd för att avbryta havandeskapet. I motiven framhålles att en sådan åtgärd, sedan i behörig ordning förklarats att förutsättningar för havandeskapets avbrytande föreligga, har betydelse endast i den riktningen att den utsätter henne själv för risk till liv eller hälsa (NJA II 1938 s. 706). Vidtages åtgärden av annan än kvinnan, skall däremot dömas till straff, varvid skilda lagrum tillämpas allteftersom ingreppet verkställts av legitimerad läkare eller av annan.

Strafflagens bestämmelser om fosterfördrivning rikta sig naturligen mot sådana handlingar som ej äga stöd i 1938 års lag. Såsom särskilt ägnat att inverka på frekvensen av fosterfördrivning framstår att tillstånd till avbrytande av havandeskap ej kan erhållas på rent sociala indikationer. I det betänkande som låg till grund för 1938 års lag (SOU 1935: 15) hade föreslagits att havandeskap skulle få avbrytas även när barnets tillkomst skulle ådraga kvinnan varaktig nöd eller ofärd som funnes icke kunna på annat sätt avvärjas. Härvid förutsattes att andra utvägar för att bereda kvinnan lättnad ofta skulle kunna anvisas under prövningsförfarandet och att det sålunda ändock skulle vara möjligt att i önskvärd omfattning begränsa abortfallen. Förslaget blev i denna del ej bifallet. Icke heller senare har en

¹ Denna indikation infördes genom lagändring 1946.

dylik utvidgning av förutsättningarna för legal abort ansetts tillrådlig. Som redan anmärkts tillkom däremot år 1946 en ny indikationsgrund av socialmedicinsk karaktär. I samband härmed vidtogos vissa ändringar i strafflagens bestämmelser om fosterfördrivning.

Utgångspunkten för 1946 års lagstiftning var ett av 1941 års befolkningsutredning avgivet betänkande (SOU 1944: 51). För denna kommitté hade huvudsyftet varit att finna utvägar för att nedbringa antalet fosterfördrivningar. Med hänsyn därtill avvisades tanken på strafffrihet för kvinnan och det framhölls att fosterfördrivningens principiellt kriminella karaktär måste bibehållas.

En omprövning av straffbestämmelserna för fosterfördrivning påyrkades däremot från vissa håll i yttranden över betänkandet. Därvid anfördes att de gällande bestämmelserna icke efterlevdes och att de saknade stöd i uppfattningen hos breda folklager. Om straffet för fosterfördrivning upphävdes för kvinnan, skulle väsentligt större möjligheter föreligga att komma i kontakt med dem som önskade abort och i tid avleda deras tankar därifrån eller, när bärande skäl förelåge, hänvisa dem till läkare, liksom att kunna hjälpa dem som redan hos annan underkastat sig eller ock själva utfört sådan åtgärd och därför behövde läkarvård. Om kvinnan ej riskerade straff, skulle det också vara lättare att avslöja de talrika kvacksalvare som vore verksamma på området.

I en på grundval av befolkningsutredningens betänkande till 1946 års riksdag avlåten proposition (nr 156) med förslag till ändring i 1938 års lag och i SL 14: 26 uttalade föredragande departementschefen att de synpunkter som anförts mot den dåvarande kriminaliseringen av fosterfördrivning icke kunde fränkännas betydelse. Särskilt vore uppenbart att straffhotet gentemot kvinnorna icke motsvarade den rådande uppfattningen inom stora delar av befolkningen. Mängden av illegala aborter och de allvarliga risker som vore förenade med dem gjorde det angeläget att fördomsfritt pröva läget. Möjligt vore att kriminaliseringen lände till mera skada än gagn. Helst borde emellertid problemet lösas genom en intensifierad upplysningsverksamhet, sociala och ekonomiska hjälpåtgärder samt en ändring av den allmänna inställningen till dessa frågor. Vad anginge straffhotets bibehållande eller avskaffande kunde man icke bortse från de allvarliga betänkligheter som på många håll alltjämt restes mot en mera vidsträckt legalisering av aborterna. I den mån ökade hjälpåtgärder nu ställdes till förfogande och kunskapen härom bleve spridd kunde även inom vidare kretsar en starkare reaktion än den nuvarande komma att göra sig gällande gentemot obefogade aborter. Departementschefen förklarade sig på dessa skäl icke vara beredd att överväga en helt ny ståndpunkt i frågan.¹

Departementschefens principiella syn på frågan om fosterfördrivningens kriminalisering såvitt anginge åtgärder av kvinnan själv delades av första lagutskottet och riksdagen. Vissa betydelsefulla ändringar i straffbestämmelserna kommo emellertid i detta sammanhang till stånd. Sålunda infördes

¹ NJA II 1946 s. 557.

i SL 14: 26 den ovan omnämnda möjligheten att fria kvinnan från straff, när omständigheterna äro synnerligen mildrande. Som en ytterligare begränsning vid tillämpning av straffbestämmelserna upptogos i samma lagrum de förut anmärkta föreskrifterna om särskild åtalsprövning.

Inom kommittén har övervägts huruvida särskilda straffbestämmelser mot fosterfördrivning kunde undvaras såvitt anginge kvinnan själv. Härvid har bland annat beaktats att de nuvarande straffbestämmelserna tillämpas i synnerligen ringa utsträckning. Under vart och ett av åren 1948—1952 har sålunda riksåklagaren haft att pröva huruvida åtal borde ske i 29, 9, 8, 10 och 13 fall, varvid beslut om åtal fattats i 15, 4, 5, 7 och 12 fall. I fråga om antalet illegala aborter kunna naturligen några fullt tillförlitliga siffror icke erhållas. I 1946 års proposition har emellertid antalet uppskattats till minst 10 000 varje år; enligt vissa beräkningar skulle antalet i själva verket uppgå till inemot 20 000. Huruvida de abortförebyggande åtgärder som vidtagits under de senaste åren (se häröfver bland annat K. prop. nr 369 till 1945 års riksdag) samt den successiva ökningen av antalet legala aborter medfört en nedgång i antalet illegala aborter är ovisst.¹ Antalet legala aborter höll sig under de första åren efter ikraftträdandet av 1938 års lag tämligen konstant omkring 500 per år. Senare inträdde en markant ökning och under åren 1948—1952 verkställdes årligen 4 585, 5 503, 5 888, 6 328 och 5 339 legala aborter.

Även om stegringen av antalet legala aborter samt de åtgärder av skilda slag som under de senaste åren vidtagits i syfte att nedbringa antalet illegala aborter skulle ha medfört en minskning av de illegala aborterna, är det dock uppenbart att endast en försvinnande del av dessa föranleder åtal och straffrättslig påföljd. Denna lagtillämpning torde icke strida mot vad man åsyftat genom 1938 och 1946 års lagstiftning på förevarande område. De erfarenheter som hitintills vunnits av denna lagstiftnings tillämpning påkalla enligt kommitténs mening icke några mera väsentliga sakliga ändringar såvitt angår strafflagens bestämmelser om fosterfördrivning. Kommittén anser således att fosterfördrivning alltjämt bör i princip vara kriminaliserad med möjlighet till strafffrihet för kvinnan själv om omständigheterna äro mildrande. Förutom de synpunkter av huvudsakligen allmänpreventiv natur som kunna anföras till stöd för denna ståndpunkt kan särskilt framhållas att ett generellt stadgande om strafffrihet för kvinnan sannolikt skulle medföra att personer som ägna sig åt illegal abortverksamhet komma att överlåta åt kvinnan att företaga abortingreppet i förhoppning att därigenom undgå straffansvar. En sådan utveckling vore ägnad att medföra ökade risker för de abortsökande kvinnornas liv och hälsa. Vidare må här erinras att lagstiftningen under senare tid i andra länder, bortsett från ett kortvarigt försök i Sovjetryssland, ingenstädes lämnat fosterfördrivning av kvinnan själv helt straffri.²

¹ Hithörande frågor äro för närvarande föremål för särskild utredning av 1950 års abortutredning.

² Se bilaga 1 s. 485 f.

Bestämmelserna i 4 § motsvara i huvudsak de stadganden som nu finnas i SL 14: 26—28 och 28 b. Den brottsliga gärningen är i förslaget uppdelad på två svårhetsgrader, fosterfördrivning och grov fosterfördrivning. I paragrafens första stycke givas bestämmelser för den lägre graden. Straffskalan omfattar fängelse i högst två år. Stadgandet i andra stycket om grov fosterfördrivning är tillämpligt endast i fall där gärningen förövats av annan än kvinnan själv. Det motsvarar således i huvudsak de gällande bestämmelserna i SL 14: 27 andra stycket och SL 14: 28. Straffskalan omfattar här fängelse från och med ett till och med sex år. I paragrafens tredje stycke givas bestämmelser om straffrihet under vissa omständigheter då gärningen förövas av kvinnan själv.

Förslaget saknar motsvarighet till de nuvarande bestämmelserna i SL 14: 28 om förhöjt straff vid objektiva överskott. För sådana fall kan enligt förslaget ifrågakomma att 4 § tillämpas i konkurrens med 7 § om vållande till annans död eller med 8 § om vållande till kroppsskada eller sjukdom.

Enligt paragrafens första stycke består den brottsliga gärningen i att fördriva eller eljest döda foster. Att fördriva foster innebär att orsaka fostrets död genom dess för tidiga födelse. För straffbarhet förutsättes att gärningen riktat sig mot ett levande foster. Foster föreligger alltifrån det en äggcell befruktats och till födelsen. Såsom anmärkts vid 3 § avses med ordet födelsen, liksom enligt gällande rätt, tiden från födsloarbetets början. Förelåg icke havandeskap eller var fostret dött då handling i fosterfördrivande syfte företogs, kan ansvar för fosterfördrivning ej ifrågakomma. Medan enligt nu gällande straffbestämmelser brottsåtgärden skall ha företagits med nyttjande av invärtes eller utvärtes medel, straffas enligt förslaget, i likhet med vad som gäller enligt 1, 2 eller 3 § vid dödande av levande människa, alla former av fostrets uppsåtliga dödande. Orsakssammanhanget mellan handlingen och resultatet skall avgöras efter vanliga regler. Förslaget överensstämmer i detta hänseende med flertalet utländska lagar liksom med THYRÉNS utkast (I § 18 samt s. 216 f). Brottet är fullbordat i och med att fostret fördrivits eller på annat sätt dödats. Stadgandet i första stycket avser i första hand de fall där gärningen förövas av annan än kvinnan själv med hennes samtycke, men stadgandet är tillämpligt även då kvinnan själv utför gärningen. I sistnämnda fall kan emellertid straffrihet inträda under de förutsättningar som angivas i tredje stycket. Genom orden »där ej annat är särskilt stadgat» i första stycket inskränkes vidare paragrafens tillämplighet till de fall som ej regleras av 1938 års lag.

Är fosterfördrivning som förövas av annan än kvinnan själv att anse som grov, skall gärningen straffas enligt bestämmelserna i andra stycket. Som exempel på omständigheter som böra föranleda till sådant bedömande ha upptagits att gärningen skett utan kvinnans samtycke eller vanemässigt eller för vinnings skull. Även andra omständigheter vid brottet än de sålunda särskilt angivna kunna medföra att brottet bör anses som grovt, t. ex. att en abortör gör ett ingrepp på sådant sätt eller med sådana instrument eller medel att särskilt stor fara för kvinnans liv eller hälsa uppkommer. För-

övas gärningen utan kvinnans samtycke — ett fall som i praktiken är sällsynt — torde omständigheterna i regel vara sådana att straff kan ådömas i konkurrens med stadgandet i 6 § om grov misshandel. Med hänsyn härtill har det icke syntts nödvändigt att för detta fall upptaga ett högre straffmaximum i straffskalan för grov fosterfördrivning än frihetsstraff i sex år, d. v. s. det högsta straff som för närvarande kan ådömas enligt SL 14: 27 andra stycket.

I likhet med gällande rätt lämnar förslaget genom bestämmelserna i paragrafens tredje stycke under vissa förutsättningar möjlighet till strafffrihet då kvinnan själv fördrivit eller dödat sitt foster. I SL 14: 26 föreskrives att kvinnan må frias från straff om omständigheterna äro synnerligen mildrande. Som exempel på sådana fall anfördes under förarbetena till 1946 års lagstiftning (NJA II 1946 s. 565 f) bland annat att avbrytandet av havandeskap varit motiverat enligt 1938 års lag, ehuru kvinnan saknat kännedom om denna eller trott sig icke kunna vinna framgång med en framställning i den lagstadgade ordningen, ävensom att åtgärden vidtagits i syfte att avvärja verklig ekonomisk nöd eller på grund av påtryckningar från mannen eller anhöriga. Jämväl den psykiska press som kvinnan med rätt eller orätt kan känna med anledning av havandeskapet borde stundom få leda till frihet från straff.

I förslaget uttryckes den i SL 14: 26 upptagna straffrihetsgrunden att omständigheterna äro synnerligen mildrande så, att kvinnan på grund av havandeskapet befann sig i uppriven sinnesförfattning eller i svårt trångmål eller omständigheterna eljest äro mildrande. Liksom enligt gällande rätt äro bestämmelserna om strafffrihet fakultativa. Möjligheten för domstol att i vissa fall fria från straff medför icke någon rätt att i andra fall nedsätta straffet under det straffminimum som är stadgat. De föreslagna bestämmelserna om strafffrihet för kvinnan själv äro tillämpliga även för det fall att fråga är om ansvar å henne för anstiftan eller medhjälp till fosterfördrivning å henne.

Beträffande åtal för fosterfördrivning förövad av kvinnan själv föreslås i 12 § ett stadgande av innehåll att sådan gärning ej må åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Genom detta stadgande, som motsvarar de nu gällande föreskrifterna om särskild åtalsprövning i SL 14:26 andra stycket, öppnas möjlighet för åklagare att i vissa fall underlåta att anställa åtal. Är åklagaren övertygad om att domstolen på grund av bestämmelserna om strafffrihet skall fria från straff, bör ansvars-talan sålunda icke väckas. Åtalsprövningen har enligt förslaget anförtrotts åt vederbörande åklagare. Särskild åtalsprövning av överåklagare har alltså, i motsats till vad som för närvarande gäller, ansetts kunna undvaras. Enligt kommitténs mening torde nämligen även utan obligatorisk överprövning en enhetlig tillämpning kunna upprätthållas med ledning av hittillsvarande praxis. Kommittén förutsätter att riksåklagaren och överåklagarna på lämpligt sätt leda och övervaka underåklagarnas prövning i dessa frågor.

Med den föreslagna utformningen av straffrihetsgrunderna och föreskrif-

ten om åtalsprövning avses icke att åvägabringa någon ändring i nuvarande lagtillämpning såvitt angår frågan om åtal och ansvar för fosterfördrivning förövad av kvinnan själv. Kommittén har övervägt en sådan ändring av de nuvarande bestämmelserna att straffrihet alltid skulle inträda i de fall som avses i tredje stycket; särskilt stadgande om åtalsprövning kunde då undvaras. Redan på grund av bestämmelserna om straffrihet skulle nämligen åklagaren då ha att underlåta åtal i sådana fall där de straffrihetsgrundande omständigheterna förelågo. En dylik ordning har emellertid icke ansetts lämplig, särskilt med hänsyn till att straffrihet i förslaget liksom enligt gällande rätt betingas icke av gärningens objektiva beskaffenhet utan av vissa mera svårbestämbara subjektivt grundade omständigheter. Det kan också erinras att frågan huruvida straffrihetsgrunderna borde utformas såsom obligatoriska eller fakultativa regler övervägdes i samband med 1946 års lagstiftning. Såväl lagrådet som första lagutskottet och riksdagen togo därvid avstånd från tanken att bestämmelserna om straffrihet skulle vara obligatoriska (NJA II 1946 s. 567 f).

Med hänsyn till de föreslagna straffrihetsgrundernas nyss berörda natur utgör den omständigheten att kvinnan frias från straff icke i och för sig något hinder mot att annan person dömes till straff för medverkan till fosterfördrivning.

Liksom i fråga om barnamord kan för närvarande även vid fosterfördrivning fadern i vissa fall drabbas av straff, om han undandragit sig att lämna kvinnan hjälp i hennes nödställda belägenhet (SL 14: 35). Såsom anmärkts vid inledningen till förevarande kapitel torde frågor av detta slag, i den mån de ej äro att bedöma enligt bestämmelserna om medverkan till brott, lämpligen böra erhålla sin behandling i annat sammanhang.

Om försök och förberedelse till fosterfördrivning eller grov fosterfördrivning stadgas i 11 §. I motsats till gällande lag innebär förslaget i denna del att försökshandling av kvinnan själv lämnas straffri. Däremot bibehålles i förslaget straff för försök av annan än kvinnan. Kommittén föreslår därjämte att även förberedelse skall straffas då fråga är om åtgärd som förelages av annan än kvinnan själv.

Den nuvarande bestämmelsen i SL 14: 29 om straff för den som utan uppsåt att döda foster övar misshandel å kvinna som han vet vara havande med påföljd att fostret förgås eller kommer ofullgånget fram utgör ett exempel på förhöjt straff vid objektivet överskott. I överensstämmelse med kommitténs allmänna ståndpunkt till dylika bestämmelser har någon motsvarighet härtill ej upptagits i förslaget. Att misshandel förövas å havande kvinna torde dock ofta böra föranleda att grov misshandel skall anses föreligga.

5 §.

I inledningen till förevarande kapitel har nämnts att misshandel med dödlig utgång enligt gällande lag hänföres till dråp (SL 14: 4, 5). I dessa fall omfattar uppsåtet själva misshandeln men ej den dödliga utgången. Uppsåtlig misshandel som icke medfört den misshandlades död behandlas främst

i SL 14: 10—13. Misshandelsbrotten fördelas på sistnämnda lagrum med hänsyn till den skada som följt av misshandeln. Sålunda avse SL 14: 10 och 11 svår kroppsskada, SL 14: 12 mindre lyte eller kroppsfel eller lindrigare sjukdom och SL 14: 13 ringare eller ingen skada som följt av misshandeln. Uppdelningen mellan SL 14: 10 och 11 har skett så, att i det förra lagrummet behandlats de fall där gärningsmannen haft uppsåt att tillfoga svår kroppsskada, medan övriga fall då sådan skada uppstått hänförts till det senare lagrummet. Enligt båda lagrummen gälla skilda straffskalor alltefter som gärningen skett med berätt mod eller av hastigt mod. Enligt SL 14: 10 är straffet i förra fallet straffarbete från och med sex till och med tio år och i senare fallet straffarbete från och med två till och med sex år. Har gärningsmannen icke åsyftat att tillfoga svår kroppsskada, skall han enligt SL 14: 11 straffas med straffarbete från och med två till och med sex år om misshandeln skedde med berätt mod, och med straffarbete i högst två år om den skedde av hastigt mod.

I SL 14: 12 och 13 har någon motsvarande uppdelning av straffskalorna icke skett. Straffet utgör enligt SL 14: 12 fängelse eller straffarbete i högst två år eller, om omständigheterna äro synnerligen mildrande, böter. Straffskalan i 14: 13 upptager böter eller fängelse i högst ett år.

Utöver de i SL 14: 4 och 5 samt 10—13 upptagna stadgandena om misshandel innehåller SL 14 kap., såsom redan anmärkts i inledningen till förevarande kapitel, åtskilliga särbestämmelser om misshandel. Sålunda stadgas i 7, 8 och 14 §§ om fall då flera deltagit i misshandel, i 15 § första stycket om resande av livsfarligt vapen såsom försvårande omständighet vid misshandel, i 16 § om aga, i 18 § om givande av gift, i 29 § om misshandel å havande kvinna, i 36 § andra stycket om misshandel å vissa skyldemän, i 38—41 §§ om envig, i 42 § om det fall att gärningsmannen vid misshandel träffat annan än den han ville misshandla och i 44 § om s. k. ofall.

Alla nu berörda bestämmelser i SL 14 kap. ersättas i förslaget med stadgandena i 5 och 6 §§ om uppsåtlig misshandel. Kommittén har alltså icke funnit anledning att i förslaget upptaga särskilda stadganden motsvarande de nyss omnämnda särbestämmelserna om misshandel i SL 14 kap. Som förut anmärkts upptager förslaget icke särskilda straff för objektiva överskott. Bestämmelserna i 5 och 6 §§ skola därför tillämpas även om misshandeln haft dödlig utgång, förutsatt att ej någon form av uppsåt förelegat att döda den misshandlade. Oaktsamhet i förhållande till den dödliga effekten kan emellertid föranleda att straffet får bestämmas jämlikt 5 eller 6 § i förening med 7 § om vållande till annans död enligt reglerna om sammanträffande av brott.

Jämväl i övrigt har den nuvarande uppdelningen med hänsyn till effekten ersatts av en gradering av brottet med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet. Enbart den omständigheten att svår kroppsskada åsamkats den misshandlade medför naturligen ofta att brottet skall anses som grovt, men det förutsättes härvid att sådan skada omfattats av gärningsmannens uppsåt. När så ej är fallet kan en förhöjning av straffet med hänsyn enbart

till effekten ifrågakomma endast om gärningen samtidigt innefattat åsamkande av sådan skada av oaktsamhet. I sådant fall skall straff utmätas för misshandel och vållande till kroppsskada enligt de vanliga reglerna för sammanträffande av brott.

Misshandelsbrotten ha i förslaget uppdelats på tre svårhetsgrader. Mellangraden behandlas i 5 § första stycket, de ringa fallen i 5 § andra stycket och de grova fallen i 6 §.

Misshandel innebär enligt gällande rätt tillfogande av kroppsskada, sjukdom eller fysisk smärta. Framkallande av blott psykiskt lidande faller utanför området för misshandel. Såsom ovan framhållits behandlas tillfogande av svår kroppsskada i SL 14: 10 och 11 samt tillfogande av mindre lyte och kroppsfel eller lindrigare sjukdom än som avses i nämnda lagrum i SL 14: 12. Om misshandel varav följt ringare eller ingen skada stadgas i SL 14: 13. Begreppet svår kroppsskada definieras i SL 14: 10 tredje stycket såsom förlust av talförmåga, syn eller hörsel, svårt lyte eller annat svårt kroppsfel, stadigvarande svårt men å hälsa eller livsfarlig sjukdom.

THYRÉN skilde i sitt utkast mellan å ena sidan fall då någon uppsåtligen å annan förorsakat kroppsskada (I 5 och 6 §§) och å den andra fall då någon, utan uppsåt att förorsaka kroppsskada, uppsåtligen misshandlat annan (I 7 §). Under de förra fallen inbegreps förorsakande av kroppsskada såväl genom misshandel i hittills vedertagen bemärkelse som ock på varje annat sätt, t. ex. genom överförande av smittsam sjukdom eller framkallande, på annan väg än genom misshandel, av sinnessjukdom. I lagtexten lämnades av Thyrén icke någon definition på begreppen kroppsskada och misshandel. Däremot förekom i motiven (I s. 209) följande uttalande: »Ett för kroppen i det hela oförmånligt resultat (således icke t. ex. operation, som i det väsentliga varit den opererade till nytta), vilket icke varit helt övergående eller obetydligt, är att anse såsom skada, vare sig den framträtt närmast såsom morfologisk (även lyte etc.) eller fysiologisk (funktionsrubbing, sjukdom); en blott smärta, hastigt övergående svindel, obetydliga blånader etc. ingå däremot icke under begreppet kroppsskada (men falla under 7 §, såvida de åstadkommits genom uppsåtlig misshandel).» Liksom i gällande lag definieras i Thyréns utkast uttrycket svår kroppsskada genom en särskild uppräkningslista (I 5 §). Till vissa uppräknade fall som tämligen nära ansluta sig till de i SL 14: 10 tredje stycket upptagna fogade Thyrén en allmän klausul avseende »annan skada, som till sin betydelse är lika med de nu nämnda».

Förslagets bestämning av begreppet misshandel överensstämmer i stort sett med Thyréns utkast. Såsom misshandel skall enligt 5 § anses att någon tillfogar annan kroppsskada, sjukdom eller smärta. Till kroppsskada är att hänföra ej blott sådana typiska skador som sår, svullnader, benbrott eller leddskador utan även funktionsrubbingar av skilda slag, såsom förflamningar eller skador å syn eller hörsel. Såsom tillfogande av kroppsskada torde även böra anses exempelvis att raka håret av en kvinna. Sjukdom inbegriper jämväl sinnessjukdom och psykisk invaliditet. Under sjukdom faller också så-

dant psykiskt lidande som medför en medicinskt påvisbar effekt, t. ex. en psykisk chock. Kroppsskada eller sjukdom kan ha åsamkats och sålunda misshandel föreligga utan att handlingen behöver ha inneburit tillfogande av smärta. Med smärta avses ett fysiskt lidande som ej är alltför obetydligt. Tillfogande av ett mindre kroppsligt obehag, t. ex. genom störande ljud, faller sålunda ej under misshandelsbegreppet. För att misshandel skall anses föreligga ehuru kroppsskada eller sjukdom ej förorsakats kräves alltså såsom enligt gällande rätt att den kroppsliga störningen ej varit alltför lindrig eller hastigt övergående. Ett s. k. jiujitsugrepp behöver sålunda ej anses som misshandel, om den som utsättes därför undviker smärtan genom att genast uppgiva allt motstånd. I sådant fall kan naturligen i stället ifrågakomma straff för olaga tvång jämligt stadgandet i 2 kap. 4 §.

Som förut anmärkts har i förslagets 11 kap. 9 § upptagits en särskild bestämmelse om utsättande för venerisk smitta, motsvarande SL 14: 21. I regel blir denna bestämmelse ensam tillämplig på fall som där avses. Kan det anses utrett att någon uppsåtligen överfört könssjukdom å annan, skall emellertid enligt vanliga regler för sammanträffande av brott straff utmätas enligt stadgandet i 11 kap. 9 § och bestämmelserna om misshandel.

Vid bestämmande av brottsområdet för misshandel får beaktas den avgränsning som föranledes av andra stadganden i förslaget, i första hand bestämmelserna i 2 kap. om frihetsbrott och fridsbrott samt i 3 kap. 3 § om förolämpning. Kroppsförnärmelser som ej innefatta kroppsskada, sjukdom eller smärta, t. ex. att knuffa någon i ett dike eller hålla en spann vatten över någon, äro typiskt sett ej att betrakta som misshandel, men de kunna föranleda straff jämligt 2 kap. 7 § för ofredande. Detsamma gäller beträffande en genom psykiska medel framkallad psykisk effekt, t. ex. vissa fall av skrämsel. Vissa former av förolämpning, såsom att spotta på någon, kunna innebära en kroppsförnärmelse. Om kroppsförnärmelsen är helt oväsentlig, bör gärningen dock bedömas uteslutande såsom ofredande eller förolämpning.

Enligt en särskild bestämmelse i 5 § skall såsom misshandel anses även att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Med uttrycket »annat sådant tillstånd» avses t. ex. en fullständig eller partiell förlamning eller bedövning av annans kropp.

Det har icke ansetts lämpligt att i lagtexten söka angiva på vad sätt misshandel kan förövas. Härvid komma i betraktande ej blott angrepp medelst vapen eller tillhyggen eller andra slag av yttre våld utan även förgiftning, vissa underlåtenhetshandlingar, t. ex. uraktlåtenhet att skaffa barn läkarvård, åtgärder som genom skrämsel förorsaka sjukdom o. s. v. I motsats till Thyren har kommittén den uppfattningen att en operation som företages mot patientens vilja kan vara att hänföra till misshandel, även om den varit medicinskt indicerad.

Frågan om förhållandet mellan misshandel och kroppssaga må i detta sammanhang beröras.

I SL 14: 16 stadgas för närvarande, att för den händelse någon under ut-

övning av laga rättighet att aga den som står under hans lydnad tillfogar honom skada och denna är så ringa som i 13 § sägs, han ej må fällas till straff därför. Det förutsättes alltså att förhandenvaron av aganderätt kan göra en eljest såsom misshandel straffbar gärning tillåten och detta även om kroppsskada tillfogats, blott denna ej är svårare än i SL 14: 13 sägs. Även om skadan varit svårare, är straff för misshandel uteslutet om sådan skada ej omfattats av gärningsmannens uppsåt; tänkbart är däremot att i sådant fall straff för vållande till kroppsskada kan ifrågakomma.

Den ståndpunkt gällande lag sålunda intager har under senare tid gjorts till föremål för erinringar i olika hänseenden. Enligt vissa till justitiedepartementet inkomna, till kommittén sedermera överlämnade framställningar kunna dessa erinringar sammanfattas på följande sätt. Med nutida strävanden att såvitt möjligt ersätta aga med andra uppfostringsmetoder måste anses oförenligt att bibehålla ett stadgande som räknade med misshandel som en visserligen icke alldeles självfallen men dock tämligen naturlig form för aganderättens utövning. Särskilt betänkligt vore att lagen visat sig hindra ett verksamt ingripande även mot svåra fall av barnmisshandel. För sådana fall vore skärpta straffbestämmelser påkallade, icke straffrihet eller strafflindring.

Bestämmelser angående aganderätt finnas, utom i SL 14: 16, i 6 kap. 3 § föräldrabalken, 69 § fattigvårdslagen och 37 § barnavårdslagen. I högre undervisningsanstalter förekommer icke längre aganderätt. En sådan rätt förutsättes däremot i folkskolestadgan, men utredning pågår om borttagande av denna rätt.¹

Stadgandet i föräldrabalken tillägger föräldrarna uppsikt över barnet samt medger dem att för barnets tillrättavisande använda de uppfostringsmedel som med hänsyn till dess ålder och övriga omständigheter må anses lämpliga. Lagrummet ersätter den tidigare i 4 § lagen om barn i äktenskap upptagna bestämmelsen att föräldrar äga, om det för barnets uppfostran är nödigt, »tukta» barnet på sätt med hänsyn till dess ålder och övriga omständigheter må anses lämpligt. Stadgandet i föräldrabalken innebär liksom det äldre stadgandet i lagen om barn i äktenskap att kroppssaga under vissa förutsättningar är tillåten. Jämkningsen av det äldre stadgandets ordalag i samband med att detta överfördes till föräldrabalken vidtogs i syfte att utmärka att mera kraftiga former av kroppssaga om möjligt borde undvikas.²

På grund av föräldrabalkens bestämmelser är sålunda alltjämt en av föräldrar eller annan vårdnadshavare inom måttliga gränser utövad aga att anse som rättsenlig. Kommittén har icke ansett det erforderligt att göra något däremot svarande förbehåll i bestämmelserna om misshandel. Även i andra fall kan vara tillåtet att använda våld utan att detta ansetts behöva komma till uttryck i de särskilda straffbestämmelserna. Missbruk av aganderätten bör kunna beivras och detta även för den händelse gärningen som sådan är att beteckna blott såsom misshandel enligt 5 § andra stycket. Vid be-

¹ Se betänkande med förslag angående folkskolans disciplinmedel m. m. (SOU 1950: 3).

² NJA II 1950 s. 65 f.

dömande av hithörande frågor får beaktas att misshandel kan föreligga jämväl då skadeverkningarna, ehuru framkallade genom fysiskt ingrepp, till övervägande del äro av psykisk natur. Vissa upprörande fall av barnmisshandel kunna således vara att hänföra till grov misshandel, även om de yttre skadorna skulle visa sig vara relativt obetydliga. En betingelse härför är dock att de subjektiva förutsättningarna för sådan straffbarhet föreligga.

Ehuru i förslaget sålunda ej ansetts böra upptagas någon motsvarighet till SL 14: 16, ligger i öppen dag att den vidgade möjligheten till åtal ej får leda till opåkallad inblandning i enskildas förhållanden. Stadgandet i 12 § att misshandel som avses i 5 § andra stycket ej må åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt torde vara ägnat att åstadkomma nödig begränsning i detta hänseende. För frågan om åtal kan vara av betydelse huruvida rättelse på annat sätt kan åvägabringas, t. ex. genom vårdnadsrättens överflyttande på annan person.

Såsom ovan framhållits behandlas i 5 § både mellangraden och den ringa graden av misshandel. Sistnämnda slag av misshandel upptages i paragrafens andra stycke. Såsom gemensam brottsbenämning föreslås misshandel. Kommittén har övervägt att införa en särskild brottsbenämning för de ringa fallen, t. ex. våldförande eller ringa misshandel. Mot ordet våldförande kan anmärkas att det knappast är lämpligt såsom benämning vid alla former av misshandel samt att ordet i det allmänna språkbruket snarast användes om ganska allvarliga övergrepp; understundom har det betydelsen av sexuellt överväld. Uttrycket ringa misshandel är icke heller lämpligt som brottsbeteckning med hänsyn till de fall där brottet visserligen bör bedömas som ringa men där ett betydande objektivet överskott föreligger, kanske t. o. m. dödlig utgång. Kommittén har på grund av det anförda stannat vid att upptaga misshandel som brottsbenämning även för de ringa fallen.

Straffet för normalfallet föreslås i 5 § första stycket till fängelse i högst fyra år. För de ringa fallen föreslås en lindrigare straffskala omfattande böter eller fängelse i högst sex månader. Då man jämför denna straffskala med den i SL 14: 13, böter eller fängelse i högst ett år, måste beaktas att åtskilliga av de fall som nu komma under SL 14: 13 enligt förslaget bliva att bedöma enligt 5 § första stycket. Det är endast när misshandeln med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet är att anse såsom ringa som 5 § andra stycket blir tillämpligt. Att beteckna en misshandel som ringa och likväl ådöma högre straff än fängelse i sex månader synes oegentligt.

Med de föreslagna straffskalorna i 5 § avser kommittén att söka åvägabringa en viss skärpning vid straffmätningen i förhållande till gällande rätt. Kommittén hyser den uppfattningen att våldsbrotten — i den mån de icke medfört död eller svår kroppsskada — i hittillsvarande rättstillämpning icke sällan bedömts alltför lindrigt, särskilt i jämförelse med förmögenhetsbrotten.

6 §.

I denna paragraf behandlas den svåraste graden av uppsåtlig misshandel. Såsom brottsbenämning föreslås grov misshandel.

Bland de i paragrafens andra stycke upptagna exemplen på omständigheter som kunna medföra att brottet skall anses som grovt har liksom i 2 § omnämnts att gärningen ådagalade synnerlig förslagenhet eller grymhet. Dessa uttryck ha här samma innebörd som i 2 §. Vidare har upptagits att gärningen var uppenbart livsfarlig samt att gärningsmannen tillfogade svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom. Att misshandel förövats medelst livsfarligt vapen kan sålunda, om fråga ej är om försök till dråp, leda till att gärningsmannen straffas för grov misshandel. En motsvarighet härtill föreligger enligt gällande lag i det att SL 14: 15 första stycket innehåller ett stadgande om resande av livsfarligt vapen såsom straffskärpningsgrund vid misshandel eller försök därtill. Grov misshandel kan vidare anses föreligga om ett barn tillfogats kroppsskada eller sjukdom genom att vårdnadshavaren uppsåtligen underlåtit att skaffa barnet läkarvård. Gärningsmannens motiv måste dock härvid inverka på bedömandet. Har gärningsmannen haft skadeavsikt eller visat fullständig likgiltighet för barnets tillstånd, utgör detta en omständighet som bör föranleda att brottet bedömes såsom grovt. Skulle åter förfarandet, såsom någon gång inträffat, sammanhånga med att religiösa betänkligheter ansetts möta mot att tillkalla läkare, kunna skäl föreligga för en mildare bedömning. Om misshandel förövats medelst gift, kan brottet ur skilda synpunkter böra betraktas som grovt: gärningen kan vara uppenbart livsfarlig, ha medfört svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom samt måhända även ha ådagalagt synnerlig förslagenhet.

Det har icke ansetts nödvändigt att i lagtexten närmare angiva vad som skall förstås med uttrycket svår kroppsskada. Liksom enligt gällande lag (SL 14: 10 tredje stycket) falla uppenbarligen härunder »förlust av talförmåga, syn eller hörsel, svårt lyte eller annat svårt kroppsfel» men även annan, anatomiskt sett mindre svår skada kan vara att föra hit om den för den skadade prövas ha särskilt stor betydelse.

Uttrycket allvarlig sjukdom innefattar icke endast sjukdom som i det särskilda fallet är av allvarlig beskaffenhet utan även sjukdom som typiskt sett är att anse som allvarlig, ehuru den i ett visst fall tagit en mindre svårartad form.

Att misshandel förövas mot havande kvinna eller nära anhörig måste i regel anses som försvårande; jämför stadgandena i SL 14: 29 och 36 om straffskärpning för sådana fall. När sådan misshandel förekommer vid upprepade tillfällen och under brutala former, t. ex. mot hustru eller barn, torde ej sällan befinnas att gärningen ådagalagt synnerlig grymhet.

För tillämpning av stadgandet om grov misshandel i 6 § kräves att de omständigheter som objektivt sett föranleda att gärningen bör bedömas som grov omfattats av gärningsmannens uppsåt.

Den föreslagna straffskalan är jämförelsevis vid och omfattar fängelse från och med ett till och med tio år. I förhållande till de gällande straffskalorna i SL 14: 10 innebär förslaget allenast den skillnaden att minimum sänkes från nuvarande två års straffarbete till fängelse i ett år, medan maximum liksom för närvarande bestämmes till frihetsstraff i tio år.

7 §.

Enligt SL 14: 9 straffas den som uppsåtligen, genom vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse, vållar annans död med fängelse i högst ett år eller, där omständigheterna äro mildrande, med böter, dock lägst tio dagsböter. Var vållandet synnerligt grovt, kan dömas till straffarbete i högst två år. I vissa fall kan vållande till annans död bliva att bedöma enligt andra lagrum i strafflagen än SL 14: 9. Som förut anmärkts kan sålunda straff inträda jämlikt SL 14: 4 eller 5 jämfört med SL 5: 12 andra stycket, om uppsåtlig misshandel medfört den misshandlades död och gärningsmannen gjort sig skyldig till oaktsamhet i förhållande till effekten. Motsvarande gäller exempelvis enligt SL 14: 28 vid fosterfördrivning, SL 15: 12 vid våldtäkt och SL 20: 5 vid rån.

Strafflagens bestämmelser om oaktsamt vållande till annans död motsvaras av det i förevarande paragraf upptagna stadgandet. I fråga om det straffbara området innebär förslaget ingen annan ändring av gällande rätt än den som följer av stadgandet i 22 kap. 1 § att i fråga om de i brottsbalken upptagna oaktsamhetsbrotten ringa oaktsamhet ej skall medföra straff. Såsom närmare utvecklas i anslutning till nämnda paragraf har kommittén icke ansett påkallat att med straff ingripa mot handling eller underlåtenhet som innefattar allenast en ringa grad av oaktsamhet. Även i fråga om innebörden av begreppet oaktsamhet må hänvisas till framställningen vid berörda paragraf. Liksom enligt gällande rätt kräves för straffbarhet att kausalitet föreligger mellan gärningsmannens handling och den dödliga utgången och att alltså effekten icke inträder allenast såsom en oberäknelig följd av handlingen. Vidare gäller här liksom eljest att icke blott positiv handling utan även en därmed likvärdig overksamhet bestraffas. I sådant avseende är särskilt att beakta huruvida det oberoende av straffbudet ålegat gärningsmannen en rättslig skyldighet att handla. En sådan skyldighet kan föreligga på grund av stadgande i lag eller författning, t. ex. föräldrars eller förmyndares vårdnadsplikt enligt föräldrabalken, arbetsgivares åligganden enligt arbetarskyddslagen att vidtaga åtgärder till förebyggande av olycksfall i arbete eller anställdas åligganden enligt tjänstgöringsreglementen och tjänsteinstruktioner. Den kan vidare uppkomma genom myndighets befallning eller genom åtagande på grund av avtal. Även genom tidigare faktiska åtgärder från gärningsmannens sida kan en dylik skyldighet uppkomma.

Liksom det vid de uppsåtliga brotten för straffbarhet enligt kommitténs förslag förutsattes att de objektiva momenten i brottsbeskrivningarna omfattats av gärningsmannens uppsåt, bör vid oaktsamhetsbrotten straff icke följa i andra fall än där gärningsmannen bort räkna med det händelseförlopp som utspelat sig. Har någon avlidit till följd av annans oaktsamma handlande, bör således gärningsmannen straffas för vållande till annans död endast om han bort räkna med en sådan effekt av sin handling eller på grund utav risken i detta avseende bort avhålla sig från handlingen. Undan-

tagsregeln i 22 kap. 1 § att en blott ringa oaktsamhet ej föranleder straff är tillämplig även i dessa fall.

Såsom förut i skilda sammanhang framhållits kan förevarande paragraf bli tillämplig såsom ersättning för gällande bestämmelser om straff för objektivi över-skott i samband med uppsåtlig misshandel.

De oftast förekommande fallen av vållande till annans död ha sin grund i ovarsamhet i samband med biltrafik. Enligt 1 § lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott straffas bilförare som gör sig skyldig till vårdslöshet i trafik med dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Föreligger grov oaktsamhet eller visar bilföraren uppenbar likgiltighet för andra människors liv eller egendom, dömes för grov vårdslöshet i trafik till fängelse eller straffarbete i högst ett år, vilken straffskala i anslutning till 9 § här nedan föreslås bli jämkad så att maximum höjes till fängelse i två år. Vid ådömande av ansvar för vållande till annans död genom vårdslöshet i trafik torde straff böra utmätas jämlikt förevarande paragraf och bestämmelserna i 1951 års lag enligt reglerna om straff vid sammanträffande av brott.¹

Beträffande straffskalan innebär förslaget en skärpning i jämförelse med gällande lag. Brottet har i förslaget uppdelats på två svårhetsgrader; den lindrigare graden behandlas i paragrafens första stycke och de grova fallen i andra stycket. Straffskalan omfattar enligt första stycket fängelse i högst två år eller böter samt enligt andra stycket fängelse i högst fyra år.

Den föreslagna skärpningen av straffskalan i förhållande till vad som nu gäller är i främsta rummet motiverad av att förslaget icke upptager någon motsvarighet till de nuvarande stränga straffbestämmelserna i SL 14: 4 och 5 om vållande till annans död genom uppsåtlig misshandel. Såsom förut anmärkts skall enligt förslaget sådan gärning bedömas enligt förevarande paragraf i förening med bestämmelserna om misshandel enligt vanliga regler för sammanträffande av brott.

Från teoretiska utgångspunkter kunna skäl anföras för en sådan skärpning av straffskalan för vållande till annans död att straffmaximum komme att sammanfalla med straffminimum för uppsåtligt dödande, vilket enligt 1 § utgör fängelse i sex år. Graden av brottslighet i subjektivt hänseende, sådan den tager sig uttryck i olika grader av oaktsamhet och uppsåt, torde nämligen utvisa en kontinuerlig skala från ringa oaktsamhet över grov oaktsamhet och eventuellt uppsåt till direkt uppsåt. Kommittén har emellertid ansett fyra års fängelse utgöra ett tillräckligt högt straffmaximum för grova fall av vållande till annans död. Genom den lucka som alltså uppstår mellan straffmaximum i förevarande paragraf och straffminimum i 1 § markeras den olikhet som typiskt sett föreligger mellan vållandebrott och uppsåtliga brott.

Den föreslagna straffskalan framstår icke såsom särskilt sträng vid en jämförelse med vad som gäller enligt åtskilliga utländska oss närstående strafflagar. Straffet för vållande till annans död uppgår således i Danmark

¹ Jfr NJA 1940 s. 9 och 1945 s. 451.

(§ 241) till hæfte (7 dagar—2 år) eller böter eller vid försvårande omständigheter fängsel i högst fyra år och i Finland (21 kap. 10 §) till fängelse i högst 3 år eller böter. Straffmaximum är i den isländska lagen (§ 215) sex år. Enligt den norska strafflagen § 239 är straffet fängsel i högst 3 år, vid synnerligen försvårande omständigheter högst sex år, och endast om synnerligen mildrande omständigheter föreligga kan straffet sättas till böter. Det må även erinras att THYRÉN i sitt utkast föreslog att straffet för oaktsamt dödande skulle, där omständigheterna voro synnerligen försvårande, kunna uppgå till åtta års tukthus (I 16 §; jfr s. 216).

8 §.

Om vållande till viss svårare kroppsskada stadgas nu i SL 14:17. Enligt detta lagrum skall den som ouppsåtligen genom vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse vållar annan en så svår kroppsskada som avses i SL 14:10 straffas med böter eller fängelse i högst sex månader; var skadan sådan som avses i SL 14:12, är straffet böter. Oaktsamt åstadkommande av lindrigare kroppsskada, liksom av smärta utan någon kroppsskada, medför icke straffansvar. I fråga om straffbarheten gälla i övrigt samma allmänna förutsättningar som enligt SL 14:9 beträffande vållande till annans död.

THYRÉN upptog i sitt utkast ett stadgande om oaktsamt vållande till kroppsskada vilket tämligen nära ansluter sig till stadgandet i SL 14:17 (I 17 §).

Enligt förslaget straffas den som av oaktsamhet åsamkar annan sådan kroppsskada eller sjukdom som ej är ringa. Brottbenämningen är alltefter omständigheterna antingen vållande till kroppsskada eller vållande till sjukdom. Straffskalan omfattar fängelse i högst två år eller böter. Beträffande det straffbara området överensstämmer förslaget i huvudsak med gällande rätt, dock att på grund av stadgandet i 22 kap. 1 § straff icke inträder där oaktsamheten var ringa. Rörande sistnämnda skiljaktighet i förhållande till vad som nu gäller må hänvisas till vad ovan anförts beträffande motsvarande spörsmål vid 7 § om vållande till annans död.

Av samma skäl som anförts vid föregående paragraf om vållande till annans död kan 8 § bliva tillämplig även såsom ersättning för gällande bestämmelser om straff för objektivet överskott i samband med uppsåtlig misshandel.

9 §.

Under brottbenämningen vårdslöshet mot person behandlas i förevarande paragraf framkallande av fara för annans liv eller hälsa.

Någon allmän bestämmelse om straff för handlingar som enbart innebära fara för att annan skall skadas till liv eller hälsa förekommer ej i SL 14 kap. Däremot finnas bestämmelser för speciella fall av sådant slag. Sålunda stadgas i SL 14:23—25 och 30—34 om utsättande, d. v. s. vissa fall då barn eller annan om vilken gärningsmannen haft att taga vård av denne uppsåtligen försatts eller övergivits i en belägenhet som innebär fara för att vederbörande skall omkomma eller taga skada. I dessa bestämmelser ingå i

regel även föreskrifter om förhöjt straff vid objektivt överskott. Straff för framkallande av fara har i övrigt stadgats dels i SL 14: 21 om fara för venerisk smitta, dels i SL 14: 15 andra stycket om resande av livsfarligt vapen.

Oaktsamt framkallande av fara för människors liv eller hälsa kan i vissa fall ha karaktären av allmänfarligt brott och straffas då enligt SL 19: 5 eller 8 (11 kap. 5 eller 8 § i förslaget). Inom specialstraffrätten förekomma ofta bestämmelser mot oaktsamt framkallande av fara, t. ex. i lagen om straff för vissa trafikbrott.

THYRÉNS utkast upptog en allmän bestämmelse om straff för den som av grov oaktsamhet om annans liv eller hälsa med vett och vilja bragt honom i uppenbar fara (I 15 §). I motiven till denna bestämmelse anfördes, att då strängt straff vore stadgat för framkallande av allmän fara för människors liv¹ liksom för »utsättande» av en enstaka person, det vore mindre tillfredsställande att det uppsåtliga framkallandet av stor fara för en enstaka person eller ett begränsat antal sådana vore fritt från straff, såvida icke skadeuppsåt kunde visas eller ock faran förverkligades med påföljd att straff för oaktsamt dödande eller skadande kunde utdömas (I s. 213 f). Likställighet kunde ernås endast genom att generellt straffa den uppenbart livs- eller hälsofarliga handlingen. Beträffande de föreslagna villkoren, nämligen att handlingen skulle vara uppenbart livs- eller hälsofarlig och ha ådagalagt grov oaktsamhet samt att försättandet i fara skett med vett och vilja, anmärktes att skäl utan tvivel kunde anföras för att icke stanna vid denna gräns, men att förslaget därutinnan följde regeln att en ny kriminalisering borde ske småningom och försiktigt.

I vissa utländska lagar och lagförslag ha upptagits bestämmelser i liknande syfte. Enligt danska strafflagen (§ 252) straffas sålunda »den, der for vindings skyld, af grov kådhed eller på lignende hensynsløs måde volder nærliggende fare for nogens liv eller førlighed».

I likhet med Thyréns anser kommittén att straff bör stadgas för framkallande av fara för annans liv eller hälsa. Enligt förevarande paragraf i förslaget straffas sådan gärning om den sker uppsåtligen eller av grov oaktsamhet. I fråga om det subjektiva rekvisitet ställes alltså här något strängare krav än i straffbestämmelsen i 11 kap. 5 § (SL 19: 5) om allmänfarlig vårdslöshet. Medan enligt sistnämnda lagrum framkallande av fara för brand eller ofärd av visst slag straffas redan om gärningen skett av oaktsamhet, kräves enligt förevarande stadgande att faran för annan persons liv eller hälsa framkallats uppsåtligen eller av *grov* oaktsamhet.

I uttrycket »fara för liv eller hälsa» ligger att faran skall vara av mera allvarligt slag. De nuvarande utsättandebrotten omfattas i huvudsak av bestämmelsen. Vid framkallande av fara för venerisk sjukdom skall däremot det särskilda stadgandet i 11 kap. 9 § om utsättande för venerisk smitta uteslutande tillämpas.

Straffskalan upptager fängelse i högst två år eller böter, d. v. s. samma

¹ Härmed åsyftades närmast SL 19: 11 i förut gällande lydelse; jfr nu SL 19: 4 (11 kap. 4 § i förslaget).

straffskala som i förslaget 11 kap. 5 § om allmänfarlig vårdslöshet. Har framkallandet av fara karaktären av allmänfarligt brott, skola endast bestämmelserna i 11 kap. tillämpas. Motsvarande bör gälla om någon är förfallen till ansvar för vårdslöshet i trafik jämlikt 1 § lagen om straff för vissa trafikbrott. Vid tillämpning av sistnämnda lagrum bör alltså straffet icke bestämmas i konkurrens med förevarande paragraf i brottsbalken. Vad nu anförts har föranlett kommittén att föreslå att straffmaximum för grov vårdslöshet i trafik enligt 1 § andra stycket nämnda lag jämkas till överensstämmelse med straffmaximum i förevarande paragraf.

Inom kommittén har övervägts frågan om behovet av särskilda straffbestämmelser för underlåtenhetshandlingar som äventyra annans liv eller hälsa. Här gälla i första hand de allmänna principer som antytts vid 7 § beträffande straffbarheten av underlåtenhetshandlingar. Av särskilt praktisk betydelse kunna dessa bliva då någon framkallar fara för annans liv eller hälsa genom underlåtenhet att vidtaga föreskrivna säkerhetsåtgärder eller fullgöra ett åtagande. På detta område finnas vissa specialbestämmelser. Sålunda stadgas i sjölagen 294 § andra stycket straff för befälhavare som anträffar någon i sjönöd och underlåter att lämna den hjälp som varit möjlig och behövlig m. m. I 5 § lagen om straff för vissa trafikbrott stadgas straff för det fall att vägtrafikanter, som med eller utan skuld haft del i uppkomsten av trafikolycka, genom att avlägsna sig från olycksplatsen undandraget sig att i mån av förmåga medverka till de åtgärder vartill olyckan skäligen bör föranleda.

Allmänna bestämmelser om straff för den som underlåter att bistå annan vid livsfara äro icke ovanliga i främmande strafflagstiftning; såsom exempel må anföras danska strafflagen § 253, finska strafflagen 44 kap. 2 § och norska strafflagen § 387.¹

Enligt kommitténs mening har hos oss knappast framträtt något praktiskt behov att, utöver vad som följer av de allmänna reglerna om underlåtenhetshandlingens jämställdhet med positivt handlande samt de nuvarande specialbestämmelserna, särskilt stadgandet i 5 § lagen om straff för vissa trafikbrott, upptaga en allmän bestämmelse om straff för underlåtenhet att bistå den som befinner sig i fara. I vissa fall torde en dylik bestämmelse kunna framstå som rent olämplig. Kommittén har därför avstått från att i förslaget upptaga någon sådan allmän bestämmelse.

10 §.

I gällande rätt finnes icke något allmänt stadgande om verkan på straffbarheten av samtycke från den mot vilken en gärning riktas. Det är emellertid otvivelaktigt att i åtskilliga fall sådant samtycke betager en eljest brottslig gärning dess straffbarhet. I vissa fall framgår redan av lagbestämmelsen rörande det speciella brottet att samtycke utesluter straffbarhet; frånvaron av samtycke utgör här ett moment i brottsbeskrivningen. Sålunda förutsattes i SL 15:12 om våldtäkt att gärningen förövats mot kvinnans

¹ Se vidare ANDENÆS, Straffbar unnlåtelse (Oslo 1942) s. 29 f.

vilja, i SL 15: 18 angående bortförande av kvinna under femton år att gärningen skett utan samtycke av målsman och i SL 15: 26 om hemfridsbrott att någon intränger i annans hemvist emot hans vilja. För stöldansvar enligt SL 20: 1 kräves att gärningsmannen olovligen tillgripit och tillägnat sig annans egendom. Motsvarande gäller i fråga om egenmäktigt förfarande enligt SL 20: 6, olovligt brukande enligt SL 22: 7 och åverkan enligt SL 24: 2 andra stycket. Å andra sidan framgår stundom otvetydigt av de särskilda brottsbeskrivningarna att samtycke icke upphäver en gärnings straffbarhet. Som exempel kan nämnas SL 14: 38 om envig samt flera straffbestämmelser i SL 18 kap. om sedlighetsbrott.

Samtycke utesluter straffbarhet endast vid brott som rikta sig mot enskild person. Om brottet riktar sig mot staten eller allmänheten, finnes en motsvarighet till samtycke allenast i den formen att vid vissa brott myndighet kan lämna tillstånd som utesluter straffbarhet, t. ex. vid egenmäktighet i förhandling med främmande makt enligt SL 8: 3. Om ett brott mot staten eller allmänheten tillika riktar sig mot viss enskild man, som fallet kan vara vid t. ex. mened, utesluter dennes samtycke till gärningen icke straffbarhet.

Beträffande brotten mot enskild person har frågan om samtyckets verkan praktisk betydelse främst vid dråp och misshandel. Vad angår dessa brott har för gällande svensk rätt med stöd av allmänna överväganden antagits att samtycke friar från straff vid misshandel av lindrigare beskaffenhet, medan en motsvarande verkan ej ansetts böra tilläggas samtycke vid allvarigare misshandel, dråp eller mord.

I stort sett torde denna ståndpunkt få anses tillfredsställande. Som exempel på fall då straff för misshandel regelmässigt bör vara uteslutet på grund av samtycke kan nämnas boxning, där deltagaren tager risken av en mer eller mindre hårdhänt behandling; att smärta eller kroppsskada därvid åsamkats bör ej få leda till straff för misshandel, om de vedertagna reglerna för denna sport iakttagits. Om svårare kroppsskada eller döden följer, får det antagas att straffbarhet på grund av bristande subjektivt rekvisit i regel är utesluten. Under vissa omständigheter böra dock förutsättningar anses föreligga för att döma för vållande till kroppsskada eller vållande till annans död. Andra exempel på samtycke som straffrihetsgrund äro att någon i samband med en realistisk filminspelning underkastar sig en eljest otillbörlig smärtsam behandling eller att någon låter tatuera sig eller att en »blodgivare» ställer sig till förfogande för uppsamling av blod till blodöverföring. En särställning intaga fall då fråga är om ingrepp för avhjälpande av skada, såsom tandutdragning, smärtsam massagebehandling och åtskilliga medicinska ingrepp. De äro i regel redan av andra grunder tillåtna, men patientens samtycke kan även här vara av betydelse. På detta speciella område är en liknande bedömning motiverad även vid svårare ingrepp.

Beträffande sådana ingrepp i annans kroppsliga integritet som sterilisering och kastrering meddelas föreskrifter i särskild lagstiftning, 1941 års lag om sterilisering samt 1944 års lag om kastrering. Därav framgår att

dylika ingrepp kunna under vissa förutsättningar och i viss angiven ordning företagas med samtycke från den som utsättes för ingreppet. Företages ingreppet i strid mot bestämmelserna i nämnda lagstiftning, kan den omständigheten att samtycke förelegat från den som utsättes för ingreppet i och för sig icke föranleda strafffrihet. I sådant fall bör enligt vanliga regler följa straff för misshandel eller för överträdelse av givna ordningsföreskrifter.

Då fråga ej är om sådana speciella fall som nu berörts inställa sig, så snart det gäller en allvarligare skada, starka betänkligheter mot att låta samtycke vara avgörande för frågan om gärningens straffbarhet. Även om förhållandena skulle berättiga till ett antagande att vederbörande velat underkasta sig så långt gående ingrepp, rör man sig här på ett område där den allmänna uppfattningen i varje fall endast i mycket begränsad utsträckning vill medge att sådana handlingar få företagas.

Frågan ställes på sin spets då det gäller dödande med samtycke. Det typiska fallet är att en svårt och obotligt sjuk enträget begär att en läkare eller en anhörig skall förkorta hans lidande och denne efterkommer den sjukas begäran. Enligt gällande rätt föreligger ej möjlighet att i ett sådant fall medgiva strafffrihet eller straffnedsättning.

Allmänna bestämmelser om verkan av samtycke saknas i regel i utländsk strafflagstiftning. Såvitt angår dödande och misshandel förekomma emellertid i flera länder speciella stadganden i ämnet. Sålunda upptager danska strafflagen i § 239 en särskild lägre straffskala, fängsel högst i tre år eller hæfte ej under sextio dagar, för den som dödar annan efter dennes bestämda begäran. I § 248 stadgas beträffande misshandel straffnedsättning eller, då fråga ej är om svårare former, strafffrihet för det fall att samtycke till misshandeln förelegat. Den finska strafflagen innehåller i 21 kap. 3 § ett stadgande enligt vilket den som dödar annan »på dennes egen allvarliga begäran» straffas med fängelse ej under sex månader eller tukthus i högst fyra år. Liknande bestämmelser finnas i norska strafflagens § 235. Där stadgas strafffrihet för det fall att samtycke till vanlig misshandel förelegat samt straffnedsättning där någon med eget samtycke blivit dräpt eller lidit betydlig skada till liv eller hälsa eller där någon av medlidande berövat en hopplöst sjuk livet. I schweiziska strafflagen stadgas i art. 114 ett mildare bedömande, Gefängnis som innebär frihetsförlust under en tid av minst tre dagar och högst tre år, när någon dödat en människa på dennas allvarliga och enträgna begäran. Samma ståndpunkt intager den tyska strafflagen § 216. I engelsk rätt saknas motsvarighet till dessa stadganden. I övrigt kan här hänvisas till framställningen i bilaga 1 s. 489 f.

Strafflagskommissionen upptog i 4 kap. 1 § av sitt förslag till strafflagens allmänna del (SOU 1923:9) en allmän bestämmelse om verkan av samtycke. Om genom uttryckliga ord eller annorledes samtycke till viss handling frivilligt lämnats av den vars rätt eljest skulle kränkas genom gärningen, skulle den icke anses såsom uppsåtligt brott utan så vore att i lagen för särskilda fall annorledes funnes stadgat eller samtycket med gärningsmannens vetskap före handlingen återkallats eller gärningsman-

nen insett, att den som lämnat samtycket därvid befann sig i väsentlig villfarelse angående faran. Saknade den som lämnat sitt samtycke rättlig handlingsförmåga, skulle domstolen efter omständigheterna pröva huruvida uppsåtlig brottslighet dock skulle anses utesluten genom samtycket.

En dylik bestämmelse förutsätter, såsom framgår av formuleringen, att särskilda undantagsregler eller särbestämmelser meddelas vid varje brott eller grupp av brott där huvudregeln icke är tillämplig. Såsom exempel på fall där samtycke icke skulle ha verkan att utesluta brottslighet angav kommissionen dödande och svår misshandel.

Kommittén anser att bestämmelser av det slag som strafflagskommissionen avsett skulle, utan att fylla något egentligt praktiskt behov, medföra betydande svårigheter på grund av den fullständiga reglering som med denna metod bleve nödvändig.¹ Eftersom behovet av bestämmelser främst föreligger med avseende på misshandelsbrotten, har kommittén stannat vid att endast i förevarande kapitel upptaga en regel om verkan av samtycke vid de i kapitlet upptagna brotten. Frågan om verkan av samtycke i övriga fall torde liksom hittills få överlämnas åt rättstillämpningen att lösas under beaktande av de skilda hänsyn som göra sig gällande vid varje särskild brotts-typ. Någon anledning att därvid eftersträva en ändring i vad för närvarande anses gälla torde icke föreligga.

I förevarande paragraf har sålunda såsom komplettering till bestämmelserna i föregående paragrafer i kapitlet, närmast stadgandena om dödande, misshandel och framkallande av fara för annans liv eller hälsa, stadgats, att om samtycke till den straffbelagda gärningen lämnats av den mot vilken gärningen riktade sig, straffet må alltefter gärningens art, bevekelsegrunderna och omständigheterna i övrigt nedsättas eller gärningen lämnas strafffri.

Vid bedömande huruvida samtycke skall medföra straffnedsättning eller strafffrihet skall avseende alltid fästas vid gärningens art. Medan misshandel varav ringa eller ingen skada följt i regel bör vara straffri om vederbörande samtyckt till gärningen, måste väsentligt strängare krav gälla för det fall att svår skada eller allvarlig sjukdom tillfogats. Att i fall då samtycke lämnats till medicinska och därmed likartade ingrepp dessa i regel böra falla utom området för straffbar misshandel har redan antytts. Men även eljest kunna omständigheterna vara sådana att det undantagsvis kan vara befogat att medgiva straffnedsättning eller strafffrihet. Enligt det föreslagna stadgandet skall bedömandet ske med hänsyn till, förutom gärningens art, bevekelsegrunderna och omständigheterna i övrigt. Om gärningsmannen handlat enbart av medlidande och förhållandena starkt talade för ett ingripande, kan det ej anses att gärningen vittnat om den grad av farlighet som straffbestämmelserna på detta område i allmänhet förutsätta, och det skulle då kunna framstå såsom stötande att möjlighet till straffnedsättning eller strafffrihet ej stode till buds. De bevekelsegrunder och de omständig-

¹ Jfr R. BERGENDAL i SvJT 1931 s. 273 f.

heter som förelegat i det särskilda fallet böra emellertid föranleda straffnedsättning eller straffrihet enligt förevarande paragraf allenast i den mån de även till sin typ äro ägnade att leda till en lindrigare bedömning.

Frågan om dödande med samtycke intager i viss mån en särställning. Det är endast med tvekan kommittén ansett sig böra föreslå att den med hänsyn till ämnets natur allmänt hållna bestämmelsen om straffrihet göres tillämplig även i detta fall. Kommittén har emellertid ansett att den föreslagna bestämmelsen i särskilda undantagsfall bör kunna tjäna som grundval för straffrihet för en anhörig eller närstående som efterkommit en begäran från en döende eller svårt sjuk att förkorta dennes liv. Bestämmelsen kan vidare tänkas få tillämplighet exempelvis i ett sådant fall som att två makar, vilka under trycket av någon inträffad olycka beslutat att gemensamt söka döden, satt sin plan i verket men den ena av makarna räddas till livet.

Vad angår läkares verksamhet har med rätta framhållits att förtroendet för läkarnas behandling av de sjuka skulle kunna allvarligt rubbas av en bestämmelse som gäve en läkare möjlighet att, med samtycke av en patient som av naturliga skäl tillfälligt kunde känna längtan efter att bliva befriad från ett svårt lidande, vidtaga en åtgärd som förkortade dennes liv. Frågan om en läkares rätt att på grund av samtycke vidtaga åtgärder av ifrågavarande slag måste bedömas med särskilt beaktande av det allmännas intresse att, även om omständigheterna i det särskilda fallet kunna vara än så ömmande, möjlighet icke öppnas till missbruk i andra fall.

Självfallet skall samtycke till viss gärning icke tillmätas betydelse om den som lämnat samtycket icke ägt att ensam förfoga över det intresse vari ingrepp gjorts. En kvinnas samtycke till att någon fördriver hennes foster kan sålunda icke föranleda att bestämmelserna i förevarande paragraf skola vinna tillämpning.

Vad beträffar förutsättningarna för giltigt samtycke har kommittén ej såsom strafflagskommissionen angivit dessa i själva lagtexten. Enligt det allmänna stadgandet i 4 kap. 1 § i strafflagskommissionens förslag skulle samtycket ha givits frivilligt »genom uttryckliga ord eller annorledes», och gärningsmannen skulle ej ha insett att den som lämnat samtycket därvid befann sig i väsentlig villfarelse angående faran av den med samtycket avsedda handlingen. Saknade den som lämnat sitt samtycke rättslig handlingsförmåga, skulle domstolen efter omständigheterna pröva huruvida uppsåtlig brottslighet dock skulle anses utesluten genom samtycket. Samtyckets verkan skulle upphöra, om det med gärningsmannens vetskap återkallats före handlingen. Kommissionen uttalade att dessa bestämmelser i stort sett torde återgiva vad som redan finge anses vara den gällande svenska rättens uppfattning.¹

Kommittén kan i huvudsak ansluta sig till dessa bestämmingar av förutsättningarna för giltigt samtycke. Det synes emellertid vanskligt att i lagtexten angiva dessa förutsättningar, eftersom fallen kunna vara i hög grad

¹ Se vidare AGGE, Lärobok s. 206 f.

växlande. Inom området för 1 kap. i förslaget torde med hänsyn till de rent personliga intressen som här äro i fråga samtycke av ställföreträdare knappast kunna få gälla såsom giltigt samtycke. Någon allmän regel om att verkan av samtycke skall vara beroende av vederbörandes rättshandlingsförmåga i civilrättslig mening kan ej uppställas, utan bedömandet torde i dessa hänseenden få överlätas åt domstolen som därvid har att taga hänsyn till brottets beskaffenhet och omständigheterna därvid. Stundom kan samtycket, utan att vara uttryckligt, likväl vara uppenbart eller ligga i sakens natur.

Har någon samtyckt till att bliva utsatt för fara av visst slag, får han i regel anses ha lämnat sitt samtycke även till att faran förverkligas på det sätt som är typiskt för faresituationer av det slag varom är fråga. Såsom exempel kan nämnas att någon tillfogas skada eller smärta vid boxning. Med hänsyn till den möjlighet till straffnedsättning eller straffrihet som följer av det föreslagna stadgandet om verkan av samtycke har det icke ansetts föreligga något behov att i förslaget vid sidan av de allmänna bestämmelserna om dödande och misshandel upptaga någon motsvarighet till de nuvarande bestämmelserna i SL 14: 38 om duell. Dessa bestämmelser avse att möjliggöra en mildare bestraffning av den som vid duell dödat sin motståndare eller tillfogat honom svår kroppsskada än vad som eljest skulle följa av de vanliga bestämmelserna om dödande och misshandel. Har någon vid duell förfarit svikligen och därvid dödat eller skadat den andre — ett fall som nu behandlas i SL 14: 40 — saknar frågan om verkan av samtycke betydelse. Enligt förslaget bliva sådana fall att bedöma uteslutande enligt bestämmelserna om dödande eller misshandel. Vad nu sagts om duell äger motsvarande tillämpning vid andra former av envig, t. ex. då två personer beslutat att med knytnävarna »göra upp» ett mellanhavande. Har därvid den ena av de stridande åsamkats smärta eller kroppsskada som utgör en typisk följd av ett dylikt slagsmål, kan med stöd av förevarande paragraf straffnedsättning eller straffrihet ifrågakomma såvitt rör ansvar för misshandel. Däremot är givetvis straffnedsättning eller straffrihet utesluten om någon under ett slagsmål av nu berört slag skadar den andra exempelvis genom slag med något föremål som han hållit gömt i handen eller genom knivhugg.

Samtycket skall normalt föreligga vid själva handlingen och det kan ej med straffrättslig verkan lämnas efteråt såsom godkännande, »ratihabering». Har samtycke lämnats efter det att den straffbelagda handlingen företagits, kan detta emellertid på grund av gällande åtalsregler leda till att åtal för gärningen ej väckes.

Återkallelse av samtycke betager givetvis verkan av samtycket, om återkallelsen kommit till gärningsmannens kännedom.

De principer för straffrihet om vilka stadgas i förevarande paragraf få tillämpas allenast av domstol. Åklagare äger sålunda ej att på grund av förevarande bestämmelse underlåta att väcka åtal. Bestämmelsen bör, såsom ovan framhållits, användas med stor varsamhet och urskillning. Icke minst i sådana fall där två personer beslutat att genom ett slagsmål »göra upp» en tvist kunna omständigheterna vara sådana att straffrihet eller straffnedsättning

för misshandel som övats under slagsmålet är utesluten av allmänpreventiva hänsyn. Ytterst bör vara avgörande om gärningen ådagalagt ett så ringa mått av farlighet, att det icke kan anses rimligt att döma till straff eller utmätta straff inom den eljest tillämpliga straffskalan. Om i det särskilda fallet straffrihet eller nedsättning under det för gärningen stadgade lägsta straffet icke anses böra komma i fråga, kan naturligen samtycket få betydelse genom att det kommer i betraktande vid utmätandet av straffet inom den för gärningen fastställda straffskalan.

Kommittén har övervägt att i förslaget upptaga en bestämmelse om straffnedsättning eller straffrihet även för de fall då någon utan samtycke men av altruistiska motiv uppsåtligen dödat annan. Med hänsyn till faran av att en dylik bestämmelse skulle kunna tagas till intäkt för att s. k. barmhärtighetsdödande vore godkänt av lagen och på grund därav kunna leda till missförstånd och missbruk, har kommittén emellertid avvisat denna tanke. Den möjlighet till straffnedsättning eller i särskilda undantagsfall till straffrihet som för dylika fall kan anses påkallad synes kunna tillgodoses genom de allmänna bestämmelser om nedsättning eller eftergift av påföljd om vilka förslag framlägges av strafflagberedningen.

I kommitténs betänkade med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten framhölls (SOU 1944: 69 s. 96) att, då *själv*mord icke vore belagt med straff, för närvarande icke heller den som medverkat till sådan gärning vore straffbar. Såsom framgår av betänkandet var enligt den före 1864 års strafflag gällande rätten förhållandet ett annat. Kommittén uttalade att det vore stötande att straffrihet skulle åtnjutas av den som genom oriktiga uppgifter förledde annan att beröva sig livet. Även den som, låt vara utan att bruka osanning, övertalade annan till självmord syntes straffvärd och likaså den som med råd eller dåd hjälpte annan att begå självmord, ehuru han förstode att dennes önskan att beröva sig livet berodde på ett övergående depressionstillstånd. Å andra sidan kunde, enligt vad kommittén framhöll, förekomma fall i vilka hjälp till självmord kunde förefalla ursäktlig. I detta hänseende må här erinras om det förut nämnda exemplet på dödande av medlidande, jämfört med det fall att den sjuke eller skadade är i stånd att själv beröva sig livet och den utomstående andel i gärningen består allenast i tillhandahållande av medel för dess utförande.

Stadgandet i andra stycket av förevarande paragraf har avfattats i enlighet med de nu anförda synpunkterna, varvid även de fall beaktats då någon medverkar till att annan tillfogar sig sådan kroppsskada eller sjukdom som ej är ringa. Stadgandet innebär att straffbestämmelserna för dråp eller misshandel i första hand äro tillämpliga. Om gärningens art, bevekelsegrunderna och omständigheterna i övrigt giva anledning därtill, föreligger dock möjlighet för domstolen att underskrida den tillämpliga straffskalan eller helt fria från straff.

Försök, förberedelse och stämpling till medverkan i annans självmord eller till att annan tillfogar sig skada eller sjukdom äro icke belagda med straff.

11 §.

Enligt SL 14 kap. straffas försök till mord (14: 1), dråp (14: 3), uppsåtlig svår misshandel (14: 10), förgiftning (14: 18), barnamord (14: 22; jfr 14: 34) och fosterfördrivning (14: 28 a). Beträffande försök till mord och till fosterfördrivning utan kvinnans vilja varav kvinnan fått döden kan enligt särskilt stadgande straffet uppgå till straffarbete på livstid, d. v. s. samma straffmaximum som gäller för det fullbordade brottet. I fråga om mord, förgiftning och misshandel som avses i SL 14: 10 straffas jämväl förberedelse, innefattande även stämpling, samt underlåtenhet att avslöja sådant brott.

I förevarande paragraf av förslaget ha sammanförts bestämmelser om försök, förberedelse och stämpling till samt underlåtenhet att avslöja brott. Kommittén föreslår försöks- och förberedelsestraff beträffande dråp, mord, barnadråp, fosterfördrivning som förövats av annan än kvinnan själv, grov fosterfördrivning samt misshandel som ej är ringa. I motsats till vad som nu gäller lämnas alltså försök till fosterfördrivning av kvinnan själv straffritt. I fråga om dråp, mord och grov misshandel föreslår kommittén jämväl straff för stämpling till och underlåtenhet att avslöja brottet.

Med hänsyn till att straffet för försök enligt 21 kap. 1 § i förslaget skall kunna uppgå till det högsta straff som är stadgat för det fullbordade brottet behöver icke såsom enligt gällande lag särskilt omnämnas möjligheten att för försök till mord döma till livstidsstraff.

12 §.

Enligt SL 14: 45 är i fråga om misshandel som avses i SL 14: 12 eller 13 åklagares åtalsrätt i princip betingad av angivelse från målsäganden. Såvitt angår vissa brott mot minderårig kan enligt förstnämnda lagrumms tredje stycke brottet angivas till åtal av barnavårdsnämnden. Obegränsad åtalsrätt föreligger dock för åklagare när brottet förövats å allmän plats, liksom då brottet medfört döden eller statsåklagaren finner åtal vara påkallat ur allmän synpunkt. Åtal för vållande till kroppsskada är förbehållet målsäganden.

I förslaget har åklagarens åtalsrätt icke i något fall gjorts beroende av angivelse. I fråga om barnadråp, försök eller förberedelse därtill, fosterfördrivning av kvinnan själv, misshandel av lägsta svårhetsgrad, vållande till kroppsskada eller sjukdom och vårdslöshet mot person har däremot enligt förslaget åtalsrätten gjorts beroende av att åklagaren finner åtalet vara påkallat ur allmän synpunkt. Detta innebär att målsägandens subsidiära åtalsrätt kan utövas först sedan åklagaren, efter det att målsäganden angivit brottet, för sin del tagit ställning till åtalsfrågan och beslutat att åtal ej skall väckas (jfr RB 20: 8). Någon motsvarighet till den gällande bestämmelsen att vållande till kroppsskada är målsägandebrott förekommer ej i förslaget. Vid bedömandet huruvida åtal är påkallat ur allmän synpunkt bör utan stöd av särskild föreskrift hänsyn tagas bland annat till målsägandens inställning till åtalsfrågan. Kommittén har av skäl som närmare utvecklats i

redogörelsen för förslagets huvudgrund icke ansett erforderligt att föreskriva att åtalsfrågan i vissa fall skall prövas av statsåklagare. Vad särskilt angår åtalsprövningen vid fosterfördrivning hänvisas till vad därom anförts vid 4 §.

2 KAP.

Om brott mot frihet och frid.

De i förevarande kapitel behandlade brotten rikta sig mot annans frihet i skilda hänseenden eller kränka andra rent personliga intressen som ej äro av ekonomiskt slag och som pläga sammanfattas under beteckningen frid. Om brott mot annans frihet eller frid stadgas nu i SL 15 kap. Sammanförandet av frihetsbrott och fridsbrott i ett gemensamt kapitel skedde först i samband med 1948 års strafflagsändringar. Hot, vilket närmast bör uppfattas som ett fridsbrott, behandlades väl redan dessförinnan i SL 15 kap. (15:23), men övriga gärningar som äro att betrakta såsom brott mot enskild frid — hemfridsbrott samt brott mot brevhemlighet o. dyl. — straffades tidigare enligt SL 11 kap. (11: 10—14 enligt äldre lydelse).

I likhet med vad som gäller beträffande dråp och misshandelsbrott kännetecknas strafflagens bestämmelser om *frihetsbrott* av en långt driven specialisering. Sålunda innehåller SL 15 kap. detaljerade bestämmelser om slaveri (15: 1—4), människorov m. m. (15: 5—8 a), olovligt inspärrande och fängslande (5: 9—10) samt enlevering (15: 17—20).

De nu nämnda bestämmelserna i gällande lag äro svåröverskådliga och i flera hänseenden föråldrade. I förslaget ha hithörande brott sammanförts i färre, mera omfattande brottstyper. För att undvika alltför vida straffskalor föreslås här liksom eljest en gradering av brotten i svårhetsgrader. I 1 § behandlas det grundläggande av frihetsbrotten, nämligen att någon berövar annan rörelsefriheten. Brottet benämnes frihetsberövande. Jämte normalfallen av detta brott behandlas i 1 § även fall då brottet är ringa. Under brottsbenämningen försättande i nödläge stadgas i 2 § om vissa kvalificerade former av angrepp mot någons handlingsfrihet. Grova fall av frihetsberövande och av försättande i nödläge ha sammanförts i ett gemensamt stadgande i 3 § under brottsbenämningen grovt frihetsbrott.

Med vissa undantag täcka de föreslagna stadgandena i 1—3 §§ i huvudsak de fall som avses i de ovan berörda bestämmelserna om frihetsbrott i gällande lag. I förslaget saknas emellertid motsvarighet till de särskilda reglerna i SL 15: 1—4 om slavhandel, slavtransport och vissa andra former av delaktighet i slaveri samt om förverkande av slavskepp och annat; hithörande spörsmål skola enligt förslaget bedömas enligt de allmänna bestämmelserna om medverkan till brott och om konfiskation. Det i SL 15: 8 a behandlade brottet, bortförande av barn från föräldrars eller annans vård utan argt uppsåt, torde närmast böra betraktas som ett angrepp mot föräldrar eller annan vårdnadshavare. Från denna synpunkt har det synts natur-

ligt att upptaga en motsvarighet till berörda stadgande i förslagets 5 kap., som innehåller bestämmelser om brott mot familj. I nämnda kapitel föreslås sålunda i 4 § en bestämmelse om egenmäktigt bortförande av barn. För sådant förfarande som avses i SL 15: 20, bortförande av hustru från hennes man med hennes vilja i uppsåt att förmå henne till otukt, har särskild straffbestämmelse icke ansetts böra bibehållas. Detsamma gäller om fall som avses i SL 15: 18 andra stycket, bortförande av omyndig kvinna som fyllt femton år med hennes vilja från föräldrar eller annan vårdnadshavare i uppsåt att förmå henne till giftermål eller otukt.

Det kan anmärkas att sistnämnda båda lagrum, SL 15: 20 och SL 15: 18 andra stycket, liksom bestämmelserna om enleveringsbrott överhuvud numera praktiskt taget aldrig tillämpas; under tioårsperioden 1939—1948 har sålunda i vårt land icke någon fällts till ansvar för dylikt brott.¹

Utöver de nu berörda bestämmelserna om brott mot annans frihet innehåller SL 15 kap. regler om pinande till bekännelse (15: 11) och tvång till giftermål (15: 21) samt ett allmänt stadgande om rättsstridigt tvång (15: 22). Bestämmelserna om pinande till bekännelse och rättsstridigt tvång motsvaras i förslaget av bestämmelserna i 4 § om olaga tvång och grovt olaga tvång. Stadgandet om tvång till giftermål har i förslaget sammanförts med de i SL 17: 2 nu upptagna bestämmelserna om rättsstridigt ingående av äktenskap i vissa fall i ett gemensamt stadgande om olaga giftermål. Detta har upptagits i 5 kap. 2 § bland brotten mot familj.

Till frihetsbrotten hänföras för närvarande även våldtäkt och liknande brott (SL 15: 12—16). Nu föreslås att dessa brott skola upptagas i kapitlet om sedlighetsbrott (se 4 kap. 1 och 2 §§).

Av *fridsbrotten* behandlas, som redan nämnts, hot för närvarande i SL 15: 23. Ett särskilt fall av hot, nämligen resande av livsfarligt vapen såsom självständigt brott, straffbelägges dock i SL 14: 15 andra stycket. I SL 15 kap. upptagas vidare efter 1948 års strafflagsändringar bestämmelser om hemfridsbrott (SL 15: 26—29 och 31) samt brott mot brevhemlighet o. dyl. (SL 15: 30). Häremot svarande bestämmelser i förslaget, nämligen 5 § om olaga hot, 6 § om hemfridsbrott, 8 § om brott mot posthemlighet m. m. och 9 § om intrång i förvar, förete avvikelser från nu gällande rätt i skilda avseenden. I samband med dessa bestämmelser ha vissa nya brottstyper upptagits. I 7 § föreslås sålunda straff för ofredande och i 8 § stadgas, förutom om brott mot posthemlighet, även om brott mot telegrafhemlighet och mot telefonhemlighet samt om undanhållan av meddelande.

Om försök, förberedelse och stämpling samt underlåtenhet att avslöja brott stadgas i 10 § och i 11 § givas regler om åtal.

Bestämmelserna i 2 kap. i förslaget, särskilt de i 1—3 §§, omfatta brottstyper som falla under 1948 års konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord. Straffskalorna i 2 kap. ha emellertid, i likhet med vad som gäller beträffande andra mot enskild person riktade brott som kunna förövas i folkmordssyfte, i förslaget bestämts utan beaktande av den sär-

¹ Jfr bilaga 5 s. 579.

skilda form av brottslighet som riktar sig mot hela folkgrupper och som är utmärkande för folkmordsbrottet. Med hänsyn härtill har kommittén upprättat förslag till en särskild lag om straff för folkmord. Rörande den närmare innebörden av denna lag hänvisas till de särskilda motiven för lagen.

Ehuru frågan om verkan av samtycke kan aktualiseras i flera fall som omfattas av bestämmelserna i förevarande kapitel, har här icke upptagits något allmänt stadgande i detta hänseende. Denna fråga, som närmare behandlats vid 1 kap. 10 §, får därför liksom i allmänhet där särskild bestämmelse saknas bedömas enligt allmänna rättsgrundsatser under beaktande av de skilda hänsyn som göra sig gällande vid varje särskild brottstyp.

1 §.

Gällande lag innehåller i SL 15:9 ett allmänt stadgande om frihetsberövande. Enligt detta skall den som olovligen, genom inspärrande eller fängslande eller annorledes, berövar någon friheten dömas till straffarbete i högst fyra år eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, till fängelse. Har den mot vilken brottet förövats varit berövad friheten under mer än ett år eller blivit utsatt för svår misshandel, inträder straffskärpning. I SL 15:10 gives en lindrigare bestraffningsregel för det fall att någon utan argt uppsåt olagligen gripit annan för förment brott. En förutsättning för denna privilegiering är därjämte att med den gripne sedan blev lagligen förfaret.

Utöver nu berörda bestämmelser innehåller gällande lag stadganden om vissa kvalificerade fall av frihetsberövande. Sålunda upptager SL 15:1—4 de förut omnämnda, ur praktisk synpunkt numera betydelselösa specialstadgandena om slaveri.¹

Utän större praktisk betydelse äro även bestämmelserna i SL 15:5—7 om s. k. människorov. Enligt SL 15:5, som nära ansluter sig till de i SL 14:30—33 behandlade utsättandebrotten, bestraffas den som med våld eller annorledes bemäktigar sig annan och utsätter honom å öde ort eller annat sådant ställe att uppenbar fara är för hans liv. I SL 15:6 stadgas straff för den som olovligen, med våld eller annorledes, bemäktigar sig annan och mot hans vilja för honom ur riket. Var den mot vilken gärningen riktade sig under femton år, inträder enligt samma lagrum straff vare sig bortförandet skett med offrets vilja eller ej så snart icke föräldrar eller förmyndare givit sitt samtycke. Har gärningsmannen efter bortförandet tvungit offret till främmande krigs- eller skeppstjänst eller eljest försatt honom i tvångstillstånd, inträder straffskärpning enligt SL 15:7. I sistnämnda lagrum straffbelägges också det fall att någon utrikes försätter annan i tvångstillstånd.

SL 15:8 innehåller ett stadgande om s. k. barnarov. Stadgandet riktar sig mot den som olovligen bemäktigar sig och från föräldrars eller annans vård skiljer barn som ej fyllt femton år. Det är för straffbarheten likgiltigt om be-

¹ I art. 1 i den i Genève den 25 september 1926 upprättade konventionen angående slaveri, vilken ratificerats av Sverige den 25 november 1927 (SÖ 1927: 36), anges slaveri som »det rättsliga tillstånd, vari den person befinner sig, å vilken de med äganderätten förbundna befogenheterna, eller vissa av dem, utövas». Enligt art. 2 i konventionen förbinda sig de fördragsslutande parterna att förebygga och undertrycka slavhandeln samt att åvägabringa det fullständiga avskaffandet av slaveri i alla dess former.

mäktigandet skett mot barnets vilja eller ej. Har bemäktigandet skett i syfte att begagna barnet till tiggeri eller att eljest öva det till vanart, inträder straffskärpning.

Gemensamt för enleveringsbrotten, om vilka stadgas i SL 15: 17—20, är att någon bortför kvinna i uppsåt att förmå henne till giftermål eller otukt. Sker sådan gärning mot kvinnans vilja, inträder straff enligt SL 15: 17. Är kvinnan omyndig och har hennes målsman icke lämnat sitt samtycke, straffas gärningsmannen enligt SL 15: 18 även om bortförandet skett med kvinnans vilja; en strängare straffskala gäller för det fall att kvinnan är under femton år (SL 15: 18 första stycket). SL 15: 20 avser bortförande av hustru från hennes man, med hennes vilja, i uppsåt att förmå henne till otukt.

I förslaget har till en enhetlig brottstyp sammanförts gärningar som innebära att någon berövar annan hans rörelsefrihet. Enligt 1 § första stycket skall den som bortför eller inspärrar annan eller eljest berövar honom friheten, dömas för frihetsberövande till fängelse i högst fyra år. Är brottet ringa, skall enligt andra stycket i paragrafen straffet vara böter eller fängelse i högst sex månader. De föreslagna bestämmelserna motsvara närmast stadgandet i SL 15: 1 om försättande i slaveri samt de allmänna bestämmelserna om frihetsberövande i SL 15: 9 och 10, men de täcka även stadgandena i SL 15: 5—8 och 17—18 om människorov och barnarov och om enlevering till den del dessa avse angrepp mot annans rörelsefrihet. Sistnämnda stadganden avse även vissa fall av angrepp mot annans handlingsfrihet. I sådant hänseende motsvaras de i förslaget av 2 § om försättande i nödläge.

För tillämpning av bestämmelserna i förevarande paragraf förutsättes att någon *berövats* sin frihet, d. v. s. gått sin frihet förlustig. Frihetsberövande kan ske även på andra sätt än genom de i lagtexten särskilt omnämnda fallen att bortföra eller inspärra någon. Som exempel kan nämnas att någon binder annan eller ställer honom under bevakning. Även sådana fall som att man tager kläderna från en badande eller båten från någon på en ensligt belägen ö och därigenom hindrar honom från att förflytta sig från platsen kunna under vissa omständigheter innebära straffbart frihetsberövande. Att blott inskränka någons rörelsefrihet, t. ex. genom att låsa någon ute från hans bostad eller att förstöra eller undanhålla någons cykel eller annat fort-skaffningsmedel, är däremot icke att anse som frihetsberövande; i vissa hithörande fall kan emellertid ansvar för ofredande eller för egenmäktigt förfarande ifrågakomma.

Den brottsliga gärningen kan även bestå i en underlåtenhet. Äligger det någon att frigiva en förut med giltiga skäl inspärrad person, kan han alltså, om han underlåter detta, straffas för frihetsberövande.

Med hänsyn till att normalstraffet för frihetsberövande enligt den nu gällande allmänna bestämmelsen i SL 15: 9 utgör straffarbete i högst fyra år och till att straffet är fängelse även vid synnerligen förmildrande omständigheter, anses det enligt gällande rätt vara underförstått att frihetsberövandet skall vara av mera varaktig beskaffenhet eller åtminstone ha skett

på ett särskilt hänsynslöst sätt för att ansvar enligt nämnda lagrum skall ifrågakomma. Enligt kommitténs mening bör emellertid även den som för helt kort tid berövar annan hans rörelsefrihet kunna straffas för frihetsberövande. Det är närmast med tanke på sådana fall som det i paragrafens andra stycke upptagna stadgandet om ringa brott tillkommit; enligt detta är straffet, som förut nämnts, böter eller fängelse i högst sex månader. Brotsbenämningen för det ringa fallet är densamma som för normalfallet, frihetsberövande. Att någon rent tillfälligt berövas sin rörelsefrihet, t. ex. genom att fasthållas av annan, är ej att anse som frihetsberövande enligt förslagets mening. Stundom kan emellertid i sådant fall straff ifrågakomma enligt bestämmelserna i 7 § om ofredande.

Att beröva någon hans frihet kan vara rättsenligt och alltså straffritt på grund av åtskilliga bestämmelser i lagar och författningar. Det har icke ansetts erforderligt att upptaga någon särskild erinran härom i lagtexten. Bland de bestämmelser som åsyftas kunna nämnas reglerna om häktning och anhållande i RB 24 kap., om verkställighet av frihetsstraff samt om administrativa frihetsberövanden av skilda slag, t. ex. intagande på sinnessjukhus eller internering av alkoholister. För att i dessa och andra hithörande fall straffbart frihetsberövande ej skall anses föreligga kräves emellertid att åtgärden företagits med iakttagande i allt väsentligt av de förutsättningar och den ordning som gälla för sådana ingripanden. Har så icke skett, kan straff för frihetsberövande ifrågakomma under förutsättning att gärningsmannen handlat uppsåtligen. Om gärningsmannens uppsåt icke omfattat den omständigheten att frihetsberövandet var olagligt — gärningen har t. ex. sin grund i ett misstag i fråga om författningsbestämmelsernas innehåll — bör ansvar jämlikt förevarande paragraf vara uteslutet.

Olagligt frihetsberövande i samband med tjänsteutövning — t. ex. anhållande eller häktning i strid mot bestämmelserna i RB 24: 3 eller i fall då enligt RB 25: 1 reseförbud bort träda i stället för sådan åtgärd, eller felaktigt beslut om intagande å sinnessjukhus eller alkoholistanstalt — torde i regel förekomma endast av oaktsamhet. Kommittén har emellertid icke ansett påkallat att upptaga en allmän straffbestämmelse om oaktsamt frihetsberövande. Är sådan gärning begången av tjänsteman, blir den jämlikt 18 kap. 4 § i förslaget (SL 25: 4) straffbar såsom tjänstefel. Beträffande sådana administrativa frihetsberövanden som helt eller delvis grunda sig på skriftliga intyg eller andra utsagor av enskilda utan ämbetsansvar kan det vara lämpligt att föreskriva att utsagan skall avgivas under edlig förpliktelse eller på heder och samvete eller under annan dylik försäkran. Finnes föreskrift här om kan, där någon uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, straff inträda enligt 13 kap. 10 § i förslaget (SL 13: 10) för osann försäkran. Även enligt 13 kap. 11 § i förslaget (SL 13: 11) om osant intygande kan ansvar i sådant fall komma i fråga. Har någon berövats sin frihet på grund av falskt eller obefogat åtal, falsk angivelse, falsk eller vårdslös tillvitelse angående brott eller bevisförvanskning kan ansvar följa jämlikt 13 kap. 5—8 §§ i förslaget (SL 13: 5—8).

Är frihetsberövande med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall brottet bestraffas jämlikt 3 § som grovt frihetsbrott.

Enligt gällande lag, SL 15:25, straffas försök eller förberedelse, däri inbegripet stämpling, till brott som avses i SL 15:5, 6, 7 eller 8 samt underlåtenhet att avslöja sådant brott ävensom försök till brott enligt SL 15:17 eller 18 första stycket. Brott som avses i SL 15:9 eller 10 straffas däremot icke på försöks- eller förberedelsestadiet. Enligt förslaget straffas försök eller förberedelse till, förutom grovt frihetsbrott, frihetsberövande som i 1 § första stycket sägs; däremot äro försök och förberedelse till ringa fall av frihetsberövande icke belagda med straff (10 §). Straff för stämpling och underlåtenhet att avslöja brott begränsas enligt förslaget till att gälla grovt frihetsbrott.

Någon motsvarighet till de i SL 15:19, 20 andra punkten och 25 andra stycket stadgade inskränkningarna i allmän åklagares åtalsrätt har icke upptagits i förslaget. Enligt detta är frihetsberövande underkastat allmänt åtal, dock med den begränsningen att sådant åtal ej må väckas för brott av ringa svårhetsgrad med mindre det finnes påkallat ur allmän synpunkt (11 §).

2 §.

Under brottsbenämningen försättande i nödläge straffbeläggas i denna paragraf vissa kvalificerade fall av angrepp mot annans handlingsfrihet. En förutsättning för paragrafens tillämplighet är att gärningen icke är straffbar som frihetsberövande jämlikt 1 §. Straffbestämmelsen avser två huvudtyper av fall, nämligen dels att någon försätter annan i tvångstillstånd eller eljest i nödläge med uppsåt att skada honom till liv eller hälsa (2 § första punkten), dels att någon utan sådant uppsåt försätter annan i nödläge genom att medelst tvång eller vilseledande förmå honom att begiva sig till främmande land eller kvarstanna där (2 § andra punkten). Straffskalan omfattar fängelse i högst fyra år eller böter.

Med tvångstillstånd åsyftas inskränkningar i annans handlingsfrihet av skilda slag och av olika grader. Förlusten av handlingsfriheten kan vara total eller partiell. För att tvångstillstånd skall anses föreligga måste dock alltid krävas att den angräpnade är förhindrad att fritt bestämma över sina göranden och låtanden. Såsom exempel på försättande i tvångstillstånd kan anföras att någon olovligen påtvingar annan krigs- eller arbetstjänst. Under det senaste världskriget förekom i stor utsträckning i ockuperade stater att företrädare för ockupationsmakten företogo dylika handlingar i strid mot internationella överenskommelser eller folkrättsliga grundsatser.

Uttrycket nödläge innefattar likaledes situationer av skilda slag. Gemensamt för dessa är att någon befinner sig i en verkligt svår belägenhet som icke är helt tillfällig eller övergående. Försättande i nödläge omfattar vissa gärningar som nu äro straffbara såsom utsättandebrott jämlikt SL 14:30—33, t. ex. det fall att en vägvisare överger den, som han åtagit sig att leda, under sådana omständigheter att allvarlig fara uppkommer för den övergivnes liv eller för han fysiska och psykiska hälsa.

De nu behandlade rekvisiten få i första punkten av paragrafen en närmare bestämning genom att gärningsmannen skall ha handlat med uppsåt att skada den angripne till liv eller hälsa. Det är för straffbarhet icke nödvändigt att gärningsmannen direkt åsyftat att åsamka sådan skada utan det är tillräckligt att han handlat med den insikt som är kännetecknande för indirekt eller eventuellt uppsåt.

Är en gärning straffbar såsom försättande i nödläge skall den, även om den inneburit ett framkallande av fara för annans liv eller hälsa, icke samtidigt bestraffas jämlikt 1 kap. 9 § såsom vårdslöshet mot person.

I 2 § andra punkten stadgas straff för den som utan uppsåt att skada annan till liv eller hälsa försätter honom i nödläge genom att medelst tvång eller vilseledande förmå honom att begiva sig till främmande land eller kvarstanna där. Stadgandet riktar sig i främsta rummet mot handeln med kvinnor och barn, den s. k. vita slavhandeln,¹ men avser även exempelvis att flyktingar här i landet eller deras barn tvingas eller genom vilseledande uppgifter av agenter för främmande stat övertalas att medfölja eller begiva sig dit. Under straffbudet kunna ock hänföras vissa fall av värvning till utländsk krigstjänst el. dyl. ävensom det i äldre tider icke ovanliga fallet att någon tvingas till skeppstjänst.

Straffbestämmelserna i gällande lag erbjuda ganska begränsade möjligheter att verksamt ingripa mot vit slavhandel och liknande företeelser. Enligt SL 15:6 straffas den som olovligen med våld eller annorledes bemäktigar sig annan och för honom ur riket mot hans vilja. En förutsättning för straffbarhet enligt nämnda lagrum är alltså att gärningen sker mot den bortfördes vilja, d. v. s. i strid mot hans egen önskan. Eftersom vid vit slavhandel kvinnan vanligen lockas till främmande land genom falska förespeglingar eller annat svek, blir straffbestämmelsen i SL 15:6 sällan tillämplig. Är den som föres eller lockas ur riket barn under femton år, inträder visserligen enligt samma lagrum straff även om gärningen skett med barnets vilja, under förutsättning att barnets föräldrar eller förmyndare icke givit sitt samtycke till bortförandet. Med hänsyn till att vid fall av vit slavhandel kvinnan i regel är över femton år blir emellertid även sistnämnda stadgande utan egentlig praktisk betydelse. I SL 15:7 stadgas straffskärpning för det fall att någon utrikes försätter den person som han fört ur riket i tvångstillstånd. För att denna bestämmelse skall bliva tillämplig fordras att gärningsmannen är straffbar enligt SL 15:6. Bestämmelsen kan alltså icke användas i det fall att en kvinna som fyllt femton år genom vilseledande

¹ I syfte att genom internationell samverkan öka möjligheterna att verksamt bekämpa den vita slavhandeln ha flera mellanfolkliga överenskommelser ingåtts; se bl. a. konvention angående åtgärder till motarbetande av den s. k. vita slavhandeln, undertecknad i Paris den 18 maj 1904 (SFS 1905: 4), konvention angående bekämpande av den vita slavhandeln, undertecknad i Paris den 4 maj 1910 (SÖ 1925: 20), konvention för undertryckande av handeln med kvinnor och barn, undertecknad i Genève den 30 september 1921 (SÖ 1925: 21), konvention för undertryckande av handeln med myndiga kvinnor, undertecknad i Genève den 11 oktober 1933 (SÖ 1934: 7) samt protokoll angående ändring av konventionerna den 30 september 1921 och den 11 oktober 1933 (SÖ 1948: 79). Jfr även protokoll ang. ändring av konventionerna den 18 maj 1904 och den 4 maj 1910, undertecknat i Lake Success, New York, den 4 maj 1949. Sistnämnda protokoll har undertecknats av Sverige den 25 februari 1952.

lockas ur riket och i främmande land försättes i nödläge, exempelvis genom att intagas i en bordell. I SL 15: 7 stadgas vidare självständigt straff för det fall att någon utrikes försätter annan i tvångstillstånd. Detta stadgande är således tillämpligt även om gärningsmannen icke bortfört kvinna ur riket på sätt avses i SL 15: 6. Eftersom det i sådant fall är en förutsättning för straffbarhet att gärningen förövas utrikes, kan emellertid brottet endast i begränsad omfattning beivras inför svensk domstol.

Brottsbeskrivningen i 2 § andra punkten, som är tillämplig oavsett kön eller ålder hos den mot vilken brottet förövas, upptager tre moment, dels tvång eller vilseledande, dels en därav föranledd handling och dels att handlingen lett till ett visst resultat.

Något krav på viss beskaffenhet av det tvång eller det vilseledande som kommer till användning har icke uppställts. I fråga om tvång avses sålunda alla former av tvång. Vad angår vilseledande kommer i första hand i fråga de fall där gärningsmannen genom att uppväcka en villfarelse förmår annan till handlingen. Vilseledandet kan även ske genom att gärningsmannen vidmakthåller en oriktig föreställning som den andre redan förut hyser. En förutsättning för att ansvar skall kunna inträda är emellertid därvid, att vidmakthållandet är kausalt i förhållande till den andres handling; det fordras med andra ord att omständigheterna äro sådana att det måste antagas att handlingen ej skulle ha kommit till stånd om icke gärningsmannen vidmakthållit villfarelsen. Även ett förstärkande av en oriktig föreställning kan falla under straffbestämmelsen, såvida villfarelsen först därigenom når sådan bestämdhet att handlingen företages. Ett blott utnyttjande av en oriktig föreställning hos den andre är däremot i regel icke tillräckligt för att vilseledande skall anses föreligga. Har i sådant fall gärningsmannen haft en särskild plikt att upplysa den andre om hans oriktiga uppfattning, kan emellertid straffansvar följa om övriga brottsförutsättningar äro uppfyllda.

Mellan tvånget eller vilseledandet samt den tvungnes eller vilseleddes åtgärd att begiva sig till främmande land eller kvarstanna där skall föreligga kausalitet. Detta uttryckes i lagtexten så, att gärningsmannen medelst tvång eller vilseledande skall *förmå* den andre att begiva sig till främmande land eller kvarstanna där. I ordet *förmå* ligger att den handling som gärningsmannen vill åstadkomma verkligen kommit till utförande. Det är alltså för fullbordat brott icke tillräckligt att den tvungne eller vilseleddes beslutat att begiva sig till främmande land eller kvarstanna där. I ordet *förmå* kan, här lika litet som i beskrivningen av förmögenhetsbedrägeri, inläggas något krav på att gärningsmannen skulle ha att övervinna ett motstånd från den tvungnes eller vilseleddes sida.

Den handling vartill gärningsmannen skall *förmå* annan består i att denne begiver sig till främmande land eller kvarstannar där. Med uttrycket främmande land avses ett land vari den tvungne eller vilseleddes icke är medborgare. I fråga om den som saknar medborgarskap i något land bör uttrycket främmande land anses innefatta annat land än det vari han har städtigt hemvist. För en politisk flyktning bör emellertid även det land vari han

är medborgare vara att anse som främmande, eftersom han icke åtnjuter det landets skydd.¹

Kommittén har icke ansett behov föreligga att låta straffbestämmelsen omfatta även det fall att någon förmår annan att begiva sig till främmande ort inom hans eget hemland eller kvarstanna på sådan ort.

För straffbarhet enligt stadgandet i 2 § andra punkten fordras slutligen att den som med våld eller vilseledande förmås att begiva sig till eller kvarstanna i främmande land därigenom försättes i nödläge. Innebörden av uttrycket nödläge har berörts i det föregående.

Är brottet med hänsyn till omständigheterna att anse som grovt, skall gärningen bedömas enligt 3 § som grovt frihetsbrott.

Om försök eller förberedelse till försättande i nödläge stadgas i 10 §.

3 §.

Grova fall av frihetsberövande och av försättande i nödläge ha ansetts kunna sammanföras i ett gemensamt stadgande. Detta har upptagits i förevarande paragraf. Såsom brottsbenämning föreslås grovt frihetsbrott. Straffskalan omfattar fängelse från och med två till och med tio år.

Såsom exempel på omständigheter som kunna göra frihetsberövande eller försättande i nödläge till grovt brott angivas i lagtexten att intrånget i friheten varit långvarigt eller inneburit svårt lidande eller grov kränkning mot barn eller ungdom. De angivna exemplen ha sätillvida en motsvarighet i gällande lag att i SL 15: 5 och 9 stadgas strängare straff för det fall att frihetsberövande medfört livsfara för den kränkte eller varit förenat med svår misshandel eller utsträckts över ett år. I den finska strafflagen (25 kap. 9 §) och den norska strafflagen (§ 223) upptages strängare straffskala för det fall att frihetsberövandet pågått över en månad. I förslaget har icke angivits under huru lång tidrymd ett intrång i annans frihet skall fortgå för att intrånget skall anses som långvarigt. Enligt kommitténs mening är det icke lämpligt att i lagtexten angiva en viss tidrymd såsom under alla omständigheter ägnad att medföra att intrånget skall anses långvarigt. Den tidrymd som bör komma i fråga kan vara av växlande längd alltefter arten av intrånget i annans frihet samt omständigheterna i övrigt. Innefattar brottet ett verkligt inspärrande, bör redan en tidrymd av en månad anses som långvarig. Det närmare bedömandet av denna fråga bör lämpligen ankomma på domstolens prövning. Förslaget överensstämmer i förevarande hänseende med den danska strafflagen, som i § 261 andra stycket upptager en strängare straffskala bl. a. för det fall att ett frihetsberövande är långvarigt.

Ett intrång i annans frihet kan innebära ett svårt lidande såväl av fysisk som psykisk art. Båda dessa typfall avses med det föreslagna uttrycket

¹ Ang. innebörden av begreppen politisk flykting och politiskt flyktingskap se 1949 års utlänningskommittés betänkande med förslag till utlänningslag m. m. (SOU 1951: 42 s. 159 f). Enligt 47 § i förslaget till utlänningslag skall en utlännning anses som politisk flykting, om det finnes anledning antaga att han i sitt hemland på grund av sin härstamning, tillhörighet till viss samhällsgrupp, religion eller politiska uppfattning eller på grund av politiskt brott eller eljest på grund av politiska förhållanden skulle bli utsatt för fara för liv eller frihet eller för därmed jämförlig förföljelse.

svårt lidande. Har frihetsintrånget varit förenat med svår misshandel, skall enligt vanliga regler för sammanträffande av brott straff utdömas jämväl för misshandeln.

Vid s. k. kidnappning, d. v. s. bortrövande av barn för att förmå dess anhöriga att utgiva en lösesumma, torde omständigheterna i regel vara sådana att straff bör inträda för frihetsbrott jämlikt 1 eller 3 § i konkurrens med straff för utpressning eller försök till utpressning jämlikt bestämmelserna i 7 kap. 4 eller 11 §.

De i 3 § angivna omständigheter som böra beaktas vid prövningen huruvida brottet skall anses som grovt äro icke uttömmande. Även andra omständigheter kunna därför föranleda till ett sådant bedömande, t. ex. att gärningen ingått som ett led i en organiserad verksamhet eller inneburit att någon berövats sin frihet eller försatts i allvarligt nödläge i ett avlägset eller avspärrat land, där möjligheterna till hjälp äro särskilt små. Beträffande brott som ha karaktär av folkmord hänvisas till vad som anföres i motiveringen till den särskilda lagen om straff för folkmord.

För tillämpning av stadgandet om grovt frihetsbrott kräves, liksom eljest, att de omständigheter som objektivt sett föranleda att brottet bör bedömas som grovt omfattats av gärningsmannens uppsåt.

I 10 § stadgas straff för försök, förberedelse eller stämpling till grovt frihetsbrott samt för underlåtenhet att avslöja sådant brott.

4 §.

I denna paragraf har upptagits en allmän bestämmelse till skydd för individens handlingsfrihet. I paragrafens första stycke behandlas normalfallen under brottsbenämningen olaga tvång. I andra stycket stadgas om grova fall. Brottsbenämningen är där grovt olaga tvång. Bestämmelserna motsvara det i SL 15: 22 nu upptagna stadgandet om rättsstridigt tvång. I sistnämnda lagrum stadgas straff för den som, utan laga rätt eller med missbruk av sin rätt, genom våld eller hot tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något. Straffbestämmelsen i SL 15: 22 är tillämplig oavsett beskaffenheten av den handling eller underlåtenhet som framtvings; det är själva tvingandet som här utgör grund för straffansvaret.

Liksom i gällande lag straffbelägges i förslaget i första hand att med *våld* tvinga annan att göra, tåla eller underlåta något. Med våld avses icke blott vad som annorstädes i förslaget, t. ex. 4 kap. 1 § om våldtäkt och 6 kap. 5 § om rån, betecknas som våld å person, d. v. s. misshandel eller annat fysiskt betvingande, utan även lindrigare former av våldsanvändning mot annan person. Det kräves dock alltid att våldet varit av sådan styrka att det övervunnit ett motstånd från den andres sida. Såsom misshandel kommer enligt 1 kap. 5 § även i betraktande att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Den föreslagna straffbestämmelsen omfattar vidare vissa former av *hot* såsom tvångsmedel. I SL 15: 22 har hotets beskaffenhet ej närmare preciserats. Detta har inom rättstillämpningen lett till tvekan om stadgandets

rätta innebörd. Medan enighet råder om att under stadgandet faller hot om brottslig gärning, har i fråga om annat hot skilda åsikter framförts. Enligt en mening omfattar stadgandet hot om varje handling som är rättsstridig, t. ex. underlåten hyresbetalning; enligt en annan åsikt kräves att handlingen står i strid mot ett uttryckligt lagbud.¹ Den ovisshet som för närvarande föreligger i berörda hänseende undanröjes enligt förslaget, i det att första punkten i paragrafens första stycke avser, förutom tvång medelst våld, tvång medelst hot om brottslig gärning, medan andra punkten i samma stycke närmare angiver när eljest tvång medelst hot skall straffas. Liksom enligt gällande rätt omfattar tvång genom hot om brottslig gärning även sådana fall att någon tvingar annan genom våld som riktar sig mot den andres egendom.² Som exempel härpå kan anföras att någon tvingar annan att lämna en upplysning genom att börja slå sönder hans tillhörigheter. Våldet verkar här tvingande genom att det innefattar ett hot om fortsatt skadegörelse.

I fråga om tvång genom hot av annat slag än hot om brottslig gärning ansluter sig förslaget till vad som stadgats i fråga om utpressningstvång (se 7 kap. 4 § i förslaget, motsvarande SL 21:4). Såsom tvångsmedel ha sålunda upptagits hot att åtala eller angiva annan för brott samt hot att om annan lämna menligt meddelande. Liksom vid utpressning uppställs här såsom ytterligare brottsföresättning att tvånget skall vara otillbörligt. Huruvida i det särskilda fallet ett tvång skall anses otillbörligt får prövas med hänsyn främst till det ändamål för vilket det begagnats. Tvång med skadeuppsåt eller i syfte att ernå en oskäligen ekonomisk fördel torde i regel få anses otillbörligt. Vidare torde ett tvång medelst hot om åtgärder mot annan än den mot vilken tvånget riktar sig, t. ex. den tvungnes anhöriga, ej sällan vara otillbörligt. Tvång medelst hot som nu sagts är alltså straffbart som olaga tvång eller, om den åtgärd som framkallats medelst tvånget inneburit förmögenhetsöverföring, som utpressning.

Liksom enligt gällande rätt faller utanför det straffbara området sådan påverkan på annans handlande som sker med annat medel än våld eller hot av angivet slag, t. ex. genom vilseledande eller utfästade av belöning. Från straffbarhet uteslutas vidare de fall där gärningsmannen kan stöda sig på en laga rätt att tillgripa tvång av ifrågavarande slag. Har han överskridit gränserna för sin befogenhet i sådant hänseende, kan emellertid ansvar för olaga tvång ifrågakomma. Det torde dock icke vara nödvändigt att, såsom sker i SL 15:22, i lagtexten utsäga att gärningen skall ha skett utan laga rätt eller med missbruk av sådan rätt.

Straffskalan för olaga tvång omfattar fängelse i högst två år eller böter.

I andra stycket av 4 § har, som ovan nämnts, en strängare straffskala omfattande fängelse i högst fyra år uppställts för det fall att brottet är grovt. Såsom särskild brottsbenämning föreslås här grovt olaga tvång. Som exempel på omständigheter som kunna föranleda att olaga tvång skall anses som

¹ Jfr K. prop. nr 237 till 1938 års riksdag med förslag till lag om ändring i vissa delar av 15 kap. strafflagen, bilaga A s. 13 f.

² Jfr HAGSTRÖMER II s. 247.

grovt angives, att gärningen innefattade pinande till bekännelse eller annan tortyr. Orden pinande och tortyr förutsätta kroppsligt eller själsligt plågande av större intensitet eller längre varaktighet. En misshandel som blott är ringa utgör ej pinande eller tortyr. Innefattade gärningen svår misshandel, skall enligt allmänna regler om sammanträffande av brott straff ådömas för grovt olaga tvång i konkurrens med grov misshandel.

Med bekännelse i uttrycket pinande till bekännelse avses att någon vidgår ett brott eller annat som enligt allmän uppfattning och värdering utgör något orätt. Huruvida den tvungne verkligen begått den handling som bekännelsen skall avse, saknar betydelse för frågan huruvida tvånget är straffbart. Att pina annan för att förmå honom att lämna uppgifter t. ex. rörande medlemmarna i en viss organisation utgör icke pinande till bekännelse. Sådan gärning kan däremot vara att bedöma som tortyr.

Stadgandet om grovt olaga tvång kan vinna tillämpning även i vissa andra fall än då gärningen innefattar pinande till bekännelse eller annan tortyr. En förutsättning härför är emellertid att brottet med hänsyn till tvångsmedlets art, beskaffenheten av den handling som åsyftades med tvånget samt övriga omständigheter utgör ett så allvarligt övergrepp att det kan jämföras med typiska fall av tortyr.

En förutsättning för tillämpning av bestämmelserna i förevarande paragraf är att tvånget lett till resultat och att detta omfattats av gärningsmannens uppsåt. Har något resultat icke inträtt, kan straff för fullbordat brott icke ifrågakomma.

Enligt förslaget äro försök, förberedelse och stämpling till olaga tvång icke belagda med straff. I vissa fall kan dock försök till olaga tvång bliva straffbart jämlikt 5 § som olaga hot. I 10 § stadgas straff för försök och förberedelse till grovt olaga tvång. I sistnämnda hänseende överensstämmer förslaget såtillvida med gällande lag, att i SL 15: 11 stadgas straff för den som pinar annan för att tvinga honom till bekännelse i någon sak. För tillämpning av SL 15: 11 är det likgiltigt om någon bekännelse avlagts eller icke; stadgandet innebär alltså straffbeläggande av vissa fall av försök till rättsstridigt tvång. Straffet för brott som avses i SL 15: 11 är i normalfallet straffarbete i högst två år men kan vid försvärande omständigheter höjas till straffarbete i fyra år.

Det föreslagna stadgandet om straff för försök till grovt olaga tvång innebär att all tortyr göres straffbar. Bestämmelsen riktar sig såväl mot polismän, åklagare och andra tjänstemän som mot enskilda personer vilka genom tortyr eller andra i svårhetsgrad likvärda åtgärder söka framtvunga viss handling eller underlåtenhet. Straffbarheten uteslutes icke av att den som pinas till bekännelse varit skyldig till den handling som bekännelsen avser.

Det kan anmärkas att försök till olaga tvång i regel är straffbart i utländska strafflagar. Så är t. ex. förhållandet enligt dansk och norsk rätt.

Enligt gällande rätt må allmän åklagare ej väcka åtal för rättsstridigt tvång med mindre målsäganden angivit brottet till åtal (SL 15: 24). Enligt

förslaget ha olaga tvång och grovt olaga tvång lagts under allmänt åtal utan att krav uppställts på angivelse till åtal från målsägande, dock att beträffande den lägre svårhetsgraden av brottet den begränsningen uppställts i åtalshänseende att åklagare ej må åtala brottet med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt (11 §).

5 §.

I denna paragraf stadgas straff för vissa fall av hot oavsett om hotet användes såsom medel för ett tvång eller utan sådant syfte. Med stadgandet avses främst att bereda straffrättsligt skydd för vissa angrepp mot enskild persons känsla av trygghet till liv, hälsa och egendom. Brottet uppfattas således som ett fridsbrott. Straffbestämmelsen riktar sig i första hand mot den som reser livsfarligt vapen mot någon eller eljest hotar honom med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla fruktan för hans eller annans liv, hälsa eller välfärd (5 § första punkten). Straff drabbar vidare den som tillfogar annan lidande medelst otillbörligt hot att åtala eller angiva någon för brott eller att om någon lämna meddelande, ägnat att medföra synnerligt men (5 § andra punkten). Brottshänämningen är för båda fallen olaga hot. Även straffskalan är densamma och omfattar fängelse i högst två år eller böter.

Stadgandet i 5 § första punkten motsvarar i huvudsak de gällande bestämmelserna i SL 14: 15 andra stycket och SL 15: 23. I det förra lagrummet stadgas straff för resande av livsfarligt vapen, då gärningen ej innefattar misshandel eller försök därtill. Enligt SL 15: 23 straffas den som hotar annan, muntligen eller skriftligen, med misshandel eller brottslig gärning. Såsom ytterligare förutsättning för straffbarhet gäller här att hotet skall ske på sådant sätt eller under sådana omständigheter att anledning är att befara att det skall verkställas. Straffet utgör enligt såväl SL 14: 15 andra stycket som SL 15: 23 böter eller fängelse i högst sex månader. Har brott som avses i SL 14: 15 andra stycket förövats mot skyldeman i rätt uppstigande led, skall enligt SL 14: 37 straffet vara fängelse i högst ett år. Riktade sig sådant brott mot annan av de personer som äro nämnda i SL 14: 36, skall den omständigheten anses såsom synnerligen försvärande.

Brott som avses i SL 14: 15 må enligt 45 § samma kapitel ej åtalas av allmän åklagare där ej målsägande anger brottet till åtal eller det blivit förövat på allmän plats. Allmänt åtal får dock ske utan angivelse där brottet medfört döden eller statsåklagaren finner åtal vara påkallat ur allmän synpunkt. I vissa fall kan åtal ske på angivelse av barnavårdsnämnd. Brott som avses i SL 15: 23 må enligt 24 § samma kapitel åtalas endast av målsägande.

Mot de anförda bestämmelserna i gällande lag har anmärkts att de utgöra ett otillräckligt skydd för den som utsatts för hot. I skrivelse den 17 juni 1947, nr 321, har riksdagen, under åberopande av vad som anförts i första lagutskottets utlåtande nr 42, anhållit om utredning av frågan om beredande av tillfredsställande skydd mot personer som genom hot om grova brott visa sig farliga för annans säkerhet. Frågan hade väckts genom likalydande

motioner nr 25 i första kammaren och nr 44 i andra kammaren. Åt strafflagberedningen och straffrättskommittén uppdrogs sedermera att i samråd verkställa den begärda utredningen.¹

I motionerna förordades borttagande av den i SL 15:23 stadgade begränsningen att hotet skulle ske på sådant sätt eller under sådana omständigheter att anledning vore att befara att det skulle verkställas. Tillika föreslogs en väsentlig höjning av den i samma lagrum stadgade strafflatituden, i vart fall så att förvaring kunde omedelbart ådömas för brottet. Motionärerna funno vidare att brottet borde läggas under allmänt åtal, eventuellt efter angivelse av målsäganden. Slutligen erinrades att de ifrågasatta ändringarna i SL 15:23 kunde föranleda omarbetning även av bestämmelserna om resande av livsfarligt vapen.

Behovet av en omläggning av bestämmelserna på förevarande område bestyrkes av erfarenheten. I motionerna erinrades särskilt om sådana fall då en hustru opåttalt kunde utsättas för upprepat hot från mannens sida för att slutligen bli offer för ett grovt våldsdåd. För att komma till rätta med dylika fall, i den mån detta är möjligt genom strafflagstiftning, har kommittén ansett nödvändigt att brottsbeskrivningen jämkas och att straffet skärpes samt att hot om brottslig gärning kan göras till föremål för allmänt åtal oberoende av angivelse från målsägandens sida.

I anslutning till motionärernas tankegång föreslår kommittén en utvidgning av brottsområdet. Det bör emellertid beaktas att hot om våld kan förekomma under sådana förhållanden att det även från den hotades sida måste te sig såsom alldeles ofarligt. Att i dessa fall inskrida med straff skulle vara olämpligt. Med hänsyn härtill och då straffbudet liksom nu bör avse även hot om annan brottslig gärning än våld å person, exempelvis skadegörelse, har kommittén funnit sig böra i nära anslutning till motsvarande bestämmelse i den danska strafflagen (§ 266) föreslå, att hot med brottslig gärning skall straffas endast om det skett på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla fruktan för hans eller annans liv, hälsa eller välfärd. Medan det enligt gällande lag kräves att det objektivt sett föreligger anledning att befara att hotet skall verkställas, är det enligt förslaget tillräckligt att hotet är ägnat att hos den hotade framkalla allvarliga farhågor att hotet skall verkställas. I förslaget fästes alltså mera avseende än enligt gällande lag vid hur situationen tett sig från den hotades synpunkt. Förslaget innebär vidare större möjligheter än gällande lag att taga hänsyn till andra förutsebara yttringar av gärningsmannens farlighet än dem som direkt sammanhånga med den åtgärd som avses med det framställda hotet.

Med det föreslagna stadgandet uteslutas från det straffbara området sådana fall då för den hotade var uppenbart att hotet ej kunde vara allvarligt menat, liksom ock fall då hotet eljest ej var ägnat att störa hans frid, t. ex.

¹ Med anledning av uppdraget ha strafflagberedningen och straffrättskommittén i gemensam skrivelse den 11 oktober 1952 till Konungen framlagt ett av kommittén utarbetat förslag till lag om ändring i 14 och 15 kap. strafflagen, vilket förslag nära överensstämmer med förevarande paragraf. I skrivelsen har strafflagberedningen anfört ytterligare synpunkter på frågan om ingripanden mot personer som genom hot visa sig farliga för annans säkerhet utan att dock i detta sammanhang framlägga förslag i sådant hänseende.

därför att det var honom likgiltigt om gärningen kom till utförande eller därför att han visste sig utan särskild olägenhet kunna avstyra densamma. Huruvida gärningsmannen verkligen hade för avsikt att fullfölja hotet är i och för sig icke av beskaffenhet att inverka på frågan huruvida gärningen är straffbar men kan komma i betraktande vid straffmätningen.

Genom uttrycket »fruktan för hans eller annans liv, hälsa eller välfärd» angives att hotet skall avse antingen våld å person vilket icke framstår såsom helt lindrigt eller ock åstadkommande av annan skada å person eller egendom som skulle medföra lidande, kännbar förlust eller betydande olägenhet för den som drabbas därav.

Med hot om brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla fruktan för någons liv, hälsa eller välfärd jämföras i förslaget sådant hot som består i att mot annan resa livsfarligt vapen. Med livsfarligt vapen avses, liksom enligt SL 14: 15, icke endast vapen i teknisk mening, såsom kniv, skjutvapen eller handgranat, utan även andra föremål som äro lika livsfarliga om de användas såsom tillhygge, t. ex. yxa, järnspett eller knölpåk. Med »resande» av vapen menas att gärningsmannen vidtagit sådan förberedande åtgärd att han inlett en användning av vapnet såsom livsfarligt. Avgränsningen mellan angrepp med livsfarligt vapen och angrepp med annat tillhygge blir enligt förslaget av mindre betydelse än enligt gällande rätt, eftersom angrepp av sistnämnda slag i regel innefattar »hot med brottslig gärning».

För att straffbar hotelse skall föreligga förutsättes att hotet skall ha kommit till den hotades kännedom. Den som reser livsfarligt vapen mot annan utan att denne märker detta kan därför icke straffas för olaga hot. Däremot kan i sådant fall efter omständigheterna ifrågakomma ansvar för försök till misshandel, dråp eller mord eller i vissa fall för vårdslöshet mot person.

För straffbarhet är icke nödvändigt att hotet går ut på en gärning riktad mot den hotade; hotet kan gälla även åtgärder mot en tredje person, t. ex. en nära anförvant till den hotade. I sistnämnda hänseende överensstämmer förslaget med motsvarande stadgande i den danska lagen men avviker från vad som anses gälla enligt SL 15: 23. Under straffbestämmelsen i sistnämnda lagrum torde nämligen falla endast hot om sådan brottslig gärning som skall förövas mot den hotade.¹

En utvidgning av det straffbara området i förhållande till gällande lag föreligger, då i andra punkten av paragrafen såsom straffbart hot upptagits även att någon tillfogar annan lidande medelst otillbörligt hot att åtala eller angiva någon för brott eller att om någon lämna meddelande, ägnat att medföra synnerligt men. Tydligt är att även ett dylikt hot kan vara ägnat att svårt kränka den enskildes frid.

Brottsbeskrivningen omfattar sålunda hot av samma slag som avses i 4 § första stycket andra punkten med den skillnaden att icke varje hot att om annan lämna menligt meddelande faller under förevarande straffbestämmel-

¹ Se HAGSTRÖMER II s. 296 f.

se utan endast hot att om annan lämna meddelande som är ägnat att medföra synnerligt men. I första hand åsyftas härmed s. k. skandaliseringshot.

Frånsett den inskränkning av det straffbara område som följer av att det föreslagna straffbudet avser endast hot med vissa angivna åtgärder, begränsas straffbarheten ytterligare av två krav, nämligen att hotet skall vara otillbörligt samt att gärningsmannen medelst hotet skall tillfoga annan lidande. Genom kravet på otillbörlighet uteslutas från straffbarhet sådana fall där gärningen på grund av intressekollision eller andra omständigheter framstår som försvarlig eller eljest ursäktlig. Genom kravet att annan skall medelst hotet tillfogas lidande lämnas utanför det straffbara området sådana fall där effekten av gärningen visserligen kan betecknas såsom en olägenhet eller ett obehag för den förfördelade men icke kan sägas ha innburit ett lidande för honom.

Om hot användes i utpressningssyfte, skall icke förevarande paragraf utan straffbudet för försök till utpressning tillämpas.

Paragrafens tillämpning är vidare enligt allmänna regler utesluten, om hotet användes som tvångsmedel eller såsom medel för att öva vedergällning och gärningen på grund därav är straffbar såsom olaga tvång, hot mot tjänsteman eller mot krigsman, förgripelse mot tjänsteman eller övergrepp i rättsak eller eljest enligt speciell straffbestämmelse.

Som straff föreslås fängelse i högst två år eller böter. Hot till liv eller hälsa kan, liksom skandaliseringshot, innebära ett så allvarligt angrepp mot den hotades känsla av trygghet att en höjning av straffmaximum från nuvarande fängelse i sex månader till fängelse i två år ansetts påkallad. Genom denna höjning möjliggöres också att i grova fall tillgripa anhållande och häktning samt döma till förvaring. Det har icke ansetts erforderligt att upptaga särskild straffskala för det fall att brottet är grovt, t. ex. genom att läget för den hotade framstod som livsfarligt eller hotet utsatte honom för svårt lidande eller gärningen riktade sig mot nära anhörig. Dylika omständigheter få beaktas vid straffmätningen inom den enhetliga straffskalan.

Försök, förberedelse eller stämpling till olaga hot straffas icke.

Vad angår åtalsrätten har kommittén såsom redan framhållits icke funnit anledning att, såsom i gällande lag (SL 15: 24), undantaga olaga hot från allmänt åtal. Genom att brottet lägges under allmänt åtal öppnas möjlighet att inskrida även i sådana fall då den hotade på grund av sitt förhållande till den hotande undviker att ange brottet till åtal. För att undgå opåkallade ingripanden från åklagare i enskildas förhållanden föreslås emellertid i 11 § att allmänt åtal ej må väckas med mindre det är påkallat ur allmän synpunkt.

Ehuru de föreslagna ändringarna rörande straffbestämmelserna mot olaga hot medföra ökade möjligheter att ingripa mot personer som genom hot giva anledning att befara framtida våldshandlingar, får förslagets betydelse i sådant hänseende icke överskattas. De som göra sig skyldiga till hot om

grova våldsbrott äro ofta alkoholister eller i behov av vård på grund av psykisk abnormitet. I dylika fall bliva bestämmelserna i alkoholistlagen och sinnessjuklagen av större praktisk betydelse; rätt tillämpade giva de goda möjligheter till omedelbart ingripande i en farlig situation och till vidtagande av effektiva skyddsåtgärder på längre sikt.¹

6 §.

Om hemfridsbrott stadgas nu i SL 15: 26—29. I SL 15: 26 beskrives den straffbara gärningen så, att någon intränger i annans hemvist med våld eller eljest mot hans vilja eller vägrar att begiva sig därifrån trots tillsägelse eller smyger sig in i annans hemvist eller gömmer sig undan där utan att kunna visa skälig anledning därtill. I SL 15: 27 stadgas straff för brytande av hemfrid genom olaga husrannsakan, d. v. s. husrannsakan som företagits antingen av obehörig person eller i olaga ordning. Medan SL 15: 26 och 27 avse olovligt inträngande eller kvarstannande i annans hemvist, straffbelägges i SL 15: 28 brytande av hemfrid genom att slå in fönster, kasta sten, åstadkomma oväsen el. dyl. I SL 15: 29 stadgas att hemfridsbrott ej må åtalas av allmän åklagare utan angivelse av målsäganden.

Enligt förslaget innebär hemfridsbrott att någon olovligen intränger eller kvarstannar i annans bostad eller därtill hörande gård eller trädgård eller i hans arbetsrum. Stadgandet motsvarar närmast bestämmelserna i SL 15: 26—27. Åtgärder av det slag som avses i SL 15: 28 straffas typiskt sett icke såsom hemfridsbrott utan jämlikt 7 § såsom ofredande.

Med bostad avses icke endast lokal eller annan plats där en person bor beständigt eller för längre tid. Även en tillfällig bostad, t. ex. ett hotellrum, en hytt på en båt eller ett tält, kan utgöra en persons bostad. Hemfridsbrott kan föreligga även om ingen bor i lokalen just vid den tidpunkt då det olovliga inträngandet eller kvarstannandet äger rum. Det kräves emellertid att lokalen, ehuru den står tom, dock icke är övergiven utan kan sägas fortfarande vara någons bostad. Sker inträngandet i syfte allenast att föröva tillgrepp, straffas dock gärningen enligt allmänna regler endast som förmögenhetsbrott.

Straffskyddet avser utom den egentliga bostaden även till bostaden hörande gård eller trädgård. Det är icke nödvändigt att gården eller trädgården är inhägnad om det eljest framgår att området såsom gård eller trädgård hör till bostaden. Uthus och andra ekonomibyggnader som finnas inom gården eller trädgården liksom gårdsplanen omkring byggnaderna omfattas ävenledes av straffskyddet, däremot icke mera avsidens belägna sådana byggnader.

Uttrycket arbetsrum omfattar en enskild, sluten lokal där arbete bedrivs eller brukar bedrivas, t. ex. en läkares mottagningsrum eller en hantverka-

¹ Jfr angående tillämpningen av alkoholistlagen och sinnessjuklagen i ithörande fall riksåklagarens cirkulärskrivelse nr 54 den 11 oktober 1952 till rikets åklagare vilken skrivelse fogats vid strafflagberedningens och straffrättskommitténs ovan s. 164 not. 1. omtalade skrivelse till Konungen.

res arbetslokal. Straffskyddet avser däremot icke arbetsplatser som äro gemensamma för ett flertal anställda, såsom fabriker, varuhus, lagerlokaler el. dyl.

Hemfridsskyddet gäller, liksom enligt nuvarande bestämmelser, i princip oberoende av äganderättsförhållandena; en tjänare har således hemfridskydd i sin bostad, även om den tillhandahålles av arbetsgivaren.

Uttrycket »olovligen intränger eller kvarstannar» täcker den mera detaljerade beskrivningen i SL 15: 26. Även att olovligen insmyga eller gömma sig undan i annans bostad omfattas av straffbestämmelsen. Om två personer ha gemensam bostad, t. ex. äkta makar, kan den ena icke begå hemfridsbrott genom att mot den andras vilja intränga eller kvarstanna i bostaden. Däremot kan straff för hemfridsbrott ifrågakomma om någon med den ena makens samtycke men mot den andras vilja intränger eller kvarstannar i en bostad som disponeras av makarna gemensamt.¹

För att olaga husrannsakan skall kunna straffas enligt förevarande paragraf förutsättes ej blott att åtgärden var olaglig och skedde olovligen, d. v. s. mot den kränktes vilja, utan ock att dessa omständigheter omfattades av gärningsmannens uppsåt. Om dessa förutsättningar ej föreligga, kan efter omständigheterna straffas för ämbetsbrott eller obehörig tjänsteutövning.

Enligt SL 15: 26 är straffet böter eller fängelse i högst sex månader. Förövas brottet i uppsåt att våldföra annan, kan dömas till straffarbete i högst två år. Enligt förslaget utgör straffet för hemfridsbrott fängelse i högst två år eller böter. Det har icke ansetts behöfligt att i förevarande paragraf särskilt beakta sådana kvalificerade fall som avses med den särskilda straffskärpningsregeln i SL 15: 26. Om uppsåt att våldföra ådagalägges, torde i regel kunna dömas till ansvar för såväl hemfridsbrott som försök eller förberedelse till våldsbrottet.

I SL 15: 31 föreskrives att det skall anses som försvårande om man, utan sådant hemfridsbrott som i SL 15: 26, 27 eller 28 sägs, gjort våld å annan i hus eller gård där han hade sitt hemvist eller dit han i fara tog tillflykt eller å fartyg, evad han hörde till besättningen eller eljest hade lov eller lega för sig, eller ute å mark då han förrättade sitt arbete. Icke heller härtill förekommer någon direkt motsvarighet i förslaget. I vad mån dylika omständigheter skola medföra att våldsbrottet anses som grovt, är att avgöra enligt bestämmelserna i 1 kap. I vissa fall då våld förövats i samband med olovligt inträngande eller kvarstannande i den misshandlades bostad eller arbetsrum kan enligt vanliga regler följa straff även för hemfridsbrott.

Försök, förberedelse och stämpling till hemfridsbrott äro enligt förslaget liksom enligt gällande lag icke belagda med straff.

I motsats till vad som gäller enligt de nuvarande bestämmelserna föreslås att hemfridsbrott skall vara underkastat allmänt åtal utan särskild angivelse av målsäganden, dock med den begränsningen att sådant åtal må väckas endast när det finnes påkallat ur allmän synpunkt (11 §).

¹ Se NJA 1944 s. 67.

7 §.

Skydd mot fridskränkningar bör ej hänföra sig enbart till vederbörandes bostad eller annan plats som avses i 6 § utan bör i viss utsträckning givas oberoende av anknytningen till viss lokal. Under brottsbenämningen ofredande behandlas i förevarande paragraf vissa fridskränkningar som icke innebära olaga hot (5 §) eller hemfridsbrott (6 §).

I 7 § föreslås straff för den som handgripligen antastar annan eller ofredar honom genom skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende. Straffet utgör böter eller fängelse i högst sex månader.

Brottsbeskrivningen omfattar handlingar av skilda slag. Under uttrycket »handgripligen antastar» faller exempelvis att någon avsiktligt knuffar eller sparkar annan eller rycker eller sliter i hans kläder. Där fråga ej är om misshandel eller straffbart försök därtill, blir sådan gärning alltså straffbar som ofredande. Otillbörliga närmanden till kvinnor i ord eller handling kunna ävenledes straffas jämlikt förevarande paragraf. Innefattar sådan gärning otuktigt beteende bör den emellertid bestraffas endast jämlikt bestämmelserna härom i 4 kap. 6 §; innebär gärningen uppmaning eller inbjudan till könsligt umgänge kan 14 kap. 12 § bli tillämplig. Bettleri kan stundom ske i samband med handgripligt antastande eller eljest under sådana former att gärningen blir straffbar såsom ofredande. Under brottsbeskrivningen i förevarande paragraf falla vidare vissa av de gärningar som avses i SL 15: 28 eller sålunda att man av ondska, överdåd eller okynne »slår in fönster i annans hus, eller kastar i annans gård, hus eller fartyg in sten eller annat» eller »kastar sten eller annat å annans hus, bultar eller gör annat våld därå, eller kommer oljud eller oväsen åstad i annans gård eller trädgård» så att hemfriden därigenom störes. Innefattar gärning som nu sagts hemfridsbrott, skola emellertid bestämmelserna därom i 6 § uteslutande tillämpas. Straffbestämmelserna om ofredande äro icke begränsade till fall då någon genom hänsynslöst beteende stör annans frid i hans bostad utan de äro tillämpliga varhelst den andre befinner sig, t. ex. på arbetsplatsen eller på en restaurang.

Som exempel på ofredande genom oljud kan särskilt nämnas att någon med uppsåt att ofreda närboende hänsynslöst använder sin högtalare. Föreligger ej uppsåt att ofreda, kunna endast ordningsstadganden tillämpas.

För att en gärning skall anses innebära ett ofredande genom hänsynslöst beteende måste krävas att den enligt vanlig värdering kan sägas utgöra en kännbar fridskränkning. Såsom exempel på fall som kunna hänföras hit kan nämnas att någon genom telefonpåringningar stör annans nattro eller eljest trakasserar honom. Som ofredande böra också kunna bedömas sådana fall som att någon för att göra annan upprörd framför ett falskt meddelande om en närståendes död eller att någon allvarligt skrämmer annan, t. ex. genom att anordna nattliga spökerier.

I motsats till bestämmelserna om hemfridsbrott kan stadgandet om ofredande tillämpas även i förhållandet mellan samboende.

Endast uppsåtlig gärning är straffbar. Den som allenast av vårdslöshet

stör annans frid genom hänsynslöst beteende är icke straffbar enligt förevarande paragraf; i sådant fall kan emellertid under vissa förutsättningar bestämmelserna i 8 § 9 mom. och 27 § hälsovårdsstadgan bliva tillämpliga.

Vid tillämpning av bestämmelserna om ofredande bör beaktas den avgränsning av brottsområdet som följer av andra straffbestämmelser, främst de om misshandel eller straffbart försök därtill, förolämpning, otuktigt beteende och inbjudan till otukt. Innefattar ofredandet skadegörelse, t. ex. på annans kläder eller på fönsterrutor i hans bostad, skall gärningen bedömas jämlikt förevarande paragraf och bestämmelserna om skadegörelsebrott i 10 kap. i förslaget enligt de allmänna grunderna för sammanträffande av brott.

Försök, förberedelse eller stämpling till ofredande skall enligt förslaget icke straffas.

I likhet med vad som föreslås beträffande hemfridsbrott må ofredande icke åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt (11 §).

8 §.

Inom utländsk lagstiftning förekomma allmänt mer eller mindre vittgående straffbestämmelser till skydd mot att någon obehörigen sätter sig i besittning av hemlighet eller yppar sådan hemlighet varom gärningsmannen fått kännedom genom enskild tjänst, yrke eller ämbetsställning. I förstnämnda hänseende taga bestämmelserna särskilt sikte på kränkning av brevhemligheten och vad därmed kan jämföras. Då man sålunda velat skydda korrespondens av olika slag, har det legat nära till hands att kriminalisera även förstörande eller undanhållande av brev m. m.¹

Det är en omstridd fråga hur brott av hithörande slag skola systematiskt uppfattas. De ha betraktats som oredlighetsbrott eller egendomsbrott av speciell typ, som brott mot offentlig ordning eller mot det allmänna förtroendet, som frihetsbrott eller brott av ett slag för sig o. s. v. I Danmark (§ 263) har brott mot brevhemlighet konstruerats som ett fridsbrott, riktat mot enskild person, i Finland som oredlighetsbrott (38 kap. 8 §) och i Norge (§ 145) som ett brott mot allmän ordning och frid.² I Schweiz (art. 179 och 162) behandlas brott mot brevhemlighet som ett brott för sig i ärekränkningsskapitlet, medan brott mot fabriktions- eller affärshemlighet uppfattas som ett förmögenhetsbrott.

1864 års svenska strafflag inskränkte sig på förevarande område till att bereda skydd mot kränkning av brevhemlighet o. dyl. Bestämmelserna där- om, nu i SL 15: 30, upptogs till en början i kapitlet om bedrägeri och annan oredlighet (SL 22: 10). De överfördes 1942 i samband med den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrott till 11 kap. (SL 11: 13 a) för att vid 1948 års strafflagsrevision flyttas till 15 kap. Obehörigt yppande av annans hemlighet kunde i vissa fall straffas som tjänstefel men eljest enligt special-

¹ Jfr THYRÉNS efterl. ant. s. 27 f. Se även THYRÉN VII s. 88 f.

² För tjänstemän finnas särskilda straffbestämmelser i danska lagen § 153, finska lagen 40 kap. 14 och 15 §§ samt norska lagen § 122.

bestämmelser i olika författningar, t. ex. stadganden om tystnadsplikt i författningar om beskattning eller statlig kontroll eller bestämmelser i lagen mot illojal konkurrens. Vad angår ämbetsmän infördes emellertid med 1948 års lagstiftning en generell straffbestämmelse i strafflagen om straff för brott mot tystnadsplikt för den som yppade vad han vore pliktig att hemlighålla eller som olovligen utnyttjade sådan hemlighet (SL 25: 3).

Utom genom berörda bestämmelser i strafflagen skyddas brevhemligheten liksom även telegraf- och telefonhemligheten genom särskilda föreskrifter för befattningshavare vid post- och telegrafverken. Sålunda föreskrives i 13 § i 1941 års allmänna poststadga att postfunktionär icke får i oträngt mål eller till obehörig person meddela upplysning om postförsändelse eller dess innehåll. Jämväl i övrigt har postfunktionär att iakttaga förtegenhet om vad han under tjänsteutövning möjligen kan erfara rörande korrespondenters angelägenheter samt att, i vad på honom ankommer, tillse att brevhemligheten icke kränkes. Enligt 108 § i samma stadga skola de personer som öppna obeställbara försändelser ha avlagt tysthetslöfte beträffande det skriftliga innehållet i försändelserna. I 1926 års telegrafreglemente stadgas i 2 § att såväl telegrams innehåll som namn å avsändare och adressat skola av telegrafverkets personal hemlighållas under avgiven edsförpliktelse. En motsvarande bestämmelse finnes i 3 § i 1951 års telefonreglemente. Beträffande radiomeddelanden må nämnas att såsom villkor för rätt att inneha radiomottagningsapparat föreskrivits bl. a. att innehavaren skall hemlighålla innehållet av telegraf- eller telefonmeddelanden som avlyssnats å apparaten. Nämnade föreskrift avser dock icke nödsignaler eller andra meddelanden som uppenbarligen äro avsedda för allmänheten.

Rätten att fritt och utan obehörigt intrång använda de vanliga samfärdsmedlen för offentliga och privata meddelanden hör enligt svensk rättsuppfattning till medborgarens personliga frihet.¹ Det är både i den enskildes och i det allmännas intresse att straffrättsligt skydd beredes mot angrepp på denna rätt. I förslaget ha därför upptagits bestämmelser såväl mot kränkning av brev-, telegraf- och telefonhemlighet som mot vissa fall av yppande eller utnyttjande av hemlighet. Efter att ha övervägt möjligheterna att intaga sådana bestämmelser i ett särskilt kapitel om brott mot immateriella rättigheter har kommittén stannat vid att upptaga bestämmelserna om kränkning av brevhemlighet och vad därmed jämställs i förevarande kapitel bland fridsbrotten (8 och 9 §§). Därjämte har i kapitlet om brott mot allmän verksamhet upptagits ett stadgande rörande brott mot tystnadsplikt i allmänna angelägenheter för det fall att gärningsmannen ej är underkastad ämbetsansvar (15 kap. 7 §).

Bestämmelserna i 2 kap. 8 och 9 §§ ersätta de stadganden som nu finnas i SL 15: 30, men de avse därutöver att bereda straffrättsligt skydd för telegraf- och telefonhemligheten såvitt gäller andra meddelanden än sådana som befordras med radio. Beträffande radiotrafiken äro förhållandena av så speciell natur

¹ Jfr betänkande med förslag till ändrad lydelse av § 16 regeringsformen (SOU 1941: 20) s. 33 f.

att bestämmelser därom ej ansetts böra upptagas i detta sammanhang. Skulle utöver de ovan berörda villkoren för rätt att inneha radiomottagningsapparat särskilda straffbestämmelser till skydd för radiotrafiken anses erforderliga, t. ex. angående avlyssning av den kommersiella radiotrafiken, torde dessa böra upptagas i specialförfattning. Motsvarande gäller beträffande skydd för den radiotrafik som äger rum annorledes än genom telegrafverket, t. ex. inom försvarsmakten eller polisväsendet.

Gällande lag bereder genom bestämmelserna i SL 15:30 första stycket skydd för brev, handlingar eller annat som angå någon enskilt och »med försegling eller på annat sätt tillslutet är». Straff drabbar den som olovligen bryter eller öppnar vad sålunda tillslutits. Härvid skiljes mellan fall då gärningsmannen handlade i uppsåt att bereda sig nytta eller att tillfoga någon skada och fall då gärningen förövades med vilja men utan ont uppsåt. Straffet är i det förra fallet fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst två år och i det senare fallet böter. I andra stycket av samma paragraf stadgas, att om någon olovligen tager ut annans brev från posten och uppsåtligt förstör eller undanhåller det, han skall straffas som i första stycket sägs. I paragrafens tredje stycke ha upptagits åttalsregler.

I THYRÉNS utkast hade som motsvarighet härtill upptagits en bestämmelse om straff för den som olovligen, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, beredde sig åtkomst till annans brev eller eljest något som rörde annan enskilt (Efterl. ant. 3 § första stycket). Uttrycket »bereder sig åtkomst» tyder på att härmed avsågs ett sakobjekt. Kravet på att detta skulle vara på något sätt tillslutet och att brottet skulle bestå i öppnande av det tillslutna har däremot uppgivits. Enligt andra stycket i samma paragraf straffades den som hindrade försändelse med post eller telegraf att i rätt tid framkomma till adressaten.

I första stycket av förevarande paragraf i förslaget anges som straffbart att man olovligen bereder sig tillgång till meddelande som annorledes än med radio är under befordran genom allmän befodringsanstalt såsom postförsändelse, telegram eller telefonsamtal. Brottbenämningen är, alltefter det objekt mot vilket gärningen riktar sig, brott mot posthemlighet, brott mot telegrafhemlighet eller brott mot telefonhemlighet. Straffskalan omfattar böter eller fängelse i högst sex månader.

Straffbudet bereder skydd för den befordran av meddelanden som ombesörjes genom post- eller telegrafverket. Annan sådan förmedlingsverksamhet skyddas i viss utsträckning enligt bestämmelserna i 9 §. Med hänsyn särskilt till den dominerande ställning som postverket och telegrafverket intaga i fråga om befordran av meddelanden har det icke ansetts föreligga något behov att utvidga tillämpningsområdet för bestämmelserna i första stycket till att gälla även sådan förmedlingstrafik som bedrivs av andra, enskilda eller allmänna, befodringsanstalter. Det kan erinras att postverket enligt 1 § kungl. kungörelsen den 9 maj 1947 angående postverkets ensamrätt till brevbefordran m. m. äger ensamrätt till regelbunden befordran mot avgift av slutna brev ävensom öppna försändelser som innehålla helt

eller delvis skrivna meddelanden. I motsats till postverket har telegrafverket icke något rättsligt monopol på sin verksamhet. Det oaktat är telegrafverket numera så gott som ensamt om att till allmänhetens betjänande driva telegraf- och telefoninrättningar.

I överensstämmelse med vad nu anförts har såsom skyddsobjekt angivits meddelanden som annorledes än med radio äro under befordran genom allmän befodringsanstalt såsom postförsändelse, telegram eller telefonsamtal. Fråga skall vara om ett meddelande vilket som helst från en avsändare till en mottagare. Böcker, tidningar och tidskrifter utgöra icke meddelanden i den mening vari uttrycket här användes. Avsändaren och mottagaren av meddelandet behöva icke nödvändigtvis vara bestämt angivna personer. Meddelandet kan t. ex. härröra från en anonym avsändare eller vara riktat till en mera obestämd krets av personer. Uttrycket postförsändelse omfattar i första hand brevörsändelser av skilda slag, såsom brev och brevkort, men det innefattar även korsband och paketörsändelser. En förutsättning för att bestämmelserna i 8 § första stycket skola kunna tillämpas i fråga om korsband och paketörsändelse är dock att örsändelsen innehåller ett meddelande.

Skyddet gäller endast under den tid då meddelandet är under befordran. Det sträcker sig med andra ord från den tidpunkt då meddelandet avlämnats till befordran och till det att meddelandet utlämnats. Har exempelvis någon olovligen berett sig tillgång till ett brev eller ett telegram efter det att meddelandet i vederbörlig ordning avlämnats i adressatens bostad eller brevlåda, är gärningen icke straffbar jämlikt 8 § första stycket. Däremot kan i sådant fall ifrågakomma straff på grund av bestämmelserna i 9 §.

Den brottsliga gärningen beskrives så, att någon olovligen bereder sig tillgång till meddelande. Uttrycket »bereder sig tillgång till» innefattar icke krav på att gärningsmannen tager del av meddelandets innehåll; det är tillräckligt att han tillgriper handlingen. Gärningsbeskrivningen omfattar således både sådana fall då ett brev eller annat meddelande definitivt avhändes adressaten och fall då gärningsmannen tager del av meddelandet och därefter vidarebefordrar detta. Endast gärningar som begås med uppsåt att bereda gärningsmannen tillgång till meddelande straffas. Den som av misstag eller eljest oavsiktligt får tillgång till ett meddelande som är under befordran, t. ex. genom avlyssning av telefonsamtal på grund av felkoppling vid telefonering, är alltså icke straffbar.

En förutsättning för straffbarhet är att gärningen sker olovligen. Lovlig och därmed straffri kan gärningen bliva genom samtycke från den som äger förfoga över meddelandet. På grund härav blir t. ex. avlyssning av telefonsamtal genom extra hörtelefon, talregistreringsmaskin, induktionsapparat eller på annat sätt straffritt så snart någon av de samtalande lämnat tillstånd till avlyssnandet.

I vissa fall är gärningen lovlig och alltså straffri även utan särskilt samtycke. Utanför det straffbara området faller således beslag av brev, telegram eller annan örsändelse som finnes i post- eller telegrafverkets vård

under förutsättning att åtgärden sker i överensstämmelse med de regler som i sådant hänseende meddelas i RB 27 kap. eller i särskild tvångsmeddelslagstiftning. Sådana åtgärder som i enlighet med gällande föreskrifter vidtagas i tjänsten av postverkets och telegrafverkets personal äro naturligen icke heller straffbara. Som exempel härpå kan nämnas granskning av postförsändelser för att kontrollera att skrivna meddelanden icke befordras enligt den billigare taxa som gäller för trycksaker samt telegrafverkets s. k. driftkontroll rörande telefondriftens behöriga gång.

Den fria förmedlingstrafiken av meddelanden kan kränkas även på annat sätt än som avses i 8 § första stycket, nämligen genom att någon hindrar att ett meddelande kommer den avsedda mottagaren tillhanda eller föranleder att det kommer fram för sent. För sådana fall har i paragrafens andra stycke upptagits en särskild straffbestämmelse med brottsbenämningen undanhållan av meddelande. Straffskalan är densamma som i första stycket, böter eller fängelse i högst sex månader. De meddelanden som skyddas genom stadgandet i andra stycket äro desamma som avses i första stycket, d. v. s. meddelanden som annorledes än med radio äro under befordran genom allmän befordringsanstalt såsom postförsändelse, telegram eller telefonsamtal. Liksom i första stycket gäller skyddet endast under den tid då meddelandet är under befordran. Stadgandet avser alltså icke det fall att ett brev eller telegram, som i vederbörlig ordning avlämnats i adressatens bostad, där obehörigen undanhålles honom. Straff kan däremot inträda om, såsom stundom förekommit, en brevbärare för att undandraga sig besvär eller av annan anledning förstör eller kastar bort brev som det ålegat honom att utdela. Straff kan drabba även den som föranleder att meddelande försenas. Det kräves emellertid då att förseningen ej saknar praktisk betydelse eller är allenast obetydlig. Detta framgår av det i lagtexten använda uttrycket »föranleder att det kommer för sent». Om exempelvis en brevbärare av någon anledning uppskjuter att utdela för mottagaren uppenbarligen oviktiga meddelanden till en senare posttur, kan han väl hemfalla under disciplinärt ansvar men han blir ej straffbar enligt förevarande stadgande. Liksom för tillämpning av paragrafens första stycke kräves att gärningen förövats uppsåtligen. Har en posttjänsteman av förbiseende felsorterat en postförsändelse och därigenom föranlett att ett meddelande försenats, skall han sålunda ej straffas för undanhållan av meddelande.

I tredje stycket av 8 § har upptagits en strängare straffskala, omfattande fängelse i högst två år, för grova fall av brott som avses i paragrafens första och andra stycken. Såsom exempel på omständigheter som kunna föranleda att brottet bör anses som grovt anges, att gärningsmannen åsyftade att bereda sig själv vinning eller tillfoga annan skada eller lidande eller att förvanska innehållet i meddelande. Även andra omständigheter än de sålunda nämnda kunna föranleda att brottet bör bedömas såsom grovt, t. ex. att någon bereder sig tillgång till ett meddelande för att röja en hemlighet som är av stor vikt eller eljest har särskild betydelse för annan.

Försök, förberedelse och stämpling till brott som avses i 8 § äro icke belagda med straff.

I fråga om åtalsrätt gäller för närvarande enligt SL 15:30 tredje stycket att sådant brott mot brevhemligheten som avses i nämnda lagrum ej må åtalas av annan än den som avsänt brevet eller till vilken det är skrivet. Avsändaren och adressaten äro således var för sig åtalsberättigade. Åtalsrätt tillkommer däremot icke postverket.¹ I förslaget har brott som avses i förevarande paragraf lagts under allmänt åtal med den begränsningen att sådant åtal må väckas endast när det finnes påkallat ur allmän synpunkt (11 §). Frågan om vem som skall äga rätt att föra talan skall enligt förslaget avgöras enligt vanliga regler (jfr SL 6:8). I allmänhet tillkommer sådan rätt, liksom enligt gällande lag, såväl avsändaren som mottagaren av ett meddelande. Med hänsyn till att brottet föreslås bliva lagt under allmänt åtal har det icke ansetts behöfligt med någon bestämmelse om rätt för postverket att föra talan.

9 §.

I denna paragraf har, under brottsbenämningen intrång i förvar, upp-tagits ett stadgande som i huvudsak motsvarar de nu gällande bestämmelserna i SL 15:30 första stycket om straff för den som »olovligen bryter eller öppnar annans förseglade brev eller handling eller annat, som honom enskilt angår och med försegling eller på annat sätt tillslutet är». Enligt förslaget straffas den som, utan att fall är för handen som i 8 § sägs, olo- vligen bryter eller eljest bereder sig tillgång till brev, telegram eller annat som förvaras tillslutet eller eljest så, att det ej skall vara tillgängligt för obehöriga. För straffbarhet kräves ej att gärningsmannen handlat till nytta för sig själv eller till skada för annan. Straffskyddet gäller ej endast brev eller andra meddelanden som äro under befordran utan det omfattar även meddelanden som ännu icke avlämnats till befordran eller som redan kom- mit adressaten tillhanda. Även annat än meddelanden skyddas. Straff kan således inträda om en obehörig person går igenom handelsböcker eller kor- respondens som förvaras på ett företags kontor liksom om en städerska un- dersöker innehållet i en skrivbordslåda även om den ej är låst eller om en rockvaktmästare läser ett redan öppnat brev som någon lämnat kvar i rock- fickan eller om någon utan giltig anledning undersöker innehållet i annans plånbok eller portfölj.

Utanför det straffbara området enligt förevarande paragraf faller där- emot att någon vägrar att på begäran av avsändaren lämna ifrån sig ett brev som han lovligen eller av misstag fått i sin besittning.

Liksom i fråga om gärningar som avses i 8 § kan straffrihet inträda på grund av samtycke eller med hänsyn till att gärningen enligt särskilda bestämmelser är lovlig.

Brottet har, i likhet med brott som avses i 8 §, uppdelats på två svårhets- grader. För den lägre graden föreslås att straffet skall vara böter eller

¹ Se NJA 1913 s. 335; jfr även NJA 1944 s. 326.

fängelse i högst sex månader. För den svårare graden är straffet fängelse i högst två år. Det har icke ansetts erforderligt att i förevarande paragraf angiva särskilda exempel på omständigheter som böra föranleda att brottet skall anses som grovt. De i sådant hänseende i 8 § upptagna exemplen på grovt brott äro utan särskilt stadgande vägledande även vid bedömande av svårhetsgraden av brott som avses i förevarande paragraf.

Försök, förberedelse eller stämpling till intrång i förvar straffas icke.

I fråga om åtalsrätt gäller för närvarande beträffande brott som avses i SL 15:30 att sådant brott må åtalas såvitt gäller brev endast av avsändaren eller adressaten och i övriga fall av ägaren, vårdnadshavaren eller mottagaren. Det föreslås nu att intrång i förvar skall, i likhet med brott som avses i 8 §, läggas under allmänt åtal med den begränsningen att åklagare ej må väcka åtal med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt (11 §).

10 §.

I fråga om frihetsbrotten stadgas för närvarande i SL 15:25 försöks- och förberedelsestraff för de i SL 15:5, 6, 7 och 8 upptagna bestämmelserna om människorov och barnarov. Såsom förberedelse anses ock stämpling. Beträffande brott som avses i nämnda lagrum straffas även underlåtenhet att avslöja brottet. På försöksstadiet straffas vidare sådana former av enleveringsbrott som avses i SL 15:17 och 18 första stycket.

Enligt förslaget straffas försök eller förberedelse till frihetsberövande som ej är ringa, försättande i nödläge, grovt frihetsbrott eller grovt olaga tvång ävensom stämpling till eller underlåtenhet att avslöja grovt frihetsbrott. I förhållande till gällande lag innebär förslaget en viss utvidgning av det straffbara området, främst genom att grovt olaga tvång straffas redan på försöks- och förberedelsestadiet. Rörande skälen för nämnda utvidgning hänvisas till vad som anföres vid 4 §.

Försök, förberedelse och stämpling till fridsbrotten lämnas i förslaget liksom i gällande lag fria från straff.

11 §.

Enligt förslaget höra samtliga brott i detta kapitel under allmänt åtal. I fråga om den ringa svårhetsgraden av frihetsberövande ävensom beträffande olaga tvång och fridsbrotten föreslås dock den begränsningen i åklagarens åtalsrätt att åtal ej må väckas med mindre det finnes påkallat ur allmän synpunkt. Utan sådan prövning skall åtal alltså ske för frihetsberövande som avses i 1 § första stycket, försättande i nödläge, grovt frihetsbrott samt grovt olaga tvång. Rörande den närmare innebörden av den sålunda stadgade begränsningen i åklagares åtalsrätt hänvisas till vad som anföres i redogörelsen för förslagets huvudgrunder.

3 KAP.

Om ärekränkning.

Bland de objekt som lagstiftningen om brott mot person avser att skydda är även en persons ära. I svensk lagstiftning liksom i regel även i utländsk innefattar begreppet ära å ena sidan den aktning, det anseende som en person åtnjuter bland sina medmänniskor, hans »goda namn och rykte» (ära i objektiv mening) och å andra sidan hans egen känsla av att vara sålunda aktad och ansedd (ära i subjektiv mening). Kränkningar av äran i förstnämnda hänseende brukas kallas förtal, kränkningar i sistnämnda hänseende förolämpning. Förtal innefattar typiskt sett sådan beskyllning om brott eller annan gärning eller sådan uppgift om faktisk omständighet som meddelas till någon annan än den angripne och som är ägnad att nedsätta dennes anseende inom omgivningen. Förolämpning innefattar i första hand smädliga yttranden eller skymfliga beteenden mot någon i ord eller handling. Förolämpningsbrottet kompletterar ofta förtalsbrottet på det sättet att angrepp mot någons ära i objektiv mening blir att betrakta som förolämpning, om angreppet icke har den grad av bestämdhet som kännetecknar förtal — det innefattar exempelvis endast allmänt hållna nedsättande omdömen — eller om en beskyllning framföres till den beskyllde mellan fyra ögon.

I den gällande svenska rätten upptagas de allmänna bestämmelserna om ärekränkning i SL 16: 7—9, 11—13 och 15. Före 1948 års lagstiftning behandlades även falskt åtal och närstående brott i SL 16 kap., men de överfördes genom nämnda lagstiftning till SL 13 kap. med hänsyn till att sådana brott i första hand kunna sägas rikta sig mot det allmänna intresset av rättsskipningens säkerhet. I samband med 1948 års lagstiftning överflyttades vidare till SL 6: 3 andra stycket den tidigare i SL 16: 14 upptagna bestämmelsen om skyldighet för den som är saker till falsk angivelse eller annan ärekränkning att på yrkande av motparten erlagga kostnad för tryckning i tidning av dom varigenom denne vunnit upprättelse.

De grundläggande bestämmelserna om förtal finnas i SL 16: 7 och 8, medan förolämpning behandlas i 9 och 11 §§ i samma kapitel. Den huvudsakliga skillnaden mellan 7 och 8 §§ ligger däri, att 7 § avser beskyllning om bestämt brott eller visst slag av brott och 8 § utsättande eller fortspridande av rykte om gärning eller last som ej är straffbar men som är menlig för någons ära, goda namn och medborgerliga anseende. I 8 § ingår vidare beskyllning om gärning som utan att vara nedsättande för den beskylldes medborgerliga anseende dock är menlig för hans yrke, näring eller fortkomst. Uppdelningen av förolämpningsbrottet på 9 och 11 §§ bygger i stort sett endast på brottets svårhetsgrad.

Ärekränkningens brott kunna enligt gällande lag rikta sig endast mot enskild person. Om en ärekränkning riktas mot en juridisk person eller en kollektiv enhet av annat slag, kan talan om ansvar föras endast om någon

enskild person inom kollektivet kan anses angripen genom ärekränkningen.¹ Enligt gällande rätt är ej heller ärekränkning mot avliden straffbar.

Vad beträffar förtalsbrottet framgår det av brottsbeskrivningarna i SL 16:7 och 8 att fråga är om förfaranden som äro ägnade att nedsätta en person i andras ögon. Det ärekränkande påståendet måste sålunda riktas till annan än den för vilken påståendet är kränkande. Genom att påståendet skall avse bestämt brott eller visst slag av brott (7 §) eller »gärning eller last» (8 §) uteslutas från förtalsbrott påståenden om andra faktiska omständigheter än den angripnes egna handlingar, t. ex. påstående om en kvinna att hon blivit våldtagen eller om en person att han saknar äktenskaplig börd eller lider av viss sjukdom eller är konkursmässig.

Förtalsförbrytelse är straffbar endast om ärekränkningen är uppsåtlig. Håri ligger dock ej något krav på att särskild avsikt att ärekränka är förhanden. Huruvida beskyllningen är sann eller icke har relativt begränsad betydelse på grund av den utformning som reglerna i SL 16:13 om sanningsbevisning fått.

Enligt SL 16:7 är straffet olika allteftersom gärningen skett av arghet eller av obetänksamhet. Det är omtvistat huruvida med uttrycket »av arghet» avses gärningsmannens bevekelsegrunder, närmast skadeavsikt, eller att gärningsmannen handlat mot bättre vetande, i ond tro.² Något klart stöd för att insikt om att beskyllningen var osann skulle ha avgörande betydelse kan dock knappast hämtas ur något avgörande av högsta domstolen.³ För tillämpning av 8 §, där det subjektiva rekvisitet uttryckes med orden »i avsikt som i 7 § sägs», kräves icke att beskyllningen var osann. Vad angår gärningar av obetänksamhet torde dessa icke omfattas av bestämmelsen i 8 §.⁴

Förolämpning, som huvudsakligen avser angrepp mot någons subjektiva ära, kan ske genom ett yttrande eller annat meddelande till den kränkte själv eller till någon annan. Den kan även ha formen av en kränkande handling av annat slag, såsom en skymflig åtbörd eller beröring, och kan sålunda i vissa fall gränsa till misshandel. I förhållande till förtalsbrott har förolämpning i doktrin och praxis uppfattats som en subsidiär brottstyp, så att SL 16:9 och 11 tillämpats på ärekränkande handlingar som ej äro straffbara enligt SL 16:7 eller 8, exempelvis därför att kränkningen till sin innebörd är så obestämd att den ej kan anses såsom beskyllning om begången gärning eller därför att beskyllning av sådant slag som avses i 8 § skett allena av obetänksamhet.

I SL 16:12 stadgas att om ärekränkning riktas mot vissa närstående det är att betrakta såsom försvärande omständighet. SL 16:15 innehåller åtalsregler.

Även om en handling i ett visst fall uppfyller de för förtal eller förolämpning uppställda brottsföresättningsreglerna, kan gärningsmannen efter vad

¹ NJA 1950 s. 250.

² Se NELSON, Rätt och ära s. 379 f; jfr STRAHL i SvJT 1951 s. 38 f.

³ Jfr däremot Svea hovrätts dom I: B 79/1949 (akt B 174/1949), anmärkt av NELSON, Rätt och ära s. 386.

⁴ NJA 1922 s. 306.

som allmänt erkännes i doktrin och praxis vara att anse såsom straffri på grund av s. k. intressekollision. Härmed avses sådana fall där någon handlat för att främja ett allmänt eller enskilt intresse och behovet att tillgodose detta intresse bedömes såsom starkare än behovet av skydd mot ärekränkning. Åtgöranden av personer som på ett eller annat sätt tillhöra offentligheten, t. ex. de som intaga en framskjuten ställning inom det politiska livet eller som eljest framlägga sin verksamhet till allmänhetens bedömande, äro sålunda underkastade en allmän kritikrätt som i icke oväsentlig grad begränsar ärekränkingsbestämmelsernas räckvidd. Att omtala förhållanden som äro nedsättande för annans anseende kan vidare ingå såsom ett led i fullgörandet av en tjänsteplikt eller annan laglig skyldighet och på grund därav medföra strafffrihet. Så kan exempelvis vara fallet då någon har att yttra sig rörande sökandena till en viss tjänst eller befattning eller då ett vittne har att uttala sig inför domstol. Enskilda intressen som motivera att nedsättande uppgifter lämnas om annan kunna föreligga i vissa fall, såsom i samband med ifrågasatt äktenskap eller kompanjonskap, i ett adoptions- eller vårdnadsärende eller vid anställning i enskild tjänst.

Förslaget bibehåller som huvudsaklig indelningsgrund den nuvarande skillnaden mellan förtalsbrott och förolämpningsbrott. Förtalsbrotten ha emellertid i viktiga hänseenden utformats annorlunda än i gällande lag. I förslaget ha dessa brott uppdelats på två huvudtyper, nämligen förtal (1 §) och vanryktande (2 §), av vilka den förra brottstypen uppdelats i tre svårhetsgrader och den senare i två.

Såsom gemensam bestämning för de båda huvudtyperna av förtalsbrott har upptagits att fråga skall vara om lämnande av uppgift om annan angående gärning eller omständighet som är nedsättande för dennes anseende. En uppgift om annan angående viss gärning eller omständighet kan ställas i motsättning till ett om annan uttalat omdöme som icke stöder sig på bestämt angivna fakta. Ett dylikt omdöme är för sin verkan väsentligen beroende av auktoriteten hos den som lämnar uppgiften. Till grund för denna avgränsning av förtalsbrotten ligger antagandet att det typiskt sett är ett farligare angrepp på någons anseende att om honom lämna uppgift om ett faktum som i och för sig är nedsättande än att framföra ett allmänt förklenande omdöme om honom.

I förslaget bibehålles icke den i gällande rätt upptagna motsättningen mellan beskyllning om brott och beskyllning om annan nedsättande gärning eller last. Dess huvudsakliga betydelse torde ligga däri att straffskalan i SL 16:7 differentierats med hänsyn till svårhetsgraden av det brott beskyllningen avsett samt att reglerna för sanningsbevisning gestaltats olika i fråga om brott och annan gärning. Enligt förslaget bedömes beskyllning om brott såsom förtal eller vanryktande endast om brottet i det särskilda fallet är av beskaffenhet att i omgivningens ögon nedsätta den beskylldes anseende. Detta gäller ej alla straffbelagda gärningar. Till för-

talsbrotten hänföras emellertid vidare enligt förslaget icke endast beskyllning om gärning eller last utan även beskyllning om annan faktisk omständighet som är nedsättande för den beskylldes anseende.

Som förut berörts omfattar det straffbara området enligt SL 16: 8 även det fall att någon om annan uttalar beskyllning om gärning som väl ej är nedsättande för det medborgerliga anseendet men som är menlig för yrke, näring eller fortkomst. Enligt förslaget hänföras beskyllningar av detta slag ej till brottstyperna förtal och vanryktande utan till en ny brottstyp, benämnd ekonomiskt förtal. En bestämmelse härom föreslås skola upptagas bland förmögenhetsbrotten (7 kap. 9 §) och avse det fall att någon om annan lämnar ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som är ägnad att skada denne i utövning av yrke eller näring eller eljest i ekonomiskt hänseende.

Gemensamt för förtalsbrotten är vidare att en ärekränkande uppgift lämnas till annan än den som uppgiften avser. En uppgift som lämnas endast till den som uppgiften hänför sig till angriper icke dennes anseende i omgivningens ögon, hans objektiva ära, utan blott hans egen ärekänsla, hans subjektiva ära. För sådant fall kan enligt förslaget liksom enligt gällande rätt stadgandet om förolämpning bliva tillämpligt.

Någon skillnad göres ej i den föreslagna lagtexten mellan att en ärekränkande uppgift lämnas på ett sätt som är ägnat att göra den mera allmänt bekant och att så ej är fallet. En sådan skillnad torde utan särskilt stadgande kunna beaktas i rättstillämpningen. Det kan väl utgöra en försvårande omständighet att uppgiften lämnas offentligen och på sådant sätt att den omedelbart får en vidsträckt spridning, men i vissa fall kan det för den angripne vara mera menligt att uppgiften sprides enskilt under sådana omständigheter att man kan tala om smygande förtal. I sistnämnda fall kunna förhållandena stundom vara sådana att förtalets upphovsman icke kan spåras, vilket kan försvåra eller helt omöjliggöra ett effektivt bemötande.

Skillnaden mellan förtal å ena sidan samt vanryktande å den andra består enligt förslaget i huvudsak däri att vid förtal fråga skall vara om lämnande av uppgifter som äro grundlösa, medan vid vanryktande straffbarheten i princip är oberoende av den omständigheten huruvida uppgiften är riktig eller ej. Med förtal åsyftas sålunda i första hand lämnande av *osanna* ärekränkande uppgifter om annan. Med hänsyn till att det i vissa fall kan vara nära nog omöjligt att visa att en viss i och för sig oriktig uppgift verkligen är osann — någon har exempelvis beskyllt annan för att ha tagit mutor eller en gift kvinna för att upprätthålla en utomäktenskaplig förbindelse eller en person för att vara homosexuell — har såsom förtal betecknats att om annan lämna *ogrundad* uppgift. Med uttrycket *ogrundad* uppgift avses uppgift för vilkens riktighet tillräckliga grunder ej anförts eller där de grunder som åberopats visats vara ohållbara. För att närmare klargöra denna innebörd har i lagtexten uttryckligen angivits att straffbarhet föreligger evad gärningsmannen underlåtit skäligen mått och steg

för att förvissa sig om uppgiftens sanning eller eljest saknade tillräcklig grund att hålla den för sann.

För att ansvar för förtal skall kunna ifrågakomma kräves i subjektivt hänseende att gärningsmannens uppsåt omfattat samtliga objektiva brottsförutsättningar. Här avses såväl direkt som indirekt och eventuellt uppsåt. Rörande innebörden av dessa begrepp hänvisas till vad som anföres vid 22 kap. 1 §. Vad angår brottsförutsättningen att uppgiften skall vara ogrundad innebär kravet på uppsåt icke nödvändigtvis att gärningsmannen själv måste ha insett att uppgiften var ogrundad. Det är tillräckligt att hans uppsåt omfattat de omständigheter som föranleda att uppgiften framstår som ogrundad.

I 3 § behandlas förolämpning. Brottbeskrivningen omfattar i första hand att man kränker annans ära genom smädligt yttrande eller skymfligt beteende. Vidare falla under förolämpning vissa andra fall av ärekränkning som ej äro att hänföra till förtal eller vanryktande antingen därför att den nedsättande uppgiften lämnas till den angripne ensam och därför kränker allenast hans egen ärekänsla eller ock därför att uttalandet är av så obestämt innehåll att det ej innefattar uppgift angående viss gärning eller omständighet. I sistnämnda båda hänseenden är alltså 3 § subsidiär till 1 och 2 §§.

I 1—3 §§ förutsättes, liksom enligt motsvarande bestämmelser i gällande rätt, att kränkningen riktas mot en enskild person. Om ärekränkning mot vissa kollektiva enheter och mot avliden stadgas i 4 och 5 §§. Dessa stadganden ha begränsats till att omfatta allenast förtal och avse alltså icke vanryktande eller förolämpning.

I förslagets 6 § har upptagits en särskild bevisregel rörande mål som angår vanryktande eller förolämpning. Innebörden av denna regel beröres nedan i anslutning till frågan om sanningsbevisning i ärekränkningsmål.

Regler om åtal upptagas i 7 §. Enligt SL 16: 15 må ärekränkningssbrott som avses i SL 16 kap. i regel ej åtalas av annan än målsägande. Undantag göres bland annat i fråga om ärekränkning mot någon i eller för hans ämbete, tjänst eller annan allmän befattning. I sådant fall hör brottet under allmänt åtal. I förslaget ha ärekränkningssbrotten lagts under allmänt åtal, dock med den inskränkningen att åtal ej må ske med mindre det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

I huvudsaklig överensstämmelse med gällande lag behandlas i förslaget vissa fall av ärekränkning bland brotten mot staten. Sålunda stadgas i 15 kap. 5 § om förtal mot myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter (jfr SL 11: 6) och om ärekränkning mot tjänsteman i eller för hans befattning (SL 10: 5), i 16 kap. 3 § om ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset (SL 9: 3), i 16 kap. 4 § om förtal eller offentligt skymfande mot riksstyrelse som är satt i Konungens ställe, statsrådet eller riksdagen, dess avdelning eller utskott (SL 9: 4), i 17 kap. 9 § om kränkning mot främmande makt genom att offentligen skymfa denna eller dess regering eller genom ärekränkning mot dess stats-

överhuvud eller representant här i riket (jfr SL 8:8) samt i 19 kap. 8 § om ärekränkning av krigsman mot annan krigsman i eller för hans tjänst (SL 26:8).

Liksom enligt gällande rätt kan enligt förslaget en såsom ärekränkning straffbelagd handling vara straffri på grund av *intressekollision*. I detta hänseende ansluta sig förslagets regler nära till gällande rätt. I allmänhet torde frågan om straffrihet på grund av intressekollision icke bliva aktuell vid förtal. Har någon om annan lämnat en medvetet osann uppgift, kan gärningen icke annat än rent undantagsvis rättfärdigas av att intressekollision förelegat. Vad angår förtalsfall som bestå i att någon eljest om annan lämnar en ogrundad uppgift medgiver förslaget emellertid att hänsyn tages till förekomsten av intressekollision; i hithörande situationer får nämligen med hänsyn till intressekollisionens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt bedömas om gärningsmannen iakttagit skäligen mått och steg för att förvissa sig om uppgiftens sanning eller om han eljest haft tillräcklig grund att hålla uppgiften för sann.

Frågan om straffrihet på grund av intressekollision blir av betydelse främst i de fall som avses i 2 §, vanryktandefallen. Med hänsyn härtill har det ansetts lämpligt att i lagtexten rörande vanryktande uttryckligen angiva såsom en förutsättning för straffbarhet att gärningen ej var påkallad av allmänt eller enskilt väl. Ehuru i lagtexten ej närmare anges vilka särskilda hänsyn som åsyftas med uttrycket allmänt eller enskilt väl, torde uttrycket innebära en tillräckligt klar avgränsning av det straffria området, särskilt därför att det anknyter till en redan ganska väl utvecklad rättspraxis angående vad som ur nu förevarande synpunkt skall anses såsom straffritt på skilda levnadsområden. En närmare redogörelse för de olika typer av intressekollisioner som i praxis medfört straffrihet lämnas i specialmotiveringen till 2 §.

Vid sidan av intressekollisionerna begränsas det straffbara området enligt 2 § även i ett annat hänseende. Umgänget mellan människor kräver en icke obetydlig frihet att om annan omtala fakta, även sådana som äro nedsättande för honom. Utrymme måste beredas för »förtrolig sammanlevnad och vänskap», såsom det heter i det numera upphävida kungl. brevet den 24 april 1754 angående undantag från vittnesplikt beträffande sådant som talas mellan fyra ögon, d. v. s. i första hand för viss frihet att inom familjen eller andra kretsar av närstående göra uttalanden om annan som eljest skulle kunna bedömas såsom ärekränkning. För avgränsning av dessa fall har i lagtexten angivits endast den ledande principen för bedömandet, nämligen att för straffbarhet fordras att gärningen med hänsyn till de omständigheter under vilka den skedde ej var försvarlig. En närmare bestämning av det straffbara området i förevarande hänseende synes icke med fördel kunna göras i lagtext utan torde få överlämnas till rättstillämpningen.

Någon särskild motsvarighet till de i utländsk rätt stundom, exempelvis i

§ 272 i den danska och § 250 i den norska strafflagen, förekommande reglerna om så kallad retorsion har ej upptagits i förslaget.¹ Någon uttrycklig bestämmelse om straffrihet för dessa fall, som avse att den förörrättade själv framkallat den kränkande handlingen genom otillbörlig åtgärd eller vedergällt den med misshandel eller ärekränkning, förekommer ej heller i den nuvarande svenska lagstiftningen. Emellertid torde enligt en allmän uppfattning gälla att yttranden av en i och för sig förgriplig karaktär, vilka framkallats genom ärekränkning, ofredande el. dyl., på grund härav i viss utsträckning betraktas såsom ursäktliga och följaktligen icke äro straffbara. Beträffande vanryktande torde förslaget genom kravet på att gärningen för att vara straffbar skall framstå såsom icke försvarlig bereda möjlighet till straffrihet i vissa hithörande fall.

En central ställning i fråga om gestaltningen av bestämmelserna om ärekränkning intager spørsmålet om *sanningsbevisning*. Härom stadgas i SL 16: 13 att den som tilltalas för ärekränkning ej må till sitt fredande framställa bevisning om sanningen av sådant tillmåle som i SL 16: 8 sägs eller, när fråga är om tillmåle om bestämt brott eller visst slag av brott, föra sanningsbevisning annorledes än genom lagakraftvunnen dom på att den beskyllde begått brottet. För att bereda den tilltalade tillfälle att förete så-dan dom kan domstolen förelägga honom tid att visa att åtal blivit anställt eller påkallat eller att skadeståndstalan anhängiggjorts samt hur i sådan sak blivit dömt.

Dessa långt gående regler om förbud mot sanningsbevisning i mål om ärekränkning upptogos i den svenska rätten först genom 1864 års lagstiftning. I äldre rätt torde sanningsbevisning ha varit i princip obegränsat tillåten.² Lagkommittén upptog i sitt förslag till allmän kriminallag 1832 med sedermera vidtagna smärre jämkningar ett stadgande av innebörd att sanningsbevisning skulle tillåtas, när någon tillvitat annan viss gärning, som var straffbar eller eljest för dennes ära, goda namn och rykte, medborgerliga anseende, näringsyrke eller fortkomst menlig, eller visst slag av brottslighet. Äldre lagberedningen hade i sitt förslag till straffbalk 1844 liknande bestämmelser men med den begränsningen att rätten att föra sanningsbevisning skulle vara utesluten i fall, då den mot vilken beskyllningen riktats redan blivit frikänd genom lagakraftvunnen dom angående det med beskyllningen avsedda brottet, då åtalsrätten beträffande detta brott blivit preskriberad eller då den som tilltalats för ärekränkning icke var målsägande beträffande det ifrågavarande brottet och detta ej hörde under allmänt åtal. Justitiedepartementets förslag till strafflag 1862 byggde huvudsakligen på lagberedningens förslag. På grund av anmärkningar från högsta domstolens majoritet beslöts emellertid sedermera att i propositionen till riksdagen upptaga de ändrade regler som nu utgöra vår lags stadganden i ämnet. Meningarna härom voro dock delade även inom statsrådet.

Skälen för införande av det vidsträckta förbudet mot sanningsbevisning

¹ Se härom närmare bilaga 1 s. 526; jfr SOU 1948: 40 s. 19 f.

² Jfr S. PETRÉN i SvJT 1948 s. 165 f.

voro i huvudsak följande. Privat- och familjelivets helgd ansågs kräva att dithörande förhållanden icke prisgavos åt offentligheten. Med anledning av de begränsningar i rätten till sanningsbevisning, som föreslagits av lagberedningen och även upptagits i 1862 års departementsförslag, ansågs det vidare mindre följdriktigt att tillåta sanningsbevisning i fråga om beskyllning om gärning som icke vore brottslig. Det ansågs även otillfredsställande att den som blivit beskylld för brott skulle kunna utsättas för att frågan om beskyllningens sanning bleve prövad av domstol på annan ort än den där det påstådda brottet skulle ha förövats. Han skulle därigenom kunna komma i en ofördelaktigare position än om vanliga regler om forum i brottmål tillämpades. Eftersom prövningen av frågan huruvida beskyllningen vore sann ej utmynnade i lagkraftätagande dom i detta hänseende, kunde den beskyllde vidare riskera att frågan ånyo finge upptagas till prövning i annan rättegång. Det vore ej säkert att frågan om beskyllningens sanning bleve bedömd på samma sätt vid skilda domstolar.

Det må anmärkas att bestämmelserna i SL 16:8 samtidigt med införandet av förbudet mot sanningsbevisning fingo en sådan utformning att meddelande som skett i förtroende eller i allt fall utan uppsåt att bringa meddelandet till allmänna kännedom icke skulle medföra straff enligt denna paragraf. Avsikten torde ha varit att kompensera borttagandet av den tilltalades rätt till sanningsbevisning i fråga om tillvitelser av det slag som avses i SL 16:8 med fullständig straffrihet i nyssnämnda fall, åtminstone såvitt icke yttrandet genom sin form eller sitt innehåll i övrigt kunde betraktas såsom smädligt och sålunda hemfalla under SL 16:9 eller 11. Praxis har emellertid, som förut anmärkts, utvecklats i riktning av att även i nämnda fall, då 1864 års lagstiftare synes ha avsett att straffrihet skulle gälla, använda SL 16:9 och 11 såsom subsidiära straffbestämmelser.

Den svenska rättens ståndpunkt i frågan om sanningsbevisning i mål om ärekränkning har länge varit föremål för kritik. Vid Svenska kriminalistföreningens årsmöte i oktober 1915 redovisade STJERNBERG de skäl som brukade anföras mot att enligt principerna i den svenska rätten avklippa sanningsbevisning.¹ Dessa skäl kunna här i korthet sammanfattas i följande punkter.

1) Det vore praktiskt omöjligt att genomföra grundsatsen om förbud mot sanningsbevisning. I Frankrike, där lagstiftningen om ärekränkning sedan länge byggde på denna grundsats, hade den sålunda kringgåtts genom att domstolarna tillåte bevis om frånvaro av skadeavsikt, varjämte domstolarna medgäve den förnärmade att föra bevisning om beskyllningens osanning med hänsyn till att denna omständighet vore att betrakta såsom försvårande vid gärningens bedömande.

2) Det vore obilligt att avstänga den tilltalade från sanningsbevisning, i synnerhet när särskilda intressen påkallat att saken bringats till annans kännedom. I svensk rätt hade man också ansett sig kunna i viss utsträckning tillåta sanningsbevisning i samband med frågan om en förtalshandlings

¹ Förhandlingar vid Svenska kriminalistföreningens årsmöte den 2 oktober 1915 s. 38 f.

rättsstridighet. I detta hänseende hänvisas till vad som vid 2 § anföres om intressekollisioner.

3) Förbudet mot sanningsbevisning medförde ett otillräckligt rättsskydd för de oförvitliga medborgarnas heder, eftersom den som dömts till ansvar för ärekränkande beskyllning alltid kunde påstå att anledningen till att han fälltts till ansvar vore att han ej fått tillfälle att bevisa sanningen av sitt påstående.

4) Sanningsbevisets uteslutande ledde till att repressionen bleve för svag gentemot angrepp mot oförvitliga medborgare, eftersom straff och skadestånd måste bestämmas utan hänsyn till om beskyllningen vore sann eller osann.¹

I THYRÉNS utkast till lagstiftning om ärekränkingsbrotten föreslogs att sanningsbevisning skulle med vissa undantag vara tillåten. Avsåg beskyllning straffbelagd gärning, skulle denna styrkas med dom. Om beskyllningen framställdes under fullgörande av laglig skyldighet, hade käranden i rättegången att bevisa att beskyllningen icke framställdes i god tro. I övrigt skulle principen om fri sanningsbevisning gälla utom i vissa fall då beskyllningen rörde den beskylldes enskilda liv. I Thyréns utkast gjordes dessutom skillnad mellan om beskyllningen framställdes på sådant sätt att därav framginge att uppsåtet var att göra beskyllningen allmänt bekant och om den framställdes på annat sätt (THYRÉN II s. 132—137).²

Vad beträffar utländsk lagstiftning³ gå den *franska* och vissa lagar som stå under inflytande av denna längst i fråga om förbud mot sanningsbevisning. Den franska lagen sträcker dock ej förbudet lika långt som den svenska. Grundsatsen är att sanningen skall få visas när ett offentligt intresse motiverar det. Undantag från förbudet mot sanningsbevisning göres sålunda då fråga är om offentligen framförda tillvitelser mot myndigheter samt offentliga och vissa med dem jämställda funktionärer i och för deras

¹ I den diskussion som förekom i anslutning till Stjernbergs föredrag yttrade BJERRE, att det knappast finnes några verkliga hållbara grunder för kravet på rätten att säga sanningen blott för sanningens egen skull. Ett misslyckat sanningsbevis återupprättade icke den kränkta äran, eftersom den äreröriga beskyllningen formellt endast gällde en enstaka handling eller lösryckt egenskap under det att den realiter alltid angrepe den beskylldes hela anseende. Beskyllningen innebure alltid ett angrepp på den beskylldes ära långt utöver den punkt som beskyllningen formellt träffade. Den ringa vinsten för den oförvitlige uppvägs av allt det onda som frigivandet av sanningsbeviset skulle föra med sig. Uppgiften för en lagrevision borde därför vara att fastställa vilka särskilda, statsliga, kommunala, merkantila, andligt kulturella eller andra ur det enskilda livet härflytande intressen som kunde göra framställande av äreröriga beskyllningar berättigat samt att så exakt som möjligt i lagtext fixera gränserna för dylika icke rättsstridiga ärekränkningar. WETTER framhöll att vid intressekonflikter mellan skyddet för individens ära och det sanna ordets frihet förhållandena gestaltade sig väsentligen olika då fråga vore om individen såsom offentlig person och individen såsom privatperson. I förra fallet borde som regel icke uppställas någon begränsning i sanningsbevisningen. Däremot krävde privatlivets helgd en sådan begränsning. På privatlivets område borde såsom rättsenliga behandlas sanna meddelanden som påkallades av beaktansvärda offentliga eller privata intressen. I sådana fall borde därför sanningsbevis medgivas. Då dylika intressen saknades och beaktansvärda skäl föreläge att meddelandet förteges, borde meddelandet betraktas såsom rättsstridigt oberoende av dess sanning och bevis om sanningen borde därför icke medgivas.

² Se även Förhandlingarna å det elfte nordiska juristmötet 1919 s. 7 f och Bilaga I samt De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1936 s. 167 f.

³ En översikt över bestämmelser i olika länders lagstiftning om sanningsbevisning i ärekränkningssmål lämnas i TYR 1935 s. 265 f.

funktioner. Hit räknas även ledare av industriella och merkantila företag samt banker.

Bevisning som skulle göra intrång i privatlivets helgd tillåtes icke och det ligger väsentligen i domstolens hand att i detta hänseende begränsa bevisningen.

En i viss mån liknande konstruktion har den *holländska* rätten. Sanningsbevis får föras endast när beskyllningen avser en ämbetsmans handlingar eller när domstolen anser det nödvändigt för att värdera den tilltalades påstående att han handlat i den allmänna nyttans intresse eller för att försvara sitt eget berättigade intresse.

Den *belgiska* lagen har i förevarande hänseende frigjorts från den franska förebilden. Förtalsbrottet är indelat i två brottstyper med självständiga beteckningar, calomnie och diffamation. Skillnaden ligger endast i huruvida sanningsbevisning är tillåten eller icke. I de fall där sådan bevisning är tillåten men bevisningen ej lyckats, straffas för calomnie. Är sanningsbevisning ej tillåten, användes benämningen diffamation. Sanningsbevisning är ej tillåten bland annat i vissa fall där den gärning som omtalats rör det privata livet och ej kan leda till fällande dom mot den kränkte.

I *italiensk* rätt gäller i princip förbud mot sanningsbevis. Då en uppgift gäller en bestämd omständighet kunna emellertid parterna i ärekränkningsmålet innan slutlig dom meddelats komma överens om att bringa frågan om uppgiftens sanning under en hedersdomstol, bestående av en eller flera medlemmar, varefter det egentliga målet förfaller. Förhandlingarna inför hedersdomstolen äro hemliga. Avgörandet torde i dessa fall helt vara beroende av om uppgiften visas vara sann eller ej.

Den *engelska* rätten intager tillsammans med den likartade *nordamerikanska* en särställning i fråga om ärekränkning. Man skiljer i engelsk rätt mellan libel och slander. Med libel menas en ärekränkning som skett genom skrift eller bild eller eljest i varaktig form. Enligt en nyligen genomförd lagändring skola även uttalanden i radio anses vara publicerade på varaktigt sätt (Defamation Act, 1952). Muntlig ärekränkning i andra fall kallas slander. Endast libel kan föranleda straff och en strängare straffskala tillämpas för det fall att beskyllningen var falsk och den tilltalade hade kännedom därom. I allmänhet föranleder libel dock allenast skadeståndstalan. I mål om slander kan endast skadestånd komma i fråga.

I England gällde tidigare förbud mot sanningsbevisning då fråga var om att utkräva straff för förtalshandlingar, men genom Libel Act 1843 medgavs sanningsbevisning för den händelse meddelandet kunde anses ha tjänat ett offentligt intresse. Numera är sanningsbevisning i allmänhet tillåten när fråga är om skrivna eller tryckta beskyllningar, men straffrihet kan inträda endast om den tilltalade visar, förutom att beskyllningen var grundad, att han uttalat sig för att tillgodose allmänt väl. Lyckas han ej därutinnan, inverkar bevisning om beskyllningens sanning endast på straffmätningen. Bevisningen skall vara strängt bunden till just det faktum som beskyllningen avser.

Då fråga är endast om skadestånd tillåtes enligt engelsk rätt sanningsbevisning. Lyckas sådan bevisning, ogillas talan; men de processuella kraven äro stränga och lyckas ej bevisningen, tages vid bestämmandet av skadeståndet hänsyn till den ståndpunkt svaranden intagit i rättegången. På grund härav är det förenat med betydande risker för svaranden i ett ärekränkningsmål att inlåta sig på en bevisning som ej med visshet kan föras till positivt resultat.

Längst i riktning mot att medgiva den tilltalade i ärekränkningsmål rätt att genom sanningsbevisning förvärva straffrihet går den *tyska* strafflagen. Den medger oinskränkt sanningsbevisning med iakttagande allenast av att i fråga om beskyllningar om brottslig gärning en redan lagakraftvunnen dom skall respekteras (§ 190). I senare strafflagsförslag ha dock upptagits undantag från regeln om frihet till sanningsbevisning för det fall att en beskyllning som framställts offentligen endast rör privatlivet.

I den tyska lagen är uttryckligen stadgat att bevis om ett uttalandes sanning ej utesluter straff för förolämpning, när det motiveras av formen för uttalandet eller av de omständigheter under vilka detta fälldes (§ 192).

En uttrycklig bestämmelse om intressekollision har upptagits i den tyska lagen (§ 193). Bestämmelsen tager sikte på klandrande omdömen om vetenskapliga eller konstnärliga verk eller om yrkesprestationer, yttranden som ske för att hävda eller försvara rättigheter eller andra berättigade intressen, tillrättavisningar av överordnad mot underordnad, tjänstemeddelanden eller utlåtanden från tjänsteman och liknande fall. Då föreligger straffbarhet endast i den mån en förolämpning ligger i formen för uttalandet eller framgår av de omständigheter under vilka detta gjordes.

I *dansk* rätt har sedan gammalt gällt att sanningsbevis medför straffrihet. Före den nuvarande strafflagens tillkomst 1930 gällde denna regel utan något i lag angivet undantag. Enligt denna lag med vissa ändringar år 1939 gäller för närvarande (§ 269) att en beskyllning, varmed i dansk rätt avses påstående om såväl bestämd gärning som annat nedsättande förhållande, skall vara straffri när sanningen bevisas eller när den som i god tro gjort beskyllningen varit förpliktad att uttala sig eller handlat för berättigat tillvaratagande av uppenbart allmänintresse eller av eget eller andras intresse. Straff kan bortfalla när omständigheter upplysas som giva fog för att anse beskyllningen som sann. Genom §§ 270 och 271 har i jämförelse med den tidigare strafflagen av år 1866 viss begränsning skett i sanningsbevisets straffriande verkan och tillgången till sanningsbevis. I § 270 stadgas, att om beskyllningens framställande till sin form är otillbörligt förnärmande, straff skall ådömas även om sanningen styrkts. Detsamma gäller om gärningsmannen icke haft rimlig anledning att framställa beskyllningen. Om den förnärmade påstår ansvar endast enligt § 270, får sanningsbevis ej föras med mindre allmänna hänsyn på ett avgörande sätt tala därför. Frågan om rätt till sanningsbevisning är sålunda i viss mån beroende av hur den förnärmade gestaltar sin talan. Enligt § 271 får sanningsbevis ej föras om en straffbar handling för vilken den beskyllde genom slutlig dom i in- eller ut-

landet blivit frikänd. Vidare stadgas i samma paragraf att sanningsbevis för straffbar handling som lett till fällande dom icke fritager från straff, när den förnärmade med hänsyn till handlingens karaktär, tidpunkten för begäendet och hans förhållanden i övrigt hade rimligt anspråk på att förhållandet ej blev framdraget.

Enligt den *finska* strafflagen har den som tilltalas för ärekränkning rätt att bevisa sanningen av beskyllning om bestämd handling (27 kap. 5 §). Innefattar ärekränkningen beskyllning om brott, må bevisning dock ej föras mot lagakraftvunnen dom angående åtal för brottet. Styrker den som är tilltalad för ärekränkning att beskyllningen var sann, kan han straffas för förolämpning, om det framgår av formen för tillvitelsen eller av de omständigheter under vilka den skett att han velat kränka den andre.

Även den *norska* lagen bygger som huvudregel på principen om rätt till sanningsbevisning vid ärekränkning. Genom ändringar 1939 i strafflagen och straffprocesslagen ha dock bestämmelser införts som åsyfta bland annat begränsning av sanningsbevisningen i vissa fall, ökat skydd för den kränkte under rättegången i fall då sanningsbevisning föres samt ändringar i åtalsreglerna. I strafflagen § 249 stadgas att straff för ärekränkande beskyllning ej kommer till användning, när bevis föres om beskyllningens sanning. Även om sanningsbevis föres är beskyllningen dock straffbar, om den är framställd utan någon aktningvärd grund eller om den eljest är otillbörlig på grund av formen eller sättet för dess framställande eller av andra skäl. Straff skall ej ådömas den som varit pliktig eller nödsakad att uttala sig eller som uttalat sig för berättigat tillvaratagande av eget eller andras intresse. Förutsättning för strafffrihet i dessa fall är dock att tillbörlig akt-samhet visats. Sanningsbevis för en beskyllning får ej föras beträffande en straffbar handling för vilken den beskyllde blivit frikänd genom en slutlig inländsk eller utländsk dom och ej heller i fall där domstolen enhälligt finner det otvivelaktigt att beskyllningen är otillbörlig oavsett dess sanning och förbud mot bevisning är önskvärt av hänsyn till den förnärmade. I sistnämnda fall får emellertid bevisning ej avvisas om åklagaren eller kåranden på förhand har tillkännagivit att ansvar yrkas enligt § 248, som handlar om beskyllning mot bättre vetande, eller att endast civila rättskrav göras gällande. När sanningsbevis rörande en beskyllning avvisas, må ej heller bevisning förebringas rörande frågan huruvida den tilltalade trott eller haft grund att tro på beskyllningens sanning. I straffprocesslagen § 331 infördes år 1939 en bestämmelse av innehåll bland annat att i ärekränkingsmål bevis icke finge föras om förhållanden som vore utan betydelse eller vilkas betydelse stode i påtagligt missförhållande till den skada som kunde vållas den ärekränkte eller andra.

Bevisbördan vilar enligt norsk rätt på den som framställt den ärekränkande beskyllningen, d. v. s. den tilltalade i ärekränkingsprocessen. Skall den strängare straffbestämmelsen om beskyllning mot bättre vetande (§ 248) tillämpas, tillkommer det dock åklagarsidan att prestera bevisning för att den som framfört beskyllningen icke var i god tro.

I den *schweiziska* lagen upptages huvudbestämmelsen om förtal (Üble Nachrede) i art. 173. Straffrihet inträder om den tilltalade bevisar beskyllningens sanning eller om han kan visa att han haft allvarliga grunder för att hålla den för sann. Den senare av dessa straffrihetsgrunder infördes genom lagändring 1950. Rätten till sanningsbevisning är i vissa hänseenden begränsad. Den tilltalade äger sålunda ej föra sanningsbevis och är straffbar för yttranden som, utan att det påkallats av allmänt intresse eller eljest utan grundade skäl, fällts huvudsakligen i avsikt att tillfoga någon skada, i synnerhet om yttrandena hänföra sig till privat- eller familjelivet. Även denna bestämmelse erhöll sin nuvarande avfattning 1950, då bland annat orden »eller eljest utan grundade skäl» tillfogades. I art. 174 meddelas bestämmelser om förtal mot bättre vetande (Verleumdung). För detta fall föreligger rätt till sanningsbevisning utan inskränkning.

Bestämmelserna om förtalsbrott böra enligt kommitténs mening utformas så att de möjliggöra att den som utsatts för en osann beskyllning kan vinna verklig upprättelse. Detta kan i regel ske endast om domstolsprövningen utmynnar i ett konstaterande av att den framförda beskyllningen är osann eller ogrundad. En förutsättning härför är emellertid att bevisning rörande beskyllningens osanning eller grundlöshet tillåtes. Att sådan bevisning medgives är så mycket mera angeläget som beskyllningen genom rättegången ofta kan vinna ökad spridning. Om lagbestämmelserna ej medgiva att frågan om beskyllningens osanning prövas, kan den som ärekränkts genom en osann beskyllning ej vinna vad han främst åsyftat att nå genom en ansvarstalan, nämligen att det i domen fastslås att beskyllningen var osann eller saknade grund. I stället kan i sådant fall den dömde göra gällande att beskyllningen i själva verket var sann och att den fällande domen berott på att han ej fått bevisa sanningen av sitt påstående. Om förbud mot sanningsbevisning gäller, kan vidare den som blivit föremål för en sann beskyllning därav lockas att föra talan om ansvar och därmed vinna en framgång som han icke förtjänat.

Olägenheterna av en ordning med förbud mot sanningsbevisning framträda även däri att påföljden för gärningen ej blir tillräckligt verksam i de fall där en beskyllning verkligen är osann. Detta gäller i särskild grad i fråga om skadestånd. Såväl lagstiftaren som domstolen måste nämligen i sådant fall avpassa påföljderna med hänsyn till att beskyllningen kan vara sann. I själva verket medför ett förbud mot sanningsbevisning att den principiella skillnaden mellan förtal och förolämpning blir relativt betydelslös.

De anmärkta förhållandena äro i hög grad karakteristiska för den svenska rätten på ärekränkningens område. Det är främst det nu gällande förbudet mot sanningsbevisning som medfört att ärekränkningens mål kommit i vanrykte och att personer som utsatts för ärekränkning ofta finna sig föranlåtna att avstå från att söka domstols hjälp för att vinna upprättelse även där en sådan åtgärd skulle vara i hög grad befogad.¹

¹ Jfr R. BERGENDAL vid den Norske Kriminalistforenings årsmöte 1936 (De nordiska kriminalistforeningarnas årsbok 1936 s. 204); NELSON, Rätt och ära s. 221.

För att kunna bedöma huruvida en ärekränkande beskyllning skall anses straffvärd är det ofta av väsentlig betydelse att veta om beskyllningen var sann eller osann. På grund härav har i de länder där förbud mot sanningsbevisning är stadgat detta förbud i viss utsträckning kringgått i praxis. I Frankrike har sålunda, som ovan nämnts, bevisning tillåtits om frånvaro av skadeavsikt och vidare har man ej ansett sig kunna förmena den beskyllde att bevisa en beskyllnings osanning för att få strängare straff ådömt. Ej heller i svensk rättspraxis har förbudet mot sanningbevisning i SL 16:13 strängt upprätthållits. Avsteg från regeln har sålunda gjorts då fråga varit om straffrihet på grund av intressekollision.¹ I sådant fall kan behovet av sanningsbevisning stundom bliva särskilt framträdande, nämligen då förutgåendet för uttalandets behörighet är att det var sant.

Även om sanningsbevisning i viss utsträckning tillåtes med hänsyn särskilt till intresset att bereda möjlighet till verklig upprättelse åt den som utsatts för en osann beskyllning, kan emellertid ett förbud mot sådan bevisning i vissa situationer framstå som starkt motiverat. Det har också visat sig att i de länder där man har frihet till sanningsbevisning i fråga om förtal, man icke kunnat undantagslöst upprätthålla denna grundsats. Det är i första hand familje- och privatlivets helgd som gjort undantag nödvändiga. Här kan det föreligga ett befogat intresse för den ärekränkte att kunna väcka åtal utan att behöva riskera att den tilltalade till sitt fredande tillåtes föra bevisning om beskyllningens sanning. Att tillåta sanningsbevisning i dessa fall skulle många gånger kunna medföra att den tilltalade med lagens hjälp finge tillfälle att utsätta den beskyllde eller honom närstående för obehag som vore långt allvarligare än det som den ursprungliga beskyllningen orsakat. Här kan situationen också ofta vara den att beskyllningen avser förhållanden av sådan natur att den, även om den skulle vara sann, framstår såsom snart sagt lika otillständig som om den varit osann.

Även i andra fall kan en beskyllning framstå såsom obehörig och därför straffvärd oavsett dess sanning, nämligen om någon utan rimligt skäl eller exempelvis för att skada en konkurrent framdrager gamla straffdomar eller andra för anseendet nedsättande fakta som ligga långt tillbaka i tiden, t. ex. preskriberade brott. Enligt gällande rätt kan ett obehörigt framdragande av en gammal straffdom medföra straff jämlikt bestämmelserna i SL 16:9 eller 11 om förolämpning.²

Erfarenheterna såväl här i landet som i utlandet giva således vid handen att det ej är lämpligt att för samtliga fall av ärekränkning ha en enhetlig regel om sanningsbevisning. En uppdelning bör ske mellan fall då sanningsbevisning är tillåten och då så icke är fallet. En möjlighet vore att lägga i domstolens hand att avgöra i vilka fall sådan bevisning skulle i den ärekränktes intresse förbjudas. Mot denna tanke kan invändas att det ofta skulle ställa sig synnerligen svårt för domstolen att på ett förberedande stadium av rättegången avgöra, huruvida sanningsbevisning borde förbju-

¹ Se t. ex. NJA 1920 s. 526 och 1924 s. 125. Jfr NELSON, Rätt och ära s. 282 f.

² NJA 1950 s. 94.

das eller icke. Med hänsyn härtill och till vikten av att icke riskera att rubba tilltron till domstolarnas opartiskhet synes därför denna utväg icke böra väljas.

I vissa utländska lagar medgives sanningsbevisning endast där sådan under rättegången uttryckligen begäres av den beskyllde. Mot en sådan ordning kan invändas att det för den beskyllde kan vara besvärande att under rättegången ställas inför frågan huruvida han vill medgiva att sanningsbevisning föres. Ett avböjande av sanningsbevisning kan lätt komma att tagas som tecken på att han vill undvika att sanningen kommer i dagen.

Det har därför ansetts lämpligare att gränserna för sanningsbevisningens tillåtlighet bestämmas i lag, förutom genom specialregler för särskilda fall, såsom vid intressekollision, genom det sätt på vilket de skilda brottstyperna utformas. Den möjlighet att begära eller avböja sanningsbevisning, som inom de av lagen sålunda uppdragna gränserna bör tillkomma åklagaren eller målsäganden, får då utövas genom det sätt på vilket ansvarstalan bestämmas. I enlighet härmed har i förslaget förtalsbrotten uppdelats mellan å ena sidan förtal och å andra sidan vanryktande. Såsom förut framhållits avser den förstnämnda brottstypen lämnande av ärekränkande uppgift som är ogrundad, medan vid vanryktande fråga är om beskyllning som i princip är obehörig oavsett dess sanning. Enligt vanliga straffrättsliga regler skall, där talan väckts om ansvar för förtal, i målet visas att uppgiften var ogrundad. Utredes det icke att uppgiften var ogrundad, kan alltså ej dömas för förtal. Däremot kan i sådant fall ifrågakomma ansvar för vanryktande under förutsättning att alternativt yrkande om sådant ansvar framställts. Väckes talan om ansvar för vanryktande eller förolämpning, utgör frågan om beskyllningens sanning icke någon brottsförutsättning och sanningsbevisning är därför i princip ej tillåten i sådana fall. Beskyllningens sanning kan dock även i sistnämnda fall vara av betydelse för bedömande av straffbarheten, nämligen i vissa fall då den tilltalade åberopar intressekollision. För sådana fall tillåtes sanningsbevisning enligt den särskilda bevisregeln i 6 § i förslaget.

Det kunde övervägas att för de fall där utredning vinnes att beskyllningen var ogrundad införa en bestämmelse att domstol skulle på yrkande av den beskyllde kunna förklara beskyllningen »död och maktlös», s. k. mortifikation. En dylik bestämmelse, som skulle vara tillämplig även i fall där de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet ej vore uppfyllda, finnes i såväl dansk som norsk lag. I tryckfrihetsmål kunde det vara av värde att en sådan fråga underställdes juryns bedömande. Eftersom i regel själva domsmotiveringen i mål om förtal torde bli tillräcklig för att bereda den förnärmade upprättelse i nu avsedda fall och då mortifikationsinstitutet saknar tradition i svensk rätt, har i förslaget dock icke upptagits någon bestämmelse av antytt slag. I detta sammanhang kan erinras om den från äldre SL 16: 14 till SL 6: 3 andra stycket överflyttade bestämmelsen om skyldighet för den som fälles till ansvar för ärekränkande gärning att på yrkande av motparten erlagga kostnad för tryckning i tidning av dom var-

igenom denne vunnit upprättelse. Denna bestämmelse torde alltså böra gälla.

Av stor betydelse i mål om förtal är frågan om vem det i första hand bör åvila att förebbringa bevisning rörande den ärekränkande uppgiftens sanning eller osanning eller, annorlunda uttryckt, hur utgången av målet skall bestämmas om det är ovisst huruvida uppgiften är riktig eller ej. I utländsk rätt lägges *bevisbördan* ofta på den som lämnat uppgiften, alltså den tilltalade i ärekränkingsmålet. Kan han icke visa att uppgiften var sann, presumeras den vara osann med påföljd att han dömes såsom för osant förtal.

Såsom ovan anmärkts gäller en dylik bevisbörderegeln i vissa fall enligt norsk rätt. Den förmån som man härigenom velat bereda målsäganden kan emellertid vinnas endast genom att sanningsbevisning tillåtes även i den tilltalades intresse. Då det är han som bär bevisbördan, måste det tydligen stå honom fritt att inom vida gränser föra bevisning om beskyllningens sanning för att därigenom freda sig mot åtalet. Därmed har man dock satt ett vapen i hans hand som kan användas för att tillfoga målsäganden ett mångfalt större lidande än det som det äreröriga uttalandet ursprungligen medfört. För att undvika sådana resultat har det med en lagstiftning av denna typ blivit ett särskilt problem att avgränsa det område som i målsägandens intresse bör vara fredat från sanningsbevisning. Detta problem erbjuder stora svårigheter. Den norska strafflagen innehåller, som förut nämnts, ett stadgande enligt vilket sanningsbevisning med visst undantag är förbjuden, om rätten enhälligt finner att beskyllningen är otillbörlig oavsett dess sanning och att ett förvägran av bevisföring är önskligt av hänsyn till den ärekränkte (§ 249 punkt 4 b).

Det kan vidare ifrågasättas huruvida en fällande dom för osant förtal, som grundas på en presumtion om beskyllningens osanning, verkligen skulle bereda målsäganden den upprättelse som han i första hand åsyftat med en talan om ansvar för osann beskyllning, nämligen att genom ett domstolsförfarande få fastslaget att beskyllningen var osann eller grundlös. Hårtill kommer att det framstår såsom principiellt oriktigt att den tilltalade formellt får bevisbördan och att han alltså i de fall då domstolen stannat i ovisshet om beskyllningens sanning skall dömas till ansvar för osann beskyllning.

Av nu anförda skäl har i förslaget icke upptagits någon presumptionsregel av ovan berört slag. Enligt förslaget skall i de fall, där såsom ett moment i brottstypen ingår att den ärekränkande uppgiften var ogrundad, frågan där-om utredas och bedömas enligt vanliga regler om bevisning i brottmål.

De allmänna reglerna om bevisning finnas i RB 35: 1, där det heter att rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt som förekommit avgöra vad i målet är bevisat. Såsom grundsats gäller alltså fri bevisprövning. Häriligger att domaren har att taga hänsyn till varje omständighet som kan vara ägnad att påverka hans övertygelse.

Enligt RB 35: 6 ankommer det på parterna att sörja för bevisningen, men rätten äger också i viss utsträckning själv föranstalta därom. Något allmänt stadgande rörande bevisbördan och dess fördelning förekommer icke i rät-

tegångsbalken. Dessa frågor äro alltså, i den mån ej bestämmelser därom äro meddelade i särskilda lagar och författningar, överlämnade åt rättstillämpningen. I motiven uttalas dock att det av rättegångsbalkens allmänna läggning följer att det i brottmål i princip ankommer på åklagaren eller målsäganden att bevisa samtliga de omständigheter som måste föreligga för att den tilltalade skall kunna fällas.

Beträffande reglerna om bevisning i RB 35 kap. må vidare nämnas, att enligt 35: 4 rätten äger, bland annat om part underlåter att besvara för utredningen framställd fråga, fritt pröva vilken verkan som bevis må tillmätas sådant förhållande samt att enligt 35: 7 bevisning ej må tillåtas när rätten finner att omständighet som part vill bevisa är utan betydelse i målet eller att erbjudet bevis ej erfordras eller uppenbart skulle bliva utan verkan.

När nu anförda principer tillämpas i ett mål om förtal ankommer det sålunda i första hand på åklagaren eller, där enskilt åtal väckts, på målsäganden att i vanlig ordning styrka att den åsyftade uppgiften lämnats av den tilltalade samt att uppgiften var ogrundad och att den tilltalade insett detta eller i vart fall underlåtit skäligen mått och steg för att förvissa sig om uppgiftens sanning eller eljest saknat tillräcklig grund att hålla uppgiften för sann. Att bevisbördan sålunda enligt allmänna regler åvilar åklagarsidan innebär emellertid ej att den tilltalade utan olägenhet för honom själv skulle kunna förhålla sig passiv i rättegången. Tvärtom måste i mål av denna beskaffenhet krävas en avsevärd aktivitet från den tilltalades sida för att han med framgång skall kunna freda sig mot åtalet. Det sagda gäller dock icke frågan huruvida uppgiften överhuvud lämnats av den tilltalade; i denna del fordras ej större insats från den tilltalades sida än i andra brottmål. Men då det gäller att avgöra frågan huruvida uppgiften var ogrundad eller ej, ligger det i sakens natur att den tilltalade har att omtala vilka grunder han haft för sitt uttalande ävensom att förebringa omständigheter och bevis för att uttalandet framstått såsom grundat. Brister han därutinnan eller befinnes att de av honom till stöd för uttalandet åberopade grunderna äro ohållbara, kan detta i regel anses utgöra tillräckligt bevis för att uttalandet var grundlöst.

Vid utförande av sin talan ha parterna liksom i andra brottmål frihet att inom de gränser som uppdragas av RB 35: 7 stödja sig på bevis av skiftande slag. I en förtalsprocess som avser beskyllning om brott kan man tänka sig olika situationer. Har det påstådda brottet icke tidigare varit föremål för åtal, kan det tänkas att den tilltalade är i tillfälle att föranstalta om åtal för brottet antingen genom att såsom målsägande själv väcka åtal eller genom att förmå åklagare eller den som är målsägande att anställa ansvarstalan. Kommer åtal till stånd, kan det vara lämpligt att ärekränkningen jämligt RB 32: 5 förklaras vilande i avbidan på dom i det andra målet. Skulle båda målen höra under samma domstols prövning, föreligger möjlighet att jämligt RB 45: 3 andra stycket upptaga dem till gemensam handläggning.

Har den gärning som beskyllningen avser tidigare varit föremål för domstols prövning och har därvid åtalet ogillats, skall detta enligt förslaget icke

utgöra något hinder för att frågan om beskyllningens sanning göres till föremål för särskild bevisning i ärekränkningensmålet. Enligt RB 30: 9 innebär res judicata endast att, sedan dom vunnit laga kraft, fråga om ansvar å den tilltalade för gärning som genom domen prövats icke ånyo må upptagas. Hinder föreligger ej att i annat avseende taga frågan under förnyat övervägande.¹ Det kan ske exempelvis i samband med fråga om skadestånd eller annat enskilt anspråk i annat mål än där talan om ansvar förts, och ärekränkningensmålen komma enligt förslaget ej att i detta hänseende intaga någon särställning. Det ligger dock i sakens natur att det endast i undantagsfall kan förekomma att frågan om sanningen i en beskyllning om brott göres till föremål för ny bevisning, då friande dom rörande brottet föreligger. Med hänsyn till domstolens befogenhet jämlikt RB 35: 7 att pröva vilken bevisning som skall tillåtas torde knappast erfordras någon bestämmelse av det slag som förekommer i vissa utländska strafflagar att, sedan dom fallit varigenom den beskyllde frikänts, bevisning i ärekränkningensmålet ej får föras rörande beskyllningens sanning.

Vad nu sagts om rätt att föra sanningsbevisning rörande fråga som tidigare prövats av domstol är i princip tillämpligt även för fall då den påstådda brottsliga gärningen prövats i samband med skadeståndstalan eller annat enskilt anspråk.

I de fall där ansvar yrkas jämlikt 2 § för vanryktande åligger det i första hand åklagaren eller målsäganden, liksom då fråga är om ansvar för förtal, att visa att den tilltalade lämnat sådan ärekränkande uppgift som avses i stadgandet. Däremot blir det i dessa fall i regel icke fråga om bevisning rörande uppgiftens sanning. I princip skall nämligen domstolen pröva huruvida uppgiften var obehörig utan att taga ståndpunkt till frågan om dess sanning. I detta hänseende gäller alltså i stort sett samma regler som då ansvar enligt gällande lag yrkas jämlikt SL 16: 7 eller 8. Med stöd av RB 35: 7 har domstolen att avvisa all bevisning i sanningsfrågan såsom irrelevant för frågan om straffbarhet.

Såsom ovan antytts kan emellertid i vissa fall frågan om uppgiftens sanning få betydelse även i mål om vanryktande. För att rätt kunna bedöma om en straffriande intressekollision förelegat kan det nämligen vara nödvändigt att det i målet utredes huruvida den ärekränkande uppgiften var sann eller av gärningsmannen hölls eller med skäl kunde hållas för sann. Denna ståndpunkt intages redan av gällande rätt sådan den utbildats i praxis² och förslaget innebär i huvudsak ett lagfästade av vad som nu gäller. I vissa fall kan det allmänna eller enskilda intresse som påkallat att uppgiften lämnats vara så starkt att endast en medvetet osann utsaga blir straffbar (jfr NJA 1920 s. 526), medan i andra situationer krav böra uppställas på att den som lämnat uppgiften haft mer eller mindre starka skäl att antaga att denna var sann (jfr SvJT 1944 rf. s. 71). I allmänhet torde sanningsbevisningen i fall av förevarande slag endast behöva avse

¹ Jfr GÄRDE m. fl., Nya rättegångsbalken (1949) s. 411.

² NJA 1920 s. 526, 1924 s. 125, 1938 s. 302, 1940 s. 739 och SvJT 1944 rf. s. 71; jfr STRAHL i SvJT 1951 s. 40 f och NELSON i Statsvetenskaplig tidskrift 1952 s. 9 f.

frågan huruvida uppgiften kunde eller icke kunde med skäl hållas för sann och bevisningen skall då också begränsas till detta spörsmål. Det är här icke uppgiftens sanningsenlighet som utgör det egentliga föremålet för bevisningen; ändamålet med bevisningen är att utreda om den situation vari uppgiftslämnaren befann sig var sådan att han hade tillräckligt fog för att framföra uppgiften.¹

Av hänsyn till den kränkte som själv begränsat sin talan till att avse vanryktande, kanske därför att den ärekränkande uppgiften avsåg familjeförhållanden som han ej önskade få indragna i ett bevisförfarande, bör sanningsbevisning ej tillåtas i andra fall än där sådan bevisning är avgörande för straffbarheten. Sanningsbevisning som skulle ha betydelse endast för straffmätningen bör således icke få föras. Den hårdhet som detta måhända kan synas innebära mot den tilltalade kompenseras därav att domstolen i de fall där sanningsbevisning ej tillåtes har att pröva åtalet från den utgångspunkten att det är ovisst om uppgiften var sann.

Vad angår bevisbördeproblemen i de fall där sanningsbevisning vid vanryktande tillåtes äger vad som förut anförts rörande samma spörsmål vid förtal motsvarande tillämpning. Här må tilläggas, att om den tilltalade för att freda sig mot ett ansvarsyrkande för vanryktande åberopar intressekollision, skyldigheten att visa att den ärekränkande uppgiften var obehörig oavsett intressekollisionen principiellt kommer att åvila åklagaren eller målsäganden. En invändning om intressekollision kan emellertid icke utan vidare tagas för god, om den icke stödes av omständigheterna. Kan den tilltalade icke anföra någon grund för invändningen, torde denna, i likhet med vad som gäller beträffande invändningar om andra straffriande omständigheter, t. ex. nödvärn, kunna lämnas utan avseende.

I enlighet med vad nu anförts har stadgandet i 6 § om tillåtligheten av sanningsbevisning vid vanryktande utformats. Med hänsyn till att beskyllningar som framföras till den beskyllde ensam skola kunna bedömas som förolämpning och att i dessa fall kunna förekomma motsvarande undantag från straffbarhet på grund av intressekollision som vid vanryktande har bevisregeln i 6 § angivits omfatta även förolämpning.

Slutligen må betonas att domstolens processledande verksamhet blir av särskild betydelse i ärekränkingsmålen, framför allt i fråga om vilken bevisning som enligt allmänna regler och enligt bestämmelserna i 6 § skall tillåtas. I de fall där sanningsbevisning är tillåten bör domstolen noggrant övervaka att endast för bevisningen relevanta fakta framdragas i rättegången. Bevis som, utan att ha betydelse för bedömning av den ärekränkande uppgiftens sanning eller huruvida uppgiften var påkallad av allmänt eller enskilt väl, endast innebära att ärekränkningen fullföljes och förvärras skola avvisas. Med hänsyn till vad nu sagts är det i ärekränkingsmål av särskilt stor vikt att rätten vid förberedandet av huvudförhandlingen gör sig noga underrättad om vilka bevismedel parterna vilja åberopa samt med ledning härav avgör huruvida viss bevisning skall tillåtas eller med stöd av RB 35: 7

¹ Jfr STRAHL i SvJT 1951 s. 42.

avvisas. För ändamålet kan anordnas särskild huvudförhandling (RB 45: 14 och 47: 22). Det torde icke vara påkallat att bereda möjlighet att särskilt överklaga rättens beslut i fråga om sanningsbevisning.

Vad beträffar ärekränkingsbrottens förhållande till *tryckfrihetsförordningen* stadgas i 7 kap. 4 § nämnda förordning att såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift skall anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar, bland annat, ärekränkning sådan den är beskriven i SL 16: 7, 8, 9 och 11. I detta hänseende bör en anpassning ske av tryckfrihetsförordningen, så att anknytningen i stället sker till bestämmelserna i 3 kap. i förslaget.

Enligt 8 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen gäller vidare att för tryckfrihetsbrott genom periodisk skrift svarar i första hand utgivaren. Vid bedömande av fråga om ansvar för honom skall enligt 12 § i nämnda kapitel anses som om vad skriften innehåller införts däri med hans vetskap och vilja. Den eller de andra personer som genom författande av artiklar eller på annat sätt medverkat till att skriften fått visst innehåll äro uteslutna från ansvar. Anledningen härtill är att ett dylikt ansvar skulle kunna verka hämmande på yttrandefriheten. Ett nödvändigt komplement till yttrandefriheten har även ansetts vara att artikelförfattare och andra bidragsgivare till en tidning skola kunna göra anspråk på anonymitet (3 kap. tryckfrihetsförordningen).

Ett undantag från nu angivna regler stadgas i 7 kap. 3 § första stycket tryckfrihetsförordningen. Om ett mot enskild person ärekränkande meddelande som avlämnats för offentliggörande i tryckt skrift icke blivit infört i skriften, skall om ansvar för sådan ärekränkning gälla vad i lag är stadgat. Det har ansetts att ur tryckfrihetssynpunkt några allvarligare betänkligheter icke kunde anföras mot att i sådant fall beivra ärekränkingsbrott av meddelaren, eftersom det icke kunde anses inskränka yttrandefriheten i fråga om dess väsentliga uppgift att möjliggöra kontroll över myndigheter och andra allmänna organ.¹

För tryckfrihetsbrott gälla, förutom de allmänna åtalsreglerna i strafflagen, speciella åtalsregler enligt 9 kap. tryckfrihetsförordningen. Enligt sistnämnda regler tillkommer det justitiekanslern att väcka åtal för tryckfrihetsbrott som hör under allmänt åtal. Initiativ till åtal kan enligt 9 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen tagas även av chefen för justitiedepartementet genom anmälan hos justitiekanslern. Allmänt åtal för tryckfrihetsbrott skall i allmänhet väckas inom sex månader sedan skriften utgivits (9 kap. 3 §). Beträffande målsägandes talerätt gäller den allmänna regeln i RB 20: 8 att han ej må väcka åtal för brott som hör under allmänt åtal, med mindre han angivit brottet och åklagaren beslutat att åtal ej skall äga rum; undantag göres dock beträffande osann tillvitelse angående brott. Så snart den i 9 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen stadgade sexmånaderstiden gått till ända äger målsäganden omedelbart tala å brottet.

¹ NJA II 1949 s. 431.

I 1944 års tryckfrihetssakkunnigas förslag till tryckfrihetsförordning¹ anföres rörande frågan om subjektiva omständigheter såsom förutsättning för tryckfrihetsbrott, att en skrifts innehåll icke alltid behöver vara känt för utgivaren men att vid ansvarighetens bedömande vad skriften innehåller måste anses vara infört däri med den ansvariges vetskap och vilja. Ehuru straffbarheten sålunda i regel ej berodde av en prövning av den ansvariges uppsåt eller oaktsamhet i det särskilda fallet, kunde det likväl ej antagas att strafflagens fordran på uppsåt eller oaktsamhet såsom förutsättning för att ett brott skulle föreligga helt saknade betydelse vid tryckfrihetsbrott. En sådan ståndpunkt skulle nämligen enligt de sakkunniga leda till att de särskilda straffbudena vid tillämpning på tryckfrihetsbrott finge ett vidsträckt innehåll än vid brott som ej skett genom tryckt skrift. Det vore emellertid ej möjligt att, såsom allmän regel, till grund för ansvaret lägga viljeriktningen hos skriftens upphovsman och, då annan vore ansvarig, låta denne svara för upphovsmannens gärning. På grund av anonymitetsreglerna kunde utredning härom icke alltid förebringas. Det vore dock, enligt de sakkunniga, icke helt uteslutet att sådan omständighet beaktades, såsom då det av omständigheterna framginge att skriftens upphovsman på grund av misstag icke handlat uppsåtligt. Ett sådant bedömande finge vid tryckfrihetsbrott i huvudsak grundas på skriftens innehåll. De yttre omständigheter under vilka skriften tillkommit och det syfte som med hänsyn härtill genom skriften ådagalades finge bilda grundval för de begränsningar av det brottsliga som enligt allmän strafflag tillgodosåges genom kravet på uppsåt eller oaktsamhet.

Om man sammanställer de nya bestämmelserna om ärekränkning i förslaget 3 kap. med tryckfrihetsförordningens regler och de principer efter vilka ansvarigheten där skall bedömas särskilt med avseende på det subjektiva rekvisitet, är till en början att märka att enligt förslaget en dom för förtal förutsätter att gärningsmannen om annan lämnat en uppgift angående gärning eller omständighet som är nedsättande för den angripnes anseende. Vidare fordras att den ärekränkande uppgiften var ogrundad. Dessa brottsförutsättningar skola vara täckta av uppsåt från gärningsmannens sida. Enligt de ovan angivna grunderna för bedömande av ansvaret för innehållet i periodisk skrift får avgöras, huruvida de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet skola anses uppfyllda beträffande den för skriften ansvarige.

Av det anförda framgår, att om i en tidning publicerats en ärekränkande uppgift som är ogrundad, den ansvarige utgivaren skall fällas till ansvar för förtal om tidningen saknade tillräcklig grund att hålla uppgiften för sann eller från tidningens sida icke vidtagits skäligen mått och steg för att kontrollera uppgiftens sanning. Vilka mått och steg som skola vidtagas för att kontrollera sanningen i en ärekränkande uppgift innan den framställs i en tidningsartikel är givetvis beroende på omständigheterna i det särskilda fallet, främst huruvida uppgiften innefattar en beskyllning av

¹ SOU 1947: 60 s. 156.

allvarlig beskaffenhet. Hänsyn får här tagas till god publicistisk standard. Anonymitetsskyddet för författaren begränsar möjligheterna att i rättegången få klarhet om grunden för beskyllningen. Det bör emellertid åligga ansvarige utgivaren att, så långt det är förenligt med anonymitetsskyddet, vid domstolen lämna upplysningar om sina källor och redogöra för hur man gått till väga för att kontrollera uppgiften.

I den mån bestämmelserna om förtal ej kunna tillämpas i en tryckfrihetsprocess har den ärekränkte att falla tillbaka på stadgandena om vanryktande och förolämpning. I dessa fall kommer tryckfrihetsprocessen att i stort sett gestalta sig på samma sätt som enligt gällande rätt. Förslagets regler giva dock uttryck åt att sanningsbevisning kan föras i det fall att straffrihet yrkas på grund av intressekollision, om sådan bevisning är erforderlig för att bedöma huruvida beskyllningen var påkallad av allmänt eller enskilt väl.

Presumptionsregeln i 8 kap. 12 § tryckfrihetsförordningen får anses giva vid handen att ansvarige utgivaren bör svara som om han själv skrivit den artikel varom är fråga. Detta medför att han, ehuru vanryktande och förolämpning straffas endast såsom uppsåtlig gärning, i sådana fall stundom kan straffas för uppsåtligt brott även om han måhända i själva verket endast handlat oaktsamt.¹

Det har länge ansetts som en olägenhet i tryckfrihetsprocessen att sanningsbevisning i ärekränkingsmål i regel ej kunnat medgivas. För juryn har det sålunda ofta framstått såsom väsentligt huruvida en beskyllning varit sann eller osann² och man har anledning antaga att på grund härav juryns ståndpunkt stundom byggt på ett otillfredsställande processmaterial. Denna brist undanröjes till stor del genom de nu föreslagna reglerna om sanningsbevisning. Det är i övrigt vanskligt att på förhand i allo bedöma hur förslagets bestämmelser komma att inverka på tryckfrihetsprocessen. Det syfte man sökt uppnå, nämligen att skapa förutsättningar för att en person som utsatts för en osann beskyllning skall kunna genom ett domstolsförfarande få klarlagt att beskyllningen var ogrundad, torde kunna uppnås i en tryckfrihetsprocess lika väl som i en vanlig ärekränkingsprocess. Där emot blir det i en tryckfrihetsprocess endast mera sällan möjligt att straffa den som för publicering i tryckt skrift lämnat en ärekränkande uppgift om annan och som sålunda är den till ärekränkingsbrottet verkligt skyldige, eftersom denne i regel icke kan indragas i målet. De anmärkningar mot reglerna om ansvarighet för ärekränkning i periodisk skrift som med hänsyn härtill ur rent straffrättslig synpunkt kunna göras, sammanhånga ej med de ändringar i ärekränkingsbestämmelserna som nu föreslås, även om de vid ett genomförande av förslaget bliva mera framträdande än för närvarande.

¹ Jfr uttalanden av 1944 års tryckfrihetssakkunniga (SOU 1947: 60) s. 156, återgivna ovan, och s. 260 samt K. prop. nr 230 till 1948 års riksdag s. 39 f, 62 f, 93 och 173 f. Se även KJELLIN i Förvaltningsrättslig tidskrift 1952 s. 327 f.

² Jfr exempelvis 1912 års betänkande med förslag till tryckfrihetsförordning (SOU 1912: 23) s. 114 samt ALEXANDERSON, Föreläsningar över den svenska tryckfrihetsprocessen (1907) s. 144.

Slutligen må framhållas att den föreslagna utsträckningen av den allmänna åtalsrätten är avsedd att gälla även då gärningen förövas genom tryckt skrift. Med hänsyn till att allmänt åtal ej må väckas med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt samt till att prövningen av åtalsfrågan liksom enligt gällande lag anförtrots åt justitiekanslern torde förslaget i denna del icke medföra att allmänt åtal kommer att anställas i större utsträckning än som framstår såsom erforderligt.

1 §.

Förtal föreligger enligt 1 § första stycket där någon om annan lämnar ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som är nedsättande för dennes anseende.

Vad beträffar de objektiva förutsättningarna för straffbarhet fordras enligt förslaget till en början att den ärekränkande uppgiften lämnas till någon annan än den ärekränkte. Har uppgiften lämnats endast till denne eller har den, ehuru riktad till tredje man, nått endast den ärekränkte, kan ansvar för förtal icke ifrågakomma. Däremot kan i sådant fall gärningen vara straffbar såsom förolämpning. Brottet är att anse som fullbordat så snart uppgiften kommit till tredje mans kännedom. Något uttryckligt krav på att uppgiften för att vara straffbar skall lämnas till någon som ej förut känt till dess innehåll uppställs icke i lagtexten, men i uttrycket »lämnar uppgift» ligger att man ej utan vidare kan stämpla som förtal exempelvis att två personer, som båda känna till ett rykte om annan, sinsemellan samtala därom. Att uppgiften nått en viss större spridning utgör icke någon förutsättning för straffbarhet; en sådan omständighet kan emellertid, såsom framhållits ovan i inledningen till kapitlet, ha betydelse för straffmätningen.

Med att en uppgift lämnas avses såväl det fall att gärningsmannen själv framställer uppgiften i fråga som det fall att han fortsprider en uppgift som han på ett eller annat sätt fått kännedom om. Framställandet eller fortspridandet kan ske på olika sätt. Vanligen sker det genom yttrande i tal eller skrift men även andra sätt kunna ifrågakomma, t. ex. att visa en teckning, ett fotografi eller en film som innefattar beskyllning av det slag som avses i paragrafen. Till skillnad från vad som typiskt gäller vid förolämpning är det den ärekränkande uppgiftens innehåll och icke sättet för dess lämnande som är av avgörande betydelse. Framförandet kan ske i form av en insinuation eller genom att på annat sätt misstänkliggöra någon. Det kan sålunda enligt förslaget liksom enligt gällande rätt under vissa omständigheter utgöra förtal att bland någons tillhörigheter placera tjuvgods eller andra föremål och därigenom antyda att denne gjort sig skyldig till brott eller annan nedsättande handling. Sker tillvitelse i form av åtal eller angivelse därtill eller annan anmälan till myndighet, kunna bestämmelserna i 13 kap. 5—7 §§ bliva tillämpliga.

Den ärekränkande uppgiften skall avse en gärning eller någon annan omständighet som uppgives ha inträffat eller föreligga, ett faktum. Att uttala en förmodan om att en person i framtiden kommer att handla på ett visst förkastligt sätt utgör icke förtal, såvida icke uttalandet innefattar en insinuation om en omständighet, som inträffat eller föreligger.

Genom att uppgiften skall avse gärning eller omständighet drages gränsen mellan förtal å ena sidan och förolämpning å andra sidan annorlunda än i gällande lag. Till området för förtalsbrott hänföres enligt gällande rätt beskyllning om bestämt brott eller visst slag av brott (SL 16:7) samt om annan vanhederlig gärning eller last (SL 16:8). Med last avses här en i gärningar ådagalagd lastbarhet.¹ Beskyllningar om andra nedsättande omständigheter falla däremot utanför det genom SL 16:7 och 8 straffbelagda området men kunna medföra ansvar för förolämpning. Detta gör att området för förtalsbrott är väsentligt snävare i den gällande svenska rätten än vad som är vanligt i främmande strafflagar. Till förtalsbrotten hänföres i utländsk rätt i regel även tillvitelser om andra nedsättande faktiska omständigheter än bestämda gärningar eller bestämt slag av gärningar från den beskylldes sida.

Förslaget innebär att till förtal hänföres uppgift angående gärning eller annan faktisk omständighet som är nedsättande för den angräpnas anseende, under förutsättning att uppgiften har ett sådant innehåll och en sådan grad av bestämdhet att den i och för sig kan göras till föremål för bevisning och ett därpå grundat objektivt bedömande. Till området för förtal hänföres icke endast uppgift angående gärning eller last utan även uppgift angående andra fakta som kunna vara nedsättande. Med uttrycket »omständighet» avses sålunda allehanda yttre faktiska förhållanden, t. ex. att någon häktats för visst brott eller att en kvinna våldtagits eller bedragits av en sol- och värman eller att någon varit intagen på alkoholistanstalt. Även beskyllning om nedsättande egenskaper, t. ex. påstående att någon är sinnessjuk eller homosexuell eller har perversa böjelser, kan utgöra förtalsbrott under förutsättning att innehållet i beskyllningen har tillräcklig grad av bestämdhet. Obestämda eller allmänt hållna omdömen eller påståenden, t. ex. uttalanden om en person att han är ohederlig eller utsvävande, falla utanför området för förtal. Huruvida sådant uttalande om en person som att han är en tjuv eller en bedragare kan utgöra förtal är beroende av huru stor bestämdhet som i det särskilda fallet kan anses ligga i uttalandet. Endast om uttalandet kan på grund av omständigheterna vid dess framförande konkretiseras till att avse viss gärning eller annan faktisk omständighet kan det bliva att bedöma som förtal. Den närmare gränsdragningen mellan förtal och förolämpning med hänsyn till graden av bestämdhet hos beskyllningen torde få överlämnas till rättstillämpningen.

För straffbarhet kräves vidare att uppgiften avser något som är nedsättande för den beskylldes anseende, hans »goda namn och rykte». Den nedsättande verkan får ej vara alltför obetydlig. Utgångspunkten för be-

¹ Jfr BERGENDAL, Lärobok s. 347 samt NELSON, Rätt och ära s. 156 f och s. 206.

dömandet av en persons anseende i nyss angivna betydelse är den sociala värderingen på hans ort och inom hans egen samhällsgrupp eller personkrets. Det kräves alltså icke att den ärekränkande uppgiften är nedsättande för den kränktes medborgerliga anseende enligt den uppfattning som kan sägas vara allmänt rådande eller förhärskande i samhället i dess helhet, utan det är tillräckligt att uppgiften är nedsättande för den kränktes anseende i de särskilda kretsar som han tillhör. Denna miljö får emellertid icke bestämmas för snävt. En närmaré prövning av dessa frågor torde få överlämnas till domstolarna. Därvid torde rättstillämpningen i huvudsak kunna anknyta till den praxis som redan utbildats i förevarande hänseende.¹

Till skillnad från gällande rätt presumeras ej i förslaget att beskyllning om brottslig gärning alltid är nedsättande för den beskylldes anseende. Frågan huruvida begåendet av en viss brottslig gärning har sådan verkan får bedömas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. I regel måste beskyllning om brott anses vara nedsättande för den beskylldes anseende, men i vissa fall kan den gärning som beskyllningen avser vara av sådan art att den ej är ägnad att ha dylik verkan, exempelvis ett påstående om att någon begått en lindrig trafikförseelse eller annan ordningsförseelse.

Förtal uppfattas i förslaget som ett farebrott. För straffbarhet är därför tillräckligt att beskyllningen är ägnad att nedsätta den beskylldes anseende. Någon bevisning om att beskyllningen faktiskt medfört sådan verkan behöver således ej förebringas. Denna ståndpunkt, som i regel intages i utländsk rätt, torde överensstämma med den i gällande rätt.²

Såsom objektiv förutsättning för förtal anges slutligen att beskyllningen är ogrundad. Detta skall ha utretts i rättegången. Visar utredningen att uppgiften var sann, kan gärningsmannen icke dömas för förtal. Detta gäller även för det fall att han saknat grund att hålla uppgiften för sann. Såsom framhållits i inledningen har det icke ansetts riktigt att begränsa området för förtal till lämnande av bevisligen osann ärekränkande uppgift om annan. Enligt förslaget skall även lämnande av ogrundad uppgift anses som förtal. Det ligger i sakens natur att i vissa fall, exempelvis då fråga är om tillvitelser om nedsättande personliga egenskaper hos annan, det kan vara nära nog omöjligt att visa att den lämnade uppgiften verkligen är osann. Stundom kan man ej komma längre än till att konstatera att tillräckliga grunder för uppgiftens sanning ej anförts eller att de grunder som i detta avseende åberopats äro ohållbara. För att klargöra den åsyftade innebörden av ordet ogrundad har i lagtexten uttryckligen angivits, att straffbarhet föreligger evad gärningsmannen underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om uppgiftens sanning eller eljest saknade tillräcklig grund att hålla den för sann. Att en person fått uppgiften av en annan innebär icke utan vidare att han skall anses ha tillräcklig grund för uppgiften. Vad man i en sådan situation har skyldighet att iakttaga kommer

¹ Jfr NELSON, Rätt och ära s. 158 f.

² Se NELSON, Rätt och ära s. 169 f.

till uttryck i kravet på att man skall vidtaga skäligen mått och steg för att förvissa sig om uppgiftens sanning.

Har någon om annan lämnat uppgifter angående flera skilda gärningar eller omständigheter som äro nedsättande för den beskylldes anseende, får med hänsyn till förhållandena i det särskilda fallet bedömas huruvida en eller flera skilda förtalshandlingar skola anses föreligga. Stundom kan det framstå såsom mera naturligt att se varje särskild beskyllning för sig, i andra fall åter bör varje beskyllning ses såsom ett led i en enda förtalshandling. I sistnämnda fall bör gärningsmannen kunna fällas till ansvar om förtalshandlingen i allt väsentligt är ogrundad, även om det icke framgår att en viss, i det stora sammanhanget oväsentlig uppgift är ogrundad. Den närmare prövningen av hithörande frågor torde, liksom hittills, få överlämnas till rättstillämpningen.

Någon inskränkning i rätten att förebringa bevisning rörande beskyllningens sanning stadgas icke. Beträffande frågan om sanningsbevisning vid förtal, parternas skyldighet att vara verksamma i processen samt bevisbördans fördelning hänvisas i övrigt till vad som anförts i inledningen till förevarande kapitel.

I subjektivt hänseende fordras för straffbarhet att gärningsmannen haft uppsåt, direkt, indirekt eller eventuellt, i förhållande till samtliga objektiva brottsförutsättningar. Beträffande frågan om uppgiftens grundlöshet innebär detta att gärningsmannens uppsåt skall ha omfattat de faktiska och rättsliga omständigheter som bilda underlag för domstolens bedömande att uppgiften är ogrundad. Det är således icke gärningsmannens egen rent personliga åsikt huruvida uppgiften var grundad eller ej som härvidlag är avgörande.

Då enligt förslaget straffbarhet föreligger icke endast när gärningsmannen insett att en av honom lämnad ärekränkande uppgift är osann utan redan när uppgiften är ogrundad och gärningsmannen underlåtit skäligen mått och steg för att förvissa sig om uppgiftens sanning eller eljest saknade tillräcklig grund att hålla den för sann, uppställas en fordran på ett visst mått av aktivitet hos gärningsmannen för att undersöka en beskyllnings sanning innan den framställs. Härigenom gives ock ett tydligare uttryck för den standard som bör upprätthållas beträffande aktsamheten om annans heder och ära. Bestämmelsen giver uttryck åt den uppfattningen att man kan kräva att, innan någon om annan lämnar en ärekränkande uppgift som han icke vet vara sann, han i regel vidtager vissa åtgärder för att kontrollera uppgiftens sanning. Det torde ej vara möjligt att i lagtext närmare ange vari sådana åtgärder skola bestå. Kraven böra ställas olika allt efter beskyllningens beskaffenhet, möjligheten att kontrollera dess riktighet och övriga omständigheter. Hänsyn får tagas till om intressekollision förelegat och till arten och styrkan av denna. I inledningen till kapitlet har berörts hur frågan bör bedömas i en tryckfrihetsprocess.

Brottstypen förtal har i förslaget uppdelats på tre svårhetsgrader. Normalfallen och de ringa fallen behandlas i paragrafens första stycke. Såsom

gemensam brottsbenämning för dessa fall föreslås förtal. Straffskalan omfattar för normalfallen fängelse i högst ett år eller böter samt för de ringa fallen böter.

I paragrafens andra stycke stadgas om grova fall. Såsom brottsbenämning föreslås grovt förtal. Straffskalan omfattar fängelse i högst två år. Såsom vägledande exempel på omständigheter som kunna föranleda att förtal skall bedömas som grovt anges i lagtexten att den ärekränkande uppgiften var ägnad att medföra allvarlig skada eller framfördes på särskilt försåtligt sätt eller att åt uppgiften gavs stor spridning. Särskilt i sådana fall där gärningsmannen insåg att den lämnade uppgiften var osann eller ogrundad bör förekomsten av någon av de angivna omständigheterna föranleda att brottet bedömes som grovt. Genom att stor spridning av uppgiften anges såsom en försvårande omständighet torde förtal genom tryckt skrift ofta komma att bedömas som grovt brott.

Vad angår förtal genom tryckt skrift förtjänar framhållas att den för en tidning ansvarige likaväl som en enskild person vilken som helst har skyldighet att, innan han utsprider en ärekränkande uppgift om någon, vidtaga skäligen mått och steg för att kontrollera riktigheten av uppgiften, om han ej ändock kan framlägga tillräcklig grund för denna. Vid bedömning huruvida från tidningens sida skäligen mått och steg vidtagits för att kontrollera en uppgift bör beaktas såväl de särskilda betingelser under vilka pressen arbetar med hänsyn särskilt till kraven på snabb nyhetsförmedling som det särskilda ansvar som i förevarande hänseende åvilar tidningsmännen såsom yrkesmän på grund av den stora spridning deras uppgifter erhålla.

2 §.

Den brottstyp som under benämningen vanryktande behandlas i förevarande paragraf överensstämmer såtillvida med den i 1 § upptagna brottstypen förtal, att den straffbelagda gärningen innefattar att någon om annan lämnar uppgift angående gärning eller omständighet som är nedsettande för dennes anseende. Beträffande innebörden av dessa brottsföretagningar hänvisas till vad som anförts i inledningen till kapitlet och i specialmotiveringen till 1 §.

Från förtal skiljer sig vanryktande främst därigenom att för straffbarhet ej uppställts något krav på att den ärekränkande uppgiften är ogrundad. Med bestämmelserna om vanryktande avses att bereda straffrättsligt skydd mot att någon utsättes för en ärekränkande uppgift oavsett uppgiftens sanning. Från straffbarhet undantages emellertid fall då gärningen på grund av intressekollision eller eljest med hänsyn till de omständigheter under vilka den skedde ej var oförsvarlig.

I fråga om *intressekollisioner* innebär det i lagtexten upptagna förbehållet för uppgift som var påkallad av allmänt eller enskilt väl att man såvitt angår vanryktande lagfäster resultatet av en lång utveckling i rätts-

praxis, som lett till att en i och för sig ärekränkande gärning under här avsedda omständigheter bedömts såsom icke brottslig. De riktlinjer eller standarder som därigenom sedvanerättsligt utbildats äga även i framtiden betydelse för att bestämma vad som i 2 § avses med allmänt eller enskilt väl och betydelsen därav i straffrättsligt avseende. Med hänsyn till att det knappast torde vara möjligt att, såsom stundom framhållits som önskvärt,¹ i lagtexten närmare angiva de olika situationer då allmänt eller enskilt väl påkallat gärningen och denna därför bör anses straffri, har kommittén funnit angeläget att här lämna en ganska utförlig redogörelse för hittillsvarande rättstillämpning på förevarande område.

Vid undersökning av rättsfallen bör uppmärksammas att enligt äldre praxis intressekollisionerna plägade upptagas i domskälen såsom omständigheter tillhörande det subjektiva brottsrekvisitet. Den som framfört en beskyllning för att därmed tillgodose något beaktansvärt intresse, allmänt eller enskilt, ställdes i motsättning till den typiske ärekränkaren som handlat i brottsligt eller ärekränkande syfte, och från denna utgångspunkt kom man fram till domskäl av det innehållet att gärningsmannen i förra fallet icke handlat i ärekränkande syfte. Exempel på rättsfall där intressekollisioner med denna motivering föranlett friande dom föreligga i NJA 1886 s. 401, 1900 s. 116, 1905 s. 121 och 1906 s. 201.

Sannolikt var det BJERRES undersökning rörande rättstridighetsrekvisitet vid förtalsförbrytelserna (1910) som föranledde domstolarna att mera ingående reflektera över intressekollisionernas betydelse på förevarande område. Detta ledde till att förefintligheten av ett motstående intresse vid ärekränkning, liksom vid brott i allmänhet, uppfattades såsom en objektiv begränsning i brottsligheten, varigenom denna uteslöts även i det fall att gärningsmannen tilläventyrs handlat med skadeavsikt. Såsom uttryck för den ändrade inställningen finner man i två rättsfall, NJA 1914 s. 334 och 1918 s. 453, hurusom de lägre instanserna frikännt från ansvar och därvid såsom domskäl liksom i tidigare praxis anfört frånvaron av ärekränkande syfte, under det att högsta domstolen såsom skäl för frikännandet i stället åberopat de omständigheter under vilka de tilltalade uttalat sig respektive de omständigheter under vilka ett intyg avgivits. I tiden efter dessa rättsfall synas i domar där en intressekollision ansetts medföra straffrihet domskälen allmänt ha avfattats i överensstämmelse med sistnämnda uppfattning (se bl. a. NJA 1933 s. 6 och 250 samt SvJT 1944 rf. s. 96).

Intressekollisioner vilka i tillgängliga rättsfall varit under bedömande såsom straffrihetsgrunder vid ärekränkning ha hänfört sig till vitt skilda levnadsområden.²

Inom ramen för sådana intressen som i förslaget benämnas *allmänt väl* har till en början den offentliga verksamheten inom stat och kommun ansetts påkalla yttrandefrihet i fråga om fakta som varit av saklig betydelse för verksamheten, även om de varit nedsättande för någon enskild.

¹. Jfr t. ex. BJERRES ovan s. 185 återgivna uttalande.

². En utförligare redogörelse återfinnes hos NELSON, Rätt och ära s. 257—284 och 369—373.

I rättsfall NJA 1906 s. 201 har deltagare i kommunalstämma frikännts från ansvar för ärekränkning, då han i ärende rörande anslag till två polisbefattningar om de polismän som vid tillfället innehade befattningarna uttalat sig i ordalag, innebärande att de under tjänstgöring uppträtt berusade. Såsom domskäl åberopades att beskyllaren icke handlat i ärekränkande syfte. Medlemmar av kommunala representationer ha i rättsfallen NJA 1886 s. 401 och 1933 s. 6 ansetts icke förfallna till ansvar, då de om en sökande till lärarbefattning respektive om den som föreslagits till förtroendeuppdrag uttalat sig nedsättande. I det förra fallet åberopades frånvaron av brottsligt syfte. I det senare fallet uttalade rådhusrätten att den tilltalade såsom ledamot av stadsfullmäktige finge anses ha haft befogenhet att vid ifrågavarande tillfälle uttala sig om huruvida den föreslagne enligt den tilltalades förmenande vore lämplig för det uppdrag vartill han föreslagits samt angiva de förhållanden varå han stödde sin uppfattning därutinnan. I hovrättens utslag som ej ändrades av högsta domstolen åberopades mera allmänt de omständigheter under vilka den tilltalade fällt ifrågavarande yttrande. I rättsfall NJA 1933 s. 542 hade vid ett sammanträde med stadsfullmäktige en ledamot under behandlingen av ett ärende angående tjänstemännens vid stadens elektricitetsverk rätt till vissa privatuppdrag, vilket ärende föranletts av en skrivelse från en konsulterande civilingenjör, i ett anförande betecknat vissa dennes förfaranden såsom provokation och svindel samt fällt yttranden av innebörd att civilingenjören vore inkompetent i sitt yrke. Med hänsyn till de omständigheter under vilka ifrågavarande uttalanden gjorts frikändes ledamoten i de lägre instanserna, men högsta domstolen fann att yttrandena voro för civilingenjören kränkande och icke ursäktades av omständigheterna och ådömde ansvar enligt SL 16: 9. En av kommunalstämma tillsatt kommitté hade till stämman avlämnat yttrande som innehöll beskyllning mot en fattigvårdstjänsteman för förskingring. Beskyllningen ansågs icke lagligen kunna föranleda till ansvar för ledamöterna i kommittén, varvid emellertid såsom domskäl åberopades att i mål mot tjänstemannen om ansvar för förskingringsbrottet framställt yrkande mot kommittéledamöterna om ansvar för falskt åtal ogillats, NJA 1921 s. 75. Det är att märka att den i domskälen åberopade rättsgrundsatsen senare frånträts av högsta domstolen genom avgörandet i plenimålet NJA 1922 s. 553.

Den omständigheten att nedsättande uppgift om någon framställts i ämbetsmans eller likställd funktionärs yttrande å tjänstens vägnar har i åtskilliga rättsfall ansetts grunda frihet från ansvar för ärekränkning. Exempel på sådant bedömande förekomma i NJA 1900 s. 116, där överkontrollör avgivit yttrande angående en sökande till förnyat förordnande å en kontrollörsbefattning, och i NJA 1924 s. 125, där rektor vid högre allmänt läroverk i yttrande angående besvär av en sökande till lektorsbefattning ävensom i tidigare utlåtanden till överordnad myndighet lämnat uppgift om den sökandes alkoholmissbruk. I sistnämnda fall anfördes i högsta domstolens domskäl särskilt att det icke blivit utrett att rektorn uti ifrågakomna å

tjänstens vägnar avgiva utlåtande mot bättre vetande lämnat oriktiga uppgifter angående den sökande. I rättsfall NJA 1905 s. 121 hade en tjänsteman omedelbart före sammanträde med en universitetsmyndighet för behandling av ett professorsförordnande om en till förordnandet föreslagen docent meddelat nedsättande uppgifter som framkommit vid en polisundersökning. Tjänstemannen frikändes från ansvar av överrätterna med åberopande bl. a. att förfarandet icke skett i ärekränkande syfte. Ledamot av skolråd hade i denna egenskap till skolrådet framställt beskyllningar mot en folkskollärare angående dennes förhållande i tjänsten. Ledamoten frikändes från ansvar, enär han genom de av honom inför skolrådet lämnade upplysningarna icke gjort sig skyldig till ärekränkning. Häradsrätten hade särskilt åberopat att de inför skolrådet lämnade upplysningarna icke kunde anses såsom ärekränkning under annan förutsättning än att de icke varit med sanningen överensstämmande, men detta domskäl uteslöts i hovrättens utslag som ej ändrades av högsta domstolen, NJA 1904 s. 268. I rättsfall NJA 1903 s. 50 ansågos i skolrådsprotokoll upptagna uttalanden om tjänstefel av folkskollärare icke medföra ansvar, enär de varit föranledda av domkapitlets infordrande av förklaring på de besvär som läraren anfört över honom tilldelad varning, över erhållet tjänstgöringsbetyg och över avsättning från tjänsten samt läraren icke visat att uttalandena därutinnan varit osanna. En intressekollision av motsvarande typ förelåg även i ett senare rättsfall, NJA 1937 s. 466. En folkskolestyrelse hade avgivit förklaring över en folkskollärares besvär över ett av styrelsen för honom utfärdat tjänstgöringsbetyg. Omständigheterna i detta fall ansågos endast av en minoritet i högsta domstolen giva fog för en beskyllning för fylleri som framställdes i vissa vid förklaringen fogade intyg, bl. a. av två ledamöter av styrelsen.

I flera av de anförda rättsfallen har såsom domskäl för ansvarsfrihet åberopats att den som avgivit yttrandet haft tjänsteplikt att uttala sig. Men någon begränsning till fall av denna beskaffenhet har icke upprätthållits och utvecklingen synes gå i riktning mot en materiell avvägning mellan yttrandefriheten i tjänsten och intresset att skydda mot ärekränkning. Även vid en sådan avvägning kan uppenbarligen beskaffenheten av en föreliggande tjänsteplikt givas erforderligt beaktande.

Inom rättsvården och i främsta rummet inom domstolsförfarandet är det ett allmänt intresse att även åt enskilda personer som på olika sätt medverka beredes den yttrandefrihet som betingas av beskaffenheten av deras uppgift inom förfarandet, oavsett om därigenom framkomma nedsättande beskyllningar. I fråga om parts yttrandefrihet i detta avseende märkas följande rättsfall. I SvJT 1943 rf. s. 22 hade en part i ett tvistemål om motparten haft yttranden av innebörd att denne skulle i viss omfattning ha påfordrat gottskrivning för betalning av koks- och vedpartier vilka icke blivit av honom levererade. Det utreddes att detta påstående varit ogrundat, men det ansågs likväl icke böra föranleda ansvar med hänsyn till att yttrandena riktat sig emot vederpart i rättegång och avsett bestridande av dennes talan samt att uttalandena ej heller kunde anses ha haft smädlig form. På

motsvarande sätt har en part, som mot motpartens rättegångsombud i samband med prövning enligt äldre RB 15: 2 av fråga huruvida ombudet skulle tillåtas föra talan i målet återgivit en del nedsättande omständigheter ur ett domboksutdrag, ansetts icke ha gjort sig skyldig till ärekränkning, NJA 1904 s. 585. I rättsfall NJA 1933 s. 250 hade en familjefaders hustru och barn ansökt om hans omyndigförklarande och i en uti ärendet ingiven handling haft nedsättande yttranden om en av fadern anlita jurist. Yttrandena ansågos icke medföra ansvar för ärekränkning med hänsyn särskilt till vad som blivit upplyst rörande ändamålet med handlingens upprättande och beskaffenheten av det ärende i vilket den ingivits till rådhusrätten.

För att tillgodose en rättegångs ändamål kan även för annan än part krävas en yttrandefrihet som gör det befogat att framställa nedsättande påståenden om annan. I rättsfall NJA 1945 s. 339 bedömdes en försvarsadvokats anmärkningar mot polisutredningen på följande sätt. Ett yttrande att polisförhørsprotokollet vore tendentiöst och en förvrängning av vad den misstänkte yttrat ansågs ej ha överskridit den rätt till kritik av polismyndighetens åtgärder vilken tillkom advokaten i egenskap av den åtalades rättegångsbiträde. Vid uppdragets fullgörande i övrigt hade emellertid advokaten icke iakttagit tillbörlig måtta såtillvida att han i samband med anmärkning emot polisutredningen i viss del haft uttalande, vilket icke kunnat uppfattas annorlunda än såsom tillvitelse om tjänsteförbrytelse av de för utredningen ansvariga polismännen, och han hade härigenom gjort sig skyldig till ärekränkning. — I ett tvistemål hade en advokat såsom partsombud i revisionsinlaga till högsta domstolen om motparten gjort vissa uttalanden vilka innefattade bl. a. riktiga upplysningar rörande straff som tidigare ådömts denne. I anledning av uttalandena väckt talan mot advokaten om ansvar för ärekränkning lämnades utan bifall, enär med hänsyn till omständigheterna i tvistemålet det icke kunde läggas advokaten till last att han, för att styrka befogenheten av sina huvudmäns talan, lämnat faktiska uppgifter angående motpartens person av det slag som åsyftades med åtalet samt advokaten icke heller med avseende å det sätt på vilket han därvid uttalat sig kunde anses hava så förgått sig att han vore förfallen till ansvar, NJA 1950 s. 99.

Vittnens och sakkunnigas utsagor av betydelse för saken äro principiellt endast underkastade den begränsning i yttrandefriheten som framgår av bestämmelserna om mened och ovarsam utsaga och kunna således icke föranleda ansvar för ärekränkning. Däremot kan sådant ansvar ifrågakomma till den del utsagan innehållit något som varit utan betydelse för saken (SL 13: 4) eller om utsagan till sin form varit smädlig. Ett fall av sistnämnda typ förelåg i NJA 1920 s. 526, där en läkare i ett hemskillnadsmål avgivit utlåtande angående mannens sinnesbeskaffenhet och såsom vittne beedigt detsamma. Hovrätten dömde läkaren till ansvar för att han om mannen haft uttalanden som med hänsyn till sin avfattning måste anses utgöra smädelser mot honom, men högsta domstolen frikände med åberopande av att läkaren ej haft andra eller annorledes avfattade uttalanden om mannen än sådana

som varit ägnade att i bestämda och tydliga ordalag angiva den åsikt till vilken läkaren, såvitt visats i god tro, kommit vid av honom verkställd undersökning. Det slutliga avgörandet torde förklaras av det nära samband som i detta fall förelagat mellan utlåtandets innehåll och avfattning.

En intressekollision i samband med rättegång kan föreligga även till förmån för utfärdare av obehodigade intyg som åberopats i rättegången. I rättsfall NJA 1938 s. 302 blev en kvinna som utfärdat ett intyg angående annans sexuella beteende frikänd i underinstanser med åberopande av hänsyn till föreliggande omständigheter, men högsta domstolen ådömde ansvar och upptog såsom domskäl att med hänsyn till att utfärdaren av intyget uppenbarligen saknat tillräckliga skäl till det uttalande hon i intyget gjort om ena parten den omständigheten att intyget skulle användas till utredning i målet mellan parterna icke vore av beskaffenhet att fritaga henne från ansvar.

Även inom förvaltningsförfarandet förekomma motsvarigheter till de nu berörda intressekollisionerna vid rättegång. I rättsfall NJA 1914 s. 334 ha föräldrar för anmälan och uttalanden till skolråd angående folkskollärares i tjänsten begångna övergrepp mot deras barn ansetts icke förfallna till ansvar för ärekränkning med hänsyn till de omständigheter under vilka föräldrarna på sätt som skett uttalat sig angående läraren och dennes förhållande i tjänsten. Utfärdare av intyg som avlämnats till kyrko- och skolråd vid undersökning mot folkskollärare blevo frikända från ansvar, enär deras förfarande att deras plikt likmätigt meddela upplysningar inför nämnda offentliga myndighet om läraren uti de hänseenden undersökningen avsåge lagligen ej kunde medföra skyldighet för dem att för undgående av ansvar för ärekränkning bevisa riktigheten av samma upplysningar samt läraren ej styrkt att intygsgivarnas uppgifter om honom varit sanningslösa, NJA 1877 s. 572. I rättsfall NJA 1918 s. 453 hade förutvarande lärjungar vid högre allmänt läroverk i ett intyg, som de på begäran av läroverkets rektor utfärdat och avlämnat till honom för att användas i tvist hos läroverksöverstyrelsen mellan honom och en lektor, uttalat sig nedsättande om lektorns förhållande i tjänsten. Intygsgivarna frikändes under åberopande att med hänsyn till de omständigheter under vilka ifrågavarande intyg avgivits utfärdarna genom vad de däri anfört icke kunde anses ha gjort sig skyldiga till ärekränkning mot lektorn.

Med anledning av att vissa av ovannämnda intyg innehållit tillvitelse om brott kan erinras om att ansvar för sådan tillvitelse inför myndighet som har att upptaga anmälan i sådan sak numera uteslutande skall bedömas enligt SL 13: 7 (13 kap. 7 § i förslaget).

Även inom den fria rättsvården ha motsvarande intressekollisioner ansetts kunna utesluta ansvar för ärekränkning. I rättsfall NJA. 1940 s. 739 hade en innehavare av rätt att här i landet i överensstämmelse med utländskt patent tillverka och försälja lampor för bländfri belysning i brev till en försäljare av konkurrerande fabrikat lämnat meddelande av innebörd att tillverkaren därav gjort sig skyldig till patentintrång. Sedermera utreddes att enligt patentet skyddad anordning icke utgjorde föremål för patent. Patent-

havaren frikändes från ansvar med motivering att han vid avsändandet av brevet saknat anledning antaga att anordningen icke utgjorde föremål för patent och vid detta förhållande finge anses ha varit berättigad att uttala sig i brevet på det sätt som skett. I ett annat rättsfall, SvJT 1944 rf. s. 96, frikändes en advokat som åtalats för att han i brev till sin huvudmans motpart anhållit om ett besök och till stöd därför framställt beskyllningar mot denne för straffbart och annat nedsättande förfarande. Rådhusrättens ej ändrade utslag innehöll såsom domskäl att advokaten med hänsyn till de omständigheter under vilka ifrågavarande av honom till motparten avlätna brev tillkommit och vad övrigt i målet förekommit icke kunde anses ha genom vad han i brevet anfört gjort sig skyldig till ärekränkning.

En viktig typ av intressekollisioner förekommer, då hänsyn till allmänt väl påkallar frihet till kritik i ämnen som beröra den allmänna opinionsbildningen eller utvecklingen inom särskilda kulturområden, såsom vetenskap, konst, litteratur med flera. I vanliga fall sker denna kritik med användande av tryckt skrift, vilket medför att skriftens brottslighet såsom ärekränkning och den av kritikrätten betingade begränsningen av ärekränkningsskyddet kommer att bedömas i tryckfrihetsmål. I regel ankommer den avgörande prövningen i detta avseende på juryn i första instans, och på grund därav ha några ledande rättsfall angående detta slags intressekollision icke kommit till synes i prejudikatsamlingarna.

I detta sammanhang förtjänar framhållas att den fria tillgång till allmänna handlingar som regleras av tryckfrihetsförordningen icke i och för sig innebär någon begränsning av ansvaret för offentliggörande eller annat meddelande av det ärekränkande innehåll handlingen tilläventyrs kan äga.¹ Huruvida sådant meddelande täckes av intressekollision får därför avgöras uteslutande efter de omständigheter under vilka den som begagnat sin rätt att taga del av handlingen offentliggjort eller till andra lämnat meddelande om innehållet i fråga.

Vad härefter beträffar *enskilda intressen* som påkalla begränsning av skyddet mot ärekränkning kunna dessa hänföra sig till både organisationer och andra kollektiva enheter och till enskilda personer.

Verksamheten inom arbetsmarknadens organisationer leder icke sällan till beskyllningar mot egna medlemmar eller andra för brytande av strejk eller blockad eller för annat osolidariskt handlings sätt. I rättsfall NJA 1934 s. 121 fälldes ledamöter av en organisations styrelse till ansvar jämlikt SL 16: 8 för deltagande i beslut att »pricka» två arbetare på grund av osolidariskt handlings sätt, varvid åberopades att beslutet jämväl måste innebära att dess innehåll skulle bliva allmänt känt, vilket också blivit fallet. I ett senare rättsfall, NJA 1941 s. 597, hade en ombudsman hos en arbetareorganisation till två arbetsgivare var för sig lämnat meddelande om viss arbetare, att han utfört arbete vid företag som var förklarat i blockad av organisationen. Högsta domstolens majoritet fann vad sålunda förekommit mot

¹ NELSON, Rätt och ära s. 251.

ombudsmannen icke vara av beskaffenhet att för honom föranleda ansvar. Övervägande skäl synas tala för att utgången i det senare rättsfallet bör förklaras av att de två personliga meddelandena icke ansetts innefatta utsätande av rykte enligt brottsbeskrivningen i SL 16: 8.¹ I så fall har i intetdera rättsfallet, såvitt domskälen utvisa, antagits en intressekollision med företråde för organisationens intresse att för solidaritetens upprätthållande om annan framföra beskyllning för osolidariskt handlingssätt. Det är emellertid att märka att intetdera av de meddelanden om vilka i dessa rättsfall varit fråga, såvitt referaten utvisa, gjorts under pågående konflikt utan först efteråt.

En ideell förenings grundläggande intresse i samband med ärekränkning var föremål för bedömande i rättsfall NJA 1913 s. 605. Två medlemmar av en godtemplarorden hade åtalats för att de i brev respektive intyg beskyllt en tredje medlem för att ha brutit sitt nykterhetslöfte. Enligt ordens konstitution ålåg det medlem att göra anmälan om sådant löftesbrott i särskild form som emellertid icke iakttagits. Den i högsta domstolen segrande meningen fastställde underinstansernas utslag, varigenom de åtalade fällts till ansvar jämlikt SL 16: 8, och tillfogade såsom domskäl att ifrågakomna brev och intyg icke av de åtalade utfärdats under sådana omständigheter att de, med hänsyn till innehållet i de bestämmelser som gällde för den godtemplarorden i vilken parterna då varit medlemmar, kunde undgå straff för ärekränkning. En ledamot fann att intressekollisionen uteslöt brottslighet oavsett formfelet och åberopade att de åtalade velat med ifrågavarande, andra medlemmar av godtemplarorden tillställda brev och intyg allenast lämna bevis för riktigheten av anmälan som inom orden gjorts därom att den beskyllde brutit sitt såsom medlem av orden givna nykterhetslöfte.

För att tillgodose en brandstodsförenings intresse hade ordföranden i en jämlikt bestämmelse i föreningens reglemente tillsatt sockenkommitté i skrivelse till föreningens brandstodskommitté beskyllt en försäkringstagare för att han vid reglering av brandskadeersättning efter två eldsvådor på närmare angivet sätt förfarit bedrägligt mot föreningen, NJA 1904 s. 559. Enligt reglementet skulle, när brandskada timat, anmälan härom göras hos ordföranden som å stället skulle hålla sammantråde, varvid skulle undersökas huru elden uppkommit samt vad som uppbrunnit. Högsta domstolens majoritet fann ordföranden förfallen till ansvar jämlikt SL 16: 7 och 22:1. En minoritet ansåg emellertid att ordförandens i anledning av försäkringstagarens begäran om brandskadeersättning gjorda uttalanden angående uppgifter som denne vid föregående enahanda tillfälle lämnat icke kunde med avseende å såväl ändamålet med som beskaffenheten av dessa uttalanden anses innefatta en mot försäkringstagaren begången ärekränkning.

Ett praktiskt betydelsefullt område där enskilda intressen kunna kollidera vid ärekränkning föreligger i fråga om tjänstgörings- eller arbetsbetyg inom enskilda anställningsförhållanden.

¹ NELSON, Rätt och ära s. 185.

Enligt allmänna bestämmelser i legostadgan år 1833 skulle orlovssedel och avskedsbetyg upptaga den anställdes frejd och förhållande i tjänsten. Under senare tid ha i lag och även i kollektivavtal givits bestämmelser om betyg, dock endast i fråga om ett fåtal speciella arbetsförhållanden, t. ex. för sjöfolk i kungl. förordningen den 30 september 1921 angående tjänstgöringsbetyg för sjöfolk, för hembiträden i 17 § hembiträdeslagen den 30 juni 1944 och för hotell- och restaurangpersonal i gällande kollektivavtal. I hembiträdeslagen uteslöts ur betygets innehåll uppgift om vandel men bibehölls uppgift om flit, ordning och skicklighet i arbetet. I allmänhet har utvecklingen gått längre i riktning mot att ur betygen utesluta för arbetstagaren nedsättande uppgifter, t. ex. genom att begränsa betygens innehåll, genom att påbjuda formulär eller särskilt bestämda betygsgrader eller genom att göra intagandet av vissa uppgifter beroende av arbetstagarens egen begäran. Enligt ett förslag till lag om arbetsavtal som framlades år 1935 (SOU 1935: 18) uppställdes sådan begäran såsom förutsättning för att i betyg upptaga orsaken till att anställningen upphört (jfr 17 § hembiträdeslagen) samt uppgift om arbetstagarens skicklighet, flit och uppförande i arbetet.

Även om hänsyn tages till denna utveckling kvarstår alltså ett icke obetydligt utrymme i anställningsbetyg för uppgifter som äro nedsättande för den anställdes anseende. I första rummet får intressekollisionen bedömas med ledning av legala bestämmelser, t. ex. 13 kap. 11 § första stycket, motsvarande SL 13: 11 första stycket, om osant intygande samt § 3 förordningen angående tjänstgöringsbetyg för sjöfolk, eller av formulär som fastställts av myndighet. Men i övrigt måste här företagas en materiell avvägning enligt vilken ansvar uteslutes för nedsättande uppgifter som äro erforderliga för att betyget skall fylla sin funktion inom området för visst slags tjänst eller visst arbetsfack. Belysande för en sådan avvägning är ett rättsfall NJA 1921 s. 100. I tjänstebetyg för en köksa på restaurang hade arbetsgivaren infört uppgift att den anställda gjort sig skyldig till tjuvnadsbrott. Rådhusrätten frikände med hänsyn till de omständigheter under vilka arbetsgivaren utfärdade betyget. Hovrätten ådömde ansvar med åberopande att betyget innehöll beskyllning mot den anställda för tjuvnadsbrott. Detta slut fastställdes av högsta domstolen med tillfogande såsom domskäl att arbetsgivaren utan fog i tjänstebetyget intagit omförmälda om arbetstagaren gjorda påståenden.

Slutligen kan även tillgodoseendet av viss persons enskilda intresse i övrigt ifrågakomma såsom grund för att begränsa ansvaret för ärekränkning. En sådan kollision förelåg till bedömande i rättsfall SvJT 1944 rf. s. 71, där en kvinna till en väninna lämnat meddelande om sin syster att denna vore könssjuk och mot åtalet invände att meddelandet skett för att varna för smittrisk på grund av visst samboende. Häradsrätten friade från ansvar med hänsyn till de omständigheter under vilka yttrandet fällts, men hovrätten fann intressekollisionen icke befria från ansvar för yttrandet vid det förhållandet att meddelaren saknat tillräckliga skäl för antagande att

den av henne lämnade upplysningen vore sann. Intressekollisionen har alltså ansetts i och för sig utesluta ansvar men endast under förutsättning att meddelaren haft tillräckliga skäl för att antaga beskyllningens sanningsenlighet.

Vad beträffar de i förevarande paragraf i förslaget upptagna bestämmelserna rörande intressekollision förhåller det sig visserligen så, att dylika omständigheter kunna föranleda straffrihet även i andra fall av ärekränkning än vid vanryktande. Med hänsyn till att de ha sin ojämförligt största betydelse i fall som avses i 2 § har det emellertid ansetts lämpligt att här genom ett uttryckligt stadgande i lagtexten erinra om dessa begränsningar av det straffbara området.

För att avgöra huruvida en intressekollision bör föranleda att en ärekränkande beskyllning skall anses såsom icke otillbörlig och därför strafflös kan det, såsom framgår av vissa av de ovan anförda rättsfallen, undantagsvis vara nödvändigt att pröva om beskyllningen var sann eller av gärningsmannen hölls eller med skäl kunde hållas för sann. I motsats till vad eljest gäller då talan föres om ansvar för vanryktande tillåtes i sådana speciella fall sanningsbevisning. En uttrycklig föreskrift härom meddelas i 6 §. Rörande den närmare innebörden av denna föreskrift hänvisas till vad som anföres i inledningen till förevarande kapitel och vid 6 §.

Även i andra fall än vid intressekollision kunna omständigheterna vid uttalandet av en nedsättande beskyllning om annan i vissa fall vara sådana, att man måste säga att uttalandet ej var obehörigt eller oförsvarligt. Umgänget människor emellan kräver en icke obetydlig frihet att om annan meddela även sådant som är nedsättande. Utrymme måste finnas för en ganska vidsträckt yttrandefrihet inom familjen eller andra kretsar av närstående. Om i betraktande härav ett uttalande var försvarligt, bör det ej föranleda straff för ärekränkning. Vid bedömande huruvida det nedsättande uttalandet var försvarligt får i första hand beaktas den omedelbara situationen, d. v. s. när, var och till vem uttalandet gjordes, men även en sådan omständighet som syftet med uttalandet är av betydelse. Sett ur den beskylldes synpunkt kan gränsen för straffbarheten även sökas i svaret på frågan om genom beskyllningen den naturliga gränsen för hans integritet överskridits. Man torde få räkna med att i nu anförda hänseenden vissa standarder komma att utbildas till ledning för rättstillämpningen.

Den normala straffskalan för vanryktande föreslås skola omfatta endast böter. I ett andra stycke i 2 § föreslås en strängare straffskala för grova fall av vanryktande. Såsom benämning på dylikt brott har upptagits grovt vanryktande. Den föreslagna straffskalan för detta fall upptager fängelse i högst sex månader eller böter. De i 1 § andra stycket upptagna exemplen på omständigheter som böra beaktas vid bedömande huruvida förtal är grovt, nämligen att den ärekränkande uppgiften var ägnad att medföra allvarlig skada eller framfördes på särskilt försåtligt sätt eller att åt uppgiften gavs stor spridning, böra anses vägledande även vid bedömande huruvida vanryktande skall anses som grovt.

3 §.

I denna paragraf, som huvudsakligen motsvarar SL 16: 9 och 11, stadgas om förolämpning.

Med förolämpning avses liksom enligt gällande lag i första hand sådana handlingar som uteslutande äro ägnade att såra annans ärekänsla, hans subjektiva ära. Detta är fallet med skällsord samt skymfliga hotelser eller beskyllningar (verbalinjurier), skymfliga åtbörder, framställningar i bild o. dyl. (formalinjurier) eller föraktfull behandling av annans kropp, t. ex. att spotta på någon (realinjurier). Åtskilliga fall av realinjurier som enligt gällande rätt bedömts såsom förolämpning bliva dock enligt förslaget att hänföra under stadgandet i 2 kap. 7 § om ofredande.

Stadgandet i 3 § är även subsidiärt i förhållande till 1 och 2 §§ och kan sålunda bliva tillämpligt på lämnande av uppgift om bestämd gärning eller omständighet som är nedsättande för annans anseende, t. ex. då uppgiften lämnas genom uttalande till den ärekränkte mellan fyra ögon. I dessa fall kan undantagsvis förekomma att en intressekollision föreligger som kan föranleda att gärningen ej skall anses straffbar. Vad som vid 2 § anförts rörande tillåtligheten av sanningsbevisning vid intressekollisioner äger här motsvarande tillämpning. Vidare kan 3 § bliva tillämplig då ett nedsättande omdöme om annan ej innefattar påstående om bestämd gärning eller omständighet.

Brottet föreslås uppdelat i två svårhetsgrader, förolämpning och grov förolämpning, med samma straffsatser som i 2 §, nämligen böter i den normala straffskalan samt fängelse i högst sex månader eller böter för det grova brottet.

4 §.

Ärekränkingsbrott enligt SL 16 kap. kunna, såsom ovan anförts, rikta sig endast mot enskilda personer men ej mot juridiska personer eller kollektiva enheter av annat slag. Detta framgår visserligen ej direkt av bestämmelserna i SL 16 kap. men enighet därom föreligger i doktrin och rättspraxis. Grundsatsen har även kommit till uttryck i 7 kap. 4 § 13 punkten tryckfrihetsförordningen, där ärekränkning beskrives såsom angrepp emot enskild person. Beträffande rättspraxis kan hänvisas till det ledande rättsfallet NJA 1904 s. 483, där åtal för smädliga yttranden och missförliga gärningar mot ett aktiebolag ogillades, enär handlingarna såsom riktade icke mot viss person utan mot bolaget icke enligt lag kunde föranleda ansvar. Talan om ansvar för en ärekränkning som riktats mot en juridisk person eller annan kollektiv enhet kan enligt gällande rätt föras endast om någon enskild person inom kollektivet kan anses utpekad genom ärekränkningen; denne kan då föra talan om ärekränkning för egen del (jfr NJA 1950 s. 250).¹

¹ Angående frågan om ärekränkning mot kollektiva enheter enligt gällande rätt och de lege ferenda, se WETTER i *Festskrift för Ekeberg* s. 555 f.

Begränsningen av ärekränkningsskyddet enligt SL 16 kap. till enskilda personer kan icke anses härröra av någon principiell grund. Visserligen har stundom i litteraturen gjorts gällande att ärekränkning endast avsåge den moraliska värderingen av en människa och att en kollektiv enhet därför ej kunde vara föremål för ärekränkning.¹ Denna uppfattning står dock knappast i överensstämmelse med de gällande straffbuden. Sålunda straffas enligt SL 16: 7 beskyllning om brott i allmänhet utan hänsyn till att många förseelser äro sedligt indifferent. Vidare kan erinras om att de i SL 16: 8 avsedda beskyllningarna om gärning eller last avse även sådana som äro menliga för den beskylldes yrke, näring eller fortkomst. Även då fråga är om ärekränkning i allmänhet omfattar denna enligt SL 16: 8 beskyllning om gärning som är menlig för den beskylldes medborgerliga anseende, vilket ej är begränsat till en moralisk värdering utan utgör ett mera allsidigt bedömande efter sociala värdesynpunkter. Slutligen innehåller beskrivningen av förolämpningsbrottet i SL 16: 9 och 11 icke någon anknytning till sedlig värdering utan avser missaktning i allmänhet inom den sociala sammanlevnaden.

I sitt utkast till kapitlet om ärekränkningssbrotten anförde också THYRÉN (II s. 36), att det ej innebure någon irrationell utvidgning av brotten av detta slag att objektet utsträcktes till att omfatta även juridiska personer eller överhuvud taget kollektiva bildningar. Angrepp på subjektiv ära kunde enligt Thyren icke göras mot en juridisk person som sådan,² men möjligheten återstode att genom påverkan av det allmänna omdömet om den juridiska personens verksamhet angripa dess objektiva ära. Om det vore ett samhällsintresse att hindra ett störande på annat sätt av statens funktioner, så kunde det tydligen även vara ett samhällsintresse att hindra ett sådant störande genom beskyllningar och då likaväl att hindra dylikt angrepp mot andra inom staten verkamma kollektiv.

I *utländsk rätt* har man i allmänhet intagit en annan ställning till frågan om ärekränkning mot kollektiva enheter än man gjort i vårt land. I övriga nordiska länders strafflagar saknas visserligen uttryckliga bestämmelser om ärekränkning mot kollektiva enheter, men det innebär ej att sådan ärekränkning alltid lämnas straffri.

Enligt § 267 i den danska strafflagen av år 1930 straffas den som kränker annans ära genom förnärmande ord eller handlingar eller genom att framställa eller fortsprida beskyllningar för ett förhållande som är ägnat att nedsätta den förnärmade i medborgares aktning. Denna beskrivning och en därmed nära överensstämmande i den äldre strafflagen av år 1866 ha tillämpats på ärekränkning mot kollektiva enheter, i främsta rummet myndigheter och andra statsorgan, t. ex. Köpenhamns polis och justitieadministrationen, men även på angrepp mot sammanslutningar med ekonomisk verksamhet. I dansk rättspraxis har ansetts att, utan begränsning till myndighet, en kol-

¹ Se NELSON, Rätt och ära s. 234 f med litteraturhänvisningar.

² Enligt WETTER a. a. s. 558 kan en kollektiv enhet väl vara föremål för angrepp på subjektiv ära.

lektiv enhets representant har åtalsrätt när de förnärmade personerna fortfarande stå i förbindelse med den kollektiva enheten och utgöra flertalet inom denna.¹

Beträffande finsk rätt är, såsom framgår av 27 kap. 8 §, ärekränkning mot myndighet straffbar, men i övrigt råder tvekan huruvida straffbestämmelserna om ärekränkning kunna tillämpas även vid ärekränkning mot en kollektiv enhet. Helt klarläggande rättsfall torde saknas. I finsk doktrin har dock gjorts gällande att en juridisk person kan uppträda såsom målsägande i en ärekränkingsprocess.²

I norska lagens § 247 ha ärekränkande angrepp på anseende beskrivits såsom ägnade att skada annans goda namn och rykte eller att utsätta honom för hat, ringaktning eller förlust av den för hans ställning eller näring erforderliga tilliten. Det har ansetts att lagens beskrivning att utsätta annan för förlust av den för hans ställning eller näring erforderliga tilliten kunde direkt tillämpas även på kollektiva enheter med ideellt eller ekonomiskt ändamål. I första rummet har straffskydd ansetts påkallat mot kreditskadande förtal, men även i andra avseenden har sådant skydd ansetts böra beredas.³ Icke endast kollektiva enheter med en fast organisation skyddas utan även mera obestämda kretsar av personer. Genom ändring 1939 i § 251 har sålunda allmän åklagare tillagts rätt att utan angivelse åtala en ärekränkning som är riktad mot en obestämd krets eller ett större antal personer, när det finnes påkallat av allmänna hänsyn.

Ej heller i schweizisk rätt finnas särskilda bestämmelser om ärekränkning mot kollektiva enheter. I doktrin och praxis har emellertid erkänts att juridiska personer och även stiftelser ha en ära som det är straffbart att kränka. I ett år 1949 framlagt förslag till ändring i vissa delar av den schweiziska strafflagen upptogs en fullständig kriminalisering av ärekränkning mot kollektiva enheter. Däri förklarades såväl förtal, enkelt och kvalificerat, som förolämpning straffbara även där de riktade sig mot en myndighet eller en sammanslutning av personer (Personenverband). Förslaget blev emellertid i denna del utsatt för stark kritik. Särskilt riktades invändningar mot att straffskyddet skulle utvidgas till att omfatta även myndigheter. Därigenom skulle, framhölls det, den fria kritikrätten sättas i fara. Förslaget ledde i nu förevarande hänseende icke heller till lagstiftning.

Vad beträffar den tyska rätten framgår det av åtalsbestämmelsen i § 196 i den tyska strafflagen att ärekränkning mot myndighet är straffbar. I övrigt finnas ej uttryckliga lagbestämmelser om ärekränkning mot kollektiva enheter. SCHÖNKE uttalar att menigheter kunna komma i fråga för skydd mot ärekränkning, därest medvetande om en gemensam ära föreligger och denna är erkänd. Rättsskyddet är ej beroende av sammanslutningens rättsliga form. Såsom exempel på sammanslutningar som kunna åtnjuta skydd anföras kommuner och tyska röda korset.⁴

¹ Se KRABBE, *Borgerlig Straffelov* s. 616 och LE MAIRE, *Kampen mod Straffen* (1952) s. 170 f.

² Se K. H. MOLIN i *Tidskrift utg. av Juridiska föreningen i Finland* 1952 s. 32 f.

³ SKEIE, *Om ærekrænkelser efter norsk ret* (1910) s. 229 f samt SKEIE II s. 486.

⁴ SCHÖNKE, *Strafgesetzbuch* s. 529 f.

I svensk rätt förekomma inom andra delar av lagstiftningen än SL 16 kap. stadganden som innebära kriminalisering av ärekränkning mot kollektiva enheter. Enligt SL 9: 8 i dess lydelse före 1948 års lagstiftning bestraffades såsom likställt med majestätsbrott det fall att någon talar eller skriver smädligen emot riksstyrelse eller emot rikets ständer eller deras avdelningar eller utskott. Genom 1948 års lagstiftning begränsades i motsvarande stadgande, SL 9: 4, den brottsliga handlingen till att avse offentligt skymfande av nämnda statsorgan. I 16 kap. 4 § föreslås nu att kriminaliseringen skall avse fall då någon förtalar eller offentligen skymfar ifrågavarande organ. Vidare stadgas enligt SL 11: 6 under brottsbenämningen samhällsfarlig ryktesspridning straff bland annat för den som bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter. En motsvarighet till denna bestämmelse har i förslaget upptagits i 15 kap. 5 §, vari stadgas straff för den som förtalar sådant organ. Det är emellertid att märka att kriminaliseringen av ärekränkning i nu berörda fall har ett annat syfte än de allmänna straffbestämmelserna om ärekränkning; den är ett led i värnandet av de offentliga organens funktion i statslivet. På grund härav sakna dessa bestämmelser principiell betydelse för frågan om kriminalisering av ärekränkning mot kollektiva enheter i allmänhet.

Detsamma gäller om en annan genom 1940 års lagstiftning om förräderibrott m. m. i SL 8: 4 först införd kriminalisering av offentliga smädelser mot främmande makt eller dess regering. Såsom brottsrekvisit upptogs en närmare beskriven fara i utrikespolitiskt avseende och genom lagändring 1942 utformades detta rekvisit så att fråga skulle vara om smädelse varigenom framkallades fara för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt skadades. I det år 1946 till lagrådet remitterade förslaget till lag om ändring i strafflagen borttogs farerekvisitet samtidigt som kriminaliseringen begränsades till offentligt skymfande av främmande makt eller dess regering. I K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag (s. 441) uteslöts denna kriminalisering med motivering att frågan om bestraffandet av dessa fall av ärekränkning mot kollektiv borde upptagas i samband med den blivande revisionen av SL 16 kap. I förslaget har nu i 17 kap. 9 § ånyo upptagits straff för den som kränker främmande makt genom att offentligen skymfa denna eller dess regering. Det är emellertid tydligt att kriminaliseringen av ärekränkning av detta slag har såsom väsentlig uppgift att skydda rikets yttre säkerhet och därför principiellt måste bedömas ur denna synpunkt. Denna innebörd av bestämmelsen framgår av dess placering i 17 kap. brottsbalken.

I strafflagen finnas även andra stadganden enligt vilka vissa former av ärekränkning mot annan än enskild person kunna drabbas av straff. Sålunda kunna nämnas hets mot folkgrupp i SL 11: 7 (14 kap. 8 § i förslaget), brott mot trosfrid i SL 11: 8 (14 kap. 9 § i förslaget) och förargelseväckande beteende i SL 11: 11 (14 kap. 14 § i förslaget).

På särskilda områden ha tidigare framlagts förslag om kriminalisering av vissa former av ärekränkning mot kollektiva enheter. I anslutning till 7 kap. 9 § i förslaget, som upptager ett stadgande om ekonomiskt förtal, omnämnes sålunda att i patentlagstiftningskommitténs förslag till lag mot illojal konkurrens år 1915 upptogs en straffbestämmelse för visst förtal på det ekonomiska området. Förslaget innebar att förtålet, liksom andra former av illojal konkurrens, kunde förövas mot näringsidkare i allmänhet och sålunda även mot kollektiva enheter. Den föreslagna kriminaliseringen av förtal i samband med lagstiftningen mot illojal konkurrens kom emellertid icke till stånd och såsom skäl därför åberopades bland annat det nära sambandet mellan denna lagstiftningsfråga och den tillämnade revisionen av allmänna strafflagen.¹ Den i 7 kap. 9 § i förslaget upptagna bestämmelsen om ekonomiskt förtal innebär att sådant brott, liksom förmögenhetsbrott i allmänhet, kan rikta sig mot såväl fysisk som juridisk person.

Under förarbetena till 1948 års lagstiftning övervägdes att upptaga en generell straffbestämmelse rörande ärekränkning mot myndighet eller annat offentligt organ. I kommitténs förslag 1944² upptogs såsom SL 10:3 ett stadgande om ärekränkning mot myndighet eller annat organ som ägde besluta i allmänna angelägenheter. Under meningsbrytningarna rörande detta förslag framställdes ingen principiell invändning mot att åt kollektiva offentliga organ skapades skydd mot ärekränkning. Såsom närmare utvecklas vid 15 kap. 5 § ansågs emellertid lämpligt att uppskjuta denna fråga till behandling i samband med den allmänna revisionen av bestämmelserna om ärekränkning. I SL 10:5, som motsvarar SL 10:3 i kommitténs förslag, kom därför att upptagas endast en bestämmelse om ärekränkning mot tjänsteman personligen i eller för hans befattning.

Såsom förut anförts kan någon principiell grund ej åberopas för den svenska rättens ståndpunkt att utesluta kollektiva enheter från skydd mot ärekränkning. Icke heller med den lösning som ärekränkning mot enskild person fått i förslaget kan någon sådan grund anföras. Gemensamt för förtalsbrotten är enligt förslaget att fråga skall vara om lämnande av uppgift om annan angående gärning eller omständighet som är nedsättande för den anseende. Här avses ej endast uppgift om gärning eller last utan även uppgift om annat faktiskt förhållande som kan vara nedsättande för det sociala anseendet hos den som angripes. Denna beskrivning lämpar sig väl för tillämpning även på beskyllning mot en kollektiv enhet. Framhållas bör dock att brottsförutsättningen »nedsättande för annans anseende» oftare torde vara uppfylld när en uppgift avser en enskild person än då den gäller en kollektiv enhet; ett kollektiv torde i allmänhet vara mindre känsligt i ärekränkingshänseende.

Vad beträffar frågan om kriminalisering av ärekränkning som riktar sig mot kollektiva enheters anseende är det huvudsakligen två omständigheter

¹ NJA II 1931 s. 59.

² SOU 1944: 69 s. 17 och 176 f.

som böra tillmätas avgörande betydelse. Den ena är intresset av att kriminaliseringen ej obehörigt begränsar den frihet att utöva allmän kritik som utgör ett viktigt inslag i en demokratisk samhällsordning. Den andra är frågan om den lämpliga avgränsningen av de kollektiva enheter som böra omfattas av straffskyddet. Vad angår det senare spørsmålet må redan nu framhållas att frågan om kriminalisering av ärekränkning mot myndighet eller annat offentligt organ lämpligen bör bedömas i anslutning till straffbestämmelserna om skydd för den statliga verksamheten eller, såvitt angår ärekränkning mot utländsk myndighet, till bestämmelserna om skydd för rikets säkerhet. Med hänsyn härtill har i detta sammanhang frågan om skydd för kollektiva enheter mot ärekränkning begränsats till att avse kollektiva enheter av privat natur. Frågan om straff för ärekränkning mot svensk myndighet eller annat svenskt offentligt organ behandlas vid 15 kap. 5 § och 16 kap. 4 § och om straff för sådan gärning mot utländsk myndighet vid 17 kap. 9 §.

Vid ärekränkning mot enskild person är det endast i mera begränsad omfattning som hänsyn till allmänt väl kan påkalla att för den angripne nedsättande fakta få straffritt framdragas, t. ex. då denne är offentligt verksam såsom ämbetsman, politiker, företagsledare el. dyl. Beträffande ärekränkning mot kollektiva enheter är intressekollision av sådant slag mera allmänt förekommande och den gör sig ofta gällande med större skärpa. I främsta rummet gäller detta visserligen i förhållande till myndigheter och andra offentliga organ, men även privata organisationer intaga i nutidens samhällsliv i stor utsträckning sådan ställning och utöva sådan makt att friheten till kritik mot dem bör lämnas större spelrum än då kritiken avser enskilda personer. Vikten av obunden kritikrätt är i allmänhet mera framträdande i fråga om de större politiska och ekonomiska organisationerna och företagen än beträffande de mindre. Särskilt i förhållande till de förra är kritikens frihet en oundgänglig betingelse för effektivitet och hederlighet i samhällslivet. Samtidigt gör sig det allmänna intresset att skydda dessa kollektiv mot osanna beskyllningar gällande med större styrka. De enskilda organisationerna och företagen representera med hänsyn till sin sociala betydelse hela skalan från maktfaktorer sådana som de stora politiska och ekonomiska organisationerna samt tidningsföretagen till de mindre bostadsrättsföreningarna, familjebolagen och stiftelserna, vilka senare i förevarande hänseende närmast kunna likställas med enskilda personer. Enskilda kollektiv kunna emellertid med hänsyn till sin sociala betydelse icke graderas efter organisationernas typ av förening, aktiebolag, stiftelse o. s. v. Frågan om kriminaliseringens utsträckning torde därför böra lösas efter vad som erfordras för att tillgodose kritikfriheten beträffande de i samhällslivet mest ingripande organisationerna.

I det föregående har framhållits att strafffrihet på grund av att en beskyllning var påkallad med hänsyn till allmänt väl huvudsakligen ifrågakommer beträffande vanryktande, d. v. s. fall där frågan om en nedsättande beskyllnings straffbarhet i princip skall bedömas oavsett om beskyll-

ningen är sann eller osann. Däremot kan en dylik intressekollision endast i undantagsfall åberopas såsom skäl för straffrihet då fråga är om ogrundade beskyllningar; har gärningsmannen varit medveten om att beskyllningen var osann, kan straffrihet på grund av intressekollision knappast komma i fråga. Detta förhållande leder till att det vid övervägande av en kriminalisering av ärekränkning mot kollektiva enheter befunnits lämpligt att begränsa kriminaliseringen till lämnande av ogrundade uppgifter om annan, d. v. s. förtal. Med denna begränsning torde någon invändning mot kriminaliseringen ej kunna ske ur kritikfrihetens synpunkt, eftersom denna frihet ej kan förtjäna upprätthållas i fråga om sanningslösa eller ogrundade beskyllningar.

En begränsning av annat slag än den här föreslagna ifrågasattes i 1946 års departementsförslag rörande SL 10: 5, där straffbarheten för ärekränkning mot myndighet och andra offentliga organ begränsades till offentligt skymfande. Enligt motiven föreläge ett skymfande allenast i sådana fall då formen för framförandet vore förgrifflig. Saklig kritik, även om den innefattade oriktiga uppgifter, kunde icke anses skymfande och lämnades därför straffri. Den reella innebörden av en skymflig form torde emellertid vara att denna i och för sig är uttryck för en generell missaktning. Därjämte erfordras att missaktningen är av viss högre grad, såsom förakt eller avsky. Ett så beskaffat skymfande kan förekomma ensamt för sig eller i förbindelse med en nedsättande uppgift eller ett nedsättande omdöme i något mera bestämt avseende. I senare fallet ansågs i 1946 års förslag straffbarheten omfatta icke uppgiften eller omdömet utan endast den skymfande formen för uttalandet.

Ur synpunkten av intresset att ej hindra fri samhällskritik kan icke anföras några avgörande skäl mot att i detta sammanhang kriminalisera svårare förolämpningsbrott av typen skymfande. Såsom medel att skydda kollektiva enheters anseende har emellertid kriminalisering av skymfande en mera begränsad betydelse. Den skadliga verkan av skymfande är mest utpräglad vid sådana angrepp som riktas mot en enskild persons självkänsla, hans subjektiva ära. Såsom angrepp på en kollektiv enhets objektiva ära är skymfande i typiska fall på grund av sin abstrakta karaktär i mindre mån ägnat att skada än ett kränkande genom mera bestämda omdömen och påståenden. Det är vid denna gärningstyp mindre fråga om ärekränkningsskydd än om att tillgodose ett allmänt ordningsintresse i särskilda fall.

På grund av vad nu anförts har kommittén ej ansett sig böra föreslå kriminalisering av sådan ärekränkning som innebär angrepp mot en kollektiv enhets subjektiva ära, icke ens om angreppet har den kvalificerade form som benämnes skymfande. Förslaget innebär att straffbestämmelsen om ärekränkning mot privata kollektiva enheter begränsas till lämnande av ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som är nedsättande för den kollektiva enhetens anseende, d. v. s. till de fall som i förslaget benämnas förtal. Från det straffbara området uteslutas sålunda såväl vanryktande som förolämpning. Förtal har här samma innebörd som i 1 §.

När det gäller att närmare bestämma vilka kollektiva enheter av privat natur som böra erhålla straffrättsligt skydd mot förtal finner man att, för att en kollektiv enhets anseende skall kunna likställas med en enskild persons såsom föremål för straffskydd, den kollektiva enheten bör vara organiserad. I viss mån erfordras en organisation redan för att kunna differentiera ärekränkning mot den kollektiva enheten från sådana angrepp som under kollektivbeteckning riktas mot enskilda personer tillhörande enheten. Denna förutsättning är emellertid främst betingad ur den synpunkten att det är av vikt att den kollektiva enheten har en organisation, varigenom behörigheten för enskilda personer att företräda kollektivet bestämmes och det blir möjligt att urskilja en av denna enhet själv utövad verksamhet. Slutligen är beivrandet av ärekränkning i processuellt avseende väsentligen beroende av målsägandens åtal. Enligt förslaget må visserligen åklagare anställa åtal då det finnes påkallat ur allmän synpunkt, men i princip är för ärekränkningens brotten väsentligt att det finnes en målsägande som är primärt eller subsidiärt åtalsberättigad. Även målsäganderätten kräver i fråga om kollektiva enheter en organisation med behöriga organ såsom företrädare.

Bestämmelser om vilka kollektiva enheter som ha partsbehörighet finnas i RB 11: 2 (jämför 20: 14). Där stadgas att bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning, som kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter, kan vara part i rättegång. Bestämmelserna i 4 § ha utformats med utgångspunkt från reglerna i RB 11: 2. Ärekränkningskyddet för de privata kollektiva enheterna föreslås sålunda skola begränsas till att gälla bolag, förening eller annat samfund samt stiftelse eller annan sådan inrättning. Det torde icke vara erforderligt att i lagtexten särskilt ange att den kollektiva enheten skall vara sådan som kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter.

Erkännes den kollektiva enhetens verksamhet rättsligt sett icke såsom en självständig verksamhet skild från de personers som samverka inom kollektivet, torde något behov att inom en social omgivning skydda enhetens anseende icke vara särskilt framträdande. Den rent faktiska samordningen, t. ex. inom en skådespelartrupp eller ett fotbollslag eller mellan personer som äro bosatta på samma ort, påkallar icke skydd för kollektivets anseende med samma styrka som i fråga om ett rättsligt organiserat kollektiv. Utgör en sådan enhet endast en liten krets av personer, kommer en ärekränkning mot enheten normalt att rikta sig även mot varje enskild medlem, och utgör enheten en större krets torde i regel behovet av straffrättsligt skydd mot ärekränkning vara ringa.

Inom ramen för privata subjekt med rättslig organisation blir det en särskild fråga huruvida självständigt skydd mot ärekränkning skall beredas jämväl styrelse eller annat sådant organ. Mot en sådan kriminalisering tala flera skäl. Något mera framträdande behov av ärekränkningskydd i hithörande fall torde knappast föreligga utöver skyddet dels för det rättsligt organiserade kollektivet självt, dels för de individer som äro medlemmar av kollektivet eller något dess organ. Det är kollektivet självt som för sin verk-

samhet i samhällsombildningen är beroende av anseendet inom denna på motsvarande sätt som en enskild person. För styrelse eller annat organ i och för sig föreligger icke samma skyddsbehov. Är både kollektivets och styrelseledamöternas anseende intakt, torde straffrättsligt skydd för styrelsen såsom sådan knappast behöva beredas. Härtill kommer, att om i 4 § styrelsen skulle förlänas straffskydd, detta icke gärna kunde processuellt tillgodoses allenast av åklagares åtalsrätt. I fall då styrelsen själv är brottsobjekt kan dess partsbehörighet icke grundas på behörigheten såsom ställföreträdare för kollektivet. Den enda möjliga processuella lösningen vore att i denna del utvidga målsäganderätten genom ändring av de nuvarande bestämmelserna om partsbehörighet i rättegångsbalken. En sådan åtgärd torde böra undvikas. På grund av det anförda har såsom objekt för ärekränkning mot kollektiv enhet ej upptagits styrelse eller annat organ för samfund eller inrättning.

Av det sagda framgår vidare att enligt förslaget oorganiserade kollektiva enheter icke ifrågakomma såsom objekt för ärekränkning. Såsom exempel på dylika enheter kunna nämnas familjer och släkter samt grupper vilka sammanhållas allenast av gemensamhet i befattning eller yrke, såsom prästerskapet eller officerskåren. Den kriminalisering som ur speciella synpunkter kan erfordras för att skydda vissa folkgrupper hör systematiskt hemma i annat sammanhang. Sålunda upptages, som förut nämnts, i kapitlet om brott mot allmän ordning ett stadgande om hets mot folkgrupp (14 kap. 8 § motsvarande SL 11: 7).

Då ärekränkning riktas mot en krets individer som icke gemensamt äga partsbehörighet, kvarstår givetvis den redan enligt gällande rätt föreliggande möjligheten för de enskilda personer som blivit kränkta under kollektivbeteckning att föra talan för egen del enligt de allmänna reglerna om ärekränkning. Likaså kan en enskild medlem av en kollektiv enhet, om en ärekränkning mot kollektiv som avses i 4 § medför att även medlemmen såsom enskild person kränkes, liksom nu föra talan om ärekränkning enligt allmänna regler.

Angående innebörden av förtal samt frågan om bevisning rörande beskyllningens osanning hänvisas till vad som anförts därom i det föregående rörande förtal i allmänhet.

Vad beträffar åtalsfrågan upptager förslaget endast den för samtliga ärekränkingsbrott i 3 kap. avsedda regeln i 7 § att ärekränkning ej må åtalas av åklagare med mindre det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

5 §.

Enligt gällande lag, liksom enligt äldre svensk rätt, är det icke något brott att kränka avlidens ära. Före rättegångsreformen 1948 ägde den avlidnes efterlevande icke heller anställa åtal eller fullfölja ett väckt åtal för ärekränkning som förövats mot den avlidne medan denne ännu var i livet.¹

¹ NJA 1897 s. 96, 1916 s. 571 och 1927 s. 360.

Enligt bestämmelserna i RB 20: 13 tillkommer emellertid nu för sådant fall rätt att angiva brottet eller tala därå den avlidnes efterlevande make, bröst- arvinge, föräldrar, syskon, adoptivföräldrar eller adoptivbarn under förut- sättning att det icke framgår av omständigheterna att den avlidne ej velat angiva eller åtala brottet.

Under förarbetena till 1864 års strafflag hörde frågan om straffrättsligt skydd för död mans minne till de mera diskuterade spörsmålen på äre- kränkningens område. De lagförslag som föregingo strafflagen intogo skil- da ståndpunkter i denna fråga. I lagkommitténs förslag av år 1832 upptogs en bestämmelse att avliden persons make, föräldrar, barn eller syskon skulle ha målsäganderätt i de fall då ärekränkning skett mot den avlidne. Vid granskning av lagförslaget hemställde högsta domstolen att stadgandet skul- le förtydligas och uttalade i samband därmed att angrepp mot avlidens minne borde beivras dels emedan det för statens eget ändamål vore av vikt att dess medlemmar icke vore likgiltiga för ett gott namn och rykte efter döden och dels enär genom sådant angrepp den avlidnes efterkommande kunde tillskyndas lidande. Vid den överarbetning av lagkommitténs förslag som verkställdes av lagberedningen uteslöts emellertid bestämmelsen om åtalsrätt för avlidens efterlevande. Till stöd för denna ändring anförde be- redningen, att den avlidne för egen del icke behövde upprättelse och att målsäganderätten mången gång skulle på de efterlevande lägga en moralisk börda som vore mera tyngande än sorgen över sanningslösa tillvitelser mot den anhöriges minne. I justitiedepartementets strafflagsförslag år 1862 åter- infördes dock ett stadgande om ärekränkning mot avliden. Enligt detta för- slag skulle, om ärekränkning mot en avliden skett under hans livstid eller efter hans död, målsäganderätt tillkomma den avlidnes maka, barn, föräld- rar och syskon; åtal finge dock ej anställas senare än två år efter det att ärekränkningen skett. Vid sin granskning av förslaget övergav högsta dom- stolen sin tidigare intagna ståndpunkt och motsatte sig nu att det föreslagna stadgandet upptoges i lagen. I överensstämmelse härmed kom 1864 års strafflag icke att innehålla någon bestämmelse om ärekränkning mot av- liden.

I THYRÉNS utkast till nya ärekränkingsbestämmelser upptogs ett stad- gande om straff för ärekränkande beskyllning mot avliden (II § 7). Straff- skyddet skulle enligt detta förslag gälla under tjugu år efter dödsfallet. Thy- rén tog i sitt förslag ej ståndpunkt till frågan om åtalsrätten.

I *utländsk rätt* gives i regel, ehuru i skiftande omfattning, straffrättsligt skydd mot ärekränkande beskyllning mot avliden. I dansk och isländsk rätt straffas i sådant hänseende såväl förtal som förolämpning. Har ärekränkan- de beskyllning framställts mot en person mer än tjugu år efter hans död, kan enligt dansk rätt åtal dock väckas endast om beskyllningen skett mot bättre vetande eller gärningsmannen saknat rimlig grund att hålla beskyll- ningen för sann. Ärekränkning mot avliden får enligt dansk och isländsk rätt åtalas endast av målsägande och som sådana erkännas den avlidnes make, föräldrar, barn och syskon.

I finsk rätt begränsas skyddet till att avse medvetet osanna uppgifter. Åtal får ej väckas senare än tjugu år efter dödsfallet. Kretsen av åtalsberättigade är densamma som enligt dansk rätt.

Den norska lagen straffar förtal mot avliden. Målsäganderätt tillkommer den avlidnes samtliga arvingar utan hänsyn till anförvantskap. Efter en lagändring 1939 finnes icke heller någon i lag fastställd tidsbegränsning för rätten att anställa åtal. I likhet med vad som gäller beträffande ärekränkingsbrott i allmänhet kan allmänt åtal äga rum, om målsäganden begär det och åklagaren finner åtal påkallat av allmänna hänsyn.

Den schweiziska lagen stadgar straff endast för osanna uppgifter om avliden och straffskyddet gäller under trettio år. Enligt tysk rätt straffades tidigare endast osann beskyllning mot avliden. Genom en lagändring 1943 utvidgades emellertid straffskyddet till att omfatta även vissa andra former av ärekränkning. Målsäganderätt tillkommer make, föräldrar, barn och syskon.

I anglo-amerikansk rätt är ärekränkning i skrift, libel, mot avliden straffbar, dock endast om gärningen är ägnad att kränka den avlidnes efterlevande.

Det förhållandet att den svenska strafflagen icke giver straffrättsligt skydd ens mot kvalificerade former av ärekränkning mot avliden har länge ansetts såsom en brist. Denna uppfattning har kommit till uttryck i skilda sammanhang. I ett interpellationssvar i riksdagens andra kammare år 1917 uttalade sålunda dåvarande statsministern SWARTZ, att önskemålen om förbättrad lagstiftning till skydd för död mans ära enligt regeringens mening borde vinna beaktande; i avvaktan på en större strafflagsreform kunde dock en provisorisk omarbetning av de gällande ärekränkingsbestämmelserna knappast förordas. Under den debatt som följde efter interpellationssvaret uttalade sig samtliga talare för att i strafflagen skulle upptagas en straffbestämmelse rörande ärekränkning mot avliden.¹

Till förmån för den åsikten att straffrättsligt skydd bör givas beträffande ärekränkning mot avliden kunna, såsom högsta domstolen framhöll vid granskningen av 1832 års lagförslag, åberopas hänsyn av både enskild och allmän natur. Människor hysa i allmänhet en önskan att åtnjuta ett gott namn och rykte även efter döden. Intresset att äga vetskap om skydd i detta hänseende är värt beaktande. Ur samhällets synpunkt är det ett intresse att den inverkan som en sådan önskan kan ha på en människas handlande icke försvagas av att hon genast efter döden ostraffat kan göras till föremål för ärekränkande beskyllningar. Det var i första hand hänsyn av sistnämnda slag som föranledde Thyren att i sitt lagutkast upptaga en straffbestämmelse rörande ärekränkning mot avliden. Ett ytterligare motiv härför är att ärekränkande beskyllning mot avliden ofta innefattar angrepp även mot de efterlevandes ära eller i vart fall mot deras pietetskänsla. Dylika synpunkter

¹ Se andra kammarens protokoll 1917 nr 50: 2. Interpellationen hade föranletts av utgången i det i NJA 1917 s. 68 refererade ärekränkingsmålet mellan förutvarande statsministern Karl Staaff och professorn G. Mittag-Leffler.

ligga till grund för kriminaliseringen i exempelvis engelsk rätt. Även andra hänsyn än de nu nämnda plåga anföras till stöd för att i viss utsträckning straffbelägga ärekränkning mot avliden. Det har sålunda framhållits att det är ett renlighetsintresse i samhället att människor icke ha full frihet att utslunga beskyllningar mot den som icke längre kan försvara sig själv. Bestraffning av förtal mot död man har också uppfattats främst som ett uttryck för aktningen för människovärdet.¹

Gentemot dem som hävda att straffrättsligt skydd borde givas beträffande ärekränkning mot avliden har särskilt framhållits att ett dylikt skydd skulle klavbinda den historiska forskningen och kritikrätten. Vad angår ärekränkande beskyllningar mot personer som avlidit för mycket länge sedan har även anförts att ett straffrättsligt skydd vore ur praktisk synpunkt meningslöst.

Vid övervägande av de skäl som kunna anföras för och emot ett straffrättsligt skydd för avlidens ära har kommittén funnit skälen för ett dylikt skydd vara av sådan styrka att de väl motivera att i svensk rätt upptages en straffbestämmelse rörande vissa former av ärekränkning mot avliden. Därigenom skulle också den svenska rätten ansluta sig till vad som i detta hänseende gäller i flertalet främmande länder, däribland de övriga nordiska länderna.

Något praktiskt behov föreligger knappast att låta kriminaliseringen omfatta förolämpningsbrott, d. v. s. i första hand smädliga yttranden samt nedsättande omdömen som avse annat än bestämda gärningar eller omständigheter. Beträffande uppgifter om bestämda gärningar eller andra omständigheter som äro nedsättande för den avlidnes anseende har i förslaget det straffbara området begränsats till att avse *ogrundade* uppgifter, d. v. s. förtal. Skäl kunna väl anföras för att låta straffbestämmelsen omfatta även vanryktande, d. v. s. lämnande av ärekränkande uppgifter som äro obehöriga eller oförsvarliga oavsett om de äro sanna eller ej. Särskilt med hänsyn till den offentliga kritikens berättigade anspråk på yttrandefrihet och den historiska forskningen och kritikrätten har straffskyddet dock icke ansetts böra omfatta denna brottstyp.

Ärekränkning mot avliden kan stundom innefatta ärekränkning även mot levande personer. I sådant fall kan självfallet ärekränkningen beivras av dessa, även om gärningen utgör annat ärekränkingsbrott än förtal.

Rörande den närmare innebörden av begreppet förtal hänvisas till vad som anføres vid 1 §. I likhet med vad som i 4 § föreslås i fråga om förtal mot vissa kollektiva enheter har i 5 § straffet angivits endast genom en hänvisning till 1 §. De i 1 § upptagna straffskalorna bliva alltså tillämpliga även här.

I likhet med vad som föreslås beträffande övriga ärekränkingsbrott är enligt förslaget förtal mot avliden underkastat allmänt åtal. Såsom framgår av åtalsreglerna i 7 § må emellertid sådant åtal ej väckas med mindre det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

¹ Se Förhandlingarna vid det nittonde nordiska juristmötet (1952) s. 124 f.

I utländsk rätt är det ej ovanligt att straffskyddet vid ärekränkning mot avlidne begränsas till att avse endast beskyllningar som framställts inom viss tid efter den angripnes död. Såsom ovan anmärkts föreslog även Thyren en dylik begränsning; enligt hans förslag skulle skyddstiden utgöra tjugu år. Med hänsyn särskilt till att enligt förslaget straffbarhet föreligger endast beträffande ogrundade beskyllningar och till att allmänt åtal må väckas endast när det är ett allmänt intresse att så sker har det icke ansetts nödvändigt att införa en till vissa år bestämd skyddstid. En sådan tidsbestämning blir i viss mån godtycklig och föga rationell, varför det synes vara att föredraga att verkan av att längre eller kortare tid förflutit efter dödsfallet får beaktas i samband med åtalsprövningen. Endast i undantagsfall torde allmänna intressen påkalla att åtal väckes sedan ett eller annat decennium förflutit från den angripnes död. I fråga om enskilt åtal erhålles en tidsbegränsning därigenom att den krets av personer som tillerkännes målsäganderätt i förslaget bestämts till att omfatta sådana den avlidne närstående som avses i RB 20: 13 om succession i målsäganderätt. Målsäganderätt tillkommer med andra ord den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon eller den som stod i adoptivförhållande till honom. Det har icke ansetts lämpligt att, såsom i exempelvis norsk rätt, målsäganderätt tillerkännes den avlidnes arvingar i allmänhet och än mindre hans testamentstagare. Vad angår målsäganderätten för bröstarvinge innebär stadgandet att endast bröstarvinge som vid den avlidnes fränfälle var född eller avlad äger tala å brottet.¹

6 §.

I denna paragraf meddelas bestämmelser om sanningsbevisning då ansvar yrkas för vanryktande eller förolämpning jämlikt 2 eller 3 §. Om åklagaren eller målsäganden yrkat ansvar endast enligt någon av dessa paragrafer och således ej såsom kvalificerande moment i ärekränkningen åberopat att gärningen innefattat lämnande av en ärekränkande uppgift som är ogrundad, skall domstolen pröva gärningens brottslighet utan hänsyn till om uppgiften var grundlös eller icke. På grund härav gäller i dessa fall att sanningsbevisning i princip icke är tillåten. För bedömning av gärningens brottslighet i de fall där den tilltalade till sitt fredande åberopar att lämnandet av den nedsättande uppgiften var påkallat av hänsyn till allmänt eller enskilt väl kan det emellertid, som förut närmare utvecklats, stundom vara erforderligt att frågan om uppgiftens sanning utredes i rättegången. I allmänhet torde det dock i hithörande fall av intressekollisioner kunna utan sanningsbevisning avgöras om det fanns tillräcklig anledning för meddelaren att uttala sig på det sätt som skett.

I överensstämmelse med det anförda har i 6 § stadgats att i mål som angår vanryktande eller förolämpning bevisning, huruvida ärekränkande uppgift var sann eller av gärningsmannen hölls eller med skäl kunde hållas

¹ Jfr 10 kap. 1 § lagen om arv.

för sann, må föras allenast i den mån sådan bevisning är erforderlig för bedömande huruvida uppgiften var påkallad av allmänt eller enskilt väl.

Avfattningen av 6 § visar att sanningsbevisning ej är tillåten då fråga om uppgiftens sanning skulle kunna ha betydelse endast för straffmätningen.

Angående innebörden av bestämmelserna i 6 § hänvisas i övrigt till vad som anföres vid 2 § och i inledningen till detta kapitel. Det må särskilt framhållas att det tillkommer domstolen ensam att avgöra, huruvida sådan bevisning som avses i 6 § skall få föras. Beslut härom bör meddelas under förberedelsen i målet. Det torde stundom kunna komma att visa sig lämpligt att göra sådan fråga till föremål för särskild huvudförhandling. Domstolens beslut om att medgiva eller avslå yrkande om sanningsbevisning får ej överklagas särskilt.

Reglerna i 6 § om tillåtligheten av sanningsbevisning i mål som angår vanryktande eller förolämpning äro tillämpliga även då fråga är om ärekränkning i fall varom bestämmelser upptagits i andra kapitel i förslaget än 3 kap.

7 §.

I denna paragraf givas bestämmelser om åtal. Medan enligt gällande lag, SL 16: 15, ärekränkingsbrotten i allmänhet äro målsägandebrott, ha de i förslaget lagts under allmänt åtal, varvid dock stadgats att åklagare ej må väcka åtal för sådant brott med mindre det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Enligt de nuvarande bestämmelserna i SL 16: 15 hör ärekränkingsbrott under allmänt åtal endast om ärekränkningen skett mot någon i eller för ämbete, tjänst eller annan allmän befattning som han innehar eller innehaft eller, mot någon som innehar sådan befattning, med avseende å förhållanden utom befattningen av beskaffenhet att göra honom ovärdig det förtroendet och den aktning som befattningen kräver. Bestämmelserna fingo sin nuvarande utformning genom lagändring år 1936. Dessförinnan hade ärekränkingsbrott som avses i SL 16 kap. fallit under allmänt åtal endast om brottet skett i eller för någons ämbete eller tjänst. Den utvidgning av den allmänna åtalsrätten som skedde genom 1936 års lagändring ingick som ett led i de nämnda år vidtagna lagstiftningsåtgärderna emot statsfientlig verksamhet.¹

Under allmänt åtal falla vidare enligt gällande lag sådana fall av ärekränkning mot tjänsteman eller av krigsman mot annan krigsman som äro straffbara jämlikt SL 10: 5 eller 26: 8.

Med undantag av nu berörda fall där ärekränkning är underkastad allmänt åtal ävensom av ärekränkingsbrott mot vissa närskylda personer (SL 16: 12), vilka brott utgöra angivelsebrott, äro ärekränkingsbrotten för närvarande målsägandebrott.

Den lösning åtalsfrågan fått i förslaget torde icke medföra att allmänt åtal kommer att anställas i något stort antal fall. Ärekränkingsbrotten äro till

¹ NJA II 1937 s. 34 f.

det helt övervägande antalet sådana att beivrandet i straffrättslig ordning är endast ett enskilt intresse. I synnerhet gäller detta förolämpning, men även förtalsbrotten och särskilt vanryktandefallen äro i regel icke av sådan beskaffenhet att åtal framstår som påkallat ur allmän synpunkt. Undantag utgöra i huvudsak sådana fall som redan nu enligt SL 16:15 äro underkastade allmänt åtal. I de fall då tvekan kan råda huruvida åtal är påkallat ur allmän synpunkt eller icke torde målsägandens inställning till åtalsfrågan böra vinna stort beaktande. Hänsyn bör även tagas till huruvida den, som om annan lämnat en ogrundad ärekränkande uppgift och efter gärningen blivit uppmärksamgjord på att uppgiften var ogrundad, med anledning därav vidtagit åtgärder för att åvägabringa rättelse, t. ex. genom att införa ett beriktigande i tidning. Beträffande de synpunkter som i övrigt böra beaktas i åtalshänseende hänvisas till vad härom anföres i redogörelsen för förslagens huvudgrunder.

Den i 7 § upptagna regeln att ärekränkingsbrotten lyda under allmänt åtal gäller även beträffande förtal mot avliden. För dylika fall har i 7 § särskilt angivits vilka personer som skola äga rätt att föra talan som målsägande. Såsom anmärkts vid 5 § har målsäganderätt tillagts den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon eller den som stod i adoptivförhållande till honom.

I inledningen till förevarande kapitel har påpekats att de föreslagna åtalsreglerna ha betydelse även för tryckfrihetsmålen. Med hänsyn till att frågan om åtal för tryckfrihetsbrott som hör under allmänt åtal enligt tryckfrihetsförordningen skall prövas av chefen för justitiedepartementet eller justitiekanslern torde den föreslagna utvidgningen av den allmänna åtalsrätten i ärekränkingsmål i praktiken ej komma att medföra att åtal för ärekränkning genom tryckt skrift kommer att anställas i något mera betydande antal fall.

4 KAP.

Om sedlighetsbrott.

Om sedlighetsbrott stadgas i SL 18 kap. Kapitlet innehåller numera bestämmelser om blodskam (18:1—3), olika fall av otuktsbrott (18:6—10 a) och koppleribrott (18:11, 12), spridande av sedlighetssårande alster (18:13 första punkten) samt vissa former av sedlighetssårande beteenden (18:13 andra punkten). I kapitlet behandlades tidigare även fylleri, djurplågeri och hållande av spelhus, men stadgandena härom överfördes i samband med 1948 års strafflagsändringar till SL 11 kap. om brott mot allmän ordning.

Bland de i SL 18 kap. straffbelagda gärningarna kan sedlighetssårande framställning i skrift eller bild samt spridande av sedlighetssårande alster icke sägas utgöra brott som är riktat mot någon enskild. En dylik gärning bör i stället uppfattas såsom ett brott mot allmän ordning. I överensstämmelse härmed har i förslagens 14 kap. under 13 § upptagits ett stadgande om

sådant brott, i förslaget benämnt sårande av sedlighet. Även anstötlig inbjudan eller uppmaning till otukt, vilken gärning för närvarande i viss utsträckning kan bestraffas såsom sedlighetssårande beteende jämlikt SL 18: 13 andra punkten, har ansetts böra uppfattas som ett brott mot allmän ordning. Ett stadgande härom har upptagits i 14 kap. 12 §.

Blodskamsbrotten intaga, i den mån de icke utgöra övergrepp mot minderåriga eller innebära missbruk av auktoritetsställning el. dyl., en särställning i förhållande till andra i SL 18 kap. nu upptagna brott. Bestämmelser om sådana okvalificerade blodskamsbrott ha i förslaget upptagits i kapitlet om brott mot familj (5 kap. 5 §). En liknande systematisk placering tillämpas i t. ex. den danska och den schweiziska strafflagen.

I fråga om koppleribrotten kan väl göras gällande att främjande av sexuellt umgänge mellan andra (SL 18: 11 första stycket) egentligen icke innefattar något brott mot person utan närmast utgör ett brott mot allmän ordning och anständighet. Andra koppleribrott, nämligen soudenörskap (SL 18: 11 andra stycket) och förledande till otukt i vissa fall (SL 18: 12), böra däremot närmast uppfattas som brott mot person. Med hänsyn särskilt till att nämnda inbördes något olika gärningstyper ansetts kunna sanimanföras i en gemensam straffbestämmelse om koppleri och då denna bestämmelse till väsentlig del är avsedd att bereda straffrättsligt skydd för enskild person mot demoralisering och förförelse, har kommittén ansett naturligt att upptaga bestämmelsen i förevarande kapitel. En dylik placering överensstämmer för övrigt med vad som är vanligt i utländsk lagstiftning.

Beträffande övriga i SL 18 kap. upptagna stadganden, d. v. s. bestämmelserna i 18: 6—10 a och 18: 13 andra punkten om otuktsbrott och vissa sedlighetssårande beteenden, tager kriminaliseringen, särskilt efter de genomgripande ändringar som under senare år vidtagits,¹ i främsta rummet sikte på sådana fall där gärningen innefattar förgripelse mot barn eller ungdom eller utgör ett angrepp mot individens självbestämmanderätt eller eljest innefattar en allvarlig kränkning av någon i sexuellt hänseende. De i dessa stadganden behandlade brotten ha upptagits i förslagets 4 kap., där de anförda synpunkterna mera konsekvent än i gällande rätt lagts till grund vid utformningen av straffbestämmelserna. I överensstämmelse härmed har det vidare ansetts naturligt att i kapitlet om sedlighetsbrotten upptaga även våldtäktsbrotten. Dessa brott behandlas för närvarande som frihetsbrott (SL 15: 12—16); i utländsk lagstiftning räknas de däremot allmänt till sedlighetsbrotten.

Från kommitténs utgångspunkt att straffbestämmelserna rörande sedlighetsbrott främst avse att bereda straffrättsligt skydd för barn och ungdom mot sexuella kränkningar samt att i övrigt värna individens integritet i sexuellt hänseende föreligger ej anledning att i fråga om den lagtekniska utformningen av de skilda brottstyperna göra någon väsentlig principiell skillnad mellan sexualhandlingar av heterosexuell och av homosexuell natur. Icke heller ur kriminologisk synpunkt torde skäl föreligga att i nämnda

¹ Se NJA II 1937 s. 346—372 och 1945 s. 67—92.

hänseende göra någon sådan principiell skillnad. På grund härav ha bestämmelserna i förevarande kapitel i regel utformats så, att de omfatta såväl heterosexuella som homosexuella handlingar. I två hänseenden ha undantag dock gjorts från denna princip. Såsom våldtäkt bestraffas endast fall då en man tvingar en kvinna till samlag. Vidare har det ansetts nödvändigt att, såsom i gällande lag, uppställa något längre gående straffbestämmelser mot homosexuella handlingar än mot heterosexuella då fråga är om gärningar som rikta sig mot ungdom. Den principiella likställighet i straffbarhetshänseende mellan heterosexuella och homosexuella handlingar som i övrigt genomföres i förslaget hindrar icke att olika synpunkter kunna anläggas när det gäller att bestämma straff eller annan påföljd.

I gällande lag skiljes mellan två huvudtyper av straffbelagda sexualhandlingar, nämligen å ena sidan sådana som innebära övande av otukt (SL 15: 12—15 a; 18: 1—10 a) samt å andra sidan sedlighetssårande handlingar av annat slag (SL 18: 13 andra punkten). En liknande uppdelning med hänsyn till själva handlingens beskaffenhet har alltjämt befunnits ändamålsenlig. Gränsdragningen mellan dessa två huvudtyper av handlingar överensstämmer i huvudsak ehuru icke helt med den i gällande lag. Det har emellertid icke ansetts lämpligt att i förslaget använda uttrycket öva otukt såsom beskrivning av sexualhandlingar av visst slag. Detta uttryck, som för övrigt i allmänt språkbruk numera knappast har någon klar innebörd, omfattar enligt gällande rätt endast sådant sexuellt umgänge som sker utom äktenskap. Det torde emellertid icke finnas anledning att i fråga om sexuella övergrepp i allmänhet göra någon principiell skillnad mellan övergrepp som ske inom äktenskap och sådana som äga rum i annat fall. Däremot kan tydligen bedömandet av vad som skall anses utgöra ett övergrepp utfalla olika med hänsyn till om gärningen skett inom eller utom äktenskap. Mot att använda ordet otukt såsom beskrivning av en viss gärning kan vidare anmärkas att ordet innefattar en värdering som i och för sig bör undvikas i en objektiv brottsbeskrivning. Värderingen av den brottsliga gärningen bör komma till uttryck först i brottsbenämningen och i straffsatsen. Bortsett från våldtäkt, för vilket brott såsom nyss nämnts fordras samlag, skiljes därför i förslaget mellan å ena sidan handlingar som innebära att någon med annan har »könsligt umgänge» och å andra sidan vissa handlingar av annat slag som ha det gemensamt att de äro sedlighetssårande. Frånsett att uttrycket könsligt umgänge omfattar gärningar inom lika väl som utom äktenskap, har uttrycket en något mera begränsad innebörd än det i gällande lag begagnade uttrycket öva otukt. Rörande den närmare innebörden av begreppen otukt och könsligt umgänge samt gränsdragningen mot andra hithörande gärningar hänvisas till vad som anföres vid 2 §. Det kan anmärkas att begreppet könsligt umgänge bättre än det nuvarande otuktbegreppet överensstämmer med motsvarande begrepp i den danska strafflagen (kønslig omgængelse) och i den norska strafflagen (utuktig omgjengelse).

Den inledande paragrafen i förevarande kapitel av förslaget innehåller be-

stämmelser om våldtäkt. I 2 § behandlas under brottsbenämningen frihetskränkande otukt vissa gärningar som innefatta att någon i annat fall än i 1 § sägs förmår annan till könsligt umgänge medelst olaga tvång eller genom att grovt missbruka den angräpnas beroende ställning eller att någon har könsligt umgänge med annan som befinner sig i vanmakt eller eljest i hjälplöst tillstånd eller för sådant umgänge med annan utnyttjar nedsättning eller rubbning av dennes själsverksamhet. För straffbarhet har icke uppställts någon begränsning till viss ålder hos den mot vilken gärningen förövas. Om könsligt umgänge med barn under femton år stadgas i 3 § och om sådant umgänge i vissa fall med ungdom under tjuguet år i 4 §. Brottsbenämningarna äro otukt med barn och otukt med ungdom. I 5 § givas bestämmelser för det fall att gärningsmannen vid förgripelse mot barn eller ungdom visserligen icke insett men dock haft skälig anledning antaga att den mot vilken gärningen förövats icke uppnått ålder som sägs i 3 eller 4 §. I 6 § stadgas straff för vissa sedlighetssårande beteenden av annat slag än som avses i 1—5 §§. Brottet benämnes otuktigt beteende. Under brottsbenämningen koppleri upptagas i 7 § bestämmelser om främjande av annans otuktiga levnadssätt, om soutenörskap och om förledande av den som är under tjuguet år till otuktigt levnadssätt. Om försök, förberedelse och stämpling till vissa sedlighetsbrott stadgas i 8 §. Slutligen upptagas i 9 § regler om åtal.

I jämförelse med bestämmelserna om sedlighetsbrott i gällande lag innebär förslaget en icke oväsentlig förenkling. Det straffbara området har i vissa hänseenden något vidgats. Även beträffande straffsatserna föreslås vissa jämkningar i förhållande till vad som nu gäller, såväl i skärpande som i mildrande riktning. I sistnämnda hänseende innebär förslaget bland annat en sänkning av de nuvarande höga minimistrafpen för heterosexuell otukt med barn. Dessa straff ha nämligen stundom framstått såsom alltför stränga med hänsyn till brottets natur i det särskilda fallet och omständigheterna vid brottet. Däremot bibehållas i stort sett de nuvarande maximistrafpen, dock att förslaget här liksom eljest saknar motsvarighet till de gällande reglerna om straffskärpning för objektiva överskott. Beträffande förgripelser av homosexuell natur innebär förslaget en skärpning av de nuvarande straffsatserna i vissa fall, såsom vid övergrepp mot barn under femton år. Sammanfattningsvis kan om de föreslagna straffskalorna sägas, att de lämna domstolarna möjlighet att utdöma förhållandevis stränga straff. Detta har ansetts nödvändigt med hänsyn till den allvarliga karaktär som brott av hithörande slag kunna ha, särskilt när de rikta sig mot barn.

Vad angår de särskilda synpunkter av medicinsk och psykiatrisk natur som kunna anföras beträffande sedlighetsbrotten och förövarna av sådana brott må hänvisas till bilagorna 2 och 3.

1 §.

Våldtäktsbrotten behandlas i gällande lag bland frihetsbrotten i SL 15 kap. (15: 12, 13, 15, 15 a, 16). I SL 15: 12 stadgas, att om någon tager kvinna med

våld och emot hennes vilja med henne övar otukt eller tvingar henne därtill genom hot som innebär trängande fara, han skall dömas till straffarbete från och med fyra till och med tio år. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må tiden för straffarbetet nedsättas till två år. Fick kvinnan av gärningen svår kroppsskada skall gärningsmannen dömas till straffarbete på livstid eller i tio år, och ljöt hon därav döden skall han dömas till straffarbete på livstid. Enligt SL 15: 15 a skall, om någon förmått kvinna till otukt genom annat våld eller hot om brottslig gärning än i 12 § avses eller medelst hot att åtala eller angiva någon för brott eller att om någon lämna menligt meddelande, gärningsmannen dömas till straffarbete i högst fyra år eller fängelse. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må tiden för straffarbetet höjas till sex år.

I SL 15:13 och 15 utsträckes våldtäktsansvaret till vissa andra fall, nämligen då någon övar otukt med kvinna som är försatt i yrsel, sömn eller vanmakt så att hon saknar bruket av fri vilja eller är ur stånd att värja sig. Har gärningsmannen själv, med uppsåt att öva otukt med kvinnan, försatt henne i sådant tillstånd, skall han enligt SL 15: 13 dömas i likhet med vad som stadgas i SL 15: 12. Har gärningsmannen ej själv försatt kvinnan i medvetlös tillstånd men väl utnyttjat en dylik situation, straffas han enligt SL 15: 15 med straffarbete från och med två till och med sex år. Fick kvinnan svår kroppsskada eller döden inträder straffskärpning.

I SL 15: 25 stadgas straff för försök till våldtäktsbrott. SL 15: 16 innehåller åtalsregler.

Bestämmelserna om våldtäkt i förevarande paragraf i förslaget avse lik- som stadgandena om våldtäkt i gällande lag att bereda straffrättsligt skydd för kvinnans integritet i sexuellt hänseende mot vissa grövre angrepp. De föreslagna bestämmelserna motsvara i stort sett de nuvarande stadgandena i SL 15: 12 och 13 samt till viss del även bestämmelserna i SL 15: 15 a. Sådana gärningar som avses i SL 15: 15 och i viss utsträckning i SL 15: 15 a straffas enligt 2 § i förslaget såsom frihetskränkande otukt.

Medan straffet för våldtäkt enligt gällande lag riktar sig mot framtvingande av otukt har det i förslaget begränsats till att avse framtvingande av samlag. Motsvarande begränsning föreslogs även av THYRÉN (Efterl. ant. 23 §). Att en kvinna nödgas underkasta sig sexuella övergrepp av annat slag än samlag behöver visserligen ej alltid innebära ett mindre lidande för henne än då gärningsmannen tilltvingar sig samlag, men det kan i regel dock ej anses i samma grad kränkande för henne. Dyliga övergrepp ha därför i förslaget hänförs till 2—6 §§. Genom kravet på samlag uteslutas vidare från tillämpningsområdet för 1 § övergrepp av en person mot en annan av samma kön. Kravet på samlag innebär icke att detta skall ha fullbordats; det är tillräckligt att mannens försök till immissio membri lett till att könsdelarna berört varandra.

Såsom nyss antytts avse förslagens bestämmelser om våldtäkt endast angrepp av man mot kvinna. Härutinnan överensstämmer förslaget med fler-

talet utländska strafflagar. Något behov av att utvidga bestämmelserna till att, i överensstämmelse med exempelvis norsk rätt (§ 192), omfatta även angrepp av kvinna mot man torde icke föreligga. Med våldtäkt jämförliga förgripelser av en kvinna mot en man liksom av en person mot en annan av samma kön bliva därför att bedöma jämlikt 2 § såsom frihetskränkande otukt eller, om gärningen riktade sig mot barn eller ungdom, jämlikt 3 § såsom otukt med barn eller 4 § såsom otukt med ungdom.

Den brottsliga gärningen innebär enligt förslaget att man tvingar kvinna till samlag medelst våld å henne eller medelst hot som innebär trängande fara. Såsom medel för våldtäkt kan alltså ifrågakomma våld eller hot av visst slag.

I fråga om *våld* såsom medel för våldtäkt anses det i SL 15: 12 förekommande uttrycket »tager man kvinna med våld och, emot hennes vilja, med henne övar otukt» innebära krav på s. k. absolut våld. Våldet skall ha brutit ett till det yttersta gjort motstånd eller på annat sätt fullständigt betvingat kvinnan, t. ex. så att hon genom misshandel omedelbart satts ur stånd att bjuda effektivt motstånd.¹ I fråga om arten av våld skilja sig de nuvarande bestämmelserna om våldtäkt från vad som gäller vid rån. I rånparagrafen (6 kap. 5 § motsvarande SL 20: 5) användes liksom i 28 § avtalslagen uttrycket »våld å person». Härmed förstås i gällande rätt liksom även enligt förslaget en fysisk kraftanvändning som direkt träffar en person och som utgör antingen misshandel eller ett betvingande av den anfallnes kroppsliga rörelsefrihet. För att rån skall anses föreligga fordras alltså icke att våldet brutit ett till det yttersta gjort motstånd eller att någon på annat sätt fullständigt betvingats. Under uttrycket våld å person hänföras vidare, såsom direkt framgår av ett särskilt stadgande i rånparagrafen, sådana fall där någon försattes i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Med »annat sådant tillstånd» avses i första hand att offret försatts i sömn eller yrsel eller eljest gjorts hjälplöst genom användande av bedövande medel.²

Kravet på absolut våld såsom medel för våldtäkt har visat sig erbjuda svårigheter i rättstillämpningen. Tidigare funno sig domstolarna ofta nödsakade att tillämpa stadgandet om rättsstridigt tvång i SL 15: 22; hade gärningen stannat vid försök, fanns i sådant fall icke någon straffbestämmelse att tillgå. För att råda bot på detta missförhållande infördes år 1937 i SL 15 kap. under 15 a § det ovan nämnda stadgandet, enligt vilket straff enligt en lindrigare straffskala kan ådömas, om någon genom annat våld än i SL 15: 12 avses förmår kvinna till otukt; även försök till sådan gärning straffas.³

Kommittén har ansett övervägande skäl tala för att i den nya lagstiftningen såsom medel för våldtäkt upptaga allt våld av det slag som avses med uttrycket »våld å person». Denna ståndpunkt har i den föreslagna lagtexten kommit till uttryck genom orden »medelst våld å henne».

Lika med våld å kvinnan bör anses att försätta henne i vanmakt eller annat

¹ Se HAGSTRÖMER II s. 365 f; jfr ALMÉN och EKLUND, Lagen om avtal, 5 uppl. (1949) s. 116 f.

² NJA II 1942 s. 357.

³ Se NJA II 1937 s. 346 f.

sådant tillstånd. Även om sådant fall enligt sakens natur torde kunna hänföras under begreppet våld å person, har det ansetts lämpligt att, i likhet med vad som stadgas i rånparagrafen, upptaga en särskild föreskrift härom. En förutsättning för att i nu avsedda fall våld å person skall anses föreligga är dock att offret mot sin vilja försatts i tillståndet i fråga. Det är således icke våldtäkt, om någon bereder sig tillfälle till samlag med en kvinna genom att locka henne att frivilligt förtära rusdrycker så att hon i sitt berusade tillstånd giver vika.

Beträffande *hot* såsom medel för våldtäkt användes i SL 15:12 uttrycket »hot som innebär trängande fara». Ehuru denna formulering överensstämmer med den som användes i SL 20:5 i beskrivningen av råntvång, måste antagas att hot som tvångsmedel vid våldtäkt innefattar allenast hot om sådant våld som kan utgöra medel för våldtäkt, d. v. s. hot om absolut våld.

I förslaget bibehålles det nuvarande uttrycket »hot som innebär trängande fara». Därmed avses hot av det slag som enligt gällande lag liksom enligt förslaget kan utgöra råntvång, i främsta rummet hot om våld av sådant slag som enligt förslaget är förutsättning för våldtäkt. Med trängande fara förstås sålunda fara för ett omedelbart förestående våld av allvarigare beskaffenhet. Faran måste med andra ord gälla liv eller hälsa eller något annat mera betydelsefullt intresse.

Om framtvingande av samlag eller annat könsligt umgänge medelst tvång av lindrigare slag än råntvång och om könsligt umgänge med någon som befinner sig i vanmakt eller eljest i hjälplöst tillstånd hänvisas till vad som anföres vid 2 §.

Våldtäkt kan föreligga även där den som övat samlaget icke själv framtingat detta genom våld eller hot. Har annan person, man eller kvinna, tvingat en kvinna till samlag medelst sådant våld eller hot som avses i 1 §, skall den som övat samlaget straffas för våldtäkt, om våldet eller hotet omfattats av hans uppsåt. Den som utövat våldet eller hotet blir i regel att döma för medhjälp till våldtäkt.¹ Motsvarande gäller om någon övar samlag med kvinna som av annan försatts i vanmakt.

Enligt gällande rätt har det ansetts uteslutet att tillämpa bestämmelserna om våldtäkt då en gift man tilltvingat sig samlag med sin hustru. Enligt förslaget föreligger icke något hinder för att även sådana fall hänföras till våldtäkt.² Då fråga är om makar som sammanleva torde dock stadgandet om våldtäkt bli va utan större praktisk betydelse på grund av att en dylik gärning endast sällan lär komma till åklagares kännedom samt med hänsyn till de särskilda bevisvärigheterna i sådant fall.

Som förut anmärkts innebära de föreslagna ändringarna i fråga om medlen för våldtäkt, att under lagrummet hänföras ej blott fall som avses i nuvarande SL 15:12 utan även vissa fall som ingå under 15 a § i samma kapitel. En justering av straffskalan har med hänsyn härtill ansetts på-

¹ Jfr NJA II 1948 s. 206.

² Samma ståndpunkt intager dansk rätt, se § 216 jämförd med § 217 i danska strafflagen. Eljest är vanligt att äktenskap mellan vederbörande utesluter straff för våldtäkt; så även THYRÉN (Efterl. ant. 23 §).

kallad. Att normalstraffets minimum likväl satts så högt som till två års fängelse synes försvarligt, då ett med tvång av ifrågavarande slag framtvingat samlag principiellt måste bedömas såsom ett väsentligt grövre brott än ett genom sådant tvång förövat tillgrepp. Straffminimum för rån är enligt såväl gällande lag som förslaget frihetsstraff i ett år.

Att gärningsmannen på grund av äktenskap eller eljest tidigare stått i intim förbindelse med kvinnan utgör en omständighet som kan medföra att brottet framstår såsom mindre grovt. Även andra omständigheter kunna verka i samma riktning. Om kvinnan underlåtit att tillkalla hjälp när detta varit möjligt eller om hon föranlett eller tillåtit vissa närmanden från mannens sida, kan hans förfarande böra bedömas mildare. För sådana fall föreslås därför i paragrafens andra stycke att straffet må bestämmas enligt en lindrigare straffskala.¹ Även här har, med hänsyn till de i förhållande till gällande lag mindre stränga fordringarna i fråga om tvångets beskaffenhet, ansetts nödvändigt att väsentligt underskrida det minimum, straffarbete i två år, som för närvarande gäller då omständigheterna äro synnerligen mildrande. Den föreslagna straffskalan omfattar fängelse från och med sex månader till och med fyra år. Brottet benämnes även i detta fall våldtäkt.

I gällande lag föreskrives förhöjt straff om kvinnan av gärningen fått svår kroppsskada eller ljutit döden. Liksom i andra dylika fall utgår förslaget från att förhöjning här kan inträda endast enligt reglerna om sammanträffande av brott. Har gärningsmannen av oaktsamhet vållat kvinnans död eller åsamkat henne kroppsskada eller sjukdom som ej är ringa, skall han således straffas för våldtäkt i förening med vållande till annans död eller vållande till kroppsskada eller sjukdom.

Har våldtäkt förövats mot flicka under femton år, skall enligt vanliga regler för lagkonkurrens straff utmätas allenast jämlikt förevarande paragraf och icke samtidigt jämlikt 3 § om otukt med barn. Något hinder mot att i sådant fall i domen citera även 3 § föreligger dock icke.

Om försök, förberedelse eller stämpling till våldtäkt stadgas i 8 §.

Vad angår åtal innehåller gällande lag i SL 15: 16 föreskrifter om att våldtäkt i princip må åtalas av allmän åklagare endast efter angivelse av kvinnan eller hennes målsman; för åtal gäller i allmänhet en preskriptionstid av sex månader från det brottet skedde. Med hänsyn till brottets allvarliga beskaffenhet har i förslaget krav på angivelse ej ansetts böra upprätthållas. Har brottet förövats av en make mot andra maken eller har gärningsmannen ingått äktenskap med den mot vilken brottet förövats, torde dock den begränsningen i åtalshänseende böra uppställas att åklagare må väcka åtal allenast om åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Ett stadgande härom har upptagits i 9 §. Att uppställa någon särskild preskriptionstid har icke syntts erforderligt; ett längre dröjsmål med anmälan till åtal utgör ofta ett indicium för att våldtäkt icke förelegat.

¹ Även THYRÉN hade i sitt utkast beaktat vissa hithörande fall (Efterl. ant. 23 § andra stycket). Han föreslog därjämte visst lindrigare straff för det fall att gärningsmannen av oaktsamhet antog att kvinnans motstånd ej var allvarligt (23 § tredje stycket).

2 §.

Under brottsbenämningen frihetskränkande otukt ha i denna paragraf upptagits bestämmelser som motsvara ett flertal stadganden i gällande lag om heterosexuell och homosexuell otukt.

Enligt gällande lag bestraffas *heterosexuell otukt*, förutom i vissa fall som i förslaget upptagas i annat sammanhang,¹ i följande fall:

1) otukt med kvinna under utnyttjande av yrsel, sömn eller vanmakt vari hon befann sig, så att hon saknade bruket av fri vilja eller var ur stånd att värja sig (SL 15: 15);

2) otukt med kvinna genom annat våld eller hot om brottslig gärning än som avses i SL 15: 12 eller medelst hot att åtala eller angiva någon för brott eller att om någon lämna menligt meddelande (SL 15: 15 a);

3) otukt av släkting i rätt uppstigande led med den som är sinnessjuk eller sinnesslö eller eljest genom grovt missbruk av den yngres beroende ställning (SL 18: 1 andra stycket);

4) otukt av styvfader eller styvmoder med styvbarn eller styvbarns avkomling under omständigheter svarande mot de under 3) angivna (SL 18: 2 andra stycket);

5) otukt av befattningshavare vid straffinrättning, häkte, sjukhus, fattighus, barnhus eller annan sådan inrättning med där intagen kvinna (SL 18: 6 andra stycket);

6) otukt i annat fall än under 3)—5) sägs med kvinna som fyllt femton men ej aderton år genom grovt missbruk av överordnad ställning (SL 18: 8 a); samt

7) otukt med kvinna som är sinnessjuk eller sinnesslö (SL 18: 9).

Bestämmelserna om *homosexuell otukt* i gällande lag avse — förutom de vid 3 och 4 §§ behandlade fallen av sådan otukt med den som är under femton år eller mellan femton och tjuuguett år (SL 18: 10) — följande fall:

8) otukt med sinnessjuk eller sinnesslö (SL 18: 10 a första stycket);

9) otukt av befattningshavare vid inrättning som omnämnts under 5) ovan med där intagen person (SL 18: 10 a andra stycket första ledet); samt

10) otukt med annan under grovt missbruk av hans beroende ställning (SL 18: 10 a andra stycket sista ledet).

Den brottsliga handlingen beskrives i samtliga nämnda lagrum med orden »öva otukt» eller »förmå till otukt». Någon definition av begreppet otukt lämnas icke i lagtexten utan innebörden därav får bestämmas med ledning av doktrin och praxis. Av flera rättsfall framgår att rättspraxis haft svårigheter att bestämma huruvida en viss handling skall anses innebära övande av otukt eller om den såsom annan sedlighetssårande gärning skall hänföras under den lindrigare straffbestämmelsen i SL 18: 13 andra punkten.

¹ Se ang. SL 15: 12 och 13 (vissa grövre fall av våldtäkt) vid 4 kap. 1 §, ang. SL 18: 1 första stycket, 18: 2 första stycket och 18: 3 (okvalificerade blodskamsbrott) vid 5 kap. 5 §, ang. SL 18: 1 andra stycket, 18: 2 andra stycket samt 18: 7 och 8 (otukt med barn under femton år) vid 4 kap. 3 § samt ang. SL 18: 6 första stycket (otukt av lärare med ungdom samt av adoptivföräldrar med adoptivbarn, fosterföräldrar med fosterbarn eller förmyndare med myndling) vid 4 kap. 4 §.

Inom doktrinen har det *heterosexuella otuktsbegreppet* definierats något olika av skilda författare. Enligt HAGSTRÖMER¹ är otukt »ett visst slag av otuktiga handlingar, nämligen sådana, som gå ut på könsdriftens (ens egen eller annans) tillfredsställande». STJERNBERG² inbegriper under otukt, förutom ett rättsstridigt övande av normalt könsomgång, vissa åtgärder som ej äro att hänföra till könsomgång. Hit höra enligt Stjernberg ej blott samlagsliknande åtgärder utan jämväl varje annan otillåten beröring med annans kropp som innebär en akt av direkt tillfredsställande av könsdriften hos en själv eller annan person och som objektivt sett kan anses i motsvarande grad såra den sexuella anständighetskänslan. Det väsentliga för otuktsbrott är enligt denna uppfattning utöver kroppslig beröring ett syfte att direkt tillfredsställa könsdrift samt att gärningen i viss grad sårar den sexuella anständighetskänslan. Andra rättsvetenskapsmän ha velat bestämma otuktsbegreppet mera objektivt och ha alltså fäst mindre eller intet avseende vid gärningsmannens syfte att tillfredsställa könsdriften. Såsom otukt har WETTER³ velat anse handlingar vilka objektivt sett äro typiska medel att direkt tillfredsställa könsdrift och alltså utåt framstå som könsakter i denna mening. BERGENDAL⁴ har såsom otukt velat beteckna varje beröring av annans könsorgan eller beröring av annans kropp med egna könsorgan. Rättspraxis torde närmast få anses ha anslutit sig till den av Stjernberg hävdade uppfattningen.⁵ Mellan å ena sidan »övande av otukt» och å den andra vad som i SL 18: 13 kallas »annan gärning som sårar tukt och sedlighet» drages i överensstämmelse härmed gränsen på sådant sätt, att utanför otuktsbegreppet falla åtgärder som icke innefatta beröring av annans kropp, t. ex. exhibition, samt åtgärder som visserligen innefatta sådan beröring men icke kunna sägas innebära ett direkt tillfredsställande av gärningsmannens eller annans könsdrift eller endast i ringa grad såra den sexuella anständighetskänslan.⁶

Vad angår det *homosexuella otuktsbegreppet* har gränsdragningen mellan handlingar som skola anses innefatta otukt (SL 18: 10, 10 a) och andra sedlighetssårande gärningar (SL 18: 13) i stort sett skett på liknande sätt som beträffande heterosexuella handlingar. I fråga om masturbatoriska åtgärder har tidigare praxis varit benägen att som objektivt rekvisit för fullbordat brott mot SL 18: 10 kräva ejaculatio seminis hos den med vilken sådana åtgärder vidtagits. I senare rättsfall har emellertid detta krav icke upprätthållits.⁷

Liksom enligt gällande lag har i förslaget gjorts en uppdelning på två huvudtyper med hänsyn till själva angreppshandlingen. Huvudsynpunkten

¹ HAGSTRÖMER II s. 364.

² STJERNBERG, Kommentar till Strafflagen kap. 17—18, andra uppl. (1930) s. 44 f.

³ WETTER i SvJT 1925 s. 46.

⁴ BERGENDAL, Lärobok s. 362.

⁵ Bland rättsfall från senare år må hänvisas till de i NJA 1949 s. 612, 1950 s. 263 och 1952 s. 413 refererade.

⁶ STJERNBERG a. a. s. 45 f.

⁷ Se NJA 1946 s. 456. Rörande den närmare innebörden av homosexuell otukt som juridiskt begrepp kan hänvisas till AGGÉS framställning i SOU 1941: 32 s. 43—49.

har därvid varit att handlingar som ur den angripnes synpunkt sett framstå som likvärdiga i svårhetsgrad hänföras till en och samma huvudtyp. Sålunda har till den svårare huvudtypen förts handlingar som innefatta samlag eller vissa andra därmed jämförliga beröringar i sexuellt syfte. För att beteckna här avsedda handlingar har i förslaget använts uttrycket »könsligt umgänge» (2—5 §§). Andra sexuella angrepp mot enskild person som icke äro av sådan svårhetsgrad att de böra hänföras under de nämnda strängare straffbestämmelserna ha förts till en lindrigare brottstyp (6 §).

Med uttrycket *könsligt umgänge* åsyftas, som nyss nämnts, i första hand normalt könsumgänge mellan man och kvinna, samlag. Till könsligt umgänge mellan två personer hänföras vidare andra sexualhandlingar av såväl heterosexuell som homosexuell natur, vilka typiskt sett avse att tillfredsställa eller uppväcka bådas eller enderas sexuella drift. Huruvida handlingen medfört en direkt tillfredsställelse av könsdriften eller ej är i och för sig icke avgörande. I motsats till vad som anses vara fallet enligt gällande rätt, torde därför utredning huruvida gärningsmannen haft sädesavgång i regel kunna underlåtas, något som kan vara av viss betydelse då förhör hålles med barn som utsatts för sedlighetsbrott.¹

Vad angår andra hithörande heterosexuella handlingar än samlag avses i första hand samlagsförsök och andra samlagsliknande åtgärder. För straffbarhet bör icke nödvändigtvis krävas att gärningsmannens och offrets könsdelar beröra varandra. I de fall där gärningen förövas av en man mot en kvinna är det t. ex. tillräckligt, att gärningsmannen med sitt könsorgan berör annan del av kvinnans kropp än hennes könsorgan. I regel måste fordras att direkt kroppslig beröring föreligger. Stundom bör emellertid könsligt umgänge anses äga rum även utan direkt kroppslig beröring mellan den enas könsorgan och den andras kropp. Som exempel kan nämnas den situation som förelåg i det i NJA 1950 s. 263 refererade rättsfallet (samlagsliknande handling med en flicka som vid tillfället bar underbyxor). Såsom könsligt umgänge bör vidare anses att gärningsmannen med munnen eller tungan berör den andras könsorgan eller denna företager motsvarande åtgärd med gärningsmannens könsorgan. Utanför det område som avses med begreppet könsligt umgänge bör däremot i regel falla att gärningsmannen fingrar på eller eljest flyktigt berör den andras yttre könsorgan. För att anses såsom könsligt umgänge torde beröringen i regel böra vara inriktad på en viss varaktighet. Vid bedömande huruvida en beröring av annans könsorgan med händerna skall anses innefatta könsligt umgänge eller om gärningen skall anses utgöra sådant otuktigt beteende som avses i 6 § bör betydelse tillmätas den föreliggande situationen i dess helhet. Sålunda kan exempelvis en man som lockat en flicka in i sin bostad och där under en icke alltför kort tidrymd med henne företager handlingar av ifrågavarande slag bliva att straffa jämlikt 3 § för otukt med barn.

I fråga om homosexuella handlingar får gränsen mellan vad som skall hänföras till könsligt umgänge och vad som skall anses såsom sedlighets-

¹ Se närmare härom bilaga 3 s. 557.

sårande gärning dragas på likartat sätt som beträffande handlingar av heterosexuell natur. Såsom könsligt umgänge böra anses sådana förfaranden som motsvara normalt könsumgänge i heterosexuella förhållanden, i främsta rummet samlagsliknande handlingar såsom immissio in anum eller in os samt masturbatoriska åtgärder av skilda slag. Något krav på ejaculatio seminis såsom objektivt rekvisit för fullbordat brott bör icke uppställas.

Kommittén har övervägt att låta den avsedda innebörden av uttrycket könsligt umgänge komma till synes i lagtexten genom att upptaga en formlig definition, av innehåll exempelvis att med könsligt umgänge förstås en handling som innefattar samlag eller därmed jämförlig beröring. Då en dylik definition, som av lätt insedda skäl måste vara allmänt hållen för att täcka alla de skilda handlingar av hetero- eller homosexuellt slag som avses, ej skulle giva någon egentlig vägledning för domstolarna utöver vad som framgår redan av själva uttrycket könsligt umgänge, har kommittén avstått från att i lagtexten upptaga någon sådan definition.

Begreppet könsligt umgänge omfattar endast umgänge av angivet slag med annan person. Tidelag och andra sexualhandlingar med djur omfattas sålunda icke av straffbestämmelsen.

Såsom redan framhållits i inledningen har kommittén ansett lämpligt att vid den lagtekniska utformningen av de skilda brottstyperna i princip se heterosexuella och homosexuella handlingar från samma synpunkt. I förevarande paragraf i förslaget har sammanförts huvuddelen av de gärningar som avses i de ovan omnämnda straffbestämmelserna i gällande lag om heterosexuell och homosexuell otukt. Därvid har kommittén sökt beskriva de brottsliga gärningarna utan att använda den detaljerade kasuistik som kännetecknar de gällande bestämmelserna och som i ej ringa grad bidragit till att göra dessa svåröverskådliga. Såsom närmare utvecklas i det följande innebär förslaget i förhållande till gällande lag en utvidgning av det straffbara området i vissa hänseenden ävensom en viss jämkning av de nuvarande straffsatserna.

Följande huvudgrupper av fall omfattas av bestämmelserna i 2 §:

- a) tvång av annat slag än i 1 § avses till könsligt umgänge;
- b) könsligt umgänge med någon genom att grovt missbruka dennes beroende ställning;
- c) könsligt umgänge med någon som befinner sig i vanmakt eller eljest i hjälplöst tillstånd; samt
- d) könsligt umgänge med någon genom att utnyttja nedsättning eller rubbning av dennes själsverksamhet.

Vad först angår *tvång till könsligt umgänge* motsvarar förslaget närmast de bestämmelser som i gällande lag upptagits i SL 15:15 a (punkt 2 ovan). I motsats till de gällande bestämmelserna avser förevarande stadgande även sådana fall där gärningen förövas av kvinna samt könsligt umgänge av homosexuell natur.

I fråga om tvång till könsligt umgänge begränsas tillämpligheten av stad-

gandet genom de i 1 § upptagna bestämmelserna om våldtäkt. Framtvingande av samlag med kvinna medelst våld å henne eller medelst hot som innebär trängande fara, s. k. råntvång, skall enligt förslaget sålunda bedömas såsom våldtäkt. Med denna begränsning i fråga om tvångsmedlets beskaffenhet komma i förevarande paragraf i betraktande sådana åtgärder som kunna utgöra medel för olaga tvång jämlikt 2 kap. 4 §, s. k. utpressningstvång, d. v. s. tvång medelst våld eller hot om brottslig gärning samt tvång medelst hot att åtala eller ange annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, där tvånget är otillbörligt. Rörande den närmare innebörden av tvång av förevarande slag hänvisas till vad som anföres vid 2 kap. 4 §. I detta sammanhang må erinras om att den danska strafflagen stadgar straff för alla de fall där någon skaffar sig samlag med en kvinna genom hot om våld, om frihetsberövande eller om beskyllning för straffbart eller äre-
rörigt förhållande (§ 218).

Under förevarande bestämmelse komma vidare sådana fall där tvångsmedlet i och för sig är av det slag som avses i stadgandet om våldtäkt men där tvånget ej utmynnat i samlag utan endast i handling som är att betrakta som könsligt umgänge av annat slag än samlag.

Nästa huvudgrupp av fall som regleras i 2 § är att någon förmår annan till könsligt umgänge genom att *grovt missbruka dennes beroende ställning*. Motsvarighet till förslaget i denna del i gällande rätt äro de under punkterna 3), 4), 6) och 10) ovan omnämnda bestämmelserna (SL 18: 1 andra stycket, 18: 2 andra stycket, 18: 8 a och 18: 10 a andra stycket sista ledet).

I fråga om sexualhandlingar som äga rum under grovt missbruk av någons beroende ställning giver gällande lag ett längre gående skydd mot handlingar av homosexuell natur än mot handlingar av heterosexuellt slag. I förstnämnda hänseende är nämligen straffbarheten oberoende av åldern hos den mot vilken gärningen riktar sig, medan vid heterosexuell otukt mot kvinna en förutsättning för straffbarhet är att kvinnan ej fyllt aderton år. Kommittén har icke ansett tillräckliga skäl föreligga för att här uppställa skilda åldersgränser som förutsättning för straffrättsligt skydd. Sexuella angrepp som förövas genom grovt missbruk av den angripnes beroende ställning synas, oberoende av den angripnes ålder, straffvärda såväl när angreppshandlingen är av heterosexuell som då den är av homosexuell natur. I främmande lagar är ej ovanligt att straffbestämmelser meddelas för sådana fall. Sålunda stadgas i den danska strafflagen (§ 220) straff för den som med grovt missbruk av en kvinnas »tjenstlige eller økonomiske afhængighed» övar samlag med henne utanför äktenskap. Enligt den finska lagen (20 kap. 9 §) straffas »var som med begagnande av kvinnans skyddslösa eller nödställda läge eller ekonomiska beroende förmår henne till lägersmål med sig, där kvinnan ej är hemfallen till osedlighet».

Genom det föreslagna stadgandet utsträcker sålunda det straffrättsliga skyddet i fråga om angrepp av heterosexuell natur till att omfatta vad som för närvarande gäller i fråga om homosexuella övergrepp. Att i lagtexten bibehålla en åldersgräns för fallen av heterosexuell otukt synes ej nödvän-

digt. Det ligger å ena sidan i sakens natur att vid övergrepp mot kvinna hennes ålder spelar stor roll vid bedömande av om missbruket är grovt, men å andra sidan kunna fall förekomma då en mot en kvinna i ålder över aderton år begången gärning av ifrågavarande slag väl framstår som straffvärd. Såsom exempel på stadgandets tillämpningsområde kan nämnas att en arbetsgivare eller en arbetsledare med grovt missbruk av en underordnads beroende ställning, t. ex. genom att hota med avsked, förmår den underordnade till könsligt umgänge. Såsom förutsättning för straffbarhet uppställas att den mot vilken gärningen riktar sig intager en beroende ställning i förhållande till gärningsmannen; det är således icke tillräckligt att gärningsmannen har en överordnad ställning. För att en beroende ställning skall anses vara för handen kräves att ett avhängighetsförhållande föreligger mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen förövas. Detta förhållande kan vara av medelbart eller indirekt slag. Härutinnan överensstämmer stadgandet med ockerparagrafen, 7 kap. 5 § i förslaget (SL 21:5), ehuru där liksom i 31 § avtalslagen en något avvikande formulering användes. Den beroende ställningen kan ha sin grund i ekonomiska mellanhavanden eller i ett anställnings- eller lydnadsförhållande eller i den ställning som en på en anstalt intagen person intager i förhållande till anstaltens styresman eller tjänstemän, men den kan även vara av annat slag, såsom en narkomans beroende av den som tillhandahåller honom narkotika. I kravet på att missbruket skall vara grovt ligger att den mot vilken gärningen förövas skall stå under ett tryck som är av allvarlig betydelse för honom. Är den mot vilken gärningen förövas under tjuogoett år, kan i vissa fall ansvar inträda även om missbruket av den beroende ställningen ej kan betecknas som grovt, nämligen under de förutsättningar som angivas i 4 § om otukt med ungdom. Utanför det straffbara området enligt förevarande paragraf faller exempelvis löfte om ekonomisk hjälp, även om det lämnas i en för mottagaren kritisk situation.

Den tredje huvudgruppen av fall som avses i 2 § är att någon har *könsligt umgänge med annan som befinner sig i vanmakt eller eljest i hjälplöst tillstånd*. I denna del motsvarar förslaget det ovan under punkt 1) omnämnda stadgandet (SL 15: 15). Med uttrycket hjälplöst tillstånd åsyftas bland andra sådana fall som att den angripne på grund av sjukdom eller kroppsskada är oförmögen att bjuda motstånd eller ej förmår uppfatta gärningens innebörd. Har gärningen förövats av en man mot en kvinna och har han försatt kvinnan i vanmakt eller annat sådant tillstånd i syfte att öva samlag med henne, blir gärningsmannen emellertid, om syftet förverkligas, att straffa jämlikt 1 § för våldtäkt.

Den sista huvudgruppen av fall som regleras i 2 § är att någon för könsligt umgänge med annan *utnyttjar nedsättning eller rubbning av dennes själsverksamhet*. Härmed jämförliga bestämmelser i gällande lag ha ovan anmärkts under punkterna 3), 4), 7) och 8) (SL 18: 1 andra stycket, 18: 2 andra stycket, 18: 9 och 18: 10 a första stycket).

Medan de gällande bestämmelserna avse otukt med den som är sinnessjuk

eller sinnesslö, kan det föreslagna stadgandet bliva tillämpligt även då någon har könsligt umgänge med person som lider av annan själslig rubbning än sinnessjukdom eller sinnesslöhet, t. ex. en förlamning eller allvarlig försvagning av viljelivet genom missbruk av narkotika eller av annan orsak. För straffbarhet kräves att gärningsmannen nått sitt syfte genom att *utnyttja* nedsättning eller rubbning av själsverksamheten hos den andre. Detta innebär ett krav på orsakssamband mellan nedsättningen eller rubbningen av själsverksamheten hos den mot vilken gärningen riktade sig och dennes deltagande i gärningen.

I alla nu nämnda fall fordras för straffbarhet, liksom eljest där ej annat är sagt, att samtliga objektiva brottsförutsättningar omfattats av gärningsmannens uppsåt. Har exempelvis någon haft könsligt umgänge med en sinnesslö kvinna, kräves sålunda för straffbarhet att gärningsmannen insåg att kvinnan var sinnesslö eller att, om han icke insåg detta, han i allt fall uppfattade det som möjligt och det kan antagas att visshet därom icke skulle ha avhållit honom från gärningen.

Bestämmelserna i 2 § kunna tillämpas jämväl då gärningen förövas mot make. Att det i sådana fall måste vara fråga om en mycket påtaglig kränkning ligger emellertid i sakens natur, liksom ock att dylika fall mera sällan torde komma till utomståendes kännedom. För att förhindra opåkallat ingripande i privata förhållanden gäller även för hithörande fall den i 9 § upptagna särskilda regeln om åtalsbegränsning.

Med hänsyn till att i förevarande paragraf sammanförts fall som i gällande lag behandlas i flera paragrafer med olika straffsatser måste uppenbarligen straffskalan förete vissa avvikelser från vad nu stadgas. Enligt förslaget skall för frihetskränkande otukt dömas till fängelse i högst fyra år. Strängare straff kan för närvarande följa enligt SL 15:15 (straffarbete i sex år med möjlighet till straffskärpning vid objektiva överskott), enligt SL 15:15 a (straffarbete i sex år vid synnerligen försvårade omständigheter) samt enligt SL 18:1 andra stycket och 18:2 andra stycket (straffarbete i tio respektive sex år vid blodskamsbrott i vissa kvalificerade fall). För brott som avses i SL 18:8 a och 18:10 a äro straffmaxima däremot lägre än enligt förslaget, nämligen frihetsstraff i två år. Innefattar brott som avses i förevarande paragraf samlag mellan anförvanter som i 5 kap. 5 § sägs, kan enligt vanliga regler för sammanträffande av brott konkurrensstraff ådömas.

Försök, förberedelse och stämpling till frihetskränkande otukt äro enligt förslaget icke belagda med straff. Vissa fall av försök kunna dock bliva straffbara jämlikt 6 § som otuktigt beteende.

I fråga om angivelse till åtal och om preskription gälla för närvarande för brott som avses i SL 15:15 och 15 a motsvarande regler som beträffande egentliga våldtäktsbrott. Enligt SL 15:16 må således brott som avses i berörda lagrum åtalas av allmän åklagare endast om brottet angivits till åtal eller kvinnan av brottet ljutit döden. För allmänt åtal gäller i regel en preskriptionstid av sex månader från det brottet skedde. Kommittén har i förevarande hänseenden föreslagit ändringar motsvarande dem vid 1 §.

3 §.

I denna paragraf givas bestämmelser till skydd för barn mot sexuella övergrepp eller alltför tidiga sexuella upplevelser. Stadgandet som avser handlingar av såväl heterosexuell som homosexuell natur motsvarar bestämmelserna i ett flertal lagrum i gällande lag. Sålunda bestraffas för närvarande heterosexuell otukt med barn i följande fall:

- 1) otukt med kvinna som ej fyllt tolv år (SL 18:7);
- 2) otukt i annat fall än under 1) avses med barn som ej fyllt femton år (SL 18:8);
- 3) otukt av släkting i rätt uppstigande led med barn som ej fyllt femton år (SL 18:1 andra stycket); samt
- 4) otukt av styvfader eller styvmoder med styvbarn eller styvbarns avkomling som ej fyllt femton år (SL 18:2 andra stycket).

Homosexuell otukt med barn under femton år straffas för närvarande enligt SL 18:10 första stycket.

I fråga om könsligt umgänge av heterosexuell natur har kommittén övervägt att efter förebild av t. ex. norsk, schweizisk och engelsk rätt höja den åldersgräns som skall vara avgörande för straffbarhet från femton till sexton år. En dylik generell höjning har emellertid icke ansetts tillräddig. I likhet med vad som framhölls i samband med 1937 års ändringar i SL 18 kap. anser kommittén att en sådan höjning bör avböjas framför allt på den grund att man därigenom skulle riskera att gripa om fall där man ej längre kan upprätthålla den presumtion om förförelse som till väsentlig del utgör grunden för straffet i förevarande fall.¹

Liksom i gällande lag gives sålunda i förslaget ett ovillkorligt straffskydd för barn under femton år. Såvitt angår homosexuella handlingar föreslås genom stadgandet i 4 § andra stycket att, liksom i gällande rätt, ett ovillkorligt skydd skall gälla även för ungdom mellan femton och aderton år.

Den brottsliga gärningen beskrives så, att någon har könsligt umgänge med barn under femton år. Rörande den närmare innebörden av begreppet könsligt umgänge hänvisas till vad som anförts vid 2 §. Brottbenämningen är, såväl då gärningen är av heterosexuell som av homosexuell natur, otukt med barn.

Straffsatserna för brott av nu förevarande slag ha i gällande lag, såvitt angår heterosexuell otukt, noga graderats med hänsyn till skilda kvalifikationsgrunder. Enligt SL 18:7 är straffet för otukt med flicka som ej fyllt tolv år normalt straffarbete från och med fyra till och med åtta år; vid synnerligen förmildrande omständigheter kan straffet nedsättas till två års straffarbete. Fick flickan svår kroppsskada eller ljöt hon döden, följer straffarbete från och med åtta till och med tio år eller på livstid. Heterosexuell otukt med gosse under femton år eller flicka som fyllt tolv men ej femton år straffas enligt SL 18:8 med straffarbete från och med sex månader till och med fyra år eller fängelse i minst sex månader. Beträffande

¹ Se NJA II 1937 s. 365 f.

homosexuell otukt med barn under femton år är straffet jämlikt SL 18: 10 första stycket straffarbete i högst fyra år eller fängelse.

De nu gällande straffsätserna måste i vissa fall anses binda domstolarna för hårt och hindra dem att vid straffmätningen taga tillbörlig hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet Särskilt gäller detta i fråga om straffsätserna för heterosexuell otukt med flicka, där den omständigheten huruvida flickan var under eller över tolv år tillagts avgörande betydelse för straffet. Med hänsyn till att de brott om vilka nu är fråga kunna avse gärningar av mycket olikartad beskaffenhet — alltifrån svåra övergrepp som närma sig våldtäktsfallen och till relativt lindriga fall som stå på gränsen till att allenast utgöra otuktigt beteende — måste straffskalorna göras förhållandevis vida.

I likhet med vad som föreslås beträffande flera andra brottstyper har i förslaget brottet uppdelats på två svårhetsgrader. Straffskalan föreslås för normalfall till fängelse från och med sex månader till och med fyra år samt för grova fall till fängelse från och med två till och med åtta år. Vid fördelningen på svårhetsgrader ha till den svårare graden hänförts de fall där brottet med hänsyn till att gärningsmannen särskilt hänsynslöst förgripit sig mot sitt offer eller eljest är att anse som grovt. Att barnet ej fyllt tolv år eller eljest varit under en viss ålder har alltså icke särskilt angivits såsom exempel på att brottet bör bedömas som grovt. Visserligen utgör ett litet barns särskilda värnlöshet och oförmåga att självt skydda sig omständigheter som ofta böra föranleda att ett sexuellt övergrepp mot barnet bör bedömas som grovt brott. Det bör emellertid beaktas att sexuella övergrepp mot barn i tidigare åldrar ej sällan lämna barnen psykiskt tämligen oberörda, medan liknande gärningar mot barn som befinna sig i eller närma sig pubertetsåldern kunna innebära större fara för barnets psykiska hälsa.¹ Med hänsyn härtill har det icke ansetts lämpligt att uttryckligen angiva barnets ringa ålder som en omständighet som i regel bör föranleda att brottet bedömes som grovt. Frågan huruvida den strängare straffskalan skall tillämpas får bedömas av domstolarna med hänsyn till den aktuella gärningens art och beskaffenhet samt övriga omständigheter vid brottet. Att brottet förövas medelst tvång eller innebär grovt missbruk av barnets beroende ställning eller eljest innefattar förfarande som avses i 2 § om frihetskränkande otukt bör ofta medföra att brottet bedömes som grovt. Föreliggande dylika omständigheter, skall brottet tydligen icke bestraffas även jämlikt 2 §. Stod barnet under gärningsmannens vård eller lydnad eller var det intaget på anstalt och stod där under gärningsmannens tillsyn — i vilka fall straffbarhet jämlikt 4 § första stycket föreligger även om gärningen riktas mot den som fyllt femton men ej tjuguet år — kan en sådan omständighet likaledes utgöra skäl för tillämpning av stadgandet om grovt brott.

Har barnet tillfogats kroppsskada som ej är ringa eller har gärningen medfört barnets död, kan straffskärpning med hänsyn härtill inträda enligt vanliga regler för sammanträffande av brott.

¹ Se närmare härom i bilaga 3.

I jämförelse med gällande lag innebär förslaget att domstolarna beträffande heterosexuella övergrepp få möjlighet att ådöma lägre straff i mindre grova fall samt strängare straff i grova fall där barnet är över tolv år. I fråga om homosexuella övergrepp medför förslaget en skärpning av såväl straffminimum som straffmaximum. Det bör emellertid framhållas att förutsättningar för att bedöma brott av hithörande slag som grovt oftare torde föreligga vid heterosexuella övergrepp än vid homosexuella.

Om straff för försök till otukt med barn stadgas i 8 §.

I 9 § har upptagits ett stadgande om särskild åtalsprövning för det fall att det är ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och barnet. I dessa fall, som ofta utgöra pubertetsföreteelser och där initiativet till gärningen icke sällan utgått från den yngre, kan ett ingripande i straffrättslig ordning med polisutredning, åtal, domstolsförhandling och straff ofta vara opåkallat eller till och med framstå som skadligt. På grund härav föreskrives i 9 § att i nämnda fall åklagare ej må väcka åtal med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Det må nämnas att möjlighet till åtalseftergift i här avsedda fall under vissa förutsättningar finnes redan för närvarande, nämligen enligt 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga.

4 §.

I 1 och 2 §§ av förevarande kapitel ha under benämningarna våldtäkt och frihetskränkande otukt sammanförts vissa grova fall av sexuella förgräppler, där straff inträder oberoende av åldern hos den mot vilken gärningen förövas. Enligt 3 § om otukt med barn gives ett absolut skydd för barn under femton år mot könsligt umgänge. Liksom enligt gällande lag har det ansetts påkallat att till skydd för ungdom mellan femton och tjuguetta år i vissa fall straffbelägga sexualhandlingar mot dem även om de i 1 eller 2 § angivna förutsättningarna för straffbarhet icke föreligga. Bestämmelserna härom ha sammanförts i förevarande paragraf. Såsom brottsbenämning föreslås otukt med ungdom. I likhet med stadgandena om frihetskränkande otukt i 2 § och om otukt med barn i 3 § motsvarar stadgandet om otukt med ungdom bestämmelser i ett flertal skilda lagrum i gällande lag.

I 4 § första stycket stadgas straff för det fall att någon har könsligt umgänge med den som fyllt femton men ej tjuguetta år och som står under hans vård eller lydnad eller är intagen på anstalt och där står under hans tillsyn. Stadgandet, som avser gärningar av såväl heterosexuell som homosexuell natur, motsvarar närmast de fall som i gällande lag straffbeläggas i SL 18:1 första stycket och 18:2 första stycket (vissa okvalificerade blodskamsbrott), SL 18:6 första stycket (heterosexuell otukt av lärare med ungdom som de ha till undervisning eller uppfostran eller av adoptivföräldrar med adoptivbarn, fosterföräldrar med fosterbarn eller förmyndare med myndling) samt SL 18:6 andra stycket och 18:10 a andra stycket första ledet (hetero- och homosexuell otukt av befattningshavare vid anstalt med där intagen person).

Vad beträffar det fall att den underårige står under gärningsmannens vård eller lydriad motsvarar stadgandet i 4 § första stycket närmast bestämmelserna i SL 18: 6 första stycket. I vissa där avsedda fall kunna dock omständigheterna vara sådana att det ej kan bliva tal om »vård eller lydriad», exempelvis stundom i förhållandet mellan förmyndare och myndling. I detta avseende innebär förslaget sålunda någon begränsning i förhållande till gällande rätt. Å andra sidan ingå under det föreslagna stadgandet vissa andra kategorier än de i SL 18: 6 första stycket omnämnda, t. ex. militärbefäl, övervakare eller tillsynsmän i vissa fall.

Vad angår straff för könsligt umgänge med någon som är intagen på anstalt och där står under gärningsmannens tillsyn föreligger i fråga om heterosexuella handlingar den skillnaden mellan förslaget och de nuvarande bestämmelserna, att förslaget icke begränsats till att avse otukt med kvinna. Med det föreslagna stadgandet kan sålunda straff inträda även för en kvinnlig befattningshavare som har könsligt umgänge med en å anstalten intagen man, såvida denne är under tjuguet år och han kan sägas stå under hennes tillsyn. Är den intagne över tjuguet år eller står han ej under den andres tillsyn, kan straff inträda endast om förutsättningar därför föreligga enligt annat lagrum i 4 kap., närmast bestämmelserna i 2 § om straff för den som förmår annan till könsligt umgänge genom att grovt missbruka dennes beroende ställning eller som för sådant umgänge med någon utnyttjar nedsättning eller rubbning av dennes själsverksamhet. Om någon som tillhör personalen på en anstalt i andra fall än som avses i 1—4 §§ har könsligt umgänge med en intagen, kan ifrågakomma att straffa för tjänstefel eller att ingripa med disciplinära åtgärder.

För att en på anstalt intagen person skall anses stå under gärningsmannens tillsyn fordras att gärningsmannen intager en auktoritativ ställning i förhållande till den intagne. I första hand komma därvid i fråga sådana befattningshavare som omnämnas i SL 18: 6 andra stycket, d. v. s. styresman, föreståndare eller annan tjänsteman, läkare, uppsyningsman eller vaktbetjänt. Vid ett barnhem torde anstaltens samtliga befattningshavare i regel få anses intaga en auktoritativ ställning i förhållande till barnen. Begreppet anstalt omfattar inrättningar av sådant slag som avses i SL 18: 6, d. v. s. fångvårdsanstalter, häkten, sjukhus, ålderdomshem, barnhem och andra sådana inrättningar. Även privata inrättningar, såsom sjukhem, konvalescenthem och andra vårdinrättningar, falla under anstaltsbegreppet.

Straffet för brott som avses i 4 § första stycket föreslås till fängelse i högst fyra år. Enligt gällande lag är straffet för brott som avses i SL 18: 6 första stycket straffarbete i högst fyra år eller fängelse eller, om omständigheterna äro synnerligen försvårade, straffarbete i högst sex år samt för brott som avses i SL 18: 6 andra stycket straffarbete i högst två år eller fängelse. Innefattar gärningen samtidigt brott som avses i 2 § eller 5 kap. 5 § i förslaget, föreligger brottskonkurrens. Mellan förevarande paragraf och 3 § består lagkonkurrens.

Medan det ovillkorliga straffskyddet för barn och ungdom mot sexuella angrepp i gällande lag, liksom enligt förslaget, är begränsat till barn under femton år då fråga är om angrepp av heterosexuell natur, gäller för närvarande beträffande *homosexuella handlingar* sådant skydd även för ungdom mellan femton och aderton år under förutsättning att gärningsmannen själv fyllt aderton år. För ungdom i åldern mellan aderton och tjuguettt år gives ett relativt straffskydd; homosexuell otukt med sådan person är straffbar om gärningen förövats under utnyttjande av den unges oerfarenhet eller beroende ställning. Även här gäller som förutsättning för straffbarhet att gärningsmannen själv uppnått aderton års ålder. Nu återgivna bestämmelser finnas i SL 18:10 andra och tredje styckena. Dessa tillkommo, liksom övriga bestämmelser om homosexuell otukt i SL 18:10 och 10 a, genom 1944 års lagstiftning. Denna innebar i korthet att den tidigare generella straffbarheten för homosexuell otukt upphävdes samt att homosexuella handlingar straffbelades endast i vissa särskilda fall. De genom 1944 års lagstiftning införda bestämmelserna taga i främsta rummet sikte på att skydda barn och ungdom mot homosexuella förgripelser. I den mån bestämmelserna avse gärningar som rikta sig mot barn under femton år ha de behandlats i anslutning till 3 § om otukt med barn.

Till grund för det genom 1944 års lagstiftning givna straffskyddet för ungdom mellan femton och tjuguettt år mot förgripelser av homosexuell natur ligger den uppfattningen att sådana förgripelser ofta innebära större risker för skador av psykisk och social natur än vad som är fallet vid heterosexuella handlingar mot ungdom i samma ålder. Kommittén ansluter sig till denna uppfattning och kan således icke förorda att, såsom yrkats i vissa till kommittén överlämnade framställningar, straffbarheten för homosexuella handlingar mot ungdom begränsas till sådana fall där handlingar av heterosexuellt slag kriminaliserats. Rörande de skäl av medicinsk och annan art som härvid beaktats må hänvisas till den redogörelse över sedlighetsbrotten ur psykiatrisk synpunkt som lämnas i bilaga 2.

Beträffande det ovillkorliga straffskyddet för ungdom bör enligt kommitténs mening någon sänkning av den nuvarande åldersgränsen, aderton år, icke komma i fråga. Kommittén har övervägt att föreslå en höjning av åldersgränsen till tjugu eller tjuguettt år. Yrkanden i sådan riktning ha också framförts i skilda sammanhang.¹ En höjning av åldersgränsen synes emellertid ej böra komma i fråga förrän ytterligare erfarenheter av 1944 års lagstiftning vunnits. Kommittén har därför stannat vid att föreslå att den nuvarande åldersgränsen av aderton år för närvarande bibehålles.

Även i fråga om det relativa straffskyddet för viss ungdom i ålder över aderton år mot homosexuella förgripelser har kommittén ansett övervägande skäl tala för att icke utan ytterligare erfarenheter av de nuvarande lagbestämmelserna vidtaga några väsentliga sakliga ändringar i dessa.

¹ Se bl. a. motion nr I: 4 till 1951 års riksdag samt första lagutskottets utlåtande nr 35 i anledning av motionen. Lagutskottet uttalade sammanfattningsvis i sitt av riksdagen godkända utlåtande att utskottet, såvitt rörde straffskyddet för ungdom under 21 år, icke kunde finna en lagändring påkallad i nuvarande läge.

I enlighet med det anförda föreslås i andra stycket av förevarande paragraf straff för den som har könsligt umgänge med annan av samma kön som fyllt femton men ej arton år, eller ock med annan av samma kön som fyllt aderton men ej tju guett år under utnyttjande av dennes oerfarenhet eller beroende ställning. En förutsättning för straffbarhet är liksom enligt gällande lag att gärningsmannen själv uppnått aderton år.

Brottsbenämningen är densamma som i paragrafens första stycke, otukt med ungdom. Straffet föreslås till fängelse i högst två år. Innefattar brottet samtidigt brott som avses i 2 §, föreligger brottskonkurrens, varför straffet skall utmätas jämligt 2 och 4 §§ enligt vanliga regler för sammanträffande av brott.

Om försök till otukt med ungdom stadgas i 8 §.

I likhet med vad som föreslås i fråga om otukt med barn bör vid otukt med ungdom allmänt åtal kunna underlåtas när ringa skillnad i ålder och utveckling föreligger mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen riktar sig samt åtal ej är påkallat ur allmän synpunkt. Ett stadgande härom har upptagits i 9 §.

Kommittén vill i detta sammanhang starkt understryka vikten av att vederbörande myndigheter icke underlåta att med all kraft ingripa mot sedlighetsbrott av det slag varom här är fråga. De missförhållanden som yppats på detta område torde, som första lagutskottet anförde i sitt utlåtande nr 35 till 1951 års riksdag, till ej ringa del ha sin orsak icke i avsaknad av nödiga lagbestämmelser utan däri att de bestämmelser som finnas ej blivit tillämpade i erforderlig omfattning. En väsentlig orsak till denna utveckling synes vara bristande tillgång på personal hos polis- och barnavårdsmyndigheterna i de största städerna.

Ingripanden böra ske icke endast mot homosexuella personer som utnyttja ungdom utan även mot ungdomar som hemfallit åt homosexuell prostitution. I sistnämnda hänseende erbjuder lagstiftningen om samhällets barnavård och ungdomsskydd vidsträckta möjligheter. Med hänsyn härtill och då ett straffbeläggande av prostitution såsom sådan icke synes tillrådligt har kommittén icke upptagit några särskilda straffbestämmelser mot den som mot betalning utbjuder sig till könsligt umgänge. För det fall att sådan gärning äger rum på allmän plats eller eljest offentligen och sker på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt kan dock straffansvar inträda jämligt det föreslagna stadgandet i 14 kap. 12 § om inbjudan till otukt.

5 §.

För tillämpning av bestämmelserna i 3 § om otukt med barn och i 4 § om otukt med ungdom kräves att gärningsmannen uppsåtligen förgripit sig mot den som ej fyllt femton år eller, i fall som avses i 4 §, aderton eller under vissa förutsättningar tju guett år. I detta hänseende kunna stundom bevissvårigheter föreligga; särskilt vanskligt är att avgöra i vad mån, när verklig insikt om åldern ej är styrkt, eventuellt uppsåt likväl skall läggas gärningsmannen till last. I praxis har i sådana fall framträtt vissa svårigheter vid

tillämpningen av gällande bestämmelser i detta ämne (se NJA 1903 s. 487, 1941 s. 466, 1942 s. 420 och 1952 s. 476; jfr även SvJT 1945 s. 33 och 295). Med anledning härav har kommittén ansett lämpligt att i förevarande paragraf upptaga en särskild bestämmelse för sådana fall då gärningsmannen väl icke kan anses övertygad om att ha insett att den mot vilken brottet förövades icke uppnått den ifrågavarande åldersgränsen men dock haft skälig anledning antaga att så var förhållandet.¹ För dessa fall föreslås att straffet skall utgöra fängelse i högst två år. Innefattade gärningen samtidigt tvång till könsligt umgänge eller eljest sådant övergrepp som avses i 2 §, föreligger brottskonkurrens. Straffet skall då enligt vanliga regler för sammanträffande av brott bestämmas jämligt förevarande stadgande och 2 § i förening.

För brott som avses i 5 § har någon särskild brottsbenämning icke upptagits.

Försök, förberedelse eller stämpling till brott som avses i 5 § straffas icke.

Bestämmelserna i 9 § om särskild åtalsprövning för det fall att mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen riktade sig föreligger ringa skillnad i ålder och utveckling äro tillämpliga även beträffande brott som avses i förevarande paragraf.

6 §.

Medan i 1—5 §§ anges i vilka fall straff skall inträda för gärningar som innefatta samlag eller annat könsligt umgänge, straffbeläggas i förevarande paragraf under brottsbenämningen otuktigt beteende vissa andra handlingar som innefatta angrepp i sexuell hänseende mot en enskild person.

De gärningar om vilka här är fråga äro enligt gällande lag straffbara jämligt SL 18:13. Nämnda lagrum omfattar ganska olikartade handlingar som dock alla ha det gemensamt att de äro sårande för den sexuella anständighetskänslan. I SL 18:13 första punkten straffbelägges sålunda att någon sprider ut eller håller till salu eller utbjuder skrift, målning, teckning eller bild som sårar tukt och sedlighet. I lagrummets andra punkt stadgas straff för den som genom annan gärning sårar tukt och sedlighet, så att allmän förargelse eller fara för andras förförelse därav kommer. Straffet är i båda fallen böter eller fängelse.

Förevarande paragraf i förslaget, som närmast motsvarar andra punkten i SL 18:13, innebär ingen större ändring i förhållande till gällande lag, men den har mera konsekvent utformats till att avse angrepp mot person. Vad angår det i första punkten i SL 18:13 upptagna stadgandet kan detta, såsom redan anmärkts i inledningen, icke anses avse något brott riktat mot enskild. På grund härav har den motsvarighet till berörda stadgande som kommittén vill föreslå icke fått sin plats i förevarande kapitel utan i kapitlet

¹ Jfr 7 kap. 6 § andra stycket (SL 21:6 andra stycket), där en liknande straffbestämmelse upptagits för oaktsamt förfarande med avseende å gods som åtkommit genom brott. — Norsk rätt går så långt, att enligt särskilt stadgande villfarelse angående åldern ej skall utesluta straff i vanlig ordning (norska strafflagen §§ 195—198); jfr emellertid förslag till ändrad lydelse av norska strafflagen § 213, omnämnt i bilaga 1 s. 536 noten.

om brott mot allmän ordning och där upptagits i 13 § med brottsbenämningen sårande av sedlighet. Sistnämnda paragraf avser även det fall att någon i skrift eller bild sårar tukt och sedlighet. I anslutning till detta stadgande har i 14 kap. 12 § under brottsbenämningen inbjudan till otukt upptagits en straffbestämmelse mot den som på allmän plats eller eljest offentligen uppmanar eller inbjuder till könsligt umgänge på sätt som är ägnat att väcka anstöt.

Den brottsliga handlingen beskrives i förevarande paragraf av förslaget så, att någon i annat fall än förut i kapitlet är sagt på sedlighetssårande sätt berör annan eller blottar sig själv eller annorledes i ord eller handling uppträder sedlighetssårande. För att en dylik handling skall vara straffbar kräves emellertid vidare, att gärningen antingen är riktad mot barn under femton år eller är ägnad att kränka annan. Stadgandet kompletterar de i 1—5 §§ upptagna bestämmelserna. Innefattar en gärning brott som avses i nämnda paragrafer, skall gärningen därför bedömas uteslutande jämlikt bestämmelserna för sådant brott. En sådan beröring av minderårigt barn som är att hänföra till könsligt umgänge skall alltså straffas jämlikt 3 § som otukt med barn. Angående gränsdragningen mellan könsligt umgänge och andra beröringar av annan i sexuellt syfte må hänvisas till vad som sägs vid 2 §. Såsom där anföres innebär förslaget att vissa lindrigare fall av beröringar, som enligt gällande rätt betraktas såsom otukt, skola hänföras till nu förevarande paragraf. Huruvida en handling är att anse som sedlighetssårande eller icke har liksom enligt gällande lag överlämnats till domstolarnas bedömande. För frågan om en viss handlingens egenskap av sedlighetssårande kan det vara av betydelse mot vem den företages. En och samma handling kan t. ex. anses sedlighetssårande om den ägt rum inför en minderårig, medan så icke behöver vara fallet om den ägt rum inför en vuxen. Uppfattningen om vad som är sedlighetssårande kan naturligen också växla med tids- och miljöförhållanden. De ur praktisk synpunkt mest betydelsefulla av de fall som avses med förevarande stadgande äro exhibitiva åtgärder samt sedlighetssårande beröring av minderårig.

Som förutsättning för straff enligt 6 § uppställles, som nyss nämnts, att gärningen är riktad mot barn under femton år eller ägnad att kränka annan. Dessa förutsättningar ersätta de i gällande lag uppställda rekvisiten för straffbarhet att gärningen åstadkommit allmän förargelse eller fara för andras förförelse. Kravet på att gärningen skall ha väckt allmän förargelse innebär att den skall ha haft en viss grad av offentlighet; det är i allmänhet icke tillräckligt att gärningen sker inför en enda person.¹ Denna begränsning av straffbarheten försvårar möjligheten att inskrida mot personer med onormala böjelser och underkasta dem den kriminalpolitiska behandling vartill förhållandena kunna föranleda. Kommittén har ansett det tillräckligt för straffbarhet att gärningen är ägnad att kränka annan. Härige-

¹ När sedlighetssårande handling ägt rum inför blott en person men under sådana omständigheter att handlingen lätteligen kunnat iakttagas av andra, har rättspraxis dock ansett att den i lagen uppställda förutsättningen att den åstadkomna förargelsen skall vara »allmän» är uppfylld; se NJA 1937 s. 378 och 1948 s. 333. Jfr NJA 1926 s. 203 och 1949 s. 527.

nom blir det möjligt att inskrida exempelvis mot en exhibitionist som betett sig sedlighetssårande inför en enda person. Ett särskilt skäl för att öka möjligheterna att ingripa mot de personer varom här är fråga är, att de stundom visat sig kunna under andra situationer begå andra och svårare sexualbrott, såsom våldtäkt eller förgripelser mot barn. I detta sammanhang må erinras om att psykiatrisk undersökning ofta kan vara påkallad beträffande dem som lagföras för otuktigt beteende, även om brottet i det aktuella fallet är av relativt lindrig natur.

Det bör framhållas att det i uttrycket »ägnad att kränka annan» begagnade ordet kränka i och för sig innefattar en viss begränsning av det straffbara området. För att ett angrepp mot någons anständighetskänsla skall anses innefatta ett kränkande, måste fordras att handlingen är av viss svårare beskaffenhet. Särskilt gäller detta i fråga om yttranden.

Som alternativ grund för straffbarhet enligt SL 18: 13 gäller att gärningen skett så, att fara för andras förförelse därav kommer. Något krav på ofentlighet föreligger icke i detta fall; det vanliga torde vara att gärningsmannen under här avsedda omständigheter söker undandraga sig utomståendes uppmärksamhet. Uttrycket »fara för förförelse» anses innebära fara för förförelse till övande av otukt eller andra otuktiga handlingar. För att sådan fara skall anses föreligga fordras regelmässigt att gärningen riktats mot personer som äga en relativt svag motståndskraft mot de frestelser som gärningen innebär, d. v. s. i främsta rummet barn. För att vinna en mera bestämd avgränsning mellan det straffbara och straffria området än enligt gällande lag har i förslaget såsom alternativ grund för straffbarhet upptagits att gärningen är riktad mot barn under femton år.

Straffet, som för närvarande är böter eller fängelse, har av kommittén föreslagits till fängelse i högst två år eller böter. Genom att i straffsatsen nämna fängelse i första rummet har kommittén velat giva uttryck åt den uppfattningen att en något strängare bedömning av hithörande fall än den hittillsvarande ofta är befogad. I detta sammanhang må också erinras om att vissa former av beröring, vilka för närvarande bedömas såsom otukt, enligt förslaget skola hänföras till förevarande paragraf.

Försök, förberedelse och stämpling till otuktigt beteende äro icke belagda med straff. Härutinnan överensstämmer förslaget med gällande lag.

Åtalsregeln i 9 § gäller även beträffande brott som avses i förevarande paragraf.

7 §.

Om koppleribrott stadgas för närvarande i SL 18: 11 och 12. Dessa lagrum fingo sin nuvarande lydelse genom lagstiftning 1918, vilken grundades på den s. k. reglementeringskommitténs förslag av år 1910 angående åtgärder för motarbetande av de smittosamma könssjukdomarnas spridning.

I SL 18: 11 första stycket stadgas straff för den som vanemässigt eller för att därmed bereda sig vinning förleder till, förmedlar eller på annat sätt främjar otukt mellan andra. Brottet benämnes koppleri. I andra stycket

av samma paragraf behandlas s. k. soudenörskap. Enligt detta lagrum straffas den som, utan att ha gjort sig skyldig till sådant förfarande som i första stycket sägs, för egen vinning stadigvarande utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Straffet enligt SL 18: 11 är straffarbete i högst fyra år eller fängelse i högst sex månader. I SL 18: 12 straffbelägges ett särskilt fall av främjande av otukt mellan andra, även om gärningen varken skett vanemässigt eller för att bereda gärningsmannen vinning. Stadgandet är tillämpligt på föräldrar, adoptivföräldrar, fosterföräldrar, förmyndare, lärare eller andra som till otukt med annan förleda barn eller dem som äro ställda under deras lydnad eller uppsikt. Straffet är normalt straffarbete från och med två till och med sex år men kan vid synnerligen förmildrande omständigheter ned sättas till straffarbete i sex månader eller till fängelse.

I förslaget ha de nuvarande bestämmelserna i SL 18: 11 och 12 sammanförts till en gemensam brottstyp med benämningen koppleri. Bestämmelserna härom ha upptagits i förevarande paragraf. I förhållande till gällande lag innebär förslaget en viss jämkning av det straffbara området.

I paragrafens första punkt föreslås straff för det fall att någon vanemässigt främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Det för straffbarhet uppställda kravet på att gärningsmannen handlat vanemässigt innebär att han skall vid flera tillfällen med en viss regelbundenhet ha främjat eller utnyttjat annans otuktiga levnadssätt.¹ Det är emellertid i sådant hänseende icke nödvändigt att flera särskilda handlingar äro föremål för domstolens omedelbara prövning utan det är tillräckligt att en viss handling framstår som ett utslag av en, objektivt sett, vanemässig verksamhet. Föreligga flera fall till bedömande, böra de anses såsom ett brott.

I fråga om utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt, d. v. s. i främsta rummet den verksamhet som bedrives av de s. k. soudenörerna, innebär förslaget en viss utvidgning i förhållande till vad som för närvarande gäller. Medan enligt SL 18: 11 andra stycket kräves att sådant utnyttjande skett stadigvarande, d. v. s. varaktigt fortgående, är det enligt förslaget tillräckligt att utnyttjandet varit vanemässigt. Genom denna utvidgning av det straffbara området ökas alltså möjligheterna till ingripande mot soudenörerna.

Vad angår åtgärder som innefatta främjande av annans otuktiga levnadssätt innebär förslaget en viss begränsning av det straffbara området i förhållande till vad som nu gäller. Medan i SL 18: 11 stadgas straff för den som främjar »otukt mellan andra», straffas enligt förslaget främjande av »annans otuktiga levnadssätt». Med uttrycket otuktigt levnadssätt åsyftas vanemässiga utomäktenskapliga förbindelser av tillfällig natur, i främsta rummet den mer eller mindre yrkesmässiga, kvinnliga eller manliga prostitutionen. Den som främjar en stadigvarande fri förbindelse mellan två personer kan icke anses allenast därigenom främja någons otuktiga levnadssätt och han faller alltså icke under förevarande straffstadgande.

Främjande av annans otuktiga levnadssätt kan ske på många olika sätt,

¹ Jfr R. BERGENDAL i Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1927 s. 237 f.

t. ex. genom att hålla bordell eller lämna anvisning på prostituerades adresser. Även en psykisk påverkan på annan varigenom denne beslutar sig för otuktigt levnadssätt kan utgöra ett främjande. Vad som i SL 18: 11 första stycket uttryckes med orden »förleder till, förmedlar eller på annat sätt främjar» motsvaras i förslaget av ordet främja. För straffbarhet kräves icke nödvändigtvis bevisning om att gärningsmannens främjande åtgärd i det särskilda fallet lett till att en tillfällig könsförbindelse mellan andra kommit till stånd. Om övriga brottsrekvisit äro uppfyllda, är det tillräckligt att gärningsmannen genom sin handling skapat möjlighet eller underlättat för annan att öva otukt i tillfälliga förbindelser. Det måste emellertid krävas att gärningsmannen verksamt bidragit till att annan hemfallit åt eller fortsatt ett otuktigt levnadssätt. Han skall med andra ord genom sin handling ha berett annan en möjlighet till otuktigt levnadssätt som är beaktansvärt gynnsammare än de tillfällen därtill som föreligga vid vanliga levnadsförhållanden. En hyresvärd som uthyr en bostad åt en prostituerad kvinna blir således icke enbart på denna grund straffbar enligt förevarande stadgande.

I fråga om utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt innebär den föreslagna bestämmelsen i första punkten att straffbarhet inträder i och med att någon på annans otuktiga levnadssätt förskaffar sig fördelar utan vederlag eller mot ett vederlag som står i missförhållande till vad han å sin sida presterat. Det har icke ansetts nödvändigt att såsom i gällande lag uttryckligen uppställa krav på att utnyttjandet skall ske »för egen vinning». Bestämmelsen om utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt tager främst sikte på soudenörer men den är tillämplig även i vissa andra fall som innebära att någon ekonomiskt ockrar eller eljest profiterar på annans otuktiga levnadssätt. Liksom enligt gällande lag uteslutes brottsligheten i regel icke av att underhållsskyldighet består mellan parterna, såsom mellan äkta makar eller mellan föräldrar och barn. För straffbarhet i dessa fall bör emellertid krävas att den andres otuktiga levnadssätt varit ett av gärningsmannen eftersträvat medel för att vinna de fördelar om vilka är fråga. Det torde icke vara nödvändigt att genom tillägg av ordet otillbörligen eller på annat sätt särskilt utmärka denna begränsning.¹ Liksom vid andra brott kunna även underlåtenhetshandlingar i särskilda fall hänföras under straffbudet.

Såsom komplettering till det föreslagna stadgandet om vanemässigt främjande av annans otuktiga levnadssätt föreslås i 7 § andra punkten första ledet straff för den som för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könslig förbindelse mellan andra. I detta fall kräves sålunda för straffbarhet varken vanemässighet eller att främjandet avsett annans otuktiga levnadssätt, utan det är tillräckligt att gärningsmannen i vinningssyfte främjat en tillfällig könslig förbindelse, t. ex. ett s. k. nattparti. Medan den nuvarande bestämmelsen i SL 18: 11 första stycket avser varje främjande av otukt mellan andra som sker i vinningssyfte, inträder enligt förslaget straffbarhet först då gärningsmannen åsyftat att bereda sig *särskild* vinning, d. v. s. tagit

¹ Jfr STJERNBERG a. a. s. 114 f.

eller betingat sig ett oskäligt vederlag för den prestation varigenom han främjat den könsliga förbindelsen.¹

I andra punkten sista ledet av förevarande paragraf föreslås straff för den som till otuktigt levnadssätt förleder någon som är under tjuguettt år. Stadsgandet motsvarar det kvalificerade fall av koppleri som för närvarande straffbelägges i SL 18: 12, men det är något mera omfattande än detta. Genom den föreslagna utvidgningen avses att bereda ökade möjligheter att ingripa mot soutenörer och prostituerade, kvinnliga eller manliga, som förleda underåriga till prostitution.²

Bestämmelsen i SL 18: 12 riktar sig mot målsmän, lärare eller andra som till otukt med annan förleda barn eller dem som äro ställda under deras lydnad eller uppsikt. Vad som här bestraffas är alltså gärningsmannens missbruk av ett särskilt vårdnads- eller auktoritetsförhållande. Det föreslagna stadsgandet överensstämmer med den gällande bestämmelsen däri att varken vanemässighet eller vinningssyfte uppställts som krav för straffbarhet samt att endast sådana fall som ha karaktär av förledande omfattas av straffbudet. I förslaget har emellertid straffbarheten icke begränsats till vissa särskilt angivna personkategorier och icke heller har såsom brottsförutsättning uppställts att den mot vilken gärningen riktats skall stå under gärningsmannens lydnad eller uppsikt. Den nödvändiga begränsningen av det straffbara området ligger enligt förslaget däri att handlingen skall rikta sig mot någon som är under tjuguettt år och att den skall innebära förledande till otuktigt levnadssätt. Under sistnämnda uttryck faller icke en påverkan av helt tillfällig art, såsom att någon vid ett enstaka tillfälle uppmanar eller föranleder annan till könsumgänge. Har förledandet skett för att bereda gärningsmannen särskild vinning, inträder dock straffansvar enligt det nys berörda stadsgandet i andra punktens första led. Har förledandet innefattat uppmaning eller inbjudan till könsligt umgänge på sätt som är ägnat att väcka anstöt, kan vidare, om gärningen skett på allmän plats eller eljest offentligen, straff inträda jämlikt 14 kap. 12 §.

Straffet för koppleri föreslås till fängelse i högst fyra år. I SL 18: 11 är, såsom förut anförts, straffmaximum straffarbete i fyra år och i SL 18: 12 straffarbete i sex år.

Någon inskränkning i åklagares åtalsrätt i likhet med vad i 9 § föreslås beträffande övriga sedlighetsbrott i kapitlet föreligger icke enligt förslaget.

Försök, förberedelse och stämpling till koppleri torde som hittills kunna lämnas straffria.

8 §.

I denna paragraf stadgas om straff i vissa fall för försök, förberedelse och stämpling till sedlighetsbrott.

Gällande lag upptager i SL 15: 25 straff för försök till våldtäktsbrott (SL 15: 12, 13, 15 och 15 a). På försöksstadiet straffas vidare otukt med

¹ En liknande begränsning föreslogs av reglementeringskommittén; jfr STJERNBERG a. a. s. 110.

² Önskemål om en dylik utvidgning ha uttalats bl. a. av 1948 års lösdriveriutredning; se SOU 1949: 4 s. 157.

barn under femton år (SL 18: 7, 8) samt homosexuell otukt som avses i SL 18: 10. Försök till brott enligt andra lagrum i SL 18 kap. är icke belagt med straff. Icke heller är förberedelse till brott av de slag som äro upptagna i förevarande kapitel i något fall straffbelagt i gällande rätt.

Kommittén föreslår straff för försök till våldtäkt, otukt med barn samt otukt med ungdom. I fråga om våldtäkt föreslås att straff skall inträda jämväl vid förberedelse och stämpling.

9 §.

Gällande lag har i SL 15: 16 föreskrifter om att våldtäktsbrott i princip må åtalas av allmän åklagare endast efter angivelse av kvinnan eller hennes målsman. Har kvinnan genom brottet ljutit döden, må dock åtal väckas utan angivelse. För åtal gäller en särskild preskriptionstid av sex månader från det brottet skedde, såframt icke laga förfall visas eller kvinnan tillskyndats döden genom brottet. De i SL 18 kap. upptagna brotten lyda utan inskränkning under allmänt åtal.

Enligt förslaget skola samtliga brott som avses i förevarande kapitel i princip höra under allmänt åtal. I denna huvudregel föreslås dock en begränsning för det fall att annat i kapitlet omförmäلت brott än koppleri förövats av en make mot andra maken eller att gärningsmannen ingått äktenskap med den mot vilken brottet förövats. I sådana fall bör enligt kommitténs mening åklagare äga väcka åtal först efter särskild prövning huruvida åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Bestämmelser av denna innebörd ha upptagits i förevarande paragraf.

Någon anledning att för våldtäktsbrott bibehålla det nuvarande stadgandet om en särskild preskriptionstid föreligger enligt kommitténs mening icke.

I 9 § har vidare upptagits föreskrift att, om i fall som avses i 3, 4 eller 5 § ringa skillnad är i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen riktade sig, åklagare ej må väcka åtal med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. De skäl som föranlett kommittén att för ifrågavarande fall föreslå en särskild åtalsprövning ha berörts i det föregående.

Såsom närmare utvecklats vid redogörelsen för förslagets huvudgrunder anser kommittén att den särskilda åtalsprövningen enligt förevarande paragraf bör anförtros åt den åklagare som enligt vanliga regler har att föra talan angående det brott varom är fråga.

5 KAP.

Om brott mot familj.

Straffbestämmelser om brott mot familj upptagas för närvarande i SL 17 kap. Sedan straffet för horsbrott avskaffats 1937, innehöll kapitlet därefter

och intill 1943 blott bestämmelser om tvegifte (17:4—6). I samband med 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott förenklades bestämmelserna om tvegifte och de sammanfördes i ett gemensamt stadgande i 1 § i kapitlet. Samtidigt överfördes från SL 22 kap. till SL 17 kap. vissa stadganden som icke hade karaktär av förmögenhetsbrott. Sålunda upptogs bestämmelser i 2 § om straff för den som ingick äktenskap för vilket vissa äktenskapshinder förelåg (förut SL 22: 8 första stycket), i 3 § om bedragande av kvinna till lägersmål genom äktenskapslöfte (förut SL 22: 8 andra stycket), i 4 § om bedrägeri i fråga om arv eller annan familjerättighet genom antagande av falskt namn eller stånd (förut SL 22: 7) samt i 5 § om understickande eller förbytande av barn (förut SL 22: 9). På grund av det vidgade innehåll som SL 17 kap. sålunda fick genom 1942 års lagstiftning ändrades kapitelöverskriften från förutvarande »Om äktenskapsbrott» till »Om brott emot familj».

Bestämmelser som kunna anses röra brott mot familj finnas för närvarande även i andra kapitel i strafflagen än i 17 kap. Sålunda innehåller SL 15 kap. stadganden om bortförande av barn från föräldrars eller annans vård (15:6—8 a) och om tvång till giftermål (15:21) samt SL 18 kap. bestämmelser om blodskam (18:1—3). Vad beträffar nämnda i SL 15 kap. upptagna bestämmelser ha de i 15:6, 7 och 8 huvudsakligen karaktär av brott mot annans frihet och de ha såsom sådana i förslaget fått sin motsvarighet i vissa stadganden i 2 kap.

Liksom i flera utländska strafflagar, däribland den danska, den finska, den norska och den schweiziska lagen, ha i förslaget brotten mot familj sammanförts i ett kapitel. I förevarande kapitel, som behandlar dylika brott, upptagas i 1 § bestämmelser om tvegifte. Under brottsbenämningen olaga giftermål stadgas i 2 § om ingående av äktenskap trots vissa äktenskaps hinder. I 3 § givas bestämmelser om understickande eller förbytande av barn samt om vissa andra fall av förvanskande av någons familjerättsliga ställning; brottsbenämningen är förvanskande av familjeställning. I 4 § stadgas om egenmäktigt bortförande av barn i fall där bortförandet ej är att betrakta som frihetsbrott samt i 5 § om blodskam. Om straff för försök stadgas i 6 § och slutligen givas i 7 § särskilda regler om åtal.

Kommittén har icke funnit anledning att i förslaget upptaga någon motsvarighet till den numera ytterst sällan tillämpade bestämmelsen i SL 17: 3 om bedragande av kvinna till lägersmål genom äktenskapslöfte. Spörsmålet huruvida kvinna som genom äktenskapslöfte bedragits till lägersmål skall äga rätt till skadestånd av gärningsmannen bör enligt kommitténs mening behandlas fristående från frågan om kriminalisering och torde lämpligen kunna övervägas i samband med en förestående översyn av giftermålsbalken (jfr 1 kap. 3 § giftermålsbalken). I förslaget har icke heller upptagits någon direkt motsvarighet till de nuvarande bestämmelserna i SL 17: 4 om bedrägligt tillvällande av arv eller annan familjerättighet. För sådana fall ha straffbestämmelserna om bedrägeri i 7 kap. och om osant intygande och om bruk av osann urkund i 13 kap. 11 § i förslaget ansetts vara tillfyllest.

Kommittén har övervägt att i förslaget upptaga en bestämmelse om straff för vissa fall av underlåtenhet att fullgöra försörjningsplikt. Om en dylik bestämmelse skulle upptagas i brottsbalken, borde den ha sin plats i förevarande kapitel. Kommittén har emellertid på skäl som anförts i inledningen till 1 kap. icke velat föreslå att någon sådan bestämmelse nu skall inflyta i brottsbalken.

1 §.

Om tvegifte stadgas för närvarande i SL 17: 1. Enligt lagrummets första stycke skall gift man eller kvinna som ingår nytt äktenskap straffas för tvegifte med straffarbete i högst fyra år eller fängelse. I andra stycket stadgas, att om ogift ingår äktenskap med den som är gift, han skall dömas till straffarbete i högst två år eller fängelse. Brottsbenämningen tvegifte är tillämplig endast i fall som avses i första stycket, d. v. s. för den giftes brott. För den ogiftes brott saknas särskild benämning.

Förslagets bestämmelser om tvegifte skilja sig från de nu gällande däri att en enhetlig straffskala upptagits för såväl den giftes som den ogiftes brott. Vidare har brottsbenämningen tvegifte gjorts tillämplig även för brott av sistnämnda slag. På grund härav har stadgandets utformning kunnat förenklas. Enligt förslaget skall sålunda dömas för tvegifte, där gift man eller kvinna ingår nytt äktenskap, så ock där ogift ingår äktenskap med den som är gift. Straffskalan omfattar fängelse i högst två år eller böter. I förhållande till gällande lag innebär den föreslagna skalan en sänkning av straffmaximum för den giftes brott från straffarbete i fyra år till fängelse i två år. I motsats till vad nu gäller kan det enligt förslaget bli möjligt att för tvegifte döma till böter. Detta har ansetts befogat med hänsyn till att sådant brott stundom kan böra uppfattas såsom en ganska lindrig förseelse — makarna ha t. ex. sedan lång tid saknat all förbindelse med varandra.

Ehuru straffskalan enligt förslaget är gemensam för den giftes och den ogiftes brott, kan det ofta vara befogat att bedöma det förra brottet strängare än det senare. Så är i allmänhet fallet om brottet står i samband med underlåtenhet att undersöka om ett tidigare äktenskap upphört. Det bör också beaktas att den som ingår nytt äktenskap oaktat att han redan är gift därigenom gör sig skyldig till ett trohetsbrott mot sin make i det tidigare gifte. Brottet kan även vara förenat med ett vilseledande av den med vilken det nya äktenskapet ingås. Dessa och liknande omständigheter torde utan särskilt stadgande kunna beaktas vid straffmätningen i det särskilda fallet inom ramen för den föreslagna gemensamma straffskalan. Det kan i detta sammanhang erinras om att för den som i försäkran enligt 3 kap. 2 § 7 mom. giftermålsbalken förtiger ett tidigare ingånget äktenskap, den i förslagets 13 kap. 10 § upptagna straffbestämmelsen om osann försäkran blir tillämplig med påföljd att straff utdömes för såväl tvegifte som osann försäkran enligt vanliga regler om sammanträffande av brott.

I överensstämmelse med gällande lag men i motsats till exempelvis dansk och anglosachsisk rätt samt THYRÉNS förslag (Efterl. ant. 17 §) straffas en-

dast uppsåtligt brott. Tvegifte av oaktsamhet är följaktligen liksom enligt gällande lag straffritt. Även ett icke ursäktligt misstag att det tidigare äktenskapet upphört fritager från ansvar.

Försök, förberedelse och stämpling till tvegifte lämnas liksom nu fria från straff. Försök som innefattar lämnande av osann uppgift i försäkran enligt 3 kap. 2 § 7 mom. giftermålsbalken är emellertid, såsom förut nämnts, straffbart enligt stadgandet i 13 kap. 10 § om osann försäkran.

2 §.

Bestämmelserna i denna paragraf motsvara stadgandena i SL 17:2 första stycket och 15:21 första stycket om ingående av äktenskap trots vissa äktenskapshinder. Enligt det förra lagrummet är det straffbart att gifta sig med någon som till följd av sinnessjukdom, tillfällig sinnesförvirring eller annan sådan orsak ej äger rättslig handlingsförmåga eller att ingå äktenskap som på yrkande av andra maken kan för villfarelse eller svek dömas att återgå. Straffet är straffarbete i högst fyra år eller fängelse. I SL 15:21 stadgas straff för den som tvingar annan till giftermål. Övas tvånget av fader eller moder, adoptivfader eller adoptivmoder mot son eller dotter, är straffet fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst två år. För tvång till giftermål i andra fall är straffet straffarbete i högst sex år.

Det straffbara området enligt nämnda båda lagrum begränsas i väsentlig mån genom bestämmelserna i SL 17:2 andra stycket och 15:21 andra stycket. Där stadgas nämligen att åtal ej må väckas om icke för brottet blivit dömt till återgång av äktenskapet.

Om återgång av äktenskap på förevarande grunder finnas bestämmelser i 10 kap. 2 och 3 §§ giftermålsbalken. I det förra av dessa lagrum stadgas, att om make vid vigseln var sinnessjuk eller sinnesslö, äktenskapet skall på hans talan gå åter, såvida han ej erhållit särskilt tillstånd att ingå äktenskapet utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten. Har han ej yrkat återgång inom sex månader från det sjukdomen blev botad, har han dock förlorat sin rätt till talan.

Enligt det senare lagrummet skall äktenskap på makes yrkande gå åter i följande fall: 1) om han vid vigseln befann sig i tillfällig sinnesförvirring eller annat sådant tillstånd som utesluter rättslig handlingsförmåga; 2) om han av misstag låtit viga sig vid annan än sin trolovade eller utan att vilja ingå äktenskap; 3) om honom ovetande andra maken vid vigseln led av fallandesot som härrör av övervägande inre orsaker, könssjukdom i smittosamt skede eller spetälska eller var obotligt vanför till äktenskap; 4) om han bedragits till äktenskapet därigenom att han blivit av andra maken genom falsk uppgift eller svikligt förledande vilseledd angående vem denne är eller angående sådana omständigheter rörande hans tidigare liv som skäligen bort avhålla den bedragne från äktenskapets ingående; eller 5) om han blivit tvungen till äktenskapet. Talan om återgång på grund av nu angivna omständigheter får ej väckas sedan tre år förflutit från vigseln. Återgång kan ej heller äga rum såvida ej maken instämt sin talan inom sex månader

sedan tillstånd som uteslöt den rättsliga handlingsförmågan upphörde eller han fick kunskap om villfarelsen eller sveket eller blev fri från tvånget. Talan om återgång får ej heller anställas för könssjukdom om maken ej blivit smittad och sjukdomen ej längre är i smittosamt skede, eller för annan sjukdom sedan den blivit botad.

De nuvarande bestämmelserna i SL 17:2 och 15:21 tillämpas ytterligt sällan och kommittén har övervägt att, i överensstämmelse med exempelvis schweizisk lag, icke upptaga någon motsvarighet till dem i förslaget. Kommittén har emellertid stannat vid att låta bestämmelserna, som för övrigt omarbetades i samband med den lagstiftning som ledde till den nya giftermålsbalken, överföras till brottsbalksförslaget med allenast vissa jämkningar beträffande straffsatserna. Såsom brottsbenämning föreslås olaga giftermål.

Brottsbeskrivningen i första punkten av förevarande paragraf överensstämmer med beskrivningen i SL 17:2 första stycket. I likhet med vad nu gäller straffas således ej här ingående av äktenskap i förbjudna led. I sådana fall kan liksom nu i stället ifrågakomma straff för blodskam.

I paragrafens andra punkt föreslås straff för den som tvingar annan till giftermål. Detta stadgande, som motsvarar bestämmelserna i SL 15:21 första stycket, avser såväl det fall att tvång övas av någon av den tvungnes föräldrar eller adoptivföräldrar som det fall att tvång övas av annan person, t. ex. den andra kontrahenten i äktenskapet. Någon beskrivning av hur det tvång skall vara beskaffat som utgör förutsättning för straffbarhet har icke givits i lagtexten. I likhet med vad som nu gäller enligt såväl SL 15:21 som giftermålsbalkens bestämmelser i 10 kap. 3 § femte punkten om återgång av äktenskap på grund av tvång har det närmare bedömandet härav överlämnats åt rättstillämpningen. För straffbarhet liksom för dom om återgång på grund av tvång måste tydligen fordras att tvånget varit av sådan art och styrka att det icke rimligen kunnat krävas av den tvungne att han skulle ha motstått tvånget.

Olaga giftermål straffas endast som uppsåtligt brott. Gärningsmannen skall således, åtminstone på det sätt som utmärker eventuellt uppsåt, känna till att sådant förhållande som föranlett äktenskapets återgång verkligen förelegat.

Straffskalan för olaga giftermål föreslås bli densamma som för tvegifte, d. v. s. fängelse i högst två år eller böter. Kommittén har icke ansett erforderligt att såsom i gällande lag uppställa en särskild skala med högre straffmaximum för tvång till giftermål i de fall där gärningsmannen är annan än den tvungnes fader, moder, adoptivfader eller adoptivmoder.

Liksom enligt gällande lag, SL 17:2 andra stycket, föreslås att åtal ej må väckas där ej för brottet blivit dömt till återgång av äktenskapet. Ett stadgande härom har upptagits i 7 §.

Försök, förberedelse och stämpling lämnas liksom för närvarande fria från straff. Innefattade försökshandlingen lämnande av osann uppgift i sådan försäkran som avgives jämlikt 3 kap. 2 § giftermålsbalken om frihet

från fallandesot eller könssjukdom, om släktskap eller svågerlag eller om förekomsten av tidigare äktenskap, kan straff följa för osann försäkran jämlikt 13 kap. 10 § i förslaget.

3 §.

Härstamning, adoption, äktenskap och trolovning grundlägga ett rättsförhållande mellan två eller flera personer av familjerättslig natur. Denna anknytning till andra personer, vars innebörd får sin närmare bestämning av familjerättens regler, kan betecknas såsom en persons familjeställning. Denna ställning har betydelse i skilda hänseenden. Den kan vara bestämmande för familjerättigheter av olika slag, såsom rätt till arv, underhåll, giftorätt eller i vissa fall skadestånd eller ock till vårdnad, rätt att utöva förmynderskap eller att bära släktnamn. Familjeställningen kan vidare vara avgörande för möjligheten att ingå äktenskap med viss person eller för att erhålla medborgarskap. Från såväl den enskildes som samhällets synpunkt är det ett viktigt intresse att förhindra att personer till synes intaga en annan familjeställning än den som rätteligen tillkommer dem.

I förevarande paragraf av förslaget givas bestämmelser till skydd mot vissa gärningar som innebära att någon tillvällar sig eller annan falsk familjeställning eller berövar annan hans rätta familjeställning.

Före 1942 års strafflagsändringar funnos i strafflagens kapitel om bedrägeri och annan oredlighet straffbestämmelser mot vissa former av bedrägligt tillvällande av familjerättigheter samt mot understickande eller förbytande av barn (SL 22: 7, 9). Med vissa jämkningar av straffsatserna m. m. överfördes dessa bestämmelser 1942 till strafflagens 17 kap. om brott emot familj. I SL 17: 4 stadgas nu straff för den som genom antagande av falskt namn eller stånd bereder sig arv eller annan familjerättighet och i SL 17: 5 stadgas straff för den som understicker eller förbyter barn. Straffskalan är i båda fallen densamma, straffarbete i högst sex år eller fängelse.

Främmande strafflagar innehålla ej sällan mera generella bestämmelser rörande förvanskande av någons familjeställning. Den finska lagen stadgar sålunda i 18 kap. 2 § straff för den som »uppsåtligen understicker eller förbyter barn, eller på annat sätt avsiktligen förändrar eller undertrycker annans familjerättighet». I den norska strafflagen stadgas straff för den »som i rettsstridig hensikt søker å unddra en annen den ham tilkommende familie-stand eller å tilvende sig selv eller andre en falsk familiestand» (§ 215). I den schweiziska strafflagen beskrives brottet som undertryckande eller förfalskning av någons »Personenstand» (art. 216). Såsom exempel angives särskilt understickande av barn. Den tyska lagen innehåller en liknande straffbestämmelse som den schweiziska lagen (§ 169). En mer begränsad räckvidd har motsvarande straffbestämmelse i den danska strafflagen (§ 214). Där stadgas nämligen straff för den »som ved urigtig eller ufuldständig anmeldelse til den myndighed, der modtager fødselsanmeldelser, forvansker beviset for en persons familiestilling».

THYRÉN upptog i sitt utkast till bestämmelser om brott mot familj eller

sedlighet (Efterl. ant.) tre särskilda straffstadganden i nu ifrågavarande hänseende, nämligen mot den som genom oriktig anmälan till myndighet eller genom att underlåta anmälan förfalskar eller omintetgör beviset för en persons familjeställning (11 §), mot den som understicker eller förbyter barn (12 §) samt mot den som svikligen bereder sig arv eller annan familjerättighet (13 §).

En persons rätta familjeställning kan förvanskas genom förfaranden av i stort sett två slag: antingen genom att någon utan att vidtaga eller åstadkomma ändringar i kyrkoböcker eller andra officiella register som ligga till grund för folkbokföringen falskeligen intager den familjeställning som tillkommer en annan eller ock genom att åt kyrkoböcker eller register gives ett oriktigt innehåll, vare sig detta nu åstadkommes genom förfalskning eller undertryckande av urkund eller genom att oriktiga eller ofullständiga uppgifter lämnas till myndighet som ombesörjer folkbokföringen. Av egentlig praktisk betydelse i förstnämnda hänseende äro sådana förvanskningar som ske genom att understicka barn — d. v. s. att på svikligt sätt låta ett barn träda i stället för ett visst annat levande eller avlidet barn eller eljest falskeligen låta det gälla som barn till viss person — eller genom att förbyta barn. Vad angår åtgärder som innefatta lämnande av oriktiga eller ofullständiga uppgifter i samband med folkbokföringen må erinras om den anmälningsplikt som enligt folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 föreligger beträffande vissa omständigheter av grundläggande betydelse för en persons familjeställning. Enligt 16 § nämnda förordning skall anmälan om barns födelse göras hos pastor av barnets föräldrar eller, om dessa äro döda eller om de icke kunna vare sig själva eller genom ombud fullgöra anmälningskyldigheten, av annan person som har vård om barnet. Beträffande dödsfall gäller enligt 18 § samma förordning att anmälan därom skall göras hos pastor av efterlevande make eller annan anhörig som sammanbott med den döde eller eljest är tillstädes. Finnes ej sådan anmälningskyldig, skall husfolk, husvärd eller annan som är därtill närmast anmäla dödsfallet.

Kommittén har övertvägt att ersätta de nuvarande bestämmelserna i SL 17:4 om bedrägligt tillvällande av familjerättighet och SL 17:5 om understickande eller förbytande av barn med en generell bestämmelse om straff för förvanskande av familjeställning liknande den som gäller enligt exempelvis schweizisk rätt. En dylik bestämmelse skulle emellertid utvidga det straffbara området utöver vad som synes erforderligt eller lämpligt. Straffbestämmelsen torde icke böra omfatta sådant förvanskande av annans familjeställning som åstadkommes genom att osanna uppgifter lämnas i mål om fastställande av faderskap eller om äktenskaplig börd. För sådana fall erbjuda bestämmelserna om mened och osann partsutsaga i förslagets 13 kap. tillräckligt skydd. Det synes icke heller vara nödvändigt att i detta sammanhang särskilt beakta sådana fall av förvanskande av familjeställning som syfta till att bereda gärningsmannen en ekonomisk vinning eller fördel, t. ex. rätt till arv eller underhåll, eller

som innefatta förfalskning eller förstöring av kyrkoböcker eller register som ligga till grund för folkbokföringen. Dylika gärningar äro nämligen straffbara såsom bedrägeri, urkundsförfalskning eller undertryckande av urkund. Det synes knappast heller vara anledning att låta straffbestämmelsen avse sådana fall att någon, utan att göra sig skyldig till brott som nyss nämnts, genom att giva sig ut för annan lyckas att för en kortare eller längre tid gälla för annan än den han är. I den mån i sist åsyftat fall gärningsmannen i intyg eller annan urkund lämnar osann uppgift om vem han är eller ock åberopar eller eljest begagnar urkund som innehåller osann uppgift i sådant hänseende, är han för övrigt straffbar enligt bestämmelserna i förslagets 13 kap. 11 § om osant intygande eller bruk av osann urkund. Innefattar gärningen ingående av äktenskap, kan vidare under vissa förutsättningar gärningsmannen bliva att straffa jämlikt 2 § för olaga giftermål.

På grund av vad sålunda anförts har straffbestämmelsen i förevarande paragraf begränsats till att avse att någon understicker eller förbyter barn eller eljest genom att avgiva oriktig anmälan till myndighet eller underlåta anmälan tillvällar sig eller annan falsk familjeställning eller berövar någon hans rätta familjeställning. Såsom brottsbenämning föreslås förvanskande av familjeställning.

För straffbarhet kräves alltså att gärningsmannen antingen tillvällar sig eller annan falsk familjeställning eller berövar någon hans rätta familjeställning. En åtgärd som allenast innebär att någon berövar sig själv sin rätta familjeställning faller utanför lagbudet. För att en oriktig anmälan till myndighet skall föranleda ansvar enligt stadgandet kräves att anmälingen är oriktig i något hänseende som har betydelse för en persons familjeställning. En uppgift om att ett barn i äktenskap fötts å senare tidpunkt än som i själva verket skett har i regel ej någon sådan betydelse. En dylig gärning faller då icke under straffbestämmelsen. Utanför det straffbara området faller också att gift kvinnas barn utom äktenskap oriktigt uppgives som makens barn. Enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken skall nämligen barn som födes under äktenskap anses som äktenskapligt barn och ändring härutinnan kan vinnas endast genom dom av domstol.

Straffskalan är enligt förslaget densamma som vid tvegifte och olaga giftermål, d. v. s. fängelse i högst två år eller böter. I jämförelse med de gällande straffskalorna i SL 17: 4 och 5 innebär förslaget sålunda en avsevärd mildring. Vid grova fall av förvanskande av familjeställning torde emellertid omständigheterna ofta vara sådana att gärningen skall bedömas jämväl som bedrägeri.

Försök till förvanskande av familjeställning föreslås bliva straffbart. Ett stadgande härom har upptagits i 6 §.

4 §.

Stadgandet i denna paragraf motsvarar den nuvarande bestämmelsen i SL 15: 8 a om straff för den som från föräldrars eller annans vård skiljer

barn under femton år för att själv taga sig rätt eller eljest utan argt uppsåt. Sistnämnda bestämmelse infördes genom 1942 års strafflagstiftning. Egenmäktigt bortförande av barn kunde dessförinnan i vissa fall bestraffas jämlikt SL 10:20 i detta lagrums äldre lydelse.

Den brottsliga gärningen beskrives i förslaget så, att någon egenmäktigt bortför barn under femton år från den som har barnet i sin vård. Brotsbenämningen är egenmäktigt bortförande av barn och straffet utgör fängelse i högst två år eller böter.

För tillämpligheten av det föreslagna stadgandet, liksom av den nuvarande bestämmelsen i SL 15:8 a, är barnets egen vilja eller eget förhållande utan betydelse. Stadgandet riktar sig mot obehöriga ingrepp i den vårdnad över barn som enligt föräldrarättens regler eller andra bestämmelser utövas av föräldrar, förmyndare eller andra vårdnadshavare. Däremot avser stadgandet icke sådana mot barnet självt riktade gärningar som innebära att barnet berövas sin frihet eller eljest försättes i tvångstillstånd eller nödläge. För dylika gärningar bliva i stället bestämmelserna om frihetsbrott i 2 kap. 1—3 §§ tillämpliga. I förslaget har upptagits en uttrycklig erinran om att bestämmelsen om egenmäktigt bortförande av barn icke är tillämplig då gärningen utgör frihetsbrott.

Stadgandet avser såväl det fall att någon som icke har vårdnadsrätt över barnet bortför det från den vårdnadsberättigade som det fall att någon som är lagligen berättigad att ha vårdnaden om barnet bortför barnet utan iakttagande av lagliga former från den som faktiskt har det i sin vård. Att gärningsmannen handlat av hedervärda motiv, t. ex. för att skydda barnet mot vanvård eller för att ge det en bättre uppfostran, utesluter icke straffbarhet men kan komma i betraktande vid straffmätningen.

Brottet ligger under allmänt åtal. Omständigheterna vid brottet kunna emellertid stundom vara sådana att åtal av allmän åklagare skulle innebära ett opåkallat ingripande i privata förhållanden. Läget kan också vara sådant att en angivelse till åtal för ifrågavarande brott måste uppfattas såsom tillkommen uteslutande eller huvudsakligen i trakasserings syfte. Med hänsyn härtill har i 7 § föreskrivits att egenmäktigt bortförande av barn ej må åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

5 §.

I gällande lag uppfattas sexuella förbindelser mellan nära anförvanter, s. k. blodskamsbrott, såsom sedlighetsbrott och straffbestämmelserna härom ha alltså upptagits i kapitlet om sedlighetsbrott, SL 18 kap. Såsom ovan framhållits vid inledningen till 4 kap. ha i förslaget bestämmelserna om sedlighetsbrott mera konsekvent än i gällande lag utformats såsom avseende sexuella förgripelser mot barn eller ungdom eller angrepp mot en enskild persons integritet i sexuellt hänseende. Innefattar ett sexuellt förhållande mellan anförvanter en förgripelse eller ett angrepp av sådant slag, skall enligt förslaget gärningen i första hand bedömas med hänsyn härtill, d. v. s. som våldtäkt, frihetskränkande otukt eller otukt med barn eller med ung-

dom. För det fall att ett sexuellt förhållande mellan anförvanter icke faller under straffbestämmelserna i 4 kap. kunna emellertid andra intressen än de som ligga till grund för dessa bestämmelser påkalla kriminalisering. I främsta rummet kommer här i fråga intresset av att kunna ingripa mot förhållanden som förhindra ett sunt familjeliv eller som eljest enligt allmän uppfattning äro grovt stötande. Från dessa utgångspunkter har det ansetts riktigast att överväga straffbestämmelser rörande sexuellt umgänge mellan anförvanter i samband med stadgandena om brott mot familj. Det kan nämnas att bestämmelser om blodskamsbrott upptagits bland brotten mot familj i flera främmande strafflagar, däribland den danska och den schweiziska strafflagen.

Strafflagens bestämmelser om blodskamsbrott ha erhållit sin nuvarande lydelse huvudsakligen genom 1937 års strafflagsändringar.¹ I SL 18: 1 första stycket stadgas straff för otukt mellan släktingar i rätt upp- och nedstigande led och i SL 18: 2 första stycket för otukt mellan dem av vilka den ene är gift med den andres släkting i rätt upp- eller nedstigande led. Före 1947 avsåg det sistnämnda stadgandet även det fall att otukt övades mellan dem av vilka den ena varit gift med den andras släkting i rätt upp- eller nedstigande led. I samband med att det tidigare absoluta äktenskapshindret vid rätt upp- och nedstigande svägerlag gjordes dispensabelt genom en lagändring nämnda år (se 2 kap. 9 § giftermålsbalken) ändrades straffbestämmelsen i SL 18: 2 på sådant sätt, att otukt mellan personer i svägerlag upphörde att vara straffbart om det svägerlagsgrundande äktenskapet upphört. Såsom blodskamsbrott straffas vidare otukt mellan syskon. Därom stagas i SL 18: 3. I SL 18: 2 a finnes ett stadgande om straffrihet för den som i fall som avses i SL 18: 1 eller 18: 2 förmåtts till otukt genom grovt missbruk av beroende ställning eller som vid otuktens övande var under aderton år.

Kommittén har övervägt om icke särskilda straffbestämmelser kunde undvaras beträffande sådana fall av sexuellt umgänge mellan anförvanter som icke omfattas av straffbestämmelserna i förslagets 4 kap. I detta sammanhang har särskilt beaktats att sexuellt umgänge mellan nära anförvanter i det alldeles övervägande antalet fall sker under sådana omständigheter att straffbestämmelserna om frihetskränkande otukt eller otukt med barn eller med ungdom äro omedelbart tillämpliga. Det är emellertid uppenbart att sexuella förbindelser mellan nära anförvanter i regel utgöra hinder för en sund och naturlig sammanlevnad mellan medlemmarna i en familj eller annan krets av närstående, även om förbindelsen icke äger rum under omständigheter som nyss sagts. Därtill kommer att sådana förbindelser, som i stor utsträckning ingås mellan intellektuellt och moraliskt undermåliga personer, torde medföra särskild risk för att ogynnsamma arvsanlag överföras på avkomlingarna.² På grund av det anförda och då sexuella förbindelser mellan nära anförvanter oavsett omständigheterna därvid allmänt uppfattas såsom stötande, har kommittén i förslaget upptagit en straffbe-

¹ Se SOU 1935: 68 s. 45 f samt NJA II 1937 s. 353 f.

² Jfr OLOF KINBERG, GUNNAR INGHE och SVEND RIEMER, Incestproblemet i Sverige (1943).

stämmelse rörande dylika förbindelser. Det har icke ansetts påkallat att låta bestämmelsen avse andra former av sexuellt umgänge mellan anförvanter än samlag. Förslaget överensstämmer härutinnan med bl. a. norsk och schweizisk lag. Angående innebörden av begreppet samlag hänvisas till vad därom anföres vid 4 kap. 1 §.

I fråga om kretsen av de anförvanter mellan vilka samlag sålunda straffbelägges överensstämmer förslaget med gällande lag.

I enlighet med det anförda stadgas i förevarande paragraf straff för det fall att samlag övas mellan släktingar i rätt upp- och nedstigande led eller mellan syskon eller mellan dem av vilka den ena är gift med den andras släkting i rätt upp- eller nedstigande led.

Såsom brottsbenämning föreslås blodskam. Straffskalan omfattar fängelse i högst två år eller böter. I jämförelse med gällande lag innebär den föreslagna straffskalan en sänkning av såväl straffmaximum som straffminimum. Enligt gällande lag är nämligen straffet vid otukt mellan släktingar i rätt upp- och nedstigande led straffarbete från och med ett till och med sex år för den äldre samt straffarbete i högst två år eller fängelse för den yngre. Vid otukt mellan dem av vilka den ena är gift med den andras släkting i rätt upp- eller nedstigande led är straffet nu högst straffarbete i två år samt vid otukt mellan syskon straffarbete i högst två år eller fängelse. I motsats till gällande lag upptager förslaget, av skäl som framgått av vad förut anförts, icke någon strängare straffskala för sådana fall att gärningen förövas mot någon som ej fyllt femton år eller är sinnessjuk eller sinnesslö eller äger rum genom grovt missbruk av den yngres beroende ställning. Föreliggande sådana omständigheter, skall gärningen bestraffas jämväl som sedlighetsbrott enligt vanliga regler för sammanträffande av brott.

I andra stycket av förevarande paragraf stadgas att straff ej må ådömas den som förmåtts till samlag under omständigheter varom i 4 kap. 1 eller 2 § eller 4 § första stycket sägs eller som vid samlaget var under aderton år. Stadgandet motsvarar den nuvarande straffrihetsregeln i SL 18:2 a men har en något större räckvidd. Straffrihetsregeln i gällande lag avser endast den som förmåtts till otukt varom i SL 18:1 eller 2 sägs genom grovt missbruk av beroende ställning eller som vid otuktens övande var under aderton år. Enligt det föreslagna stadgandet inträder däremot straffrihet för den som förmåtts till samlag under omständigheter som avses med bestämmelserna om våldtäkt, frihetskränkande otukt eller heterosexuell otukt med ungdom. I motsats till den gällande straffrihetsregeln är den föreslagna bestämmelsen tillämplig även vid samlag mellan syskon.

Försök, förberedelse och stämpling till blodskam äro icke belagda med straff. Innefattar sådan gärning försök till våldtäkt eller otukt med barn eller med ungdom eller förberedelse eller stämpling till våldtäkt, är gärningen emellertid straffbar såsom sedlighetsbrott.

6 §.

Av de brott som behandlas i förevarande kapitel har straff för försök ansetts påkallat endast beträffande förvanskande av familjeställning. En bestämmelse härom har upptagits i denna paragraf.

7 §.

Såsom anförts vid 3 § bör, i överensstämmelse med vad för närvarande gäller, åtal för olaga giftermål icke få väckas om icke för brottet blivit dömt till återgång av äktenskapet. Ett stadgande härom har upptagits i förevarande paragraf. I paragrafen föreskrives vidare att egenmäktigt bortförande av barn ej må åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Rörande skälen för denna begränsning av åklagarens åtalsplikt må hänvisas till vad som anförts vid 4 §.

Förmögenhetsbrotten.

Vid den lagstiftning om förmögenhetsbrott som på grundval av kommitténs förslag antogs 1942 upptogos regler om flertalet hithörande brott i SL 20—23 kap. Av praktiska skäl omfattade denna lagstiftning icke skadegörelsebrottet i äldre SL 19: 20 och ej heller åverkansbrotten i SL 24 kap. Genom 1948 års lagstiftning upptogos i SL 24 kap. nya bestämmelser om skadegörelse och åverkansbrott. I systematiskt hänseende kunna sistnämnda bestämmelser lämpligen räknas till förmögenhetsbrotten.

I förslaget motsvaras SL 20—24 kap. av 6—10 kap. Förslaget överensstämmer i denna del i huvudsak med gällande lag. Vissa ändringar föreslås dock. I stödkapitlet, 6 kap., ha sålunda några brottsbeskrivningar undergått viss omarbetning, nämligen de som röra stöld, rån och egenmäktigt förfarande. Vidare har i bedrägerikapitlet, 7 kap., upptagits en ny brottstyp med brottsbenämningen ekonomiskt förtal, avseende vissa gärningar som för närvarande äro straffbara såsom förtal jämlikt SL 16: 8.

Beträffande straffsatserna föreslås, förutom de ändringar som sammanhånga med införandet av enhetligt frihetsstraff och som behandlats i redogörelsen för förslagets huvudgrunder, en höjning av straffminimum för de grova förmögenhetsbrotten grov stöld (6 kap. 4 §), grovt bedrägeri (7 kap. 3 §), grov förskingring (8 kap. 3 §), grov trolöshet mot huvudman (8 kap. 5 § andra stycket) samt grov oredlighet mot borgenärer (9 kap. 2 §). För dessa brott stadgas för närvarande såsom lägsta straff frihetsstraff i två månader. Enligt kommitténs mening böra hithörande gärningar i regel icke rubriceras som grova brott, därest omständigheterna vid brotten äro sådana att frihetsstraff under kortare tid än sex månader anses böra följa å brotten. I lagskipningen har emellertid yppats en benägenhet att rubricera brotten såsom grova så snart någon omständighet föreligger som enligt de i lagbestämmelserna angivna exemplen typiskt sett bör föranleda till sådant be-

dömande, även om det aktuella brottet med hänsyn till samtliga omständigheter ingalunda kan anses som grovt och straffet följaktligen icke bör sättas högre än till några månaders straffarbete. För att motverka en dylik lagtillämpning, varigenom brottsbenämningen mister sitt värde som uttryck för brottets svårhetsgrad, föreslås att straffminimum för de nämnda grova brotten sättes till fängelse i sex månader. Anses lägre straff än fängelse i sex månader böra följa å brottet, skall sålunda stadgandet om grovt brott i regel icke tillämpas. Någon gång kunna möjligen omständigheterna vara sådana att brottet bör rubriceras som grovt, ehuru lägre straff än fängelse i sex månader ändock finnes böra utdömas. För dessa undantagsfall torde få tillämpas de allmänna bestämmelserna om straffnedsättning i vissa fall, om vilka förslag framlägges av strafflagberedningen.

I detta sammanhang må erinras om att enligt de nya regler om återfall i brott som strafflagberedningen efter samråd med kommittén utarbetat straffskalan för grova brott saknar betydelse för frågan om tillämplig straffskala vid bestämmande av straffet för återfall i brott av lägre svårhetsgrad. Medan de gällande bestämmelserna i SL 4: 14 innebära att vid återfall straffet i regel skall bestämmas enligt stadgandet för närmast högre svårhetsgrad av brottet, innebära de nya reglerna i detta ämne i stället att domstolen må vid återfall under vissa förutsättningar överskrida den för det aktuella brottet fastställda straffskalan med visst mått.

Vissa ändringar i straffsätserna föreslås beträffande utpressning (7 kap. 4 §), svindleri (7 kap. 8 §), olovligt brukande (8 kap. 7 §) och bokföringsbrott (9 kap. 5 §).

I kapiteln om förmögenhetsbrott ha vidare verkställts åtskilliga ändringar av de slag som omnämnts i redogörelsen för förslagets huvudgrunder. Sålunda har den särskilda åtalsprövning som enligt gällande lag (SL 21: 11 andra stycket, 22: 10 andra stycket och 24: 6) tillkommer statsåklagare då fråga är om vissa ringare förmögenhetsbrott, nämligen oredligt förfarande, olovligt förfogande, olovligt brukande, åverkan samt tagande av olovlig väg, i förslaget anförtrots åt underåklagarna. Motsvarande ändring har vidtagits i fråga om den statsåklagaren nu tillkommande åtalsprövningen vid vissa brott mot närstående (SL 20: 12, 21: 11 första stycket och 22: 10 första stycket). Rörande skälen för dessa ändringar hänvisas till redogörelsen för förslagets huvudgrunder.

Förutom de nu berörda ändringarna i förhållande till gällande lag föreslås ytterligare vissa smärre jämkningar, huvudsakligen av redaktionell natur. Bland dessa må nämnas att orden »med hänsyn till omständigheterna vid brottet» i de gällande bestämmelserna om grov stöld, grovt bedrägeri, grov förskingring, grov oredlighet mot borgenärer och grov skadegörelse sakna motsvarighet i förslagets bestämmelser rörande nämnda brott. Av de exempel som vid dessa och andra brott anföras på omständigheter som böra föranleda att ett brott bör hänföras till viss svårhetsgrad torde tillräckligt klart framgå att svårhetsgraden skall bestämmas med hänsyn till omständigheterna vid brottet. Vidare har ändringen i den allmänna bestämmel-

sen om förberedelse (21 kap. 2 §, motsvarande SL 3:2), varigenom stämpling icke längre beskrives såsom en speciell form av förberedelse utan upptages såsom en självständig typ av brottsligt handlande, medfört redaktionella följdändringar i de särskilda bestämmelserna om straff för försök och förberedelse till brott.

6 KAP.

Om stöld, rån och andra tillgreppsbrott.

Kapitlet motsvarar SL 20 kap. Den nuvarande kapitelöverskriften »Om stöld och rån; så ock om egenmäktigt förfarande» har i förslaget ersatts med den mera kortfattade rubriken »Om stöld, rån och andra tillgreppsbrott» vilken i huvudsak täcker de i kapitlet behandlade brotten.

Såsom ovan anmärkts föreslås i 1 § en ändring i den nuvarande beskrivningen av stöldbegreppet. Ändringen medför att vissa tillgreppsbrott som för närvarande i regel bedömas såsom egenmäktigt förfarande, främst huvuddelen av de s. k. billänen, komma att hänföras till stöld. Bland annat med hänsyn till denna ändring föreslås jämkning i stadgandet i 7 § om egenmäktigt förfarande.

Bestämmelserna om rån ha undergått viss omarbetning, främst bestående i att ytterligare exempel på grova fall av detta brott, i förslaget benämnt grovt rån, upptagits i lagtexten. I samband därmed ha bestämmelserna uppdelats på två paragrafer, 5 § om rån och 6 § om grovt rån. En ändring av straffskalan för det grova brottet föreslås.

Införandet av en särskild benämning för de grova fallen av rån har föranlett redaktionella följdändringar i bestämmelserna om försök m. m. (11 §) och om åtal (12 §).

1 §.

Till denna paragraf har efter viss omarbetning överflyttats stadgandet om stöld i SL 20:1.

Före 1942 års lagstiftning innehöll bestämmelsen om stöld i SL 20:1 endast såtillvida en beskrivning av vad som skulle förstås med stöld att gärningen betecknades med ordet stjäla och såsom objekt för gärningen angavs gods eller penningar till ett värde över trettio kronor. Omfattningen av stöldbegreppet utformades närmare i doktrin och praxis. Enligt allmänt gällande uppfattning krävdes för stöldansvar bland annat att objektet genom tillgrepp skulle, om händelserna avlöpt efter gärningsmannens beräkning, dels ha varaktigt undandragits ägaren, dels ha länt gärningsmannen till nytta. Nyttan kunde vara bestående eller endast tillfällig. Såsom beteckning för kravet på frånhändande i förening med ett stadigvarande eller tillfälligt tillgodogörande begagnades inom doktrinen ordet tillägnande.

I kommitténs förslag 1940 till nya bestämmelser om förmögenhetsbrott begränsades stöldbegreppet på det sättet att fall där gärningsmannen endast övergående begagnat det tillgripna skulle falla utanför; dylika gärningar

skulle i stället bedömas såsom egenmäktigt förfarande. Även med denna begränsning kunde, enligt kommitténs mening, ordet tillägna användas såsom uttryck för det krav beträffande vinningen som kommittén ville uppställa i fråga om stöldbrott. Kommittén ansåg nämligen att ordet tillägna enligt vanligt språkbruk innebar att gärningsmannen ej endast tillfälligt brukade saken utan gjorde sig till herre över den som om han vore dess ägare. För att angiva att stöldbrottet är att anse som fullbordat redan i och med tillgreppet utformades i lagtexten kravet på tillägnande icke såsom en objektiv brottsförutsättning utan såsom ett krav på tillägnelseuppsåt.¹

Med den år 1940 föreslagna utformningen av stöldbegreppet avsåg kommittén att vinna bland annat att tillgrepp av cyklar och bilar i regel skulle bli att bedöma efter ett och samma lagrum, nämligen stadgandet om egenmäktigt förfarande. Enligt den rättstillämpning som rådde före 1943 var detta ofta icke fallet. Emedan en olovligen bortförd bil i allmänhet tämligen lätt kunde återfås av ägaren, brukade det nämligen anses som olovligt brukande och icke som stöld när någon olovligen tog en bil och efter att ha använt den för en färd övergav den, under det att samma förfarande beträffande cykel i regel bedömdes som tjuvnad, emedan ägarens utsikter att återfå det tillgripna då ansågos vara mindre.

Kommitténs avsikt att från stöldbegreppet utesluta tillgrepp och brukande av fortskaffningsmedel i de fall där gärningsmannen saknat tillägnelseuppsåt i nyss angiven mening kom till uttryck även i stadgandet om egenmäktigt förfarande. Såsom exempel på grovt sådant brott angavs nämligen att gärningen avsåg fortskaffningsmedel och detta brukades vårdslöst eller icke återställdes.

Beträffande innebörden av det av kommittén uppställda kravet på tillägnelseuppsåt anmärkte departementschefen följande då lagförslaget remitterades till lagrådet: »I kravet på att gärningsmannen skall ha förövat tillgreppet med tillägnelseuppsåt torde, såsom kommittén angivit, ligga att ett tillgrepp som blott avsett ett mera tillfälligt nyttjande av det tillgripna icke blir att betrakta såsom stöld. Olovligt tillgrepp skall bedömas såsom stöld om gärningsmannen haft uppsåt att göra saken till sin men eljest såsom egenmäktigt förfarande. Det torde sålunda kunna antagas, att tillgrepp av cykel jämväl enligt förslaget brottsbestämning kommer att bedömas såsom stöld även i många fall när gärningsmannen endast tillfälligt nyttjat cykeln.»²

Lagrådet anslöt sig till departementschefens uttalande att i många fall omständigheterna torde vara sådana att även ett tillfälligt nyttjande av en cykel borde bestraffas såsom stöld samt anförde vidare: »Detsamma torde icke sällan äga tillämplighet jämväl i fråga om de s. k. billänen. Om fordonet förstörts eller eljest gått förlorat eller dess återställande till ägaren varit förenat med betydande svårigheter, lär det, om tillgreppet skett med åtminstone eventuellt uppsåt att för alltid avhända ägaren bilen, saknas giltigt skäl att icke betrakta tillgreppet såsom stöld, låt vara att gärningsman-

¹ NJA II 1942 s. 337 f.

² NJA II 1942 s. 342.

nen icke tillägnat sig fordonet i den bemärkelsen, att han upptagit det bland sina ägodelar eller på annat sätt tillgodogjort sig dess värde.»¹

Ehuru lagrådet sålunda ville tolka kravet på tillägnelseuppsåt något mindre snävt än kommittén, ifrågasattes icke någon ändring i den föreslagna lagtexten. Lagrådets uttalande föranledde icke något yttrande från departementschefens sida. Icke heller under riksdagsbehandlingen förekom något uttalande rörande förevarande tolkningsspörsmål.

Med hänsyn till vad som sålunda förekommit under lagstiftningsarbetets gång rörande tolkningen av kravet på tillägnelseuppsåt får det måhända anses att kommitténs restriktiva tolkning icke blivit godtagen. Det har också gjorts gällande att lagens innebörd i stället kan antagas vara, att om någon tager en sak med uppsåt att tillfälligt tillgodogöra sig den men utan uppsåt att återställa den, gärningen skall bedömas som stöld, såvida icke tillgodogörandet var så oväsentligt att av denna grund ett tillägnande får anses uteslutet.²

Frågan huruvida tillgrepp jämte tillfälligt brukande av det tillgripna skall under vissa förutsättningar kunna straffas såsom stöld eller hänföras till annan brottstyp har sin största praktiska betydelse då det gäller tillgrepp av cyklar, motorcyklar och bilar. Sedan den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrott trätt i kraft vid 1943 års ingång har hos domstolarna utvecklats den praxis, att dylika tillgrepp tämligen regelmässigt bedömas såsom egenmäktigt förfarande jämlikt SL 20:6, även om omständigheterna äro sådana att gärningsmannen saknat uppsåt att efter brukandet återställa det tillgripna fortskaffningsmedlet till ägaren. Att domstolarna intagit denna ståndpunkt torde ha flera orsaker. Av särskild betydelse i detta hänseende synes vara att lagrådets ovan återgivna uttalande icke föranledde något förtydligande av lagtexten i SL 20:1 samt att i SL 20:6 tillgrepp av fortskaffningsmedel under vissa omständigheter uttryckligen angives såsom exempel på grovt fall av egenmäktigt förfarande.³

Uppfattningen att tillgrepp jämte ett tillfälligt brukande av det tillgripna i vissa fall skall bedömas som stöld är icke ovanlig i främmande strafflagar. Enligt den danska strafflagen (§ 276) straffas för tyveri den som »uden besidderens samtykke borttager en fremmed rørlig ting for at skaffe sig eller andre uberettiget vinding ved dens tilegnelse». KRABBE anför i sin kommentar till den danska strafflagen i anslutning till bestämmelsen om tyveri följande: »Borttagelse af ting til begrænset brug, men med den forudfattede beslutning efter brugen at bortkaste den eller uden at underrette ejeren at efterlade den under forhold, hvor det vil være usandsynligt eller i høj grad usikkert, om ejeren vil faa den igen, vil derimod være tyveri».⁴ I enlighet härmed bestraffas i Danmark tillgrepp av bilar eller cyklar jämte ett tillfälligt nyttjande av det tillgripna icke sällan såsom tyveri. Där förutsättning-

¹ NJA II 1942 s. 342.

² *Förmögenhetsbrotten* s. 122.

³ Se om den straffrättsliga rubriceringen av bil tillgrepp SvJT 1950 s. 444 och 982 samt 1951 s. 508.

⁴ KRABBE, *Borgerlig Straffelov* s. 659.

arna för att tillämpa bestämmelserna i § 276 icke föreligga, bliva i regel bestämmelserna om s. k. brukstyveri i § 293 tillämpliga.

Enligt norsk rätt straffas tillgrepp av motorfordon jämte tillfälligt nyttjande av fordonet i regel enligt den särskilda bestämmelsen om brukstyveri av motorvagn i § 260 i norska strafflagen. För straffbarhet enligt denna bestämmelse kräves icke, i motsats till vad som gäller enligt den allmänna bestämmelsen om tyveri i § 257, att gärningsmannen handlat med avsikt att bereda sig eller annan en oberättigad vinning.

Även i schweizisk och tysk rätt finnas särskilda bestämmelser om olovligt brukande av motorfordon i sådana fall där bestämmelserna om stöld icke äro tillämpliga. För tysk rätts vidkommande uttalar SCHÖNKE, att tillgrepp jämte tillfälligt brukande av bil är straffbart såsom stöld när någon lämnar en bil som han olovligen brukat på sådant sätt att den är prisgiven för tillgrepp från en tredje persons sida och det beror på en tillfällighet huruvida ägaren skall återfå sin bil.¹

Den starka stegring av antalet tillgrepp av motorfordon som under de senaste åren ägt rum i vårt land² har medfört att frågan om lämpliga åtgärder mot detta slags brottslighet tilldragit sig ett betydande allmänt intresse. Detta har bland annat kommit till uttryck i riksdagen.³ Av den debatt som förts i frågan har framgått att nuvarande domstolspraxis i fråga om brottsrubriceringen strider mot vad en allmänt utbredd opinion anser naturligt. För gemene man har det framstått som särskilt svårförståeligt att en person, som under en färd genom landet i en tillgripen bil skaffat sig bensin, tobak och mat genom inbrott och stölder, dömes för egenmäktigt förfarande beträffande tillgreppet av bilen men för stöld eller grov stöld beträffande tillgreppen i övrigt.

Det är ur flera synpunkter icke oväsentligt att brottsrubriceringen överensstämmer med vad som enligt allmän rättsuppfattning framstår som riktigt och rimligt. För att undanröja den nuvarande klyftan mellan rättspraxis och allmän rättsuppfattning har kommittén övervägt två olika lösningar, den ena innebärande en jämkning av lagbestämmelsen om stöld i den riktningen att tillgrepp av den natur som biltillgreppen i allmänhet ha skulle bliva att bedöma som stöldbrott och den andra innebärande att en särskild straffbestäm-

¹ SCHÖNKE, Strafgesetzbuch s. 653.

² Antalet tillgrepp av bilar och motorcyklar utgjorde åren 1950, 1951 och 1952 enligt polisstatistiken för riket 7 050, 9 197 och 8 889. Enligt uppgift från stockholmspolisen utgjorde till denna anmälda tillgrepp av sådana motorfordon under åren 1938 samt 1946—1952 resp. 699, 1 192, 2 120, 2 108, 2 547, 2 459, 2 724 och 2 569. Under samma år uppgick antalet i bilregistret för Stockholm införda personbilar och motorcyklar till 20 431, 21 602, 25 158, 27 266, 29 458, 38 513, 47 441 och 50 248. Det kan vidare nämnas att till bilförsäkringsanstalterna anmäldes under år 1952 5 609 stöldförsäkringsskador i fråga om bilar och motorcyklar. Ersättningsbeloppen för dessa skador uppgingo till 2 697 435 kronor. Av Sveriges motorfordonsbestånd är ca 40 % stöldförsäkrat. Ang. stöldförsäkringsskadorna under tidigare år må hänvisas till första lagutskottets utlåtande nr 20 till 1952 års riksdag.

³ Se motionerna vid 1950 års riksdag, nr 73 i första kammaren och nr 81 och 128 i andra kammaren samt första kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande nr 27 och andra kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande nr 40 till samma riksdag ävensom motionen nr 250 i andra kammaren vid 1953 års riksdag. Jfr även inrikesministerns svar vid 1951 års riksdag på en interpellation ang. åtgärder för åstadkommande av en minskning i antalet tillgrepp av bilar (andra kammarens prot. den 6 mars 1951 nr 9 s. 11—18) samt första lagutskottets utlåtande nr 20 till 1952 års riksdag.

melse utformades för det fall att någon utan att göra sig skyldig till stöld olovligen tager och brukar annans forskaffningsmedel. Eftersom skäl kunna anföras för vardera lösningen redovisas båda i det följande.

Om man väljer att vidtaga en jämkning i bestämmelsen om stöld, torde under stöldbegreppet böra föras icke blott tillgrepp med tillägnelseuppsåt i inskränkt mening utan även det fall att någon förövar tillgrepp med uppsåt att bruka det tillgripna utan att återställa det. Föreligger uppsåt som nu sagts, borde brottet på vanligt sätt rubriceras såsom stöld, snatteri, grov stöld eller annat stöldbrott allt efter det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet. Medan tillgrepp av en cykel med sådant uppsåt i vissa fall med hänsyn särskilt till det tillgripnas mindre värde kunde vara att bedöma såsom snatteri, torde tillgrepp av en bil med samma uppsåt i regel böra rubriceras såsom stöld eller i särskilda fall grov stöld. Något hinder torde ej föreligga att biltillgreppet i rättstillämpningen betecknades såsom bilstöld eller grov bilstöld.

Har gärningsmannen vid tillgreppet haft uppsåt att återställa det tillgripna till ägaren genom att ställa det tillbaka på den plats där tillgreppet skedde eller eljest på sådant sätt att ägaren kunde beräknas återfå sin egendom utan särskild efterforskning, borde gärningen icke bedömas såsom stöld utan som egenmäktigt förfarande, såvida icke gärningsmannen haft uppsåt att bruka det tillgripna under så lång tid att brukandet på denna grund borde anses innefatta tillägnelse. Den omständigheten att den tillgripna egendomen återskaffades till ägaren genom polisens försorg eller på annat sätt oberoende av gärningsmannens åtgöranden borde däremot icke inverka på frågan om brottets rubricering. Kunde det icke anses styrkt att gärningsmannen haft uppsåt att tillägna sig det tillgripna eller bruka det utan att återställa det, borde gärningen liksom nu bedömas såsom egenmäktigt förfarande. Sådant uppsåt borde — i likhet med vad som nu gäller beträffande tillägnelseuppsåtet — föreligga vid tillgreppet. Inträder uppsåtet först efter tillgreppet, borde gärningen bestraffas enligt bestämmelserna om egenmäktigt förfarande och olovligt brukande.

Beträffande flertalet av de tillgreppsbrott om vilka här är fråga skulle en utvidgning av stöldbegreppet i enlighet med det anförda ej innebära någon ändring av den straffskala som bleve tillämplig för brottet. Såväl enligt detta förslag som enligt gällande lag omfatta nämligen straffskalorna för stöld och för grova fall av egenmäktigt förfarande frihetsstraff i högst två år. Denna skala torde i allmänhet lämna domstolarna tillräckligt utrymme vid straffmätningen. För sådana särskilt svåra fall där bestämmelserna om grov stöld i 4 § skulle bli tillämpliga finge domstolarna dock möjlighet att utdöma strängare straff. Det bör emellertid i detta sammanhang erinras om att flertalet av de brott om vilka här är fråga förövas av ungdomar under 21 år, ofta under 18 år, varför de i straffskalorna angivna straffen i stor utsträckning ersättas med andra påföljder.¹ Den närmare utformningen av dessa påföljder ankommer emellertid icke på kommittén.

¹ Se lagen den 30 december 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig (SFS nr 789/1952); jfr K. prop. nr 223 till 1952 års riksdag.

En ändring i 1 § i enlighet med det anförda borde vidare föranleda en sådan jämkning i bestämmelserna om egenmäktigt förfarande att tillgrepp av fortskaffningsmedel icke särskilt angåves som typiskt exempel på sådant brott.

Vad härefter beträffar den andra tänkbara lösningen, nämligen att efter mönster från bland annat den norska strafflagen utforma en särskild straffbestämmelse för det fall att någon olovligen tager och brukar annans fortskaffningsmedel utan att gärningen kan anses som stöld, synes det innebära en fördel att de ifrågasavarande brotten sammanfördes till en enhetlig brottstyp. Dessa brott äro i viss mån av speciell natur och gärningsmännen äro ofta av samma typ ur psykologisk synpunkt. Genom att sammanföra brotten till en och samma brottstyp skulle man också undgå den vanskliga gränsdragningen mellan stöld och egenmäktigt förfarande i hithörande vanliga fall.

Då det gäller att bestämma vilka slag av fortskaffningsmedel som skulle omfattas av den ifrågasatta särskilda bestämmelsen uppkomma vissa svårigheter. Närmast av praktiska skäl borde stadgandet begränsas till att avse tillgrepp av cyklar samt motorcyklar, bilar och andra motordrivna fordon, t. ex. motorbåtar och flygplan.

Vid övervägande av de skäl som tala för och emot de båda alternativen har kommittén för sin del stannat vid att förorda det förstnämnda. Kommittén har sålunda funnit det ur systematisk synpunkt önskvärt att någon ny brottstyp icke införes utan att en differentiering av hithörande gärningar sker mellan de nuvarande brottstyperna alltefter gärningsmannens uppsåt och omständigheterna i övrigt. Med denna metod, enligt vilken huvudparten av biltillgreppen och andra likartade tillgreppsbrott komma att betecknas som stöld, torde man också bäst uppnå överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen i förevarande hänseende. I förslaget har därför stöldbegreppet bestämts så att det omfattar, förutom tillgrepp med tillägnelseuppsåt, även tillgrepp med uppsåt att bruka det tillgripna utan att återställa det.

Beträffande försöksbestämmelserna gäller för närvarande att försök till egenmäktigt förfarande är straffbart i visst fall, nämligen då fråga är om försök att tillgripa fortskaffningsmedel. Med den föreslagna ändringen i 1 § blir försök till sådant tillgrepp i regel straffbart såsom försök till stöld. Med hänsyn härtill och då det nuvarande stadgandet om straff i visst fall för försök till egenmäktigt förfarande ur lagteknisk synpunkt är mindre tillfredsställande torde stadgandet kunna upphävas.

2 §.

Paragrafen motsvarar SL 20:2.

3 §.

Denna paragraf motsvarar SL 20:3 och innehåller sålunda bestämmelser om bodräkt. Bestämmelserna avvika från gällande lag i två hänseenden. Den

ändrade beskrivningen av stöldbegreppet i 1 § har föranlett en mindre komplettering av det särskilda stadgandet om ansvar för medverkan till bodräkt. Vidare ha de nya, i inledningen berörda reglerna om straffskärpning vid återfall medfört att i förslaget icke upptagits den i SL 20: 3 andra stycket givna föreskriften att i fråga om straff för återfall i brott bodräkt skall anses som ringa stöld.

4 §.

Paragrafen motsvarar SL 20: 4.

5 §.

I denna paragraf stadgas om rån. Stadgandet motsvarar de gällande bestämmelserna om rån i SL 20: 5 första och tredje styckena.

Grova fall av rån behandlas nu i SL 20: 5 andra stycket. Dessa bestämmelser motsvaras i förslaget av stadgandet om grovt rån i 6 §.

6 §.

Medan straffet för rån enligt SL 20: 5 första stycket är straffarbete från och med ett till och med åtta år, upptages i andra stycket av samma paragraf en strängare straffskala, straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år, för det fall att någon vid rån blivit så våldförd att han därav får döden eller svår kroppsskada eller att rånet eljest är att anse som grovt.

För att straffbestämmelsen om grova fall av rån skall vara tillämplig å fall som innefatta dödande eller tillfogande av svår kroppsskada kräves att rånaren dödat eller skadat den rånade uppsåtligen eller av oaktsamhet. Där sådan utgång timat mera av våda än av vållande är på grund av stadgandet i SL 5: 12 bestämmelsen icke tillämplig, såframt ej gärningsmannen efter vunnit insikt om faran underlåtit att göra vad i hans förmåga stått för att avvärja denna verkan. Till grund för att rån med sådan påföljd som nu sagts skall hänföras under den strängare straffskalan i SL 20: 5 andra stycket ligger alltså ett culpaöverskott.

Såsom framhållits i anslutning till förslagets bestämmelser om dråp och misshandel i 1 kap. (se ovan s. 118) saknas enligt kommitténs mening anledning att uppställa regler om straffskärpning för vare sig objektiva överskott eller culpaöverskott. Straff bör i första hand följa för den gärning som omfattas av gärningsmannens uppsåt. Kan i förhållande till en inträdd större effekt straffbar oaktsamhet läggas gärningsmannen till last, bör straff för gärningen bestämmas enligt vanliga regler för sammanträffande av brott. Från denna utgångspunkt har i förslaget bestämmelserna om grova fall av rån utformats. Det har ansetts lämpligt att samla dessa bestämmelser i en särskild paragraf, 6 §, med brottsbenämningen grovt rån.

Såsom exempel på omständigheter som skola särskilt beaktas vid bedömande huruvida rån skall anses som grovt angivas i förslaget i första hand,

att gärningsmannen tillfogade svår kroppsskada eller gärningen ådagalade synnerlig förslagenhet eller grymhet. Exemplifieringen ansluter sig i denna del till beskrivningen av grov misshandel i 1 kap. 6 §. Mellan bestämmelserna om grovt rån och om misshandel består i regel lagkonkurrens. Har rånaren uppsåtligen tillfogat den rånade svår kroppsskada, skall gärningen sålunda i de typiska fallen bestraffas uteslutande som grovt rån jämlikt förevarande paragraf. Något hinder mot att i dylika fall i domen citera även 1 kap. 6 § föreligger dock icke. Har rånaren av oaktsamhet orsakat den rånades död eller åsamkat honom kroppsskada som ej är ringa, skall däremot i regel straffet bestämmas jämlikt bestämmelserna om rån samt vållande till annans död eller till kroppsskada (brottskonkurrens); om domstolen i sådant fall anser rånet böra betecknas som grovt, inträder lagkonkurrens.

Att rånaren uppsåtligen berövar sitt offer livet har i förslaget icke upp-tagits bland exemplen på omständigheter som böra föranleda till att brottet skall bedömas som grovt. I dylika fall framstår det nämligen såsom naturligare att vid brottsrubriceringen i första hand beakta det uppsåtliga dödan-det. Såsom framhållits vid 1 kap. 2 § bör dödande i rån syfte regelmässigt bedömas såsom mord. Mellan bestämmelserna om mord och grovt rån består i dessa fall lagkonkurrens.

Såsom exempel på grovt brott angives i förslaget ytterligare att gärningen innefattade ett hänsynslöst utnyttjande av den rånades skyddslöshet eller utsatta ställning. Med uttrycket den rånades skyddslöshet åsyftas bland annat sådana fall som avsågos i äldre SL 21:2 punkt 3: rån »å någon som genom allmän farsot, eldsvåda, vattunöd, skeppsbrott, uppror, fiendes åträngande eller annan sådan nöd eller fara var i den belägenhet, att han sig och sin egendom svårligen värja kunde». Rån under mörkläggning i samband med luftskyddstillstånd eller under utrymning bör således regelmässigt bedömas som grovt. Med det angivna exemplet på grovt brott åsyftas vidare det fall att rån förövas mot en ensamboende som på grund av sjukdom eller ålder har särskilt svårt att värja sig. Rån under sådana omständigheter ådagalägger för övrigt ofta synnerlig grymhet hos gärningsmannen och föranleder redan på denna grund att brottet bör bedömas som grovt. Med hänvisningen till den rånades utsatta ställning åsyftas främst sådana fall där rån förövas mot någon som på grund av åliggande eller yrke ej har samma möjlighet som människor i allmänhet att skydda eller försvara sig. De icke ovanliga rånöverfallen mot droskförare under yrkesutövning skola sålunda enligt förslaget i regel bedömas såsom grovt rån.

Vad särskilt angår frågan om det straffrättsliga skyddet för droskförare och andra som på grund av sitt yrke löpa särskild risk för rånöverfall har kommittén haft att överväga en framställning från Svenska droskbilägareförbundet till Konungen om utvidgning av ämbetsskyddet till att avse även droskförare under yrkesutövning, vilken framställning överlämnats till kommittén. Det med framställningen åsyftade ökade straffskyddet för droskförare torde bliva i huvudsak tillgodosett genom att enligt förslaget rån mot sådana och andra yrkesutövare i utsatt ställning i regel skall be-

dömas som grovt rån. Ett ytterligare ökat straffrättsligt skydd för droskförare genom en utvidgning av ämbetsskyddet skulle enligt kommitténs mening bliva av föga praktisk betydelse. På grund härav och då en utvidgning av ämbetsskyddet icke lämpligen torde böra ske utan att ifrågavarande yrkesutövare samtidigt underkastas ett i och för sig opåkallat straffrättsligt ämbetsansvar har kommittén icke funnit anledning att föreslå någon dylik utvidgning.¹

Straffet för grovt rån föreslås till fängelse från och med fyra till och med tio år. Att icke, såsom i gällande lag, livstidsstraff upptagits i straffskalan för det grova brottet sammanhänger med att de fall där sådant straff närmast kan ifrågakomma, d. v. s. rånmord, enligt förslaget skola bestraffas såsom mord, för vilket brott livstidsstraff är stadgat. Vad angår den föreslagna sänkningen av frihetsstraffets minimum från nuvarande sex år till fyra år har denna föranletts av att gränsen mellan rån och grovt rån något förskjutits i jämförelse med gällande lag; vissa fall som nu bedömas som rån jämlikt SL 20:5 första stycket skola enligt förslaget bestraffas som grovt rån.

7 §.

Denna paragraf motsvarar SL 20:6 och innehåller alltså bestämmelser om egenmäktigt förfarande. Beskrivningen överensstämmer i fråga om typfallen olovliga tillgrepp och olovliga besittningsrubbingar med den i SL 20:6 första stycket givna. Det tredje typfallet av egenmäktiga förfaranden, motvärn mot laga självtäkt, beskrives i gällande lag så, att någon genom motvärn eller på annat dylikt sätt hindrar annan i utövning av rätt att kvarhålla eller taga något. Rörande den närmare innebörden av begreppet motvärn — ett uttryck som hämtats från äldre lagstiftning — har i doktrin och praxis yppats viss tvekan. Enighet råder visserligen om att motvärn omfattar motstånd såväl medelst våld som genom hot samt att våldet icke behöver ha antagit karaktär av våld å person, men beträffande innebörden av hot som medel för motvärn är läget mera oklart. Enligt en tolkning avses här med hot allenast hot om våld å person, medan enligt en annan tolkning även hot om ringare våld innefattas i uttrycket. Den praktiska betydelsen av att noggrant fastställa innebörden av uttrycket motvärn i SL 20:6 förminskas emellertid väsentligt genom att ansvar inträder även vid hindrande av laga självtäkt »på annat dylikt sätt». Sistnämnda uttryck försvårar dock ytterligare att klarlägga gränsen mellan det straffbara och det straffria området.

Med hänsyn till den oklarhet som sålunda råder angående innebörden av begreppet motvärn anser kommittén att ordet motvärn ej bör utan närmare bestämning användas i lagtext. I varje särskilt fall bör angivas vari motvärnet skall bestå. Denna ståndpunkt föranleder kommittén att föreslå ändring även i bestämmelserna om våldsamt motstånd (15 kap. 4 §, motsvarande SL 10:4), nödvärn (22 kap. 3 §, motsvarande SL 5:7) och s. k.

¹ Angående behandlingen av frågan om utvidgning av ämbetsskyddet i samband med 1948 års lagstiftning se *Brott mot staten* s. 238.

laga befogenhet (22 kap. 4 §, motsvarande SL 5:10) samt i 31 § 2 mom. lagen om rätt till jakt.

I förevarande paragraf ha orden »genom motvärn eller på annat dylikt sätt» ersatts med orden »med våld eller hot om våld». Med våld avses icke endast våld mot den angripnes person; det är tillräckligt att gärningsmannen rycker till sig eller försöker rycka till sig ett föremål från den som har rätt att kvarhålla eller taga det. Utanför området för våld faller däremot ett rent passivt motstånd som icke innefattar en fysisk kraftutveckling. För att motvärn mot laga självtäkt skall vara straffbart kräves att gärningsmannen med våld eller hot om våld *hindrat* annan. Straffbestämmelsen omfattar icke ett våld som är så obetydligt att icke någon hindras därigenom, än mindre ett hot om sådant våld.¹

Om grova fall av egenmäktigt förfarande stadgas nu i SL 20:6 andra stycket. Såsom exempel på omständigheter vilka i regel böra föranleda att brottet skall bedömas som grovt angives att gärningen förövats med våld eller hot eller innefattat tillgrepp av annans fortskaffningsmedel som brukats vårdslöst, eljest vanvårdats eller icke återställts.

I förslaget har den nuvarande särskilda straffskalan för grova fall av egenmäktigt förfarande, frihetsstraff i högst två år, bibehållits. Det har emellertid icke ansetts nödvändigt att i lagtexten upptaga några exempel på omständigheter som i allmänhet skola föranleda att egenmäktigt förfarande skall bedömas som grovt. Vad särskilt angår det i gällande lag upptagna exemplet att gärningen förövats med våld eller hot synes detta exempel mindre lämpligt med hänsyn till att såsom normalfall av egenmäktigt förfarande skall anses bland annat att genom våld eller hot därom hindra annan i utövning av rätt att kvarhålla eller taga något. Vad beträffar det andra exemplet att gärningen innefattat tillgrepp av annans fortskaffningsmedel som brukats vårdslöst, eljest vanvårdats eller icke återställts äro i dylikt fall omständigheterna ofta sådana att brottet enligt den föreslagna utformningen av stöldbegreppet i 1 § bör bedömas som stöld och icke som egenmäktigt förfarande. Även utan särskilt stadgande torde vara klart att den strängare straffskalan i regel bör tillämpas om gärningen innefattat vårdslöst brukande av annans egendom av icke alltför obetydligt värde. Likaså torde den strängare straffskalan i regel böra tillämpas, om sådant egenmäktigt förfarande som består i olovligt tillgrepp eller olovlig besittningsrubbnings förövas med våld eller hot om våld eller om någon genom grovt våld eller hot därom hindrar annan i utövning av rätt att kvarhålla eller taga något.

8—10 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 20:7—9.

¹ Angående begreppet motvärn se vidare vid 15 kap. 4 §.

11 §.

Paragrafen motsvarar SL 20: 10 första stycket. Med hänsyn till att allvarliga fall av tillgrepp av fortskaffningsmedel enligt förslaget i regel skola bedömas som stöld, för vilket brott försöksstraff är stadgat, har det, såsom vid 1 § anförts, icke ansetts nödvändigt att bibehålla det gällande stadgandet om straff för försök till sådant tillgrepp av fortskaffningsmedel som är straffbart som egenmäktigt förfarande.

Enligt SL 20: 10 andra stycket må rånförsök med dödlig utgång bestraffas med straffarbete på livstid. Med hänsyn till vad som anföres vid 6 § angående bedömandet av fullbordat rån med sådan utgång har i förslaget ej upptagits någon motsvarande bestämmelse. Om vid försök till rån offret berövas livet och den dödliga utgången omfattats av gärningsmannens uppsåt, skall brottet tillika bedömas jämlikt bestämmelserna om mord eller dråp i 1 kap. Enligt dessa bestämmelser kan livstidsstraff ådömas.

12 §.

Paragrafen motsvarar SL 20: 12.

7 KAP.

Om bedrägeri och annan oredlighet.

Kapitlet motsvarar SL 21 kap., vars överskrift lyder »Om bedrägeri och dylik oredlighet; så ock om utpressning, ocker och häleri». I förslaget har den nuvarande något otympliga rubriken ersatts med överskriften »Om bedrägeri och annan oredlighet», vilken torde tillräckligt tydligt angiva huvudkaraktären av de brott som behandlas i kapitlet.

Enligt de föreslagna bestämmelserna om ärekränkning i 3 kap. skall det i SL 16: 8 nu behandlade fallet att någon om annan utsätter rykte som är menligt för dennes yrke, näring eller fortkomst icke längre straffas såsom ärekränkning. I anslutning till denna ändring föreslås att såsom en ny brottstyp i förevarande kapitel upptages det fall att någon om annan lämnar ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som, ehuru icke nedläggande för den angräpnas anseende och därför icke straffbar såsom ärekränkning, dock är ägnad att skada denne i ekonomiskt hänseende. Bestämmelserna om detta brott, för vilket föreslås brottsbenämningen ekonomiskt förtal, ha upptagits i 9 §.

1—3 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 21: 1—3.

4 §.

Beträffande det i denna paragraf behandlade utpressningsbrottet upptages i gällande lag, SL 21: 4, en särskild straffskala för det fall att brottet är

ringa. Straffskalan innehåller för närvarande endast böter. I likhet med vad som gäller i fråga om de ringa fallen av stöld, bedrägeri och förskingring torde emellertid möjlighet böra finnas att även vid ringa fall av utpressning ådöma frihetsstraff. Vidare bör liksom för närvarande anstiftan eller medhjälp till sådant brott vara straffbar. Därest å brottet kunde följa allenast böter, skulle på grund av medverkansreglerna i förslagets 21 kap. 4 § straff för anstiftan eller medhjälp icke kunna ifrågakomma. Med hänsyn till det anförda har i förslaget upptagits samma straffskala för ringa fall av utpressning som för snatteri, bedrägligt beteende och undandräkt, d. v. s. böter eller fängelse i högst sex månader.

5 §.

Paragrafen motsvarar SL 21: 5.

6 §.

Paragrafen motsvarar SL 21: 6 och innehåller alltså bestämmelser i första stycket om häleri och i andra stycket om oaktsamt förfarande med avseende å gods som åtkommits genom brott. För oaktsamhetsbrottet finnes för närvarande icke någon brottsbenämning. Detta har visat sig innebära en viss olägenhet för domstolarna när de haft att rubricera brottet. För att undanröja denna olägenhet har den på sina håll redan brukade benämningen häleriförseelse i förslaget upptagits såsom beteckning för oaktsamhetsbrottet.

7 §.

Stadgandet om oredligt förfarande i denna paragraf överensstämmer i fråga om brottsbeskrivningen med motsvarande stadgande i gällande lag, SL 21: 7, dock att i förslaget brottsbenämningen oredligt förfarande upptagits i första punkten samt bestämmelsen i andra punkten redaktionellt jämkats.

8 §.

Paragrafen motsvarar SL 21:9 och innehåller alltså bestämmelser om svindleri. Straffet för ringa fall av svindleri är för närvarande böter. I likhet med vad som i 4 § föreslås beträffande ringa fall av utpressning har straffskalan för ringa fall av svindleri bestämts till böter eller fängelse i högst sex månader.

9 §.

Stadgandet om ekonomiskt förtal i denna paragraf saknar direkt motsvarighet i den gällande lagstiftningen om förmögenhetsbrott. I viss utsträckning straffas emellertid de gärningar som avses med stadgandet såsom ärekränkning jämlikt SL 16: 8. Enligt sistnämnda lagrum straffas sålunda den som emot annan av arghet utsätter eller fortsprider rykte om gärning som är menlig för den angripnes yrke, näring eller fortkomst. För straffbarhet uppställs i SL 16: 8 icke något krav på att den framförda beskyllningen är

osann. Det i SL 16: 13 upptagna förbudet mot sanningsbevisning gäller även för fall varom här är fråga. Beträffande innebörden av bestämmelserna i SL 16: 8 i vad de avse förtal av nu nämnt slag hänvisas i övrigt till vad som anföres i inledningen till 3 kap.

Bland förslagets bestämmelser i 3 kap. om ärekränkingsbrott upptages icke någon motsvarighet till nämnda i SL 16: 8 behandlade fall att någon om annan framför beskyllning som, utan att vara nedsättande för den beskylldes anseende, hans ära, dock är ägnad att skada honom i ekonomiskt hänseende. Kommittén har ansett att bestämmelser härom systematiskt ej ha sin plats bland ärekränkingsbrotten. Samma uppfattning låg till grund för THYRÉNS utkast till straffbestämmelser om ärekränkingsbrott. Enligt Thyren borde frågan om straff för beskyllning av ekonomisk betydelse regleras ur synpunkten av förmögenhetsbrott; endast om beskyllningen samtidigt angripit den beskylldes ära eller medborgerliga anseende vore den hänförlig till ärekränkingsbrotten (THYRÉN II s. 121 f.).

I främmande lagstiftning förekomma straffbestämmelser i förevarande hänseende tämligen allmänt. I vissa länder, såsom i Finland och Norge, behandlas liksom enligt gällande svensk rätt de ifrågavarande gärningarna såsom fall av ärekränkning. I andra länder åter har brottet uppfattats såsom ett förmögenhetsbrott därvid det stundom, såsom i den schweiziska lagen, utformats så att det avser angrepp mot annans kredit.

Meddelanden som äro ägnade att skada någon i hans utövning av näring pläga i viss utsträckning vara straffbara enligt särskild lagstiftning mot illojal konkurrens.¹ Enligt svensk rätt straffas sålunda, jämlikt 1 § i 1931 års lag mot illojal konkurrens, för illojal reklam den som i utövning av näringsverksamhet genom meddelande avsett för ett större antal personer i uppenbar strid mot god affärssed angående verksamheten eller däri utbjudna varor eller prestationer lämnar oriktig uppgift som är ägnad att framkalla uppfattningen om ett fördelaktigt anbud. Förutsättning för straffbarhet för illojal reklam är vidare att den som lämnat uppgiften haft eller bort ha vetskap om uppgiftens oriktighet. Medan berörda straffstadgande i 1931 års lag endast avser uppgifter om uppgiftslämnarens egen verksamhet, stadgas i de danska och norska lagarna mot illojal konkurrens straff för den som i konkurrensyfte om en annans förvärvsverksamhet framställer eller fortsprider oriktiga meddelanden ägnade att skada verksamheten, vare sig meddelandena avse innehavaren eller hans varor eller övriga förhållanden.

I detta sammanhang förtjänar erinras om att patentlagstiftningskommittén i förslag 1915 till lag mot illojal konkurrens upptog en straffbestämmelse mot den som beträffande annans näringsverksamhet eller vad därmed ägde samband i konkurrensavsikt lämnade osann uppgift ägnad att lända näringsverksamheten till skada. Såsom målsägande angavs i förslaget envar rörande vilkens näringsverksamhet eller i samband därmed stående förhållanden den

¹ Angående internationella överenskommelser rörande åtgärder mot illojal konkurrens se bl. a. en vid K. prop. nr 30 till 1953 års riksdag fogad P. M. med förslag till lagstiftning för möjliggörande av Sveriges anslutning till vissa internationella konventioner på det industriella rättsskyddets område, s. 93 f.

ifrågavarande uppgiften lämnats. Även en kollektiv enhet kunde uppträda som målsägande. Den föreslagna kriminaliseringen kom emellertid icke till stånd och såsom skäl därför åberopades bland annat det nära sambandet mellan denna lagstiftningsfråga och den tillämnade revisionen av allmänna strafflagen.¹

Kommittén har övervägt att till lagen mot illojal konkurrens överföra de bestämmelser i SL 16: 8 som avse beskyllning om gärning som är ägnad att skada annan i ekonomiskt hänseende.² Nämnade lag är emellertid begränsad till att gälla förhållandet näringsidkare emellan, och bestämmelserna borde, om de upptoges i detta sammanhang, begränsas på motsvarande sätt som i de danska och norska lagarna mot illojal konkurrens. Det synes emellertid önskvärt att bestämmelser av ifrågavarande slag få en mera allmän räckvidd, så att de omfatta även de fall där en enskild person vilken som helst om annan lämnar ogrundad uppgift som är ägnad att skada denne i utövning av yrke eller näring eller eljest i ekonomiskt hänseende. Kommittén har därför, i likhet med Thyrén, funnit lämpligast att upptaga bestämmelser av ifrågavarande slag bland brottsbalkens stadganden om förmögenhetsbrott. Genom den föreslagna brottsbenämningen ekonomiskt förtal markeras att brottstypen utformats i anslutning till stadgandet om förtal i 3 kap. 1 §.

För tillämpning av straffbestämmelsen i SL 16: 8 kräves icke att beskyllningen är osann eller ogrundad. Med hänsyn till vikten av att yttrandefriheten och den fria kritikrätten inom näringslivet icke obehörigen inskränkes bör emellertid enligt kommitténs mening straffbarheten beträffande nu avsedda fall begränsas till att avse lämnande av ogrundade uppgifter. Med uttrycket ogrundad uppgift avses, liksom i 3 kap. 1 § i förslaget, uppgift för vilkens riktighet tillräckliga grunder ej anförts eller ock åberopats grunder som visats vara ohållbara. Det har emellertid ej ansetts nödvändigt att, såsom i 3 kap. 1 §, i lagtexten särskilt ange denna innebörd av uttrycket.

Vad angår uppgiftens innehåll har det lika litet som vid förtalsbrottet ansetts föreligga anledning att begränsa straffbarheten till att avse uppgifter angående bestämda gärningar som tillskrivas den beskyllde. Även uppgifter om andra faktiska omständigheter än den beskylldes egna gärningar böra omfattas av straffbestämmelsen under förutsättning att de lämnade uppgifterna äro av sådant slag och ha en sådan grad av bestämdhet att de kunna göras till föremål för bevisning och ett därpå grundat objektivt bedömande. Såsom exempel på dylika uppgifter kan anföras att en person påstår om en annan att denne försatts i konkurs eller är insolvent eller att hans anställda lida av någon smittosam sjukdom eller att vissa varor som av honom saluföras befunnits hälsovådliga eller eljest underhaltiga i visst hänseende.³

¹ Jfr NJA II 1931 s. 59.

² Frågan om införande i lagen mot illojal konkurrens av vissa bestämmelser om speciella former av sådan konkurrens är för närvarande föremål för övervägande av särskilt tillkallade sakkunniga, varumärkes- och firmautredningen.

³ Jfr NJA II 1931 s. 67.

Av straffbestämmelsens utformning och dess systematiska placering följer att ekonomiskt förtal kan, liksom övriga förmögenhetsbrott, rikta sig mot såväl fysiska som juridiska personer. Något särskilt stadgande för det fall att brottet riktar sig mot en juridisk person har alltså icke, i motsats till vad som gäller beträffande ärekränkingsbrotten, ansetts erforderligt.

Endast uppsåtlig gärning straffas. Varje särskild brottsförutsättning, däribland den omständigheten att den framförda uppgiften är ogrundad, skall ha omfattats av gärningsmannens uppsåt. Med uppsåt avses här varje form av uppsåt och sålunda även eventuellt uppsåt. Någon inskränkning i rätten att förebringa bevisning rörande uppgiftens sanning stadgas icke. Ej heller upptagas några särskilda föreskrifter rörande bevisbördan och dess fördelning. Dessa frågor få bedömas enligt vanliga regler om bevisning i brottmål. Härom må hänvisas till vad som anföres i inledningen till 3 kap. rörande motsvarande spörsmål vid ärekränkingsbrotten.

Av allmänna regler följer att brott enligt förevarande paragraf ej straffas i konkurrens med brotten i 3 kap. Är den lämnade uppgiften ägnad att ned-sätta den angripnes allmänna anseende, skall den bestraffas uteslutande jämlikt stadgandena om förtal eller grovt förtal i 3 kap. 1 eller 4 §. En uttrycklig erinran härom har upptagits i förevarande paragraf. Den omständigheten att brottet kan bli att bestraffa uteslutande såsom ärekränkingsbrott utgör i och för sig icke något hinder mot att den angripne tillerkännes skadestånd för förlust som åsamkats honom i ekonomiskt hänseende.

Straffet föreslås till fängelse i högst två år eller böter. Är brottet ringa, skall dock dömas endast till böter.

I åtalshänseende synes ekonomiskt förtal böra bedömas på motsvarande sätt som ärekränkingsbrotten och sålunda ligga under allmänt åtal med den inskränkningen att sådant åtal ej må väckas med mindre det finnes påkallat ur allmän synpunkt. Ett stadgande av denna innebörd har upptagits i 12 § andra stycket.

Enligt 7 kap. 4 § 13 punkten tryckfrihetsförordningen skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses ärekränkning mot enskild person genom beskylning om brott eller annan gärning som är menlig för, bland annat, hans yrke, näring eller fortkomst. Denna föreskrift korresponderar med avfattningen av SL 16:8. Det nu föreslagna stadgandet om ekonomiskt förtal, som motsvarar viss del av SL 16:8, föranleder även förslag till ändring av berörda stadgande i tryckfrihetsförordningen.

I SL 6:3 andra stycket stadgas att den som är saker till ärekränkande gärning må på yrkande av motparten dömas att erlægga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning av den dom varigenom denne vunnit upprättelse. Med uttrycket ärekränkande gärning avses bland annat sådana fall av förtal i ekonomiskt hänseende som nu behandlas i SL 16:8. Eftersom dessa fall enligt förslaget icke längre skola bedömas såsom en form av ärekränkning utan såsom ett särskilt brott, ekonomiskt förtal, och anledning icke torde föreligga att i fråga om skyldighet att erlægga tryckningskostnad behandla ekonomiskt förtal annorlunda än vanligt ärekränkingsbrott, före-

slås att i SL 6:3 jämte ärekränkande gärning upptages även ekonomiskt förtal.

10 §.

Paragrafen motsvarar SL 21:10.

11 §.

Stadgandet i SL 21:8 om försök och förberedelse har i förslaget, i överensstämmelse med den placering av dylika stadganden som förekommer i andra kapitel, upptagits i kapitlets näst sista paragraf närmast före den paragraf som innehåller åtalsregler.

12 §.

Denna paragraf, som innehåller åtalsregler, motsvarar SL 21:11. Såsom anmärkts vid 9 § föreskrives särskild åtalsprövning beträffande ekonomiskt förtal.

8 KAP.

Om förskingring och annan trolöshet.

Kapitlet ersätter SL 22 kap. Såsom anförts i inledningen till kapitlen om förmögenhetsbrott ha de nu gällande bestämmelserna med endast oväsentliga ändringar i sak och vissa följdändringar överförts till förslaget.

1—4 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 22:1—4.

5 §.

I denna paragraf, som motsvarar SL 22:5, stadgas om trolöshet mot huvudman. I förslaget har det nuvarande stadgandet i SL 22:5 första stycket andra punkten om grovt brott upptagits i ett särskilt stycke i paragrafen med brottsbenämningen grov trolöshet mot huvudman. Liksom beträffande närstående grova förmögenhetsbrott föreslås att straffminimum för det grova brottet höjes från nuvarande frihetsstraff i två månader till sådant straff i sex månader.

I paragrafens tredje stycke stadgas om missbruk av förtroendeställning i rättsliga angelägenheter. Stadgandet överensstämmer med den gällande bestämmelsen i SL 22:5 andra stycket. Kommittén har övervägt att flytta stadgandet, som egentligen avser brott av annan natur än förmögenhetsbrotten, till annan plats i brottsbalken eller att låta stadgandet med hänsyn till dess ringa praktiska betydelse helt utgå men har slutligen stannat vid att låta det kvarstå i trolöshetsparagrafen.

6 §.

Paragrafen motsvarar SL 22:6.

7 §.

Till denna paragraf ha överförts bestämmelserna om olovligt brukande i SL 22: 7 med den ändringen att straffet, som för närvarande är böter, i förslaget upptagits till böter eller fängelse i högst sex månader. Såsom ett icke ovanligt exempel på fall där strängare påföljd än böter ofta kan vara påkallad kan nämnas att, sedan någon olovligen tillgripit en bil, kamrater till gärningsmannen tillsammans med denne använda bilen under längre tid. Ha kamraterna icke medverkat till själva tillgreppet och äro omständigheterna ej heller sådana att de gjort sig skyldiga till häleri, skall nämligen gärningen bedömas som olovligt brukande, förutsatt att deras uppsåt omfattat att bilen brukats olovligen.

8—10 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 22: 8—10.

9 KAP.

Om gäldenärsbrott.

1—8 §§.

Kapitlet ersätter SL 23 kap. Förutom de ändringar i straffsatserna som sammanhånga med införandet av enhetligt frihetsstraff samt vissa smärre redaktionella följdändringar föreslås den ändringen i stadgandet om bokföringsbrott i kapitlets 5 §, att den nuvarande särskilda straffskalan för ringa brott — böter, dock ej under trettio dagsböter — utgår samt att för bokföringsbrott angives en enda straffskala innehållande fängelse i högst två år eller böter.

Liksom enligt gällande lag begränsas åtalsmöjligheten i fråga om bokföringsbrott genom en föreskrift att sådant brott icke må åtalas, där ej gäldenären kommit i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar inom fem år från det brottet förövades. Denna föreskrift, som i gällande lag finnes i SL 23: 5 andra stycket, har i förslaget i enlighet med vad som i allmänhet gäller om åtalsbestämmelser upptagits i en särskild paragraf sist i kapitlet (8 §).

10 KAP.

Om skadegörelsebrott.

1—6 §§.

Kapitlet motsvarar SL 24 kap. Den nuvarande kapitelöverskriften »Om skadegörelse; så ock om olovligt tagande av väg» har ersatts med överskriften »Om skadegörelsebrott».

Brotten mot allmänheten.

I 11, 12 och 13 kap. i förslaget upptagas bestämmelser om sådana brott som brukar sammanfattas under beteckningen brott mot allmänheten. Sålunda innehåller 11 kap. de nu i SL 19 kap. behandlade allmänfarliga brotten samt 12 kap. de i SL 12 kap. upptagna förfalskningsbrotten. I 13 kap., som motsvarar SL 13 kap., meddelas bestämmelser om mened och falskt åtal samt annan osann utsaga. Med hänsyn till att SL 12, 13 och 19 kap. erhöles ny lydelse genom 1948 års lagstiftning ha bestämmelserna i dessa kapitel kunnat överföras till förslaget utan några mera väsentliga ändringar.

I kapitlet om allmänfarliga brott, 11 kap., ha bestämmelserna i 12 § om stämpling, liksom motsvarande bestämmelser i förslagets 17 kap. 12 § och 20 kap. 13 §, föreslagits få en vidsträcktare innebörd än som följer av det allmänna stämplingsbegreppet sådant detta beskrives i 21 kap. 2 § i förslaget, motsvarande SL 3:2. Vidare har till 11 kap. överförts en brottstyp som i gällande lag behandlas bland brotten mot person, nämligen framkallande av fara för könssjukdom (SL 14:21). Bestämmelser om detta brott, i förslaget benämnt utsättande för venerisk smitta, ha upptagits i 9 § i kapitlet. En särskild åtalsregel beträffande nämnda brott meddelas i 13 § i samma kapitel.

Vad angår straffsatserna för brotten mot allmänheten föranleder införandet av enhetligt frihetsstraff vissa ändringar. Därutöver föreslås beträffande brottstyperna grov förgöring och grov urkundsförfalskning samt grova fall av märkesförfalskning och av falskt åtal en jämkning av de nuvarande minimistraffen, varigenom straffskalorna för dessa brott komma att överensstämma med vad som föreslås för flertalet av de grova förmögenhetsbrotten.

Vissa smärre ändringar av närmast redaktionell natur ha vidtagits. I likhet med vad som föreslås beträffande vissa förmögenhetsbrott ha sålunda orden »med hänsyn till omständigheterna vid brottet» i de gällande bestämmelserna om grov mordbrand, ringa och grov urkundsförfalskning samt grova fall av mened och av falskt åtal icke upptagits i förslagets bestämmelser rörande dessa brott. På grund av att utformningen av den allmänna regeln om stämpling i 21 kap. 2 § föreslås ändrad ha vidare vissa jämkningar i de särskilda bestämmelserna om straff för försök eller förberedelse till brott blivit erforderliga.

11 KAP.

Om allmänfarliga brott.

1—3 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 19:1—3.

4 §.

Denna paragraf motsvarar SL 19:4 och innehåller alltså bestämmelser om sabotage och grovt sabotage. Brottbeskrivningen i gällande lag omfattar bland annat att någon »allvarligt hindrar eller stör» viss verksamhet. Med hänsyn till att ett hindrande av en verksamhet här innebär att verksamheten helt omöjliggöres synes det vara riktigare att beskriva brottet så, att någon »hindrar eller allvarligt stör» verksamheten. En sådan redaktionell ändring föreslås. Det kan i detta sammanhang påpekas att uttrycket »hindrar eller allvarligt stör» användes i förslagets beskrivningar i 16 kap. 1 § av uppror och i 17 kap. 1 § av högförräderi.

5 §.

Stadgandet i denna paragraf om allmänfarlig vårdslöshet motsvarar bestämmelsen i SL 19:5.

Sistnämnda lagrum kompletterar SL 19:1—3 om mordbrand, grov mordbrand och allmänfarlig ödeläggelse på sådant sätt att där stadgas straff för den som av oaktsamhet vållar sådan brand eller ofärd som i 19:1—3 sägs. Dessutom omfattar brottbeskrivningen i SL 19:5 dels framkallande av fara för sådan effekt som nyss nämnts, ehuru denna icke kommer till stånd, dels oaktsamt vållande av skada eller hinder som omförmäles i SL 19:4 om sabotage.

Faran för brand eller ofärd som avses i SL 19:1—3 kan framkallas uppsåtligen eller av oaktsamhet. Båda dessa fall omfattas av straffbudet om allmänfarlig vårdslöshet. I motsats till vad som eljest är vanligt ha alltså här vissa uppsåtliga fall sammanförts med oaktsamhetsfall. Detta sammanhänger med att gärningen består icke i åstadkommande av den skadliga effekt som straffbudet avser att förebygga utan blott i framkallande av fara för denna. I kommitténs betänkande år 1944 med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten användes beträffande förevarande stadganden uttryckssättet »där någon uppsåtligen eller av oaktsamhet framkallar fara». Departementschefen framhöll i K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 291, att ett uppsåtligt framkallande av fara i förhållande till den effekt som paragrafen ytterst vore avsedd att förebygga icke innefattade uppsåt utan endast oaktsamhet i förhållande till denna effekt. Från denna synpunkt bleve såväl uppsåtligt som oaktsamt framkallande av fara att betrakta som oaktsamhetsfall. I enlighet med detta betraktelsesätt omnämndes i lagtexten endast oaktsamt framkallande av fara.

Även om ett uppsåtligt framkallande av fara i regel innefattar oaktsamhet i förhållande till effekten, bör enligt kommitténs mening direkt av lagtexten framgå att uppsåtligt framkallande av fara faller under straffbudet. I förslaget har därför stadgandet om allmänfarlig vårdslöshet omformulerats i överensstämmelse härmed. Det kan anmärkas att en formulering liknande den som sålunda föreslås — att uppsåtligen eller av oaktsamhet framkalla fara — förekommer i stadgandet om vårdslöshet mot person i 1 kap. 9 §; dock kräves för straffbarhet enligt sistnämnda stadgande, som avser fram-

kallande av fara för en enstaka persons liv eller hälsa, att oaktsamheten varit grov.

Straffet för allmänfarlig vårdslöshet är enligt SL 19:5 för normalfall fängelse eller böter samt för grova fall straffarbete i högst två år eller fängelse. För såväl normalfallen som de grova fallen är sålunda frihetsstraffets längd högst två år. I förslaget har den nuvarande uppdelningen på två skilda straffskalor icke bibehållits. I stället föreslås en för brottet enhetlig straffskala omfattande fängelse i högst två år eller böter.

6 §.

Paragrafen motsvarar SL 19:6.

7 §.

Denna paragraf motsvarar SL 19:7 och innehåller alltså bestämmelser om förgöring och grov förgöring. I jämförelse med gällande lag har i förslaget skett en höjning av straffminimum för grov förgöring från nuvarande frihetsstraff i två månader, d. v. s. det legala minimum för straffarbete, till fängelse i sex månader eller samma minimum som i förslaget stadgats för flertalet av de grova förmögenhetsbrotten. För denna höjning kunna anföras i huvudsak samma skäl som åberopats för höjningen av straffminimum för de nämnda förmögenhetsbrotten.

Vidare har den redaktionella jämkningen skett att de nuvarande bestämmelserna om grov förgöring i SL 19:7 andra och tredje styckena i förslaget sammanförts i ett gemensamt stycke.

8 §.

Paragrafen motsvarar SL 19:8.

9 §.

Denna paragraf ersätter de nuvarande bestämmelserna i SL 14:21 om framkallande av fara för könssjukdom. Kommittén föreslog redan i 1944 års betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten att ett stadgande i detta ämne skulle upptagas i SL 19 kap. såsom en komplettering till de i SL 19:6 meddelade bestämmelserna om överförande eller spridande av smittsamma sjukdomar i allmänhet. Departementschefen ansåg emellertid att brottet icke hade sin plats bland de allmänfarliga brotten i SL 19 kap., enär det enligt hans mening framstode såsom i främsta rummet riktat mot den enskilda person som i det särskilda fallet utsattes för handlingen. Departementschefen förordade därför att stadgandet skulle kvarstå i SL 14 kap.¹ I enlighet med denna uppfattning uppsköts frågan om en eventuell omredigering av SL 14:21 för att upptagas i sammanhang med översynen av SL 14 kap. i dess helhet.

¹ NJA II 1949 s. 21.

De gällande bestämmelserna i SL 14: 21 tillkommo år 1918 såsom ett led i den då genomförda lagstiftningen till bekämpande av könssjukdomar. Behovet av särskilt straffskydd mot spridande av könssjukdomar kvarstår. Vid förnyat övervägande rörande placeringen inom brottsbalken av ifrågavarande bestämmelser har kommittén icke funnit anledning att frångå den uppfattning som uttalades i 1944 års betänkande. Den väsentliga grunden för att uppställa särskilda straffbestämmelser mot den som sprider eller framkallar fara för könssjukdom är, enligt kommitténs mening, att gärningen medför risk att sjukdomen sprides vidare till ett obestämt antal personer. Ett samtycke till gärningen från den som i första hand utsättes för faran att bli smittad bör sålunda icke utesluta straffbarhet.

Enligt SL 14: 21 första stycket inträder ansvar där någon som lider av könssjukdom i smittsamt skede med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge eller under övande av otukt som ej är att hänföra till könsumgänge utsätter annan för fara att bli smittad. Om någon på annat sätt, uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet, utsätter annan för fara att bli smittad av könssjukdom, ådrager han sig ansvar enligt andra stycket i paragrafen. Förhöjt straff må ådömas om sjukdomen blev överförd.

Könssjukdomarna spridas så gott som alltid genom könsumgänge. För att göra tydligt att samlag faller under straffbudet även när det sker med användande av preventivmedel har i förslaget gärningsbeskrivningen utformats så, att den omfattar det fall att en könssjuk person som har vetskap eller misstanke om sjukdomen övar samlag med annan. För straffbarhet har icke uppställts något krav på att den andra skall utsättas för fara att bli smittad. I sak torde detta icke innebära någon avvikelse från gällande lag, som tillämpats oavsett om preventivmedel kommit till användning eller ej (NJA 1924 s. 52, 1934 s. 415 och 1935 s. 386). Ståndpunkten synes motiverad dels med hänsyn till att användande av preventivmedel ej torde helt utesluta fara för smitta, dels emedan straffbestämmelsen skulle bli nära nog verkningslös om ett obestyrkt påstående att preventivmedel använts skulle, i enlighet med den allmänna regeln att bevisbördan ligger på åklagaren, godtagas såsom giltig ursäkt till dess motsatsen bevisats.

Med de behandlingsmetoder som numera användas mot könssjukdomarna kunna sjukdomssymtomen bringas att försvinna tämligen snabbt. Risk för ett återuppblössande av sjukdomen kvarstår dock under viss tid efter det att symtomen försvunnit. Denna tid uppskattas beträffande den vanligast förekommande könssjukdomen, gonorré, till minst tre veckor för män och ungefär två månader för kvinnor samt beträffande syfilis till minst två år. Utsättes en person under nämnda tidrymd för en ny infektion, kunna sjukdomssymtom uppträda som kliniskt icke kunna skiljas från ett s. k. recidiv men som i själva verket orsakats av en ny infektion. Vad särskilt angår gonorrén kunna numera också särskiljas olika stammar av smittämnet vilka kunna vara mer eller mindre motståndskraftiga mot de medicinska preparat som användas mot sjukdomen. På grund härav kan det förekomma att en person som lider av gonorré av viss typ infekteras med gonorré av annan

typ. Nu anförda omständigheter ha föranlett kommittén att låta straffbestämmelsen bliva tillämplig jämväl för det fall att båda kontrahenterna lida av samma slags könssjukdom. Båda bliva i ett sådant fall straffbara under förutsättning att de hade vetskap eller misstanke om sjukdomen. Vad nu anförts torde innebära en utvidgning i förhållande till gällande lag (jfr SvJT 1945 rf. s. 12).

Förutom det fall att någon, som lider av könssjukdom i smittsamt skede och har vetskap eller misstanke därom, har samlag med annan straffas i förevarande paragraf, liksom i SL 14: 21, även det fall att någon eljest, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet, utsätter annan för fara att bliva smittad. Ett stadgande härom har upptagits i paragrafens andra punkt. Bestämmelsen blir tillämplig på vissa fall som nu äro straffbara jämlikt SL 14: 21 första stycket, nämligen utsättande för smittfara genom könsligt umgänge av annat slag än samlag. Såsom exempel kan anföras den situation som förelåg i rättsfallet NJA 1945 s. 194. Där hade en man som led av gonorré i smittsamt skede med vetskap om sjukdomen haft könsligt umgänge med en annan man och därvid utsatt denne för smittfara.

Angående innebörden av uppsåt och grov oaktsamhet hänvisas till vad därom anföres vid 22 kap. 1 §.

För de i paragrafens första och andra punkt behandlade fallen föreslås såsom gemensam brottsbenämning utsättande för venerisk smitta.

I fråga om straffsatserna föreslår kommittén en ändring i förenklande riktning. Enligt SL 14: 21 är straffet för den som genom könsumgänge eller otukt utsatt annan för smittofara fängelse eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, böter ej under fem dagsböter, och för den som på annat sätt utsatt annan för fara att bliva smittad fängelse eller böter. I båda fallen må straffet höjas till straffarbete i högst två år om sjukdomen blev överförd, en förutsättning som med den av SL 5: 12 andra stycket följande inskränkningen utgör ett objektivi överskott. Enligt kommitténs mening är det lika litet här som beträffande andra brott lämpligt att en strängare straffskala skall gälla med hänsyn till viss effekt, oavsett huruvida gärningsmannen med fog kan tillvitats uppsåt i förhållande till denna effekt eller ej. I stället för de olika straffsatserna i SL 14: 21 föreslår kommittén därför en enhetlig straffskala, nämligen fängelse i högst två år eller böter, inom vilken domstolen har att utmäta straffet med hänsyn till brottets svårhet och övriga omständigheter.

Såsom departementschefen framhöll i 1948 års proposition kan gärningen uppfattas även som ett brott riktat mot den person som i det särskilda fallet omedelbart utsatts för fara att bliva smittad. Från denna utgångspunkt uppkommer fråga huruvida bestämmelserna om misshandel, vållande till sjukdom eller vårdslöshet mot person i 1 kap. äro tillämpliga eller om gärningen skall bestraffas uteslutande jämlikt stadgandet i förevarande paragraf. Denna fråga får lösas enligt de allmänna regler som gälla för det fall att flera straffbud äro tillämpliga beträffande viss gärning. Har någon uppsåtligen överfört könssjukdom å annan, bör således straffbestämmelsen om misshan-

del, i vissa fall bestämmelsen om grov misshandel, tillämpas i förening med stadgande i förevarande paragraf (brottskonkurrens). I övriga fall bör straffet däremot bestämmas uteslutande jämlikt förevarande paragraf.

Brottet ligger i princip under allmänt åtal. Liksom enligt SL 14: 45 sista stycket föreslås viss inskränkning av åtalsrätten för det fall att gärningen förövats mot make. Härom stadgas i 13 §.

10 och 11 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 19: 9 och 10.

12 §.

I denna paragraf, som motsvarar SL 19: 11, behandlas försök, förberedelse och stämpling till vissa i kapitlet upptagna brott. Viss utvidgning av stämplingsbegreppet har skett i förhållande till innebörden av de allmänna bestämmelserna om stämpling. Såsom stämpling till brott som avses i paragrafen skall sålunda enligt förslaget även anses att träda i samverkan med andra eller i förbindelse med främmande makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas under krig eller då riket hotas av krig. Beträffande motiveringen för vad sålunda föreslagits hänvisas till vad som anföres i anslutning till 20 kap. 13 § i förslaget.

13 §.

Enligt SL 14: 45 sista stycket må brott som avses i SL 14: 21 ej åtalas av allmän åklagare, om brottet begåtts mot maka samt målsäganden ej angivit det till åtal. I förevarande paragraf meddelas en motsvarande regel beträffande brott som avses i 9 §, utsättande för venerisk smitta.

Även i fall där gärningen förövats mot make kan med hänsyn till brottets allmänfarliga karaktär ett ingripande i straffrättslig ordning stundom vara påkallat. Den mot vilken gärningen riktas är t. ex. prostituerad eller står eljest i sexuellt förhållande till annan eller andra än sin make. På grund härav har i förslaget stadgats att även om gärningen förövats mot make åklagaren må utan angivelse från målsägandens sida väcka åtal om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

12 KAP.

Om förfalskningsbrott.

1—12 §§.

Till detta kapitel ha med allenast några smärre jämkningar av huvudsakligen redaktionell natur överförts bestämmelserna i SL 12 kap. I fråga om straffsatserna föreslås, förutom de ändringar som föranledas av förslaget om enhetligt frihetsstraff, att straffminimum för grov urkundsförfalskning (§ §) sänkes från nuvarande frihetsstraff i ett år till frihetsstraff i sex

månader, d. v. s. samma minimum som i förslaget stadgas för flertalet av de grova förmögenhetsbrotten. Även om grov urkundsförfalskning icke sällan framstår som ett svårare brott än de grova förmögenhetsbrotten, har det icke ansetts föreligga anledning att i fråga om straffskalornas minimum göra någon skillnad mellan brotten. En motsvarande ändring föreslås beträffande grova fall av märkesförfalskning (7 §).

13 KAP.

Om mened och falskt åtal; så ock om annan osann utsaga.

1—15 §§.

Kapitlet överensstämmer med SL 13 kap. frånsett vissa smärre ändringar, delvis av redaktionell natur eller utgörande följdändringar. För brott som avses i 7 § tredje stycket, motsvarande SL 13:7 tredje stycket, har upptagits brottsbenämningen vårdslös tillvitelse och för brott varom förmäles i 10 § andra stycket, motsvarande SL 13:10 andra stycket, benämningen vårdslös försäkran.

Beträffande det förstnämnda brottet, vårdslös tillvitelse, föreslås en mindre jämkning av närmast redaktionell natur. I förslaget liksom i gällande lag behandlas i den ifrågavarande paragrafens första stycke falsk angivelse och i andra stycket falsk tillvitelse. Gränsen mellan dessa båda brott drages sålunda att för falsk angivelse kräves att gärningsmannen har uppsåt att oskyldig må bli sakfälld, medan sådant uppsåt ej kräves för falsk tillvitelse. I objektivt hänseende omfattar brottsbeskrivningen i andra stycket även det fall som avses i första stycket. Oaktsamhetsbrottet i paragrafens tredje stycke avser enligt gällande lag »gärning som i första eller andra stycket sägs». Med hänsyn till att oaktsamheten bör avse angivelsens eller tillvitelsens osanning men icke det i paragrafens första stycke angivna särskilda uppsåtet att oskyldig må bli sakfälld torde hänvisningen i tredje stycket böra avse endast gärning som omtalas i paragrafens andra stycke. Beskrivningen av oaktsamhetsbrottet har i förslaget avfattats i enlighet härmed.

I fråga om straffskalorna för de i kapitlet behandlade brotten har såsom i det föregående anförts straffminimum för grova fall av falskt åtal höjts från nuvarande frihetsstraff i två månader till sådant straff i sex månader.

Brotten mot staten.

Brotten mot staten behandlas i förslagets 14—20 kap. Sålunda innehåller 14 kap. de nu i SL 11 kap. upptagna brotten mot allmän ordning och 15 kap. de i SL 10 kap. behandlade brotten mot allmän verksamhet. Högmålsbrotten upptagas i 16 kap., motsvarande SL 9 kap., och brotten mot rikets säkerhet i 17 kap., som har sin motsvarighet i SL 8 kap. Förslagets 18 kap. motsvarar SL 25 kap. om ämbetsbrott och 19 kap. ersätter SL 26 kap. om

brott av krigsmän. Slutligen upptagas i förslagets 20 kap. under rubriken Krigsartiklar bestämmelser motsvarande stadgandena i SL 27 kap. med särskilda bestämmelser för krig, beredskapstillstånd m. m.

Samtliga nu nämnda kapitel i strafflagen erhöilo ny lydelse genom 1948 års lagstiftning. Någon mera genomgripande omarbetning av dessa kapitel har sålunda ej nu kommit i fråga. Med anledning av särskilt uppdrag ha emellertid bestämmelserna om uppror överarbetats och i samband därmed ha även högförräderi- och krigsförräderibestämmelserna ändrats. Därvid har särskilt beaktats det lagstiftningsarbete på dessa områden som på grundval av erfarenheter från det senaste kriget och tiden därefter ägt rum i Danmark och Norge.¹ Två nya brottstyper ha i detta sammanhang föreslagits till införande i brottsbalken, den ena med benämningen brott mot medborgerlig frihet i kapitlet om högmålsbrott och den andra med benämningen krigsanstiften i kapitlet om brott mot rikets säkerhet. Brottsnamnet krigsförräderi i SL 27:1 har ändrats till landsförräderi samtidigt som de fall vilka behandlas i tredje stycket i samma lagrum fått benämningen landsvek. Bestämmelserna om stämpling i 17 kap. 12 § och 20 kap. 13 § ha, liksom motsvarande bestämmelser i 11 kap. 12 §, föreslagits få en vidsträcktare innebörd än som följer av det allmänna stämplingsbegreppet. Vidare har den nya gestaltningen av ärekränkingsbestämmelserna i 3 kap. i förslaget föranlett ändringar i vissa i SL 8, 9, 10 och 26 kap. nu upptagna bestämmelser.

I övrigt må här nämnas att i 14 kap. upptagits dels i anslutning till kompletteringen av bestämmelserna till skydd för rikets säkerhet vissa nya stadganden i 6 § (SL 11:6), dels såsom 12 § ett nytt stadgande med brottsbenämningen inbjudan till otukt och dels såsom 13 § en brottstyp med benämningen sårande av sedlighet, i stort sett motsvarande en del av det enligt SL 18:13 nu straffbara området. I 15 kap. 7 § har såsom en nyhet införts en bestämmelse om straff i vissa fall för brott mot tystnadsplikt av den som ej är underkastad ämbetsansvar.

I anslutning huvudsakligen till övervägandena rörande brotten mot rikets inre och yttre säkerhet samt om ärekränkning ha även vissa ändringar i tryckfrihetsförordningen föreslagits.

Slutligen må nämnas att införandet av enhetligt frihetsstraff föranlett ändringar i straffsätserna samt att jämkningar, delvis av redaktionell natur, vidtagits i vissa stadganden i de olika kapitlen.

14 KAP.

Om brott mot allmän ordning.

Detta kapitel motsvarar SL 11 kap. Ut i 1—3 §§ stadgas om upplopp, våldsam samt upplopp och ohörsamhet mot ordningsmakten (SL 11:1—3). Be-

¹ Detta lagstiftningsarbete har lett till bland annat den danska lagen den 7 juni 1952, nr 225, om ändringar i och tillägg till den borgerliga strafflagen av den 15 april 1930 samt den norska lagen den 15 december 1950, nr 6, om ändringar i strafflagens kap. 8 och 9 m. m.

stämmelser om störande av förrättning eller av allmän sammankomst samt om uppvigling finnas i 4 och 5 §§ (SL 11:4 och 5). Stadgandet i 6 § om samhällsfarlig ryktesspridning (SL 11:6) har, i vad det avser osant påstående som är ägnat att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter, ersatts med en bestämmelse i 15 kap. 5 §. I anslutning till omarbetandet av bestämmelserna om brott mot rikets säkerhet har vidare stadgandet om samhällsfarlig ryktes-spridning kompletterats med bestämmelser om den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet till främmande makt framför eller eljest låter framkomma osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet. Stadgandet i SL 9:5 om skymfande av rikssymbol har upptagits i förevarande kapitel såsom 7 §. Bestämmelsen i SL 11:7 om hets mot folkgrupp har med en mindre jämkning influerats såsom 8 §. Stadgandena i SL 11:8 och 9 om brott mot trosfrid och brott mot griftefrid ha upptagits i 9 och 10 §§. Bestämmelserna i SL 11:10 om fylleri ha fått sin plats i 11 §. I anslutning till de överväganden som gjorts rörande SL 18:13 ha, såsom förut nämnts, i förevarande kapitel såsom 12 § upptagits ett nytt stadgande om inbjudan till otukt och såsom 13 § en bestämmelse med brottsbenämningen sårande av sedlighet. Bestämmelsen i SL 11:11 om förargelseväckande beteende har influerats såsom 14 §. Stadgandena i SL 11:12 ha upptagits i 15 § och där fått brottsbenämningen dobbleri. Slutligen ingår stadgandet om djurplågeri i SL 11:13 såsom 16 § i förevarande kapitel.

De nu föreslagna ändringarna i 6 och 8 §§ föranleda förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen.

1—5 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 11:1—5. I SL 11:5 om uppvigling är straffskalan böter eller fängelse; sökte gärningsmannen förleda till brott varå straffarbete kan följa, må till straffarbete i högst fyra år dömas. Med anledning av införandet av det enhetliga frihetsstraffet ha bestämmelserna ändrats så, att den normala straffskalan omfattar böter eller fängelse i högst sex månader och att straffet må höjas till fängelse i högst fyra år, om å det brott uppviglingen avser kan följa fängelse i två år eller däröver.

6 §.

I SL 11:6 finnas bestämmelser om samhällsfarlig ryktesspridning. Brottsbeskrivningen innehåller att någon bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, folkförsörjningen eller allmän ordning och säkerhet eller att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ vilket äger besluta i allmänna angelägenheter.

Såsom framgår av redogörelsen vid 15 kap. 5 § har till nämnda paragraf med viss ändring överförts den del av stadgandet i SL 11:6 som avser spridande av osant påstående ägnat att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter.

Vad beträffar bestämmelserna om samhällsfarlig ryktesspridning i övrigt spelar den osanna propagandan, såsom framgår av redogörelsen vid 16 kap. för de senaste decenniernas erfarenheter rörande handlingar av upprors- och högförräderikaraktär, en betydande roll vid förberedelse till och genomförande av dylika handlingar. Särskilt med hänsyn härtill synes skyddet mot den osanna propagandan icke vara helt tillfredsställande tillgodosett genom de till 17 kap. överförda bestämmelser som beröra sådan verksamhet, nämligen 5 och 6 §§ (SL 8:4 och 5) om spioneri och grovt spioneri, 7 § första stycket (SL 8:6 första stycket) om obehörig befattning med hemlig uppgift och 7 § andra stycket (SL 8:6 andra stycket) om vårdslöshet med hemlig uppgift samt genom de nuvarande bestämmelserna om samhällsfarlig ryktesspridning (SL 11:6). Spioneristraff drabbar enligt 17 kap. 5 § i förslaget den som med uppsåt att gå främmande makt tillhanda obehörigen anskaffar, befordrar eller lämnar sanna eller osanna uppgifter om vissa för riket betydelsefulla förhållanden. Genom 17 kap. 7 § första stycket (SL 8:6 första stycket) utvidgas det enligt spioneribestämmelserna straffbara området till lämnande av uppgifter av hemlig natur utan uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Om någon av grov oaktsamhet befordrar eller lämnar uppgift som avses i 17 kap. 5 § (SL 8:4) och som rör förhållande av hemlig natur, följer straff enligt 17 kap. 7 § andra stycket (SL 8:6 andra stycket). Enligt nu berörda bestämmelser kan man alltså ej straffa den som, utan uppsåt att gå främmande makt tillhanda, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bringar till den främmande maktens kännedom falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet men ej är av hemlig natur. I SL 11:6 avses endast utspridande av sådant rykte eller påstående bland allmänheten.

I norska strafflagen har införts ett nytt stadgande i § 97 b av innehåll att den skall dömas till straff som mot bättre vetande eller av grov oaktsamhet offentligen utsprider eller meddelar till främmande makt falska rykten eller oriktiga upplysningar som, om de vinna tilltro, äro ägnade att sätta rikets inre eller yttre säkerhet eller förhållandet till främmande makt i fara.

I den danska strafflagen finns redan enligt dess ursprungliga lydelse av den 15 april 1930 i § 100 ett stadgande av innehåll att den skall dömas till straff som genom offentliga uttalanden, sanna eller osanna, tillskyndar uppenbar fara för fientliga åtgärder mot den danska staten eller för inblandning från främmande makts sida i den danska statens angelägenheter eller som framkallar sådan fara.

Av det anförda framgår att skyddet mot den osanna propagandan och ryktesspridningen är bättre tillgodosett i norsk och i viss mån även i dansk lagstiftning än i den svenska. Om någon exempelvis lämnar främmande makt oriktiga upplysningar som äro ägnade att framkalla fara för rikets säkerhet, t. ex. genom att påstå att regeringen slutit militärvtal med annan makt eller åt sådan makt upplåtit baser på svenskt område, kan en sådan gärning straffas endast om de förutsättningar föreligga, om vilka stadgas i

SL 8: 4 eller 6. Samma är förhållandet om någon till främmande makt lämnar falska upplysningar om infiltration från annan makts sida eller om krav som sådan makt skulle ha ställt mot landets regering.

På grund av vad nu anförts och då man kan ställa anspråk på särskild försiktighet av den som bringar uppgifter till främmande makts kännedom föreslås, förutom att till förevarande paragraf såsom första stycke överföres nuvarande SL 11: 6 med den inskränkning som betingas av den nya gestaltningen av 15 kap. 5 §, att såsom andra och tredje stycken i paragrafen upptagas straffbestämmelser för de fall att någon uppsåtligen (andra stycket) eller av grov oaktsamhet (tredje stycket) till främmande makt framför eller eljest låter framkomma osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet. För andra styckets fall torde samma straffskala som enligt första stycket böra gälla, medan för oaktsamhetsfallet föreslås böter eller fängelse i högst sex månader. Samma brottsbenämning som i första stycket torde kunna användas för fall som avses i andra stycket. För oaktsamhetsbrottet föreslås ej särskilt brottsnamn.

Kommittén har övervägt att göra oaktsamhetsbestämmelsen i tredje stycket tillämplig även på första styckets fall. Det har emellertid ansetts att ryktesspridning av sådant slag ej bör mötas med utvidgat straffhot utan med saklig upplysning. Möjligheterna härtill äro större när fråga är om ryktes-spridning inom landet än när falska rykten bringas till främmande makts kännedom.

7 §.

Om skymfande av rikssymbol stadgas i SL 9: 5. Kommittén har ansett att brott av detta slag typiskt sett ej är av den allvarliga natur att ett stadgande därom bör ha sin plats bland högmålsbrotten och har därför överfört stadgandet till 7 § i förevarande kapitel.

8 §.

Bestämmelsen i SL 11: 7 om hets mot folkgrupp har överförts till denna paragraf. På grund av det i jämförelse med gällande rätt något ändrade förtalsbegrepp som upptagits i 3 kap. 1 § i förslaget får ordet förtalar ej alldeles samma innebörd som det nu har. Det i SL 11: 7 begagnade ordet smädar har utbytt mot det i 7 och 9 §§ samt i 16 kap. 4 § förekommande ordet skymfar för att klargöra att endast uttalanden med grovt kränkande form avses.

9—11 §§.

Bestämmelserna i SL 11: 8—10 om brott mot trosfrid och mot griftefrid samt om fylleri ha överförts till 9—11 §§ i förevarande kapitel. Andra stycket i paragrafen om fylleri har därvid med redaktionell ändring upptagits såsom en punkt i första stycket.

12 §.

I SL 18: 13 stadgas straff bland annat för den som sårar tukt och sedlighet så att allmän förargelse eller fara för andras förförelse därav kommer.

I ett den 3 november 1941 avgivet utlåtande med förslag till lagstiftning angående åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar (SOU 1941:32) föreslog strafflagberedningen bland annat ett stadgande i SL 18:10 om straff för den som å allmän plats eller eljest så att allmän förargelse kunde komma därav övade otukt med annan av samma kön eller med ord eller åtbörd inbjöd annan av samma kön till otukt med sig. I K. prop. nr 13 till 1944 års riksdag med förslag till lag om ändring i 18 och 25 kap. strafflagen m. m. upptogs emellertid ej något sådant stadgande. Departementschefen erinrade om att i fråga om sexuella närmanden redan den s. k. reglementeringskommittén i sitt år 1910 avgivna betänkande föreslagit en straffbestämmelse för den som genom ord, tecken eller annan gärning, på sätt som vore ägnat att väcka allmän förargelse, uppfordrade eller inbjöde till otukt, men att förslaget ej föranlett något stadgande, till synes väsentligen av den anledningen att bestämmelserna i SL 18:13 ansågos i praxis ha erhållit en tolkning som i huvudsak omfattade de gärningar som avsetts med förslaget. Vidare erinrade departementschefen om att lösdriverilagstiftningskommittén i sitt år 1939 avgivna betänkande (SOU 1939:25) föreslagit ett tillägg till SL 18:13 av innehåll att lagrummet skulle bli tillämpligt beträffande den som på allmän plats och på anstötligt sätt inbjöde till könsförbindelse. Departementschefen ansåg emellertid att införande av ett sådant stadgande såvitt anginge den manliga prostitutionen icke vore erforderligt, eftersom med rådande tolkning av SL 18:13 behövliga ingripanden mot handlingar av ifrågavarande natur kunde äga rum i alla praktiska fall. I rättspraxis hade sålunda ej krävts att handlingen i det särskilda fallet väckt förargelse hos flera personer, utan det hade ansetts tillfyllest att någon utomstående iakttagit handlingen och att den lätteligen kunnat iakttagas av ett flertal personer. Även beträffande den alternativa förutsättningen för straffbarhet, nämligen att gärningen innebure fara för andras förförelse, hade lagrummet erhållit en vidsträckt tolkning. Ehuru lagrummet möjligen kunde sägas vara i behov av förtydligande, hade anledning ej ansetts föreligga att då låta omarbета detsamma.¹

Första lagutskottet anförde i sitt utlåtande nr 12 till 1944 års riksdag i nu förevarande fråga bland annat följande:²

Ett avskaffande av det generella straffbudet mot homosexuell otukt kan, såsom strafflagberedningen framhållit, befaras medföra ett mera ohöjlt ådagaläggande av homosexuella böjelser och ett mera öppet inledande av homosexuella förbindelser. Utskottet finner i likhet med beredningen angeläget att de homosexuella avhålla sig från att tillfredsställa sin drift eller inleda sina förbindelser på sådana platser, där deras homosexuella förehavanden kunna väcka anstöt. I sitt utlåtande i ämnet vid 1943 års riksdag uttalade utskottet, att varje invit å allmän plats till homosexuellt närmande på grund av sin anstötlighet borde vara underkastad straff. Nu gällande bestämmelser kunna icke anses erbjuda tillräckliga möjligheter att ingripa med straff mot dylika förargelseväckande yttringar av homosexualiteten. Straffbudet mot förargelseväckande beteende i 11 kap. 15 § strafflagen är begränsat till allmänna platser och vissa andra lokaliteter eller samfärdsmedel, till vilka

¹ NJA II 1945 s. 83 f.

² NJA 1945 s. 86 f.

allmänheten äger tillträde. Det finnes emellertid lika starka skäl för en kriminalisering av homosexuell otukt i trappuppgångar, portar och andra dylika lokaliteter, som falla utanför tillämpningsområdet för 11 kap. 15 § strafflagen. Härtill kommer att straffet enligt detta lagrum är maximerat till 100 kronors böter.

Vad 18 kap. 13 § strafflagen beträffar, torde visserligen vara obestridligt att lagrummet i vissa hänseenden erhållit en mera vidsträckt tillämpning än ordalagen i och för sig synas medgiva. Detta gäller, såsom i propositionen närmare utvecklas, de för straffbarhet enligt lagrummet upptagna alternativa förutsättningarna att gärningen åstadkommit allmän förargelse eller fara för andras förförelse. En väsentlig begränsning i lagbudets tillämplighet torde däremot ligga i förutsättningen att gärningen skall vara av beskaffenhet att såra tukt och sedlighet. Andra gärningar än sådana som verkligen såra tukt och sedlighet kunna icke straffas enligt lagbudet även om de väcka förargelse och innebära fara för andras förförelse. Huruvida exempelvis en »inbjudan» till homosexuell otukt i och för sig kan hänföras till det straffbara området enligt förevarande lagrum synes med fog kunna sättas i fråga.

Utskottet ansåg att en ändring i skärpande riktning av de i SL 18:13 upptagna förutsättningarna för straffbarhet utgjorde en tänkbar lösning av frågan om ökade möjligheter till ingripande i straffrättslig väg mot homosexualitetens förargelseväckande yttringar och föreslog riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam omarbetning av nämnda lagrum.

Med godkännande av utskottets utlåtande anhöll riksdagen i skrivelse till Konungen (nr 102) bland annat om omarbetning i skärpande riktning av SL 18:13. Denna skrivelse, som vilat i avvaktan på slutförandet av 1948 års lösdriveriutredning, har enligt beslut den 8 december 1950 överlämnats till kommittén för att beaktas vid fullgörande av dess uppdrag.

1948 års lösdriveriutredning föreslog i sitt betänkande med förslag om lösdriverlagens upphävande m. m. (SOU 1949: 4) ett nytt stycke i SL 18:13 av innehåll att den skulle dömas till straff, som på allmän plats eller eljest offentligen uppmanade eller inbjöde till otukt på sätt som vore ägnat att väcka förargelse hos allmänheten. Denna bestämmelse avsåg uppmaning eller inbjudan till såväl heterosexuell som homosexuell otukt. Den första förutsättningen för ingripande i straffrättslig ordning mot inbjudan till otukt borde enligt lösdriveriutredningens mening vara, att den skedde under sådana omständigheter att den kunde allmänt iakttagas. Skedde den i ett helt slutet sällskap, borde uppenbarligen straffrättslig reaktion icke kunna följa. Varje dylik inbjudan borde emellertid ej föranleda ingripande. Avgörande syntes böra vara att inbjudan skedde på sätt som vore ägnat att väcka anstöt. Så måste enligt utredningens mening anses vara fallet så snart det av en persons uppträdande tydligt framginge att han sökte kontakt med annan i syfte att ernå könsumgänge. Utmärkte hans uppträdande ej dylikt syfte, borde straffällande ej ifrågakomma. Denna ståndpunkt ledde uppenbarligen till att inbjudningar i mera diskreta former ej bleve föremål för reaktion. Häremot syntes ej vara något att erinra då straffbarheten motiverades utifrån allmän ordnings- och anständighetssynpunkt. Även med den av utredningen angivna begränsningen borde i allmänhet ingripande kunna ske mot på gatorna kringstrykande prostituerade, varemot tillämpligheten

bleve vida mera begränsad beträffande sådan inbjudan till otukt som skedde på dansrestauranger. Straffbarheten borde även omfatta fall då den antastade åsyftade könsumgänge mellan den antastade och en tredje person.¹

I danska och norska strafflagarna finnas bestämmelser av det slag som föreslogs av lösdriveriutredningen. I danska strafflagen § 233 stadgas sålunda straff för den som »opfordrer eller indbyder til utugt på sådan måde eller stiller usædelig levevis således til skue, at blufærdigheden krænkes, offentlig forargelse gives eller omboende forulempes» och enligt norska strafflagen § 378 straffas den som »enten ved ord, tegn eller uanstendig opførsel på offentlig sted eller på nogen måde, som er egnet til å vekke offentlig forargelse, utvetydig opfordrer eller innbyr til utukt, eller som ved offentlig bekjentgjørelse søker innledet utuktig forbindelse».

Kommittén anser att en bestämmelse om straff för vissa former av offentlig inbjudan till otukt är påkallad, särskilt med hänsyn till den ökning av pojkprostitutionen som under de senaste åren iakttagits i vissa större städer. Skillnad torde i lagstiftningen ej böra göras mellan heterosexuell och homosexuell otukt i förevarande hänseende. Bestämmelsen bör ha sin plats i 14 kap. om brott mot allmän ordning. På grund härav föreslås i viss anslutning till lösdriveriutredningens förslag ett stadgande i 12 § i förevarande kapitel om straff för den som på allmän plats eller eljest offentligen inbjuder eller uppmanar till könsligt umgänge på sätt som är ägnat att väcka anstöt.

Uttrycket könsligt umgänge har samma betydelse som i 4 kap. 2—4 §§ och omfattar således både heterosexuella och homosexuella förhållanden. För straffbarhet fordras att uppmaningen eller inbjudan sker på allmän plats eller eljest offentligen, d. v. s. inför allmänheten. Under bestämmelsen kommer det fall att någon på allmän plats beter sig på sådant sätt som i paragrafen sägs, om beteendet är ägnat att väcka anstöt hos annan, vare sig denne befinner sig på allmän eller enskild plats, t. ex. i ett angränsande hus. Vidare inbegripes ett beteende som sker på enskild plats men inför offentligheten, t. ex. i ett fönster åt gatan. Gärningen behöver ej i det särskilda fallet ha väckt anstöt; det är tillräckligt att den enligt vanlig uppfattning är ägnad att ha sådan verkan.

Såsom brottsbenämning föreslås inbjudan till otukt. Straffskalan har bestämts till böter eller fängelse i högst sex månader. Om gärning av ifrågavarande slag begås av den som är underkastad barnavårdslagens bestämmelser torde, i stället för straff, påföljder enligt barnavårdslagen ofta vara lämpligare. I detta sammanhang förtjänar understrykas vikten av att barnavårdsnämnderna ha tillräckliga personella och andra resurser för sina uppgifter.

13 §.

Såsom anförts vid 12 § stadgas i SL 18:13 straff för den som sårar tukt och sedlighet så att allmän förargelse eller fara för andras förförelse därav kommer. Vidare straffas jämlikt samma lagrum den som sprider ut eller hål-

¹ SOU 1949: 4 s. 158 f.

ler till salu eller utbjuder skrift, målning, teckning eller bild som sårar tukt och sedlighet.

Då fråga är om sedlighetssårande skrift eller bild spelar tryckt skrift den ojämförligt största rollen. Beträffande framställning i tryckt skrift äro tryckfrihetsförordningens bestämmelser tillämpliga. Med tryckt skrift avses enligt 1 kap. 5 § i förordningen skrift som framställts i tryckpress. Till skrift hänföres ritning eller bild även om den ej åtföljes av text. Vidare skall enligt 1 kap. 6 § i förordningen tryckt skrift för att anses såsom sådan vara utgiven. Skrift anses utgiven då den blivit utlämnad till salu eller för spridning på annat sätt.

Utom tryckta skrifter har man i förevarande sammanhang att beakta skrifter av annat slag, såsom maskinskrift och stencilerade skrifter, samt bilder som ej framställts i tryckpress, exempelvis vissa vykort, fotografier och film. Dessa omfattas ej av tryckfrihetsförordningens bestämmelser.

Enligt 7 kap. 4 § 12 punkten tryckfrihetsförordningen skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar förfarande som sårar tukt och sedlighet. Med denna bestämmelse avses förfarande varom förmäles i SL 18: 13.

Beträffande spridning av tryckt skrift tillkommer enligt 6 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen varje svensk medborgare eller svensk juridisk person rätt att till salu hålla, försända eller annorledes sprida sådan skrift. Från denna princip göres undantag i 6 kap. 2 § i förordningen. I första stycket i nämnda paragraf stadgas att beträffande spridning bland barn och ungdom av tryckt skrift, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, skall gälla vad i lag är stadgat. Även denna föreskrift korresponderar med SL 18: 13, som dock med avseende på spridning av skrift har ett vidsträcktare innehåll än det i 6 kap. 2 § första stycket tryckfrihetsförordningen stadgade undantaget. Bestämmelsen om spridning av skrift i SL 18: 13 kan icke i fråga om tryckt skrift tillämpas i vidare mån än som framgår av undantagsstadgandet i tryckfrihetsförordningen.¹

I K. prop. nr 230 till 1948 års riksdag (s. 164 f) framhöll departementschefen i anslutning till 6 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen att i huvudsak alla syntes vara ense om att spridningen av vissa skadliga skrifter till barn och ungdom borde förhindras. Genom begränsningen till spridande bland barn och ungdom omfattade stadgandet ej försäljning genom den vanliga bokhandeln och ej heller enstaka försäljning eller överlämnande till person under viss ålder. Det skulle vara fråga om yrkesmässig eller eljest mera planelig spridning just till barn och ungdom, t. ex. genom utsändande av reklambroschyrer till skolungdom eller distribution i närheten av en skola eller annan samlingsplats för ungdom. Hur begreppet barn och ungdom borde närmare bestämmas finge övervägas i samband med införande av erforderligt straffbud i allmänna strafflagen.

I anslutning till vad sålunda förekommit vid tryckfrihetsförordningens

¹ Se 1944 års tryckfrihetssakkunnigas förslag till tryckfrihetsförordning (SOU 1947: 60) s. 111.

tillkomst föreslår kommittén att i förevarande paragraf upptagas bestämmelser av innehåll att den skall dömas till straff som sårar tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild eller genom att saluhålla, förevisa eller annorledes sprida skrift eller bild (första punkten) eller som eljest bland barn eller ungdom sprider skrift eller bild som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran (andra punkten).

Förfarande som avses i första punkten är straffbart även som tryckfrihetsbrott utom i vad det avser spridande av skriften eller bilden. Beträffande spridandet är första punkten tillämplig endast på sådan skrift eller bild som ej omfattas av tryckfrihetsförordningens bestämmelser. Förfarande som avses i andra punkten är på grund av stadgandet i 6 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen straffbart även då fråga är om tryckt skrift.

Begreppet barn eller ungdom torde ej lämpligen böra bestämmas genom att någon viss åldersgräns anges. Huruvida ett spridande skall anses ha skett bland barn eller ungdom får bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Vägledning i detta hänseende erhålles därav att gärningen skall innebära allvarlig fara för de ungas sedliga fostran.

Gärning som avses i den föreslagna paragrafen kan, såsom framhållits vid 4 kap., ej sägas vara riktad mot någon enskild utan bör i stället uppfattas såsom ett brott mot allmän ordning. Bestämmelserna ha därför upptagits i förevarande kapitel och som brottsbenämning föreslås sårande av sedlighet. Straffet har bestämts till fängelse i högst sex månader eller böter.

14 §.

Bestämmelsen i SL 11:11 om förargelseväckande beteende har oförändrad överförs till 14 §.

15 §.

I SL 11:12 stadgas straff för den som anordnar äventyrligt spel för allmänheten eller tillåter sådant spel i lokal som han upplåtit åt allmänheten eller deltagar i dylikt spel som anordnats för allmänheten eller eljest äger rum i lokal vartill allmänheten har tillträde. Bestämmelserna äro begränsade till spel och omfatta sålunda icke lotteri. Vad som menas med lotteri framgår av lotteriförordningen den 19 maj 1939. Denna har utfärdats av Konungen efter riksdagens hörande. Vid överförandet av bestämmelserna i SL 11:12 till förevarande paragraf föreslås i förtydligande syfte ett tillägg av innehåll att om lotteri gäller vad Konungen därom förordnar.

I det nu gällande stadgandet i SL 11:12 förekommer icke någon brottsbenämning och domstolen är därför hänvisad att benämna brottet efter dess natur i det särskilda fallet: anordnande av äventyrligt spel, tillåtande av äventyrligt spel eller deltagande i äventyrligt spel. En lämplig benämning på samtliga dessa fall synes vara dobbleri och kommittén föreslår att denna brottsbenämning upptages i 15 §. Detta föranleder en följdändring i 1 § sista stycket lotteriförordningen.

16 §.

Denna paragraf överensstämmer med SL 11: 13 om djurplågeri.

15 KAP.

Om brott mot allmän verksamhet.

Detta kapitel motsvarar i huvudsak SL 10 kap. I 1—3 §§ ha upptagits de i SL 10: 1—3 meddelade bestämmelserna om våld eller hot mot tjänsteman samt om förgripelse mot tjänsteman. Med någon jämkning i lagtexten har till 4 § överförts vad i SL 10: 4 är stadgat om våldsamt motstånd. Stadgandet i SL 10: 5 om missfirmelse mot tjänsteman har omformulerats i anslutning till de nya bestämmelserna om ärekränkning och upptagits i 5 § samtidigt som där behandlats förtal mot myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter, i vilket hänseende för närvarande finnes viss bestämmelse i SL 11: 6. Stadgandet i SL 10: 6 om bestickning har influerats i 6 §. En ny paragraf om brott mot tystnadsplikt av vissa personkategorier som ej äro underkastade ämbetsansvar har upptagits såsom 7 § i kapitlet. Bestämmelserna i SL 10: 7 och 8 om otillbörligt verkande vid röstning och brott mot rösthemlighet ha med vissa jämkningar bland annat beträffande straffskalorna influerats i 8 och 9 §§. Stadgandet i 10 § om övergrepp i rättsak motsvarar SL 10: 9. I 11 och 12 §§ ha med vissa smärre ändringar upptagits bestämmelserna i SL 10: 10 och 11 om skyddande av brottsling och främjande av flykt. Bestämmelserna i 13 och 14 §§ motsvara dem i SL 10: 12 och 13 om överträdelse av myndighets bud och obehörig tjänsteutövning och i 15 § har upptagits stadgandet i SL 10: 14 om föregivande av allmän ställning. Kapitlet avslutas med 16 och 17 §§ som innehålla bestämmelser för vissa fall om försök och förberedelse samt om åtal.

Ändringen av 5 § (SL 10: 5) och det nya stadgandet i 7 § om brott mot tystnadsplikt föranleda förslag till ändringar i tryckfrihetsförordningen.

1 §.

Denna paragraf motsvarar SL 10: 1 om våld eller hot mot tjänsteman. Förutom redaktionell jämkning av lagtexten föreslås den ändringen i straffskalan för ringa brott att jämte böter upptages fängelse i högst sex månader. Detta är en konsekvens av att i straffskalan för misshandel i 1 kap. 5 § andra stycket, d. v. s. för det fall att brottet är ringa, ingår även fängelse.

Enligt nu gällande bestämmelser äro försök och förberedelse till brott som avses i SL 10: 1 ej straffbara. Försök eller förberedelse till våld mot tjänsteman kan sålunda ej straffas med mindre gärningen har formen av hot. I K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag anförde departementschefen (s. 156) att goda skäl kunde anföras för att straffa även sådana försök till våld å tjänsteman som icke hade formen av hot, t. ex. att någon ur bakhåll sköt på eller bakifrån sökte slå till en tjänsteman. Frågan om straff för

försök i dylika fall ansågs emellertid böra övervägas i samband med revisionen av bestämmelserna om misshandelsbrotten.

Vid 1948 års lagstiftning ansågs, med hänsyn till angelägenheten ur disciplinär synpunkt att våldförsök på det militära området icke lämnades straffritt, att en bestämmelse om försök ej kunde undvaras i SL 26:7 om våld eller hot mot krigsman (K. prop. nr 144 till 1948 års riksdag s. 88). Det uttalades därvid att försök till hot uppenbarligen ej borde medtagas och att även försök till lindrigare våld borde uteslutas. Med hänsyn härtill och då försök till grövre våld kunde vara lika straffvärt som fullbordat hot om våld samt tillbakaträdande från försök ej borde föranleda straffrihet i detta fall infördes en bestämmelse enligt vilken de grövsta fallen av försök till våld, nämligen mordförsök, försök till dråp och försök att tillfoga svår kroppsskada (SL 14:2, 3 och 10), inrymdes under stadgandet.

Enligt förslaget äro försök och förberedelse till misshandel som ej är ringa och till grov misshandel samt stämpling till grov misshandel straffbara (1 kap. 11 §). Vidare föreslås straff för försök och förberedelse till grovt olaga tvång (2 kap. 10 §). Olaga tvång avser bland andra det fall att någon medelst våld eller hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något.

Genom bestämmelserna i 1 § avses i första hand att bereda skydd mot rubbningar i den offentliga tjänstens funktioner. Detta intresse kräver att ingripande med straff kan ske även på försöks- och förberedelsestadierna. Huruvida sådant ingripande bör kunna följa icke endast då fråga är om våld utan även vid hot kan väl vara tveksamt. Eftersom emellertid tvånget mot ämbets- eller tjänstemannen är det väsentliga och icke den omständigheten huruvida detta övas med våld eller hot, synes anledning knappast föreligga att utesluta hotet från försöks- eller förberedelsestraff. Såsom exempel på förberedelse till hot kan nämnas att någon skaffat sig vapen för att därmed hota en ämbets- eller tjänsteman och att uppsåt att fullfölja hotet med våld icke kan bevisas. Begränsning synes emellertid böra ske så, att straffbarhet för försök eller förberedelse till våld eller hot mot tjänsteman ej skall föreligga därest brottet, om det fullbordats, skulle ha varit att anse som ringa. Straffbarheten har ej ansetts böra utsträckas till stämpling.

Bestämmelser i nu berörda hänseenden ha upptagits i 16 § i kapitlet.

2 §.

Denna paragraf motsvarar SL 10:2 om förgripelse mot tjänsteman.

3 §.

Denna bestämmelse är likalydande med den i SL 10:3.

4 §.

I SL 10:4 stadgas straff för våldsamt motstånd när någon, utan att fall är för handen som förut i kapitlet är sagt, genom att sätta sig till motvärn

eller eljest med våld söker hindra utövning av befattning varmed ämbetsansvar är förenat.

Före 1948 års lagstiftning hade motsvarande stadgande (SL 10:6) en mera allmän utformning. Där stadgades straff för den som vid offentlig förrättning gjorde våldsamt motstånd utan att förrättningsman våldfördes. Kommittén föreslog i 1944 års betänkande (SOU 1944:69 s. 17 och 174 f) en mera vid formulering av stadgandet om våldsamt motstånd vilket upptogs i förslagets 10 kap. 2 §. Straff skulle drabba den som gjorde våldsamt motstånd vid offentlig förrättning eller eljest handgripligen eller på annat dylikt sätt sökte hindra eller tvinga den som åtnjote ämbetskydd i utövning av hans syssla utan att likväl våldföra honom. I motiveringen uttalade kommittén att undantaget åsyftade gärningar innefattande våld å person eller hot som innebure trängande fara. Att tränga undan en ämbetsman, rycka någonting från honom, instänga honom eller rycka och slita i hans kläder vore regelmässigt icke straffbart såsom våld å ämbetsman men väl såsom våldsamt motstånd. Förslaget innebure i förhållande till då gällande rätt en utvidgning av det straffbara området, eftersom någon fordran på kraftutveckling från gärningsmannens sida ej uppställdes. Den som skulle anhållas vore därför straffbar även om han blott lade sig på marken så att han måste bliva buren. Vidare kunde våldsamt motstånd bestå i att låsa eller hålla igen en dörr för att hindra någon i tjänsteutövning stadd att komma ut eller in. I K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag upptogs stadgandet om våldsamt motstånd i 10 kap. 4 §. Departementschefen föreslog omformulering i enlighet med paragrafens nuvarande lydelse (s. 14 och 160 i propositionen). Omformuleringen betingades av att det straffbara området skulle bliva alltför vidsträckt, om det utsträcktes till att omfatta även former av motstånd som icke vore inriktade på någon kraftutveckling. Det ansågs ej påkallat att för våldsamt motstånd straffa den som motsatte sig ett anhållande enbart genom att lägga sig ned på marken. Ej heller ansågs straff böra inträda för den som endast reglade sin egen dörr för att hindra någon offentlig tjänsteförrättning. För att vinna nödig begränsning av det straffbara området användes formuleringen att någon »genom att sätta sig till motvärn eller eljest med våld» sökte hindra utövningen av befattning. Med denna formulering, vari uttrycket motvärn vore gemensamt med SL 5:10, skulle under stadgandet falla allt motstånd som skedde genom fysisk kraftutveckling utan att denna riktade sig mot befattningshavaren eller hans biträden. De i praktiken vanligaste fallen vore att våldet icke riktade sig mot någon person utan bestode exempelvis i att en anhållen vid bortförandet spjärnade emot eller klängde sig fast vid något föremål.

Det är att märka att begreppet motvärn sålunda kom att användas i 4 §, ehuru där ej avses hindrande genom hot.

Ordet motvärn förekommer även i SL 5:7 andra stycket. Såväl i detta lagrum som i SL 5:10 har ordet en självständig innebörd, eftersom stadgandena avse att man sätter sig till motvärn emot någon utan att det angives på vad sätt det sker.

Om innebörden av ordet motvärn i sistnämnda båda lagrum ha meningarna varit delade. Strafflagskommissionen föreslog i anslutning till THYRÉNS förberedande utkast till strafflag, allmänna delen, att i nödvärnsparagrafen (4 kap. 3 § i kommissionens förslag) i förtydligande syfte skulle användas uttrycket »sätter han sig medelst våld å person eller hot om sådant våld till motvärn» (SOU 1923: 9 s. 169). Något sådant förtydligande gjordes ej i 4 kap. 2 § i kommissionens förslag som motsvarade nuvarande SL 5: 10. Sakkunniga för revision av gällande lagbestämmelser om nödvärnsrätt m. m. accepterade ett av STJERNBERG gjort uttalande att motvärn i båda berörda lagrum innebar våld mot person eller hot som emellertid vore begränsat till våld å person (SOU 1934: 56 s. 29 f). I K. prop. nr 67 till 1945 års riksdag (s. 38) uttalade departementschefen angående innebörden av de i SL 5: 10 förekommande uttrycken »motvärn» samt »våld eller hot» att någon skillnad mellan dessa uttryck knappast torde föreligga och att innebörden vore densamma som i SL 15: 22; det framhölls att det ej vore nödvändigt att våldet eller hotet vore av allvarlig beskaffenhet. Beträffande innebörden av »våld eller hot» i sistnämnda lagrum föreligga dock, liksom beträffande dessa begrepp i SL 5: 7 och 10, delade meningar. Dessutom är att märka att hot i uttrycket våld eller hot enligt SL 15: 22 kan avse icke endast hot om våld utan även hot om andra lagstridiga handlingar. Slutligen kan nämnas att i anvisningar som utfärdats i anslutning till SL 5: 10¹ uttalats den uppfattningen att med motvärn i detta lagrum avsåges även passivt motstånd.²

I anslutning till förslagets 6 kap. 7 § om egenmäktigt förfarande (SL 20: 6), där begreppet motvärn jämväl förekommer, har anförts att detta begrepp med hänsyn till den oklarhet som råder angående innebörden ej bör utan närmare bestämning användas i lagtext och att i varje särskilt fall bör angivas vari motvärdet skall bestå. I enlighet härmed föreslås att vid överförandet av bestämmelsen i SL 10: 4 till förevarande paragraf i brottsbalken orden »genom att sätta sig till motvärn eller eljest» få utgå och att straffbestämmelsen sålunda riktas mot den som med våld söker hindra utövningen av befattning som avses i 1 §.

Begreppet våld använder kommittén i sitt förslag genomgående i stort sett i samma betydelse som i SL 10: 4 enligt departementschefens uttalanden i samband med 1948 års lagstiftning. I fall där för straffbarhet fordras att våldet är kvalificerat på något sätt, exempelvis så att det avser våld å person såsom i 4 kap. 1 § och 6 kap. 5 § i förslaget, måste detta sålunda särskilt komma till uttryck i lagtexten. I förevarande paragraf innefattar våld ej rent passivt motstånd, t. ex. att någon lägger sig på marken, men allt motstånd som sker genom fysisk kraftutveckling även om det ej riktar sig mot någon person utan endast innebär exempelvis att en anhållen spjårnar emot eller klänger sig fast vid något föremål.³

¹ Polismans rätt att bruka våld, utg. av socialdepartementet 1946 s. 6 samt Anvisningar till den allmänna polisinstruktionen, meddelade av chefen för inrikesdepartementet den 4 juni 1948 s. 92.

² Angående innebörden av begreppet motvärn se vidare THORNSTEDT, Begreppet »motvärn» i strafflagstiftningen (i *Festskrift för Ekeberg* s. 476 f).

³ Angående innebörden av ordet våld jämför även vad som anføres vid 6 kap. 7 §.

5 §.

Enligt SL 10: 5 dömes för missfirmelse mot tjänsteman den som förgriper sig med smädelse eller annan missfirmelig gärning mot tjänsteman i eller för hans befattning.

I förevarande paragraf föreslås att skyddet för tjänsteman i eller för hans befattning anges avse förgripelse med ärekränkning. Vidare stadgas i paragrafen straff för förtal mot myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter.

Vad först beträffar ärekränkning mot tjänsteman torde det i SL 10: 5 använda uttrycket »smädelse eller annan missfirmelig gärning» innefatta såväl förtal enligt SL 16: 7 eller 8 som förolämpning enligt SL 16: 9 eller 11.¹ Att i förevarande paragraf använts begreppet ärekränkning, innefattande samtliga former av detta brott enligt 3 kap., nämligen förtal, vanryktande och förolämpning, torde sålunda icke innebära någon annan ändring i sak än den som följer av den ändrade gestaltningen av ärekränkingsbestämmelserna i 3 kap. Framhållas må att, såsom närmare utvecklas vid 3 kap., tillämpligheten av bestämmelserna om vanryktande starkt begränsas av att vid ärekränkande kritik mot tjänsteman i eller för hans befattning strafffrihet ofta kan inträda på grund av intressekollision.

Frågan om kriminalisering av vissa former av ärekränkning mot myndighet eller annat allmänt organ övervägdes i samband med 1948 års lagstiftning. I 1944 års betänkande hade kommittén sålunda föreslagit att såsom SL 10: 3 skulle upptagas ett stadgande om tjänstemissfirmelse innefattande, förutom smädelse eller missfirmelig gärning mot tjänsteman i eller för hans tjänst, sådan gärning då den riktades mot myndighet eller annat organ som ägde besluta i allmänna angelägenheter.² I det departementsförslag som 1946 remitterades till lagrådet begränsades emellertid skyddet i sistnämnda fall till att avse allenast offentligt skymfande.³ Därigenom uteslötos såväl förtal som förolämpning i andra fall än då, såsom det uttalades i motiven, beskyllningen skedde i offentlig handling eller eljest riktade sig till allmänheten och dess form vore skymflig; saklig kritik, även om den innefattade oriktiga uppgifter, lämnades alltså straffri såvitt den riktade sig mot ett organ och icke mot någon viss person. När sedan fråga uppkom om att i nya tryckfrihetsförordningen införa en häremot svarande bestämmelse om skymfande av myndighet genom tryckt skrift, möttes den begränsning i yttrandefriheten, som den föreslagna paragrafen innebar, av gensagor. Frågan om kriminalisering av dessa slag av ärekränkning ansågs därför behöva ytterligare utredas, därvid behovet av skydd mot otillbörliga framställningar mycket noga måste vägas mot intresset av att garantera en fri och ohämmad kritik. Bestämmelsen upptogs därför ej i propositionen till riksdagen utan

¹ Se SOU 1944: 69 s. 176 f, K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 163, 412 och 442 samt *Brott mot staten* s. 257 f.

² Se SOU 1944: 69 s. 176 f.

³ K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 160 f.

det ansågs lämpligt att frågan behandlades i samband med den allmänna revisionen av bestämmelserna om ärekränkning.¹

I SL 11:6 stadgas under brottsbenämningen samhällsfarlig ryktesspridning straff bland annat för den som bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter. Kommittén anser det lämpligt att detta stadgande överföres till 15 kap. 5 § i förslaget och där får den formen att det avser förtal mot organ som nyss nämnts. Den utvidgning av det straffbara området som härigenom sker består huvudsakligen däri att enligt förslaget en om myndighet eller annat allmänt organ lämnad ogrundad uppgift är straffbar även om den ej sprides bland allmänheten. Förutsättning för straffbarhet är alltså ej att uppgiften lämnas i offentlig handling eller eljest riktar sig till allmänheten utan det är tillräckligt att den lämnas till annan. Ur tryckfrihetssynpunkt saknar en sådan ändring betydelse, eftersom en i tryckt skrift lämnad uppgift praktiskt taget alltid riktar sig till allmänheten. Den i SL 11:6 stadgade förutsättningen för straffbarhet att påståendet skall vara ägnat att undergräva aktningen för organet innefattar i sak icke någon mera väsentlig skillnad i jämförelse med beskrivningen på förtal, vari anges att uppgiften skall vara nedsättande för anseendet. För att förebygga att på grund av stadgandet i 5 § i förslaget åtal anställs för ogrundade uppgifter av mindre betydelse om myndighet eller lindrigare former av ärekränkning mot tjänsteman i eller för hans tjänst föreslås i 17 § en bestämmelse att brott som i 5 § sägs ej må åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Det föreslagna stadgandet i 5 § om förtal mot myndighet överensstämmer beträffande omfattningen av skyddet mot ärekränkning med bestämmelsen i 3 kap. 4 § om förtal mot vissa kollektiva enheter av privat natur. Beträffande motiveringen för den gestaltning som ärekränkning mot kollektiv fått i förslaget hänvisas till vad som anföres i anslutning till nämnda paragraf. Såsom där uttalas torde det ur synpunkten av intresset att ej hindra fri samhällskritik icke kunna anföras några avgörande skäl mot att kriminalisera även svårare fall av förolämpning av typen skymfande mot kollektiv. En sådan kriminalisering skulle emellertid ha en ganska begränsad betydelse såsom medel att skydda kollektiva enheters anseende. Kommittén har därför ej ansett erforderligt att upptaga denna form av ärekränkning vare sig i 3 kap. 4 § eller i nu förevarande paragraf i vad den avser myndighet eller annat allmänt organ. Däremot har i 16 kap. 4 § vid sidan av förtal upptagits offentligt skymfande av riksstyrelse, statsrådet eller riksdagen, dess avdelning eller utskott.

Genom att bestämmelsen om förtal mot myndighet och annat allmänt organ upptages i 15 kap. kommer straffskyddet att omfatta endast svenska organ. Visst skydd för utländsk myndighet stadgas i 17 kap. 9 § om kränkning mot främmande makt.

¹ K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 441.

Straffskalan i 5 § har bestämts till fängelse i högst två år eller böter. För ringa fall ha upptagits endast böter. Någon särskild brottsbenämning har ej föreslagits. För varje särskilt fall torde den benämning böra användas som framgår av en jämförelse mellan förevarande paragraf och bestämmelserna i 3 kap., exempelvis förtal mot myndighet och vanryktande av tjänsteman.

Vad beträffar åtalsrätten förutsätter kommittén att allmän åklagare i fall av förevarande slag har att föra talan. Något utrymme för målsägandetalan vid förtal mot myndighet läser knappast föreligga i annat fall än då ärekränkningen riktar sig jämväl mot personer vilka tillhöra myndigheten. Dessa bliva då var för sig målsägande.

Såsom förut anförts föreslås beträffande brott som avses i 5 § begränsning av allmänt åtal till fall då åtal finnes pakallat ur allmän synpunkt.

6 §.

Denna paragraf motsvarar SL 10:6 om bestickning. Ordet belöning har här liksom i 18 kap. 2 § ersatts med förmån, ett uttryck som bättre angiver vad som avses i dessa paragrafer.¹ Uttrycket förmån förekommer även i 9 kap. 7 § (SL 23:7) och 15 kap. 8 § (SL 10:7).

7 §.

Enligt SL 25:3 inträder straff för brott mot tystnadsplikt om ämbetsman eller den som varit ämbetsman yppar vad han är pliktig att hemlighålla eller om han olovligen utnyttjar sådan hemlighet. Straffbestämmelsen är subsidiär i förhållande till allmänna brott, exempelvis spioneri och trolöshet mot huvudman, samt specialstraffrättens brott mot tystnadsplikt. Där emot äro de generella ämbetsbrotten (SL 25:1 och 4) subsidiära i förhållande till SL 25:3. Anledningen till införandet av det särskilda stadgandet om brott mot tystnadsplikt, vilket skedde genom 1948 års lagstiftning, var att sekretessplikten ansågs förtjäna upprätthållas icke blott i förhållande till dem som i allmänhet voro underkastade ämbetsansvar utan även gentemot andra offentliga funktionärer som avsågos i dåvarande SL 25:22 andra stycket (jfr nuvarande SL 25:11 andra stycket). Även ledamöter av statliga eller kommunala beslutande församlingar och vissa därmed jämställda allmänna organ hänföras sålunda under stadgandet i SL 25:3, varvid dock är att märka den särskilda begränsning i åtalsrätten mot riksdagsmän som följer av regeringsformen § 110. Vidare motiverades införandet av SL 25:3 med att sekretessplikten borde upprätthållas även gentemot ämbetsmän som lämnat tjänsten. Slutligen ansågs brottet påkalla en särskilt avpassad strafflatitud som bättre än straffet för generellt ämbetsbrott kunde ersätta de särskilda straffbestämmelserna utanför strafflagen. Straffet utgör enligt SL 25:3 suspension eller avsättning; om skäl därtill föreligga, skall tillika dömas till fängelse eller i ringa fall böter. För brott av förutvarande befattningshavare skall allenast allmänt straff ådömas.

Nu berörda stadgande om brott mot tystnadsplikt reglerar ej i vilka avse-

¹ Jfr *Brott mot staten* s. 263.

enden tystnadsplikt föreligger för dem som äro underkastade ämbetsansvar. För att få svar på den frågan har man att gå till särskilda lagar och andra författningar, instruktioner etc. De specialbestämmelser man där finner om tystnadsplikt rikta sig ofta ej mot någon bestämd kategori utan angiva vilket intresse som skyddas. Bestämmelserna kunna sålunda vara tillämpliga såväl på ämbets- eller tjänstemän och andra befattningshavare som på enskilda.

Innan man går in på vilka bestämmelser om tystnadsplikt som finnas i lagstiftningen är det av intresse att se vilken betydelse lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, den s. k. sekretesslagen, har i detta sammanhang. Denna lag avser inskränkningar i den ledande principen om allmänna handlingars offentlighet. Dessa inskränkningar innebära formellt endast förbud mot att utlämna vissa i lagen omnämnda handlingar. Det torde emellertid anses att handlingssekretessen även innefattar förbud att muntligen lämna upplysning om innehållet i handlingarna. Sålunda uttalade 1944 års tryckfrihetskunniga att av allmänna grundsatser torde följa att befattningshavare, även då uttrycklig föreskrift icke meddelats, hade tystnadsplikt beträffande innehållet i allmän handling som vore hemlig.¹ Straff härför torde emellertid kunna utkrävas endast i den mån lämnandet av upplysningarna är att betrakta såsom ämbetsbrott eller brott mot särskilt stadgad tystnadsplikt. Jämför även 41 § sekretesslagen enligt vilken exempelvis den kan straffas som bryter mot förbehåll vid utlämnande av hemlig handling om att dess innehåll eller del därav icke får röjas.²

I SL 8 kap. om brott mot rikets säkerhet finnas bestämmelser som i viss mån kunna sägas avse brott mot tystnadsplikt. SL 8: 2 och 4—6 om trolöshet i förhandling med främmande makt, spioneri m. m. ha delvis sådan innebörd.³ Ett stadgande om skyldighet att iakttaga tystnad beträffande förhållanden vilka avse tjänsten och äro av beskaffenhet att icke böra uppenbaras finnes i 27 § kungl. förordningen den 3 februari 1928 angående beskickningar och konsulat. I instruktionen för utrikesdepartementet finnes ej något stadgande om tystnadsplikt, men den lägre personalen inom departementet får underteckna en allmän deklaration om tystnadsplikt.

I detta sammanhang må även erinras om bestämmelserna i § 54 regeeringsformen samt §§ 37 och 38 riksdagsordningen om tystnadsplikt i vissa fall.

Beträffande frågor angående rikets försvar och därmed sammanhängande förhållanden finnas bestämmelser om tystnadsplikt som röra dels med-

¹ SOU 1947: 60 s. 125; jfr även Utredning angående bestämmelser om tystnadsplikt i svensk lagstiftning, utarbetad inom justitiedepartementet 1951 av LENNART GROLL (stenc.) s. 16 f och där redovisad litteratur. Vissa uppgifter i den följande redogörelsen äro hämtade ur sistnämnda utredning.

² Vissa hithörande frågor, bl. a. bestämmelserna om tystnadsplikt för polismän och vissa andra befattningshavare, äro för närvarande föremål för särskild utredning.

³ Jfr även Kungl. Maj:ts cirkulär den 20 februari 1953 (SFS nr 53) till samtliga civila statsmyndigheter om iakttagande av tystlåtenhet rörande förhållanden av betydelse för rikets säkerhet m. m.

borgarna i allmänhet och dels krigsmaktens personal. Av förstnämnda slag äro de nyss berörda spioneribestämmelserna i strafflagen. Beträffande krigsmaktens personal må i första hand nämnas tjänstereglementet för krigsmakten, där det i mom. 27 stadgas förbud för krigsman att i eller utom tjänsten till obehörig lämna upplysning om förhållande som enligt föreskrift skall hållas hemligt m. m. Dessutom finnas för krigsmän ytterligare föreskrifter om tystnadsplikt i särskild generalorder.¹ Innebörden av begreppet krigsman framgår av SL 26: 21 jämte kungl. kungörelsen den 19 november 1948 om innebörden i rättsligt hänseende av begreppen krigsmakten och krigsman. För annan inom krigsmakten och därtill anknutna organisationer sysselsatt personal än krigsmän, främst civil expeditionspersonal, finnas ej några av Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifter eller eljest generella bestämmelser. I stället finnas vissa föreskrifter med erinran om tystnadsplikt för sådan personal i arbetsordningar, instruktioner eller order. Vad beträffar civilförsvaret och den ekonomiska försvarsberedskapen ha civilförsvarsstyrelsen och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap utfärdat anvisningar om hemlighållande av handlingar, varvid framhållits att tystnadsplikt föreligger beträffande innehållet i de hemliga handlingarna.

För polispersonal är tystnadsplikt stadgad i 9 § allmänna polisinstruktionen den 4 juni 1948. Denna föreskrift gäller enligt 15 § i instruktionen även för annan vid polisväsendet anställd personal än polismän.

Den största gruppen stadganden om tystnadsplikt avser skydd för enskildas yrkeshemligheter och affärsförhållanden samt privata förhållanden i allmänhet. Här må till en början erinras om att bestämmelserna i SL 22: 5 om trolöshet mot huvudman i viss utsträckning innefatta krav på att en förtroendeman iakttagit tystnad angående sådant varom han fått kännedom i sin förtroendeställning. Enligt andra stycket i sistnämnda lagrum kan missbruk av förtroendeställning i rättslig angelägenhet straffas även om angelägenheten ej är av ekonomisk art. Beträffande SL 22: 5 må emellertid framhållas att för dess tillämpning fordras uppsåt i förhållande till samtliga i paragrafen angivna brottsförutsättningar, vilket gör att lagrummet får en relativt begränsad räckvidd såsom straffsanktion mot obehörigt yppande av hemligheter. Slutligen ha bestämmelserna i strafflagen om ärekränkingsbrott uppenbarligen betydelse som skydd för den enskilde mot uttalanden om förhållanden av hemlig natur.

I rättegångsbalken finnas vissa bestämmelser till skydd för uppgifter som böra hållas hemliga. Sålunda stadgas i 9: 6 i denna balk straff för den som utan giltigt skäl röjer vad enligt rättens eller undersökningsledarens förordnande icke får uppenbaras. I detta sammanhang må även nämnas rättegångsbalkens bestämmelser till skydd mot att tjänsteangelägenheter av hemlig natur, yrkeshemligheter och privata hemliga förhållanden yppas genom vittnesmål eller annan bevisning (RB 36: 5 och 6, 38: 2, 39: 1 samt 40: 4 och 5).

¹ Generalorder nr 4104/1951 (Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret B nr 92).

Bland det mycket stora antal lagar och författningar som innehålla bestämmelser till skydd för yrkeshemligheter och affärsförhållanden har lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens den största betydelsen.¹ Vidare kunna nämnas lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete (18 och 34 §§), lagen den 16 maj 1919 om fondkommissionsrörelse och fondbörsvärksamhet (48 §), kungl. förordningen den 11 juni 1926 angående tillverkning och beskattning av brännvin (40 §), taxeringsförordningen den 28 september 1928 (57 och 140 §§), kungl. förordningen den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker (7 kap. 12 §) och arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (51 och 68 §§). Hit höra vidare aktiebolagslagen, lagen om ekonomiska föreningar, banklagarna, lagen om försäkringsrörelse etc. Nämnas må även att i kristidsförfattningarna upptagits bestämmelser av nu ifrågakommande slag.

Bestämmelser till skydd mot obehörigt yppande av privata förhållanden i allmänhet finnas på åtskilliga ställen inom lagstiftningen. Dessa bestämmelser hänföra sig i regel till vissa yrkesgrupper eller personkategorier.

I allmän läkarinstruktion den 19 december 1930 (SFS nr 442) med ändring enligt kungörelse den 17 juni 1938 (SFS nr 362) stadgas i 60 och 61 §§ straff för läkare som yppar vad honom i denna egenskap blivit i förtroende meddelat eller som i oträngt mål uppenbarar vad han själv funnit angående sjukdom eller dess uppkomst. Liknande bestämmelser finnas i 5 och 6 §§ allmän tandläkarinstruktion den 18 maj 1951 (SFS nr 234) samt i 22 och 43 §§ Kungl. Maj:ts reglemente för barnmorskor den 21 november 1919 (SFS nr 798). Enligt reglemente för apotekare m. fl. den 11 augusti 1819 och 1688 års medicinalordningar p. 26 må ingen i apoteken giva någon kunskap om sjukdomar och recept. I kungl. kungörelsen den 18 maj 1951 om ansvar i vissa fall för medicinalpersonal (SFS nr 236) stadgas straff för det fall att apotekare, vid apoteken anställd farmaceutisk personal, sjuksköterska, sjukgymnast, fältskär, tandtekniker eller tandsköterska vid utövning av sin verksamhet handlar i strid mot vad medicinalstyrelsen i kraft av gällande författningar föreskriver dem. I kyrkolagen 7:2 stadgas om hemligt skriftermål. Eftersom präster nästan undantagslöst äro underkastade ämbetsansvar, är SL 25:3 i allmänhet tillämplig på dem. För advokater och sakförare finnas ej några allmänna bestämmelser om tystnadsplikt. Av betydelse för dessa yrkesgrupper äro de förut berörda bestämmelserna i SL 22:5 och i rättegångsbalken. Advokaterna, som numera måste tillhöra Sveriges advokatsamfund, äro underkastade detta samfunds disciplinära bestämmelser.

Andra straffbestämmelser rörande brott mot tystnadsplikt i speciella fall finnas i ett stort antal lagar och författningar. Som exempel kunna nämnas 8, 12 och 14 §§ lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap, 6 och 8 §§ lagen den 23 maj 1941 om sterilisering, 52 och 54 §§ Kungl. Maj:ts instruktion den 21 juni 1946 för fångvårdsstyrelsen och fångvårdsanstalterna samt 14 § stadgan den 23 december 1920 för statens tvångsar-

¹ Jfr v. ZWEIFBERGK i Nordiskt immateriellt rättsskydd 1950 s. 119 f.

betsanstalter och i samband med dem anordnade alkoholistanstalter (SFS nr 945 med ändringar bl. a. i SFS nr 153/1922).

De personer som tillhöra kommunala och socialvårdande myndigheter äro i viss utsträckning underkastade ämbetsansvar. När sålunda i 15 § alkoholistlagen den 12 juni 1931 upptages en i samma lag icke straffsanktionerad bestämmelse att vad i nykterhetsnämnd förekommit rörande personer som äro föremål för nämndens behandling ej må yppas för obehöriga, kan straff för ledamot av nykterhetsnämnden för överträdelse av bestämmelsen ådömas jämlikt SL 25:3. I 14 kap. 3 § giftermålsbalken föreskrives att medlare har att iakttaga tystnad om vad han vid medlingen erfarit. Någon mot detta stadgande svarande straffbestämmelse finnes ej. I vissa fall torde emellertid sådana medlare vara underkastade ämbetsansvar.

Numera finnas inom rättsvård och socialvård ett stor antal personer med uppdrag såsom övervakare, tillsynsmän o. dyl. som ej äro underkastade ämbetsansvar. I ett flertal kungörelser eller instruktioner för sådana personer finnas bestämmelser om tystnadsplikt utan att straffbestämmelser i anslutning därtill blivit meddelade. Såsom exempel härpå kunna anföras 13 § kungl. kungörelsen den 27 maj 1932 med vissa närmare bestämmelser rörande alkoholistvården (SFS nr 215), 14 § kungl. kungörelsen den 28 april 1950 om barnavårdsmans verksamhet och tillsynen därå (SFS nr 146), 6 § Kungl. Maj:ts instruktion den 1 oktober 1943 för övervakare över villkorligt dömda (SFS nr 739), 7 § Kungl. Maj:ts instruktion den 1 oktober 1943 för tillsynsmän för villkorligt frigivna (SFS nr 744) samt 3 § Kungl. Maj:ts instruktion den 25 november 1927 för tillsyningsmän över dem, som utskrivits på prov från vårdanstalt för förminskat tillräkneliga förbrytare eller från interneringsanstalt för återfallsförbrytare (SFS nr 428).

Även i övrigt finnas författningar med bestämmelser om tystnadsplikt utan att någon straffbestämmelse upptagits. Här är dock i regel fråga om personer som äro underkastade ämbetsansvar, varför SL 25:3 blir tillämplig. I fall då bestämmelserna rikta sig även mot underordnad personal som ej är underkastad ämbetsansvar kan disciplinär bestraffning i viss utsträckning tillämpas.

I en översikt över vårt rättssystem's bestämmelser om tystnadsplikt bör slutligen beaktas förhållandet mellan sådana bestämmelser och tryckfrihetsförordningen. Som allmän regel gäller att obehörigt röjande av hemlig uppgift genom tryckt skrift beivras allenast såsom tryckfrihetsbrott. Särskilt ansvar för gärning som innefattar medverkan till offentliggörandet kan således icke förekomma. Vissa undantag från dessa regler ha dock ansetts påkallade. I 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen stadgas sålunda, att om den som på grund av allmän befattning eller i och för utövande av allmän tjänsteplikt erhållit kännedom om förhållande vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet eller varom han eljest enligt lag haft att iakttaga tystnad, uppenbarar vad han sålunda erfarit, gärningen må, ehuru meddelandet skett för offentliggörande i tryckt skrift,

åtalas och straffas enligt vad därom är stadgat. Denna bestämmelse innebär, då fråga är om periodisk skrift, att i fall som omnämns i paragrafen principen om ansvarige utgivarens exklusiva ansvarighet frångås, vilket medför att exempelvis en felande tjänsteman i dessa fall kan efterforskas och straffas. Den i tryckfrihetsförordningen gängse ansvarighetsregeln frångås emellertid endast för den händelse tystnadsplikten är fastslagen i lag. Med lag förstås enligt 14 kap. 6 § tryckfrihetsförordningen stadgande som, i den ordning för varje särskilt fall är föreskriven, tillkommit genom samfällt beslut av Konungen och riksdagen. Det må anmärkas att på grund endast av stadgandet i SL 25:3 ej kan anses föreligga sådan i lag stadgad tystnadsplikt som avses i 7 kap. 3 § andra stycket och 14 kap. 6 § tryckfrihetsförordningen.

I de flesta *utländska strafflagar* finnas bestämmelser om straff för brott mot tystnadsplikt även för fall då gärningsmannen ej är underkastad särskilt ansvar såsom ämbetsman. Ehuru ett gemensamt drag hos dessa bestämmelser är att de avse brott som innefatta ingrepp i den enskildes privata sfär, växlar placeringen i rättssystemen.

I danska strafflagens kapitel om frids- och ärekränkingsbrott stadgas i § 263 straff för den som kränker annans frid genom bland annat offentligt meddelande om någons rent privata hemliga förhållanden eller om andra till privatlivet hörande förhållanden, som med rimlig grund kunna krävas undandragna offentligheten. På samma sätt straffas personer, som verka eller ha verkat i offentlig »tjeneste eller hvern» eller som på grund av offentligt uppdrag eller legitimation utöva eller ha utövat ett yrke eller en näring, eller sådana personers medhjälpare, när de röja till privatlivet hörande hemligheter som kommit till deras kunskap under utövningen av deras verksamhet, med mindre de varit förpliktade att uttala sig eller handlat för berättigat tillvaratagande av uppenbart allmänintresse eller av eget eller annans intresse.

Norska strafflagen upptager i kapitlet om skadeverk i § 294 straff för den som orättmätigt gör bruk av eller uppenbarar en affärs- eller driftshemlighet beträffande en rörelse där han är eller under loppet av de två senaste åren varit anställd eller delägare (jfr lag den 7 juli 1922 om otillbörlig konkurrens). I kapitlet om förseelser mot person finnes i § 390 ett stadgande om straff för den som kränker privatlivets frid genom att giva offentlighet åt personliga eller husliga förhållanden, och i kapitlet om förbrytelser mot allmän ordning och frid stadgas i § 144 straff för präster, sakkörare, försvarare i brottmål, läkare, apotekare och barnmorskor samt deras biträden eller medhjälpare, som rättsstridigt uppenbara hemligheter vilka äro dem betrodna på grund av deras ställning.

Den finska strafflagen innehåller i 38 kap. om oredlighet och straffbar egennytta i 3 § en bestämmelse om straff för sakkörare eller annan ombudsman, läkare, fältskär, barnmorska eller apotekare eller sådan persons biträde i yrket, om han olovligen uppenbarar enskild persons eller familjs

hemlighet varom han i utövning av yrket fått kännedom. I 11 och 12 §§ i den finska lagen mot illojal konkurrens finnas bestämmelser liknande dem i 3 § i motsvarande svenska lag.

I den schweiziska strafflagen finnes bland förmögenhetsbrotten en bestämmelse i art. 162 om kränkning av fabriktions- eller affärshemlighet, vari stadgas straff för den som förråder en fabriktions- eller affärshemlighet som han på grund av laglig eller avtalsenlig plikt var skyldig att bevara samt för den som utnyttjar en sådan hemlighet. I lagen den 30 september 1943 om illojal konkurrens upptages en kompletterande straffbestämmelse för den som tillgodogör sig eller meddelar andra en fabriktions- eller affärshemlighet som han utspionerat eller om vilken han i strid mot tro och heder erhållit kännedom. Vidare finnes bland brotten mot ämbets- och yrkesplikt ett stadgande i art. 321 om straff för präster, sakkörare och försvarare samt till tystlåtenhet förpliktade revisorer, läkare, tandläkare, apotekare och barnmorskor ävensom deras medhjälpare, där de uppenbara hemligheter som anförtrotts dem på grund av deras yrke eller om vilka de i yrkesutövningen erhållit kännedom.

Den tyska strafflagen upptager i 25 kap. om straffbar egennytta och kränkning av annans hemlighet i § 300 straff för sakkörare, försvarare i straffsaker, läkare, barnmorskor och deras medhjälpare, vilka obefogat yppa privathemligheter som blivit dem anförtrodda i deras verksamhet. Enligt motiven till detta stadgande äro som privathemligheter att betrakta alla blott för en inskränkt krets bekanta förhållanden av vilkas bevarande en privatperson har intresse.

Av den föregående redogörelsen framgår att den svenska lagstiftningen om brott mot tystnadsplikt innefattar dels en allmän bestämmelse i SL 25: 3 som riktar sig mot ämbetsmän eller förutvarande ämbetsmän eller med dem jämställda och dels ett stort antal stadganden i skilda lagar och författningar om tystnadsplikt i särskilda fall för olika personkategorier, såväl befattningshavare som enskilda.

Kommittén har i första hand undersökt möjligheten och lämpligheten av att i brottsbalken upptaga ett mot SL 25: 3 svarande allmänt stadgande om brott mot tystnadsplikt för fall då gärningsmannen ej är underkastad ämbetsansvar. Ett dylikt stadgande skulle emellertid få ett ganska begränsat värde och dessutom kunna medföra viss rättsosäkerhet. Det har visat sig att en lämplig avgränsning av ett sådant allmänt straffbud skulle vara mycket svår att åstadkomma. Svårigheterna framträda särskilt då fråga är om skydd för yrkeshemligheter och affärsförhållanden. Redan de utförliga och med avseende på såväl brottsbeskrivning som påföljder speciella stadgandena i lagen mot illojal konkurrens äro av sådan beskaffenhet att de ej lämpligen kunna ersättas av ett allmänt stadgande i brottsbalken om brott mot tystnadsplikt. Då behovet av effektivare skydd för icke patenterade yrkeshemligheter framhållits, har också hänvisning skett till överväganden i samband med speciallagstiftning på näringslivets område. Det kan även nämnas att

behovet av skydd på detta område i viss mån kan tillgodoses genom bestämmelser i kollektivavtal och enskilda arbetsavtal mellan arbetsgivare och anställda och att denna utväg i viss utsträckning utnyttjats. Även om i sådana avtal viten eller andra påföljder för brott mot tystnadsplikt i regel ej äro stadgade, föreligger den ofta vida effektivare utvägen att meddela avsked utan iakttagande av uppsägningstid; under vissa förutsättningar kan skadeståndsskyldighet göras gällande.

Ej heller anser sig kommittén kunna förorda en bestämmelse av så allmän natur som den av THYRÉN i kapitlet om brott mot enskild frid föreslagna (Efterl. ant. s. 10). I denna bestämmelse upptogs straff för »den som utan tillräckliga skäl uppenbarar enskild persons hemlighet, varom han genom sin ställning eller sitt yrke erhållit kännedom».

Kommittén har vidare övervägt att efter mönster från viss i det föregående omnämnd utländsk lagstiftning föreslå ett stadgande om straff för den som obehörigen yppar hemlighet varom han erhållit kännedom i sin verksamhet såsom läkare, sjuksköterska, barnmorska eller apotekare eller under fullgörande av allmänt uppdrag för rättsvård eller socialvård eller ock såsom biträde i sådan verksamhet. En sådan bestämmelse skulle bland annat väsentligen ersätta den förut omnämnda kungl. kungörelsen den 18 maj 1951 om ansvar i vissa fall för medicinalpersonal. Ett självständigt stadgande om tystnadsplikt skulle erhållas för de i kungörelsen berörda fallen oberoende av vad som föreskrevs i instruktioner och straffbestämmelsen skulle omfatta även personal som biträdde i verksamheten. Det kunde övervägas att i ett dylikt stadgande upptaga även revisorer och advokater jämte deras biträden. Kommittén har emellertid funnit att behov av bestämmelser av nu berört slag knappast visat sig föreligga. Vad beträffar dem som fullgöra allmänt uppdrag för rättsvård och socialvård äro, såsom förut nämnts, nuvarande instruktionsbestämmelser för sådan personal i stor utsträckning icke straffsanktionerade. Hinder föreligger emellertid ej att, om så skulle befinnas erforderligt, införa speciella straffbestämmelser för sådan personal. Det kan vara vanskligt att beträffande de personer om vilka här är fråga i brottsbalken införa en allmän bestämmelse som innebär risk för dem att ådraga sig ansvar för överträdelse av en tystnadsplikt vars omfattning kan vara svår att rätt bedöma.

Med utgångspunkt från SL 25: 3 har slutligen undersökts huruvida en bestämmelse bör meddelas som utsträcker det i SL 25:3 upptagna stadgandet till vissa kategorier som ej äro underkastade ämbetsansvar men som likväl intaga en sådan ställning att de ha tystnadsplikt på liknande sätt som ämbets- och tjänstemän och med dem likställda.

Utanför ämbetsansvaret anses falla en mängd befattningshavare för vilka självständig tjänsteutövning icke ifrågakommer, t. ex. maskinskriverskor och vaktmästare.¹ Eftersom SL 25:3 ej är tillämplig på dem krävas, för att de skola vara underkastade straffansvar för brott mot tystnadsplikt, supple-

¹ SOU 1944: 69 s. 437; K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 65 f och 340 f; *Brott mot staten* s. 640 f.

mentära straffbestämmelser. Sådana givas i viss utsträckning i specialförfattningarna, men i ett stort antal författningar där föreskrift om tystnadsplikt upptagits saknas straffbestämmelse. Det förhåller sig visserligen så beträffande underordnad personal, att den bristande möjligheten att på den tillämpa SL 25 kap. i viss mån ersättes av att sådan personal kan bestraffas disciplinärt.¹ Det synes dock ej tillfredsställande att för denna kategori frågan om tystnadsplikten beträffande tjänsteangelägenheter av hemlig natur ej har den fastare reglering som ett stadgande i brottsbalken skulle innebära. Ett utsträckande av det i SL 25: 3 upptagna stadgandet till den som utan ämbetsansvar är eller varit anställd i allmän tjänst skulle också stå i överensstämmelse med undantaget i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen från den speciella ansvarighetsregeln i förordningen.

Nämnda undantagsregel i tryckfrihetsförordningen avser, förutom innehavare av allmän befattning, även den som i och för utövande av allmän tjänsteplikt fått kännedom om förhållande, vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet eller varom han eljest enligt lag haft att iakttaga tystnad. Med utövare av allmän tjänsteplikt avses främst värnpliktiga samt de som utan att vara värnpliktiga äro skyldiga att tjänstgöra i olika befattningar för landets försvar vid krig eller krigsfara, t. ex. de civilförsvarspliktiga. Värnpliktiga äro, under den tid de äro tjänstgöringsskyldiga, i egenskap av krigsmän underkastade bestämmelserna i SL 26:18 om tjänstefel, men i övrigt torde straffsanktionerad tystnadsplikt för nu berörda fall i regel saknas. Det synes emellertid angeläget att möjlighet finnes att ingripa med straff mot tjänstepliktig icke endast under den tid tjänsteplikten fullgöres utan även under tiden därefter för brott mot tystnadsplikt beträffande förhållande av hemlig natur som under tjänstgöringen kommit till den tjänstepliktiges kännedom.

Under förarbetena till tryckfrihetsförordningen övervägdes att låta undantagsstadgandet i 7 kap. 3 § andra stycket i förordningen även omfatta annan som intoge en viss förtroendeställning, såsom en industriledare vilken levererade krigsmateriel till försvaret eller en läkare som icke hade allmän tjänst. Det ansågs dock att en sådan utvidgning lätt skulle bliva alltför obestämd.² En utvidgning av stadgandet i SL 25: 3 synes emellertid böra omfatta vissa personer i sådana förtroendeställningar som nyss nämnts, och kommittén anser att en lämplig avgränsning kan ske genom att under en bestämmelse om straff för brott mot tystnadsplikt hänföras även personer som av myndighet tillkallats för överläggning eller medverkan i dess verksamhet. Såsom exempel kunna nämnas personer som kallats att såsom experter tillfälligt deltaga i de numera ofta förekommande handelsförhandlingarna i statlig regi.

På grund av vad nu anförts föreslås att såsom 7 § i förevarande kapitel upptages en bestämmelse med liknande konstruktion som den i SL 25: 3 och

¹ Jfr beträffande denna fråga 1948 års förhandlingsrättskommittés betänkande angående stats- och kommunaltjänstemäns förhandlingsrätt (SOU 1951: 54) s. 81 f.

² SOU 1947: 60 s. 125 f.

avseende brott mot tystnadsplikt av den som, utan att vara underkastad ämbetsansvar, är eller varit anställd i allmän tjänst eller av statlig eller kommunal myndighet tillkallad för överläggning eller medverkan i dess verksamhet eller som fullgör eller fullgjort lagstadgad tjänsteplikt.

Tillika föreslås att undantagsbestämmelsen i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen utvidgas så att den med avseende på personkretsen bringas i överensstämmelse med stadgandena om brott mot tystnadsplikt i brottsbalken. I stället för det i nämnda lagrum i tryckfrihetsförordningen nu använda uttrycket allmän tjänsteplikt föreslås vidare att uttrycket lagstadgad tjänsteplikt användes såväl i förevarande paragraf som i tryckfrihetsförordningen, eftersom »allmän tjänsteplikt» använts i speciell betydelse i den under senaste kriget gällande lagen den 30 december 1939 om tjänsteplikt.

Beträffande de uppgifter och förhållanden som skyddas genom det föreslagna stadgandet i 7 § anknyter detta till formuleringen i 18 kap. 3 § (SL 25: 3). Såsom brottsbenämning föreslås brott mot tystnadsplikt. Hinder synes ej föreligga att här använda samma brottsbenämning som i sistnämnda stadgande. Straffskalan föreslås skola omfatta fängelse i högst ett år eller böter. För ringa fall föreslås böter såsom enda straff.

I den mån särskilda bestämmelser om straff för brott mot tystnadsplikt gälla för de personer som avses i den föreslagna 7 § skola de tillämpas. Det kan förväntas att sådana straffbestämmelser rörande tystnadsplikt inom specialstraffrätten som särskilt avse här berörda kategorier efter hand komma att upphävas så att straffsanktionen i 7 § blir tillämplig.

Kommittén har övervägt att giva det föreslagna stadgandet i 7 § sådan utformning att det ersätter stadgandet i SL 25: 3. Det har emellertid ej ansetts lämpligt att upphäva sistnämnda stadgande med hänsyn främst till att där upptagas för ämbetsmän särskilt avpassade ansvarspåföljder.

I specialförfattningarna äro brott mot tystnadsplikt i viss utsträckning angivelsebrott. Brott mot SL 25: 3 ligga däremot under allmänt åtal. Därvid är dock att märka att om i en specialförfattning inskränkning i åklagares åtalsrätt är stadgad med avseende å sådan gärning som avses i SL 25: 3 och gärningen i specialförfattningen är särskilt belagd med straff, den sålunda stadgade inskränkningen i åtalsrätten skall gälla (jämför 6 § lagen den 30 juni 1948 angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m. samt 18 kap. 13 § i förslaget).

Såväl enligt den nu föreslagna bestämmelsen om tystnadsplikt som enligt SL 25: 3 är det både allmänna och enskilda intressen som skola skyddas. Den skillnaden föreligger dock att det allmännas krav på ämbets- och tjänstemän i förevarande hänseende är starkare framträdande än då fråga är om de kategorier som avses i den föreslagna 7 §. En viss begränsning i åtalsrätten i sistnämnda fall har därför ansetts motiverad. På grund härav har i 17 § upptagits en åtalsregel av innehåll att brott mot tystnadsplikt enligt 7 § ej må åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

I de fall där ett straffstadgande om tystnadsplikt inom specialstraffrätten skall tillämpas i stället för straffbestämmelsen i 7 § skall specialförfattningen vara avgörande även beträffande frågan om åtal. Något särskilt stadgande härom motsvarande det i 18 kap. 13 § i förslaget torde icke vara erforderligt.

8 §.

I SL 10:7 stadgas om otillbörligt verkande vid röstning. Straffskalan för de normala fallen innefattar fängelse och böter. Är brottet med hänsyn till att det innefattar missbruk av tjänsteställning eller eljest att anse som grovt, skall till fängelse eller straffarbete i högst två år dömas. I ett andra stycke stadgas om straff för den som mottager, låter åt sig utlova eller begär otillbörlig förmån för att rösta på visst sätt eller icke rösta i allmänt ärende.

I samband med överarbetningen av bestämmelserna om uppror och högförräderi har övervägts att till 16 kap. om högmålsbrott överföra stadgandena i SL 10:7 och 8. Brott av dessa slag kunna nämligen tänkas ingå i en brottsplan för uppror eller högförräderi. Normalfallen ha emellertid ej den karaktär att ett sådant överförande bör ske, och stadgandena ha därför upptagits i 8 och 9 §§ i förevarande kapitel. Med hänsyn särskilt till berörda speciella fall föreslås dock viss höjning av straffskalorna, för grovt brott i 8 § från två till fyra års frihetsstraff. I samband därmed har stadgandet om grovt brott upptagits i ett särskilt stycke och vid angivande av de omständigheter som särskilt skola beaktas vid bedömande av huruvida brottet är grovt har upptagits, förutom att brottet innefattat missbruk av tjänsteställning, att det förövats med våld eller hot om våld.

Nuvarande SL 10:7 andra stycket har med vissa redaktionella jämkningar upptagits såsom tredje stycke i 8 §. Här har vidare föreslagits en uttrycklig undantagsbestämmelse för ämbetsbrott, varmed avses brott som i 18 kap. 2 § (SL 25:2) sägs. Med hänsyn till ifrågavarande brotts karaktär synes stadgandet i 18 kap. 2 §, med avsteg från eljest gällande principer, böra exklusivt tillämpas då gärning av det slag som avses i tredje stycket av förevarande paragraf begås av ämbetsman i tjänsteutövning eller annan enligt 18 kap. 11 § andra stycket med ämbetsman likställd person.

9 §.

Denna paragraf motsvarar SL 10:8 om brott mot rösthemlighet. I straffskalan ingå nu endast böter. Såsom anförts vid 8 § kunna brott av ifrågavarande slag liksom otillbörligt verkande vid röstning under särskilda omständigheter vara av allvarlig art. På grund härav föreslås att i straffskalan införes även fängelse i högst sex månader. Ändringen har betydelse även beträffande möjligheterna att döma till ansvar för medverkan enligt de regler därom som nu föreslås i 21 kap.

10 §.

Bestämmelserna i SL 10:9 om övergrepp i rättssak ha med redaktionella jämkningar överförts till denna paragraf.

11 §.

Till denna paragraf ha överförts bestämmelserna i SL 10:10 om skyddande av brottsling.

Redaktionell ändring har företagits i andra stycket.

Vad beträffar tredje stycket stadgas för närvarande straffrihet för make, trolovad, syskon, skyldeman i rätt upp- eller nedstigande led, den som i första svågerlag är lika nära förenad med den brottslige, adoptivföräldrar och adoptivbarn samt fosterföräldrar och fosterbarn.

I SL 3:6 (21 kap. 6 § i förslaget) stadgas i första stycket straff i vissa fall för den som underlåter att i tid anmäla eller eljest avslöja straffbelagd gärning som är å färde, när det kan ske utan fara för honom själv eller »någon av hans närmaste». Motsvarande uttryck användes även i paragrafens andra stycke. Viss ledning för tolkningen av uttrycket »någon av hans närmaste» har ansetts böra hämtas från uppräknigen i SL 10:10 tredje stycket, men även en där ej avsedd närstående kan, om förhållandena i det särskilda fallet giva anledning därtill, anses inbegripen under uttrycket. Sålunda kunna exempelvis ett par samboende oskylda damer under vissa förhållanden vara att anse som varandras närmaste.¹

Anledning synes ej föreligga att i nu förevarande paragraf använda en snävare och stelare regel än i SL 3:6 (21 kap. 6 § i förslaget) och det synes motiverat att de båda paragraferna i förevarande avseende överensstämja. På grund härav föreslås att uppräknigen i SL 10:10 tredje stycket ersättes med orden »någon av den brottsliges närmaste». Härigenom få domstolarna något större frihet vid bedömandet av vilka personer som skola undantagas från ansvar. Däremot bibehålles i förslagets 6 kap. 12 § uppräknigen i nuvarande SL 20:12. Att motsvarande ändring ej göres i denna paragraf är motiverat med hänsyn till vikten av att för åklagaren i där avsedda fall finnes en klar regel. Denna uppräkning bör givetvis tjäna som ledning vid tolkningen av nu förevarande paragraf och 21 kap. 6 §.

12 §.

Bestämmelsen i SL 10:11 första stycket om främjande av flykt har med en mindre redaktionell ändring upptagits i förevarande paragraf. Försöksbestämmelsen i SL 10:11 andra stycket har upptagits i 16 § i samband varmed straffbarheten utsträckt även till förberedelse. Undantag från försöks- och förberedelsestraff har dock gjorts för brott som, om det fullbordats, varit att anse som ringa. Kommittén har ansett att sådan förberedelseåtgärd som exempelvis att tillhandahålla en fånge redskap att bryta sig ut med bör vara straffbelagd. I detta sammanhang kan anmärkas att i 85 § lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. stadgas straff för den som olovligen till intagen överlämnar eller försöker överlämna vapen eller annat, varmed denne lätteligen kan skada sig själv eller annan. Vidare må erinras om 74 § barnavårdslagen den 6 juni 1924 där

¹ *Brott mot staten* s. 129.

straff stadgas bland annat för den som hjälper den som omhändertagits för skyddsuppfostran att avvika från hem, skola eller anstalt dit han överlämnats.

13—15 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 10: 12—14 om överträdelse av myndighets bud, om obehörig tjänsteutövning och om föregivande av allmän ställning m. m.

16 §.

I denna paragraf, som saknar annan motsvarighet i SL 10 kap. än stadgandet i SL 10: 11 andra stycket, föreslås bestämmelser om försök och förberedelse till vissa brott som behandlas i detta kapitel. Bestämmelserna motiveras vid de paragrafer där huvudbrottet är behandlat (1 och 12 §§).

17 §.

Paragrafen upptager ett stadgande att brott som i 5 § sägs eller brott mot tystnadsplikt icke må åtalas av åklagare med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Angående motiveringen till detta stadgande hänvisas till vad som anföres vid 5 och 7 §§.

16 KAP.

Om högmålsbrott.

I SL 8 kap. behandlas brotten mot rikets yttre säkerhet och i SL 9 kap. upptagas högmålsbrotten, d. v. s. brotten mot rikets inre säkerhet. Såsom förut nämnts har någon mera genomgående granskning av bestämmelserna i dessa kapitel nu ej företagits med hänsyn till att de genom 1948 års lagstiftning erhållit ny lydelse. Beträffande upprorsparagrafen (SL 9: 1) har kommittén dock haft särskilt uppdrag med anledning av en av 1948 års riksdag begärd utredning om viss omarbetning av bestämmelserna om uppror. På grund av sambandet mellan bestämmelserna om uppror och högförräderi har kommittén vid överarbetningen av SL 9: 1 funnit anledning föreslå vissa ändringar även i SL 8: 1. I samband med överarbetningen av upprors- och högförräderibestämmelserna har kommittén utarbetat förslag till vissa andra ändringar och tillägg i lagstiftningen till skydd för rikets säkerhet. Innebörden av dessa framgår av den följande framställningen.

Högförräderi föreligger enligt SL 8: 1 första stycket då någon — med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas — företager handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande. Som en sidoordnad form av brottet har i andra stycket upptagits den händelse att någon — med uppsåt att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdä-

gen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras — företager handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande.

Uppror föreligger enligt SL 9:1 om någon — med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtvingas eller hindras — företager handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande och handlingen ej är att bedöma som högförräderi.

De typiska fallen av högförräderi och uppror skilja sig från varandra främst genom uppsåtet, vid högförräderi att riket skall helt eller delvis läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas och vid uppror att statsskicket skall omstörtas. De medel att åstadkomma sådan effekt vilka här avses äro vid högförräderi våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller utländskt bistånd och vid uppror vapenmakt eller eljest våldsamma medel. Vid övriga former av högförräderi och uppror, där uppsåtet vid båda brottstyperna är att framtvinga eller hindra åtgärd eller beslut av de högsta statsorganen, äro de åsyftade medlen vid högförräderi utländskt bistånd och vid uppror vapenmakt eller eljest våldsamma medel.

Första lagutskottet framhöll i sitt utlåtande nr 39 vid 1948 års riksdag (s. 26 f), att gränsen mellan högförräderi och uppror i fråga om framtvingande eller hindrande av åtgärd eller beslut av de högsta statsorganen alltså uppdragits sålunda, att de fall då framtvingandet eller hindrandet vore avsett att ske med utländskt bistånd hänförts till högförräderi, medan övriga fall skulle bliva att bestraffa såsom uppror, såvitt användande av vapenmakt eller eljest av våldsamma medel ingått i brottsplanen. Genom den sistnämnda begränsningen hade upprorsparagrafen fått ett väsentligt mindre tillämpningsområde än huvudstadgandet om högförräderi i SL 8:1 första stycket, varest med våldsamma medel jämställts eljest lagstridiga medel. Utskottet anförde vidare:

Den närmaste anledningen till den ifrågavarande olikheten mellan brottsbeskrivningarna vid högförräderi och uppror torde emellertid vara att söka däri, att upprorsparagrafen icke gör någon skillnad mellan olika slag av åtgärder eller beslut av de högsta statsorganen utan jämställer dem alla såsom föremål för framtvingande eller hindrande. Vid sådant förhållande kan det ha tett sig mindre tilltalande att till uppror hänföra även exempelvis varje lagstridig lockout eller strejk, som anordnats för att påverka ett regeringsavgörande i en fråga vilken som helst.

Emellertid är att märka, att upprorsparagrafen är avsedd att innefatta det straffrättsliga skyddet även mot försök att omstörta statsskicket eller att beröva de högsta statsorganen deras handlingsfrihet när det gäller att träffa avgöranden av den allra största betydelse för hela landets framtid. Erfarenheter från andra länder ha visat, att för sådana ändamål även andra tvångsåtgärder än brukande av vapenmakt eller andra våldsamma medel kunna komma till användning. Med hänsyn härtill ha inom utskottet framförts betänkligheter mot att i propositionen icke såsom uppror straffbelagts jämväl vissa fall, då uppsåtet omfattat att angreppet mot statsskicket eller mot de högsta statsorganens beslutandefrihet skulle utföras med andra än våldsamma medel.

På grund av vad nu anförts vore det enligt utskottets mening önskvärt, att paragrafen om uppror erhöles en mera detaljerad avfattning än i propositionen. En mera genomförd kartläggning av området skulle möjliggöra, att för de allvarligare fallen även uppsåt att utöva tvång mot de högsta statsorganen annorledes än genom våldsamma medel straffbelades. Det synés därvid vara mest tilltalande att direkt i strafflagen angiva vilka fall av angrepp mot statsskicket och de högsta statsorganens beslutandefrihet, som skola vara att hänföra till högmålsbrotten.

Såsom förut nämnts ha brottstyperna högförräderi och uppror sådant samband med varandra att de måste ses i ett sammanhang. Kommittén har vid behandlingen av dessa brott och bestämmelserna om krigsförräderi i SL 27:1 sökt tillgodogöra sig erfarenheterna från utlandet under de senaste decennierna och har särskilt följt det nyligen avslutade lagstiftningsarbetet på detta område i Danmark och Norge.

Vid sina överväganden rörande utformningen av bestämmelserna om uppror har kommittén funnit att den nuvarande beskrivningen, som endast tager sikte på upprorshandlingar med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel, icke motsvarar de krav man måste uppställa på skydd mot omstörtning av statsskicket eller på skydd för de högsta statsorganens frihet. Erfarenheterna från andra länder under senare tid visa att uppror numera förberedes och genomföres även på annat sätt än såsom väpnat angrepp från upprorsmännens sida. De metoder som användas kunna vara av olika slag alltefter de skiftande förhållandena. Då i det följande talas om uppror, avses i redogörelsen även handlingar som kunna ha karaktär av högförräderi.

Beroende av eller fruktan för en övermäktig främmande makt kan utgöra en väsentlig förutsättning för upprorsmännens verksamhet och spela en avgörande roll vid upprorsplanens genomförande. Särskilt i ett fall där landet är utsatt för tryck från främmande makts sida kan det för upprorsmännen framstå såsom möjligt och önskvärt att genomföra en omvälvning utan att använda vapenmakt eller eljest våldsamma medel. Sådana medel tillgripas då endast såsom en sista utväg. Det kan emellertid betyda att uppsåtet att använda dem kommer till uttryck på ett så framskridet stadium, att ingripande av landets lagliga myndigheter mot upprorshandlingarna kommer för sent för att hindra omvälvningen.

I första hand kan man räkna med att upprorsmännen arbeta med de hjälpmedel som propagandan erbjuder. Missnöje och oro uppammas genom lögn och falsk propaganda och misstänkliggörande av samhällets organ, särskilt de högsta. Även genom att underblåsa misshälligheter på arbetsmarknaden eller eljest inom näringslivet kan förtroendet för den bestående ordningen undergrävas. Vilda strejker och ytterst generalstrejk kunna exempelvis vara medel att förbereda en revolt.

Samtidigt som upprorsmännen i hemlighet utbygga sina maktmedel genom att bilda kampgrupper och lägga upp vapenförråd utnyttjas möjligheterna att genom propaganda, infiltration och på annat sätt undergräva polisens och militärens tjänlighet att användas mot upprorisk verksamhet.

Som ett led i strävandena att »på fredlig väg» genomföra en omvälvning kan det för upprorsmännen vara av betydelse att underminera mot samhället lojal verksamhet inom föreningar, förbund och andra sammanslutningar. Angrepp mot samhällets fria institutioner bliva under sådana förhållanden ett hot mot själva samhället. Dylika angrepp kunna taga formen av kupper inom fackliga sammanslutningar, särskilt genom att uppamma och utnyttja tillfälliga missnöjesanledningar på arbetsmarknaden. Genom provokation åstadkomna sammanstötningar och oroligheter skärpa motsättningarna och giva kupperna allvarligare karaktär.

På ett mera framskridet stadium av förloppet kan man räkna med att upprorsmännen under utnyttjande av resultatet av undermineringsarbetet, stundom med hot, söka att skaffa sig ökat inflytande inom förvaltningen och ytterst inom regeringen. Om detta lyckas kan det bliva möjligt att, i laga former eller på olaglig väg, vidtaga ytterligare åtgärder för att uppnå det avsedda målet. På detta stadium kan man räkna med att »utrensning» av motståndare påbörjas och att angrepp riktas mot yttrandefriheten och föreningsfriheten genom vissa makthavares ingripande, samordnat med enskilda upprorsmäns vålds- eller tvångsåtgärder mot föreningar, radio och press.

De politiska valen äro under en kritisk period av nu ifrågavarande slag av stor, stundom avgörande betydelse. Man har därför i sådana situationer att räkna med övergrepp från de upprorskas sida genom osann och vilseledande propaganda, genom hot och påtryckningar samt genom åtgärder av annat slag för att förvanska valresultatet.

Sabotage kan komma till användning på olika stadier av en revolutionär händelseutveckling och kan antagas bliva av särskilt våldsam och allvarlig karaktär när spänningen stegras. Då kan man också räkna med våldshandlingar mot enskilda, mord på motståndsmän, stundom i form av provocerade »olyckshändelser», forcerad »utrensning» och undanröjande på annat sätt av motstånd mot omvälvningen. I sista hand insättas kampgrupper, utrustade med vapen från hemliga vapenupplag, för ett avgörande slag, om ett sådant visar sig nödvändigt för revoltens genomförande.

Om man undersöker vilka möjligheter man enligt gällande rätt har att ingripa mot upprorsmän under en revolutionär utveckling av det slag som här skisserats, finner man, såsom förut nämnts, att upprorsmännen ofta icke tillgripa vapenmakt eller andra våldsamma medel förrän på ett stadium då utvecklingen gått så långt att omvälvningen ej längre kan förhindras. Det är visserligen tillräckligt för att döma till straff för uppror att uppsåtet är att med medel som nu nämnts genomföra upprorsplanen, och brottet är straffbart även på försöks- och förberedelsestadierna. Det kan emellertid vara svårt att visa att ett sådant uppsåt föreligger, när upprorsmännen söka att, så långt det är möjligt, uppnå sitt mål utan att använda våldsamma medel. Det är därför angeläget att i vissa fall ett ingripande kan ske redan på ett stadium då uppsåt att använda våldsamma medel ännu ej kommit till uttryck.

Kommittén har funnit att det i SL 8: 1 använda uttrycket lagstridiga medel bör undvikas såväl i upprors- som i högförräderiparagrafen. Med lagstridiga medel avses varje tillvägagångssätt som utgör eller innefattar en straffbelagd eller eljest i lag förbjuden gärning. Särskilt för upprorsfallens del kan ett sådant begrepp som »lagstridiga medel» föra för långt. Å andra sidan täcker det ej alltid gärningar av uppenbar upprorskaraktär. Huruvida exempelvis en ekonomisk stridsåtgärd är lagstridig är att bedöma enligt den arbetsrättsliga lagstiftningen. De arbetsrättsliga föreskrifterna rörande t. ex. fredsförpliktelse böra emellertid ej ha någon avgörande betydelse för frågan om handlingen skall anses brottslig såsom uppror eller högförräderi.

Att i lagtexten närmare precisera vilka slag av handlingar, utöver vapenmakt, våldsamma medel och utländskt bistånd, som böra anses straffbara såsom medel för genomförande av brott mot rikets inre eller yttre säkerhet är förenat med betydande svårigheter. På grund av vad som anförts i det föregående om de metoder som numera kunna komma till användning skulle man måhända vara benägen att draga den slutsatsen, att utnyttjande av fruktan för ingripande av främmande makt i detta sammanhang borde beaktas. I den norska strafflagens upprorsparagraf (§ 98), där som medel för uppror angives »ulovlige midler», användes begreppet utnyttjande av fruktan för ingripande av främmande makt som straffskärpningsgrund.¹ Begreppet torde dock såsom självständig brottsförutsättning vara alltför obestämt. Den omständigheten att fruktan för ingripande av främmande makt utnyttjats i en situation av förevarande slag kan dock vara av betydelse för att bedöma uppsåtet.

Vidare kan det övervägas att upptaga utländskt bistånd såsom brottsförutsättning även i upprorsparagrafen. Kommittén har dock ej funnit tillräckliga skäl föreligga att i detta hänseende frångå konstruktionen i gällande rätt, där nämnda förutsättning ingår endast i högförräderiparagrafen.

Såsom förut anförts spelar sabotage numera ofta en framträdande roll under perioder då upprorisk eller förrädisk verksamhet försiggår mot ett land. Den moderna tekniken gör att ett lands motståndskraft är i hög grad beroende av att exempelvis samfärdsmedlen fungera. Sabotage föreligger enligt 11 kap. 4 § — som frånsett en mindre redaktionell jämkning är likalydande med SL 19: 4 — då någon förstör eller skadar egendom, som har avsevärd betydelse för rikets försvar, folkförsörjning, rättsskipning eller förvaltning eller för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet i riket, eller genom annan åtgärd, som ej innefattar allenast undanhållande av arbetskraft eller uppmaning därtill, hindrar eller allvarligt stör användningen av sådan egendom. Vidare är det enligt samma paragraf sabotage där någon eljest, genom skadegörelse eller annan åtgärd som nyss sagts, hindrar eller allvarligt stör den allmänna samfärdseln eller användningen av telegraf, telefon, radio eller dylikt allmänt hjälpmedel eller av anläggning för

¹ Jfr § 99 a i norska strafflagen.

allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft. Sabotage anses som grovt bland annat om genom sabotagehandlingen framkallats fara för rikets säkerhet.

Faran av sabotagehandlingar mot rikets försvar ligger i öppen dag. Vidare kan exempelvis försörjningsapparaten sättas ur funktion genom sabotage mot betydelsefulla anläggningar och förråd. Sabotage synes därför böra upptagas i upprors- och högförräderiparagraferna såsom medel för förverkligande av brottsligt uppsåt av sådant slag som där avses. Sabotage är visserligen, som förut nämnts, straffbelagt såsom en särskild brottstyp och gärningar av detta slag gå till stor del, dock icke helt, in under begreppet våldsamma medel. När sabotage företages med sådant uppsåt som avses i upprors- och högförräderibestämmelserna är det emellertid angeläget att alltid kunna stämpla gärningen som uppror eller högförräderi och tillämpa de strängare straffskalor som gälla för dessa brott.

Vidare kunna i en förrädisk eller upprorisk brottsplan ingå företagande av andra åtgärder som hindra eller allvarligt störa viktiga samhällsfunktioner, i första hand vissa lagstridiga handlingar av annat slag än förut nämnts, t. ex. olaga tvång, olaga hot, spioneri, förtal eller skymfande av de högsta statsorganen, bestickning, samhällsfarlig ryktesspridning, otillbörligt verkande vid röstning m. m. Men även åtgärder som ej äro i och för sig lagstridiga kunna, som ovan antytts, komma till användning. Av särskild betydelse äro i detta sammanhang de fall då uppsåtet är att med åtgärder på det ekonomiska området åstadkomma sådan effekt som avses i upprors- eller högförräderiparagrafen. I första hand kunna ekonomiska stridsåtgärder, lockout, strejk, blockad, bojkott och liknande, komma i fråga. Därjämte kan emellertid en betydelsefull produktionsinskränkning av annat slag tänkas ingå som ett led i en upprors- eller högförräderihandling. Såsom exempel kan nämnas det fall att ett rederi eller en grupp av rederier, som behärska en väsentlig del av landets tonnage, med upproriskt eller förrädiskt uppsåt utöva tvång mot statsmakterna genom hot att låta fartygen stanna i främmande land.

Vid en utvidgning av det brottsliga området för uppror och högförräderi till handlingar av senast berörda slag är det av vikt att klarlägga förutsättningarna för att handlingarna skola betraktas såsom upprors- eller högförräderihandlingar. Såsom förut anförts har det i förevarande sammanhang ej någon avgörande betydelse om en ekonomisk stridsåtgärd är laglig eller olaglig enligt den arbetsrättsliga lagstiftningen. Förutsättning för straffbarhet är att gärningsmännen avse att med åtgärden uppnå, vid uppror att statsskicket skall omstörtas eller, enligt nu föreslagen ändring, lamsläs eller att åtgärd eller beslut av något av de högsta statsorganen skall framtvingas eller hindras samt vid högförräderi att riket eller del därav skall läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall lösryckas. Beträffande framtvingande eller hindrande av åtgärd eller beslut av de högsta statsorganen föreslår kommittén, i enlighet med vad första lagutskottet uttalat, att upprorshandlingar med sådant

syfte särskiljas med hänsyn till deras betydelse. Utvidgning i fråga om upprorsmedlen kan då lämpligen begränsas till fall då med gärningen åsyftas att något av de högsta statsorganen skall berövas utövning av sin myndighet eller tvingas till åtgärd eller beslut som medför begränsning av dess eller annat sådant organs handlingsfrihet. Såvitt fråga är om åtgärder eller beslut av de högsta statsorganen av annat slag synes den nuvarande bestämningen av upprorsmedlen kunna bibehållas, nämligen att åtgärden eller beslutet skall framtvingas med vapenmakt eller eljest våldsamma medel.

I fråga om åtgärder på det ekonomiska området och i övrigt andra medel än våld torde straffbarheten böra begränsas till åtgärder som hindra eller allvarligt störa verksamhet av synnerlig vikt för samhällslivet. Såsom exempel på sådan verksamhet kunna nämnas rikets styrelse, förvaltning och försvar, folkförsörjningen, allmän samfärdsel samt upprätthållande av allmän ordning och säkerhet. Endast mycket omfattande eller eljest särskilt betydelsefulla ekonomiska stridsåtgärder kunna i allmänhet komma i fråga såsom upprors- eller högförräderihandlingar; begränsade aktioner böra endast under speciella omständigheter stämplas såsom sådana handlingar. Av den föreslagna brottsbeskrivningen framgår att en åtgärd som endast har karaktär av opinionsyttring icke faller inom det straffbara området.

I enlighet med vad nu anförts har i den gällande lagens beskrivning av uppror jämte vapenmakt eller eljest våldsamma medel upptagits »sabotage eller andra åtgärder som hindra eller allvarligt störa verksamhet av synnerlig vikt för samhällslivet». Utvidgningen har dock, på sätt förut sagts, begränsats till de typiska upprorsfallen, d. v. s. till omstörtande eller lamslående av statsskicket och till de fall då tvånget mot något av de högsta statsorganen medför begränsning i ett sådant organs allmänna handlingsfrihet. I högförräderiparagrafen föreslås nämnda uttryck skola ersätta »eljest lagstridiga medel».

Utvidgningen av det straffbara området i upprorsparagrafen har ansetts böra föranleda att såsom förutsättning för straffbarhet uppställas krav på direkt uppsåt, avsikt. Genom denna begränsning uteslutes sålunda upprorsstraff i de fall då endast s. k. indirekt uppsåt eller eventuellt uppsåt föreligger med avseende på den enligt upprorsbestämmelserna brottsliga effekten.

Beträffande den närmare innebörden av de olika formerna av uppsåt hänvisas till vad som anföres vid 22 kap. 1 §. Begränsningen av straffbarheten vid uppror till fall då direkt uppsåt föreligger är motiverad av att de brottsliga åtgärderna vid uppror till det yttre kunna framträda såsom lovliga och därför i vissa fall endast genom uppsåtets art erhålla en upprorsrisk karaktär. Betänkligheter kunna väl anföras mot en sådan begränsning av den subjektiva förutsättningen vid uppror, isynnerhet som lagreglerna i detta hänseende torde böra vara enhetliga för olika slag av upprorshandlingar. I de klassiska upprorsfallen, då handlingen är avsedd att genomföras med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel, behöver man emellertid knappast räkna med indirekt uppsåt eller eventuellt uppsåt såsom

praktiska fall. Vad särskilt angår sabotage är detta ett självständigt brott vid vilket även indirekt uppsåt och eventuellt uppsåt äro straffbelagda. Straffskalan för detta brott är så hög att den ifrågasatta begränsningen i upprorsparagrafen med avseende på upprorsuppsåtet knappast kan medföra att samhällsskyddet äventyras i fall då sabotage kommer till användning.

Genom den begränsning i fråga om den subjektiva brottsförutsättningen som sålunda skett blir det fullt klart att upprorsbestämmelserna ej omfatta sådana fall där en ekonomisk stridsåtgärd endast har ekonomiskt syfte, låt vara att den faktiskt kan snedvrida den politiska händelseutvecklingen under en kritisk tid.

Någon motsvarande inskränkning beträffande de subjektiva förutsättningarna för högförräderistraff har ej ansetts tillräddig. Här är fråga om brott mot rikets säkerhet av sådan natur att även vid indirekt eller eventuellt uppsåt i förhållande till den förrädiska effekten ingripande med straff för högförräderi bör kunna ifrågakomma.

Förutsättning för straffbarhet för uppror eller högförräderi är att samtliga objektiva och subjektiva brottsförutsättningar äro uppfyllda. Då fråga är om en aktion där många äro inblandade torde emellertid de subjektiva förutsättningarna merendels ej föreligga hos den stora massan av deltagare. I synnerhet om en ekonomisk stridsåtgärd med upproriskt eller förrädiskt syfte formellt går ut på att åstadkomma bättre ekonomiska villkor för deltagarna torde därför i allmänhet endast anförare och anstiftare eller de som eljest tillhöra en inre krets bliva straffbara.

Utvidgningen av det straffbara området i upprorsparagrafen har vidare ansetts böra föranleda sådan jämkning i straffsatserna i paragrafen att för de normala fallen vid sidan av fängelse på livstid införes fängelse från och med åtta till och med tio år samt att för de fall då faran för riket var ringa straffskalan bestämmes till fängelse från och med två till och med åtta år i stället för nu gällande från och med fyra till och med tio år.¹

I detta sammanhang må nämnas, att stämplingsbegreppet föreslås bliva utvidgat då fråga är om högförräderi (17 kap. 12 §) men att motsvarande ändring ej har ansetts nödvändig då fråga är om stämpling till uppror.

Vad som anförts i det föregående angående de metoder som enligt senare tids erfarenheter kunna användas för att genomföra uppror eller högförräderi visar, att på ett förberedande stadium angrepp kunna riktas mot andra institutioner av betydelse för samhället än de högsta statsorganen. Sålunda kunna åtgärder riktas mot den fria pressen för att påverka den allmänna

¹ Advokaten ARNOLD SÖLVÉN, vilken jämte andra tillkallats för att delta i överläggningar med kommittén beträffande omarbetningen av bestämmelserna om uppror och därmed sammanhängande frågor, har för sin del förordat i första hand en *uttrycklig bestämmelse* enligt vilken upprors- och högförräderikapiteln icke skulle äga tillämpning i fråga om arbetsinställelse eller annan därmed jämförlig stridsåtgärd som vidtoges allenast med anledning av arbetstvist eller i syfte att främja närings- eller yrkesintressen; i andra hand har Sölvén föreslagit att i högförräderiparagrafen samma begränsning göres i fråga om den subjektiva brottsförutsättningen som i upprorsparagrafen.

åsiktsbildningen i landet samt mot politiska organisationer och yrkes- eller näringsssammanslutningar för att inkräkta på dessas handlingsfrihet. I avslutning till den nya lagstiftningen i Danmark och Norge på förevarande område föreslås såsom 7 § i 16 kap. ett stadgande härom med brottsbenämningen brott mot medborgerlig frihet. Detta stadgande är avsett som ett skydd mot angrepp på institutioner av särskild vikt för det demokratiska samhällslivet. Stadgandet avser i huvudsak gärningar som ha karaktär av förberedelse till uppror eller högförräderi, ehuru upprors- eller högförräderiuppsåtet ännu ej kommit till så tydligt uttryck att ansvar för sådant brott kan ifrågakomma. Angående den närmare innebörden av detta stadgande hänvisas till specialmotiveringen vid 7 §.

Såsom ett led i en brottsplan mot rikets inre eller yttre säkerhet kan vidare ingå användande av osann propaganda och åtgärder för att förvanska resultaten vid de politiska valen. Detta har, såsom framgår av redogörelserna vid 14 kap. 6 § och 15 kap. 8 §, föranlett vissa ändringsförslag beträffande där behandlade brott. Sålunda har i 14 kap. 6 § upptagits två nya stycken, innefattande bestämmelser om straff för den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet till främmande makt framför eller låter framkomma osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet. I 15 kap. 8 § har föreslagits straffskärpning för grovt brott av det slag som avses med paragrafen, nämligen otillbörligt verkande vid röstning, och såsom exempel på omständighet som gör sådant brott grovt har även upptagits att brottet föröfvats med våld eller hot om våld. Viss straffskärpning har föreslagits i 15 kap. 9 § om brott mot rösthemlighet.

Slutligen må nämnas att det av kommittén föreslagna nya stadgandet i 17 kap. 2 § om krigsanstiftan kan vara av betydelse för samhällets skydd mot upprors- och högförräderihandlingar av den typ som numera kan tänkas förekomma.

I förevarande sammanhang har kommittén även upptagit frågan om förhållandet mellan bestämmelserna i brottsbalken om statsförbrytelser och tryckfrihetsförordningens regler om anonymitetsskydd.

Enligt nämnda förordning åtnjuter den anonymitetsskydd som till författare eller utgivare av tryckt skrift lämnar uppgift för offentliggörande. Intages uppgiften i den tryckta skriften blir, om skriften är periodisk, i regel utgivaren och, då skriften icke är periodisk, utgivaren eller författaren ansvarig för densamma, såvida han ej blir fri från ansvar på subjektiva grunder. Uppgiftslämnaren kan ej åtalas. Något ansvar för medverkan kan ej göras gällande mot denne. Även om uppgiften ej publiceras genom införande i den tryckta skriften, är uppgiftslämnaren i fall som avses i tryckfrihetsförordningen skyddad mot åtal för att han tillhandahållit uppgiften. Åtal kan då ej ifrågakomma mot någon.

Om undantag från dessa principer stadgas i 7 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen. I andra stycket av denna paragraf föreskrives att om den som på grund av allmän befattning eller i och för utövande av allmän tjänsteplikt

erhållit kännedom om förhållande, vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet eller varom han eljest enligt lag haft att iakttaga tystnad, uppenbarar vad han sålunda erfarit, gärningen må åtalas och straffas i vanlig ordning, ehuru meddelandet skett för offentliggörande i tryckt skrift.

Detta undantag gäller sålunda endast för det fall att uppgiften lämnats av den som på grund av allmän befattning eller i och för utövande av allmän tjänsteplikt erhållit kännedom om det förhållande varom är fråga. Stadgandet är tillämpligt även sedan gärningsmannen lämnat befattningen eller upphört att utöva tjänsteplikten. Förpliktelsen att iakttaga tystnad om sådana uppgifter som röra rikets säkerhet gäller emellertid enligt brottsbalkens bestämmelser för envar. Vid tryckfrihetsförordningens tillkomst uttalades att undantagsstadgandet borde få en fast avgränsning då det utgjorde en inskränkning i yttrandefriheten samt rätten till anonymitet även berördes därav. Det syntes böra gälla endast för allmän befattningshavare och den som utövade allmän tjänsteplikt, exempelvis en värnpliktig. Det uttalades vidare att det möjligen kunde övervägas att utsträcka tillämpligheten av undantagsstadgandet även till annan som intoge en viss förtroendeställning, såsom en industriledare vilken levererade krigsmateriel till försvaret, men att en dylik utvidgning skulle bli alltför obestämd.

Den begränsning i ansvarigheten som följer av tryckfrihetsförordningens regler synes icke böra upprätthållas i sådana fall då offentliggörande av viss uppgift innebär brott av allvarligt slag mot rikets säkerhet. De värden, som i en för riket kritisk situation äventyras genom en sådan handling, äro så stora att det icke kan anses tillfredsställande att värdet av anonymitetsskyddet skall väga över, så att ansvaret uteslutande lägges på den ansvarige utgivaren av den tryckta skriften eller att ansvar överhuvud ej kan utkrävas. Undantaget i 7 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen, i vad det avser uppenbarande av förhållande vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet, torde därför böra utsträckas så att det avser envar som genom att lämna meddelande till annan förövar allvarligt brott mot rikets säkerhet. För att vinna en fast avgränsning torde undantaget böra bestämmas att avse uppror, högförräderi, landsförräderi, grovt spioneri eller försök, förberedelse eller stämpling till något av nämnda brott.

I anslutning till 15 kap. 7 § föreslår kommittén vidare att undantaget i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen, i vad det avser befattningshavares och tjänstepliktigas uppenbarande av sådant varom de enligt lag haft att iakttaga tystnad, utsträcket till att avse även den som är eller varit av myndighet tillkallad för överläggning eller medverkan i dess verksamhet; se härom vid 15 kap. 7 § (s. 315).

Utöver vad i det föregående anförts ha vissa andra ändringar företagits i de till förevarande kapitel från SL 9 kap. överförda bestämmelserna. Sålunda föreslås i anslutning till den nya gestaltning som bestämmelserna om ärekränkning erhållit i 3 kap. vissa ändringar i nuvarande SL 9:3 om missfirmelse mot kunglig person och SL 9:4 om missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen. De sålunda ändrade bestämmelserna ha upptagits i 3

och 4 §§ i förevarande kapitel. Stadgandet i SL 9:5 om skymfande av rikssymbol har ansetts få en lämpligare placering i 14 kap. om brott mot allmän ordning och har där införts såsom 7 §. Vissa smärre ändringar av huvudsakligen redaktionell natur ha även företagits. Bland annat har ändring av numreringen av vissa paragrafer skett på grund av den föreslagna nya 7 § om brott mot medborgerlig frihet och överförandet av stadgandet i SL 9:5 till 14 kap. SL 9:6 och 7 ha sålunda fått beteckningarna 5 och 6 §§. Slutligen må nämnas att kommitténs förslag beträffande 1, 3 och 4 §§ föranlett förslag till ändringar i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

1 §.

I första stycket behandlas de fall att upprorshandling företages i avsikt att statsskicket skall med vissa medel omstörtas eller lamslås. Genom tillägg av ordet lamslås, som saknar motsvarighet i SL 9:1, kommer brottsbeskrivningen att omfatta även de fall där gärningsmännen ej direkt avse att åvägabringa ändring av författningen utan i stället åsyfta att med sådana medel som angivas i paragrafen sätta det bestående statsskicket ur funktion. Angrepp mot valproceduren eller andra åtgärder för att hindra att en fri och handlingsduglig riksdag skall finnas kunna sålunda innebära att statsskicket lamslås. Av vad nu sagts framgår att statsskicket i detta sammanhang innefattar icke endast statsformen utan även fundamentala statliga funktioner.

Såsom framgår av redogörelsen i inledningen till detta kapitel ha såsom medel för att förverkliga upprorsavsikten i första stycket upptagits, förutom vapenmakt eller eljest våldsamma medel, sabotage eller andra åtgärder som hindra eller allvarligt störa verksamhet av synnerlig vikt för samhällslivet. Angående innebörden av denna bestämmelse hänvisas till nämnda redogörelse. Där motiveras även de föreslagna jämkningarna i straffskalorna. Enligt förslaget skall den lindrigare straffskalan, fängelse från och med två till och med åtta år, tillämpas om faran för riket var ringa. Genom att tillägga orden »för riket» har kommittén velat utmärka att här avses icke endast det fall att faran för förverkligande av avsikten var ringa utan även det fall att det åsyftade resultatet var av jämförelsevis mindre betydelse för riket.

I subjektivt avseende fordras enligt förslaget direkt uppsåt, avsikt. Även i detta hänseende hänvisas till den allmänna motiveringen.

I andra stycket i paragrafen avses handlingar av upprorskaraktär som rikta sig mot något av de högsta statsorganen, nämligen Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten. Första punkten ansluter sig med avseende på medlen för avsiktens förverkligande till första stycket. Denna punkt är tillämplig då avsikten är att något av de högsta statsorganen skall berövas utövning av sin myndighet eller tvingas till åtgärd eller beslut som medför begränsning av någonderas handlingsfrihet. Stadgandet är tillämpligt även för det fall att något av nämnda organ skall tvingas att begränsa handlingsfriheten för ett annat av dessa. I andra punkten behandlas framtving-

ande eller hindrande av annat slags åtgärd eller beslut av de högsta statsorganen än i första punkten sägs; liksom enligt gällande rätt kräves i dessa fall för straffbarhet att de avsedda medlen äro vapenmakt eller eljest våldsamma medel.

Skillnaden mellan de båda stadgandena i andra stycket är i princip att enligt första punkten fråga skall vara om att inkräkta på den allmänna myndighetsutövningen, medan i andra punkten verkningarna skola vara begränsade till ett konkret fall. Tvingas Konungen att på en bestämd post insätta viss person, är gärningen, om förutsättningar för tillämpning av 1 § i övrigt föreligga, i allmänhet att hänföra till andra punkten. Den kan emellertid bliva att hänföra under första punkten därest fråga är om en nyckelpost av politisk, militär eller administrativ betydelse och det är tydligt att insättande av den ifrågavarande personen på denna post medför en allmän begränsning av handlingsfriheten för de styrande. Det kan även tänkas att Konungens handlingsfrihet under en kritisk tid begränsas genom att vissa personer, som han önskar anlita, hindras att ställa sig till förfogande.

För andra punktens fall föreslås en enhetlig straffskala med fängelse från och med två till och med tio år.

2 §.

Denna paragraf motsvarar nuvarande SL 9: 2.

3 §.

Enligt SL 9: 3 dömes för missfirmelse mot kunglig person när någon talar eller skriver smädligen eller eljest förgriper sig med missfirmelig gärning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset.

I samband med 1948 års lagstiftning övervägdes att utbyta orden missfirmelig gärning mot ordet ärekränkning för att därmed markera att bestämmelsen innefattade även förtal. Departementschefen uttalade därvid att frågan ej borde upptagas förrän i samband med den blivande revisionen av ärekränkingsbestämmelserna.¹

I anslutning till den nya utformningen av bestämmelserna om ärekränkning i 3 kap. föreslås sådan omformulering av stadgandet om missfirmelse mot kunglig person att brottet anges avse förgripelse med ärekränkning. Härigenom kommer stadgandet att direkt ansluta sig till bestämmelserna i 3 kap. 1—3 §§ om förtal, vanryktande och förolämpning. Vidare föreslås att den nu använda brottsbenämningen får utgå. Utan att det anges i lagtexten torde som beteckning på brottet kunna begagnas den i det särskilda fallet tillämpliga brottsbenämningen i 3 kap. med tillägg av orden »mot Konungen» eller »mot kunglig person». Med hänsyn till den särskilda karaktär som ärekränkningen i förevarande fall kan ha, vilket markeras genom bestämmelsens placering i 16 kap., föreslås att straffmaximum höjes så att det överstiger det högsta straff som kan tillämpas enligt bestämmelserna i

¹ K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 442.

3 kap. Enligt förslaget omfattar straffskalan fängelse i högst fyra år eller böter.

Angående tillämpligheten i övrigt av bestämmelserna i 3 kap. i fall som avses i förevarande paragraf hänvisas till vad därom anföres vid 3 kap.

4 §.

I SL 9:4 stadgas straff för missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen om någon offentligen skymfar riksstyrelse, som är satt i Konungens ställe, eller riksdagen, dess avdelning eller utskott.

I förslaget har, jämte offentligt skymfande, upptagits förtal. Detta är en naturlig följd av att denna form av ärekränkning straffbelagts i de föreslagna bestämmelserna i 15 kap. 5 § om förtal mot myndigheter i allmänhet och andra organ som äga besluta i allmänna angelägenheter samt i 3 kap. 4 § om förtal mot vissa privata kollektiva enheter. Fråga har sålunda endast varit om i dylika fall 15 kap. 5 § eller 16 kap. 4 § bör bli tillämplig. Anledning synes ej föreligga att för förtal och skymfande tillämpa stadganden i skilda kapitel i brottsbalken och det har då synts naturligtast att upptaga hela det straffbara området i förevarande paragraf.

Vidare har, i överensstämmelse med kommitténs förslag i 1944 års betänkande (SOU 1944:69 s. 159), såsom objekt för brottet upptagits även statsrådet, d. v. s. statsrådet såsom institution, regeringen. Det uteslöts i K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag (s. 442) med den motiveringen, att frågor om ärekränkning mot kollektiv borde komma under behandling först i ett större sammanhang. Eftersom statsrådet är sådant objekt som avses med den nu föreslagna bestämmelsen i 15 kap. 5 § är fråga närmast huruvida ärekränkning mot statsrådet skall vara straffbar enligt nämnda lagrum eller enligt förevarande 4 §. Något sakligt skäl att bedöma ärekränkning i detta fall annorlunda än ärekränkning mot de objekt som nu upptagas i SL 9:4 torde knappast föreligga.

Någon särskild brottsbenämning har ej upptagits. I det särskilda fallet torde gärningen böra benämnas efter sitt innehåll enligt brottsbeskrivningen (förtal mot riksstyrelse, offentligt skymfande av statsrådet etc.). Straffmaximum har ej ansetts böra sättas högre än vad som i 3 kap. 1 § föreslås för grovt förtal, fängelse i två år.

5 och 6 §§.

Dessa paragrafer motsvara nuvarande SL 9:6 och 7. Det i SL 9:6 använda uttrycket medborgerlig frihet föreslås bli ändrat till medborgares frihet med hänsyn till att i 7 § upptagits brottsbenämningen brott mot medborgerlig frihet. Ändringen är ej avsedd att innebära någon saklig avvikelse från vad nu gäller.

7 §.

I inledningen till förevarande kapitel har anförts att i de metoder, som enligt de senaste decenniernas erfarenheter användas för att genomföra upp-

ror eller högförräderi, på ett förberedande stadium kan ingå angrepp mot den fria pressen för att påverka den allmänna åsiktsbildningen samt mot politiska organisationer eller yrkes- eller näringsammanslutningar för att inkräkta på deras handlingsfrihet. Vidare har uttalats att kommittén i anslutning till den nya lagstiftningen i Danmark och Norge på förevarande område funnit anledning att i 16 kap. 7 § upptaga bestämmelser till skydd mot dylika angrepp.

I den norska strafflagen har i samband med 1950 års ändringar införts en ny paragraf, § 99 a, vari stadgas straff för den som med bruk av vapenmakt eller under utnyttjande av fruktan för ingripande av främmande makt hindrar offentliga myndigheter i deras verksamhet eller företager allvarliga övergrepp mot offentliga tjänstemän, pressen, föreningar eller institutioner eller i övrigt sätter betydande samhällsintressen i fara. Straffelovkomiteen, som föreslog införande av denna paragraf såsom komplement till ett i § 97 föreslaget likartat stadgande för ockupationstid, anförde (Ot. prp. nr 79/1950 s. 25), att en aktion för att genomföra omvälvningar eller hindra statsmakterna i utövandet av deras myndighet i första omgången kunde riktas mot lägre förvaltningsorgan, pressen eller inflytelserika föreningar, exempelvis viktiga yrkes- och näringsorganisationer. När detta blivit gjort och befolkningen lamslagits, kunde andra nödvändiga ändringar, exempelvis i stortingets och regeringens sammansättning, företagas på en till synes laglig väg. Det kunde också förekomma att aktionen till en början vore lokal.

I den danska strafflagen har genom lagändringen 1952 såsom § 118 införts en liknande bestämmelse riktad mot den som med maktanvändning eller hot därom eller under utnyttjande av fruktan för främmande makts ingripande hindrar eller söker hindra offentliga myndigheter från att fritt utöva sin verksamhet eller som allvarligt kränker yttrandefriheten eller hindrar föreningar eller andra sammanslutningar att fritt utöva laglig verksamhet, allt under förutsättning att syftet är att öva inflytande i offentliga angelägenheter eller framkalla störningar i samhällsordningen. De sakkunniga som förberedde denna bestämmelse anförde att det vore angeläget att på en så tidig tidpunkt som möjligt kunna kraftigt ingripa mot handlingar, vilkas syfte ännu ej kommit till uttryck på ett sådant sätt att de kunde hänföras under § 111 eller § 113 (upprorsparagraferna), men vilka tydligen vore ägnade och ginge ut på att undergräva den bestående demokratiska samhällsordningen.¹

En undersökning av vilka möjligheter man har att med de från strafflagen till brottsbalken överförda bestämmelserna ingripa mot sådana handlingar som avses i nu berörda stadganden i den norska och den danska strafflagen visar följande.

I 5 § i förevarande kapitel finnas bestämmelser om väpnat hot mot laglig ordning, avseende det fall att någon samlar väpnat manskap m. m. med uppsåt att brott skall förövas mot allmän säkerhet eller medborgares fri-

¹ Betänkning angående ændringer i borgerlig straffelov, navnlig kapitlerne 12 og 13 (1949) s. 46.

het. Om straff för olovlig kårverksamhet stadgas i 6 §. Även i detta fall är i regel fråga om väpnat manskap, eftersom här avses sammanslutning som måste anses vara avsedd att utgöra ett sådant maktmedel som militär trupp eller polisstyrka.

Då fråga är om handlingar som rikta sig mot ämbets- eller tjänstemän äro möjligheterna till ingripande relativt väl tillgodosedda. I 15 kap. 1 § i förslaget stadgas sålunda straff för den som förgriper sig med våld eller hot om våld å ämbets- eller tjänsteman i dennes tjänsteutövning eller för att tvinga honom till tjänsteåtgärd eller hindra honom från eller hämnas för sådan åtgärd. Straffmaximum är fängelse i fyra år. Till samma straff kan enligt 15 kap. 2 § den dömas som annorledes än i 1 § sägs för att tvinga eller hindra ämbets- eller tjänsteman i utövning av hans befattning eller hämnas för tjänsteåtgärd, otillbörligen företager gärning som för honom medför lidande, skada eller annan olägenhet eller hotar därmed. Om bestickning av ämbetsman stadgas i 15 kap. 6 §, där straffet högst är fängelse i två år (jfr 18 kap. 2 §).

Våld eller hot mot enskild bestraffas, förutom enligt bestämmelserna i 1 kap. om dråp och misshandel, enligt vissa paragrafer i 2 kap., särskilt 4 och 5 §§ om olaga tvång och olaga hot. Straffmaximum i sistnämnda båda paragrafer är fängelse i fyra respektive två år, men det olaga tvång och det olaga hot om vilka dessa paragrafer handla äro så bestämda, att det straffbara området är mera begränsat än enligt nyss berörda stadganden i 15 kap. Olaga tvång föreligger sålunda endast om gärningsmannen använt våld eller hot om brottslig gärning eller ock övat otillbörligt tvång medelst hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande. Dessutom skall tvånget ha lett till resultat. Olaga hot föreligger då man hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla fruktan för hans eller annans liv, hälsa eller välfärd eller då man tillfogar annan lidande medelst otillbörligt hot att åtala eller angiva någon för brott eller att om någon lämna meddelande, ägnat att medföra synnerligt men.

Försök och förberedelse kunna enligt förslaget straffas då fråga är om våld eller hot mot tjänsteman (15 kap. 1 §) eller grovt olaga tvång (2 kap. 4 §).

Slutligen finnes i förslagets 17 kap. 11 § ett stadgande om straff för tagande av utländskt understöd. Enligt denna paragraf straffas, med fängelse högst i två år, den som av främmande makt eller någon som handlar i dess intresse mottager penningar eller annan egendom för att genom utgivande eller spridande av skrifter eller annorledes påverka den allmänna meningen om statsskicket eller om åtgärder i rikets inre eller yttre styrelse.

Av vad nu anförts framgår att, då fråga är om angrepp mot andra än ämbets- och tjänstemän, komplettering av lagstiftningen är påkallad till skydd för de samhällsintressen varom här är fråga. En sådan komplettering ligger även väl i linje med Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Sedan riksdagen

med anledning av K. prop. nr 165 till 1951 års riksdag godkänt att Sverige anslöte sig till konventionen har den för Sveriges del ratificerats den 4 februari 1952. I konventionens art. 10 och 11 uttalas, att envar skall äga rätt till yttrandefrihet, innefattande åsiktsfrihet samt frihet att mottaga och sprida uppgifter och tankar utan inblandning av offentlig myndighet och oberoende av territoriella gränser, ävensom till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, däri inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen. Enligt art. 13 i konventionen skall envar, vars i konventionen angivna fri- och rättigheter kränkts, äga effektiv möjlighet att tala härå inför inhemsk myndighet och detta även i det fall att kränkningen förövats av ämbetsman i tjänsteutövning. I detta sammanhang må även erinras om den av Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1948 antagna konventionen nr 87 angående föreningsfrihet och skydd för organisationsrätten (K. prop. nr 162 till 1949 års riksdag).

I förevarande paragraf föreslås straff för den som med våldsamma medel eller med utländskt bistånd övar tvång eller hot i avsikt att påverka den allmänna åsiktsbildningen eller att inkräkta på handlingsfriheten inom politisk organisation eller yrkes- eller näringssammanslutning och därigenom sätter yttrandefriheten eller föreningsfriheten i fara. Såsom brottsbenämning föreslås brott mot medborgerlig frihet.

Gärningar som ha karaktär av brott mot medborgerlig frihet kunna såsom förut berörts innefatta förberedande åtgärder till uppror eller högförräderi, ehuru gärningarna ännu ej riktats mot riket, statskicket eller de högsta statsorganen på sådant sätt att bestämmelserna om straff för förberedelse eller stämpling till nämnda brott kunna tillämpas. Angående inbörden av förberedelse och stämpling hänvisas till de allmänna bestämmelserna härom i 21 kap. 2 § och den speciella regeln om stämpling till högförräderi i 17 kap. 12 §. Det kan i en viss situation vara av avgörande betydelse att möjlighet finnes att i straffrättslig ordning effektivt ingripa mot angrepp gentemot de i den föreslagna paragrafen omnämnda medborgerliga fri- och rättigheterna, innan upprors- eller högförräderiuppsåt kommit till uttryck på sådant sätt att 16 kap. 1 och 9 §§ eller 17 kap. 1 och 12 §§ kunna tillämpas. Därtill kommer att dessa fri- och rättigheter utgöra sådana värden att det framstår såsom väl motiverat att i brottsbalken upptaga en bestämmelse till skydd för dem mot angrepp av svårartat slag även när upprors- eller högförräderiuppsåt ej föreligger.

Någon bestämning i lag av vad som i vårt land avses med medborgerlig frihet finnes ej. I § 16 regeringsformen talas om personlig frihet, frihet att välja vistelseort samt religions- eller samvetsfrihet. Däremot upptagas ej, såsom i vissa främmande författningar och i Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, förenings- och församlingsfrihet samt yttrandefrihet. I § 86 regeringsformen nämnes tryckfrihet, varmed emellertid i detta lagrum förstås varje svensk mans rättighet att, utan några av den offentliga makten i förväg lag-

da hinder, utgiva skrifter och att sedermera endast inför laglig domstol kunna tilltalas och dömas för deras innehåll.

I ett år 1941 avgivet betänkande (SOU 1941: 20) ha inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga framlagt förslag till ändrad lydelse av § 16 regeringsformen. Ehuru detta förslag ej lett till lagstiftning, är det dock i detta sammanhang av intresse. Sålunda föreslog de sakkunniga att i ett nytt andra moment i paragrafen de arter av medborgerlig frihet som tillförsäkrades medborgarna skulle uppräknas. Dessa arter voro religionsfrihet, yttrandefrihet, tryckfrihet, församlingsfrihet och föreningsfrihet.

Det föreslagna stadgandet i 7 § har begränsats till fall då yttrandefriheten eller föreningsfriheten sättes i fara. Dessa båda former av frihet äro av grundläggande betydelse för den demokratiska samhällsordningen och med skyddet i dessa hänseenden uppnår man också i väsentlig mån skydd för församlingsfriheten och religionsfriheten. Vad angår tryckfriheten, som är ett viktigt led i yttrandefriheten, kommer dennas betydelse till direkt uttryck i 1 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen där det sägs, att den som dömer i tryckfrihetsmål skall ha i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick. Vidare stadgas i 1 kap. 1 § samma förordning att det, i överensstämmelse med de i regeringsformen fastställda grunderna för en allmän tryckfrihet och till säkerställande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning, skall stå varje svensk medborgare fritt bland annat att, med vissa angivna inskränkningar, i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter.

Då i den föreslagna lagtexten talas om att yttrandefriheten eller föreningsfriheten sättes i fara avses att fara genom angreppet uppstår icke endast för vissa enskilda personers yttrandefrihet eller föreningsfrihet utan för dessa rättigheter hos en vidare krets av medborgare. Sådan fara kan uppkomma genom att angreppet riktas mot vissa ledande eller tongivande personer eller sammanslutningar eller mot ett stort antal personer i mindre framskjuten ställning. Det kan sålunda i första hand vara fråga om angrepp mot en myndighet, sammanslutning eller enskild person som har stor opinionsbildande betydelse, men yttrandefriheten kan även sättas i fara exempelvis genom en åtgärd som riktas mot hela eller en stor del av personalen vid en eller flera mera betydande tidningar.

Då i paragrafen talas om att gärningsmannen skall ha avsikt att påverka den allmänna åsiktsbildningen och att yttrandefriheten skall sättas i fara, är det i första hand angrepp mot pressen som åsyftas, eftersom denna i vår tid har särskilt stor betydelse för åsiktsbildningen. Angrepp mot andra organ för yttrandefriheten, såsom radio-, televisions- och filmföretag, omfattas emellertid även av bestämmelserna.

Vad som i förevarande paragraf avses med föreningsfrihet framgår i första hand av att i paragrafen straffbeläggas handlingar som ske med avsikt att inkräkta på handlingsfriheten inom politisk organisation eller yrkes- eller näringsammanslutning. Med föreningsfrihet avses emellertid — förutom en förenings frihet att verka ohindrad — även den enskildes rätt att tillhöra

eller icke tillhöra förening, utnyttja medlemskap i förening eller verka för förening eller bildandet av sådan. Begreppet är å ena sidan vidsträcktare än i lagen om förenings- och förhandlingsrätt, bland annat såtillvida att i nämnda lag endast avses förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Å andra sidan begränsas emellertid paragrafens tillämplighet dels av att medlen för tvånget eller hotet äro begränsade till våldsamma medel och utländskt bistånd, dels av de förutsättningar som i paragrafen uppställts i fråga om avsikten och dels genom att fara skall uppkomma för föreningsfriheten överhuvud.

Uttrycket yrkes- eller näringsammanslutning syftar i första hand på de stora arbetsgivar-, arbetar- och tjänstemannaorganisationerna samt övriga centrala sammanslutningar inom industri, hantverk, handel och jordbruk. Avgörande är om sammanslutningen har sådan betydelse att angrepp av ifrågavarande slag mot den måste sägas sätta föreningsfriheten i fara. I en viss situation kan det tänkas att angrepp av lokal karaktär kan ha sådan betydelse. Vad nu sagts gäller i tillämpliga delar även beträffande de politiska organisationerna.

Straffbarheten begränsas i den föreslagna paragrafen till fall då tvång eller hot övas med våldsamma medel eller med utländskt bistånd. Dessa begrepp ha här samma innebörd som i 16 kap. 1 § och 17 kap. 1 §.

I subjektivt hänseende har, liksom i upprorsparagrafen, straffbarheten begränsats till direkt uppsåt eller avsikt.

Straffskalan för brott mot medborgerlig frihet har bestämts till fängelse i högst fyra år. Något stadgande om straff för försök, förberedelse eller stämpling har ej upptagits. Ej heller har någon mot paragrafen svarande bestämmelse ansetts böra upptagas i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

8—10 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 9: 8—10. De ändringar som företagits äro av redaktionell natur eller följdändringar.

17 KAP.

Om brott mot rikets säkerhet.

Detta kapitel motsvarar SL 8 kap., vilket liksom SL 9 kap. erhöll ny lydelse genom 1948 års lagstiftning. De bestämmelser som nu delvis omarbetats äro de i SL 8: 1 om högförräderi och i SL 8: 8 om kränkande av främmande makt. I inledningen till 16 kap. har redogjorts för den huvudsakliga innebörden av ändringarna i 1 § och bakgrunden till dessa. Genom ett tillägg i 12 § har stämplingsbegreppet i fråga om stämpling till högförräderi utvidgats. I samband med ändringarna i 1 § har föreslagits ett nytt stadgande, vilket upptagits såsom 2 § och handlar om straff för vissa former av krigsanstiften. Detta stadgande har föranlett omnumrering av de följande paragraferna i kapitlet. Omarbetningen av 9 § (SL 8: 8) har i huvudsak föranletts av de nya ärekränkingsbestämmelserna i 3 kap. i försla-

get. Vidare föreslås viss jämkning i straffskalan för spioneri. Ändringarna i 1 och 9 §§ samt det nya stadgandet i 2 § ha föranlett kommittén att framlägga förslag till ändringar i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

1 §.

Strafflagens konstruktion av högförräderiparagrafen har bibehållits i stort sett oförändrad. I anslutning till ändringen i 16 kap. 1 § i förslaget i fråga om medlen för förverkligande av gärningsuppsåtet har dock uttrycket »eljest lagstridiga medel» ersatts med »sabotage eller andra åtgärder som hindra eller allvarligt störa verksamhet av synnerlig vikt för samhällslivet». Angående innebörden av sistnämnda uttryck hänvisas till vad som anförts vid 16 kap. Vidare har av redaktionella skäl och för att åstadkomma överensstämmelse med 16 kap. 1 § uttrycket våldsamma medel ändrats till vapenmakt eller eljest våldsamma medel. Liksom i SL 8:1 har utländskt bistånd upptagits som medel för högförräderi.

I första stycket sista punkten har, liksom i 16 kap. 1 §, uttrycket »var faran ringa» kompletterats med orden »för riket». Kompletteringen har skett i förtydligande syfte.

Såsom framhållits i inledningen till 16 kap. har kommittén ansett att straffbarheten i subjektivt hänseende icke såsom vid uppror bör begränsas till fall då gärningsmannen handlat med direkt uppsåt. I fråga om högförräderi har alltså kommittén bibehållit det allmänna uppsåtsbegreppet omfattande såväl direkt som indirekt och eventuellt uppsåt.

2 §.

Sker krigsanstiftan med uppsåt att riket skall med sådana medel som angivas i SL 8:1 läggas under främmande makt eller med annat uppsåt som i nämnda lagrum sägs föreligger högförräderi. Enligt 1 § andra stycket lagen den 30 juni 1948 om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig (SFS nr 450) kan dödsstraff tillämpas om riket kommit i krig och någon genom statsförbrytelse av i lagen angivet slag väsentligen bidragit till framkallande av kriget. I och för sig är krigsanstiftan emellertid ej något brott enligt strafflagen. Om exempelvis någon i ett spänt läge, med uppsåt att föra riket ut i krig men utan uppsåt att riket skall bli underkuvat av främmande makt, iscensätter ett gränsintermezzo eller en bombfällning från flygplan, hemfaller han sålunda ej under något straffbud som tager sikte på sådan handlingens speciella karaktär av krigsanstiftan. Här synes föreligga en lucka som bör utfyllas.

I en ny 2 § föreslås nu ett stadgande av innehåll att den skall dömas till ansvar för krigsanstiftan som, med uppsåt att riket skall invecklas i krig eller andra fientligheter, åstadkommer fara därför med utländskt bistånd eller med våldsamma eller svikliga medel, såvida gärningen ej är att anse som högförräderi.

Motsvarighet till detta stadgande förekommer såväl i dansk som i norsk rätt. Den danska strafflagens § 99 stadgade sålunda redan i den ursprung-

liga lydelsen av den 15 april 1930 straff för den som trädde i förbindelse med en främmande makts regering för att ådraga den danska staten eller någon med denna för krigstillfälle förbunden stat krig. En mildare straffskala skulle tillämpas om det skedde för att förnå en främmande makt att på annat sätt kränka den danska statens bestämmandefrihet. I § 100 stadgades straff för den som genom offentliga uttalanden tillskyndade ögonskenlig fara för fientliga åtgärder mot den danska staten eller för främmande makts inblandning i den danska statens angelägenheter eller som framkallade sådan fara. Genom den nya lagstiftningen om statsförbrytelser har, jämte det att båda paragraferna något ändrats i fråga om straffsatserna, § 99 erhållit en ny, ännu vidare formulering. Sålunda straffas enligt § 99 i dess nya lydelse den som företager en handling som syftar till att påföra den danska staten eller någon med denna för krigstillfälle förbunden stat krig, ockupation eller andra fientligheter, såsom blockad eller annan tvångsåtgärd, eller som i övrigt verkar för att den danska statens bestämmandefrihet med utländskt bistånd kränkes.

Enligt den norska strafflagens § 84, som ej undergått någon förändring i samband med lagändringarna 1950, straffas den som rättsstridigt föranleder att Norge eller någon med Norge under ett utbrutet krig förbunden stat invecklas i krig eller fientligheter.

Liksom fallet är i dansk och norsk rätt har någon allmän bestämmelse om straff för krigsanstiftan eller krigspropaganda ej upptagits i förslaget.¹ En begränsning har skett till åtgärder där uppsåtet är att Sverige skall invecklas i krig eller andra fientligheter. I detta hänseende är förslaget mera begränsat än de danska och norska bestämmelserna, enligt vilka åtgärder som avse en med landet förbunden stat likställdes med åtgärder som avse det egna landet. Någon motsvarighet till stadgandet i 20 kap. 16 § i förslaget (SL 27: 15), avseende gärningar begångna under krigstid, har sålunda ej upptagits i detta sammanhang. Det synes riktigast att åtgärder mot förbunden stat likställas med åtgärder mot det egna landet endast i fall där gärningsmannen åtminstone har eventuellt uppsåt med avseende på effekten för det egna landet.

Även i ett annat avseende är den föreslagna bestämmelsen om krigsanstiftan mera begränsad än de danska och norska stadgandena. I förslaget begränsas sålunda straffbarheten till fall då fara för krig eller andra fientligheter åstadkommes med utländskt bistånd eller med våldsamma eller svikliga medel. Det norska stadgandet har i detta hänseende begränsats endast genom att ordet rättsstridigt använts.

Med uttrycket »andra fientligheter» avses åtgärder av militär natur, i första hand ockupation. Vidare falla härunder blockad och andra tvångsåtgärder från främmande makts sida, när åtgärderna utföras med eller direkt stödjas på militära maktmedel.

¹ Jfr beträffande frågan om kriminalisering av krigspropaganda första lagutskottets utlåtande nr 10 vid 1952 års riksdag.

3 och 4 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 8: 2 och 3. Brottbenämningarna ha språkligt jämkats. Vidare har uttrycket avsevärt men i 3 § på samma sätt som i 20 kap. 1 § ändrats till betydande men.

5—8 §§.

Till dessa paragrafer ha överförts bestämmelserna i SL 8: 4—7. En ändring har därvid företagits i straffskalan för spioneri. Enligt SL 8: 4 är straffet för detta brott straffarbete i högst sex år eller, om brottet är ringa, fängelse. För grovt spioneri är straffet enligt SL 8: 5 straffarbete från och med fyra till och med tio år eller på livstid. Vid överförandet av bestämmelserna i SL 8: 4 till 5 § i förslaget har straffskalan med tillämpning av principen om enhetligt frihetsstraff ändrats till att omfatta fängelse från och med sex månader till och med sex år eller, om brottet är ringa, fängelse i högst två år. Med hänsyn till brottets natur har det ansetts att lägre straff än fängelse i sex månader ej bör ifrågakomma i andra fall än där brottet kan betecknas som ringa. Stadgandena i SL 8: 4 och 5 ha vid överförandet till 5 och 6 §§ i förslaget redaktionellt jämkats.

9 §.

I SL 8: 8 upptagas under brottbenämningen kränkande av främmande makt följande fall: a) att någon offentligen skymfar främmande makts flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken; b) att någon med våld, hot därom, smädelse eller annan missfirmelig gärning förgriper sig mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket; samt c) att någon gör intrång i lokal som innehaves av främmande makts representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes.

I 1944 års betänkande föreslog kommittén sådan utformning av nu ifrågavarande stadgande, som hade sin plats i 8: 10 i det då framlagda förslaget, att den skulle dömas till straff som genom vissa angivna handlingar, bland dem offentlig smädelse mot främmande makt eller dess regering, utsatte rikets vänskapliga förhållande till främmande makt för fara, ehuru han bort inse denna fara. I departementsförslaget omarbetades paragrafen och i samband därmed bortogs ur stadgandet straff för offentlig smädelse mot främmande makt eller dess regering. Som motiv härför anfördes att frågan om bestraffandet av dessa fall av ärekränkning mot kollektiv borde upptagas först i samband med den allmänna frågan om dylik ärekränkning.¹

Frågan om ärekränkning mot kollektiva enheter har i förslaget lösts så att förtal mot myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter straffbelagts i 15 kap. 5 § och förtal mot vissa privata kollektiv i 3 kap. 4 §. Den i SL 9: 4 upptagna bestämmelsen om missfirmelse mot riksstyrelse eller mot riksdagen har i förslagets 16 kap. 4 § utvidgats i två hänseenden, nämligen dels så att den omfattar även statsrådet och dels så att jämte offentligt skymfande upptagits förtal mot de objekt som avses

¹ Jfr SOU 1944: 69 s. 14 och 144 f samt K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 135 f och 441 f.

i paragrafen. Straffskyddet i 15 kap. 5 § och 16 kap. 4 § omfattar ej utländska organ. I viss anslutning till stadgandet i 16 kap. 4 § föreslås att i förevarande paragraf upptages straff för offentligt skymfande av främmande makt eller dess regering. Det har visat sig att behov av en sådan bestämmelse föreligger. Såsom framhölls vid 1948 års lagstiftning inkräktar ett sådant stadgande ej på den fria kritikrätten. I detta sammanhang har ej upptagits förtal, huvudsakligen med hänsyn till de bevissvårigheter som skulle uppkomma därest kriminaliseringen utsträcktes till att omfatta även osanna eller ogrundade beskyllningar som ej ha karaktär av offentligt skymfande.¹

En allmän begränsning av det straffbara området enligt förevarande paragraf synes böra ske genom att såsom förutsättning för straffbarhet i paragrafen upptages att genom där omnämnda handlingar den främmande makten kränkes. Härigenom kvalificeras de i paragrafen upptagna handlingstyperna på sätt som motiveras av paragrafens placering i förevarande kapitel och brottet får en avgränsning som motsvarar brottsbenämningen, vilken av språkliga skäl föreslås bliva ändrad till kränkning mot främmande makt. Det må även framhållas att enligt 14 § åklagare ej utan Konungens lov äger väcka åtal för kränkning mot främmande makt.

Det i SL 8: 8 upptagna, med b) här ovan betecknade fallet innefattar bland annat smädelse eller annan missfirmlig gärning mot främmande makts statsöverhuvud eller representant här i riket. Den gärning som här avses är ärekränkning i de former som upptagits i SL 16 kap., alltså både förtal (SL 16: 7 och 8) och förolämpning (SL 16: 9 och 11). Det innebär sålunda ingen annan ändring än den som följer av den nya gestaltningen av ärekränkingsbrottet i 3 kap., när kommittén nu föreslår att uttrycket smädelse eller annan missfirmlig gärning utbytes mot ärekränkning. Med uttrycket ärekränkning i förslaget avses samtliga former av ärekränkning enligt 3 kap., nämligen förtal, vanryktande och förolämpning.

Angående tillämpligheten i övrigt av bestämmelserna i 3 kap. i fall som nu nämnts hänvisas till vad därom anföres i anslutning till 3 kap..

Viss omarbetning av lagtexten har skett även med avseende på det här ovan angivna fallet c). Bestämningen »gör intrång i lokal som innehaves av främmande makts representation eller gör skada därå eller å egendom som där finnes» har ersatts med att den främmande makten kränkes »genom intrång i lokal eller skadegörelse å egendom som innehaves av dess representation». Ändringen är delvis av redaktionell natur, men den innebär därjämte den jämkningen av det straffbara området att bestämmelsen kommer att omfatta även skadegörelse å sådan egendom som väl innehaves av den främmande maktens representation men ej finnes i dess lokaler, exempelvis en bil som är uppställd på annan plats än i legationens byggnad. Den förut omtalade allmänna förutsättningen för straffbarhet att den främmande makten skall

¹ Angående frågan huruvida en stat kan anses folkrättsligt förpliktad att straffbelägga ärekränkning mot främmande makt eller dess officiella organ, se SUNDBERG, Folkrätt, andra uppl. (1950) s. 54, CASTBERG, Folkerett, andra uppl. (1948) s. 71 och ROSS, Lærebog i folkeret, almindelig del, andra uppl. (1946) s. 239 f.

kränkas genom handlingen torde få relativt stor praktisk betydelse i fall av förevarande slag. Då exempelvis inbrott förövas i en legationsbyggnad eller skadegörelse sker å legationens egendom utan att den speciella egenskapen hos föremålet att utgöra viss främmande makts egendom i och för sig har någon betydelse för gärningsmannen, kommer paragrafen sålunda ej att bli tillämplig. Det synes ej motiverat att i sådana fall bedöma gärningen annorledes än jämlikt de allmänna bestämmelserna om inbrott eller skadegörelse.

10 och 11 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 8: 9 och 10.

12 §.

Till denna paragraf ha med vissa redaktionella ändringar överförts bestämmelserna i SL 8: 11. I sak har vidare den ändringen skett att stämplingsbegreppet utvidgats såvitt angår stämpling till högförräderi. Såsom stämpling till högförräderi skall sålunda anses att träda i samverkan med andra eller i förbindelse med främmande makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas. Beträffande motiveringen här för hänvisas till vad som anföres i anslutning till 20 kap. 13 § i förslaget.

13 och 14 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 8: 12 och 13. Såsom en följd av införandet av det enhetliga frihetsstraffet har den i SL 8: 12 förekommande uppdelningen av straffskalan ej bibehållits.

18 KAP.

Om ämbetsbrott.

1—14 §§.

Detta kapitel motsvarar SL 25 kap. om ämbetsbrott.

Kommittén har ej till förnyat övervägande upptagit frågan om ämbetsansvarets omfattning. I K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag uttalade departementschefen (s. 66, jämför s. 343) att utredning av denna fråga borde ske i samband med en blivande undersökning av tjänstemännens förhandlingsrätt. I 1948 års förhandlingsrättskommittés betänkande (SOU 1951: 54) upptages frågan ej till behandling. I sitt utlåtande den 31 oktober 1952 över nämnda betänkande har straffrättskommittén framhållit, att om den av förhandlingsrättskommittén föreslagna lagstiftningen genomföres, det hinder undanröjes som hittills förelegat mot att genomföra en rationell, efter kriminalpolitiska grunder bestämd reglering av ämbetsansvaret. Det är sålunda tydligt att frågan om ämbetsansvarets omfattning är beroende av den fortsatta behandlingen av förhandlingsrättskommitténs förslag.

Till kommittén har överlämnats 1952 års riksdags skrivelse nr 266, vari riksdagen hemställt att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en förutsättningslös utredning av frågan om revision av reglerna rörande statsrådets konstitutionella ansvarighet och för riksdagen framlägga de förslag vartill utredningen kunde föranleda.

Statsrådets juridiska ansvarighet regleras i första hand genom § 106 regeringsformen och 1810 års lag om ansvarighet för statsrådets ledamöter. Sistnämnda lag är föråldrad och torde i varje fall ej böra bibehållas i nuvarande skick. Enligt kommitténs mening bör ansvarigheten för statsrådets ledamöter ej vara begränsad till de brott mot grundlag och allmän lag som äro upptagna i ansvarighetslagens brottskatalog, utan brott begånget av statsråd i ämbetet bör i princip bedömas på samma sätt som ämbetsbrott begånget av annan ämbetsman. De allmänna bestämmelserna om ämbetsbrott i brottsbalken torde därför i princip böra göras tillämpliga även på statsråd. Några speciella bestämmelser med hänsyn till statsrådsansvarigheten torde ej behöva upptagas i brottsbalken. Ansvarigheten bör ej begränsas till åtgärder och beslut som komma till uttryck i statsrådsprotokollen, och de allmänna preskriptionsbestämmelserna i strafflagen böra gälla även i förevarande fall.

Det är emellertid klart att en viss begränsning av statsråds juridiska ansvarighet är erforderlig; samtliga fall av tjänstefel enligt 18 kap. 4 § (SL 25:4) böra sålunda icke beivras i straffrättslig ordning. Begränsningen torde liksom enligt gällande rätt böra ske genom särskilda regler om åtalsprövning. Denna prövning torde liksom nu böra ankomma på riksdagen eller något dess organ. Här uppkommer sålunda frågan hur gränsdragningen mellan statsrådets juridiska och politiska ansvarighet bör ske.

Nu berörda problem liksom frågorna om det rättsliga förfarandet och riksrättens sammansättning böra få sin lösning i samband med en överarbetning av bestämmelserna om statsrådets konstitutionella ansvarighet överhuvud. Med hänsyn till att dessa frågor falla utanför kommitténs uppdrag har kommittén icke ansett sig böra i vidare mån än här skett behandla förevarande ämne.

Beträffande de i kapitlet om ämbetsbrott upptagna stadgandena har kommittén verkställt endast smärre ändringar och förtydliganden.

Liksom i 15 kap. 5 § föreslås att i 2 § ordet belöning ersättes med förman.

Stadgandet i 3 §, som motsvarar SL 25:3, har varit föremål för vissa överväganden i anslutning till det nya stadgandet i 15 kap. 7 § om brott mot tystnadsplikt. Härom hänvisas till vad som anföres vid sistnämnda paragraf. Maximum för det allmänna straffet i 3 § föreslås, liksom i 4 §, till fängelse i ett år.

I anslutning till 10 §, som motsvarar SL 25:10, må anmärkas att, då brott enligt 1—3 §§ äro ringa, allenast böter ingå i straffskalan. Detta medför att enligt 21 kap. 4 § i förslaget straff för medverkan i ringa fall ej skall ådömas.

I SL 25: 11 andra stycket stadgas om partiellt ämbetsansvar för vissa befattningshavare. Därvid göres bland annat den inskränkningen att den som är vald till ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling ej må enligt SL 25: 7 dömas till avsättning i annat fall än då han dömes till straffarbete eller för brott som avses i SL 8 kap. till fängelse.¹ Kommittén anser det knappast sakligt motiverat, i synnerhet efter införande av enhetligt frihetsstraff, att upprätthålla skillnaden i sist berörda hänseende mellan brott mot rikets säkerhet och övriga brott. På grund härav föreslås att inskränkningen i de här ifrågavarande befattningshavarnas ansvarighet bestämmas så, att enligt 7 § ej må dömas till avsättning i annat fall än då straffet bestämmas till fängelse i minst sex månader.

I förtydligande syfte har vid överförandet av bestämmelserna i SL 25: 11 till förslaget ytterligare viss ändring skett. Bestämmelserna i 2 § andra stycket och 3 § andra stycket om straff för den som varit ämbetsman anses äga motsvarande tillämpning på de kategorier som avses i 11 § första stycket andra punkten och andra stycket.² För att förtydliga lagtexten i detta hänseende har i 11 § såsom tredje stycke upptagits ett stadgande härom. Det nuvarande tredje stycket i SL 25: 11 har upptagits såsom 12 § i kapitlet.

SL 25: 12 stadgar att brott som avses i 5 § samma kapitel hör under allmänt åtal utan hinder av vad eljest må vara stadgat. Det är här fråga om de s. k. osjälvständiga ämbetsbrotten, d. v. s. sådana brott som kunna begås även av annan än ämbetsman och genom att förövas av ämbetsman i hans tjänst endast bli va särskilt kvalificerade. Bestämmelser om självständiga ämbetsbrott finnas, förutom i 1—4 §§ i förevarande kapitel, även inom specialstraffrätten. I ett flertal lagar och författningar utanför strafflagen meddelas nämligen straffbestämmelser som uteslutande avse ämbetsmän. Gärning som omfattas av en dylik specialstraffrättslig bestämmelse faller utom tillämplighetsområdet för stadgandet i 5 §. Följaktligen blir ej heller SL 25: 12 tillämplig på de specialstraffrättsliga självständiga ämbetsbrotten. Tillämpligheten av 5 § och därmed även 12 § är sålunda beträffande de specialstraffrättsliga ämbetsbrotten begränsad till de osjälvständiga. Enligt regeln i 12 § skulle ett dylikt brott falla under allmänt åtal oavsett om i specialförfattningen funnes en särskild bestämmelse som undantog brottet från allmänt åtal. I 6 § i övergångsbestämmelserna till 1948 års ändringar i strafflagen finnes emellertid ett undantagsstadgande som säger att vad i SL 25: 12 är stadgat icke innebär ändring i bestämmelse i annan lag än strafflagen om inskränkning i allmän åklagares åtalsrätt med avseende å sådan gärning som i 3 § samma kapitel sägs och som är särskilt belagd med straff.³ Detta undantagsstadgande innebär att om en specialstraffrättslig bestämmelse om tystnadsplikt kan tillämpas på ämbetsmän, någon avvikelse från specialförfattningens åtalsbestämmelse ej skall inträda endast därför att en ämbetsman utfört gärningen. Undantaget från regeln i SL 25:

¹ Jfr första lagutskottets utlåtande nr 39 vid 1948 års riksdag s. 38; jfr även *Brott mot staten* s. 642 f.

² Jfr *Brott mot staten* s. 588.

³ Angående tillkomsten av denna bestämmelse se NJA II 1949 s. 99.

12 bör alltså gälla. Det torde lämpligen böra upptagas såsom en ny punkt i sistnämnda paragraf, vilken enligt vad förut sagts vid överförandet till förslaget upptagits såsom 13 §. Ett sådant tillägg föreslås därför i denna paragraf samtidigt som 6 § i berörda övergångsbestämmelser upphäves.

I övrigt ha i förevarande kapitel ej vidtagits andra ändringar i de särskilda paragraferna än redaktionella jämkningar och följdändringar. Det må nämnas att i 7 § stadgandet i första stycket första punkten om avsättning, där ämbetsman på grund av annat brott än sådant varom i 1—4 §§ sägs dömes till straffarbete, ändrats på det sätt att straffarbete ersatts med fängelse i minst sex månader samt att i andra punkten fängelse eller böter ersatts med fängelse understigande sex månader eller böter.

Slutligen må i anslutning till 4 § erinras om att regeln i 22 kap. 1 § om straffrihet i fall av ringa oaktsamhet är tillämplig även på det utvidgade oaktsamhetsbegrepp som förekommer i stadgandet om tjänstefel.

19 KAP.

Om brott av krigsmän.

1—23 §§.

Bestämmelserna i SL 26 kap. om brott av krigsmän ha upptagits i 19 kap.

Vad beträffar försök till brott varom stadgas i 7 § finnes i SL 26:7 en bestämmelse att lika med våld skall anses gärning som innefattar mordförsök, försök till dråp eller försök att tillfoga svår kroppsskada (SL 14:10). Något stadgande om förberedelse eller stämpling till brott enligt SL 26:7 finnes ej. Vid 15 kap. 1 § har redogörelse lämnats för tillkomsten av nämnda bestämmelse i SL 26:7 (K. prop. nr 144 till 1948 års riksdag s. 88). Bestämmelsen motiverades av att i en försöksbestämmelse rörande ifrågavarande brott hot och lindrigare våld borde uteslutas samt ett tillbakaträdande från försök till grövre våld ej borde föranleda straffrihet i de fall som här avsåges. Vidare framgår av redogörelsen vid 15 kap. 1 § att för där avsett fall, våld eller hot mot tjänsteman, föreslagits straff för försök eller förberedelse, varvid dock från straffbarhet undantagits det fall att brottet, om det fullbordats, skulle ha varit att anse som ringa (15 kap. 16 §). Det synes önskvärt att brotten enligt 15 kap. 1 § och 19 kap. 7 §, som till sin natur äro likartade, konstrueras efter i huvudsak samma principer. Den avvikelserna synes dock motiverad av de speciella militära förhållandena att stämpling likställes med förberedelse i fall som avses i 19 kap. 7 §. På grund härav och då enligt kommitténs mening hinder ej föreligger att även för fall som avses i 19 kap. 7 § tillämpa de vanliga reglerna om straffrihet vid tillbakaträdande från försök, föreslås att den särskilda bestämmelsen om försök i 7 § får utgå och att i 19 § upptagas bestämmelser om försök, förberedelse och stämpling till brott som i 7 § avses av motsvarande innehåll som stadgandena i 15

kap. 16 §. Detta förutsätter emellertid att i 7 § första stycket införes en särskild straffskala för det fall att det fullbordade brottet är ringa. Sådan ändring i 7 § första stycket föreslås därför.

Viss ändring föreslås i straffskalorna i 7 § andra stycket och 13 § andra stycket (SL 26: 7 andra stycket och 13 andra stycket). I dessa lagrum stadgas straff bland annat för det fall att brott som omtalas i första styckena i samma paragrafer förövas då riket är i krig. Straffskalan är i SL 26: 7 andra stycket frihetsstraff i högst tio år eller, om brottet är ringa, disciplinstraff samt i SL 26: 13 andra stycket frihetsstraff i högst fyra år eller, om brottet är ringa, disciplinstraff. För det i första styckena i paragraferna behandlade fallet att riket ej är i krig ingår alltid frihetsstraff i straffskalan. Det synes i och för sig oegentligt att man för ringa fall har att tillämpa en snävare straffskala då riket är i krig än under fredsförhållanden. Härtill kommer att de föreslagna medverkansbestämmelserna i 21 kap. ej medgiva att anstiftare eller medhjälpare dömes till straff då endast böter eller disciplinstraff ingå i straffskalan. På grund av vad nu anförts ha i straffskalorna för nu berörda fall upptagits, förutom disciplinstraff, fängelse i högst sex månader.

I SL 26: 8 stadgas straff för missfirmelse mot krigsman om krigsman förgriper sig med smädelse eller annan missfirmelig gärning mot annan krigsman i eller för dennes tjänst. Brottbeskrivningen omfattar såväl förtal (SL 16: 7 och 8) som förolämpning (SL 16: 9 och 11). I anslutning till de nya ärekränkingsbestämmelserna i 3 kap. torde brottet i 8 § i förslaget böra beskrivas såsom ärekränkning, innefattande samtliga former av detta brott enligt 3 kap., nämligen förtal, vanryktande och förolämpning. Någon särskild brottsbenämning har ej upptagits utan de i 3 kap. använda benämningarna torde få tillämpas med tillägg av orden »mot krigsman», t. ex. förtal mot krigsman. Samma åtalsbegränsning som enligt 3 kap. 7 § och, för fall som avses i 15 kap. 5 §, enligt 17 § sistnämnda kapitel, torde böra gälla. Ett stadgande härom har upptagits i 23 §.

Såsom följd av införandet av enhetligt frihetsstraff föreslås att den särskilda straffskalan i SL 26: 13 andra stycket för övergivande av post under beredskapstillstånd borttages och att sådant brott sålunda skall bedömas enligt första stycket i den mot nämnda lagrum svarande 13 § i förslaget.

I SL 26: 11 stadgas om undanhållande. För sådant brott skall enligt första stycket i paragrafen dömas till disciplinstraff. Den som förut begått sådant brott må dömas till fängelse. För att undvika denna speciella återfallsregel och med hänsyn tagen även till innebörden av de nya medverkansreglerna föreslås att i 11 §, som motsvarar SL 26: 11, införes en enhetlig straffskala av disciplinstraff eller fängelse i högst sex månader. I SL 26: 11 andra stycket upptagas särskilda straffskalor för de fall att någon gör sig skyldig till undanhållande under beredskapstillstånd och då riket är i krig. Införandet av enhetligt frihetsstraff föranleder att i 11 § andra stycket i förslaget upptages en enhetlig straffskala för dessa båda fall.

I anslutning till 18 §, som motsvarar SL 26: 18 om tjänstefel, erinras om

att regeln i 22 kap. 1 § om straffrihet i fall av ringa oaktsamhet är tillämplig även på det utvidgade oaktsambetsbegrepp som förekommer vid tjänstefel.

De ändringar som i övrigt företagits i kapitlet ha karaktär av redaktionella följdändringar.

20 KAP.

Krigsartiklar.

Genom 1948 års lagstiftning sammanfördes i ett nytt kapitel i strafflagen, 27 kap., bestämmelser som skola gälla endast då riket är i krig eller i vissa fall under beredskapstillstånd eller, efter konungens förordnande enligt SL 27: 16 andra stycket, under tid då riket befinner sig i krigsfara eller då det finnes påkallat av andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden.¹ Bestämmelserna i SL 27 kap., som har överskriften »Särskilda bestämmelser för krig, beredskapstillstånd m. m.», ha i förslaget upptagits såsom 20 kap. Därvid har den nuvarande långa kapitelrubriken ersatts med »Krigsartiklar», en benämning som tidigare förekommit i strafflagen för krigsmakten beträffande brott av i huvudsak här ifrågavarande slag.

Kommittén har till närmare övervägande upptagit särskilt bestämmelserna i SL 27: 1 om krigsförräderi. Därvid har, såsom förut inledningsvis nämnts, händelseutvecklingen under senare år beaktats och särskild hänsyn tagits till de erfarenheter som kommit till uttryck i den nya lagstiftningen på detta område i Danmark och Norge.

I K. prop. nr 144 till 1948 års riksdag (s. 145 f) uttalade departementschefen att uttrycket i SL 27: 1 »då riket är i krig» täckte även det fall att riket var ockuperat, eftersom en ockupation av Sverige eller någon del därav icke syntes kunna tänkas utan att krigstillstånd föreläge och detta icke upphävdes enbart genom att det militära motståndet upphörde. I annat sammanhang i samma proposition (s. 180) uttalade departementschefen angående innebörden av ordet krig:

Krig torde böra anses vara för handen redan då faktiskt krigstillstånd inträtt, även om formlig krigsförklaring dessförinnan icke blivit utfärdad. Å andra sidan kan emellertid, för att krig skall föreligga, icke vara nödvändigt att stridshandlingar börjat företagas, men i så fall läres böra fordras att endera parten auktoritativt förklarat att han anser krigstillstånd ha uppkommit. Ehuru den omständigheten, att ett land angripits med stridshandlingar, i allmänhet medför att landet är i krig, kunna dock enstaka sådana handlingar ha karaktär av neutralitetskränkningar; de innebära då icke inledande av krig. I fråga om krigstillståndets upphörande torde man i detta sammanhang endast behöva räkna med formligt fredsslut.

Erfarenheterna från det senaste världskriget visa att en ockupation kan komma till stånd utan att möta något militärt motstånd eller med den ockuperades framtvungna samtycke. Situationen kan alltså vara sådan att frågan huruvida krigstillstånd inträtt kan vara vanskelig att besvara eller måste

¹ I SL 27: 14 tredje stycket finnes ett stadgande av speciell natur, som kan vara tillämpligt även då ingen av nämnda förutsättningar föreligger.

besvaras nekande. Med hänsyn härtill har i såväl dansk som norsk lag ockupation upptagits som ett självständigt fall då bestämmelser av nu ifrågavarande slag skola gälla. De danska krigsförräderibestämmelserna (§§ 101—104) gälla sålunda under krig eller ockupation (besættelse). I den norska lagen har, vid sidan av § 86 som stadgar straff för den som begår vissa gärningar »i krigstid eller med krigstid for øye», införts ett särskilt stadgande, § 86 b, för fall av påtvungen ockupation av norskt område. Bestämmelser om ockupation finnas även i den norska lagens § 97. I motiven till de norska bestämmelserna anföres (Ot. prp. nr 79/1950 s. 12) att erfarenheterna visat att det är nödvändigt att ha straffbestämmelser för brott mot plikterna mot fäderneslandet också under en ockupation utanför krigstid. I samband därmed återopas situationen i Danmark under senaste kriget, då landets regering fann att den måste böja sig för krav på ockupation utan att gå i krig. Det framhålles vidare i den norska propositionen, under erinran om de tyska planerna 1940 att taga konungen, stortinget och regeringen till fånga, att det också kunde tänkas att det genom överrumpling lyckades att sätta landets lagliga myndigheter helt ur spel så att det varken bleve tal om motstånd eller mobilisering. Slutligen uttalas att det vore synnerligen olyckligt om bestämmelser för en dylik situation saknades, eftersom lagstiftningsmakten antingen vore helt satt ur funktion eller stode under ockupationsmaktens kontroll, samt att det vore angeläget att man ej skulle bliva tvungen att genomföra strafflagstiftning med tillbakaverkande kraft.¹

I detta sammanhang må vidare erinras om Genèvekonventionen den 12 augusti 1949 angående skydd för civilpersoner under krigstid. Enligt artikel 2 i konventionen skall den tillämpas, förutom i krig, vid ockupation av hela eller en del av ett lands territorium även om ockupationen icke möter något militärt motstånd. Det vill alltså synas som om i konventionen förutsättes att fall förekomma då ett land är ockuperat utan att krig, enligt den definition som ovan återgivits, har utbrutit.

Kommittén anser det vara angeläget att de lagstiftande myndigheterna taga ståndpunkt till den nu behandlade frågan så att ovisshet därom ej föreligger i den, låt vara föga sannolika situationen att landet utan krig bleve påtvunget en ockupation. Man bör räkna med den möjligheten att regeringen i ett sådant läge är förhindrad att meddela förordnande jämlikt 18 § (SL 27: 16 andra stycket) eller att den måhända kunde tvingas att upphäva ett redan meddelat sådant förordnande. Kommittén föreslår därför att i en ny paragraf, 2 §, meddelas särskilda bestämmelser för det fall att riket helt eller delvis är ockuperat ändå att det ej är i krig.

Även i övrigt har SL 27: 1 omarbetats. Andra stycket har ansetts böra utgå och delvis ersättas av ett nytt stycke i 4 §, nuvarande SL 27: 3, om överlöppande till fienden. Nuvarande första och tredje styckena ha, huvudsakligen i förtydligande syfte, omskrivits.

¹ Beträffande en egenartad form ev ockupation av Island under senaste världskriget, se Tryggvason i De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1949—50 s. 125 f.

Ett närmare övervägande av innebörden i ordet försvaret har föranlett vissa förtydliganden i lagtexten. I stället för det i SL 27 kap. nu flerstädes använda uttrycket »främmande makt» har vidare uttrycket fienden ansetts kunna genomgående och konsekvent användas i kapitlet, sedan ett nytt stadgande införts i 19 § enligt vilket med fiende likställes främmande makt med vilken riket ej är i krig, om fara hotar att krig med den främmande makten kan uppkomma.

Brott som avses i SL 27: 1 första och andra styckena benämnas nu krigsförräderi. För de fall som avses i paragrafens tredje stycke finnes ej någon särskild brottsbenämning. Med hänsyn till att brottsbenämningen i 1 § skall användas även när fråga är om handling som blivit begången under ockupationstid, oavsett om riket är i krig eller icke, synes den nuvarande brottsbenämningen ej alldeles lämplig. Kommittén föreslår därför att i stället för krigsförräderi upptages benämningen landsförräderi. För det fall som avses i 1 § andra stycket i förslaget användes beteckningen landssvek. Landsförräderi har visserligen tidigare ansetts ha en vidsträcktare betydelse. Under förarbetena till 1940 års lagstiftning rörande ändringar i SL 8 kap. m. m. — genom vilken lagstiftning infördes brottsbenämningarna högförräderi i SL 8: 1 och krigsförräderi i SL 8: 6 — anförde sålunda de sakkunniga (SOU 1940: 8 s. 20), att de viktigaste av de brott mot rikets säkerhet som straffbelades i SL 8 kap. i det allmänna språkbruket plägade innefattas i begreppen landsförräderi och spioneri, vilka termer dock ej upptagits i lagtexten. Landsförräderiet vore enligt de sakkunniga sådan handling som riktade sig mot statens maktställning i förhållande till andra stater och angreppsobjektet vore rikets yttre ställning och säkerhet. Kommittén anser att, även om landsförräderi sålunda tidigare innefattat jämväl brott som numera fått särskilda benämningar såsom högförräderi och spioneri, man lämpligen kan i brottsbalken upptaga landsförräderi såsom benämning på de brott som nu under en kortare tid kallats krigsförräderi.

Även SL 27: 2, som i förslaget upptagits såsom 3 §, har omskrivits och förenklats.

I SL 27: 12 finnas bestämmelser om försök, förberedelse och stämpling till krigsförräderi m. m. Viss utvidgning av det straffbara området föreslås i det nya stadgande om dessa frågor som upptagits såsom 13 §. Stämpling tages nämligen här, liksom i 11 kap. 12 § om stämpling till sabotage m. m. och i 17 kap. 12 § om stämpling till högförräderi, i en något mera vidsträckt betydelse än den begreppet eljest har enligt gällande lag och förslagets 21 kap. Vidare föreslås ett uttryckligt stadgande i 13 § att förberedelse eller stämpling under tid då riket hotas av krig, ockupation eller andra fientligheter straffas ändå att fientligheter icke utbrutit.

SL 27: 16 har uppdelats i två paragrafer, 17 och 18 §§, i förslaget. I övrigt ha i flera paragrafer företagits jämkningar av huvudsakligen redaktionell art.

De föreslagna ändringarna i kapitlet föranleda kommittén att framlägga förslag till motsvarande omskrivning i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

1 §.

I denna paragraf behandlas brott som i den nu gällande lagstiftningen till större delen benämns krigsförräderi men som, enligt vad som anförts i det föregående, nu föreslås få benämningen landsförräderi (första stycket) eller, då fråga är om lindrigare fall, landssvek (andra stycket).

I SL 27:1 första stycket ha krigsförräderifallen uppdelats i två grupper. Den första avser fall då någon begår gärning som är till avsevärt men för det egna försvaret eller för motståndsvksamhet inom en ockuperad del av riket, den andra biståndshandlingar åt fienden till avsevärt men för riket. Inom vardera gruppen angivas först vissa typiska exempel, varefter följer en generell klausul med innehåll som nyss sagts.

I förslaget bibehålles denna uppdelning. För att göra lagtexten tydligare och mera lättläst ha emellertid tyfallen upptagits i särskilda punkter, varefter de båda generella klausulerna upptagits såsom sista punkt i uppräkningsen av tyfall och tillsammans med själva straffbestämmelsen.

Den första generella klausulen i SL 27:1 uttryckes med orden »annan dylik förrädisk gärning som är till avsevärt men för försvaret eller för motståndsvksamhet inom ockuperad del av riket». Den har i förslaget ersatts med »annan dylik förrädisk gärning», där den »är ägnad att medföra betydande men för rikets krigsmakt eller eljest för försvaret av riket».

Beträffande innebörden av ordet försvaret förekommer ej i motiven till SL 27:1 något uttalande som är direkt klarläggande. Vid bestämmelsens tillkomst synes avsikten emellertid ha varit att genom ordet försvaret åstadkomma en viss utvidgning i förhållande till det i tidigare lagstiftning (SL 8:6) använda ordet krigsmakten (jfr departementschefens uttalande i K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 112). Av motiven till den tidigare och nuvarande spionerilagstiftningen synes framgå att ordet försvaret där avser endast militära förhållanden eller förhållanden som ha mera direkt samband med försvarsväsendet (jfr exempelvis NJA II 1937 s. 57 och 1939 s. 651 samt SOU 1935:8 s. 248 och 1940:8 s. 20—23; jfr även sistnämnda betänkande s. 42).

Tillämpligheten av lagstiftningen om förräderi under krig torde emellertid numera, när kriget har total karaktär, icke böra vara begränsad till det militära försvaret, d. v. s. det försvar som uppbäres av den militära försvarsorganisationen. Även det civila försvaret bör åtnjuta samma skydd mot förrädiska handlingar. Att under ordet försvaret inbegripa civilförsvaret överensstämmer för övrigt med terminologien i civilförsvarslagen (SFS 536/1944), där det heter att civilförsvaret har till uppgift att utöva sådan verksamhet för rikets försvar som icke åvilar krigsmakten. Härutöver bör emellertid enligt kommitténs mening även i förevarande bestämmelse inläggas en allmänare betydelse, nämligen att såsom förräderi mot försvaret skola anses även handlingar som överhuvud äro ägnade att avsevärt försvåra möjligheterna att försvara riket. Sålunda bör exempelvis icke endast ett sabotage mot en krigsindustriell anläggning eller en för de militära operationerna betydelsefull bro anses som landsförräderi eller lands-

svek utan också liknande gärningar mot en för riket betydelsefull kraftanläggning eller ett förråd, även om sådan gärning ej har omedelbar betydelse för de militära operationerna. Såsom förut nämnts användas i dansk och norsk lagstiftning uttrycken »kampdygtighet» och »motstandskraft», och det framhålles i de norska motiven att ordet motstandskraft valts för att giva ett klart uttryck åt att det icke endast är handlingar som innebära en försvagning på det rent militära området som avses.

De principer som sålunda legat till grund för en viss omformulering av den första av de generella klausulerna i 1 § första stycket ha även föranlett jämkning av ordalagen i de exempel i punkterna 1—3 som i anslutning till denna klausul överförts från SL 27: 1. Uttrycken »hindrar, missleder eller förråder rikets krigsmakt eller del därav» samt »förleder därtill hörande krigsfolk till modlöshet eller myteri» föreslås bliva ersatta med orden »hindrar, missleder eller förråder krigsfolk eller andra som äro verksamma för försvaret av riket eller förleder dem till myteri, trolöshet eller modlöshet». Att ordet trolöshet, som förekommer även i 6 och 7 §§ (SL 27: 5 och 6), upptagits i lagtexten beror på att myteri avser endast gärningar av krigsmän (jfr 19 kap. 3 § och SL 26: 3). Krigsfolk är ett kortare uttryck för »rikets krigsmakt eller del därav». Liksom det i gällande rätt använda uttrycket anses tillämpligt då en enda person inom krigsmakten hindras, missledes eller förrådes, såvitt det kan sägas inverka på funktionsdugligheten hos någon krigsmaktens avdelning (NJA II 1949 s. 163), utesluter ej det i förslaget använda uttrycket samma tolkning, isynnerhet som de i paragrafen angivna fallen endast äro vägledande exempel. Såsom fall av materiell skadegörelse anföres i SL 27: 1 att någon »fördärvar eller förråder försvarsverk eller ock fabrik, bro, fartyg eller annat, som har avsevärd betydelse för försvaret». Det föreslås att i uppräknningen i stället upptagas »befästning, krigsmateriel, fabrik, förråd, kraftanläggning, trafikled, fartyg eller annat av betydelse för försvaret». Eftersom uttrycket fördärvar närmast innefattar krav på total förstörelse, har i exemplet även upptagits ordet skadar. Det må påpekas att uteslutandet av ordet avsevärd i exemplet sammanhänger med att graden av betydelsen bestämmes genom den generella klausulen. Samma är förhållandet i fråga om exemplen i punkterna 3 och 4.

Med den allmänna formulering som användes i förslaget synes det ej nödvändigt att i lagtexten särskilt ange motstandsverksamhet inom ockuperad del av riket. En motstandsverksamhet under tid då riket är i krig ingår i försvaret av riket i den betydelse som försvaret av riket har i förevarande paragraf. I 2 §, där fråga är om ockupation ändå att riket ej är i krig, har däremot särskilt angivits att vad i 1 § sägs om försvaret skall äga tillämpning å motstandsverksamheten. Angående innebörden av detta begrepp hänvisas till vad som anföres vid 2 §.

I SL 27: 1 kräves att gärningen är till avsevärt men i vissa hänseenden, medan enligt förslaget fordras att gärningen är ägnad att medföra betydande men. Med den i gällande rätt använda beskrivningen skall det i rätte-

gången visas att gärningen varit till sådant men som i paragrafen sägs. Enligt förslaget är det tillräckligt att gärningen typiskt sett kunnat beräknas medföra betydande men. Detta innebär att, därest men ej finnes ha uppkommit, en hög grad av sannolikhet föreligger för att men kunnat uppkomma. I sak torde skillnaden mellan de beskrivningar som användas i gällande lag och i förslaget vara obetydlig. Här är i regel ej fråga om ett påtagligt faktum; under alla förhållanden måste en värdering ske. Härtill kommer att det under krig kan vara ödesdigert från samhällets synpunkt att i en rättegång förebringa bevisning om den faktiska skada som uppkommit och dess betydelse. Vidare må framhållas att försök, förberedelse och stämpling till brott varom här är fråga äro straffbara såväl enligt gällande rätt som enligt förslaget och att i sådana fall straffbarheten under alla förhållanden måste grundas på en bedömning av faran för ett men som faktiskt ej uppkommit. Då man i dansk och norsk lagstiftning icke använt konstruktionen »ägnad att», torde detta knappast innebära att straffbarheten där är mera begränsad än enligt förslaget. I § 102 i den danska lagen användes sålunda uttrycket »svækker kampdygtigheden» och i § 86 i den norska lagen »svækker motstandskraften». Den föreslagna brottsbeskrivningen för landsförräderi är genom uttrycket »betydande men för rikets krigsmakt eller eljest för försvaret av riket» mera avgränsad och mera bestämd än motsvarande beskrivningar i dansk och norsk lag.

Den andra generella klausulen i SL 27: 1 gäller det fall att någon till avsevärt men för riket »eljest gör tjänst åt» främmande makt. Detta uttryck har i förslaget ersatts med »annan dylik förrädisk gärning», där gärningen »indefattar betydande bistånd åt fienden». Detta uttryckssätt korresponderar väl med de danska och norska bestämmelserna. I danska lagen användes sålunda i § 102 uttrycket »yder fjenden bistand ved råd eller dåd» och i norska lagens § 86 uttrycket »på annen måte rettstridig yter fienden bistand mot Norge». Ordet bistånd torde å ena sidan ha en något allmännare innebörd än uttrycket »göra tjänst åt» men å andra sidan markera en begränsning, eftersom »bistånd åt fienden» ställer större krav på handlingens betydelse för fienden. I regel torde bistånd åt någon enskild som tillhör fiendemakten ej kunna betraktas som bistånd åt fienden, eftersom biståndet måste avse den fiendliga verksamheten mot riket.

Enligt SL 27: 1 andra stycket straffas för krigsförräderi svensk medborgare som, då riket är i krig, bär vapen mot riket, även om hans insats på fiendesidan icke skulle ha medfört avsevärt men för riket. På samma sätt bedömes enligt detta stadgande om svensk medborgare »annorledes gör tjänst åt fienden i verksamhet eller uppgift av avsevärd betydelse för fiendens krigföring». Det förra av dessa båda fall motsvarar det tidigare stadgandet i 134 a § strafflagen för krigsmakten. Som exempel på det senare fallet, vilket infördes i samband med 1948 års lagstiftning, anföres i motiven att svensk medborgare är verksam i fiendens radiopropaganda mot riket.

Kommittén föreslår att andra stycket i SL 27: 1 får utgå och att stad-

gandet, i vad det avser svensk medborgare som bär vapen mot riket, överföres till 4 § (SL 27:3) om överlöpande till fienden. I samband därmed föreslås viss jämkning i straffskalan i 4 § så att den kommer att överensstämma med straffskalan för landsförräderi. Beträffande det fall att svensk medborgare »annorledes gör tjänst åt fienden i verksamhet eller uppgift av avsevärd betydelse för fiendens krigföring» torde bestämmelserna om landsförräderi eller landssvek kunna tillämpas, bestämmelserna om landssvek när den enskildes insats ej i och för sig har större betydelse.

Den i SL 27:1 tredje stycket upptagna, särskilt med tanke på ockupationsfallet tillkomna lindrigare bestämmelsen avser bistånd åt fienden genom gärningar av i första stycket beskrivet slag, vilka emellertid icke medfört avsevärt men för riket; för gärningar begångna under ockupation stadgas för vissa fall strafffrihet. Denna bestämmelse tager sålunda närmast sikte på fall som omfattas av den andra generella klausulen i första stycket. I förslaget konstrueras stadgandet uttryckligen så, att det avser lindrigare fall av båda de gärningstyper som behandlas i första stycket. Till straff skall sålunda enligt 1 § andra stycket i förslaget dömas ändå att gärning som i första stycket avses endast i mindre mån är ägnad att medföra men för försvaret av riket eller innefattar ringare bistånd åt fienden än där sägs. Stadgandets innehåll framträder genom en sådan beskrivning klarare än enligt den nuvarande lagtexten. Det är icke endast de generella klausulerna med nämnda modifikation som bliva tillämpliga i andra styckets fall. Även de i första stycket uppräknade exemplen bliva här vägledande. Såsom brottsbenämning föreslås, som förut nämnts, landssvek.

Den enligt SL 27:1 tredje stycket endast för ockupationsfallen gällande klausulen om strafffrihet i vissa fall för gärning som ej kan anses otillbörlig har genom den nya konstruktionen av bestämmelserna gjorts tillämplig även på fall då ett område mera kortvarigt hålles av fientliga trupper under fientligheternas gång. Även om stadgandet har sin ojämförligt största betydelse under ockupation, torde fall kunna tänkas förekomma då tillämpning av stadgandet är befogat även eljest då ett område är besatt av fienden. Förutsättningarna för strafffrihet ha genom omformulering av klausulen något vidgats. Sålunda ha, jämte befolkningens behov och gärningsmannens försörjning, i lagtexten angivits även »andra särskilda förhållanden».

Det ligger i landssvekets natur att straffbarheten får bestämmas genom en avvägning med hänsyn till de föreliggande faktiska förhållandena i det särskilda fallet. Brottsbeskrivningen är därför liksom i gällande rätt och i motsvarande stadganden i dansk och norsk rätt relativt allmänt hållen. I den norska lagens § 86 anses en viss begränsning ske då i fråga om bistånd till fienden eller försvagandet av landets motståndskraft förutsättes att gärningen skall vara rättsstridig. För särskilda fall sker en begränsning genom användning av ordet otillbörlig. I de danska motiven framhålles att det måste underförstås vid tolkningen av ifrågavarande bestämmelser, att det endast är de rättsstridiga eller otillbörliga handlingarna som drabbas av straff.

Kommittén anser att i de i förslaget använda uttrycken »men för försvaret av riket» och »ringare bistånd åt fienden» ligger en objektivt bestämd avgränsning av det brottsliga området på sätt förut sagts angående innebörden av de generella klausulerna i första stycket. Genom straffrihetsklausulen, som är av absolut karaktär, erhålles också en begränsning. Det har ej ansetts nödvändigt att direkt utsäga att sådant bistånd åt fientlig makt som är tillåtet enligt folkrättsliga grundsatser ej medför straff. En sådan handling kan nämligen ej anses otillbörlig.¹

I förslaget har ordet fienden genomgående kunnat användas i 1 § i stället för det i SL 27: 1 första stycket begagnade uttrycket främmande makt. Kommittén föreslår nämligen att såsom 19 § i kapitlet införes ett stadgande av innehåll att med fiende i detta kapitel likställes främmande makt med vilken riket ej är i krig, om fara hotar att krig med den främmande makten kan uppkomma. Genom denna bestämmelse möjliggöres att även i bestämmelserna om försök, förberedelse och stämpling i 13 § i stället för främmande makt användes det mera uttrycksfulla ordet fienden. Det är nämligen icke i förhållande till en främmande makt vilken som helst som gärningar av ifrågavarande slag kunna förekomma. Frågan är närmast av terminologisk art och några svårigheter i tillämpningen torde med hänsyn till landsförräderiets och landssvekets natur knappast behöva uppkomma. För straffbarhet fordras att gärningsmannen haft klart för sig att sådana förhållanden som konstituera en fara för krig med den främmande makten verkligen förelågo. I rättstillämpningen bör iakttagas att, i fall då krig icke föreligger, den främmande makten icke betecknas med ordet fienden.

Straffskalorna i SL 27: 1 bibehållas oförändrade fränsett den ändring som följer av övergången till enhetligt frihetsstraff. Den lindrigare straffskalan i första stycket skall dock enligt förslaget tillämpas när brottet är mindre grovt, medan enligt SL 27: 1 förutsättning härför är att av brottet endast kom ringa fara för rikets säkerhet. Det av kommittén valda uttryckssättet innebär att vid bestämmande av tillämplig straffskala samtliga omständigheter vid brottet skola beaktas.

2 §.

Bestämmelserna i 1 § äro tillämpliga även under ockupationstid, om riket är i krig eller förordnande meddelats enligt 18 § (SL 27: 16 andra stycket). Fall kunna emellertid, såsom förut framhållits, tänkas uppkomma då ingendera av dessa förutsättningar föreligger under en ockupation. De i 2 § föreslagna speciella stadgandena för ockupationstid skola tillämpas ändå att riket ej är i krig och de komplettera sålunda i detta avseende 1 §. Eftersom 1 § i första hand skall tillämpas även under ockupation, blir 2 § tillämplig endast på gärningar som äro ägnade att medföra men för motståndsverksamheten eller som innefatta bistånd åt ockupationsmakten.

I fråga om innebörden av ordet ockupation kan hänvisas till artikel 42

¹ Jfr nedan s. 374.

i reglemente angående lagar och bruk i lantkrig av den 18 oktober 1907, det s. k. lantkrigsreglementet, vilket ingår såsom bilaga i IV Haagkonventionen (SFS nr 153/1910).¹ Ett område anses vara ockuperat, då detsamma faktiskt befinner sig under den fientliga arméns herravälde. Ockupationen omfattar endast de områden å vilka detta herravälde upprättats och kan utövas. Av intresse är i detta sammanhang definitionen i den danska strafflagens § 99 stk. 2. Med ockupation förstås enligt denna bestämmelse främmande »besættelse» av danskt statsområde när och så länge den påtvingas landet genom maktanvändning eller hot därom. Liknande uppfattning om innebörden av ockupation föreligger enligt norsk rätt.

Brottsbeskrivningen i 2 § anknyter till de båda generella klausulerna i 1 §. Fråga är om handlingar av samma slag som avses i 1 §, när de äro ägnade att medföra men för motståndsverksamheten eller när de innefatta bistånd åt ockupationsmakten.

Genom att motståndsverksamheten angivits i bestämd form har avsetts att giva uttryck åt att icke vilken som helst mot ockupationsmakten riktad verksamhet åtnjuter skydd enligt paragrafen. Håri ligger dock ej något krav på att verksamheten skall vara organiserad på visst sätt eller ingå i en enhetlig rörelse, men den skall kunna sägas ingå såsom ett led i motståndsverksamheten i landet.

På grund av hänvisningen till 1 § skola såväl straffskalor som brottsbenämningar i 1 § användas på ockupationsfallen. Likaså gäller den i 1 § andra stycket stadgade straffrihetsregeln för vissa fall. Beaktas bör även att, såsom erinrats vid 1 §, bistånd som är tillåtet enligt folkrättsliga grundsatser ej medför straff.

I dansk och norsk lagstiftning upptagas i lagtexten åtskilliga fall av typiska ockupationsbrott, exempelvis angiveri, propaganda till förmån för ockupationsmakten och vissa former av parti- eller organisationsarbete i samverkan med denna. Kommittén anser att bedömandet av gärningar av ifrågasvarande slag är i så hög grad beroende av de särskilda omständigheterna vid deras begående att det knappast är lämpligt att i lagtexten ange vissa typer av handlingar såsom under alla förhållanden brottsliga. Man måste också, såsom departementschefen framhöll i samband med 1948 års lagstiftning, hålla i minnet att det med hänsyn till folkrättens innehåll överhuvud är mycket vanskligt att giva detaljerade regler på förevarande område.

3 §.

Detta stadgande, som avser landsförräderi och landssvek av oaktsamhet, motsvarar SL 27: 2. Straffskalan har något förenklats genom att den gjorts enhetlig för båda brottstyperna men med särskilt förhöjt maximum för grovt brott, överensstämmande med den nuvarande högsta strafftiden för brott som avses i SL 27: 2.

¹ Jfr SUNDBERG, Folkrätt, andra uppl. (1950) s. 306 f.

4 §.

Första stycket i denna paragraf överensstämmer med nuvarande SL 27: 3 om överlöpande till fienden, frånsatt att straffminimum sänkts från sex till fyra år, varigenom det kommer att överensstämma med straffminimum för landsförräderi. Enligt förslaget skall såsom andra stycke i denna paragraf upptagas den nu i SL 27:1 andra stycket ingående straffbestämmelsen rörande det fall att svensk medborgare, då riket är i krig, bär vapen mot riket. Förslaget innefattar ej någon saklig ändring i detta stadgande.

5—12 §§.

Till dessa paragrafer ha överförts stadgandena i SL 27: 4—11. Därvid har i de nya 9 och 11 §§ uttrycket »uppsåtligen eller av försummelse» ändrats till »uppsåtligen eller av oaktsamhet». Det typiska fallet av oaktsamhet är här givetvis det som består i försummelse. Genom ändringen vinnes emellertid bättre överensstämmelse med det allmänna stadgandet i 22 kap. 1 § om de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet. Straffrihetsregeln i 22 kap. 1 § för ringa oaktsamhet äger tillämpning även i hithörande fall.¹ I 9 § har upptagits brottsbenämningen försummande av krigsförberedelse i stället för den i SL 27: 8 nu använda benämningen bristfällig krigsförberedelse.

13 §.

I SL 27: 12 stadgas bland annat att försök och förberedelse till brott som avses i SL 27: 1 och 3 äro straffbara. Såsom förberedelse anses ock stämpling.

Enligt 1940 års lagstiftning gällde bestämmelserna om krigsförräderi i SL 8: 6 vid krig eller då krig hotade riket. Om stämpling till krigsförräderi stadgades i SL 8: 24. Lika med anstiftare av stämpling skulle anses bland annat den som i syfte att komma sådant förräderi åstad trädde i förbindelse med främmande makt. Vidare stadgades i SL 8: 25 straff för den som i annat fall än förut i kapitlet sagts trädde i samverkan med andra eller i förbindelse med främmande makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta krigsförräderi, vilket framdeles kunde bliva av honom själv eller annan företaget. En lindrigare straffskala skulle tillämpas för annan deltagare än anstiftare eller ledare om faran var ringa. I motiven till SL 8: 25 anfördes att stadgandena i 8: 24 vore otillräckliga, eftersom där för straffbarhet förut-sattes att den skyldige bestämt åsyftade att förräderi skulle begås av honom själv eller av annan. Detta innebure att det tilltänkta förräderiet skulle vara till tid, ort etc. åtminstone någorlunda fastslaget och i tiden jämförelsevis nära förestående så att den förrädiska planen kunde betecknas som aktuell,

¹ 1948 års folkrättsbrottsakkunniga ha i ett den 15 september 1952 till chefen för justitiedepartementet avgivet betänkande om lagstiftning i anslutning till folkrättsliga regler angående krig (stenc.) föreslagit vissa ändringar i SL 27: 11, 13 och 14; jfr K. prop. nr 142 till 1953 års riksdag med förslag till lag om ändring i 1 och 27 kap. strafflagen, m. m. Kommittén har ej tagit ståndpunkt till frågan om genomförande av de sålunda föreslagna ändringarna utan har i dessa delar utgått från den nuvarande lagtexten; i SL 27: 14 tredje stycket har uttrycket utländsk man ersatts med utlänning.

² NJA II 1941 s. 57 f.

något som ofta nog kunde vara svårt att leda i bevis.² Erfarenheten hade emellertid givit vid handen att åtskillig allvarlig statsfientlig verksamhet ginge ut på förberedelse till förräderi utan att några fullt aktuella planer därför uppgjorts; man planerade och övade allehanda åtgärder som skulle tjäna ett förrådiskt syfte om och när detta bleve aktuellt, t. ex. ett krigs-utbrott som man möjligen föreställde sig såsom ganska ovisst eller åtminstone avlägset. Det vore emellertid tydligt att det erbjöde en mycket allvarlig fara för samhällsfreden, om anhängare av statsfientliga riktningar, kanske i stort antal, tillätes förbereda sig för att medverka i mer eller mindre sannolika förrådiska företag som i en framtid kunde komma att företagas. Sådana förberedelser vore betänkliga även ur den synpunkten att de såsom ett slags »handlingens propaganda» vore ägnade att utbreda och befästa ett statsfientligt sinnelag; de vore härutinnan betydligt mera effektiva än en agitation som arbetade enbart med opinionsbildningens vanliga metoder. På grund av vad sålunda anförts vore ett sådant stadgande som det föreslagna erforderligt. Det borde icke vara tillämpligt då sådant förräderi bestämt åsyftades och förfarandet sålunda ginge ut på att främja detta. I sådant fall skulle SL 8: 24 tillämpas.

När kommittén i 1944 års betänkande föreslog borttagande av bestämmelserna i SL 8: 24 och 25, skedde det med den motiveringen att de där avsedda fallen skulle bedömas enligt de allmänna bestämmelserna om förberedelse i SL 3: 2.¹ Enligt dessa skulle såsom förberedelse till brott anses att någon, med uppsåt att han själv eller annan skulle begå viss gärning, lämnade eller mottog penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för utförande av brottet eller tog befattning med vapen, sprängämne eller annat hjälpmedel för brottets förövande. Såsom förberedelse skulle enligt kommitténs förslag även anses att någon eljest trädde i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att framdeles förövdades spioneri, sabotage, mened eller brott varå kunde följa straffarbete i åtta år eller däröver; föreläge stämpling till bestämt brott eller försök att anstifta sådant, skulle det anses försvårande. Sistnämnda stadgande rönne emellertid kritik under remissförfarandet. Uttrycket »träda i förbindelse med annan» ansågs vagt och ägnat att skapa osäkerhet. Bestämmelsen ansågs vidare ägnad att förhindra frivilligt tillbakaträdande och att giva den med vilken förbindelse söktes tillfälle att genom hot om angivelse framtvunga en fortsatt verksamhet för brottets förverkligande. Stadgandet upptogs ej i SL 3: 2, men i stället tillkom den nu gällande bestämmelsen i detta lagrum om stämpling, varmed förstås att någon i samråd med annan beslutar gärningen eller att någon söker anstifta annan eller åtager eller erbjuder sig att utföra den.

Enligt 13 § i förslaget, som motsvarar SL 27: 12, äro försök, förberedelse och stämpling till landsförräderi och landssvek straffbara. Strafflagens allmänna förberedelsebegrepp, som är oförändrat i förslaget (21 kap. 2 §), innebär att till straff kan dömas även om brottsplanen icke genomförts så långt att man måste räkna med dess fullföljande fram till fullbordat brott såsom

¹ SOU 1944: 69 s. 9 och 78 f.

något aktuellt. En förutsättning för straffbarhet är dock att förberedelsehandlingen är av sådant slag som angives i SL 3:2. Det är alltså ej vilka förberedelseåtgärder som helst som äro straffbara, även om de faktiskt kunna leda till fullbordat brott och medföra den största skada för landet. Om någon exempelvis vidtager förberedelseåtgärder för att hjälpa fientliga invasionstrupper eller för att under en blivande ockupation i samförstånd med ockupationsmakten omhändertaga landets administration, är det enligt gällande bestämmelser en förutsättning för att han skall kunna dömas till straff för förberedelse att han bevisligen mottagit penningar för brottets utförande, att han tagit befattning med vapen el. dyl. för att användas som hjälpmedel vid brottets genomförande, att han i samråd med annan beslutat gärningen eller att han sökt anstifta annan eller åtagit eller erbjudit sig att utföra den.

En förutsättning för att kunna döma till straff för fullbordat brott är enligt gällande lag att gärningen blivit begången då riket är i krig eller under tid för vilken förordnande enligt SL 27:16 andra stycket blivit meddelat. Skäl kunna anföras för att straff för förberedelse till krigsförräderi redan med nuvarande gestaltning av förberedelsebestämmelserna kan ådömas även då förberedelsehandlingen blivit begången före sådan tid, men lagen är på denna punkt ej fullt klar. Denna oklarhet är betänkelig i synnerhet som här är fråga om för rikets säkerhet mycket allvarliga förfaranden. Det är angeläget att möjlighet föreligger att i fall av förevarande slag ingripa med straff, eftersom förhållandena, såsom lagrådets majoritet framhöll i samband med 1948 års lagstiftning, kunna vara sådana att förordnande som nyss sagts med hänsyn till lägets ömtålighet eller liknande omständighet finnes icke böra meddelas. Lagrådet förordade i detta sammanhang att SL 27:1 skulle göras tillämplig jämväl då krig hotade riket.¹

I dansk och norsk rätt finnas klara bestämmelser som giva möjlighet att ingripa mot förberedelse till landsförrädiska gärningar före ett krigsutbrott. I den danska strafflagen har sålunda införts ett särskilt stadgande i § 101 om straff för den som med krig, ockupation eller andra fientligheter för ögonen företager någon handling varmed bistånd åt fienden förberedes, och § 86 i den norska strafflagen är tillämplig även på gärningar som begås med krigstid för ögonen.

Med hänsyn till den uppenbara betydelsen av att samhället har möjlighet att redan på ett tidigt stadium ingripa mot förberedelseåtgärder för brott av ifrågavarande slag föreslår nu kommittén att 13 § kompletteras i två hänseenden. Enligt förslaget skall åt begreppet stämpling i de fall som avses i 13 § givas ett vidsträcktare innehåll än enligt de allmänna reglerna i 21 kap. 2 §. Vidare skall i 13 § intagas en bestämmelse om straff för förberedelse och stämpling även om gärningen förövas innan fientligheter utbrutit.

Utvidgningen av stämplingsbegreppet har skett efter mönster av SL 8:25 enligt den lydelse detta stadgande erhöll genom 1940 års lagstiftning. Såsom stämpling skall sålunda anses, förutom de handlingar som i allmänhet ingå

¹ K. prop. nr 144 till 1948 års riksdag s. 286.

i detta begrepp, att träda i samverkan med andra eller i förbindelse med fienden för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att brott av ifrågavarande slag må förövas. För att bestämmelsen att förberedelse och stämpling skola straffas ändå att fientligheter icke utbrutit ej skall medföra att straff för sådan gärning kan ifrågakomma då den företagits under rena fredsförhållanden, föreslås en begränsning av motsvarande slag som i dansk rätt, nämligen så att åtgärden skall ha vidtagits under tid då riket hotas av krig, ockupation eller andra fientligheter.

Har gärning av sist berört slag företagits under tid då riket ej hotas av fientligheter, kunna väl i vissa fall bestämmelserna om högförräderi och förberedelse eller stämpling därtill bliva tillämpliga. Kommittén anser emellertid att samhällsskyddet mot allvarlig statsfientlig verksamhet under tid, då man ej kan säga att riket hotas av fientligheter, kräver att det utvidgade stämplingsbegreppet enligt den nu föreslagna 13 § i förevarande kapitel göres tillämpligt även då fråga är om vissa gärningar, vilkas straffbarhet ej är beroende av om de blivit begångna då riket är i krig eller då riket hotas av krig eller andra fientligheter. En sådan utvidgning föreslås sålunda i 11 kap. 12 § då fråga är om sabotage och vissa andra grova brott enligt 11 kap. samt i 17 kap. 12 § i fråga om högförräderi.

Beträffande innebörden av ordet fienden hänvisas till 19 § samt till vad som anföres vid 1 §.

Andra stycket i förevarande paragraf överensstämmer med SL 27: 12 andra stycket, frånsett redaktionella följdändringar.

14—16 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 27: 13—15. Vissa jämkningar av redaktionell natur ha skett i de till förslaget överförda bestämmelserna.¹

17 och 18 §§.

Dessa paragrafer motsvara SL 27: 16.

19 §.

Såsom 19 § föreslås ett nytt stadgande av innehåll att i 20 kap. med fiende likställes främmande makt med vilken riket ej är i krig, om fara hotar att krig med den främmande makten kan uppkomma. Angående motiven till detta stadgande hänvisas till vad därom anföres vid 1 §.

20 §.

Till denna paragraf har stadgandet i SL 27: 17 överförts.

¹ Jfr not vid 5—12 §§.

Allmänna bestämmelser.

De särskilda brotten ha behandlats i 1—20 kap. i förslaget till brottsbalk. Vissa därmed sammanhängande allmänstraffrättsliga frågor upptagas i de tre återstående kapitlen i förslaget, 21—23 kap. Sålunda innehåller 21 kap. de nu i SL 3 kap. behandlade reglerna om försök, förberedelse och medverkan till brott. I 22 kap. meddelas allmänna bestämmelser om straffbarhet och strafffrihet; kapitlet ersätter vissa delar av nuvarande SL 5 kap. samt innehåller därutöver vissa stadganden som sakna särskild motsvarighet i gällande lag. I 23 kap. slutligen stadgas om strafflags tillämplighet i tid och rum. I denna del motsvarar förslaget SL 1 kap. samt vissa bestämmelser i strafflagens promulgationslag. I 23 kap. upptages även ett stadgande om de allmänna bestämmelsernas tillämplighet inom specialstraffrätten.

Av det anförda framgår att de nuvarande allmänna bestämmelserna i SL 1—6 kap. endast i vissa delar fått motsvarighet i förslaget. Rörande skälen för den avgränsning som sålunda skett hänvisas till vad som anföres i redogörelsen för förslagets huvudgrunder.

21 KAP.

Om försök, förberedelse, stämpling och medverkan till brott.

Detta kapitel motsvarar SL 3 kap. Före 1942 års strafflagsändringar behandlades där endast delaktighet i brott. Genom 1942 års lagstiftning infördes i kapitlet generella bestämmelser om straffbarheten vid försök till brott (13 §) samt en förtydligande bestämmelse för det fall att en gärningsman bereder annan vinning genom brottet eller tillägnar annan något (14 §). Dessa bestämmelser bibehöllos vid 1948 års strafflagsrevision. I övrigt erhöll hela kapitlet då nytt innehåll. Delaktighetsreglerna ersattes med nya och mera omfattande regler om medverkan till brott, varjämte en allmän regel om förberedelse till brott infördes. Samtidigt ändrades kapitelrubriken från »Om delaktighet i brott och om försök till brott m. m.» (före 1942 »Om delaktighet i brott») till »Om försök, förberedelse och medverkan till brott».

SL 3 kap. upptager nu i 1 § de grundläggande bestämmelserna om försök, i 2 § motsvarande regler om förberedelse till brott och i 3 § en för försök och förberedelse gemensam bestämmelse om strafffrihet vid frivilligt tillbakaträdande. I 4 § finnas allmänna bestämmelser om straff för medverkan till brott, i 5 § stadgas om straffnedsättning eller strafffrihet för vissa fall av medverkan och i 6 § givas bestämmelser om underlåtenhet att avslöja eller hindra brott. Slutligen upptages i 7 § bestämmelsen om vinning för annan m. m.

Samtliga bestämmelser i SL 3 kap. utom stadgandet i 7 § ha med vissa smärre ändringar överförts till 21 kap. i förslaget och de ha där upptagits i

samma paragrafföljd som i gällande lag. Stadgandet i 7 § har i förslaget fått sin plats i 22 kap. 9 §.

De förēslagna ändringarna innebära beträffande försök en jämkning av reglerna om tillämplig straffskala vid bestämmande av straffet för försök. Övriga ändringar i bestämmelserna om försök och förberedelse äro närmast av redaktionell natur och ha främst betingats av förslaget att sammanföra straffarbete och fängelse till en enhetlig straffform, fängelse. I 2 § har därjämte den ändringen vidtagits att stämpling, som i gällande lag beskrives såsom en form av förberedelse, utformats såsom en självständig form av brottsligt handlande. I anslutning till denna ändring föreslås såsom kapitelöverskrift »Om försök, förberedelse, stämpling och medverkan till brott».

Ändringarna i medverkansreglerna sammanhännga med att enligt 23 kap. 13 § i förslaget dessa regler, liksom övriga bestämmelser i 21—23 kap. utom stadgandet i 22 kap. 1 §, skola tillämpas jämväl inom specialstraffrätten, om annat ej följer av vad för särskilda fall är stadgat. Ändringarna innebära att beträffande gärning som icke är belagd med svårare straff än böter eller disciplinstraff bestämmelserna om straff för anstiftan av eller medhjälp till gärningen skola tillämpas allenast där det är särskilt föreskrivet. Beträffande medverkansreglerna föreslås vidare att stadgandet i 5 § om straffnedsättning eller strafffrihet vid ringa medverkan skall avse även den som handlat på befallning.

1 §.

I första stycket av denna paragraf anges vad som skall förstås med försök och när försök är straffbart. Stadgandet överensstämmer, fränsett en redaktionell jämkning, med SL 3:1 första stycket.

I andra stycket upptages, liksom i SL 3:1 andra stycket, själva bestraffningsregeln. Enligt gällande lag innebär denna regel i första hand att straffet skall sättas under vad som bort följa å det fullbordade brottet. Straffsatsen för försöksstraffet sträcker sig således från det allmänna bötesminimum till ett maximum som ligger närmast under maximum för det fullbordade brottet. Är straffmaximum för det fullbordade brottet livstidsstraff, är således enligt huvudregeln straffmaximum för försök frihetsstraff i tio år; är maximum för det fullbordade brottet frihetsstraff på viss tid, är maximum för försök formellt sett frihetsstraff under en tid som med allenast en dag understiger straffmaximum för det fullbordade brottet.

Från huvudregeln i SL 3:1 andra stycket har i gällande lag undantag gjorts i två hänseenden. I vissa fall som i lagen särskilt utsätts kan sålunda för försök dömas till straffarbete på livstid. Detta undantagsstadgande gäller i själva verket beträffande flertalet av de på försöksstadiet straffbara gärningar för vilka livstids straffarbete kan komma i fråga vid fullbordat brott, nämligen högförräderi, trolöshet i förhandling med främmande makt och grovt spioneri (SL 8:11), uppror, majestätsbrott och annat brott som avses i SL 9:2 (SL 9:9), mord samt fosterfördrivning utan kvinnans vilja därvid kvinnan ljutit döden (SL 14:2 och 28 a), våldtäkt med dödlig utgång (SL

15: 25), rån med dödlig utgång (SL 20: 10), brott som avses i SL 26: 7 andra stycket samt krigsförräderi och överlöpande till fienden (SL 27: 12).

Vidare gäller beträffande minimistraflet det undantaget från huvudregeln att om brottet är av sådan svårhetsgrad att minimum för det fullbordade brottet är straffarbete i två år eller däröver, minimistraflet för försök skall vara straffarbete i två månader.

Den grundläggande regeln i gällande lag att straff för försök i allmänhet skall sättas lägre än det straff som i det särskilda fallet skolat följa å gärningen om denna fortskridit till fullbordat brott bör enligt kommitténs mening icke frångås. Men även om huvudprincipen sålunda är att straffet för försök skall sättas lägre än straffet för fullbordat brott, bör möjlighet finnas att i undantagsfall ådöma lika strängt straff för försöket som för det fullbordade brottet. Denna möjlighet synes böra stå öppen vid alla de brott där försök är straffbart. Visserligen utgör den omständigheten att ett brott icke fullbordats ofta ett indicium på en mindre samhällsfarlighet hos gärningsmannen — han har t. ex. saknat det förutseende eller den kallblodighet som krävts för att kunna genomföra brottsplanen — men å andra sidan kunna omständigheterna i ett visst fall vara sådana att försökshandlingen framstår såsom lika allvarlig som det fullbordade brottet. Detta kan exempelvis vara fallet när fullföljandet av en noggrant förberedd brottsplan hindrats av helt tillfälliga omständigheter som icke förutsetts eller ens kunnat förutses av gärningsmannen. Kommittén föreslår därför, i överensstämmelse med vad som gäller enligt bl. a. dansk, schweizisk och tysk rätt, att straffet för försök skall vid alla brott som äro straffbara på försöksstadiet kunna uppgå högst till vad som är stadgat för det fullbordade brottet.

Egentlig betydelse får den föreslagna ändringen endast i fråga om sådana med livstidsstraff belagda brott vid vilka nu särskilt stadgande ej finnes att försöket må straffas lika strängt som fullbordat brott. Det gäller med andra ord dråp, grov mordbrand, grova fall av allmänfarlig ödeläggelse, grovt sabotage och grova fall av spridande av gift eller smitta.¹

Med den föreslagna ändringen beträffande straffskalan för försök bortfaller behovet att, såsom i gällande lag, vid vissa brott särskilt angiva att för försök må dömas till frihetsstraff på livstid. Härigenom vinnes sålunda en viss förenkling och en större enhetlighet i lagtexten.

I enlighet med det anförda har i förslaget huvudregeln angående försöksstraffet utformats så, att straffet för försök skall bestämmas inom straffsatserna för det fullbordade brottet eller sättas därunder, d. v. s. under det lägsta straff som är stadgat för det fullbordade brottet.

Vad angår undantagsstadgandet beträffande straffminimum för försök vid vissa grövre brott föranleder förslaget om enhetligt frihetsstraff en jämkning av den nuvarande föreskriften att lägre straff än straffarbete ej må ådömas, där minsta straff för det fullbordade brottet är straffarbete i

¹ Här kan bortses från de i SL 14: 18 och 28, 15: 5, 7 och 15 samt 18: 7 behandlade brotten för vilka under vissa förutsättningar livstidsstraff stadgas i gällande lag men icke i motsvarande bestämmelser i förslaget.

två år eller däröver. Stadgandet föreslås bliva ändrat på det sättet, att lägre straff än fängelse ej må ådömas där det lägsta straffet för det fullbordade brottet är fängelse i två år eller däröver.

Med den föreslagna utformningen av bestraffningsregeln för försök kommer huvudprincipen att straffet i regel skall sättas under vad som bort följa å den fullbordade gärningen ej till uttryck i lagtexten på annat sätt än att straffsatsen sträcker sig ända ned till det allmänna bötesminimum eller, i fall där straffminimum för det fullbordade brottet är fängelse i två år eller däröver, till en månads fängelse. Enligt kommitténs uppfattning är det knappast erforderligt att på än tydligare sätt ange nämnda huvudprincip. Skulle principen anses böra komma till uttryck genom en särskild lagbestämmelse, synes denna böra upptagas i anslutning till allmänna regler om val av påföljd för brott och om straffmätning. Hithörande spörsmål behandlas av strafflagberedningen.

Vad angår försöksbestämmelsernas tillämpning inom *specialstraffrätten* gäller för närvarande, att de i princip äro analogiskt tillämpliga beträffande förutsättningarna för straffbart försök och verkan av frivilligt tillbakaträdande.¹ I fråga om den straffskala som skall tillämpas stadgas inom specialstraffrätten, utom i de fall där hänvisning göres till SL 3 kap., genomgående samma straff för försök som för fullbordat brott. I sistnämnda hänseende föreligger alltså, både i fråga om straffmaximum och straffminimum, för närvarande en skillnad i jämförelse med vad som gäller beträffande strafflagsbrotten.

På grund av stadgandet i 23 kap. 13 § i förslaget skola brottsbalkens försöksbestämmelser tillämpas även inom specialstraffrätten, där ej annat följer av vad för särskilda fall är stadgat. Någon principiell ändring innebär detta icke; strafflagens försöksbestämmelser äro, såsom nyss framhållits, redan tillämpliga inom specialstraffrätten på grund av uttryckligt stadgande eller med stöd av analogi. Eftersom enligt förslaget maximum för försöksstraffet överensstämmer med maximum för det fullbordade brottet, kommer den nyss berörda olikheten mellan de allmänna försöksreglerna och specialstraffrättens regler att inskränka sig till de specialstraffrättsliga försöksstadganden vid vilka ett minimistraff högre än det allmänna bötesminimum är föreskrivet. Det synes icke påkallat att i detta sammanhang vidtaga någon ändring av de specialstraffrättsliga bestämmelserna för att i detta hänseende vinna full överensstämmelse med de allmänna reglerna i brottsbalken. Vid blivande lagstiftning på specialstraffrättens område torde dock reglerna om försök böra anpassas efter vad som stadgas i brottsbalken.

2 §.

Denna paragraf motsvarar SL 3:2 och innehåller alltså de allmänna bestämmelserna om förberedelse till brott. I förhållande till gällande lag innefattar förslaget endast vissa smärre ändringar, huvudsakligen av redaktionell natur.

¹ Jfr NJA II 1942 s. 259 f.

I SL 3: 2 första stycket angivas två huvudtyper av handlingar som kunna straffas som förberedelse, nämligen dels befattning med hjälpmedel, förlag eller vederlag, dels stämpling. För att göra lagtexten mera lättillgänglig har i förslaget stämpling utformats såsom en självständig form av brottsligt handlande. Bestämmelserna om befattning med hjälpmedel, förlag eller vederlag ha i förslaget upptagits i paragrafens första stycke och bestämmelserna om stämpling i andra stycket.

Liksom enligt gällande lag innebär stämpling att någon i samråd med annan beslutar straffbelagd gärning eller ock söker anstifta annan eller åtager eller erbjuder sig att utföra den. Den vidtagna ändringen, som således icke berör innebörden av begreppet stämpling eller den omfattning vari stämpling skall straffas, medför redaktionella följdändringar i de särskilda bestämmelserna om straff för förberedelse till brott.

Beträffande vissa grova brott mot staten eller allmänheten föreslås en utvidgning av stämplingsbegreppet. Detta gäller i fråga om de i 11 kap. behandlade brotten mordbrand, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, sabotage, grovt sabotage, spridande av gift eller smitta, förgöring och grov förgöring, det i 17 kap. upptagna brottet högförräderi och de i 20 kap. behandlade brotten landsförräderi, landssvek och överlöpande till fienden. Rörande innebörden av den föreslagna utvidgningen och skälen härför hänvisas till vad som anföres vid 11 kap. 12 §, 17 kap. 12 § och 20 kap. 13 §.

Tredje stycket i förevarande paragraf motsvarar SL 3: 2 tredje stycket och innehåller alltså själva bestraffningsregeln för förberedelse. Enligt den nu gällande bestämmelsen skall straffet för förberedelse sättas under vad som bort följa å den fullbordade gärningen, och det må ej sättas högre än till straffarbete i två år med mindre å det fullbordade brottet kunnat följa straffarbete i åtta år eller däröver. I förslaget har bestämmelsen ändrats med hänsyn till stadgandena om enhetligt frihetsstraff, varjämte en mindre redaktionell jämkning skett. Såsom huvudregel upptages att straffet för förberedelse eller stämpling skall sättas under det högsta straff och må sättas under det lägsta straff som är stadgat för det fullbordade brottet. Vidare föreskrives att till högre straff än fängelse i två år ej må dömas med mindre fängelse i åtta år eller däröver kan följa å brottet. I förslaget angives sålunda endast den tillämpliga strafflatituden; några direkta anvisningar för straffmätningen lämnas däremot icke. Anses särskilda bestämmelser till ledning för straffmätningen böra meddelas, torde dessa, liksom beträffande försök, böra upptagas i anslutning till allmänna bestämmelser om val av påföljd för brott och om straffmätning. Hithörande frågor behandlas av strafflagberedningen.

Det nu gällande stadgandet i SL 3: 2 andra stycket att straff för förberedelse ej skall ådömas om faran för brott var ringa har oförändrat upptagits såsom en särskild punkt i paragrafens tredje stycke.

På grund av det föreslagna stadgandet i 23 kap. 13 § bliva bestämmelserna om förberedelse och stämpling tillämpliga jämväl inom *specialstraffrätten* i den mån där införes regler enligt vilka förberedelse eller stämpling

i visst fall göres straffbar utan att utformas genom en särskild beskrivning. Några dylika regler torde ännu icke ha tillkommit inom speciallagstiftningen. Såsom anmärkts vid 2 kap. framlägger kommittén förslag till en särskild lag om straff för folkmord. I nämnda förslag har upptagits en bestämmelse om straff för förberedelse och stämpling till folkmord. Även beträffande vissa brott enligt sjömanslagen föreslår kommittén straff för förberedelse och stämpling.

3 §.

I denna paragraf stadgas om straffrihet vid frivilligt tillbakaträdande från försök, förberedelse eller stämpling till brott. Bestämmelserna överensstämmer i sak med motsvarande stadganden i SL 3:3. I redaktionellt hänseende har den föreslagna ändringen i 2 §, varigenom stämpling utformats såsom en självständig form av brottsligt handlande, medfört den följdändringen i 3 § att straffrihetsregeln gjorts tillämplig även beträffande stämpling till brott. I förtydligande syfte föreslås vidare en mindre redaktionell jämkning av stadgandet i SL 3:3 andra punkten om straffrihet för tillbakaträdande varigenom brottslig användning av hjälpmedel till brott förebyggts.

På grund av stadgandet i 23 kap. 13 § bliva bestämmelserna i förevarande paragraf direkt tillämpliga inom specialstraffrätten.

4 §.

I denna paragraf upptagas de grundläggande bestämmelserna om medverkan till brott. De överensstämmer utom i ett hänseende med SL 3:4. Avvikelsen hänför sig till stadgandet i paragrafens tredje stycke och innebär, att om gärningen icke är belagd med svårare straff än böter eller disciplinstraff, vad i paragrafen sägs skall tillämpas endast där det är särskilt föreskrivet. Tillägget betingas huvudsakligen av att medverkansreglerna genom stadgandet i 23 kap. 13 § föreslås bliva direkt tillämpliga även utanför brottsbalkens område.

Enligt gällande rätt äro bestämmelserna om medverkan i SL 3:4 och 5 i viss utsträckning analogiskt tillämpliga på *specialstraffrättens* område i den mån annat ej framgår av de specialstraffrättsliga stadgandena själva. I vilken utsträckning detta är fallet framgår närmare av följande översikt.

1. I ett antal författningar finnas regler som uttryckligen föreskriva, att SL 3 kap. är tillämpligt beträffande medverkan till eller delaktighet i alla eller vissa brott mot författningen. Såsom exempel kunna nämnas 7 § lagen den 21 september 1915 om behörighet att utöva läkarkonsten, 7 § första stycket lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel, där regeln infördes 1949, 1 § 3 mom. andra stycket, 5 § 2 mom. andra stycket och 10 § 2 mom. andra stycket lagen den 20 juni 1924 med särskilda bestämmelser angående olovlig befattningsmedel med spritdrycker och vin, där reglerna infördes

1949, 23 § valutaförordningen den 25 februari 1940 samt 3 § andra stycket lagen den 18 juni 1949 om straff för olovlig varuutförel.

Även de stadganden av denna typ som tillkommit före den 1 januari 1949, då de nya medverkansreglerna i SL 3 kap. trädde i kraft, torde numera avse SL 3 kap. i dess nu gällande lydelse; jämför 3 § andra stycket lagen den 30 juni 1948 angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m.

I några fall utan större praktisk betydelse har någon uttrycklig hänvisning till SL 3 kap. icke skett, men särskilt straff stadgats för den som anstiftar eller eljest gör sig skyldig till delaktighet i viss förseelse, t. ex. 49 § lagen den 20 juni 1919 innefattande bestämmelser i anledning av konventionen den 5 februari 1919 mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnas rätt till renbetning. Även i dessa fall torde SL 3 kap. böra tillämpas för att bestämma förutsättningarna för ansvarets inträde.

2. I andra författningar finnas regler om ansvar för medverkan, vilka mer eller mindre avvika från strafflagens reglering av medverkansansvaret. Oftast äro dessa stadganden efterbildningar av SL 3 kap. i dess ursprungliga lydelse. Såsom exempel härpå kunna anföras 292 § sjölagen, 7 § 1 mom. kungl. kungörelsen den 8 oktober 1937 om skyddsåtgärder, som vid lastning och lossning av fartyg ankomma på befälhavaren m. fl., 38 § 1 kungl. förordningen den 11 juni 1926 angående tillverkning och beskattning av brännvin samt 7 kap. 15 § 1 mom. kungl. förordningen den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker.

3. I något enstaka fall stadgas att anstiftan av eller medhjälp till visst brott icke är belagd med ansvar, t. ex. 7 § andra stycket lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförel.

4. Där en författning icke ger någon antydning om hur medverkan skall behandlas, förekommer det i viss utsträckning att straff för anstiftan och medhjälp ådömes med analogisk tillämpning av SL 3 kap.

a) Många gånger finner en sådan analogi stöd i författningens förarbeten. Detta är fallet exempelvis beträffande jaktlagen den 3 juni 1938 (28 §), allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939, skattestrafflagen den 11 juni 1943, kungl. kungörelsen den 17 juni 1943 med vissa bestämmelser angående handeln med ransonerade varor, m. m., prisregleringslagen den 30 juni 1947, fiskelagen den 1 december 1950 (34 och 35 §§) samt sjömanslagen den 30 juni 1952.¹

b) I viss utsträckning har i rättspraxis utan stöd av uttryckliga regler eller uttalanden i förarbeten ådömts straff för anstiftan eller medhjälp till vissa specialstraffrättsliga förseelser. Straff har sålunda ådömts för medverkan till »smitning» enligt 3 § lagen den 7 juni 1934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon² (NJA 1939 s. 520), rattfylleri enligt 1 § 1 mom. (NJA 1947 s. 321 och 323 samt SvJT 1951 s. 342) och 1 § 2 mom. (NJA 1949 s. 689) samma lag, olagligt utövande av tandläkarkonsten enligt 9 § ordningen den 18 juni 1861 för tandläkarekonstens utövning (NJA 1948

¹ Se t. ex. ang. sjömanslagen K. prop. nr 170 till 1952 års riksdag s. 195 f.

² Jfr 5 § lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott.

s. 33),¹ prisocker enligt 6 § prisregleringslagen den 30 juni 1942 (NJA 1944 s. 414) samt brott mot 47 § 8. kungl. förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften (NJA 1948 B 55). Straff har också ansetts kunna ådömas för patentintrång enligt 19 § kungl. förordningen den 16 maj 1884 angående patent (NJA 1947 s. 692 I).

5. I fråga om brott mot ett stort antal författningar ha emellertid strafflagens medverkansregler hittills icke tillämpats. Hur långt möjligheterna att analogiskt tillämpa dessa regler utanför strafflagens område sträcka sig är ej fullt klart. I vissa fall är sådan tillämpning utan tvekan utesluten, t. ex. beträffande brott mot tryckfrihetsförordningen. I regel är dock läget mera osäkert. Lagrådet har i ett uttalande, som synes ha starkt påverkat rättspraxis under 1940-talet, yttrat att strafflagens delaktighetsregler finge analogiskt tillämpas därest det kriminaliserade förfarande varom fråga vore kunde anses som ett vanligt brott, i huvudsak likställt med flertalet i strafflagen behandlade förfaranden, och icke allenast som en s. k. polisförseelse.²

6. Speciella skäl kunna emellertid, såsom nyss antytts, utesluta medverkansreglernas analogiska tillämpning även på relativt strängt bestraffade specialstraffrättsliga lagöverträdelser.

a) När det i en författning gives regler om ansvar för medverkan till vissa förseelser mot författningen men sådana regler saknas beträffande övriga förseelser, torde man i regel vara berättigad att motsättningsvis antaga att anstiftan och medhjälp till sistnämnda lagöverträdelser icke äro straffbara. Till belysning härav må några exempel lämnas.

I 292 § 1 och 2 mom. sjölagen finnas speciella regler om ansvar för medverkan till brott mot dessa lagrum. Beträffande övriga straffbestämmelser i sjölagen finnas inga motsvarande regler. Anstiftan och medhjälp till brott mot dessa bestämmelser torde sålunda vara straffria. Jämför även 7 § 1 mom. kungl. kungörelsen den 8 oktober 1937 om skyddsåtgärder, som vid lastning och lossning av fartyg ankomma på befälhavaren m. fl. I 7 § lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel föreskrives att SL 3 kap. skall med visst undantag tillämpas på medverkan till olovlig varuinförsel. Härav torde följa att anstiftan och medhjälp till de brott mot författningen vilka icke rubriceras såsom olovlig varuinförsel ej äro straffbara.

b) Stundom har man beträffande en viss straffbestämmelse givit speciella regler om subjektflerhet av annan art än medverkan i form av anstiftan och medhjälp. Här avses regler om s. k. husbondeansvar, exempelvis 7 kap. 15 § 2 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen och 38 § 2. brännvinstillverkningsförordningen,³ och andra regler om s. k. accessoriskt företagaransvar eller regler om vårdnadshavares ansvar, t. ex. 8 § andra stycket lagen den 30 juni 1943 om tillståndstvång för byggnadsarbete och 33 §

¹ Jfr 6 § lagen den 18 maj 1951 om behörighet att utöva tandläkarkonsten samt departementschefens uttalande i K. prop. nr 10 till 1951 års riksdag s. 30.

² Se K. prop. nr 284 till 1939 års riksdag s. 66; jfr HAGSTRÖMER I s. 52 f.

³ Ang. ytterligare exempel se THORNSTEDT, Företagaransvar s. 225 f.

jaktstadgan.¹ Vad beträffar husbondes, annan företagares eller vårdnads-
havares ansvar torde specialregeln alltid utesluta tillämpning av strafflagens
medverkansregler.

c) I många fall där en straffbestämmelse riktar sig mot ett specials-
subjekt, vanligen en företagare, torde lagstiftaren tidigare ha avsett att blott
denne skall bära ansvaret för överträdelse av bestämmelsen. Där straffet
för förseelsen är så strängt att medverkansansvar vore tänkbart, torde före
ikraftträdandet av den nuvarande lydelsen av SL 3 kap. sådant ansvar
icke ha ådömts, på den grund att egenskapen av specialssubjekt oftast be-
traktats som en subjektiv kvalifikation, vilket innebar att straffbudet var
tillämpligt endast på den hos vilken kvalifikationen förelåg. Enligt SL 3:4
andra stycket andra punkten i dess nuvarande lydelse behandlas ställning
av specialssubjekt regelmässigt såsom en objektiv kvalifikation, varför nu-
mera även andra än specialssubjektet kunna straffas för dylika brott. Så-
dana personer äro dock jämlikt SL 3:5 andra punkten underkastade en
mildare behandling än specialssubjektet och kunna i ringa fall helt undgå
straff. I vissa dylika fall måste man dock anse att en analogisk användning
av strafflagens medverkansregler även numera är helt utesluten, nämligen
där det av lagbudets utformning, förarbetena till detta eller på annat sätt
framgår att lagstiftarens avsikt varit att endast specialssubjektet skulle
straffas eller i varje fall att ansvar icke skulle drabba varje medverkande.
I vissa fall framgår sålunda att enligt lagstiftarens mening endast en
företagare och icke dennes arbetstagare skall kunna straffas för en viss
förseelse. Dokumenteringen av en sådan avsikt hos lagstiftaren torde ute-
sluta en analogisk tillämpning av medverkansreglerna på arbetstagare. Så-
som exempel kan nämnas 8 § första stycket lagen om tillståndstvång för
byggnadsarbete, som riktar sig mot »den som bedriver byggnadsarbete». Här-
med förstås enligt motiven entreprenör för byggnadsarbete, underentrepren-
nör och entreprenör för specialarbeten. Däremot skall enligt motiven ansvar
icke drabba arbetstagare hos entreprenör.²

d) Undantag från medverkansansvar sker också stundom i fall av s. k.
concursum necessarium. Om någon avbryter havandeskap i strid mot be-
stämmelserna i 1938 års lag om avbrytande av havandeskap, torde sålunda
den abortsökande kvinnan icke kunna straffas enligt nämnda lag, och vid
tillämpningen av lagen den 19 juni 1942 om hyresreglering m. m. straffas
hyresvärdens men icke hyresgästen, då exempelvis avtal träffats om för hög
hyra. Hithörande problem måste lösas vid varje särskild författning för sig
och påverkas icke i någon större utsträckning av en vidgad användning av
medverkansreglerna.³

e) Speciella regler gälla slutligen då fråga är om att placera straffansvar
för lagöverträdelser som skett i en juridisk persons verksamhet.⁴ Dessa

¹ Se vidare THORNSTEDT, Företagaransvar s. 322 f.

² Se K. prop. nr 324 till 1943 års riksdag s. 52; jfr rättsfallet SvJT 1948 s. 572, där enligt
HovR:ns uppfattning detta motivuttalande överhuvud uteslöt delaktighetsansvar.

³ Se ang. detta spörsmål i fråga om strafflagsbrotten SOU 1944: 69 s. 100; jfr även 6 kap. 10 §
1 strafflagskommissionens betänkande (SOU 1923:9 s. 15 och 245 f).

⁴ Jfr THORNSTEDT, Företagaransvar s. 206 f; se även s. 110 f.

regler överensstämma till icke ringa del med vad som gäller inom strafflagens område, t. ex. vid tillämpningen av SL 14:9 om vållande till annans död eller SL 23 kap. om gäldenärsbrott.

7. Även i vissa fall då medverkansansvar icke kan anses uteslutet på grund av straffets ringhet eller av sådana speciella omständigheter som behandlats ovan under punkt 6 medför subjektflerhet vid begäendet av en specialstraffrättslig förseelse mången gång icke ansvar för mer än en person. Här åsyftas de fall då en specialstraffrättslig förseelse begåtts i ett företags verksamhet. Då straffas nämligen i regel företagschefen ensam och icke underordnade befattningshavare som medverkat till förseelsen genom sitt arbete i företags tjänst. Vid utbildandet av denna praxis torde flera övertäganden ha samverkat. Sålunda kan den underordnades förfarande anses ha skett på förmans befallning och därför böra vara straffritt. Vidare kan hans förseelse vara så bagatellartad att det är tillräckligt att principalen straffas. Slutligen kan den anställde anses ha haft en så underordnad och okvalificerad ställning att man icke rimligen kunnat begära, att han skulle känna till de föreskrifter som gällde för utövandet av näringen i fråga.

∕ Sålunda framgår av det anförda råder för närvarande i många fall en icke ringa osäkerhet i fråga om medverkansreglernas tillämplighet inom specialstraffrätten. Det är därför angeläget att genom direkta lagbestämmelser söka undanröja den nuvarande ovissheten på detta område.¹ En förutsättning för en reglering i lag måste emellertid vara att lagbestämmelserna kunna göras enkla. Vid utformningen av bestämmelserna synes man vidare böra eftersträva att så långt som möjligt lagfästa den praxis som utbildats. Från medverkansreglernas tillämpningsområde torde då i första hand de s. k. polisförseelserna böra undantagas. Att finna någon begreppsmässig distinktion mellan egentliga brott och polisförseelser synes emellertid icke vara möjligt, varför en på en dylik skillnad baserad gräns för medverkansreglernas tillämpning icke torde vara hållbar. Ett gemensamt kriterium för huvuddelen av de i strafflagen behandlade brotten och flertalet av de förseelser vid vilka enligt vad som anförts ovan under punkt 4 strafflagens medverkansregler ansetts analogt tillämpliga synes emellertid vara straffets svårhetsgrad. Med vissa undantag (t. ex. bestämmelserna om fylleri och förgelseväckande beteende i SL 11:10 och 11 samt åverkan i SL 24:2 ävensom vissa brott mot SL 26 kap., å ena, samt brott mot stämpelförordningen, 1861 års ordning för tandläkarekonstens utövning, 28 § första stycket jaktlagen och 34 § första stycket fiskelagen, å andra sidan)² kunna de samtliga förskylla frihetsstraff. Där icke den analogiska tillämpningen av strafflagens medverkansregler är utesluten av särskilda skäl (jämför ovan punkt 6), torde strafflatitudens höjd kunna användas när det gäller att bestämma i vilka fall ansvar för anstiftan och medhjälp skall inträda. En dylik gränsdragning torde också stå i god överensstämmelse med rättspraxis,

¹ Jfr departementschefens uttalande i K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 94.

² Jfr nedan s. 370.

som sedan slutet av 1930-talet med lagstiftarens goda minne synes vara på väg att regelmässigt utsträcka medverkansreglernas analogiska tillämpning till icke alltför lindrigt bestraffade specialstraffrättsliga lagöverträdelser.

Något behov att för specialstraffrättens del utsträcka medverkansreglerna till att avse även förseelser som icke kunna förskylla strängare straff än böter torde i regel icke föreligga. Ur kriminalpolitisk synpunkt saknas i allmänhet anledning att för dessa fall ingripa med straff mot annan än gärningsmannen. Detta gäller vare sig man vill lägga huvudvikten vid straffbudets allmänpreventiva eller individualpreventiva effekt.¹ Härtill kommer att det ur processekonomisk synpunkt är en fördel att medverkansreglerna icke äro tillämpliga vid bagatellförseelser. Skulle medverkansansvar i något fall anses önskvärt vid en sådan förseelse, kan en bestämmelse om dylikt ansvar införas i vederbörande specialförfattning. På motsvarande sätt kan där givas en särskild regel om undantag från ansvar för anstiftan och medhjälp, om sådant ansvar icke anses lämpligt i fråga om visst brott som är belagt med svårare straff än böter eller disciplinstraff.

I enlighet med det anförda har i tredje stycket av förevarande paragraf i förslaget upptagits — förutom det från SL 3:4 tredje stycket överförda stadgandet att vad i paragrafen sägs ej skall gälla såvitt annat följer av vad för särskilda fall är stadgat — en bestämmelse att, där en gärning icke är belagd med svårare straff än böter eller disciplinstraff, vad i paragrafen sägs skall tillämpas allenast där det är särskilt föreskrivet.²

Föreskriften att medverkansreglerna ej skola tillämpas där annat följer av vad för särskilda fall är stadgat avser, liksom motsvarande regel i gällande lag, såväl de fall där det uttryckligen föreskrivits att medverkansreglerna icke äro tillämpliga som de fall där det av brottsbeskrivningen eller författningen i fråga endast indirekt framgår att medverkansreglerna ej skola tillämpas.

Uttrycket »där gärningen icke är belagd med svårare straff än böter eller disciplinstraff» bör tolkas på samma sätt som motsvarande uttryck i de gällande bestämmelserna om åtalspreskription i SL 5:14.³ En förseelse skall således anses vara belagd med svårare straff än böter eller disciplinstraff även då fängelse därför föreskrives blott för de fall »där omständigheterna äro (synnerligen) försvårande». Detsamma gäller vid uttryck av typen »om synnerlig skada kommit av gärningen eller denna eljest är förenad med särdeles försvårande omständigheter» (12 § lagen den 5 juli 1884 om skydd för varumärken). Till straffskalan skall däremot icke räknas straff som får användas blott för svårare grad av brottet. I de fall där frihetsstraff är knutet till någon särskilt angiven straffskärpningsgrund, kan förseelsen ej anses vara belagd med sådant straff annat än då sådan straff-

¹ Se härom THORNSTEDT, Företagaransvar s. 82 f.

² Liknande regler förekomma i utländsk rätt. Jfr t. ex. danska strafflagen § 23 st. 3, tyska strafflagen § 49 samt franska strafflagen art. 59 f.

³ Se härom HAGSTRÖMER I s. 871 f, BERGENDAL, Lärobok s. 152 f och STRAHL m. fl., Om påföljder för brott s. 40 f och 123.

skärpningsgrund föreligger i det särskilda fallet. Såsom exempel härpå kunna nämnas 34 § tredje stycket lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete, 48 § lagen den 16 maj 1919 om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet samt 6 § lagen den 18 maj 1951 om behörighet att utöva tandläkarkonsten.

I fråga om verkningarna av det föreslagna undantagsstadgandet på det hittills rådande rättstillståndet må först framhållas, att från medverkansreglernas tillämpningsområde undantagas icke endast bötesbrott inom specialstraffrätten utan även sådant i brottsbalken upptaget brott varå ej kan följa svårare straff än böter eller disciplinstraff. De brott i förslaget till brottsbalk för vilka endast böter eller disciplinstraff kan ådömas äro följande: ringa fall av förtal samt vanryktande och förolämpning (3 kap. 1, 2 och 3 §§), ringa fall av ekonomiskt förtal (7 kap. 9 §), fyndförseelse (8 kap. 8 §), åverkan samt tagande av olovlig väg (10 kap. 2 och 4 §§), spridande av efterbildning av vissa föremål (12 kap. 10 §), fylleri, förargelseväckande beteende samt vissa fall av dobbleri (14 kap. 11, 14 och 15 §§), ringa fall av förtal mot myndighet, av ärekränkning mot tjänsteman och av brott mot tystnadsplikt (15 kap. 5 och 7 §§), brott som avses i 15 kap. 11 § andra stycket, 13 § andra stycket och 15 § andra stycket, ringa fall av kränkning mot främmande makt (17 kap. 9 §), ringa fall av ämbetsmans tjänstemissbruk, av tagande av muta och av brott mot tystnadsplikt (18 kap. 1, 2 och 3 §§), oskickligt beteende, fylleri och förargelseväckande beteende av krigsman, ringa fall av krigsmans tjänstemissbruk och krigsmans tjänstefel (19 kap. 9, 15, 16, 17 och 18 §§).¹

Beträffande flera av de nu nämnda brotten stadgas strängare straff än böter eller disciplinstraff för det fall att brottet är av högre svårhetsgrad. Huruvida i sådant fall en anstiftares eller medhjälparens medverkan skall anses innefatta medverkan till brott av lägre eller högre svårhetsgrad får bedömas med hänsyn till det uppsåt eller den oaktsamhet som i det särskilda fallet kan läggas honom till last. Kan i ett visst fall en gärningsman på grund av omständigheter av objektiv betydelse ej dömas till svårare straff än böter eller disciplinstraff, är enligt förslaget ansvar för anstiftan eller medhjälp uteslutet.²

Att de nu angivna brottsbalksbroten komma att i stor utsträckning undantagas från medverkansreglernas tillämpningsområde bör enligt kommitténs mening icke vara ägnat att väcka några egentliga betänkligheter. Samma skäl av huvudsakligen praktisk natur som åberopats för att undantaga medverkansreglerna från att tillämpas beträffande bötesbrott inom specialstraffrätten kunna anföras även här.

¹ I strafflagen stadgas bötesstraff eller disciplinstraff såsom enda straff även för följande brott, nämligen ringa fall av utpressning och av svindleri (SL 21: 4 och 9), olovligt brukande (SL 22: 7), ringa fall av bokföringsbrott (SL 23: 5), ringa fall av våld eller hot mot krigsman då riket är i krig (SL 26: 7) samt ringa fall av övergivande av post då riket är i krig (SL 26: 13).

² Angående frågan om vilken av flera medverkande som skall betraktas som gärningsman samt spörsmålet vilka omständigheter som skola anses vara av objektiv eller subjektiv betydelse, se NJA II 1948 s. 206 och 208 f.

Förslagets verkningar inom specialstraffrätten kunna sammanfattas på följande sätt.

A. Någon förändring beträffande de allmänna medverkansreglernas tillämplighet inträffar givetvis icke i de fall där en författning ger en allmän hänvisning till SL 3 kap. Denna hänvisning kommer i stället på grund av det föreslagna stadgandet i 2 § lagen om införande av brottsbalken att gälla 21 kap. brottsbalken. Ej heller inträder någon förändring i de ovan under punkterna 1 och 2 berörda fall där särskilda regler om medverkan finnas.

B. I de fall där det stadgas att medhjälp eller anstiftan icke är straffbar skall denna regel tillämpas även i fortsättningen; jämför punkt 3 ovan.

C. Icke heller i de under punkt 6 ovan angivna typerna av situationer, där analogisk tillämpning av strafflagens medverkansregler nu icke anses möjlig, inträder någon förändring. Tillämpning av medverkansreglerna i brottsbalken är nämligen i dessa fall utesluten på grund av föreskriften i tredje stycket, att medverkansreglerna ej skola tillämpas där annat följer av vad för särskilda fall är stadgat. Såsom ovan framhållits kan det stundom indirekt framgå att undantag från de allmänna medverkansreglerna är avsett.

D. I de fall där enligt nu gällande rätt strafflagens medverkansregler tillämpats analogiskt med eller utan stöd av motivuttalanden (jämför punkt 4 ovan) bliva medverkansreglerna även i fortsättningen tillämpliga med undantag dock för olovlig jakt jämlikt 28 § första stycket jaktlagen, olovligt fiske jämlikt 34 § första stycket fiskelagen samt vissa fall av obehörig utövning av tandläkarkonsten och brott mot stämpelförordningen. Beträffande olovlig jakt torde, där flera medverka till brottet, omständigheterna i allmänhet vara sådana att samtliga deltagare i jakten äro straffbara som gärningsmän. Innefattar medverkan till olovlig jakt allenast anstiftan eller medhjälp till brottet, kan enligt förslaget ansvar följa endast om gärningen utgör medverkan till den svårare grad av brottet som avses i 28 § andra stycket jaktlagen. Motsvarande gäller beträffande medverkan till olovligt fiske, för vilket brott straffet i grova fall jämlikt 34 § andra stycket fiskelagen kan uppgå till fängelse i sex månader. Vad angår obehörig utövning av tandläkarkonsten har genom 1951 års lag om behörighet att utöva tandläkarkonsten en strängare straffskala med frihetsstraff upptagits för det fall att gärningen sker yrkesmässigt. För sådan gärning bliva enligt förslaget medverkansreglerna direkt tillämpliga. Det synes knappast erforderligt att utsträcka medverkansreglernas tillämplighetsområde till att omfatta även sådan obehörig utövning som icke sker yrkesmässigt. I fråga om brott mot stämpelförordningen torde däremot böra övervägas att genom en särskild föreskrift göra medverkansreglerna tillämpliga. Denna fråga synes lämpligen kunna behandlas i samband med den översyn av stämpelförordningen i dess helhet som förebådats.

E. Beträffande det i specialstraffrätten vanliga fallet av subjektflerhet som föreligger då en lagöverträdelse begås i utövning av näringsverksamhet är det enligt nu gällande rätt, såsom under punkt 7 ovan antytts, vanligast

att arbetare och andra underordnade befattningshavare i ett företag icke fällas till ansvar för medverkan till förseelser mot specialstraffrättsliga författningar som begås i företagets rörelse, även om straffsatsens ringhet eller sådana speciella omständigheter som omnämnts under punkt 6 icke kunna anses utesluta analogisk tillämpning av strafflagens medverkansregler. Ansvarit drabbar i stället företagets chef eller, i vissa fall, befattningshavare med ledande och mera självständig ställning inom företaget. Någon mera avsevärd ändring i detta hänseende torde en utsträckning av brottsbalkens medverkansregler icke medföra.

Många av ifrågavarande straffbud rikta sig nämligen mot företagare av olika slag såsom specialsubjekt. Principiellt torde visserligen medverkansreglerna bli tillämpliga vid förseelser mot dessa stadganden, ty någon klar dokumentering av en avsikt hos lagstiftaren att göra specialsubjektet ensamt ansvarigt torde här i regel icke kunna förebringas. Enligt stadgande i 5 § andra punkten gäller emellertid, liksom enligt nuvarande SL 3:5 andra punkten, att straffet kan nedsättas eller i ringa fall helt bortfalla då fråga är att straff som är stadgat för specialsubjekt skall tillämpas på annan medverkande, s. k. extraneus. Då det här mestadels är fråga om brott av lindrig art och den underordnades medverkan i regel måste betecknas såsom ringa, kan han alltså med stöd av detta lagrum undgå ansvar för sin gärning.

Vidare kan den underordnade, vare sig stadgandet riktar sig mot företagaren såsom specialsubjekt eller ej, ofta gå fri från straff på grund av att han handlat enligt order. Till detta resultat kommer man antingen med det nu föreslagna, nedan berörda tillägget i 5 § av innebörd att den som handlat på befallning likställes med extraneus eller också med stöd av det föreslagna stadgandet i 22 kap. 8 § om straffrihet i vissa fall för den som är underkastad lydnadsplikt.

Om något av nu nämnda lagrum icke kan tillämpas för att fria den underordnade från ansvar, torde det i regel vara motiverat att han straffas för sin medverkan. Skulle undantagsvis straff för den underordnade vara opåkallat, kan straffrihet inträda med stöd av allmänna regler om strafffrihet i vissa fall. Förslag rörande sådana regler framlägges av strafflagberedningen.

F. Vad slutligen angår sådana ovan icke berörda förseelser för vilka strängare straff än böter visserligen kan följa men där för närvarande någon fast praxis i fråga om analogisk tillämplighet av strafflagens medverkansregler icke kan påvisas eller tvekan eljest råder huruvida reglerna äro tillämpliga, torde förslaget medföra att ansvar för anstiftan och medhjälp kommer att ådömas i större utsträckning än nu.

För att underlätta ett bedömande av verkningarna av de föreslagna förändringarna i fråga om ansvar för medverkan inom specialstraffrätten har i en särskild bilaga till betänkandet förtecknats sådana specialstraffrättsliga stadganden, på vilka brottsbalkens regler om medverkansansvar torde bli tillämpliga.¹

¹ Bilaga 4.

Såsom ovan framhållits har hittills ganska stor osäkerhet rått angående straffbarheten vid anstiftan och medhjälp till ett stort antal förseelser av skilda slag. Med det föreslagna stadgandet undanröjes denna ovisshet i stor utsträckning genom en enkel regel. Häri ligger den väsentliga betydelsen av förslaget. Ur kriminalpolitisk synpunkt synas några vägande skäl icke kunna anföras mot att medverkansreglerna uttryckligen utsträckas till att avse sådana inom specialstraffrätten straffbelagda förseelser på vilka kan följa frihetsstraff. Till följd av den godtycklighet som i viss utsträckning präglat utformandet av straffbestämmelserna inom specialstraffrätten kan det visserligen i några fall icke undgås att anstiftan och medhjälp till reellt sett obetydliga förseelser bli straffbara. Denna olägenhet kommer dock att minskas allteftersom den nu bestående specialstraffrättsliga lagstiftningen upphäves eller reformeras. Vid ny lagstiftning torde hänsyn komma att tagas till straffsatsens inverkan på medverkansansvaret.

5 §.

Bestämmelserna i denna paragraf om straffnedsättning eller strafffrihet i vissa fall vid medverkan motsvara de i SL 3:5 nu upptagna. De avvika från de gällande bestämmelserna endast däri att såsom ytterligare grund för nedsättning av eller befrielse från straff upptagits att gärningsmannen handlat på befallning. Ändringen beröres närmare vid 22 kap. 8 § i anslutning till det i nämnda paragraf upptagna stadgandet om strafffrihet i vissa fall för den som är underkastad lydndsplikt.

Lika litet som i SL 3:5 upptages i förevarande paragraf några bestämmelser om straffnedsättning eller strafffrihet på grund av frivilligt tillbakaträdande. För sådana fall kan ifrågakomma att tillämpa de allmänna regler om straffnedsättning och strafffrihet om vilka förslag framlägges av strafflagberedningen.¹

Bestämmelserna i 5 § skola enligt förslaget äga tillämplighet även inom specialstraffrätten.

6 §.

I denna paragraf stadgas om underlåtenhet att avslöja eller hindra brott. Paragrafen motsvarar SL 3:6 och är likalydande med detta lagrum, frånsett de närmast formella ändringar som föranledas av förslaget om enhetligt frihetsstraff samt en mindre redaktionell jämkning, föranledd av att stadgandet på grund av bestämmelsen i 23 kap. 13 § blir i sin helhet tillämpligt jämväl inom specialstraffrätten.

Underlåtenhet att avslöja visst specialstraffrättsligt brott skall sålunda enligt förslaget straffas jämlikt förevarande paragraf i den mån specialförfattningen bestämmer att sådan underlåtenhet är straffbar. Med hänsyn till att någon dylik föreskrift för närvarande ej torde förekomma i specialstraffrätten får bestämmelsen för specialstraffrättens del betydelse endast

¹ Jfr NJA II 1948 s. 217 f.

i fråga om blivande lagstiftning, däri sådan föreskrift kan komma att upptagas.

Underlåtenhet att hindra brott, varom stadgas i paragrafens andra stycke, är redan nu straffbar även då det gäller specialstraffrättsliga stadganden. I detta hänseende medför alltså bestämmelsen i 23 kap. 13 § icke någon ändring i vad som redan gäller.

22 KAP.

Allmänna bestämmelser om straffbarhet och straffrihet.

I detta kapitel upptagas i första hand bestämmelser som nu finnas i SL 5 kap. om särskilda grunder som utesluta, minska eller upphäva straffbarhet. Sålunda regleras i 3 § nödvärn (SL 5: 7, 8 och 11), i 4 § befogenhet i vissa fall för polisman m. fl. att bruka våld i tjänsten (SL 5: 10 och 11) samt i 5 § befogenhet i vissa fall för krigsman att bruka våld för att upprätthålla krigslydnaden (SL 5: 10 a och 11). Såsom en nyhet i vår lagstiftning föreslås i detta sammanhang ett särskilt stadgande i 6 § om nödfall i allmänhet. Bestämmelser om excess i samtliga nu nämnda fall upptagas i 7 § (jfr SL 5: 9).

Såsom 1 § i förevarande kapitel upptages vidare ett allmänt stadgande om uppsåt eller oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet. I detta stadgande ligger att vådahandling är straffri. På grund härav erfordras ej längre någon bestämmelse motsvarande SL 5: 12 första stycket om straffrihet för händelse som timat mera av våda än av vållande. I 1 § upptages även en regel om straffrihet vid ringa oaktsamhet. För att upphäva den verkan denna regel med nuvarande utformning av SL 6: 1 skulle få i skadeståndshänseende föreslås visst tillägg i sistnämnda lagrum. Andra stycket i SL 5: 12, som avser frågan om förhöjt straff för det fall att någon av brottslig gärning får viss kroppsskada eller död, saknar betydelse enligt förslaget, där straff för dylikt s. k. objektivet överskott ej upptagits. Ett särskilt stadgande, som innebär modifikation av regeln i 1 § om uppsåt eller oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet, upptages i 2 §. Där behandlas fråga om straffbarheten av sådan gärning som förövats under självförvållat rus.

En allmän regel om lydnadspliktens inverkan på straffbarheten föreslås i 8 §. Denna paragraf kompletteras beträffande fall av medverkan till brott av 21 kap. 5 §.

Till 9 § har överförts stadgandet i SL 3: 7 om alt vid vinningsbrott vinning för annan än gärningsmannen i vissa fall skall likställas med vinning för denne.

Bestämmelserna i SL 5: 1—6 a och 13—24 sakna motsvarighet i det föreliggande förslaget. Förslag till ändringar i denna del av strafflagen framlägges av strafflagberedningen.

Utöver de förut berörda straffrihetsgrunderna ha vissa andra grunder för straffrihet övervägts inom kommittén. Sålunda har behandlats frågan om

betydelsen för straffbarheten av samtycke i vissa fall från den mot vilken en gärning riktats. Bestämmelser därom beträffande brott som avses i 1 kap. föreslås i 1 kap. 10 §. Något allmänt stadgande för övriga fall har, enligt vad som anföres vid sistnämnda paragraf, ej ansetts böra upptagas i brottsbalken.

I anslutning till 1 § i förevarande kapitel har vidare frågan om den straffrättsliga betydelsen av rättsvillfarelse uppmärksamrats. Ej heller härom har någon bestämmelse ansetts böra upptagas i balken.

Slutligen har även frågan om folkrättsliga grundsatser såsom straffrihetsgrund övervägts. Såväl vid lagstiftning som i praxis har den uppfattningen kommit till uttryck att folkrättsliga grundsatser under vissa omständigheter kunna åberopas som grund för frihet från straff för en eljest straffbar gärning. I detta hänseende kan erinras om kommitténs uttalanden i 1944 års betänkande (SOU 1944: 69 s. 122) samt uttalanden i 1946 års betänkande med förslag till strafflagstiftning för krigsmakten (SOU 1946: 83 s. 219) och i 1948 års folkrättsbrottsakkunnigas den 15 september 1952 till chefen för justitiedepartementet avgivna betänkande om lagstiftning i anslutning till folkrättsliga regler angående krig (stenc.) s. 44 och 51. Av intresse i detta sammanhang äro även K. prop. nr 67 till 1908 års riksdag s. 270, K. prop. nr 57 till 1914 års riksdag s. 338 f samt förarbetena till 1940 års ändringar i SL 8: 8 (SOU 1940: 8 s. 51). Beträffande praxis hänvisas till rättsfallet NJA 1946 s. 65. I främmande lagstiftning torde ej förekomma någon allmän bestämmelse av nu ifrågavarande slag, utan strafffrihet i dessa fall plägar härledas ur allmänna oskrivna rättsgrundsatser, den s. k. rättsstridighetsläran. Då man i vissa länder i strafflagarna åberopar folkrätten, sker det för att fastställa den straffrättsliga kompetensen och ej för att bestämma en gärnings materiella straffbarhet.

Enligt förslaget skola samtliga i förevarande kapitel upptagna bestämmelser utom de i 1 § äga tillämplighet jämväl inom specialstraffrätten. Detta framgår av stadgandet i 23 kap. 13 §.

1 §.

I strafflagen saknas allmänna bestämmelser om förutsättningar för straffbarhet i subjektivt hänseende. Det enda stadgande i lagens allmänna del som berör detta ämne är SL 5: 12, där det i första stycket heter att för händelse som prövas ha timat mera av våda än av vållande någon ej skall dömas till straff. Av detta stadgande framgår alltså hur straffbarhetens yttergräns skall bestämmas i subjektivt hänseende.

Strafflagskommissionen föreslog i sitt betänkande (SOU 1923: 9) att bestämmelser om uppsåt eller oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet skulle upptagas i ett särskilt kapitel, 3 kap. Straffbestämmelserna i strafflagen skulle enligt kommissionens förslag tillämpas endast då straffbelagd gärning begåtts uppsåtligen, såvida det ej för vissa fall särskilt stadgades att straff skulle följa även då gärningen begåtts av oaktsamhet.

I sitt betänkande om förmögenhetsbrotten anförde straffrättskommittén

(SOU 1940: 20 s. 51 f) beträffande de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet att i förslaget liksom enligt dittillsvarande rättstillämpning i regel fordrades uppsåt omfattande alla objektiva brottsförutsättningar; denna fordran vore underförstådd vid alla brott enligt förslaget beträffande vilka något annat icke utsagts. I vissa fall, där det uttryckligen angivits, fordrades för straffbarhet allenast oaktsamhet. Samma princip har varit grundläggande även vid kommitténs fortsatta reformarbete inom strafflagstiftningen.

I överensstämmelse med vad nu sagts föreslås i 1 § i förslaget ett stadgande av innehåll att straff enligt brottsbalken skall ådömas endast för gärning som begåtts uppsåtligen eller, där det särskilt utsäges eller eljest framgår av brottsbeskrivningen i det särskilda fallet, av oaktsamhet. Därutöver upptages i paragrafen en bestämmelse att om oaktsamheten var ringa ej skall dömas till straff.

Beträffande innebörden av uppsåt och oaktsamhet beskrev strafflagskommissionen i sitt förslag endast den form av uppsåt som plägar benämnas eventuellt uppsåt samt oaktsamhet. Kommissionen avstod däremot från att i lagtexten definiera övriga former av uppsåt. Såsom skäl härför anförde kommissionen att det knappast vore möjligt att giva en på en gång kort och uttömmande bestämning av begreppet uppsåt. De tvivelsmål av praktisk betydelse som kunde uppstå och som samtliga kunde sägas avse begreppet eventuellt uppsåt hänförde sig till gränsen mellan uppsåt och oaktsamhet, och definitionen i lagtexten begränsades därför till detta gränsområde.

Det har hittills varit en uppgift för rättspraxis och doktrin att bestämma innebörden av begreppen uppsåt och oaktsamhet.¹ *Uppsåt* anses i första hand föreligga då det brottsliga resultatet är vad gärningsmannen önskar uppnå med sin handling eller är ett genomgångsled för att uppnå vad han sålunda önskar. I dessa fall föreligger direkt uppsåt, även kallat avsikt eller syfte. Uppsåt är vidare för handen när det brottsliga resultatet av gärningsmannen uppfattas såsom nödvändigt förbundet med den önskade effekten utan att likväl vara ett genomgångsled till denna, så kallat indirekt uppsåt. Uppsåt anses ytterligare föreligga i viss utsträckning när gärningsmannen uppfattar det brottsliga resultatet såsom möjligen förbundet med handlingen, antingen så att detta kan inträda jämfö det resultatet gärningsmannen åsyftat eller i stället för detta. Hur området för uppsåt i dessa sistnämnda fall skall bestämmas har varit föremål för delade meningar. Strafflagskommissionen föreslog, i överensstämmelse med THYRÉN, i 3 kap. 2 § i sitt förslag ett stadgande av huvudsakligen det innehållet, att om gärningsmannen när han företog handlingen insåg att därav kunde följa sådan verkan varav enligt lag gärningens straffbarhet berodde utan att han dock vore viss om dess inträdande, så skulle verkan anses vara uppsåtligen

¹ Se THYRÉN, Principerna III s. 14 f, strafflagskommissionens betänkande (SOU 1923: 9) s. 127 f, straffrättskommitténs betänkande om förmögenhetsbrotten (SOU 1940: 20) s. 51 f; jfr även *Brott mot staten* s. 39 f och *Förmögenhetsbrotten* s. 20 f. Angående innebörden av uppsåtsbegreppet i speciella fall, se *Brott mot staten* s. 41 samt K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 67 f.

åstadkommen, där efter omständigheterna måste antagas att gärningsmannen icke av visshet om dess inträdande skulle låtit avhålla sig från handlingen. Till denna uppfattning om innebörden av den tredje formen av uppsåt, eventuellt uppsåt, innebärande att frågan om straffbarhet avgöres genom att domaren på fallet i fråga använder ett hypotetiskt prov, har kommittén anslutit sig i motiven till de av kommittén tidigare behandlade kapitlen om särskilda brott. Att denna uppfattning om innebörden av eventuellt uppsåt även har stöd i praxis framgår av ett flertal rättsfall, se t. ex. NJA 1947 not. B 239 och 1952 s. 476 angående otukt med minderårig, 1950 s. 210 angående utställande av check utan täckning, 1950 s. 591 om brott mot prisregleringslagen, 1950 not. B 9 avseende dråp och 1951 s. 227 angående häleri.

I doktrin och rättspraxis kan emellertid iakttagas att gränsen för uppsåt bestämmas även med tillämpning av en annan synpunkt. Särskilt i dansk och norsk rätt har uppsåt ansetts föreligga i förhållande till sådana brottsmoment vilkas förefintlighet eller inträde gärningsmannen uppfattat såsom övervägande sannolika.¹ I vårt land har bland andra STJERNBERG ifrågasatt att svensk rättspraxis icke skulle vara främmande för att ådöma ansvar för uppsåtligt brott även i vissa fall då ett brottsmoment för gärningsmannen framstått såsom övervägande sannolikt.² Särskilt i förhållande till brottsmoment som icke tillhöra resultatet av gärningsmannens handlande utan utgöra omständigheter i övrigt som efter lag utmärka brottet, t. ex. vid häleri att saken är frånhänd genom brott eller vid otukt med barn eller ungdom att dessa icke uppnått viss ålder, är vad gärningsmannen insett vara sannolikt ett kriterium på gärningens samhällsfarlighet, vilket utgör ett välbehövligt och ändamålsenligt komplement till det hypotetiska provet. I åtskilliga rättsfall förekomma domskäl angående uppsåt som överensstämna härmed. Sålunda ådömdes i NJA 1919 s. 367 ansvar för förödelse å boning den som saknat skälig anledning antaga annat än att byggnaden innehöll boningsrum, vilken formulering av Stjernberg ansetts liktydig med att den tilltalade måste antagas ha insett åtminstone sannolikheten av att så varit förhållandet. I NJA 1941 s. 466 och 1942 s. 420 ansågs straffbar otukt med minderårig föreligga, då det för gärningsmannen — om han än icke med säkerhet visste att kvinnan ej fyllt 15 år — dock måste ha framstått såsom synnerligen tvivelaktigt huru härmed förhöll sig. Jämför även NJA 1942 s. 691 samt SvJT 1945 s. 32 f och 295 f.

Anledning synes ej föreligga att föreslå någon ändring av det uppsåtsbegrepp som utbildats i doktrin och praxis. Med hänsyn till att innebörden ej helt stabiliserats, anser kommittén dock att tiden ännu ej är inne att i lagtext fixera begreppet. Kommittén har därför avstått från att i lagtexten upptaga någon definition på uppsåt.

Då kommittén velat uppställa krav på avsikt i visst hänseende har det

¹ Jfr HURWITZ, Kriminalret s. 319 och ANDENÆS, Strafferettens alminnelige del II (stenc. 1949) s. 171.

² STJERNBERG, Förhandlingar vid Svenska kriminalistföreningens ordinarie årsmöte i Stockholm den 26 september 1925 s. 18; även i Straffrättsliga studier (1928) s. 11 f.

skett genom att använda uttrycken »för att» eller »i avsikt att». Uttrycket »med uppsåt att» betecknar alla former av uppsåt.

I SL 5: 12 andra stycket stadgas principiellt att förhöjt straff, som lagen utsätter för det fall att någon av brottslig gärning får viss kroppsskada eller död, ej må ådömas där sådan utgång timat mera av våda än av vållande, såframt ej gärningsmannen efter vunnin insikt om faran underlåtit att göra vad i hans förmåga stått för att avvärja denna verkan. Denna bestämmelse modifierar således de särskilda reglerna om förhöjt straff vid objektiva överskott på sådant sätt, att straffhöjningen inträder i huvudsak endast då oaktsamhet i förhållande till effekten kan läggas gärningsmannen till last. Enligt kommitténs förslag skola de bestämmelser i gällande rätt som innebära att objektivt överskott föranleder förhöjt straff ej bibehållas. För att straffbarheten skall påverkas av det resultat som uppkommit genom handlingen fordras enligt förslaget att åtminstone eventuellt uppsåt eller, i fall där oaktsamhet särskilt straffbelagts, oaktsamhet med avseende på resultatet visats föreligga. SL 5: 12 andra stycket har därför ej fått någon motsvarighet i förslaget. Beträffande de i nämnda lagrum berörda fall då gärningsmannen efter vunnin insikt om faran underlåtit att vidtaga åtgärder för att avvärja verkan av handlingen bliva de allmänna grundsatserna om straff för underlåtenhet att handla tillämpliga. Därjämte kunna vissa sådana fall bliva att bedöma såsom vårdslöshet mot person (1 kap. 9 §) eller enligt särskilda stadganden i specialstraffrätten, såsom 5 § lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott.

I samband med frågan om uppsåt uppkommer även spørsmålet om betydelsen av *rättsvillfarelse*. Allmänna bestämmelser härom saknas i vår nu gällande lagstiftning.¹ Strafflagskommissionen upptog i 3 kap. 1 § andra stycket av sitt förslag en bestämmelse härom, innebärande att den som uppsåtligen begått gärning för vilken straff vore utsatt i strafflagen och ej visste att den vore belagd med straff likväl skulle straffas för uppsåtligt brott. I sina motiv behandlade strafflagskommissionen utförligt denna fråga (s. 120—127). Kommissionen framhöll att enligt den dittills övervägande uppfattningen, som allmänt kommit till uttryck i utländsk rätt och i utländska strafflagsförslag, medvetande om rättsstridigheten ej inginge som beståndsdel i uppsåtsbegreppet. Egentlig rättsvillfarelse angående rättsstridigheten och till följd därav angående straffbarheten uteslöte således ej uppsåt. Kommissionen erinrade emellertid vidare om att vissa utländska lagar och lagförslag även i fall då uppsåtligt brottslighet skulle anses föreligga medgäve straffnedsättning på grund av rättsvillfarelse och, där denna vore ursäktlig, även straffrihet. I rättspraxis har okunnighet om straffbarheten principiellt ansetts icke grunda straffrihet för en gärning eller utesluta dess bedömande som uppsåtligt brott.² Endast i undantagsfall har en rättsvillfarelse bedömts såsom så ursäktlig att gärningen kunnat lämnas

¹ Speciella stadganden med betydelse i förevarande hänseende finnas exempelvis i 12 § prisregleringslagen och 23 § allmänna förfogandelagen, där såsom förutsättning för straffbarhet kräves vetskap om att föreskrift av visst slag meddelats.

² Se BERGENDAL, Lärobok s. 147 f och THORNSTEDT i Förvaltningsrättslig tidskrift 1952 s. 297 f.

strafffri. Exempel därpå föreligga, då kristidslagstiftning trätt i kraft innan den ännu varit tillgänglig i en landsort (SvJT 1917 s. 394 och 396; jfr NJA 1920 s. 4), då gärningsmannen handlat i överensstämmelse med tidigare praxis och slutligen då lagbudets egen formella bristfällighet gjort ett miss-tag förklarligt (NJA 1916 s. 415 och 1926 s. 146).

I motsats till strafflagskommissionen anser kommittén att en allmän bestämmelse om verkan av rättsvillfarelse ej bör upptagas i lagstiftningen. Frågan torde liksom hittills utan olägenhet kunna överlåtas åt rättspraxis. I samband med spörsmålen om en allmän straffnedsättnings- eller straff-frihetsparagraf och om åtalseftergift förtjänar frågan om verkan av rätts-villfarelse dock måhända att beaktas.¹

Vad beträffar *oaktsamhet* har detta begrepp liksom uppsåt lämnats utan definition i lagtexten. Angående gränsdragningen mellan uppsåt och oaktsamhet hänvisas till vad som anförts i det föregående.

Oaktsamhet kan vara antingen medveten eller omedveten allteftersom gärningsmannen insett eller icke insett men bort inse faran. Då lagen säger att den brottslige »bort inse» (SL 8: 12) eller haft »skälig anledning antaga» (SL 10: 10) något, innebär detta ett straffbeläggande av oaktsamhet i det angivna hänseendet. Oaktsamhet anses föreligga om en människa med normal viljebeskaftenhet skulle ha avhållit sig från handlingen för att undvika en sådan skadlig eller farlig verkan därav som i det föreliggande fallet inträtt. I den mån en normalt aktsam person icke på grund av risken för skadans inträffande skulle ha avhållit sig från handlingens företagande, föreligger icke oaktsamhet utan våda; gärningen är då alltid straffri (SL 5: 12). Vid prövning huruvida oaktsamhet föreligger skall man alltså i regel räkna med en normal viljestandard men i övrigt utgå från den handlandes egen sinnesbeskaftenhet, hans erfarenhet, kunskaper, förstånd, begåvning o. s. v.² För att upprätthålla en viss standard hos ämbetsmän och krigsmän har emellertid vid tjänstefel (SL 25: 4 och 26: 18) kriminaliseringen sträckts längre än vid andra brott. Till straff kan dömas även vid »oförstånd eller oskicklighet», d. v. s. brist på de kunskaper, insikter och färdigheter som erfordras för tjänstens utövning. Å andra sidan straffbelägges i vissa fall allenast grov oaktsamhet (SL 13: 3 och 19: 8); i 1 kap. 9 § föreslås nu ytterligare ett stadgande av detta slag, nämligen för det fall att någon uppsåtligt eller av grov oaktsamhet framkallar fara för annans liv eller hälsa. Med grov oaktsamhet förstås såväl medveten som omedveten oaktsamhet, i den mån denna med hänsyn till samtliga omständigheter vid gärningen är att anse som grov.

Liksom man vid de uppsåtliga brotten för straffbarhet i princip kräver att de objektiva momenten i brottsbeskrivningarna omfattas av gärningsmannens uppsåt, bör vid oaktsamhetsbrotten straff följa endast i de fall där gärningsmannen bort räkna med det händelseförlopp som utspelat sig och på grund därav bort avhålla sig från gärningen. Har någon avlidit till

¹ Jfr strafflagberedningens promemoria SOU 1948: 40 s. 17 f.

² Se HAGSTRÖMER I s. 214; strafflagskommissionens betänkande (SOU 1923: 9) s. 135 f; *Brott mot staten* s. 42. Jfr dock LUNDSTEDT, Grundlinjer i skadeståndsrätten, senare delen II: 1 s. 23—36.

följd av annans icke uppsåtliga handlande, bör således gärningsmannen straffas för vållande till annans död endast om han bort räkna med en sådan effekt av sin handling.

Den egentliga nyheten i 1 § är att däri föreslås att till straff ej skall dömas om oaktsamheten var ringa. Såsom av den föregående redogörelsen för innebörden av begreppet oaktsamhet framgår faller under den nuvarande straffrihetsregeln i SL 5:12 första stycket icke endast rena olycks-händelser utan även sådana fall, där den handlande trots vanlig uppmärksamhet förbisett möjligheten till skada eller där han visserligen insett denna möjlighet men likväl en normalt aktsam person icke skulle på grund av risken för skadans inträffande ha avhållit sig från att företaga handlingen. Dessa fall representera tillsammans med fallen av ringa oaktsamhet ett gränsområde som är svårt att närmare bestämma. Vidare innefatta fallen av ringa oaktsamhet en så ringa samhällsfarlighet att det knappast är något allmänt intresse att de beivras med straff. Stundom kan det rent av framstå såsom stötande att en ringa oaktsamhet som lett till en svår effekt, t. ex. att en person dör, föranleder ett obetydligt bötesstraff.

Inom specialstraffrätten förekomma exempel på straffrihet för fall av ringa oaktsamhet, se 1 § lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott (K. prop. nr 30 till 1951 års riksdag s. 268). Vidare kan nämnas att i 36 § 1 mom. Kungl. Maj:ts vapenförordning den 10 juni 1949 och i 4 § lagen den 18 juni 1949 om straff för olovlig varuutförelse stadgats möjlighet att göra undantag från reglerna om förverkandepåföljd i fall då förseelsen skett av förbiseende (jfr första lagutskottets utlåtande nr 37 till 1949 års riksdag s. 12).

Såsom förut nämnts kan vid tjänstefel (SL 25:4 och 26:18) straff inträda även vid »oförstånd eller oskicklighet», d. v. s. brist på de kunskaper, insikter och färdigheter som erfordras för tjänstens utövning. Oförstånd och oskicklighet böra i dessa fall uppfattas som särskilda former av oaktsamhet och straffrihetsregeln i 1 § är sålunda tillämplig även på dem.¹ För bestämmande av det straffbara området kräves i berörda hänseende en avvägning med hänsyn till ämbetsmannens ställning och tjänstens beskaffenhet. Om vid en sådan avvägning det oförstånd eller den oskicklighet som visats är att anse som ringa, skall gärningen anses falla utanför det straffbara området.

Genom den föreslagna begränsningen av det straffbara området för oaktsamhet torde vinnas bättre överensstämmelse än för närvarande med dansk och norsk rätts ståndpunkt. Enligt denna är oaktsamhet som anses vara ringa i regel ej straffbar; ett visst förhållande kan sålunda civilrättsligt bedömas som oaktsamt, t. ex. med hänsyn till ersättningskyldighet för inträffad skada, utan att man bedömer oaktsamheten som straffbar.²

I SL 6:1 stadgas att skada som någon tillfogar annan genom brott skall gäldas av den brottslige evad brottet skett med uppsåt eller av vållande.

¹ Jfr i detta hänseende NJA II 1949 s. 65 f.

² Se HURWITZ, Kriminalret s. 346 och ANDENÆS a. a. s. 178 f.

Med vållande förstås i detta stadgande orsakande med oaktsamhet. Eftersom begreppet brott innefattar handling som är straffbelagd och enligt förslaget en eljest brottslig oaktsam handling undantages från straff om oaktsamheten var ringa, skulle sålunda den direkta tillämpligheten av skadeståndsbestämmelsen i SL 6: 1 inskränkas, om den efter förslagets genomförande bibehölles oförändrad. En ändring av de gällande skadeståndsrättsliga grundsatserna bör ej nu ifrågasättas. Det är visserligen numera en ganska utbredd uppfattning att vid vissa fall av oaktsamt skadevållande den skyldige bör kunna undgå att utgiva skadestånd eller få detta nedsatt. Förutsättningarna härför kräva emellertid en ingående utredning. Frågan huruvida oaktsamheten varit sådan som avses i 22 kap. 1 § andra punkten torde härvid icke bli ensamt avgörande. Förberedelser ha gjorts för en reform av skadeståndsrätten (SOU 1950: 16) och det fortsatta arbetet härmed pågår. Kommittén har icke att taga befattning med detta lagstiftningsärende. Därför har kommittén ansett sig endast böra tillse att de föreslagna ändringarna i den straffrättsliga lagstiftningen icke komma att medföra rubbning av de nu gällande förutsättningarna för skadeståndsskyldighet. I detta syfte föreslås att i SL 6: 1 upptages ett stadgande av innehåll, att om den som vållat skada är fri från straff allenast på den grund att hans oaktsamhet var ringa, han likväl skall gälda skadan.

De nu föreslagna bestämmelserna i 22 kap. 1 § gälla endast för brott enligt brottsbalken. Detta har i lagtexten kommit till uttryck genom orden »enligt denna balk». Principen om uppsåt eller oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet torde väl som regel böra upprätthållas även inom specialstraffrätten. Detta framgår bland annat av ett av lagrådet gjort uttalande, återgivet i SvJT 1950 s. 467 f. Inom specialstraffrätten kan emellertid ej generellt tillämpas den principen att, då annat ej är uttryckligen stadgat, för straffbarhet kräves att gärningen begåtts uppsåtligen. Ej heller kan regeln om straffrihet vid ringa oaktsamhet generellt tillämpas inom specialstraffrätten, där den nedre gränsen för straffbar oaktsamhet ofta ligger lägre än då fråga är om brott enligt strafflagen. I vissa fall torde även så kallat strikt ansvar tillämpas inom specialstraffrätten.¹ Såsom i det föregående erinrats finnas inom specialstraffrätten exempel på stadganden om straffrihet eller om undantag från särskild påföljd vid fall av ringa oaktsamhet eller vid förseelse som skett av förbiseende.

2 §.

I 1 § har föreslagits ett stadgande varigenom principen om uppsåt eller, i fall där det särskilt anges, oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet lagfästes. I inledningen har anmärkts att principen modifieras då fråga är om gärningar som blivit begångna under inflytande av självförvållat rus. Härom föreslås ett stadgande i förevarande paragraf av innehåll att om någon begår straffbelagd gärning under självförvållat rus, hans tillstånd.

¹ Se THORNSTEDT, Företagaransvar s. 58—62.

ej skall utgöra hinder mot att tillämpa det straff som eljest är stadgat för gärningen. Bestämmelsen ansluter sig till gällande rätts ståndpunkt.

Principen att rus ej inverkar på straffbarheten kommer till uttryck i 3 § kungl. förordningen den 16 november 1841 (SFS nr 58) emot fylleri och dryckenskap. Detta lagrum lyder:

Begår någon brott i fylleri, varhelst det ock sker, må hans tillstånd ej lända honom till ursäkt, utan skall han, jämte ansvar [efter denna förordning], vara underkastad alla de påföljder, som lag och författning i varje fall föreskriva; [dock att böter för fylleri icke äga rum för den, som för annat brott gjort sig till högsta kroppsplikt skyldig].

Genom tillkomsten av 1864 års strafflag har detta lagrums innehåll påverkats allenast såtillvida att det särskilda straffet för fylleri utanför gränserna för nuvarande SL 11: 10 enligt 4 § promulgationslagen till strafflagen förfallit, och lagrummet gäller alltjämt.¹

I strafflagen beröres frågan om straffbarheten av gärningar begångna under rus av stadgandena i SL 5: 5 och 6. I SL 5: 5 heter det i första stycket att någon ej må fällas till ansvar för gärning som han begår under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, och i SL 5: 6 första stycket gives möjlighet till straffnedsättning för brottslig gärning som begås under inflytande av annan själslig abnormitet än i SL 5: 5 avses. I de båda paragrafernas andra stycken finnas bestämmelser om strafffrihet eller straffnedsättning, där någon utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd att han är från sina sinnens bruk eller att hans själsverksamhet rubbats. Dessa bestämmelser om strafffrihet eller straffnedsättning ha tillkommit bland annat med tanke på gärningar begångna under rus och avse i detta hänseende exempelvis att gärningsmannen tvingats att förtära rusmedel eller att han varken insett eller bort beräkna rusverkan, såsom vid svek eller ursäktligt misstag om rusmedlets beskaffenhet. Av bestämmelserna framgår att strafffrihet eller straffnedsättning icke ifrågakommer där gärningsmannen genom eget vållande kommit i sådant tillstånd som där avses. Vissa fall av rustillstånd, s. k. patologiskt rus² eller, såsom det ock stundom benämnes, komplicerat rus, bedömas såsom sinnessjukdom. Gärningar som förövas i sådant tillstånd torde falla under första stycket i SL 5: 5.

Den svenska rättens ståndpunkt är att de vanliga reglerna om uppsåt eller oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet ej gälla då fråga är om gärningar begångna under inflytande av självförvållat rus av alkohol eller annat ämne med liknande verkan, såsom morfin, kokain och fenedrin. I fall då ruset ej uppnått någon högre grad har detta avsteg från de all-

¹ Jfr strafflagberedningens betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. (SOU 1942: 59) s. 81; WETTER, Straffansvar vid rus (Juridiska fakultetens i Uppsala minneskrift 1929: 16) s. 28 f. Jfr även K. prop. nr 32 till 1928 års riksdag med förslag till lag angående fylleri m. m.

² Angående innebörden av patologiskt rus, se WETTER a. a. s. 51 f samt RYLANDER och BENDZ, Rättspsykiatri (Kriminologisk handbok del II) s. 65 f.

männa principerna ej betydelse, eftersom ruset då ej utesluter tillvaron av uppsåt eller oaktsamhet. I den mån rusets grad ökas växer emellertid även sannolikheten för att förhållandet blir ett annat och i vissa fall får det anses uteslutet att uppsåt eller oaktsamhet föreligger. Vid högre grader av rus kan omtöckningen t. o. m. medföra att gärningsmannens kroppsrörelser ske automatiskt eller instinktivt utan något medvetet beslut eller någon viljeakt. Liknande förhållande föreligger vid en överksamhet föranledd av höggradigt rus. I vissa fall av sådan höggradig berusning kan ansvar för uppsåtligt brott ifrågakomma om gärningen i yttre måtto framträder såsom ett uppsåtligt brott.¹

I uppsåtsbegreppet ligger att gärningsmannen, för att han skall anses ha uppsåtligen begått ett brott, måste ha ägt kännedom om de omständigheter av rent faktisk natur som känneteckna det ifrågavarande brottet, exempelvis angreppsobjektets beskaffenhet. Sålunda kan det ej bliva fråga om att straffa för uppsåtligt dödande av en människa om någon under jakt skjutit på ett föremål som han trott vara ett djur men som visat sig vara en människa och denna dödats.² Har en villfarelse av detta slag sin grund i höggradig berusning, äro möjligheterna att åberopa villfarelsen såsom straffrihetsgrund mera begränsade. Om en person under höggradig berusning dödar en människa i den inbillningen att han har att göra med ett djur och denna inbillning har sin grund i hans omtöcknade tillstånd så att misstaget skulle varit uteslutet om gärningsmannen varit nykter, lär han således ej undgå straff för uppsåtligt brott, såvida ej SL 5:5 är tillämplig. Våldsbrotten uppträda ofta såsom en naturlig följd av höggradig alkoholförtäring och det är därför påkallat att en person, även om han handlat i villfarelse, i sådana fall får taga konsekvenserna av det orsaksförlopp som han framkallat genom att berusa sig. Skulle emellertid ett under självförvållat rus begånget brott till sin beskaffenhet vara sådant att det framstår såsom en atypisk följd av berusningen, torde villfarelse stundom kunna medföra straffrihet.

Såsom exempel på fall då straffrihet kan komma i fråga vid rus nämnas i litteraturen även intressekollisioner. Ett fall av dylikt slag är när ruset ej uppkommit genom alkoholförtäring utan med andra medel, såsom vid narkos för medicinskt ändamål eller sömn efter användning av sömnmedel.

I vissa ovanliga fall kan bedömningen av uppsåt eller oaktsamhet hos gärningsmannen böra hänföras till berusningshandlingen såsom tidigare led i det orsaksförlopp som leder fram till den genom huvudgärningen förverkligade skadan. I litteraturen talas i sådant fall om berusningshandlingen såsom en *actio libera in causa*.³

Avsteget från kravet på uppsåt eller oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet torde i regel ej böra avse fall då en viss brottstyp såsom väsentligt moment förutsätter särskild avsikt eller i visst avseende kvalificerat uppsåt: uppsåt att oskyldig må bliva sakfälld; avsikt att tvinga till

¹ Jfr HAGSTRÖMER I s. 160 samt WETTER a. a. s. 60 f. Beträffande frågan om bedömning av gärningsmannens uppsåt med utgångspunkt från det yttre tillvägagångssättet, jämför NJA 1912: s. 273 och 1942 s. 358.

² Se vidare härom strafflagskommissionens betänkande (SOU 1923: 9) s. 119 f.

³ Se härom WETTER a. a. s. 8 f.

tjänsteåtgärd eller hämnas för sådan; avsikt att påverka priset på vara, värdepapper eller annan egendom eller att bedraga försäkringsgivare etc. I sådana fall torde gärningen, om den förövats i rus, endast böra straffas om den särskilda avsikten eller det särskilda uppsåtet verkligen förelegat. Vilken ståndpunkt svensk rätt intager i denna fråga är måhända tveksamt, men principen torde gälla enligt norsk samt anglosachsisk rätt och den har förespråkare i svensk doktrin.¹ Om gärningsmannen, då han berusade sig före gärningens förövande, hade den särskilda avsikten eller det kvalificerade uppsåtet, torde detta förhållande dock, liksom eljest då någon berusar sig med uppsåt att begå brottslig gärning, kunna läggas till grund för straffansvar för den under rusets inflytande begångna gärningen.²

Beträffande ståndpunkten i svensk praxis lämnar WETTER i sitt berörda arbete (s. 29 f) en redogörelse för en rad rättsfall³ och uttalar i anslutning till dem att det, såvitt rättspraxis låte sig överblicka med ledning av tryckta källor, framginge att 3 § i 1841 års förordning både före och efter strafflagens tillkomst föranlett straffansvar för uppsåtligt brott vid rus även i sådana fall där det med visshet eller med sannolikhet kunde antagas att ruset uteslutit verkligt uppsåt.⁴

Praxis har iakttagit den största återhållsamhet i fråga om medgivande av strafffrihet eller straffnedsättning med stöd av SL 5: 5 och 6 beträffande handlingar förövade under rus. Strafffrihet torde knappast medgivas i andra fall än då gärningsmannen befunnit sig i patologiskt rus. Strafflagberedningen uttalar sålunda i sitt betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. (SOU 1942: 59) s. 80 f att rättspraxis icke tillerkände vanligt rus i de olika yttringar som fölle inom området för alkoholens normala verkningar betydelse som strafffrihetsgrund. Patologiskt rus däremot och liknande tillstånd där alkoholens verkningar inneburit sjukliga företeelser hade medfört strafffrihet. Likaså hade de psykiska sjukdomstillstånd som utvecklats under inflytande av ihållande alkoholmissbruk ansetts liksom andra sinnessjukdomar falla under SL 5: 5. I de fall där brotten haft sitt ursprung i av alkohol influerade patologiska tillstånd torde den omständigheten att det kunde läggas gärningsmannen till last att han berusat sig icke ha ansetts utesluta strafffrihet. Ett rättsfall från senare år, NJA 1946 s. 593, belyser att domstolarna intaga en restriktiv hållning beträffande tillämpning av SL 5: 5 och 6 i fall av förevarande slag. Där var fråga om en person som gjort sig skyldig till sedlighetssårande handling m. m. Medicinalstyrelsen ansåg att den tilltalade vid gärningarnas begående befunnit sig i sådant tillstånd som avses i SL 5: 6 i dess lydelse före lagändringen 1945; hans tillstånd hade i viss mån påmint om patologiskt rus, men fråga hade sannolikt icke varit om sådant rus i egentlig mening. Medicinalstyrelsen betecknade tillståndet såsom en

¹ Se WETTER a. a. s. 35—37.

² Se WETTER a. a. s. 37.

³ Naumanns tidskrift 1866 s. 112; NJA 1875 s. 362; 1901 s. 550; 1912 s. 273; 1914 s. 43; 1921 not. B 165.

⁴ Jfr även de uttalanden angående praxis som citeras s. 30 not 2 i WETTERS berörda arbete.

av ixoid psykopati betingad abnorm variant av det normala rustillståndet. Med hänsyn till det praktiska konsekvenserna ansåg styrelsen det tills vidare riktigt att icke utan mycket starka saksål vidga gränserna för det tillstånd som i forensiskt avseende bedömdes såsom patologiskt rus, d. v. s. såsom en akut sinnessjukdom, utlöst av alkoholförtäring. En reservant ville dock i likhet med undersökningsläkaren betrakta tillståndet såsom jämförligt med akut sinnessjukdom och hänföra detsamma under SL 5:5. Denna mening stöddes även av ett utlåtande av professor KINBERG. Reservanten uttalade vidare att den tilltalade icke rimligtvis kunnat förutse uppkomsten av ett sådant rustillstånd när han förtärde alkohol. Domstolarna funno det icke kunna antagas att den tilltalade vid gärningarnas förövande befunnit sig i sådant tillstånd varom förmåles i SL 5:5 eller 6.¹

Den svenska rättens ståndpunkt, som sålunda innebär att kravet på uppsåt eller oaktsamhet icke upprätthålles i fråga om straffbarhet för gärningar förövade under självförvållat rus samt att principerna om straffrihet eller straffnedsättning enligt SL 5:5 och 6 i sådana fall tillämpas restriktivt, betingas uppenbarligen av kriminalpolitiska skäl. Ståndpunkten överensstämmer i stort sett med anglosachsisk rätt och med norsk rätt efter lagändring 1929. Den norska strafflagen stadgar i § 45 att »bevisstlöshet» som en följd av självförvållat rus, framkallat av alkohol eller andra medel, ej utesluter straff; den medger dock i § 56 punkt 2 straffnedsättning under synnerligen förmildrande omständigheter om den tilltalade ej berusat sig med uppsåt att begå handlingen.

I vissa länder har man sökt finna andra lösningar av den förevarande frågan, men praxis torde oberoende härav ofta ha närmat sig den ståndpunkt till vilken svensk rätt anslutit sig. Enligt § 18 i den danska strafflagen utesluter berusning icke straff med mindre gärningsmannen handlat »uden bevidsthed», och i § 85, vari stadgas om straffnedsättning, föreskrives att om »sjælelig uligvægtighed» härrör ur självförvållat rus straffnedsättning kan komma i fråga endast såframt den tilltalade icke tidigare befunnits skyldig till en liknande straffbar handling eller överträdelse av bestämmelserna i § 138 stk. 1 eller 2 och då blott under i övrigt förmildrande omständigheter. I § 138 avses dels att någon uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försatt sig i berusat tillstånd och i detta tillstånd utsatt annans person eller betydande egendomsvärde för fara och dels överträdelse av s. k. afholdspåläg. I dansk praxis torde emellertid uttrycket »uden bevidsthed» tolkas så snävt att avvikelser från svensk och norsk rätt ej är stor,² och bestämmelserna i § 85 tillämpas som regel icke på den som begått handling i spritpåverkat tillstånd.³ I den tyska strafflagen har man icke i anslutning till de allmänna reglerna om otillräknelighet och förminskad tillräknelighet (§ 51)

¹ Angående praxis' ståndpunkt i frågan om straffrihet eller straffnedsättning beträffande handlingar som förövats under rus, se även strafflagskommissionens betänkande (SOU 1923: 9) s. 100 f och 1935 års sakkunniga för utredning av bland annat strafflagens tillräknelighetsbestämmelser (första lagutskottets utlåtande nr 46 vid 1938 års riksdag, bilaga A s. 11).

² Se HURWITZ, Kriminalret s. 435 f; jfr LE MAIRE, Kampen mod straffen s. 79 f.

³ Se HURWITZ, Kriminalret s. 440.

gjort något undantag för rustillstånd. Ett sådant tillstånd bedömes alltså ur tillräknelighetssynpunkt enligt de allmänna reglerna, och det anses att tillräkneligheten påverkas redan av en druckenhet som ej stigit till medvetslöshet. De speciella kraven på straffbarhet i sådana fall tillgodoses genom en bestämmelse i § 330 a om särskilt straff för den som med uppsåt eller oaktsamhet genom förtäring av rusgivande medel försätter sig i ett tillstånd som utesluter tillräknelighet och i det tillståndet begår straffbelagd gärning. Samma princip gäller enligt den österrikiska strafflagen §§ 236 och 523. Med denna konstruktion kan kravet på uppsåt eller oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet upprätthållas även i fall då huvudbrottet förövas i sådant tillstånd att uppsåt eller oaktsamhet ej föreligger i förhållande till detta. Olägenheterna av en sådan konstruktion ligga uppenbarligen däri att bestämmelsen ej har direkt anknytning till huvudbrottet och den för detta avpassade straffskalan utan skapar en särskild brottstyp som spänner över samtliga brott.

Det har stundom förekommit att man sökt konstruera lagbestämmelserna på förevarande område så, att handlingar som förövats under rusets inflytande skulle bedömas som om de begåtts av oaktsamhet. Denna ståndpunkt intog den norska lagstiftningen av 1902, men ogynnsamma erfarenheter därav ledde till den förut nämnda lagändringen 1929. Beträffande denna metod kan sägas att den synes leda till ett alltför lindrigt bedömande. Vad angår svensk rätt är att märka att oaktsamhetshandlingar endast i ringa utsträckning äro straffbelagda; av särskild betydelse är att straff för oaktsamhet endast i begränsad omfattning förekommer vid de våldsbrott och sedlighetsbrott som i detta sammanhang äro av stor vikt. Därtill kommer att även med denna metod antagandet av oaktsamhet innebär en fiktion i de fall där berusningen ej kan sägas ha inneburit en oaktsamhet i förhållande till det under ruset begångna brottet.

Frågan om rusets straffrättsliga ställning har i vårt land, såsom framgår av den föregående framställningen, under de senaste decennierna upprepade gånger varit föremål för överväganden av sakkunniga. Någon principiell ändring av den ståndpunkt svensk rätt intager har därvid ej ifrågasatts. Sålunda föreslog strafflagskommissionen (SOU 1923: 9) i 2 kap. 1 och 2 §§ bestämmelser som i förevarande avseende i princip överensstämde med SL 5:5 och 6. 1935 års sakkunniga¹ tänkte sig införande av en särskild bestämmelse i strafflagen av innehåll att om någon beginge brottslig gärning under rus, hans tillstånd skulle vara utan verkan på straffbarheten med mindre tillståndet vore att anse såsom sinnessjukdom. I anslutning härtill uttalades att de sakkunniga ej härmed åsyftade någon materiell ändring i den svenska rättens ståndpunkt. Det med en äldre tids otillräknelighetsbegrepp sammanhängande uttrycket »utan egen skuld», som då förekom i SL 5:5 och 6 i stället för det numera använda uttrycket »utan eget vållande», ansågs emellertid ej böra bibehållas, och det hade då befunnits lämpligast att i ett särskilt lagrum angiva rusets särställning. Den reservation

¹ Jfr s. 384 not 1.

som i det ifrågasatta nya stadgandet gjordes för rustillstånd vilka vore att anse som sinnessjukdom, i första hand det s. k. patologiska ruset, innebure enligt de sakkunniga lika litet som lagrummet i övrigt någon materiell nyhet.

Strafflagberedningen uttalade i sitt förut omnämnda betänkande (SOU 1942: 59 s. 81) att den praxis som utvecklats sig stode i överensstämmelse med vad som måste anses lämpligt och ändamålsenligt och att det icke föreläge någon anledning att sakligt ändra den svenska rätten i här ifrågasvarande avseende. Då ruset vore en så pass vanlig företeelse i vårt land och, enligt vad erfarenheten visade, spelade en betydande roll som orsak till brott, skulle det enligt beredningens mening vara kriminalpolitiskt oklokt att låta detsamma under normala förhållanden få inverka på frågan om gärningsmannens straffbarhet. Där rusets verkningar hade sin grund i sjukliga företeelser syntes däremot straff för brott som begåtts under alkoholpåverkan varken ur allmänpreventiv eller individualpreventiv synpunkt kunna fylla någon uppgift. Då alkoholberusningens normala verkningar i dess olika individuella variationer icke kunde anses innebära någon sådan psykisk rubbning som ginge in under beteckningen sinnessjukdom, medan däremot patologiskt rus och liknande företeelser vore att betrakta som former av sinnessjukdom, syntes SL 5: 5 i dess föreslagna lydelse giva tillräcklig vägledning för bedömande av tillräknelighetsfrågan vid rus. Den speciella frågan huruvida ruset medfört att uppsåt eller vållande skulle kunna anses icke ha förelegat hos gärningsmannen berördes ej av SL 5: 5. Bedömandet härutinnan syntes vara på tillfredsställande sätt reglerat genom 3 § i 1841 års förordning, som beredningen förutsatte skola tillsvi vidare behålla sin giltighet.¹

I detta sammanhang må slutligen erinras om bestämmelserna i 25 § alkoholistlagen den 12 juni 1931. Enligt dessa bestämmelser äger länsstyrelsen, där någon som är hemfallen åt alkoholmissbruk begått brottslig gärning men i anseende till sin sinnesbeskaffenhet vid gärningens begående icke fällt till ansvar, besluta om hjälpåtgärd eller förordna om hans intagande på allmän alkoholistanstalt, om vederbörande funnits ej vara i behov av vård på sinnessjukhus.

Införandet av ifrågasvarande stadgande i 2 § är en konsekvens av att kommittén i 1 § upptagit den allmänna principen om uppsåt eller oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet. I förhållande till 1 § innebär 2 § sålunda en modifikation. Någon ändring i sak av den svenska rättens ståndpunkt är, såsom förut nämnts, ej avsedd med detta stadgande som ersätter 3 § i 1841 års förordning. Sistnämnda bestämmelse torde alltså böra upphävas, vilket föreslås ske genom ett stadgande i 9 § lagen om införande av brottsbalken. Därest 7 § i 1841 års förordning, som handlar om förvaring i häkte av den som är överlastad av starka drycker, placeras i annat sammanhang, torde förordningen i dess helhet kunna upphävas. Det har emel-

¹ I anslutning till sistnämnda uttalande anförde departementschefen vid frågans behandling i K. prop. nr 207 till 1945 års riksdag med förslag till lag om ändring i 5 kap. strafflagen, m. m. (s. 84) att spörsmålet i likhet med andra frågor rörande uppsåt och vållande torde böra överlåtas åt rättspraxis att lösa.

lertid ej ansetts ankomma på kommittén att framlägga förslag i detta hänseende.

Frågan om frihet från straff för gärning begången under rus på grund av att gärningsmannen befunnit sig i sinnestillstånd som avses i SL 5: 5, i första hand s. k. patologiskt rus, har ej berörts i den föreslagna lagtexten. Ej heller i detta hänseende torde ändring i gällande rätt vara påkallad. Även SL 5: 6 kan bliva tillämplig i fall av förevarande slag. Skulle, i enlighet med förslag som framlägges av strafflagberedningen, sistnämnda stadgande upphävas, uppkommer frågan om tillämpning av en allmän bestämmelse om straffrihet eller straffnedsättning. Denna fråga, liksom spörsmålet huruvida påföljder av särskilt slag böra ifrågakomma i stället för straff i fall av förevarande slag, torde det ankomma på strafflagberedningen att behandla.

3 §.

Bestämmelser om nödvärn äro i gällande rätt upptagna i SL 5: 7, 8, 9 och 11. Den allmänna regeln finnes i SL 5: 8. Där stadgas straffrihet för den som brukat våld till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp på person eller egendom eller som övat våld emot den som medelst inbrott eller eljest olovligen inträngt i annans rum, hus, gård eller fartyg eller emot den som vägrat att efter tillsägelse begiva sig från annans hemvist. Förutsättningar för straffrihet äro att våldet ej var större än nöden krävde och att det ej heller stod i uppenbart missförhållande till den skada som var att befara av angreppet; saknades någon av dessa förutsättningar, skall enligt reglerna om excess i SL 5: 9 domstolen efter omständigheterna pröva om och i vad mån straffet bör nedsättas under vad i allmänhet bort följa på gärningen. Voro omständigheterna sådana att gärningsmannen svårigen kunnat besinna sig, skall ej till straff dömas.

I SL 5: 7 stadgas om det s. k. större eller absoluta nödvärnet. Om man av annan överfallas med våld eller hot som innebär trängande fara, har man rätt att använda allt det våld som behöves för att avvärja faran. Har man gjort större våld än nöden krävde, bliva reglerna om excess i SL 5: 9 tillämpliga; däremot kommer i detta fall ej i fråga att tillämpa regeln i SL 5: 9 om våld som stått i uppenbart missförhållande till den skada som var att befara av angreppet. Enligt SL 5: 7 andra stycket föreligger rätt att använda det större nödvärnet även mot den som begår inbrott eller eljest tränger sig olovligen in i annans rum, hus, gård eller fartyg nattetid eller mot den som sätter sig till motvärn, evad det är natt eller dag, emot den som vill värja eller på bar gärning återtaga vad som tillhör honom.

I SL 5: 11 stadgas, att om någon kommer den till hjälp som är stadd i nöd, för honom skola gälla samma regler som om han själv befunnit sig i nödtillståndet.

De situationer som medföra nödvärnsrätt endast enligt SL 5: 8 redovisas i 1934 års sakkunnigas betänkande rörande revision av gällande lagbestämmelser om nödvärnsrätt m. m. (SOU 1934: 56) s. 30 på följande sätt:

1) Alla andra »angrepp å person» än som avses i SL 5: 7. Hit höra följande fall:

a) Angrepp medelst realinjurier, d. v. s. angrepp på ära som tillika innefatta fysisk påverkan av annan, varvid våld icke nödvändigt behöver föreligga, t. ex. oanständig beröring eller spottande på någon. Ett ofredande medelst injurier av annat slag anses däremot enligt den i rättspraxis härskande uppfattningen ej utgöra angrepp å person.

b) Angrepp som innefatta våld riktat mot annans person eller hot om sådant våld, där angriparen likvisst icke övar »våld å person» eller ens hotar med dylikt våld, t. ex. när någon rycker i annans kläder eller sliter sönder ett klädesplagg som denne bär på sig.

c) Angrepp som innefatta våld å person eller hot om våld å person, där angreppet ej tillika innebär trängande fara. Denna grupp innefattar praktiskt taget den större delen av de under SL 5: 8 hörande nödvärnsfallen.

d) Angrepp vid vilka våldet eller hotet som kommit till användning väl innebar trängande fara men den angripne själv vid tillfället i fråga genom våld eller hot om ett omedelbart förestående våld givit anledning till angreppet och därför ej kan anses »överfallen».

— 2) Olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg, som ej sker nattetid.

3) Sådana angrepp på egendom som icke äro förbundna med motvärn från angriparens sida.

Med anledning av de sakkunnigas förslag tillades genom lagstiftning år 1937

4) det fall att någon vägrat att efter tillsägelse begiva sig från annans hemvist.¹

Nödvärnsreglerna fingo i huvudsak sin nuvarande utformning genom lagstiftning 1890.² Dessförinnan funnos inga andra fall av tillåtet nödvärn än de som upptagas i SL 5: 7 och i dessa fall var liksom nu allt det våld tillåtet som nöden krävde. Då antalet fall av nödvärnsrätt genom 1890 års lagstiftning högst väsentligt utvidgades, infördes beträffande de nytillkomna fallen — nuvarande SL 5: 8 som dock sedermera ändrats i vissa hänseenden — utöver kravet på att våldet skulle vara nödvändigt för angreppets avvärjande ytterligare den begränsningen att det använda våldet icke finge stå i uppenbart missförhållande till den skada som var att befara av angreppet.

Den svenska nödvärnsrätten var under 1900-talets tre första decennier föremål för mycken kritik,³ som år 1937 ledde fram till vissa lagändringar. Grunden till kritiken låg huvudsakligen i förhållanden inom andra områden av den gällande rätten än reglerna om nödvärn, främst bestämmelserna rörande straff för objektiva överskott samt bevisrätten. Om den angripne tillfogat angriparen döden eller svår kroppsskada utan att uppsåtet omfattat en sådan effekt, hade den angripne med hänsyn till de stränga straff som

¹ NJA II 1937 s. 408 f.

² Beträffande den historiska utvecklingen av den svenska nödvärnsrätten, se 1934 års sakkunnigas betänkande (SOU 1934: 56) s. 7 f.

³ Se härom SOU 1934: 56 s. 38 f.

enligt stadgandena i SL 14: 4, 5 och 11 kunde följa å gärningen ej sällan blivit anhållen och häktad. Bestämmelserna om straffskärpning vid objektiva överskott blevo år 1937 modifierade genom införande av andra stycket i SL 5: 12, och hela denna fråga mister med förslaget ståndpunkt sin betydelse. Vad beträffar bevisreglerna uppställdes i den äldre svenska strafflagstiftningen, 26 kap. 4 § missgärningsbalken i 1734 års lag, såsom förutsättning för strafffrihetens inträde i en nödvärnssituation att den angripne kunde bevisa att en sådan situation förelegat. I 1864 års strafflag upptogs ej någon sådan regel, men lagen innehöll ej heller något stadgande av motsatt innehåll. Det blev sålunda förbehållet rättspraxis att här genomföra en ändring som betingades av den allmänna uppfattningen. Denna förändring skedde i etapper. I rättsfallet NJA 1928 not. B 170 anslöt sig högsta domstolen till den i modern straffprocess i fråga om bevisskyldigheten härskande regeln att den tilltalades uppgift att nödvärnssituation förelegat toges för god därest den icke ansåges vederlagd av omständigheterna i målet.¹ 1934 års sakkunniga ha i sitt betänkande i anslutning jämväl till ett uttalande av första lagutskottet vid 1934 års riksdag utgått ifrån att nämnda bevisregel vore i svensk rättstillämpning fullt erkänd. De sakkunniga ha vidare uttalat att det likaså vore allmänt erkänt att, därest en tilltalads uppgift i sådant hänseende icke blivit vederlagd, han ej heller i någon mån vore bevisskyldig för att han icke överskridit gränserna för nödvärnsbefogenheten i det givna fallet.² Kommittén ansluter sig till de synpunkter 1934 års sakkunniga sålunda anfört och anser att frågan om bevisreglerna numera i rättstillämpningen fått en tillfredsställande lösning, som torde stå i överensstämmelse med den allmänna rättsuppfattningen. Nya rättegångsbalkens införande torde ej ha inverkat på de principer för bevisbördan i nödvärnsfall som man sålunda kommit fram till.

De ändringar i nödvärnslagstiftningen som på grund av 1934 års sakkunnigas betänkande företogs år 1937 inskränkte sig till — förutom tillägget i SL 5: 12 — den förut omnämnda utvidgningen av nödvärnsområdet i SL 5: 8 till att omfatta även det fall att någon vägrat att efter tillsägelse begiva sig från annans hemvist. I samband med vissa ändringar år 1945 i nuvarande SL 5: 10 om polismans rätt att bruka våld m. m. skedde även i nödvärnsbestämmelserna vissa ändringar som dock voro av rent redaktionell natur; bland annat skedde den omkastningen i paragrafföljden att SL 5: 8 och 10 bytte plats, varigenom de båda nödvärnsparagraferna kommo i följd före bestämmelserna om excess i SL 5: 9.

I stort sett torde det sakliga innehållet i den svenska nödvärnsrätten sådana den gestaltar sig efter de senare årens ändringar i lagstiftningen och med den tolkning bestämmelserna fått i praxis få anses tillfredsställande. Kvar står emellertid att bestämmelserna äro svåröverskådliga och att de ej giva uttryck för enkla och klara principer. Det är av särskild betydelse på detta område att lagens innehåll är sådant att gemene man lätt kan tillägna sig

¹ Se även NJA 1938 s. 84.

² SOU 1934: 56 s. 56 och 60.

detsamma och få en klar uppfattning om de grundsatser som gälla. Det torde med fog kunna göras gällande att de nuvarande bestämmelserna icke fylla detta krav.

Fråga uppkommer då i första hand huruvida uppdelningen av nödvärn i två olika grader bör bibehållas. Denna uppdelning, som i vår lagstiftning är historiskt betingad, torde sakna motsvarighet i utländsk rätt där man regelmässigt har enhetliga regler för hela nödvärnsområdet.¹

Vid det större nödvärnet enligt SL 5:7 får den angripne, såsom förut nämnts, använda allt det våld som är nödvändigt för att avvärja angreppet. Han får sålunda till och med taga angriparens liv om det är nödvändigt, även om angreppet riktar sig mot intressen av relativt ringa värden. Det större nödvärnet har visserligen begränsats till vissa bestämda, i lagtexten angivna fall som typiskt sett äro sådana att en absolut nödvärnsrätt med befogenhet att gå till det yttersta våld är befogad. Det kan emellertid ifrågasättas om ej denna regel i vissa fall kan föra för långt. Såsom exempel kan anföras följande.

Rätt till det större nödvärnet föreligger om någon nattetid olovligen tränger sig in i annans gård. Om en pojke om natten tager sig in i annans trädgård och stjälar frukt och ägaren ej genom tillrop från sitt fönster kan förmå pojken att avstå från sitt förehavande, är kanske den enda möjligheten för ägaren att avstyra tillgreppet att han avfyrar ett skott mot pojken. Eller om någon blivit bestulen på en sak av relativt ringa värde och tjuven sätter sig till motvärn, d. v. s. riktar något slags våld mot den bestulne eller hotar med våld, är kanske den enda möjligheten för den bestulne att med sina svagare kroppskrafter återtaga saken att skjuta ned tjuven. I dessa och övriga fall enligt SL 5:7 är visserligen den angripne skyldig att välja den försvarsåtgärd som tillfogar angriparen minst skada, men han är ej skyldig att i stället för att tillgripa nödvärnsåtgärd uppoffra egna intressen.

För att ej konsekvenserna av reglerna om det större nödvärnet skola bli absurda böra de enligt 1934 års sakkunniga så förstås, att reglerna ej gälla då fråga är om en rent minimal uppoffring. Detta uttalande, som i och för sig innebär en avvikelse från lagtexten, antyder att en viss avvägning även här kan vara påkallad. Denna avvägning synes, när fråga nu är om ny lagstiftning, böra ske på det sättet, att den angripne väl har en bred marginal för sitt handlande men likväl ej får avstå från att bruka sitt omdöme om vad som kan vara rimligt.

Strafflagskommissionen, som föreslog bibehållande av nödvärn av två olika grader, anförde som skäl härför bland annat, att om ej det större nödvärnet medgaves i vissa fall, därav lätt kunde bliva en följd att den som bleve föremål för ett verkligt svårt angrepp, vars avvärjande t. ex. krävde tagande av angriparens liv, skulle drivas till ett ängsligt övervägande huruvida en dylik åtgärd möjligen stode i uppenbart missförhållande till den av angreppet hotande skadan; med påföljd att han måhända icke i tid värjde sig och att han därför fölle offer för angreppet. För att icke slappa energin

¹ Jfr SOU 1934: 56 s. 35.

i det förebyggande av brott som vore avsett med nödvärnsinstitutet vore det därför riktigast att i de svåraste fallen även formellt ställa den angripne oberoende av annan gräns för handlingsfriheten än den att han ej finge göra större våld än nöden krävde.¹

Emot vad strafflagskommissionen sålunda anfört kan invändas att även med en generell bestämmelse om nödvärn det icke kan vara föremål för tvekan att den angripne får använda det yttersta våld då fråga är om »de svåraste fallen». Olägenheten med uppdelningen i grader är att en avgränsning som den i SL 5:7 måste komma att innefatta även mindre svåra fall, såvida den ej göres alltför snäv. Och en för snäv avgränsning av de fall då det större nödvärnet är tillåtet leder lätt till obefogade motsättningslut då det gäller fall som icke omfattas av beskrivningen. Det kan i detta sammanhang påpekas att det större nödvärnet enligt SL 5:7 endast medgives då fråga är om ett redan påbörjat angrepp, medan enligt SL 5:8 nödvärn är tillåtet redan då angreppet är omedelbart förestående. Det kan vara tveksamt huruvida det är lämpligt att animera den angripne att dröja med nödvärnsåtgärder till dess angreppet påbörjats för att han då skall ha rätt till det större nödvärnet. I ett visst fall kan det förhålla sig så att det både från den angripnes och från allmän synpunkt är önskvärt att nödvärnet sättes in på ett tidigare stadium, då situationen likväl är sådan att det kan tagas för visst att angreppet icke kommer att utebliva. Att märka är också att en avvägning, huruvida det angripna intresset står i rimlig proportion till den försvarsåtgärd man ämnar företaga, knappast är svårare än att bedöma huruvida en viss åtgärd innebär större våld än nöden kräver. Särskilt då den angripne går till den ytterlighetsåtgärden att taga angriparens liv bör man kunna fordra, att hänsyn tages till betydelsen av det intresse som står på spel.

Det är naturligtvis riktigt, som strafflagskommissionen framhåller, att då en viss bestämning av nödvärnsrätten ingått i folkets rättsmedvetande den icke utan synnerliga skäl bör ändras. Det är därför angeläget att nödvärnsreglerna få en sådan utformning att konflikt icke ånyo uppkommer mellan detta rättsmedvetande och lagens bestämmelser. Detta torde emellertid vara möjligt utan att uppdelningen i två grader bibehålles. Visserligen måste nödvärnsreglerna då vara relativt allmänt hållna, men det är på förevarande område under alla förhållanden nödvändigt att låta en avvägning av vad som är försvarligt bliva avgörande. I själva verket torde den enskildes omdöme i detta hänseende ej ställas på de svåraste proven då fråga är om svåra fall av angrepp. Det kan nämnas att i ett interpellationssvar vid 1929 års riksdag dåvarande justitieministern beträffande den allmänna nödvärnsrätten enligt nuvarande SL 5:8 uttalade att vad lagen velat utsluta från området för tillåtet nödvärn allenast vore sådana fall, då på grund av disproportionen mellan det använda och det hotande våldet enligt den inom samhället härskande uppfattningen handlingen alldeles otvetydigt framstode såsom otillbörlig (SOU 1934: 56 s. 50). 1934 års sakkunniga ut-

¹ SOU 1923: 9 s. 167 f.

talade för egen del en liknande uppfattning om nödvärnsrättens innebörd (s. 26). Med en sådan uppfattning om den allmänna nödvärnsrätten äro enligt kommitténs mening regler om en längre gående rätt i vissa angivna fall knappast nödvändiga.

Enligt första stycket i den föreslagna 3 § är nödvärn straffritt. Nödvärn föreligger enligt paragrafens andra stycke när någon för att avvärja ett påbörjat eller överhängande straffbelagt angrepp på person eller egendom företager gärning som med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angräpnas betydelse och omständigheterna i övrigt ej är uppenbart oförsvarlig. I paragrafens tredje stycke upptages en bestämmelse om vissa situationer som i förevarande hänseende skola anses lika med angrepp.

Enligt SL 5: 8 föreligger, såsom förut nämnts, rätt till nödvärn till avvärjande av ett påbörjat eller omedelbart förestående orättmätigt angrepp på person eller egendom. Därjämte upptagas speciella former av angrepp i SL 5: 7 (överfall med våld eller hot som innebär trängande fara, inbrott eller eljest olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg nattetid samt motvärn i vissa fall) och i SL 5: 8 (inbrott eller annat olovligt inträngande i annans rum, hus, gård eller fartyg som icke sker nattetid samt vägran att begiva sig från annans hemvist efter tillsägelse). De fall som i förslaget 3 § tredje stycket i förtydligande syfte upptagas såsom likställda med angrepp äro motvärn i vissa fall samt olovligt inträngande eller kvarstannande i annans bostad eller därtill hörande gård eller trädgård eller i hans arbetsrum.

Angrepp mot det allmännas intressen äro såväl enligt förslaget som enligt gällande rätt uteslutna från nödvärnsområdet; handlingar som företagas för att avvärja dylika angrepp få bedömas enligt reglerna om laga befogenhet (4 §) eller nöd (6 §).

Under uttrycket angrepp inbegripes enligt gällande rätt ej varje åtgärd som gör intrång i enskildas rättsligt skyddade intressen.¹ För att intrånget skall kunna betecknas som angrepp måste det i fråga om intrång i förmögenhetsintressen tillika innefatta intrång i besittning och för andra fall åtminstone innebära ett ingrepp i något bestående faktiskt maktförhållande, såsom en persons herravälde över sin egen kropp, eller i någons maktförhållande över lokaliteter som disponeras av honom. Även åtgärder som innefatta angrepp på annans ära pläga hänföras under uttrycket angrepp, dock endast realinjurier, d. v. s. kroppsliga förnärmelser, men ej verbalinjurier. Genom nu nämnda krav uteslutas från nödvärnets område de fall då intrånget i annans rättsligt skyddade förmögenhetsintressen blott består i en underlåtenhet; en persons underlåtenhet att avflytta vid hyres- tidens slut innefattar sålunda icke något angrepp. Vidare uteslutes sådant intrång i annans rättsligt skyddade förmögenhetsintressen som åstadkommes genom en positiv handling vilken ej kan anses utgöra intrång i besittning, t. ex. om någon bygger i strid mot ett bestående negativt servitut. At-

¹ SOU 1934: 56 s. 20 och 62 f.

gårder varigenom man allenast hävdar ett bestående besittningsförhållande äro ej att anse som angrepp. Ej heller självtäkt innefattar i sig en nödvärnsåtgärd, men för ett fall har lagen i SL 5:7 utrustat även självtäkten med nödvärnsbefogenhet, nämligen då någon vill från annan återtaga sin egendom å bar gärning samt denne sätter sig till motvärn. Detta fall har också särskilt upptagits i förslaget 3 § tredje stycket.

Vad beträffar rätt till nödvärn mot injurier föreslogo 1934 års sakkunniga ett tillägg till den allmänna nödvärnsparagrafen, nuvarande SL 5:8, av innehåll att rätt till nödvärn skulle föreligga även där någon blivit överfallen av annan med smädliga yttranden, hotelser eller andra missfärdiga gärningar, ändå att angrepp å person ej var för handen.¹ Med uppställandet av kravet på att den angripne skulle ha blivit »överfallen» hade de sakkunniga avsett att inskränka nödvärnsrätten till sådana fall då angreppet ägt karaktären av ett personligt ofredande samt den angripne tillika icke givit anledning till angreppet genom att själv vid tillfället i fråga ofreda angriparen genom ärekränkning varom nu vore fråga eller genom annan åtgärd av beskaffenhet att grunda nödvärnsrätt. Genom denna avgränsning ansågos de risker för missbruk som vore förbundna med medgivande av nödvärnsrätt vid angrepp av mindre allvarlig beskaffenhet ha i görligaste mån förminskats. Departementschefen, som i remissen till lagrådet upptog de sakkunnigas förslag med viss ändring,² ansåg att genom rekvisitet »överfallen» rätten till nödvärn mot ärekränkning ytterligare inskränktes så, att man överhuvud taget ej kunde tala om ett överfall med ärekränkning, när den ärekränkte själv genom klandervärt uppträdande givit angriparen skälig anledning till angreppet. Vidare föreslog departementschefen en inskränkning genom användande av uttrycket »grov ärekränkning» som förutsättning för nödvärnsrätt. Mot förslaget anfördes från flera håll under remissförfarandet betänkligheter, och lagrådet avstyrkte detsamma.³ Lagrådet framhöll bland annat att bestämmelsen skulle få mycket ringa räckvidd, eftersom förutsättning för nödvärn vore att angreppet ej vore avslutat. Vidare vore här knappast fråga om angrepp av den allvarliga beskaffenhet att det innefattade fara eller skada för den angripne. Slutligen kunde det ifrågasättas huruvida det skulle visa sig möjligt att i vanlig utsträckning låta den inom nödvärnsrätten numera gällande bevisregeln till den angripnes förmån gälla även då denne till sitt fredande från ansvar för misshandel kunde åberopa allenast en enkel uppgift att han handlat i nödvärn mot ärekränkning. Departementschefen avstod från att i det slutliga förslaget upptaga någon bestämmelse uti ifrågavarande avseende. Det skäl som därvid var avgörande var lagrådets sist anförda. Ett undantagslöst fasthållande vid den inom nödvärnsrätten gällande bevisregeln till den angripnes förmån vore enligt departementschefens mening av synnerlig betydelse. Lagstiftningsfrågan i denna del borde därför få anstå i avvaktan på en mera allmän reform av nödvärnsrätten.

¹ SOU 1934: 56 s. 5 och 62 f.

² NJA II 1937 s. 440 f.

³ NJA II 1937 s. 443 f.

Kommittén har i den föreslagna lagtexten använt uttrycket »straffbelagt angrepp på person eller egendom». Detta skiljer sig från motsvarande i SL 5: 8 använda uttryck endast därigenom att ordet orättmätigt ersatts med straffbelagt. Någon förändring av området för nödvärnsrätten avses ej med den föreslagna ändringen utan endast ett förtydligande; se vidare nedan. Ärekränkning faller utanför nödvärnsområdet utom i de fall då ärekränkningen har karaktär av angrepp på person, detta begrepp taget i den betydelse det har enligt gällande rätt, d. v. s. då ärekränkningen innefattar kroppslig förnärmelse. Skäl synas ej föreligga att ändra gällande rätts ståndpunkt att från nödvärnsområdet utesluta verbalinjurier. Kommittén ansluter sig i detta hänseende i huvudsak till de synpunkter som anförts i lagrådets berörda utlåtande.

Vad beträffar nödvärnsområdets förhållande till området för hemfridsbrott förelåg före 1937 års lagändringar den väsentliga begränsningen, att nödvärnsrätten ej omfattade det fall att någon som på lovligt sätt inkommit i annans hemvist vägrade att efter tillsägelse avlägsna sig därifrån, såvida ej vägran vore förenad med sådant hot om våld som grundade rätt till nödvärn; jämför SL 15: 26. I detta fall föreligger numera nödvärnsrätt, sedan bestämmelse därom år 1937 infördes i nuvarande SL 5: 8. I tydlighetens intresse upptages fallet i tredje stycket i förslagets 3 § med hänsyn till att den handling varom här är fråga väl är straffbelagd men ej utan vidare kan sägas innefatta angrepp på person eller egendom. Formuleringen ansluter sig till förslagets bestämmelse om hemfridsbrott i 2 kap. 6 §.

Enligt gällande rätt föreligger ej rätt till nödvärn mot sådant hemfridsbrott som består i stenkastning in i annans gård, hus eller fartyg, bultande eller oväsande, såvida ej åtgärden innefattar angrepp på egendom eller är förenad med olovligt inträngande. Så som hemfridsbrottet nu föreslås bliva konstruerat i förslagets 2 kap. 6 § kommer detta brott att helt täckas av nödvärnsreglerna. Beträffande den ändring som föreslås i fråga om de lokaler som i detta sammanhang äro i fråga hänvisas till vad därom anföres i anslutning till sistnämnda paragraf.

Den oklarhet som enligt gällande rätt råder beträffande innebörden av det på flera ställen i strafflagen, bland andra SL 5: 7 andra stycket, förekommande begreppet motvärn har i förslaget undanröjts genom att begreppet i lagtexten ej upptagits med någon självständig betydelse. I 3 § tredje stycket har stadgandet om motvärn därför fått den utformningen att lika med angrepp skall anses att någon sätter sig med våld eller hot om våld till motvärn emot den som vill värja eller på bar gärning återtaga tillgripnen egendom. Innebörden härav framgår av den redogörelse som lämnas beträffande motsvarande uttryck i 6 kap. 7 § (SL 20: 6) om egenmäktigt förfarande och i 15 kap. 4 § (SL 10: 4) om våldsamt motstånd.

För nödvärnsrätt enligt SL 5: 7 fordras, såsom framgår av beskrivningen av nödvärnsfallen i lagtexten, att angreppet påbörjats. I fall som avses i SL 5: 8 inträder emellertid nödvärnsrätt redan när angreppet är omedelbart förestående. I båda fallen föreligger nödvärnsrätt ej längre än till dess

angreppet upphört. Detta ligger i det i SL 5:7 använda uttrycket nödvärn och framgår av att nödvärnshandlingen enligt beskrivningarna i SL 5:7 och 8 skall avse att avvärja angreppet.

Enligt förslaget får i samtliga fall nödvärn användas för att avvärja ett påbörjat eller överhängande angrepp. Uttrycket överhängande giver möjlighet för den angripne att i vissa fall använda nödvärnsåtgärd på ett något tidigare stadium än enligt gällande rätt. Det har ansetts att den snäva begränsning som ligger i uttrycket omedelbart förestående angrepp stundom kan vara olämplig. Såsom exempel kan nämnas, att om en fartygsbefälhavare fått kännedom om att besättningen tänker döda honom när fartyget kommer till viss plats, han ej bör vara nödsakad att under alla förhållanden vänta med nödvärnsåtgärder till dess fartyget kommit till platsen. Det synes motiverat att ingripande med nödvärnshandling får företagas så snart faran kan sägas vara överhängande. Ett relativt tidigt ingripande kan stundom möjliggöra att angreppet avvärjes med lindrigare medel än om vederbörande måste dröja med sina åtgärder till dess angreppet påbörjas eller är omedelbart förestående.

Frågan huruvida nödvärnsrätt enligt gällande rätt föreligger mot barn under 15 år och mot otillräkneliga har varit föremål för delade meningar. Strafflagskommissionen ansåg att man för nödvärn måste fordra att angreppet även i subjektivt avseende uppfyllde förutsättningarna för brottslighet. Nödvärnsrätt skulle sålunda ej föreligga mot otillräknelig eller mot den som befunne sig i sådan villfarelse att på grund därav hans gärning ej vore brottslig; dylika angrepp borde endast grunda nödrätt. En brist i de subjektiva förutsättningarna för angreppets brottslighet bleve dock av betydelse endast om den vore veterlig för den angripne.¹ 1934 års sakkunniga hade den meningen att gällande rätt hade motsatt innebörd. Då lagen ej uppställt något uttryckligt krav på att de subjektiva förutsättningarna för brottslighet skulle vara uppfyllda för att ett angrepp skulle få mötas med nödvärn, borde, enligt de sakkunniga, sådant ej heller antagas, och denna ståndpunkt vore så mycket rimligare som lagstiftaren vid nödvärnsreglernas utformning även i övrigt uteslutande haft den angripnes försvarsintresse för ögonen. Vidare toges vid bestämmande av nödvärnsrättens omfattning enligt SL 5:8 hänsyn endast till den hotande skadans storlek, icke till graden av skuld hos angriparen.² De sakkunniga förklarade emellertid att det dock de lege ferenda måhända kunde vara lämpligare att åtminstone i viss utsträckning hänföra angrepp från minderåriga eller otillräkneliga under nödreglerna. Man borde t. ex. i fråga om otillräkneligas angrepp i större utsträckning än som gällde vid nödvärnssituationer vara skyldig att genom uppoffring av egna intressen söka förebygga faran.³

I utländsk rätt anses i regel nödvärnsrätt föreligga även vid angrepp från barn och otillräkneliga.

¹ Jfr SOU 1923: 9 s. 160 f.

² SOU 1934: 56 s. 23.

³ SOU 1934: 56 s. 24 not 1.

Kommittén anser att betänkligheter i princip ej möta mot att låta nödvärnsrätt föreligga vid alla sådana angrepp på person eller egendom som i objektivt hänseende uppfylla betingelserna för straffbarhet. Angrepp från minderåriga kan i allmänhet avvärjas med allenast ringa våld och vid angrepp från verkligt farliga sinnessjuka behöver den angripne samma rätt till nödvärn som mot andra angripare. Den särskilda hänsyn som i fall av nu ifrågavarande slag bör tagas till angriparens person kan beaktas inom reglerna för nödvärn om, på sätt förslaget innebär, nödvärnsrätten städse göres beroende av en avvägning av vad som är försvarligt. Denna avvägning anges i 3 § så, att hänsyn därvid skall tagas till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt. Företages angrepp under inflytande av villfarelse rörande den föreliggande faktiska situationen, räcker det för angreppets avvärjande i regel med att upplysa angriparen om verkliga förhållandet, och en sådan upplysning måste den angripne, därest han har skälig anledning antaga att en dylik villfarelse föreligger hos angriparen, alltid anses skyldig att lämna. Med det i förslaget använda uttrycket straffbelagt angrepp avses även angrepp av person som på grund av ungdom eller otillräknelighet ej kan straffas för gärningen. Ordet straffbelagt användes med denna innebörd även på andra ställen i förslaget, t. ex. 21 kap. 6 § (SL 3: 6).

Nödvärnsrätt föreligger däremot enligt förslaget ej mot ett självständigt angrepp av ett djur eller mot fara som hotar från annan tillhörig sak. I dylika fall bliva nödreglerna att tillämpa.

Vad beträffar frågan om nödvärnshandlingens beskaffenhet må till en början framhållas, att enär nödvärn innebär försvar emot ett straffbelagt angrepp, här endast kommer i betraktande en försvarsåtgärd som riktas mot angriparen själv eller emot något hans intresse. Om den angripne nödgas göra intrång i tredje mans rättssfär, får tillåtligheten härav bedömas enligt reglerna om nöd.

Enligt gällande rätt får den angripne ej använda större våld än nöden kräver. Denna regel gäller såväl det större som det mindre nödvärnet (SL 5: 7 och 8; jfr 5: 9). Vid det mindre nödvärnet skall därjämte iakttagas att det våld som den angripne använder ej får stå i uppenbart missförhållande till den skada som var att befara av angreppet.

Sistnämnda regel innebär relativt stor stränghet mot den angripne. Verkingarna äro dock givetvis i hög grad beroende av de krav som man i praxis uppställer på den angripnes omdöme i det särskilda fallet och de bevisregler som tillämpas. Kommittén har valt en formulering som formellt innebär en viss uppmjukning av kravet på den angripne och som bättre torde överensstämja med den tolkning och tillämpning som givits de nu gällande nödvärnsreglerna. Även om den angripne använt större våld än nöden krävt, bör han kunna frikännas om den handling han företagit med hänsyn till de i lagtexten angivna omständigheterna ej är uppenbart oförsvarlig.

Frågan om en uppmjukning i sådan riktning väcktes genom motion nr 284 i andra kammaren vid 1934 års riksdag. Med hänsyn till svårigheten

för den angripne att rätt bedöma vad som kunde vara erforderligt till avvärjande av faran borde, enligt vad som anfördes i motionen, en marginal finnas. Denna marginal borde ej vara för smal. Nödvärnsutövaren borde ej anses handla rättsstridigt om han fullföljde motangreppet så långt som erfordrades för att han skulle vara på den säkra sidan. Tanken häri kunde på ett ungefär uttryckas så att straffrihet borde inträda, därest nödvärnsutövaren icke gjorde avsevärt större våld än nöden krävde. Vederbörande utskott avstyrkte en ändring i den av motionärerna antydda riktningen och stödde sig därvid på strafflagskommissionens uttalande, att den skada som tillfogades icke finge vara större än som fordrades för att bringa angriparen att upphöra med angreppet eller eljest att komma detsamma att misslyckas. Nödvärnsutövaren borde dock på subjektiva grunder frias från straff i så gott som alla fall där det icke vore uppenbart att han använt avsevärt större våld än nöden krävde. Frågan togs upp i samband med 1937 års lagstiftning (NJA II 1937 s. 431 f). Departementschefen framhöll att man genom en sådan utvidgning av nödvärnsrättens innehåll skulle vinna att nödvärnsutövarens straffrihet icke skulle bli beroende av domstolens prövning av de alltid svarbedömda subjektiva omständigheterna, utan straffrihet skulle inträda redan på grund av att handlingen objektivt sett vore rättsenlig. Någon ändring i praktiken av det straffbara området skulle genom en sådan lagändring knappast komma till stånd. Departementschefen ansåg emellertid, under åberopande av att lagutskottet vid 1934 års riksdag avstyrkt ändringsförslaget av principiella skäl och jämväl 1934 års sakkunniga ställt sig avvisande till en sådan utvidgning av nödvärnsrättens innehåll, att med frågans upptagande till förnyat skärskådande borde anstå till dess en mera omfattande reformering av nödvärnsrätten komme till stånd.

Kommittén anser att en viss utvidgning av försvarsrätten är påkallad. Därför föreslås, såsom förut nämnts, att den angripne skall äga företaga en handling som ej är uppenbart oförsvarlig. Häri ligger att en försvarsåtgärd kan vara lovlig även om den ej är nödvändig men av den angripne med skäl kunnat anses som nödvändig. Den avvägning som här måste ske får göras med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt, och det ligger i uttrycket uppenbart oförsvarlig att man bör räkna med en relativt bred marginal till förmån för den angripne vid bedömande huruvida han hållit sig inom gränserna för nödvärnsrätten.

I det för alla nödvärnshandlingar uppställda kravet att handlingen ej får vara uppenbart oförsvarlig ligger emellertid även en begränsning i förhållande till gällande rätt, nämligen i de fall där nu rätt till det större nödvärnet föreligger. Enligt förslaget kräves även i dessa fall en viss avvägning och det är ej utan vidare tillåtet att tillgripa den åtgärd som är nödvändig för att avvärja ett angrepp av det slag som avses med det större nödvärnet. Denna fråga har i det föregående närmare behandlats. I det där anförda exemplet om frukttjuven är det sålunda uppenbart oförsvarligt att skjuta ned honom för att hindra tillgreppet.

Om den angripne uppenbart överskridit gränsen för vad som var försvarligt, kan straffnedsättning eller straffrihet ifrågakomma enligt reglerna i 7 § om excess. Genom den nu föreslagna gestaltningen av nödvärnsbestämmelserna i 3 § torde tillämpningsområdet för reglerna om excess bliva något mera begränsat än enligt gällande lag, i det att en del fall som nu medföra nedsatt straff enligt sistnämnda regler bliva straffria enligt 3 §.

Det bör slutligen påpekas att nödvärnsreglerna genom den föreslagna ändringen rörande nödvärnshandlingens beskaffenhet få en i princip likartad konstruktion med reglerna om laga befogenhet i 4 § (SL 5: 10), ehuru rätten att använda våld i sistnämnda fall är mera begränsad. Före lagändringen 1945 medgavs i SL 5: 10, dåvarande SL 5: 8, allt våld som var nödigt för ändamålet. Graden av våld var sålunda reglerad i överensstämmelse med det större nödvärnet i SL 5: 7. Genom lagändringen 1945 övergick man till att i fall som avses i SL 5: 10 medgiva endast våld som med hänsyn till omständigheterna kunde anses försvarligt.

Nödvärnsrätten gäller icke endast till förmån för den angripne själv utan även för den som kommer till hans hjälp. I gällande rätt finnes en särskild bestämmelse härom i SL 5: 11. Med den utformning nödvärnsreglerna fått i förslaget torde något särskilt stadgande härom ej vara erforderligt.

4 §.

SL 5: 10 avser ett ämne som brukar sammanfattas under benämningen laga befogenhet eller offentlighetsrättslig befogenhet. Här avses vissa eljest brottsliga handlingar som gå fria från straff såsom rättsenliga därför att de, utan att tjäna till avvärjande av en särskild fara, likväl måste uppfattas såsom nödvändiga eller övervägande nyttiga från samhällets synpunkt. Man kan också uttrycka saken så, att paragrafen avser att reglera de viktigare fallen då vissa förvaltningsorgan ha befogenhet att vid utövande av offentlig verksamhet gå tvångsvis till väga mot den enskilde. I paragrafen upptagas dels ett allmänt stadgande om rätt för polisman eller vaktpost eller annan krigsman i vissa fall att använda våld när han mötes av våld eller hot i tjänsten och dels tre speciella fall då våld får användas i samband med rymning eller oordning på anstalt eller vid gripande. Våld får enligt paragrafen brukas

1) då någon sätter sig med våld eller hot emot polisman eller vaktpost eller annan för bevakning eller upprätthållande av ordning tjänstgörande krigsman som skall verkställa tjänsteåtgärd;

2) då fånge, häktad eller för brott anhållen rymmer;

3) då fånge, häktad eller anhållen sätter sig till motvärn i samband med rymning eller oordning på anstalt; samt

4) då någon som skall häktas, anhållas eller eljest gripas söker undkomma den som äger verkställa åtgärden.

Våldet får enligt andra stycket i paragrafen riktas ej blott mot den sålunda giver anledning till tjänsteåtgärd utan jämväl mot annan som för att hjälpa honom sätter sig med våld eller hot emot den som skall verkställa åtgärden.

Före lagändring 1945, då förevarande bestämmelser voro upptagna såsom SL 5: 8, fanns ej fallet 1) upptaget i paragrafen och fallet 4) avsåg endast häktning. Bestämmelsen om krigsmans befogenhet överfördes till SL 5: 10 år 1948.

Genom lagstiftningen 1945 ändrades i övrigt innebörden av paragrafen med avseende på graden av det våld som må användas. Enligt tidigare lydelse fick det våld brukas som var nödigt för ändamålet. Våld fick sålunda användas i stort sett enligt de för det större nödvärnet i SL 5: 7 stadgade grunderna. Efter 1945 års lagändring får allenast det våld brukas som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt.

Reglerna i SL 5: 9 om excess äro tillämpliga även när någon i fall som avses i SL 5: 10 brukat större våld än som är medgivet. Likaså gäller SL 5: 11; övande av våld är sålunda medgivet ej blott för den som skall verkställa åtgärd av det slag som avses i SL 5: 10 utan även för annan som kommer honom till hjälp.

Den allmännare innebörd som SL 5: 10 erhöll genom lagstiftningen 1945 grundades på ett av särskilda utredningsmän avgivet betänkande angående polismans rätt att bruka våld m. m. (SOU 1942: 54). I betänkandet påpekades till en början beträffande då gällande rätt (s. 8 f) att polisman ägde lagstadgad rätt att i tjänsten bruka våld i betydelse av misshandel enligt dåvarande SL 5: 7 och 10 vid nödvärn samt enligt dåvarande SL 5: 8 vid häktning och då fånge, häktad person eller en för brott misstänkt kvarhållen person rymde. Samma rätt ansåges, ehuru ej direkt utsagd i lag eller annan författning, jämväl tillkomma polisman vid stillande av uppror eller upplopp; jämför dåvarande SL 10: 12 och 13. Utredningsmännen anmärkte emellertid att man för att trygga ordning och säkerhet funnit sig nödsakad att inom polisväsendet bruka våld även i situationer som icke efter orden täcktes av reglerna i SL 5: 7—10.

Beträffande behovet av författningsbestämmelser anförde nämnda utredningsmän (s. 35 f) att det, för att polisen skulle kunna i samhällets och den enskildes intressen fullgöra de uppgifter som åvilade den, icke kunde undvikas att den understundom måste tillgripa våld, lindrigare eller svårare, allt efter det motstånd som restes och tjänsteuppgiftens beskaffenhet. Reglerna om polismans befogenhet att i tjänsteutövning bruka våld överensstämde emellertid föga med den noggrannhet som eljest utmärkte reglerandet av såväl offentlig myndighets som enskilda medborgares rättigheter och skyldigheter. Hithörande bestämmelser vore ofullständiga och oklara. Utredningsmännen ansågo det angeläget att polisens rätt att bruka våld bleve klarlagd och i författning till sina huvuddrag reglerad. De framhöllo emellertid vidare att det syntes uppenbart att frågan icke kunde i författningssväg på ett fullt uttömmande sätt regleras; huru noggranna bestämmelserna än bleve, måste man alltid åt polismannen lämna en viss frihet att i situationer som lagstiftaren ej förutsett bedöma vilket våld som läget krävde. Vid uppgörandet av sitt förslag utgingo utredningsmännen från att befogenheten för dem som skulle upprätthålla allmän ordning och säkerhet i samhället att

för dylika ändamål bruka våld borde vara grundad på lag. En utvidgning och ett lagfästande borde sålunda ske av rätten för polisman att med anlitande av vapen eller på annat sätt genomföra även andra tjänsteåtgärder än de i SL 5:10 (dåvarande 5:8) angivna. Utredningsmännen föreslogo därför ett ytterligare stadgande av innehåll att det våld som angåves i nämnda paragraf jämväl skulle få brukas där någon, som begått brott varå straffarbete kunde följa och som anträffades å bar gärning eller flyende fot, sökte undkomma den polisman som skulle gripa honom samt där någon satte sig med våld eller hot emot polisman som vidtog tjänsteåtgärd för ordningens upprätthållande eller säkerhetens tryggande, ävensom där någon eljest hindrade polisman att genomföra en tjänsteåtgärd. Beträffande graden av tillåtet våld föreslogo utredningsmännen den ändring som sedermera med viss jämkning blev lagfäst, nämligen att större våld ej skulle få brukas än som med hänsyn till vissa angivna omständigheter kunde anses försvarligt.

I departementsförslaget 1945 anfördes (NJA II 1945 s. 717) att någon allmän föreskrift, som uttryckligen medgäve våldsanvändning för genomförande av en tjänsteåtgärd i andra fall än dem SL 5:10 samt SL 10:12 och 13 om stillande av uppror och upplopp¹ ävensom 45 § strafflagen för krigsmakten upptogo, icke funnes, men att man därav icke finge draga den slutsatsen att användning av våld i övrigt skulle vara helt förbjuden. Man måste antaga att när en viss tjänsteåtgärd, t. ex. anhållande av en för brott mistänkt person eller av en fyllerist, krävde handgripliga åtgärder, dessa vore tillåtna. Vid sidan av den rätt till våldsanvändning som uttryckligen reglerats förutsatte lagstiftningen uppenbarligen i skilda sammanhang att ett visst mått av våld finge användas i fall då en viss tjänsteuppgift skulle lösas och detta mera regelmässigt krävde att våld komme till användning. Detta gällde särskilt polisens verksamhet; det låge i sakens natur att polisen vid upprätthållande av allmän ordning och säkerhet icke kunde falla undan för fridstörarna. Flera administrativa bestämmelser utginge också från att rätt till våldsanvändning måste anses föreligga jämväl i andra fall än sådana som blivit uttryckligen reglerade i lag. Även om sålunda befogenhet till våldsanvändning i vissa fall kunde grundas på sakens natur, vore det angeläget att såvitt möjligt klargöra frågan i lag, i främsta rummet då det gällde polisens verksamhet. Därjämte vore det önskvärt att i någon form närmare anvisningar lämnades angående tillämpningen av den våldsutövning som skulle anses medgiven.

I departementsförslaget gjordes vissa ändringar i de av utredningsmännen föreslagna nya bestämmelserna i SL 5:10. Vad beträffar den av utredningsmännen föreslagna rätten att använda våld, när någon i annat fall än förut i paragrafen nämnts hindrade polisman att genomföra en tjänsteåtgärd, anmärkte departementschefen att den ledde för långt. Den föreslagna rätten att använda våld borde här begränsas till vissa bestämda fall, varvid det naturliga syntes vara att upptaga samma bestämning som utredningsmännen angivit i fråga om våldsanvändning när polisman hindrades

¹ Jfr 4 § övergångsbestämmelserna till 1948 års ändringar i strafflagen m. m.

att upprätthålla ordningen eller trygga säkerheten, nämligen att vederbörande satte sig med våld eller hot emot polismannen (NJA II 1945 s. 724).

Beträffande den allmänna innebörden av nu ifrågavarande stadgande må slutligen nämnas att lagrådet i sitt utlåtande över 1945 års ändringsförslag (NJA II 1945 s. 718 f) framhöll att de omarbetade bestämmelserna icke omfattade alla de fall då ämbets- eller tjänsteman ägde för fullgörande av sin uppgift använda fysiska maktmedel. Det låge i sakens natur att åtskilliga befattningshavare, då så erfordrades, finge använda våld. Såsom exempel kunde nämnas — förutom militär personal — utmätningsmän samt viss till tullstaten och statens skogsförvaltning hörande personal. Det hade enligt lagrådet varit önskvärt att vid omarbetningen av förevarande bestämmelser även dessa fall upptagits till reglering, varvid bestämmelserna skulle ha kunnat erhålla en i systematiskt avseende lämpligare avfattning än den föreslagna. Det framlagda ändringsförslaget täckte emellertid de viktigaste av de fall då våld erfordrades för utförande av tjänsteåtgärd och tillika de fall där behovet av lagregler dittills gjort sig gällande. Med hänsyn härtill och då det kunde antagas att vid den förestående reformen av strafflagens allmänna del även förevarande bestämmelser skulle upptagas till översyn, syntes förslaget, såvitt anginge frågan under vilka förutsättningar våld finge brukas, kunna lämnas utan erinran.

Med anledning av lagrådets uttalande anförde departementschefen (NJA II 1945 s. 719) att den verkställda utredningen väsentligen avsett frågan om polismännens våldsanvändning och att endast här något större behov av reglerande bestämmelser konstaterats. En utsträckning av den tilltänka lagstiftningen att omfatta också övriga offentliga funktionärers rätt till våldsanvändning skulle under sådana förhållanden, yttrade departementschefen, ha blivit onödigt vittutseende.

Kommittén har ansett det lämpligt att här inledningsvis lämna denna relativt utförliga redogörelse för tillkomsten av nuvarande bestämmelser i SL 5: 10 för att klargöra vad lagstiftaren avsett i fråga om bestämmelsernas omfattning och innebörd. Av det anförda torde framgå att med bestämmelserna avses icke endast att de skola reglera graden av våld utan även att de skola betraktas som grund för befogenheten att utöva våld i de fall som angivas i paragrafen. Vidare framgår emellertid att med bestämmelserna ej avsetts att uppnå en fullständig reglering av de fall då polisman äger befogenhet att använda våld i tjänsteutövning samt att våldsbefogenheter stundom tillkomma även andra ämbets- och tjänstemän, ehuru de ej omnämnas i detta sammanhang. Paragrafen är avsedd att omfatta allenast de fall som äro av den största praktiska betydelsen och som ansetts mest angelägna att reglera.

Under nu anförda förhållanden har det för kommittén framstått såsom angeläget att söka uppnå en sådan rationellare reglering på förevarande område som lagrådet efterlyst i sitt berörda utlåtande. Kommittén har också undersökt möjligheterna att giva paragrafen en sådan utformning att den

kunde utgöra en allmän grund för ämbets- och tjänstemäns befogenhet att utöva våld vid verkställande av tjänsteåtgärd eller i vart fall för polisens befogenheter i detta hänseende.

I dansk och norsk rätt ha bestämmelser av sådan mera allmän innebörd upptagits i nödvärnsparagraferna. I danska strafflagens § 13 stadgas sålunda i första och andra styckena om nödvärn, varefter i tredje stycket upptages en bestämmelse att motsvarande regler finna användning på handlingar som äro nödvändiga för att på rättsenligt sätt »skaffe lovlige påbud adlydt, iværksætte en lovlig pågribelse eller hindre en fanges eller tvangs-anbragt persons rømning». I norska strafflagens nödvärnsparagraf, § 48, har på motsvarande sätt tredje stycket den lydelsen att vad i föregående stycken föreskrivits om avvärjande av rättsstridigt angrepp även skall tillämpas med avseende på handlingar som företagas i avsikt att »iverksette en lovlig pågripelse eller hindre, at straff- eller varetektsfanger rømmer».

Dessa bestämmelser i dansk och norsk lag bygga sålunda på vad som eljest enligt dansk och norsk rätt gäller om rätt att ingripa i de fall varom här fråga. Vidare likställes rätten till våldsanvändning i dessa fall med nödvärnsbefogenheten. Den svenska strafflagens motsvarande bestämmelser i SL 5:10 reglera, såsom framgår av det föregående, mera självständigt befogenheten att utöva våld, och rätten är med avseende på det våld som får brukas mera begränsad än enligt nödvärnsparagraferna.

En överblick av vilka myndigheter och tjänstemän som enligt svensk rätt kunna äga befogenhet att använda tvång eller våld eller besluta om användning därav vid verkställighet av tjänsteåtgärd samt i vilka fall tvång eller våld får användas ger vid handen att området ej låter sig närmare bestämma utan omfattande undersökningar. Sådana ha delvis gjorts såväl i samband med tidigare statliga utredningar som i doktrinen.¹ Såsom exempel på myndigheter och tjänstemän med nämnda befogenheter angivas — förutom polismyndigheter och de militära myndigheterna — överexekutor och utmätningsmän, åklagare vid förundersökning i brottmål, anstaltsmyndigheter, hälsovårdstillsyningsmän, tillsyningsmän över lösdrivare och villkorligt frigivna m. fl., civilförsvarspersonal, fartygsbefälhavare, personal vid statens järnvägar, enskilda järnvägar, tullverket, lotsverket, postverket, telegrafverket och domänverket, vaktmästarepersonal samt hälsovårds-, fattigvårds-, barnavårds-, nykterhets- och byggnadsnämnder m. fl. kommunala myndigheter. Av vissa specialförfattningar framgå befogenheterna för myndigheterna att använda tvång eller våld mer eller mindre klart, men området är ingalunda fullständigt reglerat och man synes ha utgått från en allmän, i sakens natur liggande befogenhet för förvaltningsorganen att vid utövande av offentlig verksamhet i viss mån gå tvångsvis till väga. En sådan befogenhet finnes i åtskilliga fall men föreligger i vissa andra uppenbarligen icke.

¹ Jfr NJA II 1945 s. 716—719; Betänkande med förslag angående innebörden av begreppet polismyndighet i olika författningar m. m. (SOU 1942: 40) s. 35 f; HERLITZ, Föreläsningar i förvaltningsrätt III, Förvaltningsrättsliga plikter (1949) s. 520—549; G. PETRÉN, Om offentligrättslig användning av våld mot person s. 144—159 och 269—298.

Det vore givetvis önskvärt att hela denna betydelsefulla fråga kunde regleras i lag. Det gäller här å ena sidan samhällets intresse av att giva myndigheterna befogenhet att effektivt genomföra lagliga påbud eller hindra överträdelser av lagliga förbud och å andra sidan den enskildes krav på skydd mot övergrepp från myndigheternas sida. Om en sådan allmän reglering, som närmast torde tillhöra förvaltningsrätten, kunde åstadkommas, skulle liksom i dansk och norsk rätt till bestämmelserna i specialförfattningarna kunna anknytas ett allmänt stadgande i brottsbalken. Detta synes nu knappast möjligt, eftersom sådana bestämmelser i stor utsträckning saknas. Om ett allmängiltigt stadgande i brottsbalken inskränkes till att avse graden av våld, torde det få ett mycket begränsat värde. Med hänsyn till vad nu anförts har kommittén nödgats avstå från att giva det mot nuvarande SL 5: 10 svarande stadgandet i förslaget en mera allmän innebörd än lagrummet nu har.¹

Kommittén har vidare övervägt möjligheterna att giva stadgandet större allmängiltighet i fråga om polisens befogenheter att använda våld. Det allmänna stadgandet om polisens befogenhet i SL 5: 10 avser, såsom förut nämnts, endast det fall att polismannen mötes eller angripes med våld eller hot därom när han skall verkställa tjänsteåtgärd.

Med polisman avses enligt en av socialdepartementet år 1946 utfärdad promemoria angående polisens rätt att bruka våld (s. 6):

a) envar befattningshavare vid polisväsendet, vare sig han är kommunal- eller statsanställd och oberoende av tjänsteställning;

b) extra polisman som av länsstyrelsen förordnats med stöd av 16 § kungl. kungörelsen den 24 september 1943 (SFS nr 708), d. v. s. landsfogde- och landsfiskalsassistenter samt extra polismän; samt

c) den som med stöd av 18 § lagen den 6 juni 1925 om polisväsendet i riket (polislagen) och 46 § polisreglementet den 4 juni 1948 (SFS nr 332) förordnats att utöva polisverksamhet; i dessa bestämmelser innefattas ordningsvakt för bevakning som anordnats på enskilds bekostnad.

Enligt 14 § allmänna polisinstruktionen den 4 juni 1948 (SFS nr 331) förstås i instruktionen med polisman, där ej annat framgår av sammanhanget, envar vid polisväsendet anställd som fullgör polisverksamhet. Vad i bland annat 11 § i instruktionen stadgas om polisens maktbefogenheter²

¹ Kommittén har övervägt att i avbidan på särskild lagstiftning om rätt för myndigheter och tjänstemän att utöva våld eller tvång upptaga bestämmelserna i SL 5: 10 i lagen om införande av brottsbalken. Med hänsyn till ovissheten rörande sådan lagstiftning och olägenheterna av att dessa betydelsefulla stadganden måhända under lång tid skulle vara placerade i en promulgationslag, föreslås dock att paragrafen får den plats i brottsbalken som motsvarar dess nuvarande placering i strafflagen.

² I 11—13 §§ allmänna polisinstruktionen ha givits regler om polisens maktbefogenheter. I 11 § föreskrives sålunda att polisman för att verkställa tjänsteåtgärd ej får använda strängare medel än förhållandena kräva. Rättelse bör han i första hand söka vinna genom upplysningar och anmaningar. Våld får tillgripas endast då tjänsteuppgiften ej kan lösas på annat sätt. Vid val mellan olika former av våld skall användas det lindrigaste som kan leda till det avsedda resultatet. Våld får ej brukas längre än som är oundgängligen nödvändigt. Har någon skadats till följd av polisens ingripande och är ej skadan obetydlig, skall polisman, såvitt möjligt skyndsamt, sörja för att den skadade erhåller erforderlig vård, så ock ofördröjligen göra anmälan om det inträffade hos sin förman. Angående användande av skjutvapen hänvisas i paragrafen till vad

skall i tillämpliga delar gälla även den som med stöd av 18 § polislagen och 6 § 1 mom. landshövdinginstruktionen den 19 november 1937 förordnats att utöva polisverksamhet.

Enligt 1 § 2) polislagen förstås med polisverksamhet i nämnda lag, vad angår stad, upprätthållande av allmän ordning och säkerhet, verkställande av spaning och annan undersökning angående brott samt den verksamhet i övrigt som på grund av särskilda stadganden eller hävdvunnet bruk åligger polispersonal i denna dess egenskap. På landsbygden omfattar polisverksamheten enligt polislagen därjämte biträde vid åtgärd i utsköningsmål, vid indrivning av utskylder eller böter och vid annan handräckning.¹

Vad beträffar de makt- och tvångsmedel som stå till buds för polisens verksamhet äro de straffprocessuella tvångsmedlen reglerade i RB 23—28 kap. om häktning, anhållande och gripande m. m. I fråga om de maktmedel som polisen får tillgripa när det gäller upprätthållande av allmän ordning och säkerhet samt den förebyggande verksamhet som därvid ankommer på polisen saknas allmängiltiga lagbestämmelser, fränsett nämnda regler i rättegångsbalken som allenast hänföra sig till polisens brottsutredande verksamhet och de ofullständiga reglerna i SL 5 kap. om rätt att i vissa fall använda våld. Sålunda saknas allmänna lagstadganden rörande polisens maktbefogenheter för att förebygga brott liksom med avseende på polisingripanden i ordningssyfte för att avvärja händelser som störa eller hota att störa den allmänna ordningen. Likaså saknas en närmare laglig reglering av polispersonalens tvångsmakt vid verkställande av polismyndighets eller annat förvaltningsorgans beslut. I såväl rättstillämpningen som doktrinen är det emellertid allmänt erkänt att, särskilt när det gäller upprätthållande av ordning och säkerhet, polisorganen även utan uttryckligt stöd i lag äga rätt att under vissa förutsättningar anlita tvång. När sådan tvångsrett föreligger är dock ofta oklart.²

Behovet av en reglering av förevarande spørsmål har i olika sammanhang understrukits. Sålunda påpekade lagrådet i sitt utlåtande över förslaget till nya rättegångsbalken (K. prop. nr 5 till 1942 års riksdag s. 161 f) att förslaget berörde polisens verksamhet allenast såvitt den avsåge efterforskning rörande begångna brott men att polisen och i synnerhet kriminalpolisen i fråga om brott även hade en annan viktig uppgift, nämligen att vara verksam till förekommande av brott. Denna uppgift hade i svensk lagstiftning icke kommit till uttryck i vidare mån än att den i 2 § polislagen upptagna definitionen på polisverksamhet avfattats så att den inbegrepe även verksamhet till förekommande av brott. Det finge icke, yttrade lagrådet, förbises att även för sådan förebyggande verksamhet polisen kunde ha be-

därom är särskilt stadgat (K. Cirk. SFS 835/1945, ändrat genom K. Cirk. 337 och 795/1948). I 12 och 13 §§ allmänna polisinstruktionen finnas bestämmelser om tillfälligt omhändertagande och hållande i förvar av den, vars uppträdande innefattar ett störande av eller en omedelbar fara för ordningen, eller där det eljest erfordras för att avvärja straffbelagd gärning mot vilken polisan är pliktig att ingripa.

¹ Angående polisens ställning under krig, jfr SL 27: 14 och lagen den 17 december 1943 (SFS nr 881) om polisens ställning under krig.

² Jfr Polisen och allmänheten, betänkande med förslag till tjänstereglemente för polisväsendet (SOU 1947: 45) s. 109 f.

hov av tvångsmedel som icke kunde tillgripas utan stöd av lag. Övervägande skäl kunde väl tala för att icke låta reglerna i ämnet inflyta i rättgångsbalken, men det vore enligt lagrådet önskligt att frågan om en sådan lagstiftning upptoges till behandling i samband med det fortsatta arbetet på processreformen. Önskvärdheten av sådan utredning har vidare betonats av 1942 års sakkunniga för utredning angående frågan om polismans rätt att bruka våld m. m. (SOU 1942: 54 s. 41 f) och i betänkande med förslag till tjänstereglemente för polisväsendet (SOU 1947: 45 s. 110 f). I departementsförslaget till 1945 års ändringar i SL 5: 10 påpekades att med den ändrade formulering SL 5: 10 fått i förslaget paragrafen kunde åberopas när polisen ägde ingripa till förekommande av brott (NJA II 1945 s. 730 f). Att märka är emellertid att paragrafen endast är tillämplig i det fall att någon med våld eller hot sätter sig emot tjänsteatgärden.

HERLITZ har i sin utredning rörande förvaltningsförfarandet (SOU 1946: 69 s. 148 f) framhållit, bland annat, att reglerna om direkt tvång vid verkställighet i och för sig ofta icke gäve något tillfyllestgörande besked om huru verkställighet skulle gå till och att, vad värre vore, författningarna ofta använde uttryckssätt som gäve rum för tvivelsmål huruvida verkställighet finge ske tvångsvis. På vidsträckta områden, säger Herlitz vidare, hade det lämnats helt öppet huruvida och på vad sätt verkställighet kunde äga rum. Denna författningarnas tystnad borde helt visst ofta tolkas såsom ett uttryck för att verkställighet genom direkt tvång ej finge ske, särskilt då indirekt tvång stode till buds. Men det syntes å andra sidan uppenbart att direkt tvång i många lägen, om vilka författningarna iakttog tystnad eller lämnade dunkla besked, ej kunde undvaras. Det förekomme också i viss utsträckning att verkställighet både i exekutiva och polisiära former skedde tvångsvis utan uttryckligt stöd i författningarna. Det hade emellertid skett under stor tvekan och ovisshet och det vore mycket svårt att fastslå i vilka fall t. ex. utmätning eller exekutiv handräckning kunde verkställas eller fysiskt tvång utövas av polismyndighet. Det framträdde därför som ett betydelsefullt önskemål att frågan om anlitande av tvångsätgärder vid verkställighet av förpliktande förvaltningsakter bleve reglerad på ett mera betryggande sätt. Detta lagstiftningsproblem stode i påtagligt sammanhang med den aktuella frågan om revision av utsökningslagen. I detta sammanhang påpekar Herlitz slutligen att det vore iögonenfallande hur ofullständigt reglerad den tvångsmakt vore som polisorganen kunde utöva på förvaltningsrättens område. Man hade visserligen genom 1945 års ändringar i SL 5: 8—10 reglerat beskaffenheten av det våld de finge utöva, men därmed hade ej givits svar på frågan i vilka situationer våld finge användas.¹

Kommittén anser, som förut nämnts, att den allmänna bestämmelsen i SL 5: 10 om polismans rätt att öva våld har den innebörden att den sätillvida giver polisman befogenhet att använda våld, att den föreskriver sådan rätt

¹ HERLITZ uttalar liknande uppfattning om innebörden av SL 5: 10 i Föreläsningar i förvaltningsrätt III, Förvaltningsrättsliga plikter (1949) s. 535: »stadgandet reglerar endast våldets beskaffenhet vid utförande av tvångsätgärder, som polisman, enligt vad som kan följa av andra regler, har att företaga».

för de fall att någon sätter sig med våld eller hot emot polismannen när han skall verkställa tjänsteåtgärd. Vidare regleras graden av det våld som får användas. I sistnämnda hänseende torde bestämmelsen få tjäna som vägledning för bedömande av graden av det våld som polisman i andra fall får tillgripa. Huruvida i övrigt befogenhet att använda våld föreligger får bedömas på grund av andra författningar och den sedvanerätt som kan anses föreligga. Administrativa författningar och instruktioner ha givetvis vid sidan av lagbestämmelser på skilda områden stor betydelse för bedömande huruvida det våld som en underordnad i enlighet därmed utövat för hans del bör anses försvarligt.¹ De viktigaste administrativa bestämmelserna rörande polisens maktbefogenheter torde vara de som upptagits i allmänna polisinstruktionen.²

Det vore givetvis önskvärt att i form av lag kunde givas allmängiltiga regler om befogenheten för polisman att öva våld eller annat tvång vid verkställande av tjänsteåtgärd. Här gäller emellertid detsamma som anförts beträffande våldsbefogenheter för myndigheter och tjänstemän i allmänhet, nämligen att frågan närmast tillhör förvaltningsrätten. Vidare kräver en sådan lagstiftning omfattande utredning inom områden som ligga utanför kommitténs uppdrag. Kommittén har därför ansett sig böra avstå från att i samband med föreliggande lagstiftningsarbete söka åvägabringa en sådan utredning. De materiella ändringar som föreslås i SL 5: 10 äro därför av mera begränsad natur; innebörden av dessa ändringar framgår av det följande. Därjämte har paragrafen fått en redaktionell utformning som giver densamma större överskådlighet.

I SL 5: 10 upptages, vid sidan av polisman, även vaktpost eller annan för bevakning eller upprätthållande av ordning tjänstgörande krigsman. Enligt kungl. förordningen den 31 december 1915 (SFS nr 585) angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning samt för eldsläckning och andra dylika ändamål i dess senaste lydelse enligt kungl. kungörelsen den 30 december 1948 (SFS nr 796) må militär personal användas på begäran direkt av civilmyndighet, när i särskilt fall militärhandräckning anses oundgängligen erforderlig för stillande av upplopp eller i övrigt för upprätthållande av allmän ordning eller avvärjande av överhängande fara för liv eller egendom och sådan skyndsamhet är av nöden att Konungens beslut om handräckning icke utan fara eller större olägenhet kan avvaktas, eller när militärhandräckning erfordras för efterspanande, häktande, bevakande eller forslande av person som är misstänkt för brott, eller för släckning av mera betydande brand.³ Med hänsyn till att den i SL 5: 10 an-

¹ Jfr NJA II 1945 s. 726 f och *Brott mot staten* s. 145 f.

² Se s. 403 not 2.

³ Jfr bevakningskungörelsen den 24 maj 1940 (SFS nr 383), ändrad genom kungörelse SFS nr 514/1951, samt kungl. kungörelsen den 9 maj 1916 (SFS nr 149) angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m., ändrad genom kungörelse SFS nr 449/1936. Enligt 1 § tredje stycket i sistnämnda kungörelse äger inom militärt övningsområde samt i läger eller kvarter eller eljest vid trupp militär befälhavare även i andra fall än som eljest avses i kungörelsen sörja för upprätthållande av ordningen och för sådant ändamål göra vissa ingripanden.

vända formuleringen är något begränsad i jämförelse med berörda förordning och då krigsman i vissa fall har att ingripa även då han icke är i tjänstgöring, såsom enligt 36 § militära rättegångslagen och kungl. kungörelsen den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m., föreslås att bestämmelsen ändras så att den i stället avser vaktpost eller annan krigsman som fullgör polisuppgift eller tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning. Med uttrycket upprätthålla ordning avses såväl allmän ordning som ordningen inom krigsmakten.

I SL 5: 10 första satsen stadgas att våld får brukas om fånge eller häktad eller den som är anhållen såsom misstänkt för brott rymmer. Anhållen har här samma betydelse som i RB 24: 5, enligt vilket lagrum anhållande innebär ett provisoriskt frihetsberövande i avbidan på häktning. En förutsättning för anhållande är alltså att misstanke om brott av visst slag föreligger. Då fråga är om gripande avses däremot i SL 5: 10 ej endast fall då den som skall gripas är misstänkt för brott. I motiven uttalas sålunda (NJA II 1945 s. 723) att uttrycket icke användes såsom beteckning på ett särskilt rättsinstitut utan allenast för att utmärka ett faktiskt omhändertagande med fysiska maktmedel. Under uttrycket gripa fölle sålunda t. ex. att en förrymd fånge eller häktad person eller den som skulle avtjäna straff omhändertoges, att en lösdrivare anhölles, att en farlig sinnessjuk eller alkoholist infångades eller att en utlänning omhändertoges för att hållas i förvar eller föras till förläggning. I samtliga nu angivna fall kunde det, enligt motiven, uppenbarligen vara nödvändigt att visst våld komme till användning. Överhuvud hade anledning ej funnits föreligga att till några särskilt angivna fall begränsa rätten att använda våld för att omhänderta en person som enligt lag eller författning skulle gripas; som alltid måste våldet anpassas efter omständigheterna. Vidare heter det i motiven att uttrycket gripa i och för sig skulle kunna anses tillfyllest för att utmärka själva den frihetsberövande åtgärden även vid häktning och anhållande, men att det vore mera upplysande att uttryckligen nämna häktning och anhållande och använda uttrycket gripa allenast som kompletterande.

Mot bakgrunden av vad sålunda anförts angående begreppet gripa synes anledning knappast föreligga att begränsa begreppet anhållen till den som är anhållen såsom misstänkt för brott. I SL 10: 11 om främjande av flykt, motsvarande 15 kap. 12 § i förslaget, räknas såsom anhållen även den som arresterats för fylleri.¹ Anhållande användes vidare som sammanfattning för gripande och därpå följande kvarhållande i t. ex. 2 § 1 mom. lösdrivarlagen den 12 juni 1885; jämför 92 § 1 mom. fattigvårdslagen den 14 juni 1918.² Det vill synas som om i fall av nu berörda slag sådana situationer kunna uppkomma att polisman bör äga befogenhet att utöva visst våld. Den erforderliga begränsningen av befogenheten ligger i bestämmelsen att det våld som brukas skall vara försvarligt.

¹ Angående innebörden av begreppet anhållen i SL 10: 11, se K. prop. nr 80 till 1948 års riksdag s. 175.

² Jfr PETRÉN a. a. s. 36 not 39 och s. 78 not 68.

I motiven till SL 5: 10 angives den närmare innebörden av uttrycket fånge (NJA II 1945 s. 728 f). Där nämnes emellertid ej något om den som tagits i förvarrarrest enligt 30 § militära rättegångslagen och ej heller om den som enligt 36 § nämnda lag tages i förvar för fylleri; jämför 51 § kungl. kungörelsen den 19 november 1948 angående den militära rättsvården. Bestämmelserna i SL 5: 10 torde vara tillämpliga även i dessa fall.

Befogenhet för polisman eller vaktpost eller annan för bevakning eller upprätthållande av ordning tjänstgörande krigsman, som skall verkställa tjänsteåtgärd, att begagna våld inträder enligt SL 5: 10 först om någon sätter sig med våld eller hot emot honom. Vidare föreligger befogenhet att bruka våld om den som rymmer eller stör ordningen sätter sig till motvärn mot den som vill hindra rymningen eller upprätthålla ordningen. Här användas sålunda två olika beteckningar på det angrepp som riktas mot den som har att bevaka det allmännas intresse. Beträffande innebörden av dessa beteckningar anförde departementschefen i samband med lagändringarna 1945 (NJA II 1945 s. 724) att uttrycket våld eller hot hade sin motsvarighet i stadgandet om rättsstridigt tvång i SL 15: 22, men han framhöll att det ej vore nödvändigt att våldet eller hotet vore av allvarigare beskaffenhet. Vidare uttalades att någon skillnad knappast föreläge mellan våld eller hot å ena sidan och motvärn å andra sidan, varför det kunde ifrågasättas att genomgående använda det senare uttryckssättet. Bibehållandet av uttrycket våld eller hot motiverades med språkliga skäl.

Frågan om innebörden av begreppet våld har i det föregående behandlats i anslutning till 6 kap. 7 § om egenmäktigt förfarande, 15 kap. 4 § om våldsam samt motstånd och 3 § i förevarande kapitel om nödvärn. Därav framgår att enligt kommitténs mening begreppet våld bör omfatta ej endast våld å person utan även ringare grader av våld som riktar sig mot annan, därunder även sådant passivt motstånd som innebär en fysisk kraftutveckling. Fråga är emellertid om ej passivt motstånd i vissa av de i SL 5: 10 avsedda fallen i allmänhet bör medföra befogenhet att använda försvarligt våld. I anvisningar som utarbetats inom social- och inrikesdepartementen¹ uttalas att med bestämmelserna i SL 5: 10 avses även passivt motstånd utan begränsning till fysisk kraftutveckling.

Kommittén föreslår att såsom förutsättning för polismans och krigsmans rätt att bruka våld i stort sett den nuvarande bestämningen bibehålles, så att befogenheten föreligger då polismannen eller krigsmannen mötes eller angripes med våld eller hot om våld. Befogenheten att i vissa fall bruka våld mot fånge, häktad eller anhållen torde däremot böra föreligga även vid fall av passivt motstånd. Eftersom uttrycket motvärn i förslaget ej användes med någon självständig betydelse i fråga om våldets beskaffenhet föreslås att i detta fall brukas uttrycket »eller sätter han sig med våld eller hot om våld till motvärn eller gör han eljest motstånd» emot den under vars uppsikt han står. Slutligen föreslås att uttrycket »söker undkomma» kom-

¹ Polismans rätt att bruka våld (1946) s. 5 f och Anvisningar till den allmänna polisinstruktionen (1948) s. 92.

pletteras med »eller hindra». De ändringar som i övrigt föreslås i detta sammanhang äro av redaktionell natur.

Beträffande det våld som enligt SL 5:10 får användas av polisman och övriga i paragrafen avsedda personer i tjänsteutövning uttalade departementschefen i K. prop. nr 67 till 1945 års riksdag (s. 32) att lagstiftaren i SL 5:10 liksom i SL 5:7—9 och 11 närmast avsett att reglera användningen av våld mot person men att det vore självfallet att skada även finge tillfogas egendom i den mån den följde av våldsanvändningen mot person. Däremot avsåge berörda lagrum ej att i övrigt lösa frågan i vad mån det vore berättigat att för tillvaratagande av ett intresse offra annans egendom. Någon reglering i lag av dessa s. k. nödsituationer hade ej kommit till stånd.¹ Kommittén delar uppfattningen att bestämmelserna ha den innebörd som framgår av vad sålunda anförts. Beträffande nödsituationer hänvisas till 6 § i förslaget.

Kommittén föreslår bibehållande av den i SL 5:10 använda bestämmelsen av det våld som får användas och att sålunda för åtgärdens genomförande må brukas det våld som med hänsyn till omständigheterna kan anses försvarligt. Denna bestämmelse tar i första hand sikte på graden av det våld som får användas men torde, såsom förut nämnts, även få ligga till grund för bedömandet huruvida våld överhuvud får tillgripas. Beträffande innebörden av det använda uttrycket hänvisas till de uttalanden som gjordes av departementschefen vid lagändringen 1945 (NJA II 1945 s. 726 f). Enligt dessa skulle regeln att våldet kunde med hänsyn till omständigheterna anses försvarligt medgiva ett hänsynstagande ej blott till yttre föreliggande faktiska förhållanden utan även till subjektiva omständigheter hos den handlande. Även om det skulle befinnas att våldsanvändning ej vore objektivt välgrundad, kunde det använda våldet från den därför ansvariges synpunkt sett vara försvarligt. Detta vore förhållandet om han icke känt till vissa omständigheter som bort föranleda ett mildare handlingssätt från hans sida.

Våldsbefogenheten enligt förevarande paragraf är avsevärt mera begränsad än motsvarande befogenhet enligt nödvärnsparagrafen. Enligt sistnämnda paragraf föreligger straffrihet om den gärning som företages för att möta angrepp med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt ej är uppenbart oförsvarlig. Föreligger en nödvärnssituation för polisman eller övriga i 4 § avsedda personer, äga dessa rätt till nödvärn enligt de i 3 § givna reglerna.

Stadgandet i SL 5:10 sista stycket föreslås skola utgå med hänsyn till att bestämmelserna om excess sammanförts i 7 §.

I anslutning till 3 § har anförts att någon bestämmelse motsvarande SL 5:11 ej längre är erforderlig för där avsett fall med hänsyn till den formu-

¹ I det förslag till kungörelse som 1942 års sakkunniga upprättade angående polismans rätt att bruka våld upptogs ett stadgande i 27 § av innehåll, att om polisman vore berättigad att bruka våld mot person, han jämväl ägde i samband därmed rätt att bruka våld mot sak, därest detta vore oundgängligen nödvändigt för att lösa tjänsteuppgiften; och skulle enligt 28 § i tillämpliga delar därvid gälla vad i kungörelsen stadgats rörande våld å person (SOU 1942: 54 s. 62 f).

lering 3 § fått i förslaget. I förevarande paragraf föreslås såsom sista stycke ett stadgande motsvarande SL 5:11 av innehåll att om någon enligt paragrafen har rätt att öva våld, samma rätt tillkommer envar som biträder honom, såvitt hjälpen begärts eller eljest med hänsyn till omständigheterna varit påkallad. Denna formulering innebär en begränsning i förhållande till vad som nu gäller enligt SL 5:11, där medhjälparen utan inskränkning likställs med den som är »i nöd stadd». Begränsningen, som skett i viss anslutning till kungl. förordningen den 23 april 1948 (SFS nr 195) om ersättning och belöning av statsmedel vid biträde åt ordningsmakten, synes motiverad med hänsyn till de särskilda överväganden som äro påkallade i samband med våldsanvändning av nu förevarande slag. Med hänsyn till att formuleringen något avviker från den som användes i 1 § i berörda förordning torde sistnämnda stadgande böra ändras så att det kommer att överensstämma med den nu föreslagna 4 §.¹

5 §.

Denna paragraf motsvarar SL 5:10 a, vilket stadgande i samband med 1948 års lagstiftning överfördes från strafflagen för krigsmakten, 44 §, till allmänna strafflagen. Här avses vissa intressekollisioner då krigsman må utöva våld mot underlydande som visar ohörsamhet. Rätt att använda våld föreligger enligt paragrafen vid myteri, under strid så ock eljest vid tillfälle då brott mot krigslydnaden medför särskild fara. I detta hänseende överensstämmer förslaget med SL 5:10 a.²

Beträffande omfattningen av det tillåtna våldet föreslås i lagtexten en omformulering som dock är av endast redaktionell natur. I SL 5:10 a stadgas sålunda att det våld må brukas som är nödigt för lydnadens upprätthållande. Angående innebörden av uttrycket lydnadens upprätthållande uttalades i betänkande med förslag till strafflagstiftning för krigsmakten (SOU 1946: 83 s. 65) att därmed åsyftades vad som kunde kallas det allmänna lydnadstillståndet bland de underlydande. Denna innebörd torde komma till bättre uttryck i lagtexten med den formuleringen att det våld må brukas som är nödigt för att upprätthålla krigslydnaden.

Stadgandet i SL 5:10 a sista punkten om excess föreslås skola utgå med hänsyn till att bestämmelser därom sammanförts i 7 §. I stället föreslås att såsom andra punkt i paragrafen införes ett stadgande att vad i 4 § tredje stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning. Angående innebörden av detta stadgande, som ersätter SL 5:11 för fall som avses i 5 §, hänvisas till vad som anföres vid 4 §.

¹ Vid införandet av brottsbalken torde de hänvisningar till SL 5: 7, 8 och 10, som förekomma i § 5 Kungl. Maj:ts kungörelse den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m., böra ändras till att avse 22 kap. 3, 4 och 7 §§ brottsbalken.

² Ett liknande stadgande rörande förhållandena ombord på fartyg förekommer i 60 § sjömanslagen den 30 juni 1952 (SFS nr 530).

6 §.

Gällande rätt innehåller ej något allmänt stadgande om straffrihet på grund av nöd eller nödfall. Utan uttryckligt stöd av lag har dock, såsom strafflagberedningen uttalar i sin promemoria SOU 1948: 40 om påföljds-efftergift m. m. (s. 9 f), vid sidan av nödvärnsrätten accepterats en nödrätt, vilken innebär att ingen kan straffas för handling som varit oundgängligen nödvändig för att rädda hans eget eller annan persons liv eller hälsa eller egendom av betydande värde från en på annat sätt ofrånkomlig fara. Det förutsättes därvid att den skada som hotar är att anse såsom särdeles betydande i förhållande till den skada som vållas genom nödhandlingen. Även i andra fall torde samma regel vara tillämplig, t. ex. då viktiga allmänna intressen äro satta i fara och dessa uppenbarligen väga tyngre än det intresse som offras genom nödhandlingen. Stundom torde också, t. ex. vid läkar-ingrepp av vissa slag, kunna påvisas särskilda befogenheter vilka icke i och för sig motiveras av det hotade intressets obestridliga vikt i jämförelse med den skada eller det lidande som förorsakas av ingreppet. I alla nu nämnda fall inträder straffrihet på objektiva grunder. Straffrihet kan vidare föreligga på sådana skäl att den som företagit handlingen av misstag felbedömt situationen och antagit den vara sådan att handlingen varit motiverad. Har den handlande i upphetsning eller av annan liknande grund gjort större skada än nöden krävde eller som eljest var försvarlig, finnes däremot enligt gällande rätt ingen laglig grund för domstol att vid synnerligen mildrande omständigheter fria från ansvarspåföljd eller gå under straffskalans minimum.

I specialstraffrätten förekomma däremot stadganden som beröra frågan om nöd för särskilda fall; se t. ex. 1 § lagen den 9 januari 1885 angående skydd för undervattenstelegrafkablar, 292 § 1 mom. sjölagen, 3 § 1 mom. lagen den 20 juni 1924 med särskilda bestämmelser ang. olovlig befattning med spritdrycker och vin, 14 § brandlagen den 15 juli 1944, 6 § lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning och 17 § naturskyddslagen den 21 november 1952. Av intresse äro i detta sammanhang även de uttalanden som göras i K. prop. nr 30 till 1951 års riksdag med förslag till vägtrafikförordning m. m. s. 195 f.

Under förarbetena till 1864 års strafflag övervägdes att i denna upptaga en särskild bestämmelse om nöd. De förslag till nödparagraf som lagkommittén 1832 och lagberedningen 1844 framlade hade ett mycket begränsat tillämpningsområde. Sålunda föreslog lagkommittén straffrihet, där någon »för att avvärja trängande fara för liv eller hälsa, såsom i hungers- eller annan svår nöd, tillgripit annans egendom eller skada därå gjort, enär räddning ty förutan ej ur den fara möjlig var». Lagberedningen uteslöt det fall då fråga vore om avvärjande av fara för hälsa »såsom i tillämpningen vådligt» och föreslog straffrihet i nödsituationer endast för fall då någon »för att avvärja trängande livsfara förövat gärning, varförutan räddning ur den fara ej möjlig var». Vid strafflagsförslagets föredragning i statsrådet 1862

avstod man från att upptaga någon nödparagraf i strafflagen under hänvisning till svårigheten att i lag tillfredsställande reglera nödfallsrätten, och man överlät i stället åt rättsskipningen att lösa dessa spörsmål.

Strafflagskommissionen ansåg att överlämnandet åt rättsskipningen att från fall till fall lösa hithörande frågor vore ägnat att alstra rättsosäkerhet och upptog i sitt förslag såsom 4 kap. 4 § ett särskilt stadgande om nödfall med avsevärt mera allmän innebörd än de nyss berörda förslagen. Alla moderna utländska strafflagar och strafflagsförslag torde även innehålla bestämmelser om nödfall. Kommittén har för sin del också funnit att i brottsbalken ej bör saknas en reglering av nödfallets straffrättsliga bedömande.

Gemensamt för reglerna om nödvärn och nød är att en viss handling betraktas som rättssenlig därför att den företages till avvärjande av fara för ett annat intresse än det i vilket genom handlingen sker ett ingrepp. Nödvärnet föreslås i 3 § begränsat till fall där någon företager viss gärning för att avvärja ett påbörjat eller överhängande straffbelagt angrepp på person eller egendom och riktar denna gärning mot angriparen. Rätten till nödvärn har därför en brottsprevenirande betydelse som saknar motsvarighet vid nödfallen. I en nödvärnssituation tillåtes därför i allmänhet längre gående åtgärder för försvar av det hotade intresset än i en nödsituation.

Beträffande gränsdragningen mot nödvärnsrätten är till en början att märka att uttrycket straffbelagt angrepp i nödvärnsparagrafen innebär att beträffande angreppet endast de objektiva men ej de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet behöva vara uppfyllda och att nödvärnsrätt sålunda kan vara för handen vid angrepp även av minderåriga eller otillräckliga. Däremot föreligger ej nödvärnsrätt mot ett självständigt angrepp av ett djur eller mot en fara som hotar från annan tillhörig sak. I sistnämnda fall kunna däremot principerna om straffrihet vid nød bliva att tillämpa.

Eftersom nödvärn innebär försvar mot ett straffbelagt angrepp, avser det, såsom tidigare anförts, endast försvarsåtgärder som riktas mot angriparen själv eller emot något hans intresse. Om den angripne nödgas göra intrång i tredje mans rättssfär, får sålunda tillåtligheten härav bedömas enligt nödrätten. En nödhandling kan vara och är till och med i regel riktad mot annan person eller sak än den varifrån faran hotar. Gäller det att uppoffra dens intresse från vilken fara hotar, torde emellertid rätten att företaga en nödhandling sträcka sig längre än då fråga är om att uppoffra tredje mans intresse. Såsom exempel på nödhandlingar kunna anföras att man bryter en ribba ur ett staket för att därmed värja sig mot ett anfallande djur eller att man styr sin bil genom en häck invid vägen för att undvika en hotande kollision.

Nödvärnssituationerna äro i 3 § begränsade till fall där angrepp sker på person eller egendom. Nödvärnsrätt kan sålunda ej åberopas beträffande handlingar som företagas för att avvärja angrepp allenast mot allmänna intressen. Då fråga är om nödfall erkännes allmänt att straffrihet i vissa fall bör medgivas även då någon i en nödsituation företager en eljest straffbar handling för att skydda ett allmänt intresse. Icke desto mindre äro i ut-

ländsk lagstiftning nödreglerna ofta konstruerade så, att de endast avse angrepp mot person eller egendom; nödrätt vid angrepp på allmänna intressen medges där vid sidan av de lagliga reglerna om nöd. Av denna typ äro nödreglerna i § 14 i danska lagen samt i § 47 i norska lagen och 3 kap. 10 § i finska lagen. Bestämmelserna om Notstand i § 54 i tyska lagen äro begränsade till fara för den angräpnas eller någon av hans anförvartars liv eller hälsa (Leib oder Leben). I schweiziska lagens art. 34 upptages angrepp på liv, hälsa, frihet, ära och egendom. Däremot omfatta nödvärnsreglerna i utländsk lagstiftning stundom orättmätigt eller rättsstridigt angrepp utan begränsning till enskilds rätt, såsom i § 13 danska lagen, § 48 norska lagen och § 53 tyska lagen. I utländsk doktrin framhålles emellertid ofta att det vore riktigare att hålla angrepp på allmänna intressen utanför nödvärnsbegreppet sådant det traditionellt uppfattats eller att nödvärn här borde komma i fråga endast i sällsynta undantagsfall.¹ Enligt strafflagskommissionens förslag skulle nödreglerna vara tillämpliga då fråga vore om att avvärja fara för allmän rätt eller för enskild rättighet; man borde enligt kommissionens uppfattning ovillkorligen vara berättigad att genom nödfallshandling avvärja ett förräderibrott, ett djurplågeri etc.

Att i vissa fall principerna om straffrihet vid nöd böra tillämpas då allmänna intressen äro satta i fara synes obestriddigt. Begränsningarna i vissa lagar av nödrättsbestämmelserna till fall då fara föreligger för person eller egendom anses, såsom förut nämnts, ej heller innebära att nödrätt är utesluten för den som genom en nödhandling tillvaratagit ett samhällsintresse. Man torde få betrakta de generella nödregler som i lagstiftning fått en mera begränsad innebörd såsom uttryck för en allmän grundsats, där analogisk lagtolkning eller eljest tillämpning av allmänna rättsgrundsatser är medgiven utanför området för bestämmelsernas direkta tillämplighet.

Kommittén ansluter sig till strafflagskommissionens uppfattning att en lagbestämmelse om nödrätt bör ha den allmänna innebörden att den avser även vissa handlingar som företagas för att avvärja fara för allmänna intressen. Straffrihet för handlingar som företagits för att skydda allmänna intressen bör väl ifrågakomma endast i sällsynta fall, men möjligheten till straffrihet torde böra äga stöd i lagtexten. En allmän nödregel berättigar dock ej den enskilde att göra ingripanden som det tillkommer myndigheterna att verkställa annat än när särskilt starka skäl därtill föreligga. I regel kan så anses vara förhållandet endast få fråga är om allmänna intressen av synnerlig vikt, t. ex. om det gäller att hindra en spion från att till främmande makt lämna uppgift om hemliga förhållanden rörande rikets försvar. Vid exempelvis svårartade former av djurplågeri bör dock en nödrätt kunna föreligga, ehuru det hotade intresset icke uppfyller detta krav.

En förutsättning för att nödrätt skall vara förhanden är att fara hotar ett i det särskilda fallet rättsligt skyddat intresse. Detta har ej direkt kommit till uttryck i lagtexten men får anses ligga i uttrycket nödfall. Sålunda

¹ Jfr KRABBE, *Borgerlig Straffelov* s. 151, HURWITZ, *Kriminalret* s. 260 f (jfr s. 285) samt SCHÖNKE, *Strafgesetzbuch* s. 216.

kan exempelvis en förrymd fånge som tillgriper civila kläder för att undgå upptäckt av polisen ej åberopa sin prekära belägenhet som försvar för åtgärden. Sådana fall av intressekollision som att någon under utövande av sport olovligen beträder annans mark eller överträder trafikföreskrifter äro ej att hänföra till nödfall.¹ Där någon på grund av lag eller åtagande eller eljest var förpliktad att utsätta sig för viss fara, kan han ej heller åberopa nödreglerna som grund för att undandraga sig samma fara.

Enligt strafflagskommissionens förslag var nödfallsrätt ej utesluten därför att den nödställde förutsett eller själv framkallat faran. Kommissionen ansåg det oriktigt att för nödfallsrätt uppställa krav på att faran var oförvållad, då sådant krav ej uppställts ens då fråga vore om rätt till nödvärn. Det vore att märka att reglerna om nödfall endast avsåge det straffrättsliga bedömandet av nödhandlingen och ej frågan om skadestånd och andra civilrättsliga påföljder. Liknande ståndpunkt intaga främmande strafflagar i allmänhet, däribland övriga nordiska länders. Enligt schweiziska strafflagens art. 34 inträder visserligen icke straffrihet utan vidare när gärningsmannen är skuld till att faran inträtt, men domaren äger i dylikt fall att efter fri prövning nedsätta straffet. I tyska strafflagens § 54 kräves emellertid för nödfallsrätt att faran varit oförvållad.

Förslaget intager i nu berörda fråga samma ståndpunkt som strafflagskommissionens förslag. Det synes kommittén klart att nödreglerna böra vara tillämpliga exempelvis i det fall att en person som vållat brand i sitt hus bryter sig in hos grannen för att skaffa vatten och eldsläckningsredskap.

För nödrätt kräves icke, i motsats till vad som gäller beträffande nödvärn, att angreppet är påbörjat eller överhängande, utan det kan vara tillräckligt att faran är nära förestående. Av den föreslagna lagtexten framgår visserligen ej direkt att den hotande faran skall vara överhängande eller nära förestående, men det ligger i nödsituationens natur och framgår av kravet att faran ej skall kunna avvärjas på annat sätt att nödrätt kan föreligga endast för att avvärja en fara som är tämligen nära förestående. I den mån faran är avlägsen kunna yppas möjligheter att vidtaga andra åtgärder för dess avvärjande.

En förutsättning för straffrihet på grund av nödrätt är att den företagna handlingen var nödvändig för farans avvärjande. Detta uttryck bör dock tolkas så, att även om faran kunnat avvärjas utan nödhandlingen, denna kan vara rättsenlig om det skulle krävt oproportionerlig ansträngning eller uppoffring för den handlade att avvärja faran på annat sätt. Hänsyn måste tagas till om faran kunde avvärjas genom uppoffring av egen rättighet, som icke var väsentligt mera värdefull än annans. Vidare får större skada ej ha gjorts än som var erforderligt för att avvärja faran. Det är emellertid också tydligt att en begränsning måste göras med avseende på proportionerna mellan det ingrepp som göres och den skada som hotar. Grunden till att vid nödvärn tillåta ett i förhållande till den hotande faran mycket kraftigt ingrepp är, att det vid nödvärn är fråga om avvärjande av ett straffbelagt an-

¹ Jfr strafflagskommissionens uttalanden SOU 1923: 9 s. 172.

grepp genom åtgärder mot den person varifrån kränkningen hotar. I regel är, såsom ovan framhållits, förhållandet ett annat vid nödsituationer. Det är sålunda uppenbart att tredje mans intresse ej får uppoffras, om den skada man därigenom åstadkommer är större än den som avvärjes. Med hänsyn till vikten av det orubbade beståndet av erkända rättigheter måste emellertid för straffrihet på grund av nödsituation i sådana fall göras en avsevärt snävare begränsning.

I norska strafflagen medges straffrihet för nödfall när omständigheterna berättigat till att anse den hotande faran såsom särdeles betydande i förhållande till den skada som kunde vållas genom handlingen. Ordalagen i den danska nödparagrafen tyda på en mera begränsad nödrätt, då där för straffrihet fordras att lagöverträdelsen må anses vara av förhållandevis underordnad betydelse. I finsk och schweizisk rätt användas mera allmänna formuleringar. Enligt den finska lagen skall domstolen sålunda pröva efter som saken och omständigheterna äro, om straffrihet eller straffnedsättning skall tillämpas när någon för att rädda sin eller annans person eller egendom ur trängande fara begått straffbelagd gärning utan vilken räddning ej var möjlig. I den schweiziska lagen uppställas som villkor för straffrihet att omständigheterna voro sådana att man ej kunde begära att gärningsmannen skulle prisgiva det hotade. Strafflagskommissionen använde formuleringen att den skada som hotade skäligen kunde synas väsentligt större än den skada som gjordes.

Det uttryckssätt, som i förslaget använts för att utmärka förhållandet mellan den hotande skadan och den skada som åstadkommits genom nödhandlingen, ansluter sig nära till den formulering som användes i den norska strafflagen. I förslaget ha proportionerna bestämts så, att gärningen skall ha varit försvarlig med hänsyn till att den skada som hotade var väsentligt allvarligare än den som kunde beräknas följa av gärningen och till omständigheterna i övrigt. För nödvärn kräves endast att gärningen med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt ej var uppenbart oförsvarlig. Avvägandet i en nödsituation av de kolliderande intressena skall ske efter objektiva grunder och med hänsyn till de omständigheter vilka förelågo i handlingsögonblicket. Då det gäller att rädda egendom genom uppoffring av annan egendom är det de olika föremålens marknadspris eller eljest allmänt gällande värde som skall tagas i betraktande; ett föremåls värde ur affektionssynpunkt kan i regel ej tillmätas betydelse. Svårigheterna vid avvägningen bliva givetvis större då man å ena sidan eller å båda har att göra med andra intressen än ekonomiska, såsom kroppslig integritet eller viktiga allmänna intressen. Med uttrycket omständigheterna i övrigt avses exempelvis huruvida gärningsmannen haft tid till övervägande samt de anspråk på sinnesnärvaro och kallblodighet som man med hänsyn till situationens beskaffenhet kunde uppställa. Av det anförda framgår att i förevarande paragraf ordet skada användes i en annan och mera vidsträckt betydelse än i exempelvis straffbestämmelserna rörande förmögenhetsbrott.

En avvärjande åtgärd som riktas mot den egendom från vilken skada hotar bör få vara betydligt mera ingripande än om åtgärden riktas mot ett neutralt intresse. Den avvärjande åtgärden bör under vissa omständigheter kunna få medföra större skada än den avvärjda. Här är fråga om fall som till sin karaktär närma sig nödvärnet. Om exempelvis en hund angripes av en annan hund, bör den angripna hundens ägare ej straffas för att han dödar den angripande om det är nödvändigt för att rädda den angripnas liv, även om därigenom ett större värde gives till spillo än det som hotas. För fall av detta slag föreslog strafflagskommissionen strafffrihet, där våldet ej var sådant att det stod i uppenbart missförhållande till faran. I förevarande paragraf har i en andra punkt upptagits ett stadgande av innehåll att egendom varifrån skada hotar må uppoffras ändå att skadan icke är allvarligare än den som kan beräknas följa av gärningen. I övrigt skola även för detta fall reglerna i paragrafens första punkt gälla. Nödhandlingen måste sålunda även här framstå som försvarlig med hänsyn till de föreliggande omständigheterna.

Beträffande excess skola bestämmelserna i 7 § gälla.

Det bör särskilt framhållas att reglerna om nød avses skola tillämpas restriktivt. Detta framgår framför allt av att den situation som föreligger skall kunna betecknas som nödfall. Då fråga ej är om fara för liv eller hälsa utan om ekonomiska värden, kunna förutsättningarna för paragrafens tillämplighet sällan anses uppfyllda. Det är sålunda exempelvis uppenbarligen ej tillåtet för en dam att vid ett plötsligt störtregn taga paraplyet från en enkelt klädd flicka för att rädda sina dyrbara kläder. Såsom förut anförts bör nödrätten tillämpas särskilt restriktivt då fråga är om att genom en nödhandling skydda ett allmänt intresse.

Beträffande nödhandlingens karaktär uppställes i lagtexten ingen begränsning. Den kan sålunda innebära ingrepp i annans egendom, åstadkommande av kroppsskada, frihetsberövande, ärekränkning eller kränkning av offentliga intressen. Som exempel på ärekränkning såsom nödhandling kan nämnas att någon i en hotande situation skyller på annan för att därigenom använda angriparens tillfälliga besinningslöshet. Frågan om kränkning av offentliga intressen i en nödsituation uppkommer exempelvis då någon överträder myndighets förbud att beträda visst område för att rädda en drunknande eller då en läkare bryter mot parkeringsbestämmelser för att hinna i tid till ett sjukläger.

Av formuleringen i 6 § torde utan vidare framgå att en nödhandling för avvärjande av fara kan företagas icke blott av den person som befinner sig i nød utan jämväl av envar annan. För att rädda en drunknaude har exempelvis envar rätt att använda annans båt. Någon motsvarighet till SL 5: 11 har därför lika litet här som i fråga om nödvärn ansetts erforderlig.

7 §.

I SL 5: 9 finnas bestämmelser om nödvärnsexcess. Dessa bestämmelser ha fått sin utformning med hänsyn till den skillnad som föreligger i gällande

rätt mellan det större eller absoluta nödvärnet enligt SL 5: 7 och nödvärn i allmänhet enligt SL 5: 8. För allt nödvärn gäller att om någon gjort större våld än nöden krävde domstolen skall efter omständigheterna pröva om och i vad mån straffet må nedsättas under vad i allmänhet bort följa å gärningen. För annat nödvärn än det större gäller därjämte samma regel för det fall att våldet stod i uppenbart missförhållande till den skada som av angreppet var att befara. Straffrihet föreligger i samtliga fall, därest omständigheterna voro sådana att gärningsmannen svårligen kunnat besinna sig. Till SL 5: 9 förekomma hänvisningar i SL 5: 10 för det fall att »någon brukat större våld än medgivet är» och i SL 5: 10 a om det »göres större våld än nöden kräver».

I förevarande paragraf har upptagits ett allmänt stadgande om excess vid nödvärn och nød samt i fall som avses i 4 och 5 §§. Bestämmelsen har utformats så, att om någon i nämnda fall gjort större våld eller svårare skada än i varje fall är medgivet, straffet må nedsättas under det lägsta straff som är stadgat för gärningen samt att till straff ej skall dömas, när omständigheterna voro sådana att gärningsmannen svårligen kunnat besinna sig. Någon saklig ändring i förhållande till gällande rätt innebär det föreslagna stadgandet ej annat än i de avseenden som följa av ändringarna i nödvärnsreglerna och av den utvidgning utav den lagliga regleringen som skett genom införande i 6 § av bestämmelser om nød. Såväl med den nuvarande som med den föreslagna formuleringen är straffminskningen fakultativ. Det tillkommer alltså domstolen att pröva om och i vad mån straffet bör nedsättas under vad som i allmänhet bort följa å gärningen. Regeln att till straff ej skall dömas, när omständigheterna voro sådana att gärningsmannen svårligen kunnat besinna sig, är däremot en obligatorisk straffrihetsregel.

Beträffande de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet vid excess skola allmänna principer tillämpas. För att gärningsmannen skall kunna dömas för uppsåtlig förbrytelse fordras att han vid handlingens företagande insett de faktiska omständigheter på grund av vilka skadan av den avvärjande åtgärden blivit större än som var medgivet. Är handlingen straffbar såsom oaktsamhetsbrott, kan oaktsamheten här såsom eljest läggas honom till last om han missuppfattat situationen på ett sätt som med hänsyn till omständigheterna måste anses ursäktligt.¹ Vid bedömandet av de subjektiva brottsförutsättningarna bör även beaktas att till omständigheter som gjort att den handlande svårligen kunnat besinna sig också skola i tillbörlig mån räknas vissa rent individuella egenskaper hos honom, såsom lättskrämdhet eller nervositet.

8 §.

I strafflagen finnes ej något allmänt stadgande om lydnadspliktens inverkan på straffbarheten. Vid strafflagens tillkomst uppmärksammades frågan särskilt i vad den rörde ämbetsmän. Det ansågs emellertid ej möjligt att i lag tillräckligt noggrant bestämma den punkt, till vilken underordnad tjänstemans lydnad för förmans befallningar i ämbetsärenden borde sträcka

¹ Jfr SOU 1934: 56 s. 55 och NJA II 1937 s. 420 f och 426.

sig och vid vars överskridande han gjorde sig själv skyldig till ansvar. Med tillämpning på förhållandet mellan förman och hans underordnade av den allmänna maximen att envar är ansvarig för sina handlingar skulle domaren, yttrade lagkommittén, efter övervägande av alla de omständigheter som förefunnes i det särskilda fallet förfara säkrare än om en särskild regel för sådana fall i allmänhet vore meddelad.

Om i visst fall brott mot lydnadsplikt skulle föranleda straff, kan den handling varom är fråga tydligen ej medföra straff. Även utanför det straffsanktionerade området kan föreligga en lydnadsplikt i offentliga tjänsteförhållanden. Lydnadsplikten utgör i nu nämnda fall en objektiv straffrihetsgrund. Det är självfallet uteslutet att en person i en viss situation genom straffhot tvingas att utföra en viss handling som för honom medför straff.

Medan lydnadsplikt och därav betingad straffrihet enligt svensk rätt otvivelaktigt föreligger i viss utsträckning för handling som i allmän tjänst utföres på förmans befallning, ha meningarna i doktrinen ej varit fullt sammanstående beträffande frågan huruvida i ett enskilt tjänsteförhållande underlydande annat än på subjektiva grunder kan bli fri från ansvar för utförande av en straffbar handling på överordnads befallning. Enligt utländsk rätt utgör i regel överordnads befallning ej objektiv straffrihetsgrund vare sig i offentlighetsrättsliga eller i enskilda förhållanden, men straffnedsättning eller straffrihet kan i viss utsträckning ifrågakomma på subjektiva grunder.¹

Frågan om lydnadsplikt har sin största betydelse på det militära området, där den också särskilt uppmärksammats i lagstiftningen. I 1914 års strafflag för krigsmakten funnos sålunda bestämmelser i 76—79 och 161 §§ om lydnadsbrott. Vid behandlingen av den till 1914 års senare riksdag avgivna propositionen med förslag till strafflag för krigsmakten m. m. anförde riksdagen, på hemställan av lagutskottet, att det borde överlämnas åt rättsskipningen att i varje fall avgöra hur långt lydnadsplikten sträckte sig, därvid det syntes uppenbart att lagen icke avsåge att stadga s. k. blind lydnad i den mening att underlydande skulle vara skyldig att på förmans befallning utföra handling som uppenbarligen vore brottslig eller från moralisk synpunkt förkastlig. I SL 26:1 stadgas nu att krigsman skall dömas till straff för lydnadsbrott, om han vägrar eller underlåter att lyda förmans befallning och det ej är uppenbart att befallningen icke angår tjänsten. I motiven till detta stadgande anfördes (SOU 1946: 83 s. 71) att lydnadsplikten enligt gällande rätt vore ovillkorlig. Detta betydde i första hand att lydnadsplikten icke påverkades av att den befallande handlade mot några honom meddelade särskilda instruktioner eller annorledes ginge utöver sin i särskilt fall bestämda befogenhet. Dessutom måste den ovillkorliga lydnadsplikten innebära att en underlydande icke ägde vägra fullgöra en befallning därför att det kunde anses tveksamt om befallningen anginge tjänsten.

¹ Se t. ex. KRABBE, *Borgerlig Straffelov* s. 87 f; ANDENÆS, *Strafferettens alminnelige del II* (1949 stenc.) s. 149 f; HARTER, *Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts, allgemeiner Teil* s. 180 f samt KENNY, *Outlines of Criminal law* (1952) s. 54 f. Annorlunda i italienska strafflagen art. 51 och i tysk rätt, se SCHÖNKE, *Strafgesetzbuch* s. 196 f.

Den ovillkorliga lydnadsplikten innebure dock icke skyldighet till blind lydnad. Om en förman uppenbart ginge utom sina befälsbefogenheter, t. ex. genom att giva befallning som alldeles påtagligt rörde förhållande utom tjänsten, medförde lydnadsvägran icke ansvar för lydnadsbrott. Av allmänna rättsgrundsatser följde därjämte att lydnadsplikten icke vore obetingad ifall den anbefallda handlingen vore brottslig eller eljest lagstridig; i sådana fall finge bedömandet grundas på en avvägning mellan det genom lagregler skyddade intresset å ena sidan och intresset att upprätthålla disciplinlinen å den andra. Sistnämnda intresse kunde väl, anfördes vidare i motiven, rättfärdiga ett mindre lagbrott, t. ex. att beträda en åker, under det att svårare lagbrott icke omfattades av lydnadsplikten utan medförde ansvar även för den underlydande som handlat på förmans befallning. Den intresseavvägning som sålunda skall ske utfaller helt naturligt olika i krig och i fred och även i övrigt under skilda förhållanden.

Beträffande den statliga verksamheten i övrigt finnes i allmänhet ansvar stadgat för underlåtenhet att iakttaga givna föreskrifter i tjänsteutövning endast såtillvida att den som är underkastad ämbetsansvar kan dömas till straff enligt de allmänna bestämmelserna om ämbetsbrott eller straffas disciplinärt enligt vederbörliga instruktioner. För polisens del föreskrives i 6 § 1948 års allmänna polisinstruktion att polisman är skyldig att åtlyda förmans order, såvida det ej är uppenbart att den icke angår tjänsten eller att den strider mot lag eller författning. I detta fall göres sålunda uttryckligt undantag för befallningar som uppenbart strida mot lag eller författning. Det är emellertid tydligt att detta icke har avseende på sådana åtgärder som äro rättsenliga enligt vad som gäller beträffande laga befogenhet eller nödfall och ej heller beträffande vissa fall av s. k. positiv intressekollision. Om i brottsbalken upptages en allmän bestämmelse om lydnadspliktens inverkan på straffbarheten, synes en sådan specell reglering av lydnadsplikten som skett i allmänna polisinstruktionen icke längre erforderlig; i varje fall torde en jämkning av bestämmelsens avfattning böra övervägas.

Som regel torde för verksamheten inom statsförvaltningen gälla, att om överordnad inom sin kompetens i föreskriven form meddelat en befallning, den underlydande har att efterkomma denna befallning utan att pröva om den anbefallda åtgärden var befogad. Den underlydandes handling blir för hans egen del straffri och ansvaret för handlingen drabbar uteslutande för mannen som givit befallningen. Motsvarande gäller för verksamheten inom den kommunala förvaltningen. Intresset av lydnadspliktens upprätthållande, vilket framträder med olika styrka inom skilda verksamhetsområden, kan dock komma i konflikt med det intresse som genom handlingen angripes. I ett sådant fall blir straffriheten på grund av lydnadsplikt beroende av en avvägning mellan de båda intressena.

Angående bedömandet i praxis av nu berörda frågor kan hänvisas till rättsfallen i NJA 1907 s. 399 och 1931 s. 183.

En uttrycklig bestämmelse om straffbarhet oberoende av lydnadsplikt finnes i regeringsformen § 110. Där stadgas för ett visst fall, våldförande av

riksdagen, att straffbarhet föreligger även om brottet begåtts på förmans befallning. Detta är emellertid ett stadgande av så speciell natur att det ej torde kunna tjäna som vägledning vid tolkning av andra lagbestämmelser.

Beträffande frågan om lydnadspliktens straffrättsliga betydelse inom privata tjänsteförhållanden intager förhållandet mellan befälhavare och besättning på fartyg en särställning. Här gör sig ett allmänt intresse gällande på ett särskilt sätt, och en besättningsman kan otvivelaktigt i viss utsträckning åberopa förmans befallning såsom straffrihetsgrund med stöd av den lydnadsplikt som åvilar honom enligt 50 § sjömanslagen den 30 juni 1952 (SFS nr 530); jämför även 60, 62 och 77 §§.

I övrigt är det, såsom förut nämnts, tveksamt huruvida i ett privat tjänsteförhållande förmans befallning som går ut på företagande av en straffbar handling kan leda till straffrihet för den underordnade som åtlyder befallningen. I rättspraxis finnas exempel på att förmans befallning ansetts ha denna verkan, men någon klar linje i praxis är svår att fastställa.¹ I allmänhet anses i svensk doktrin att även i privata tjänsteförhållanden straffrihet i vissa fall bör inträda på grund av förmans befallning, men enligt vissa författare, såsom HAGSTRÖMER och STJERNBERG, kan straffrihet grundas endast på subjektiva skäl. Särskilt då fråga är om mindre betydande förseelser inom ramen för sådan verksamhet som typiskt bedrivs med anlitande av osjälvständiga biträden, torde emellertid svensk rätts ståndpunkt vara att biträdena i regel icke kunna göras ansvariga när de handlat på överordnads befallning. Sålunda torde affärsinnehavaren men ej biträdet straffas för brukande av ostämplade eller icke omjusterade mått eller vikter. Om gärningen däremot innefattar högre grad av brottslighet, såsom då biträdet med oriktiga vikter förövar uppsåtligt bedrägeri, kan lydnadsplikten ej åberopas som grund för straffrihet.²

Även om straffrihet på objektiva grunder ej föreligger för en underlydande som handlat på förmans befallning, kan straffrihet stundom ifrågakomma av subjektiva skäl. Den underlydande kan sålunda ha handlat i ursäktlig villfarelse om sin handlingens betydelse. Även om en sådan villfarelse ej förelegat, kan jämlikt SL 3: 5 den som förmåtts att medverka till en gärning genom missbruk av beroende ställning få nedsatt straff eller i ringa fall straffrihet.

Strafflagskommissionen, som ansåg att det fortfarande borde överlämnas åt rättsskipningen att i förekommande fall avgöra huruvida en ovillkorlig lydnadsplikt förelegat och den lydnadspliktiges handling således varit rättsenlig och straffri, upptog i 6 kap. 4 § i sitt förslag bestämmelser av innehåll att, om någon som vore underkastad lydnadsplikt begått brott på tillskyndan av den under vars lydnad han stod, straffet för den lydnadspliktige kunde efter omständigheterna nedsättas under vad i allmänhet bort följa å gärningen, om brottet icke vore i lag belagt med straffarbete; vore brottet ej i lag belagt med högre straff än böter, skulle den lydnadspliktige kunna

¹ Se THORNSTEDT, Företagaransvar s. 21, särskilt not 24.

² Jfr WETTER, Grundlinjer till föreläsningar över straffrättens allmänna del (1923) s. 32.

frias från straff. Därjämte föreslog kommissionen att bland de allmänna bestämmelserna i förslagets 9 kap. 7 § angående omständigheter vilka skulle anses såsom förmildrande skulle upptagas det fall att den tilltalade begått brottet på tillskyndan av den under vars lydnad han stod.

Kommittén har ansett det önskvärt att i brottsbalken i princip angiva i vilka fall en lydnadsplikt kan åberopas såsom grund för strafffrihet. Tillämpningsområdet för ett stadgande härom bör ej helt sammanfalla med den i lag stadgade lydnadsplikten. Såsom förut nämnts bör straff för underlydande för att han utfört viss av överordnad anbefalld handling aldrig komma i fråga, där straff för lydnadsbrott skulle ha följt på underlåtenhet att efterkomma befallningen. Därutöver bör emellertid strafffrihet föreligga även i vissa fall då den lydnadspliktige kunnat, utan att det medfört straff för lydnadsbrott, underlåta att utföra den anbefallda handlingen, ehuru ett lydnadsförhållande faktiskt förelåg. Sådana situationer kunna, såsom framgår av det föregående, föreligga i såväl offentliga som enskilda tjänsteförhållanden. Formuleringen av den föreslagna 8 § medger därför en viss marginal till förmån för den lydnadspliktige, där det överlåtes åt domstolen att efter skälighet bedöma, huruvida strafffrihet skall medgivas med hänsyn till lydnadsförhållandets art och gärningens beskaffenhet. Den lydnadspliktige bör vara straffri, när det framstår såsom naturligt att ansvaret helt lägges på annan, i första hand den som anbefallt gärningen. Strafffrihet bör i allmänhet ifrågakomma endast beträffande gärningar som anbefallts inom området för den lydnadspliktiges tjänst, men den marginal till förmån för den lydnadspliktige som stadgandet i 8 § medger bör dock räknas honom till godo även beträffande frågan huruvida den befallande gått utanför sin kompetens.

Kommittén anser, i likhet med strafflagskommissionen, att beträffande lydnadsplikten någon skillnad i princip ej bör göras mellan offentlig och enskild tjänst. Förhållandet mellan befälhavare och besättning på ett fartyg visar att någon sådan principiell skillnad ej föreligger. Området för lydnadsplikt är dock i regel avsevärt mera vidsträckt i offentlig än i enskild tjänst. I enskilda tjänsteförhållanden bör lydnadsplikt som objektiv strafffrihetsgrund äga en tämligen begränsad omfattning. Strafffrihet bör sålunda icke ifrågakomma för befattningshavare i mera självständig ställning eller då befallningen gått ut på en lagöverträdelse som icke är relativt obetydlig.¹

Enligt SL, 3: 5 kan, såsom förut nämnts, straffnedsättning eller strafffrihet inträda av subjektiva skäl, i det att en underordnad, då hans förman förmått honom att medverka till en gärning genom missbruk av hans beroende ställning, kan få straffet nedsatt eller, i ringa fall, undgå straff. Tillämpningsområdet för detta stadgande föreslås i samband med dess överförande till 21 kap. 5 § bliva utsträckt genom ett tillägg av innebörd att samma regel om straffnedsättning eller strafffrihet skall gälla då fråga är om att straffa den som handlat på befallning. Genom detta stadgande, som

¹ Jfr THORNSTEDT, Företagaransvar s. 23 f.

avser såväl offentligrättsliga som enskilda förhållanden, blir det möjligt att tillämpa straffnedsättning eller strafffrihet på såväl objektiva som subjektiva grunder och stadgandet innebär sålunda ett komplement till bestämmelserna i 8 §. Huruvida i övrigt i fall av nu förevarande slag någon bestämmelse bör meddelas rörande straffnedsättning eller strafffrihet på subjektiva grunder torde komma att övervägas av strafflagberedningen.

9 §.

Denna paragraf är, frånsett en mindre redaktionell jämkning, likalydande med SL 3: 7.

23 KAP.

Om strafflags tillämplighet.

I strafflagen finnas ej några allmänna bestämmelser om strafflags tillämplighet i tiden. Huvudreglerna i svensk rätt i detta hänseende äro grundade på en analogisk tillämpning av de i strafflagens promulgationsförordning år 1864 givna övergångsbestämmelserna. Kommittén har ansett det lämpligt att, i likhet med vad som skett i ett flertal utländska strafflagar, i själva brottsbalken upptaga huvudreglerna i detta ämne.

Bestämmelser om strafflags tillämplighet i rummet upptagas i SL 1 kap. I 5 § samma kapitel finnes även ett stadgande om utlämning av förbrytare. Den närmare regleringen av utlämning sker dock i särskild lag den 4 juni 1913 angående utlämning av förbrytare.

I förevarande kapitel ha upptagits bestämmelser i nu berörda hänseenden, i 1—5 §§ om tillämplighet i tiden och i 6—11 §§ om tillämplighet i rummet. Till sistnämnda bestämmelser ansluter sig ett stadgande i 12 § angående utlämning. Kapitlet avslutas med en bestämmelse i 13 § angående tillämpligheten inom specialstraffrätten av de i förslaget 21—23 kap. upptagna allmänna bestämmelserna.

Om strafflags tillämplighet i tiden.

Med bestämmelser om strafflags tillämplighet i tiden avses att giva svar på frågan vilken lag som skall tillämpas, när lagstiftningen ändrats efter det att en brottslig handling företagits men innan dom meddelats eller straff eller annan påföljd verkställts.

Såsom förut nämnts finnas inga allmänna bestämmelser härom i den gällande svenska lagstiftningen. I den mån ej speciella övergångsbestämmelser meddelas i samband med införande av ny lag, avgöras de spörsmål som här uppkomma genom analogisk tillämpning av bestämmelserna i SP. Detta gäller i första hand vid ändringar i strafflagen, men den analogiska tillämpningen torde även utsträckas till specialstraffrätten. I sistnämnda fall måste dock större försiktighet iakttas vid analogisk tillämpning av reglerna i SP.

Den grundläggande principen kommer till uttryck i SP 5 §, där det bestämmes efter vilken lag straff skall ådömas. Speciella regler om strafflags tillämplighet givas vidare i SP beträffande förening eller sammanläggning av straff (11 §), återfall (12 §), preskription m. m. (13 §) och åtal (14 §). Angående den närmare innebörden av dessa bestämmelser hänvisas till redogörelsen i det följande vid 1—5 §§.

Dessa paragrafer i förslaget giva i huvudsak uttryck för svensk rätts nuvarande ståndpunkt.¹ De föreslagna bestämmelserna äro ej uttömmande utan avse endast att angiva de principer som skola tillämpas där ej annat är stadgat. Bestämmelserna äro avsedda att i första hand tillämpas vid införandet av brottsbalken. Därutinnan kompletteras de av de speciella övergångsbestämmelserna i lagen om införande av brottsbalken. Vidare böra de emellertid komma till tillämpning vid framtida ändringar i brottsbalken och, enligt stadgandet 13 § i förevarande kapitel, även i fråga om straffrättsliga bestämmelser utanför balken. Genom de föreslagna allmänna bestämmelserna skapas sålunda viss enhetlighet i bedömandet av vilken lag som skall tillämpas när lagändring sker och gives en vägledning för tolkningen av övergångsspörsmål som ej blivit uttryckligen reglerade. Vidare möjliggöres en förenkling av övergångsbestämmelserna vid ny lagstiftning, eftersom dessa kunna inskränkas till att stadga de undantag från de allmänna principerna eller åstadkomma de förtydliganden som kunna befinnas erforderliga.

1 §.

Den grundläggande principen i svensk rätt för strafflags tillämplighet i tiden kommer, såsom förut nämnts, till uttryck i SP 5 §. Där stadgas att brott, som är förövat innan den nya lagen blivit gällande men för vilket dessförinnan straff ej är bestämt genom dom som vunnit laga kraft eller ej blir överklagad, skall straffas efter den nya lagen, om det straff som efter samma lag bör ådömas är lindrigare än det som varit stadgat för brottet i äldre lag eller författning. Detta stadgande innebär att den lag skall tillämpas som gällde när brottet förövades, dock med den väsentliga modifikation att ny lag skall tillämpas om den är lindrigare. Modifikationen gäller dock ej i det fall att vid nya lagens ikraftträdande redan föreligger lagakraftvunnen dom eller dom som sedermera vinner laga kraft på grund av att den ej överklagas.

Stadgandet behandlar efter sin ordalydelse endast det fall att gärningen är straffbar enligt såväl äldre som ny lag. Reglerna ha emellertid i rättspraxis ansetts i princip äga tillämplighet även då en lagändring leder till straffrihet för en förut straffbelagd gärning eller omvänt till straffbarhet för en gärning som vid förövandet var straffri.

Olika länders rättsordningar intaga skilda utgångspunkter vid regleringen av hithörande frågor. Principen i anglosachsisk rätt torde motsvara den

¹ Se härom närmare AGGE, Lärobok s. 95 f.

som i regel gäller inom privaträtten, nämligen att en gärning skall i straffrättsligt hänseende bedömas efter vad som gällde vid tiden för dess företagande utan att från denna regel göras mera vittgående undantag.

Samma huvudregel men med viktiga modifikationer uppställas i många rättsordningar. Hit hör den svenska, vilken som nämnts modifierar huvudregeln genom undantaget för det fall att ny lag är lindrigare. Liknande ståndpunkt intaga bland andra de norska, schweiziska och tyska strafflagarna.

I motsats härtill taga vissa strafflagar, bland andra 1930 års danska strafflag, såsom utgångspunkt att ny lag skall äga tillbakaverkande kraft. I den danska lagen modifieras emellertid regeln av en bestämmelse att resultatet ej får bli strängare än efter den äldre lagen. Är så fallet skall denna tillämpas. I realiteten blir sålunda skillnaden mellan denna princip sådan den utformats i den danska lagen och den bland annat i svensk rätt tillämpade huvudregeln ej betydande. Den danska lagens principiella avvikelser från den svenska framträder då tydligare genom en bestämmelse, att om en handling straffbarhet bortfaller genom ny lagstiftning, även ett för en sådan handling ådömt men ej verkställt straff bortfaller, varom den tilltalade kan begära domstolsbeslut. Någon sådan regel gäller ej enligt svensk rätt.

Strafflagskommissionen intog i mera radikal form den ståndpunkt som i princip sedermera upptogs i den danska strafflagen. I 1 kap. 2 § i kommissionens förslag (SOU 1923: 9) finnes sålunda en bestämmelse av innehåll, att om annan lag gäller när dom skall meddelas än när den åtalade handlingen företogs, den nya lagen skall tillämpas. Undantag gjordes endast för gärning som ej var i lag belagd med straff då handlingen företogs eller för vilken straff var förfallet när den nya lagen trädde i kraft samt för gärning som var att anse såsom övervägande politiskt brott. I sistnämnda fall skulle den äldre lagen tillämpas, om det straff som efter denna borde ådömas var lindrigare än det som stadgades i den nya lagen.

Såsom skäl för den ändring av gällande principer som strafflagskommissionen sålunda föreslog anförde kommissionen bland annat att en strafflagsändring utgjorde ett uttryck för en ändring i den allmänna rättsuppfattningen, i det att denna funnit den äldre bestämmelsen icke innefatta en ändamålsenlig reaktion mot brottslighet av det ifrågavarande slaget. Det måste därför från det allmännas synpunkt vara av vikt att den nya mera ändamålsenliga bestämmelsen så snart som möjligt komme i tillämpning. Det kunde ej anses att tillämpning av en strängare bestämmelse kränkte någon gärningsmannens enskilda rätt eller något hans berättigade intresse. Lagstiftaren hade genom straffsatsernas bestämmande bundit icke sig själv utan domaremakten. De lagbestämda straffsatsernas betydelse för den enskilde vore sålunda att skydda honom för godtycklighet från domaremakts sida. Däremot skulle det innebära en kränkning av den enskildes rätt att med stöd av ny lag ådöma straff för en före lagens ikraftträdande begången då straffri gärning. Även praktiska skäl talade för kommissionens

ståndpunkt, då det ofta måste bliva fruktlöst att söka avgöra vilkendera lagen, den äldre eller den nya, skulle vara att anse såsom den mildare.¹

Det skulle onekligen innebära praktiska fördelar och en avsevärd förenkling att konsekvent tillämpa ny lag retroaktivt. I vissa fall böra otvivelaktigt nya strafflagsbestämmelser tillämpas även på brott som blivit begångna före bestämmelsernas tillkomst, särskilt då fråga är om straffverkställighet. Allvarliga invändningar kunna emellertid göras mot strafflagskommissionens principståndpunkt. Särskilt i det fall att en gärning var strafffri när den företogs kan det ej komma i fråga att med stöd av ett nytt straffbud ingripa mot den som vid handlingens företagande höll sig inom den då gällande lagens ramar. I detta hänseende föreslog också strafflagskommissionen, såsom nyss nämnts, undantag från principen om retroaktivitet. Men även i ett fall där den nya lagen endast innebär att reaktionen mot en även tidigare straffbelagd handling skärpes tala rättssäkerhets- och billighetssynpunkter starkt för att den äldre lagen tillämpas på handlingar som blivit begångna före den nya lagens införande. Om gärningsmannen vid handlingens företagande vet att endast böter kunna följa på en gärning av ifrågavarande slag, skulle det strida mot gängse rättvisevärderingar om han sedermera på grund av ny lag dömdes till frihetsstraff. Vidare bör den av gärningsmannens egna åtgärder ofta oberoende omständigheten när dom meddelas i regel ej inverka till hans nackdel, så att strängare påföljder på grund därav kunna inträda. Av särskild vikt är att ej tillåta att ny strafflag göres retroaktivt tillämplig i fråga om brott som ha politisk karaktär. Det är en fara för rättssäkerheten om straffet för vissa gärningar under en politiskt upprörd tid med retroaktiv verkan skärpes. Även i sistnämnda hänseende föreslog strafflagskommissionen att undantag från principen om retroaktivitet skulle göras, nämligen om den åtalade gärningen vore att anse såsom övervägande politiskt brott. Begreppet politiskt brott är emellertid så obestämt att det ej bör vara avgörande för om en ny strängare lag skall tillämpas eller ej. Därtill kommer att straffskärpningar för brott av helt annat slag kunna användas som medel för förföljelser mot politiskt misshagliga personer.

Principen att åt ny strafflag ej skall givas tillbakaverkande kraft när den medför straffbeläggande av förut strafffri gärning eller skärpning av förut stadgade påföljder utgör ett skydd för den enskilde. Denna princip kommer till uttryck i Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, till vilken konvention vårt land anslutit sig; se härom K. prop. nr 165 till 1951 års riksdag. I konventionen uttalas i artikel 7 att ingen må fällas till ansvar för någon gärning eller underlåtenhet som vid tidpunkten för dess begående icke utgjorde ett brott enligt inhemsk eller internationell rätt samt att ej heller högre straff må utmätas än som var tillämpligt vid tidpunkten för den brottsliga gärningens begående. Liknande uttalanden ha gjorts i artikel 11 punkt 2 i Förenta Na-

¹ SOU 1923: 9 s. 69 f.

tionernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, antagen den 10 december 1948.

På grund av vad nu anförts har kommittén ej funnit anledning frånga den grundläggande principiella ståndpunkt som svensk rätt intager i fråga om strafflags tillämplighet i tiden. Den uttryckes i 1 § första stycket i förslaget så, att en gärnings straffbarhet samt straffets art och mått bestämmas efter den lag som gällde när handlingen företogs; gäller annan lag när dom meddelas, skall den tillämpas där den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff.

Denna princip skall sålunda tillämpas där ej annat är stadgat i det följande i 23 kap., i specialstraffrätten eller i särskilda övergångsbestämmelser.

Uttrycket en gärnings straffbarhet avser samtliga objektiva och subjektiva förutsättningar för straff. Häri ingår sålunda att straff för brottet icke är uteslutet på grund av allmänna straffrihetsgrunder, minderårighet, otillräknelighet eller preskription.

Med ordet straff avses i denna paragraf endast sådana påföljder för brott som enligt kommitténs terminologi ha denna benämning, d. v. s. fängelse, böter, disciplinstraff, avsättning och suspension, samt på grund av uttrycklig bestämmelse därom i 1 § tredje stycket förverkande. Då stadgandet i första stycket avser straffets art och mått innefattar det tydligen även bestämmelser om straffskärpning, straffnedsättning, konkurrens och återfall. I de sistnämnda båda hänseendena föreslås dock kompletterande regler i 2 och 3 §§.

Beträffande särskilda påföljder som kunna ådömas i stället för straff, d. v. s. skyddsåtgärder av olika slag, föreslås ett särskilt stadgande i 1 § tredje stycket andra punkten. Detta stadgande innefattar även villkorlig dom, i vilket hänseende det sålunda har karaktär av undantagsstadgande till första stycket.

I fråga om beskaffenheten av påföljd som ådömes enligt äldre rätt skola ny lags bestämmelser tillämpas. Suspension fick sålunda efter ikraftträdandet av lagen den 30 juni 1948 ej ådömas på kortare tid än en månad eller längre tid än ett år och fick icke verkställas medan den dömde undergick frihetsstraff. Något särskilt stadgande härom har ej ansetts behöva upptagas i lagtexten, men det är i tydlighetens intresse önskvärt att spørsmålet beaktas i samband med ny lagstiftning, där en sådan fråga blir aktuell.

Enligt huvudregeln i 1 § första stycket första punkten skall i princip den lag tillämpas som gällde när handlingen företogs. Genom användande av ordet handlingen och ej ordet gärningen markeras att avgörande tidpunkt är när den handlande avslutade den verksamhet som kan sägas innefatta brottets utförande. Att en från själva handlingen till tiden skild effekt inträffat först efter lagändringens ikraftträdande är således utan betydelse. Kommer ett brott till stånd genom successivt handlande, får det i princip anses, att om någon del av handlandet infaller under den nya lagens tid, denna lag skall bli tillämplig på det hela. Vid underlåtenhetsbrott torde i

regel den nya lagen bliva tillämplig då underlåtenheten infaller under giltigheten av såväl äldre som ny lag; jämför NJA 1934 s. 223.

Huvudregeln i första punkten modifieras av bestämmelsen i andra punkten att ny lag skall tillämpas där den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff.

Vid bedömandet huruvida ny lag leder till lindrigare straff skall liksom enligt hittills tillämpade principer en jämförelse ske mellan de resultat till vilka man kommer i det konkreta fallet genom tillämpning av äldre och ny lag. Straffskalorna äro ej ensamt avgörande. Sålunda kan det brott varom är fråga genom den nya lagen ha upptagits i ett stadgande med vidare brottsbeskrivning med därav betingad vidare straffskala antingen med avseende på straffskalans maximum eller minimum eller bådadera.¹ Hänsyn måste även tagas till äldre och nyare regler av allmän natur. Detta framgår bland annat av rättsfallet NJA 1938 s. 399, där den skärpta straffskalan i SL 14: 13 tillämpades på ett före 1937 års lagändring förövat misshandelsbrott, då samtidigt den nya regeln i SL 5: 12 om frihet från straffskärpning för objektiva överskott kom till användning i målet. Av rättsfallet NJA 1943 s. 358 framgår att vid jämförelse mellan äldre och ny lag även vardera lagens återfallsregler skola tagas i betraktande.

I fall då jämförelsen mellan äldre och ny lag måste hänföra sig till förhållanden som ej äro direkt jämförbara är det angeläget att i övergångsbestämmelser eller i motiv till ny lagstiftning vägledning gives för bedömandet av vilken lag som skall tillämpas på brott som begåtts före den nya lagens ikraftträdande.

Vid jämförelse mellan äldre och ny lag skall enligt praxis under senare år hänsyn tagas icke endast till huvudstraffet utan även till bistraff och övriga påföljder av straffrättslig natur som ådömas av domstolen; jämför NJA 1937 s. 287. Detta är framför allt av betydelse inom specialstraffrätten där de särskilda påföljderna ej sällan äro av större betydelse för den dömde än själva straffet. Däremot skall hänsyn ej tagas till en sådan omständighet som att enligt den nya lagen det lägges i administrativ myndighets hand att efter omständigheterna vidtaga en förvaltningsåtgärd, exempelvis indragning av näringsrätt eller körkort.

Avgörande tidpunkt för om ny lag skall tillämpas är enligt stadgandet i 1 § första stycket andra punkten den tid då dom meddelas. Detta innebär att om ny lag trätt i kraft när högre instans meddelar dom och den nya lagen är lindrigare, denna skall tillämpas ehuru lägre instans förut dömt enligt den då gällande äldre lagen. Den nya mildare lagens innehåll kommer sålunda den brottslige till godo så länge målet ännu är beroende på prövning i någon domstolsinstans. Då fråga är om strafföreläggande torde den avgörande tidpunkten få anses vara den dag då föreläggandet godkännes. Några praktiska olägenheter av att denna dag och icke tidpunkten för utfärdandet av föreläggandet är avgörande torde knappast uppkomma. I fall

¹ Jfr BECKMAN i SvJT 1943 s. 358 f och 1944 s. 299 f.

då föreläggandet underställes domstols prövning kan ny lag som trätt i kraft efter utfärdandet av föreläggandet bliva att tillämpa.

Sedan en dom vunnit laga kraft har tillkomsten av ny lag ej betydelse. Om före nya lagens ikraftträdande straff för ett brott är bestämt genom dom som vunnit eller vinner laga kraft, kan sålunda nya lagen ej tillämpas beträffande detta brott ens om domen återgår jämlikt SL 4: 3 eller 4. På motsvarande sätt skall när villkorlig dom förverkas omprövning ej ske huruvida ny lag skulle leda till lindrigare resultat än vad den tidigare domen innehåller. Den som blivit dömd genom lagakraftvunnen dom kan ej heller med anlitande av resning eller andra särskilda rättsmedel få ändring i den tidigare lagakraftvunna domen på grund av att ny för honom förmånligare lag tillkommit. Kommittén har sålunda ej funnit anledning att i förslaget upptaga en bestämmelse liknande den danska strafflagens förut omnämnda regel, att om genom ny lag en handlings straffbarhet bortfaller, det ådömda men icke verkställda straffet också skall bortfalla. I de fall som här kunna påkalla upphävande av verkningarna av tidigare dom torde nådeinstitutet få tillämpas. Med vad nu sagts kan jämföras vad i 5 § i förslaget stadgas om preskription av ådömd påföljd.

I 1 § andra stycket föreslås, att om en gärning under viss tid varit straffbelagd på grund av då rådande särskilda förhållanden, gärningen skall bedömas efter den lag som gällde när den företogs, även sedan straffbarheten upphävts eller lindrigare straff stadgats. Med en sådan bestämmelse lagfästes en princip som redan nu gäller, stundom med direkt stöd av bestämmelser i skilda författningar men i andra fall utan uttryckligt stöd i lag.

Bestämmelser av förevarande slag finnas i utländsk rätt, men omfattningen av dem är ofta oklar. I den danska lagen talas sålunda om att upphörandet av lagens giltighet beror på yttre, straffskulden ovidkommande förhållanden. I tysk rätt avser bestämmelsen endast lag som gäller för begränsad tid.

Typiska fall då en gärning under viss tid varit straffbelagd på grund av då rådande särskilda förhållanden utgöra kristidsförfattningarna. Skulle huvudreglerna i 1 § första stycket gälla för dessa fall, skulle en sådan författning mot slutet av sin giltighetstid i stor utsträckning mista sin verkan. Möjligheterna att döma till påföljd bleve vidare beroende av tillfälligheter, såsom om åklagare och domstolar hade resurser att snabbt behandla målen. En omständighet som kan vara särskilt besvärande i mål av detta slag, vilka kunna beräknas förekomma i stort antal, är att den tilltalade kunde genom att fullfölja talan till högre instanser spekulera i att författningen i fråga bleve upphävd innan slutlig dom meddelades. En sådan ordning skulle innebära en otillfredsställande ojämnhet i rättstillämpningen. I kristidsförfattningarna har därför i övergångsbestämmelser pläгат upptagas en bestämmelse av det innehåll att vad i författningen stadgats i fråga om sådant under tiden för författningens giltighetstid begånget brott som där avses skall äga tillämpning även efter det författningen i övrigt upphört att

gälla. Så har även skett exempelvis i 1940 års lag om straff för sabotage och i 1939 års krigshandelslag. Sådana bestämmelser torde vara ett uttryck för att man önskat förtydliga vad som även utan uttrycklig bestämmelse gäller. I detta avseende kan hänvisas till NJA 1919 s. 238 och 1920 s. 94.

Vad nu anförts äger tillämpning även på andra bestämmelser som gälla under krig eller på grund av krig föranledda utomordentliga förhållanden. Det är uppenbart att hithörande brott skola kunna göras till föremål för lagföring även efter den tid, då förutsättningar för lagens tillämplighet i övrigt icke längre föreligga. I den mån det befinnes önskvärt att avstå från att utkräva påföljd, bör det ske genom åtalseftergift eller nåd. Där det i fråga om viss författning anses att åtal för överträdelse mot densamma efter upphävandet ej bör ifrågakomma, är det vidare möjligt att i samband med författningens upphävande eller genom särskild lagstiftning vid utgången av författningens giltighetstid meddela föreskrift därom. Sådant föreskrift får då karaktär av undantagsstadgande till 1 § andra stycket. En sådan föreskrift kan även tänkas få den formen att åklagaren efter författningens giltighetstid skall väcka talan endast när det är påkallat ur allmän synpunkt.

Har beträffande straffbestämmelser av det slag som avses i 1 § andra stycket ändring skett som ej äger samband med de särskilda förhållanden som föranlett lagstiftningen, blir huvudregeln i 1 § första stycket tillämplig. För dessa fall torde det i allmänhet vara lämpligt med klarläggande i övergångsbestämmelser eller genom uttalande i motiv.

Stadgandet i 1 § andra stycket giver uttryck för en allmän grundsats och torde i viss utsträckning få analogiskt tillämpas. Så är förhållandet beträffande vissa situationer som uppstå vid så kallade blankettstraffbud, d. v. s. straffstadganden vilkas gärningsinnehåll anges genom hänvisning till andra bestämmelser. Beträffande straffbud inom skatte- och tullagstiftningens områden hero brottsbegreppens innebörd sålunda på utformningen av beskattningsreglernas eller tulltaxans föreskrifter. Ändring i sådana föreskrifter får i förevarande avseende bedömas på samma sätt som ändrade »särskilda förhållanden» enligt 1 § andra stycket. Ett annat exempel utgör det i NJA 1924 s. 542 behandlade fallet, där en person ådömdes ansvar för fortkörning enligt en alltjämt kvarstående straffbestämmelse i 1923 års motorfordonsförordning, oaktat före målets slutliga avgörande sådan ändring vidtagits i trafikbestämmelserna att den av den tilltalade hållna körhastigheten därefter varit tillåten.

I tredje stycket upptages först ett stadgande att vad i första och andra styckena är sagt om straff även skall gälla om förverkande. En förutsättning för att döma till förverkande är sålunda att bestämmelse därom fanns när den brottsliga gärningen begicks. Har förverkandebestämmelsen därefter upphävts innan dom meddelas, skall ej dömas till förverkande; att gällande rätt har denna innebörd framgår av NJA 1944 not. B 1241.

Vidare föreslås i tredje stycket ett särskilt stadgande om sådana påföljder för brott som ådömas i stället för straff, d. v. s. så kallade skyddsåtgärder,

exempelvis internering och förvaring. Stadgandet omfattar även villkorlig dom och de åtgärder som i samband därmed kunna beslutas. För nu nämnda fall föreslås såsom huvudregel att den lag skall tillämpas som gäller när dom meddelas.¹

Grundtanken i detta stadgande är att då skyddsåtgärderna äro avpassade efter den brottsliga farlighet och personliga situation i övrigt, det är önskvärt att den åtgärd, som man efter kriminalpolitiska undersökningar och överväganden funnit vara överlägsen en tidigare använd reaktionsform, bringas i tillämpning omedelbart efter skyddsåtgärdens införande, även om brottet blivit begånget dessförinnan. Motsvarande gäller när fråga är om ändring i reglerna för redan införda skyddsåtgärder. I detta sammanhang bör även beaktas att straff och andra påföljder till sin natur äro sådana att en jämförelse mellan dem efter de principer som angivas i 1 § första stycket ofta ej är möjlig. Det finns ingen objektiv norm för att bedöma huruvida en mildare form av frihetsberövande under längre tid skall anses vara lindrigare än ett kortare frihetsberövande i strängare form.

I utländsk rätt förekomma ofta bestämmelser om att i fall av nu nämnt slag ny lag skall tillämpas även på brott som blivit begångna före den nya lagens ikraftträdande utan att någon inskränkning göres med hänsyn till påföljdens natur. Exempel härpå föreligga i dansk och tysk rätt.

Hittills har i svensk rätt i varje särskilt fall i övergångsbestämmelser till lagstiftning om nya eller ändrade regler om skyddsåtgärder brukat stadgas i vad mån dessa skola äga tillämpning på brott som begåtts före de nya bestämmelsernas ikraftträdande. Därvid har man med beaktande av skyddsåtgärdens natur och övriga omständigheter kunnat göra en avvägning mellan önskvärdheten av att nya kriminalpolitiska strävanden genomföras likformigt och individens krav på att ej drabbas av en för honom mera kännbar reaktion än den han kunnat förutse. Avgörandet har kunnat ske efter rättssäkerhets- och billighetsprinciper på grundval av en genomsnittsbedomning av huru stort mått av frihetsinskränkningar för individen som faktiskt innefattas i skyddsåtgärden i jämförelse med de påföljder som enligt tidigare regler skulle komma till användning i motsvarande fall. Såsom exempel kunna nämnas övergångsbestämmelserna till 1939 års lag om villkorlig dom och till 1927 års lagar om förvaring och internering. Beträffande villkorlig dom gjordes 1939 års lag tillämplig i alla mål där dom icke meddelats i första instans före lagens ikraftträdande, ehuru de nya bestämmelserna i vissa avseenden inneburo att den dömdes rörelsefrihet kringkars i högre grad än enligt den förut gällande lagen. I stort sett hade de nya bestämmelserna dock sådan innebörd att betänkligheter ej kunde föreligga att göra dem tillämpliga även på tidigare begångna brott. De stränga åtgärderna förvaring och internering kunde, då de år 1927 infördes i svensk rätt, icke ådömas för brott begångna före de nya lagarnas ikraftträdande. Motsvarande princip kom till uttryck i övergångsbestämmelserna till 1937 års lag om

¹ Jfr beträffande frågan om tillämpning av grundsatsen reformatio in pejus vid ådömande av skyddsåtgärd RB 51: 25.

förvaring och internering i säkerhetsanstalt. Denna lag ersatte 1927 års lagar.

Avsikten med den ifrågavarande generella bestämmelsen i förslaget är att den däri uttryckta principen skall tillämpas när ej annat är stadgat. Även framdeles torde i samband med ny lagstiftning om skyddsåtgärder i varje särskilt fall få övervägas i vad mån särskilda övergångsbestämmelser kunna vara erforderliga med hänsyn till grundsatsen att strängare påföljder ej böra givas retroaktiv tillämpning. Bestämmelserna kunna då utformas såsom undantag till den i 1 § tredje stycket stadgade allmänna principen.

I fråga om preskription av åtal eller av ådömd påföljd kan ny lag medföra ändring icke blott omedelbart genom nya preskriptionsbestämmelser utan jämväl, såvitt angår åtalspreskription, medelbart genom en ändring av straffsatserna för särskilda brott.

I SP 13 § stadgas att de i SL 5 kap. givna bestämmelserna, vilka bland annat innefatta regler om preskription, skola tillämpas i avseende på gärningar som äro förövade innan nya lagen blev gällande. I fråga om den i SL 5 kap. stadgade tiden för åtal eller doms verkställande skall vidare avseende göras å det straff varmed brottet i nya lagen belägges, dock så att den som efter äldre lag är berättigad till frihet från åtal skall njuta den frihet till godo ändå att brottet efter nya lagen kan åtalas.

Av SP 13 § första punkten framgår, att om vid ändring av preskriptionsbestämmelserna i strafflagen preskriptionstiden förkortas, de nya bestämmelserna skola gälla även beträffande brott som begåtts före lagändringens ikraftträdande. Om preskriptionstiderna genom den nya lagen förlängas, anses det följa av grunderna för SP 13 §, att om preskription inträtt redan före den nya lagens ikraftträdande, straffet alltjämt skall anses förfallet men att eljest den nya lagens preskriptionsregler skola tillämpas.

Vid ändring av straffskalorna skall enligt gällande rätt preskriptionsfrågan bedömas med hänsyn till den nya lagens straffbestämmelser även om dessa på grund av SP 5 § i övrigt icke få läggas till grund för straffets bestämmande. Denna innebörd av gällande rätt kommer till uttryck i NJA 1944 s. 451, i vilket fall straffskalans maximum sänkts, och i plenimålet NJA 1941 s. 251, som avsåg ett fall då straffskalans maximum höjts. Har brottet redan preskriberats när den nya straffsatsen träder i kraft skall dock, såsom nyss nämnts, straffet anses förfallet.

Enligt förslaget skola de allmänna grundsatserna i 1 § första stycket gälla även i fråga om åtalspreskription. Om preskription av ådömt straff föreslås ett särskilt stadgande i 5 §.

Om genom ny lag tiderna för åtalspreskription förkortas, skola de alltså liksom enligt gällande lag tillämpas även beträffande brott som begåtts före lagändringens ikraftträdande. Sker förlängning av preskriptionstiderna skola enligt förslaget de äldre bestämmelserna tillämpas, även om preskription på grund av dessa ej inträtt vid lagändringens ikraftträdande. I detta fall innebär förslaget sålunda en ändring i förhållande till vad nu anses gälla.

Har genom ny lag straffskalans maximum sänkts för visst brott, skall liksom för närvarande tiden för åtalspreskription bestämmas med hänsyn till den nya straffskalan. Har straffmaximum höjts, skall preskriptionen liksom straffbarheten i övrigt bestämmas på grund av den äldre straffskalan. Enligt förslaget skall alltså även i preskriptionshänseende den mildare lagen tillämpas. För det fall att straffmaximum höjts innebär förslaget en avvikelse från avgörandet i plenimålet NJA 1941 s. 251. Det kan enligt kommitténs mening knappast anses tillfredsställande att till grund för preskriptionstidens bestämmande lägga en straffskala som ej får tillämpas vid utmätande av straffet. Genom den föreslagna ändringen kommer svensk rätt att på denna punkt överensstämma med dansk och norsk rätt.¹

Har lagändring trätt i kraft sedan slutlig dom meddelats, inverkar lagändringen ej på frågan om åtalspreskription.

SP innehåller ej särskilda bestämmelser om valet mellan äldre och ny lag på straffverkställighetens område. I doktrinen har ofta hävdats att det skulle ligga i sakens natur att verkställigheten skulle äga rum efter den lag som vid varje tidpunkt är gällande. Av praktiska skäl måste det i allmänhet vara så, särskilt då fråga är om straff som verkställas på anstalt. Då den svenska rättens verkställighetsregler utvecklats mot ökad humanitet, har spörsmålet ej kommit att spela någon större roll. I stort sett ha nya verkställighetsregler kunnat omedelbart tillämpas. De undantag som stadgats i övergångsbestämmelser ha närmast varit dikterade av praktiska skäl.

I förslaget har ej upptagits något stadgande i förevarande hänseende. Utan särskild bestämmelse därom torde ny lag böra tillämpas även på äldre brott. I samband med ny lagstiftning bör dock i varje särskilt fall beaktas den grundsats som kommit till uttryck i 1 § första stycket.

I detta sammanhang må även beröras frågan om fördelningen av böter och förverkad egendom. Bestämmelser härom ha ej någon inverkan på straffet sett ur den brottsliga synpunkt. Praxis har intagit den ståndpunkten att de fördelningsregler skola tillämpas som gälla när fällande dom först meddelas i målet; se härom NJA 1922 s. 547 samt 1923 s. 490 och s. 697. Om ändringen av fördelningsreglerna står i samband med en samtidig ändring av själva straffsätserna, anses de nya fördelningsreglerna skola användas blott på bötesstraff som utmätts på grund av den nya lagens bestämmelser; se NJA 1890 s. 166 och 1920 s. 24. Med den föreslagna lagtexten överensstämmer att bedöma frågan om fördelning av böter och förverkad egendom efter samma lag som den efter vilken påföljden bestämmes.

2 §.

I SP 11 § upptogs övergångsbestämmelser rörande förening eller sammanläggning av straff. Principen var att reglerna i den nya lagen skulle tillämpas även om de voro strängare än de tidigare gällande bestämmelserna. Stadgandet i SP 11 § kan dock ej anses giva ett fullständigt uttryck för

¹ Jfr HURWITZ, Kriminalret s. 181 och ANDENAES, Strafferettens allminnelige del IV (1950 stenc.) s. 416.

den svenska rättens nuvarande ståndpunkt i detta hänseende. Att grundsatsen i SP 5 § om tillämpning av äldre lag som leder till lindrigare resultat i viss mån gäller även här har sålunda kommit till uttryck i övergångsbestämmelserna till 1938 års lagstiftning om sammanträffande av brott; jämför NJA II 1938 s. 552 f. I praxis har man också ansett sig oförhindrad att tillse att resultatet av de nya konkurrensreglernas användning icke blir strängare än om de regler tillämpats som gällde då brottet eller något av dem begicks. I detta avseende må hänvisas till NJA 1943 s. 163 samt BECKMAN i SvJT 1943 s. 358 f och 1944 s. 301.

Vad angår det fall att ny lag ej innefattar avvikelser från äldre i fråga om själva konkurrensreglerna gäller att de för brotten i lag stadgade straffsatter, från vilka man vid tillämpningen av SL 4: 1 och 2 har att utgå, för varje brott skola bestämmas efter de grunder som kommit till uttryck i SP 5 §. Straffmätningen skall nämligen ej ske omedelbart på grund av en enligt sistnämnda grundsats bildad gemensam skala, utan den skall ske med utgångspunkt från de skalor som gälla för de särskilda konkurrerande brotten. För att finna dessa måste man beträffande varje brott som förövats under den äldre lagens giltighetstid verkställa en preliminär straffmätning efter både den äldre och den nya lagen. Den skala som härvid ger till resultat ett lindrigare straff skall läggas till grund för bildande av en gemensam straffskala i enlighet med SL 4: 2 och för totalstraffets utmätande inom denna.

Vid bestämmande av ett gemensamt straff för samtliga brott skall enligt nu gällande rätt i anslutning till reglerna i SP 11 § konkurrensreglerna tillämpas i sin nya utformning, dock att brotten enligt allmänna grundsatsen ej må föranleda högre sammanlagt straff än vad därå efter äldre lag kunnat följa.¹

I 1938 års lagstiftning om sammanträffande av brott tillämpades nu anförda principer. Angående den närmare innebörden anfördes i motiven ytterligare att såsom undantag från den nya lagens tillämplighet först och främst borde uppställas de fall där straff för samtliga brott blivit bestämt före ikraftträdandet. Detta syntes självfallet beträffande brott över vilka dömts genom dom som vid den nya lagens ikraftträdande vunnit laga kraft eller ej överklagades. Detsamma borde emellertid gälla även i fall där på grund av klagan mot straffdomen möjlighet eljest skulle förelegat att tillämpa nya lagen. En motsatt ståndpunkt härutinnan skulle bland annat sannolikt medföra att vid övergångstiden talan skulle komma att fullföljas i ett stort antal brottmål för att ernå tillämpning av den nya lagen; med hänsyn till gällande begränsningar av rätten att fullfölja talan och av möjligheten till ändring vid klagan av blott ena parten skulle härvid understundom otillfredsställande konsekvenser inträda. För ifrågavarande fall borde lämpligen gälla att tidpunkten då målet avdömts av första domstol blir avgörande för huruvida äldre eller ny lag skall tillämpas.²

¹ *Brott mot staten* s. 661.

² NJA II 1938 s. 553.

Utom till dessa allmänna principer hade man vid 1938 års lagstiftning att taga hänsyn till flera speciella fall. Vidare finnas särskilda konkurrensregler i ett flertal lagar, såsom lagarna om ungdomsfängelse samt förvaring och in-
tärning, lagarna om villkorlig dom och villkorlig frigivning samt lagen om verkställighet av bötesstraff och disciplinlagen för krigsmän.

I förslagets 2 § har, närmast av rent praktiska skäl, såsom grundläggande regel bibehållits den som kommer till uttryck i SP 11 §. I fråga om sammanträffande av brott och förändring av påföljd skall sålunda ny lag tillämpas. Av skäl som förut anförts bör man emellertid tillse att klagan ej kan medföra att högre instans skall tillämpa annan lag än den som gällt när lägre instans dömt i saken. Bestämmelsen har därför utformats så, att den lag skall tillämpas som gäller när dom meddelas av första domstol. Undantag härifrån göres endast för fall då någon skall dömas allenast för brott begångna före den nya lagens ikraftträdande. Då skall enligt en särskild föreskrift i 2 § den äldre lagen tillämpas, där den leder till lindrigare påföljd.

Här såsom eljest förutsättes att undantag från eller komplettering av de allmänna bestämmelserna i brottsbalken om strafflags tillämplighet i tiden i särskilda fall kan böra ske genom övergångsbestämmelser i samband med ny lagstiftning.

Den föreslagna principen torde ej vara oförenlig med högsta domstolens ståndpunktstagande i rättsfallet NJA 1943 s. 163, som giver uttryck för den uppfattningen att konkurrensreglerna och övriga straffbestämmelser i SL 20 kap. i dess äldre lydelse stodo i så nära samband med varandra att de förra finge anses utgöra ett nödigt komplement till de senare; konkurrensreglerna i 20 kap. borde därför tillämpas så länge och i den mån dessa övriga straffbestämmelser gällde.

3 §.

Liksom enligt gällande rätt principerna i SP 5 § torde vara tillämpliga beträffande reglerna om återfall i brott, förutsättes i förslaget att grundsatserna i 1 § första stycket i första hand skola i detta hänseende vara tillämpliga. Ha genom ny lag ändrade återfallsregler införts, skall tillämpningen av dessa vara beroende av huruvida de i det särskilda fallet leda till ett mildare straff än den äldre lagen, vare sig enligt denna återfallsskärpning skolat äga rum eller icke.

I SP 12 § finnes därjämte en specialregel som säger, att där nya lagen utsätter särskilt straff för återfall i brott, det straff skall ådömas ändå att straffet för det förra brottet varit ådömt efter äldre författning. Denna regel har oförändrad upptagits i förslagets 3 §. Den kan ej sägas stå i strid med förbudet mot retroaktiv tillämpning av ny strängare lag, eftersom straffskärpningen vid återfall icke är att betrakta såsom riktad mot det första brottet utan som en skärpning av straffet för återfallsbrottet, föranledd av att detta förövats ehuru den brottslige tidigare dömts till straff. Den brottsliges rättssäkerhet kan ej sägas bliva trädde för nära därigenom att han vid

det första brottets begående ej kunde äga kännedom om den senare tillkomna strängare påföljden för återfall.

Beträffande frågan om det återfallsgrundande brottets natur hänvisas till vad som är stadgat om återfall. De problem som vid tillkomsten av ny lag uppkomma i detta hänseende torde få lösas i doktrin och praxis.¹ Här liksom eljest får i samband med ny lagstiftning övervägas huruvida särskilda övergångsbestämmelser äro påkallade.

4 §.

Angående åtalsbefogenhet vid ändrade bestämmelser stadgas i SP 14 §, att om allmän åklagare innan ny lag blivit gällande talat å brott som efter äldre lag hört under allmänt åtal men efter den nya lagen endast kan åtalas av målsägande eller efter hans angivelse, över åtalet skall dömas ändå att målsäganden ej begär fullföljd därav.

Innebörden av detta stadgande är, att om ett brott enligt äldre lag legat under allmänt åtal och brottet genom ny lag göres till målsägandebrott eller angivelsebrott, åtalsrätten skall i överensstämmelse med grundsatserna i SP 5 § bedömas enligt den nya lagen. Det undantaget göres dock i SP 14 § att om åtal redan anhängiggjorts vid den nya lagens ikraftträdande sådant åtal får fullföljas. Därest omvänt ett brott enligt ny lag förändras från att t. ex. utgöra angivelsebrott till att ligga under ovillkorligt allmänt åtal, torde grunderna för SP 5 § tillämpas utan undantag, så att åklagaren ej får väcka åtal utan angivelse. Den nya lagen som är strängare än den förutvarande får alltså icke tillämpas beträffande ett brott som förövats innan ändringen trädde i kraft.²

I förslaget 4 § upptages såsom grundregel att åklagares befogenhet att tala å brott skall bedömas efter den lag som gäller när åtal väckes. Härutinnan överensstämmer förslaget med SP 14 §. Förslaget innehåller vidare den modifikationen, vilken överensstämmer med innebörden av nu gällande rätt enligt vad nyss sagts, att om brottet när handlingen företogs var undantaget från allmänt åtal eller särskilt villkor då var stadgat för sådant åtal, åklagarens befogenhet skall bedömas efter äldre lag, om sådan inskränkning i hans befogenhet ej upptagits i den nya lagen.

Det kan nämnas att vid införandet av bestämmelserna om åtalseftergift i RB 20: 7 och lagen den 19 maj 1944 om eftergift av åtal mot vissa underåriga någon inskränkning ej gjordes i övergångsbestämmelserna beträffande lagens tillämplighet i fråga om brott som blivit begångna före lagens ikraftträdande. Det står givetvis i överensstämmelse med de allmänna grundsatserna om strafflags tillämplighet i tiden att nya bestämmelser av nu nämnt slag bliva tillämpliga även på brott som förövats före nya lagens ikraftträdande.

¹ Jfr *Förmögenhetsbrotten* s. 364 f.

² Se BERGENDAL, *Lärobok* s. 574 samt AGGE, *Lärobok* s. 120.

5 §.

I denna paragraf upptages en särskild regel för preskription av ådömd påföljd. Preskriptionstidernas längd äro här beroende av vilket straff eller vilken annan påföljd som i det ifrågavarande fallet ådömts. Lagändring har således i detta fall avseende endast på själva preskriptionsbestämmelserna och ej som vid åtalspreskription även på straffbestämmelserna för det ifrågavarande brottet.

Huvudregel i det föreslagna stadgandet är att frågan huruvida ådömd påföljd är förfallen skall bedömas efter den lag som gällde när dom meddelades. Preskriptionstiderna räknas från det domen vann laga kraft, men avgörande tidpunkt är i nu förevarande hänseende den lag som gällde när den slutliga domen gavs. I enlighet med grunderna för 1 § stadgas dock undantag för det fall att, innan verkställighet av påföljd börjat eller efter avbrott återupptagits, ny lag trätt i kraft enligt vilken påföljden är förfallen. Då skall den nya lagen tillämpas.

Om strafflags tillämplighet i rummet.

I 6—12 §§ givas allmänna bestämmelser om den svenska strafflagstiftningens giltighet i rummet. Bestämmelserna äro tillämpliga även beträffande specialstraffrätten. Liksom motsvarande stadganden i gällande lag, upptagna i SL 1 kap., ha bestämmelserna till syfte att reglera i vad mån fråga om ansvar för brott må prövas enligt svensk lag och av svensk domstol. I förstnämnda hänseende gäller enligt förslaget liksom enligt gällande rätt att svensk domstol aldrig äger döma efter andra straffbestämmelser än sådana som upptagits i svensk lagstiftning.

Bestämmelserna angiva i princip den yttersta gränsen för den svenska strafflagstiftningens giltighet. Att beträffande vissa brott och brottstyper, särskilt sådana som behandlas inom specialstraffrätten, en mera begränsad giltighet är avsedd, framgår av de särskilda brottsbeskrivningarna eller följer av lagbestämmelsernas natur. Angrepp mot utländskt statsintresse eller mot främmande lands offentliga myndigheter omfattas sålunda i regel icke av brottsbeskrivningarna i svensk lag. I vissa fall uppställes såsom uttryckligt krav för straffbarhet att gärningsmannen är svensk medborgare, t. ex. i 17 kap. 4 § och 20 kap. 4 § andra stycket, eller att gärningen förövas inom riket, t. ex. i 17 kap. 8 och 10 §§. Såsom exempel på specialstraffrättsliga bestämmelser som gälla endast beträffande gärningar som begås här i riket kunna nämnas flertalet näringsrättsliga författningar, såsom näringsfrihetsförordningen, allmänna arbetstidslagen och butikstängningslagen, samt de vanliga trafikförfattningarna. I detta sammanhang kan också erinras om den statsrättsligt grundade immunitetsregeln för Konungen (regeringsformen § 3) samt om de undantag från de allmänna bestämmelserna som gälla enligt s. k. exterritorialregler och andra folkrättsliga grundsatser. Sistnämnda undantag behandlas nedan vid 9 §. Inom specialstraffrätten fö-

rekommer undantagsvis att en mera vidsträckt tillämpning än som framgår av bestämmelserna i SL 1 kap. är avsedd.¹

Enligt folkrättsliga grundsatser är staten vid utövandet av sin straffande verksamhet begränsad till sitt eget område. En stat kan sålunda normalt icke inom en annan stats område anordna en straffprocess eller verkställa ett utdömt straff. Med vissa folkrättsligt grundade begränsningar tillkommer det däremot varje stat att själv bestämma i vilken omfattning den vill inom sitt eget område utöva straffande verksamhet. Hur långt dessa begränsningar sträcka sig är i viss grad omtvistat. Det torde emellertid råda enighet om att varje stat äger att efter gottfinnande bestämma sin kompetens i fråga om gärningar som förövas inom statens eget område eller som förövas utom detta område av dess egna medborgare eller av dem som äga hemvist inom staten. Beträffande brott som i annat fall förövas utomlands av utlänning ha däremot olika uppfattningar om den straffrättsliga kompetensen gjorts gällande inom skilda rättssystem. Enligt en uppfattning, som åtminstone tidigare allmänt omfattats i Sverige, äger staten även i sistnämnda fall frihet att själv bestämma sin kompetens.² Enligt en annan mening, som kännetecknar bland annat den anglosachsiska rätten, är i sådant fall statens domsrätt enligt folkrättsliga grundsatser begränsad. Det torde dock allmänt anses att någon begränsning av kompetensen icke föreligger i den mån en av utlänning utomlands förövad brottslig handling riktar sig mot staten själv eller mot något annat mera väsentligt intresse som dess strafflagstiftning avser att skydda eller om den omedelbara effekten av brottet inträder inom statens område.

Såsom grundläggande princip beträffande den straffrättsliga kompetensen gäller enligt de flesta länders straffrätt den s. k. *territorialprincipen*. Denna innebär att staten straffar alla brott som förövas inom dess eget land-, sjö- eller luftterritorium, oavsett gärningsmannens nationalitet och brottets angreppsobjekt. I större eller mindre utsträckning har med brott som begås inom det egna landets område likställt brott som utom sådant område förövas ombord å landets egna fartyg eller luftfartyg. I engelsk och amerikansk rätt inskränkte man sig länge till att straffa endast gärningar som förövats inom eget territorium eller ombord å eget fartyg men numera har intet land ansett sig kunna stanna härvid. Detta sammanhänger väsentligen med att i flertalet stater reglerna om utlämning för brott bygga på den grundsatsen att medborgare i det egna landet ej utlämnas till bestraffning i annat land. Med hänsyn härtill skulle en tillämpning av enbart territorialprincipen medföra att den som begått brott i främmande land undginge påföljd genom att taga sin tillflykt till hemlandet.³ Bland annat till förekommande härav har territorialprincipen i större eller mindre omfattning kompletterats av den s. k. *personalitetsprincipen*, enligt vilken det egna landets medborgare och ibland, såsom i dansk och norsk rätt, även så-

¹ Se BERGENDAL, Lärobok s. 603 f.

² Denna mening omfattades av strafflagskommissionen; se SOU 1923: 9 s. 73.

³ Angående regler om utlämning av förbrytare enligt svensk och utländsk rätt, se bl. a. SOU 1951: 42 s. 203 f och s. 303 f.

dana personer som där äga hemvist straffas för brott som de förövat utomlands. Jämte territorial- och personalitetsprinciperna tillämpas vidare, med mer eller mindre vittgående begränsningar, den s. k. *real-* eller *skyddsprincipen*. Denna princip, som på senare tid vunnit ökad tillämpning i skilda länder, innebär att en stats straffrättsliga kompetens omfattar även brott som utlänning begår utomlands, om brottet riktar sig mot staten själv, dess egna medborgare eller annat intresse som dess strafflag avser att skydda. Stundom innehålla strafflagarna även bestämmelser som möjliggöra att beträffande särskilt angivna brottstyper eller under vissa förutsättningar ingripa med straff utan hänsyn till var, av vem eller mot vem brottet förövat. Denna princip, den s. k. *universalprincipen*, bygger på den uppfattningen att det är ett gemensamt intresse för alla kulturstater att allvarligare brott som överallt äro straffbara också bliva bestraffade; delvis återspeglas principen i särskilda konventioner om bekämpande av vissa brott som ofta ha anknytning till ett flertal länder.

I främmande strafflagar giva bestämmelserna om den straffrättsliga kompetensen, såsom redan antytts, regelmässigt uttryck för en kombination av flera utav de ovan angivna principerna. Personalitets- och realprinciperna och särskilt universalprincipen tillämpas därvid i regel icke utan åtskilliga begränsningar. Beträffande brott som förövas utom statens område gäller således ofta att det icke straffas om det saknar större betydelse eller ej kränker något statens eller dess medborgares intresse. Ej sällan göres åtal beroende av särskild åtalsprövning. Stundom uppställas såsom förutsättning för att brottet skall kunna straffas att gärningen är straffbar jämväl enligt lagen i det land där den förövat och i vissa fall bestämmas att gärningen icke får straffas strängare än enligt nyssnämnda lag.

Hävdande av straffanspråk utöver vad som följer av territorialprincipen kan ofta medföra att ett brott är underkastat flera länders straffrättsliga kompetens. Avgörande för frågan om vilket land som i sådant fall skall döma över brottet blir i allmänhet var gärningsmannen befinner sig när han gripes och vilka bestämmelser om utlänning som berörda länder tillämpa. De kollisioner som uppstå när någon lagföres för ett brott för vilket han redan undergått straff i annat land lösas i regel genom särskilda bestämmelser om verkan av utländsk straffdom.

I det följande skall nämnas något om kompetensreglernas närmare utformning i vissa främmande lagar och rättssystem samt enligt svensk rätt. Bestämmelserna om exterritorialitet och andra folkrättsligt grundade undantagsregler skola emellertid icke beröras i förevarande sammanhang. De särskilda regler som kunna gälla beträffande brott som förövas ombord på fartyg eller luftfartyg behandlas särskilt.¹

I engelsk rätt, där såsom nyss anmärkts territorialprincipen tidigare ensam lagts till grund för den straffrättsliga kompetensen, har genom sär-

¹ En utförlig redogörelse för hithörande regler i utländsk rätt lämnas i *American journal of international law*, Supplement, Vol. 29 (1935). Se även *Förenta Nationernas publikation nr 1952.V. 1, Laws and regulations on the regime of the high seas*, vol. II (1952).

skilda lagar personalitetsprincipen kommit till användning beträffande vissa brottstyper, t. ex. mord och dråp, tvegifte samt grövre brott mot statens säkerhet. Enligt fransk rätt äro reglerna om grova brott (crimes) tillämpliga på franska medborgares brott utomlands. Innefattar gärningen mindre svårt brott (délit), är straffbarheten betingad av att gärningen är straffbar även enligt gärningsortens lag. Utlänning straffas för utomlands begånget brott endast om detta innefattar brott mot vissa viktigare statsintressen. I tysk lag tillämpas, efter en lagändring 1940, personalitetsprincipen som primär regel; varje tysk undersåte straffas i princip efter tysk lag var brottet än begåtts.¹ Utlänning straffas för brott som förövas inom tyskt område eller utomlands mot tysk medborgare eller det tyska folket. Med stöd av universalprincipen straffas därutöver vissa brott oavsett gärningsmannens nationalitet och gärningsorten, såsom handel med kvinnor och barn, penningförfalskning, explosiv förödelse och andra missbruk av sprängämnen samt handel med narkotika och med pornografiska alster. Den schweiziska strafflagen bygger på territorialprincipen som huvudgrundsats. Beträffande utomlands förövalda brott hänföras under schweizisk straffrätt dels vissa särskilt uppräknade brott mot den schweiziska staten, dels brott mot schweizare om gärningen är straffbar jämväl enligt gärningsortens lag; är sistnämnda lag mildare skall den tillämpas. I fråga om andra utomlands förövalda brott än brott mot staten meddelas särskilda bestämmelser för att trygga att brottet ej skall avdömas i gärningsmannens frånvaro.

De nordiska strafflagarna tillämpa samtliga territorialprincipen utan begränsning. Den danska lagen straffar därjämte i enlighet med personalitetsprincipen dansk medborgare eller den som är bosatt i Danmark för brott som han förövat utom Danmark under förutsättning att gärningen är straffbar även enligt gärningsortens lag eller, om gärningen förövats utanför folkrättsligt erkänt statsområde, icke är av alltför obetydlig karaktär. Realprincipen kommer enligt dansk lag till användning med den begränsningen att brottet skall rikta sig mot danska statens självständighet, säkerhet, författning eller offentliga myndigheter eller mot vissa andra särskilt angivna intressen.

Den finska lagen straffar av inlämning eller utlämning utomlands förövat brott som riktar sig mot staten eller mot inlämning. Finsk medborgare kan därjämte straffas för utomlands förövat brott mot högsta makten i den främmande staten eller mot undersåte i sådan stat, om klagomål inlupit från den främmande staten eller målsäganden.

Enligt norsk lag straffas i överensstämmelse med personalitetsprincipen brott som i utlandet förövas av norsk medborgare eller annan i Norge hemmahörande person när handlingen antingen faller under något av en mängd i lagen särskilt uppräknade lagrum, avseende handlingar som i alla kulturstater äro straffbelagda, eller utgör brott mot den norska staten eller statsmyndigheten eller är straffbar både efter norsk lag och gärningsortens lag.

¹ Tysk straffrätt tillämpas dock ej när handlingen på grund av förhållandena på gärningsorten ej är att anse såsom »strafwürdiges Unrecht».

Härjämte tillämpas jämväl real- och universalprinciperna så, att utlänning kan straffas för utomlands begånget brott dels när handlingen innefattar något av vissa i lagen uppräknade brott, däribland brott mot statens säkerhet samt grövre brott mot enskild, dels även eljest när brottet är att hänföra till en »förbrytelse» (i motsats till »forseelse») och handlingen är straffbar jämväl efter gärningsortens lag samt gärningsmannen har hemvist i Norge eller uppehåller sig där. Brott utom riket av utlänning får dock ej åtalas annat än efter Konungens förordnande. Åtal för sådana av utlänning förövade brott som ej tillhöra de särskilt uppräknade kan ej heller äga rum om efter gärningsortens lag straff är uteslutet på grund av preskription el. dyl.; väckes åtal, får strängare straff ej ådömas än som kunnat följa enligt det främmande landets lag.

Enligt den svenska strafflagen faller utomlands begånget brott under svensk kompetens, när brottet riktar sig mot Sverige eller svensk man. Såväl svenskar som utlänningar kunna i detta fall jämlikt SL 1: 1 och 2 åtalas, en utlänning dock endast under förutsättning att han finnes i riket och att Kungl. Maj:t förordnar om åtal. Mot svenskar föreligger dessutom enligt SL 1: 1 möjlighet att väcka åtal även för annat utom riket begånget brott; såsom förutsättning härför gäller dock att Kungl. Maj:t förordnar om åtal. Enligt de genom 1948 års lagstiftning i SL 1: 3 a upptagna bestämmelserna föreligga slutligen särskilda möjligheter att beivra brott som av svenskar eller utlänningar begåtts utom riket, där avdelning av den svenska krigsmakten befinner sig. För det fall att någon utom riket för brott undergått straff eller annan ansvarspåföljd må enligt SL 1: 3 åtal för brottet ej väckas utan Kungl. Maj:ts förordnande.

Beträffande brott som förövas ombord å *fartyg* gäller enligt många länders straffrätt särskilda regler som i större eller mindre utsträckning innefatta undantag från vad eljest är stadgat. I äldre tid hävdade flertalet stater rätt att döma över såväl brott som inom det egna landets gränser begåtts å utländskt fartyg som ock brott å egna fartyg i främmande vatten och hamnar. Till stöd för att låta straffanspråket avse egna fartyg utanför eget sjöterritorium har, särskilt i äldre doktrin, anförts att sådant fartyg finge anses utgöra en flytande del av statsterritoriet (territoire flottant). De kompetenskonflikter mellan skilda stater som följde av dylika straffanspråk har man efterhand sökt utjämna. Man har därvid gått olika vägar. Alla stater tillerkänna sig dock i överensstämmelse med en allmänt erkänd folkrättslig regel straffmyndighet över brott som förövats å eget fartyg i öppen sjö. I flera länders strafflagar, t. ex. i dansk, finsk och norsk lag, upptages ett särskilt stadgande härom.

I Frankrike har man — på grundval av ett domstolsavgörande från 1806 — ansett sig endast under vissa förutsättningar böra taga befattning med brott som å utländskt fartyg begås inom fransk område. Dessa förutsättningar ha av GIHL sammanfattats sålunda, att fransk domstol är behörig när brottet är begånget av eller mot en person som icke tillhör far-

tygets besättning, om brottet stör det allmänna lugnet eller om de lokala myndigheternas inskridande påkallats.¹ Med brott som stör det allmänna lugnet torde åsyftas främst brott mot franska staten, överträdelse av franska polisförfattningar samt brott varigenom hamnfriden störes. I senare praxis har ock förklarats att vissa brott av allvarligare beskaffenhet alltid finge anses angå ordningen i hamnen. Det är emellertid i viss grad omtvistat huruvida de anförda reglerna gälla även i fråga om brott som förövas å utländskt fartyg i andra delar av franskt territorialvatten än fransk hamn eller redd. Enligt en åsikt är domsrätten i sistnämnda fall begränsad till att gälla brott mot Frankrike samt brott av eller mot fransk medborgare. Vad angår brott som inom annat lands territorialvatten är begånget å franskt fartyg torde — i överensstämmelse med de anförda reglerna — Frankrike göra gällande straffanspråk i sådana fall då landet inom sitt eget område tillerkänner flaggstaten domsrätt.²

I England utbildades under 1800-talets förra hälft regler som inneburo ett avstående från domsrätt över utländska fartyg i engelskt kustvatten. Sedan en domstol 1876 förklarats sig obehörig att taga befattning med händelser som, till skada för brittiska intressen, inträffat å ett utländskt fartyg i engelskt yttre territorialvatten, antogs emellertid 1878 en lag, Territorial Waters Jurisdiction Act, som principiellt tillade domstolarna behörighet beträffande alla brott inom territorialvattnen. Denna domsrätt begränsas i praktiken i avsevärd grad genom undantagsbestämmelser i konsularkonventioner³ samt genom att åtalsrätten såvitt angår utlänningar är beroende av särskilt tillstånd.

I andra främmande stater närma sig lagstiftning och praxis antingen det franska eller det engelska systemet. De franska reglerna synas ha övat ett vidsträckt inflytande på konsulära och andra mellanfolkliga avtal. I den mån sådana avtal föreligga ha sålunda Tyskland och Förenta staterna följt det franska systemet, varemot dessa länder i övrigt — Tyskland utan begränsning och Förenta staterna med viss begränsning — hävdats domsrätt beträffande alla brott inom territorialvattnet. De nordiska strafflagarna avsluta sig närmast till det engelska systemet.

Den danska lagen hänför under dansk straffmyndighet brott ombord på danskt fartyg utom någon stats territorium ävensom inom annan stats område, om brottet förövas av någon som hör till fartyget eller medföljer detta som resande. Främmande fartyg på danskt vatten är i princip underkastat dansk domsrätt. Har brott ombord på sådant fartyg förövats av och mot någon som tillhör eller som resande medföljer fartyget, får brottet emellertid åtalas endast efter justitieministerns bestämmande. Genom generella bestämmelser har för sådana fall föreskrivits att allmänt åtal skall ske endast när gärningsmannen är dansk medborgare eller bosatt i Danmark, när »offentlig fred» är kränkt, när den förorättade påkallat bistånd av dansk myndighet eller när gärningen är av beskaffenhet att den, om

¹ SOU 1930: 6 s. 287.

² Se JÄGERSKIÖLD i Nordisk Tidsskrift for International Ret 1943 s. 118 f.

³ Se t. ex. konsularkonventionen den 14 mars 1952 mellan Sverige och Storbritannien art. 27 p. 2 (SÖ 1952: 1).

brottet förövats utom riket, kunnat åtalas i Danmark; i övrigt kan åtal väckas allenast efter riksadvokatens förordnande.¹

Enligt den norska lagen straffas brott ombord på norskt fartyg i främmande hamn eller inom annat lands sjöterritorium endast om brottet förövas av någon som tillhör fartygets besättning eller av annan som medföljer fartyget. I fråga om brott som begås å utländskt fartyg inom norskt område gör den norska lagen icke någon begränsning beträffande norsk domsrätt.

Enligt finsk rätt höra under finsk domstols kompetens brott som förövas ombord å finskt fartyg i öppen sjö. Beträffande brott ombord å fartyg i andra fall tillämpas de allmänna kompetensreglerna.

Den svenska strafflagen giver icke något direkt uttryck för en begränsning av det svenska straffanspråket då fråga är om brott å svenskt fartyg i främmande vatten. I SL 1:3 och i synnerhet i konsularförfattningarna har emellertid beaktats att svenska anspråk på domsrätt i sådant fall kunna få vika för strandstatens anspråk på att själv beivra brottet.² Ej heller beträffande brott å utländskt fartyg inom svenskt område kan av strafflagen utläsas någon inskränkning i svensk domstols kompetens. I överensstämmelse med teorien om territoire flottant har dock i ett rättsfall från 1869 fingerats att sådant brott vore förövat utom riket.³ Senare praxis har emellertid gått i motsatt riktning. Sålunda har utan Konungens förordnande åtal ansetts kunna ske för brott å utländskt fartyg i svensk hamn (Kungl. Maj:ts beslut den 24 februari 1899). I rättsfallet NJA 1944 s. 144 ansågs förordnande av Konungen icke heller erforderligt då fråga var om stöld, begången på ett tyskt handelsfartyg sedan detta strandat inom (yttre) svenskt territorialvatten.⁴

I strafflagskommissionens förslag till bestämmelser om strafflags giltighet stadgades i 1 kap. 3 § att brott å svenskt fartyg skulle anses begånget inom riket. Ehuru därav skulle följa en i princip obegränsad domsrätt över brott begångna å svenska fartyg utom riket, förutsattes samtidigt en likaledes obegränsad rätt för svenska domstolar att döma över brott å utländskt handelsfartyg inom riket. Brott som förövades å utländskt krigsfartyg skulle däremot anses begånget utom riket, ändå att fartyget befann sig inom svenskt område. Beträffande de utländska handelsfartygen uttalade kommissionen att svensk straffrätt uppenbarligen borde tillämpas om brott å fartyget beginges i svensk hamn. Övervägande skäl talade enligt kommissionens mening för att detsamma skulle gälla då fartyget befunno sig å svensk redd eller i svenskt inre kustvatten. Tveksamt vore däremot om brott som begåtts å fartyg i yttre kustvatten borde utan vidare kunna dragas inför svensk domstol. Då det visat sig synnerligen svårt att med tillräcklig noggrannhet bestämma var gränsen borde dragas mellan yttre kust-

¹ Se HURWITZ, Kriminalret s. 149.

² Se kungl. förordningen den 3 februari 1928 angående beskickningar och konsulat §§ 49 och 50; jfr JÄGERSKIÖLD a. a. s. 131 f.

³ Naumanns tidskrift 1870 s. 383.

⁴ Se bl. a. GIHL i SOU 1930: 6 s. 288 f, Processlagberedningen i SOU 1938: 44 s. 246, AGGE, Lärobok s. 80 f samt SUNDBERG, Folk rätt, andra uppl. (1950) s. 166 f.

vatten och redd, hade kommissionen ur praktisk synpunkt ansett mest lämpligt att icke stadga något undantag för brott å utländskt fartyg i svenskt yttre kustvatten.¹

Med luftfartens snabba utveckling under de senaste decennierna har frågan om domsrätten över brott som förövas ombord å *luftfartyg* fått en allt större praktisk betydelse och i ökad omfattning tilldragit sig rättsvetenskapens och lagstiftarnas intresse. Såsom huvudprincip i förevarande hänseende uppställs i de flesta länder att domsrätten omfattar egna och främmande luftfartyg inom eget luftområde samt egna luftfartyg under färd över det öppna havet. I åtskilliga länders straffrätt upptagas därutöver särskilda bestämmelser som med stöd av principen om flaggans lag medgiva en mer eller mindre vidsträckt domsrätt över egna luftfartyg även när dessa befinna sig på eller över främmande lands territorium. I några länder finnas därjämte bestämmelser som anknyta kompetensen till landningsortens lag.

I vad mån ett obetingat hävdande av domsrätt över egna luftfartyg kan anses ha stöd av folkrättsliga regler är oklart. Några allmänt erkända folkrättsliga grundsatser kunna knappast anses ha utbildats på detta område.

Principen om flaggans lag har kommit till uttryck särskilt i en del nyare lagar, t. ex. i England, Tyskland, Italien, Schweiz och Amerikas förenta stater. Enligt tysk lag äro sålunda brott som förövas ombord å tyskt luftfartyg i utlandet utan begränsning underkastat tysk kompetens. Den italienska strafflagen uppställer en liknande regel men gör uttryckligt undantag för det fall att det italienska luftfartyget enligt folkrättens regler är underkastat lagen i det land där det befinner sig. Brott ombord på främmande luftfartyg i Italien undantagas från italienskt straffanspråk, om brottet avser allenast interna förhållanden och icke rör den allmänna ordningen. Enligt schweizisk rätt gäller på grund av 1948 års luftfartslag att sådant brott ombord å schweiziskt luftfartyg utom schweiziskt område, som icke enligt den allmänna strafflagens bestämmelser hör under schweizisk straffrätt, i regel faller under schweizisk kompetens endast om luftfartyget användes i yrkesmässig trafik. En förutsättning för att i sådant fall brottet skall kunna straffas är vidare att gärningsmannen antingen finnes i Schweiz och icke utlämnas därifrån eller också utlämnas till Schweiz. Medlemmar av luftfartygets besättning äro dock alltid underkastade schweizisk straffrätt för brott som förövas ombord å luftfartyget eller eljest rör deras tjänst. I Förenta staterna gäller enligt en lag från 1952 att brott ombord å amerikanskt luftfartyg över öppet hav hör under amerikansk domsrätt.

Av de nordiska strafflagarna innehålla den norska lagen, efter en lagändring 1951, och den isländska lagen uttryckliga regler i fråga om luftfartyg. Dessa innebära att brott som förövas ombord å eget lands luftfartyg är underkastat landets straffmyndighet i samma utsträckning som brott ombord på fartyg. I dansk liksom även i finsk rätt anses motsvarande regel gälla med stöd av analogi.

¹ SOU 1923: 9 s. 76 f.

Enligt svensk rätt torde någon analogisk tillämpning av reglerna för brott ombord å fartyg icke vara tillåten i fråga om brott ombord på luftfartyg. I brist på uttryckligt stadgande anses därför huvudreglerna i SL 1: 1 och 2 gälla för dessa fall. Härav följer alltså att brott som å svenskt eller utländskt luftfartyg begås under färd över svenskt område är att anse som begånget i Sverige och följaktligen underkastat svensk domsrätt utan begränsning, medan däremot brott å svenskt luftfartyg utom riket här kan åtalas endast under de förutsättningar som i allmänhet gälla beträffande brott som förövas utom riket.¹

De gällande kompetensreglerna i SL 1 kap. ha i stort sett visat sig ändamålsenliga. Den förhållandevis vidsträckt behörighet som tillkommer svensk domstol har i allmänhet icke föranlett att kompetenskonflikter uppstått med andra stater. Detta har sin förklaring väsentligen däri att den svenska domsrätten i praktiken utövas inom snävare gränser än dem som uppdragas i SL 1: 1, 2 och 3 a. Den faktiska begränsning i kompetensreglernas tillämpning som sålunda iakttages är betingad bland annat av svårigheten att åstadkomma erforderlig utredning och bevisning beträffande brott som förövats utom riket samt av de processrättsliga förutsättningar som i övrigt gälla enligt svensk rätt då fråga är om att döma över brott begångna utom riket eller inom riket av någon som efter brottet begivit sig utomlands. Vidare begränsas kompetensreglernas tillämpning genom den lämplighetsprövning som äger rum i sådana fall där för åtal kräves förordnande av Kungl. Maj:t samt genom reglerna om utlämning.

Förslagets bestämmelser om strafflags tillämplighet i rummet innebära i vissa hänseenden en utvidgning av den svenska straffrättsliga kompetensen. I överensstämmelse med vad som gäller enligt åtskilliga främmande strafflagar, däribland den danska och den norska lagen, bygger förslaget sålunda på en sådan tillämpning av personalitetsprincipen att icke endast brott som utom riket förövas av svensk medborgare skall höra under svensk straffmyndighet utan även utomlands begånget brott av en utlänning som har hemvist i Sverige. Även brott som utom riket förövas av svensk eller utlänning mot en utlänning som har hemvist i Sverige skall enligt förslaget, i likhet med vad nu gäller i fråga om brott som utomlands begås mot svensk medborgare, höra under svensk kompetens. I nu nämnda fall, där förslaget innebär en utvidgning i förhållande till gällande rätt, skall dock åtal icke få väckas utan att Kungl. Maj:t eller, då fråga är om åtal mot svensk medborgare, riksåklagaren förordnat därom. Även i fråga om utomlands föröväde brott av utlänning, som icke har hemvist i Sverige men finnes här i riket eller å område utom riket där avdelning av krigsmakten befinner sig för annat ändamål än övning, föreslås en utvidgning av den svenska kompetensen. En förutsättning för att i sådant fall svensk domstol skall äga att döma över brottet är att detta är av viss svårare beskaffenhet samt att begäran om utlämning icke framställts eller sådan begäran avslagits eller att

¹ Se t. ex. AGGE, Lärobok s. 81.

utlämning på grund av krig eller annat hinder ej kan ske. Icke heller i detta fall må åtal väckas utan att Kungl. Maj:t förordnat därom. Utvidgningen av den svenska kompetens för sist nämnda fall sammanhänger delvis med det förslag till ändringar i 1913 års lag angående utlämning av förbrytare som framlagts av 1949 års utlänningskommitté (SOU 1951:42) samt med de förpliktelser som stadgas i fyra vid en internationell konferens i Genève av Sverige underskrivna konventioner den 12 augusti 1949 till skydd för krigets offer.¹

En omtvistad fråga i gällande rätt är huruvida tiden för gärningen eller tiden för brottmålet skall anses avgörande för bedömandet av gärningsmannens nationalitet. Den härskande uppfattningen torde vara att den tidpunkt är avgörande då åtal väckes.² Enligt förslaget skall denna fråga bedömas med hänsyn till tiden för brottets förövande. I anslutning till denna grundsats upptages i förslaget en särskild kompetensregel för det fall att utlämning som förövat brott utom riket efter brottet förvärvat svenskt medborgarskap eller tagit hemvist i Sverige.

Beträffande brott som inom riket förövas å utländskt fartyg eller utom riket å svenskt fartyg har i vissa fall åtal gjorts beroende av särskild åtalsprövning. I förslaget har vidare luftfartyg uttryckligen likställts med sjögående fartyg. Detta medför i jämförelse med vad nu anses gälla en viss utvidgning av den svenska domsrätten då fråga är om brott å svenskt luftfartyg utom riket. Dock har i hithörande fall för åtal uppställts krav på särskild åtalsprövning. I överensstämmelse med att i nu förevarande hänseende samma regler föreslås beträffande brott ombord å fartyg och luftfartyg torde de särskilda forumreglerna i RB 19:1 och 2 rörande brott ombord å fartyg under resa böra utsträckas till att avse även brott ombord å luftfartyg under resa.

Beträffande den redaktionella utformningen av bestämmelserna har den ändringen vidtagits att, medan i strafflagen huvudbestämmelserna om den straffrättsliga kompetensen disponerats med utgångspunkt från om gärningsmannen är svensk medborgare (SL 1:1) eller utlämning (SL 1:2), i förslagets 6 § behandlas brott som förövas inom riket och i 7 § brott som begås utom riket. I 6 § har därjämte upptagits ett stadgande om kompetensen för det fall att det är ovisst var ett brott är förövat. De nu i SL 1:3 a upptagna bestämmelserna om brott utom riket där avdelning av krigsmakten befinner sig ha inarbetats i 7 §. I 8 § upptagas bestämmelserna om utlämning som efter att ha förövat brott utom riket förvärvat svenskt medborgarskap eller tagit hemvist i Sverige (8 § första stycket) eller som finnes här i riket eller å område utom riket där avdelning av krigsmakten befinner sig för annat ändamål än övning och icke utlämnas för brottet (8 § andra stycket). Om exterritorialitet och andra folkrättsligt grundade modi-

¹ Angående Genèvekonventionerna se 1948 års folkrättsbrottskommittés utredning den 15 september 1952 till chefen för justitiedepartementet överlämnade betänkande med förslag till lagstiftning i anslutning till folkrättsliga regler angående krig (stenc.); jfr K. prop. nr 142 till 1953 års riksdag.

² Se t. ex. HAGSTRÖMER I s. 82 f, WETTER, Grundlinjer till föreläsningar över straffrättens allmänna del, h. 1 (1923) s. 14 och BERGENDAL, Lärobok s. 22. Annorlunda AGGE, Lärobok s. 84.

fikationer i svensk kompetens stadgas i 9 § (SL 1:4) och om verkan av utomlands undergången bestraffning i 10 § (SL 1:3). Till 11 § har överförts stadgandet i SL 1:1 andra stycket om var ett brott skall anses begånget. Slutligen ha i 12 § upptagits bestämmelser om utlämning för brott m. m., motsvarande de regler som nu finnas i SL 1:5.

6 §.

Denna paragraf innehåller i första stycket huvudregeln rörande den straffrättsliga kompetensen i fråga om brott som förövas inom riket. I överensstämmelse med gällande lag och i enlighet med territorialprincipen stadgas, att över brott som är begånget inom riket skall dömas efter svensk lag och vid svensk domstol. Stadgandet äger tillämpning oavsett om gärningsmannen är svensk medborgare eller utlämning och utan hänsyn till mot vem brottet är riktat. Med orden »inom riket» avses, liksom enligt gällande lag, Sveriges landterritorium och svenskt sjöterritorium inom den av Sverige i straffrättsligt hänseende sedan länge hävdade s. k. fyramilsgränsen¹ även som luftrummet ovanför land- och sjöterritoriet.

Enligt huvudregeln faller under svensk kompetens även brott som inom riket förövas å utländskt fartyg eller luftfartyg. Vägande skäl kunna anföras för att sådana brott i viss utsträckning skola gå fria från svenskt ingripande. Ett stadgande i detta syfte skulle, såsom framgår av vad ovan anförts, stå i överensstämmelse med vad som gäller enligt åtskilliga främmande strafflagar. Kommittén har övervägt att i vad gäller sjögående fartyg uppställa olika regler för det fall att fartyget befinner sig i svensk hamn eller å svenskt inre eller yttre territorialvatten men i likhet med strafflagskommissionen icke funnit en dylik lösning lämplig (jfr ovan s. 442 f). Beträffande luftfartyg skulle en lösning efter nämnda linjer ställa sig än svårare. En rimlig begränsning i utövningen av den svenska domsrätten torde bäst kunna ernås genom att för vissa fall uppställa krav på särskild åtalsprövning. I enlighet härmed har i 6 § andra stycket i viss anslutning till bland annat dansk rätt upptagits en föreskrift att brott som inom riket å utländskt fartyg eller luftfartyg förövats av utlämning som tillhörde eller medföljde fartyget mot sådan utlämning eller mot utländskt intresse ej må åtalas utan att Kungl. Maj:t förordnar därom.² I fall som här avses torde omständigheterna ofta vara sådana att åtal kan underlåtas. Särskilt gäller detta när gärningen rör rent disciplinära förhållanden ombord eller eljest är av mindre svår beskaffenhet, så ock när fartyget eller luftfartyget endast är på genomfart inom eller över svenskt område. Har hjälp begärts hos svenska myndigheter kan detta ofta utgöra skäl för åtal. Av betydelse för åtalsfrågan är vidare om gärningsmannen ställes under ansvar i fartygets hemland. Med det föreslagna stadgandet blir det möjligt att i större ut-

¹ Angående gränsen för Sveriges territorialvatten se SOU 1930: 6 s. 290 f.

² En viss motsvarighet till den föreslagna bestämmelsen förekommer i gällande lag beträffande vissa tullbrott, där med hänsyn till risken för internationella konflikter anförtrotts åt generaltullstyrelsen att besluta om åtal; se 3 § 2 mom. lagen den 20 juni 1924 med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin.

sträckning än för närvarande anpassa tillämpningen efter de regler som där gälla. Stadgandet medför icke någon begränsning i den rätt som eljest tillkommer polismyndighet att ingripa för att utreda huruvida brott blivit begånget.¹ Ej heller innefattar stadgandet i och för sig något hinder mot att i avbidan på åtalsförordnande vanliga straffprocessuella tvångsmedel komma till användning.

Föreskriften i 6 § andra stycket om särskild åtalsprövning avser icke brott som förövas av svensk medborgare eller som är riktat mot Sverige eller svensk medborgare eller eljest mot svenskt intresse. Utan åtalsprövning kan ingripande alltid ske mot exempelvis smuggling och överträdelse av föreskrifter angående fisket och sjötrafiken inom riket.

Gällande lag innehåller icke någon bestämmelse för det fall att det icke med säkerhet kan utredas huruvida ett visst brott förövats inom eller utom riket. Sådan ovisshet kan stundom föreligga då fråga är om brott som förövas ombord å fartyg eller luftfartyg under färd över svenskt gränsområde, men även eljest kan det någon gång vara föremål för tvekan om brottet är förövat inom eller utom riket. Som ett tänkt exempel kan anföras att, sedan ett mord ägt rum på nattåget mellan Oslo och Stockholm, det icke kan fastställas om gärningen skett på norsk eller svensk sida om riksgränsen. För här avsedda fall har i 6 § första stycket andra punkten upptagits en bestämmelse att efter svensk lag och vid svensk domstol skall dömas, om det är ovisst var brottet är förövat men skäl finnes att antaga att det är begånget inom riket. Bestämmelsen reglerar endast det fall att det vid tidpunkten för dom i målet råder ovisshet om gärningsorten. Har sådan ovisshet förelegat vid tiden för åtalets väckande men har det under målets behandling blivit utrett att brottet förövats utom riket, är svensk domstol behörig att döma över brottet endast under de förutsättningar som gälla beträffande brott som begåtts utom riket.

I förslaget har icke upptagits någon motsvarighet till föreskriften i SL 1:2 att utlänning för att vara underkastad svensk domsrätt skall finnas här i riket. Denna föreskrift är av processuell natur och innefattar alltså icke någon materiell begränsning i den straffrättsliga kompetensen. Det kan anmärkas att föreskriften i praxis icke ansetts utgöra hinder mot att vid svensk domstol åtal anställes för visst brott som här i riket förövats av utlänning vilken vistas utomlands men för sig ställt ombud här i riket med behörighet att mottaga stämning i saken (NJA 1952 s. 29).

Frågan huruvida talan kan väckas och dom meddelas mot utlänning som vistas utom riket skall enligt förslaget, i likhet med vad som gäller beträffande svenska medborgare som uppehålla sig utomlands, avgöras enligt vanliga processuella regler. I sådant hänseende kan här erinras om att enligt rättegångsbalken allmänt åtal ej må beslutas innan den misstänkte och i förekommande fall hans försvarare erhållit tillfälle att taga del av vad

¹ Anmärkas må att viss sådan begränsning kan följa av bestämmelser i internationella överenskommelser; jfr t. ex. den på s. 441 not 3 anmärkta artikeln i konsularkonventionen mellan Sverige och Storbritannien.

som förekommit vid förundersökningen och yttra sig om det förebragta materialet. För åtal kräves, med vissa undantag, stämning å den misstänkte. I de fall där åtal må väckas utan stämning fordras att den mot vilken talan väckes erhåller del av det mot honom framställda yrkandet. Stämning skall delgivas den misstänkte eller, i förekommande fall, legal ställföreträdare eller behörigt ombud för honom. Möjligheterna att i brottmål delgiva stämning med utlännning som vistas i annat land äro begränsade och i första hand beroende av de regler som i sådant hänseende gälla i ifrågavarande land. För att domstol skall äga att, sedan åtal väckts och stämning delgivits den misstänkte, pröva och avgöra saken fordras vidare att den misstänkte förelagts att inställa sig vid domstolen. Föreläggandet, som kan givas i stämningen eller genom särskild kallelse, skall meddelas vid vite eller vid hämtnings påföljd. Vad angår föreläggande mot utlännning som vistas utom riket kan ett vitesföreläggande ofta beräknas bliva verkningsslöst med hänsyn till att vitet, om det utdömes, icke kan verkställas utom riket, och ett förordnande om hämtning kan enligt sakens natur icke komma i fråga. Den tilltalades utevaro från domstolen utgör i allmänhet hinder för målets avgörande. Endast under vissa villkor kan målet avgöras oaktat den tilltalade uteblivit. En förutsättning härför är emellertid att domstolen finner möjligheter ändock föreligga för en nöjaktig utredning av saken, något som i regel är fallet endast beträffande jämförelsevis ringa brott. Endast undantagsvis torde ifrågakomma att i den tilltalades frånvaro ådöma strängare straff än böter.¹

Av vad sålunda anförts rörande de processuella reglerna i brottmål framgår, att ansvarstalan mot en utlännning som vistas utom riket i regel icke torde kunna genomföras i andra fall än då den tilltalade frivilligt inställer sig för domstolen eller utlämnas hit eller ock, då fråga är om ringa brott, här i riket har ombud som är behörigt att företräda honom.

7 §.

I 7 och 8 §§ meddelas kompetensregler beträffande brott som förövas utom riket.

Reglerna i 7 § överensstämmer i stort sett med vad som för närvarande gäller enligt SL 1: 1, 2 och 3 a. Såsom förut anmärkts föreslås dock i vissa hänseenden en utvidgning av den svenska straffrättsliga kompetensen. De egentliga kompetensreglerna ha upptagits i paragrafens första stycke, medan andra och tredje styckena innehålla regler om särskild åtalsprövning i vissa fall.

Den behörighet som enligt de föreslagna kompetensreglerna tillkommer svensk domstol sträcker sig i många fall längre än som i det särskilda fallet från rent praktiska synpunkter är påkallat. Genom reglerna om åtalsprövning avses att åstadkomma en lämplig begränsning i den faktiska utövningen av domsrätten. Härutinnan överensstämmer förslaget i huvudsak med vad som nu gäller.

¹ Se SOU 1938: 44 s. 486; jfr GÄRDE m. fl., Nya rättegångsbalken (1949) s. 694 f.

Enligt reglerna i paragrafens första stycke skall brott som är begånget utom riket höra under svensk kompetens om brottet förövats: av svensk medborgare eller av utlänning som hade hemvist i Sverige (punkt 1); mot Sverige, svensk medborgare eller svensk sammanslutning eller mot utlänning som hade hemvist i Sverige (punkt 2); å svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av någon som tillhörde fartyget (punkt 3); av krigsman å område där avdelning av krigsmakten befann sig (punkt 4); eller av utlänning å område där avdelning av krigsmakten befann sig för annat ändamål än övning (punkt 5).

Liksom enligt gällande lag är enligt förslaget i vissa fall gärningsmannens nationalitet avgörande för frågan om svensk domstols behörighet. I detta hänseende ha, som i det föregående omnämnts, de nuvarande bestämmelserna i allmänhet tolkats så, att bedömandet av nationaliteten skall ske med hänsyn till tiden för åtalet. Enligt förslaget skall däremot tidpunkten för brottets förövande vara avgörande. Denna ståndpunkt, som överensstämmer med vad som i allmänhet gäller i främmande rätt och som även låg till grund för stafflagskommissionens förslag till bestämmelser om strafflags giltighet,¹ måste ur straffrättslig synpunkt anses vara den mest följderiktiga. Beträffande sådana brott där enligt brottsbeskrivningen gärningsmannens nationalitet utgör en brottsförutsättning, såsom fallet är beträffande exempelvis egenmäktighet vid förhandling med främmande makt, bedömes sålunda nationaliteten regelmässigt med hänsyn till den tidpunkt då brottet förövades. Den ståndpunkt som förslaget intager tillgodoser också bäst de allmänpreventiva synpunkterna i de fall att en svensk medborgare efter att ha förövat brott förvärvar medborgarskap i annat land. För det omvända fallet, nämligen att en utlänning som utom riket förövat brott därefter förvärvar svenskt medborgarskap, har en särskild kompetensregel upptagits i 8 § första stycket.

Frånsett den förändring som följer av förslagets ståndpunkt i sist berörda hänseende innebär förslaget i förhållande till gällande lag en mindre utvidgning av den svenska kompetensen i fråga om brott som utom riket förövas av utlänning med hemvist i Sverige eller riktar sig mot sådan utlänning eller som begås i tjänsten av någon som tillhör svenskt fartyg eller luftfartyg eller sker ombord å svenskt luftfartyg.

Vad först angår brott som förövats av utlänning utom riket gäller för närvarande att sådant brott hör under svensk domsrätt, om det riktar sig mot Sverige eller svensk man; för åtal kräves Kungl. Maj:ts förordnande. Utlänning som har hemvist i Sverige intager ej någon särställning. Enligt kommitténs mening har emellertid en utlänning med hemvist i Sverige sådan anknytning till Sverige att möjlighet bör finnas att här i riket lagföra honom för utomlands begånget brott i samma utsträckning som då fråga är om brott av svensk medborgare. En liknande uppfattning ligger till grund för motsvarande bestämmelser i exempelvis dansk och norsk lag. Enligt förslaget skall sålunda en utlänning som tagit hemvist i Sverige vara under-

¹ SOU 1923: 9 s. 78.

kastad svensk domsrätt i likhet med svensk medborgare (7 § första stycket punkt 1). I viss konsekvens härmed har det också ansetts befogat att låta brott som utom riket förövats mot här i riket domicilierad utlänning höra under svensk kompetens, liksom för närvarande gäller beträffande brott som utomlands begåtts mot svensk medborgare (7 § första stycket punkt 2). Då fråga är om brott av eller mot utlänning som har hemvist i Sverige, skall enligt förslaget åtal icke få väckas annat än efter särskilt förordnande.

Innebörden av begreppet hemvist har icke angivits i lagtexten. I likhet med vad som gäller enligt exempelvis 1931 och 1934 års nordiska konventioner på familjerättens område och den därpå grundade lagstiftningen överlämnas det åt rättstillämpningen att bestämma huruvida en person skall anses ha tagit hemvist här i riket eller icke. Av förarbetena till berörda lagstiftning och av rättspraxis framgår att det för att hemvist i Sverige skall anses föreligga icke är tillräckligt att en person för kortare eller längre tid uppehåller sig här. Icke ens om han bosatt sig i Sverige och på grund därav kyrkobokförts här medför det utan vidare att han skall anses äga hemvist i landet. Endast om bosättningen har viss stadigvarande karaktär kan hemvist anses föreligga. Vid prövning huruvida vistelsen i Sverige är av sådan art bör avseende i första hand fästas vid vistelsens varaktighet. Men även andra omständigheter äro av betydelse, särskilt vistelsens syfte. Om en utlänning slår sig ned här i landet i syfte att kvarstanna för framtiden, kan han anses ha tagit hemvist i landet även om han ej vistats här någon längre tid. Å andra sidan är ett längre uppehåll ej tillräckligt, om förhållandena tyda på en avsikt att lämna landet.¹

Frånsett de nu berörda fallen att brott förövats av eller mot utlänning med hemvist i Sverige, i vilket hänseende förslaget således innefattar en viss utvidgning av den svenska kompetensen i jämförelse med gällande lag, överensstämma kompetensreglerna i 7 § första stycket punkterna 1 och 2 i sak med de nuvarande reglerna i SL 1: 1 och 2. Beträffande de i punkt 2 avsedda fallen att brott förövats mot Sverige, svensk medborgare eller svensk sammanslutning nämner motsvarande bestämmelse i gällande lag (SL 1: 2) visserligen endast brott som begåtts mot Sverige eller svensk man. Med brott mot svensk man likställes emellertid enligt gängse uppfattning brott mot svenskt bolag, svensk förening eller annan dylik sammanslutning eller svensk stiftelse eller annan sådan inrättning. Med det i förslaget använda uttrycket »svensk sammanslutning» avses kollektiv enhet av det slag som nu nämnts, d. v. s. sådan som enligt RB 11: 2 kan vara part i rättegång. Uttrycket brott mot Sverige, vilket begagnas i såväl förslaget som gällande lag, innefattar brott som omedelbart riktar sig mot ett straffskyddat intresse beträffande vilket svenska staten uppfattas som bärare. Hit hör alltså främst brott mot svenska statens yttre eller inre säkerhet eller dess offentliga myndigheter eller ämbetsbrott av svensk tjänsteman.

¹ Motsvarande bör anses gälla om en utlänning, efter genomförande av 1949 års utlänningskommittés förslag till ny utlänningslag (SOU 1951: 42), erhåller s. k. bosättningsstillstånd. Sådant tillstånd skall alltså icke anses vara i och för sig avgörande för frågan om hemvist i Sverige föreligger men utgör en omständighet som bör inverka på bedömandet.

Kompetensregeln i 7 § första stycket punkt 3 hänför sig i första hand till brott som utom riket förövats ombord å svenskt fartyg eller luftfartyg. Medan enligt gällande lag brott ombord å svenska fartyg är underkastat svensk domsrätt utan inskränkning, anses brott ombord å svenskt luftfartyg enligt de allmänna kompetensreglerna rörande brott utom riket höra under svensk domsrätt endast om gärningsmannen är svensk medborgare eller om brottet begåtts av utlänning mot Sverige eller svensk man. Är gärningsmannen utlänning, får åtal ej väckas utan att Kungl. Maj:t förordnat därom. Enligt förslaget skall, i överensstämmelse med bland annat dansk och norsk rätt, gälla samma kompetensregler i fråga om brott å fartyg och luftfartyg. Sådant brott skall i princip vara underkastat svensk domsrätt oavsett gärningsmannens nationalitet och mot vem brottet förövats. Den behörighet som enligt förslaget tillkommer svensk domstol att döma över brott som förövas å svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket begränsas emellertid i praktiken i avsevärd mån genom de i 7 § andra stycket upptagna föreskrifterna om åtalsprövning. Den närmare innebörden av dessa föreskrifter behandlas längre fram.

Med brott som utom riket förövats ombord å svenskt fartyg eller luftfartyg likställes enligt den föreslagna kompetensregeln i punkt 3 brott som skett utanför sådant fartyg, t. ex. i en hamnstad eller på ett flygfält, om det förövas i tjänsten av någon som tillhörde fartyget. Som exempel på brott i tjänsten kan nämnas att en besättningsman under lastning eller lossning tillgriper egendom från någon av fartygets passagerare eller att en sjöman gör sig skyldig till rymning eller lydnadsbrott (76 och 77 §§ sjömanslagen). Det må anmärkas att brott mot sjölagen eller sjömanslagen av personal på svenskt fartyg redan enligt gällande rätt torde vara underkastat svensk domsrätt utan särskilt förordnande om åtal, även om brottet förövats utom fartyget och icke riktat sig mot svensk medborgare.

Kompetensreglerna beträffande de i 7 § första stycket punkterna 4 och 5 angivna fallen, d. v. s. brott av krigsman å område där avdelning av krigsmakten befinner sig samt brott av utlänning å område där avdelning av krigsmakten befinner sig för annat ändamål än övning, överensstämmer med de regler som genom 1948 års lagstiftning upptagits i SL 1: 3 a.

Såsom förut framhållits ångiva kompetensreglerna den yttersta gränsen för svensk domstols behörighet. Av skilda skäl, vilka berörts ovan i inledningen till bestämmelserna om strafflags tillämplighet i rummet, utövas den svenska domsrätten i praktiken inom väsentligt snävare gränser än vad dessa regler medgiva. Omständigheterna kunna många gånger vara sådana att det framstår som meningslöst eller direkt olämpligt att åtal väckes inför svensk domstol. Stundom kan gärningen vara av sådant slag att intet svenskt intresse påkallar ett straffrättsligt ingripande. Sålunda saknas ofta anledning att ingripa mot en svensk medborgare som utomlands förövat en gärning som är straffbar enligt svensk lag men tillåten enligt gärningsortens lag. I andra fall kunna hänsyn av närmast processuell art föranleda att åtal

inför svensk domstol bör undvikas. Det torde emellertid icke vara möjligt att genom uttryckliga lagbestämmelser närmare ange de fall där åtal bör underlåtas. Lämpligare torde vara att, såsom i gällande lag, i vissa typfall där åtal kan beräknas vara påkallat endast undantagsvis låta frågan om åtal vara beroende på en särskild prövning. Föreskrifter om sådan åtalsprövning ha upptagits i 7 § andra och tredje styckena.

Enligt gällande lag må utom riket förövat brott åtalas utan att Kungl. Maj:t prövat åtalsfrågan och förordnat om åtal endast om brottet förövas å svenskt fartyg, om gärningsmannen är svensk medborgare och brottet riktar sig mot Sverige eller svensk man eller om gärningsmannen är krigsman och brottet är begånget å område där avdelning av krigsmakten befinner sig.

Förslagets föreskrifter om åtalsprövning ansluta sig i sak ganska nära till dem som nu gälla. Enligt 7 § andra stycket första punkten skall i fall som avses i paragrafens första stycke punkterna 1, 2 eller 3 för åtal krävas särskilt förordnande, om brottet förövas av utlänning eller av svensk medborgare som efter brottet förlorat svenskt medborgarskap eller om brottet riktat sig mot utländskt intresse. Med brott mot utländskt intresse avses brott som riktar sig mot främmande stat eller mot utlänning eller utländsk sammanlutning. Även brott mot utlänning som har hemvist i Sverige omfattas av uttrycket. Riktat sig brottet mot såväl svenskt som utländskt intresse, kräves ej särskilt förordnande om åtal.

Beträffande brott som utom riket förövas av svensk medborgare innebär den föreslagna regeln om åtalsprövning en mindre avvikelse från vad som nu gäller. Medan sådant brott enligt nuvarande regler hör under svensk kompetens utan särskild åtalsprövning blott om brottet riktar sig mot Sverige eller svensk man, skall enligt förslaget varje brott som ej riktat sig utslutande mot utländskt intresse kunna åtalas vid svensk domstol utan att särskilt förordnande om åtal meddelats. Såsom exempel på brott av sist nämnt slag kunna nämnas vissa förfalsknings- eller menedsbrott som icke rikta sig omedelbart mot Sverige eller mot en bestämd svensk person eller sammanslutning.¹

Från den föreslagna regeln om särskild åtalsprövning göres i 7 § andra stycket andra punkten undantag för dels brott som förövas i tjänsten av någon som tillhörde svenskt fartyg eller luftfartyg, dels brott ombord å sådant fartyg i vissa fall.

Då fråga är om brott som förövas å svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket är den generella behörigheten för svensk domstol i många fall utan praktisk betydelse. Har sådant brott förövas medan fartyget befann sig inom annat lands område av någon som ej tillhörde fartygets besättning eller medföljde detta som passagerare, kan man räkna med att brottet i regel blir beivrat på gärningsorten. Särskilt i sådana fall då gärningsmannen icke är svensk medborgare eller då brottet riktade sig mot utlänning eller annat utländskt intresse kan anledning saknas till ingripande från svensk sida. Dylika omständigheter ha beaktats såväl i dansk som i norsk lag. Såvitt angår

¹ Jfr SvJT 1952 s. 291.

det egna landets fartyg eller luftfartyg förbehåller man sig enligt dansk och norsk rätt generell bestraffningsrätt, då brott förövas å eget lands fartyg medan detta befinner sig på internationellt område eller ock begås inom annan stats område av någon som tillhör eller medföljer fartyget. I vad mån brott ombord å eget lands fartyg eller luftfartyg eljest är underkastat hemlandets jurisdiktion avgöres enligt dansk och norsk rätt efter de allmänna reglerna om domsrätt över utrikes begångna brott.

I huvudsaklig överensstämmelse med de danska och norska bestämmelserna och i anslutning till den praxis som i fråga om brott ombord å fartyg utbildats med stöd av konsularförfattningarna skall enligt förslaget brott som förövats ombord å svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket vara underkastat svensk domsrätt utan inskränkning i åtalshänseende, om fartyget befann sig utom varje stats område, d. v. s. å öppna havet utanför territorialgränserna eller i luftrummet där ovanför, eller om fartyget var inom främmande stats område och brottet begicks av någon som tillhörde eller medföljde fartyget.

I fall som avses i 7 § första stycket punkt 5, d. v. s. brott utom riket av utlänning å område där avdelning av krigsmakten befinner sig för annat ändamål än övning, skall enligt förslaget liksom enligt gällande lag åtalsprövning alltid äga rum. En föreskrift härom har upptagits i 7 § tredje stycket.

Enligt gällande lag skall i de fall där särskild åtalsprövning är föreskriven prövningen verkställas av Kungl. Maj:t. Då fråga är om brott av utlänning å område där avdelning av krigsmakten befinner sig för annat ändamål än övning kan Kungl. Maj:t emellertid enligt SL 1:3 a tredje stycket uppdraga åt högste militäre chefen på stället att förordna om åtal. I sistnämnda hänseende överensstämmer förslaget med gällande lag. Kommittén har övervägt att för övriga fall där åtalsprövning nu tillkommer Kungl. Maj:t anförtro prövningen åt riksåklagaren. Särskilt då fråga är om brott av utlänning eller av svensk medborgare som efter brottet förlorat sitt svenska medborgarskap kunna emellertid stundom hänsyn av politisk natur böra inverka på bedömandet i åtalsfrågan. Med hänsyn härtill har det ansetts lämpligast att för dessa fall låta åtalsprövningen liksom hittills verkställas av Kungl. Maj:t. För det fall att gärningsmannen är svensk medborgare torde däremot, bland annat för att möjliggöra ett enklare och snabbare förfarande, åtalsprövningen kunna anförtros åt riksåklagaren. Har beträffande visst brott särskilt föreskrivits att åtal för brottet icke må väckas utan tillstånd av Kungl. Maj:t, såsom i 16 kap. 10 § och 17 kap. 14 §, skall dock sådan föreskrift alltid gälla. Det har icke ansetts erforderligt att i lagtexten upptaga någon uttrycklig erinran därom.

I enlighet med vad nu anförts ha bestämmelserna om den särskilda åtalsprövningen avfattats. Det kan anmärkas, att om i fall som här avses Kungl. Maj:t eller riksåklagaren beslutat att icke förordna om åtal, enskild målsägande är avskuren från möjlighet att väcka åtal för brottet.

8 §.

Vid 7 § har framhållits att enligt förslaget frågan om gärningsmannens nationalitet skall bedömas med hänsyn till tidpunkten för brottets förövande. Har en utlänning utomlands förövat ett brott som ej är riktat mot Sverige, svensk medborgare eller svensk sammanslutning eller mot utlänning som har hemvist i Sverige, är brottet därför ej underkastat svensk domsrätt enligt 7 §. Detta gäller även om gärningsmannen efter brottet flyttat till Sverige samt förvärvat svenskt medborgarskap. Eftersom svensk medborgare ej utlämnas för bestraffning i annat land, skulle gärningsmannen i sådant fall icke kunna straffas för brottet, om icke ett särskilt stadgande funnes som för dylikt fall gjorde svensk domstol behörig. Ett sådant stadgande föreslås i första stycket av förevarande paragraf. Åtal får icke väckas utan att Kungl. Maj:t förordnat därom. En liknande bestämmelse som den nu föreslagna upptogs i 1 kap. 5 § i strafflagskommissionens förslag (SOU 1923: 9). Liksom i 7 § med svensk medborgare likställes utlänning som har hemvist i Sverige har i förevarande stadgande kompetensregeln gjorts tillämplig även beträffande brott utom riket av utlänning som efter brottet tagit hemvist i Sverige. För att brottet skall höra under svensk kompetens kräves, förutom att gärningen är straffbar enligt svensk lag, att gärningen ej var straffri enligt å gärningsorten gällande lag. Det fordras sålunda att om gärningen förövats i annat land, den var straffbar enligt där gällande lag. Begicks gärningen å ort där någon strafflag ej gäller, är kompetensregeln tillämplig om blott gärningen är straffbar enligt svensk lag.

I strafflagskommissionens förut omnämnda förslag upptogs för nu ifrågavarande fall icke något krav på att gärningen ej skulle vara straffri enligt å gärningsorten gällande lag. Däremot uppställde kommissionen den fordran att gärningen skulle vara straffbar efter gärningsmannens eget lands lag. Den av kommittén förordade regeln synes dock lämpligare, särskilt med hänsyn till sådana fall där gärningsmannen är statslös.

Skulle det i något fall varom nu är fråga, med hänsyn till att gärningen icke var straffbar enligt gärningsmannens eget lands lag eller av annan orsak, framstå såsom obilligt eller olämpligt att åtala brottet inför svensk domstol, bör förordnande om åtal ej meddelas. I nu förevarande fall liksom eljest då fråga är om att inför svensk domstol väcka åtal för brott som förövats utom riket medföra för övrigt redan utrednings- och bevissvårigheter-na att åtal endast i undantagsfall kan ifrågakomma.

I andra stycket av förevarande paragraf har upptagits en särskild kompetensregel beträffande vissa utom riket förövalda brott av utlänning som efter brottet begivit sig till Sverige eller till område utom Sverige där avdelning av krigsmakten befinner sig för annat ändamål än övning. Stadgandet anknyter till lagstiftningen om utlämning av förbrytare.

Enligt lagen den 4 juni 1913 angående utlämning av förbrytare gälla för utlämning bland andra följande villkor. Svensk medborgare utlämnas icke. Har det brott för vilket utlämning begäres blivit förövat inom Sverige

eller å svenskt fartyg utom riket, kan utlämning i regel ej beviljas. Utlämning får ej ske om icke brottet är av viss svårare beskaffenhet. I sådant hänseende kräves att den brottsliga gärningen är eller, om den hade begåtts i Sverige och under motsvarande förhållanden, skulle vara att anse som ett brott varå enligt den svenska allmänna strafflagen eller sjölagen svårare straff än fängelse kan följa. Slutligen äro vissa brott helt undantagna från utlämning. Dit hör i första hand s. k. politisk brott.¹ Innefattar den gärning för vilken utlämning begäres brott av såväl politisk som icke politisk beskaffenhet, må utlämning dock medgivas för så vitt gärningen med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet prövas övervägande äga karaktären av ett icke politiskt brott.

Räckvidden av principen att utlämning icke må ske för politiskt brott begränsas i viss mån genom ett stadgande motsvarande den s. k. belgiska attentatklausulen. Enligt detta stadgande skall såsom politisk brott i intet fall anses mord, mordförsök eller dråp å främmande statsöverhuvud eller någon till en främmande suveräns familj hörande person. I detta sammanhang förtjänar vidare nämnas att enligt den av Sverige ratificerade konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord brott som avses i konventionen icke skall anses som politiskt brott.

Lagen uppställer för närvarande icke något hinder mot utlämning för det fall att utlämningen i det land som begär hans utlämnande kan, utan att straffas för politiskt brott, bliva utsatt för politisk förföljelse. I ett av 1949 års utlämningskommitté framlagt betänkande med förslag till utlämningslag m. m. (SOU 1951: 42) föreslås bland annat den ändringen i utlämningslagen att framställning om utlämning för icke-politiskt brott skall kunna vägras i sådana fall där utlämningen skulle medföra att den utlämnade bleve utsatt för politisk förföljelse (betänkandet s. 223—226). I anslutning härtill uttalar sig utlämningskommittén för en sådan utvidgning av den svenska strafflagens kompetensregler, att möjlighet öppnas att här i riket bestraffa icke-politiska brott för vilka framställning om utlämning gjorts men avslagits. Utlämningskommittén framhåller att det skulle vara stötande om en flykting som utomlands förövat ett grovt brott skulle kunna undgå straff genom att han på grund av fara för politisk förföljelse icke utlämnades. I särskilda fall kunde det framstå som ett svenskt samhällsintresse att tillse att förövaren av ett utomlands begånget grovt brott icke finge ostraffad uppehålla sig här. Ett vägande skäl för att bereda möjlighet att här i riket bestraffa dylikt brott vore också att Kungl. Maj:t, då en utlämningsframställning avsloges med hänsyn till faran för politisk förföljelse, skulle kunna hänvisa till att brottslingen komme att lagföras här i riket. Avslaget skulle härigenom kunna verka mjukare.

Utlämningskommittén framlägger icke något förslag till en kompetensregel för här avsedda fall men anför vissa synpunkter på frågan hur en dylik regel borde utformas. Sålunda understrykes att i hithörande fall bestraffning i Sverige icke bör ske annat än när ett starkt allmänt intresse

¹ Angående innebörden av begreppet politiskt brott se SOU 1951: 42 s. 215 f.

talas därför. Med hänsyn härtill och i betraktande av de svårigheter och olägenheter som städse vore förbundna med en lagföring här i riket av utomlands begångna brott borde det ankomma på Kungl. Maj:t att förordna om åtal. Det kunde ifrågasättas huruvida icke denna Kungl. Maj:ts befogenhet borde direkt anknytas till att framställning om utlämning avslagits med stöd av det föreslagna stadgandet i utlämningslagen om vägran av utlämning vid fara för politisk förföljelse. En tänkbar gränsdragning vore vidare, framhåller utlänningskommittén, att åtal icke finge äga rum annat än för brott av sådan svårhetsgrad som förutsättes för utlämning. Åtal borde icke heller få väckas för utomlands förövat brott av politisk beskaffenhet.

Bestämmelser av antytt slag finnas i åtskilliga utländska strafflagar. Därvid uppställes stundom såsom förutsättning för domsrätt att utlämning för brottet i princip är möjlig. Så är förhållandet i den tyska lagen. Andra länder göra icke någon sådan begränsning utan tillägga sig domsrätt i alla fall där utlämning icke sker. Här bör också nämnas att enligt den norska lagen (§ 12) höra under norsk domsrätt brott som förövats i utlandet av utlämning, om brottet innefattar någon av vissa i den norska lagen till stort antal angivna gärningar, däribland dråp, misshandel, sedlighetsbrott, grov stöld eller förfalskningsbrott, eller om brottet »er en forbrytelse straffbar også etter det lands lov i hvilket den er foretatt, og den skyldige har bopel i riket eller oppholder seg her»; åtal må dock väckas endast efter Konungens bestämmande.

Vad angår icke-politiska brott anser kommittén, i likhet med utlänningskommittén, att i utlämningslagen bör införas en bestämmelse som möjliggör att avslå framställning om utlämning för sådant brott i fall där fara föreligger för att den som avses med framställningen skulle bli utsatt för politisk förföljelse, samt att genom ändring i strafflagstiftningen möjlighet bör öppnas att här i riket lagföra dylikt brott. Kommittén kan i huvudsak ansluta sig till de av utlänningskommittén anförda synpunkterna på utformningen av en för sådana fall avsedd kompetensregel. Utanför svensk domstols behörighet bör sålunda falla brott som icke är av viss svårare beskaffenhet; gränsen, vilken torde böra bestämmas efter det straff som kunnat följa å brottet om det förövats i Sverige under motsvarande förhållanden, bör sättas jämförelsevis högt. Något hinder att sätta gränsen högre än enligt utlämningslagen förutsättes för att utlämning skall kunna ske bör icke anses föreligga. I motsats till utlänningskommittén anser straffrättskommittén det icke lämpligt att begränsa kompetensregelns tillämplighet till sådana fall där framställning om utlämning gjorts men avslagits. Frånsett det otillfredsställande i att frågan om svensk domstols behörighet bleve beroende av viss åtgärd från annat lands sida, bör beaktas att det i vissa fall kan framstå som ett svenskt samhällsintresse att lagföring för ett utomlands begånget grovt brott skall kunna äga rum även om framställning om utlämning av en eller annan orsak icke gjorts. Lagföring synes vidare böra kunna ske om utlämning, ehuru tillåten enligt lag, icke kan äga rum på grund av krig

eller annat faktiskt hinder. I sistnämnda hänseende må erinras om att strafflagskommissionen genom ett särskilt stadgande i 1 kap. 9 § i kommissionens förslag tillade svensk domstol behörighet för sådant fall. Slutligen bör gälla, förutom att gärningen ej var straffri enligt gärningsortens lag, att gärningsmannen finnes här i riket eller å område utom riket där avdelning av krigsmakten befinner sig för annat ändamål än övning. Liksom i fall som avses i 8 § första stycket bör åtal ej få väckas utan att Kungl. Maj:t förordnat därom.

Vad beträffar frågan huruvida en kompetensregel av antytt slag bör omfatta även brott av politisk natur må till en början erinras om att i den mån gärningen riktar sig mot utländsk stat eller myndighet fråga om lagföring inför svensk domstol i regel icke kan bli aktuell, eftersom några svenska straffbestämmelser som kunna bli tillämpliga på sådant fall icke finnas. Annorlunda förhåller det sig beträffande gärningar som fränsett det politiska momentet äro straffbara även såsom vanliga brott: mord, dråp, misshandel, stöld eller annat brott mot enskild eller mot allmänheten. Straffbestämmelserna mot sådana gärningar äro enligt svensk lag icke begränsade till fall där gärningen riktar sig mot svensk medborgare eller den svenska allmänheten. Såsom utlänningskommittén framhåller (betänkandet s. 227) kunna onekligen starka skäl åberopas för att undantaga brott av sist berört slag från den ifrågasatta kompetensregeln. Om ett dylikt brott skulle kunna lagföras i Sverige, skulle domstolen vid bedömande av brottet ofta bli nödsakad att taga hänsyn till de politiska förhållanden som inverkat på brottet och givit det dess karaktär av politiskt brott. En dylik prövning skulle stundom kunna erbjuda betydande svårigheter och bli av vansklig art. En kompetensregel som öppnade möjlighet att här i riket lagföra även brott som betingats av politiska förhållanden utomlands skulle även kunna föranleda en främmande makt till att, om framställning om utlämning avslagits, utöva påtryckningar för att få brottet bestraffat här. Å andra sidan bör framhållas att det likaväl som då fråga är om icke politiska brott stundom kunde vara i hög grad stötande, om möjlighet icke funnes att här i riket lagföra en flykting som utomlands begått exempelvis ett grovt våldsbrott vilket, ehuru betingat av politiska motiv, förövats med särskild råhet eller grymhet. I detta sammanhang bör också nämnas att vissa brott som ej sällan ha politisk karaktär enligt mellanfolkliga avtal dock icke skola anses som politiskt brott, t. ex. folkmord, eller också skola kunna åtalas och straffas här utan inskränkning, t. ex. brott som innebära vissa svårare överträdelser av 1949 års Genèvekonventioner.¹ Vidare bör erinras om det ovan berörda stadgandet i utlämningslagen att såsom politiskt brott i intet fall skall anses mord, mordförsök eller dråp å främmande statsöverhuvud eller någon till en främmande suveräns familj hörande person, den belgiska attentatsklausulen. Enligt utlänningskommitténs förut omnämnda förslag skall principen om att utlämning ej må ske för politiskt brott fortfarande gälla. Attentatsklausulen föreslås emellertid skola utgå. I samband härmed

¹ Se härom 1948 års folkrättsbrottsakkunnigas förut (s. 445 not 1) omnämnda betänkande s. 49 f.

föreslår utlänningskommittén att i utlänningslagen införes ett stadgande om undantag i vissa fall från förbudet mot utlämning för politiskt brott. Undantaget har begränsats till vissa grova brott, nämligen mord, dråp, mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse eller grovt sabotage, och såsom förutsättning för att utlämning skall medgivas har angivits, att det med hänsyn till gärningsmannens politiska syfte och omständigheterna i övrigt kan antagas att han här i riket kommer att utöva verksamhet som innebär fara för den svenska samhällsordningen.

Om en kompetensregel av det slag som här ovan diskuterats icke skulle avse politiska brott, torde det vara nödvändigt att i lagtexten söka närmare bestämma innebörden av begreppet politiskt brott. En dylik bestämning erbjuder emellertid mycket stora svårigheter. Uppfattningen inom doktrin och praxis i utlandet är växlande och i hög grad oklar. I K. prop. nr 50 till 1913 års riksdag med förslag till lag om utlämning av förbrytare framhölls (s. 32) att utvecklingen gått i riktning mot en inskränkning av begreppet av politiskt brott. På senare tid har likväl den politiska utvecklingen i vissa länder medfört att allt flera handlingar kommit att uppfattas såsom angrepp mot statens säkerhet och i överensstämmelse med ett sådant betraktelsesätt be- lagts med mycket stränga straff. Det är tydligt att denna utveckling är ägnad att få återverkningar på svenska domstolars och myndigheters bedömning av vilka brott som skola anses vara politiska när det gäller handlingar företagna av flyktingar från de ifrågavarande länderna.

Vid övervägande av frågan huruvida från svensk kompetens böra undantagas politiska brott har kommittén funnit att något undantag för sådana brott icke lämpligen bör uppställas. En lämplig begränsning av lagföringen för brott av nu berört slag torde kunna vinnas genom att för åtal uppställs krav på förordnande av Kungl. Maj:t. Vid prövning huruvida åtalsförordnande skall meddelas kan och bör hänsyn tagas till samtliga föreliggande omständigheter, i främsta rummet brottets beskaffenhet och svårhet. Vid denna prövning torde för övrigt ofta, liksom då fråga är om åtal för brott av icke politisk natur, bevis- och utredningssvårigheter komma att medföra att gärningen finnes icke böra åtalas här.

I överensstämmelse med det anförda har den i andra stycket av förevarande paragraf upptagna kompetensregeln utformats. Enligt denna regel skall sålunda en utlämning, som finnes här i riket eller å område utom riket där avdelning av krigsmakten befinner sig för annat ändamål än övning, dömas efter svensk lag och vid svensk domstol för brott som han begått utom riket under förutsättning dels att gärningen ej är straffri enligt å gärningsorten gällande lag, dels att å brottet, om det förövats i Sverige under motsvarande förhållanden, kunnat följa svårare straff än fängelse i två år och dels att begäran om utlämning icke framställts eller sådan begäran avslagits eller ock utlämning på grund av krig eller annat hinder ej kan ske. Såsom faktiskt hinder för utlämning torde kunna anses även det i och för sig föga praktiska fallet att, sedan begäran om utlämning bifallits, den främmande stat till vilken utlämningen skall ske icke låter avhämta den som

avses med utlämningsbeslutet (23 § andra stycket utlämningslagen). Såsom villkor för åtal i fall som avses i 8 § andra stycket skall enligt förslaget gälla att Kungl. Maj:t förordnat därom.

Genom den föreslagna kompetensregeln i 8 § andra stycket tillgodoses det i de förut nämnda Genèvekonventionerna uppställda kravet att vissa överträdelse av konventionerna alltid skola kunna bestraffas av fördragsslutande part, oavsett gärningsmannens nationalitet och oavsett om gärningen begåtts inom eller utom partens territorium.¹ I detta sammanhang må erinras om att dylika överträdelse föreslås bliva straffbara jämlikt SL 27: 11 såsom folkrättsbrott.²

9 §.

Från de allmänna reglerna om svensk domsrätt i 6, 7 och 8 §§ gälla vissa folkrättsligt betingade undantag. Enligt allmänt erkända folkrättsliga grundsatser åtnjuta sålunda vissa personer s. k. exterritorialrätt eller immunitet, i följd varav de icke kunna här i riket ställas till ansvar för brott. Sådan rätt tillkommer främmande statsöverhuvuden och deras följeslagare, diplomatisk personal som är ackrediterad här i riket, främmande stats organiserade militära styrkor som med vederbörligt tillstånd äro på genomtåg i riket eller eljest uppehålla sig här samt besättning och övriga personer som medfölja främmande krigsfartyg eller militärt luftfartyg då detta lovligen inkommit på svenskt område, så länge de uppehålla sig på fartyget. I fråga om främmande krigsfolk som uppehåller sig här i riket torde immunitet dock icke åtnjutas i fråga om brott som förövas mot Sverige eller svensk medborgare.³ Exterritorialrätten för diplomater anses omfatta även deras familjemedlemmar och i viss utsträckning även deras tjänstefolk. Den är av personlig natur och gäller alltså icke för en utomstående som medverkat till brott. När en person som åtnjuter exterritorialrätt lämnar den ställning vartill rätten är knuten, upphör i princip hans immunitet. Dock anses immuniteten fortfarande under den tid som skäligen erfordras för att flytta ur landet. Återkommer han såsom privatperson, anses han icke kunna åberopa sin tidigare immunitet med avseende å privata handlingar under den tid immuniteten gällde. Däremot kan han icke ställas till ansvar för handlingar som han under samma tid företagit i tjänsten.⁴

Utöver de begränsningar i de straffrättsliga kompetensreglerna som betingas av reglerna om exterritorialitet erkännas även vissa andra folkrättsligt grundade undantag. I rättsfallet NJA 1946 s. 65 ansågs således att enligt folkrättsliga grundsatser ansvar icke kunde ådömas en utländsk medborgare som i fullgörande av tjänst vid sitt hemlands krigsmakt förövat

¹ Se härom närmare 1948 års folkrättsbrottsakkunnigas förut (s. 445 not 1) omnämnda betänkande s. 41.

² Se K. prop. nr 142 till 1953 års riksdag med förslag till lag om ändring i 1 och 27 kap. strafflagen, m. m.

³ Se strafflagskommissionens betänkande (SOU 1923: 9) s. 79; jfr AGGE, Lärobok s. 79.

⁴ SUNDBERG, Folkrätt, andra uppl. (1950) s. 188; jfr STAEL VON HOLSTEIN, Om diplomaters straffrättsliga ställning, i Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1915 s. 126 f.

spioneri mot Sverige inom en främmande stat, vars område hölls ockuperat av denna krigsmakt.¹

Hur långt de nu berörda begränsningarna sträcka sig i varje särskilt fall kan med hänsyn till folkrättens natur stundom vara tveksamt. Icke i något land har man ansett sig kunna genom uttryckliga lagstadganden fastställa den närmare innebörden av ifrågakvarande folkrättsliga regler. Det har allmänt överlämnats åt rättstillämpningen att med ledning av doktrin och praxis verkställa denna prövning.

Av de folkrättsligt betingade undantagen från de allmänna kompetensreglerna nämner strafflagen allenast undantaget för främmande makts beskickning (SL 1:4).² Strafflagskommissionen angav i motsvarande stadgande i sitt förslag till strafflagens allmänna del (1 kap. 6 §) att undantag gällde även för främmande statsöverhuvud och dem som ledsaga honom samt för främmande makts krigsfolk som på genomtåg eller eljest i trupp uppehölle sig här i riket.

I utländska strafflagar angivas ofta de folkrättsligt betingade undantagen genom en allmänt hållen hänvisning. I dansk och norsk rätt stadgas sålunda allenast att användningen av de allmänna kompetensreglerna begränsas av de i folkrätten erkända undantagsreglerna.

Mot bakgrunden av det ovan anförda har kommittén ansett lämpligt att ersätta det nuvarande stadgandet i SL 1:4 med en allmän erinran om att överenskommelser med främmande makt eller allmänt erkända folkrättsliga grundsatser kunna föranleda undantag från de allmänna kompetensreglerna. Ett stadgande med denna innebörd har upptagits i 9 § första stycket.

Mellanstatliga överenskommelser och folkrättsliga grundsatser behöva icke nödvändigtvis innebära en begränsning i de enskilda staternas straffrättsliga kompetensregler; genom överenskommelser med främmande makt eller enligt folkrättslig sedvana kan en stats domsrätt utsträckas utöver vad som eljest skulle gälla. Enligt en allmänt erkänd folkrättslig grundsats äger sålunda varje stat domsrätt över sjöröveri, oberoende av gärningsmannens nationalitet och oavsett var brottet förövats. Möjligheten att här i riket bestraffa den som utomlands förövat sjöröveri utan att gärningen faller under svensk domsrätt enligt kompetensreglerna i 6, 7 och 9 §§ är dock med hänsyn till reglerna om utlämning av föga praktisk betydelse. För det fall att den svenska domsrätten på grund av mellanstatlig överenskommelse eller i enlighet med folkrättslig sedvana sträcker sig längre än som följer av bestämmelserna i 6, 7 och 8 §§ torde för åtal böra krävas förordnande av Kungl. Maj:t. En föreskrift härom har upptagits i 9 § andra stycket.

¹ Jfr ovan s. 374.

² Om immunitet för personer med tjänst hos Förenta Nationerna eller vissa andra internationella organisationer stadgas i lagen den 10 juli 1947 om särskilda förmåner för vissa internationella organisationer.

10 §.

Enligt SL 1: 3, som erhållit sin nuvarande lydelse genom 1948 års lagstiftning, må ingen utan Kungl. Maj:ts förordnande åtalas för brott för vilket han utom riket undergått straff eller annan ansvarspåföljd. Dömes någon till frihetsstraff på viss tid eller böter, äger domstolen förordna om avräkning för ansvarspåföljd som han undergått efter vad som prövas skäligt.

Bestämmelserna i första stycket av förevarande paragraf ansluta sig nära till dem i SL 1: 3. En saklig avvikelse från gällande lag föreligger såtillvida att föreskriften om åtalsförordnande anknytes till viss gärning i stället för till visst brott. Eftersom en och samma gärning med hänsyn till skyddsobjektet eller av annan orsak stundom kan innefatta ett annat brott enligt svensk lag än enligt lagen i det land där gärningen bestraffats, har i rättspraxis särskild åtalsprövning icke alltid ansetts erforderlig, ehuru gärningsmannen utom riket undergått straff för gärningen i fråga (se NJA 1951 s. 113). Enligt kommitténs mening bör det emellertid alltid vara beroende på Kungl. Maj:ts prövning huruvida den som utom riket undergått bestraffning för viss gärning skall lagföras för gärningen även vid svensk domstol. Detta är så mycket mera angeläget som förslaget innebär en viss utvidgning av svensk strafflags tillämpningsområde och det alltså oftare än enligt gällande rätt torde kunna inträffa, att det uppstår fråga om bestraffning i Sverige av en brottsling som redan undergått straff utomlands. Det kan anmärkas att nu berörda spörsmål i främmande strafflagar ofta behandlats på det sätt som här föreslås, t. ex. i den norska och i den tyska lagen.

I paragrafens andra stycke stadgas att bestämmelserna i 7 § andra och tredje styckena om behörighet för riksåklagaren eller militär chef att i vissa fall förordna om åtal skola äga motsvarande tillämpning i fall som avses i förevarande paragraf. Såvitt angår sådan behörighet för militär chef gäller för närvarande samma regel enligt SL 1: 3 a tredje stycket. I fråga om behörighet för riksåklagaren att i Kungl. Maj:ts ställe förordna om åtal hänvisas till vad därom anföres vid 7 §.

11 §.

I denna paragraf föreskrives att, såvitt angår frågan om strafflags tillämplighet, ett brott skall anses begånget där den brottsliga handlingen företogs, så ock där brottet fullbordades eller, vid försök, det tillämnade brottet skulle ha fullbordats. Paragrafen överensstämmer med det genom 1948 års lagstiftning tillagda andra stycket i SL 1: 1.

12 §.

Denna paragraf överensstämmer i fråga om det sakliga innehållet med SL 1: 5. I paragrafen upptages sålunda dels i första stycket en erinran om att det är särskilt stadgat i vilka fall utlämning för brott må ske, dels i and-

ra stycket en föreskrift att villkor beträffande åtal eller påföljd för brott som uppställts då någon utlämnats till Sverige skall lända till efterrättelse.

Närmare bestämmelser om utlämning av förbrytare till främmande stat givas för närvarande i lagen den 4 juni 1913 angående utlämning av förbrytare.

Om tillämplighet inom specialstraffrätten.

13 §.

Bestämmelserna i den gällande strafflagens allmänna del, SL 1—6 kap., äro direkt tillämpliga endast med avseende på de i strafflagen behandlade brotten. I den mån icke särskilda skäl föranleda till annat äro emellertid bestämmelserna analogiskt tillämpliga inom specialstraffrätten.¹ I förslaget har genom stadgandet i förevarande paragraf uttryckligen föreskrivits, att de allmänna bestämmelserna i 21—23 kap. skola gälla jämväl beträffande gärning som är belagd med straff i annan lag eller författning än brottsbalken, där ej annat följer av vad för särskilda fall är stadgat. Huruvida från de allmänna bestämmelserna avvikande regler skola gälla inom specialstraffrätten är enligt förslaget alltså beroende på om särskilda regler i dessa ämnen meddelas i den specialstraffrättsliga författning varom fråga är eller om det utan uttryckligt stadgande följer av de specialstraffrättsliga straffbudens beskaffenhet att de allmänna bestämmelserna i brottsbalken icke äro tillämpliga. Beträffande det i 22 kap. 1 § upptagna stadgandet om uppsåt och oaktsamhet såsom förutsättning för straffbarhet gäller dock enligt vad som framgår av detta stadgandes avfattning att det är tillämpligt endast beträffande de i brottsbalken behandlade brotten. I detta hänseende hänvisas vidare till vad som anföres vid 22 kap. 1 §.

Rörande de allmänna bestämmelsernas tillämpning inom specialstraffrätten hänvisas i övrigt till vad som anföres i motiveringen till dessa bestämmelser.

Följdförfattningar.

Förslag till lag om införande av brottsbalken.

1 §.

Denna paragraf innehåller en bestämmelse om tidpunkten för brottsbalkens ikraftträdande.

2 §.

Paragrafen innehåller i första stycket en bestämmelse motsvarande den i 2 § sista satsen i 1948 års lag om införande av ändring i strafflagen m. m. Vad i lag eller särskild författning eller i reglemente, instruktion eller annan

¹ Se t. ex. BERGENDAL, Lärobok s. 596 och 672 f, *Brott mot staten* s. 45 och THORNSTEDT, *Företagaransvar* s. 26 f och 52 f.

särskild föreskrift är stridande mot brottsbalken eller förevarande lag skall upphöra att gälla.

I andra stycket stadgas, att om i lag eller särskild författning hänvisas till eller avses lagrum som ersatts genom bestämmelse i brottsbalken eller i förevarande lag, den bestämmelsen i stället skall tillämpas. Såsom exempel på lagar och författningar av ifrågavarande slag kunna nämnas lagen den 9 januari 1885 angående skydd för undervattenstelegrafkablar (1 §), lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag (15 §), lagen den 16 maj 1919 om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet (49 §), lagen den 19 juni 1919 om flottning i allmän flottled (80 §), lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhållande i fråga om fast egendom (4 §), lagen den 8 juni 1928 om arv (10 kap. 5 §), bokföringslagen den 31 maj 1929 (15 §) lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens (4 och 8 §§), kungl. jaktstadgan den 3 juni 1938 (29 §) och lagen den 5 juni 1942 om straff för överträdelse av vissa ransoneringsförfattningar (2 §).

Vad beträffar tryckfrihetsbrotten stadgas i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen att såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift skall anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar vissa i paragrafen beskrivna förfaranden. Beskrivningarna anknyta till strafflagens bestämmelser om vissa brott dock utan att lagrum angivas. I något fall användes brottsbenämning som förekommer i strafflagen och som ändrats i förslaget till brottsbalk.

I den mån beskrivningarna i tryckfrihetsförordningen täcka bestämmelserna i förslaget till brottsbalk skall brottsbalken tillämpas i tryckfrihetsmål även under den tid som kan beräknas förflyta från brottsbalkens ikraftträdande och till dess att grundlagsändring i tryckfrihetsförordningen kommer till stånd. I stort sett föreligger sådan överensstämmelse mellan brottsbalken och 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen att brottsbalken även under nämnda tid blir tillämplig. Den nya brottstypen krigsanstiftan har dock ej någon motsvarighet i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen och de ändrade brottsbeskrivningarna i fråga om högförräderi och uppror medföra att för tryckfrihetsbrott i sådana fall kan dömas endast i den mån en gärning täckes av såväl tryckfrihetsförordningens som brottsbalkens beskrivningar. Att för tiden till dess ändring i tryckfrihetsförordningen hunnit ske bibehålla giltigheten av strafflagens regler för tryckfrihetsbrottsens del har ej ansetts erforderligt. Skiljaktigheter av formell natur mellan brottsbalkens bestämmelser och 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen utgöra ej hinder för tillämpning av brottsbalken i tryckfrihetsmål. Sålunda kan exempelvis i fall som avses i punkt 3 i sistnämnda lagrum dömas för landsförräderi eller landssvek eller för försök eller förberedelse till sådant brott, ehuru fullbordad gärning av sådant slag i tryckfrihetsförordningen i anslutning till strafflagen benämnes krigsförräderi.

I fall då viss såsom tryckfrihetsbrott straffbelagd gärningstyp ej närmare beskrivits i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen, såsom fallet är med försök, förberedelse och stämpling, medför en ändring av de allmänna straffrätts-

liga beskrivningarna härav att ändringen blir omedelbart tillämplig även i tryckfrihetsmål. Den utvidgning av stämplingsbegreppet som föreslagits i 17 kap. 12 § och 20 kap. 13 § förslaget till brottsbalk blir sålunda tillämplig i tryckfrihetsmål redan vid ikraftträdandet av brottsbalken.

3—8 §§.

Till dessa paragrafer ha överflyttats de bestämmelser som nu upptagas i 4, 5, 7 och 8 §§ lagen den 30 juni 1948 angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m. Det i 4 § använda uttrycket krigsmanskap har ersatts med krigsmän. Innebörden av dessa uttryck torde här vara densamma. Ordet krigsman användes i 19 kap. 21 § och 20 kap. 15 § förslaget till brottsbalk, motsvarande SL 26: 21 och 27: 14, och får där en närmare bestämning.

Med anledning av överflyttningen av 4 § i 1948 års lag torde en följdändring böra ske i 10 § Kungl. Maj:ts förordning den 31 december 1915 angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning samt för eldsläckning och andra dylika ändamål.

I 7 § i 1948 års lag har vid överflyttandet av paragrafen i dess text inarbetats bestämmelserna i lagen den 7 mars 1929 om befrielse i visst fall för befälhavare eller förare å luftfartyg, hörande till krigsmakten, från skyldighet att gälda skadestånd. Med anledning härav har sistnämnda lag genom bestämmelse i 9 § upphävts.

Vid överflyttandet av 8 § i 1948 års lag har hänvisningen i paragrafen till äldre tryckfrihetsförordningen och lagen om indragning av vissa skrifter ändrats till att i stället avse motsvarande bestämmelser i nya tryckfrihetsförordningen och lagen den 22 april 1949 angående beslag å vissa skrifter.

Såsom framgår av motiven till 18 kap. i förslaget till brottsbalk har i 13 § i kapitlet gjorts en ändring som ersätter 6 § i nämnda lag den 30 juni 1948, vilken alltså föreslås skola upphöra att gälla.

9 §.

I denna paragraf föreslås upphävande av, förutom den lag varom förmäles under 3—8 §§ härövan, 3 § kungl. förordningen den 16 november 1841 emot fylleri och dryckenskap. Beträffande motiveringen härför och förutsättningarna för att upphäva hela denna förordning hänvisas till vad som anföres i anslutning till 22 kap. 2 § i förslaget till brottsbalk.

Förslag till lag om ändring i strafflagen.

Såsom framhållits i redogörelsen för huvudgrunderna i brottsbalksförslaget motsvarar detta strafflagens hela speciella del samt dess allmänna del utom såvitt angår påföljdssystemet och därmed sammanhängande frågor. Förslaget ersätter således *dels* följande kapitel och lagrum i strafflagens all-

männa del, nämligen 1 kap. om dem som svensk straffrätt underkastade äro, 3 kap. om försök, förberedelse och medverkan till brott samt 5 kap. 7—10 §§, 10 a, 11 och 12 §§ om nödvärn m. m., *dels ock* strafflagens speciella del, 8—27 kap. om de särskilda brotten. Kommittén föreslår att nämnda kapitel och lagrum upphävas.

Bestämmelserna om förverkande i SL 2: 16—18 avse enligt sin nuvarande lydelse endast brott enligt strafflagen. Med hänsyn till att dessa brott överföras till brottsbalken föreslås att orden »i denna lag» i SL 2: 16 och 17 ersättas med orden »i brottsbalken». I SL 2: 18 stadgas, att om straff är förfallet, talan om förverkande må av åklagare väckas allenast om statsåklagaren finner det vara ur allmän synpunkt påkallat. I överensstämmelse med utformningen av reglerna om särskild åklagarprövning i förslaget till brottsbalk föreslås att i SL 2: 18 föreskriften om statsåklagarprövning ändras på det sättet, att i paragrafen stadgas att talan må av åklagare väckas allenast om det finnes påkallat ur allmän synpunkt. Enligt förslaget skall prövning huruvida talan skall väckas således verkställas av den åklagare som enligt vanliga regler har att föra talan i målet, såvida annat ej följer av särskilda föreskrifter. Rörande skälen för denna ändring hänvisas till vad som anföres i detta ämne i redogörelsen för huvudgrunderna i förslaget till brottsbalk (s. 115). Ändringarna i SL 2: 16—18 inverka ej på frågan i vilken omfattning bestämmelserna om förverkande skola äga analogisk tillämpning inom specialstraffrätten. Denna fråga, som i rättstillämpningen visat sig erbjuda svårigheter,¹ torde komma att uppmärksammas av strafflagberedningen i samband med utredningen om ekonomiska brottsstraff överhuvud.

I SL 4: 7 andra stycket hänvisas till SL 25: 1—4 och i SL 6: 5 till SL 3: 6 första stycket. Dessa hänvisningar ha ändrats till att avse motsvarande bestämmelser i förslaget till brottsbalk, nämligen 18 kap. 1—4 §§ och 21 kap. 6 § första stycket.

I SL 6: 1 stadgas att skada som någon tillfogar annan genom brott skall gäldas av den brottslige evad brottet skett med uppsåt eller av vållande. Stadgandet avser således icke blott uppsåtliga brott utan även oaktsamhetsbrott. Enligt 22 kap. 1 § i förslaget till brottsbalk må ej dömas till straff för en handling som begåtts av oaktsamhet, om oaktsamheten var ringa. Såsom framhållits vid 22 kap. 1 § bör någon ändring av de gällande skadeståndsrättsliga grundsatserna ej vidtagas i detta sammanhang. För att icke den föreslagna ändringen i fråga om straffbarheten för oaktsamhetshandlingar skall medföra rubbning av de gällande förutsättningarna för skadeståndsskyldighet föreslås att i SL 6: 1 såsom en andra punkt upptages ett stadgande av innehåll att om den som vållat skada är fri från straff allenast på den grund att hans oaktsamhet var ringa, han likväl skall gälda skadan.

Enligt SL 6: 3 kan den som är saker till ärekränkande gärning på yrkande

¹ Se t. ex. NJA 1952 s. 240; jfr motionen nr 177 i första kammaren vid 1953 års riksdag om utredning angående de allmänstraffrättsliga problemen inom specialstraffrätten m. m.

av motparten dömas att erlagga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning av den dom varigenom denne vunnit upprättelse. Av skäl som framgå av motiven till stadgandet om ekonomiskt förtal i 7 kap. 9 § förslaget till brottsbalk föreslås att i SL 6:3 jämte »ärekränkande gärning» upptages ekonomiskt förtal.

Förslag till lag om straff för folkmord.

Den 9 december 1948 antog Förenta Nationernas generalförsamling en konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord (genocide). Konventionen har ratificerats av Sverige den 9 maj 1952 och ratifikationsinstrumentet har den 27 maj 1952 deponerats hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

Med folkmord förstås enligt art. II i konventionen att någon, i avsikt att helt eller delvis förinta en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös grupp såsom sådan, dödar medlemmar av gruppen, tillfogar medlemmar av gruppen svår kroppslig eller själslig skada, uppsåtligen påtvingar gruppen levnadsvillkor avsedda att helt eller delvis medföra dess fysiska undergång, genomför åtgärder avsedda att förhindra födelser inom gruppen eller ock med våld överför barn från gruppen till annan grupp. Det utmärkande för folkmord är sålunda att brottet, ehuru det omedelbara objektet därför utgöres av mänskliga individer, ytterst riktar sig mot den folkgrupp som dessa tillhöra, i det att det är gärningsmannens avsikt att helt eller delvis förinta denna.

Enligt art. III i konventionen skall straff inträda även för försök och stämpling till folkmord och delaktighet i sådant brott samt omedelbar och offentlig uppmaning till folkmord. I sistnämnda hänseende är att märka att konventionen tager sikte även på gärningar som förövas medelst tryckt skrift. Under förarbetena till konventionen väcktes förslag om att även vissa former av förberedelse till folkmord skulle förklaras straffbara. Förslaget härom blev emellertid icke antaget dels på grund av de praktiska svårigheterna att beskriva vilka förberedelsehandlingar som skulle bestraffas och dels på grund av att bestämmelser om straff för stämpling, uppmaning, försök och delaktighet ansågos tillfyllest när det gällde att bekämpa folkmord på tidigare stadier än det fullbordade brottets.

I art. V förplikta sig de fördragsslutande parterna att i överensstämmelse med vars och ens grundlag genomföra den lagstiftning som erfordras för att möjliggöra en tillämpning av konventionens bestämmelser och i synnerhet att stadga verk samma straff för personer, vilka göra sig skyldiga till folkmord eller andra i art. III uppräknade gärningar.

En närmare redogörelse för konventionens innehåll lämnas i K. prop. nr 71 till 1952 års riksdag. Konventionstexten är fogad såsom bilaga vid propositionen.

I nämnda proposition anfördes bland annat att den svenska strafflagens bestämmelser, som reglerade ämbets- och tjänstemäns samt enskilda per-

soners ansvarighet, relativt väl syntes täcka de enligt konventionen straffbara gärningarna. Det kunde emellertid sättas i fråga om straffskalorna vore lämpade även för det fall att ett brott vore att bedöma såsom folkmord samt huruvida bestämmelserna om försök och stämpling vore så omfattande att de fullt tillgodosåge konventionens krav. Det ansågs emellertid att frågan om en anpassning av de straffrättsliga bestämmelserna till konventionens regler kunde beaktas i samband med det pågående arbetet inom strafflagstiftningen.

Med hänsyn till beskaffenheten av brottet folkmord är det tydligt att folkmord såsom fullbordat brott knappast kan förövas annat än av personer som äro utrustade med regeringsmakt eller med sådana personers samtycke. Då även stämpling och offentlig uppmaning till folkmord skola bestraffas, böra emellertid jämte grundlagsenligt ansvariga styresmän samt ämbets- och tjänstemän även enskilda personer vara underkastade straff för folkmord.

Vad angår ansvarigheten för statsrådsledamot är, såsom framhålles i ovannämnda proposition, innehållet i ansvarighetslagen för statsråd ej alldeles klart. Såsom anförts ovan vid 18 kap. i förslaget till brottsbalk bör enligt kommitténs mening denna fråga utredas i samband med en överarbetning av bestämmelserna om statsrådets konstitutionella ansvarighet överhuvud. Med hänsyn till att sistnämnda spörsmål faller utanför kommitténs uppdrag har frågan om det straffrättsliga ansvaret för statsrådsledamot ej upptagits till närmare övervägande i förevarande sammanhang. Kommittén har dock, såsom framhållits vid 18 kap. brottsbalksförslaget, den uppfattningen att vid en blivande revision av bestämmelserna om statsråds ansvarighet dessa bestämmelser böra anknyta till de allmänna straffrättsliga reglerna.

Kommittén har undersökt huruvida genom förslaget till brottsbalk de gärningar som ha karaktär av folkmord straffbeläggas i den utsträckning som kräves enligt konventionen. Kommittén har därvid, i överensstämmelse med vad som i nämnda proposition uttalas rörande strafflagens bestämmelser, funnit att stadgandena i brottsbalksförslaget relativt väl täcka de enligt konventionen straffbara gärningarna. Såsom framhålles i inledningen till 2 kap. i förslaget till brottsbalk, vilket innefattar ett flertal av de brotts typer som avses i konventionen, ha straffskalorna i detta kapitel, i likhet med straffen för andra mot enskild person riktade brott som kunna förövas i folkmordssyfte, i förslaget bestämts utan beaktande av den särskilda form av brottslighet som folkmordsbrottet utgör. Vidare äro bestämmelserna om försök och stämpling ej alltid så omfattande att de fullt tillgodose konventionens krav.

På grund av vad sålunda anförts anser kommittén att några nya särskilda brottstyper utöver dem som upptagits i förslaget till brottsbalk ej äro erforderliga. Det torde vara tillräckligt att strafflagstiftningen kompletteras i fråga om straffskalorna och beträffande straffbarheten av försök, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott av ifrågavarande slag. Även förberedelse

synes böra upptagas i detta sammanhang, ehuru sådan form av brottslighet ej avses i konventionen.

Kompletterande bestämmelser av nu nämnt slag synas med hänsyn till den säregna beskaffenheten av brottet folkmord lämpligen böra upptagas i en särskild lag. Lagen föreslås få rubriken lag om straff för folkmord.

Kompletteringen av straffskalorna har givits den formen att i 1 § lagen om straff för folkmord upptagits ett stadgande att för gärning, varå enligt lag kan följa fängelse i fyra år eller däröver, skall dömas för folkmord till fängelse på livstid eller från och med fyra till och med tio år, om gärningen förövats mot en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös folkgrupp med avsikt att förgöra gruppen helt eller delvis. Brotstypen folkmord anknyter sålunda till vilket som helst brott, varå enligt lag kan följa fängelse i fyra år eller däröver, om brottet förövas mot en folkgrupp av angivet slag och avsikten är att förgöra gruppen helt eller delvis.

I 2 § föreslås ett stadgande varigenom försök, förberedelse eller stämpling till folkmord, så ock underlåtenhet att avslöja sådant brott straffbelägges.

Någon bestämmelse om folkmord har ej upptagits i utkastet till ändring i tryckfrihetsförordningen. Det synes vara tillräckligt att enligt 7 kap. 4 § punkt 8 kan straffas för tryckfrihetsbrott om någon uppmanar eller eljest söker förleda till brottslig gärning, d. v. s. gör sig skyldig till uppvigling enligt 14 kap. 5 § i förslaget, som motsvarar SL 11:5.

Lagen om straff för folkmord förutsättes skola träda i kraft samtidigt med brottsbalken.

Utkast till ändring i tryckfrihetsförordningen.

I motiven till brottsbalken har i olika sammanhang anmärkts att där föreslagna bestämmelser böra föranleda ändringar i tryckfrihetsförordningen. Eftersom sådana grundlagsändringar kunna beräknas träda i kraft först senare än brottsbalken, medför den i vissa avseenden bristande överensstämmelsen mellan brottsbalken och tryckfrihetsförordningen att, då fråga är om vissa tryckfrihetsbrott som särskilt beskrivits i tryckfrihetsförordningen, under mellantiden kan dömas för tryckfrihetsbrott endast i den mån gärningen täckes av såväl brottsbalkens som tryckfrihetsförordningens brottsbeskrivning. Angående denna fråga hänvisas vidare till vad som anföres i anslutning till 2 § förslaget till lag om införande av brottsbalken.

De erforderliga ändringarna i tryckfrihetsförordningen avse i huvudsak 7 kap. 3 och 4 §§. Därtill komma vissa följdändringar i 6 och 8 §§ samma kapitel.

3 §.

I denna paragraf stadgas inskränkningar i anonymitetsskyddet.

Har meddelande som innefattar ärekränkning mot enskild person avlämnats för offentliggörande i tryckt skrift men icke blivit infört i skriften, skall meddelaren enligt första stycket straffas efter vanliga regler. Med uttryc-

ket ärekränkning mot enskild person åsyftas sådana brott, varå allenast de i SL 16 kap. upptagna bestämmelserna äro tillämpliga men som icke innefatta brott mot allmän verksamhet enligt SL 10 kap. Sker ärekränkning mot ämbetsman i och för hans befattning, faller gärningen icke under förevarande stadgande, såvida icke ämbetsmannen även personligen ärekränkes.¹

I utkastet har denna begränsning i princip bibehållits. Med den gestaltning ärekränkingsbrottet fått i förslaget till brottsbalk innefattar uttrycket ärekränkning mot enskild person ärekränkning enligt 3 kap. 1—3 §§ samt förtal mot avliden enligt 3 kap. 5 §. Begränsningen i anonymitetsskyddet torde emellertid även böra avse ekonomiskt förtal, vilket såsom en särskild brottstyp utbrutits ur SL 16: 8 och upptagits såsom 9 § i 7 kap. förslaget till brottsbalk. Ett tillägg härom bör upptagas i 7 kap. 3 § första stycket tryckfrihetsförordningen.

I andra stycket av förevarande paragraf stadgas att vanliga regler om straffbarhet skola tillämpas beträffande meddelande som skett för offentliggörande i tryckt skrift, om meddelaren därigenom uppenbarar något varom han på grund av allmän befattning eller i och för utövande av allmän tjänsteplikt erhållit kännedom och fråga är om förhållande vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet eller varom han eljest enligt lag haft att iakttaga tystnad. I detta fall gäller ansvaret för meddelaren även om meddelandet publiceras.

I inledningen till 16 kap. om högmålsbrott i förslaget till brottsbalk har uttalats (s. 327) att den begränsning av ansvarigheten för meddelaren till tryckt skrift som följde av tryckfrihetsförordningens regler icke syntes böra upprätthållas i sådana fall då offentliggörande av viss uppgift innebure brott av allvarligt slag mot rikets säkerhet. De värden, som i en för riket kritisk situation äventyrades genom en sådan handling, vore så stora att det icke kunde anses tillfredsställande att värdet av anonymitetsskyddet skulle väga över, så att ansvaret uteslutande lades på den ansvarige utgivaren av den tryckta skriften eller att ansvar överhuvud icke kunde utkrävas. Undantaget i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen, i vad det avsåge uppenbarande av förhållande vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet, borde därför utsträckas så att det avsåge envar som genom att lämna meddelande till annan förövade allvarligt brott mot rikets säkerhet. För att vinna en fast avgränsning borde undantaget bestämmas att avse vissa särskilt angivna brott, nämligen uppror, högförräderi, landsförräderi, grovt spioneri eller försök, förberedelse eller stämpling till något av nämnda brott.

Vidare har kommittén i anslutning till 15 kap. 7 § förslaget till brottsbalk föreslagit en ändring i annat hänseende i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen. Nämnda stadgande i brottsbalken innehåller nya bestämmelser om brott mot tystnadsplikt, innebärande att vid sidan av stadgandena om brott mot tystnadsplikt i kapitlet om ämbetsbrott — 18 kap. 3 § förslaget till brottsbalk, motsvarande SL 25: 3 — bestämmelser införts

¹ Se NJA II 1949 s. 432.

Följdförfattningar.

om straff för det fall att någon, som utan ämbetsansvar är eller varit anställd i allmän tjänst eller av myndighet tillkallad för överläggning eller medverkan i dess verksamhet eller som fullgör eller fullgjort lagstadgad tjänsteplikt, obehörigen yppar något som han därvid erfarit och är pliktig att hemlighålla eller olovligen utnyttjar sådan hemlighet.

Kommittén har i motiven till det sålunda föreslagna nya stadgandet om brott mot tystnadsplikt framhållit (s. 314) att ett utsträckande av det i SL 25: 3 upptagna stadgandet till den som utan ämbetsansvar är eller varit anställd i allmän tjänst samt till tjänstepliktig skulle stå i överensstämmelse med stadgandet i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen. Kommittén har också erinrat om de överväganden som gjordes under förarbetena till tryckfrihetsförordningen att låta nämnda stadgande omfatta även annan som intoge en viss förtroendeställning, såsom en industriledare vilken levererade krigsmateriel till försvaret eller en läkare som icke hade allmän tjänst. Stadgandet i 15 kap. 7 § förslaget till brottsbalk avser bland annat, som nyss nämnts, den som av myndighet tillkallats för överläggning eller medverkan i dess verksamhet. Såsom exempel ha i motiven nämnts personer som kallats att såsom experter tillfälligt deltaga i de numera ofta förekommande handelsförhandlingarna i statlig regi. I anslutning därtill har uttalats att undantagsbestämmelsen i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen borde utgivas så, att den med avseende på personkretsen överensstämde med stadgandena om brott mot tystnadsplikt i brottsbalken. Vidare borde, i stället för det i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen nu förekommande uttrycket »allmän tjänsteplikt», uttrycket »lagstadgad tjänsteplikt» användas såväl i brottsbalken som i tryckfrihetsförordningen, eftersom »allmän tjänsteplikt» använts i speciell betydelse i den under det senaste världskriget gällande lagen den 30 december 1939 om tjänsteplikt.

Bestämmelserna i 7 kap. 3 § andra stycket tryckfrihetsförordningen ha omarbetats i enlighet med vad nu anförts.

4 §.

I denna paragraf torde sådana ändringar böra ske att överensstämmelse vinnes med de brottsbeskrivningar och brottsbenämningar som upptagas i brottsbalken. Beträffande de jämkningar i fråga om straffbarheten för tryckfrihetsbrott som därigenom ske hänvisas till vad i förslaget till brottsbalk anföres beträffande de särskilda brott varom här är fråga.

Av de nya brottstyper som upptagits i förslaget till brottsbalk har i utskottet till ändring i tryckfrihetsförordningen medtagits i krigsanstiftan, 17 kap. 2 § förslaget till brottsbalk, i vad sådan gärning innebär åstadkommande av fara för krig eller andra fientligheter med utländskt bistånd eller svikliga medel. Såsom exempel på krigsanstiftan med utländskt bistånd kan nämnas att någon uppträder som bulvan för en utländsk propagandacentral och därigenom åstadkommer sådan fara som avses i stadgandet om krigsanstiftan. Såväl dylik form av krigsanstiftan som åstadkommande av krigsfara med svik-

liga medel kunna förövas genom tryckt skrift och böra kunna straffas som tryckfrihetsbrott.

Den i 16 kap. 7 § förslaget till brottsbalk upptagna brottstypen brott mot medborgerlig frihet har ej ansetts böra upptagas bland tryckfrihetsbrotten.

Att i vissa av punkterna i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen stämpling till brott upptagits särskilt vid sidan av försök och förberedelse sammanhänger med att enligt förslaget till brottsbalk stämpling ej såsom för närvarande inbegripes i förberedelse utan utformats såsom en självständig form av brottsligt handlande. Denna ändring är sålunda av redaktionell natur.

Innebörden av försök, förberedelse och stämpling angives ej i tryckfrihetsförordningen. Det medför att en ändring av något av dessa begrepp i den allmänna strafflagstiftningen omedelbart inverkar på tillämpningsområdet för tryckfrihetsförordningen. I förslaget till brottsbalk har upptagits en utvidgning av stämplingsbegreppet i, såvitt nu är i fråga, 17 kap. 12 § och 20 kap. 13 §. Såsom stämpling till högförräderi, landsförräderi och landsvev skall sålunda anses — förutom vad som i allmänhet ingår under stämplingsbegreppet — att träda i samverkan med andra eller i förbindelse med främmande makt eller, i fråga om landsförräderi eller landssvev, med fienden för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sådant brott må förövas.

Den i förevarande paragraf i punkt 12 upptagna beskrivningen »förfarande som sårar tukt och sedlighet» har ansetts kunna bibehållas i den häremot svarande punkt 13 i utkastet till ändring i tryckfrihetsförordningen. Med nämnda uttryck avses i första hand 14 kap. 13 § första punkten i förslaget till brottsbalk. Här upptages en bestämmelse om straff för sårande av sedlighet där någon sårar tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild. Angående förhållandet mellan denna paragraf i övrigt och tryckfrihetsförordningen hänvisas till vad som anföres i motiveringen till paragrafen. Den nu ifrågavarande punkten i tryckfrihetsförordningen kan även bli tillämplig i vissa fall som avses i förslaget till brottsbalk 4 kap. 6 § om otuktigt beteende och 14 kap. 12 § om inbjudan till otukt.

I punkterna 14 och 15, som motsvara nuvarande punkt 13, har upptagits ärekränkning mot enskild person, förtal mot avliden eller mot enskild kollektiv enhet samt ekonomiskt förtal, allt i överensstämmelse med den gestaltning dessa brott fått i förslaget till brottsbalk. Ekonomiskt förtal innebär formellt en nyhet i lagstiftningen, men denna brottstyp har i gällande rätt motsvarighet i SL 16: 8. Av redaktionella skäl har beskrivningen av ärekränkning enligt bestämmelserna därom i förslaget till brottsbalk upptagits såsom ett särskilt stycke sist i 7 kap. 4 §.

6 och 8 §§.

Ändringarna i dessa paragrafer äro av redaktionell natur.

Övriga följdörfattningar.

Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

I RB 19: 1 gives en speciell forumregel beträffande brott som förövats ombord å svenskt fartyg, medan detta befann sig på resa inom eller utom riket. RB 19: 2 reglerar bland annat frågan om forum i sådana fall då brott förövats å utländskt fartyg under resa inom eller utom Sverige. Det föreslås nu att dessa forumregler skola avse, regeln i RB 19: 1 även brott ombord å svenskt luftfartyg under resa och regeln i RB 19: 2 även brott ombord å utländskt luftfartyg under resa. Ändringarna sammanhänga med att i 23 kap. 6 och 7 §§ förslaget till brottsbalk samma bestämmelser givits om svensk strafflags tillämplighet i fråga om brott som förövats ombord å fartyg och luftfartyg.

RB 19: 4 innehåller en speciell forumregel beträffande sådana brott som avses i SL 13: 5—7. Enligt denna forumregel må talan om ansvar för falskt eller obefogat åtal eller för falsk angivelse eller annan osann tillvitelse, varå åtal följt, väckas vid den rätt där brottet åtalats. Med uttrycket »annan osann tillvitelse, varå åtal följt» åsyftas falsk tillvitelse (SL 13: 7 andra stycket) samt det å SL 13: 7 tredje stycket upptagna brottet, vilket saknar särskild brottsbenämning. Brotten i SL 13: 5—7 ha i förslaget till brottsbalk upptagits i 13 kap. 5—7 §§. I samband med överförandet till brottsbalken har för det i SL 13: 7 tredje stycket nu behandlade brottet upptagits brottsbenämningen vårdslös tillvitelse. I anledning härav föreslås att forumregeln i RB 19: 4 göres tillämplig på talan om ansvar för falskt eller obefogat åtal eller för falsk angivelse eller falsk eller vårdslös tillvitelse, varå åtal följt. Motsvarande följdändringar föreslås i åtalsregeln i RB 20: 8 tredje stycket och i RB 47: 1 andra stycket, vari stadgas om rekonventionstalan beträffande brott som avses i SL 13: 5—7.

Såsom framhållits i redogörelsen för brottsbalksförslagets huvudgrunder läggas genom förslaget alla brott som avses i balken i princip under allmänt åtal. Nuvarande bestämmelser om att vissa brott få åtalas av åklagare endast efter angivelse från målsäganden föreslås sålunda bliva upphävda. På grund härav har kommittén övervägt att föreslå upphävande även av stadgandet i RB 20: 12 andra punkten om verkan på åklagares åtalsrätt av målsägandes återkallelse av angivelse. Med hänsyn särskilt till att detta stadgande är tillämpligt även beträffande angivelsebrott inom specialstraffrätten har kommittén emellertid icke funnit lämpligt föreslå att det skall upphävas.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 12 och 25 §§ lagen den 20 juni 1918 angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar.

I 12 § första stycket lagen angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar stadgas viss anmälningsplikt för allmän åklagare, då han vid förundersökning finner någon skäligen misstänkt för brott som omförmäles i SL 14: 21, 15: 12, 13, 15 eller 15 a eller 18: 7, 8, 8 a, 9, 10 eller

Följdförfattningar.

10 a eller för straffbelagt försök till sådant brott eller för gärning varom i SL 18: 13 sägs och som innebär uppfordran eller inbjudan till otukt. Hänvisningarna i 12 § till strafflagen föreslås bli ersatta med hänvisningar till motsvarande bestämmelser i förslaget till brottsbalk, nämligen de i 4 kap. 1--5 eller 8 §, 11 kap. 9 § eller 14 kap. 12 § upptagna. Eftersom det i 14 kap. 12 § behandlade brottet enligt beskrivningen innefattar offentlig uppmaning eller inbjudan till otukt, kan det i 12 § i 1918 års lag nu använda uttrycket »gärning, varom i 18 kap. 13 § [strafflagen] sägs och som innebär uppfordran eller inbjudan till otukt» ersättas med hänvisning allenast till 14 kap. 12 § brottsbalken.

Vidare förekomma nu i 25 § i 1918 års lag hänvisningar till SL 14: 21 och 18: 11. Dessa hänvisningar föreslås ersatta med hänvisningar till motsvarande paragrafer i brottsbalksförslaget, nämligen 11 kap. 9 § och 4 kap. 7 §.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 31 § 2 mom. lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt.

Enligt 31 § 2 mom. jaktlagen skall det fall att någon som olovligen jagar sätter sig till motvärn mot den som utövar laga självtäkt bedömas såsom egenmäktigt förfarande jämlikt SL 20: 6. Såsom framhållits vid 6 kap. 7 § i förslaget till brottsbalk, vilken paragraf motsvarar SL 20: 6, anser kommittén att ordet motvärn, med hänsyn till den oklarhet som råder angående innebörden av detta begrepp, ej utan närmare bestämning bör användas i lagtext. Kommittén föreslår att i 31 § 2 mom. jaktlagen, liksom i 6 kap. 7 § och även i 22 kap. 3 § brottsbalksförslaget, såsom medel för motvärdet anges »våld eller hot om våld». Rörande den närmare innebörden av detta uttryck hänvisas till vad som anföres vid 6 kap. 7 § brottsbalksförslaget.

Hänvisningen i 31 § 2 mom. jaktlagen till SL 20: 6 föreslås bli ändrad till att avse 6 kap. 7 § brottsbalken.

Förslag till lag angående ändring i lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 och 8 §§ lagen den 23 maj 1941 om sterilisering.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 och 8 §§ lagen den 24 mars 1944 om kastrering.

I 1 § lagen om avbrytande av havandeskap angivas de särskilda förutsättningar under vilka abort lagligen får ske. Enligt punkt 3 i paragrafen må abort ske när kvinnan hävdats under förhållande varom förmåles i SL 15: 12, 13, 15 eller 15 a eller SL 18: 1, 2, 3, 7, 8, 8 a eller 9, så ock då hävdandet ägt rum under omständigheter som omförmåles i SL 18: 6 samt inneburit ett grovt åsidosättande av kvinnans handlingsfrihet. Hänvisningarna till lagrum i strafflagen föreslås bli ändrade till att avse motsvarande paragrafer i brottsbalken. Enligt förslaget skall således abort kunna ske när hävdandet

Följdförfattningar.

inneburit gärning varom förmäles i 4 kap. 1, 2 eller 3 § eller 5 kap. 5 § brottsbalken, så ock då hävdandet ägt rum under omständigheter som omförmälas i 4 kap. 4 § första stycket samma balk samt inneburit ett grovt åsidosättande av kvinnans handlingsfrihet. Eftersom enligt 4 kap. 2 § förslaget till brottsbalk gärning som där avses kan förövas icke endast av man mot kvinna utan även av kvinna mot man, har det nuvarande uttrycket »när kvinnan hävdats under förhållande varom förmäles» ändrats till »när hävdandet inneburit gärning varom förmäles». Därigenom framgår att i fall som avses i 4 kap. 2 § förslaget till brottsbalk endast gärning som riktats mot kvinnan kan utgöra förutsättning för abort enligt 1 § punkt 3 förevarande lag. Den omständigheten att gärningsmannen av subjektiva skäl ej kan fällas till ansvar för gärning som oförmäles i angivna paragrafer utgör i och för sig intet hinder för att abort må ske.

I 2 § lagen om avbrytande av havandeskap stadgas, att om kvinnan hävdats under förhållande varom förmäles i SL 15: 12, 13, 15 eller 15 a eller SL 18: 6 eller 8 a, abort på grund därav icke må äga rum med mindre brottet, där så kunnat ske, åtalats eller angivits till åtal. Hänvisningarna till strafflagen ha ändrats till att avse 4 kap. 1 och 2 §§ samt 4 § första stycket brottsbalken. Några särskilda föreskrifter med anledning av att nämnda paragrafer i brottsbalksförslaget avse jämväl gärningar som förövats mot make torde icke erfordras utöver stadgandet att brottet skall ha åtalats eller angivits till åtal.

Enligt 4 § första stycket lagen om avbrytande av havandeskap må abort ej äga rum med mindre den läkare som utför ingreppet samt viss annan läkare i skriftligt utlåtande förklarar förutsättningarna för åtgärden vara förhanden eller ock medicinalstyrelsen lämnat tillstånd därtill. I 12 § första stycket samma lag stadgas straff för läkare vilken mot bättre vetande antingen i utlåtande som i 4 § sägs förklarar förutsättningarna för abort vara förhanden eller ock till myndighet eller annan läkare avgivit falsk utsaga i ärende angående sådan åtgärd. Vid tillkomsten av lagen om avbrytande av havandeskap funnos i strafflagen icke några för dessa fall av intellektuell handlingsförfalskning tillämpliga generella straffbestämmelser. Genom 1948 års strafflagsändringar infördes emellertid bestämmelser härom i strafflagen. Enligt SL 13: 10 första stycket skall sålunda den straffas för osann försäkran som i skriftlig utsaga, vilken jämlikt lag eller författning avgives under edlig försäkran eller på heder och samvete eller under annan dylik försäkran, lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, om åtgärden innebär fara i bevishänseende. Förövas gärningen av grov oaktsamhet, följer straff enligt SL 13: 10 andra stycket. I SL 13: 11 stadgas straff bland annat för den som i intyg eller annan urkund lämnar osann uppgift om annat än egna angelägenheter, såvida åtgärden innebär fara i bevishänseende; brottet benämnes osant intygande. Bestämmelserna i SL 13: 10 och 11 föreslås skola överföras till brottsbalken och där upptagas i 13 kap. 10 och 11 §§.

Med hänsyn till att gärningar som avses i 12 § första stycket lagen om avbrytande av havandeskap äro straffbara jämlikt 13 kap. 10 eller 11 §

Följdförfattningar.

förslaget till brottsbalk torde bestämmelserna i 12 § första stycket nämnda lag kunna upphävas. I anslutning härtil! bör emellertid i 4 § första stycket berörda lag föreskrivas att utlåtande som där avses skall avgivas på heder och samvete. Det må anmärkas att redan nu dylikt utlåtande enligt det formulär som är fastställt med stöd av 3 § kungl. kungörelsen den 9 september 1938 med tillämpningsföreskrifter till lagen om avbrytande av havandeskap skall avgivas på heder och samvete.

I 12 § andra stycket lagen om avbrytande av havandeskap stadgas, att om läkare vid prövning av ärende angående avbrytande av havandeskap eller eljest genom att överträda eller åsidosätta vad i lagen stadgas, visat vårdslöshet, försummelse, oförstånd eller oskicklighet, han skall dömas till dagsböter eller fängelse i högst sex månader, såvida han icke är underkastad ansvar för ämbetsbrott. Upphävandet av 12 § första stycket nämnda lag föranleder en jämkning av stadgandet i nuvarande 12 § andra stycket. Härjämte föreslås, i överensstämmelse med beskrivningen av tjänstefel i 18 kap. 4 § förslaget till brottsbalk, motsvarande SL 25:4, en mindre redaktionell ändring i nuvarande 12 § andra stycket. Även i 13 § föreslås en redaktionell jämkning.

Hänvisningen i 10 § lagen om avbrytande av havandeskap till SL 14:26, 27, 28 och 28 a har ändrats till att avse 1 kap. 4 och 11 §§ brottsbalken. I 10 § har vidare gjorts en följdändring, föranledd av att enligt 1 kap. 11 § brottsbalken förberedelse till fosterfördrivning av annan än kvinnan själv straffbelagts.

I 3 § andra stycket lagen om sterilisering samt 4 § andra stycket lagen om kastrering finnas bestämmelser om skriftligt utlåtande av läkare, motsvarande de ovan berörda föreskrifterna i 4 § första stycket lagen om avbrytande av havandeskap. Även i nämnda stadganden i lagarna om sterilisering och kastrering torde böra föreskrivas att utlåtande som där avses skall avgivas på heder och samvete. Härav följer att lämnande av osann uppgift i dylikt utlåtande blir straffbart jämlikt 13 kap. 10 § förslaget till brottsbalk, om åtgärden inneburet fara i bevishänseende samt gärningen skett uppsåtligt eller av grov oaktsamhet.

I 8 § lagen om sterilisering stadgas straff för den som verkställer sterilisering i strid med lagen eller mot bättre vetande till myndighet eller läkare avgiver falsk utsaga i ärende angående sterilisering eller överträder föreskriften om tystnadsplikt i 6 § samma lag. Straffet utgör, där ej förseelsen eljest är belagd med strängare straff, dagsböter eller fängelse i högst ett år. Någon anledning att för här avsedda fall upptaga en strängare straffskala än den som gäller enligt 12 § andra stycket lagen om avbrytande av havandeskap, d. v. s. dagsböter eller fängelse i högst sex månader, torde knappast föreligga. Straffmaximum föreslås därför sänkt till fängelse i sex månader. Härjämte föreslås en mindre redaktionell jämkning av stadgandet. Motsvarande ändringar föreslås i 8 § lagen om kastrering.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott.

I 1 § första stycket lagen om trafikbrott stadgas straff för vägtrafikant som brister i den omsorg och varsamhet som till förekommande av trafikolycka betingas av omständigheterna. Brottsbenämningen är vårdslöshet i trafik och straffet utgör dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Andra stycket i samma paragraf innehåller stadgande om straff för den som vid förande av bil, motorcykel, traktor eller motorredskap ådagalägger grov oaktsamhet eller visar uppenbar likgiltighet för andra människors liv eller egendom. Detta brott benämnes grov vårdslöshet i trafik och straffet är fängelse eller straffarbete i högst ett år. Såsom framhållits vid 1 kap. 9 § förslaget till brottsbalk, om vårdslöshet mot person, anser kommittén att straffmaximum för grov vårdslöshet i trafik bör överensstämma med det maximum som föreslås för brottstyperna vårdslöshet mot person och allmänfarlig vårdslöshet (1 kap. 9 § och 11 kap. 5 § i brottsbalksförslaget), nämligen fängelse i högst två år. En dylik ändring, som jämväl betingas av förslaget om enhetligt frihetsstraff, föreslås. Vid tillämpning av stadgandet i 1 § andra stycket lagen om trafikbrott bör efter genomförande av den nu föreslagna ändringen straffet icke bestämmas i konkurrens med stadgandet om vårdslöshet mot person.

Förslag till lag om ändring i sjömanslagen den 30 juni 1952.

I 77 § andra stycket sjömanslagen stadgas straff för den som med våld eller hot om våld överfaller befälhavaren eller annan förman i eller för hans tjänst, och i 78 § finnas bestämmelser om straff för myteri ombord. Bestämmelser om försök, förberedelse, stämpling eller underlåtenhet att avslöja brott som nu sagts förekomma ej i lagen.

Berörda brottstyper äro likartade med dem varom bestämmelser upptagits i förslaget till brottsbalk i 15 kap. 1 § om våld eller hot mot tjänsteman, motsvarande SL 10: 1, i 19 kap. 7 § om våld eller hot mot krigsman, motsvarande SL 26: 7, samt i 19 kap. 3 § om myteri, motsvarande SL 26: 3. Beträffande dessa brott har i förslaget till brottsbalk upptagits, i 15 kap. 16 § straff för försök eller förberedelse till våld eller hot mot tjänsteman samt i 19 kap. 19 § straff för försök, förberedelse eller stämpling till våld eller hot mot krigsman ävensom för förberedelse, stämpling eller underlåtenhet att avslöja myteri. Skulle våld eller hot mot tjänsteman eller krigsman, om det fullbordats, ha varit att anse som ringa, skall dock ej dömas till straff enligt 15 kap. 16 § eller 19 kap. 19 §.

Den bristande överensstämmelse som här föreligger mellan brottsbalkens bestämmelser om våld eller hot mot tjänsteman eller krigsman och om myteri å ena sidan samt sjömanslagens nu ifrågavarande stadganden å andra sidan synes icke sakligt motiverad. På grund härav föreslås att i sjömanslagen införes en ny paragraf, betecknad 82 a §, av innehåll att försök eller

Följdförfattningar.

förberedelse till brott som avses i 77 § andra stycket, så ock förberedelse, stämpling eller underlåtenhet att avslöja brott som avses i 78 § skall straffas efter ty i 21 kap. brottsbalken stadgas. Undantag göres dock för det fall att brott som avses i 77 § andra stycket, om det fullbordats, varit att anse såsom förövat under synnerligen mildrande omständigheter.

I 78 § föreslås att i lagtexten införes en beskrivning av myteri liknande den i 19 kap. 3 § i förslaget till brottsbalk. I analogi med vad som föreskrives i sistnämnda paragraf begränsas bestämmelsen i 78 § första stycket andra punkten till att avse fall där vid myteriet övas förenat våld.

De i övrigt i förevarande paragrafer föreslagna ändringarna äro av redaktionell natur eller sammanhånga med övergången till enhetligt frihetsstraff.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 16 maj 1919 med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 13 juni 1921 om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 18 § lagen den 20 juni 1924 om viss panträtt i spannmål.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 74 § checklagen den 13 maj 1932.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 9 § lagen den 22 april 1938 om hittegods.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § första stycket lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 18 § lagen den 30 juni 1942 om viss panträtt i spånadslin och hampa.

Förslag till lag angående ändring i lagen den 30 juni 1948 om disciplinstraff för krigsmän.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 3 §§ lagen den 30 juni 1948 om dödsstraff i vissa fall då riket är i krig.

Förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 22 § lagen den 29 december 1949 om pantlånerörelse.

Hänvisningarna i ovan nämnda lagar till strafflagen eller till vissa kapitel eller lagrum i strafflagen ha ändrats till att avse brottsbalken eller motsvarande kapitel eller paragrafer i denna balk.

I 74 § andra stycket checklagen, vari stadgas straff för det fall att någon av vårdslöshet till annans förfång utställer check utan täckning eller utan skälig anledning återkallar check eller förfogar över täckningen, har därjämte avfattningen av straffbestämmelsen jämkats.

Vidare har i den särskilda lagen om dödsstraff i 1 och 3 §§ vidtagits den av förslaget om enhetligt frihetsstraff föranledda ändringen att straffarbete på livstid ersatts med fängelse på livstid.

Utöver vad här ovan anförts erfordras följdändringar också i vissa andra lagar och författningar. Sålunda böra ändringar vidtagas i 1 § lagen den 17 oktober 1900 om straffregister, i 3, 4 och 7 §§ lagen den 4 juni 1913 angående utlämning av förbrytare, i 3, 5 och 7 §§ lagen den 21 september 1915 om behörighet att utöva läkarkonsten samt i 1 § lagen den 21 mars 1952 med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål. Kommittén har emellertid icke ansett påkallat att i detta sammanhang föreslå ändringar i nämnda lagar. Straffregisterlagen och behörighetslagen äro för närvarande föremål för särskild utredning, den förra lagen inom strafflagberedningen och den senare inom kvacksalveriutredningen, och resultaten av dessa utredningar kunna beräknas föreligga i god tid innan förslaget till brottsbalk kan genomföras; de ändringar som föranledas av brottsbalksförslaget torde komma att beaktas av strafflagberedningen och kvacksalveriutredningen. Vad angår utlämningslagen har förslag till ändring i vissa delar därav framlagts av 1949 års utlänningskommitté (SOU 1951: 42); detta förslag är för närvarande föremål för övervägande inom justitiedepartementet. Frågan om vilka ändringar i utlämningslagen som föranledas av förslagen till brottsbalk och till lag om straff för folkmord torde böra anstå till dess att slutlig ställning tagits till de av utlänningskommittén föreslagna ändringarna i utlämningslagen. Vad slutligen beträffar tvångsmedelslagen torde med hänsyn till att denna lags giltighetstid är begränsad, enligt lag den 13 mars 1953, till den 30 juni 1954 något förslag till följdändring icke erfordras.

Kommitténs förslag till brottsbalk föranleder också vissa följdändringar i administrativa författningar. Sålunda måste den i landsfogdeinstruktionen och instruktionerna för åklagarmyndigheterna i Göteborg och i Malmö gjorda fördelningen av målen mellan statsåklagare och distriktsåklagare omarbetas med hänsyn till den nya utformningen av brottsbegreppen. Såsom anmärkts vid stadgandet om dobbleri i 14 kap. 15 § förslaget till brottsbalk bör vidare jämkning ske i 1 § sista stycket lotteriförordningen den 19 maj 1939. Hänvisningarna till SL 25: 1—4 och 11 i kungl. kungörelsen den 30 december 1948 angående inhämtande av myndighets yttrande i vissa mål rörande brott av ämbetsmän m. fl. torde böra ändras till att avse 18 kap. 1—4 samt 11 och 12 §§. Likaså torde hänvisningen till 12 och 20—23 kapitlen strafflagen i kungl. kungörelsen den 29 december 1949 med vissa föreskrifter angående tillämpningen av förordningen den 29 december 1949 angående handel med skrot, lump och begagnat gods böra ändras till att avse 6—9 och 12 kap. brottsbalken. I kungl. kungörelsen den 9 maj 1916 angående vad militär personal i vissa fall har att iakttaga vid upprätthållande av allmän ordning m. m. bör hänvisningen i § 5 första stycket till SL 5: 7, 8 och 10 ändras till att avse 22 kap. 3, 4 och 7 §§ brottsbalken. Även § 5 andra och tredje styckena nämnda kungörelse torde böra omarbetas i samband med den instruktionsmässiga utformning av rätten till våldsutövning som ställdes i utsikt vid 1948 års strafflagsändringar (se K. prop. nr 144 till 1948 års riksdag s. 68). Därvid bör beaktas innehållet i Kungl. Maj:ts cir-

Följdföfattningar.

kulär den 7 december 1945 (SFS nr 835/1945) till länsstyrelserna och polismyndigheterna angående bruket av skjutvapen i polistjänsten. Även i nämnda cirkulär, som innehåller hänvisningar till SL 5: 7, 8 och 10, böra följdändringar vidtagas. Angående ifrågasatt ändring i kungl. förordningen den 23 april 1948 om ersättning och belöning av statsmedel vid biträde åt ordningsmakten (SFS nr 195), se ovan s. 410.

Såsom framhållits vid 21 kap. 4 § i förslaget till brottsbalk bör, efter hand som de särskilda specialstraffrättsliga författningarna omarbetas, övervägas i vad mån deras bestämmelser om ansvar för medverkan till brott blivit överflödiga genom tillkomsten av de allmänna bestämmelserna i ämnet eller om särskilda regler i detta hänseende böra bibehållas eller införas. Motsvarande övervägande bör göras i fråga om de övriga ämnen som regleras genom de allmänna bestämmelserna i 21—23 kap. och stadgandet om brott mot tystnadsplikt i 15 kap. 7 § brottsbalksförslaget.

Under the 1st section of the 10th article of the Constitution, the power of Congress is extended to all cases arising under the laws of the United States, and to all cases of admiralty and maritime jurisdiction. This power is not confined to the coast of the United States, but extends to all parts of the world.

The power of Congress is also extended to all cases of bankruptcy, and to all cases of the law merchant. This power is not confined to the United States, but extends to all parts of the world. The power of Congress is also extended to all cases of the law of nations, and to all cases of the law of nations.

The power of Congress is also extended to all cases of the law of nations, and to all cases of the law of nations. This power is not confined to the United States, but extends to all parts of the world.

The power of Congress is also extended to all cases of the law of nations, and to all cases of the law of nations. This power is not confined to the United States, but extends to all parts of the world.

The power of Congress is also extended to all cases of the law of nations, and to all cases of the law of nations. This power is not confined to the United States, but extends to all parts of the world.

The power of Congress is also extended to all cases of the law of nations, and to all cases of the law of nations. This power is not confined to the United States, but extends to all parts of the world.

The power of Congress is also extended to all cases of the law of nations, and to all cases of the law of nations. This power is not confined to the United States, but extends to all parts of the world.

The power of Congress is also extended to all cases of the law of nations, and to all cases of the law of nations. This power is not confined to the United States, but extends to all parts of the world.

Översikt över lagstiftningen om brott mot person i främmande rätt.¹

I. Dråp och misshandel.

Dråp.

Hos alla kulturfolk har människans kroppsliga integritet sedan gammalt betraktats som ett av de främsta föremålen för rättsligt skydd. I såväl gamla som moderna strafflagar stå de uppsåtliga brotten mot annans liv i förgrunden. I de flesta länders lagstiftning kan man konstatera en principiell uppdelning av dessa brott på två huvudtyper eller svårhetsgrader. Ursprungligen skildes allmänt mellan en svårare form av brottet, motsvarande det svenska begreppet mord, och en mindre svår, motsvarande dråp. I Tyskland betecknar Mord den svåra och Totschlag den mindre svåra gärningen, i England benämns motsvarande brott murder och manslaughter. Det franska uttrycket meurtre, som har samma språkliga rot som mord, betecknar däremot den mindre svåra gärningen; den grövre kallas assassinat. Även i de moderna strafflagar där någon begreppsmässig eller lagteknisk skillnad mellan mord och dråp icke göres kvalificeras i regel vissa svårare gärningstyper genom särskilda brottsföresättningar.

Gränsdragningen mellan de grova och de mindre grova gärningstyperna har i alla strafflagar, med undantag av dem som tillhöra det anglosachsiska rättssystemet, skett från endera av två utgångspunkter och efter två skilda utvecklingslinjer.

Enligt den ena linjen, som kan ledas tillbaka till den romerska rätten och som i Europa kom till tydligt uttryck genom den franska revolutionens lagstiftning, skiljes mellan mord och dråp med hänsyn till om gärningen var överlagd eller icke. Såsom mord betecknas den gärning varigenom gärningsmannen verkställer ett överlagt beslut att döda annan. I 1810 års franska Code pénal (Code Napoléon) beskrives sålunda mord som »meurtre commis avec préméditation» (art. 296). Denna definition återfinnes i 1813 års bayerska strafflag, där såsom mord betecknades gärning »mit Vorbedacht beschlossen» eller »mit Überlegung ausgeführt» (art. 146).

Genom Code Napoléons utbredning och den bayerska strafflagens starka inflytande infördes begreppen préméditation (Vorbedacht) och délibération (Überlegung) som skiljemoment mellan mord och dråp i nästan alla av 1800-talets strafflagar, t. ex. i Belgien, Grekland, Italien, Luxemburg, Portugal, Rumänien, Ryssland, Turkiet, Egypten och Japan samt flera sydamerikanska länder. I flera länders lagar upptages alltjämt överläggning såsom kännetecken på mord. Vid sidan av den

¹ Översikten grundar sig på promemorior rörande utländsk rätt, vilka författats av dr jur. GERHARD SIMSON. Vid utarbetandet av promemoriorna har utnyttjats, förutom tryckta källor, en av dr jur. FRANZ MARCUS på straffrättskommitténs uppdrag år 1944 iordningställd redogörelse för utländsk lagstiftning rörande brott mot person.

I översikten har hänsyn tagits till engelsk rätt samt till strafflagarna främst i följande länder, nämligen Belgien (1867), Bulgarien (1951), Danmark (1930), Finland (1889), Frankrike (1810), Grekland (1950), Holland (1881), Island (1940), Italien (1930), Jugoslavien (1951), Norge (1902), Polen (1936), Portugal (1852; omarbetad 1884), Rumänien (1936), Schweiz (1937), Sovjetryssland (1926), Spanien (1870; omarbetad 1944), Tjeckoslovakien (1950), Turkiet (1936), Tyskland (1871), Ungern (1876; ny allmän del 1950) och Österrike (1852); ändringar som vidtagits i nämnda strafflagar efter dessas tillkomst ha beaktats.

franska lagen kunna här nämnas den holländska, som kvalificerar mord (moord) som ett dråp (doodslag) »med voorbedachten rade» (art. 289) samt lagarna i Ungern (art. 278), Belgien (art. 393, 394) och Finland (21 kap. 1 och 2 §§).

Mot att juridiskt skilja mellan mord och dråp genom att för mord uppställa krav på överläggning har sedan lång tid riktats stark kritik.¹ Bortsett från att det många gånger ansetts icke motsvara rättvisans krav att tillämpa det strängare stadgandet om mord så snart gärningen föregåtts av överläggning — en mor har exempelvis under trycket av olyckliga omständigheter sökt döda sig och sitt barn samt lyckats i sitt uppsåt beträffande barnet men själv räddats till livet — medför nämnda gränsdragning att domstolarna ej sällan ställas inför synnerligen vanskliga uppgifter. Överläggning och sinnesrörelse, berätt och hastigt mod äro psykiska processer i människans inre vilka icke alltid kunna fullt klarläggas i en straffprocess. Indelningen av det uppsåtliga dödandet i mord och dråp efter dylika psykiska kriterier torde ock numera få anses utdömd.

I motsats till nu berörda indelning står en annan med rötter i gammal germansk rättsåskådning. I den germanska rätten skildes mellan öppna våldsdåd och nidingverk. Mord hörde såsom ett dödande i hemlighet till den senare gruppen. Ett öppet dödande var i äldsta tid straffritt. Avgörande för om ett dödande skulle anses som mord var om gärningen ådagalade ett illistigt eller oärligt sinnelag hos gärningsmannen. Grymhet, lömskhet, bakhåll, undanröjande av bevis och nekande till brottet ansågos som kännetecken på mord. I det stora hela blev mord härigenom den form av uppsåtligt dödande som från moralisk synpunkt framstod som det mera förkastliga brottet och som från allmän synpunkt utgjorde det farligare brottet.

I många länder har upptagits den germanska tanken att skilja mellan mord och dråp efter brottets större eller mindre förkastlighet och dess farlighet från allmän synpunkt.² Även i Frankrike (art. 296) jämställes préméditation med guet-apens (lömskt överfall). I nyare strafflagar har man undantagslöst frångått överläggningsmomentet såsom kännetecken. I många lagar har man avstått från att överhuvud använda begreppet mord. Man skiljer då endast mellan grövre och lindrigare dråp eller sammanfattar mord och dråp i det gemensamma begreppet uppsåtligt dödande och behandlar inom denna ram vissa fall såsom särskilt svåra och andra såsom mindre svåra. Försåvitt överläggning eller affektfrihet alltjämt spelar någon roll, uppfattas sådan omständighet icke längre som ett skillnads-kriterium mellan mord och dråp utan som en försvårande omständighet.

I samband med att de tidigare kännetecknen på mord mönstrats ut ur lagbestämmelserna ha ändringar skett även beträffande straffen. Enligt äldre lagar straffades mord i regel med döden eller med annat absolut straff utan möjlighet för domstolen att nedsätta straffet med hänsyn till förmildrande omständigheter. I de moderna strafflagarna, där skillnad göres mellan svåra och mindre svåra dråpfall, tillämpas ett latitudsystem eller givas regler om straffskärpning eller straffnedsättning under vissa förutsättningar.

Enligt engelsk rätt är avgörande för gränsdragningen mellan murder och manslaughter icke frågan huruvida gärningen var överlagd utan det förkastliga sinnelaget hos gärningsmannen. Murder föreligger när någon dödar annan med »malice aforethought». Det krävs icke att gärningsmannens uppsåt omfattat den dödliga utgången. Således dömes enligt engelsk rätt för mord även i det fall att någon vid begäendet av vissa våldsbrott av grövre slag utan uppsåt dödar annan.

¹ Se t. ex. v. LISZTI Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts (1904—1909), Besonderer Teil V s. 72 f.

² Av äldre strafflagar som ej angiva överläggning såsom förutsättning för mord kan nämnas den österrikiska strafflagen. Enligt denna kan dömas för mord blott i fall av lönnmord, rånmord och annat »gemeiner Mord» (§§ 134, 135). Med dråp förstås enligt denna lag varje »Tötung in feindseliger Absicht» som skett utan »Absicht zu töten» (§ 140).

Som exempel kan anföras att någon söker våldtaga en kvinna och kvinnan därvid dör av hjärtslag.

Bland moderna strafflagar har den danska lagen den enklaste konstruktionen. Den känner endast ett enhetligt fall av uppsåtligt dödande, manddrab (§ 237). I lagen angivas icke några exempel på vare sig försvårande eller förmildrande omständigheter, utan domstolen har fria händer att utmäta straffet inom den upptagna strafflatituden, fängsel från och med fem år till och med livstid. I den isländska lagen, vilken här liksom eljest företer stora likheter med den danska, finnas motsvarande bestämmelser i § 211 om mandráp.

Den polska lagen (art. 225) har infört en liknande ordning, men den uppställer en lindrigare straffskala för det fall att gärningen förövats under inflytande av häftig sinnesrörelse.

Även i den norska lagen upptages en enda brottstyp, drap (§ 233). Minimistraffet är fängsel i sex år. Begreppet mord har utmönstrats, men vid synnerligen försvårande omständigheter kan dömas till fängsel på livstid. Till sådant straff kan dömas, om gärningsmannen handlat »med overlegg» eller »förövet drapet for å lette eller skjule en annen forbrytelse eller unddra sig straffen for en sådan» eller »Ivor forøvrig særdeles skjærpene omstændigheter foreligger».

En liknande princip tillämpa bl. a. lagarna i Schweiz (art. 111 f), Italien (art. 575—577), Rumänien (art. 463 f), Sovjetryssland (art. 136—138) och Turkiet (art. 448—450). Även Tyskland har genom en lagändring 1941 övergivit överläggningskriteriet (§ 211). Under inflytandet av strävandena att skapa en s. k. Täterstrafrecht betecknas emellertid i lagtexten gärningen icke längre som Mord, däremot kallas gärningsmannen Mörder. Samma tendens uppvisa Europas senaste straffrättskodifikationer; 1950 års tjeckoslovakiska och 1951 års jugoslaviska lagar uppställa således endast en enhetlig brottstyp samt angiva i anslutning till denna vissa försvårande omständigheter (art. 216 resp. 135). Även i 1950 års grekiska lag (art. 299) bestämmas uppsåtligt dödande som en enhetlig brottstyp. Straffet är dödsstraff eller tukthus på livstid. Har gärningen beslutats och skett under häftig sinnesrörelse, gäller en lindrigare straffskala. I 1950 års italienska strafflagsutkast¹ lämnas den gällande strafflagens princip oförändrad, men dödsstraffet ersättes med tukthus på livstid och de försvårande omständigheterna differentieras annorlunda än enligt äldre lag (art. 566—569).

Vid en granskning av de moderna strafflagarna kan man konstatera att de distinktioner som i stället för eller jämte de tidigare brukade överläggningsmomentet användas för att åtskilja gärningsformerna visserligen variera men dock uppvisa flera gemensamma drag. Stundom brukas mera allmänna formuleringar, såsom »särskilt farlig gärning» (Schweiz), gärningsmannens »låga motiv» (Tyskland, Italien, Sovjetryssland, Jugoslavien) eller hans »farlighet» (Schweiz). Mindre vanligt är att de moderna lagarna kvalificera svåra fall genom att helt allmänt hänvisa till förekomsten av försvårande omständigheter (Norge, Tjeckoslovakien). Vanligt är däremot att vissa typfall angivas såsom exempel på kvalificerat brott. Härvid brukar särskilt framhållas gärningsmannens motiv samt det sätt på vilket gärningen utförts, men även en sådan omständighet som mot vem brottet begåtts beaktas.

Bland omständigheter som kvalificera brottet upptages särskilt ofta det fallet att brottet förövats i syfte att dölja ett annat brott eller för att undgå straff (Norge, Tyskland, Italien, Rumänien, Sovjetryssland, Jugoslavien, Bulgarien, Turkiet). I detta sammanhang kan nämnas att även äldre lagar ibland kvalificera dråp i inskränkt bemärkelse, om det förövas i samband med annat brott (Frankrike, Holland, Portugal m. fl.). Vidare ha några länder kvalificerat dråp som sker för vinnings skull (Tyskland, Sovjetryssland, Jugoslavien, Tjeckoslovakien, Bulga-

¹ Progetto preliminare del codice penale, relazione e testo, del 1—3, Rom 1950.

rien). Gärningsmannens sexuella begär som motiv för brottet räknas som kvalificerande omständighet endast i Tyskland.

Vid kvalifikationen av brottet med hänsyn till sättet för dess förövande bilda grymhet och tortyr mycket ofta de avgörande kriterierna (Tyskland, Rumänien, Italien, Sovjetryssland, Jugoslavien, Tjeckoslovakien, Bulgarien, Portugal). I många, vanligen äldre lagar utgör giftmord en särskild brottstyp (Italien, Frankrike, Österrike, Spanien, Portugal, Turkiet, Egypten).

Såsom fall där gärningens offer kvalificerar brottet angives stundom att flera personer dödats (Sovjetryssland, Jugoslavien, Tjeckoslovakien, Bulgarien). Brott mot anförvanter är i äldre strafflagar ofta kvalificerat (Frankrike, Portugal m. fl.), men i nyare lagar har denna ståndpunkt stundom övergivits (Danmark, Norge, Tyskland, Schweiz, Polen, Sovjetryssland). I andra moderna lagar har dock sådan kvalifikationsgrund bibehållits (Italien, Turkiet, Rumänien, Bulgarien).

Återfall som försvarande omständighet nämnes i några få lagar (Norge, Sovjetryssland, Jugoslavien).

Om således de straffskärpande omständigheterna angivas i många variationer, så äro de förmildrande omständigheterna, i den mån de överhuvud nämnas, i nästan alla strafflagar begränsade till sinnesrörelse eller provokation. Detta gäller såväl för äldre som för nyare lagar. I några länder givas särbestämmelser för dråp som begåtts i samband med äktenskapsbrott, t. ex. om äktenskapsbrytaren ertappas av den förörrättade maken in flagranti (Frankrike, England, Portugal, Rumänien, Turkiet, Egypten); i Italien (art. 587) avse särbestämmelserna för sådant fall icke endast maken utan även dennes föräldrar och syskon.

Barnadråp.

Den omständigheten att ett dråp riktar sig mot gärningsmannens egen avkomling anses ofta utgöra en försvarande omständighet. I många länder har emellertid sådant brott belagts med lindrigare straff, om gärningen förövas av en mor mot hennes barn vid barnets födelse eller omedelbart därefter. Ofta behandlas dylikt brott, barnadråp, såsom en särskild brottstyp vilken icke omfattas av de allmänna bestämmelserna om dråp eller mord. Lagarna presumera att kvinnan i sådant fall handlat under inflytande av ett abnormt själstillstånd, betingat av nedkomsten. Dessutom har hänsyn ansetts böra tagas till den frestelse som kan föreligga hos en ogift moder att söka hemlighålla att hon fött ett utomäktenskapligt barn. Frukthan för nöd eller vanära är ej sällan särskilt utpräglad omedelbart efter förlossningen, och den naturliga moderskärleken gör sig ofta icke gällande förrän senare.

Ehuru fruktan för nöd eller vanära i regel drabbar endast ogifta mödrar, kunna undantagsvis även gifta kvinnor råka i en förtvivlad situation genom framföndandet av barn. Med hänsyn härtill bruka strafflagarna mestadels icke begränsa bestämmelserna om barnadråp till att avse endast gärning av ogift kvinna. Bland nyare lagar enligt vilka bestämmelserna om barnadråp avse allenast barn utom äktenskap kunna nämnas de i Norge (§ 234), Tyskland (§ 217), Rumänien (art. 465) och Turkiet (art. 453).

Vissa lagar privilegiera barnadråp endast om gärningen företagits inom viss tid efter födelsen. Beträffande denna tidrymd äro skillnaderna avsevärda. Medan enligt den norska lagen kräves att brottet ägt rum under födelsen eller inom ett dygn efter denna har i engelsk rätt (Infanticide Act, 1938) tiden utsträckt till tolv månader efter födelsen. I Rumänien (art. 465) motsvarar privilegieringstiden den föreskrivna tid inom vilken födelsen skall anmälas till vederbörande myndighet. I flertalet lagar angives emellertid icke någon viss tid, utan bestämmelsernas tillämplighet göres beroende av om kvinnan vid gärningen stod under inflytande av förlossningens psykiska påverkningar, t. ex. Schweiz (art. 116),

Brott mot person i främmande rätt.

Polen (art. 226), Jugoslavien (art. 138), Tjeckoslovakien (art. 217) och Grekland (art. 303). I åtskilliga länder kompletteras denna förutsättning med bestämmelser om att vissa omständigheter kunna inverka förmildrande på gärningens bedömande, såsom att kvinnan handlat i nöd eller under fruktan för vanära (Danmark, Italien, Spanien, Portugal, Holland, Turkiet) eller att barnet är allvarligt missbildat (Bulgarien). Skillnad mellan svårare och mindre svåra brott, liknande den mellan mord och dråp, göres i Frankrike (art. 300), Holland (art. 290 f) och Belgien (art. 396). Enligt den holländska lagen är avgörande om beslutet att döda barnet fattats före eller efter födelsen.

Uttrycklig föreskrift, såsom i gällande svensk och i finsk lag, att barnadråp kan förövas även genom underlåtenhetshandling saknas vanligen i främmande lagar. I den österrikiska lagen (§ 139) stadgas att detta utgör en förmildrande omständighet.

I Danmark (§ 238) kan försök till barnadråp lämnas straffritt under förutsättning att barnet icke tillfogats skada. Motsvarande gäller i Norge (§ 234) om barnet icke tillfogats betydande skada.

Privilegieringen för modern gäller i allmänhet ej för annan medverkande till brottet. I Frankrike (art. 302 enligt lydelse genom lag den 2 sept. 1941) likställs dock uttryckligen gärningsman och medhjälpare. I Italien (art. 578) uppställs en särskild straffskala för medhjälpare. Enligt den spanska och den portugisiska strafflagen äro bestämmelserna om barnadråp tillämpliga även beträffande moderns föräldrar, om dessa dödat barnet för att dölja dotterns vanheder (art. 410 resp. 356).

Strafflatituderna uppvisa stora skillnader. Utvecklingen synes emellertid gå i riktning mot ett mildare bedömande. Sålunda har man t. ex. i Frankrike år 1941 nedsatt straffen. I många länder kan straffet nedgå till frihetsstraffets legala minimum, t. ex. Danmark (§ 238), Polen (art. 226) och Holland (art. 10, 290 f).

Fosterfördrivning.

Abortlagstiftningen rör ett i nästan alla europeiska länder synnerligen omdiskuterat samhällsproblem som under de senaste decennierna fått en alltmer ökad praktisk betydelse. Ehuru fosterfördrivning i alla länder principiellt är kriminaliserad, föreligga i lagstiftning och praxis avsevärda skillnader mellan länderna. Olikheterna avse främst frågan huruvida särskilda skäl av medicinsk, eugenisk, humanitär eller social natur skola föranleda att havandeskap må avbrytas utan att gärningen skall anses straffbar, s. k. legal abort. I några länder regleras dessa spörsmål genom särskild lagstiftning, men i allmänhet har det överlämnats åt rättstillämpningen att pröva frågan om straffbarhet enligt allmänna grundsatsar om rättsstridighet och nöd.

Någon enhetlig tendens rörande förutsättningarna för legal abort i gällande europeisk rätt kan knappast konstateras. Visserligen har i några länder under senaste tid förutsättningarna för legal abort vidgats samt straffbestämmelserna rörande fosterfördrivning förövad av kvinnan själv mildrats. Men även en utveckling i motsatt riktning kan påvisas. Sålunda tilläts i Sovjetryssland, genom 1920 års lagstiftning, principiellt varje avbrytande av havandeskap som företogs av läkare på sjukhus, men denna lagstiftning upphävdes 1936 och ersattes med stränga straffbud. En liknande utveckling har ägt rum i Spanien, där republiken mildrade den tidigare lagstiftningen men Franco-regimen återinfört stränga stadganden. Även i andra länder (Tjeckoslovakien m. fl.) ha under senare tid förutsättningarna för legal abort bestämts snävare än tidigare varjämte straffen skärpts.

Beträffande förutsättningarna för legal abort kan helt allmänt konstateras att den medicinska indikationen i form av akut fara för moderns liv i alla kulturländer på grund av gynekologiens framsteg siffermässigt icke längre har samma

betydelse som tidigare. I jämförelse därmed tillmåter man numera i många länder den eugeniska indikationen, som tidigare varit föga beaktad, allt större vikt med hänsyn till de moderna vetenskapliga forskningsresultaten på ärftlighetens område. Detta gäller såväl beträffande psykiska som fysiska sjukdomar av ärftlig karaktär. Den humanitära eller etiska indikationen — som avser vissa fall av brottslig behandling, t. ex. våldtäkt och blodskam — har siffermässigt mindre betydelse om man bortser från krigstider, men tillmätes naturligtvis principiell vikt. En rent social indikation erkännes för närvarande ingenstades som generell straffrihetsgrund, ehuru regler om straffnedsättning och eftergift av åtal eller påföljd i dylika fall ha stor praktisk betydelse.

Kristendomens inflytande har varit betydande på förevarande område. Den katolska kyrkans stränga inställning till dödande av foster har åtminstone tidigare inneburit att icke ens medicinska indikationer ansetts kunna rättfärdiga avbrytande av havandeskap. Denna ståndpunkt har dock något modifierats i ett påvligt dekret 1930, enligt vilket sådana läkemetoder som indirekt kunde äventyra fostrets utveckling, operation av modern el. dyl. icke utan vidare anses förkastliga. Den evangeliska kyrkans ställningstagande till erkännande av vissa indikationer är icke alldeles enhetligt. I regel torde legalisering av abort på andra grunder än medicinska anses innebära ett avsteg från principen om livets okränkbarhet.

En jämförande granskning av gällande europeisk lagstiftning visar att nästan alla länder i större eller mindre grad erkänna den medicinska indikationen som straffrihetsgrund.

Den belgiska strafflagen kriminaliserar varje avbrytande av havandeskap. Förövas gärningen av annan än kvinnan själv men med hennes samtycke, äro både gärningsmannen och kvinnan straffbara (art. 350, 351). Abort som varit nödvändig av medicinska skäl anses straffri i doktrin och praxis. Något uttryckligt stöd i lag härför finnes dock ej.

I Frankrike erkännes genom lagen den 29 juli 1939 »relatif à la famille et à la natalité française» (art. 87) den medicinska indikationen, under förutsättning att gärningen är påkallad med hänsyn till »la sauvegarde de la vie de la mère gravement menacée». I 1947 års »code de déontologie médicale» (art. 32) stadgas om läkarens skyldigheter i sådana fall. För abort kräves principiellt kvinnans samtycke.

Enligt engelsk rätt straffas fosterfördrivning utomordentligt strängt (the Offences against the Person Act, 1861, sect. 58 och 59 samt the Infant Life Preservation Act, 1929). I rättspraxis har medicinsk indikation erkänts som straffrihetsgrund (R. v. Bourne, 1939).

I Italien straffas varje fosterfördrivning strängt (art. 545); den medicinska indikationen nämnes icke i strafflagen. I 1950 års strafflagsutkast (art. 589) följes samma linje. Minimistrafte är reclusionen i två år. Emellertid torde väl art. 54, som behandlar nödsituation (stato di necessità), enligt sin lydelse kunna åberopas, om moderns liv ej kan räddas på annat sätt.

I Spanien stadgade 1850 års och 1870 års Código penal stränga straff för fosterfördrivning. Under republikens första år mildrades straffskalorna. Genom lagstiftning 1936 erkändes under vissa förutsättningar den medicinska, den eugeniska och den etiska indikationen. Denna lag, som upphävdes när Franco kom till makten, ersattes 1944 med nya föreskrifter i strafflagen (art. 411—417). Fosterfördrivning brukar numera straffas mycket strängt i Spanien. I strafflagen göres ej undantag ens för terapeutisk eller på annat sätt indicerad abort, dock torde i sådant fall art. 8, som avser nödsituation, ofta kunna tillämpas.

Den holländska lagen gör icke något förbehåll för medicinsk indikation (art. 295—298 och art. 251 bis), men denna erkännes såsom grund för straffrihet i doktrin och praxis.

I Schweiz gäller straffrihet om fosterfördrivning företagits för att avvända »eine unmittelbare, nicht anders abwendbare Lebensgefahr oder grosse Gefahr dauernden schweren Schadens an der Gesundheit der Schwangern» (art. 120).

Enligt den österrikiska strafflagen angives sedan 1937 den medicinska indikationen ungefär likadant som i Schweiz (§ 357 a).

I den jugoslaviska strafflagen (art. 140) erkänns medicinsk indikation och »andra berättigade fall» såsom straffrihetsgrund; de närmare förutsättningarna för legal abort avses skola angivas i särskild lagstiftning. Därjämte kan jugoslavisk domstol efter eget skön nedsätta straffet, om omständigheterna äro synnerligen mildrande (art. 43).

Medan jämförelsevis många länder i lagstiftning eller praxis erkänna den medicinska indikationen, är det relativt få länder som därutöver låta eugenisk eller etisk indikation grunda straffrihet. Följande länder komma här i fråga.

I Sovjetryssland ansågs, som redan nämnts, i praxis redan efter oktoberrevolutionen och officiellt genom lag den 18 februari 1920 varje avbrytande av havandeskap rättsenligt, om det företogs med kvinnans samtycke av läkare på sjukhus. Den som i annat fall företog abort var straffbar, dock ej kvinnan själv. Senare (1924—1927) infördes vissa begränsningar i befogenheten till legal abort, bl. a. krävdes intyg om kvinnans hälsotillstånd och sociala situation. Sådant intyg granskades av en särskild kommission. I december 1928 begränsades abortbefogenhet för förstgravida kvinnor. Genom 1936 års lag om familjens skydd blev fosterfördrivningen principiellt kriminaliserad. Undantag gällde endast då bärande medicinska och eugeniska skäl påkallat abort. Denna reglering är från 1937 införlivad med strafflagen (art. 140, 140 a, 140 b). Abort är sedan dess tillåten endast av medicinska skäl, om moderns liv eller hälsa allvarligt är hotad eller om modern eller fadern lider av allvarlig ärftlig sjukdom. Kvinna som själv fördriver sitt foster straffas dock endast med offentligt klander eller vid återfall med böter (art. 140 b). Även i Bulgarien är straffet för kvinnan själv endast offentligt klander, såvida icke brottet anses som grovt (art. 134).

Den rumänska strafflagen erkänner medicinsk och eugenisk indikation (art. 484), den sistnämnda dock begränsad till att gälla ärftlig sinnessjukdom. I Polen (art. 233) är beskrivningen av den medicinska indikationen påfallande vidsträckt; avbrytande av havandeskap är strafflöst om åtgärden var nödvändig med hänsyn till kvinnans hälsa. Dessutom erkännes etisk indikation. Den nya grekiska lagen (art. 304) upptager i stort sett liknande stadganden som den polska lagen. I Tjeckoslovakien hade i 1926 års strafflagsutkast skett en avsevärd utvidgning av indikationsfallen; bland dessa upptogs även social indikation. I 1950 års strafflag (art. 218) ha emellertid dessa tankar icke förverkligats. Legal abort kan ske endast av medicinska eller eugeniska skäl.

I Tyskland erkändes medicinsk indikation först i praxis genom ett par på sin tid uppmärksammande utslag 1927 och 1928 av Reichsgericht om s. k. »übergesetzlicher Notstand».¹ Senare reglerades frågan i 1933 års Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses (ändrad den 26 juni 1935). Lagens § 14 som behandlar den medicinska indikationen är i Västtysklands flesta länder fortfarande i kraft.² Stadgandena om den eugeniska indikationen äro numera, sedan de tyska »Erbgesundheitsgerichte» upphävts, icke tillämpliga i Västtyskland. Den etiska indikationen behandlas icke i lagen.

I Östtyskland har die Deutsche Demokratische Republik den 27 september 1950 genom »Gesetz über den Mutter- und Kinderschutz und die Rechte der Frau» (§ 11) reglerat indikationsfrågan enhetligt. Endast medicinsk och eugenisk indikation erkänns, den sistnämnda »wenn ein Elternteil mit schwerer Erbkrankheit belastet ist».

¹ Amtliche Sammlung Bd 61 s. 242 och Bd 62 s. 137.

² SCHÖNKE, Strafgesetzbuch s. 585.

Inom nordisk lagstiftning råder nära överensstämmelse mellan den finska abortlagen och den svenska lagen om avbrytande av havandeskap. I Norge saknas uttryckliga lagbestämmelser om legal abort. Medicinsk indikation erkännes dock enligt allmänna grundsatser. I andra fall där ömmande omständigheter föreligga sker ofta eftergift av åtal. I Danmark erkännes genom 1937 års lov om foranstaltninger i anledning af svangerskab m. m. medicinsk, etisk och eugenisk indikation och detsamma gäller enligt 1935 års isländska lag.¹

I jämförelse med spörsmålen rörande förutsättningarna för legal abort har frågan om fosterfördrivningsbrottets lagtekniska utformning i övrigt endast mindre betydelse.

I regel straffas fosterfördrivning blott som uppsåtligt brott. Stundom upp-
tages en särskild straffbestämmelse för det fall att uppsåtlig misshandel av ha-
vande kvinna medfört fostrets död (Belgien, Italien, Ungern, Rumänien).

I äldre lagar likställas ofta brottssubjekten med varandra, så att kvinnan och en medverkande tredje man straffas efter samma straffskala.

Det kriminalpolitiska syftet att bekämpa aborter som företagas av kvacksalvare i vinningssyfte har på många håll medfört att sådant syfte uppställts såsom kvalificerande brottsförutsättning. Samtidigt trädde i många länders lagar kvinnan själv mer och mer i bakgrunden; strafflatituderna för hennes brott nedsattes och, i länder som tillämpa opportunitetsprincipen, eftergavs ofta åtal. I några länder har därjämte preskriptionstiden för kvinnans brott avsevärt förkortats (Schweiz, Danmark).

De flesta länder uppställa strängare straffskalor för den som företager abort vanemässigt. Ofta anges vinningssyfte, yrkesmässighet eller återfall som kvalifikation. Man kan konstatera en viss tendens att skärpa straffen i dylika fall.

Särskilt i romanska länder men under senare tid även i andra länder straffas utövare av vissa yrken strängare, främst läkare, barnmorskor, apotekare och liknande persongrupper (Frankrike, Belgien, Italien, Spanien, Portugal, Holland, Jugoslavien, Tjeckoslovakien). Däremot har Danmark principiellt nedsatt straffet för legitimerad läkare som med kvinnans samtycke rättsstridigt avbryter havandeskap. Även i Sovjetryssland straffas läkare mildare än kvacksalvare.

Dödlig utgång såsom objektivt överskott utgör i många länder en kvalifikationsgrund (Belgien, Holland, Polen, Sovjetryssland, Turkiet, Schweiz), i andra strafflagar anses brottet kvalificerat redan om det medfört allvarlig skada för kvinnans hälsa (Danmark, Italien, Österrike, Rumänien). Gärningsmän som handla utan kvinnans samtycke komma regelmässigt under strängare straffbud.

Den allmänstraffrättsliga frågan om försökets straffbarhet har i många länder föranlett häftiga diskussioner. Besvarandet har mestadels överlåtits åt doktrin och praxis, vilket medfört olika resultat i skilda länder. Sålunda har i tysk rättspraxis, trots motstånd från många tyska straffrättsteoretikers sida, även försök mot odugligt objekt — kvinnan har aldrig varit havande — straffats, medan enligt fransk rättspraxis sådana fall lämnats straffria. I några länder har denna fråga lösts i lag, t. ex. i England där straff inträder enbart för en medverkande men ej för kvinnan själv. I 1937 års danska lag (§ 6) uteslutes straff för försök med odugligt medel. I 1922 års tyska utkast² upptogs en motsvarande föreskrift (§ 225) vilken avsåg försök både med otjänliga medel och mot odugligt objekt.

I Portugal (art. 358: 2) kan kvinnan själv i motsats till en medverkande aldrig straffas för försök. Motsvarande gällde intill 1939 även i Frankrike. I Belgien straffas försök endast om gärningen begåtts utan kvinnans samtycke (art. 348), i alla andra fall gäller straffrihet, dock ej för medverkande läkare (art. 353).

¹ Se EINAR ARNORSSON i Nordisk Tidskrift for Strafferet 1936 s. 1 f.

² GUSTAV RADBRUCHS Entwurf eines Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuches (Tübingen 1952) s. 28.

Ingen stat erkänner, som ovan framhållits, generell social indikation såsom straffriande omständighet. Detta utesluter emellertid icke att i åtskilliga länder straffnedsättning kan inträda, om gärningen föranletts av social nöd. I Schweiz (art. 120) må domaren nedsätta straffet efter eget skön, om aborten skett »wegen einer anderen schwereren Notlage» (t. ex. egen materiell nöd, familjens armod el. dyl.).¹ Fruktan för social vanära privilegierar ibland brottet icke endast för kvinnan själv utan även för tredje man som är anhörig (Italien, Turkiet). I några länder, t. ex. Ungern och Rumänien, anses redan utomäktenskapligt havandeskap som sådant utgöra grund för privilegiering även för kvinnans medhjälpare.

I Holland straffas även den som, utan att företaga fosterfördrivning eller försök därtill, tagit havande kvinna under behandling som angives vara ägnad att medföra att havandeskapet avbrytes. Har gärningsman handlat för att bereda sig vinning eller är han läkare, apotekare eller liknande yrkesutövare, anses brottet kvalificerat (art. 251 bis). I andra länder kan redan ett erbjudande att företaga eller främja illegal abort vara straffbart (Tyskland, Österrike, Frankrike, Belgien, Grekland).

I många länder bekämpas illegala aborter även därigenom att tillverkning, försäljning, rekommendation och utställning av utvärtes eller invärtes medel för abort kriminaliseras (Tyskland, Holland, Danmark, Belgien, Frankrike, Grekland m. fl.).

Åtskilliga länder straffa dessutom fader som undandrager sig att ge kvinnan hjälp i anledning av utomäktenskapligt havandeskap, om hon under inflytande av denna omständighet fördriver sitt foster. Stundom anses sådant brott fullbordat redan om den havande kvinnan kommit i nöd (Danmark, Norge, Schweiz).

Straffen för fosterfördrivning äro mycket varierande. Som redan nämnts kan för närvarande påvisas en tendens att skärpa straffet för personer som vane-mässigt eller i vinningssyfte företaga abort samt att mildra straffet för kvinnan

Dödande av annan på dennes begäran eller med hans samtycke.

Då någon dödat annan på dennes begäran eller med hans samtycke skiljer sig gärningsmannens motiv i allmänhet så väsentligt från dem som eljest föreligga vid dödande att fråga uppkommer, huruvida gärningen bör bedömas enligt de allmänna reglerna om dråp och mord. Ofta handlar gärningsmannen i sådant fall av hederliga och altruistiska motiv.

De viktigaste av hithörande fall äro de som brukas betecknas som eutanasi. I egentlig bemärkelse är eutanasi beteckningen för en lätt och smärtfri död. I begreppet inlägges emellertid ofta något mera, vanligen en befogenhet att hjälpa svårt sjuka människor till en för tidig död. Begreppet är i denna mening flertydigt, men följande tre huvudtyper av fall kunna urskiljas.

Den första huvudtypen avser gärningar som rikta sig mot svårt vanföra eller sinnessjuka och där begäran eller samtycke till handlingen icke föreligger annat än möjligen från den sjukes målsman. I utländsk litteratur har gjorts gällande att lagstiftningen borde tillåta dylika gärningar mot »andligt döda» och till stöd härför har åberopats skäl av såväl etisk som social och juridisk natur.²

I forntiden ansågs på många håll (t. ex. Sparta, Keos) sådana gärningar vara i samhällets intresse; även den romerske filosofen Seneca ansåg att de motsvarade det mänskliga förnuftet. Efter kristendomens genombrott har emellertid icke i något kulturland upptagits lagbestämmelser som avgränsa handlingar av detta slag från uppsåtligt dödande i allmänhet. Under andra världskriget förekom i det

¹ THORMANN—V. OVERBECK, Schweizerisches Strafgesetzbuch bd 2 (Zürich 1941) s. 32.

² Se t. ex. BINDING-HOCHE, Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens, 2 uppl. (1922).

nazistiska Tyskland att anstaltsläkare med injektioner dödade intagna patienter, om dessa visade hopplös dementia eller liknande sinnessjukdom. Sådana handlingar företogs dock icke med stöd av lag utan på grund av en hemligstämplad »Führerbefehl» den 1 sept. 1939.¹ Efter krigets slut ha tyska domstolar principiellt i sådana fall dömt för mord, om för gärningsmannen icke en nödsituation visats föreligga.

En andra huvudtyp av eutanasi fall är att läkare eller annan av medlidande eller barmhärtighet dödar en människa som lider av obotlig sjukdom och har svåra plågor. De straffrättsliga problem som härvid uppkomma äro sedan länge mycket diskuterade och omstridda.² Det torde emellertid icke finnas någon lagstiftning enligt vilken eutanasi gärningar av detta slag principiellt betraktas som straffria. Den sovjetryska strafflagstiftningen av år 1922 innehöll i sin ursprungliga text (art. 143) föreskriften att dödade av annan på grund av medlidande skulle vara strafflöst, men stadgandet bortföll senare. Däremot ha många länders strafflagar privilegierat sådana brott och skilt dem från det vanliga dråpet. Såsom exempel kan anföras den norska strafflagen, där enligt § 235 straffnedsättning kan äga rum om »nogen av medlidenhet [har] berøvet en håbløs syk livet». Enligt denna föreskrift utgör således den dödades begäran eller samtycke icke någon absolut förutsättning för lagrummets tillämplighet. Enligt en motsvarande bestämmelse i den polska lagen (art. 227) och den grekiska lagen (art. 300) kräves såväl att gärningsmannen handlat av medlidande som att gärningen skett på den dödades begäran.

De flesta främmande strafflagar som privilegiera gärningar av nu ifrågavarande slag uppställa den dödades samtycke eller begäran, ofta kvalificerat till hans uttryckliga eller allvarliga begäran, såsom förutsättning för bestämmelsernas tillämplighet utan att såsom ytterligare förutsättning kräva att den dödade var hopplost sjuk eller att gärningsmannen handlat av medlidande. Hit höra Danmark (§ 239), Tyskland (§ 216), Italien (art. 579), Schweiz (art. 114), Holland (art. 293) samt Rumänien (art. 468), I Norge existerar vid sidan av den ovan nämnda privilegieringen ett stadgande om straffnedsättning vid dödade med samtycke (§ 235).³

I Sovjetryssland, Jugoslavien, Tjeckoslovakien och Bulgarien behandlas eutanasi fallen ej som en särskild brottstyp. Bland andra strafflagar som icke känna till någon privilegiering eller straffnedsättning i hithörande fall må nämnas lagarna i Frankrike, Österrike och Turkiet. Detsamma gäller för den engelska rättsens del.

Som den tredje huvudtypen av eutanasi gärningar kan upptagas de fall som bruka betecknas som dödshjälp. Härmed åsyftas att någon, främst genom läkemedel, förkortar en döendes smärtor utan att denne begärt eller uttryckligen samtyckt till åtgärden.

I den juridiska litteraturen ha dessa olika fall icke alltid klart avgränsats från varandra.

Både vetenskap och folkopinion i främmande länder visa en betydligt mera positiv hållning till dödshjälp än till annan eutanasi. Man synes ofta anse för givet att dödshjälp förekommer i ej ringa utsträckning samt att sådan gärning av de anhöriga betraktas icke som brott utan som barmhärtighet. Emellertid riktas, särskilt från kyrkligt håll, ett starkt motstånd mot varje handling som avser att förkorta en människas dödskamp.⁴

¹ Jfr MITSCHERLICH-MIELKE, *Das Diktat der Menschenverachtung* (1947).

² Jfr avhandlingar av GRAVEN, *Revue de criminologie et de police technique* 1950 s. 27, COLIGNON, *Revue (belge) de droit pénal et de criminologie* 1950/51 s. 60 och GOETZELER, *Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht* 1950 s. 403.

³ Enligt Uruguays strafflag (1933) äger domstolen eftergiva påföljd, om gärningen förövats av medlidande (art. 37). Enligt Colombias strafflag (1935) kan i sådana fall domstolen fria från straff (art. 364).

⁴ Jfr GOETZELER, *Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht* 1950 s. 428.

Brott mot person i främmande rätt.

I utländsk lagstiftning torde dödshjälp knappast någonstades ha behandlats som ett särfall. Undantag utgöra de ovan återgivna föreskrifterna i den norska och den uruguayiska lagen. Emellertid förekomma i praxis även fall där den döende uttryckligen begär att hans plågor skola förkortas. Här kunna bestämmelserna rörande dödande på begäran tillämpas.

Själv mord.

Frågan om kriminalisering av försök till självmord och medverkan till annans självmord sammanhänger i hög grad med lagstiftarens allmänna grundsyn och livsinställning. Om från samhällets synpunkt behov av kriminalisering föreligger är omtvistat.

Försök till självmord torde för närvarande vara kriminaliserat endast enligt engelsk rätt; enligt detta rättssystem utgör självmord ett brott.¹ Konfiskation av självmördarens förmögenhet gällde intill 1873. I Österrike var försök till självmord straffbart intill omkr. 1850.

I många länder har man tagit avstånd från att kriminalisera medverkan till självmord, t. ex. Frankrike, Tyskland, Belgien och Finland. I andra länder begränsas kriminaliseringen till vissa särskilda fall. Schweiz straffar sålunda medverkan blott om gärningsmannen handlat av egennyttiga (»selbstsüchtige») motiv (art. 115). I Sovjetrysslands strafflag (art. 141) finnes ett särskilt straffbud för det fall att någon genom grym behandling föranleder en beroende person att begå självmord.

I andra länder göres bestraffningen av medverkan till självmord beroende på om självmordet utförts eller lyckats, t. ex. Norge (§ 236), Holland (art. 294), Rumänien (art. 468), Jugoslavien (art. 139), Turkiet (art. 454) och Tjeckoslovakien (art. 226). I Polen bestraffas endast anstiftan till självmord (art. 229). Eljest är det vanligt att, där medverkan till självmord överhuvud är kriminaliserat, varje form av medverkan är straffbar (Danmark, Norge, Schweiz, Jugoslavien, Holland, Polen, Italien, Spanien, Rumänien, Turkiet och Tjeckoslovakien).

Några länder kvalificera brottet om det riktar sig mot barn eller mot beroende eller omdömeslösa personer (Tjeckoslovakien, Bulgarien, Italien, Jugoslavien). Även i Sovjetryssland är medverkan till annans självmord straffbar under sådana omständigheter. I Danmark gäller en strängare straffskala om brottet sker av »egennyttige bevæggrunde» (§ 240).²

Minimistraffen äro liksom vid dödande på begäran mycket varierande. I Danmark stadgas sålunda böter eller hæfte och i Italien fängelse i fem år, om gärningen lett till försök till självmord. Den rumänska strafflagen ger möjlighet till straffnedsättning för medverkan till självmord, om gärningen skett av medlidande för att förkorta plågorna hos en obotlig sjuk (art. 468).

Misshandel.

Misshandelsbrottens bestämning och inbördes differentiering samt dessa brotts avgränsning mot andra närstående brottstyper ha alltid ansetts erbjuda betydande svårigheter av dogmatisk och praktisk natur. Att lagstiftaren här haft att lösa särskilt mångsidiga och komplicerade problem framgår ofta redan därav att misshandelsbrotten med deras olika objekt, grader, förutsättningar och gärningsformer bruka kräva tämligen vidsträckt utrymme i strafflagarna. Därutöver visar rättspraxis i nästan alla länder att lagstiftaren på detta område tvingats lämna osedvanligt stort utrymme för domarens eget bedömande. Gärningsformerna äro så olikartade att de undandraga sig varje försök till en uttömmande kasuistik.

¹ Jfr KENNY'S Outlines of criminal law. An entirely new edition by J. W. CECIL TURNER (1952) s. 137 f.

² I den av en fransk och en italiensk kriminalist skapade kinesiska strafflagen av år 1935 kriminaliseras principiellt medverkan till annans självmord, dock att påföljd kan eftergivvas om gärningen skett efter överenskommelse att dö gemensamt (art 275).

En jämförande granskning av föreskrifterna i främmande rätt försvåras avsevärt, fränsett rättsordningarnas materiellt-rättsliga skillnader, av språkliga hinder. Sålunda ha exempelvis uttrycken misshandel i svensk och finsk lag, Misshandlung i tysk, österrikisk och schweizisk lag och mishandeling i holländsk lag visserligen gemensamt etymologiskt ursprung men olikartad juridisk innebörd. I svensk rätt omfattar begreppet misshandel principiellt alla kränkningar av annans kroppsliga integritet. Motsvarande begrepp i Tyskland och Schweiz är Körperverletzung; Misshandlung är allenast en form av Körperverletzung eller avser, såsom enligt den schweiziska lagen, gärning som riktas mot barn (art. 134) eller djur (art. 264). Den österrikiska strafflagen (§ 152) använder uttrycket körperliche Beschädigung; begreppet Misshandlung förekommer där blott i samband med förolämpande beteende (§ 496), kroppssaga av barn (§§ 413, 414) o. dyl.

Den danska lagen använder uttrycken legemskrænkelse och legemsbeskadigelse (§ 244) och låter mishandling kvalificera dessa brott (§§ 244 och 245). I norsk lag skiljes mellan legemsfornærmelse (§ 228), som utgör det ringare brottet, och legemsbeskadigelse (§ 229). I italiensk lag användes uttrycket lesione personale (art. 582). Det likalydande spanska uttrycket lesiones (art. 418 f) är ej synonymt härmed. Liknande gäller beträffande motsvarande uttryck och begrepp i andra lagar. Deras innebörd kan förstås endast om man granskar de begreppsbestämningar som göras i lagarna samt den tolkning som åt bestämmelserna givits i teori och praxis.

Lagarnas påfallande olikheter sammanhånga i väsentlig grad med skilda rätts-traditioner. Den romerska och den germanska rätten visa även här avsevärda skillnader. Den romerska rättens realinjuria bildade sålunda en mycket mera omfattande brottskategori än den germanska rättens brott mot kroppslig integritet. I motsats till romersk doktrin, som alltid förutsatte animus injuriandi hos gärningsmannen, saknade vidare de subjektiva brottsförutsättningarna nästan all betydelse i germansk rätt. Avgörande var i stället gärningens följd. Misshandelsbrott kunde således föreligga även utan att gärningsmannen handlat uppsåtligt eller av oaktsamhet. I den germanska rätten saknades en systematisk sammanfattning av misshandelns olika arter. Man skilde ursprungligen endast mellan vissa brottsresultat, såsom stympning, förlamning och vissa slag av sår, vilka fastställdes efter yttre kriterier. I de rättssystem som utvecklats på den germanska rättens grund äro bestämmelserna om misshandelsbrott mera kasuistiskt utformade och gälla endast realinjuria i inskränkt bemärkelse. Medan exempelvis det svenska misshandelsbrottet avser allenast gärningar som direkt rikta sig mot annans kropp, omfattar denna brottstyps motsvarigheter i engelsk rätt, assault och battery, liksom den romerska rättens realinjuria varje i fientligt syfte mot annan riktat våld, t. ex. frihetsberövande, vissa fall av hot eller sönderskärning av kläder som någon bär på sig.

Om man bortser från detaljerna i främmande rätt kunna följande huvudsynpunkter och distinktioner rörande misshandelsbegreppet konstateras.

I alla rättssystem kriminaliseras gärningar som innefatta allvarliga rättsstridiga ingrepp i kroppens substans eller angrepp mot kroppens funktioner. I alla länder äro därför principiellt sådana handlingar straffbelagda som rubba den fysiska hälsan eller nedsätta människans kroppsliga kraftkällor. Den allmänna överensstämmelse som trots termernas och begreppens olikheter råder går emellertid avsevärt längre. I de flesta lagar utsträcker kriminaliseringen till att omfatta även vissa andra handlingar som icke orsaka sådant men. Vid sidan av kroppens substans och funktioner skyddas sålunda, i mer eller mindre vidsträckt omfattning, människans fysiska integritet mot handlingar som innebära intrång i hennes kroppsliga välbefinnande, t. ex. framkallande av illamående eller smärta. I detta hänseende visa emellertid lagarna betydande olikheter. Några

strafflagar skilja gärningar av detta slag begreppsmässigt från misshandelsbrotten. Hit hör den italienska lagen, som bland misshandelsbrottets objektiva brottsförutsättningar upptager att gärningen framkallat sjukdom (art. 582). Emellertid finnes i denna lag särskilda bestämmelser om straff för vissa våldshandlingar som ej innefatta framkallande av sjukdom (art. 581). Även enligt den schweiziska lagen (art. 122 f) hör framkallande av kroppsskada eller sjukdom till förutsättningarna för misshandelsbrott, men lagen upptager därjämte ett särskilt målsägandebrott som avser sådana »Tätlichkeiten» som icke medföra skada för hälsa och kropp (art. 126). Även den polska lagen (art. 239) och den rumänska lagen (art. 470) innehålla liknande stadganden. Den franska Code pénal behandlar dessa frågor mera kasuistiskt genom differentierande bestämmelser under rubriken »Blessures, coups, tout autre violence ou voie de fait» (art. 309 f).

Såsom ovan anmärkts lämna de flesta lagar betydelsefulla gränsdragningsfrågor att lösas i rättsstillämpningen, t. ex. frågan huruvida vållande av psykisk skada som ej har karaktär av sinnessjukdom skall anses såsom misshandelsbrott. Detsamma gäller beträffande handlingar vilka innebära framkallande av kväljningar, äckel eller svimning samt hypnos, avklippande av hår eller skägg, utsvältning, överansträngning av underordnade, vållande av depression genom osanna meddelanden eller grymma skämt och många andra dylika handlingar.

Bland de många problem som brukat särskilt uppmärksammas inom doktrinen är frågan om misshandelns förhållande till medicinsk operation och till kroppssaga, i synnerhet spørsmålet huruvida genom dylika handlingar misshandelsbrottets objektiva rekvisit förverkligas. Detta problem är ofta ingalunda av blott teoretisk natur. I de flesta länder blir lösningen avgörande för frågan om en läkare som verkställer en operation utan patientens samtycke skall straffas för misshandel. Motsvarande spørsmål uppkomma beträffande den som utövar kroppssaga mot barn som ej står under hans vårdnad.

I tysk doktrin, där operationsfallet särskilt ingående behandlats, är den förhärskande uppfattningen den, att varje operation uppfyller misshandelsbrottets objektiva rekvisit. Läkarens strafflöshet motiveras enligt denna uppfattning med att han i subjektivt hänseende icke uppfyller förutsättningarna för straffbarhet.¹ Enligt en annan uppfattning bör såsom förutsättning för misshandelsbrott uppställas att gärningen riktade sig mot ett kropps intresse.² Enligt fransk doktrin uteslutes straffbarhet allenast om läkaren med hänsyn till sin yrkesställning, sin »droit de guérir», icke handlat rättsstridigt.³

I den schweiziska liksom i den italienska lagen har förevarande spørsmål i viss grad fått sin lösning i lagtexten genom att såsom objektiv brottsförutsättning upptagits att handlingen medfört skada för kropp eller hälsa. Frågan om straff för misshandel på grund av företagen operation uppkommer således här endast om en utan samtycke företagen operation misslyckas. Såsom grund för straffrihet i sådana fall har i schweizisk doktrin gjorts gällande såväl att läkarbehandling redan i objektivt hänseende aldrig kan anses som misshandel som att straffrihet kan inträda endast av subjektiva skäl. I sistnämnda hänseende framhålles att »die staatliche Förderung der ärztlichen Berufsausübung einen Rechtfertigungsgrund bildet».⁴

Det kan i detta sammanhang förtjäna nämnas att det nu behandlade spørsmålet i skilda utkast till ny tysk strafflag lösts genom ett särskilt stadgande som principiellt utesluter läkares bestraffning för uppsåtlig misshandel.

I fråga om kroppssaga som riktar sig mot barn eller ungdom innehålla de flesta

¹ Se EBERMAYER m. fl., Strafgesetzbuch bd 2, 7 uppl. (1951) s. 225.

² Se SCHÖNKE, Strafgesetzbuch s. 601 f samt WELZEL, Das deutsche Strafrecht (1947) s. 138.

³ Se DONNEDIEU DE VABRE, Traité de droit criminel et de législation pénale comparée, 3 uppl. (1947) s. 246.

⁴ Se HAFTER, Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts, Allgemeiner Teil, 2 uppl. (1946) s. 165.

strafflagar bestämmelser om straff för den som överskrider lagenlig aganderätt. Ofta skiljas sådana gärningar begreppsmässigt från det vanliga misshandelsbrottet. Bestämmelserna upptagas då vanligen i anslutning till bestämmelser om försummelse av vårdnadsplikt mot beroende personer. Såsom exempel kunna nämnas strafflagarna i Tyskland (§ 223 b), Schweiz (art. 134, 135), Italien (art. 571, 572), Rumänien (art. 476), Norge (§§ 219, 386), Danmark (§ 213) och den engelska Children and Young Persons Act, 1933. Ehuru flertalet moderna strafflagar i en eller annan form stadga straff för överskridande av aganderätt, finnas länder som helt sakna uttryckliga lagbestämmelser härom, t. ex. Jugoslavien och Tjeckoslovakien.

Frågan huruvida kroppsaga skall straffas enligt de allmänna bestämmelserna om misshandel i det fall att gärningsmannen ej kan åberopa uppfostrings- eller vårdnadsskyldighet är i regel ej särskilt behandlad i nyare lagar. I rättstillämpningen motiveras stundom straffrihet i dylika fall med att lindrig kroppsaga av barn på bar gärning ej motsvarar misshandelsbrottets objektiva rekvisit. Såsom grund för straffrihet hänvisas även till allmänna principer om rättsstridighet eller sedvanerätt eller presumerat samtycke av den vårdnadsberättigade.¹ Utvecklingen synes mer och mer gå i riktning mot att straffbelägga aga som förövas mot barn över vilka gärningsmannen ej har vårdnadsrätt.

Den mångskiftande naturen hos misshandelsbrottet och denna brottsarts stora praktiska betydelse har i allmänhet framtingat en mängd olika graderingar och straffskalor. Särskilt i äldre lagar märkes en stark tendens att bilda brottstyper på kasuistisk väg. Man kan här urskilja två huvudprinciper. Enligt den ena lägges avgörande vikt vid gärningens följd, enligt den andra lägges sättet för gärningens begående till grund för indelningen. De moderna lagarna kännetecknas i regel av att mera enhetliga brottstyper uppställts och av att större frihet lämnats åt domaren.

I de lagar som lägger *gärningens följd* till grund för indelningen kunna mestadels urskiljas två eller tre huvudtyper. Stundom utgör det fall att någon genom uppsåtlig misshandel vållat annans död det svåraste fallet; ibland behandlas detta fall som en särskild brottstyp.

Den franska Code pénal straffar »blessures, coups, tout autre violence ou voies de fait» art. 311, 312) och indelar brottet i grader allteftersom gärningen orsakat »une maladie ou incapacité de travail personel» under tjugo dagar, sådana följer för längre tid eller »mutilation, amputation ou privation de l'usage d'un membre, cécité, perte d'un œil ou autres infirmités permanentes». Andra lagar åter skilja endast mellan enkel och svår misshandel och bestämma den svåra misshandeln efter gärningens resultat, t. ex. Tyskland (§ 224), Holland (art. 82, 300, 302), Schweiz (art. 122, 123) och Tjeckoslovakien (art. 219 f). De flesta lagar skilja mellan tre grupper, såsom Ungern (art. 301), Bulgarien (art. 139—141), Sovjetryssland (art. 142, 143), Italien (art. 582, 583), Rumänien (art. 471—473), Turkiet (art. 456), Polen (art. 235—237), Jugoslavien (art. 141, 142) och Belgien (art. 398—400). I Danmark (§§ 244—246) och Norge (§§ 228—232) har uppdelningen drivits längre. Den kasuistiska uppräknningen i nu nämnda lagar av de svårare fallen innehåller många varianter, såsom förlust av talförmåga, syn, hörsel, kroppsdel, rörelseförmåga eller fortplantningsförmåga. I några lagar genombrytes kasuistiken genom att de svåraste fallen angivas endast som vägledande exempel. Så sker exempelvis i lagarna i Schweiz (art. 122: »eine andere schwere Schädigung») och i Danmark (§ 246: »eller tilføjer han ham anden skade på legeme eller helbred af lige betydning»).

Vid en indelning som lägger gärningens resultat till grund uppstår problemet hur de fall skola bedömas där resultatet ej omfattats av gärningsmannens uppsåt.

¹ Se härom bl. a. SCHÖNKE, Strafgesetzbuch s. 603 f.

I äldre strafflagar tillräknas i regel gärningsmannen det objektiva överskottet, t. ex. Tyskland (§ 224) som emellertid kvalificerar gärningen om brottsresultatet var »beabsichtigt» (§ 225). Liknande gäller enligt fransk lag (art. 311), som principiellt tillräknar gärningsmannen objektivet överskott och därutöver kvalificerar brott vilka begåtts med »préméditation» eller »guet-apens». Belgien (art. 398—401), Österrike (§ 155 a), Ungern (art. 305) och Rumänien (art. 474, 477) tillämpa samma princip och skärpa straffet om gärningsmannens avsikt direkt var riktad på att åstadkomma det inträffade resultatet.

I motsats till nu berörda lagar tillämpas i den schweiziska strafflagen en skuldprincip. I art. 124 stadgas sålunda: »Hat der Täter die schwere Folge, die er verursacht, weder verursachen wollen noch voraussehen können, so gilt für ihn die Strafe der Körperverletzung, die er verursachen wollte.» Motsvarande gäller enligt exempelvis polsk lag, där straff för objektivet överskott begränsas genom en bestämmelse i strafflagens allmänna del (art. 15:2) av den innebörden att effekten av en handling tillräknas gärningsmannen endast om han förutsett denna eller det ålegat honom att förutse den. Liknande regler gälla i dansk och norsk lag där, såsom förutsättning för straff eller straffskärpning med anledning av effekt som ej omfattats av gärningsmannens uppsåt, uppställts krav på att »sådan følge kan tilregnes gerningsmanden som uagtsom» (danska lagen § 20) eller att »den handlende kunde ha innset muligheten av en sådan følge» (norska lagen § 43).

Vid differentiering av misshandelsbrottet med hänsyn till *sättet för gärningens begående* uppmärksammades i äldre lagar främst sådana fall som att gärningen förövats med gift, kniv eller annat vapen. I nyare lagar användas allmännare uttryck, såsom »gefährliches Werkzeug» (Schweiz art. 123). I fransk lag kvalificeras användande av »substances qui, sans être de nature à donner la mort, sont nuisibles à la santé» (art. 317) och motsvarande gäller enligt belgisk lag (art. 402—405). Stundom omnämnes särskilt användande av frätande medel eller explosiva ämnen (Italien art. 585, Turkiet art. 457).

I tysk lag skiljes mellan »schwere» och »gefährliche» Körperverletzung. Endast den sistnämnda brottstypen karakteriseras genom angivande av brottsmedlet. Efter en lagändring 1933 jämfällas gärningar som begås med farligt redskap med sådana som förövas »mittels eines hinterlistigen Überfalls oder von mehreren gemeinschaftlich oder mittels einer das Leben gefährdenden Behandlung» (§ 223 a).

Enligt dansk lag (§§ 244, 245) kvalificeras misshandelsbrottet om det »på grund af de benyttede redskabers eller midlers art eller de forhold, under hvilke det er udøvet, haft en særlig farlig karakter» eller om »den udøvede vold i øvrigt har været særlig rå eller brutal». »Skade på legeme eller helbred» straffas efter en strängare skala om »mishandling» ägt rum. Våld mot en »sagesløs person» anses som en särskild brottstyp (overfald). Även i nu förevarande hänseenden äro således de danska stadgandena mera differentierade och elastiska än motsvarande bestämmelser i de flesta andra strafflagar.

Även enligt norsk lag kvalificeras misshandelsbrottet om det utföres »på en særlig smertevoldende måte eller ved hjelp av gift eller andre stoffer, der er i høi grad farlige for sundheten, eller ved kniv eller annet særlig farlig redskap» (§ 232). I de grävsta fallen kan straffet uppgå till fängsel på livstid.

I en del lagar kvalificeras misshandelsbrotten även med hänsyn till andra objektiva rekvisit än sättet för gärningens förövande, i första hand efter angreppsobjektet. Sålunda angives stundom såsom kvalifikationsgrund att brottet riktar sig mot havande kvinna och skadar fostret (t. ex. Holland art. 82, Norge § 9, Finland 22 kap. 7 §, Belgien art. 349, Rumänien art. 473, Italien art. 583, Bulgarien art. 144 och Danmark § 244). Särskilt i äldre lagar utgör misshandel mot ascendenter en kvalifikationsgrund (t. ex. Tyskland, Österrike, Ungern, Frankrike, Belgien, Por-

tugal, Rumänien, Bulgarien och Holland). I Italien (art. 585) är även misshandel mot syskon och andra släktingar eller mot make kvalificerad och i Schweiz (art. 123) misshandel mot värnlösa, t. ex. barn, sjuka eller åldringar. Liknande stadganden finnas i den grekiska lagen (art. 312). I Tjeckoslovakien anses brottet kvalificerat, om det förövats mot vittne, sakkunnig eller tolk eller mot någon på grund av hans nationalitet, ras, religion eller folkdemokratiska åskådning (art. 219). Återfall utgör straffskärpningsgrund bl. a. i Norge (§ 230) och Danmark (§ 247).

Såsom förmildrande omständigheter upptagas i många strafflagar provokation och liknande brottsmotiv, t. ex. i Frankrike, Belgien och Sovjetryssland. I vissa strafflagar erkännes retorsionsrätt. Sålunda kan enligt tysk lag (§ 233) straffet mildras eller helt bortfalla, om en »leichte Körperverletzung» besvaras omedelbart med liknande gärning eller med ärekränkning. Motsvarande stadganden finnas i Norge (§ 228), Danmark (§ 248), Bulgarien (art. 142) och Polen (art. 239). Schweiz behandlar denna fråga i samband med reglerna om ärekränkning (art. 177).

De bevisvärigheter som ofta föreligga vid *slagsmål* och liknande företeelser ha i många länder givit anledning till särbestämmelser. Stundom behandlas slagsmål som särbrott, såsom i Tyskland (§ 227), i Schweiz (art. 133) och i Grekland (art. 313). Enligt dessa bestämmelser skall envar som deltagit i ett slagsmål vilket medfört annans död eller svår kroppsskada straffas oavsett om han har direkt eller indirekt orsakat effekten. Enligt tysk rätt, liksom enligt grekisk, kan gärningsmannen frikännas endast om han »ohne sein Verschulden hineingezogen ist» och enligt schweizisk rätt om han »bloss abwehrt oder die Streitenden scheidet». En likartad reglering förekommer i Holland (art. 306), Polen (art. 240) och Jugoslavien (art. 143). I sistnämnda lagar angives dock icke någon straffrihetsgrund. Enligt motsvarande stadgande i den norska lagen är gärningsmannen »straffri, såfremt det gjøres sannsynlig, at han mot sin vilje er inndratt i slagsmålet, eller at han har blandet sig deri for å beskytte nogen mot overlast eller for å opnå dets avslutning» (§ 384). I Italien (art. 588) straffas var och en som deltagit i slagsmål även om skada icke inträffat, i Tjeckoslovakien (art. 223) om fara för annans liv eller hälsa förelagat. Enligt några strafflagar inträder straffskärpning för deltagare i slagsmålet som begagnat kniv, vapen eller annat farligt redskap (Norge, Polen, Turkiet, Jugoslavien).

Problemet huruvida misshandel är straffbar om den skadade *samtyckt* till gärningen har särskild betydelse i fråga om gärningar som förövas i samband med idrott. Enligt engelsk rätt gäller här i regel principen »volenti non fit injuria». I Tyskland anses sådan gärning rättsstridig om »die Tat trotz der Einwilligung gegen die guten Sitten verstösst» (§ 226 a). Ett likartat stadgande finnes i den grekiska lagen (art. 308). I Norge kan den som handlat med den skadades samtycke straffas endast om »betydelig skade på legeme eller helbred» tillfogats; straffet kan i sådana fall nedsättas (§ 235). Även i Danmark utgör samtycke straffnedsättningsgrund (§ 248).

Misshandelsbrotten höra i flertalet länder under allmänt åtal endast om angivelse skett.

Straffskalorna äro i allmänhet vidsträckta med hänsyn till de olika svårhetsgrader som kunna föreligga. Minimistraffen äro i regel låga.

Vållande till annans död samt till kroppsskada eller sjukdom.

Till följd av de risksituationer som uppkommit genom den moderna trafiken, särskilt bilismen, ha de i alla lagar upptagna bestämmelserna om straff för oakt-samt vållande till annans död fått ökad praktisk betydelse. Utformningen av denna brottstyp i främmande lagar visar stora likheter. De skiljaktigheter som föreligga avse mestadels innebörden av begreppet oakt-samhet, såsom frågorna om

generell eller individuell bestämning av begreppet samt om avgränsning mellan medveten och omedveten oaktsamhet. Lösningen av dessa frågor är ofta mindre beroende av tolkningen av de speciella straffbuden än av innebörden i strafflagarnas allmänna bestämmelser eller allmänna grundsatser.

I likhet med motsvarande stadgande i gällande svensk lag (SL 14:9) äro straffbestämmelserna i främmande rätt rörande vållande till annans död i regel kortfattade. Begreppet oaktsamhet (culpa) beskrives på olika sätt. I den tyska lagen (§ 222) och den schweiziska lagen (art. 117) talas endast om Fahrlässigkeit, vilket uttryck är en direkt översättning av det juridiska begreppet culpa. Motsvarande gäller beträffande den italienska lagen, som använder uttrycket colpa (art. 589). Norge (§ 239) använder uttrycket uaktsomhet och Danmark (§ 241) uttrycket uagtsomt, och liknande gäller Polen (art. 230), Sovjetryssland (art. 139), Jugoslavien (art. 137) och Tjeckoslovakien (art. 221). Stundom koordineras såsom i den svenska lagen flera begrepp (vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse). Såsom exempel må nämnas Rumänien (art. 467), Finland (21 kap. 10 §: vårdslöshet eller oaktsamhet), Belgien (art. 418: défaut de prévoyance ou de précaution), Frankrike (art. 319: maladresse, imprudence, inattention, négligence ou inobservation des réglemens). De sålunda förekommande variationerna i uttryckssätten torde emellertid i regel icke leda till några väsentligt avvikande juridiska resultat. I likhet med den gällande svenska bestämmelsen bruka brottsbeskrivningarna i främmande lagar ej avse oförstånd eller oskicklighet hos gärningsmannen.

De svårigheter som i rättstillämpningen uppkomma beträffande förevarande bestämmelser avse i regel mindre juridiska tolkningsfrågor än svårösta faktiska spørsmål. Ej sällan visar det sig ytterst vanskligt att i det särskilda fallet avgöra hur långt kraven på den enskildes aktsamhet rimligtvis bör utsträckas. Endast i ringa omfattning har man sökt att genom lagtextens formulering underlätta lösningen av dessa praktiskt så viktiga frågor. Här må emellertid nämnas att i några lagar kvalificeras brottet, om gärningsmannen med anledning av sitt yrke eller sin tjänst och ställning kunde anses förpliktad till ökad aktsamhet. Sådana kvalifikationsbestämmelser finnas dock mestadels endast i äldre lagar (Holland art. 309, Ungern art. 291, Japan art. 211), men de ha upptagits även i 1935 års kinesiska strafflag (art. 276 andra stycket). I den tyska lagen upptogs tidigare en dylik föreskrift, men denna upphävdes 1940 i samband med att strafflatituden vidgades. Även i utkastet till den schweiziska lagen fanns en sådan kvalifikation (art. 104), men denna ströks under det fortsatta lagarbetet. Differentiering mellan vanlig och grov oaktsamhet förekommer i regel icke i de skilda lagarna.

I några rättsordningar saknas särskilda föreskrifter om förevarande brottstyp. Sålunda omfattas enligt den österrikiska lagen gärningar av det slag varom här är fråga av de vidsträckt straffbestämmelserna angående »Gefährdung der körperlichen Sicherheit» (§§ 335, 431). Även i engelsk rätt avgränsas vållande till annans död mindre strängt från uppsåtligt och casuellt dödande. Den engelska rätten kriminaliserar principiellt varje »involuntary manslaughter», om gärningen har begåtts »in some unlawful manner». Sålunda har i engelsk rättspraxis en läkare dömts för manslaughter för det han utfört en illegal abort som, utan att något medicinskt missgrepp förelegat, medfört kvinnans död.

Av principiell betydelse är frågan om den uppkomna skadan skall inverka på brottets svårhetsgrad. Turkiet (art. 455) och Italien (art. 589) kvalificera brottet om flera personer dödats genom gärningen. I övrigt äro dylika bestämmelser sällsynta. Det kan emellertid förtjäna nämnas att enligt tysk rättspraxis gärningens följd såtillvida beaktas vid straffmätningen att det anses som straffskärpande om den dödade varit en ung och frisk människa samt om hon haft att utstå stora plågor före döden.¹

¹ Se SCHÖNKE, Strafgesetzbuch s. 598.

Den motsatta uppfattningen, nämligen att graden av oaktsamhet är uteslutande avgörande för straffbarheten, har konsekvent förverkligats endast av de länder som principiellt icke skilja mellan vållande till annans död och vållande till kroppsskada eller sjukdom (Belgien art. 418). I denna riktning går även, såsom ovan antytts, österrikiska strafflagen som generellt kriminaliserat vållande till annans död endast såsom ett brott som utsätter någon för fara (§§ 335, 431). Emellertid utgör även enligt denna lag dödlig utgång eller svår kroppsskada en brottsförutsättning (§ 335); det blotta framkallandet av fara straffas lindrigare och regleras i andra paragrafer.

Straffsatserna varierar avsevärt, dock mindre i fråga om minimistraffen än maximistraffen. Ofta omfatta straffskalorna både frihetsstraff och böter. En viss tendens att skärpa straffen kan konstateras. Denna torde ofta stå i samband med strävandena att med olika medel nedbringa antalet trafikolyckor. Sålunda har i Finland efter en lagändring 1950 straffmaximum för vållande till annans död genom vårdslöshet vid framförande av motorfordon bestämts till tukthus i sju år.

Vållande genom oaktsamhet till kroppsskada eller sjukdom straffas regelmässigt, dock att i några, mestadels äldre, lagar undantag göres för sådana fall där effekten varit endast obetydlig (t. ex. Holland, Ungern, Danmark, Finland och Norge). I andra länder uppnås samma resultat genom allmänna regler om eftergift av åtal eller påföljd i vissa fall.

Vad angår straffsatserna kan, liksom beträffande vållande till annans död, en tendens till skärpning påvisas.

Framkallande av fara för annans liv eller hälsa.

Kriminalisering av handling genom vilken någon uppsåtligen eller av oaktsamhet framkallar fara för annans liv eller hälsa tjänar samma syfte som de ovan behandlade straffbuden, nämligen att skydda människans kroppsliga integritet. I äldre strafflagar förekomma dylika brottstyper, s. k. faredelikt, ganska sparsamt. Brottsbeskrivningarna ha i allmänhet avsett gärningar som inneburit förverkligande av en viss yttre skadlig effekt, s. k. effektdelikt. Vissa speciella former av framkallande av fara för annan ha emellertid sedan lång tid uppmärksamats i nästan alla lagar. Hit höra i främsta rummet de s. k. utsättningsbrotten. Redan i gamla strafflagskodifikationer, såsom Codex Bambergensis (1507) och Carolina (1532), uppställdes stränga straffbud mot moder som satte ut sitt barn, även om någon skada icke uppstått. Såsom brottsförutsättningar angavs åsidosättande av vårdnadsplikt och en härigenom framkallad fara för barnet. I senare strafflagar följes samma linje och utsättande kriminaliseras sålunda oberoende av gärningens resultat. Medför gärningen skada till liv och kropp anses ofta brottet kvalificerat. De flesta strafflagar innehålla vidare bestämmelser om sådana med utsättning beslätade gärningstyper som att någon från sig skiljer sjuklig, bräcklig eller eljest hjälplös person som han på grund av lag eller yrke är skyldig att vårda eller att någon sviker annan som han försatt i livsfara. I åtskilliga lagar finnas härjämte särskilda bestämmelser om straff för vissa yrkeskategorier, t. ex. läkare, barnmorskor, apotekare, sjökaptener och lotsar, om de företaga vissa handlingar som innebära åsidosättande av yrkesplikt. Andra bestämmelser av liknande karaktär avse att bereda skydd för vissa särskilt angivna personkategorier, t. ex. barn eller ungdom. Sistnämnda straffbud kunna avse exempelvis överlämnande av vapen, utskänkning av sprit eller åstadkommande av överansträngning (Danmark § 254, Norge § 218, Schweiz art. 135, 136). Bestämmelser av sist berört slag meddelas dock i allmänhet i specialförfattningar.

Gemensamt för nu berörda stadganden är att de begränsats till att avse antingen vissa speciella gärningar eller vissa personkategorier som brottssubjekt eller brotts-

objekt. En generell kriminalisering av framkallande av fara för annans liv eller hälsa, varigenom dylika särbestämmelser bleve obehövlige, förekommer relativt sällan. En dylik straffbestämmelse finnes emellertid i bl. a. den polska strafflagen (art. 242). Hade gärningsmannen vårdnads- eller uppsiktsskyldighet över den mot vilken brottet riktade sig, inträder straffskärpning. Även gärning av oaktsamhet straffas, dock avsevärt lindrigare. I andra länder, såsom Österrike (§ 431) och Turkiet (§ 566), straffas det generella framkallandet av fara för person som polisförseelse (Übertretung).

Några länder kriminalisera framkallande av livsfara, om särskilt försvårande omständigheter föreligga. Såsom exempel kan nämnas Schweiz. Enligt den schweiziska strafflagen (art. 129) straffas den som »einen Menschen wissentlich und gewissenlos in unmittelbare Lebensgefahr bringt». Straffmaximum är ganska högt, tukthus i tre år. Har gärningen medfört annans död, är brottet kvalificerat och det objektiva överskottet tillräknas gärningsmannen. I det ursprungliga förslaget till den schweiziska strafflagen straffbelades även framkallande av fara för annans hälsa. Såsom exempel på tillämpningsområdet för art. 129 angives i schweizisk doktrin, att någon utan skrupler utsätter annan för lavinfara eller för fara för nedstörtande eller för en hund som lider av rabies eller för en rasande tjur eller för experiment med farliga läkemedel. Huruvida stadgandet, som ej torde ha någon större praktisk betydelse, förutsätter uppsåt eller oaktsamhet hos gärningsmannen är omtvistat.¹ Utsättning behandlas i den schweiziska lagen som ett särskilt brott (art. 127).

En liknande bestämmelse som den i art. 129 i den schweiziska lagen upptogs i 1925 års utkast till ny tysk strafflag. I 1927 och 1930 års tyska utkast bibehölls bestämmelsen, dock att kravet på farans omedelbarhet utgick, varjämte stadgandet i systematiskt hänseende upptogs bland de allmänfarliga brotten. I motiven till senare utkast jämställdes allmänfara med fara för en enda person.²

Enligt dansk lag (§ 252) straffas den »der for vindings skyld, af grov kådhed eller på lignende hensynsløs måde volder nærliggende fare for nogens liv eller førlighed». I praxis har stadgandet ansetts tillämpligt även på vissa fall av grov oaktsamhet.

I Rumänien (art. 488) straffas med fängelse intill ett år den som genom att överträda föreskrift i lag eller åsidosätta ett åtagande mot annan försätter denne i omedelbar dödsfara. Strängare straff kan följa, om gärningsmannen är innehavare eller styresman av industri- eller handelsföretag. En liknande straffskärpningsgrund gäller i Polen (art. 202).

I åtskilliga lagar finnas straffbestämmelser mot den som underlåter att bistå annan som är i livsfara (Danmark, Norge, Tyskland, Tjeckoslovakien, Grekland m. fl.).³

Duell.

I de flesta europeiska strafflagar har duell straffbelagts genom särskilda bestämmelser. Såsom exempel kunna anföras lagarna i Schweiz, Österrike, Holland, Italien, Portugal, Ungern, Grekland och Rumänien. I några länder, såsom Sovjetryssland, Jugoslavien, Tjeckoslovakien och Turkiet, saknas emellertid särstadganden och duell straffas där endast enligt allmänna bestämmelser om dråp och miss-handel. Vanligtvis uppfattas duellbrott som brott mot kroppslig integritet men i några länder, t. ex. Italien och Rumänien, behandlas brottet bland bestämmelserna om brott mot staten. Bestämmelserna om duell innehålla i regel icke någon beskrivning av begreppet duell. I allmänhet torde dock med duell förstås en strid, efter utmaning, mellan två personer, vilken äger rum i vittnens närvaro och i enlighet

¹ Se HAFTER, Schweizerisches Strafrecht, Besonderer Teil, Erste Hälfte (1937) s. 73.

² Se GLEISPACH, Das kommende deutsche Strafrecht, Besonderer Teil 2 uppl. (1936) s. 299, 308.

³ Se ANDENÆS, Straffbar unnlåtelse (1942) s. 29 f.

med vedertagna eller överenskomna regler. Vanligen inlägges i begreppet duell även att striden skall vara livsfarlig (dödliga vapen); någon gång angives detta uttryckligen, t. ex. i Österrike, Tyskland, Bulgarien. Stundom stadgas lindrigare straff för det fall att åtgärder vidtagits för att utesluta livsfara (Schweiz art. 131). Däremot ingår i regel ej i brottsbegreppet att gärningen åsyftar att återställa kränkt ära eller att sona en förolämpning. Någon gång kvalificeras brottet om gärningsmannen handlat i icke moraliskt syfte (Spanien, Italien, Portugal).

I Norden spelar duell ej numera någon praktisk roll. I Danmark och Norge ha ock äldre bestämmelser om detta brott ej upptagits i de nu gällande strafflagarna. Denna omständighet innebär emellertid icke att duell blivit tillåten. I Danmark tillämpas de allmänna bestämmelserna om straff för dödande eller miss-handel eller försök därtill, varvid stadgandet i § 248 om strafflindring vid »samtykke til et legemsangreb» kan få betydelse. Liknande gäller enligt norsk rätt.

I England, där duell likaledes förlorat praktisk betydelse, anses dödande i duell principiellt utgöra murder. Föreligger »provocation», kan gärningen möjligen straffas som manslaughter. Har duell orsakat kroppsskada, straffas gärningsmannen för assault. Utmaning och anstiftan till duell straffas såsom självständigt brott (misdemeanour).

I tysk rätt är duell, Zweikampf, sedan länge kriminaliserad. Straffet utgjorde tidigare i regel custodia honesta (Festungshaft). I praktiken efterskänktes ofta straffet för duellant genom beslut av nådeinstans. I 1922 års tyska strafflagsutkast upptogs inga särbestämmelser om duell; de allmänna stadgandena om dråp och miss-handel ansågos vara tillfyllest. Särbestämmelser återfinnas emellertid i 1927 års lagutkast. I 1936 års nazistiska lagutkast erkännes duell såsom straffri under vissa förutsättningar. Frågan huruvida studenternas Mensur är straffbar är om-tvistad. En under nazistregimen införd bestämmelse att dylik gärning vore straffri har visserligen numera upphävts, men det oaktat har i rättspraxis frågan besvarats nekande med hänsyn till att de vapen som brukats icke ansetts utgöra dödliga vapen. I schweizisk rätt anses Mensur vara straffbar.¹ Den franska lagen innehåller icke några särbestämmelser om duell. Ej heller i lagens motiv diskuteras frågan om straff för duell, ehuru sådan gärning tidigare var vanlig i Frankrike. I 1934 års lagutkast (art. 313, 314) upptagas emellertid särskilda bestämmelser. I fransk rättspraxis har duell förklarats vara straffbar som homicide eller tentative d'homicide. Resultatlösa dueller bruka emellertid ej föranleda åtal.

Många strafflagar, som innehålla bestämmelser om straff för den som deltagar i duell, stadga straff även för den som framkallat duell genom att håna eller smäda någon som icke velat utmana eller antaga utmaning (Tyskland § 210, Schweiz art. 132, Holland art. 152, Österrike § 163, Belgien art. 431, Portugal art. 383, Ungern art. 295, Rumänien art. 307). Stundom straffas sådant hån även om ingen duell ägt rum. Enligt den italienska lagen straffas dock endast om hänet skett offentligen (art. 400). Ibland göres skillnad mellan den som utmanar till duell och den som endast mottager utmaning (Österrike, Rumänien, Italien).

Vad angår straff för medverkan till duell gäller enligt nästan alla länders strafflagar, dock ej Rumäniens (art. 306), straffrihet för vittnen eller den som närvarit endast i egenskap av läkare. Beträffande sådan form av medverkan som att överbringa utmaning eller leda striden som skiljedomare eller att närvara som sekundant eller ledamot av hedersdomstol intaga lagarna olika ståndpunkter. Enligt vissa lagar är sådan medverkan straffbar såvida icke den medverkande allvarligt försökt hindra duellen. Stundom innehålla lagarna särskilda straffbestämmelser för den som vid duell förfar svikligen eller annars frånträder vedertagna regler (Holland, Tyskland, Italien m. fl.).

Ofta angivas omständigheter som kvalificera brottet. Har brottet utformats såsom

¹ THORMANN-V. OVERBECK a. a. s. 54 samt HAFTER, Schweizerisches Strafrecht, Besonderer Teil, Erste Hälfte (1937) s. 58.

faredelikt, graderas straffbarheten ej sällan efter resultatet. Mestadels uppfattas dödlig utgång såsom objektivt överskott, vilket tillräknas gärningsmannen. Såsom kvalificerande omständigheter angivas vidare att duellen skett av pekuniärt intresse (Spanien, Portugal, Italien) eller utan vittnen (Tyskland) eller med olikartade eller ovanliga vapen eller med vissa precisionsvapen (Italien). En kvalificerande omständighet är vidare enligt flertalet lagar om duellen enligt villkoren skall fortsätta tills en duellant är död. Föreligger dylik kvalificerande omständighet anses ofta de allmänna bestämmelserna om dråp och misshandel tillämpliga.

II. Brott mot frihet och frid.

De i 2 kap. förslaget till brottsbalk behandlade frihets- och fridsbrotten avse gärningar som ur kriminologisk synpunkt äro vitt skilda från varandra, t. ex. kvinnohandel och kränkning av brevhemlighet. De straffrättsligt skyddade rättsintressena frihet och frid innefatta mycket olikartade fall, vilka dock ha det gemensamt att de inom den givna samhällsordningens gränser konkretisera individens principiella självbestämmanderätt.

Behandlingen av nu förevarande brott företer i systematiskt hänseende väsentliga olikheter; flertalet lagar välja en annan systematik än den i förslaget till brottsbalk använda. I fråga om lagbestämmelsernas sakliga innehåll föreligger däremot stor överensstämmelse. Även djupgående olikheter i skilda länder i fråga om samhällssyn och världsåskådning ha i det stora hela icke i någon högre grad kommit till uttryck i straffbestämmelserna på detta område. Så är t. ex. angrepp mot någons rörelsefrihet eller hemfrid eller kränkning av brevhemlighet i alla lagar kriminaliserad. I rättstillämpningen framträda emellertid betydande skillnader. Dessa ha sin grund främst i de olika förvaltningsrättsliga regler som gälla i skilda länder, t. ex. beträffande polisens eller annan myndighets rätt att använda tvångsmedel utan domstolskontroll.

Sammanförande av brottsgrupperna frihetsbrott och fridsbrott i ett gemensamt kapitel eller avsnitt är icke vanlig i främmande lagar men förekommer stundom, såsom i Jugoslavien och Tjeckoslovakien. I Danmark behandlas i skilda kapitel men i omedelbar anslutning till varandra »Forbrydelser mod den personlige frihed» brotten, vartill även olaga hot hör, med »Forbrytelser mot den almindelige orden og fred», till vilken brottsgrupp hör bl. a. hemfridsbrott. I Italien skiljer man mellan brott mot »individens personlighet» (slaveri), personlig frihet (frihetsberövande), moralisk frihet (hot, tvång m. m.) och hemmets integritet (hemfridsbrott), i Turkiet mellan brott mot den politiska, den religiösa och den personliga friheten samt mot arbetets frihet och mot hemmets okränkbarhet. I många länder saknas särskilda bestämmelser om brott mot frid; vanligen omfatta då frihetsbrotten även intrång i någons handlings- och viljefrihet (Tyskland, Schweiz, Polen, Rumänien, Österrike). Ofta behandlas barnaröv och kvinnoröv bland brotten mot familj (Norge, Danmark, Polen, Italien, Rumänien). Brott mot brevhemlighet och liknande personliga hemligheter regleras stundom i särskilda kapitel. I Schweiz behandlas sådana brott tillsammans med ärkekränkingsbrotten, i Italien, Rumänien och Turkiet bland frihetsbrotten, i Norge och Holland bland brotten mot allmänheten och i Tyskland i ett kapitel som omfattar även strafbarer Eigenutz.

Frihetsberövande.

Att olagligen beröva någon hans rörelsefrihet eller, som det ofta heter, hans personliga frihet utgör i alla länder ett brott. Mestadels uppställas vid sidan av ett allmänt tvångs- eller hotbrott olovligt fångslande såsom en särskild brottstyp.

Härtill ansluta sig ofta bestämmelser om slaveri, om försättande eller kvarhållande i tvångstillstånd, såsom krigstjänst eller liknande ställning i främmande land, och om bortrövande av någon för att i politiskt eller osedligt syfte föra honom till utlandet eller för att utkräva lösen.

Många lagar stadga straff för frihetsberövande utan att närmare beskriva brottet (Norge, Danmark, Polen, Italien, Sovjetryssland, Bulgarien, Turkiet). De romanska länderna uppräknar däremot ofta olika former för förövande av sådant brott, t. ex. i den franska lagen »arrêter, détenir, séquestrer». Andra lagar nämna särskilt inspärrande eller fängslande (Tyskland, Österrike, Schweiz, Grekland). Ofta likställes det fall att någon berövas sin frihet med det att någon kvarhålls i sådant tillstånd (Jugoslavien, Holland, Schweiz). Härav framgår tydligare att frihetsberövande uppfattas som ett s. k. *delictum continuum*; brottet anses fortgå så länge frihetsförlusten fortfar.

I många länder framgår klart av rättspraxis att frihetsberövande kan äga rum även utan inspärrande. Sålunda ha tyska domstolar tillämpat straffstadganden om frihetsberövande i fall där någon tagit kläder från badande eller kryckorna från en krympling eller då någon avsiktligt kört bil eller tagt så att passagerare ej kunnat stiga av vid sitt mål. Något krav på att frihetsberövandet skall ha åstadkommit med våldsanvändning uppställs i regel icke. Såsom medel för gärningens genomförande kan även ifrågakomma narkotika eller sprit samt hypnos, hot, skrämelse eller list. Stundom nämnas sådana brottsmedel uttryckligen. Även underlåtenhet kan i vissa fall medföra straff för frihetsberövande. Som exempel kan nämnas att någon som av misstag inspärrat annan ej släpper ut honom. I nämnda hänseende är rättspraxis i nästan alla länder ganska enhetlig.

Frihetsberövandets natur av kontinuitetsdelikt framträder ofta på det sättet att straffet varierar med frihetsförlustens längd. Ibland utgör långvarigheten uttrycklig kvalifikationsgrund, ibland indelas brottet i grader alltefter tidslängden. I Finland, Norge, Schweiz, Jugoslavien, Frankrike och Rumänien är det straffskärande om frihetsförlusten varar mera än en månad, i Polen (art. 248) två veckor, i Tyskland (§ 239) en vecka och i Österrike (§ 94) tre dagar. Några länder uppdelar brottet med hänsyn till frihetsförlustens längd i mer än två grader. Frankrike (art. 342, 343) och Belgien (art. 435, 436) räkna med tre tidslängder — under tio dagar, mellan tio dagar och en månad samt över en månad — Portugal (art. 330) med fyra och Ungern (art. 323) med fem. I Danmark (§ 261) och Grekland (art. 325) kvalificeras brottet om frihetsberövandet varit långvarigt, i Tjeckoslovakien (§ 229) om synnerligen försvårande omständigheter föreligga, varmed avses även att frihetsberövandet är långvarigt. I Bulgarien (art. 156), Holland (art. 282), Italien (art. 605) och Sovjetryssland (art. 147) angives icke någon tidrymd.

Utöver frihetsberövandets längd angivas ofta andra omständigheter såsom kvalificerande. Dessa kunna hänföra sig till brottets verkan, t. ex. dödlig utgång, eller dess syfte, t. ex. att utfå lösen, brottsobjektet, såsom anförvant, eller brottssubjektet, t. ex. allmänt organ. Kvalifikationen kan också hänföras till brottsmedlet — gärningen har t. ex. förövats med hjälp av vapen — eller till att brottet varit förbundet med tortyr eller andra försvårande omständigheter.

Att brottet medfört döden eller svår kroppsskada angives som kvalifikationsgrund i Norge, Tyskland, Holland, Belgien, Tjeckoslovakien och Jugoslavien. I Rumänien (art. 492) nämnes att det inneburit grov misshandel, i Sovjetryssland (art. 147) att det medfört livsfara eller smärta och i Turkiet (art. 180) även ekonomisk skada. Vinningssyfte är kvalificerande i Danmark (§ 261); i Turkiet angives dessutom hämnd, personlig fördel eller religiöst syfte. I Tjeckoslovakien (§ 229) anses som kvalifikation att gärningsmannen handlat för att främja annat brott. Frihetsberövande mot släkting eller make är kvalificerat i Italien (art. 605), Turkiet (art. 180) och Rumänien (art. 493). Frihetsberövande mot allmän tjänsteman behandlas numera mest såsom brott mot allmän verksamhet men upptages

Brott mot person i främmande rätt.

som kvalifikation i Turkiet (art. 180). I Tyskland är sedan 1951 frihetsberövande liksom vissa andra brott kvalificerat om det förövas »in verfassungswidrlicher Absicht» (§ 94).

I Italien anses frihetsberövandet kvalificerat om det förövas av offentlig tjänsteman genom missbruk av myndighet (art. 605); olaglig häktning behandlas särskilt (art. 606, 607). Stundom anses frihetsberövande kvalificerat om det förövas med användande av falsk order eller med missbruk av uniform (Frankrike, Belgien, Spanien, Portugal, Rumänien).

I åtskilliga lagar behandlas genom särskilda bestämmelser det fall att någon berövar annan hans frihet genom att förebära att denne är sinnessjuk eller sinnslö. I regel göres därvid icke någon principiell skillnad med hänsyn till om gärningsmannen handlat i tjänsten eller icke (Danmark § 261, Schweiz art. 182, Sovjetryssland art. 148, Bulgarien art. 156).

Bruk av vapen som brottsmedel utgör kvalificerande omständighet i Rumänien (art. 493) och Tjeckoslovakien (§ 229). Såsom straffskärpande anses ofta om offret utsatts för tortyr eller grymhet eller hotats med döden (Schweiz, Sovjetryssland, Turkiet, Polen, Ungern, Rumänien, Jugoslavien, Frankrike, Belgien, Portugal).

I 1950 års grekiska strafflag har, vid sidan av särskilda bestämmelser om frihetsberövande, upptagits ett generellt straffstadgande för det fall att någon kränker konstitutionens föreskrifter om skydd för den personliga friheten.

Med hänsyn till att frihetsberövande kan vara straffritt på grund av intressekollision — gärningen avser exempelvis inspärrande av person som dömts till frihetsstraff eller som på grund av sinnessjukdom är i behov av vård — framhäva de flesta lagar att endast rättsstridigt frihetsberövande är straffbart. Några lagar yttra sig här mera detaljerat, Frankrike (art. 341) genom att uppställa krav på att gärningen skett »sans ordre des autorités constituées et hors les cas où la loi ordonne de saisir des prévenus». Liknande föreskrifter uppställas i Belgien (art. 434) och Österrike (§ 93).

Ett fall av »tätige Rene» omtalas i flera lagar och avser den som inom kort tid och utan att ha nått sitt syfte lösgiver den fångne (Frankrike, Portugal, Rumänien, Turkiet).

Straff för frihetsberövande av oaktsamhet stadgas i viss utsträckning bl. a. i Finland, Norge, Danmark och Holland. Huvudfallet av oaktsamhetsbrottet är olagligt frihetsberövande i samband med tjänsteutövning. Ofta straffas sådan gärning endast som ämbetsbrott.

Beträffande medverkan till brott stadgas i några lagar uttryckligen att den som upplåter rum att användas i frihetsberövande syfte skall straffas såsom medverkande till brottet (Holland art. 282, Frankrike art. 341).

Människohandel och människorov.

Genom 1926 års Genèvekonvention angående slaveri ha de fördragsslutande parterna, till vilka de flesta kulturstater höra, förbundit sig att förebygga och undertrycka slavhandel.¹ Med anledning av konventionen innehålla lagarna ofta särskilda straffbestämmelser om slaveri, ehuru sådant brott numera är ur praktisk synpunkt betydelselöst. Konventionen är icke tillämplig på sådana former av slaveri som under andra världskriget förekommo i ockuperade länder genom massdeportationer av s. k. slavarbetare. Dylika gärningar ha senare genom Nürnbergstadgan förklarats utgöra brott mot mänskligheten, och de ha även behandlats i 1949 års Genèvekonvention angående skydd för civilpersoner under krigstid.

Många länder betrakta, som nyss nämnts, slaveri som ett självständigt brott (Norge, Italien, Polen, Rumänien, Österrike m. fl.), i andra behandlas brottet så-

¹ Angående innebörden av begreppet slaveri enligt konventionen, se ovan s. 153.

som ett fall av människorov (Finland 25 kap. 1 §, Tyskland § 234) eller såsom kvalifikation av frihetsberövande (Ungern). Ibland äro förekrifterna tämligen detaljerade (Holland, 1895 års tyska lag om straff för slaveri och slavhandel). I Italien jämställas med slaveri att medelst tvångsutövning försätta någon i fullständig beroendeställning (art. 603).

Människorov har i motsats till slaveri även i modern tid fått viss praktisk betydelse. Här må särskilt nämnas barnarov, s. k. kidnapping, samt bortförande med våld av politiskt obekväma personer till främmande land. Den s. k. vita slavhandeln, d. v. s. bortförande av kvinnor till bordeller i främmande länder, har numera mindre betydelse; i några länder behandlas sådan gärning som ett särskilt brott.

Ur kriminologisk synpunkt bör människorov skiljas från enlevering av kvinna eller barn, även om enleveringsbrottet sker utan den angräpnas samtycke. Gemensamt för båda brotten är att de innefatta att någon bemäktigar sig eller bortför annan. Med människorov avses emellertid i regel endast det fall att offret skall kvarhållas i tvångstillstånd eller nödläge. I juridiskt hänseende äro dock gränserna stundom flytande. Som ett gränsfall kan nämnas att någon bortför en vuxen kvinna med uppsåt att förmå henne till otukt. Många lagar göra därför icke någon lagteknisk skillnad mellan människorov och enlevering utan behandla dessa brotts typer som ett enhetligt brott. Även sådana fall där enleveringsmotivet är gärningsmannens kärlek till en kvinna eller ett barn räknas således ibland till samma brottskategori som vita slavhandeln. Skillnaderna i brottets art och syfte tillgodoses i lagen genom privilegieringar eller kvalifikationer eller genom vida straffskalor.

I många lagar saknas generella stadganden om människorov (Danmark, Norge, Schweiz, Polen och de romanska länderna). I några av dessa lagar stadgas emellertid straff för vissa särskilda former av människorov, t. ex. bortförande till krigs- eller skeppstjänst, fångenskap, osedligt yrke eller beroendetillstånd i främmande land (t. ex. Norge § 224). Ofta anges bortförande till främmande land som särskild brottsförsättning. Polen, som ej utsöndrat människorov från det allmänna stadgandet om frihetsberövande, nämner dock särskilt såsom försvärande att ett bemäktigande av annan åtföljts av utlämning till främmande makt (art. 248).

Den vita slavhandeln har behandlats i flera internationella konventioner.¹ Brott som hör till denna kategori är straffbart i alla länder; systematiseringen är emellertid växlande. Enlevering av barn i otuktigt syfte räknas i de flesta länder till brotten mot familj, i Tyskland, Holland, Bulgarien och Ungern till brotten mot frihet. I Österrike har sådant brott upptagits i ett kapitel om »Öffentliche Gewalttätigkeit». Enlevering av vuxna kvinnor räknas i Italien, Grekland och Spanien till sedlighetsbrotten, i Turkiet till brotten mot familj och i Holland, Schweiz och Ungern till frihetsbrotten. Ibland beror det på omständigheterna i det särskilda fallet, t. ex. om gärningen inneburet försättande i nödläge, om ett dylikt brott hör till den ena eller andra kategorien. Vissa former av vit slavhandel kunna förövas genom falska förespeglingar eller annat svek utan att vara förbundna med frihetsberövande. För sådana gärningar, som kunna förövas även mot män, finnas ofta speciella föreskrifter.

Tendensen i modern lagstiftning går ofta i den riktningen att kvinnorov och kvinnohandel icke längre behandlas såsom särskilda brott; detta gäller även för det fall att gärningen sker för att förmå kvinnan till otukt eller äktenskap (Norge, Danmark, Sovjetryssland, Polen). Den nya grekiska lagen har emellertid ett särskilt stadgande för detta fall. Däremot behandlas mestadels barnarov och enlevering av barn som särskilda brott. I Schweiz uppfattas enlevering av barn som ej

¹ Jfr ovan s. 157 noten.

Brott mot person i främmande rätt.

fyllt 16 år såsom brott mot frihet, om gärningen sker i vinnings-, utpressnings- eller otuktssyfte (art. 185), och i andra fall som brott mot familj (art. 220). En liknande uppdelning göres i Turkiet (art. 182 och 429 f).

Barnarövande i utpressningssyfte, kidnapping, är i några länder behandlat särskilt, t. ex. i Frankrike och Schweiz. I andra länder hör detta brott till sådana fall av frihetsberövande som äro kvalificerade genom att gärningen förövats i vinnings- syfte (Finland, Grekland, Rumänien m. fl.) eller begåtts av låga bevekelsegrunder (Sovjetryssland, Tjeckoslovakien). I Tyskland kompletterades 1936 strafflagen genom en bestämmelse i § 239 a enligt vilken dödsstraff upptogs som enda påföljd för kidnapping av person som ej fyllt 18 år; efter avskaffandet av dödsstraffet är påföljden numera tukthus. För det praktiskt betydelsefulla fallet att en fader eller moder egenmäktigt bortför barn från vårdnadsberättigad gälla ofta särbestämmelser eller regler om privilegiering (Frankrike, Belgien, Rumänien m. fl.)¹

Med bortrövande av barn likställes stundom döljande av barn (Portugal, Bulgarien, Holland, Rumänien). Någon gång nämnes döljandet såsom ett mindre svårt brott (Belgien). Likaledes anges stundom kvarhållande av barn såsom likställt med enlevering (Polen, Portugal, Bulgarien, Belgien). I Portugal upptages en särskild straffbestämmelse för det fall att någon med våld eller svek förleder en underårig till flykt från dennes hem (art. 343); ett liknande stadgande om hjälp till flykt finns i Grekland (art. 324). I Polen (art. 199), Schweiz (art. 184) och Italien (art. 574) likställes med barn den som på grund av psykisk defekt står under någons vård.

I Västtyskland har 1951 skapats ett särdelikt, Verschleppung (§ 234 a). Stadgandet i fråga har följande lydelse: »Wer einen anderen durch List, Drohung oder Gewalt in ein Gebiet ausserhalb des räumlichen Geltungsbereichs dieses Gesetzes verbringt oder veranlasst, sich dorthin zu begeben, oder davon abhält, von dort zurückzukehren, und dadurch der Gefahr ausgesetzt, aus politischen Gründen verfolgt zu werden und hierbei im Widerspruch zu rechtsstaatlichen Grundsätzen durch Gewalt- oder Willkürmassnahmen Schaden an Leib oder Leben zu erleiden, der Freiheit beraubt oder in seiner beruflichen oder wirtschaftlichen Stellung empfindlich beeinträchtigt zu werden, wird wegen Verschleppung mit Zuchthaus bestraft.» Ett i viss mån motsvarande stadgande finnes sedan 1935 i Schweiz (numera strafflagen art. 271). Enligt detta stadgande straffas den som annan »durch Gewalt, List oder Drohung ins Ausland entführt, um ihn einer fremden Behörde, Partei oder ähnlichen Organisation zu überliefern oder einer Gefahr für Leib und Leben auszusetzen.» Brottet upptages bland brotten mot »den Staat und die Landesverteidigung».

I den tjeckoslovakiska strafflagen (§ 231) är bortförande av någon till utlandet generellt straffbelagt oavsett gärningens form eller syfte.

Försättande i nödläge.

Som ovan antytts kan försättande i tvångstillstånd eller annat nödläge ske utan att gärningen innefattar frihetsberövande. Såsom exempel kunna anföras de i äldre tider icke ovanliga fallen av tvångsvärvning till utländsk krigstjänst eller skeppstjänst. Vidare kan erinras om de under andra världskriget förekommande deportationerna till främmande land av s. k. slavarbetare. Till en början sökte ockupationsmakten förmå arbetare att begiva sig till annat land icke med våld utan genom påtvingade arbetsavtal. Sådana avtal framtvungos ej sällan genom att arbetslösa berövades understöd eller genom indragning av ransoneringskort, hot med repressalier mot anhöriga m. m. Andra exempel på försättande i nödläge utan att den angripne berövas rörelsefriheten är att genom falska förespeglingar eller annat svek locka honom att begiva sig till främmande land.

¹ Jfr nedan s. 545.

Brott mot person i främmande rätt.

I främmande lagar likställes stundom förlust av rörelsefriheten med intrång i handlingsfriheten. Ofta kriminaliseras sådant bortförande som sker icke med våld utan med list (Finland, Norge, Österrike). Även den ovan omnämnda nya tyska straffbestämmelsen om Verschleppung (§ 234 a) och den motsvarande schweiziska föreskriften (art. 271) äro tillämpliga om gärningsmannen genom list uppväckt villfarelse hos den angripne. Bestämmelserna om enlevering av kvinna eller barn äro såtillvida likartade att »bemäktigande» ej brukar uppställas som brottsförutsättning. Därutöver anges stundom såsom straffbart att någon genom falska förespeglingar förleder annan till utvandring; i dessa fall utgör försättande i tvångstillstånd icke alltid brottsförutsättning (Tyskland § 144). Föreskrifter av sist berört slag upptagas ibland i särskilda lagar om utvandring.

Försättande i nödläge kan ofta innefatta brott mot liv. Såsom exempel kan nämnas utsättandebrotten.

Olaga tvång och olaga hot.

Till skydd för individens handlingsfrihet upptaga många lagar bestämmelser om ett allmänt tvångsbrott, avsett att komplettera stadganden om rån, våldtäkt och andra fall av tvång om vilka särskilda bestämmelser meddelas. I några lagar framhålls uttryckligen att det allmänna stadgandet om tvång har karaktären av sådan subsidiebestämmelse (Finland, Österrike m. fl.).

I en del lagar, t. ex. den ryska och flera romanska lagar, saknas allmänna bestämmelser om olaga tvång. I Österrike (§ 48) och i Tjeckoslovakien (art. 233) omfattas hithörande fall av bestämmelserna om utpressning, ett brott som där icke förutsätter vinningssyfte. I regel skilja dock lagarna mellan utpressning och ett allmänt tvångsbrott, det förra brottet ofta belagt med strängare straff. Med hänsyn till föremålet för rättsskyddet behandlas därvid regelmässigt utpressning bland brotten mot förmögenhet, medan det allmänna tvångsbrottet räknas som brott mot person. Ej sällan angivas brottsmedlen olika vid dessa brott, så att vissa handlingsformer — t. ex. hot att åtala eller angiva annan eller att om annan lämna menligt meddelande — straffbeläggas endast i utpressningsfallet (Norge). I andra länder sammanfalla brottsmedlen vid de båda brottsbeskrivningarna helt eller huvudsakligen med varandra (Danmark, Italien).

I de romanska länderna finnes, som nyss nämnts, i allmänhet icke något allmänt tvångsbrott, men detta betyder icke att hithörande gärningar alltid äro straffria. I Frankrike (art. 305—308) och i Belgien (art. 327—331) ha allmänna bestämmelser om tvång och hot sammanförts till att avse ett gemensamt institut, »menaces» respektive »menaces d'attentat». Denna brottstyp omfattar även utpressningsfallet. Särskilda bestämmelser om tvång i speciella fall, t. ex. våldtäkt, upptagas emellertid i dessa lagar. Icke heller i Rumänien finnas allmänna bestämmelser om tvång; dessa ersättas, förutom av stadganden för särskilda fall, i viss utsträckning av allmänna bestämmelser om hot (art. 494), vilket brott anses kvalificerat om det avser bl. a. hot med våld. I England är tvång ofta straffbart såsom assault; denna brottstyp omfattar icke endast våldsamma angrepp utan även hot om våld.

De flesta lagar uppställa emellertid allmänna bestämmelser om såväl tvång som hot. Förövas hot med avsikt att framtinga visst resultat, räknas sådan gärning i regel till tvångsbrotten. Bestämmelserna om tvång och hot komplettera ofta varandra. Om försök till tvång är straffritt eller straffbart endast i vissa kvalificerade fall, kunna bestämmelserna om hot bliva tillämpliga. I detta hänseende bör emellertid beaktas att brottsmedlen ej sällan beskrivits på olika sätt vid tvång och vid hot.

Olaga tvång benämnes i Tyskland Nötigung, i Frankrike contrainte, i England compulsion och i Italien violenza. I lagar där olaga tvång straffbelagts genom allmänna bestämmelser beskrives handlingen ofta såsom att tvinga någon att göra,

tåla eller underlåta något. I Grekland (art. 330) begränsas brottsområdet uttryckligen till att avse tvång till sådant görande, tålande eller underlåtande som icke åligger den tvungne.

Såsom brottsmedel anges i regel våld; i Norge (§ 222) talas allmänt om »rettsstridig adferd». Vid sidan av våld nämnes nästan undantagslöst hot om våld, någon gång kvalificerat till allvarligt hot (Jugoslavien). Ibland preciseras hot såsom brottsmedel närmare, ofta på det sättet att större eller mindre inskränkningar stadgas i fråga om de gärningar varmed gärningsmannen hotar. I Danmark (§ 260) talas bl. a. om »trusel om vold, om betydlig skade på gods, om frihedsberövelse», i Schweiz (art. 181) om »Androhung ernstlicher Nachteile oder durch andere Beschränkung seiner Handlungsfreiheit», i Tyskland (§ 240), efter en lagändring 1943, om »Drohung mit einem empfindlichen Übel», i Grekland (art. 330) om hot med våld eller annan rettsstridig handling, i Tjeckoslovakien (art. 233) om hot med våld eller annat svårt men. Ibland nämnas som brottsmedel även makt och auktoritetsmissbruk (Tjeckoslovakien art. 235, Bulgarien art. 159). I lagar där tvång och hot behandlas som en enhetlig brottsstyp brukar såsom brottsmedel upptagas även chantage, d. v. s. hot att åtala eller angiva någon för brott.

I nästan alla lagar omfatta bestämmelserna om våld och hot även sådana fall av tvång, där gärningen riktar sig mot den angräpnas anhöriga eller mot hans egendom. I Grekland och Österrike anges detta uttryckligen. Den bulgariska lagen upptager ett särstadgande för det fall att hotet avser den hotades släktingar (art. 161).

I flertalet länder anses brottet fullbordat först genom att tvånget lett till det åsyftade resultatet. Stundom anses dock straffbarhet föreligga redan om gärningsmannens syfte är att framtvunga viss handling (Österrike, Turkiet). Enligt den turkiska lagen (art. 188) anses brottet kvalificerat om syftet nåtts. Enligt italiensk lag (art. 610, 611) är avgörande om gärningsmannen framtvingat en handling; är denna straffbar, anses brottet kvalificerat. I de lagar som för fullbordat brott kräva att det åsyftade resultatet uppnåtts är försök i regel straffbart. Där brottsbeskrivningarna rörande tvång och hot ansluta sig till varandra, kan ett misslyckat försök till tvång ofta bli straffbart såsom hot.

Bland omständigheter som kvalificera tvångsbrott av nu ifrågavarande slag anges stundom att gärningen innefattat pinande, tortyr, grym behandling eller resande av vapen eller att gärningsmannen avsett att framtvunga ett medgivande eller erkännande. Några länder begränsa försökets straffbarhet till sådana grova fall. I några lagar anses brottet kvalificerat, om det förövas av offentlig tjänsteman i tjänsten (Jugoslavien art. 151) eller om det riktar sig mot underårig för att tvinga denne till straffbar gärning eller till prostitution (Bulgarien art. 160). Förövas tvång mot offentlig tjänsteman för att tvinga denne att begå olaglig handling eller att eljest kränka sin tjänsteplikt, bliva mestadels speciella stadganden tillämpliga. I sådant fall brukar brottet, liksom övergrepp i rättssak och förgripelse mot tjänsteman, räknas till brotten mot stat eller allmänhet.

Såsom kvalificerande omständighet nämnes vidare i en del lagar att tvånget innefattat kränkning av religionsfrihet (Tjeckoslovakien art. 234), industrins och handelns frihet (Turkiet art. 201) eller den politiska friheten (Turkiet art. 174) eller att tvånget går ut på fullgörande av arbetsskyldighet (Grekland art. 332); i regel behandlas dock tvångsbrott som begås i sådana speciella syften i samband med brotten mot allmänheten. I Österrike (§ 499 a) gäller en sär föreskrift om straff för olaga tvång till medicinsk behandling.

Brottstypen olaga hot kan i systematiskt hänseende uppfattas både som ett frihetsbrott och som ett fridsbrott. Om hotet riktar sig mot enskild och syftet med hotet är att förmå honom att företaga, tåla eller underlåta viss handling är brottet

närmast ett frihetsbrott. Har gärningsmannen icke sådant syfte — gärningen förövas exempelvis av hämndmotiv — är brottet ett fridsbrott; det riktar sig icke mot annans handlingsfrihet utan mot hans trygghetskänsla.

Hotbrottet är i några länder konstruerat såsom ett farebrott och straffas såsom sådant redan där gärningen från objektiv synpunkt måste anses innefatta en fridstörning. I andra länder uppfattas brottet som ett skadebrott, vilket är straffbart endast om handlingen faktiskt framkallat ett lidande hos den hotade. I många lagar göres icke denna gränsdragning, utan brottet är straffbart redan när någon av de angivna förutsättningarna föreligger.

Enligt tysk rätt (§ 241) är varje hot om brott straffbart såsom »Bedrohung» oavsett om gärningen framkallat fruktan hos den hotade. I Frankrike (art. 305) straffas varje hot »d'assassinat, d'empoisonnement ou de tout autre attentat contre les personnes, qui serait punissable de la peine de mort, des travaux forcés à perpétuité ou de la déportation» och enligt särskilt stadgande (art. 436) liknande hot om mordbrand och allmänfarlig ödeläggelse. I Belgien (art. 327, 330) indrages i motsvarande straffbestämmelser även »attentat contre les propriétés». Den holländska lagen (art. 285) beskriver hotbrottet på likartat sätt; straffbudet omfattar hot om vissa särskilt angivna brott, såsom dråp, våldtäkt och grov misshandel. Den italienska lagen innehåller ett ganska vidsträckt stadgande om hot (art. 612); oberoende av hotets verkan straffas för minaccia om någon hotar annan med rättsstridigt men (ingiusto danno). Enligt den turkiska lagen (art. 191) är hot med svår och rättsstridigt skada straffbart.

I motsats till vad som gäller i nu nämnda länder straffas i andra länder endast sådant hot som faktiskt kränker annans frid. I Schweiz (art. 180) är svårt hot straffbart, om det »versetzt jemanden in Schrecken und Angst». Har hotet ej medfört sådan effekt, kan emellertid gärningen straffas såsom försök till hot. Enligt den grekiska lagen (art. 333) straffas hot under liknande förutsättningar.

En mellanställning mellan de båda angivna grupperna intaga de lagar där förstraffbarhet är avgörande om hotet var ägnat att framkalla fruktan eller om det var anledning att befara att hotet skulle verkställas. Bestämmelser av detta slag finnas i ganska många lagar. Sålunda straffas hot enligt finsk lag (25 kap. 13 §) om sådana omständigheter föreligga att det är sannolikt att hotet skall verkställas, enligt norsk lag (§ 227) om hotet är »skikket til å fremkalle alvorlig frykt» och enligt dansk lag (§ 266) om hotet är »egnet til hos nogen at fremkalde alvorlig frygt for eget eller andres liv, helbred eller velfærd». I andra länder (Polen art. 250, Österrike §§ 98 b, 99, Rumänien art. 494, Bulgarien art. 616 och England) gälla liknande regler.

En fråga som vällat svårigheter vid lagstiftning om hot är huruvida och i vilken utsträckning straffbarheten skall omfatta hot om icke brottslig gärning, t. ex. hot att åtala eller angiva någon för brott som han begått (chantage), eller hot att om någon lämna menligt meddelande, s. k. skandaliseringshot, eller hot om en handling som utan att vara straffbar är rättsstridig. Den närmare gränsdragningen mellan det straffbara och straffria området låter sig knappast göra i lagtext. I stor utsträckning har också detta spörsmål i flera länder överlåtits till rättspraxis. Samma lagstiftningsproblem har ofta uppkommit vid beskrivningen av tvångs- och utpressningsbrott. Vissa skillnader beträffande brottsbeskrivningarna förekomma. Sålunda straffas i Schweiz vid tvång »Androhung ernstlicher Nachteile» (art. 181) och vid hot endast »schwere Drohung» (art. 180), medan chantage behandlas i art. 156 i samband med utpressning; i Italien straffas vid tvång varje hot, minaccia, men vid hot endast »hot om rättsstridigt men» (art. 610, 612) och i Bulgarien vid tvång varje hot men vid hot endast hot om brottslig gärning (art. 155, 161). I Grekland straffas hot om rättsstridigt handlande såväl vid tvång som vid hot. I den norska och den danska lagen omfattar tvångsbrottet även chantage-fallet. Sålunda straffas i Norge (§ 222) för olaga tvång om någon »ved

å true med anklage eller anmeldelse for en straffbar handling eller med fremsættelse av en ærekrenkende beskyldning rettsstridig tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget». För olaga hot kan i Norge straff följa endast om brottsmedlet utgjorde hot om brott varå kan följa svårare straff än hefte i ett år eller fängsel i sex månader där hotet förövats under sådana omständigheter att det är ägnat att framkalla allvarlig fruktan (§ 227).

I Danmark (§ 260) uppdelas hithörande fall i två grupper. Hot »om at fremsætte usand sigtelse for strafbart eller ærerørigt forhold eller at åbenbare privatlivet tilhørende forhold» är vid tvångsbrott straffbart utan inskränkning. Däremot är hot »om at anmelde eller åbenbare et strafbart forhold eller om at fremsætte sande ærerørige beskyldninger» straffbart endast »for så vidt fremtvingelsen ikke kan anses tilbørlig begrundet ved det forhold, som truselen angår». Vid olaga hot är i Danmark brottsrekvisitet att gärningsmannen hotar med brottslig gärning (§ 266). I Holland angives vid tvångsbrott (art. 284) såsom brottsmedel hot om våld eller hot om »smaad of smaadschrift» (smädande eller smädeskrift); hot att åtala behandlas däremot icke. Hot är i Holland straffbart endast vid hot om »openlijk geweld» (öppet våld) eller om grovt brott (art. 285).

I Tyskland (§ 240) straffas, som redan nämnts, vid olaga tvång »Drohung mit einem empfindlichen Übel» under förutsättning att gärningen är »rechtswidrig». I lagen definieras samtidigt begreppet »rechtswidrig» på följande sätt: »Rechtswidrig ist die Tat, wenn die Anwendung der Gewalt oder die Zufügung des angedrohten Übels zu dem angestrebten Zweck dem gesunden Volksempfinden widerspricht.» Denna år 1943 tillkomna definition gäller fortfarande, dock att enligt ett lagförslag år 1952 orden »dem gesunden Volksempfinden» föreslås skola ersättas med »den guten Sitten». Vid hot (§ 241) gäller såsom förutsättning för straffbarhet att gärningsmannen hotar med grovt brott (»Verbrechen»).

I de länder där tvångs- och hotbrott behandlas såsom en enhetlig brottstyp göres naturligen icke någon skillnad i fråga om brottsmedlen. Däremot givas i några av dessa länder speciella regler för särskilda fall. I den norska lagen (§ 227) likställas uttryckligen hot i ord och i handling. I Frankrike (art. 308; ändrad 1943) och i Belgien (art. 330) straffas hot som ej sker »avec ordre ou sous condition» i regel endast om hotet sker skriftligen eller »par écrit anonyme ou signé, image, symbole ou emblème». I Holland (art. 285) är brottet kvalificerat om hotet framförts genom skrift. Detsamma gäller i Italien (art. 339, 612) och Turkiet (art. 188), om skriften är anonym. Lagstiftaren torde i nu berörda fall ha utgått från den tanken att hot genom skrift visar att handlingen är särskilt överlagd eller allvarlig. En likartad uppfattning torde gälla i engelsk rättspraxis.

Såsom kvalificerande omständigheter angivas vidare vid hotbrott exempelvis att gärningsmannen är utklädd eller maskerad, att gärningen förövas av flera gemensamt eller att den riktas mot allmänt organ i och för tjänsten eller innefattar resande av livsfarligt vapen eller att hotet framföres å verklig eller föregiven hemlig organisations vägnar (Italien, Rumänien, Turkiet).

I Schweiz (art. 57) finnas bestämmelser om särskilda påföljder för det fall att det kan befaras att gärningsmannen kommer att verkställa hotet. Har någon hotat annan med brott, kan domstolen taga löfte av gärningsmannen att han skall avhålla sig från att fullfölja hotet samt förplikta honom att ställa någon rimlig ekonomisk säkerhet härför. Vägrar han att avgiva sådant löfte eller ställer han ej säkerhet inom utsatt tid, kan domstolen förordna om »Sicherheitschaft» under högst två månader. Fullföljer gärningsmannen hotet inom två år är det belopp som ställts till säkerhet förverkat till kronan. Någon större praktisk betydelse torde detta institut, s. k. Friedensbürgschaft, icke ha fått i Schweiz. En motsvarighet till Friedensbürgschaft finnes i engelsk rätt, s. k. recognizance. Även den danska lagen (§ 75) giver möjlighet att för vissa svåra fall av hot ingripa med särskilda åtgärder som ej ha straffkaraktär. Sålunda kan en för hot åtalad person genom

dom åläggas att göra vad domstolen finner erforderligt för att bereda skydd mot att hotet fullföljes. Domen kan avse förbud att vistas på viss ort eller att uppsöka den hotade. När så erfordras kan domstolen också förordna att den tilltalade skall tagas i förvar.

Hemfridsbrott.

Utgångspunkten för kriminalisering av brott mot hemfrid är olika i skilda lagar. Stundom, särskilt i äldre lagar, har kriminaliseringen sin grund i uppfattningen om hemmets helgd och människans rätt att där vara ostörd. I nyare lagar är utgångspunkten för kriminaliseringen ofta den att hemmet utgör ett avstängt eller avstängbart område över vilket besittaren har exklusivt förfogande.

Skillnaden mellan dessa utgångspunkter kommer till uttryck icke endast i brotts- typens systematiska placering utan även i brottsbeskrivningen. De lagar som utgå från besittarens rätt till ostörd besittning av sin egendom bruka ofta utsträcka hemfridsskyddet till att avse även sådan byggnad som icke är hans hemvist och till inhägnat eller avstängt område omkring byggnaderna.

I äldre lagar uppfattas hemfridsbrottet i regel som ett brott mot allmän ordning och det behandlas i samband med brott mot tros- och griftefrid och liknande brottstyper (Norge, Tyskland, Holland, Österrike). I motsats härtill betraktas hemfridsbrottet i många moderna lagar såsom ett brott mot personlig frihet eller frid. I dessa lagar anses ofta brottet vara kvalificerat, om det förövats av en tjänsteman. I Frankrike är hemfridsbrott av tjänsteman typfallet, och brottet anses privilegierat om det begås av enskild. Således ingå i Frankrike gärningar som innefatta »*attentats à la liberté*» (art. 114 f) i kapitlet »*Des abus d'autorité*» såsom speciella fall av auktoritetsmissbruk (art. 184). I några nyare lagar behandlas hemfridsbrott i ett särskilt kapitel (Italien, Rumänien, Turkiet).

Äldre lagar skydda principiellt endast bostaden (Finland, Frankrike, Belgien, Portugal) men sådan begränsning förekommer även i nyare lagar (Bulgarien, Turkiet). Stadgandet i den franska lagen (art. 184) avser endast »*le domicile d'un citoyen*». I den belgiska lagen (art. 439) angivas såsom exempel på *domicile* »*maison, appartement, chambre ou logement habités par autrui*». En liknande beskrivning förekommer i den finska lagen (24 kap. 1 §), där angreppsobjektet angives som »hemvist, vare sig rum, hus, gård eller fartyg». I andra lagar upptagas vid sidan av bostad även det hus vari bostaden finnes samt till huset hörande område, såsom gård, trädgård, uthus och ekonomibyggnader (Österrike, Schweiz, Polen, Tjeckoslovakien, England).

Ett mera vidsträckt tillämpningsområde ha de danska och norska bestämmelserna om hemfridsbrott. Sålunda gives i Danmark (§ 264) skydd mot obehörigt inträngande i »*fremmed hus, husrum eller skib eller på andet ikke frit tilgængeligt sted*» och mot obehörigt kvarstannande på »*fremmed grund*». Norge skiljer på liknande sätt efter angreppets art mellan det fall att någon »*baner seg eller annen uberettiget adgang til hus, fartøy, jernbanevogn, motorvogn eller luftfartøy eller til noe rom i sådanne eller til lukket gårdsrom eller lignende oppbevarings- eller tilholdssted*» (§ 147) och det fall att någon »*uberettiget tar ophold på et sted, som er i annens besiddelse*» (§ 355 andra stycket). I den tyska lagen (§ 123) avse motsvarande bestämmelser »*das befriedete Besitztum*». I Holland, Polen, Rumänien, Grekland och flera andra länder skyddas på liknande sätt varje icke fritt tillgängligt område.

Enligt den italienska lagen avser skyddet, förutom någons hemvist, även lokal där han regelbundet vistas. Andra lagar giva skydd också för affärsrum (Tyskland, Polen, Ungern, Rumänien), arbetsplats (Schweiz), lagerlokal (Polen) eller plats som är avsedd för allmän tjänst eller trafik (Tyskland och Holland).

Den straffbelagda gärningen innefattar i nästan alla länder två typfall, nämligen olovligt inträngande och olovligt kvarstannande. Vissa skillnader föreligga dock

i fråga om utformningen av dessa brottsföresättningar. I många länder är inträngandet kriminaliserat endast om det sker medelst våld. I Österrike (§ 83) uppställs som brottsföresättning att gärningsmannen är försedd med vapen och använder våld eller att flera personer intränga med våld. I Frankrike (art. 184) kräves för straffbarhet att handlingen skett »à l'aide de menaces ou de violences». Motsvarande gäller enligt belgisk lag (art. 439), men där upptages såsom brottsmedel även »effraction, escalade ou fausses clefs). Liknande brottsföresättningar gälla i Rumänien, Bulgarien och Ungern.

Med inträngande likställs ibland att gärningsmannen insmyger sig hemligt (Italien, Turkiet, Rumänien) eller att han gömmer sig undan (Finland).

För att kvarstannande skall bli straffbart kräves regelmässigt att gärningsmannen underlåtit att efterkomma uppmaning att avlägsna sig.

I den norska lagen meddelas särskilda bestämmelser för det fall att någon skaffar sig ooberättigat tillträde genom inbrott eller genom våld eller hot ävensom beträffande tillträde till bebott hus eller rum genom användning av förklädnad eller falska dokument eller föregivande av offentlig ställning m. m. (§ 147). Sådana gärningar straffas såsom inbrott. Föreligga icke nu angivna föresättningar, tillämpas de lindrigare stadgandena om hemfridsbrott (§ 355).

I engelsk rätt skiljes mellan burglary, som avser inträngande nattetid i annans bostad, och housebreaking, som kan försiggå även under dagen. Enligt Larceny Act 1916 kunna burglary och housebreaking dock straffas endast om gärningen skett för att begå ett grovt brott (felony) eller om sådant brott ägt rum.

I de lagar där våldsanvändning ej uppställts såsom brottsföresättning brukar brottet anses kvalificerat om det förövats med våld (Danmark, Holland, Portugal, Italien, Turkiet). Även andra omständigheter angivas ofta som kvalificerande, t. ex. att gärningsmannen använt eller varit försedd med vapen eller att gärningen förövats nattetid eller av flera i förening eller, såsom i Danmark, att gärningen vållat betydlig fridsstörning eller gärningsmannen förut varit dömd för hemfridsbrott eller liknande brott. Såsom kvalificerande omständighet angives ej sällan att gärningsmannen givit sig ut för allmän tjänsteman. I Finland (24 kap. 1 §) är straffet strängare om inträngandet sker i tjänstelokal; i Holland (art. 139) är i sådant fall straffet mildare än vid annat hemfridsbrott.

Ofredande.

Fridskränkningar mot enskild, vilka ej rikta sig mot annans bostad eller vistelserum, kunna vara av mycket olika slag, såsom handgripligt antastande, skottlossning, oljud eller annat hänsynslöst beteende. I främmande rätt förekommer endast mera sällan att man straffbelagt dylika gärningar genom en generell straffbestämmelse. I allmänhet behandlas dessa fall som polisförseelser vilka kriminaliseras i ordningsstadgor och andra specialföresättningar.

Kränkning av brevhemlighet och liknande brott.

Strafflagarna i nästan alla kulturländer innehålla straffbestämmelser mot den som olovligen yppar hemlighet varom han genom ämbetsställning, yrke eller enskild tjänst erhållit kännedom. Förutom sådana straffbud finnas i de flesta lagar även mer eller mindre vittgående straffstadganden mot den som obehörigen sätter sig i besittning av annans hemlighet eller bekantgör sådan. I främsta rummet åsyftas med dessa stadganden att skydda korrespondens, men ofta avse stadgandena även andra skrifter eller hemligheter. Därutöver kriminaliseras ej sällan, vid sidan av utspionerande eller yppande av brevhemlighet, även förstörande eller undanhållande av annans korrespondens.

Med hänsyn till att hithörande brott kunna rikta sig mot ganska olika intressen och förövas av mycket olikartade motiv erbjuder den systematiska placeringen av brotten vissa svårigheter. Olika lösningar ha också valts i skilda lagar. Ofta upp-

fattas dessa gärningar som brott mot enskild frihet (Italien, Rumänien, Turkiet, Tjeckoslovakien, Jugoslavien), ibland som brott mot allmän ordning och frid (Norge) och stundom som brott mot allmän verksamhet (Holland). I Frankrike (art. 187) räknas brotten till kategorin abus d'autorité, i Danmark (§ 263) till freds- og ærekrænkelser, i Finland (38 kap. 8 §) till brott som innefatta oredlighet och straffbar egennyttia samt i Portugal (art. 461) och England (Larceny Act 1916) till brotten mot förmögenhet. I Schweiz (art. 179) behandlas kränkning av brevhemlighet i anslutning till bestämmelserna om ärekränkning, medan kränkning av fabrikations- eller affärshemlighet utgör ett särskilt förmögenhetsbrott (art. 162). Andra länder upptaga brott av hithörande slag i ett särskilt kapitel, där regelmässigt behandlas även yppande av hemlighet genom läkare, advokater eller andra särskilda persongrupper (Tyskland, Polen, Bulgarien, Ungern, Grekland m. fl.). I Österrike finnes för hithörande fall en speciell lag den 6 april 1870 och liknande gäller i England (Larceny Act samt Telegraph Act 1868). Sovjetryssland synes ej ha i sin strafflagstiftning upptagit bestämmelser för dessa gärningar.

I flertalet strafflagar är brottsbeskrivningen allmänt hållen och ofta kortfattad; mera ingående bestämmelser om de olika handlingsformerna finnas dock i Italien, Rumänien och några andra länder.

I de flesta lagar omfattar beskrivningen att någon obehörigen bryter brev som är avsett för annan. I stället för brev angives stundom såsom brottsobjekt »korrespondens», »brev eller dokument» eller »tillsluten skrift eller försändelse». I Belgien (art. 460) och Holland (art. 201) är straffskyddet begränsat till brev i postens förvar. Detsamma synes gälla enligt engelsk rätt (Larceny Act sect. 89). Ett långt gående skydd gives i Norge (§ 145) och i Danmark (§ 263). Den norska lagen avser »brev eller annat lukket skrift» eller »annans tillåste gjemmer». Den danska lagen är nära överensstämmande med den norska. I de flesta lagar jämföras med brev även tillslutet telegram. Ofta framgår detta indirekt av lagtextens formulering, men i många lagar givas uttryckliga bestämmelser om skydd för telegram (Italien, Ungern, Belgien, Turkiet, Jugoslavien, Tjeckoslovakien, Bulgarien). Bulgarien utsträcker skyddet till att avse även paket och liknande föremål (art. 164).

Mindre vanligt är att även telefonmeddelande skyddas. Straffrättsligt skydd för sådant meddelande gives i bl. a. Italien, Rumänien, Polen, Turkiet och Tjeckoslovakien. I många lagar är en direkt eller analogisk tillämpning av straffbestämmelserna på telefonsamtal utesluten genom att brottsobjektet betecknas som postförsändelse eller med annat liknande uttryck.

Den straffbelagda gärningen beskrives allmänt såsom öppnande av skrift i syfte att taga kännedom om innehållet (Finland, Holland, Tyskland, Österrike, Frankrike, Belgien och Grekland). Den italienska lagen nämner även det fall att någon läser tillsluten skrift utan att bryta förseglingen. I Danmark är straffbart, förutom att bryta brev, även att kränka någons fred genom att »skaffe sig nogen til en anden rettet lukket meddelelse» (§ 263). Vissa lagar kvalificera brottet, om gärningsmannen meddelar eller bekantgör hemlighet eller begagnar sig av denna (Ungern, Portugal, Turkiet). Ibland uppställs såsom subjektiv brottsförutsättning att gärningen förövats med avsikt att skada annan eller att bereda sig eller annan fördel (Tjeckoslovakien, Jugoslavien). I Norge (§ 145) stadgas strängare straff för bl. a. det fall att gärningen förövats i vinningssyfte.

Några av de ovan nämnda lagarna kriminalisera i detta sammanhang endast gärning som innefattar kränkande av hemlighet (Tyskland, Österrike, Portugal, Ungern). En förutsättning för straffbarhet är då att gärningsmannen tagit del av skriftinnehållet. Andra lagar kriminalisera emellertid därutöver även undanhållande eller förstörande av brev eller annat meddelande (t. ex. Danmark, Norge, Holland, Belgien, England m. fl.). Enligt andra lagar kan gärningsmannen i så-

Brott mot person i främmande rätt.

dant fall under vissa omständigheter straffas för förskingring (Österrike). I Norge, Italien, Polen, Rumänien, Bulgarien och Turkiet omfattar skyddet här även öppen korrespondens, i England under vissa omständigheter även paket.

I Norge (§ 146) omfattar straffbestämmelsen även det fall att någon föranleder att skriftligt meddelande »ikke i betimelig tid kommer frem til vedkommendes kunnskap». Har skada uppkommit och har gärningsmannen handlat i vinningsyfte, är brottet kvalificerat.

Enligt en i andra länder okänd föreskrift straffas i Turkiet (art. 197) mottagare av brev eller telegram, om han mot avsändarens önskan offentliggör eller utsprider innehållet.

I Rumänien (art. 503), Italien (art. 617) och Polen (art. 253) straffas den som svikligen tager emot eller snappar upp ett telegrafiskt meddelande eller telefonmeddelande; gör han innehållet bekant för andra, är brottet under vissa omständigheter kvalificerat.

Som allmänt kvalificerande omständighet angives stundom att gärningsmannen tillhör post- och telegrafverket eller att han är offentlig tjänsteman (Frankrike, England, Portugal, Italien, Rumänien, Bulgarien, Jugoslavien, Tjeckoslovakien m. fl.).

Intrång i förvar betraktas i främmande lagar i allmänhet icke såsom ett särskilt brott. Som framgår av det föregående likställes i många lagar postförsändelse såsom föremål för skydd med annan sluten eller öppen skrift. Den danska lagen upptager sedan 1939 ett särskilt straffbud för det fall att någon »skaffer sig adgang til fremmed hus eller husrum, herunder offentlige eller private kontorer, forretninger, fabrikker o. lign., med det formål at tilegne sig dokumenter, forretningsbøger o. lign. eller at gøre sig bekendt med disses indhold» (§ 264 a). Har gärningen haft karaktär av inbrott eller var den planlagd av en organisation eller har den varit förenad med våld mot person, är brottet kvalificerat. Andra lagar behandla dessa fall i samband med kränkning av affärs-, handels- och fabriktionshemlighet. I sådana fall uppställs ofta som brottsförutsättning att hemligheten meddelas till annan eller begagnas av gärningsmannen.

III. Ärekränkingsbrott.

Att ärekränkingsbrottets behandling i europeisk straffrätt visar påfallande skiljaktigheter i olika länder beror i viss mån på den historiska utgångspunkten och den därav betingade utvecklingen. Av särskild betydelse torde vara att i den romerska rätten människans ära icke uppfattades såsom något självständigt rättsobjekt som genom särskilda stadganden generellt skyddades mot angrepp. I den mån vissa gärningar såsom innefattande kränkning av annans ära eller rykte (convicium, infamatio) straffades som brott mot person räknades de till den omfattande brottskategorien injuria, och de likställdes sålunda med åtskilliga andra intrång i personlighetssfären, såsom enkel misshandel, kränkande av könsintegritet och hemfridsbrott.

Skyddet för äran såsom ett självständigt rättsintresse har sina rötter i germansk rättsåskådning. Under tidernas lopp har denna åskådning omedelbart eller medelbart inverkat på den europeiska lagstiftningen och den har mer och mer undanträngt det romerska injuriabegreppet.¹

Av intresse är vidare att några länder, såsom England och Frankrike, gått egna vägar och utbildat vissa materiella och formella rättsbegrepp som i allmänhet äro främmande för andra länder. Vid en jämförande undersökning måste man därför

¹ Jfr LIEPMANN i Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts, Besonderer Teil IV s. 217.

beakta de säregna principer som känneteckna rätten på förevarande område i England och Frankrike.

I England utgör ärekränkning endast mera sällan grund för brottmålstalan. Om ärekränkning, defamation, överhuvud beivras genom talan vid domstol, sker det mestadels i form av skadeståndstalan. I undantagsfall förekommer det dock att den förorättade samtidigt för talan om ansvar och om skadestånd.

Utmärkande för den engelska rätten är den principiella skillnaden mellan slander och libel. Om ärekränkning sker muntligen, benämnes den slander. Ärekränkning förövad i skrift eller på annat mera bestående sätt kallas libel. Det nu sagda avser endast de för England och Wales gällande reglerna. I skotsk rätt däremot göres ej skillnad mellan slander och libel; där omfattar begreppet defamation båda gärningsformerna.

Slander är, med vissa undantag, överhuvud icke straffbart. Målsäganden kan därför vid slander endast föra skadeståndstalan, men även en sådan möter ofta svårigheter. Den genom slander förorättade är nämligen i regel berättigad till skadestånd endast om han kan visa att han lidit »special damage», d. v. s. att han som följd av ärekränkningen åsamkats viss pekuniär förlust. Talan med yrkande om skadestånd för slander föres därför sällan, då styrkande av special damage på grund av gällande bevisregler erbjuder stora svårigheter.

Libel kan utgöra public libel, som kränker allmänna intressen, eller private libel. I det senare fallet är den förorättade i princip berättigad till skadestånd. Beloppet fastställs av domstolen (juryn) och det kan uppgå till betydande belopp. Handläggningen av ärekränkningsmål är centraliserad; behörig domstol för hela England och Wales är The High Court i London.

Genom Defamation Act 1952 ha vissa betydelsefulla ändringar gjorts i den engelska ärekränkningsslagstiftningen men de innebära ej att man frångått den principiella gestaltningen av ärekränkningssbrottet.¹

I Frankrike har kriminaliseringen av ärekränkning fått sin särprägel genom att bestämmelserna år 1819 till största delen borttagits ur Code pénal. Sedan dess behandlas ärekränkning i presslagen (Loi sur la presse den 17 maj 1819, modifierad 1881). Den gällande franska lagstiftningen utgår icke från huruvida ära och rykte skall skyddas genom straffstadganden utan från huruvida medborgarens yttrandefrihet bör begränsas med hänsyn till allmänna eller privata intressen.

Genom 1819 års reform upphävdes de äldre stadgandena om calomnie och injure (art. 367—377) i den mån dessa avsågo offentlig förövade gärningar. Bortsett från dénonciation calomnieuse (art. 373), som räknas till ärekränkningssbrotten men motsvarar falsk angivelse, samt ärekränkning mot ämbetsman (art. 222 f), som räknas till brotten mot staten, stadgas i Code pénal numera straff endast för ej offentlig injure (art. 471 p. 11). Sådan gärning utgör icke délit utan contravention och straffet är låga penningböter.

Den franska presslagen behandlar således icke endast ärekränkning i tryckt skrift utan även annan ärekränkning, om publicité föreligger. Även muntlig ärekränkning kan således straffas enligt presslagen, om gärningen sker »par des discours, cris ou menaces proférés dans des lieux ou réunions publics» (art. 23—28, 30 f). Ärekränkningssbrottens behandling i presslagen och den därav betingade rättsutvecklingen har påverkat lagstiftningen även i andra romanska länder.

Ingenstädes i den europeiska lagstiftningen förekommer någon definition av äran såsom rättsobjekt. Orsaken härtill torde vara att innebörden av begreppet ära och dess avgränsning undandrager sig en kortfattad legal definition. Det har där-

¹ Jfr SvJT 1953 s. 131.

för fått ankomma på doktrin och rättspraxis att tolka lagtextens ärebegrepp och man har därvid fått söka stöd i den gängse uppfattningen hos befolkningen.

De flesta europeiska lagar uppvisa samma huvudprincip vid indelningen av ärekränkingsbrotten. Denna indelning utgår från skyddsobjektet, äran. Man skiljer därvid mellan ära i objektiv och i subjektiv mening, d. v. s. en persons anseende hos medmänniskorna och hans egen känsla att vara ansedd och aktad. Kränkning av den objektiva äran brukar i modern, utländsk doktrin kallas diffamation och kränkning av den subjektiva äran injurie. Motsvarande begrepp enligt straffrättskommitténs terminologi, vilken skall användas i det följande, äro förtal och förolämpning.

Gränserna mellan förtal och förolämpning dragas olika i skilda länder; ofta brukas överhuvud icke motsvarande termer i lagtexten, vilken i stället allmänt talar om ärekränkning. I Danmark (§ 267) exempelvis likställas i princip båda ärekränkingsformerna i en gemensam paragraf. I Finland däremot skiljes i 27 kap. 1—3 §§ mellan smädelse och förolämpning, i Schweiz mellan üble Nachrede (art. 173) och Beschimpfung (art. 177), i Spanien mellan calumnia (art. 453) och injuria (art. 457), i Holland mellan smaad (art. 261) och enkel beledigig (art. 266) och i den franska presslagen (art. 29) mellan diffamation, som ersatt Code pénals ursprungliga calomnie, och injure. I tysk straffrätt skiljes vanligen mellan üble Nachrede (art. 186) och Beleidigung (art. 185); dock talas i lagtexten i båda fallen om Beleidigung. I Italien beror skillnaden mellan diffamazione (art. 595) och ingiuria (art. 594) på om ärekränkningen riktas mot en frånvarande eller en närvarande person; gemensamt för båda brotten användes i lagtexten uttrycket offesa (ärekränkning). I Österrike förekommer en tredelning: förtälet utsvvar Ehrenbeleidigung (§ 487) och förolämpningen Beschimpfung (§ 496); en mellanform är Schmähung (§ 491).

Även i Norge, Island, Polen, Rumänien, Jugoslavien, Grekland och Turkiet framgår av lagtexten att lagstiftaren indelat ärekränkningen i två mer eller mindre skarpt avgränsade brottstyper med hänsyn till om angreppet är riktat mot någons objektiva ära eller subjektiva ära, men brottstypernas gestaltning och gränser liksom benämningarna växla avsevärt.

En särställning intager den nya tjeckoslovakiska lagen. Där uppfattas ärekränkning icke såsom ett brott mot person utan behandlas i kapitlet om brott mot allmän ordning. Principiellt är endast förtal kriminaliserat (art. 189). Förolämpning torde i ej kvalificerade fall överhuvud vara straffri. Undantag utgör förolämpning mot allmän funktionär eller av krigsmän mot överordnade eller mot underlydande (art. 180, 282).

Av särskilt intresse är den belgiska lagstiftningen vilken frigjorts från den franska förebilden. Den belgiska lagen (art. 443—452) skiljer mellan fyra olika ärekränkingsformer, nämligen calomnie, diffamation, injure och divulgation méchante. I motsats till i de flesta andra länder indelas i Belgien förtalsbrottet i två brottstyper med självständiga beteckningar, calomnie och diffamation. Skillnaden mellan dessa ligger icke i brottobjektet eller i handlingen utan endast däri om sanningsbevis är tillåtet eller icke. I de fall där sanningsbevis är tillåtet men sådan bevisning ej lyckats, straffas för calomnie. Är sanningsbevis förbjudet, användes beteckningen diffamation. Sanningsbevis är icke tillåtet bl. a. i vissa fall när en nedsättande uppgift rör den angräpnas privatliv och ej avser gärning som kan leda till fällande dom för denne. Sådant fall föreligger t. ex. enligt art. 447 om uppgiften avser en handling som ej är straffbar eller är preskriberad eller endast kan åtalas av målsägande, såsom horsbrott.¹ Både för calomnie och för diffamation kräves att förtälet gäller »un fait précis» och att gärningsmannen handlat »méchamment», d. v. s. illasinnat. Injure motsvarar förolämpning men

¹ Jfr GOEDSEELS, Commentaire du Code Pénal Belge vol. II andra uppl.(1948) s. 122 f.

är i Belgien straffbar endast om den sker genom »faits, écrits, images ou emblèmes» (art. 448). Muntlig förolämpning är således i princip straffri. Ett undantag gäller sedan 1934, om sådan förolämpning sker offentligen mot allmän tjänsteman. Divulgation méchante (illvilligt utspridande) föreligger om någon lämnar en nedsättande uppgift om annan uteslutande för att skada denne samt gärningen icke påkallats av allmänt eller enskilt intresse (art. 449).

Förtal.

Som ovan nämnts är angreppsobjektet vid förtal en persons objektiva ära, d. v. s. det anseende som han åtnjuter bland sina medmänniskor, hans goda namn och rykte. Till förtalsbrottets objektiva rekvisit torde således alltid höra att gärningen är ägnad att nedsätta den angripnes anseende inom hans omgivning. Vanligen angives angreppsobjektet ej närmare i lagtext; bestämmandet av innebörden därav har i regel överlåtits åt doktrin och rättspraxis.

Jämför man lagarnas utformning och tillämpning i olika europeiska länder, kan man påvisa två huvudelement av det objektiva ärebegreppet, vilka nästan alltid ansetts i behov av straffrättsligt skydd: människans heder i etisk mening och hennes värde i socialt hänseende. Dessa faktorer, som i mer eller mindre tydlig form ofta komma till uttryck i lagarna, uttömma emellertid ej det objektiva ärebegreppet men de angiva dock riktlinjerna för lagstiftarnas syften.¹

I första hand upptages i lagarna skydd för en persons heder och vad därmed sammanhänger. Men det är tämligen sällsynt att i lagen uteslutande talas om någons heder eller ära eller goda namn och rykte etc. (Holland art. 261, Jugoslavien art. 169). Ofta kommer även skyddet för medborgarens sociala anseende till uttryck i lagtexten. I åtskilliga romanska lagar användes sålunda uttrycket »honneur ou considération» (Frankrike art. 29) eller motsvarande; det senare av dessa begrepp brukar tolkas så, att det innefattar icke blott redlighet utan även nödig duglighet i yrke. Här må bl. a. nämnas Portugal (art. 407: honra e consideração), Italien (art. 594, 595: onore, decoro o reputazione) och Grekland (art. 362).

En persons rykte som skyddat rättsintresse nämnes ibland utan närmare definition (Schweiz art. 173). Stundom konkretiseras det dock och ibland utsträcker skyddet till att avse angrepp mot yrkesduglighet eller gälla beskyllningar med ekonomisk räckvidd (Finland, Norge, Polen). I Danmark (§ 267) talas om »et forhold, der er egnet til at nedsætte den fornærmede i medborgeres agtelse», i Tyskland (§ 186) om »verächtlich machen» eller »in der öffentlichen Meinung herabwürdigend» och i Belgien (art. 443) om »mépris public». I Ungern och Rumänien finnas motsvarande uttryck om allmänt förakt. Även i Finland nämnes missaktning. Engelsk doktrin talar om »hatred, contempt or ridicule», och i Norge (§ 247) nämnes »hat, ringeakt eller tap av den for hans stilling eller næring fornødne tillit». I östrikisk lag talas vid behandling av Schmähung även om »öffentlicher Spott» (§ 491).

I några lagar uppmärksammas särskilt det fallet att gärningsmannen beskyllt annan för brott. I Spanien behandlas falsa imputación de un delito som ett särskilt brott, vilket kallas calumnia (art. 453); alla andra ärekränkningar höra till injuria, som alltså även omfattar förtal. I de flesta andra lagar som nämna beskyllning för brott jämställs därmed andra vanärande påståenden. I nyare lagar undvikes i regel att särskilt omnämna beskyllning för brott, eftersom vissa brott icke alltid anses såsom nedsättande, exempelvis vissa slag av politiska brott, duell, polisförseelser m. m.

Skadande av annans kredit genom beskyllning anses ofta utgöra ett förmögen-

¹ Jfr THYRÉN II s. 20 f.

hetsbrott. I Tyskland behandlas detta fall i två speciella lagar (lag den 7 juni 1909 gegen den unlauteren Wettbewerb, § 15, och lag den 5 december 1934 über das Kreditwesen, § 495). Detsamma gäller för Österrike (lag den 26 september 1923 gegen den unlauteren Wettbewerb, § 8). I den schweiziska strafflagen upptages detta fall i kapitlet om brott mot förmögenhet (art. 160); för straffbarhet kräves här att beskyllningen skett mot bättre vetande.

Annat förtal mot bättre vetande behandlas ibland som särskilt brott. I Tyskland och Schweiz kallas sådan gärning Verleumdung (§ 187, art. 174), i Danmark bagvaskelse (§ 268), i Holland laster (art. 262).

Ett av de svåraste problemen i rättstillämpningen rörande förtalsbrotten är att ett visst faktum kan av skilda befolkningsgrupper betraktas mycket olika, t. ex. påstående att någon dansat, druckit sprit, duellerat, arbetat som strejkbrytare o. s. v. I regel har lagstiftaren lämnat bedömandet av hithörande spörsmål till domaren.

Förtal innebär att ett visst tankeinnehåll överföres till annan person än den kränkte. Det är sålunda två brottsförutsättningar som äro av betydelse, tankeinnehållet och överförandet.

En förutsättning för förtal är att tankeinnehållet innebär en negativ värdesättning av den angripne, vare sig omedelbart eller genom meddelande av ett faktum som är ägnat att hos mottagaren framkalla en sådan värdesättning. I de flesta lagar kräves att tankeinnehållet återgiver ett faktum. Uttrycken variera; ibland förutsättes en bestämd handling eller bestämt faktum, ibland väljas mera obestämda uttryck. I Danmark (§ 267) nämnes »et forhold» och i Norge (§ 247) talas ännu mera allmänt om att gärningsmannen i ord eller handling uppträder på ett visst sätt. I Italien (art. 595) anses brottet kvalificerat, om påståendet avser ett bestämt faktum. I detta sammanhang må anmärkas att det har viss betydelse om i lagtext talas om handling eller faktum; det senare begreppet kan omfatta en höjelse, en känsla eller annan s. k. inre egenskap, men omfattar även yttre tilldragelser eller omständigheter som icke bero på någon den kränktes egen handling, såsom oäkta börd, kroppsfel (t. ex. impotens) eller lidna förmögenhetsförluster. Den närmare avgränsningen av ifrågavarande begrepp i de olika ländernas doktrin och rättspraxis är ganska växlande och svårbestämbar. Ofta har från förtalsbrottet uteslutits abstrakta beskyllningar, t. ex. allmänna påståenden om annan att han är ohederlig, pervers eller utsvävande, vilka fall då hänföras till förolämpningsbrottet. Gransdragningen är ofta av betydelse för frågan om tillförligheten av sanningsbevis.

I detta sammanhang uppkomma sådana frågor som betydelsen av den grad av visshet med vilken gärningsmannen uttalar sig, antingen beträffande själva faktum eller i fråga om den angripnes identitet, exempelvis spridande av rykte som uttryckligen betecknas som mindre trovärdigt eller utgivande av en nyckelroman där fantasi och fakta blandas samman. Man kan i stort sett konstatera att lagarna ej bruka giva vägledning till lösning av hithörande frågor. I den franska lagen (art. 29) skiljes visserligen mellan allégation, d. v. s. beskyllning som är eller framställer sig vara tillkommen i andra hand, och imputation, men lagen likställer dessa beskyllningsformer. I Turkiet (art. 484) föreskrives att obestämdhet i fråga om person eller handling i princip saknar betydelse.

Beträffande formen för överförandet av ett meddelande användas olika uttryck, såsom påstå, framställa, beskylla, misstänkliggöra eller påbörda, men skillnaden mellan dessa torde i praktiken ej vara stor. Många lagar nämna uttryckligen att även fortspridandet av en beskyllning kan straffas såsom förtal (Danmark, Tyskland, Frankrike, Schweiz, Österrike, Portugal), men ofta saknas sådan konkretisering (Belgien, Polen, Rumänien, Turkiet, Tjeckoslovakien).

Förtal kan ske även genom att visa eller sprida en bild eller genom annan konkludent handling. Detta säges i några lagar uttryckligen (Norge, Frankrike,

Schweiz, Österrike, Portugal). Huruvida även en åtbörd varigenom någon utmärker annan såsom brottsling, fyllerist o. s. v. kan anses som förtal är mest beroende på om det för förtal föreskrivits skriftlig form. I Schweiz (art. 176) nämnes åtbörd uttryckligen i lagtexten och i Spanien (art. 462) inbegripas allegorier, karrikatyror, teckningar och antydningar (alusiones).

En förutsättning för förtal brukar vara att meddelandet nått en annan än den kränkte. I annat fall föreligger endast förolämpning. I många länder framgår detta uttryckligen av lagens ord (Tyskland, Schweiz, Turkiet, Ungern, Grekland, Bulgarien); i Italien (art. 595) kan förtal endast ske »comunicando con più persone» (genom meddelande till flera personer). Även i Belgien (art. 444) stadgas rörande muntliga förtalshandlingar att de äro straffbara om de skett »en présence de plusieurs individus, dans un lieu non public, mais ouvert à un certain nombre de personnes ayant le droit de s'y assembler ou de le fréquenter».

I vissa lagar straffas endast offentligt framställande av en beskyllning (Rumänien, Spanien, Frankrike). Sådan gärning likställes ofta med utspridande av skrift. Ibland bestämmes skillnaden mellan offentligt och privat framställande rent siffermässigt; sålunda utgör i Spanien (art. 463) beskyllning i skrift till flera än tio personer offentligt förtal.

I många länder där även muntligt förtal straffas anses brottet kvalificerat, om kränkningen skett offentligen eller genom tryckalster eller skrift (Finland, Sovjetryssland, Italien, Holland, Tyskland, Österrike, Jugoslavien, Tjeckoslovakien, Spanien). Däremot upphävdes en sådan kvalifikation år 1939 i Norge och den förekommer ej heller i Schweiz eller Polen. I Danmark tillmätas utspridandets omfattning betydelse; förtal är bl. a. kvalificerat, om »fornærmelsen er fremsat i trykt skrift eller på anden måde, hvorved den får en større udbredelse» (§ 267).

Såsom förutsättning för förtal uppställas i allmänhet icke att meddelandet kommer till den kränktes kännedom. Likaledes saknar den beskylldes närvaro i regel betydelse. I Italien (art. 594) anses dock förtal icke föreligga, om den kränkte var närvarande; handlingen kan i sådant fall straffas endast såsom förolämpning. I Belgien (art. 444) behandlas beskyllning på ej offentlig plats såsom offentlig, om jämte den beskyllde även andra personer voro tillstädes.

Förtal uppfattas i regel som ett farebrott. Gärningen brukar anses fullbordad när det nedsättande meddelandet nått annan än den kränkte. Straffbarheten är icke beroende av om beskyllningen faktiskt har nedsatt den beskylldes anseende. I regel anses det tillräckligt att beskyllningen är ägnad att nedsätta annans ära eller anseende (Norge, Danmark, Tyskland, Schweiz, Jugoslavien, Ryssland, Grekland, Polen, Bulgarien, Turkiet m. fl.). I Belgien (art. 443) talas om »un fait précis qui est de nature à porter atteinte à l'honneur» och i Tjeckoslovakien (art. 189) om »gefährden». I Österrike (§ 494 c) anses brottet kvalificerat, om men faktiskt uppstått för den kränkte.

I subjektivt hänseende fordras för straffbarhet att gärningsmannen haft uppsåt omfattande samtliga objektiva brottsförutsättningar. Stundom tillämpas dock för större eller mindre områden av förtalsbrottet icke det allmänna uppsåtsbegreppet utan straffbarheten göres beroende av om gärningsmannen handlat med direkt uppsåt eller avsikt. Det förekommer därvid i vissa fall att ett aktning svårt syfte behandlas såsom straffrihetsgrund, och i andra fall att ett klandervårt syfte utgör förutsättning för straffbarhet; stundom kan ett syfte av sistnämnda slag verka kvalificerande. Klandervårt motiv beskrives någon gång såsom vilja att kränka (Finland 27 kap. 6 § och Portugal art. 441) eller syfte att skada (Belgien art. 449); ibland användas mera obestämda uttryck, såsom »méchamment (Belgien art. 443), schmähen (Österrike) eller malice (England). I Schweiz (art. 174) är förtal mot bättre vetande kvalificerat, om »der Täter planmässig darauf ausgegangen [ist], den guten Ruf einer Person zu untergraben», i Rumänien (art. 509) nämnas låga motiv såsom kvalifikationsgrund och i England utpressningssyfte el-

ler provokation till duell. I Tyskland (§ 187 a) finnes sedan 1951 en särbestämelse som kvalificerar det s. k. politiska förtalsbrottet, om gärningen skett av motiv som sammanhånga med den kränktes ställning i det offentliga livet och den är ägnad att väsentligt försvåra hans offentliga verksamhet. I Jugoslavien (art. 172) kriminaliseras meddelande om brott som någon begått, om gärningsmannen handlar i syfte att visa ringaktning.

Beskyllning mot bättre vetande behandlas ofta såsom ett särskilt brott eller såsom kvalificerande omständighet; ibland är det en förutsättning för straffbarhet, t. ex. vid ärekränkning mot död man (Finland) eller vid angrepp mot någons kredit (Ungern, 1914 års lag § 24, Schweiz art. 160). I Danmark (§ 268) straffas sedan 1939 för bagvaskelse även när gärningsmannen i fråga om beskyllningen »har savnet rimelig grund til at anse den for sand».

Gärningsmannens eget omdöme i fråga om betydelsen av hans meddelande är i regel icke avgörande; i allmänhet brukar straffbarhet icke heller uteslutas av att den förste mottagaren av meddelandet icke uppfattar detta såsom nedsättande, t. ex. när en ogrundad uppgift om annans homosexuella handlingar först utsprides i homosexuella kretsar. Emellertid kan här stundom uppkomma tvekan huruvida gärningen skall anses subjektivt täckt, exempelvis om gärningsmannen faktiskt icke beräknat att beskyllningen skulle spridas till kretsar där gärningen betraktas som nedsättande. Lagarna bruka ej innehålla speciella föreskrifter om sådana gränsdragningar utan tolkningen av de subjektiva straffbarhetsvillkoren får ske enligt allmänna regler.

Särskild vikt brukar i praxis tilläggas problemet om gärningsmannens goda tro. I fråga om den subjektiva sidan kan man skilja mellan olika grader. Gärningsmannen kan tro att beskyllningen är både sann och bevislig, eller att den är sann men icke bevislig. Vidare kan han hålla den för sannolik eller för icke sannolik men möjlig. Vid lämnandet av en uppgift kan han själv uttryckligen ha uttalat tvivelsmål om dess riktighet eller källans trovärdighet eller också kan han ha betecknat uppgiften såsom endast ett rykte. Endast i ganska få lagar behandlas dessa frågor. I Danmark (§ 269) kan straffet bortfalla »når der oplyses omstændigheder, som gav føje til at anse sigtelsen for sand». I Finland (27 kap. 2 §) straffas förtal endast »om sannolika skäl för tillvitelsen eller ryktet ej kunna företes». I Österrike (§ 490) är förtal i vissa fall straffritt, om den misstänkte »solche Umstände dartut, aus welchen sich hinreichende Gründe ergaben, um die vorgebrachte Beschuldigung für wahr halten zu können». I Jugoslavien (art. 169) äger gärningsmannen föra bevisning om att han utan skuld måste hålla för sant vad han meddelat, och han kan i sådant fall straffas endast för förolämpning (art. 170) eller visande av ringaktning (art. 172). Däremot får i Norge (§ 249 p. 5) i sådana fall där sanningsbevis ej är tillåtet bevisning ej heller föras »om hvorvidt tiltalte har trodd eller hatt grunn til å tro på beskyldningens sannhet».

Frågan om gärningsmannens goda tro står således i nära samband med lagstiftarens syn på frågan om sanningsbevis.¹ Därmed sammanhänger även frågan i vad mån förtalsbrotten uppdelas i — med användning av straffrättskommitténs terminologi — förtal och vanryktande och huruvida sanningsbevisets principiella tillåtlighet eller otillåtlighet därvid tillmätas betydelse. Villkoren och avgränsningarna växla starkt i lagarna men principen att från sanningsbevisning helt eller delvis undantaga beskyllningar om privata förhållanden, kvinnlig ära eller sexuella relationer finnes uttalad i åtskilliga lagar (Frankrike, Österrike, Schweiz, Polen, Rumänien, Ungern m. fl.). Vanryktande utgör ibland en särskild brottstyp med självständiga brottsrekvisit. I Norge (§ 390) gäller ett särskilt stadgande för »den som krenker privatlivets fred ved å gi offentlig meddelelse om personlige eller huslige forhold». I Danmark (§ 263) stadgas straff för »den, som krænker nogens

¹ Bestämmelserna om sanningsbevisning i utländsk rätt behandlas närmare i motiven till 3 kap. (ovan s. 185 f).

fred ved offentlig meddelelse om nogens rent private hjemlige forhold» eller »ved offentlig meddelelse om andre privatlivet tilhørende forhold, som med rimelig grund kan forlanges unddraget offentligheden». I sådana fall är i Norge och Danmark sanningsbevis icke tillåtet och brottet, vilket icke uppfattas såsom ett ärekränkingsbrott, straffas mildare än vanligt förtalsbrott.

Frågan om betydelsen av intressekollisioner är mera framträdande vid ärekränkning än vid de flesta andra brottsarter; särskilt gäller detta vissa former av förtalsbrott. På grund därav regleras intressekollisionerna ofta genom särskilda bestämmelser. I viss mån sammanhänger spörsmålet med frågorna om sanningsbevisning och god tro.

Intressekollision föreligger främst om ett nedsättande meddelande lämnas av en person som härigenom utövar en rättighet eller fullgör en skyldighet. Fråga kan vara om tillvaratagande antingen av allmänna eller av enskilda intressen. I några länder eller i några fall kan intressekollision leda till obetingad strafffrihet, i andra endast till att sanningsbevis medgives.

I Holland (art. 263) prövar domaren i regel om allmänt intresse kräver att sanningsbevis får föras för att fastställa om den åtalade handlat till landets gagn eller till nödigt självförsvar. Enligt schweizisk lag (art. 173) är sanningsbevis icke medgivet beträffande meddelande som hänför sig till privatlivet eller familjelivet eller eljest icke påkallas av offentliga intressen eller annan befogad anledning. Enligt den ungerska lagen (1914 års lag) får bevis om förhållanden rörande familjeliv eller kvinnlig ära ej förebringas, såvida det icke först visas att meddelandet var nödvändigt för att skydda ett offentligt eller ett berättigat privat intresse. I Rumänien (art. 514) och Polen (art. 255: 2) är sanningsbevisets tillåtlighet principiellt beroende av om intressekollision föreligger. I andra länder får sanningsbevis i vissa fall föras endast om det är motiverat av något allmänt intresse. Här är således ej avgörande om gärningsmannen tillvaratagit ett allmänt intresse utan om ett förande av bevisning ligger i samhällets intresse. Sålunda är t. ex. i Danmark (§ 270) sanningsbevisning i vissa fall förbjuden »medmindre almene hensyn afgørende taler derfor».

I nu nämnda länder utom Holland kan sanningsbeviset leda till friande dom endast om beskyllningen varit sann. Om sanningsbevisningen misslyckats, kan den omständigheten att gärningsmannen tillvaratagit något allmänt intresse eller något berättigat privat intresse få betydelse endast för straffmätningen. Belgien (art. 449) går, som ovan nämnts, ännu längre och upptager såsom en särskild brottstyp, divulgation méchante, det fall att sanningsbevis varit tillåtet och presterats, men det framgår att gärningsmannen gjort beskyllningen »sans aucun motif d'intérêt public ou privé et dans l'unique but de nuire».

I andra länder eller fall kan däremot intressekollision leda till obetingad strafffrihet utan hänsyn till frågan om beskyllningen varit sann eller icke. Stundom kräves här god tro, men så är ej alltid fallet.

De allmänna intressen som kunna utesluta straffbarheten av en beskyllning röra främst staten och de samhälleliga organens funktioner. I många länder äro ledamöter av parlament och andra politiska eller kommunala korporationer ej underkastade straffansvar i fråga om meddelanden som kunna inverka på korporationernas beslut. Alldeles oförbehållsamt stadgas sådan strafffrihet för parlamentets ledamöter i Frankrike (art. 41): »Ne donneront ouverture à aucune action les discours tenus dans le sein de l'assemblée nationale». Även enligt den nya engelska Defamation Act 1952 upprätthålles den förutvarande regeln att uttalanden i parlamentet äro absolut privilegierade. I flera andra länder kommer samma princip till uttryck i grundlagarna.

Inom statens administrativa verksamhet gör sig samma behov gällande. Mycket ofta äro därför myndigheters och ämbetsmäns omdömen om underordnades eller befattningssökandes personliga egenskaper privilegierade och liknande gäller be-

träffande omdömen som eljest avgivas av statsorgan i utövning av deras funktion. Särskilt starkt framträdande är detta inom den judiciella verksamheten. Icke endast domare och åklagare utan även målsägande, ombud och angivare bruka i regel intill en viss gräns vara straffria för ärekränkande uttalanden på grund av intressekollision. Vittnen ha icke endast rätt utan även plikt att uppenbara allt som hör till saken. Vad som i god tro säges i vittnesmål är därför i alla länder skyddat mot ansvar för förtal. Ett stort antal lagar behandla dessa intressekollisioner i särskilda stadganden, stundom genom en allmän formulering. Sålunda talas i Tyskland (§ 193) om »Äusserungen, welche zur Ausführung oder Verteidigung von Rechten oder zur Wahrnehmung berechtigter Interessen gemacht werden» (jfr Holland art. 261). I andra länder gälla speciella stadganden i fråga om domstolsförhandling (Frankrike, Belgien, Italien, Portugal, Ungern, Rumänien, Turkiet m. fl.).

I samband härmed står att även referat i pressen av parlamentsdebatter och domstolsförhandlingar ofta äro skyddade mot ärekränkingsansvar. För straffrihet kräves i Frankrike (art. 41) att gärningsmannen handlat i god tro. I England är sådant referat i viss utsträckning privilegierat; uttalanden tillhörande denna kategori kunna publiceras eller spridas om det ej skett av arghet (Defamation Act, sect. 7). Sedan 1952 är i England förevarande kategori utvidgad så, att den omfattar även förhandlingar inom internationella organ, domstolar inom Commonwealth samt förhandlingar inom andra i lagen uppräknade offentliga och enskilda korporationer m. m.

I detta sammanhang må nämnas att i England genom Defamation Act 1952 (sect. 4) reglerna om oavsiktlig ärekränkning förändrats. Intill 1952 kunde en tidningsman straffas för »unintentional defamation» eller dömas till skadestånd, om han exempelvis återgivit en fällande dom mot viss person i viss stad och i denna stad fanns två personer med samma namn, detta även om sistnämnda förhållande var obekant för tidningsmannen.¹

Även i fråga om enskilda intressen som kunna medföra straffrihet på grund av intressekollision finnas i lagarna stundom särskilda stadganden; ibland gives en generell föreskrift att de regler som äro bestämmande beträffande de allmänna intressena äro tillämpliga även för vissa privata intressen som anses böra skyddas. I Norge (§ 249) kan, efter en lagändring 1939, en person icke straffas för förtal eller förolämpning om han »har vært pliktig eller nødsaget til å uttale sig» eller om han »har uttalt sig til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv, dersom det godtgjøres at han i enhver henseende har vist tilbørlig aktsomhet». I Danmark (§ 269) äro sigtelser av varje slag straffria »når den, der i god tro fremsætter sigtelsen, har været forpligtet til at udtale sig eller har handlet til berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv».

Meningsbrytningar förekomma i många länder rörande pressens ställning i förevarande hänseende. Av särskilt intresse torde den tyska bestämmelsen (§ 193) vara som bl. a. från straffbarhet undantager »tadelnde Urteile über wissenschaftliche, künstlerische oder gewerbliche Leistungen» samt »Äusserungen, welche zur Wahrnehmung berechtigter Interessen gemacht werden», om icke »das Vorhandensein einer Beleidigung aus der Form der Äusserung oder aus den Umständen, unter welchen sie geschah, hervorgeht». Här är det i synnerhet begreppet »berättigade intressen» som givit anledning till många tvistefrågor. Tysk domstolspraxis har trots stark kritik ej erkänt att pressen generellt kan åberopa denna föreskrift såsom grund för straffrihet. I Holland (art. 261) kan icke föreligga förtalsbrott, om gärningsmannen handlat »in het algemeen belang of tot noodzakelijke verdediging», d. v. s. i allmänt intresse eller i nödigt självförsvar. I Jugoslavien (art. 173) undantagas kritiska yttranden som ske för att uppfylla en plikt eller för-

¹ Jfr SvJT 1953 s. 131.

svara en rätt, och även i Grekland (art. 367) gäller en liknande inskränkning. Domstolspraxis i England visar en motsvarande tendens. I Frankrike behandlar rättspraxis intressekollisioner ur synpunkten om »intention coupable» föreligger eller ej; någon särställning för tidningsmän erkännes icke.

Andra problem som uppkomma vid intressekollisioner hänskjutas i de flesta länder till rättstillämpningen. Nämnas må sådana fall som uttalanden om parlamentskandidaters personliga förhållanden, enskilda intyg om personers vandel, pålitlighet, karaktär o. s. v., samt sådana företags verksamhet som stå till tjänst med att utforska och meddela upplysningar om privata förhållanden m. m.

Vissa viktiga specialfall behandlas stundom särskilt. Hit hör kritik av politiker, ämbetsmän och andra personer som syssla med offentliga ärenden. Den engelska regeln »Every person who takes a public part in public affairs submits his conduct therein to criticism» har motsvarighet även i andra demokratiskt styrda stater. Några länder där sanningsbevisning är i princip förbjuden göra sålunda undantag från förbudet i fråga om beskyllningar mot ämbetsmän i eller för ämbetet (Frankrike art. 35, Belgien art. 447, Holland art. 263, Portugal art. 408, Turkiet art. 481). Å andra sidan anses ofta ogrundat förtal mot ämbetsmän och liknande personer utgöra ett kvalificerat brott vilket stundom räknas till brotten mot staten (Danmark, Tyskland, Holland, Frankrike, Ungern, Bulgarien, Rumänien, Turkiet m. fl.).

Även kritik gentemot företag som vädja till den allmänna krediten behandlas ibland särskilt; så i Frankrike (art. 35) som även för detta fall tillåter sanningsbevisning »contre les directeurs ou administrateurs de toute entreprise industrielle, commerciale ou financière, faisant publiquement appel à l'épargne ou au crédit». Långt går i detta avseende Grekland (art. 364), som principiellt tillåter sanningsbevisning med anledning av beskyllningar mot kommersiella bolag eller deras styrelseledamöter och samtidigt privilegierar brottet, om handlingen icke skett mot bättre vetande.

Förolämpning.

I de flesta länder där ärekränkingsbrotten uppdelas i förtal och förolämpning är det senare brottet subsidiärt till förtal. Lagarna innehålla i regel en mer eller mindre konkret beskrivning av förtal och hänföra ärekränkning utanför detta område till förolämpning. Detta gäller i viss mån även för sådana länder som i lagen behandla förolämpningsbrottet före förtalet (Italien, Tyskland, Jugoslavien m. fl.). Någon egentlig legaldefinition av det subsidiära förolämpningsbegreppet gives i regel icke; det överlämnas åt domstolen att avgöra huruvida ett visst uttalande eller en annan handling utgör straffbar ärekränkning. I jakande fall anses den såsom förolämpning, såvida den icke faller under lagens beskrivning på förtal.

Förolämpningens subsidiära natur framhålles stundom uttryckligen. I den finska lagen (27 kap. 3 §) talas sålunda om »var, som annorledes än nu är sagt, kränker annan», i den schweiziska lagen (art. 177) om »wer jemanden in anderer Weise — — — in seiner Ehre angreift» och i den franska lagen (art. 29) om »toute expression outrageante, terme de mépris ou invective, qui ne renferme l'imputation d'aucun fait». Motsvarande gäller bl. a. för Holland, Rumänien, Ungern, Portugal och Grekland.

Inom området för förolämpning skiljer man i allmänhet mellan tre olika typer av ärekränkning, nämligen verbalinjurier (skällsord o. dyl.), formalinjurier (skymfliga åtbörder) och realinjurier (föraktfull behandling av annans kropp). Gränserna mellan dessa äro flytande, vilket dock ej har större praktisk betydelse eftersom injurieformerna i de flesta rättsordningar behandlas som likvärdiga. Endast i Tyskland (§ 185) och i Ryssland (art. 159) straffas realinjurier i princip strängare än andra former av förolämpning.

Större praktisk betydelse har avgränsningen mellan förolämpningsbrott och

andra brottsarter. Stundom föras grövre realinjurier till misshandel, och hot om skymflig misshandel anses ofta som ett fridsbrott eller, såsom i Belgien (art. 327), såsom ett brott mot allmän säkerhet. I England, där man icke skiljer mellan förtal och förolämpning, behandlas realinjurier såsom battery och formalinjurier ibland såsom assault; verbalinjurier som icke innefatta assault bliva ofta straffria. Även i Österrike är förolämpning straffri, om den icke framförts till flera personer.

Gränsdragningen mellan förtal och förolämpning brukar möta särskilda svårigheter, även om lagstiftaren principiellt vid förtal tagit den objektiva och vid förolämpning den subjektiva äran till utgångspunkt. Såsom exempel kunna anföras de förut berörda fallen att någon om annan uttalar att han är ohederlig, utsvävande eller pervers utan att grunda uttalandet på bestämda gärningar eller omständigheter, eller att någon i karikatyrens form nedsätter annan. Till förolämpning hänföras stundom dylika allmänt hållna uttalanden (Portugal, Holland m. fl.); ibland framhäves att angreppet måste vara direkt riktat mot annans ärekänsla (Norge, Polen). Någon gång tillmättes offentligheten betydelse (Frankrike), ibland den kränktes närvaro (Italien, Ungern). Spanien skiljer visserligen generellt mellan förtal och förolämpning men likställer dem i stor utsträckning (art. 462—467). Viktigare är att skillnaden mellan grova och ringa ärekränkningar i Spanien behandlas kasuistiskt.

Sanningsbevis är i regel förbjudet vid förolämpning, ehuru motsatsen förekommer, såsom i Norge (§ 249) samt, om tillmälet är mera bestämt, i Finland (27 kap. 5 §) och, om den kränkte kräver sådan bevisning och denna är betingad av allmänt intresse, i Rumänien (art. 514).

Intressekollision kan göra sig gällande även vid förolämpning, såsom vid tillrättavisning från uppfostrare eller förman. Här tillämpas vanligen de allmänna reglerna om rättsstridighet; i Rumänien (art. 520) undantagas uttryckligen sådana uttalanden från straffbarhet. I Turkiet (art. 486) äro kränkande uttryck under en process straffria, men den kränkte får begära skadestånd och domstolen äger förordna om förstörande av rättegångsinlaga med ärekränkande innehåll; en liknande föreskrift gäller i Italien (art. 598).

Ärekränkning mot barn, sinnessjuk eller avliden eller mot kollektiv.

Frågan huruvida *barn och sinnessjuka* kunna utsättas för straffbar ärekränkning har i regel ej lösts i lag utan överlämnats åt rättstillämpningen. I doktrinen hör denna fråga i många länder till de mera omtvistade.¹ Tysk, engelsk, schweizisk och österrikisk rättspraxis visa benägenhet att tillerkänna barn och sinnessjuka straffrättsligt skydd på förevarande område med motiveringen att även dessa personer förtjäna den aktning som bestämmelserna om ärekränkning avse att skydda.

Ärekränkning mot *avliden* är i de flesta utländska lagar straffbelagd. I några länder saknas dock bestämmelser därom (Ryssland, Polen, Tjeckoslovakien, Bulgarien). Konstruktionen av rättsskyddet är växlande och har följt olika utvecklingslinjer. I den äldre europeiska straffrättsdoktrinen ansågs ofta att ärekränkning mot avliden icke kunde tänkas, eftersom äran icke överlevde bäraren och något angreppsobjekt sålunda icke förelåg. Senare utgick man från den föreställningen att ett gott namn efter döden ansågs såsom värdefullt för medborgaren; ett skyddsvärt intresse kvarstode därför efter döden. Stundom sköts de efterlevandes rätt att skydda avlidna släktingars minne i förgrunden och ibland betraktade man ärekränkning mot avliden såsom ett angrepp på de efterlevandes pietetskänsla.

Synpunkten att de efterlevandes ärekänsla skall skyddas framträder bl. a. i Frankrike (art. 34), där såsom brottsförutsättning stadgas att gärningsmannen

¹ Jfr NELSON, Rätt och ära s. 225 f.

handlat i syfte »de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants». Likaså är i England ärekränkning (libel) mot död man straffbar endast om handlingen kränker eller provocerar levande personer; rätt till skadestånd föreligger i regel ej.

I många länder begränsas kriminaliseringen av ärekränkning mot avliden till förtal (Norge § 252, Schweiz art. 175, Österrike § 494, Holland art. 270, Belgien art. 450, Rumänien art. 511, m. fl.). I Danmark (§ 274) kriminaliseras även andra ärekränkande påståenden och i några länder är förolämpning generellt inbegripen (Italien, Turkiet, Jugoslavien, Ungern). I andra länder är det straffbara området snävt begränsat, såsom i Tyskland (§ 189) där endast ärekränkning av särskilt grov beskaffenhet (Verunglimpfung) är straffbar, och i Grekland (art. 365) där endast grov och illvillig förolämpning eller förtal mot bättre vetande straffas. Finland (27 kap. 4 §) begränsar skyddet principiellt till att gälla osanna uppgifter mot bättre vetande som ha form av smädelse. Ibland behandlas i lagen även frågan hur länge efter döden anhöriga eller andra närstående personer äga målsäganderätt. I Finland gäller en tid av 20 år, i Danmark likaså utom beträffande bagvaskelse och i Schweiz 30 år. I Norge uppställs efter 1939 års lagändring icke längre någon tidsgräns. I andra länder begränsas den fredade tiden i rättspraxis därigenom att ärerörig kritik anses straffri, om lång tid förflutit efter döden och någon personlig bevekelsegrund för angreppet ej mer kan föreligga. Ibland uppnås en begränsning genom att barnbarn uteslutas från målsäganderätt (Tyskland).

Frågan huruvida straffbar ärekränkning kan förövas gentemot ett *kollektiv* som juridiskt eller faktiskt utgör en sådan enhet att den kan anses såsom bärare av egen ära har stor praktisk betydelse och hör till de omtvistade problemen. Frågan kompliceras därigenom att mycket skiftande enheter kunna inrymmas under kollektivbeteckning, såsom myndigheter, folkgrupper, affärsföretag samt politiska, religiösa eller ideella sammanslutningar. Ofta kan det vara tveksamt om ett kollektiv överhuvud skall anses föreligga. Begreppen kollektiv och självständigt rättssubjekt täcka icke varandra. Så kan familjen i viss mån anses såsom en gemenskap som förtjänar skydd mot ärekränkning, men den utgör icke någon organiserad personsammanslutning och är ej en juridisk person. Ofta riktar sig ärekränkning mot en mera obestämd krets av personer, t. ex. prästerskapet, frimurare, polisen inom ett visst område eller tjänstemännen i en viss firma.

Många främmande lagar erkänna myndigheter såsom objekt för ärekränkning och kvalificera stundom ärekränkning mot myndighet på samma sätt som ärekränkning mot ämbetsmän. Ibland erkännes myndighetens straffrättsliga skydd endast indirekt genom åtalsbestämmelserna (Finland 27 kap. 8 §; Tyskland § 196) och ibland behandlas förtal mot myndighet såsom ett självständigt brott (Österrike, Portugal, Italien, Ungern). Stundom skyddas särskilda myndigheter, såsom i Frankrike (art. 30, 33) »les cours, les tribunaux, les armées de terre ou de mer, les corps constitués et les administrations publiques».

Frågan huruvida förtal eller smädelse mot folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse bör uppfattas såsom ärekränkning mot kollektiv enhet har diskuterats mycket och den har spelat en framträdande roll i rättspraxis. På sätt skett i Sverige genom SL 11: 8 har sådan handling särskilt kriminaliserats i en del nyare lagar (Tjeckoslovakien art. 118, Holland art. 137 c och d sedan 1934, Jugoslavien art. 119); i äldre lagar förekomma ibland något snävare straffbestämmelser om upphetsande av befolkningsgrupper mot varandra (Norge § 135, Österrike § 362, Ryssland art. 59: 7, Bulgarien art. 272, Ungern art. 172). Även enligt engelsk rätt straffas smädliga uttalanden genom vilka hat mellan samhällsgrupper uppväckes. I Västtyskland föreligger ett lagförslag som bl. a. syftar till att kriminalisera hets mot folkgrupp. I andra länder som ej ha särskilda bestämmelser härom har frågan huruvida en nationell eller religiös grupp eller en rasgrupp kan vara objekt

för ärekränkning överlämnats till rättstillämpningen. I den norska strafflagen finnes i § 251 efter lagändring 1939 en bestämmelse som tillägger allmän åklagare rätt att även utan angivelse åtala en ärekränkning som är riktad mot en obestämd krets eller ett större antal personer, när det finnes påkallat av allmänna hänsyn.

Spörsmålet huruvida andra sammanslutningar eller juridiska personer kunna vara objekt för ärekränkning har i lagarna fått mycket skiftande svar. I Frankrike (art. 29) skyddas generellt »les corps constitués», i Belgien »tout corps constitué», i Polen (art. 253) institution eller förening även utan rättssubjektivitet, i Österrike (§ 492) »gesetzlich anerkannte Körperschaften» och i Turkiet (art. 488) bl. a. föreningar och bolag.

Även i länder där uttryckliga bestämmelser om ärekränkning mot myndighet och kollektiv enhet saknas har i doktrin och domstolspraxis sådan handling ofta ansetts straffbar; så är fallet i Danmark och Norge. Ett 1949 i Schweiz framlagt lagförslag upptog vittgående kriminalisering av ärekränkning mot myndighet och annat kollektiv, men förslaget möttes av kritik och blev ej genomfört, då man befarade att rätten till kritik mot offentligt organ genom de föreslagna bestämmelserna skulle bli för starkt beskuren. I schweizisk doktrin och praxis är dock erkänt att stiftelser och andra juridiska personer äro skyddade mot ärekränkande angrepp.¹

Förhållandet till andra brott.

Gränsdragningen mellan ärekränkning och andra brott är i främmande rätt mycket skiftande. Detta gäller särskilt gränsen mot falskt åtal och falsk tillvitelse. I Italien (art. 368) motsvarar »calunnia» falsk angivelse och hänföres till brotten mot staten och allmänheten; i Spanien (art. 453), Belgien (art. 445) och Holland (art. 268) räknas däremot sådan gärning till ärekränkingsbrotten. I nyare lagar kan man konstatera en strävan att åstadkomma en skarpare systematisk gränsdragning mellan dessa i praktiken ofta besläktade brottsformer.

Med hänsyn till de angripnas ställning behandlas i regel smädelse mot statens överhuvud och kretsen kring honom såsom ett brott mot staten. Detta går tillbaka till den romersk-rättsliga läran att *crimen læsæ majestatis* är en speciell brottstyp med hänsyn till att angrepp mot konungens person innebär angrepp mot Gud och den konungsliga maktens höghet och myndighet. Tankegången att missfirmelse mot statens överhuvud och styresmän icke är ett brott mot person utan ett högmålsbrott finner ibland erkännande även i republiker. Ofta behandlas missfirmelse mot riksstyrelse gemensamt med smädelse mot stat, folk, parlament eller konstitution; ibland räknas hit även vissa ärekränkningar mot ämbetsmän i och för deras ämbete (Danmark § 121, Norge § 326, Frankrike art. 222—225, Portugal art. 181, Rumänien art. 253). Samma systematiska ställning inom kategorin brott mot staten brukar i regel givas skymfande av statens symboler, såsom nationalflagga, vapen och nationalsång. Ej heller kränkning mot främmande makts överhuvud, diplomatiska representanter eller höghetstecken brukar upptagas bland ärekränkingsbrotten; ett undantag utgör Jugoslavien (art. 175—177) där sådana gärningar uppfattas såsom kvalificerade ärekränkingsbrott.

Att hets mot folkgrupp i många länder straffas endast på grund av de allmänna ärekränkingsstadgandena har ovan nämnts. Gränsdragningen mot andra bestämmelser som kriminalisera hånande, skymfande eller kränkande beteende av annat slag, såsom smädelse mot Gud, brott mot tros- eller griftefrid, anstötligt förfarande, förgelseväckande beteende eller illojal konkurrens, är mycket skiftande; dock torde den praktiska betydelsen av dessa olikheter ej vara stor.

¹ HAFTER, Schweizerisches Strafrecht, Besonderer Teil, Erste Hälfte (1937) s. 185.

Privilegiationer.

Frågan huruvida domstolen skall beakta att gärningsmannen provocerats till ärekränkning eller genom ärekränkning gengäldat en kränkning som han i sin tur utsatts för uppmärksammas i flera lagar. Man talar i sådana fall om provokation och retorsion. Ibland skilja lagarna icke klart mellan provokation och retorsion; i praktiken sammanfalla också dessa fall ofta med varandra.

Provokation behandlas i många länder i strafflagarnas allmänna del. Så är fallet i Norge (§ 56), Danmark (§ 84), Italien (art. 52), Rumänien (art. 155) och Turkiet (art. 51). Dessa stadganden tillåta i regel att straffet nedsättes om gärningsmannen handlat i vrede eller upprörd sinnesstämning som framkallats genom motpartens provocerande eller kränkande beteende. I regel har man i dessa länder specialstadganden för ärekränkingsbrottet. I Norge, Danmark, Italien och Turkiet gälla dessa regler icke endast förolämpning utan även förtal. I några lagar upptages ej provokation såsom allmän straffnedsättningsgrund utan endast i anslutning till dråp- och misshandelsbrotten, men principen om straffnedsättning vid provokation och retorsion anses tillämplig även vid vissa andra brott (Schweiz, Frankrike, Österrike, Tyskland, Ungern, Polen). I Portugal (art. 38: 4) finnas allmänna, detaljerade föreskrifter om provokation och retorsion och i Grekland (art. 308, 361) äro provokationsreglerna för misshandelsbrotten tillämpliga även på förolämpningsbrotten. I vissa länder existera överhuvud icke föreskrifter i nu ifrågasvarande hänseende (Finland, Ryssland, Belgien, Holland).

Provokation föreligger enligt norsk rätt (§ 250) och enligt dansk (§ 272) om den kränkte själv framkallat kränkningen genom otillbörligt beteende, och enligt schweizisk rätt (art. 177) om »der Beschimpfte durch sein ungebührliches Verhalten zu der Beschimpfung unmittelbar Anlass gegeben hat». I Jugoslavien (art. 170) talas om »otillbörligt beteende eller straffbar gärning». I andra länder definieras provokationsbegreppet icke i detalj (Frankrike, Rumänien, Polen); i Italien (art. 599) förutsättes att den provocerande handlat rättsstridigt.

Stundom föreligger i provokationsfall endast rätt för domaren att eftergiva påföljd; i några länder stadgas absolut straffrihet (Frankrike, Italien, Österrike).

Retorsion gjorde i äldre rätt de från båda sidor företagna handlingarna straffria. I moderna lagar medför retorsion knappast i något fall absolut straffrihet utan bestämmelserna därom giva endast domaren rätt att eftergiva påföljd eller åklagaren att eftergiva åtal.

Retorsion innebär i Danmark (§ 272) att den angripne »har øvet gengæld» och i Island (§ 239) att han »goldið líku líkt»; föreskrifterna i andra länder ha i sak ungefär samma innebörd (Tyskland, Italien, Rumänien, Bulgarien, Turkiet). Ofta är det för tillämpning av bestämmelserna ett villkor att retorsionshandlingen skett omedelbart efter den handling som föranlett densamma. Ibland gäller retorsionsgrundsatsen endast vid förolämpning men stundom omfattar den även fall då någon övat vedergällning genom handgripligheter (Norge, Schweiz, Polen) eller förtal (Norge, Danmark, Tyskland, Rumänien).

Återtagande av en ärekränkning utgjorde i äldre rätt snarast en påföljd och den förenades ofta med avbön. Rester av institutet i denna form finnas även i modern rätt, men det har numera mest fått karaktär av privilegiation. I Schweiz (art. 173) kan en gärningsman som återtager sitt yttrande såsom osant straffas mildare eller befrias från straff. Gäller brottmålet ett förtalsbrott mot bättre vetande (art. 174), föreligger endast möjlighet till straffnedsättning, varjämte domaren till målsäganden utfärdar ett bevis om återtagandet. I Spanien (art. 467) och i Portugal (art. 482) äger målsäganden eftergiva straffet, om en ursäkt framburits; i Rumänien (art. 518) bortfaller »skulden» genom parternas försoning.

Åtalsregler, straff m. m.

Ärekränkingsbrottet är vanligtvis ett angivelse- eller målsägandebrott. Detta sammanhänger med att ärekränkningar i regel äro av sådant slag att brottets beivrande i straffrättslig ordning framstår som endast ett enskilt intresse. I synnerhet gäller detta i fråga om förolämpning och vanryktande, men i regel äro icke heller förtalsbrott av sådan beskaffenhet att åtal anses påkallat ur allmän synpunkt.

De flesta lagar lägga endast sådana ärekränkingsbrott under allmänt åtal som röra ett allmänt intresse. Stundom sker detta i den formen att ärekränkning mot vissa personer eller kollektiv (statsöverhuvud, ämbetsman, krigsman, myndighet m. m.) generellt är underkastad allmänt åtal, stundom faller ärekränkning av varje slag under åtalstvång, om åtal med hänsyn till samhällets intresse anses påkallat.

I Danmark (§ 275) kan den förorättade begära allmänt åtal om han i eller för sin tjänst beskyllts för ett förhållande som kan medföra eller kunde ha medfört förlust av tjänsten eller när en beskyllning »fremsettes i navnløs eller med urigtigt eller opdigtet navn forsynet skrivelse». Motsvarande bestämmelser finnas i andra länder (Tyskland § 196, Grekland art. 368, Österrike § 495, Holland art. 269 m. fl.). Ibland får ämbetsmannens förman eller myndighetens chef angiva till åtal. Behandlas viss ärekränkning såsom brott mot staten eller allmänheten, kan i regel allmänt åtal äga rum.

Sedan 1939 kan i Norge (§ 251) allmänt åtal alltid väckas om det påkallas av ett allmänt intresse. I regel måste den kränkte göra angivelse; riktar sig kränkning mot en obestämd personkrets är åtal ur allmänna synpunkter möjligt även utan angivelse. Samma är förhållandet när ärekränkningen riktas mot någon i eller för hans tjänst och fråga är om beskyllning för en handling eller ett förhållande som kan föranleda straff eller förlust av tjänsten. Ibland ha föreskrifter om allmänt åtal upptagits i processlagen (t. ex. tysk Straffprozessordnung § 376).

En jämförelse mellan de olika ländernas straffskalor angående ärekränkingsbrotten torde vara föga givande. I sakens natur ligger att minimistrafvet i alla länder är lågt, då åtalet ofta gäller bagatellförseelser. Straffmaxima för det av varje lag uppställda svåraste fallet av ärekränkning äro skiftande. De svåraste fallen (angrepp mot monark, falsk tillvitelse o. s. v.) höra i ett land till ärekränkingsbrotten, i ett annat till brotten mot staten. Av visst intresse torde vara att många länder ha högre straffmaximum för förtal än för förolämpning (Finland, Norge, Schweiz, Holland, Österrike och de flesta romanska länder), medan straffskalan i andra länder är densamma (Danmark, Tyskland). För förtal mot bättre vetande äro straffsatserna dock ofta avsevärt strängare.

I de flesta länder är påföljden i regel böter eller frihetsstraff. Vid förtal mot bättre vetande ingå ofta böter i straffskalan endast om förmildrande omständigheter föreligga (Norge § 248, Danmark § 268, Tyskland § 187). Anmärkningsvärt är att i många romanska och andra länder vid svårare brott kumulation av frihetsstraff och böter uttryckligen föreskrives (Belgien art. 444, Spanien art. 458 f, Portugal art. 407, Polen art. 255, Rumänien art. 507 f, Turkiet art. 480, 482); i Grekland (art. 363) får dömas antingen till fängelse ej under 3 månader eller till fängelse och böter jämte förlust av medborgerliga rättigheter. I Italien (art. 565) utgör vid förtal genom pressen frihetsstraffets minimum fängelse i 6 månader; även högt bötesstraff ingår i straffskalan. I Frankrike (art. 32) är i motsvarande fall frihetsstraffets minimum fängelse i 5 dagar.

I Norge (§ 253) och Danmark (§ 273) finnes det i andra länder okända institutet *mortifikation*, som innebär att domstolen förklarar att ärekränkningen skall anses »död och maktlös». På detta sätt avser man att minska risken för att allmänheten trots allt skall tro att den förtalade gjort sig skyldig till den handling beskyllningen avser eller åtminstone misstänka att beskyllningen har någon grund. Denna

risk är särskilt framträdande om den åtalade måste frikännas på grund av god tro, otillräknelighet, preskription eller andra omständigheter utan att han kunnat prestera sanningsbevis.

Både i Norge och i Danmark kan mortifikation tillämpas endast om det gäller beskyllning. I Norge uppställs som villkor att sanningsbevisning ej skett, i Danmark att »en ærefornærmende sigtelse er ubeføjet». Domstolen kan i Norge genom dom förklara beskyllningen »for død og maktesløs» även om den åtalade frikännes, t. ex. därför att beskyllningen ej innefattade straffbar årekränkning eller åtal för brottet preskriberats.¹ I Danmark äger domstolen att i domslutet upptaga en »bemærkning» att beskyllningen varit obefogad.

Liknande mortifikationsföreskrifter existerade tidigare i några schweiziska kantonen men ha icke upptagits i den schweiziska strafflagen. I denna lag finnes för domaren endast den redan nämnda möjligheten att utställa ett bevis om att den åtalade återtagit beskyllningen.

I några lagar stadgas om offentliggörande av domen på den dömdes bekostnad; ibland får sådant förordnande meddelas av domstolen efter eget skön (Finland, Norge, Danmark). Stundom givas särskilda föreskrifter i fråga om intagandet av dylik dom i tidning däri årekränkningen förekommit (Tyskland § 200, Turkiet art. 487, Grekland art. 369). Åläggandet kan även omfatta domskälen (Norge) eller att offentliggörandet skall ske i flera namngivna tidningar som icke upptagit beskyllningen i fråga (Turkiet). Ibland innehåller lagen straffbud mot tidningens utgivare om han vägrar offentliggörande (Grekland). Förutsättning för domstolens förordnande är i regel att målsäganden framställt yrkande därom. I Jugoslavien (art. 178) kan domstolen i fall av förtal genom radio förordna att domen bekantgöres på samma sätt.

Föreskrifter om konfiskation av årekränkande tryckalster finnas i regel icke i strafflagar (jfr dock Norge §§ 323 och 435) utan i tryckfrihets- och presslagar. I Italien (art. 598) och Turkiet (art. 486) äger domstolen, som ovan nämnts, att förordna om förstörande av årekränkande inlagor som ingivits i rättegång.

För några länders lagstiftning är karakteristiskt att den kombinerar straff med viss betalningsskyldighet. Beloppet, som på den kränktes begäran kan fastställas i domen, är på en gång skadestånd och upprättelse och tillfaller i motsats till böterna målsäganden. I Tyskland (§ 188) kallas denna påföljd »Busse». Den kan i fall av förtalsbrott åläggas den dömden, om »die Beleidigung nachteilige Folgen für die Vermögensverhältnisse, den Erwerb oder das Fortkommen des Beleidigten mit sich bringt». Enligt lagen kan yrkandet avse antingen »Busse» eller skadestånd. I 1927 års tyska strafflagsutskast har denna föreskrift uteslutits.

Den norska strafflagen (§ 254) innehåller följande regel i ämnet: »Går dommen ut på straff eller mortifikasjon og er den tiltalte (saksøkte) erstatningspliktig efter de ellers gjeldende erstatningsregler skal han tilpliktes å yde den fornærmede, foruten erstatning for den litte skade, tillike sådan erstatning for tap i fremtidig erhverv som retten under hensyn til den utviste skyld og omstendighetene for øvrig finner billig». Ett villkor är således att ersättningsskyldighet föreligger; den här behandlade påföljden är dock ej identisk med skadeståndsskyldighet. Domstolen äger också ålägga den dömden att till målsäganden betala »et efter billighet fastsatt beløp som opreisning for den ved handlingen voldte tort og smerte eller for annen skade av ikke økonomisk art». Andra länder, som tidigare haft föreskrifter om att böter skulle tillfalla den kränkta, ha upphävt dessa stadganden (Bulgarien, Turkiet). I Bulgarien (art. 165, 167) äger domstolen numera beträffande vissa kvalificerade förtalsbrott även uttala »offentligt klander».

¹ Se SKETIE II s. 183.

IV. Sedlighetsbrott.

Inom straffrättens speciella del finnes knappast något område där jämförande översikter ådagalägga så stora skillnader mellan lagstiftningen i skilda länder som i fråga om sedlighetsbrotten och angränsande brott. Vissa gärningar som i det ena landet straffas utomordentligt strängt äro i det andra straffria eller kunna straffas endast om särskilda kvalificerade omständigheter föreligga. Skillnaderna kunna ej sällan härledas från avvikande etnologiska förhållanden eller ur skilda religiösa uppfattningar. I orientaliska och vissa andra länder där kvinnans könsmognad inträder tidigare än hos oss utgör sålunda könsumgänge med tolvåriga eller ännu yngre barn icke något brott, och i Egypten och andra islamistiska stater är polygami straffritt.

Även när man begränsar jämförelsen till de europeiska ländernas lagar finner man att dessa inbördes förete stora olikheter. Blodskam anses i Frankrike och i länder vilkas strafflagstiftning påverkats av Code Napoléon principiellt icke som något brott men räknas i andra länder, såsom Tyskland, Ungern och Schweiz, till de grövsta brotten. Enlevering av kvinna för att förmå henne till giftermål eller otukt har i många länders strafflagar icke upptagits som ett särskilt brott och handlingar av sådant slag kunna där straffas endast under speciella förhållanden (Norge, Danmark, Polen). Svikligt förledande till samlag genom äktenskapslöfte som ej infriats upptages i några länder som ett särskilt brott men är på andra håll såsom i Danmark, Tyskland, Holland och Schweiz, icke straffbart. Även konkubinät, våldtäktshandling inom äktenskap, hållande av bordell, homosexuella handlingar, skändande av lik, könsumgänge med sinnessjuka och många andra gärningar inom förevarande område äro sedan gammalt straffbara i vissa länder men straffria i andra.

I det lagstiftningsarbete på förevarande område som under senaste tid pågått i många länder kunna olika tendenser konstateras. I viss mån har utvecklingen gått i riktning mot att begränsa det straffbara området och mildra äldre stränga straffbud. I några länder ha emellertid vissa straffbestämmelser skärpts eller nya brottstyper införts. Sålunda utgjorde i England blodskam tidigare icke något brott, men genom en särskild lag, Punishment of Incest Act 1908, ha stränga straff införts för sådan handling. I Frankrike har efter andra världskrigets slut trätt i kraft en betydelsefull ny lagstiftning genom vilken den tidigare straffria bordell-driften och andra handlingar som äro ägnade att främja prostitution kriminaliserats. I vissa länder (Danmark, Schweiz, Grekland, Polen) har på senare tid kriminaliseringen för icke kvalificerade fall av homosexuella handlingar slopats. I Sovjetryssland avskaffades efter revolutionen straff för sådana handlingar men stränga straffbestämmelser därom återinfördes 1934 (art. 154 a).

I systematiskt hänseende visa lagarna också stora skiljaktigheter. I allmänhet räknar man med en särskild grupp av brott mot sedlighet, men begreppet sedlighet uppfattas olika i skilda länder. I några lagar ha sålunda till denna brottsgrupp sammanförts gärningar som rikta sig mot den allmänna sedligheten, i andra åter endast de gärningar som innebära angrepp mot den enskildes frihet i sexuellt hänseende. I enlighet härmed behandlas exempelvis souteriorskap och koppleri i vissa lagar såsom sedlighetsbrott men i andra såsom brott mot allmänheten. Bland sedlighetsbrotten upptagas stundom även tvegifte och blodskam; vanligare är dock att dessa brott behandlas bland brotten mot familj. Vad angår blodskamsbrottet uppdelas detta i vissa lagar i systematiskt hänseende allteftersom gärningen sker mellan vuxna personer eller riktar sig mot barn. Endast i sistnämnda fall uppfattas då brottet som ett sedlighetsbrott. Enlevering av barn i otuktigt syfte hör i de flesta länder till brotten mot familj men i vissa länder till brotten mot frihet. Enlevering av vuxna kvinnor behandlas omväxlande som sedlighets-

brott, brott mot familj och brott mot frihet. Otukt av en statens tjänsteman med en i anstalt intagen kvinna och liknande handlingar straffas i några länder uteslutande som ämbetsbrott (Italien, Rumänien, Holland m. fl.). I de flesta länder behandlas dock sådan gärning som sedlighetsbrott. Våldtäkt, vilket brott i Sverige och Finland räknas till frihetsbrotten, uppfattas i nästan alla andra länder som ett sedlighetsbrott.

Vid en komparativ översikt måste alltid hållas i minnet att de rättsbegrepp som kommit till användning vid lagstiftningen till sin natur ofta äro ganska obestämda och i skilda länder tolkas på olika sätt. Detta gäller exempelvis sådana begrepp som otukt, sedlighetsårmande handling, förförelse och missbruk av beroende ställning och deras motsvarigheter i främmande lagspråk.

I den följande översikten behandlas till en början lagbestämmelser om heterosexuella gärningar samt därefter i ett särskilt avsnitt stadgandena om homosexuella förgripelser. Det bör anmärkas att denna uppdelning icke ansluter sig till vad som är vanligt i lagstiftningen; ofta avse nämligen straffbestämmelserna om sedlighetsbrott handlingar av såväl heterosexuell som homosexuell natur.

A. Heterosexuella gärningar.

1. Våldtäkt och annan frihetskränkande otukt.

Våldtäktsbrottet omfattar i skilda lagar ganska olika gärningsformer. Gemensamt för dessa är att någon tillfredsställer sin könsdrift genom sexuell handling med annan mot dennes vilja eller utan hans medgivande. I allmänhet kräves att handlingen innefattar samlag, men i några länders lagar, t. ex. i Norge, Polen och Turkiet, omfattar våldtäktsbrottet även andra former av könstillfredsställelse.

Såsom brottsobjekt angives i regel kvinna. I vissa länder, såsom Norge, Italien, Polen, Sovjetryssland och Turkiet, täcka emellertid brottsbeskrivningarna rörande våldtäkt även angrepp mot män. Några länder hänföra hit även de fall att gärningen riktar sig mot sinnessjuk eller barn (Italien, Belgien, Österrike) eller mot någon i beroende ställning (Italien, Frankrike, Belgien, Portugal, Ungern, Rumänien, Turkiet). I andra länder regleras sist berörda fall särskilt.

De flesta länder kriminalisera våldtäktshandlingar endast vid framtvängande av utomäktenskapligt samlag. I Schweiz, Tyskland, Österrike, Holland, Portugal, Turkiet, Rumänien, Grekland, Ungern och Jugoslavien framgår detta direkt av lagtexten, men motsvarande begränsning av brottsområdet anses gälla även i exempelvis England, Frankrike och Belgien. Våldtäktshandling inom äktenskap är straffbar i bl. a. Danmark; dock gäller enligt den danska strafflagen (§ 216) en lindrigare straffskala för det fall att »kvinden forud [har] stået i mere varigt kønsligt forhold til gerningsmanden».

Såsom medel för våldtäkt upptagas i allmänhet våld och hot om våld. Stundom angives såsom medel även skrämelse, list eller bedrägeri, frihetsberövande, utnyttjande av vanmakt, yrsel, viljelöshet eller annat hjälplöst tillstånd samt framkallande av sådant tillstånd genom hypnos, alkohol, narkotika eller annan dylik påverkan.

Våld som brottsmedel beskrives mestadels icke närmare; i några lagar utsäges emellertid att gärningen måste innefatta kroppslig våldsamtet eller våldsverkan (Sovjetryssland, Österrike, Portugal). Däremot angives ofta den närmare innebörden av hot såsom brottsmedel. I Tyskland talas om »Drohung mit gegenwärtiger Gefahr für Leib oder Leben», i Österrike om »gefährliche Bedrohung», i Norge om framkallande av fruktan för någons »liv eller helbred» och i Danmark om framkallande av fruktan för den angräpnas eller hennes närmastes »liv, helbred eller velfærd». Ehuru beskrivningarna av hot sålunda växla i skilda lagar åsyftas i regel att vinna en sådan begränsning av det straffbara området att endast hot

som innebär trängande fara för liv eller hälsa kommer att omfattas av bestämmelserna.

List eller bedrägeri jämställs i förevarande hänseende med våld och hot i några länder, såsom England, Belgien, Polen, Sovjetryssland och Portugal. Skrämsel såsom medel för våldtäkt upptages bl. a. i lagarna i Tyskland, Spanien och Portugal, och i den danska lagen nämnes även frihetsberövande.

Utnyttjande av vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd hos en kvinna bedömes som ett fall av våldtäkt t. ex. i Frankrike, Italien Spanien, Portugal, Ungern och Rumänien. Några länder hänföra under våldtäktskategorien endast de fall i vilka gärningsmannen själv orsakat offrets hjälplösa tillstånd (Danmark, Finland, Tyskland, Österrike, Schweiz, Bulgarien). Gränsen mellan våldtäkt i inskränkt mening och det s. k. skändandet av hjälplös kvinna är i många länder ganska flytande. Belgien t. ex. talar kasuistiskt om »obusant d'une personne, qui par l'effet d'une maladie, par l'altération de ses facultés ou par toute autre cause accidentelle avait perdu l'usage de ses sens, ou en avait été privée par quelque artifice» (art. 375).

Många länder kvalificera våldtäktsbrott under vissa omständigheter. Sålunda inträder ofta straffskärpning om kvinnan ljöt döden eller fick svår kroppsskada (Norge, Tyskland, Österrike, Holland, Schweiz, Belgien, Ungern, Bulgarien, Jugoslavien, Tjeckoslovakien och Turkiet), om hon smittades med könssjukdom (Norge, Portugal och Rumänien), om gärningsmannen visade särskild grymhet (Schweiz) eller orsakade havandeskap (Rumänien) eller självmord (Sovjetryssland, Bulgarien) eller om gärningen skedde under medverkan av flera personer (Frankrike, Belgien, Spanien, Rumänien, Turkiet, Bulgarien och Sovjetryssland). I flera länder kvalificeras brottet om det riktar sig mot barn (Frankrike, Belgien, Bulgarien, Rumänien och Sovjetryssland).

Såsom förmildrande omständighet anges i Danmark, som ovan anmärkts, att gärningsmannen tidigare stått i sexuellt förhållande till kvinnan och i Spanien och Turkiet att gärningen riktade sig mot en prostituerad.

I de länder där systematisk skillnad göres mellan våldtäkt och skändande av hjälplös kvinna upptagas i regel under den senare brottstypen även angrepp mot sinnessjuk eller sinnesslö (t. ex. Danmark, Norge, Schweiz och Turkiet). I 1922 års tyska strafflagsutkast omfattar motsvarande brottstyp angrepp mot kvinna som är »bewusstlos, geisteskrank oder wegen Geistesschwäche oder aus einem anderen Grunde zum Widerstand unfähig» (§ 250). Detsamma gäller enligt den grekiska strafflagen (art. 338). Här kombineras alltså sinnesrubbing och oförmåga till motstånd. Enligt den italienska strafflagen (art. 519 st. 3) föreligger våldtäkt, bortsett från angrepp mot sinnessjuk, endast om kvinnan med anledning av psykisk eller kroppslig rubbing (a ragione delle proprie condizioni d'inferiorità psichica o fisica) var ur stånd att sätta sig till motvärn.

Våldtäkt och skändande ha i alla tider och hos alla kulturfolk ansetts som mycket grova brott. Har brottet medfört offrets död eller är det eljest särskilt grovt, kan i många länder dömas till frihetsstraff på livstid (Norge, Danmark, England, Tyskland); i några länder är i sådant fall straffet uteslutande frihetsstraff på livstid (Österrike, Ungern, Rumänien). Skändande straffas i regel mildare än våldtäkt; i Danmark straffas kvalificerade fall av skändande i likhet med våldtäkt.

Några länder utesluta gärningens straffbarhet om parterna senare ingått äktenskap (Finland, Italien, Rumänien, Ungern, Portugal samt Norge i fall av skändande). I Danmark kan i sådant fall påföljd eftergivnas.

Försök till våldtäkt är i allmänhet straffbart. I England infördes kriminaliseringen dock först 1948 (Attempted Rape Act).

För allmänt åtal förutsättes stundom angivelse från målsäganden (Finland, Polen samt i vissa fall Italien, Ungern och Portugal).

De flesta länder privilegiera gärningar som icke innefatta samlag utan endast andra sexuella driftshandlingar samt skilja sådant brott från våldtäkt och skän-

dande. Här må nämnas Danmark (§ 224), Tyskland (§ 176), Grekland (art. 337), Italien (art. 521), Jugoslavien (art. 183), Turkiet (art. 416), Ungern (art. 233) och alla länder som känna begreppet »*attentat à la pudeur*» (Frankrike, Belgien, Holland, Spanien, Portugal). Ibland gäller privilegiering om gärningsmannen oävent andra medel än direkt våld.

Som redan omnämnts upptagas i några länders lagar list eller bedrägeri som medel för våldtäkt (England, Belgien, Polen, Sovjetryssland och Portugal). I andra lagar behandlas gärningar av sådant slag som ett särskilt brott, i regel även detta med stränga straffsatter. Två huvudfall regleras ofta uttryckligen, nämligen att någon genom äktenskapslöfte som ej fullbordas svikligen förleder kvinna till samlag, eller att kvinnan genom list från gärningsmannens sida antingen tager fel på person eller förledes till att tro att det gäller äktenskapligt könsungämbö. I många strafflagar regleras endast det senare fallet. I de tyskspråkiga länderna talas här om *Erschleichung des Beischlafs*. I den norska liksom den danska lagen kriminaliseras med ett motsvarande uttryck handlingar genom vilka någon »*tilsniker*» sig samlag, andra strafflagar använda mera neutrala uttryck såsom förledande eller förledande till samlag, men anse det på samma sätt som avgörande för straffbarhet att gärningen innefattar missbruk av kvinnans misstag. Dylika föreskrifter finnas, förutom i Danmark, Norge och Tyskland, i Italien, Ungern, Grekland, Rumänien och Turkiet. Däremot behandlas sådan gärning icke såsom särskilt brott i Schweiz, Holland, Jugoslavien, Bulgarien och Österrike.

I några länder kriminaliseras svikligt förledande icke endast till samlag utan även till annan sexuell beröring. Mestadels förutsättes för allmänt åtal att målsäganden angivit brottet; ofta bortfaller straffbarhet om parterna ingå äktenskap med varandra.

Otukt genom *missbruk av auktoritetsställning* är kriminaliserad i alla strafflagar, ehuru i skiftande utsträckning. I lagtekniskt hänseende föreligger den skillnaden att vissa lagar giva detaljerade bestämmelser om särskilda brottssubjekt och brottsobjekt, medan andra lagar innehålla en mera allmänt hållen bestämmelse om missbruk av auktoritet.

Straffskyddet avser i huvudsak fyra kategorier av personer. Till den första gruppen höra personer som stå i familjerättslig relation till gärningsmannen, såsom barn, styvbarn, adoptivbarn och fosterbarn samt myndlingar. Som förutsättning för straffbarhet uppställs i regel att gärningen riktat sig mot underårig. I vissa hithörande fall bestraffas gärningen stundom som blodskamsbrott.

Den andra gruppen bildas av personer som stå under annans vårdnad. Straffskyddet gäller i förhållande till vårdnadshavaren. Såsom brottssubjekt angivas präster, lärare och andra uppfostrare, föreståndare, tillsynsmän och likställda personer, ibland även läkare. I regel är straffskyddet begränsat till underåriga men stundom skyddas även myndiga personer.

En tredje kategori utgöres av de anstaltsintagna som skyddas i förhållande till befattningshavare vid anstalten. I många lagar angivas de ifrågavarande anstalterna genom en uppräknig, omfattande exempelvis sjukhus, fångvårdsanstalt, barnhem och vårdhem. Ofta kompletteras uppräknigen genom en generalklausul.

Den fjärde gruppen är svårare att avgränsa. Den omfattar personer som befinna sig i ekonomisk beroendeställning, även arbetstagare i förhållande till arbetsgivare och andra överordnade. Kriminaliseringen har här mestadels tillkommit under senare tid, såsom i Danmark, Finland (sedan 1926), Polen, Norge, Sovjetryssland, Jugoslavien och Tjeckoslovakien. I Danmark straffas den »som ved groft misbrug af en kvindes tjenstlige eller økonomiske afhængighed skaffer sig samleje udenfor ægteskab med hende» (§ 220). Brottet kvalificeras om kvinnan icke fyllt 21 år och privilegieras om det icke innefattar samlag utan »anden kønslig omgængelse» (§ 224). I Finland straffas den som med begagnande av en kvinnas

skyddslösa eller nödställda läge eller ekonomiska beroende förmår henne till lägersmål med sig, såframt ej kvinnan är hemfallen till osedlighet (20 kap. 9 §). I Schweiz straffas »Missbrauch der Notlage oder der durch ein Amts- oder Dienstverhältnis oder auf ähnliche Weise begründeten Abhängigkeit» (art. 197); för tjänare i åldern 16—18 år gäller absolut skydd i förhållande till arbetsgivaren (art. 192). I Sovjetryssland förutsättes för straffbarhet att kvinnan stod i tjänsteförhållande eller annat faktiskt beroende till gärningsmannen (art. 154), i Jugoslavien talas om att kvinnan var underordnad eller i beroende ställning (art. 182). Liknande beskrivningar användas i Tjeckoslovakien (art. 240), Polen (art. 205) och Norge (§ 198). Icke sällan stadgas straffrihet eller medgives påföljdseftergift för det fall att parterna senare ingått äktenskap med varandra (Finland, Norge, Schweiz, Danmark).

2. Otukt med barn eller ungdom.

Alla länders strafflagar skydda barn mot sexualhandlingar. Icke alltid behandlas emellertid varje gärning av sådant slag såsom hörande till en särskild brottstyp. Samlag med barn under 14 år straffas t. ex. i Italien generellt som våldtäkt och på samma sätt bedömes samlag med underårig som ej fyllt 16 år, om den underåriga befann sig i beroende ställning (art. 519). Även i Belgien (art. 375) bestraffas samlag med barn under 16 år som våldtäkt. I Österrike (§ 127) och Spanien (art. 429) gäller samma princip om gärningen riktar sig mot flicka som ej fyllt 14 respektive 12 år.

Straffskyddet avser i regel barn av båda könen. I vissa länder bestraffas emellertid den som övar otukt med underårig av samma kön enligt särskilda bestämmelser om homosexuell otukt; se härom nedan.

Vid jämförelse av de åldersgränser som uppställas i skilda länders lagar måste beaktas att könsmognad i ett land inträder tidigare än i ett annat och att denna omständighet inverkat på lagstiftningen. Detta kommer särskilt tydligt till uttryck i lagstiftningen i Sovjetunionen, vilken gäller för etnologiskt mycket skilda folkgrupper. Denna lagstiftning uppställer nämligen överhuvud icke någon fast åldersgräns utan skyddet gäller person som icke uppnått könsmognad (Sovjetryssland art. 151).

Många länder känna endast till en enhetlig åldersgräns som skall garantera absolut skydd, andra räkna med två eller undantagsvis, såsom t. ex. Norge och Belgien, tre åldersgrupper.

Om till en början bortses från särföreskrifter rörande missbruk av ungdoms beroende ställning, uppställas i skilda lagar följande åldersgränser. Den absoluta skyddsgränsen är 12 år i Spanien (art. 429), 13 år i Frankrike (art. 331), 14 år i Island (§ 200), Tyskland (§ 176), Österrike (§ 137 f), Rumänien (art. 421), Bulgarien (art. 169), Ungern (art. 421) och Jugoslavien (art. 181), 15 år i Tjeckoslovakien (art. 239), Polen (art. 203), Turkiet (art. 414 f) samt 16 år i Schweiz (art. 191) och Grekland (art. 339).

I de lagar där två eller tre åldersgränser upptagas, utformas bestämmelserna olika för barn tillhörande skilda åldersgrupper. Två åldersgränser angivas i Danmark (§ 222), nämligen 12 och 15 år, i Holland (art. 244 f) 12 och 16 år, i Portugal (art. 391 f och 394) 12 och 18 år, i England (Criminal Law Amendment Act, 1885) 13 och 16 år samt i Italien (art. 519, 530) 14 och 16 år. I Norge (§§ 195, 196) ligga åldersgränserna vid 12, 14 och 16 år, i Finland (20 kap. 7 § enligt lag den 7 november 1952) vid 12, 15 och 17 år och i Belgien (art. 372, 373) vid 10, 14 och 16 år.

I de lagar som upptaga mer än en åldersgräns straffas brott mot barn tillhörande den yngre åldersgruppen strängare. I Norge och Danmark är detta den enda principiella skillnaden. I flera länder skyddas ungdom som tillhör en äldre åldersgrupp endast under särskilda förutsättningar, t. ex. oförvitlighet (Italien, Finland)

eller bristande omdöme hos den unge (Bulgarien). I andra länder skyddas yngre barn mot varje sexuell gärning men äldre barn allenast mot gärning som innefattar samlag (England, Belgien, Holland).

Vid angrepp mot barn uppkommer ofta den frågan huruvida gärningsmannen insett att barnet icke uppnått den i lagen angivna åldersgränsen. Endast i relativt få länder har frågan om straffbarhet i sådant fall reglerats genom särskilda föreskrifter; i de flesta lagar har överlåtits åt domaren att avgöra frågan enligt strafflagens allmänna principer om subjektiva brottsförutsättningar. Särskilda straffbestämmelser för det fall att gärningsmannen visserligen icke insett att barnet varit under viss ålder men dock ådagalagt oaktsamhet i detta hänseende finnas exempelvis i Schweiz (art. 191 sista st.) och Danmark (§ 226). I England har i rättspraxis dömts till ansvar även om gärningsmannen haft skäligen anledning (reasonable cause) att antaga att flickan fyllt 16 år, enär han i vart fall handlat i omoraliskt syfte. Enligt Criminal Law Amendment Act 1922 och 1928 kan emellertid i sådant fall gärningsmannen gå fri, om flickan hörde till åldersgruppen 13 till 16 år samt gärningsmannen icke var äldre än 23 år. I Holland (art. 248 ter) kan straff följa om gärningsmannen, ehuru han icke insett att barnet ej uppnått den i lagen angivna åldern, dock »redelijkerwijs» måste ha antagit detta. Vid sidan av England intaga Norge och Italien den stränga ståndpunkten att avseende icke fästes vid villfarelse om barnets ålder. Enligt den norska lagen (§§ 195—198) »ute-lukker villfarelse med hensyn til alderen ikke straffeskylden». ¹ I Italien (art. 539) gäller samma grundsats om barnet ej fyllt 14 år.

Vad angår den straffbelagda handlingens art föreligga stora skillnader. Några länder skydda ungdom under viss åldersgräns mot varje sexuell gärning, andra låta som redan nämnts ett så vidsträckt skydd gälla endast den lägsta åldersgruppen samt begränsa skyddet för den äldre åldersgruppen till att avse samlag. I Danmark, Schweiz, Italien och andra länder uppställas skilda straffskalor med hänsyn till om gärningen innefattat samlag eller annan otukt. I Tyskland, Norge, Schweiz, Holland och Italien jämställes i viss utsträckning otuktig handling med förförelse till otukt.

I likhet med vad som förekommer vid våldtäktsbrott kvalificeras i många lagar brottet om det medfört den angripnes död eller förorsakat grov kroppsskada, köns-sjukdom eller havandeskap.

3. Otuktigt beteende.

I många strafflagar sammanföras till en brottstyp gärningar som, ehuru från kriminologisk synpunkt ofta olikartade, dock ha det gemensamt att de i sexuell hänseende äro sårande för anständighetskänslan. Sådana gärningar kunna innefatta angrepp mot enskild person eller mot allmänheten. I sistnämnda fall utgör gärningen i regel ett brott mot allmän ordning eller anständighet. Stundom kan brottet rikta sig såväl mot enskild som mot allmänheten, t. ex. när någon offentligen inbjuder eller uppmanar annan till könsligt umgänge på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt. I de flesta främmande lagar uppfattas nu ifrågavarande gärningar som brott mot sedlighet; i brottsbeskrivningarna göres i regel ej någon uppdelning med avseende på brottsobjekten. I detta sammanhang må anmärkas, att utländska lagar nästan undantagslöst behandla spridande av sedlighetssårande tryckalster som ett särfall av otuktigt beteende.

I åtskilliga lagar (Tyskland, Schweiz, Polen, Rumänien, Österrike m. fl.) beskrivas gärningar av nu ifrågavarande slag med uttryck motsvarande otuktigt beteende eller otuktig handling. Inom doktrinen har emellertid framhållits att dessa uttryck äro i viss mån missvisande. Otukt måste nämligen här uppfattas mera vidsträckt och omfattande än vid sedlighetsbrott i allmänhet. Även en handling som annars icke har »otuktig» karaktär, t. ex. samlag mellan makar, kan

¹ Jfr § 213 sista stycket enligt föreslagen ändrad lydelse, anmärkt s. 586 noten.

anses »otuktig» om den företages offentligen. Italien (art. 527, 529) definierar »atti osceni» (obscena handlingar), vilka stå i motsats till »atti di libidine» (driftshandlingar), som gärningar vilka enligt allmän uppfattning såra anständighetskänslan (che, secondo il commune sentimento, offendono il pudore). Andra länder undvika här överhuvud att angiva handlingen såsom »otuktig» eller »obscen» utan använda hellre sådana uttryck som »offentligt kränkande av anständighetskänslan»; detta gäller särskilt de romanska länderna. I Frankrike (art. 330) kriminaliseras sålunda varje »outrage public à la pudeur» och i Belgien (art. 385) straffas den som har »outragé les moeurs par des actions qui blessent la pudeur». Den holländska lagen (art. 239), som påverkats av den franska Code pénal, beskriver brottet som »openbare schennis van de eerbaarheid».

De antydda skiljaktigheterna ha icke endast terminologisk utan även materiellrättslig betydelse. I de romanska länderna kan även en handling som saknar seksualkaraktär, t. ex. offentlig urinerings, falla under brottstypen otuktigt beteende; gränsen mellan denna brottstyp och förargelseväckande beteende blir härigenom oklar.

I de flesta främmande lagar är straffbarheten för otuktigt beteende och beslätade gärningar begränsad till handlingar som förövas offentligen. Kränker någon eljest annan genom otuktig handling, kan antingen ett särdelikt vara för handen eller också uppfattas gärningen som en form av ärekränkning.

Ehuru i de flesta länder hithörande handlingar generellt kriminaliseras om de äga rum offentligen eller innebära en offentlig kränkning av anständighetskänslan, uppställas i några lagar därutöver såsom brottsförutsättning att offentlig förargelse uppstått (Tyskland, Österrike, Ungern, Finland). Sistnämnda krav brukar uppfattas så, att någon faktiskt skall ha tagit anstöt av gärningen och givit uttryck för detta.

I Norge (§ 212) likställes med offentligen begången handling sådan handling som företages i närvaro av någon som icke har samtyckt därtill. Liknande gäller i Holland (art. 239). I Danmark (§ 232) straffas handlingar genom vilka någon »ved uterligt forhold krænker blufærdigheden eller giver offentlig forargelse»; även handling som icke sker offentligen kan alltså vara straffbar.

I många lagar givas särskilda bestämmelser för otuktiga eller oanständiga handlingar som begås i närvaro av barn. I Norge (§ 212) likställes sådan gärning med offentlig begången handling om barnet är yngre än 16 år och i Polen (art. 213) gäller motsvarande om barnet icke fyllt 15 år. I andra länder anses brottet kvalificerat om det sker i närvaro av barn (Belgien, Rumänien m. fl.). Ofta bedömas emellertid dylika handlingar icke enligt förekriterierna om otuktigt beteende utan enligt särskilda stadganden om otuktiga handlingar med barn (Finland, Schweiz, Italien).

Många länder bestraffa vid sidan av de nu berörda brottstyperna — som i första rummet omfatta exhibitionism och liknande driftsyttningar — andra handlingar som innefatta angrepp mot den offentliga anständigheten. Dessa straffas i regel lindrigare. I Norge (§ 376) straffas sålunda den som »på offentlig sted krenker velanstendighet ved muntlige eller skriftlige ytringer, ved forevisninger, avbildninger, usømmelige blottelser eller annen usømmelig adferd». Vidare straffas den som »offentlig udstiller eller foreviser gjenstander, hvis offentlige utstilling eller forevisning på grunn av deres bestemmelse er anstøtelig for ærbarhet» (§ 377). Andra länder ha liknande bestämmelser (Italien, Holland, Spanien, Portugal, Polen, Turkiet). Ibland finnas särskilda straffstadganden för det fall att någon offentligen på anstötligt sätt uppmanar till könsumgänge, t. ex. Danmark § 233 och Norge § 378.

B. Homosexuella gärningar.

Vad angår homosexuella handlingar bereda strafflagarna regelmässigt skydd för barn och ungdom samt personer i beroende ställning i minst samma utsträckning

som vid heterosexuella övergrepp. Ej sällan äro straffskalorna strängare vid homosexuella otuktsbrott.

Beträffande frågan om straff för homosexuella handlingar, som ej rikta sig mot barn eller ungdom eller eljest förövas under sådana omständigheter att motsvarande handling av heterosexuell natur straffas, föreligga stora olikheter mellan skilda lagar.

I Frankrike och i de genom Code pénal influerade länderna utgjorde homosexuella handlingar mellan vuxna i princip aldrig något brott. I andra länder ha homosexuella gärningar i allmänhet varit generellt straffbelagda. Under senare tid kan dock konstateras en tendens att upphäva eller mildra äldre straffbestämmelser, en utveckling som betingats bland annat av medicinens forskningsresultat om homosexualitetens ofta konstitutionella beskaffenhet samt antagandena om straffbudens faktiska ineffektivitet. Homosexuella handlingar, som ej äro kvalificerade av särskilda omständigheter, äro icke straffbelagda i Frankrike, Belgien, Spanien, Portugal, Holland, Grekland, Polen, Schweiz, Danmark, Turkiet och Italien. Straff för homosexuella handlingar kan där följa endast under särskilda förutsättningar. I Rumänien är homosexualitet visserligen generellt kriminaliserad, men så som brottsförutsättning uppställas att handlingen väcker offentlig förargelse.

Bland de länder som fasthålla vid den generella kriminaliseringen av homosexuella handlingar kan nämnas England (Offences against the Person Act, 1861), Österrike, Ungern och Norge. I England är fällande dom för homosexuell handling relativt sällsynt på grund av de processuella bevisreglerna. Utsaga av någon som är delaktig i brott får nämligen beaktas endast om corroboration (bekräftande genom andra bevis) föreligger. Enligt norsk lag (§ 213) skall allmänt åtal väckas endast när det är påkallat av allmänna hänsyn; i praxis förekommer åtal endast när gärningen innefattar missbruk av minderårig.¹

Några av de senaste, av sovjetrysk lagstiftning påverkade europeiska straffrättskodifikationerna, nämligen den jugoslaviska, den bulgariska och den tjeckoslovakiska, bibehålla kriminalisering, de båda sistnämnda även beträffande gärning

¹ Det norske Straffelovrådet, som har i uppdrag att överväga ändrade bestämmelser om straff för homosexuella handlingar, har beslutat föreslå att den generella kriminaliseringen för sådana handlingar skall upphävas. Rådet, som samrätt med straffrättskommittén, föreslår att i § 213 skola upptagas straffbestämmelser av följande lydelse:

Med fengsel inntil 2 år straffes person over 18 år som foretar utuktig handling med en annen av samme kjønn under 18 år. Straffen kan falle bort når de to personer er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

På samme måte straffes person over 21 år som

1. foretar utuktig handling med en annen av samme kjønn mellom 18 og 21 år som står i avhengighetsforhold til ham, eller
2. forleder en annen av samme kjønn mellom 18 og 21 år til utuktig handling med seg, eller
3. fremmer en annens utuktige handling med person av samme kjønn under 21 år.

Har gjerningsmannen trodd at den annen var over den alder som her er nevnt, men ikke vist tilbørlig aktsomhet i så måte, er straffen fengsel inntil 6 måneder.

I samband med att straffbestämmelserna för homosexuella handlingar i allmänhet föreslås upp hävda framlägger Straffelovrådet förslag till en ny bestämmelse som tager sikte på att hindra propaganda för homosexuella förhållanden. Denna bestämmelse, som avses skola inflyta som § 379 i strafflagen, har i förslaget följande lydelse:

Med bøter eller fengsel inntil 3 måneder straffes den som er med på å lede en forening eller annen sammenslutning eller et møte eller annen sammenkomst som særlig er beregnet på tilslutning av homoseksuelle personer, uten at det føres forsvarlig kontroll for å hindre at personer under 21 år får adgang.

Har sammenkomster som nevnt i første ledd ført til at personer under 21 år har tilhold i eller utenfor lokalet, straffes på samme måte den som iverksetter, leder eller gir husrom for slike sammenkomster på vedkommende sted etter at påtalemyndigheten har advart mot at møtevirksomheten blir fortsatt.

På samme måte straffes den som i blad eller tidsskrift som selges til andre enn faste abonnenter, kunngjør møte eller annen sammenkomst eller adgang til medlemskap i forening eller annen sammenslutning som nevnt i første ledd, eller som på annen måte sprer slik kunngjøring blant dem som ikke på forhånd er medlemmer av sammenslutningen, eller som medvirker hertil.

som förövas av kvinna. I Sovjetryssland upphävdes de tsaristiska straffbestämmelserna i samband med revolutionen 1917, men genom en lag från 1934 har den sovjetryska strafflagen kompletterats med bestämmelser som innebära att homosexuella gärningar beläggas med frihetsstraff i lägst tre år (art. 154 a).

I Tyskland ha homosexuella handlingar alltid varit kriminaliserade. Enligt 1871 års strafflag (§ 175) i dess tidigare lydelse avsåg brottsbeskrivningen »beischlafsähnliche (samlagsliknande) Handlungen». Med denna brottsbeskrivning blevo bevisvärigheterna betydande och åtal väcktes relativt sällan. Den nazistiska regimen genomförde 1935, efter Röhm-affären, en lagändring som innebar en utvidgning av brottsområdet samt en avsevärd straffskärpning. Brottet beskrevs med orden »Unzucht treiben» eller »sich zur Unzucht missbrauchen lassen». Hade gärningsmannen vid brottets begående icke fyllt 21 år, kunde i ringa fall straffet eftergivnas. Den sålunda ändrade straffbestämmelsen är fortfarande i kraft i Tysklands båda delar; emellertid kan man åtminstone i västtysk rättspraxis konstatera en tendens att tolka lagtexten snävare än under nazisttiden och att ådöma mildare straff.

I de länder som ha särstadganden om homosexuella gärningar mot ungdom gäller ofta en högre åldersgräns vid brott av homosexuell natur än vid motsvarande brott av heterosexuellt slag. En enda åldersgräns, sammanfallande med myndighetsåldern, finnes i Tyskland (§ 175 a), Holland (art. 248 bis), Schweiz (art. 194) och Frankrike (art. 331 enligt lagändring den 8 febr. 1945). I Tjeckoslovakien (art. 241) är åldersgränsen 18 år och i Grekland (art. 347) 17 år. I Tyskland, Schweiz och Grekland uppställs emellertid som brottsförutsättning att gärningen innefattat förförelse; i Tyskland, Grekland och Holland gäller vidare att endast gärningsmän som uppnått myndig ålder kunna straffas enligt dessa stadganden.

I Danmark uppställs, liksom då fråga är om heterosexuell otukt med barn, åldersgränserna 12 och 15 år, men dessa kompletteras här med bestämmelser till skydd för ungdom i åldern 15—18 och 18—21 år (§ 225). För åldersgruppen 15—18 år gäller en lägre straffatitid varjämte påföljd kan eftergivnas »när de pågældende er hinanden omtrent jävnbyrdige i alder og udvikling». För åldersgruppen 18—21 år uppställs såsom brottsförutsättning att någon förfört annan under missbruk av en på ålder och erfarenhet beroende överlägsenhet.

Några länder som ej kriminaliserat homosexualitet som sådan straffa homosexuell otuktshandling mot ungdom enligt samma bestämmelser som gälla för heterosexuella förgrípelse utan att homosexualiteten nämnes särskilt (Italien, Belgien, Portugal, Polen, Turkiet). Vissa andra länder ha allmänna straffstadganden mot homosexualitet, men om brottet riktar sig mot ungdom tillämpas bestämmelser som avse även heterosexuella handlingar (Norge, Jugoslavien). Även i Schweiz, som kriminaliserat förförande av ungdom mellan 16 och 21 år till homosexuell otukt (art. 194), gälla de allmänna föreskrifterna om otukt brott mot barn, om handlingen är riktad mot ungdom som ej fyllt 16 år (art. 191).

Omständigheter som kunna kvalificera homosexuella brott äro mestadels desamma som vid heterosexuella, d. v. s. våld, tvång, misshandel, återfall m. m. För att bekämpa den manliga prostitutionen finnas i några länder särskilda bestämmelser om homosexuellt könsumgänge eller erbjudande till sådant om det sker i vinningssyfte. Här må nämnas Tyskland (§ 175 a), Schweiz (art. 194), Danmark (§ 230), Grekland (art. 347), Tjeckoslovakien (art. 241) och Polen (art. 207).

Homosexuell otukt genom auktoritetsmissbruk är kriminaliserad i alla strafflagar. Några strafflagar innehålla kasuistiska detaljbestämmelser om brottssubjekt och brottsobjekt, andra åter uppställa en allmän bestämmelse. För sådan homosexuell gärning gälla ofta strängare straffskalor än för motsvarande gärning av heterosexuellt slag (t. ex. i Danmark, Tyskland, Ryssland).

C. Koppleri.

Med koppleri brukar förstås att vanemässigt eller i vinningssyfte främja eller utnyttja otukt mellan andra. Koppleri i denna vidsträckta betydelse utgör emellertid icke något brott i alla lagar. I den tjeckoslovakiska strafflagen saknas helt särskilda bestämmelser om koppleri. I de romanska länderna (Frankrike, Italien, Belgien, Spanien, Portugal) inskränkte man sig länge till att kriminalisera endast främjande av annans otukt med barn eller ungdom. Något krav på särskilt syfte hos gärningsmannen uppställdes i allmänhet icke såsom brottsförutsättning. Under senare tid kan emellertid i dessa länder konstateras en tendens att göra straffbestämmelserna mot koppleri generella eller att utsträcka straffskyddet till att omfatta även vissa andra personkategorier än barn och ungdom, i första hand personer i beroende ställning. Sålunda har Frankrike sedan 1946, i samband med att den reglementerade prostitutionen avskaffades och bordelldriften förbjöds, generellt kriminaliserat varje gärning som utgör ett direkt eller indirekt främjande av prostitution (art. 334). Riktat sig gärningen mot en anförvant eller mot någon i beroende ställning, anses brottet kvalificerat (art. 334 bis). En liknande utvidgning av det straffbara området har 1948 skett i Belgien (art. 380 bis). I motsats till den franska lagen förutsättes enligt belgisk lag icke att gärningsmannen främjat annans prostitution, utan straff kan inträda redan om gärningen innefattat främjande av otukt (*débauche*).

Utän någon begränsning med avseende å personkretsen straffas under viss ytterligare förutsättning (jfr nedan) främjande av annans otukt i Norge (§§ 200, 206), Danmark (§ 228), Tyskland (§ 180 och enligt alla senare tyska strafflagsutkast) samt i Holland (art. 250 bis), Schweiz (art. 198), Polen (art. 155), Rumänien (art. 436), Jugoslavien (art. 187) och Sovjetryssland (art. 155). I några länder uppställs såsom brottsförutsättning i fall där gärningen avser vuxen kvinna, att kvinnan är oförvitlig (Österrike § 132, Turkiet art. 436).

Såsom ytterligare förutsättning för straffbarhet uppställs regelmässigt i de lagar, där främjande av otukt kriminaliserats utan begränsning med avseende å personkretsen, att gärningsmannen handlat i vinningssyfte, av egennyta eller vanemässigt; stundom inträder straffskärpning om gärningsmannen handlat yrkesmässigt (Schweiz art. 199). I Norge, där främjande av »andres utuktige omgjengelse» straffas endast om gärningsmannen handlat i vinningssyfte (§ 206), är emellertid förförelse av någon till otukt med annan straffbar utan hänsyn till gärningsmannens syfte (§ 200). I sistnämnda fall kräves dock för åtal att angivelse skett av målsägande eller ock för åtal påkallas av allmänna hänsyn.

I de lagar, där såsom brottsförutsättning uppställs att gärningsmannen handlat i vinningssyfte eller av egennyta, blir tolkningen av uttrycken vinningssyfte och egennyta av väsentlig betydelse för att bestämma brottsområdet. I och för sig kan åt dessa uttryck givas en så vidsträckt innebörd att exempelvis redan uthyrande av bostad åt en kvinna som för ett otuktigt levnadssätt omfattas av straffbudet. Under senare tid ha dock en så vidsträckt kriminalisering icke ansetts rimlig. I Tyskland hade emellertid genom 1900 års s. k. *lex Heintze* (§ 180) straffhotet för dylika fall uttryckligen utsträckts till att avse även hyresvärderna, men efter en lagändring 1927 föreligger koppleribrott endast om gärningsmannen söker uppnå oskäligen vinning (§ 180 tredje stycket). I andra länder ha domstolarna genom lagtolkning ofta kommit till liknande resultat. I Schweiz (art. 209) straffas, med böter eller Haft, hyresvärd som tolererar yrkesmässigt koppleri i ett av honom uthyrt rum.

I flera länder har sättet för gärningens förövande, t. ex. användande av våld, hot, bedrägeri eller utnyttjande av annans nödtillstånd, tillagts betydelse för gärningens straffbarhet eller svårhetsgrad.

Som redan framhållits står i de romanska länderna skyddet för barn och ung-

dom i förgrunden och bildar utgångspunkt för bestraffning av koppleri. Emellertid skydda även många andra länder barn och ungdom genom särstadganden (Norge, Finland, Holland, Schweiz m. fl.). Dessutom kvalificera vissa länder brottet, om gärningen avsett barn eller ungdom.

I åtskilliga länder, dock icke i exempelvis Danmark, Schweiz och Jugoslavien, finnas särbestämmelser för det fall att gärningen avser person i beroende ställning. För straffbarhet kräves då i regel icke att gärningsmannen handlat i vinningssyfte eller av liknande skäl; i många länder betraktas dylik gärning som ett särskilt brott. Såsom brottssubjekt angivas vanligen föräldrar, uppfostrare och andra vårdnadshavare samt ej sällan även make i förhållande till andra maken (Norge, Tyskland, Italien, Portugal, Polen, Rumänien, Bulgarien). Av brottsbeskrivningarna framgår stundom direkt att brottet kan förövas genom underlåtenhetshandling. Sålunda stadgas ibland straff för föräldrar som underlåta att från otuktigt levnadssätt avhålla sina barn.

Straffbeläggande av gärning som innefattar främjande av otukt utan hänsyn till gärningsmannens motiv har i några länder föranlett tvekan huruvida föräldrar kunde utan att falla under straffbestämmelserna tillåta exempelvis en son som bor i föräldrahemmet att där ha konsumgånge med sin fästmö. Utvecklingen har gått mot att undantaga dylika fall från straffbarhet med motivering att föräldrarna ej främjat »otukt» i lagens mening. Det må nämnas att främjande av samlag mellan förlovade personer uttryckligen undantogs från straffbarhet i 1927 års tyska strafflagsutkast (§ 268) liksom även i 1930 års utkast (§ 307 a).

I många lagar angivas uttryckligen bordelldrift och annat främjande av prostitution som exempel på koppleri eller ock upptagas särskilda bestämmelser härom. De romanska ländernas lagar bruka innehålla särbestämmelser som skola hindra att kvinnor genom tredje persons medverkan hemfalla åt prostitution (Frankrike, Belgien, Italien, Spanien). I Finland straffbelägges förledande till skörlevnad (20 kap. 10 §) men även Norge (§§ 202, 203), Danmark (§ 228), Bulgarien (art. 175) och Grekland (art. 349) kriminalisera genom särskilda bestämmelser främjande av prostitution.

Hållande av bordell nämnes såsom exempel på eller huvudfall av koppleri i Finland (20 kap. 10 §), Danmark (§ 228), Tyskland (§ 180), Sovjetryssland (art. 155) och Schweiz (art. 199).

I de flesta länder är prostitutionen som sådan icke längre straffbar; kriminaliseringen avser i regel endast den som främjar eller förleder annan till prostitution. Flera lagar innehålla emellertid mer eller mindre omfattande straffbud mot prostitution som framträder i särskilt sedlighetssårande eller för ungdom farliga former (Norge, Danmark, Tyskland, Österrike, Schweiz m. fl.); ofta uppfattas i sådana fall brottet såsom en polisförseelse.

Soutenörskap, d. v. s. vanemässigt utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt, betraktas i många lagar som en kvalificerad form av koppleri. Stundom straffas dock sådan gärning enligt de allmänna bestämmelserna om koppleri. Ibland angives såsom brottsförutsättning att gärningsmannen helt eller delvis låter sig underhållas av en prostituerad (Grekland art. 350). I regel föra sutenörerna en rent parasitär tillvaro och utnyttja samtidigt flera kvinnor, vilkas verksamhet de organisera; många lagar utsträcka sutenörbegreppet till att omfatta även den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning lämnar hjälp och skydd åt en prostituerad (Tyskland § 181 a, Schweiz art. 201, Rumänien art. 435). I praktiken torde dessa båda gärningsmannatyper ofta sammanfalla. Den danska lagen innehåller (§ 229 tredje stycket) ett särskilt straffstadgande mot den man som oaktat polisvarning delar lägenhet med kvinna som yrkesmässigt driver otukt.

I många länder ha bestämmelser om s. k. vit slavhandel upptagits i anslutning till stadganden om koppleri. Den närmare innebörden av dessa bestämmelser har berörts i avsnittet om brott mot frihet och frid.

V. Brott mot familj.

Tvegifte.

Tvegifte eller, som det också kallas, bigami kan uppfattas som ett angrepp både mot äktenskapet såsom institution och mot en viss enskild person, den tidigare maken. I de moderna strafflagar, där vissa brott sammanföras till en särskild grupp med beteckningen brott mot familj eller brott mot äktenskap, brukar tvegifte höra till denna grupp. I äldre lagar, där denna brottsgrupp saknas, uppfattas tvegifte såsom ett brott mot sedlighet (Frankrike), såsom ett brott mot civilstånd (Holland, Spanien, Portugal) eller såsom brott av särskilt slag (Österrike, Ungern).

Tvegifte är kriminaliserat i alla europeiska strafflagar utom den turkiska. I Bulgarien gällde tidigare särskilda föreskrifter om straffrihet för muhammedaner (art. 212), men dessa ha ej upptagits i 1951 års strafflag (art. 289). Även den sovjetryska strafflagen innehåller en generell straffbestämmelse mot tvegifte eller månggifte (art. 199), men denna är icke tillämplig beträffande sådana polygama äktenskap som ingåtts före lagens ikraftträdande.

Brottstypen tvegifte får i alla lagar en närmare bestämning av de civilrättsliga stadgandena om äktenskaps ingående och upplösning. Även den internationella privaträtten får härigenom betydelse i straffrättsligt hänseende.

Stundom angivas emellertid brottsförutsättningarna mera självständigt. Enligt den italienska strafflagen (art. 556) skall sålunda ej dömas till straff för tvegifte om det tidigare äktenskapet förklaras ogiltigt. Liknande bestämmelser finnas i Ungern (art. 251) och Rumänien (art. 271) och även i England gäller samma princip.¹ I Danmark (§ 208) stadgas att om det senare äktenskapet icke återgår — t. ex. på grund av det tidigare äktenskapets återgång — straffet må nedsättas och för den ogifte bortfalla. I de flesta länder anses emellertid straffbarhet föreligga så snart det tidigare äktenskapet, om än ogiltigt, icke är i laga ordning upplöst när det senare äktenskapet ingås. I Frankrike (art. 340) är dock denna fråga alltjämt omtvistad.²

Straffbudet riktar sig i alla länder mot både gift och ogift part. Emellertid uppställas ibland olika straffskalor för dessa fall.

I Finland (19 kap. 4 och 5 §§) uppställas alltjämt tre olika straffskalor, nämligen för gift person som ingår äktenskap med den som är gift, för gift som ingår äktenskap med ogift samt för ogift som ingår äktenskap med den som är gift. I Danmark (§ 208) och i Schweiz (art. 215) stadgas, liksom i gällande svensk lag (SL 17:1), strängare straff för den giftes brott än för den ogiftes. I andra lagar gäller i regel en enhetlig straffskala, dock att stundom förhöjt straff stadgas för det fall att den som redan är gift fördöljer det bestående äktenskapet för den andra (Norge, Danmark, Holland, Österrike, Italien, Ungern). Den senare kan regelmässigt straffas endast om han haft kännedom om den andras bestående äktenskap. I Frankrike (art. 340) och i Belgien (art. 391) omtalas den ogifta överhuvud icke såsom brottssubjekt, men straff kan följa enligt de vanliga delaktighetsreglerna. I Portugal (art. 338) nämnes den ogiftas brott uttryckligen såsom ett fall av medverkan till brott.

Det fall att en gift person ingår trolovning med annan straffbelägges endast i den finska lagen (19 kap. 6 §), liksom också i 1922 års finska förslag till ny strafflag (22 kap. 2 §).

I regel kräves för straffbarhet att gärningen förövats uppsåtligen. I Danmark straffas emellertid även tvegifte av grov oaktsamhet såvitt angår den redan gifte (§ 208). Även i England är tvegifte av oaktsamhet i viss utsträckning straffbart.

¹ KENNY a. a. s. 170 f.

² DONNEDIEU DE VABRE, *Traité de droit criminel et de législation pénale comparée*, 3 uppl. (1947) s. 687.

I fråga om preskription föreskrives i Tyskland (§ 171) och i Italien (art. 557) att preskriptionstiden skall räknas från den tid då ettdera äktenskapet upplösts. Andra lagar innehålla ej särskilda bestämmelser i detta hänseende, varför preskriptionen i regel räknas från tiden för det senare äktenskapets ingående.

Beträffande straffsatserna kan en tendens till mildring konstateras. Sålunda har i Frankrike »travaux forcés» 1933 ersatts med »emprisonnement» och böter.

Olaga giftermål.

Vid sidan av tvegifte kriminaliseras i många länder även andra fall av uppsåtligt ingående av ogiltigt äktenskap. Enligt de flesta lagar straffas i princip varje förtigande av omständighet som utgör ett absolut eller relativt återgångsskäl. I några lagar, däribland den norska och den danska, har straffbarheten begränsats till att avse förtigande av vissa särskilt angivna äktenskapshinder.

Mycket ofta uppställs såsom förutsättning för straffbarhet eller för åtal att det föreligger en dom, i regel lagakraftvunnen, på återgång av äktenskapet, t. ex. i Tyskland (§ 170), Österrike (§ 507), Holland (art. 238), Ungern (art. 255), Jugoslavien (art. 191), Grekland (art. 355), Bulgarien (art. 287) och Polen (art. 198). Genom att uppställa en sådan förutsättning avses att hindra uppkomsten av mot varandra stridande domar i brottmålet och i mål om återgång av äktenskap. Liksom beträffande tvegifte får frågan om äktenskapets giltighet och bestånd såsom brottsförutsättning besvaras i enlighet med vederbörande lands civilrättsliga regler.

I Norge gäller för vissa fall att åtal icke må väckas med mindre »påstand om ekteskapets omstötelse fremsettes i forbindelse med straffesaken» (§ 221) och i Danmark kan straffet under i övrigt förmildrande omständigheter bortfalla om äktenskapet ej återgår (§ 209).

I några moderna strafflagar (Schweiz, Grekland, Rumänien, Tjeckoslovakien) saknas helt straffbestämmelser mot ingående av ogiltigt äktenskap; även i romanska länder saknas stundom sådana bestämmelser. I Sovjetryssland (art. 88) straffas endast det fall att någon vilseleder vigselförrättaren i fråga om lagligt äktenskapshinder. Brottet behandlas bland brotten mot allmänheten. Särskilda straffbestämmelser för dylika gärningar finnas även i Bulgarien (art. 286) och i Österrike (§§ 507, 508), där straffbudet riktar sig även mot föräldrar vilka tvinga barn att ingå ogiltigt äktenskap. I många länder kunna för hithörande fall tillämpliga straffbestämmelser om förvanskande av familjeställning eller om »immateriell handlingsförfalskning» (Tyskland, Schweiz).

I den tyska lagen, liksom i vissa andra lagar, omfattar brottsbeskrivningen såväl »Ehebetrug», d. v. s. förtigande av vissa omständigheter, som »Eheerschleichung», varmed avses förledande till äktenskap medelst vilseledande; samma straffskala gäller för dessa fall. I flertalet länder omnämnes endast förtigande (Italien, Holland, Finland), i andra endast svek (Grekland, Bulgarien). Flera länder uppräknar vissa särskilda äktenskapshinder, Danmark (§ 209) släktskap och svägerskap såsom absolut eller relativt återgångsskäl, Norge (§§ 220, 221) släktskap eller svägerlag, formfel, villfarelse eller tvång. I andra länder utgör tvång såsom relativt återgångsskäl ofta ipso jure brottsförutsättning, i Bulgarien (art. 287) är tvång särskilt omnämnt. I Finland (18 kap. 1 §) omnämnes särskilt det fallet att gärningsmannen till namn eller stånd givit sig ut för annan än den han är. I Österrike (§ 507) straffas även den som reser ut till främmande land för att där ingå äktenskap, om hinder mot vigseln förelåg enligt österrikisk lag. Straffhotet riktar sig här i regel mot båda kontrahenterna.

I många länder finnas särskilda straffbud mot offentlig tjänsteman eller präst som förrättar vigsel oaktat äktenskapshinder föreligger. I andra länder straffas sådan gärning enligt allmänna bestämmelser om ämbetsbrott.

Blodskam.

Med blodskam eller incest avses könsumgånge mellan nära besläktade personer. Ursprunget till och uppkomsten av lagliga incestförbud är ett omtvistat problem.¹ I gamla sagor, legender och religiösa föreställningar är incestmotivet ofta företrätt. Studiet av sexualförhållandena bland primitiva folk visar att incestförbud där är regel.

Bland civiliserade folk har legalt incestförbud varit allmänt, ehuru anmärkningsvärda undantag förekommit för vissa furstesläkter (Egypten, Persien). För den västerländska rättsutvecklingen ha Solons förbudslag, de straffbestämmelser som utfärdades av kejsare Augustus och framför allt förbuden i Gamla testamentet (3:e Mosebok, kap. 18 och 20) varit avgörande. Genom den kanoniska lagen, som var strängare än både den mosaiska lagen och den romerska rätten, inträdde ett system av förbjudna led på grund av släktskap, svågerlag, trolovning, adoption och i viss mån även annan s. k. andlig släktskap. Stundom ansågs släktskap ända till sjunde led utgöra äktenskapshinder. Straffen växlade från böter eller påföljder av kyrklig natur till dödsstraff. Genom reformationen minskades de förbjudna ledens antal, men den mosaiska rättens dödsstraff befästes; jämför missgärningsbalken 59:1—4 i 1734 års lag.

Ehuru nära släktskap i alla länder är ett absolut äktenskapshinder, anses blodskam i många europeiska och andra länder icke såsom något brott, såvida gärningen ej inneburit övergrepp, våld eller tvång eller riktat sig mot underårig eller sinnessjuk eller mot någon som står i beroende ställning (Frankrike, Belgien, Portugal, Holland, Turkiet och Sovjetryssland, många sydamerikanska länder, däribland Argentina och Brasilien, samt Japan). I Italien (art. 564) är blodskam straffbar endast om gärningen väckt offentlig förargelse.

I Frankrike liksom i de länder där strafflagstiftningen starkt påverkats av den franska Code pénal kan blodskammens principiella strafflöshet härledas från encyklopedisterna och från reformsträvanden i samband med den franska revolutionen. I några länder har kriminaliseringen återinförts senare. Före 1937 års schweiziska strafflag var blodskam strafflös i vissa franska kantonerna (Genève, Vaud och Neuchâtel). Detsamma gällde enligt 1870 års spanska strafflag (art. 458) som endast kriminaliserade estupro (våldtäkt) och abuso (auktoritetsmissbruk). Genom den spanska republikens strafflagstiftning kriminaliserades dock blodskam generellt; våldtäkt och auktoritetsmissbruk ansågos såsom straffskärpande (art. 603). Numera synes den gamla ordningen ha återinförts. I England och Irland straffbelades blodskam först 1908 (The punishment of Incest Act); tidigare kunde sådan handling lagföras endast genom process inför kyrklig domstol.

Som ovan omnämnts straffades enligt den kanoniska rätten såsom blodskam även sexuella förbindelser mellan vissa personer som ej voro blodsförvanter. I modern lagstiftning beaktas endast svågerskap, däremot icke trolovning eller adoption. Tendensen går i riktning mot att begränsa eller upphäva kriminaliseringen i fråga om besvägrade personer. Sålunda äro sexuella förbindelser mellan besvägrade personer ej straffbara såsom blodskam, förutom i de länder som överhuvud lämna blodskam straffritt, i England, Ungern, Schweiz, Polen, Rumänien, Jugoslavien, Tjeckoslovakien och Grekland.

Straffbarheten begränsas ofta även på annat sätt. I flertalet lagar straffas endast samlag men icke andra sexuella handlingar. I flera länder avse straffbestämmelserna endast ascenderer men ej descendenter. Endast undantagsvis straffas förbindelser mellan personer som äro besläktade eller besvägrade annorledes än i rätt upp- eller nedstigande led eller äro syskon. I Schweiz (art. 213) har preskriptionstiden nedsatts till två år.

¹ Se OLOF KINBERG, GUNNAR INGHE och SVEND RIEMER, Incestproblemet i Sverige (1943) s. 19 f.

Tidigare uppfattades blodskam i nästan alla lagar där sådan gärning var kriminaliserad såsom brott mot sedlighet; brottet jämställdes i systematiskt hänseende med pederasti, skändande av barn och liknande sedlighetsbrott. Numera räknas brottet ofta till brotten mot familj (Danmark, Schweiz, Jugoslavien, Italien). I Rumänien behandlas brottet gemensamt med bigami och horsbrott i ett särskilt kapitel, i Tjeckoslovakien räknas blodskam till brotten mot människans värdighet. I de nya grekiska och bulgariska lagarna uppfattas blodskam alltså som ett sedlighetsbrott. Stundom göres i moderna lagar en uppdelning allteftersom gärningen sker mellan vuxna personer eller riktar sig mot barn eller ungdom. Endast i sistnämnda fall betraktas brottet som ett sedlighetsbrott (Schweiz, Italien, Rumänien m. fl.). I Frankrike (art. 331), Belgien (art. 372) och Holland (art. 249), där blodskam straffas endast under särskilda förutsättningar, räknas sådant brott till sedlighetsbrotten. I Norge, där bestämmelser om blodskam upptagits i kapitlet om förbrytelser mot sedligheten, tillämpas skilda lagrum med hänsyn till om gärningen innefattat samlag (§ 207) eller annan utuktig omgiengelse (§§ 207 och 199).

I alla länder där blodskam är kriminaliserad straffas samlag dels mellan personer i rakt upp- och nedstigande släktskap, dels mellan syskon (Finland, Norge, Danmark, Tyskland, Österrike, Schweiz, England, Polen, Rumänien, Grekland, Tjeckoslovakien, Jugoslavien, Bulgarien, Ungern). I Österrike (§ 131) och Italien (art. 540) nämnes särskilt att även utomäktenskapligt blodsförväntskap omfattas av straffbestämmelserna; i de flesta andra länder framgår detta indirekt. I några länder angives uttryckligen att även samlag mellan halvsyskon är straffbart såsom blodskam (Finland, Österrike, Schweiz, Grekland), i andra länder har i rättspraxis skett en sådan tolkning (Norge, Tyskland, m. fl.). Att illegitimt skyldskap även i fråga om halvsyskon omfattas av lagen nämnes i regel icke; måhända kan den italienska lagen (art. 540) tolkas så att den omfattar även sådana fall.

I Finland (20 kap. 4 §) kriminaliseras att någon har samlag »med sin hel- eller halvbroders eller hel- eller halvsyskons barn eller dess avkomling». I den nya bulgariska lagen (art. 174) äro sexuella förbindelser straffbara även i den tredje parentelen. I andra länder, där tidigare en sådan utvidgad kriminalisering förekom, har denna avskaffats. I de flesta länder utgör sådan släktskap icke längre äktenskaps hinder (Norge, Danmark, Tyskland m. fl.).

Rätt upp- och nedstigande svägerlag likställas med blodsförväntskap i flera länder (Finland, Norge, Danmark, Tyskland, Österrike, Italien och Bulgarien). Såsom grund för kriminaliseringen i dessa fall angives mestadels att dylika sexuella förbindelser utgöra hinder för naturlig sammanlevnad mellan medlemmarna i en familj samt att de måste anses stötande. I 1922 och 1927 års tyska lagutkast upptogs icke straff för dessa fall.

Endast tre europeiska länder, nämligen Finland (20 kap. 5 §), Österrike (§ 501) och Bulgarien (art. 174), kriminalisera samlag mellan sväger och svägerska. I Finland stadgas dock för sådant fall straffrihet om parterna senare ingå äktenskap med varandra (20 kap. 5 §).

I Norge (§ 208) uppställs såsom brottsförutsättning i fall där samlag äger rum mellan personer som äro besvägrade i upp- och nedstigande led att det svägerlagsgrundande äktenskapet består. En motsvarande föreskrift har upptagits i 1952 års tyska strafflagsförslag (Entwurf eines Strafrechtsbereinigungsgesetzes); enligt förslaget skall påföljd kunna eftergivias i fall av faktisk hemskillnad. Dessa förslag överensstämman med en redan gällande tysk lag den 23 april 1938 (§ 4) som dock icke införlivats med strafflagen. I motiv till propositionen heter det, att kriminaliseringens syfte är att skydda äktenskapets renhet. Detta syfte bortfaller om äktenskapet icke längre består. I andra länder ankommer det på doktrin och rättspraxis att besvara frågan huruvida äktenskapets bestånd är brottsförutsättning eller ej.

De flesta lagar förutsätta för brottets fullbordning att samlag ägt rum. I Österrike

(§ 501) likställes med samlag andra former av könsligt umgänge då fråga är om syskon eller personer som äro besvägrade. Andra sexuella handlingar än samlag straffas i några länder mildare än samlag (Danmark § 212, Grekland art. 346; jfr Norge § 199) och i andra endast om gärningen förövas mellan personer i rätt upp- och nedstigande släktskap.

Ofta gälla olika straffskalor för skilda brottssubjekt. Strängast straffas ascendenten, och för dem inträder enligt dessa lagar straffskärpning, om gärningen riktades mot barn under viss ålder. För descendenten gäller stundom straffrihet eller möjlighet till påföljdseftergift, om de ej uppnått viss ålder eller om gärningen inneburi förförelse från den äldres sida. Aldersgränsen för descendent är i Grekland 17 år samt i Norge, Danmark, Tyskland och Ungern 18 år. I de länder där blodskam med barn uppfattas som brott mot sedlighet är descendenten i regel straffri (Schweiz, Italien). Innefattade gärningen förförelse mot descendent, är denne i Norge (art. 207) och Schweiz (art. 213) straffri om han ej fyllt 21 år. Emellertid innehålla andra moderna lagar icke särskilda föreskrifter eller straffskalor för minderåriga descendent (Tjeckoslovakien, Jugoslavien, Polen, Bulgarien).

För syskon gäller ofta en lägre straffskala; stundom stadgas straffrihet eller påföljdseftergift för ungdom under 16 år (Norge, Danmark, England). I fråga om blodskamsbrott mellan besvägrade straffas i några lagar brott av styvfader strängare, i andra lagar behandlas sådant fall som ett särskilt brott (Grekland art. 342, Schweiz art. 191). Ofta straffas emellertid samlag mellan besvägrade lindrigare än samlag mellan besläktade (Norge, Danmark). Ibland likställes samlag mellan besvägrade i fråga om straffet med samlag mellan syskon (Tyskland § 173).

Förvanskande av familjeställning.

Kriminaliseringen av gärningar som förövas i syfte att förvanska familjeställning går tillbaka till romarnas »Lex Cornelia de falsis» från första århundradet f. Kr., vilken lag senare införlivades med Corpus juris. Av särskild betydelse för den i många europeiska länder gällande regleringen av hithörande gärningar torde vara att den romerska och även den kanoniska rätten såsom huvudexempel på förfalskning av personstatus upptog understickande av nyfött barn.

I nästan alla romanska men även i många andra länder har kriminaliseringen än i dag begränsats till understickande eller förbytande av barn. I många länder givas särskilda detaljerade föreskrifter om de olika handlingsformer som kunna leda till förvanskning av ett barns familjeställning. I Italien, Rumänien och andra länder skiljes mellan en faktisk förvanskning genom att understicka eller förbyta barn och en förvanskning genom oriktig anmälan till myndighet, förfalskning av urkund eller liknande gärning. Ofta nämnes såsom särfall eller exempel inlämnande av nyfödd i hittebarnshus, hemligen eller under oriktiga uppgifter (Frankrike art. 348, Belgien art. 366, Italien art. 568, Turkiet art. 446).

Anledningen till att i så många länder behov ej ansetts föreligga av mera omfattande straffbud torde främst vara att förvanskning av familjeställning ofta kan straffas enligt andra straffbestämmelser, såsom bedrägeri, urkundsförfalskning, undertryckande av urkund, osant intygande eller bruk av osant intyg, olaga giftermål, mened eller osann partsutsaga m. m. Härtill kommer att lagstiftaren ofta velat undvika att under brottstypen förvanskande av familjeställning inbegripa lämnande av osanna uppgifter i faderskapsmål. Även i länder där kriminaliseringen ej begränsats till understickande eller förbytande av barn straffas stundom endast förvanskande av annans familjeställning (Tyskland, Schweiz, Finland, Grekland); förvanskandet av den egna familjeställningen är i dessa länder straffri, om handlingen icke faller under andra straffstadganden.

En vidsträckt kriminalisering förekommer i den norska strafflagen (§ 215) som stadgar straff för den som »i rettsstridig hensikt søker å unddra en annen den ham

tillkommande familjestand eller å tilvende sig selv eller andre en falsk familjestand». Enligt uttryckligt stadgande skall straffbudet dock icke tillämpas i det fall att »et av gift kvinne født uekte barn anerkjennes som ekte». En liknande undantagsföreskrift finnes i den danska lagen (§ 214). Även i andra länder omfattar kriminaliseringen varje undertryckande, förfalskning eller fördunklande av annans familjeställning. Här må nämnas Finland (18 kap. 2 §), Tyskland (§ 169), Schweiz (art. 216), Tjeckoslovakien (art. 208), Holland (art. 236) och Bulgarien (art. 290).

I sovjetrysk lag omfattar brottsbeskrivningen endast riktig uppgift vid folkbokföring; förbytande eller understickande av barn nämnes däremot icke (art. 88). Även i Danmark (§ 214) stadgas principiellt straff endast för den »som ved uriktig eller ofuldstændig anmeldelse til den myndighed, der modtager fødselsanmeldelser, forvanser beviset for en persons familiestilling». Det kan anmärkas att lämnande av oriktig uppgift i faderskapsmål i dansk rätt i regel är straffbart, även om uppgiften ej lämnas under edsansvar (§ 158).

I England uppställs enligt False Personation Act 1874 i regel vinningssyfte såsom brottsförutsättning. Även i Italien, där kriminaliseringen i princip avser endast vissa förvanskningshandlingar rörande ett barn (art. 566—568), straffas antagandet av falskt stånd eller annan förvanskning, om gärningen förövas i syfte att bereda vinning eller tillfoga skada (art. 494).

Bland länder som generellt straffa även förvanskning av egen identitet må nämnas Norge (§ 215), Polen (art. 195) och Portugal (art. 336). I England och Italien straffas sådana gärningar, om de förövas i vinningssyfte. I Österrike är i sådant fall bedrägeribestämmelsen tillämplig (§ 201 d), om det gäller ett belopp av mera än 500 schilling. Beträffande antagande av falskt namn begränsas i Finland (18 kap. 3 §) straffbarheten till sådana fall där gärningen sker i syfte att åtkomma arv eller annan familjerättighet. I många länder anses förvanskande av främmande eller egen familjeställning vara kvalificerat, om gärningen sker i vinningssyfte. I Turkiet gäller en lägre straffskala för det fall att brottet förövas för att skydda gärningsmannens eller hans nära släktingars ära (art. 447).

Egenmäktigt bortförande av barn.

Som nämnts i översikten över brott mot frihet och frid skilja många länder mellan barnarov, som innebär frihetsberövande eller försättande i tvångstillstånd eller nödläge, och egenmäktigt bortförande av barn. I det senare fallet riktar sig straffbudet mot obehöriga ingrepp i den vårdnad över barn som tillkommer en vårdnadshavare. Sådan handling begås i annat syfte och mestadels i annan form än barnarov; ofta sker gärningen av hedervärda motiv och med barnets samtycke. Särskilda föreskrifter om egenmäktigt bortförande av barn finnas bl. a. i Frankrike (art. 357 enligt lag den 28 juni 1945), Belgien (art. 369 bis enligt lagar den 15 maj 1912 och 20 juli 1927), Schweiz (art. 220) och Rumänien (art. 459). Straffet är avsevärt lägre än vid barnarov. I regel avser straffbudet även barnets föräldrar och sådan vårdnadsberättigad som bortför barnet i strid med gällande föreskrifter. I länder som ej skilja mellan barnarov och egenmäktigt bortförande är straffskalan för det förra brottet i regel så vid att i tillämpningen tillräcklig hänsyn kan tagas till om handlingen företages av föräldrarna själva eller av annan med aktningvärda motiv.

The first section of the report is a general statement of the results of the work done during the year. It is followed by a description of the work done in each of the departments, and then by a summary of the work done in each of the departments. The report is written in a clear and concise style, and is well organized and easy to read. The work done during the year has been very successful, and it is hoped that the results will be of great value to the public.

The second section of the report is a description of the work done in each of the departments. It is written in a clear and concise style, and is well organized and easy to read. The work done during the year has been very successful, and it is hoped that the results will be of great value to the public.

The third section of the report is a summary of the work done in each of the departments. It is written in a clear and concise style, and is well organized and easy to read. The work done during the year has been very successful, and it is hoped that the results will be of great value to the public.

Psykiatriska synpunkter på sedlighetsbrotten och deras förövare.

Av överläkaren, docenten Bo Gerle.

Sexuallivet intar med sina olika yttringar en central plats i människans liv och blir därför föremål för vårt särskilda intresse, även om fördomar och tabuföreställningar ända in i nyaste tid hindrat all öppen diskussion om hithörande frågor. Det är därför ej så förvånande att det fortfarande råder osäkerhet om vad som är »normalt» eller »onormalt» i sexuellt avseende, vilka yttringar av sexualdriften som kunna betraktas som tillåtna varianter av ett mera allmänt handlingsmönster och vilka som äro skadliga för individen själv eller för den eller dem i hans omgivning som beröras av dessa driftsyttringar. Även den vetenskapliga forskningen har haft att kämpa med svårigheten att få klarhet i individernas reaktioner på områden där den enskilde många gånger varit hämmad eller positivt obenägen att lämna mera ingående upplysningar. Äldre medicinska undersökningar ha därför ej sällan fått karaktären av redogörelser för sådana svårare avvikelser från normen som lett till åtal eller omhändertagande av läkare, och de utgöra mera en katalog över perversa individer från storstadens djungel än en undersökning av genomsnittsmänniskans ofta bekymmersfulla kamp med sitt sexualproblem. Den kunskap som utvunnits om olika former av snedriden sexualdrift eller grova brott mot gällande normer på den sexuella samlevnadens område har dock givetvis varit av stor betydelse. Aktningvärda försök ha också gjorts att på grundvalen av psykiatriska eller rättspsykiatriska undersökningar få en uppfattning om även de mindre allvarliga variationerna i människans sexualvanor.

Den på många områden våldsamma omvälvning, som psykoanalysens framträdande och genombrott medförde under 1900-talets första decennier, blev ej minst betydande på sexualforskningens område. FREUDS teorier om sexualdriftens yttringar under barnåren och om sexualdriftens betydelse överhuvud medförde ett mycket större intresse för och djärvare inträngande i dessa frågor än vad man tidigare kunnat tänka sig, och därför har just denna del av den psykoanalytiska forskningen blivit föremål för våldsamma reaktioner av förlägenhet och upprörd harm. De mera extrema sexualteorierna övergåvos så småningom, men kvar stod medvetandet om den stora betydelsen för människans psykiska hälsa av ett harmoniskt sexualliv och om vanligheten av störningar i de psyko-fysiska relationerna på detta område människorna emellan. Även de forskare som i övrigt ställa sig tveksamma eller avvisande till psykoanalysens teorier och arbetsmetoder ha måst erkänna det faktum, att många psykiska insufficienstillstånd och missanpassningsfenomen ha sin grund i en störd eller felutvecklad sexualfunktion. Det är numera självklart att en noggrann psykiatrisk undersökning av en individ omfattar även en så ingående penetrering som möjligt av hans sexuella förhållanden. Ytterligare stöd för uppfattningen att genomsnittsmänniskans sexuella aktivitet kan vara utformad på många olika sätt och omfatta sexualhandlingar av olika typ erhålles av den stora, på tusentals ingående intervjuer byggda un-

dersökning som redovisats i den s. k. Kinseyrapporten.¹ Denna undersökning, varav hittills publicerats en redogörelse för de amerikanska männens sexualvanor, visar att genomsnittsmannen betydligt oftare än vad man kanske tidigare ansett gjort sexuella erfarenheter av sådant slag som tillhör eller tangerar perversiteten, och att den gifte mannens sexuella aktivitet i högre grad sträcker sig utanför den äktenskapliga samvaron än vad åtminstone amerikansk opinion tidigare anat. Även om befogade anmärkningar kunna göras mot vissa moment i denna undersökning samt dess resultat ej utan vidare kunna anses tillämpliga på våra förhållanden, har dock Kinseyrapporten på ett verkkningsfullt sätt framhävt även för oss att det är nödvändigt med en revision av många traditionsbundna uppfattningar beträffande det »normala» sexuallivet och de sexuella relationerna människor emellan.

Under senare tid ha förändringar i vår uppfattning av olikheter i det sexuella beteendet föranlett att flera äldre lagbestämmelser om straff för vissa former av sexuell aktivitet upphävts. Otrohet i äktenskapet medför sålunda icke längre straff, ej heller homosexuell otukt vuxna människor emellan eller tidelag. Drivkraften till dessa lagändringar torde i de två förra fallen ha varit en mera tolerant och förstående inställning till avvikelser från det »normala» och i det sistnämnda en insikt om att tidelag utgör antingen en tillfällig, »vikarierande» sexualhandling hos pubertetsungdom eller en handling av en psykiskt sjuk eller abnorm individ, som hellre bör tagas om hand av medicinska vårdorgan än straffas.

Även om sålunda utvecklingen under senare tid lett till att vi äro betydligt mera tveksamma beträffande vad som skall anses vara »normalt» ifråga om sexuallivet hos våra medmänniskor och att vi visa större vidsynthet beträffande de avvikelser därifrån som vi anse oss kunna konstatera, kvarstår dock behovet av att genom lagbestämmelser skydda medborgarna mot sådana utslag av sexualdrift som kunna innebära skadeverkningar av fysisk eller psykisk art.

Med utgångspunkt från straffbestämmelserna om sedlighetsbrott i förslaget till brottsbalk skall i det följande i korthet anföras några psykiatriska synpunkter på dessa brott och deras föröware.

Inledningsvis bör anmärkas att man hos lekmannen ofta möter en förenklad och schematiserad uppfattning om sexualdriften som en relativt okomplicerad funktion, förankrad i könskörtlarnas verksamhet och resulterande i den fysiska kontakten under samlaget med åtföljande utlösning. I verkligheten förhåller det sig så att sexualdriften med dess olika yttringar sammansättes av ett flertal fysiska och psykiska delfunktioner genom vilkas samspel den aktuella driftsyttringen framspringer. Man skiljer mellan en mera fysisk komponent som strävar mot en utlösning av den »uppladdning» som föregår sexualhandlingen, en utlösning som blir fullständig vid den slutliga maximala avslappningen i den även fysiskt starkt lustbetonade orgasmen, och en psykisk komponent som i sig innefattar alla det erotiska förspelets olika faser och ger den slutliga sexuella kontakten två människor emellan en prägel av lycka och högsta tillfredsställelse.

Lekmannen ser också gärna de flesta sedlighetsbrott såsom utslag av en stark sexualdrift som mer eller mindre ohämmat kräver sin utlösning och därför stundom leder gärningsmannen till övergrepp eller annan otillåten sexuell aktivitet. Bakom ett sexuellt attentat behöver emellertid ej ligga en sådan stark drift med en mäktig potens eller förmåga till kohabitation; tvärtom finner man ofta hos män som göra sig skyldiga till våldtäkt eller övergrepp mot barn en ordinär eller rent av svag drift. Däremot existerar hos dem ett starkt sexuellt intresse med livlig fantasi och en lättväckt drift, ofta också en brant sexualkurva innebärande att tidsförloppet mellan impuls och handling blir kort. Den intenderade sexualhand-

¹ ALFRED C. KINSEY, WARDELL B. POMEROY och CLYDE E. MARTIN, Kinseyrapporten. Männens sexuella beteende. Stockholm 1949.

Psykiatriska synpunkter på sedlighetsbrotten.

lingen får följaktligen en häftig och oöverlagd karaktär. Dessa förhållanden ha i skilda framställningar understrukits av de svenska psykiaterna OLOF KINBERG¹ och FOLKE KINNMARK.²

I förslagets 4 kap. om sedlighetsbrott behandlas först *våldtäktsbrottet*. Att med direkt våld eller hot om allvarligt våld tvinga en kvinna till samlag innebär ej blott en grov kränkning av henne utan också ett överbetonande av samlagets rent fysiska komponent med uteslutande av alla de krav på gensvar och ömsesidighet som äro nödvändiga för den psykiska komponentens utveckling i den sexuella kontakten. Många våldtäktsbrottslingar uppvisa redan från barndomen en bristande psykisk utveckling, de höra till gruppen intellektuellt undermåliga, andra ha till följd av hjärnskada eller annan sjukdom fått förmågan av normal känslomässig reaktion inför sina medmänniskor nedsatt. Ej sällan utgör ett alkoholrus den faktor som hos en eljest psykiskt relativt sund och balanserad man fördunklar omdömet och minskar hämningarna i en sådan grad att han gör sig skyldig till våldtäktsbrott. Erfarenheten visar tydligt att bland våldtäktsförbrytarna befinna sig många psykiskt sjuka, intellektuellt undermåliga eller på annat sätt abnorma män. Kinnmark³ redovisar sålunda — bland ett material av 120 rättspsykiatriskt undersökta våldtäktsförbrytare — 54 intellektuellt undermåliga, 10 schizofrent sinnessjuka, 5 hjärnskadade efter våld mot huvudet, 3 med resttillstånd efter hjärninflammation, 12 psykiskt utvecklade, »psykoinfantila», 16 »psykopater» av annat slag och endast 13 »normala» män. Även om detta material är i viss mån utvalt, då det består endast av åtalade som domstolarna hänvisat till undersökning, så klarlägger dock sammanställningen att ett mycket stort antal av våldtäktsförbrytarna visa allvarliga svagheter eller rubbningar i sin psykiska funktion.

De intellektuellt undermåliga männen ha på grund av sin intellektuella torftighet och därav följande lägre ekonomiska och sociala nivå ofta svårt att uppnå ett mera varaktigt och intimt förhållande till en kvinna. Genom sin undermålighet sakna de i stor utsträckning förmåga av sublimering. Eftersom de ej kunna leda över den uppdämda energin på andra intresse- och verksamhetsområden lida de ofta av en sexualdrift som ej får sin utlösning. Tillfälligt samverkande omständigheter kunna skapa en situation där den undermålige plötsligt går till attack mot en kvinna som han länge haft i tankarna eller mot någon som han ser för första gången. Hans aggressivitet kan underlättas av ett rus som ökar självförtroendet och minskar hämningarna. De intellektuellt undermåligas våldtäktshandlingar eller försök till sådana bliva ofta grova och klumpiga, präglade av gärningsmannens osäkerhet och bristande förmåga av överläggning och beräkning. Möta de bestämt motstånd, kan det hända att de helt »komma av sig», eller också fortsätta de sin aktion med användande av allt det våld som kan behövas för att nå det åsyftade resultatet. De råka lätt i panik och kunna därunder utveckla en betydligt överskjutande kraft och brutalitet för att tysta ett skrikande offer. Det kan hända att en i själva verket beskedlig och timid imbecill på så sätt kommer att framstå som en bestialisk våldsman just därför att han under kampen med kvinnan själv blivit förskräckt och förlorat all besinning. Ibland kan det utövade våldet medföra kvinnans död men, som även Kinnmark framhåller, ett avsiktligt utövande av grymhet i samband med driftsutlösningen, en sadism i detta ords egentliga betydelse, är säkerligen sällsynt vid våldtäktsbrotten.

De schizofrena våldtäktsförbrytarna kunna visa en stel enformighet i sitt handlande, t. ex. så att de på samma plats vid en enslig väg kväll efter kväll vänta att kvinnor skola passera förbi, varefter de från sitt gömställe oförmedlat rusa fram mot sina offer. Även de genom hjärninflammation skadade kunna visa sam-

¹ OLOF KINBERG, *Basic problems of criminology*. Köpenhamn 1935.

² FOLKE KINNMARK, Om sexualrubbningar och sexualbrott, *Tidskrift för kriminalvård* 1948 s. 40 f.

³ KINNMARK a. a. s. 55.

ma stereotypa stelhet i handlandet och röja liksom de schizofrena en mycket ringa känsloreaktion inför sina brott och offren för dessa.

Även de våldtäktsförbrytare som ej uppvisa så markanta psykiska abnormdrag kunna handla häftigt och oöverlagt på ett sådant sätt att man talar om en »kortslutningshandling», d. v. s. en handling under vilken självkontroll och omdöme äro avkopplade. Som tidigare framhållits spelar ruset för dessa individer en ej ringa roll. Men det gäller ej blott själva ruset. Även det s. k. bakruset med sin stämning av retlighet och irritabilitet utgör ett tillstånd då den sexuella retbarheten är förstärkt. Under ogynnsamma yttre omständigheter kan även denna alkoholrusets efterverkan leda till en kortslutningshandling.

Särskilt vid våldtäktsbrotten synes den förut berörda uppfattningen om en starkt ökad drift och potens som orsak till brotts handlingen ligga nära nära handsom en förklaringsgrund, men i de flesta fall är en sådan förklaring ingalunda riktig. Kinnmark framhåller att han i sitt nämnda material på 120 våldtäktsförbrytare funnit endast två som kunde sägas ha en abnormt stark drift. Den ene av dessa, som jag själv varit i tillfälle att undersöka, visade otvetydigt ett betydande överskott utöver det normala av både det sexuella intresset och driften.

De erfarenheter som hittills gjorts vid undersökningen av våldtäktsförbrytare bekräfta otvivelaktigt Kinbergs redan 1908 uttalade åsikt, att dessa brottslingar i största möjliga utsträckning böra bli föremål för psykiatrisk observation och bedömning.¹

Vid sådana gärningar som i lagförslaget betecknas som *frihetskränkande otukt* har man att räkna med något annorlunda beskaffade orsaksfaktorer än vid våldtäktsbrott. Den nedsatta omdömesfrågan och det kortslutningsartade i handlandet träda här tillbaka för en mera markant hänsynslöst egoistisk ringaktning för människovärdet och för de berättigade intressena hos den som utsättes för den brottsliga handlingen. Man kan sålunda iakttaga brottslingar som förete en ixofren personlighet med en ej sällan hjärt framträdande motsats mellan en krass egoism i handlandet och en sliskt religiös eller filantropisk yttre attityd.² Från medicinsk synpunkt måste betonas, att det i den föreslagna lagtexten använda uttrycket »hjälpöst tillstånd» icke bör begränsas till att avse skilda grader av vanmakt eller bedövning. Vissa droger kunna medföra sådana tillstånd av förhöjd sinnesstämning, ökad aktivitet och hämningslöshet att de ur nu förevarande synpunkt väl kunna jämföras med vanmakt eller bedövning. Detta är ett förhållande som man med bekymmer iakttagit i USA i samband med bekämpandet av marihuana-missbruket. Användandet av denna drog blir än allvarligare därigenom att det synnerligen lätt medför ett fortsatt behov därav med åtföljande ödesdigert missbruk. Vad beträffar sådana i lagtexten avsedda fall som innebära ett »utnyttjande av nedsättning eller rubbning av annans själsverksamhet», står det klart för en psykiater att man vid tillämpningen av denna del av lagbestämmelsen måste taga hänsyn till att sådana intellektuellt undermåliga eller psykiskt sjuka som vistas utom anstalt ofta visa sig alltför villiga att knyta sexuella förbindelser och ej sällan själva taga initiativ därtill.

Brottstypen *otukt med barn* innefattar handlingar som på grund av sin allvarliga natur och sina konsekvenser för offren alltid måste bli föremål för särskild

¹ OLOF KINBERG, Brottslighet och sinnessjukdom. Stockholm 1908.

² Hos den ixofrena personlighetstypen finner man ofta som karakteristiska drag å ena sidan en hypersocialitet med stark benägenhet att engagera sig i andra människors förhållanden. Denna aktivitet präglas av omständlighet och en »kletig» intensitet och kan uppträda som ett överdrivet rättspatos, en svamlig religiositet eller en beskäftig hjälpsamhet. Å andra sidan visar den ixofrene på känslolivets område en benägenhet för fixering och »uppladdning», som inom sexuallivet kan leda till en egoistisk, hänsynslös strävan att erövra ett efterträtt objekt och nå driftutlösning.

uppmärksamhet. Motioner om verksamma åtgärder mot denna form av sedlighetsbrott ha även framlagts vid de senaste årens riksdagar. Det viktiga problemet hur barnen reagera och vilken skada de kunna taga av brottet behandlas i bilaga 3, varför framställningen här kan inskränkas till en översikt av de olika brottslingstyper som man har att räkna med.

Kinnmark¹ skiljer mellan å ena sidan de primärt pedofila, vilka skulle ha en övervägande dragningskraft till barn som sexualobjekt, och å den andra de sekundärt pedofila, vilka mer som en nödfallsutväg i brist på möjlighet att nå kontakt med vuxna eller genom en ren tillfällighet rikta sin sexuella aktivitet mot barn. Enligt min mening äro de människor som absolut föredraga barn som sexualobjekt relativt få, och även de som så småningom finna sig väl tillrätta med dessa omogna sexualobjekt ha ofta tidigare gjort allvarliga men fåfänga försök att skaffa sig en vuxen sexualpartner. Man finner stundom hos dem ett lyte eller en svaghet som utgör eller förefaller dem själva utgöra ett hinder för närmande till jämnåriga. I de fall där verkligen en primär pedofili föreligger, brukar gärningsmannen visa en bild av psykisk infantilism med intressen som lätt sammanfalla med barnens, t. ex. en benägenhet att leka och syssla med sådana förströelser som roa barn.

Huvudparten av de sekundärt pedofila torde tillhöra endera av grupperna intellektuellt undermåliga, sinnessjuka eller åldringar. De intellektuellt undermåliga männen äro ofta, som tidigare framhållits, tillbakasatta i den sexuella konkurrensen och komma därför att lida av sin otillfredsställda drift. Genom sin bristfälliga intellektuella utrustning ha de stannat på en allmän nivå som kanske ej ligger så mycket över barnets. De finna därför lätt intresse i barnets lekar och arbete. De imbecillas godmodighet bidrager till att skapa ett förtroligt förhållande mellan barnen och dem. När lekarna och samvaron få en alltmer sexuell prägel, visa barnen sig orädda och benägna för experiment som tilltala deras nyfikenhet på livet. Då den fysiska driftsutförelsen är det primära för den undermålige och de finare psykiska nyanserna i könsumgänget ej alls ha samma värde, kan det omogna sexualobjektet för honom bliva en fullt accepterad ersättning, och otuktshandlingar med barn kunna övergå till en vana som är ytterst svår att bryta.

Den förändring till en sekundär pedofili av åldringens könsdrift, som framträder i vissa fall, är en företeelse som bereder omgivningen stora och svårlösta problem och som för åldringen själv kan resultera i en fruktansvärd tragedi. Den tidigare omfattade åsikten att man hos många åldringar finner ett uppblossande av en sexualdrift som varit på tillbakagång eller kanske rent av utlocknad möter numera opposition. Man frågar sig om det ej snarare är så, att en sexualdrift som avtagit och ej framträtt i det yttre beteendet kommer till synes igen och gör sig påmind, när en inträdande åldersdemens minskar de hämningar som den gamle tidigare haft mot en sexuell aktivitet. Ett sådant tydligare framträdande av en tidigare latent drift se vi vid uppträdandet av många andra organiska demens-tillstånd, den »larvighet» som brukar utmärka dessa karakteriseras ej sällan av ett ökat intresse för sexualia. Det faktum att åldringens nyuppvaknade sexuella intresse så gärna riktar sig mot barn och ungdom har man velat tyda som framträdandet av en äkta pedofil tendens, men det torde starkt kunna ifrågasättas om det ej här liksom beträffande de intellektuellt undermåliga till största delen rör sig om ersättning för vuxna sexualobjekt som åldringen ej kan eller tror sig kunna intressera för sina driftsyftningar. Den rent fysiska potensen är ofta ej heller så god. Ej sällan äro åldringar som gjort sig skyldiga till brott av nu förevarande slag substabila. De ha sålunda konstitutionellt en psykisk bild som karakteriseras av en öppen, varm kontaktsökande attityd mot omgivningen med en markerad kärlek till barn och en uttalad förmåga att vinna deras förtroende. Just

¹ KINNMARK a. a. s. 50.

dessa egenskaper, som bruka räknas till de bättre en människa kan uppvisa i samlevnaden med andra människor, kunna alltså för åldringen bliva en ödesdiger vägvisare till en handling som betraktas som ett svårt brott. Tragiken ökas givetvis, när det sexuella intresset kommer att inriktas på barn ur söners eller döttrars familjer. Tyvärr visar denna nya driftinställning hos åldringar en benägenhet att bliva fastlåst och envist återkommande så snart man söker återgiva åldringen den frihet som han på sjukhus eller annan anstalt så intensivt längtar efter. Alla faktorer som äro ägnade att försämra omdömet och minska hämningarna, t. ex. alkoholism eller annan orsak till organisk hjärnskada, bidra till att nedbryta motståndet mot driftsimpulserna och försvåra alla försök till verksam terapi. Ej sällan blir upptäckten av brottet och de därpå följande åtgärderna en övermäktig psykisk påfrestning för den gamle, som ofta erbjuder en bild av snyftande förtvivlan, när han ej söker räddning undan påföljderna i ett hårdnackat nekande som trotsar all överbevisning och som han kan vidhålla till sin död.

I anslutning till sedlighetsbrotten bör även beröras *blodskamsbrottet* eller incesten, som i det föreliggande lagförslaget behandlas i kapitlet om brott mot familj. Incestbrottsligheten, som är ett allvarligt psykiatriskt, socialt och kriminologiskt problem, har gjorts till föremål för ett flertal vetenskapliga undersökningar. Kinberg har tillsammans med andra forskare i en utförlig och värdefull monografi behandlat incestproblemet i Sverige och jag tillåter mig hänvisa till detta arbete, där de brottsframkallande faktorerna analyseras och där förslag framläggas till åtgärder från samhällets sida för åstadkommande av en minskad brottsfrekvens.¹ Här må endast i korthet framhållas, att författarna funnit att såväl fysisk mindervärdighet som psykisk sjukdom eller abnormitet i stor utsträckning förekommer bland förövarna av detta brott. De ha därtill kunnat konstatera att en allmänt låg social och kulturell nivå råder i den miljö där incestbrottet framvuxit. När brottet har bestått i samlag mellan fader och dotter, ha även speciella förhållanden inom familjen varit av betydelse för incestens uppkomst, såsom ett dominerande och tyranniskt uppträdande från faderns sida eller en oförmåga hos hustrun-modern att ingripa mot ett förhållande som hon finner onaturligt och orätt. Döttrarna ha vid incestens uppkomst ofta varit minderåriga, ej mindre än 70 % voro vid första brottstillfället under 15 år. Av dem som först vid en högre ålder blevo utsatta för faderns incesthandling voro de flesta undermåliga. Även vid incesthandlingar mellan syskon spelar intellektuell undermålighet en stor roll. Den manliga parten uppvisade sålunda i övervägande antalet fall en betydande underutveckling och även systrarna, särskilt de som efter puberteten deltagit i syskonincest, stodo i flera fall på en låg intellektuell nivå.

För uppkomsten av blodskamsbrott ha sociala missförhållanden liksom psykisk sjukdom och abnormitet en så avgörande betydelse att intensifierad mentalhygienisk verksamhet och socialt reformarbete torde kunna medföra en avsevärd minskning av brottsfrekvensen.

Exhibitionism, som jämte vissa andra handlingar behandlas i lagförslagets 6 § under brottsbeteckningen otuktigt beteende, har flera beröringspunkter med brottstypen otukt med barn, särskilt när de exhibitionistiska handlingarna rikta sig mot barn. Dessa handlingar innebära ett blottande av de egna könsorganen inför individer av vanligen motsatta könet, varvid den exhiberandes uppträdande i övrigt kan vara passivt men stundom är förenat med olika åtgärder för att påkalla uppmärksamhet, t. ex. under mörker belysning av könsdelarna med en ficklampa. För exhibitionisten är huvudmålet att väcka den andra individens uppmärksamhet och reaktion men något närmande eller samlag eftersträvas ej,

¹ OLOF KINBERG, GUNNAR INGEE och SVEND RIERBER, Incestproblemet i Sverige (1943).

Psykiatriska synpunkter på sedlighetsbrotten.

tvärtom upphör för många exhibitionister den sexuella njutningen om offret skulle reagera genom att göra ett närmande. Ibland förenas blottandet av könsdelarna med masturbatoriska handlingar.

Bland exhibitionisterna återfinns man en hel del individer för vilka den exhibitionistiska handlingen är uttryck för en drift som på grund av bristfällig potens eller avsaknad av lämpliga partners ej kan nå en normal utlösning. Man finner ofta samtidigt en allmän psykisk nivå-sänkning i form av demens med en eller annan genes. Senildementa, kroniska alkoholister och andra organiska demenstillstånd rekrytera denna grupp av exhibitionister.

Den sannolikt största gruppen av dessa sexualbrottslingar utgöres emellertid av yngre män utan påfallande psykopatologiska drag, även om de flesta förete mer eller mindre uttalade psykiska särdrag. Dessa exhibitionister ha en relativt svag men lättväckt sexualdrift och äro ej sällan intensiva masturbanter. Ibland synes den exhibitionistiska inriktningen ha uppkommit så, att en ung man som masturberat ute i en park eller i en portgång överraskats av någon kvinna eller ett par flickor och därvid fått en skräckreaktion, vilken givit ökad intensitet åt lustsensationen vid masturbationen. Behovet av att på nytt få känna denna maximala lust har sedan förmått honom att företaga exhibitionistiska handlingar och så småningom har en sexualvana inbanats som han ej har kunnat komma ifrån, ej ens om han genom giftermål fått möjlighet till och även övat normalt könsumgänge. Den exhibitionistiska handlingen har en större lustkomponent för honom och är den enda som leder till fullständig orgasm. Jag har åtminstone i ett undersökningsfall sett denna uppkomstmekanism och jag antar att liknande orsaksfaktorer kunna upptäckas även i andra fall. I det berörda fallet förefanns även en utpräglad supersoliditet,¹ som försvårade kontaktbindning med individer av motsatta könet och förvandlade den unge mannen till något av en enstöring. Läkare som i sitt arbete följa den s. k. djuppsykologin ha förklarat att de bland exhibitionisterna finna många fall av en affektiv fixering till modern, som i det längsta förhindrar den unge mannen att nå kontakt med jämnåriga sexualpartners. Den särskilda spänning med inslag av ångest som ofta uppträder hos förövarna av dessa liksom en del andra sedlighetsbrott torde böra framhållas, då den tvivelsutan är en viktig faktor för uppkomsten och vidmakthållandet av en sådan urspårad sexualvana. Skräckens roll som lustökande komponent i det normala könsumgänget är väl känd.

Fall av mera tillfällig exhibitionism kunna uppkomma vid lätta omtöcknings-tillstånd och torde då vara följden av en ökad allmän retbarhet och en bristande självkontroll. Jag har sett ett fall då en man, som utsatt sig för mycket stark solhetta och efteråt kände sig trött och lätt oklar, vid ett par tillfällen exhibitionerade inför ett par småflickor som passerade en parkbänk där han slagit sig ned. Han hade tidigare ej alls haft någon tendens åt detta håll, och handlingarna ha, efter vad jag vet, ej upprepats under de tre år som förgått sedan undersökningen.

Homosexualitet är i så måtto en äkta perversitet som den innebär en inriktning av sexualdriften på individer av samma kön. Man brukar skilja mellan en primär, absolut homosexualitet, som ej känner annat sexualmål än det egna könet och för vilken det motsatta könet är ligkiltigt och all tanke på sexuellt umgänge med en sådan individ motbjudande, och en sekundär form, som visar en osäkerhet i driftstendensen med både homosexuell och heterosexuell inriktning. Vid den primära formen framträder den perversa inriktningen redan i puberteten och kvar-

¹ Med supersoliditet menas enligt H. SÖBBERG konstitutionellt betingade karaktärsdrag, som utmärkas av stadga i de psykiska förloppen med en benägenhet för provande, lugn eftertanke och en objektiv livs- och människosyn. Samtidigt blir det psykiska tempot trögare och den supersolide får svårt att snabbt anpassa sig i nya situationer och smidigt anknyta till andra människors beteenden.

står sedan oförändrad. En del av de primärt homosexuella visa utåt en gestalt som avviker från deras kön, feminina män och maskulina kvinnor, och de kunna i sina intressen och sitt framträdande visa drag som mera påminna om det motsatta könet. Detta är dock ingalunda fallet med alla; det finns homosexuella män som ha en klart maskulin habitus med maskulina vanor och attityder. Tidigare ansågs orsakerna till denna absoluta homosexualitet ligga i en förändring av den genitalendokrina apparaten, men något säkert belägg för denna teori har ej kunnat presteras. Den psykoanalytiska forskningen ser homosexualiteten som en följd av tidigare konflikter, som protest- och flyktreaktioner. Ej heller denna uppfattning kan anses klarlägga homosexualitetens orsaksförhållanden; dessa äro ännu höljda i dunkel.

Den andra formen av homosexualitet, den sekundära eller exogena, medför visserligen en viss homosexuell tendens men utesluter ej heterosexuella handlingar. I dessa fall måste man tillmäta inflytelser från miljön en stor betydelse. En stark och målmedveten påverkan från en absolut homosexuell torde, särskilt under tidigare år, avgörande kunna inverka på den blivande inställningen. De exogent homosexuella visa ofta neurotiska eller psykopatiska drag.

Homosexualitet av mera tillfällig natur kan uppträda i ungdomen, då pubertetstidens allmänna osäkerhet och labila känsloläge kan låta den börjande sexualdriften mer eller mindre tillfälligt spåra in på avvägar. Homosexuella handlingar under denna tid bruka försvinna, när den definitiva sexuella målsättningen inträder och det naturliga heterosexuella intresset visar sig. Risken för »förförelse» är kanske ej så stor i dessa fall, men i stället kunna allvarliga psykiska konflikter uppkomma i samband med vacklandet mellan olika inställningar och under trycket av en skuldkänsla som kan utvecklas samtidigt med omsvängningen till en heterosexuell inställning. En annan typ av tillfällig homosexualitet förekommer, när individer av samma kön under längre tid isoleras utan tillgång till umgänge med motsatta könet. I ungdomsanstalter, fångläger, avlägsna militärförläggningar och liknande inrättningar uppträder sådan homosexualitet. Denna plägar dock försvinna när isoleringen häves och individerna åter komma i normala levnadsförhållanden.

Den homosexuelles tillfredsställande av sin drift kan få prägeln av samlagsimiterande handlingar, såsom att penis införes i partnerns ändtarm eller föres fram och tillbaka mellan hans lår, men den kan också inskränkas till ömsesidig masturbation eller mer eller mindre långtgående smekningar. I många fall uppkomma regelrätta kärleksförhållanden som kunna nå fullt ut lika subtila yttringar som mellan två människor av olika kön. Ibland äro de homosexuella parterna av ungefär samma ålder, men ej sällan är den homosexuelles drift särskilt inriktad på ungdomar bland vilka han söker och kanske även lättare finner en villig partner.¹ Det är just i denna tendens som homosexualitetens farlighet ligger. Härei ligger också grunden till kriminaliseringen av homosexuell otukt med ungdom.

Men även om straffet för homosexuella handlingar mellan vuxna upphävts, kvarstår så gott som oförminskad den heterosexuelles instinktivt avvärjande hållning mot allt vad homosexualitet heter. Denna avvärjande hållning, som är psykologiskt förklarlig, har på ett olyckligt sätt skärpt de homosexuellas särställning och kommit dem att intaga försvarsställning och intensivt sträva efter att genom inbördes sammanhållning minska det psykiska tryck de känna sig utsatta för. Försvarsattityden kan övergå i en mera aktiv kampinsats och medföra en propaganda som hävdar att homosexualiteten är endast en biologisk modifikation, jämförbar och likställd med heterosexualliteten. Även om samhället ej kan sträcka sig så långt i förståelse, kan dock mycket vinnas genom den inställningen att den

¹ Jfr RING LUNDQUIST, Kriminellt homosexuellt beteende hos män — en sociologisk undersökning, Svenska Läkartidningen nr 8 1953.

Psykiatriska synpunkter på sedlighetsbrotten.

homosexuella är en individ med sin egenart, vilken ej bör diskriminera honom så länge han undviker sådana sexuella kontakter som måste anses förbjudna för honom. Därigenom kan kanske så småningom bortarbetas den sensationsbetonade spänning som ännu präglar varje aktuell diskussion om homosexualiteten och som tyvärr bidrager till att öka spänningen även hos de homosexuella och därigenom ger deras speciella inriktning ännu mera intensitet.

Frekvensen av homosexualitet inom befolkningen är ej säkert känd; här som på andra områden rörande sexuell abnormitet och brottslighet har man varit alltför benägen att antaga siffror utan att kunna stödja sig på ett pålitligt material. Uppgiften i Kinseyrapporten, att 37 % av alla män någon gång under sin levnad haft fysisk homosexuell kontakt med en annan man resulterande i orgasm, anses allmänt missvisande som ett uttryck för homosexualitetens frekvens åtminstone i en befolkning som vår. Nyligen utförda undersökningar i Göteborg av BENGT J. LINDBERG ha givit till resultat en frekvens på ungefär 1 % primärt och 4 % sekundärt homosexuella bland svenska män.¹ Jämförda med andra uppgifter förefalla dessa siffror dock något för låga.

Ovan har talats om homosexualitet bland män, och det är vanligen den manliga homosexualiteten som den aktuella diskussionen gäller. Det finns emellertid ingen anledning antaga att homosexualiteten bland kvinnor förekommer i mindre utsträckning eller på det hela taget uppvisar andra drag än den manliga. Homosexuella kontakter av mindre avancerad art kunna maskeras av sedvanliga kvinnliga uttryck för ömhet och vänskap, men även mellan kvinnor förekomma utan tvivel i stor utsträckning homosexuella handlingar innebärande genital kontakt och samlagshärmande handlingar. Genom den intensitet som homosexuella kvinnor ej sällan lägga i dagen beträffande sin strävan att få tillfälle att tillfredsställa driften kunna de komma att i hög grad utnyttja annans beroende ställning för uppnående av sitt mål.

Vad *behandlingen* av sexualbrottslingarna beträffar torde av det ovan anförda framgå det berättigade i psykiatrins krav på att alla sexualbrottslingar vilkas brott ej äro av tillfällig och harmlös natur böra observeras av psykiater innan domstol tar ställning till eventuell straffpåföljd. En hel del intellektuellt undermåliga, sinnessjuka och åldersdementa eller på annat sätt allvarligt organiskt hjärnskadade individer komma därvid att skiljas ifrån såsom ägnade för straffriförklaring jämlikt SL 5:5. Även för behandlingen av flertalet återstående kan psykiaterns utlåtande ge värdefulla anvisningar. I många fall av exhibitionism och homosexualitet kan, efter en utredning av de åtalades levnadsförhållanden, en omredigering av deras livsföring i samband med villkorlig dom visa sig utgöra den bästa korrektiva åtgärden, i synnerhet som en isolering på anstalt för dessa mäniskor ofta endast är till skada. I en del fall, t. ex. vid våldtäkt under rus av en man som ej visar större defekter eller symtom på psykisk sjukdom och andra liknande fall, kan ett frihetsstraff säkert verka avskräckande. Här kan man även räkna med en viss allmänpreventiv verkan av straffet. Vid sådana brott som t. ex. exhibitionisternas och de homosexuellas måste man däremot tyvärr räkna med att den allmänpreventiva verkan av ett ordinärt straff är mycket ringa liksom även i de flesta fall den individualpreventiva. Straffet liksom medmänniskornas avvisande reaktion får lätt samma verkan som den en förföljelse får på ett trossamfund; extasen stiger och den omfattade övertygelsen får ett allt större värde.

Om psykiatrin många gånger måste betrakta straffreaktionen mot sexualbrotten med skepsis, så måste den samtidigt erkänna att den medicinska behandlingen av de sexualbrottslingar som anförtros åt läkare och sjukhus ingalunda kan erbjuda

¹ B. J. LINDBERG och G. TESSING-ERICSSON, Homosexuellt beteende hos mannen, Svenska Läkartidningen nr 35 1951 och B. J. LINDBERG, Fortsatta homosexualitetsundersökningar, Svenska Läkartidningen nr 38 1952.

Psykiatriska synpunkter på sedlighetsbrotten.

någon garanti för ett tillfrisknande eller ett skydd mot återfall i kriminaliteten. Den enda form av mera generell terapi som kan erbjudas är en ingående psykoterapi, ofta med åtföljande ingrepp och förändringar i individens miljö och levnadsförhållanden. När ingripandet kan ske tillräckligt tidigt och om tillräcklig tid och energi kan offras på dessa krävande uppgifter, uppnås i många fall goda resultat. Tyvärr äro landets psykiatrer så få i förhållande till arbetsuppgifterna, att de näppeligen kunna göra den insats på detta område som vore önskvärd. Speciell somatisk terapi kan i en del fall åstadkomma god verkan. En hormonterapi med kvinnligt könshormon har försökts på exhibitionister och män med pedofil tendens. Några säkra resultat av sådan behandling ha emellertid ännu ej konstaterats, även om man ibland tyckt sig finna en omsvängning till en gynnsammare tendens.

I den allmänna uppfattningen betraktas ibland sterilisering som ett medel att nedsätta sexualdriften och »bota» olämpliga yttringar av denna. Möjligen kan i en del fall ernås en suggestionsverkan som kommer den steriliserade att avstå från att söka sexuella kontakter, men eljest har denna operation ej effekt när det gäller driftens styrka eller varaktighet. Kastrering har sedan 1944 varit ett i Sverige tillåtet ingrepp, som med vederbörandes samtycke och efter tillstånd av medicinalstyrelsen kan utföras på den vars sexualdrift kan leda till brott som medför allvarlig fara eller skada för annan eller åsamkar honom själv lidande. Åsikterna om ingreppets effektivitet ha varit delade, men senare undersökningar tyda på att kastrering i många fall kan giva gott resultat. Särskilt i Danmark, där ingreppet använts på åtskilliga sedlighetsförbrytare, har man nått goda resultat med få recidiv och stora möjligheter till resocialisering.

Sexualbrottsligheten är i hög grad föremål för allmänhetens intresse. Denna översikt har velat klargöra att sexualbrottslingarna visserligen kunna förete en del gemensamma drag men att de i sin lagstridiga aktivitet ledas av många olikartade faktorer. Detta gör att man för behandlingen av dessa brottslingar bör ha tillgång till ett differentierat reaktionssystem med vida strafflatituder; ett ökat utnyttjande av psykiatrer vid utredning av sedlighetsbrott och behandling av sedlighetsförbrytare framstår som önskvärt.

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott mot minderåriga.

Av överläkaren Elsa-Brita Nordlund.

Antalet beivrade sedlighetsbrott mot barn har ökat avsevärt under de senaste åren. Denna ökning gäller otuktsbrotten, ej de tukt- och sedlighetssårande handlingarna. Under år 1944 förekommo exempelvis i Stockholm 19 sådana otuktsbrott som helt uppklarats och där brottslingen alltså är känd. Under 1951 steg antalet till 55, i vilken siffra dock ej ingår sådana homosexuella otuktsbrott som hemligstämplats; i 50 av fallen riktade sig brotten mot flickor i olika åldrar.

Det är klart att en sådan ökning av otuktsbrotten mot barn väckt stor uppmärksamhet. Begreppet »fula gubbar» har spritt sig som en löpeld och diskuterats i pressen, i hem och i skola och inte minst bland barnen själva, som i en viss ålder alltid fascinerats av förbjudna och hemliga samtalsämnen. En utbredd föräldraopinion fordrar att något göres för att bättre skydda barnen mot upplevelser av sådan traumatisk art som sexualhandlingar från vuxna kombinerade med våld och hot innebära för de flesta barn. När man söker en förklaring till denna ökning av brottsfrekvensen, måste man emellertid hålla i minnet att Stockholm under senare år avsevärt ökat i areal och folkmängd. Vidare bör erinras att tidigare tabuföreställningar rörande sexuella företeelser alltmer försvunnit; man talar i dag betydligt mera öppet om sådana ting än förr. Den moderna uppfostringsmetoden, som tar sikte på ett öppet, förtroligt förhållande mellan föräldrar och barn, har säkerligen till ej ringa del bidragit till att barnen av i dag öppet berätta om sådana upplevelser av sexuell karaktär som en äldre barngeneration av rädsla för straff eller andra repressalier förteg. Här i Stockholm har säkerligen också ett ökat förtroende för polisen som en hjälpande instans bidragit till att övergrepp mot barn anmälas i större utsträckning än tidigare. Det sätt på vilket polissystrarna sköta förhören av barnen, i regel i hemmen i moderns närvaro, har ingivit allmänt förtroende. Sexualundervisningen i skolorna har väl också i någon mån bidragit till att skapa öppenhet och ökad insikt rörande sexuella ting.

Sedan kan man fråga sig i vad mån den allmänna öppenheten rörande sexuella frågor påverkat även brottslingen. Kan den ökade sexuella frestelsemassan i vårt moderna samhälle ha bidragit till att hos dessa människor riva ned nödvändiga skyddsbarriärer och komma spärrhakar för slumrande driftimpulser att lossa? Det rör sig ju här i allmänhet om män med en relativt svag, men mycket lättantändlig drift.

Det är som förut antytts mycket svårt att säkert avgöra om vi ha att göra med en verklig frekvensökning eller om denna är endast skenbar, beroende på att under senare år en del faktorer tillkommit som haft till följd att sedlighetsbrott mot barn registrerats i större utsträckning än förr. Kvar står emellertid att vi här ha att göra med ett samhällsproblem som måste förutsättningslöst angripas, studeras och analyseras. Profylaxen bör inriktas på att i möjligaste mån förhindra otuktsbrott mot barn samt, där sådant brott förövats, förhindra att övergreppet får ödesdigra verkningar för barnet.

Som läkare konfronterats man vid olika tillfällen med dessa barn. Antalet barn är dock ej så stort att en och samma läkare kan ha erhållit en tillräckligt rik erfarenhet. De olika fallen ha ej samlats på en hand utan barnen ha undersökts på skilda institutioner och från olika aspekter. Risken att generella slutsatser dragas från det enskilda fallet eller de enskilda fallen är stor.

De institutioner som här komma i fråga äro barnsjukhusens polikliniker, kirurgiska polikliniker, venerologiska polikliniker, skolläkare samt statens rättsläkarstation. Dessa instanser möta barnet när händelsen är aktuell. Moder och barn infinna sig ofta på polikliniken omedelbart efter det brottslingen förgått sig mot barnet. Situationen är då ofta den att modern är mycket upprörd, ehuru hon med all makt försöker behärska sig inför barnet. Barnet kan ibland smågråta men verkar i många fall mera konfunderat. Det är som stode det inför något absolut nytt, något som det ej kan inränga i sin tidigare erfarenhetskedja. Det ställer sig ofta ganska frågande inför moderns häftiga reaktion. Får man mottaga fallen på detta tidiga stadium, har man möjlighet att råda modern hur hon i fortsättningen bör förhålla sig — i den mån man nu kan förehålla en människa ett visst reaktionssätt. För den fortsatta utredningen är i regel av vikt att undersöka om barnet varit utsatt för våld. Barnen acceptera relativt lätt en sådan undersökning, om de få beskedet att man vill se om mannen gjort dem illa eller ej. Vid undersökningen tages även ett gonorréprov samt konstateras om barnets mödomshinna varit utsatt för våld. Det viktigaste blir dock här samtalet med modern. Mödrarna äro i allmänhet förtvivalade och förbittrade, men de äro ofta medvetna om att deras egen attityd spelar en stor roll för barnet och kan bliva avgörande för frågan om barnet skall få framtida men eller ej. Många mödrar anse dock att när hela undersökningen är överstökad, skall saken ej vidare beröras med barnet. Medan händelsen först väckt ett stort rabalder i familjen, skall alltså det hela sedan tigas ihjäl. Denna typ av reaktion är mycket vanlig. Upplevelser av detta slag hos ett barn låta sig dock ej förträngas, bilden av det inträffade fixeras mer och mer. Många barn ha berättat hur de månader, ja år framåt haft tvångsminnesbilder av det inträffade, så snart de lagt sig på kvällarna för att sova. Ju mindre möjlighet omgivningen ger att ventilera det hela, desto mera inbitet fastnar bilden. Det gäller ju ej enbart sexualupplevelser av traumatisk art utan alla traumatiska händelser. Förr i världen fingo barnen mestadels rådet »tänk inte på det»; i dag veta vi att ett sådant råd leder till en neurotisk fixering som ger god jordmån för andra neurotiska symtom. Som regel få mödrarna det rådet att ge barnen en sexualupplysning som ej är enbart teknisk utan tar sikte på barnets möjlighet att förstå dessa ting och som inramas på ett riktigt och naturligt sätt. Vidare uppmanas mödrarna att diskutera händelsen med barnen, när dessa själva ta upp ämnet. Detta ställer naturligtvis stora krav på omgivningen och speciellt på mödrarna, och det har visat sig att sexualfientligt inställda mödrar ha mycket svårt att följa detta råd, i varje fall ha de svårt att dölja sin egen ovilja att återkomma till det obehagliga ämnet. För de mödrar som ha en mer positiv, livsbejakande attityd till det sexuella och som själva leva i ett harmoniskt sexuellt samliv med maken, förefaller detta råd som det enda riktiga. Barnpsykiatrer ha sedan länge haft klart för sig att förhållandet mellan mor och barn och hela hematmosfären spelar en mycket stor roll när det gäller läkningsprocessen vid psykiska skador efter chocker av olika slag hos barn. Är detta förhållande gott, är risken för bestående skador säkerligen betydligt mindre än om det råder en kontaktstörning mellan mor och barn, speciellt om denna satt in tidigt. Detta är allmänna erfarenheter som i dag delas av alla barnpsykiatrer men, som jag tidigare nämnt, erfarenheterna grunda sig på isolerade fall.

Barnpsykiatrisk expertis står i allmänhet ej till buds vid den första poliklinikkontakten, varför det kan tänkas att undersökningen av barnet kan åstadkomma ytterligare traumatisering, främst beroende på att det är ont om tid och modern

därigenom ej får de lugnande råd som äro så viktiga på detta stadium. På barnsjukhus, där barnpsykiater finns, tillkallas denne. Den efterföljande kontakten med polisen sker i Stockholm alltmer genom psykologiskt skolade polissystrar, ett system som man hoppas skall utbyggas att omfatta allt flera platser i landet. En verklig sanering av förhållandena kan ju komma till stånd först om fallen anmälas till polisen och bli föremål för utredning. Önskan att skydda det egna barnet för förhör och konfrontation med gärningsmannen har säkerligen dikterat föräldrarnas ovilja att anmäla fallen. Det bör emellertid understrykas dels att en enda brottsling kan, om han ej gripes, missbruka ett stort antal småflickor, dels att denna brottslingstyp i likhet med rena alkoholister enligt Stockholmspolisens erfarenheter aldrig någonsin uppbringas någon som helst aktivitet som tar sig uttryck i repressalieåtgärder mot anmälaren. När härtill kommer polissystrarnas skicklighet att handha detta barnklientel torde numera knappast förefinnas några skäl att icke anmäla fallen.¹

Nästa etapp när vi träffa det sexualtraumatiserade barnet är på våra rådgivningsbyråer för uppfostringsfrågor, dit barnen remitteras från skilda håll på grund av beteenderubbningar av olika slag. Ibland kan det röra sig om barn som, enligt moderns berättelse, efter otuktsbrottet visat en personlighetsförändring av så markant slag att modern själv förstått att förändringen måste stå i något samband med den sexuella upplevelsen. I andra fall omtalas en dylik händelse i förbigående, utan att någon nämnvärd vikt lägges vid denna som en orsaksfaktor till de nervösa symtom som äro anledningen till besöket å rådgivningsbyrån. Vid dessa besök rör det sig i allmänhet om mera djupgående penetrerande samtal, där man ofta kan få en god uppfattning om familjeatmosfären, relationen mellan föräldrar och barn, samt om den roll som den sexuella händelsen spelat för det drabbade barnet och för föräldrarnas uppfostringsattityd, särskilt då beträffande den sexuella uppfostran. I en del fall kan man nog se, hur föräldrarna skärpt sin vaksamhet efter den sexuella episoden och skapat en mörkläggnings rörande den sexuella vilken bidragit till att försvåra barnets bearbetning av den uppkomna konflikten; barnet har helt saknat gensvar i sin omgivning när det gällt sexuella frågor. I andra fall kan man se, hur en tidigare mörkläggnings hävts genom händelsen i fråga, hur en tidigare stränghet i uppfostran mildrats och hur detta bidragit till att skapa en öppenhet som underlättat för barnet att komma igenom det hela utan några förträngningsmekanismer. Vår erfarenhet är vidare den, att det många gånger är kontakthungriga barn, barn som lämnats åt sig själva och som sakna en fast förankring i hemmet, som falla offer för otuktsbrott av det slag varom här är fråga. De äro många gånger så kontakthungriga att de gärna utsätta sig för vissa genitala manipulationer för att få en smula vänlighet och omtanke. Vi möta också barn som komma från hem där trångboddheten bidragit till att ge dem en insyn i de vuxnas sexuella liv, vilken skärpt deras nyfikenhet och gjort dem sexuellt väckta och stimulerade. Dessa barn känna en dragnings till det spännande i att besöka »fula gubbar». En del barn, som ha varit föremål för sexuella övergrepp, tycks dock ha klarat sig igenom det hela utan att, såvitt man kan se, få någon som helst skada. Jag har sett flera små flickor, som haft frekventa sexuella kontakter med vuxna män, men där händelsen tydligen gått dem ganska omärkligt förbi. Mannen har kanske varit vän i huset, han har varit vänlig, snäll och bjudit flickan på godsaker etc. och när alla dessa attribut omramat den sexuella handlingen, har denna framstått så som en flicka uttryckte det att »jag trodde det skulle vara så». Ibland har dock hos dessa flickor i samband med puberteten uppträtt en viss s. k. senverkan. I och med att den sexuella mognaden inträtt kunna minnen från tidigare händelser åter dyka upp, men nu med en för åldern adekvat blygsel- och skam-

¹ Angående förhör med barn se en uppsats härom av GUSTAV JONSSON i Brottets beivrande (Kriminologisk handbok IV, 1952) s. 264 f.

känsla. Nu förefaller hela historien flickan äcklig, och minnet förföljer henne som en tvångstanke som hon måste ha hjälp med att bli fri ifrån.

Vår barnpsykiatriska erfarenhet, som visserligen är begränsad, visar att vi här ha att göra med mycket komplicerade problem. Man har svårt att avgöra vilken omfattning ett psykiskt trauma efter sexualövergrepp kan få för det enskilda barnet. Man har på känn att det ena barnet har blivit mycket litet berört av det sexuella övergreppet, medan det andra barnet blivit svårt chockskadat. Vad man kan se är dock endast det som utspelar sig på ytan; vad som försiggår på djupet är svårt att komma åt utan långvarig kontakt med barnet.

Den tredje etappen då vi återfinna dessa sexualtraumatiserade barn är när de som vuxna söka oss som nervläkare för en del nervösa symptom som sammanhånga med svårigheter på det sexuella området och där patienten själv tillskriver de sexuella barndomsupplevelserna en avgörande betydelse.

Vi få alltså se barnet under tre olika perioder, dels i det akuta stadiet när händelsen är alldeles färsk, dels i det subakuta stadiet då händelsen satt vissa spår hos barnet i form av nervösa symptom och beteenderubbningar som i en del fall direkt kan tillskrivas upplevelsen med den »fula gubben», och dels slutligen när barnet som vuxen söker oss med ett redan relativt fixerat beteendemönster som till större eller mindre grad präglats av de sexuella barndomsupplevelserna. För att få en uppfattning om vad som verkligen sker måste alla dessa observationsfynd sammanställas. Vi måste följa de sexualtraumatiserade barnen. Vi måste vidare jämföra dem med en kontrollgrupp vuxna, som ej blivit föremål för polisanmälan, för att se i vad mån sexualupplevelser i barndomen haft betydelse för dem. Sammanfattningsvis måste sägas att de erfarenheter som vi barnpsykiater nu ha äro så pass begränsade, att de ej kunna ge material för en fullständig utredning.

För att få ett representativt material har jag påbörjat en utredning av alla otuktsfall som behandlats vid sedlighetspolisen i Stockholm sedan 1944. Jag har medtagit alla fall där det varit fråga om ren otukt och där gärningsmannen varit känd och blivit dömd. Några fall, där en viss person varit utpekad som gärningsman men släppts av brist på bevis, ha också medtagits. Samtliga fall av otukt mot barn under åren 1944—1949 ha studerats närmare. Fallen från åren 1950—1951 ha registrerats, men polisdossiererna rörande dessa ha ännu ej genomgåts. Materialet har analyserats dels med hänsyn till barnet, dels med hänsyn till brottslingen och själva händelsetypen. Någon kontakt har ännu ej tagits med respektive familjer. Samtliga uppgifter äro hämtade ur förhöringsprotokollen. Undersökningen har startat under senhösten 1952 och befinner sig ännu i sin början. Genom att utvidga undersökningen till att omfatta även intervjuer av barnen samt kontroll med ett jämförelsematerial skulle man kanske kunna få en något klarare bild av hela detta komplicerade problem. De besked som följande grovstatistiska uppgifter giva, ha dock synts vara av sådant intresse att en preliminär redogörelse ansetts kunna lämnas.

Materialet omfattar 216 barn och 131 gärningsmän från åren 1944—1951. Av detta material ha årgångarna 1944—1949, omfattande 123 barn och 90 gärningsmän, analyserats närmare. Det analyserade materialet är preliminärt genomgånet med hänsyn till barnens ålder, könsfördelning, händelsetyp och frekvensen av kontakt med gärningsmännen. Vidare ha registrerats gärningsmännens ålder, yrke, familjesituation, alkoholvanor och straff.

I materialet ingå även homosexuella otuktsbrott samt incestfall. Den efterföljande diskussionen kommer dock att huvudsakligen avse de heterosexuella förbindelserna mellan vuxna män och småflickor. Beträffande fallen av homosexuell otukt pågår för närvarande en undersökning och incestfallen ha nyligen varit föremål för en större utredning.¹ I materialet förekomma 2 fall där det gällt vuxna kvinnor som

¹ Se OLOF KINBERG, GUNNAR INGHE och SVEND RIEMER, Incestproblemet i Sverige (1943).

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott.

vid upprepade tillfällen manipulerat med 2 småpojkar på 3 och 5 år; även dessa uteslutas från diskussionen såsom varande särfall.

I *tabell 1* lämnas en översikt av antalet otuktsfall tiden 1944—september 1952 som varit föremål för utredning vid kriminalpolisen i Stockholm. Det har på detta stadium ej varit möjligt att klarlägga, hur många av de uppklarade brotten som riktat sig mot vuxna och hur många mot minderåriga. Vidare bör anmärkas att under senare år möjligen skett någon förskjutning i det straffrättsliga bedömandet på det sättet att vissa fall som tidigare ansetts som sedlighetssårande handling numera bedömas som otuktsbrott. En beröring av barnets könsorgan eller barnets beröring av mannens könsorgan torde numera bedömas som otukt även om samlagsförsök ej förekommit. Materialen från olika år äro därför kanske ej fullt jämförbara.

Tabell I.

Antal otuktsbrott som varit föremål för utredning vid kriminalpolisen i Stockholm under tiden 1944—september 1952.

År	Samtliga otuktsbrott	Uppklarade brott	Brott mot minderåriga
1944	73	62	34
1945	40	34	25
1946	51	44	34
1947	54	42	44
1948	59	48	49
1949	88	74	66
1950	139	109	129
1951	264	224	163
1952	104	73	88
Summa	872	710	632

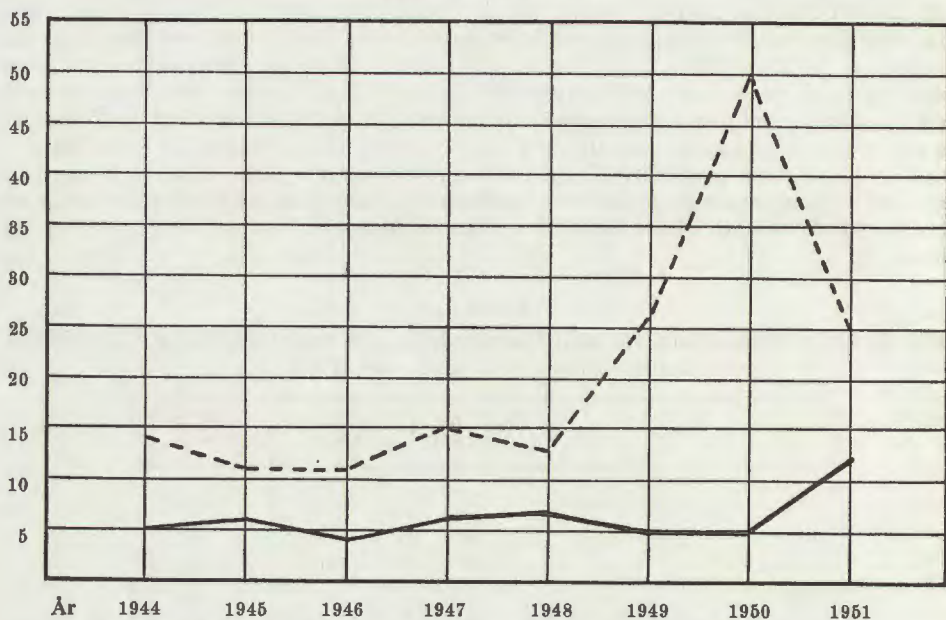
Kurva I visar könsfördelningen på hela materialet. De 27 hemligstämplade fall av homosexuell otukt, som varit föremål för utredning under åren 1950—1951, ha ej medräknats. Flickkurvan visar en markant stegring 1949 för att 1950 kulminera i en topp med 50 fall medan exempelvis 1947 förelågo endast 15 fall. Vid genomgång av fallen för år 1950 visar det sig bl. a., att en internerad brottsling i samband med en rymning förövat otuktsbrott mot 16 småflickor. Denna enda brottslings aktivitet utgör alltså den huvudsakliga orsaken till toppen 1950 på flickkurvan. Pojkarnas kurva är relativt konstant, men den visar en stegring 1951, ehuru de 27 hemligstämplade fallen av homosexuell otukt under åren 1950—1951 ej äro medräknade.

Kurva II visar åldersfördelningen. Flickkurvan visar en anhopning av fall i åldersgruppen 5—9 år. Därefter sjunker kurvan för att åter stiga i samband med pubertetsåldern. Här blir det dock fråga om en helt annan företeelse, nämligen tidiga sexualförbindelser med i flera fall relativt liten åldersdifferens mellan flickan och den manliga kontrahenten. I många av dessa fall är det fråga om välutvecklade flickor med tidig pubertet, där mannen uppger sig vid brottstillfället ha ansett att han haft att göra med en äldre tonåring och ej med en minderårig.

Den fortsatta undersökningen bör avse särskilt i vilken mån den tidiga åldersgruppen 5—9 år är predisponerad för sexualövergrepp och huruvida detta sam-

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott.

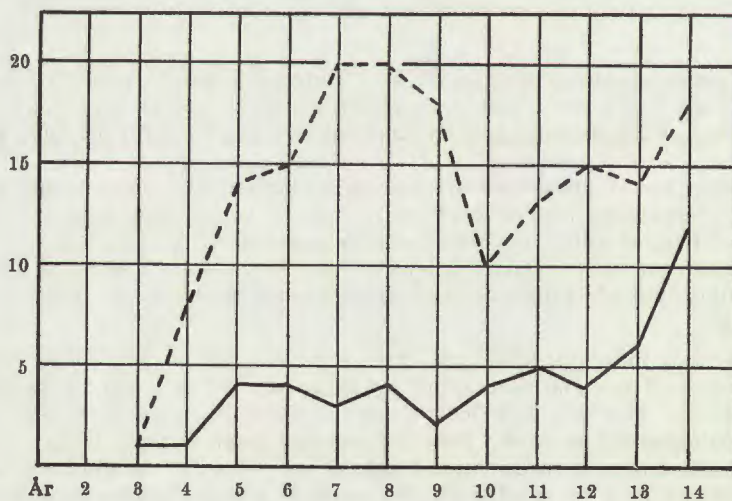
Kurva I. 1944—1951.

Antal = 216. Flickor ---- = 166. Gossar¹ — = 50.

¹ Hemligstämplade fall av homosexuell otukt 1950—1951 (27 st.) ej medräknade.

Kurva II. 1944—1951.

Antal = 216. Flickor ---- = 166. Gossar¹ — = 50.

¹ Hemligstämplade fall av homosexuell otukt 1950—1951 (27 st.) ej medräknade.

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott.

manhänger med flickans utvecklingsfas eller psykologiska beredvillighet och om flickor i denna ålder äro de mest eftertraktade sexualobjekten från brottslingens sida.

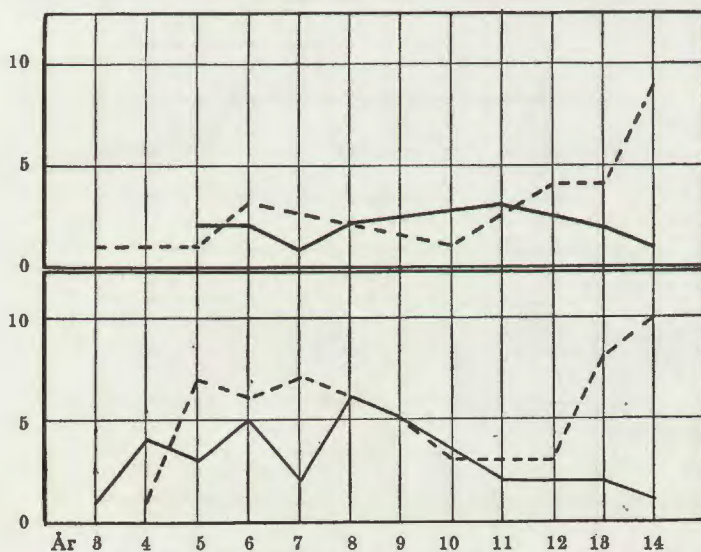
Kurvorna I och II gälla hela materialet från åren 1944—1951. Nedanstående kurvor, tabeller och kommentarer gälla det analyserade materialet från åren 1944—1949.

Tabell 2 visar genom vilka personer eller myndigheter brotten kommit till kriminalpolisens kännedom. Av tabellen framgår att i cirka hälften av fallen anmälningar gjorts av föräldrar eller anhöriga. I 21 fall har upptäckten av brotten skett genom polisutredning i samband med andra brott. I denna grupp finnes ett stort antal pojkar och flickor i åldern 12—14 år, en åldersgrupp där barnen gå sina egna vägar och öppenheten mot föräldrarna normalt är mindre än tidigare.

Tabell 2.

Moder	Fader	Barnet själv	Anhörig	Läkare	Polisutredn. av annat brott	Polismyndighet i andra fall	Barnavårdsnämnd	Vittne	Granne	Skolskötterska	Sundhetsinspektör
43	19	1	4	1	21	12	5	3	11	2	1

Kurva III. 1944—1949.

Antal brott = 128. — = Isolerad kontakt. - - - = Frekvent kontakt. Övre kurvan = Gossar, 13 st. isolerad kontakt + 24 st. frekvent kontakt. Nedre kurvan = Flickor, 32 st. isolerad kontakt + 59 st. frekvent kontakt.

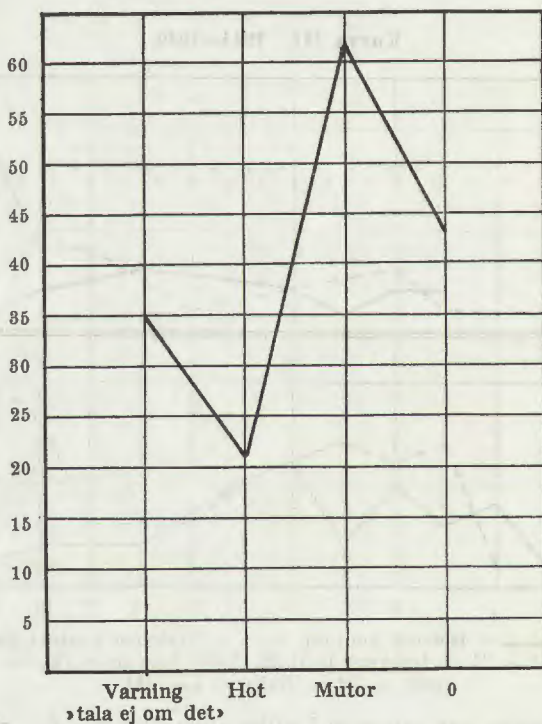
Av kurva III framgår hur ofta och i vilka åldersgrupper det rör sig om en isolerad kontakt med gärningsmannen eller om kontakten varit frekvent. De frekventa kontakterna äro ungefär dubbelt så många som de isolerade. En anhopning av frek-

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott.

venta kontakter påträffas hos flickor i åldersgruppen 5—9 år samt i puberteten. Hos pojkarna sammanfaller den största anhopningen av frekventa kontakter med puberteten. Man frapperas av dessa upprepade kontakter och frågar sig hur det särskilt inom flickgruppen 5—9 år är möjligt att förhållandet ej upptäckts tidigare. Föder den otillåtna gemenskapen med gärningsmannen en lojalitet mot denne, som är så stark att barnet ej röjer hemligheten i hemmet? I en del fall, särskilt där kontakten med modern är dålig, kan det nog vara så. I flera fall kan man dock utläsa direkt från förhållningsprotokollen att barnen vid olika tillfällen berättat detaljer från sina upplevelser med gärningsmannen, ehuru modern antingen ej registrerat berättelserna eller också avfärdat dem som rena fantasier. Barnet har exempelvis klagat över sveda i könsorganen, men det har stannat vid att modern tvättat dessa. Flera av de gärningsmän det här är fråga om äro snälla mot barn. Som exempel kan nämnas att en moder anställde en äldre man, en parkbekant, som barnvakt, därför att barnen tyckte så mycket om honom. En liten pojke som varit med om ett homosexuellt övergrepp svarade på frågan om det varit en »ful gubbe»: »Nej, det var en snäll farbror.» En liten flicka skulle konfronteras med gärningsmannen och pekade ut en poliskonstapel. På frågan varför hon just valde denne man, svarade hon: »Han såg snällast ut.»

Den fortsatta undersökningen med ett utvidgat material och en noggrannare analys av händelseförloppet i färiska fall torde kunna ge en närmare förklaring till dessa frekventa kontakter.

Kurva IV. 1944—1949.

Antal brott = 128. Varning: 35. Hot: 21. Mutor: 62. 0: 43.

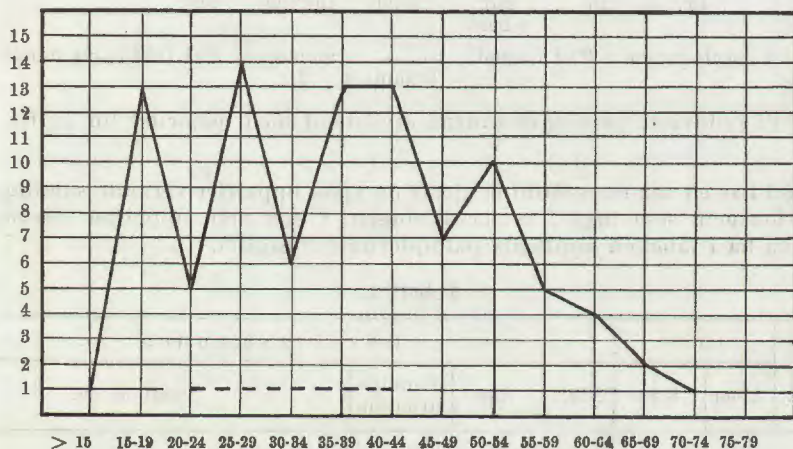
Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott,

För att ur förhöringsprotokollen få fram ytterligare några fakta som präglade händelsestypen har undersökts i vad mån brottslingen tillsagt barnen att tåga med vad de varit med om och hur ofta denna varning kombinerats med ett hot. Vidare har antecknats i hur många fall barnen mutats och i vad mutorna bestått. I *kurva IV* redovisas dessa siffror. Mutorna ha bestått i pengar, gotter, biobiljett etc., och det är svårt att i varje enskilt fall veta om gåvorna haft ren mutkaraktär. Hotet är i allmänhet rätt massivt, då det drabbar såväl gärningsmannen som offret (»om du skvallrar kommer vi båda i fängelse» etc.).

Det förefaller dock som man efter noggrant studium inte skulle kunna få fram någon schablon för själva det sexuella händelseförloppet även om gärningsmannens krav äro rätt enhanda med variationer från enbart beröring av barnets könsorgan till samlagsförsök. En ofta återkommande begäran från gärningsmannens sida är att barnet skall beröra hans könsorgan.

De gärningsmän som varit akut alkoholpåverkade vid brottstillfället ha betett sig hänsynslösare än de nyktra. De som lockat barnen med till sin bostad ha ofta i sin ostördhet vidtagit längre gående sexualhandlingar. De som genom plötsliga driftsimpulser i ett oväntat möte med barn helt tyckas ha tappat självkontrollen ha skadat barnet illa, inte bara fysiskt utan även psykiskt. Det är dessa barn som bli chockskadade; allt kommer i sådana fall för barnet så oförberett.

Kurva V. 1944—1949 (125 barn).

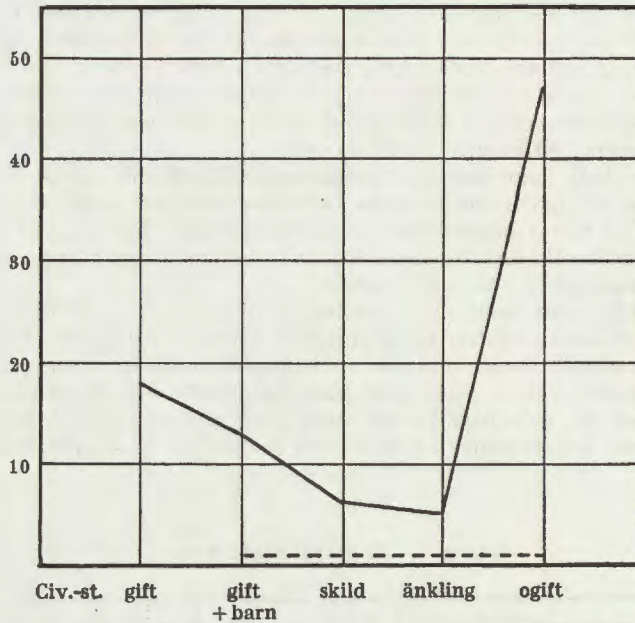

Antal gärningsmän = 90-1 (åld. okänd). ————— = manliga = 88-1 (åld. okänd).
- - - - - = kvinnliga = 2.

Kurva V utvisar gärningsmännens ålder. Kurvan visar en anhopning vid 40-årsåldern och relativt få fall i högre åldersgrupper. Av 89 fall komma endast 12 över 55-årsstrecket.

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott.

Kurva VI. 1944—1949 (125 barn).

Antal gärningsmän = 90-1 (okänd). — = manliga = 88-1 (okänt civ.stånd).
 - - - = kvinnliga = 2.

Kurva VI redovisar gärningsmännens civilstånd med majoritet för ogifta, 47 av 89.

I tabell 3 har en sammanställning gjorts av vissa uppgifter rörande samtliga barn och gärningsmän som ingå i undersökningen. I den mån uppgifter därom varit tillgängliga ha i tabellen upptagits påföljderna för brottet.

Tabell 3.

Nr	År	Barnet		Gärningsmannen			
		Ålder	Kön	Ålder	Kön	Familjesituation	Straff m. m.
1	1944	3	Gosse	22	Kvinna	Ogift	9 mån. straffarb. villkorl. Ej tid. straffad.
2	»	13	Flicka	50	Man	Gift, 5 barn	1 års straffarb. Tid. villkorl. för stöld, prisocker m. m.
3	»	9	Flicka	65	Man	Gift 5 barn	SL 5: 5 straffri. Ej tid. straffad.
4	»	12	Flicka	29	Man	Gift 3 barn	SL 5: 5 straffri. 1940 dagsb. för tukt och sedl.sår. handl.
5	»	14	Flicka	17	Man	Ogift	Ej straff. 1943 5 mån. villkorl. för stöld.
6	»	4	Flicka	14	Man	Ogift	Ej straff. Ej tid. straffad.
7	»	10	Flicka	38	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri, sinnessjukh. 1920, 1939, 1940, 1941 för sedl.sår. handl. + be- drägerler.
	»	13	Flicka				

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott.

Nr	År	Barnet		Gärningmannen			
		Ålder	Kön	Ålder	Kön	Familjesituation	Straff m. m.
8	1944	6	Gosse	40	Man	Gift 2 barn	SL 5: 5 straffri. Straffad tid. många ggr.
9	»	5 6	Gosse Gosse	44	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Även tid. straffri enl. SL 5: 5.
10	»	14	Flicka	15-	Man	Ogift	Ej straff.
	»	14	Flicka	16			
	»	14	Flicka				
	»	13 14	Flicka Flicka				
11	»	13	Gosse	42	Man	Gift 1 barn	Ej angivet i PU.
12	»	13	Gosse	58	Man	Ogift	Ej angivet i PU.
13	»	13	Gosse	40	Man	Ogift	4 mån. fäng. villkorl. Ej tid. straffad.
14	»	10	Gosse	45	Man	Gift	Ej angivet i PU. Tid. hörd men ej straff., brist. bevis.
15	»	6	Flicka	48	Man	Gift 5 barn	SL 5: 5 straffri. 1916, 1932 straffad för stöld och sedl.sår. handl.
16	1945	12	Gosse	44	Man	Ogift	Ej angivet i PU. Tid. hörd, ej bevis.
17	»	12	Gosse	52	Man	Ogift	Ej angivet i PU. Tid. hörd olika brott. 1906 dömd för stöld.
18	»	11	Flicka	30	Man	Gift 2 barn	7 års straffarb. Tid. dömd rattfyll. Död 1945.
19	»	14	Flicka	17	Man	Ogift	Ej straff.
20	»	12	Flicka	36	Man	Ogift	Ej angivet i PU. Ej tid. straffad.
	»	12	Flicka				
21	»	7	Flicka	40	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Ej tid. straffad.
	»	7	Flicka				
22	»	10	Flicka	58	Man	Skild	5 års straffarb. 1930, 1943, sedl. sår. handl. samt otukt, ej straff., brist. bevis.
23	»	14	Gosse	39	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Hörd 1941, 1943, 1944 olika brott, ej straff.
	»	14	Gosse				
	»	14	Gosse				
24	»	10	Gosse	37	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Ej tid. straffad.
25	»	13	Flicka	58	Man	Gift	7 mån. straffarb. Ej tid. straffad.
26	»	14	Flicka	28	Man	Ogift	3 mån. fäng. villkorl. för lex. veneris. 2 ggr. tid. hörd, ej straff.
27	»	11	Flicka	35	Man	Ogift	SL 5: 6, 6 mån. fäng. 1934 6 mån. fäng. sedl. brott, 1940 hörd ang. sedl. sår. handl. och tjuvn., ej straff.
28	1946	14	Gosse	26	Man	Ogift	10 mån. straffarb. villk. Ej tid. straffad.
	»	11	Gosse				
	»	11	Gosse				
29	»	14	Flicka	17	Man	Ogift	Åtalseftergift.
	»	14	Flicka	Okänd	Man	Okänd	—
30	»	6	Flicka	20	Man	Ogift	60 dagsböter.

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott.

Nr	År	Barnet		Gärningsmannen			
		Ålder	Kön	Ålder	Kön	Familjesituation	Straff m. m.
31	1946	6	Flicka	36	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Vård på sinnessjukhus.
32	»	9	Flicka	30	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Vård på sinnessjukhus.
	»	9	Flicka				
	»	9	Flicka				
	»	6	Flicka				
	»	9	Flicka				
33	»	5	Flicka	60	Man	Gift	8 mån. fäng. I hovr. straffri enl. SL 5: 5.
34	»	14	Gosse	63	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Vård på sinnessjukhus.
35	»	14	Gosse	50	Man	Ogift	Ej åtal.
36	»	14	Gosse	50	Man	Ogift	Ej åtal.
37	»	12	Flicka	73	Man	Gift	Död innan dom meddelad. Ej tid. straff.
38	»	13	Flicka	34	Man	Gift	4 mån. fäng. villk. Ej tid. straffad.
39	1947	11	Flicka	22	Man	Ogift	3 år 10 mån. straffarb. Tid villk. straffarb. tjuvn.brott.
40	»	7	Flicka	50	Man	Gift	Ej åtal. Ej tid. straffad.
41	»	9	Flicka	40	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Tid. straff. för olika brott. Tid. vård på sinnessjukhus.
42	»	14	Gosse	29	Man	Ogift	5 mån. straffarb. villk. Ej tid. straffad.
	»	14	Gosse				
43	»	5	Flicka	37	Man	Ogift	Sinnessjuk, ej åtal. Tid. häktad för lösdriveri.
44	»	11	Gosse	50	Man	Skild	Ej åtal.
45	»	13	Flicka	34	Man	Skild	Tid. sinnessjuk, försöksutskriv. Återförd till sinnessjukhus.
46	»	13	Gosse	45	Man	Ogift	Ej angivet i PU Tid. hörd, ej bevis.
47	»	8	Flicka	26	Man	Gift	4 mån. fäng. för sedl.sår. handl.
48	»	6	Flicka	43	Man	Skild	Häktad. Vid. uppgifter saknas. Ej tid. straffad.
49	»	14	Flicka	18	Man	Ogift	Ej åtal. Tid. tilltalad för bitillgrepp.
50	»	5	Gosse	32	Kvinna	Gift	SL 5: 5. straffri; debil. 1938 steriliserad. Ej tid. straffad.
51	»	4	Flicka	43	Man	Gift	5 års straffarb. Tid. vård. på sinnessjukh.
52	»	7	Flicka	37	Man	Ogift	Försöksutskr. fr. sinnessjukh., SL 5: 5, återförd till sinnessjukhus.
53	»	8	Flicka	50	Man	Ogift	2 år 2 mån. straffarb. Tid. dömd för sedl. brott.
	»	6	Flicka				
54	»	7	Flicka	47	Man	Gift	5 års straffarb. Tid. straffad för olika brott.
	»	8	Flicka	(53)			
55	»	14	Gosse	28	Man	Ogift	6 mån. fäng. villk. Ej tid. straffad.
56	»	5	Flicka	36	Man	Gift	Ej åtal, brist. bevis. Ej tid. straffad.
57	1948	14	Flicka	16	Man	Ogift	Enl. åkl. ej ansvarstal. Ej tid. straffad.
58	»	7	Flicka	36	Man	Ogift	Ej angivet i PU. Ej tid. straffad.
59	»	13	Flicka	22	Man	Ogift	Enl. åkl. ej åtgärd. Ej tid. straffad.

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott.

Nr	År	Barnet		Gärningsmannen			
		Alder	Kön	Alder	Kön	Famlije-situation	Straff m. m.
60	1948	4	Flicka	46	Man	Gift	Enl. åkl. ej ansvarstal., ej bevis. Ej tid. straffad.
	»	6	Flicka				
61	»	3	Flicka	31	Man	Gift	SL 5: 6, 1 års straffarb. Ej tid. straff.
62	»	9	Flicka	25	Man	Skild	Ej angivet i PU. Ej tid. straffad.
63	»	5	Gosse	15	Man	Ogift	Nekat, ej ansvarstal. enl. åkl. Ej tid. straffad.
64	»	13	Flicka	38	Man	Gift	Nekat, ej ansvarstal., brist. bevis. Ej tid. straffad.
65	»	8	Gosse	36	Man	Skild	8 mån. straffarb. Tid. 2 ggr villkorl. stöld, 1 g. 4 mån. villkorl. sedl.sår. handl.
66	»	4	Flicka	37	Man	Gift	Ej angivet i PU. Ej tid. straffad. Undersökt å sinnessjukh.
67	»	5	Flicka	40	Man	Skild	6 mån. straffarb. villk., vård på sinnessjukhus. Tid. 8 mån. fäng. för sedl.sår. handl., tid. vård. för sinnessjukdom.
	»	6	Gosse				
	»	8	Flicka				
68	»	7	Gosse	26	Man	Ogift	3 mån. straffarb. villk. Ej tid. straffad.
69	»	6	Gosse	28	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Tid. 4 mån. villk. dom grov stöld.
	»	4	Gosse				
	»	6	Gosse				
70	»	6	Flicka	40	Man	Gift	Nekat. Ej ansvarstal. enl. åkl. Ej tid. straffad.
71	»	5	Flicka	30	Man	Ogift	1 års straffarb. villk. Misstänkt stöld tid., ej straffad.
72	1949	6	Flicka	63	Man	Gift	SL 5: 5 straffri, behov av vård å sinnessjukh. Ej uppg. om tid. straff.
73	»	7	Flicka	69	Man	Änkl.	SL 5: 5 straffri. Tid. SL 5: 5, 3 år på på sinnessjukhus.
	»	9	Flicka				
74	»	8	Flicka	55	Man	Gift	2 års straffarb. Tid. straffad flera ggr för missh. o. våldsbrott.
	»	8	Flicka				
75	»	5	Flicka	29	Man	Ogift	Enl. beslut av åkl. ej ansvarstal. Ej tid. straffad.
76	»	13	Gosse	28	Man	Ogift	3 mån. straffarb. villk. Ej tid. straffad.
77	»	8	Flicka	19	Man	Ogift	SL 5: 5 straffri. Ej tid. straffad.
78	»	5	Flicka	60	Man	Gift	1 år 8 mån. straffarb. Ej uppg. om tid. brott.
	»	5	Flicka				
	»	9	Flicka				
79	»	12	Flicka	26	Man	Gift	Enl. åkl. ej åtal, brist. bevis. Ej tid. straffad.
80	»	8	Flicka	48	Man	Gift	Straffarb. 5 år. Tid. straffad 2 ggr för sedl.sår. handl.
	»	8	Flicka				
	»	7	Flicka				
	»	11	Flicka				
81	»	7	Flicka	59	Man	Skild	Sakerförklarad, intagn. å säkerhetsanstalt. 1944 2 års straffarb. fosterf., 1944 10 mån. straffarb. hälerl.
	»	13	Flicka				
82	»	8	Flicka	28	Man	Gift	Ej angivet i PU. Tid. straffad för stölder.
	»	8	Flicka				

Barnpsykiatriska synpunkter på sedlighetsbrott.

Nr	År	Barnet		Gärningsmannen			
		Ålder	Kön	Ålder	Kön	Familjesituation	Straff m. m.
83	1949	8	Gosse	43	Man	Ogift	SL 5:5 straffri, vård på sinnessjukh. 1940 straffriförkl. och intagen på sinnessjukhus, steriliserad.
	»	12	Gosse				
	»	13	Gosse				
	»	13	Gosse				
84	»	9	Flicka	50	Man	Änkl.	2 år 6 mån. straffarb. Ej uppgift om tid. straffad.
	»	6	Flicka				
85	»	11	Flicka	47	Man	Gift	2 år 2 mån. straffarb. Tid. hörd ang. olika brott, 3 mån. straffarb. stöld.
86	»	4	Flicka	16	Man	Ogift	Enl. åkl. ej ansvarstal., brist. bevis. Ej tid. straffad.
87	»	5	Flicka	42	Man	Gift	2 års straffarb. Ej tid. straffad.
88	»	5	Flicka	25	Man	Skild	Avskrivet av åkl., brist. bevis. Ej tid. straffad.
89	»	6	Flicka	50	Man	Gift	1 års straffarb. villk. Ej tid. straffad.

De föreslagna medverkansreglernas tillämplighet inom specialstraffrätten.

Av docenten Hans Thornstedt.

Enligt 23 kap. 13 § i förslaget till brottsbalk skall vad i 21—23 kap. brottsbalken föreskrives jämväl gälla beträffande andra i lag eller författning givna straffbestämmelser, där ej annat följer av vad för särskilda fall är stadgat. Detta innebär bland annat att reglerna om medverkan i 21 kap. brottsbalken bliva direkt tillämpliga även utanför brottsbalkens område. Genom ett tillägg till det föreslagna stadgandet om medverkan till brott i 21 kap. 4 §, vilken paragraf motsvarar SL 3:4, begränsas dock dessa reglers tillämpningsområde avsevärt. Tillägget innebär, att i de fall, då en gärning icke är belagd med svårare straff än böter eller disciplinstraff, stadgandena om medverkan skola tillämpas allenast där det är särskilt föreskrivet. I förslaget har därjämte bibehållits den allmänna reservationen i SL 3:4, att vad i paragrafen sägs ej skall gälla, såvitt annat följer av vad för särskilda fall är stadgat.

Såsom närmare utvecklas i motiven till 21 kap. 4 § förslaget till brottsbalk (ovan s. 370) torde detta stadgande i förening med 23 kap. 13 § få i huvudsak följande verkan inom specialstraffrätten.

I de fall där i fråga om ansvar för medverkan en allmän hänvisning göres till SL 3 kap. eller där särskilda regler om medverkan finnas inträder ingen förändring i förhållande till nu gällande rätt. Av den nyss berörda, från SL 3:4 överförda allmänna reservationen följer vidare, att medverkansansvar — varmed här menas ansvar såsom anstiftare eller medhjälpare till lagöverträdelse — liksom enligt nu gällande rätt blir uteslutet då så uttryckligen stadgas eller indirekt framgår av stadgandets utformning och syfte eller av andra speciella skäl. Ej heller där strafflagens medverkansregler enligt nu gällande rätt tillämpas analogiskt kommer någon förändring att ske, med det undantaget dock att medverkansansvar blir uteslutet vid några enstaka förseelser, vilka icke kunna förskylla strängare straff än böter (se ovan s. 370 under D.). På det område, slutligen, där för närvarande — utan att sådana fall föreligga som nyss nämnts — någon fast praxis icke kan påvisas i fråga om tillämpning av strafflagens medverkansregler vid förseelser som kunna förskylla strängare straff än böter eller disciplinstraff eller där tvekan eljest råder om huruvida reglerna äro tillämpliga, komma brottsbalkens medverkansregler att gälla. Observervas bör dock att de föreslagna stadgandena i 21 kap. 5 § och 22 kap. 8 § brottsbalken om straffrihet för den som handlat på befallning torde medföra att — i överensstämmelse med nu gällande rätt — underordnad personal i ett företag i icke ringa utsträckning kommer att undgå ansvar för medverkan till sådana förseelser mot specialstraffrättsliga bestämmelser som begås i företagets rörelse.

För att klarlägga verkningarna av de föreslagna bestämmelserna har här upp rättats en förteckning över sådana specialstraffrättsliga stadganden, å vilka brottsbalkens regler om medverkansansvar synas bliva tillämpliga. Förteckningen torde upptaga huvudparten av ifrågavarande bestämmelser — undantag har dock gjorts

för sådana stadganden som innehålla uttryckliga hänvisningar till SL 3 kap. (där-om se ovan s. 363) — men gör icke anspråk på fullständighet. Avsikten har varit att icke medtaga sådana straffbestämmelser som väl föreskriva ett straff vilket kan bli strängare än böter eller disciplinstraff men vid vilka medverkansreglerna av speciella skäl icke kunna tillämpas. Det är emellertid icke alldeles uteslutet att sådana bestämmelser i någon utsträckning kommit med i förteckningen. Vid genomgången av det rika författningsmaterialet har det nämligen icke varit möjligt att i alla fall tillräckligt ingående analysera stadgandena, deras syfte, tillkomsthistoria och förarbeten. Till följd av den ovan nämnda, från SL 3:4 överförda allmänna reservationen i 21 kap. 4 § brottsbalken kan stundom viss medverkande undgå ansvar för medverkan till förseelse mot straffbestämmelse som upptagits i förteckningen, t. ex. hyresgäst som medverkar till hyresvärdas brott mot lagen den 19 juni 1942 om hyresreglering m. m.; se vidare härom s. 366 under c) och d). Denna särbehandling av en medverkande torde emellertid icke utesluta ansvar för andra personer som medverka till förseelser av ifrågavarande slag.

Det förtjänar måhända anmärkas, att ett icke ringa antal av de bestämmelser som upptagits i förteckningen äro sådana stadganden om ansvar för brott mot tystnadsplikt vilka äro avsedda att så småningom ersättas av det generella straffbudet om brott mot tystnadsplikt i 15 kap. 7 § i förslaget till brottsbalk, å vilket brott medverkansreglerna utan vidare bli tillämpliga; jämför motiven till nämnda stadgande.

Vad som menas med att »gärningen icke är belagd med svårare straff än böter eller disciplinstraff» behandlas i motiven till 21 kap. 4 § (s. 368), till vilka här må hänvisas.

Bestämmelser utfärdade efter den 1 januari 1953 ha icke beaktats. Vid angivandet av straffsätserna har hänsyn ej tagits till verkningarna av särskilda böteslagen den 24 september 1931.

KF 31 okt. 1873 ang. främmande trosbekännare och deras religionsutövning, 18 § (böter 5—1 000 kr. eller fängelse högst 6 mån.).

KF 16 maj 1884 ang. patent, 19 § 4 mom. (dagsböter eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvårande», fängelse).

Lag 5 juli 1884 om skydd för varumärken, 12 § (böter 20—2 000 kr. eller, »om synnerlig skada kommit av gärningen eller denna eljest är förenad med särdeles försvårande omständigheter», fängelse 1 mån.—2 år).

Lag 28 maj 1886 ang. stenkolsfyndigheter m. m., 68 § (högst straffarbete 2 år).

Lag 2 juni 1911 om skydd för vissa internationella sjukvårdsbeteckningar, 3 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 22 juni 1911 om bankrörelse, 251 § (böter 50—2 000 kr. eller fängelse).

Lag 9 okt. 1914 ang. förbud i vissa fall mot varors förseende med oriktig ursprungsbeteckning och saluhållande av oriktigt märkta varor, 1 § (böter 5—2 000 kr. eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvårande», fängelse 1—6 mån.).

Lag 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete, 34 § 3 st. (böter 25—1 000 kr.; »sker det för att göra skada eller begagnar han sig av sin kännedom om yrkeshemligheten, driftsanordningen eller affärsförhållandet till egen eller annans fördel», fängelse).

KSt 8 juni 1917 ang. hotell- och pensionatrörelse, 41 § (dagsböter; om förseelsen begås i avsikt att bereda utlänning möjlighet att obehörigen vistas i riket och omständigheterna äro försvårande, fängelse högst 6 mån.); 42 § (dagsböter eller, »där omständigheterna äro försvårande», fängelse högst 6 mån.).

Vattenlagen 28 juni 1918, 13 kap. 11—14 §§ (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 16 maj 1919 om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet, 47 §

Medverkan inom specialstraffrätten.

(1 st.: böter 500—10 000 kr. eller fängelse högst 1 år; 2 st.: böter 25—10 000 kr. eller fängelse högst 1 år); 48 § (böter 25—5 000 kr.; sker brottet i visst syfte, böter högst 10 000 kr. eller fängelse högst 1 år); 49 § (böter 100—10 000 kr. eller, om förseelsen sker under försvärande omständigheter eller utgör återfall, fängelse högst 1 år).

KF 11 april 1919 ang. förbud mot förtyngning av vissa lädersorter m. m., 5 § (böter 50—10 000 kr. eller fängelse högst 6 mån.).

KF 9 maj 1919 ang. förbud mot användning av papp och konstläder i skodon, 6 § (böter 50—10 000 kr. eller fängelse högst 6 mån.).

KK 23 maj 1919 ang. registrering och besiktning av vissa ångpannor m. m., 15 § (böter 10—500 kr. eller »där omständigheterna äro synnerligen försvärande», fängelse högst 6 mån.).

KF 11 juli 1919 ang. försäljning av pilsnerdricka, 28—30 §§ (böter 100—2 000 kr. eller fängelse högst 6 mån., om förseelsen begås under de i 28 § 2 mom. närmare angivna försvärande omständigheterna); 35 § (böter 50—1 000 kr.; sker brottet »för att göra skada eller begagnar han sig av sin kännedom till egen eller annans fördel», fängelse).

Konkurslagen, 213 och 214 §§ (dagsböter eller fängelse högst 1 år).

Lag 13 maj 1921 om ackordsförhandling utan konkurs, 50 § (dagsböter eller fängelse högst 1 år).

KF 26 maj 1922 om luftfart, 44 § (böter 50—10 000 kr. eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvärande», fängelse högst 3 mån.).

Lag 29 juni 1923 om sparbanker, 64 § (böter 50—2 000 kr. eller fängelse).

Lag 6 juni 1924 om samhällets barnavård och ungdomsskydd, 73 § 2 mom. och 74 § 1 mom. (dagsböter — i 73 § ej under 5 — eller, »då omständigheterna äro synnerligen försvärande», fängelse högst 6 mån.).

Taxeringsförordningen 28 sept. 1928, 140 § 2 st. (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Sinnessjuklagen 19 sept. 1929, 53 och 54 §§ (böter 50—1 000 kr. eller fängelse; under vissa omständigheter straffarbete högst 1 år för brott mot 54 §).

Lag 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens, 1 och 9 §§ (dagsböter eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvärande», fängelse högst 1 år); 3 och 5—7 §§ (dagsböter eller fängelse högst 1 år).

Checklagen 13 maj 1932, 74 § (1 st.: dagsböter eller fängelse högst 1 år; 2 st.: dagsböter eller, vid synnerligen försvärande omständigheter, fängelse högst 6 mån.).

Karantänkungörelsen 4 maj 1934, 69 § (dagsböter, dock ej under 10, eller fängelse högst 3 mån.).

Lag 7 juni 1934 om bulvanförhållande i fråga om aktier i vissa bolag, 1 § (dagsböter eller fängelse).

KK 15 juni 1934 ang. handel med farmaceutiska specialiteter, 16 § 2 st. (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

KF 20 juni 1935 om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m. m., 8—10 §§ (dagsböter eller fängelse).

Lag 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, 41 § (dagsböter; fängelse vid brott i avseende å vissa handlingar).

Lag 18 juni 1937 om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser, 31 § (dagsböter eller fängelse).

Jaktlagen 3 juni 1938, 28 § (1 st.: dagsböter; 2 st.: jakt på vissa djur eller jakt vanemässigt eller i större omfattning eller med vissa medel, dagsböter eller fängelse i högst 6 mån.; 3 st.: jakt i fågeldamm, jaktpark eller djurgård under vissa förutsättningar, fängelse eller dagsböter); 29 § 1 mom. (vissa gärningar straffas såsom olovlig jakt enligt 28 §).

Jaktstadgan 3 juni 1938, 28 § 1 mom. (1 st.: dagsböter; 2 st.: jakt på vissa djur

Medverkan inom specialstraffrätten.

eller jakt vanemässigt eller i större omfattning, fängelse högst 1 år eller dagsböter ej under 20; 3 st.; olovligt tillägnande av vissa djur, dagsböter ej under 20 eller fängelse i högst 6 mån.); 28 § 2 mom. (befattning med fridlyst djur m. m. straffas som olaga jakt jämlikt 1 mom.).

Lag 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap, 11 § och 12 § 1 st. (fängelse högst 1 år eller dagsböter); 12 § 2 st. och 13 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

KK 31 aug. 1938 om sanitär kontroll över luftfarten, 44 § (dagsböter, dock ej under 10 eller fängelse högst 3 mån.).

KF 9 sept. 1938 med vissa bestämmelser ang. fosterfördrivande medel, 6 § 1 st. (fängelse eller dagsböter).

KF 9 sept. 1938 om handel med preventivmedel, 4 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

KK 12 jan. 1939 ang. särskilda villkor för utlännings vistelse inom skyddsområde för fästning eller motsvarande försvarsanläggning samt för utlännings tillträde till etablissement vid försvarsväsendet m. m., 16 § 3. (dagsböter eller, »där omständigheterna äro försvärande», fängelse högst 6 mån.).

Lotteriförordningen 19 maj 1939, 10 § (1 st.: fängelse högst 1 år eller dagsböter; 2 st.: dagsböter eller, vid återfall eller eljest försvärande omständigheter, fängelse 1 år).

KK 19 maj 1939 med vissa bestämmelser ang. försäljning av svenska statens premieobligationer, 2 § (1 st.: dagsböter; 2 st.: vid återfall eller eljest försvärande omständigheter, fängelse högst 1 år).

KF 19 maj 1939 ang. tillverkning, införsel och försäljning av gasskyddsmateriel, 9 § 1 st. (dagsböter eller fängelse).

Allmänna förfogandelagen 22 juni 1939, 23 § (dagsböter eller fängelse samt, där brottet är att anse som grovt, fängelse eller straffarbete högst 2 år); 24 § (dagsböter eller fängelse).

KK 3 nov. 1939 ang. nyttjande inom svenskt territorium av radioanläggning eller radiomottagningsapparat å främmande fartyg eller luftfartyg, 8 § (dagsböter eller fängelse).

Passkungörelsen 31 maj 1940, 15 § (1 st.: dagsböter eller fängelse; 2 st.: dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Utrikesförvaltningens passkungörelse 14 juni 1940, 13 § (1 och 2 st.: dagsböter eller fängelse; 3 st.: dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 17 maj 1940 med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m., 4 § (dagsböter eller fängelse); 5 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

KK 1 nov. 1940 ang. kontroll å vissa aggregat för drivande av förbränningsmotorer medelst acetylgas, 6 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

KK 1 nov. 1940 med särskilda bestämmelser angående tillverkning av och handel med ost, 7 § 1 och 2 st. (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 23 maj 1941 om sterilisering, 8 § (dagsböter eller fängelse i högst 1 år).

KF 23 maj 1941 om framställning och införsel av vitaminiserade livsmedel, 9 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 20 juni 1941 om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden, 15 § (dagsböter eller fängelse); Övergångsbestämmelserna (dagsböter eller vid försvärande omständigheter fängelse högst 6 mån.).

KK 7 nov. 1941 om skyldighet för svensk medborgare att vid utresa ur riket innehava giltigt pass, 2 § (dagsböter eller, »där omständigheterna äro försvärande», fängelse högst 6 mån.).

KK 6 mars 1942 med vissa bestämmelser angående handeln med mjölk, 8 § 1 och 2 st. (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

KK 1 april 1942 ang. förbud mot försäljning av vissa kemikalier, 2 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Medverkan inom specialstraffrätten.

Lag 5 juni 1942 om förbud i vissa fall mot handel med ransonerade varor, 4 § (dagsböter eller fängelse).

Lag 5 juni 1942 om straff för överträdelse av vissa ransoneringsförfattningar, 2 § (fängelse eller straffarbete högst 2 år).

KF 5 juni 1942 om jordbrukets kreditkassor, 76 § (dagsböter eller fängelse).

Lag 12 juni 1942 om fornminnen, 16 § (dagsböter eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvårande», fängelse högst 6 mån.).

Lag 12 juni 1942 om särskilda skyddsåtgärder för vissa kraftanläggningar, 18 § 1 och 2 st. (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 19 juni 1942 om hyresreglering m. m., 23 och 25 §§ (dagsböter eller fängelse).

Lag 19 juni 1942 om kontroll av upplåtelse och överlåtelse av bostadsrätt m. m., 16 § 1—3 st. (dagsböter eller fängelse).

KK 28 maj 1943 ang. märkning av kylhuslagrade och konserverade ägg, 6 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 11 juni 1943 ang. statsmonopol å tillverkning och import av tobaksvaror, 35 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.); 41 § (dagsböter eller fängelse).

Skattestrafflagen 11 juni 1943, 1 § (normerade böter, fängelse eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvårande», straffarbete högst 2 år); 2 § (normerade böter eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvårande», fängelse högst 6 mån.).

KK 17 juni 1943 med vissa bestämmelser ang. handeln med ransonerade varor, m. m. (ett flertal ansvarsbestämmelser som föreskriva dagsböter eller fängelse i högst 6 mån. eller dagsböter eller fängelse).

KF 30 juni 1943 om tillverkning av potatismjöl, 3 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

KF 30 juni 1943 ang. undantag från gällande förbud mot användning av papp och konstläder i skodon, 3 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 30 juni 1943 om tillståndstvång för byggnadsarbete, 8 § (dagsböter eller fängelse); 9 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 24 mars 1944 om kastrering, 8 § (dagsböter eller fängelse högst 1 år).

Brandlagen 15 juli 1944, 19 § 3 st. (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Civilt försvarslagen 15 juli 1944, 91 § (dagsböter eller fängelse; »om omständigheterna äro synnerligen försvårande och brottet begås under högsta civilförsvarsberedskap», straffarbete högst 2 år); 93 § (dagsböter eller fängelse).

Aktiebolagslagen 14 sept. 1944, 213 och 214 §§ (dagsböter eller fängelse).

KK 9 febr. 1945 med vissa bestämmelser ang. sjötrafiken inom svenska territorialvatten, 14 § 2 st. (dagsböter eller fängelse).

Lag 29 juni 1945 om kontroll å viss utländsk egendom m. m., 5 § (1 st.: fängelse eller dagsböter; 2 st.: fängelse eller straffarbete i högst 2 år; vid synnerligen mildrande omständigheter, dagsböter; 3 st.: dagsböter eller fängelse).

Lag 29 juni 1945 om återställande av viss från ockuperat land härrörande egendom, 10 § (fängelse eller straffarbete i högst 2 år; vid synnerligen mildrande omständigheter, dagsböter).

Utlänningslagen 15 juni 1945, 40 § (dagsböter eller, »där omständigheterna äro försvårande», fängelse högst 6 mån.); 42 § (fängelse högst 6 mån.); 43 § (förseelse mot 39 eller 41 § i avsikt att bereda utlänning möjlighet att obehörigen vistas i riket och tillika under försvårande omständigheter, fängelse i högst 6 mån.).

Lag 21 dec. 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m., 85 § 1 st. (dagsböter eller fängelse).

Lag 3 maj 1946 om radioanläggningar m. m., 4 § (dagsböter eller fängelse).

Lag 14 juni 1946 om hypoteksaktiebolag, 13 § (dagsböter eller fängelse).

KK 1 nov. 1946 om förprovning rörande åtgärder till motverkande av vattenförening m. m., 6 § (dagsböter eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvårande», fängelse högst 6 mån.).

Medverkan inom specialstraffrätten.

Lag 29 nov. 1946 med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för försvaret, 12 § (dagsböter eller fängelse).

Lag 29 juni 1946 om övervakning av konkurrensbegränsning inom näringslivet, 10 § (dagsböter eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvärande», fängelse högst 6 mån.).

Lag 20 december 1946 om kontroll å överlåtelse av vattenkraft, 6 § (dagsböter eller fängelse).

Prisregleringslagen 30 juni 1947, 12 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån. eller, om brottet är att anse som grovt, fängelse eller straffarbete högst 2 år); 14 § (dagsböter eller fängelse).

Lag 23 april 1948 med särskilda bestämmelser om disposition av aktiebolags vinstmedel, 25 § 1 och 2 mom. (dagsböter eller fängelse).

Lag 17 juni 1948 om försäkringsrörelse, 325—327 §§ (dagsböter eller fängelse).

Lag 30 april 1948 om sambruksföreningar, 58 § (dagsböter eller fängelse).

Arbetarskyddslagen 3 jan. 1949, 63 § (dagsböter eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvärande», fängelse högst 6 mån.); 68 § (dagsböter eller fängelse).

KK 3 juni 1949 ang. viss inskränkning i rätten att använda trävaror till byggnadsarbete, 4 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Vapenförordningen 10 juni 1949, 36 § 1 och 2 mom. (dagsböter eller fängelse).

KF 10 juni 1949 om explosiva varor, 61 § 1, 2 och 6 mom. (dagsböter eller fängelse).

Lag 16 dec. 1949 om förbud mot spridning av vissa kartor, 2 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 9 juni 1950 om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket, 34 och 35 §§ (dagsböter eller fängelse).

KK 22 juni 1950 med vissa bestämmelser om förmalning av vete och råg, m. m., 7 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 1 dec. 1950 om rätt till fiske, 34 § (1 st.: dagsböter; 2 st.: olovligt fiske som med hänsyn till angivna omständigheter är att anse som grovt, dagsböter ej under 20 eller fängelse högst 6 mån.); 35 § (vissa förfaranden straffas som olovligt fiske enligt 34 §).

Lag 18 maj 1951 om behörighet att utöva tandläkarkonsten, 6 § (dagsböter ej under 10; »sker det yrkesmässigt, må straffet kunna höjas till fängelse i högst 1 år»).

Skogsföreläggningenslagen 25 maj 1951, 26 § (dagsböter eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvärande», fängelse högst 6 mån.).

KK 1 juni 1951 om skyldighet för näringsidkare att till statens handels- och industrikommission avlämna vissa uppgifter om produktionsförhållanden m. m., 3 § (dagsböter eller fängelse).

Elskatteförordningen 1 juni 1951, 16 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Lag 28 sept. 1951 om straff för vissa trafikbrott, 1 § (1 st.: dagsböter eller fängelse högst 6 mån.; 2 st.: fängelse eller straffarbete högst 1 år); 3 § 3 st. (vid återfall, fängelse högst 6 mån.); 4 § 1 mom. (fängelse högst 1 år eller, »där omständigheterna äro mildrande», dagsböter ej under 25); 4 § 2 mom. (dagsböter lägst 10 eller fängelse högst 6 mån.); 5 § (fängelse högst 1 år eller dagsböter).

KF 24 okt. 1951 om skatt vid tillverkning och import av personbilar m. m., 22 § 2 st. (dagsböter ej under 40 eller, »där omständigheterna äro synnerligen försvärande», fängelse högst 6 mån.).

Livsmedelsstadgan 21 dec. 1951, 112 § (dagsböter eller fängelse).

KK 21 dec. 1951 om införsel och utförsel av margarinvaror samt om kontroll över tillverkningen av dessa varor, 15 § (dagsböter eller fängelse).

KK 11 jan. 1952 om skyldighet att lämna vissa uppgifter angående fastighets ekonomiska förhållanden, 3 § (dagsböter eller fängelse).

Medverkan inom specialstraffrätten.

KF 30 maj 1952 om viss reglering av handeln med fisk m. m., 15 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Strandlagen 30 maj 1952, 8 § (dagsböter, vid synnerligen försvårande omständigheter, fängelse högst 6 mån.).

Sjömanslagen 30 juni 1952, 6 kap. (ett flertal ansvarsbestämmelser, som föreskriva frihetsstraff).

KK 31 okt. 1952 ang. tillämpning av vissa internationella trafikregler för luftfart m. m., 2 § (dagsböter; vid försvårande omständigheter, fängelse högst 6 mån.).

KK 28 nov. 1952 om skyldighet att lämna vissa uppgifter angående arbetstid och arbetslön m. m. för lantarbetare, 3 § (dagsböter eller fängelse).

KK 28 nov. 1952 ang. inventering av landets förråd av textilvaror m. m., 6 § (dagsböter eller fängelse).

KK 28 nov. 1952 ang. inventering av landets förråd av skodon, 6 § (dagsböter eller fängelse).

KK 28 nov. 1952 ang. inventering av landets förråd av vissa livsmedel m. m., 6 § (dagsböter eller fängelse).

KK 28 nov. 1952 om skyldighet att lämna uppgifter rörande omkostnaderna för fastighetsförvaltning, 3 § (dagsböter eller fängelse).

KK 12 dec. 1952 om producentbidrag, 18 § 2 mom. 1 st. (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

KK 30 dec. 1952 om uppgifter angående jordbrukarnas tillgångar och skulder, 8 § (dagsböter eller fängelse högst 6 mån.).

Statistiska uppgifter.

Av byrådirektören Sverker Groth.

Teckenförklaringar.

Intet finnes att redovisa	—
För litet att upptagas	0
Uppgift ej tillgänglig eller logiskt omöjlig uppgift

Tab. 1. Brott enligt SL 14—18 kap. för vilka personer sakfällits i första instans åren 1921—1949.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lagrum	Årl. 1921/ 30	Årl. 1931/ 40	År 1941	År 1942	År 1943	År 1944	År 1945	År 1946	År 1947	År 1948	År 1949
<i>14 kap.</i>											
1 §	3	1	1	—	3	—	1	2	2	1	1
2 §	1	1	1	—	1	—	—	1	3	2	2
3 §	2	2	4	—	—	1	4	5	2	4	5
4, 5 §§	6	4	3	5	6	4	6	1	5	4	4
7, 8 §§	1	1	—	1	—	9	2	1	1	4	—
9 §	56	148	105	115	140	122	105	153	177	139	171
10, 11 §§	10	9	7	8	12	9	11	14	14	9	14
12 §	92	103	122	117	186	184	162	186	172	138	200
13 §	1 819	2 302	2 758	3 211	3 544	3 305	3 443	2 893	2 880	2 495	3 151
14 §	6	7	6	15	22	22	36	17	18	18	..
15 § sista p. . . .	47	35	41	33	51	74	41	39	42	35	41
17 §	18	26	27	36	52	49	40	38	34	25	37
21 §	12	18	4	9	23	61	48	57	53	21	12
22 §	15	10	5	5	6	7	2	4	6	5	3
23 §	1	1	—	1	—	—	—	1	1	—	—
24 §	2	1	—	—	1	1	—	1	—	—	—
25 §	13	8	5	4	4	8	3	3	2	1	1
26 (28 a) §	6	31	154	199	196	140	177	136	13	10	3
27, 28 (28 a) §§ .	10	68	194	267	273	242	281	332	190	138	95
29, 35 §§	0	0	—	—	—	1	—	—	—	—	—
30—33 §§	1	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38—41 §§	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—

Statistiska uppgifter.

Tab. 1. (Forts.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lagrum	Årl. 1921/ 30	Årl. 1931/ 40	År 1941	År 1942	År 1943	År 1944	År 1945	År 1946	År 1947	År 1948	År 1949
<i>15 kap.</i>											
1—8 a (25) §§ ..	—	0	—	—	1	3	4	—	7	—	1
9, 10 §§	1	1	—	—	—	2	—	—	—	2	1
11 §	0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12—15 a (25) §§	12	15	16	37	36	23	25	13	24	14	33
17—21 (25) §§ ..	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
22 §	23	25	29	16	45	36	48	24	48	48	36
23 §	3	2	1	1	1	2	5	2	—	1	—
26 §	81	81	92	89	116	135	148	106	125	101	137
27 §	1	1	5	—	1	2	1	1	1	4	2
28 §	94	101	125	138	188	170	178	120	125	106	110
30 §	8	5	17	18	23	6	7	3	2	6	4
<i>16 kap.</i>											
7 §	100	66	48	46	58	52	37	42	29	7	19
8 §	11	11	3	6	5	7	7	6	5	—	8
9—11 §§	165	121	96	103	118	127	104	88	71	57	54
<i>17 kap.</i>											
1 §	1	1	1	—	—	—	3	3	—	2	3
2 §	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3 §	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 §	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5 §	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>18 kap.</i>											
1—3 §§	27	21	12	25	33	31	29	30	30	9	25
6 §	2	2	1	1	1	4	4	4	1	1	3
7 §	17	15	22	9	24	27	20	31	23	20	45
8 §	29	46	75	75	135	97	106	94	71	65	88
8 a §	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
9 §	2	2	4	3	19	6	6	9	5	7	5
10, 10 a §§	37	48	103	87	93	81	25	23	35	21	37
11, 12 §§	8	11	10	26	29	24	29	19	9	16	18
13 §	182	187	223	213	345	302	277	320	279	206	275

Anmärkingar till tab. 1.

Brotten äro specificerade efter lagrum i strafflagen enligt lydelsen efter 1948 års ändringar. Så långt det med hänsyn till den officiella statistikens uppställning varit möjligt, har härvid till brott efter visst sådant lagrum hänförs även brott efter motsvarande äldre lagrum.

I fråga om SL 14 kap. märkes, att tillämpningen av 15 § första stycket samt 18, 34, 36, 37 och 42—44 §§ icke framgår av den officiella statistiken. Fall i vilket dylik tillämpning förekommit har i statistiken regelmässigt hänförs till det i fallet åberopade huvudstadsgandet.

Tab. 2. För brott enligt SL 14—18 kap. i första instans sakfälda personer åren 1925, 1935, 1945 och 1949.

1	2	3	4	5	6	7	8	Fängelse				Straffarbete				Tvångsupp- fostran	Ungdomsfäng.	Förv. el. intern.	Villk. anst. med straffs		19	20																									
								Män	Kvinnor	Summa (av kol. 2 o. 3)	Böter	Intill 6 mån.	6 mån.	över 6 mån.	2—4 år				över 4 år	Summa			ädomande	verkstäl-																							
14 kap.	Lagrum	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1																									
																							1 §	1925	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			
																								1935	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
																								1945	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
2 §	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1																								
																								1925	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
																								1935	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
																								1945	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
3 §	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2																								
																								1925	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
																								1935	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
																								1945	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
4, 5 §§	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3																								
																								1925	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	
																								1935	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
																								1945	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
7, 8 §§	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4																								
																								1925	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
																								1935	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
																								1945	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

Tab. 2. (Forts.)

Lagrum	Män	Kvinnor	Summa (av kol. 2 o. 3)	Fördelning efter påföljder																Vilk. anst. med straffs-	
				Böter	Fängelse			Straffarbete					Tvängsupp- fostran	Ungdomsfäng.	Förv. el. Intern.	Äddmände	Verkstäl- lande				
					Intill 6 mån.	6 mån.	Över 6 mån.	Summa	Intill 2 mån.	6 mån.	Över 6 mån.	2-4 år						Över 4 år	Summa		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20		
23 §	1925	1	1		1															1	
	1935																				
	1945																				
	1949																				
24 §	1925	2	2		2																2
	1935	2	2		2																2
	1945																				
	1949																				
25 §	1925	18	18		18																14
	1935	10	10		10																10
	1945	2	2		2	1															2
	1949	1	1		1	1															1
26 (28 a) § ...	1925	3	3		3																3
	1935	29	29		29																24
	1945	2	2		2	5															3
	1949	2	2		2	3															138
27, 28 (28 a) §§	1925	4	7		2																2
	1935	30	41		17																18
	1945	57	264		61	21															119
	1949	53	88		9	6															22
29, 35 §§	1925	1	1		1																
	1935																				
	1945																				
	1949																				

Tab. 2. (Forts.)

Lagrum	Män	Kvinnor	Summa (av kol. 2 o. 3)	Fördelning efter påföljder																
				Böter	Fängelse			Straffarbete						Tvangsupp- fostran	Ungdomstäng.	Förv. el. Intern.	Villk. anst. med straffs-			
					Intill 6 mån.	6 mån.	Över 6 mån.	2 intill 6 mån.	6 mån.	Över 6 mån.—2 år	2—4 år	Över 4 år	Summa				Äldmande	Verkstäl- lande		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
18 kap. 1—3 §§	21	9	30	—	3	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	12	4	16	—	4	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	16	6	22	2	4	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	20	1	21	21	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 §	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	4	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7 §	11	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	6	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	20	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	44	—	44	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8 §	37	—	37	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	58	—	58	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	94	—	94	—	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	77	—	77	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8 a §	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9 §	5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	6	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	5	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Tab. 3. Under åren 1950—52 till polisens kännedom komna brott av vissa slag.

B r o t t	1950					1951					1952				
	1 kv.	2 kv.	3 kv.	4 kv.	Sum- ma	1 kv.	2 kv.	3 kv.	4 kv.	Sum- ma	1 kv.	2 kv.	3 kv.	4 kv.	Sum- ma
	14 kap. Mord och dråp (1, 3 §§)	13	11	17	14	55	11	14	17	9	51	9	7	19	8
Därav: 1 förenig med självmord..	4	5	11	3	23	6	8	18	3	22	2	2	4	2	10
Försök till mord eller dråp (2, 3 §§).	10	6	6	11	33	8	7	16	12	43	14	9	12	20	55
Misshandel varav döden följt (4—8 §§)	—	2	5	1	8	3	—	1	3	7	1	5	—	7	13
Vallande till annans död (9 §)	64	50	73	68	255	39	41	61	83	224	56	49	85	76	266
Barnamord o. dyl. (22—25, 34 §§) ..	5	5	5	5	20	5	6	3	4	18	2	1	6	3	12
Fosterfördrivning (26—28 a §§)	25	36	21	44	126	125	79	21	26	251	32	28	21	51	132
Övriga misshandelsbrott (10—14 §§) ..	1 695	1 995	1 978	1 819	7 487	1 558	1 751	1 957	1 969	7 235	1 747	1 844	1 910	1 910	7 411
Därav: hustrumisshandel	102	107	104	104	417	128	103	124	120	475	119	101	122	147	489
Överförande av könsjukdom o. dyl. (21 §)	22	12	11	9	54	12	17	15	17	61	12	13	13	16	54
Övriga brott	64	66	93	114	337	91	69	92	69	321	71	79	87	115	352
15 kap. Våldtäkt (12—15 a §§)	72	71	88	67	298	46	97	94	74	311	53	62	97	56	268
Övriga brott	341	324	323	414	1 402	388	378	424	432	1 622	382	379	425	463	1 649
18 kap. Otukt (1—10 a §§)	223	170	148	218	759	305	268	212	276	1 061	133	242	195	207	777
Därav: med person under 15 år ..	190	138	113	157	598	199	189	173	168	729	95	183	141	138	557
Sedlighetssärande handling (13 §) ..	205	279	342	310	1 136	231	330	416	253	1 230	250	315	276	243	1 084
Därav: exhibitionism	74	97	139	134	444	90	111	145	117	463	118	143	91	93	445
Övriga brott	25	31	16	13	85	12	9	41	34	96	36	20	29	31	116

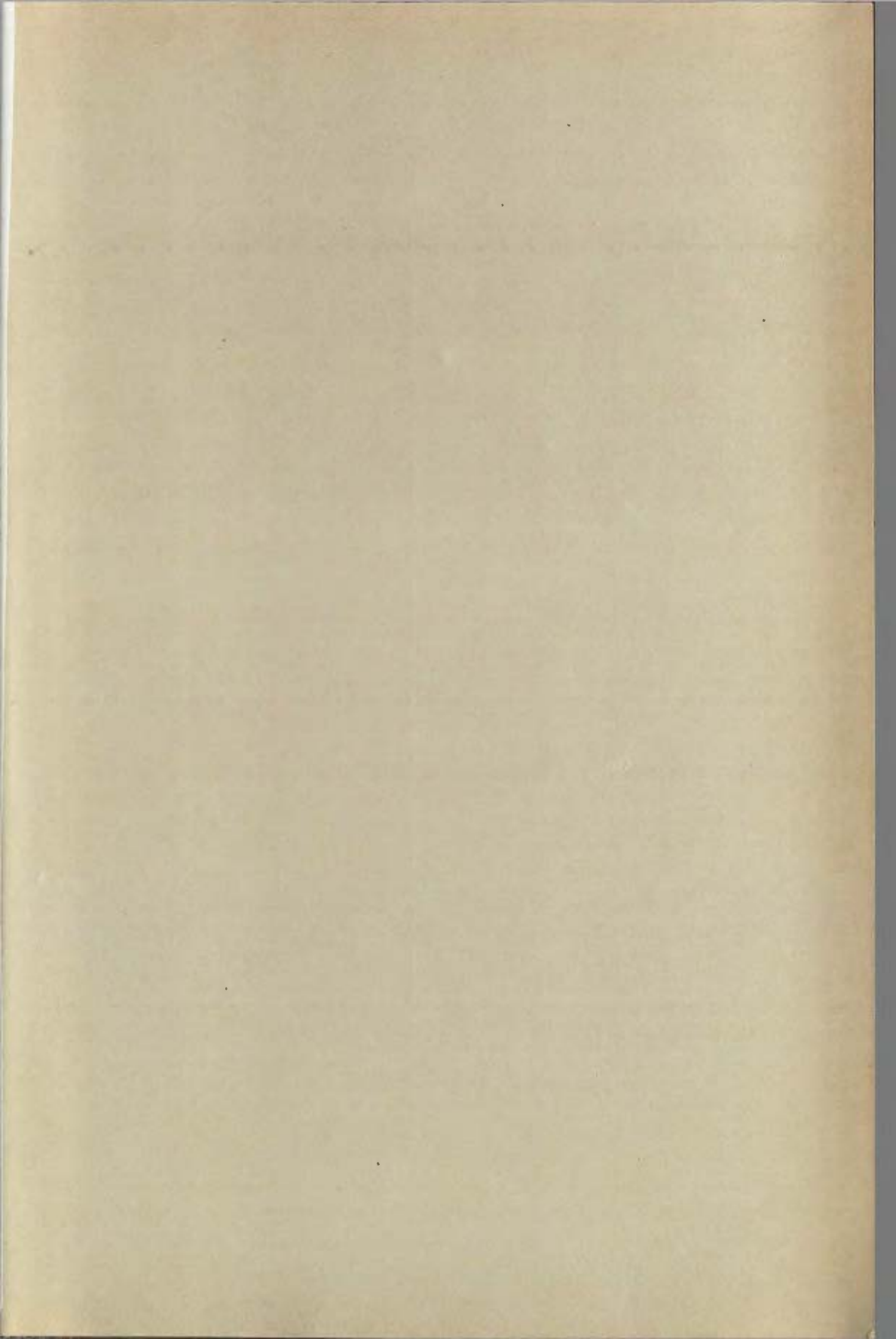
¹ Därav 1 i förenig med försök till självmord.

**Oversikt över gällande rätts motsvarigheter i förslaget
till brottsbalk.**

<i>Gällande rätt</i>	<i>Förslaget</i>	<i>Gällande rätt</i>	<i>Förslaget</i>
1: 1	23: 6—8 och 11	14: 7 och 8	motiven till 1 kap. (inledningen)
1: 2	23: 6—8	14: 9	1: 7
1: 3	23: 10	14: 10	1: 6 och 11
1: 3 a	23: 7	14: 11	1: 5 och 6
1: 4	23: 9	14: 12	1: 5 och 6
1: 5	23: 12	14: 13	1: 5
3: 1—6	21: 1—6	14: 14	motiven till 1 kap. (inledningen)
3: 7	22: 9	14: 15	1: 5 och 6 samt 2: 5
5: 7—8	22: 3	14: 16	motiven till 1: 5
5: 9	22: 7	14: 17	1: 8
5: 10	22: 4 och 7	14: 18	1: 1, 2, 5, 6 och 11
5: 10 a	22: 5 och 7	14: 19, 20 och	
5: 11	22: 4 och 5 samt motiven till 22: 3	20 a (upphäv- da 1948)	
5: 12	motiven till 22: 1	14: 21	11: 9
8: 1—13	17: 1 och 3—14	14: 22	1: 3 och 11
9: 1—4	16: 1—4	14: 23—25	motiven till 1: 3
9: 5	14: 7	14: 26—28 b	1: 4, 11 och 12
9: 6—10	16: 5 och 6 samt 8 —10	14: 29	1: 5 och 6
10: 1—6	15: 1—6	14: 30—33	1: 9
10: 7—10	15: 8—11	14: 34	1: 3
10: 11	15: 11 och 16	14: 35	motiven till 1 kap. (inledningen)
10: 12—14	15: 12—14	14: 36	1: 1, 2, 5 och 6
11: 1—6	14: 1—6	14: 37	2: 5
11: 7—10	14: 8—11	14: 38—44	motiven till 1 kap. (inledningen)
11: 11—13	14: 14—16	14: 45	1: 12 samt 11: 13
12: 1—12	12: 1—12	14: 46 (upphävd 1936)	
13: 1—15	13: 1—15	15: 1	2: 1 och 3 samt mo- tiven till 2 kap. (inledningen)
14: 1	1: 1 och 2	15: 2—4	motiven till 2 kap. (inledningen)
14: 2	1: 11	15: 5—8	2: 1—3
14: 3	1: 1, 2 och 11	15: 8 a	5: 4
14: 4 och 5	1: 5 och 6	15: 9	2: 1 och 3
14: 6 (upphävd 1921)		15: 10	2: 1

Gällande rätts motsvarigheter i förslaget.

<i>Gällande rätt</i>	<i>Förslaget</i>	<i>Gällande rätt</i>	<i>Förslaget</i>
15: 11	2: 4 och 10	17: 4	5: 3 och 6 samt 7: 1
15: 12 och 13	4: 1	17: 5	5: 3
15: 14 (upphävd 1942)		18: 1—3	5: 5 samt 4: 1—3
15: 15	4: 2	18: 4 och 5 (upphävd 1937)	
15: 15 a	4: 1 och 2	18: 6	4: 2, 4, 5 och 9
15: 16	4: 9	18: 7 och 8	4: 3, 5 och 8
15: 17 och 18	2: 1—3	18: 8 a	4: 2, 4 och 5
15: 19	2: 11	18: 9	4: 2
15: 20	motiven till 2 kap. (inledningen)	18: 10	4: 3, 4, 5 och 8
15: 21	5: 2 och 7	18: 10 a	4: 2 och 4
15: 22	2: 4	18: 11 och 12	4: 7
15: 23	2: 5	18: 13	4: 6 samt 14: 12 och 13
15: 24	2: 11	18: 14—16 (upphävd 1948)	
15: 25	2: 11 och 4: 8	19: 1—11	11: 1—8 och 10—12
15: 26—29 och 31	2: 6, 7 och 11	20: 1—10	6: 1—11
15: 30	2: 8, 9 och 11	20: 11 (upphävd 1948)	
16: 1—6 (upphävd 1948)		20: 12	6: 12
16: 7 och 8	3: 1, 2 och 6 samt 7: 9	21: 1—11	7: 1—8 och 10—12
16: 9 och 11	3: 3	22: 1—10	8: 1—10
16: 10 (upphävd 1931)		23: 1—4	9: 1—4
16: 12	3: 1—3	23: 5	9: 5 och 8
16: 13	3: 6 samt motiven till 3 kap. (inledningen)	23: 6—7	9: 6—7
16: 14 (upphävd 1948)		24: 1—6	10: 1—6
16: 15	3: 7	25: 1—10	18: 1—10
16: 16 (upphävd 1936)		25: 11	18: 11 och 12
17: 1	5: 1	25: 12 och 13	18: 13 och 14
17: 2	5: 2 och 7	26: 1—6	19: 1—6
17: 3—4	motiven till 5 kap. (inledningen)	26: 7	19: 7 och 18
		26: 8—23	19: 8—23
		27: 1	20: 1, 2, 4 och 19
		27: 2—17	20: 3—18 och 20

Statens offentliga utredningar 1953

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förslag till lagstiftning om insemination. [9]
Förslag till brottsbalk. [14]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års
folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande.
4. [1]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politik.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Generella metoder om fysiska kontroller inom investeringspolitiken. [6]
Utredning om fastighetsbeskattningen. [8]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fakta om olja [12]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. [2]
Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande av
hästaveln m. m. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Landsbygdens elkraftförsörjning. [13]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i Sverige.

Läkarutbildningen. [7]
Betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den
territoriella pastoratsindelningen och församlingsprästerliga
organisationen m. m. [11]

Försvarsväsen.

Förband och bygd. [10]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 4. Nordisk passfrihet. [4] 5. Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. [5]